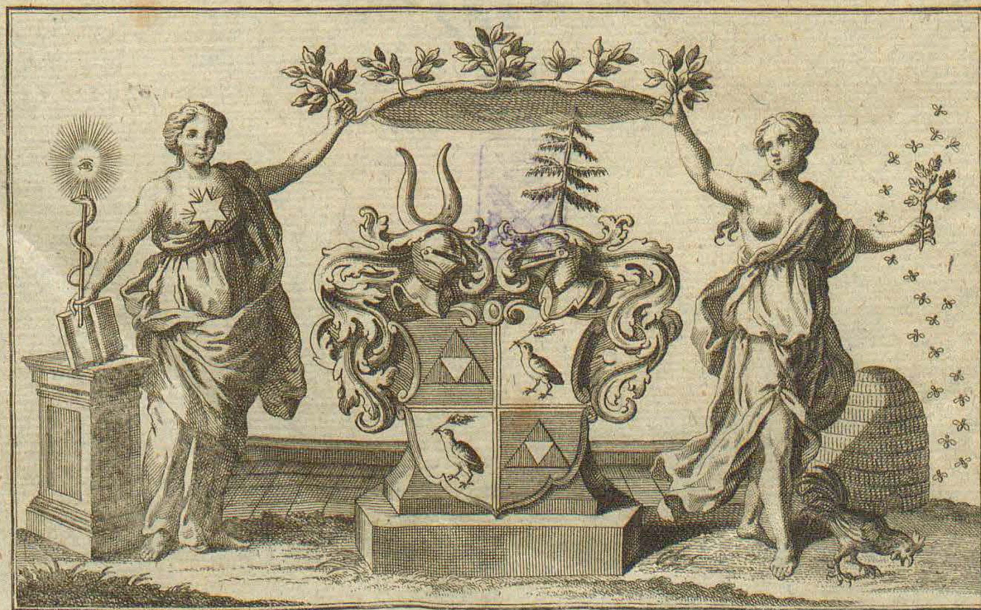
HISTORIARVM POLONIAE
AB EXCESSV
VLADISLAI IV
AD PACEM OLIVENSEM VSQVE
LIBRI IX
SEV
ANNALES
REGNANTE
IOANNE CASIMIRO,
POLONIARVM SVECIAEQVE REGE,
AB ANNO MDCXLVIII VSQVE AD ANNVM MDCLX

AVCTORE
LAVRENTIO IOANNE RVDAWSKI,
EQVITE POLONO,
CATHEDRALIS ECCLESIAE OLOMVCENSIS CANONICO, SACRAE CAESAREAE MAIESTATIS AC SERENISSIMI LEOPOLDI GVILIELMI ARCHIDVCIS AVSTRIAE CONSILIARIO.

EX MANV SCRIPTO
CELEBERRIMAE BIBLIOTHECAE ZALVSCIANAE
EDIDIT,
NOTAS, VBI OPVS VIDEBATVR, ET HISTORIAM IN COMPENDIO AB ANNO MDCLX VSQVE AD ANNVM MDCLXVIII
ADIECIT AC PRAEFATVS EST

LAVRENTIVS MIZLERVS
PHILOS. ET MEDICINAE DOCTOR, IN SERENISSIMI REGIS POLONIARVM AVLA CONSILIARIVS ET MEDICVS, ACADEM. MOGVNTINAE SCIENTIARVM VTILIVM IN MEDICIS ET HISTORICIS SOCIVS ORDINARIVS, NEC NON SOCIETATIS SCIENTIARVM MVS. IN GERMANIA SENIOR.

CVM SERENISSIMI REGIS POLONIARVM PRIVILEGIO.

VARSAVIAE ET LIPSIAE
ANNO MDCCLV
SVMPTIBVS MIZLERIANIS.

SERENISSIMO

POTENTISSIMOQVE PRINCIPI

AC DOMINO,

DOMINO

AVGVSTO TERTIO

DEI GRATIA

REGI POLONIARVM

MAGNO DVCI LITVANIAE, RVSSIAE

PRVSSIAE, MASOVIAE, SAMOGITIAE, KYIOVIAE

VOLHYNIAE, PODOLIAE, PODLACHIAE, LIVONIAE

SMOLENSCIAE, SEVERIAE

CZERNICHOVIAEQVE:

NEC NON

HAEREDITARIO DVCI SAXONIAE

ET PRINCIPI ELECTORI

RELIQVA,

DEMISSISSIME HOS ANNALES

D. D. D

LAVRENTIVS MIZLERVS.

SERENISSIME

AC POTENTISSIME REX,

PATRIAE PATER

AC DOMINE LONGE INDVLGENTISSIME,

Tanta *TVA est*, SERENISSIME AC POTENTISSIME REX, *erga omnes, et TVOS in primis, clementia, benignitas atque indulgentia, tantaque erga literatos homines gratia, vt his fretus, annales* IOANNIS CASIMIRI, *infelicissimi quondam Poloniarum regis, ante oculos* REGIAE TVAE MAIESTATIS *ponere ausus sim. Cumque vera regnorum historia prouidentiae diuinae sit speculum, idque regum intuitu non indignum, eo magis* REGIAM TVAM MAIESTA-

TEM *hoc opus, mirum prouidentiae diuinae, rempublicam Polonam attinentis, documentum, acceptum habituram confido. Grata infelicium, regis* CASIMIRI *temporibus, bellorum recordatio nunc omnibus Polonis esse debet, qui, sub* REGIAE TVAE MAIESTATIS *auspiciis, placidissima pace, qua maxime Polonia prae caeteris bonis opus habeat, tranquille fruuntur. Maxime iucunda certe lectio innumerabilium calamitatum, quibus ante seculum Polonia premebatur, omnibus regni proceribus, nobilibus subditisque accidet, cum nunc, sub felicissimo TVO regimine,* SERENISSIME AC POTENTISSIME REX, *ab omnibus his malis se longe abesse felices laetique deprehendant. Maximam partem seruatae reipublicae, regnante* IOANNE CASIMIRO *septem ab hostibus, Suecis, Moscouitis, Tartaris, Cosacis, Prussis, Transyluanis et Valachis, temporis progressu misere laceratae, Polonia* AVGVSTISSIMAE AVSTRIACAE DOMVI *debet, quae* REGIAE TVAE MAIESTATI *tam arcte coniuncta est. Per eundem quoque nexum, accedente potentissima* AVGVSTISSIMAE *Russorum* IMPERATRICIS *amicitia, Polonia nunquam fuit ab omnibus exteris hostibus tutior firmiorque, quam nostris temporibus* REGIAE TVAE MAIESTATIS *cura studioque. Sed hoc non satis. Vix vllus regum Polonorum tam apte sciteque procerum discordiam, inueteratum reipublicae malum, singulari prudentia atque humanitate moderari, omniaque tranquilla seruare sciuit, quam TV,* SERENISSIME AC FELICISSIME REX. *Polonia etiam fructus felicissimi TVI regiminis,* SERENISSIME AC POTENTISSIME REX, *re vera percipit, quae incolis aucta, iustitiaque recte administrata, maiora cepit incrementa. Artes, scientiae, ciuitates, commercia, magis magisque florere incipiunt, atque in primis musae Polonae, sub* REGIAE TVAE MAIESTATIS *vmbra, nouas acquirunt vires, atque ad studendum scribendum-*

bendumque fiunt alacriores, id quod omnibus temporibus signo fuit, singulari quodam ac salutari consilio rempublicam administrari. Recte inde omnes boni AVGVSTVM TERTIVM *diuinitus Poloniae datum fuisse, summopere gaudent, quae* AMANTISSIMO ET LONGE INDVLGENTISSIMO PATRIAE PATRE, *ad benefaciendum tantum nato, maximis fortunis ornata fruitur. Hanc ob causam, caeterasque regias* MAIESTATIS TVAE *eximias virtutes, omnes salutem* TVAM *quam diutissimam,* SERENISSIME AC POTENTISSIME REX, *a Deo ter optimo ardenter efflagitant ac precantur. In vnica enim* REGIAE TVAE MAIESTATIS *salute, vniuersae Poloniae salus, innumerabilium hominum felicitas, consistit, qui omnes quotidie vota pro integra* LONGE INDVLGENTISSIMI PATRIAE PATRIS *Nostri ad seros vsque annos salute nuncupamus. Caeterum et ego, singulari erga* REGIAM TVAM MAIESTATEM *pietate ductus, vt meis reipublicae Polonae litterariae inseruiendi conatibus indulgentissime annuere velis,* SERENISSIME AC POTENTISSIME REX, *supplex rogo, qui, quousque viuam, piis a Deo precibus* REGIAE TVAE MAIESTATIS SERENISSIMAEQVE DOMVS REGIAE *incolumitatem indesinenter efflagitabo, sicque emoriar*

SERENISSIME AC POTENTISSIME REX,
PATRIAE PATER
AC DOMINE LONGE INDVLGENTISSIME,
REGIAE MAIESTATIS TVAE

longe submissus ac fidelissimus subditus
LAVRENTIVS MIZLERVS.

PRIVILEGIVM

Sereniſſimi ac potentiſſimi Poloniae Regis, pro RVDAVSCII annalibus editore MIZLERO.

AVGVSTVS TERTIVS, DEI GRATIA, REX POLONIAE, MAGNVS DVX LITHVANIAE, RVSSIAE, PRVSSIAE, MASOVIAE, SAMOGITIAE, KIIOVIAE, VOLHYNIAE, PODOLIAE, PODLACHIAE, LIVONIAE, SMOLENSCIAE, SEVERIAE, CZERNICHOVIAEQVE: Nec non HAEREDITARIVS DVX SAXONIAE ET PRINCEPS ELECTOR, etc.

Significamus praeſentibus literis Noſtris, quorum intereſt, vniuerſis et ſingulis. Cum generoſus LAVRENTIVS MIZLERVS de KOLOF, Philoſophiae et Medicinae Doctor, in aula Noſtra Conſiliarius et Medicus, Academiae Moguntinae ſcientiarum vtilium in medicis et hiſtoricis ſocius ordinarius, annales IOANNIS CASIMIRI, Poloniarum Regis, auctore RVDAVSCIO, Olomucenſi quondam canonico, in ſcientiarum in Polonia incrementum typis impreſſum euulgare in animum induxerit, NOBISQVE ſubmiſſe ſupplicauerit, vt euitando damna, quibus eum tam exteri, quam indigenae typographi et bibliopolae afficere poſſent, reimpreſſionem huius operis, tam in natura, quam etiam aliam in linguam tranſlati ad certum temporis ſpatium inhibere dignaremur: Nos praefatae ſupplicationi, vti iuſtae, benigne annuentes, omnibus et ſingulis in regno et dominiis noſtris exiſtentibus, typographis et bibliopolis mandamus, ſerio inhibentes, ne praefatum opus, abſque conſenſu generoſi editoris, quocunque idiomate imprimere, vel reimprimere, nec non compendium inde confici curare, intra ſpatium viginti annorum audeant, ſub poena mille aureorum Hungaricorum, cuius ſummae dimidia pars auctori ad reſarcienda damna, ſi caſus exiſtat, altera pars dimidia, ad bona opera, ſecundum iudicium fori competentis adiudicanda, reimpreſſum vero hocce opus, in quacunque extra regnum typographia confiſcationi irreuocabili omnium exemplarium, ſi talia in regno et dominiis Noſtris inuenientur, ſubeſſe et praefato editori extradi debere, declaramus. In quorum fidem praeſentes manu Noſtra ſubſcriptas ſigillo regni communiri iuſſimus. Datum VSCHOVAE die XXVI menſis Maii, anno Domini MDCCLV, regni vero Noſtri XXII anno.

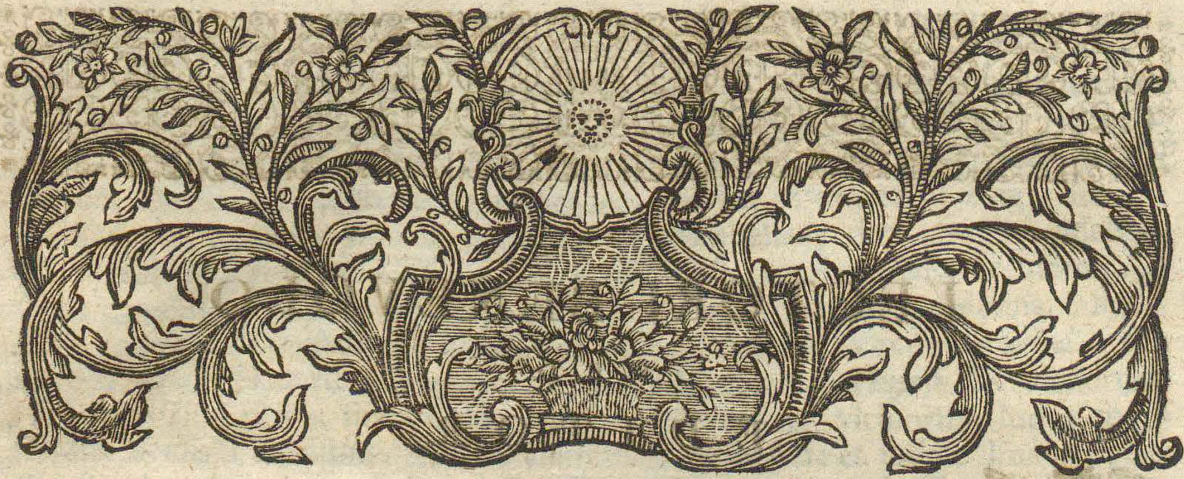
AVGVSTVS REX.

Locus
regni ſigilli
maioris

ADALBERTVS RAKOWSKI,
S. Regiae Maieſt. et ſigilli maioris regni Secretarius.

Cancellariatu illuſtriſſimi atque excellentiſſimi Domini, IOANNIS comitis in Konskie et Bialaczow a Malachowice MALACHOWSKI, ſupremi regni cancellarii, Oſtrolencenſis etc. capitanei ſigillatum.

BENE-

BENEVOLO LECTORI
AVCTOR SALVTEM.

Historiam Polonam, temporum elapſorum teſtem, veritatis lucem, memoriam vitae humanae, vetuſtatis nuntiam, vitae magiſtram, exhibeo tibi, candide et beneuole lector. Scio per experientiam omnium retro ſaeculorum, hiſtoricos plerumque culpari ab his, laudari ab illis, idem mihi quoque euenturum fore, certiſſime polliceor. Affectuum paſſiones in hunc aut illum proniores, id efficiunt, vt facilius hodie fabulas legas, quam hiſtorias, paſſim veritate vbique ſuppreſſa, quam in exilium pridem egit malitia humana, nouaque rebus nouo Calepino indidit vocabula. Dum ſuperbiam magnanimitatem, prodigalitatem liberalitatem, formidinem prudentiam, veritatem odium, appellauit. Nulli hodie vera loqui, vera ſcribere licet, dominantibus eam calami libertatem pro flagitio vlciſcentibus, quaſi vero, quod agere libuit, ſcribere non liceat. Falluntur vero vel maxime dominantes in hoc, quod putent, omnia ſibi et in omnes impune licere, nec vllum eſſe, qui delicta notet, aut errata illorum, vel in vmbra, obſeruet. Meminiſſe potius deberent, quod circa regem Phrygiae, Midam, contigiſſe fabuloſiſſime narrant veteres. Habuit hic rex aſininas aures, et dum ſemel a chirurgo tonderetur, habere animaduerſus eſt. Rogauit igitur et pecunia emit ſilentium apud hominem rex. Sed hic, cum diu ſecretum tenuiſſet, ſemel in campis vagus, impatientior arcani, inclinato ad arundinem ore: *arundo*, inquit, *audi*, *rex Midas habet aſininas aures*. Res mira, ſtatim hoc verbum ab arundine ad arundinem meare, et omnes clariſſime campos reſonare: *Rex Midas habet aures aſininas*. Geſta principum, ſiue bona, ſiue mala, velut in ſpeculo ſunt, omnibus patent, ab omnibus notantur. Non poteſt ciuitas abſcondi ſuper montem poſita, nec regum geſta in oculis vniuerſi orbis fulgentia. Sint ſaeua licet, ac omnino virtutum cultoribus infeſta haec tempora, quibus ſcribimus. Dicere ſiquidem verum aut ſcribere hodie capitale eſt, nec in ipſos modo auctores ſaepe ſaeuiunt principes, ſed et in libros illorum, delegato ignaris plerumque miniſterio, vt monumenta clariſſimorum ingeniorum in foro exurantur. Ego his iam praecuſtoditus, nihilominus in arenam calumniarum deſcendo, exemplo aliorum, qui me anteceſſerunt, et adhuc ſubſequentur. Quod ſi poſſibile, admonitum candidum lectorem vellem, vt, ſepoſita caeca interim paſſione, hiſtoriam Polonam legat: rem certe deſidero, quae meo voto optari poteſt, haberi non poteſt. Vale interim amice lector, et memineris, nihil mirum eſſe, vnum diſplicere multis. Viennae Auſtriae, die 20 Septembris M.DC.LX.

LECTORI BENEVOLO

S. P. D.

EDITOR.

Annales RVDAVSCII, regnante IOANNE CASIMIRO, Poloniae rege, quos praeterito anno in lucem edere typis impressos promisi, oculis tuis nunc subiicio, beneuole lector. Varia habeo, quae dicam, tum quae Rudauscii, tum quae meum qualemcunque attineant laborem. Rudauscius vir integrae fidei, sincerus et probus, scripsit eo tempore, quo omnia exactius scire potuit. Fuit enim anno MDCLVII iam ecclesiae cathedralis Varmiensis canonicus *), quadraginta circiter, quod a vero non abhorret, annos habens. Nullis igitur de rebus, nisi quae aetate sua iam confirmata acciderunt, scripsit. Amor eius singularis erga veritatem, maxima historicorum laus, ex multis locis apparet, ideoque iure inter principes illis temporibus historiarum scriptores ponendus. His autem non obstantibus, naeuis tamen non caret. In philosophia enim, mathesi et saniori physica non fuit satis doctus, et hanc ob causam varia, temporum forte illorum errore, superstitiose dixit, miracula et nescio quae prodigia venditans. Cumque historicus omnino nullius partis esse debeat, Gallos, Suecos, nimium Rudauscium fuisse Austriacum dicturos suspicor, id quod lectoris iudicio discutiendum relinquo. Acerbius etiam saepe in populares suos scripsit, vtrum ad rem an falso dixerit, huc iam non pertinet inquirere. Satis est, ea omnia ad nostra non trahi posse tempora, neque etiam inueniri quenquam puto, qui pro maiorum suorum ante saeculum factis respondere possit aut velit, multo minus, qui male ferat, quosdam maiorum suorum ante saeculum male fecisse, id quod omnibus temporibus apud omnes gentes accidit. Opus suum Rudauscius dedicauit augustissimo Romanorum imperatori LEOPOLDO primo, his expressis verbis: „*Augustissime imperator*, Triumphales commodabis, vt spero, oculos homini vmbratico, vicini cognatique regis regnique Austriae Tuae suburbani, tragicos referenti casus, et ab externa „dominantium scena venientem, regnorum Tuorum accolam, non grauate, vt „spero, in regiam Tuam admittes, Caesarum regumque Phoenix, Augustissime „LEOPOLDE. Impendo Tibi, principi meo optimo, tributariam manum, manum „nulli vnquam hactenus, nisi Tibi soli a teneris deuotam, et cum conspecto consecratam sole. Nec incomptam hanc Palladem meam augustis Tuis liminibus „caesareis patieris exclusam, quin imo in hac exorientis felicitatis Tuae inaugura-

„tione

*) Hoc probat panegyricus, qui extat, subsequenti inscriptione: *lugubris panegyricus in solennibus exequiis Augustissimi* FERDINANDI III *Romanorum imperatoris etc. pie ac religiose ex hoc caduco imperio ad immortalitatem euolantis. Viennae Austriae* die 2 Aprilis A. MDCLVII LEOPOLDO, *Hungariae Bohemiaeque Regi, a Laur. Ioanne Rudawski, ecclesiae cathedralis Varmiensis canonico, dedicatur.*

„tione leges admirabilem rerum humanarum scenam, videbisque virginem rem„publicam Polonam ciuium suorum dissidiis pessundatam, non gladio, Polonos„que per se ipsos, non per alios de culmine felicitatis cecidisse. Miraberis deinde „hostium celeritatem, obstupesces eorundem consilia et arcana. Leges iterum „alibi mortuos homines Moschos, longa desidia imbelles, viuos, vt sibi videban„tur, debellasse Lituanos. Tartaros, perustos sole populos nudos ac inermes in „aciem prodiisse, arcubus sagittisque vsos, vicisse aduersariorum fulmina. Reco„gitabis anniuersarios Austriae hostes Suecos per Tua felicia expulsos arma. Da„mnabis Transyluanorum ignauiam, extolles Tuorum virtutem Germanorum. „Haec ego Tibi prima spatia imperii ingredienti offero, vicinorum ludos augu„stissimis oculis Tuis sisto. Aliquid enim maius a fortuna et indole Tua expectat „Christianus orbis, quam dederit ipse Tibi. Laeta omnium de Te, Augustissime „LEOPOLDE, praesagia Europae et omina sunt, fore aliquando, vt in Austria„cos transferas, quod Ottomani, duobus abhinc et vltra saeculis successiue possi„dent orientale imperium, atque ita manu altera orientem, altera occidentem, „contingas, ex Europa transiens in Asiam, ex Asia nauigans in Africam, vbi iam „ante saeculum Austriaci quoque numinis in gloriosissimo abauo fulgor resplen„duit. Vibra tantum modo generose augusti parentis Tui nondum bene abster„sum mucronem: quaere in sacrilegis visceribus innocuum Tuorum subditorum „sanguinem. Cadant victimae Tuo sanctissimo nomini barbarae illae gentes, quae „in sua confidunt feritate. Vno verbo: dissipa gentes, quae bella volunt. *Au„gustissimae Maiestatis Vestrae*, humillimus et obsequentissimus seruus et subditus, „Laurentius Ioannes Rudawski.

Studio praetereo quae ad hanc dedicationem, tam quod ad stilum, quam quod ad sensum, dici possent. Inserui hanc ob causam, vt Rudauscium etiam ex dedicatione ad Romanorum imperatorem cognoscas. Scriptura enim est animi character. Auctor licet in conscribendis suis annalibus exactus esse videatur, in quibusdam tamen locis dormitauit, neque satis accurate scripsit. Haud enim facta mentione KORICYNII, quem p. 97 procancellarium regni memorauerat, ANDREAE TREBICIO, minus regni sigillum collatum fuisse p. 124 dicit, qui scribere debuisset: Koricynium successisse ANDREAE LESCINIO, supremo regni cancellario, qui archiepiscopus Gnesnensis factus, in Koricynii autem locum suffectum fuisse ANDREAM TREBICIVM. Regem in Lituaniam profectum p. 143 Varsauiam reducem non memorat. Legatos Polonos Stockholmiam venisse, exceptos a proceribus regni Sueciae magno cum applausu p. 156 scribit, quos deinde p. 158 iterum insulam Oelandiam praeteruectos nuntium Stockholmiam misisse cum literis, qui adfuturos legatos nuntiaret, memoriae prodidit. NICOLAVM comitem OSTROROG p. 226 mortuum dicit, qui deinde dedita Varsauia Vitembergium, Sueciae belli ducem, captiuum Zamoscium deduxit. NICOLAVM PRASMOVIVM supremum regni cancellarium p. 415, maiorem regni antea secretarium, ad tantam inopinato euectum dignitatem memorat; quam tamen antea p. 391, iam regni procancellarium, sed non recte, dixerat. Prasmouius enim tempore comitiorum, anno 1658, primum regni cancellarius et tribus hebdomadis post supremus regni cancellarius a rege declaratus fuit. Haec autem nihil habere momenti videntur, cum ad res maioris ponderis diligentiam adhibuerit accuratissimam. Latinitatem Rudauscii quod attinet, neque mala illa, neque optima, quamuis multa vocabula barbara, exceptis iis, quibus officia publica designantur, deleuerim, substituendo Latiniora. Stilum autem nullo modo mutare neque volui neque debui, reiectis tantum quibusdam soloecismis obelo dignis. Maxima mea cura in hoc

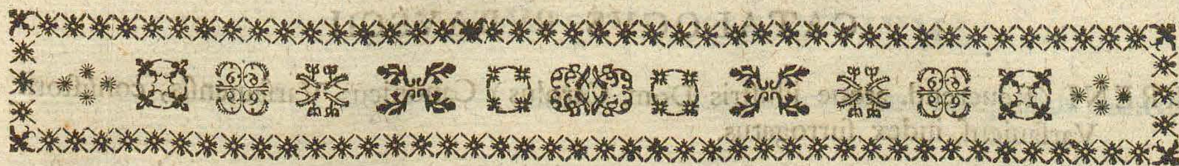
 versa-

versabatur, vt scribendi errores, frequentissime a librario commissos, numerumque aliquot millium excedentes, corrigerem, quaeque Rudauscius obscurius pro exteris dixit, explicarem, quaedam etiam, minus recte dicta, refutarem. Sed tam magna fuit scribendi errorum copia, tam multae, quae sensum turbarent, falsae interpunctiones, vt nonnulla, quamuis omni adhibita diligentia, oculorum aciem effugerent, quae pauca lector beneuolus aequi bonique facere velit. Indicem confeci satis copiosum, atque ad vsum ita accommodatum, vt lector momento inuenire possit ea, quae desiderat. In primis familiae, quae illis temporibus Polonae floruerunt, quae res gestae ab iis fuere, quo tempore mortalitate interceptae, quos in officiis successores habuere, ope huius indicis vno quasi intuitu apparet. Vitio hoc iuste datur Polonorum libris historicis, vt fere ad vnum omnes indicibus careant, quod magnum pro lectoribus incommodum, qui, his deficientibus, tempus, quaerendo certa loca, perdunt.

Quod superest, Rudauscii hi annales manu scripti, venere ad manus consanguinei Ludouici Rudawski, pro tunc ordinarii, conuentus, vt dicitur, custodialis Cracouiensis praedicatoris generalis cum licentia suorum superiorum, anno MDCCXX, die XI Augusti. Ab illo donati celsissimo principi IOSEPHO LVBARTOWICZ CZARTORYSKI, vexillifero supremo M. D. Lituaniae, qui iterum IANVSSIO WISNIOWIECIO, palatino Cracouiensi, anno eodem die XXIV Augusti, dono dedit. Inde casu felici celeberrimae bibliothecae Zaluscianae hoc apographum obuenit, ex qua ad procurandam hanc editionem accepi. Orbis litteratus ergo debet classicum hunc historiae Polonae scriptorem illustrissimo comiti IOSEPHO ANDREAE ZALVSCIO, supremo regni referendario, qui magnum studium omnemque operam in augendas in Polonia scientias gloriose confert, mihi tantum laborem et sumtus, quos in hanc editionem impendi. Vale beneuole lector, et si quid veri inde haurias, porro conatibus nostris faue. Scribebam Varsauiae die XXIV Iunii, anno MDCCLV.

CATA-

CATALOGVS
LITERARVM IN POLONIA AMATORVM,
EORVMQVE
QVI VTILISSIMIS RVDAVSCII ANNALIBVS SVBSCRIPSERVNT,
ORDINE ALPHABETICO.

ALOY (Illustris Dom. Ioannes Baptista) Serenisſ. Reg. Poloni Consiliarius belli etc.

ANKWICZ (Magnif. Dom. Stanislaus) Dapifer palatinatus Cracouiensis et iudex deputatus ad regni tribunal.

BENZMANN (nobilisſ. Dom. Ioannes) ciuitatis Gedanensis Secretarius.

BEYNER (Magnif. Dom. Antonius Ludouicus) Incisor ducatus Samogitiae.

BIBLIOTHECA publica gymnasii Elbingensis.

BRAKENHAVSEN (Excellens ac spectatissimus Dom. Andreas Theodorus) Consul ciuitatis Elbingensis.

BVINICKI (Magnificus Dom. Ioannes) Dapifer Polocensis.

CHREPTOWICZ (Magnif. Dom. Ioachim) Dapifer Nouogrodiensis.

CIESZKOWSKI (Reuerend. et perillustris Dom. Crispinus) Canonicus cathedralis Leopoliens.

DANIELEWICZ (magnif. Dom. Franciscus) Capitaneus Plotelscensis.

GILLER (Nobilissimus Dom. N.) ciuitatis Torunensis Secretarius.

IABLONOWSKI (Celsissimus princeps ac Dominus Iosephus Alexander) Palatinus Nouogrodiensis.

IVNGSCHVLTZ (Excellens ac spectatissimus Dominus Ioannes Ferdinandus) Consul ciuitatis Elbingensis.

KALINOWSKI (Perillustris atque excellentissimus Dom. Ludouicus) Starosta Winnicensis.

KINNER (b. m. lib. Baro de Scharfenstein) quondam S. Caes. Mai. Minister residens Varsauiae.

KLEIN (Nobilissimus ac spectatissimus Dom. Iacobus Theodorus) primus ciuitatis Gedanensis Secretarius, reg. Societatis scientiarum Londini nec non Bononiensis socius.

KOMOROWSKI (Reuerendus Dom. Iosephus) Soc. I. Sacerdos.

KRENI (Reuerend. atque illustris Dom. Carolus) Canonicus Varsauiensis, consistorii Varsauiens. iudex surrogatus.

KRIES (Nobilissimus ac spectatissimus Dominus I. Albinus) gymnasii Thorunensis Professor.

KROKISIVS (Excellens ac spectatissimus Dom. Ioannes) Consul ciuitatis Marieburgensis.

KVRNIEWICZ (generosus Dom. Iosephus) Regens castrensis Vitepscensis.

LANGE (Magnificus ac spectatissimus Dom. D. Carolus Christianus) Proconsul ciuitatis Elbingensis.

LEVBNITZ (Illustris atque excellentissimus Dominus Antonius de) Sereniss. Reg. Poloniae camerae Praefectus, et vice-commissarius Gedani.

LEVSCHNER (Nobilissimus Dom. Christoph. Ernestus) ciuitatis Gedanensis Secretarius.

LIPSKI (Illustris atque excellentissimus Dom. Thadaeus) castellani Lanciciensis filius, S. R. M. camerae Praefectus.

LISANSKI (Reuerendiss. Dom. Heraclius) Ord. S. Basilii Generalis.

LVBIENSKI (Reuerendiss. atque illustrissimus Dom. Vladislaus comes) regni Poloniae Notarius, Abbas Paradisiensis etc.

MALACHOWSKI (Illustrissimus atque excellentissimus Dominus Ioannes comes in Malachowice) supremus regni Poloniae Cancellarius.

MALACHOWSKI (Perillustris atque excellentissimus Dom. Nicolaus) supr. reg. Pol. cancellarii filius, Starosta Opocinensis.

MARYANSKI (Honoratus Iosephus Ignatius) mercator Torunensis.

MIKVLSKI (Reuerend. atque illustris Dom. Stephanus) Canonicus archicathedralis Leopoliensis.

MINASOWICZ (Reuerend. atque illustris Dom. Ignatius Petrus) Canonicus Varsauiensis, praepositus Brochowiensis.

MINASOWICZ (Nobilissimus Dom. Ioan. Epiphanius) S. R. M. Secretarius.

MÖLLER (Excellens ac spectatissimus Dominus Ioan. Iacobus) Consul ciuitatis Elbingensis.

NIEMIROWICZ (Illustrissimus atque excellentissimus Dom. Ioannes Szczytt) Castellanus Liuoniae.

OEHMCHEN (Nobilissimus Dominus Ioannes Nicolaus) Secretarius ciuitatis Gedanensis.

PAKOSZ (generosissimus Dominus Antonius) Dapiferides Polocensis.

PODOSKI (Illustriss. atque excellentissimus Dom. comes Iunosza Iosephus) M. D. Lituaniae culinae Praefectus.

PODOSKI (Reuerendiss. atque illustrissimus Dominus Gabriel Ioannes comes Iunosza)

Sere-

Sereniſſimorum regiorum Poloniae principum Cancellarius, praepoſitus cathedralis Cracouienſis.

PRZEZDZIECKI (Illuſtriſſ. atque excellentiſſimus Dom. Antonius) M. D. Lituaniae Referendarius.

PRZYLVSKI (Reuerendiſſ. Dom. Ioannes) S. I. Reſident. Varſau. prouinciae Polonae ſuperior.

RADLINSKI (Reuerendiſſ. atque perilluſtris Dom. Iacobus Paulus) canonicor. regular. ord. Sti. Sepulcri Praepoſitus generalis infulatus.

RADZIVIL (Celſiſſimus princeps Stanislaus) Inciſor M. D. Lituaniae.

RADZIVIL (celſiſſimus princeps Vlricus) M. D. Lituaniae magnus ſtabuli praefectus.

RAMSEY (Nobiliſſimus Dom. Carolus Erneſtus) Secretarius ciuitatis Elbingenſis.

REYHER (Nobiliſſimus Dom. Georgius Adamus) Secretarius ciuitatis Torunenſis.

RHODE (Magnificus ac ſpectatiſſimus Dominus D. Henricus) Proconſul ciuitatis Elbingenſis.

RIHOVEI (Reuerend. Pater Michael) S. I. illuſtriſſ. regni ſupremi Referendarii theologus.

ROGGE (Excellens ac ſpectatiſſimus Dom. D. Samuel) Conſul ciuitatis Elbingenſis.

ROSCISZEWSKI (Reuerendus pater Franciſcus) S. I. Rector collegii Nouogrodienſis.

ROSENBERG (perilluſtris atque excellentiſſimus Dom. N. de) conſiliarius belli intimus Ser. reg. Poloniae etc.

RVDAWSKI (Reuerendus Dom. Lucas) S. I. Sacerdos, typographiae collegii S. I. vice-praefectus.

SCHRÖDER (Magnificus atque excellentiſſimus Dom. Chriſtianus Gabriel de) ciuitatis Gedanenſis conſul.

SIEFFERT (Nobiliſſimus Dominus Sigiſmundus Michael) Secretarius ciuitatis Elbingenſis.

SOBOLEWSKI (generoſiſſimus Dom. Matthias) Succamerarii Varſauienſis filius.

SOLTYK (Reuerendiſſ. atque illuſtriſſ. Dom. Caietanus Ignatius) Epiſcopus Emauſenſis, Coadiutor Epiſcopat. Kiiouienſis et Czernichouienſis.

STADNICKI (Magnificus Dominus N.) Vexillifer Grabowiecenſis.

STARZYNSKI (Perilluſtris atque excellentisſimus Dominus Paulus) Staroſta Horodelſcenſis.

STEINHAVSER (illuſtris atque excellens Dom. Ioannes Beniamin) Conſiliarius et aſſeſſor camerae Sereniſſ. reg. Poloniae.

STOLTZ (nobilis Dom. Samuel Conradus) rei veredariae Praefectus et membrum ſecundi ordinis ciuitatis Elbingenſis.

SZEMBEK (illuſtrisſimus atque excellentisſimus Dom. Franciſcus) Palatinus Liuoniae.

SZEPING (illustris atque excellentiss. Dominus Dominicus) Generalis maior exercitus Polon.

SZYBINSKI (Reuerend. Dom. Alexander) scholarum piarum Rector Mederecensis.

SZYDLOWSKI (Magnificus Dom. Theodorus) Iudex castrensis Varsauiensis.

TOLKEMIT (Nobilis Dom. Carolus Fridericus) Patricius Elbingensis.

TYSKIEWICZ (Magnificus Dominus Ioannes) Ciwun Vilnensis, capitaneus Dubicensis.

VNGER (Nobilis Dom. Ioannes) membrum secundi ordinis ciuitatis Elbingensis.

WACHSSCHLAGER (Excellens ac spectatissimus Dom. Georgius Daniel) Consul Torunensis.

WAHL (Nobilissimus Dom. Constantinus Ludouicus) ciuitatis Gedanens. Secretarius.

WIELOWIEYSKI (generosissimus Dom. N.) Notarius castrensis Cracouiensis.

WIENIAWSKI (Magnificus atque excellentiss. Dom. in Puslomi et Nawary Roch) Pincerna Premisliensis, militum tribunus et commendans legionis equitum regni clauae campestris.

ZABA (Magnificus Dom. Hieronimus Koscieſza) Capitaneus Kosſzauiensis.

ZABACKI (Magnificus Dom. Iosephus) Subdapifer Nouogrodensis.

ZALVSKI (illustrissimus atque reuerendissimus Dom. Iosephus Andreas comes) supremus Referendarius regni.

De exteris subscriptoribus vix habeo, quod memorem. Nam praeter perillustrem atque excellentissimum Dominum CAROLVM de MILTITZ, Sereniss. Regis Polon. Elect. Saxoniae, camerae praefectum, et honoratum CRÖCKERI, bibliopolae Ienensis viduam nemo subscripsit. Exteri queruntur Polonos neque optimos exterorum libros emere, id quod tamen ab veritate abhorret, et Poloni meliori iure exteris obiiciunt, eos neque optimos Polonorum libros curare.

HISTO-

HISTORIARVM POLONIAE
AB EXCESSV VLADISLAI IV
LIBER I.

LIBRI PRIMI CAP. I.

SYNOPSIS.

Poloniae describitur regnum, tum antiquae gentis recensentur facta. Mentio fit Stephani primi, eiusque memorantur virtutes regiae. In transitu recensentur Sigismundi III infelicitas, atque Vladislai IV triumphi.

Historiam nostrae aetatis Polonam, non ementito poetarum, nec tumenti rhetorum stilo, sed nudo gestarum rerum descriptam charactere, posteris traditurus, de motu ciuili, siue Cosacorum perduellium decennali bello, Mahometanorum societate, scribere aggredior. Ampla est seges cui accingor, Cosacorum rebellium inprimis effrenata rabies, Tartarorum auxiliares copiae, caesi integri exercitus, capti duces, collata toties iniquo marte signa, amissum pene totum vno, recuperatum vero altero anno potentissimum Poloniae regnum. Auulsa per Moschos a corpore regni, cui male coaluerat, Lituania, erepta per Cosacos Russia, direpta per Suecos Hungarosque Polonia, pessundata per Brandenburgicum Borussia, occupata per Moschum Liuonia, tentata per Polonos Pomerania, Marchia ac Transsiluania. Proemium.

Exacti historiam temporis tradidit PAVLVS PIASECKI, episcopus Praemisliensis, senator regni, a Stephano primo Polonorum rege in Vladislaum quartum: mihi a Io. Casimiro, vltimo per matrem Iagellonide, principium et finis. Tres illi reges, vnus mihi cuius infelicissima tempora memorem: ille vniuersae Europae, ego Poloniae miracula toti orbi scribo. Illi ab infula, mihi ab opere et materia dignitas sit: vtrique in religionem aequalis amor, in patriam fides. Haec enim duo me adigunt, fides et pietas, vt loquar, vt scribam. Mentiantur exteri, imponant aduersarii, nihil mihi tale obiici potest, qui sacris iam pridem initiatus nec blandiri possum, nec assentiri cupio. In medio quoque vocationis meae positus, et vitae sanctitatem professus, nec reipublicae Polonae, aut partium vnquam implicitus curis, procul omni animi affectu gesta recenseo, ne aut falsum dicam, aut vera omittam. Seruaui quantum potui et ordinem, temporum regionumque adieci descriptionem, scrutatus sum consilia, non adeo sub profundo defossa, aut in Sacrario abdita, addidi actus, apposui rerum magnarum vna cum causis euentus, probaui et improbaui consilia Auctoris mens. Historiae partes.

ſilia in rebus geſtis, modum dicti aut facti obſeruans. Hinc nihil mihi, homo caeterum vmbraticus, arrogo, opera et ſtylus mea ſunt, caetera actorum. Nullam a quopiam expecto mercedem, coelum mihi merces ſit, quod tribuat iuſtus remunerator Deus. Admonitos quoque velim lectores, qui hos labores ſua cura dignabuntur, vt qualem illi a me deſiderant animi affectum, talem et ipſi ad legendum afferant, ſepoſita interim ad tempus caeca plerumque in hanc aut illam partem factione. Tu nunc ſupreme rerum rector et arbiter, qui regna et imperia nutu gubernes, tu pacis, tu belli Deus, qui ſceptra de gente in gentem transfers, omnipotens ſuper omnia opera, et mirabilis in potentia tua, tu calamum, tu mentem meam moderare, vt feliciter tuo fauore inchoatos labores ad finem vſque deducere poſſim. Caeterum antequam deſtinatum mihi aggrediar opus, deſcribenda primo ſtatim in limine, exterorum in gratiam, occurrit Polonia, tum quae regni vbertas, opulentia, vires, et maieſtas; repetendus deinde ſtatus, qualis ſub diuo fuerit Vladislao, quae prima Coſacis rebellandi initia, quae externorum in rempublicam factiones, ſtudia, ac demum aperta odia, quae Polonorum erga Io. Caſimirum fides, obedientia, et quale obſequium, quis in aduerſis amor et qualis fidelitas.

Poloniae deſcriptio.

Polonia igitur toto ſeptentrione prouinciarum vberrima, ingentibus terrarum ſpatiis, inter Balthicum et Euxinum porrigitur mare, bonitate ſoli praebens omnia affatim, quidquid ad opulentiam, commoditates, armorumque robur audeas deſiderare. Paſcit frugibus totius Balthici littoris, vbi ſteriles fundi, accolas Belgas, item Scotos, peruſtas ſole Hiſpanias, ipſam ſaepius Italiam, atque adeo orbis Deam Romam exitioſa liberat a fame. Pleroſque ex his veſtit populos, ingenti lanae, lini, cannabis, coriorumque copia, boum armentis Germaniam replet, bellatoribus equos, vicinis maribus claſſes ſubminiſtrat [1]). E nemore Lituano aut Boruſſo nauigatur in Indias, ferro aut plumbo vbique pugnatur Polono [2]).

Geſta antiquae gentis Polonae.

Ipſos Polonos bellicoſiſſimos fuiſſe res eorum geſtae teſtantur, cum inter modica gentis ſuae initia, ferociſſimis colliſi populis, victores plerumque euaſerint [3]), ſuumque imperium a maris Balthici littoribus, ad ipſum vsque Euxinum armis propagarint. In vnum poſthac cum Lituanis corpus coaliti, domitis crucigerorum armis, qui vtramque hanc gentem, conſociatis Germanici imperii viribus, totos trecentos annos accerrime diuexarint. Almam pacem nacti, incognitum antehac ſibi bonum, ſiue otii dulcedine, ſiue proſpera fortuna emolliti, duras primum, quibus inuicti ſteterant, militiae ſuae leges aſpernati, mox multum de priſtina dimiſere ferocia. Poſt principum ſuorum genium ſequuti varia fuere fortitudinis fama, ſed temporum felicitas effecerat, vt in tranquillo imperii ſtatu, dum omnes commoda pacis auidius ſectantur, iam magis opibus, quam praeclare factis eſſent conſpicui, ſat habentes, a benigniſſimis, ne dicam molliſſimis principibus, immenſis in dies, et vſque etiam damnoſis augeri libertatum praerogatiuis. Vnde in immanem delapſi faſtum, obliti militiae, domi ciuilibus aeſtuare factionibus, foris hoſtium expoſiti iniuriis torpere, aegre Moſchorum ſuſtinentes arma, longe lateque in Lituania graſſantia, ab altera vero parte, Crimaeis Tartarorum cohortibus [4]) Ruſſicas prouincias miſerrimum in modum dilacerantibus.

Tan-

1) In manuſcripto, haec verba, incuria, credo, atque ignorantia librarii, continentur: *boum armentis Germaniam replet, bellatores equis, ſubminiſtrat et in viciniam totis exercitibus claſſes,* quae cum inter ſe diſcrepantia ſint, mutanda duxi.

2) Auctoris tempore, quae de Polonia dixit, vera fuere et recta, nunc autem rerum facie mutata, non omnia ſine vlla exceptione credenda. Iam non Polonia claſſes vicinis ſubminiſtrat, hoc eſt, iam non exteris tam ſtupendam lignorum ad aedificandas naues copiam ſuppeditat, iam non amplius alios populos veſtit, ipſa veſtitur ab exteris, ſuas contemnens opes, peregrinas, increſcente luxu, appetens in haud leue rei domeſticae detrimentum. Qui rectam Poloniae eiusque diuitiarum cognitionem capere velit, legat. P. Gabr. Rzączynski S. I. Hiſt. nat. cur. Reg. Polon. vel huius libri recenſiones in prima et ſeq. part. Bibliothecae Varſauienſis Tom. I.

3) In codice, quo ex bibliotheca Zaluſciana vſus fui, *loco plerumque euaſerunt*, ſcriptum eſt *ſemper euaſerunt*, id quod Rudauſcio, hiſtoriarum Poloniae bene perito, minime imputandum, qui bene ſciuit veteres Polonos non ſemper victores euaſiſſe. Sed librarius vel alius credidit, magnam ſe rem feciſſe, ſi in gloriam gentis ſuae mentitus fuerit.

4) Pro verbo cohors ſemper in manuſcripto horda adhibitum, cum autem auctor non de hordis Tartarorum, id eſt, vaccis praegnantibus, ſed eorum militum cohortibus ſeu congregationibus, verba voluerit facere, vocabulo, hoc in ſenſu, barbaro malui abſtinere.

Encomium Stephani.

Tandem optimo reipublicae fato per electionem Stephanus Bathoreus dicitur Poloniae Rex, ingentis animi princeps atque indolis, regio dignisſimus faſtigio, virtute nulli heroum ſecundus, cuius magnanimae actiones tantum in animis incolarum valuerunt, vt omnes ſubito principis ſtimulati exemplo deteſtari ignauiam, luxum aſpernari, duci honeſtate, animos in praeclara aſſurgere, nobilitate fortia confeſtim ſpirante conſilia, et intermortuae laudis flagrante deſiderio. His animis conuerſus in hoſtem, facile triumphantem de Lituania Moſchum, magnis vltum cladibus, continuis fractum victoriis, recuperata Liuonia, inque intima ſuarum compulſum ſolitudinum, ad pacis vſque redimendas coegit conditiones. Parte vero ab altera adeo Tartarorum infeſtam repreſſit audaciam, vt gens immaniſſima commouere ſe hoc imperante non auderet. Nouum Sarmatico orbi feliciſſimum iubar inuexiſſe viſus eſt, reſtituta genti armorum priſtina gloria, hoſtili vindicata iniuria, prolato in Lituaniam imperio, eiusque meliori per orbem aſſerta exiſtimatione, ſui vero nominis vera et ſincera in animis mortalium laude propagata. Tum ad ciuilis regiminis formam componendam conuerſo ſtudio, poſitus in inuidiis et liuore, Maieſtatem Regiam egregie tutatus eſt, exemplo omni futurus poſteritati, imperantis auctoritatem cum quantacunque populi libertate, dum adſint animus et prudentia, optime conuenire poſſe [5]). STEPHANVM ſequutus eſt SIGISMVNDVS eius nominis TERTIVS, Sueciae Rex, magis ſpectatus, pace, quam bello, princeps, quod inuitus ſemper geſſiſſe obſeruatus eſt, omne tempus fallere ſolitus inter Citharoedorum canentiumque choros, quod rariſſime principi, et non niſi in ſummo otio agenti concedunt politicorum leges [6]). Saltus enim regum, mors eſt non raro ſubditorum. Nota magis ſunt, quam vt meo calamo memorari queant, illuſtria Sigismundi III infelicitatis exempla. Amiſſa imprimis Suecia, nutantes toto biennio Poloni, Moſchorum imperium admiranda partum felicitate, ſtupenda amiſſum neſcio cuius ſocordia, auulſa deinde a corpore regni per Guſtauum Adolphum Liuonia, mox peſſundata per eundem Boruſſia, bini in Moldauia amiſſi exercitus, turbata per Oſmanum Polonia, polluta decies et amplius per Tartarum Podolia, neglectae occaſiones ſubmouendae eorum damnoſae viciniae, cum ſaepius illi contra Ottomannum tumultuarentur, et ſe ſuaque certiſſimis vadibus offerrent [7]).

Sigismundi III infelicitas.

Sigismundo ſucceſſit Vladislaus, eiusdem promogenitus filius, Caroli archiducis Auſtriae Stiriaeque principis filia Anna natus princeps feliciſſimus, ſi per ipſos licuiſſet Polonos. Supplicem ille ad pedes Michaelem Federowitz, magnum Moſcouiae ducem, Aſtrachanenſem et caſanenſem regem potentiſſimum, veniamque iniuſti belli deprecantem habuit. Sola armorum oſtentatione ſuique nominis fama Amurathum orientis caeſarem terruit. Liberauit a

Vladislai triumphi.

5) STEPHANVS BATHOREVS certe et magnanimus et validus fuit rex, et longe clariora forte geſſiſſet facta, niſi immaturam mortem in magnum reipublicae damnum, dicunt ſcriptores, dato ei veneno, quod vix credendum, veriſimilius ex morbo acuto non recte a medicis tractato, obiiſſet. Anno enim aetatis quinquageſimo quarto, imperii autem vndecimo, die 12 Dec. A. 1586 viuere deſiit, nullis ex ANNA vxore Sigismundi I filia, relictis liberis. Caeterum STEPHANVS exemplo eſt, quam ſalutare ſit reipublicae, ſi rex prudentum, doctorum, et bene de patria ſentientium conſiliis vtatur. Omnia enim fere praeclara rex de magni illius ZAMOSCII tum belli ducis tum cancellarii ſupremi conſilio fecit, qui etiam, quantum fieri potuit, Polonorum regi conciliauit beneuolentiam, exceptis Zborouiis.

6) Male hic auctor politicorum leges, principi rariſſime et non niſi in ſummo otio agenti canentium choris intereſſe permittentes laudat. Primum non hominis vmbratici eſt definire, qua ratione princeps animum continuo reipublicae curis obrutum recreare debeat, deinde crebrior principis ad audiendos muſicos praeſentia non officit laudabili reipublicae gubernationi, id quod vel vnicum Regis Boruſſorum hodierni exemplum, non tantum muſicos ſaepius audientis, ſed et ſua ipſius manu quam abſolutiſſime tibiis transuerſis canentis, ſatis refutat.

7) Auctor quidem quae infeliciter geſſit SIGISMVNDVS III memorat facta, praeteriens ea, quae bene fecit, tam domi quam foris. Non ſua culpa Sigismundus Sueciae amiſit regnum, ſed religio in cauſa re vera erat. Ob ſpem enim regni Poloniae tempore obtinendi, principiis religionis catholicae ineunte aetate fuerat imbutus, id quod Suecorum ab eo alienauit animos. Inde bella cum GVSTAVO ADOLPHO, Sueciae rege, Sigismundi loco electo. Qui deinde in rebus ſtatus poloni verſatus, optime ſcit Poloniae reges non agere ſemper poſſe ſecundum neceſſitatem, ideo neque culpam malorum euentuum iis imputari debere. Exemplum eſt, vt vnicum tantum adferam, victoria Kirchholmenſis, qua vti melius Sigismundus potuiſſet, niſi Polonorum vetaſſet diſcordia. Sigismundus mortuus eſt ex apoplexia d. 30 Apr. A. 1632, anno aetatis ſexageſimo ſexto, imperii autem quadrageſimo quinto, relictis ex Anna coniuge, Caroli archiducis Auſtriae filia, Vladislao Sigismundo, ex altera autem coniuge Annae ſorore Conſtantia, Ioan. Caſimiro, Albrechto, Carolo Ferdinando, Alexandro Carolo et Anna Catharina.

Suecorum iugo Borussiam, liberasset et Liuoniam, si Poloni bellum magis securum, quam incertam elegissent tranquillitatem, Deo quasi sic permittente, vt per incognitos Austriae hostes, et tunc in Polonia victores Suecos exagitaretur Germania, quos tunc vno praelio, si decertare voluissent, deleuissent Poloni. Altam deinde sub hoc glorioso principe quatuordecim annorum Polona nobilitas domi agebat pacem, et, vt in otio fieri videmus, in luxum opesque plerique immersi, non pacem modo, sed inusitata et incognita quadam velut felicitate, fortunam caeterorum regnorum turbidam secure despiciebant, tacitoque saepe vacillantes reuulsos Europae cardines et aegre criminum poenarumque sustinentes pondus mirabantur sensu: Sed non diuturnum tantae felicitatis habuit spectaculum orbis, Vladislao enim terris erepto, coelo recepto, tanquam iisdem fatis Polona succubuisset felicitas, omnia in peius deinde sublapsa sunt, adeo fallax quies sopore haud procul lethargico, mali semper necesse sit praesaga imminentis [8]).

LIB. I. CAPVT II.

SYNOPSIS.

Describitur Borysthenes fluuius, Borysthenisque accolae Cosaci. Illorum prima initia et origo militiae. Fit deinde ad Christianos principes adhortatio. Irritatus chmielnicius a czaplinio. Origo illorum litis, vna et malorum. Primus rebellis chmielnicius, cuius rebellionem auxit caesus per eos dies crudelissime fustibus filius.

1648 Anno itaque millesimo sexcentesimo octauo super quadragesimum, regni et simul felicitatis Vladislai decimo sexto, primi omnium tumultuari coeperunt Borysthenis fluuii accolae vulgo Cosaci dicti. Rem altius de famoso Borysthene fortitudineque Cosacorum in gratiam exterorum repeto. Borysthenes septentrionis fluuiorum celeberrimus, ex paludinosis Moscouiae emergens nemoribus, ab ipso Smolensco iam nauigabilis, amplissimas albae Russiae emensus prouincias, plurimis auctus fluuiis, magna vndarum mole tumidus, Kiouiam, famosissimam quondam Russorum alluit metropolim, inde in vastissimum camporum effusus pelagum, qui Tartarorum iniuria nulli habitabiles, inter Russiae, Daciae, Scythiaeque conterminas gentes, iam Tauricae Crimeae propior, quam a iuris Poloni disterminat limite, in loca saxosa, ac prominentibus scopulis aspera, fremebundus inuehitur, per ea dum enititur, locorum iniuria putares irritatum, tanta vi ac vehementia disruptis late rupibus, subruptis montium iugis, per saxeas, nec Nilianis dispares, voluitur cataractas, et inde plurima aquarum effusus mole, ac summo impatientique delapsus impetu, depressiores nactus locorum tractus, eos in multiplices scindit alueos, ac immensa planitie inundata, magna fluuiorum multitudine, qui eo humiliorum locorum situ inuitati certatim vndique, qua ex numerosis Moschorum desertis, qua ex vicinia confluunt Tartaria, inter restagnantia aquarum diluuia, ac multiuagos fluminum euripos mille molitur insulas, mille circumfluos ostendit abscondit que colles, vario inter paludinosas voragines ludentis naturae artificio, ac diuerso terrarum vndarumque ingenio, dum insularum alias asperari scopulis, alias densissimis syluarum inumbrari, has laetis luxuriare pascuis, plurimas sterili cuneo, ac multa imperuias arundine squalere aspicias. Paucae inter has dum commodissimo in modicos colles assurgunt situ, imperare caeteris illarumque aequissimo iure reginae esse videntur, in satis amplas porrectae planities, nec saxis asperae, nec illuuiem metuentes, quanticunque capaces populi, vicinum, lacus Ilmani, rectius maris Euxini ostium dixeris, despectant sinum, ea locorum a naturali situ firmitate, vt paucis propugnantibus, nulla humana vi sint expugnabiles, ea vndarum commoditate, vt totius orbis nauigia securissima complecti possint statione, eo demum naturae beneficio, vt nec famem, quae omnium quidquid sub sole firmum est, validissima est expugnatrix, adeo metuant, affluente a propinquo mari incredibili piscium copia, quae dum ad illam dul-

Borysthenis descriptio.

8) Vladislaus IV, felix ille Poloniae rex, de quo auctor quaedam infra memorat, diem obiit d. 20 Maji A. 1648, anno aetatis 53, imperii 16, nullis liberis relictis.

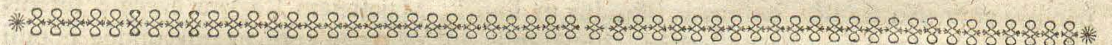
dulcium aquarum ingentem vim confertim admiranda properat multitudine, inter illos innumeros insularum euripos, capturam praebet toto terrarum orbe aeque facillimam ac copiosissimam. Sed quod rei caput est, cum per illud maris ostium, Ilmanum nuncupatum, securissimo nec minus commodo in ipsum Euxinum descenderis cursu, adeo prona et compendiosa in penetralia Turcici imperii, ipsamque vrbem Constantinopolim est nauigatio, vt ei fauentibus velis, vel remigum auxilio pauci admodum dies sufficiant, nullis cursum intercipientibus insularum, vel molestis promontoriorum obicibus, sed aperto ac liberrimo mari, vnico a septentrione ventorum flatu, in ipsam ferente Propontidem. 1648

Stante Graecorum imperio, saepius hinc Russorum populos classibus modicorum nauigiorum quinquaginta circiter virorum capacium, quales etiam nunc Cosacis construere mos est, illas oras infestasse legimus. Redactis posthac sub Polonorum imperium Rusßicis aliis prouinciis, Poloniae regem Boleslaum, Imperatori Graeco, Turcorum armis conflictato, ea ipsa nauigatione, auxilia magnamque commeatus vim submisisse Poloni annales prodiderunt. Ingruentibus posthac in illam viciniam feralibus Tartarorum cohortibus, atque omnia longe lateque pessundantibus, illa loca deserta iacuere. Polonis non multum de possessione littorum maris sollicitis, Tartaris etiam suo genio campestria sectantibus, donec, cum illi nullum in penitioribus Rusßiae praedandi finem facerent, assiduisque incursionibus miseram gentem diuexarent, ex plebe Rusßica incolarum aliqui, omni spoliati fortuna, nec vsquam tuto consistentes, extrema inopia ac assiduo hostium conspectu audentiores facti, cum praedandi vicissim conuissent societatem, egregio ausu illa, de quibus agimus, insedere loca, fabricatisque subito opere nauiculis, qua piscando, qua ex vicinis itidem praedas agendo Tartaris, vitam tolerare, mox rem etiam augere coeperunt, illa locorum opportunitate, atque lemborum beneficio, dum quo volunt ad praedas improuisi aduolant ac reuolant, in suis lustris tutissimi arridente successu, non deficientibus sociis, quorum aucti numero, dum iam tegi latibulis nec possunt nec volunt, ex casibus crescente audacia, locorumque agnita firmitate, praecipuam deligunt insulam, ac ipso firmissimam situ, additis operibus faciunt inexpugnabilem, iamque latrocinio in militiam conuerso, bellorum illis arcem futuram. Tunc militares inter se dicere leges, munia belli partiri, ducem sibi legere, omniaque secundum formam iusti componere exercitus, quo freti vltro iam captatis occasionibus excurrere in hosticum, populari mapalia, ferro flamma itidem saeuire, sed maxime redeuntes ex populatione Tartaros, circum fluuiorum praesertim traiectus inuadere, ac saepissime magna spoliorum parte exuere, neque hoc contenti, sed antiquorum Russorum exemplo struere classem exorsi, atque tentare maria ausi, cum ingenti praeda ditati inter populares comparuissent, exemplo plurimis fuere, eandem licentiosae militiae, qui ex nunc Cosacos se dici volebant, amplecti fortunam.

Represso aliquantisper tanta ratione impetu Tartarorum, ea potissimum Rusßiae parte, quae Borysthenì vicina est, multum Rusßiae nobilitate fauente hominum coeptis, atque hac rerum occasione, rursum suas in illis locis, quae ad vastas iam recederant solitudines, restaurante fortunas, potentioribus praesertim nouas illuc hominum deducentibus colonias, quas cum maxime Cosacorum illa impleret colluuies, suamque quasi seorsiuam rempublicam sparsim per illas Rusßiae prouincias haberet, in tantum breui tempore aucti sunt, vt cuiuis hostium formidabiles euaserint. Maxime vero hominum enituit audacia, cum maritimis inescati spoliis non iam furtiuam exercere piraticam, sed aliquot centenis lemborum comparatis, iusta propemodum classe, omnia Euxini maris littora infestare, intercipere nauigia, vrbes diripere, inceptarent, eo saepius deducta re, vt dum vicina Constantinopoleos oppida eorum gemunt caedibus, collucent incendiis, ille tam formidandus toti orbi tyrannus, a consternata vrbe hostiles ignes aspicere cogeretur, Turcica classe tanto ingenti nauigiorum subnixa numero, tanto bellico instructa apparatu, nunquam valente illorum represßisse aut castigasse ferociam, semper nimia locorum fortitudine in suo tuti Borysthene, semper eximia opportunitate ad inferendas clades expediti. Quae cum ita sint, profecto rem non sine multiplici numinis prouidentia se habere agnoscendum est, cum horum locorum, situs et omnigenae commoditatis intuitu, eam esse naturam voluerit, vt de industria facta esse videatur, ad refraenandam immensam illam et tot regnis formidandam ottomanorum potentiam, cum in ipsis hostium haereant praecordiis, nullaque christianorum principum cura conseruantur, admirando suo consilio, fecem populi, vagam hominum colluuiem ad ea tutanda destinauerit loca. Vnde si reges aliquando Poloniae, aliique principes conuersi in melius, fatorum malignitate sapere voluerint, tutissime, nec minus facillime haec oppugnari

Cosacorum prima initia et origo militiae.

Suecorum iugo Borussiam, liberasset et Liuoniam, si Poloni bellum magis securum, quam incertam elegissent tranquillitatem, Deo quasi sic permittente, vt per incognitos Austriac hostes, et tunc in Polonia victores Suecos exagitaretur Germania, quos tunc vno praelio, si decertare voluissent, deleuissent Poloni. Altam deinde sub hoc glorioso principe quatuordecim annorum Polona nobilitas domi agebat pacem, et, vt in otio fieri videmus, in luxum opesque plerique immersi, non pacem modo, sed inusitata et incognita quadam velut felicitate, fortunam caeterorum regnorum turbidam secure despiciebant, tacitoque saepe vacillantes reuulsos Europae cardines et aegre criminum poenarumque sustinentes pondus mirabantur sensu: Sed non diuturnum tantae felicitatis habuit spectaculum orbis, Vladislao enim terris erepto, coelo recepto, tanquam iisdem fatis Polona succubuisset felicitas, omnia in peius deinde sublapsa sunt, adeo fallax quies sopore haud procul lethargico, mali semper necesse sit praesaga imminentis [8]).

LIB. I. CAPVT II.

SYNOPSIS.

Describitur Borysthenes fluuius, Borysthenisque accolae Cosaci. Illorum prima initia et origo militiae. Fit deinde ad Christianos principes adhortatio. Irritatus chmielnicius a czaplinio. Origo illorum litis, vna et malorum. Primus rebellis chmielnicius, cuius rebellionem auxit caesus per eos dies crudelissime fustibus filius.

1648 Anno itaque millesimo sexcentesimo octauo super quadragesimum, regni et simul felicitatis Vladislai decimo sexto, primi omnium tumultuari coeperunt Borysthenis fluuii accolae vulgo Cosaci dicti. Rem altius de famoso Borysthene fortitudineque Cosacorum in gratiam exterorum repeto. Borysthenes septentrionis fluuiorum celeberrimus, ex paludinosis Moscouiae emergens nemoribus, ab ipso Smolensco iam nauigabilis, amplissimas albae Russiae emensus prouincias, plurimis auctus fluuiis, magna vndarum mole tumidus, Kiouiam, famosissimam quondam Russorum alluit metropolim, inde in vastissimum camporum effusus pelagum, qui Tartarorum iniuria nulli habitabiles, inter Russiae, Daciae, Scythiaeque conterminas gentes, iam Tauricae Crimeae propior, quam a iuris Poloni disterminat limite, in loca saxosa, ac prominentibus scopulis aspera, fremebundus inuehitur, per ea dum enititur, locorum iniuria putares irritatum, tanta vi ac vehementia disruptis late rupibus, subruptis montium iugis, per saxeas, nec Nilianis dispares, voluitur cataractas, et inde plurima aquarum effusus mole, ac summo impatientique delapsus impetu, depressiores nactus locorum tractus, eos in multiplices scindit alueos, ac immensa planitie inundata, magna fluuiorum multitudine, qui eo humiliorum locorum situ inuitati certatim vndique, qua ex numerosis Moschorum desertis, qua ex vicinia confluunt Tartaria, inter restagnantia aquarum diluuia, ac multiuagos fluminum euripos mille molitur insulas, mille circumfluos ostendit absconditque colles, vario inter paludinosas voragines ludentis naturae artificio, ac diuerso terrarum vndarumque ingenio, dum insularum alias asperari scopulis, alias densissimis syluarum inumbrari, has laetis luxuriare pascuis, plurimas sterili cuneo, ac multa imperuias arundine squalere aspicias. Paucae inter has dum commodissimo in modicos colles assurgunt situ, imperare caeteris illarumque aequissimo iure reginae esse videntur, in satis amplas porrectae planities, nec saxis asperae, nec illuuiem metuentes, quanticunque capaces populi, vicinum, lacus Ilmani, rectius maris Euxini ostium dixeris, despectant sinum, ea locorum a naturali situ firmitate, vt paucis propugnantibus, nulla humana vi sint expugnabiles, ea vndarum commoditate, vt totius orbis nauigia securissima complecti possint statione, eo demum naturae beneficio, vt nec famem, quae omnium quidquid sub sole firmum est, validissima est expugnatrix, adeo metuant, affluente a propinquo mari incredibili piscium copia, quae dum ad illam dul-

Borysthenis descriptio.

8) Vladislaus IV, felix ille Poloniae rex, de quo auctor quaedam infra memorat, diem obiit d. 20 Maji A. 1648, anno aetatis 53, imperii 16, nullis liberis relictis.

dulcium aquarum ingentem vim confertim admiranda properat multitudine, inter illos innumeros insularum euripos, capturam praebet toto terrarum orbe aeque facillimam ac copiosissimam. Sed quod rei caput est, cum per illud maris ostium, Ilmanum nuncupatum, securissimo nec minus commodo in ipsum Euxinum descenderis cursu, adeo prona et compendiosa in penetralia Turcici imperii, ipsamque vrbem Constantinopolim est nauigatio, vt ei fauentibus velis, vel remigum auxilio pauci admodum dies sufficiant, nullis cursum intercipientibus insularum, vel molestis promontoriorum obicibus, sed aperto ac liberrimo mari, vnico a septentrione ventorum flatu, in ipsam ferente Propontidem. 1648

Stante Graecorum imperio, saepius hinc Russorum populos classibus modicorum nauigiorum quinquaginta circiter virorum capacium, quales etiam nunc Cosacis construere mos est, illas oras infestasse legimus. Redactis posthac sub Polonorum imperium Russicis aliis prouinciis, Poloniae regem Boleslaum, Imperatori Graeco, Turcorum armis conflictato, ea ipsa nauigatione, auxilia magnamque commeatus vim submisisse Poloni annales prodiderunt. Ingruentibus posthac in illam viciniam feralibus Tartarorum cohortibus, atque omnia longe lateque pessundantibus, illa loca deserta iacuere. Polonis non multum de possessione littorum maris sollicitis, Tartaris etiam suo genio campestria sectantibus, donec, cum illi nullum in penitioribus Russiae praedandi finem facerent, assiduisque incursionibus miseram gentem diuexarent, ex plebe Russica incolarum aliqui, omni spoliati fortuna, nec vsquam tuto consistentes, extrema inopia ac assiduo hostium conspectu audentiores facti, cum praedandi vicissim coiuissent societatem, egregio ausu illa, de quibus agimus, insedere loca, fabricatisque subito opere nauiculis, qua piscando, qua ex vicinis itidem praedas agendo Tartaris, vitam tolerare, mox rem etiam augere coeperunt, illa locorum opportunitate, atque lemborum beneficio, dum quo volunt ad praedas improuisi aduolant ac reuolant, in suis lustris tutissimi arridente successu, non deficientibus sociis, quorum aucti numero, dum iam tegi latibulis nec possunt nec volunt, ex casibus crescente audacia, locorumque agnita firmitate, praecipuam deligunt insulam, ac ipso firmissimam situ, additis operibus faciunt inexpugnabilem, iamque latrocinio in militiam conuerso, bellorum illis arcem futuram. Tunc militares inter se dicere leges, munia belli partiri, ducem sibi legere, omniaque secundum formam iusti componere exercitus, quo freti vltro iam captatis occasionibus excurrere in hosticum, populari mapalia, ferro flamma ibidem saeuire, sed maxime redeuntes ex populatione Tartaros, circum fluuiorum praesertim traiectus inuadere, ac saepissime magna spoliorum parte exuere, neque hoc contenti. sed antiquorum Russorum exemplo struere classem exorsi, atque tentare maria ausi, cum ingenti praeda ditati inter populares comparuissent, exemplo plurimis fuere, eandem licentiosae militiae, qui ex nunc Cosacos se dici volebant, amplecti fortunam.

Represso aliquantisper tanta ratione impetu Tartarorum, ea potissimum Russiae parte, quae Borystheni vicina est, multum Russiae nobilitate fauente hominum coeptis, atque hac rerum occasione, rursum suas in illis locis, quae ad vastas iam recederant solitudines, restaurante fortunas, potentioribus praesertim nouas illuc hominum deducentibus colonias, quas cum maxime Cosacorum illa impleret colluuies, suamque quasi seorsiuam rempublicam sparsim per illas Russiae prouincias haberet, in tantum breui tempore aucti sunt, vt cuiuis hostium formidabiles euaserint. Maxime vero hominum enituit audacia, cum maritimis inescati spoliis non iam furtiuam exercere piraticam, sed aliquot centenis lemborum comparatis, iusta propemodum classe, omnia Euxini maris littora infestare, intercipere nauigia, vrbes diripere, inceptarent, eo saepius deducta re, vt dum vicina Constantinopoleos oppida eorum gemunt caedibus, collucent incendiis, ille tam formidandus toti orbi tyrannus, a consternata vrbe hostiles ignes aspicere cogeretur, Turcica classe tanto ingenti nauigiorum subnixa numero, tanto bellico instructa apparatu, nunquam valente illorum represisse aut castigasse ferociam, semper nimia locorum fortitudine in suo tuti Borysthene, semper eximia opportunitate ad inferendas clades expediti. Quae cum ita sint, profecto rem non sine multiplici numinis prouidentia se habere agnoscendum est, cum horum locorum, situs et omnigenae commoditatis intuitu, eam esse naturam voluerit, vt de industria facta esse videatur, ad refraenandam immensam illam et tot regnis formidandam ottomanorum potentiam, cum in ipsis hostium haereant praecordiis, nullaque christianorum principum cura conseruantur, admirando suo consilio, fecem populi, vagam hominum colluuiem ad ea tutanda destinauerit loca. Vnde si reges aliquando Poloniae, aliique principes conuersi in melius, fatorum malignitate sapere voluerint, tutissime, nec minus facillime haec oppugnari Cosacorum prima initia et origo militiae.

 barba-

1648 barbaries atque lethali vulnere concidere posset[9]). Consultius profecto et ipsa tunc Polona fecisset respublica, si populos illos praeda toties inescatos, continuis extra occupasset bellis, exposuisset periculis. Ita enim factum fuisset, vt Cosaci nunquam proritassent Polonos, quorum imperium agnoscebant. Hoc vnicum arcanum contra Cosacos fuit; populos alioquin bellicosissimos, haec vnica occulta vis, retinendi in obsequio et amore pronos ad rebellionem Russos, etsi casus daretur nihil non ausuros. Docebat et ipsa experientia, non posse Cosacos bellicosos torpere ac in otio viuere. Quotiescunque enim aut combustis nauiculis, aut opposito exercitu prohibebantur a ducibus Poloniae tentare mare nigrum, toties dicto citius vlturi iniuriam, conscripto in momento formidabili exercitu, Polonas adoriebantur vires, donec extructo magnis reipublicae impensis Cudacensi fortalitio, deletoque paulo post terno illorum potentissimo sed rebelli exercitu, quiescere ad tempus coacti sunt, semper attamen infensi Polonis propter ademptam praedandi licentiam. Erexit altius illorum offensos in Polonos animos mandatum Vladislai regis, quo iubebantur paratis sexcentis nauigiis Euxinum tentare mare, rectaque petere ipsam Constantinopolim, dum interim rex potentissimo stipatus exercitu terra properaret ad euertendam Ottomanorum monarchiam, quae toti orbi seruitutem minabatur, dum Venetam inuaderet rempublicam. Sed haec omnia contradicente Polona nobilitate, nullum alium habuere exitum, quam vt, facta ingenti accessione virium, augere nostrum dedignati imperium, iuuare absque proprio sanguinis dispendio socios et amicos, ac de orbe christiano optime meritos, noluerint Venetos, quin potius turpi, nec minus exitioso quam aeternum pudendo consilio, in proprium verterent iugulum Cosacos, aduersarum rerum fidelissimos semper contra quosuis hostes milites, et quibus, si leue numeraueris stipendium fideliores non inuenies, praesertim contra barbaros Ottomanos. Haec igitur arma, quae barbarorum cruori dedicata fuere, volentes experti tunc sunt Poloni. Hinc enim mala vndequaque confluentia, hinc bellorum ciuilium protasis, hinc prima mali labes, haec causa sequentium malorum, et, vt propius radicem attingam, profunda Poloniae pax luxuriam pepererat, quam superbia, contemptusque numinis diuini excepit, his accessit ambitio, et inuidia procerum per magna auorum atauorumque trophaea pro nobilitate scilicet sua magnos spiritus gerentium. Haec vitia perdidere rempublicam, et super omnia diuina prouidentia, quae, vbi scelera nostra vlcisci, fortunamque mutare constituit, prudentiam adimit, ac consilia corrumpit. Eodem ferme fato Romana libertas, pari quoque ratione Carthaginis quondam cecidit maiestas [10]).

Chmielnicius irritatus a Koniecpolio Origo litis et malorum.

Accidit tunc et casus mirabilis in priuati BOGUSLAI CHMIELNICII capite, qui dispositam et ad rebellionem pronam tanto magis accendit Russorum multitudinem. Praedium is habebat haud procul cherinio, quod vehementer Czaplinius, Koniecpolscii miles et famulus ambigebat ab hero, acrius accusato apud dominum Chmielnicio quasi rebelli. Citatus a Koniecpolscio Chmielnicius comparuit traditusque vinculis diu haesit in carcere, donec SOBIESCII Palatini Russiae, aliorumque magnatum liberaretur intercessione. Familiaris enim hic magnatibus fuit, ipsique VLADISLAO regi optime notus, scilicet cuius opera instante Ioanne TIEPOLI, legato Veneto, maritimam illam Cosacorum classem educere meditabatur VLADISLAVS, et eduxisset procul dubio, si tunc per ipsos licuisset Polonos. Ita est, bene coeptis aliquando male obstare. Liberatus e vinculis Chmielnicius, iniuriaeque acceptae a Czapli-

9) De mortuis nil nisi bene, vt aiunt, dicendum, me autem, editorem Rudauscii, reprehendet prudentum forte nemo, si male feram, eum dixisse, *si reges aliquando Poloniae conuersi in melius fatorum malignitate sapere voluerint*, quasi homo vmbraticus melius regnandi consilia, quam Poloniae reges, intellexerit. Ipse etiam auctor contradicere sibi videtur. Credidit enim Cosacos oppositum Christianorum propugnaculum. Ineptum igitur fuisset, fae potuisse fieri, si lethali vulnere a Polonis inflicto concidisset. Vmbratici homines saepissime in museo, nullo rerum vsu fabacti, melius quam principes, quorum arcana consilia neutiquam capiunt, sapere sibi videntur, et inde tantos vera eruditione indignos spiritus capiunt, vt reges nimis petulanter vituperare non dubitent.

10) Multi iam eodem fere verborum tenore interitum reipublicae Polonae praesagire non dubitarunt, sed ii forte fuere, qui non recte vires Poloniae absconditas, exterorumque regum rationes politicas Poloniam attinentes intellexerunt. Deo gratiae agendae, quod huc vsque homines isti fatidici falso spiritu adflati vaticinati fuerint, velitque Deus vt eorum oracula nunquam impleantur. Ex inuidia quidem procerum multa in rempublicam manant mala, sed si de interitu reipublicae ageretur, certo prompta inter eos speranda concordia.

1648

Czaplinius Chmielnicii insidiatur vitae.

Chmielnicius supplex in Tartariam abit.

Chmielnicius primus rebellis.

Chmielnicii filius fustibus caeditur et occiditur.

Chmielnicii edictum.

Czaplinio nimium memor minabatur eidem, iamque sui minime securus cassidem pileo abscondebat, loricamque veste superinduta mentiebatur. Cum ecce quadam die insperate ambo congrediuntur, priorque Czaplinius nudo aduolat ferro vultu minaci, quod Chmielnicii satis casside tecto allidit capiti, eluso in hunc modum Chmielnicius ictu, vertit et ille in Czaplinium habenas, Czapliniique famulos, quos tres secum adduxerat, sed illi fugam non pugnam animo voluentes victori euadunt Chmielnicio vna cum domino. Res relata Koniecpolscio, qui instante Czaplinio, Chmielnicium, vt perduellem iterum in ius vocat ad suum tribunal, addit minas ni comparuerit. Ast Chmielnicius edoctus de pessimo Koniecpolscii in se affectu, ac certissima, si comparuisset, nece, recta Crimum in Tartariam abiit, ibique ISLAN GEREI, magni Crimensium Chani aduolutus pedibus misericordiam orabat, et vt sibi afflicto, totique Russiae populo succurreret, precabatur. Gratissima fuit Chano Chmielnicii in Koniecpolscium quaerela, qui superiori anno praedas agebat in Tartaria. Redux itaque in Russiam cum certissima auxiliariorum spe, Chmielnicius auctor fuit Russis, vt de libertate cogitarent. Igitur signo dato trecentis primum mox sexcentis auctus piscatoribus, diu vesanis mentibus agitatum contra Polonos rebellionis scelus, tandem secundo tempore, ab vltima illa septemtrionis erupit specula. Accendit vehementius furentis Chmielnicii paternum pectus fustibus crudelissime per eos dies, iussu Koniecpolscii, post virgarum verbera, occisus filius, parentis innocens victima, quam ferociae suae immolarat Czaplinius. Itaque non amplius gemitum tenens Chmielnicius sollicitato libertatis spe populo Russiae, specieque religionis, cuius summa apud illum populum ratio ducitur, totam illam ad Borysthenem oram suo exemplo commouit, nec cunctanter ad primos rebelles ab vrbibus caeterisque Russis descitum est. Aderat ipse, toties seditionis fax, vmbraticusque principio, mox iusti exercitus dux Boguslaus Chmielnicki, exiguo oppido, vt creditum, in Russia natus, in seditionem procliues animabat, in summa, saeuitia quasi virtute vtebatur. Nam quid atrocius vno eius edicto, cum omnes, qui in Russia forent Polonae gentis homines, summo scelere per summum nefas interfici iussit. Tum quidem domus nobilium, templa et arae, humana omnia atque diuina iura violata sunt, atque hic terror vlteriorem ei aperiebat regionem. Caeterum is breui mangonum et lanistarum dux, nouusque Tamerlanus suorum Cosacorum ac gregariorum fauorem nactus, ad praecipua oppida Russiae, non vno praetextu diuertit, magistratus hilariores monens, ne publicam libertatem religionisque curam sinerent prodi, pessimis nobilium consiliis, infestari Russiam, meminissent se rege sub vno, non sub multorum tyrannide esse, plura his addita, quibus in misericordiam Russorum flectere animos, aut in metum. Cum his verbis incitatos videbat, quasi familiarius agens, imperfectum aliquid inter suspiria vel publice vel praecipuis in aurem loquebatur, vt pia sollicitudine plura promittere videretur, quam quae auderet euulgare. Pergrate accipitur nuntius, auditaque communi omnium plausu tuba, bellicum canens. Grates habitae Chmielnicio ex suscepta causae protectione acclamatumque est vniuersa in Russia, Chmielnicium patriae patrem, religionis Graecoschismaticae restauratorem, pristinaeque libertatis esse assertorem. Tali ratione in apertum bellum rebellio ebulliit. Sic viro in omnes fraudes expedito dolus. Sic hamus ad capiendum populum. Sic cura tristi omnem nobilitatem exosi sunt publicae pacis turbatores Russi, secuti canentem sirenem Chmielnicium. In hunc modum animis iam armisque paratos monet propediem ad vexillum et auxilium Russorum adfuturos Tartaros, quos ille iam antea velut ad paratas epulas in Russiam euocabat, cui prouinciae iam dudum, vt dixi, inhiabant Tartari. Ostendebat e longinquo terram promissam et promittebat praedam fore victoribus. Haec tanta promissa, hae oblatae vires, haec verborum lenocinia, pronum iam ante totum in bellum rapuere Russiae populum. Ita qua parte Circassiam desertaque loca Polonia spectat exorta est seditio, vindicauitque se in libertatem gens fisa loco, quae syluis circumasperis Ponto Euxino tenui duntaxat freno, desertisque locis parte ab altera clauditur.

LIBRI I. CAPVT III

SYNOPSIS

Prima rebellium confoederatio circa Borysthenem. Caesus deinde ad aquas flauas Polonorum exercitus. Capti Saphieia, Czarnecius, Schembergius. Ipse Potocius occumbit. Recensetur secunda ad Corsunium pugna, vbi ambo capti fuerunt duces Poloni, vna cum Sieniauio et Odrzyuolscio. Hinc rebellium animus audax et felix omen. Chmielnicius literis excusat factum.

1648

Prima confoederatio rebellium circa Borysthenem d. 20 Martii

Iam coaluerat ex fece vulgi, mangonibus et lixis Tartarisque Budziacensibus adiunctis, non ante vnquam fortior in Polonam rempublicam factio, iam sollicitatae vrbes, descripti milites, alto interea somno soporantibus Polonis, paene sub signis erant, cum ecce prima ara, viris, locus Zaporchi dictus, ipsa natura munitissimus, circa fortunatas Borysthenis vndas, placuit, vbi omnia vltra citraque, quidquid Polonum reperiebatur ferro et igne impune vastabant Cosaci, iamque morae impatiens Chmielnicki instantibus mangonibus ad aquas flauas, Polonorum certe sanguine discolores, velut olim ad aquas sextias fatales Theutonis, animose progreditur. Venienti obuius cum lecta veteranorum manu, Polonarumque legionum nucleo occurrit STEPHANVS de Potok POTOCKI supremi exercitus ducis filius, dura statim belli expertus rudimenta, nec semper fortunam iuuenibus amicam. Militum Polonorum numerus, duce Stephano Czarnecki, non excedebat millia, duo vero Polonorum, tria Cosacorum sub regimine Stanislai Schembergii commissarii erant, suffecissetque procul dubio audaci tironi tantilla suorum manus contra furiosum primum lanistarum impetum, nisi dolo superuenta fuisset nescia fraudis Polona virtus. Suorum itaque fisus millibus quinque ferebatur animose in hostem, iuuenta, nondum sex supra viginti annos, attingente Potocius, neque mora primae laudi inhiantem iuuenem inter palustria barbari aggrediuntur loca, quibus dum strenue resistunt a fronte Poloni, ecce parte ab altera Punica fraude circumuenti a tergo, lecta scilicet suorum Cosacorum manu adoriuntur. Diuersa hic omnium, quae vnquam accidere potuit, ciuilium armorum facies erat. Non praelio, nec aduersis e castris, sed iisdem e cubilibus, quos simul quiescens dies, simul quietos nox vna habuerat, discedunt in partes, ingerunt a tergo tela, clamor, vulnera, caedes, sanguis palam. Ita tunc bifariam exigua Polonorum diuisa manus, inuictaque alias Potocii virtus fraude succubuit. Militum pars sacrilego deperit ferro, pars Tauricanos sequi iussa Scythas. Ipse Potocki Achillis aetate cadit ex vulnere. In hunc modum gladiatorio sanguine illustri iuueni parentatum est, ita in casses inciderat fera. Haec tota clades parentis errori imputata est, qui praeuidere Chmielnicii incrementum debuisset, si Cosaci, quorum semper fluxa extitit fides, Chmielnicii, vt factum, sequerentur signa. Satius fecisset, et cum maiori prudentiae fama, si cautius processisset, non nimium fidendo illis, quorum fides nulla est. Reges vero principesque vel hinc discant, nullius hostis tam exiguas vires esse, vt contemni debeant, habet et musca splenem et formicae sua bilis inest.

Caesus ad aquas flauas Polonus exercitus. Potocius occumbit d. 15 Aprilis. capti Sapieha, Czarnecius, Schembergius.

Secunda pugna ad Corsunium.

Ab aquis flauis propius abest Corsunium Russiae satis nobilis locus. Hic secunda bellonae procella desaeuit, ipso iam NICOLAO POTOCKI, cui saepe audacia in gloriam cesserat, MARTINOQVE KALINOVIO, Palatino Czernichouiensi, ducibus. Horum alter supremus exercituum, alter campestris dux, manus cum rebellibus conserturi properabant Cosacis. His aderat ADAMVS HIERONYMVS comes de Granowo et Sklow SIENIAWSKI, vnus ex praecipuis Russiae dynastis, ea expeditione voluntarius, castra metatoris paulo post functus officio. Chmielnicius audito magnis itineribus properare Potocium natura pugnae auidum, nihil haeret, eodem in loco castra ponit, satis fisus loco, rarescentibus ad primum diluculum vmbris, in aperto peti Polonos constituit Chmielnicius, at Potocius rariore Polono stipatus milite, negat hosti campum, a duce WISNIOWIECIO promissa expectaturus subsidia, ita vsque in diem tertium dilata clades, quae Polonis tunc imminebat ceruicibus. Tertia luce haerenti dubioque Potocio quid facto opus, placuit cum toto exercitu paulatim retrogredi, non auso signa cum hoste conferre decretoria pugna. Retrogredienti, signis expansis tympanis-

que

que pulsantibus, militari gressu, exercitui via a Tartaris Cosacisque intercluditur, tigna et arbores circumplicant barbari, qua transitus erat Polonis: Milites Tartaros Cosacosque promiscue pugnaturos per loca distribuit Chmielnicius. Polonis vltro progredi nitentibus iniqua omnia, per oppositos aggeres imperuia in plano via. Ita ad extremum, quod nemo se visurum vnquam putauisset, Polonos, huc vsque semper victores [11]), et quod in bello praecipuum, veteranum militem, lectas legiones, quae praedam tot subditorum vehebant, quatuor equitum leuioris armaturae millia, duo cataphractorum, dico item peditum, vna cum ducibus suis, profligarunt Cosaci, victoriaque potita est gens, belli, vt creditum a Polonis, rudis, colendisque agris assueta antea magis quam armis: Quanquam et ipse locus multum Chmielnicium iuuit ad victoriam, siquidem in mediam camporum vastitatem, vbi aquae nihil, lignorum et pabuli penitus nihil erat, iisdem ducibus, ductus Polonorum exercitus hosti vndique expositus fuit. Hunc sine mora circumfusi fregerunt Cosaci, iunctis viribus animisque cum Tartaris Budziacensibus, et eorum duce Thohaibeio, quem Tartarorum rex Chmielnicio submiserat, commendaueratque, vt magni exercitus ducem, vt egregium bellatorem. Ita in modum grandinis atque nimborum densa Tartarorum tela Polonos fuderunt, eoque modo turbatae cohortes miserabili strage deletae sunt septimo calend Iunii, tertia ab oppugnatione castrorum luce, Polonis infelicissima, iniqua certe numero, pugna, iniqua et loco. Caeterum consulto ne an per errorem Potocius aridum insederit locum multi dubitauere, ego tantum ducem consulto egisse non mihi persuadeo. Videbatur quidem circumspectissimus imperator et nullius artis bellicae rudis. Circumstantiis omnibus accurate perpensis, vix aliter meliusque reipublicae tunc consulere potuisse, quam si statim congrederetur cum hoste, auitam maiorum obseruans consuetudinem. Hinc in apertum descenderat campum, quanquam prudentius fecisset, si Cosacos solo transitu tunc prohibere contentus fuisset, donec interea expectata Wisniowiecii venissent subsidia. Reliquiae exercitus, quo quemque rapuit fuga, primo in proximos saltus, mox in Valachiam, Moldauiam, Bulgariamque distractae, vix nuntium tantae cladis retulerunt. Duces exercituum vna cum comite SIENIAVIO, aliisque regni proceribus multisque nobilibus in foedam Tartari ex compacto arctamque abduxerunt captiuitatem: Optimus reuera cicurandae Polonae in subditos ferocitatis modus, arcta Tartarorum sequuta custodia. Mansuescit in vinculis apud hostem, quisquis liber, ferus et indomitus fuerat in subditos. Itaque hi exuti castris, caeteri autem fugati. Actum tunc procul dubio de Polona republica simul et libertate fuisset, nisi IEREMIAS MICHAEL KORYBVT dux in WISNIOWIECZ, terrarum Russiae palatinus, alter Romanorum Marius, Polonae tunc contigisset reipublicae; ille ausus est cum rebellibus congredi statim, militem sex millium proprio allectum stipendio tenere in castris, sed hoc imminentis mali leue fuit solatium, ardua siquidem res est, homini priuato ex penu suo diu sustinere bellum. Cosaci itaque recentibus elati victoriis non segnius quam minati fuerunt, tripartito agmine, mira velocitate, occupatis itinerum compendiis, magna sui parte fortunatas illas ad Borysthenem Russiae terras vno velut diluuio occuparunt. Magnum ducatum Lituaniae intrarunt, duce quodam nebulone Semiluna appellato. Alii Podoliam vastabant Poloniae prouinciam, sceleratorum sceleratissimo antesignano dicto Krzywonos. Ipse autem Chmielnicki, occupatis interea deditione sine numero haud contemnendis Russiae oppidis, ad album Ianum, vrbem Russiae celebrem [12]), castra metatus est. Hac tam foeda clade exercitus Poloni accepta fama Russi, altius suos erexerunt animos, ouantesque hunc nuntium acceperunt. Vt propior itaque illis affulsit occasio, non dubitauerunt vna cum caeteris in apertas erumpere seditiones. Vltro quidem inuitante Chmielnicki, qui missis aliquot Assauol, tribunos militum vocant, sollicitauit ad apertam rebellionem Russorum animos, illos nempe, quos nondum ad aperta adhuc eduxerat facinora, facileque persuasit, quod Lucanus ait, *quidquid multi peccant, inultum est.* In hunc modum institutis suorum consiliis Chmielnicki, defensionis induta lorica, primaque belli mole obruta Polonia, in aulam delectos, et ad regem, causam iusti, vt asserebat, belli, relaturos dimittit, addita eisdem ad Adamum de BRVSILOW KISIEL, palatinum tunc Braclauien-

Margin notes: 1648 — Caesus iterum Polonorum exercitus. d. 26 Maji. — Semiluna Lituaniam, Krzywonos Podoliam deuastat. — Chmielnicii ad Kisielium literae.

11) Nescio qua ratione auctor dicere potuit: *Polonos huc vsque semper victores,* nonne supra nunc narrauit, Polonorum exercitum ad aquas flauas a Chmielnicio caesum fuisse? Haud casta forte librarii manus verbum *semper* adiecit, qui non ab honestate remotum putauit, in gentis suae gloriam mentiri.

12) a Russis appellatur Bialacierkiew.

clauienſem ſecretiori epiſtola, qua vehementisſime conquaerebatur pro veteri ſua cum eo
1648 conſuetudine nobilium Polonorum effraenatam in ſubditos Coſacoſque licentiam, ac dictu incredibilem eorundem tyrannidem, tantorum motuum ſubſequutaeque cladis cauſam fuiſſe. Addebat propriam quoque ſibi, non ita pridem illatam iniuriam a Czaplinio, famulo Alexandri Koniecpolſcii, ſupremi regni vexilliferi, defuncti exercituum generalis filii. Occiſum clamitabat filium, vitae ſuae inſidiatorem aſſerebat Czaplinium, erepta conquaerebatur bona, tandem precabatur, fauere vellet partibus afflictorum apud ſerenisſimam maieſtatem, totamque rempublicam, cum difficile ſit viuere cum illis, qui modum neſciunt in imperio.

LIBRI I. CAPVT IV

SYNOPSIS

Regis Vladislai mors, quam comitata ſunt prodigia. Eiusdem poſthuma laus. Polonorum ex obitu regis moeſtitia. Varſauiae a primate regni indicitur conuocatio, cui adfuere variorum principum legati. Recenſentur deinde totius conuocationis interregni acta. Coſacorum legatio et querelae. Polonorum reſponſum.

Mors Vladislai IV d. 20 Maji

Medio itaque Iulio Chmielnicii legati Varſauiam perueniunt, in itinere iam de regis certiores obitu, quippe qui XIII calend. Iunii Meritii in magno ducatu Lituaniae febri correptus maligna diriſque calculi tormentis paulatim conſumptus iam antea, nonotandem, critico ſcilicet die in galli cantu iura mortalitatis exſoluerat, et ex caduco hoc ad beatorum procul dubio, omnibus munitus ſacramentis, condito inſuper teſtamento, regeque Sueciae Ioanne Caſimiro Poloniae principe fratre ſuo nominato euolauit ſedes, anno aetatis ſuae quinquageſimo tertio, regnorum Poloniae decimo ſexto, Sueciae decimo ſeptimo anno. Mortem eius inſperatam clara coelo terraque ſigna comitata ſunt. Paulo enim poſtquam aegrotare coepit, viſus eſt in coelo Varſauienſi cometes, initio non admodum illuſtris, ſed qui ſubcreſcente morbo per eadem incrementa lucem intenderet, donec verſo in Sigiſmundi III a Vladislao erectum Coloſſum ferali crine, qua hora Vladislaus viuere, ille videri deſiit. Nec illud admiratione caruit, viſos tunc fuiſſe in aere duos equites ſecum decertantes, vnum haſtatum, velitem alterum, fiſtulam ferream igniuomam oblongam geſtantem, manifeſti cruentique belli, manifeſtare vera cruentaque prodigia[13]. Corpus regis quarto ab obitu die loculo incluſum honorifice Meritio Varſauiam delatum eſt, comitantibus illud STANISLAO de Buzenin PSTROKONSKI epiſcopo chelmenſe, adminiſtratore abbatiae Tinecenſis, altero Caſimiro LEONE SAPIEHA, magni ducatus Lituaniae procancellario, Slominenſi, Wolminenſi, Luboſzanenſi capitaneo, vidua moeſta operiente regina, quae tunc miris conflictata morbis Vilna Varſauiam recte redierat. Iuere deinde in occurſum ferali pompa ſenatores, exceptumque perhonorifice cadauer in principe baſilica, diuo Ioanni baptiſtae ſacra, depoſuerunt.

Vladislai laus poſthuma.

Atque ita ſupremum diem impleuit Vladislaus a rebus feliciter geſtis cognomento magnus. Decem illi bella pro patria atrociſſima cum hoſtibus Poloniae fuerunt, quinque tantum triumphi. Baſilium Szuiſcium magnum Moſchouiae ducem, vna cum Ioanne et Demetrio fratribus bellique duce incenſore Sehino quis crederet ad incitas redactos? Patris Sigiſmundi III auſpiciis vix primam aetatem egreſſus vicerat paene puer, victorique praemium, poſt captum vinctumque Szuiſcium, et in triumpho Varſauiae ductum, vniuerſa

13) Sacra me impedit chriſtianum ſcriptura, vt omnia plane reiiciam prodigia, neque facultas nunc ſuppetit inquirendi, an eo tempore cometa in coelis apparuerit. Hoc certum eſſe videtur, vniuerſi conditorem, ob vnius hominis licet regis mortem non mutare velle naturae, quas ſemel conſtituit ſapientisſime leges. Valde cauti in venditandis noſtris temporibus prodigiis eſſe debemus, ni phyſicorum deriſioni nos exponere velimus.

uersa cessit Moschouia, quippe ab ipsis Moschouiae proceribus ac populis in magnum ducem Moschouiae, Astrachanensem et Casanensem regem caeterarumque prouinciarum legitimum dominum, victor Vladislaus electus et pronuntiatus fuit. Sic molestum diuturnumque in Moschouia absoluerat bellum, et quid praemium videbatur, gradus fuit ad noui decoris auctoramentum [14]. Actum id sub annum domini millesimum sexcentesimum decimum. Non multo post potentem ac sexcentis hominum millibus superbum Osmanum Asiae tyrannum immanissimum, vniuersae Europae seruitutem minitantem, in ipso limine Poloniae, virtute ac felicitate sua oppressit, et ad pacem petendam coegit. Gesta haec anno millesimo sexcentesimo vigesimo primo. VLADISLAO autem summi loco triumphi GREGORIVS sanctissimus eius nominis *decimus quintus* festum Polonis diem celebrare iussit. Tertium bellum feliciter cum rebellibus Suecis in Borussia victor gessit Vladislaus, paterno tandem iussu tantillum in Suecos arma suspendit, donec vel illi desiperent, vel iste sui iuris efficeretur imperator. Romam inde profectus Roma *magni*, viuente patre, attulit titulum, nec multo post, fatis functo Sigismundo III, liberis ordinum vtriusque gentis electus suffragiis in regem Poloniae inauguratur Cracouiae. Peracta coronatione statim castra moueri imperat, Moschouiamque ingreditur armata manu, itur per glaciem et niues, per rupes et aggeres oppositos, per angusta vallium, donec obsessum Smolenscum teneret exercitus. Est autem Smolenscum vrbs Moschis et Polonis contermina ad Borysthenem, natura pariter et arte munitissima, quodque claritudinem addit, turribus et vastissima arce famosa. Hanc anno Christi millesimo sexcentesimo trigesimo tertio Michael Federowicz, illegitimus Moschouiae dux oblata a Polonis pace spreta ruptis quatuordecim annorum induciis exercitu Moschouitico circumuallauerat, exoticisque artibus expugnare nitebatur scutum imperii Poloni, sed frustra. Cecidit in irritum totus quantus fuerat septem annorum apparatus, attrita Moschorum potentia, in nihilum tot nationum redactus exercitus, supplici ad pedes Federowicz miseretur Vladislaus, regum principumque volubilem altius considerans fortunam. Accidit haec Moschorum clades circa annum millesimum sexcentesimum trigesimum quartum. Eodem anno territus sola armorum ostentatione AMVRATHES, qui OSMANI patris ibat vltum iniurias, incensore quodam ABASSI Bassa nuncupato. Liberata tandem a diuturna Suecorum tyrannide Borussia, pulsus regnorum famelicus Gustauus Adolphus, Suecorum rebellis rex trans Albim et Salam fluuios, eoque modo restituta est Borussia diuitiis, amplitudini, fertilitati, commerciis, qualia et quanta fuerunt ante belli primordia. Septimum illi bellum cum rebellibus Cosacis pro patria fuit, de quibus simplici ouatione contentus, satis duxit inquiri in auctores scelerum, nec triumphare ex subditorum exhausto sanguine. Tria reliqua bella cum immanissimis Tartaris feliciter gessit, nec de iis vnquam triumphauit tanquam de praedonibus et publicis christianitatis latronibus. Magnum adhuc aliquid voluentem animo, medium inter arma, quibus tegi debuerat, decies victorem, quinquies triumphatorem, augustum Poloniae Regem, felicem Sarmatiae Monarcham, VLADISLAVM inquam magnum, insperata mors oppressit, ad cuius tunc tristem famam multi procerum Varsauiam metu et horrore perculsi confluxerant, aderat et ipse MATTHIAS LVBINSKI aetate grauis, quippe qui iam septuagesimum sextum excesserat annum, Archiepiscopus Gnesnensis, legatus natus, regni primas, ac primus princeps, cui soli tunc incumbit subire vices dirigendorum consiliorum extincto rege, ac expiatis sacris pro anima defuncti, cum senatoribus, qui in aula frequentes aderant, deliberatione instituta de prouidenda securitate interregni, publicari fecit, sub nominis sui titulo edictum, quo regis mortem, omnibus ordinibus regni denuntiauit, eodemque edicto praefiniuerat diem, medium scilicet Iulium publico Varsauiae nobilium conuentui, *conuocationem ordinum* vocant, vbi de loco et die electionis noui regis designando deliberarent, ac prouiderent interim securitati publicae.

1648

Vladislai mors publicatur nobilitati.

Iamque illuxerat conuocationis tempus, XVI scilicet Iulii dies, ad quam tota Europa lectissimi conuenerant regum principumque oratores, quos haud mora amplissimo regni Polo-

Varsauiae indicitur conuocationis dies

14) Moschi non aliam ob causam Vladislaum, illo tempore principem, magnum Moschouiae ducem eligerant, quam vt iratos Polonorum sibi placerent animos, simulque hac ratione pseudo Demetrii frangerent vires, ipsi autem interim, duobus inimicis antea vexati, se iterum reficerent, putantes, destructa prius pseudo Demetrii fortuna, se facilius deinde posse resistere Polonis, id quod etiam euentus comprobauit. Magis igitur fuit Moschorum stratagema, quam vt vera animorum intentione Vladislaum principem eligere voluerint.

1648 Poloniae ſenatui ſuo quemque ordine coram introductos, per vices et ſtata tempora excipere placuit. Redditae inprimis ſunt auguſtiſſimi FERDINANDI III Romanorum imperatoris, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiaeque regis ad rempublicam ſcriptae litterae, quarum haec eſt ſumma.

Variorum principum ad rempublicam Polonorum legati. Litterae Ferdinandi III Romanorum caeſaris.

Ferdinandus tertius Dei gratia Romanorum imperator ſemper auguſtus, reliqua.

„Luctuoſum de obitu sereniſſimi quondam VLADISLAI regis veſtri, conſobrini Noſtri „et Fratris amantiſſimi, glorioſae memoriae nuntium fama iam ante ad Nos pertulerat, „quam Nobis veſtra octaua proxime elapſi menſis datae traderentur. Iamque adeo honorabilem Noſtrum et ſacri Romani imperii fidelem dilectum Franciſcum de Liſola, conſiliarium Noſtrum reſidentem in Poloniam deſtinaueramus, inclyti illius regni et magni „ducatus Lituaniae ſtatibus et ordinibus, quam ex acerbo illo caſu dolorem concepiſſemus, ſimulque quo ſtudio conſeruandae ac propagandae bonae vicinitatis, amicitiae et „foederum hactenus tam ſancte et religioſe cultorum teneremur, explicaturum, prout ex „eodem coram vberius poteritis percipere. Interim autem huic a maioribus hauſto tra„ditoque et proprio affectu Noſtro confirmato, adauctoque ſtudio erga inclytum illud tam „coniunctum Nobis regnum, inhaerentes, id vnice vouemus, vt prudentia veſtra talis in „defuncti optimi quondam regis locum propediem eligatur ſucceſſor, ex cuius virtute „non minus Nos et chriſtianus orbis vniuerſus praeſidii, quam illud regnum capiat ſo„latii. Qui diuturnam regno veſtro tranquillitatem optamus, ſingulosque veſtrum beneuolentia et gratia noſtra caeſarea complectimur. Datum in arce Noſtra Lincenſi, altera „die menſis Iulii Anno M DC XLVIII. Regnorum Noſtrorum Romani XII, Hunga„riae XIII, Bohemiae XXI anno.

Sequenti mane chriſtianisſimi Galliarum et Nouarrae regis, Ludouici XIV extraordinarius ad rempublicam Polonam legatus, illuſtriſſimus vicecomes Darpaion, nomine ſui potentiſſimi Europae regis ita perorauit:

Galliae regis legati ad ſenatum oratio.

„Illuſtriſſime princeps ac primas regni, Reuerendiſſimi et illuſtriſſimi Senatores et ordi„nes sereniſſimae reipublicae et magni ducatus Lituaniae, Domini et amici obſeruandis„ſimi:

„Ad aſpectum huius auguſtae coronae horreſcit animus, atque in ſermone pene „abducitur locum admirationi ceſſurus, re vera cum video, quae memorantur de antiqua „illa Roma, vbi tot reges quot ſenatores videbantur. Hinc illud mihi contemplandum „occurrit, quantum fuiſſe illum neceſſe ſit, quem tam auguſtus ſenatus pro capite habe„bat, et qualem illum, quem tam egregius et auguſtus ſenatorum et nobilium coetus in „regem elegerat, ipſique libentiſſime parebat. Deſiit tamen, proh dolor, viuere magnus „ille Vladislaus IV, digniſſimus rex Poloniae et Sueciae, infidelium terror, chriſtianae fi„dei propugnaculum, fidiſſimus Galliarum amicus, noſtrique ordinis ſplendidum futu„rus ornamentum. Hinc luctus vniuerſo equitum ordini ſuboritur, hunc Polonia, hunc „Gallia, hunc omnes chriſtianisſimi deflent, ipſimet deflendi. Soli Tartari laetantur, et „ſoli emolumenta capiunt. Aequum eſſet igitur, vt, quotquot ſumus chriſtiani, com„muni ſimul impetu in eos irruamus. Mentem ſequor chriſtianiſſimarum maieſtatum, „quae iuſſerant, vt offerrem illi magno heroi omnem illorum opem, ſi forte tranquillita„tem huius regni Tartari perturbarent, nec propenſiſſimus chriſtianisſimarum maieſtatum „animus, illos paſſus fuiſſet limites, niſi ſibi eosdem praeſcripſiſſent prudentiae sereniſ„ſimae huius reipublicae intuitu, quam probe norant, illius magni monarchae, ad ar„dua quaeque ſuſcipienda promptisſimi principis molimina moderari, cuius quidem mors „inopinata hunc mihi praeripuit honorem. Licuiſſet mihi cum ordine regis mei domini „tenerrimos ſuae beneuolentiae affectus exhibere, quos Excellentisſimus dominus legatus „vicecomes de Bregii vna mecum offerimus excellentisſimis et reuerendisſimis dominatio„nibus veſtris, atque ita expresſis ſerenisſimarum maieſtatum mandatis ſatisfacimus, et in„timato mihi proprio ore, deſiderio huius tanti miniſtri eminentisſimi cardinalis Mazza„rini, ſub cuius ductu feliciter adeo res Gallicanae geruntur: qui, quantum noſtri gene„roſisſimi principes armis, tantum ipſe conſilio effecit, vt Monarcha noſter et foederatis „amandus et in tenera licet aetate hoſtibus tremendus habeatur, certus non poſſe ſe melius

„lius de Gallia mereri, quam ſi tam generoſisſimae et bellicoſisſimae genti Polonae in-„ſeruiat.„ 1648

Poſtera luce ſerenisſimae Chriſtinae Suecorum reginae ad Senatum datae redduntur literae, quarum haec ſumma erat:

Chriſtinae Sueciae reginae ad ſenatum literae.

„Nos CHRISTINA, Dei gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque deſignata re-„gina et princeps haereditaria, magna princeps Finlandiae etc. Reuerendisſimis etc.

„Ex nupero obitu fratris et conſanguinei noſtri chariſſimi, ſereniſſimi quondam regis „veſtri Vladislai IV, glorioſiſſimae memoriae, in partem moeſtitiae ac doloris venimus „vobiſcum, quod tam ſubito e viuis ereptus ſit princeps arctiſſimo ſanguinis nexu et ami-„citia nobis iunctiſſimus, tempore tum reipublicae veſtrae, tum orbi chriſtiano admodum „periculoſo, vt ſi vnquam tanti regis viſa fuiſſet vita vtilis ac neceſſaria, nunc certe vel ma-„xime foret exoptanda. Condolemus itaque omnibus iis quorum intereſt, et inprimis reipu-„blicae veſtrae, de amiſſo amico, et de amiſſo rege ſuo, atque ex animo precamur Deum, vt pro „ſua diuina benignitate et ſapientia, hanc orbis chriſtiani et reipublicae veſtrae iacturam reſar-„ciat, acceptum vulnus ſanet, ac vobis de bono, felice et pacis ſtudioſo rege prouidendo, ami-„citiam noſtram vobiſcum reddat firmiorem ac ſolidiorem, in commodum et ſecuritatem re-„gni noſtri ac reipublicae veſtrae, totiuſque chriſtiani orbis nunc ſciſſi et periclitantis. „Haec recte reputantes et ſimul ponderantes quae ex noui regis veſtri electione commoda „et incommoda in rem vtriuſque gentis Noſtrae et communem chriſtianam reſultare queant, „poſtquam ad nos relatum ſit, vos breui conuenturos pro eligendo et in locum defuncti „ſubſtituendo rege, non potuimus intermittere, quin literis hiſce noſtris dolorem noſtrum „ex defuncti obitu communem conteſtaremur, et ſimul explicaremus, quam ſimus ſollicitae, „vt is apud vos ſuccedat, qui conſeruandis nobiſcum pactis et fouenda, firmanda, atque „augenda amicitia anteceſſori ſuo non cedat, ſed iisdem inſiſtendo veſtigiis, illum longe „ſuperet atque antecedat. Haud equidem Nobis animus eſt, commiſceri rebus ac conſiliis „veſtris, certe nihil actum iri, niſi ex vſu reipublicae veſtrae, ac chriſtianae et amicorum, „tum ad firmitudinem et augmentum pactorum et amicitiae ſuae nobiſcum. Tamen cum „vtriuſque noſtrum interſit, quo animo affectuque is ſit qui de nouo fuerit electus, id in „primis monere aequum iudicauimus, et vti ſperamus, vobis ſuffragantibus, licebit, vt „in eligendo nouo rege veſtro, oculi atque animi in eum potiſſimum reflectantur, qui pa-„cta noſtra die ſecunda Septembris ſtilo veteri a 1635 inita atque concluſa firmiter ſeruet, „quae ab hiſce aliena emendet, quae firmam plenamque amicitiam impediunt aut remoran-„tur, abſtineat et reſignet. Quo caſu et vos et rex veſter ſentietis Nos ad omne amicitiae „officiique genus, vobiſcum ſincere colendum, intra amicos et vicinos veſtros, facile primo „loco futuras. Haec vt diligenter moneamus et ſtudioſe poſtulemus, impellit Nos ſalus vtriuſ-„que regni diuturno bellorum aeſtu haud parum afflicti et attriti, quae reſtitui ac conſer-„uari, niſi moderatis et pacificis conſiliis non poteſt. Poſtquam igitur, qui ad reipublicae „veſtrae faſtigium adſpirare poterunt, facile primi inter caeteros futuri videntur nuperri-„mi defuncti regis veſtri, fratris noſtri agnati et conſanguinei chariſſimi, ſereniſſimi prin-„cipes CASIMIRUS et CAROLUS FERDINANDUS. Horum cauſam et deſideria vobis „quam diligentiſſime commendamus, tum quod propinqui ſanguinis coniunctio Nobis „ſpem ingerat, coniunctionis animi, tum quod ipſorum virtutes Nobis vel maxime ſunt „laudatae, ad quas vbi veſtra prudentia, monita, et auctoritas acceſſerit, haudquaquam du-„bitare debere credimus, quin et res veſtrae feliciter ſint ſucceſſurae, et amicitia Noſtra vo-„biſcum firma et ſtabilis futura, breui augenda et perpetuanda. Has literas Noſtras exhi-„bebit vobis ſecretarius Noſter Nobis ſincere fidelis, Nobilis LAURENTIUS CANTHER-„STHREN, et, ſi opus fuerit, vberius explicabit. Diuinum numen votis conceptis vene-„ramur, vt conſilia vobis ſalutaria ſubminiſtret, eaque ſuccedere faciat in rem veſtram, „chriſtianam vniuerſam. Hiſce vos diuinae protectioni commendamus et felicia quaeque „comprecamur. Dabantur in arce Noſtra regia Stockolmenſi, die 7 Julii, Ao. MDCXLVIII.

Veſtra bona amica et vicina
Chriſtina.

1648 Tum demum Serenissimi FRIDERICI VILHELMI Marchionis Brandenburgici in faciem reipublicae admissus legatus IOANNES ab OVEREACH ita nomine sui domini dixit:

Oratio legati Electoris Brandenburgici,

„Cum nemo sit Vestrum, Excellentissimi Illustrissimique domini, quem latere possit, suae „serenitatis electoralis tales esse cum regia domo sanguinis cognationisque nexus, eas cum „reuerendissimis et illustrissimis celsitudinibus dominationibusque vestris, affinitatis amici„tiaeque necessitudines, tantamque cum republica status rationum coniunctionem, vt quis„que alterius prospera aduersaque ad se pertinere merito reputet, vel nobis silentibus re„uerendissimae et illustrissimae celsitudines DD. vestrae animis praeconcipiunt, quantum ex „praematuro serenissimi potentissimique Vladislai IV inuicti pacificique regis vestri excessu „conceptum sua serenitas premat corde dolorem. Et dolet quidem impense sua serenitas „ob amissum regem optimum, patremque indulgentissimum, qui nunquam ab hoste nisi „victor rediit, nunquam ciuem a se nisi victus dimittere sustinuit, non solum reuerendissi„marum, illustrissimarum celsitudinum, dominationumque vestrarum, Domusque suae ele„ctoralis, verum et vniuersae reipubliae christianae iacturam. Nec enim tam benigni „sideris vires vno orbe, neque tanti capitis influxus, vnico serenissimae huius reipublicae „corpore contineri poterant, quin sese longe lateque exercerent. Quanta autem amissa „haec nostra sint bona, haud fas esse nobis reputamus, post tot principum erterorum pu„blicique luctus indicia, renouando dolorem latius diducere, cum et a malis nostris remo„tiores id abunde vel exinde percipiant, dum florentem ad inuidiam orbis Poloniam, sub „rege Vladislao, cum moderno calamitoso orbitatis reipublicae statu componunt. Contra„cto itaque sermone solam magnam Vladislai mentem exercentis huius reipublicae mole pa„rem asserere audemus, siquidem eo subducto et ad superos relato inclinari contraliique „summopere reipublicae corpus vidimus. Indulgendum hic esset dolori, nisi aliae quam „priuatorum publici luctus essent rationes, ibi enim ex ipsomet moerore moeroris quaerere „liceat solatia, hic autem amisso patre, quo saluti patriae consulas, stupere pietatis est. Est „quod et hac ex parte serenissimi Electoris animum angat, dum grauissimis sacri Romani im„perii negotiis distentus pro charitate in patriam, proque primi proximique, expectati a „Rege, senatoris officii ratione, his rebus incertis, de salute patriae cum reuerendissimis „et illustrissimis celsitudinibus dominationibusque vestris coram in medium consulere non „possit. Nunc enim si vllo alio tempore, probandae suae serenitatis electoralis erga rem„publicam promptitudini suppeterent occasiones, vbi reipublicae ordinis omnem sub regi„bus diuisam imperii vim, maiestatemque ad se reductam habent, et consortes quadante„nus facti diuinae potestatis, pro hoc augustissimo intemeratae libertatis tribunali, regium „de regibus summisque potestatibus pleno iure exercent iudicium, simulque decernunt, „quid ex anteactis regum suorum irritum, quid vero in posterum cynosurae loco habere „velint, ac tandem statuunt, cui quibusue legibus sese in obsequium tradant. Ne tamen „sua serenitas electoralis deserti penitus erga rempublicam domumque suam electoralem, ac „populos sibi subiectos, officii argui posit, sua quidem ducatusque sui postulata, ac gra„uamina cum reliquorum ordinum grauaminibus exigenda, reuerendissimis et illustrissimis „celsitudinibus dominationibusque vestris, quae offeremus, consignata misit. In primis au„tem haec reparandae reipublicae iacturae proponenda censuit remedia: vt compositis ex „aequo amore fraterno, quae rempublicam turbare possent, exortis, tam religionis, quam „status, dissidiis, siquidem reuocare planctu votisque magnum Vladislaum non datur. Re„uerendissimae et illustrissimae celsitudines dominationesque vestrae sumant potius quam „quaerant principem, qui gloriosissimo diuo regi dignitatem iure naturae, ordine, vir„tutibus, arteque bellica ac meritis in rempublicam proximus sit. Talem enim moderna „reipublicae fata statusque exposcunt. Quod ipsum sua serenitas electoralis vna cum re„uerendissimis celsissimisque DD. VV. pro iure suffragii sui vberius declaratura est.

„Vtque sedandorum in libera capita furentis belli motuum, ad exemplum poten„tissimorum huius rebellis saeculi regum, eum statuere velint modum, vt, aperto contra „perfidam nefario scelere rebellibus iunctam Tartarorum gentem, exercendae ferociae cam„po, parum supplicii de subditis sumant, modo metum in multos protendant, idque satis „sibi esse censeant. Caeteroquin, si intumescens successibus turba reipublicae clementiam „aspernata fuerit, debellandae eidem auxiliares copias submittere, non detrectabit sua se„renitas electoralis. Quoque serenissima respublica, vndequaque secura, omnes vires eo „con-

„conuertere posſit, ſi id reuerendisſimis et illuſtrisſimis celſitudinibus DD. VV. gratum 1648
„fuerit, pro munere ſuo mediatorio nulli operae impenſaeque ſua ſerenitas parcet, quo
„cum ſerenisſima regnoque Sueciae, perpetua firmaque pax, primo quoque tempore coa-
„leſcat. Quod vero felix fauſtumque Vobis excellentiſſ. DD. reique publicae Chriſtianae
„ſit, precamur, ſuae ſerenitatis nomine, iterum iterumque, vt eligendus rex tot victoriis glo-
„riam gentis protendat, quod diebus praeſtitum electionis terminum deſiderio amoreque eius-
„dem, reuerendisſimae illuſtrisſimaeque celſitudines veſtrae anteuertendum ſtatuerunt.„

Omnium vltimus VILHELMI KETLERI Curlandiae et Semigalliae ducis legatus, nomine ordinis equeſtris Curlandiae, ita dixit:

„Illuſtriſſime et reuerendiſſime princeps, prime princeps et primas regni, illuſtriſſimi et „reuerendisſimi domini ſenatores, illuſtrisſimi et illuſtres terrarum nuncii et ordines Dni, „Dni, benigiſſimi et gratioſiſſimi,

Oratio legati Curlandiae ducis.

„Si vnum id ſpectat ordo equeſtris Curlandiae et Semigalliae ducatus, quam ad- „uerſo rerum humanarum fato, ſacra atque ſereniſſima regia maieſtas, Dominus Dominus „Noſter clementiſſimus glorioſiſſimae memoriae praematura ſatis morte deceſſerit, ſumma „benignitas regia et fortiſſima prouinciae noſtrae protectio penitus ſublata, funditusque „ſubuerſa ſit, nullus par moeror, nullus par planctus dari poteſt. Malum patriae noſtrae, „lacrimis maius eſſe vltro agnoſcimus, concidiſſe pene rempublicam noſtram, et ſpei pa- „rum eſſe reliquum clamitamus, idque promptius et apertius, quam quisque de nobis „praeſumeret, faſces reipublicae verſos eſſe humiliter dolemus atratam ſtatus faciem deplo- „ramus, inclitoque ſenatui et ordinibus longo moerore feſſis, fidelia ordinis equeſtris ob- „ſequia deferimus. Vix aliquem e regibus tam flagranti deſiderio celebratum confidimus. „Idque reipublicae et coniunctis egregium, ſi modus adiiciatur. Non eadem ſummis re- „bus publicis decora, quae modicis domibus et ciuitatibus conuenit ex recenti dolore lu- „ctus, et ex moerore ſolatium abſcindenda triſtitia, referendi ad firmitudinem animi. „Principes mortales, aeterna reſpublica eſt, repetenda ſolemnia, curaque ſolemnis rerum „publicarum principes per ſuffragia creandi mos in inclito hoc regno obſeruetur, exigua „felicitatis eius pars vigeat. Liberrime enim non ſine perenni gentis laude per vniuer- „ſum depraedicatur orbem, quod ſobolem regiam in eiusmodi caſibus ſuperſtitem, ſalua ac „illaeſa manente eligendi facultate liberrima, nunquam praeterierint, nec naturae ordinem „ſeu cuiusque naſcendi ſortem, trepidante licet inter fratres reipublicae ab vtrinque vir- „tute ad eminentiam fauore circa electionem, vnquam neglexerint, ſupplices audenter „fundimus preces, vt ſummus rerum arbiter IEHOVA praeſentem electionis actum fe- „licem et fauſtum eſſe iubeat, cordaque et conſilia vniuerſae reipublicae ad ſalutarem dirigat „finem, vt maiorum more vnanimi voce, nemine contradicente, is eligatur, quem rex „regum et dominus dominorum per naturae ordinem et regias virtutes ſceptro deſtinauit, „quem totius reipublicae ſalus tanquam ſuprema lex vnice deſiderat et expoſcit.

„His humiliter vtinam et feliciter praemisſis ad vrgentiſſima ordinis equeſtris deſi- „deria pergendum nobis foret, niſi temporis ratio et reipublicae ſancitum ad praeſens pro- „hiberent. Vnicum tamen in ſinum ſerenisſimae reipublicae omnino deponendum venit. „Septimus nempe octogeſimus annus agitur, ex quo Liuonia inclito regno Poloniae ac ma- „gno ducatui Lituaniae incorporata eſt. Intermedia pacta vtrinque conuenta integerrime „obſeruata ſunt, niſi quod, neſcitur qua culpa quoue fato, indigenatus Noſter, vigore cu- „ius beneficiorum ac dignitatum per regnum et magnum D. Lituaniae capaces huc vsque „fuimus, et etiam nunc ſumus, in dubium quodam modo vocetur et Curlandi inter Li- „uones non recenſeantur. Pactis tali ratione non nihil derogari cenſet vniuerſus ordo „equeſtris, ideoque cuncta ad normam foederis reduci, et indigenatum conſeruari inſtan- „ter ſollicitat. Et quidem per manifeſta indigenatus noſtri iura, vt ſerenisſimae reipu- „blicae et vniuerſo orbi ex petitorio et profeſſorio tanto magis pateſcerent, typis excudi „mandauimus, quae humiliter exhibemus et prudentisſimo inclito ſenatus et ordinum iu- „dicio intrepide ſubiicimus.

„Odia ſane reſtringenda ſunt, priuilegia et immunitates ampliationem requirunt, „nec vllam ſtrictiorem admittunt interpretationem. Vnico verbulo ſecus acceptato, ve-

 „rendum

1648 „rendum ne totum infeliciter ruat. Libertatis modus imperationibus quamuis egregiis „placet, pacta tamen et societates fidisſima Polonorum gens integerrime ſemper ſeruauit, „neque nos noſtra abutimur libertate; quis exitus eos manſerit qui victos pro alienigenis, „ſocios pro ſeruis habuerint, teſtantur hiſtoriae. Multo prudentius maiores veſtri pleros„que populos regno non vnitos, eadem die hoſtes, ciues et indigenas habuerunt. Gens „noſtra non armis, nec validior ſocietate; ſed ſolo reipublicae amore fidem ac fortitudi„nem illius ſecuta, ſe ſubmiſit. Terram noſtram Lituaniae et Samogitiae pro antemu„rali ſemper ſtetiſſe ex bellis huc vsque geſtis liquet. Nullum apud vos bellum geritur, „in quo noſtrates ſe non ſiſtant, in quo nomini veſtro non litent ſanguine ſuo. Mem„brum incliti huius corporis ſumus, ſi non primarium, minimum tamen [15]).

Literae Scythae principis.

Ad extremum lecta THOHAIBEY Tartarorum principis pleno ſenatu ſcythica epiſtola eiusmodi tenoris:

„Sereniſſimo et excellentiſſimo chriſtianorum et Poloniae regi Vladislao quarto Kuningeri „Thohaibey Budziacenſium Tartarorum princeps ſalutem.

„Vltro et ſumma Veſtrorum pertinacia, et ſuperbo, legatis a nobis ad aulam ve„ſtram miſſis, dato reſponſo, ſedibus noſtris exciti huc venimus, iuſſu ſereniſſimi ac po„tentiſſimi imperatoris Domini noſtri ISLAN GEREI, liberi Crimenſium caeterarumque „Ordarum Hani, negatum legatis noſtris, a vobis etiam inuitis repetituri ſtipendium. „Obuiam itaque Filio generalis venimus, ac vix viſum profligauimus, deinde et ipſis du„cibus exercitus ad Corſunum occurrimus, eosdemque haud mora cepimus, captiuosque „imperatori noſtro transmiſimus, ita Coſaci nobis, nos Coſacis adiuncti ambo victores „extitimus. Igitur quo vos veſtra veſania ac ſuperbum reſponſum adduxerit, penſate, „nobis interea triumphantibus et vsque ad veſtrum thronum regium vna cum Coſacis per„gentibus. Valete et nos propediem Varſauiae, vel ſi placet Cracouiae expectate.„ Haec ſumma literarum erat.

Legati Coſacorum.

Adfuit tandem et legatio ex caſtris Coſacorum, qui dicere iuſſi, quid tandem afferrent, offenſas illi queſtusque ſuos, quos ſereniſſimo defuncto regi offerre voluerant, ſenatui offerunt, horum hi potiſſimi erant:

Eorundem queſtus.

„I. Arendarii viros militares Coſacos in modum ſeruorum obedire cogunt.

„II. De pratis bonisque illorum in vniuerſum omnibus ad libitum diſponunt.

„III. Decimam partem omnium bonorum accipiunt.

„IV. Vxores Coſacorum ſimiliter parentes aliosque propinquos ad ruſtica opera „neceſſitant, non obſtante filii vel mariti militari ſeruitio.

„V. Centuriones, nec non tribuni, qui nos defendere deberent, peius adhuc op„primunt, iumenta pecudesque vna cum famulis ſuae faciunt ſubeſſe poteſtati.

„VI. Piſcatum omnem in flumina negant, vulpem a ſingulis exigentes, in cuius „defectu arma capiunt, adeo ipſa elementa in noſtra Ruſſia tributo ſubiacent.

„VII. Praedam praeterea, ſi quae forte caſu contigerit ex vicina Tartaria, in ſoli„dum ſibi arrogant centuriones ac tribuni, gregem inſuper haedorum, equarum, pecu„dum, vi extorquent.

„VIII. Leui de cauſa noſtros incarcerant, incarceratosque tam diu detinent, do„nec decuplum ſoluat, quod ſi ſoluendo non eſt, perenne tribuni fit mancipium.

„IX. Mandatum regisque defuncti voluntas expreſſa fuit, vt numerus ſex mil„lium noſtrorum augeretur, quod commiſſarii nullatenus permiſerunt, igitur et ſupplica„mus, vt duodecim millium numero augeamur.

„X. Sti-

15) Oratio non ad finem vsque hic fuit perſcripta, et quaedam deficiunt, vel ſtudio vel incuria etiam librarii omiſſa, non tanti tamen momenti, vt hiſtoriae filum abrumpant.

X. Stipendia insuper ab annis quinque iam elapsis non soluta. Religionis Graeco-schismaticae immunitates saluas sibi conseruari petebant, restitui praeterea ecclesias, Lublinensem, Socaliensem, Vlodimiriensem, Crasnostauiensem, vna cum plerisque aliis in magno ducatu Lituaniae ad vnionem coactis. 1648

Haec Cosacorum legati afferebant, contra Poloni pro sexta die septembris suam commissionem differebant, elegitque senatus e medio sui ADAMUM de Bruselow KISIEL, Palatinum Braclauiensem, quem ipsa Cosacorum multitudo gratum habuit et desiderauit, non aliter quam olim seditiosa plebs Romana Menenium Agrippam [16]), tres reliquos eque stris ordinis, FRANCISCUM DUBRAWSKI succamerarium Praemisliensem, ALEXANDRUM SIELSKI succamerarium Posnaniensen, THEODORUM OBUCHOWICZ succamerarium Mozerensem; hos nullis satis certis mandatis firmatos Kiiouiam, citerioris Russiae metropolim ciuitatem, de foederibus mutuaque cum Cosacis tractaturos pace delegat senatus. Mandatorum autem nominatim a senatu acceptorum et in codicillis contractorum haec summa erat: Commissarii Polonorum ad Cosacos.

I. Captiuos omnes nobiles Polonos Cosaci dimittant.

II. Bellica instrumenta, quae hoc belli tempore acceperant, restituant.

III. Omne foedus, quod illis cum Tartaris intercesserat, eiurent, nouumque reipublicae sacramentum dicant, hac adiecta pacis conditione, nefas abhinc Cosacis esse cum exteris foedera et societates inire inscia republica.

IV. Excubias perpetuas in finibus contra Ottomanos agent, quod si respublica illorum vti voluerit opera, etiam contra Tartaros, aliosque finitimos hostes cum consensu tamen eiusdem excurrent, et sic diluent admissum crimen.

V. Cudacense fortalitium a Cosacis nequaquam violari debet, siue eorum opera vtetur respublica contra Tartaros, siue contra alios quosuis hostes.

VI. Auctores tumultuum huiusce belli incensores, Cosaci commissariorum extradent potestati, ex quorum nonnullis ibidem commissarii, ad exemplum caeterorum, vltionem exigent commissi flagitii, reliquos Varsauiam deducent.

VII. Regis defuncti literas, quas se habere iactitant Cosaci, repetent ab iisdem commissarii.

VIII. Stipendia reddita illis esse sub initio tumultus asserent, quare nihil in praesens interest reipublicae, perieritne illorum tumultu pecunia nec ne, quam deinde Polonorum spoliis abunde sibi resarciuerunt. Deinde postquam in obsequium reipublicae redierint post dictum sacramentum noua eis promittent stipendia. Libertates illorum ad proximam commissionem restringit respublica, quod si non poterunt induci ad eandem disciplinam; etiam a Pereaslauiensi et Curicouiensi recedent commissione.

Ita sperabat respublica posse Cosacorum sine ferro et sanguine componi mentes, quas furor rapuerat, sed longe alium finem Poloniae sortitae sunt res.

LIBRI

16) qui dictus cognomine Lanatus. Dux a Romanis electus aduersus Sabinos, de iis triumphauit. Et cum plebs a patribus secessisset in Auentinum, quod tributum et militiam toleraret, nec reuocari posset, Agrippa apud eam verba faciens: humani artus, inquit, cum ventrem otiosum viderent, ab illo discordarunt, et suum illi ministerium negarunt. Cum eo pacto et ipsi quoque deficerent, intellexerunt, ventrem cibos acceptos per omnia membra diuidere, et cum eo in gratiam redierunt. Sic senatus et populus quasi vnum corpus discordia pereunt, concordia valent. Plura de hoc Volaterranus secutus Caecilium. Haec fabula et in rempublicam Polonam apte quadrat, in qua non solum artus a stomacho saepius dissentiunt, sed et ipsi mutuum sibi negant aliquoties ministerium.

LIBRI I. CAPVT V

SYNOPSIS

Pugna ad Constantinow ambigua. Iuramentum belli ducum Poloniae. Numerus et ordo commissariorum. Literae a senatu Polono Constantinopolim expeditae. Legatio Byzantini caesaris ad Chanum Crimensem. Mors crudelis Ibrahimii. Chani Crimensis responsum Byzantino Caesari. Poloni iterum cum Cosacis tractant, quorum tractatus pacis rumpit dux Visnouiecius. Magnus belli motus contra rebelles. Eorundem ferocia et vbique saeuitia. Describitur Polonorum exercitus, ac paulo post Pilauicensis clades. Misera Poloniae facies.

1648 Dum Varsauiae in conuocatione respublica tempus electionis noui regis, quartam octobris decernit, ac interim de securitate regni prouidet, legionem peditum defuncti regis, semper regio assuetam lateri, nempe inuictum robur Germanorum, ad Constantinow, Russiae ciuitatem, expedit, duce SAMUELE OSSINSKI, regiae custodiae praefecto, qui paulo post, sub huius anni exitum, immaturo fato concidit maximus heros. Huic adiuncti erant Palatini Kiiouiensis IANUSSII TYSZKIEWICZ mille ducenti equites, vna cum ducis Zaslauiensis Vladislai Dominici duobus millibus, Ducis itidem IEREMIAE MICHAELIS KORIBUT WISNIOWIECKI, millibus quatuor, atque haec tantilla hominum manus octo scilicet millium et ducentorum militum securitati reipublicae videbatur sufficere. Breui enim atrox certusque rumor de obitu regis regnum peruasit vniuersum, quo accepto statim laeta confoederatis auguria et euentus rerum in spem felices sunt, erectioresque Cosaci haud segnius in viscera regni pergunt duce Krzywonos appellato, quem superius Podoliam vastasse memini. Is summa vsus celeritate sexaginta agrestium stipatus millibus, Chmielnicki silentio approbante crimen, Polonos Tiresia caeciores prope Constantinow ciuitatem ex improuiso ferire consilium iniit, ratus praecipuum belli momentum in primis suorum militum conatibus esse, vnde auidus gloriae, pugnae copiam deposcebat, neque Poloni certamen detrectauerunt, quanquam et in hostico, et viribus imparem haberent exercitum. Itaque die vigesima sexta, Iulio Mense, in Constantinouianis pugnatum est campis; acris acies fuit, non his languidius pro scelere, quam Polonis pro publica salute et patriae incolumitate certantibus. Incerta diu alea belli, in equitem eques, pedes in peditem, in phalangem phalanx, ala in alam, aequo velut marte conferri visa. Praecipua tamen hoc in praelio Samuelis Ossinski ac Constantini Gisii, regiarum legionum praefectorum virtus enituit, illi vbi inuehi hostem in Polonos audentius vident, nutare Polonorum veriti exercitum paulatim ad vicinam fossam velut detrectantes pugnam, in qua hosti struxerant insidias, dilabuntur. Cosaci sequi audentius fugientibusque instare rati, vt res erat, bello finem fore, si praelio vincerent. At vbi iam iusto fossae appropinquarunt interuallo, incidunt in casses, magnaque suorum illa parte accepta clade, imminente iam nocte retrocedunt. Nec sensim retrocedentes hostes, inclinante ad vesperam die, sequutus est Polonus miles, seu fraudem ab hoste, seu iam missum tenebris coelum pertimuit. Iamque, serius licet, tres a republica belli duces destinati, VLADISLAUS DOMINICUS dux in Ostrog et Zaslaw, Palatinus Sendomiriensis, ALEXANDER a Koniecpole KONIECPOLSKI, supremus regni vexillifer, Pereslauiensis, Korsunensis, Ploskirouiensis capitaneus, NICOLAVS comes OSTROROG, pocillator regni, cum auxiliaribus diuersorum optimatum aduentabat copiis, quorum hic nomina numerumque referam:

Pugna ad Constantinow cum Cosacis ambigua.

Numerus Polonorum militum.

STANISLAI de Potok POTOCKI, palatini Podoliae, mille quingenti milites.

ADAMI de Brusilow KISIEL, palatini Braclauiensis, turmae equitum duodecim.

STANISLAI WITOWSKI, Castellani Sendomiriensis sexcenti equites.

ALEXANDRI a Koniecpole KONIECPOLSKI, vexilliferi regni, supremi defuncti exercituum ducis filii, quatuor hominum millia.

NICO-

NICOLAI comitis OSTROROG, pocillatoris regni, equitum millia duo. 1648

SAMVELIS CAROLI ducis KORECKI mille quingenti equites.

GEORGII LVBOMIRSKI comitis in Wisnitz generalis Cracouienſis, et STANISLAI comitis in Wisnitz LVBOMIRSKI, palatini Cracouienſis filii, cohortes duorum millium et quingentorum.

Capitanei Tremboulienſis de peruetuſta et nobiliſſima familia comitum FIRLEI, turmae equitum duodecim.

SIGISMVNDI comitis DENHOF, palatini Siradienſis filii, Capitanei Socalienſis, cohortes ſclopigerorum Germanicae decem.

IACOBI comitis a Rozdrazew ROZDRAZEWSKI Cunicenſis Capitanei deſultoriorum equitum, vulgo Dragonum, legio Germanica. Breuius itaque, quam dici poſſit ſtetit in armis Polonorum iuſtus contra agreſtes rebelles, vt credebatur, exercitus. Praeter hos emeritorum, voluntarios vocant, ingens numerus, praeſidium haud leue, ſi caſus proſperi ſint, disiecta militia, vbi bellum cunctatione tractatur. Ius imperandi penes omnes fuit, quod peſſimum, ſinguli imperare, nemo parere voluerat. Hinc omnes tribuni militum, belli duces, agebant centuriones tribunos, milites centuriones, gregarium promiſcue militem agebat nemo [17].

Exacta quoque eſt a ſingulis ducibus belli, ſacramenti formula in hunc modum: Iuramentum belli ducum.

Ego N. iuro, quia exercitui mihi tradito fideliter praeero, et opera illius tantum ad reprimendas inuaſiones inimicorum hoſtiles vtar. Fines regni tutos pro viribus praeſtabo, dignitatem et ſecuritatem reipublicae, quantum potero, defendam, et ſi, quod Deus auertat, regnum ſeditio inuaſerit, nulli parti adhaerebo, damna incolis Ruſſiae, Podoliae, Volhyniae, nulla inferam, et ne a militibus meis inferantur, omni ratione prouidebo. Penſiones vero tam ab eccleſiaſticis, quam ab aliis perſonis quibusuis nullas omnino exigam, et ne milites mei exigant, ſtudebo. Sic me Deus adiuuet, et haec ſancta crux.

Commiſſariorum autem hic ordo erat.

Commiſſarii ſenatorii ordinis — Numerus et Ordo commiſſariorum.

IOANNES SIMON SZCZAWINSKI, palatinus Breſtenſis, Lancicienſis, Golubenſis capitaneus, tribunus cuiauienſium palatinatuum.

ADAMVS DE BRVSILOW KISIEL, Braclauienſis palatinus.

IANVSSIVS TYSKIEWICZ, Kiiouienſis palatinus.

IEREMIAS MICHAEL KORYBVT, dux in Wisniowiecz, terrarum Ruſſiae palatinus.

STANISLAVS DE POTOK POTOCKI, Podoliae palatinus.

STANISLAVS WITOWSKI, Caſtellanus Sendomirienſis.

ANDREAS DE DAMBROWICZA FIRLEI, Caſtellanus Belzenſis.

ADAMVS STANISLAWSKI, Caſtellanus Halicenſis.

 Commiſ-

17) Quemadmodum belli temporibus magna militum praefectorum copia, eorumque diſſenſio, multa iam in perniciem reipublicae Polonae peperit mala, ſic temporibus pacis, nobilium multorum in mercatores et ciues licentia, mercaturae incrementum, verum reipublicae theſauri fontem, impedit.

1648 Commiſſarii equeſtris ordinis minoris Poloniae.

MICHAEL ZEBRZYDOWSKI, gladifer regni.

ALEXANDER LVBOMIERSKI, comes in Wisnicz, ſtabuli regni praefectus.

ADAMVS HIERONYMVS DE GRANOWO SIENIAWSKI, capitaneus Leopolienſis.

CONSTANTINVS COMES IN WISNICZ LVBOMIERSKI, Sandacenſis et Białocer Kieuienſis capitaneus.

ZBIGNEVS DE DAMBROWICZA FIRLEI, capitaneus Lublinenſis.

IOANNES DE POTOK POTOCKI, Succamerarius Halicenſis.

STANISLAVS DE DAMBROWICZA FIRLEI, Succamerarius Lublinenſis.

IANVS PRVSINOWSKI, Succamerarius tribunusque militum Belzenſis.

STANISLAVS CHRZASTOWSKI, ſubiudex generalis Cracouienſis.

Maioris Poloniae.

HIERONYMVS RADZIEIOWSKI, Lomzenſis capitaneus.

STANISLAVS DENHOF, Vielunenſis capitaneus.

ANDREAS DE GRVDNO GRVDZINSKI, Rozinenſis capitaneus.

IACOBVS COMES ROZRACZEWSKI, Kuninenſis capitaneus.

IOANNES GRZYBOWSKI, Varſauienſis capitaneus.

ALBERTVS WESEL, Roznanenſis Makouienſisque capitaneus.

SIGISMVNDVS DENHOF, Sokalienſis capitaneus.

ANDREAS DE OSSOW OSSOWSKI.

ALEXANDER DE KARCHOW KARCHOWSKI.

CHRISTOPHORVS DE ARCISZEW ARCISZEWSKI, praefectus militiae.

Magni ducatus Lituaniae.

CHRISTOPHORVS PAC, vexillifer Magni Ducatus Lituaniae.

IOANNES ZIENOWICZ, Marſchalcus Osmianenſis.

VINCENTIVS CORVINVS GASIEWSKI, dapum inciſor M.D.L.

BOGDANVS OGINSKI, vexillifer M.D.L.

Haec redegiſſe in ſeriem haud piguit, quo appareat quantum detrimenti cauſarint reipublicae, diuerſa ab inuicem, et plerumque ſuperba, ingenia, primoribus in Poloniae viris. Regere amant illi, non regi, cum tamen regi, non regere deberent. Hinc minorum nobilium vt et plebeiorum aut externorum regimen, exitiale, exoſum, et ſuſpectum illis, quo fit vt nihil virtuti plebeiae aut externorum concedant. Satius foret, ſi, cuiuscunque animo virtus ineſſet, ei plurimum tribueret reſpublica, ita enim nobilibus et plebeiis via ad dignitates promiſcue pateret, excitarenturque praeclariſſima ingenia, quae alias reipublicae negantur. Quanquam non nego primos ad rempublicam eſſe debere, quibus honeſtius genus eſt. Debetur enim maiorum illorum in rempublicam meritis aliquid, quorum etiam domeſtico exemplo ad bene agendum hi magis excitari creduntur. Haec in tranſitu dicta ſufficiant [18]).

Redeo

18) Niſi religioni hoc habuiſſem, auctorem noſtrum mutilatum edere, certe ea, quae hic Ruđauſcius in populares ſuos acerbius dixit, potius omiſiſſem. Neſcio vtrum veritate fultus recte

Redeo ad commiſſariorum numerum ſane ſuperuacaneum. Hi enim dum vni ſubeſſe recuſant, natalium ſplendorem iactantes, in ſummum non raro adducunt rempublicam diſcrimen. Hinc inter duces rixae, in milite exorta confuſio, reipublicae iacturam, hoſtibus victoriam triumphumque perſaepe parit, et nunc de facto peperit. 1648

Literae a ſenatu Polono Conſtantinopolim expeditae.

Iisdem diebus literae a ſenatu Polono Conſtantinopolim miſſae ſunt, ad Byzantii imperatorem plenae quaerimoniis, quod ille contra iusiurandum pactaque cum Polonis ſtabilita, et aeterna colorata pace, Tartaros permiſiſſet Polonas infeſtare ditiones, Coſacos rebelles adiuuare, quibus reciproce aeternam ſocietatem Coſaci iurarunt. Hanc epiſtolam vt primum aiunt Byzantium perueniſſe, atque pleno ſenatu lectam fuiſſe, haud mora imperator memor ictorum cum Polonis foederum, Tartarorum Chano ſuo vaſallo imperat:

Foederi in primis renuntiet Coſacorum.

Non amplius Polonas infeſtet ditiones.

Exercituum captos duces Polonis reddat, (hoc enim etiam ſenatus in literis ſuis ad imperatorem ſcriptis adiecit) *aut captiuos imperatori conſtantinopolim ocius remittat.*

Legatio Byzantini caeſaris ad Chanum Crimenſem.

Sed haec epiſtola imperatoris a magno Chano nihili habita, nullum ſortita eſt effectum. Iterum ergo magni Chani agentem in aula Conſtantinopolitana degentem compellit, vrbe excedere iubet, eumque cum ſeueriori in Tartariam remittit vultu, iratus iuſſa ſua non audiri, et a magno Chano nihili haberi: Verum et is amplius in ottomanica non comparuit aula. Verſus inde in furias imperator decima octaua Iulii KAPIDIVM BASSAM cognomine KAPADZILAR CIHAIE portae miniſtrum in Tartariam expedit. Vade, inquit, captiuos duces Polonos Conſtantinopolim propediem reduc. Chanum mone, renuntiet tempeſtiue icto Coſacorum foederi, ni fecerit, arma mineris, Baſſae inſuper Syliſtrenſi nomine meo manda, ne audeat quenquam Polonum captiuum a Tartaris emere, ſub poena colli, quin imo, vbi poterit, eosdem a Tartaris vi vindicet. Simile edictum imperatoris Conſtantinopoli, vrbe imperatoria, publicatum fuit, poſt quod vix tribus tantum ſuperſtes ſeptimanis imperator regnauit. Nona enim Auguſti IANITSCHARI, inſolens Praetorianorum militum genus, nouos motus Conſtantinopoli ciere coeperunt, actuque tragico imperatorem ſuum, exemplo infelicis patris Osmani ſtrangularunt, filium eius nomine SOLTANVM MECHMEDVM octo annorum puerum Auguſtum pronunciarunt, Veſirium occiderunt. Per ea tempora Kappidi Baſſa Kapadzilar Cihaie Conſtantinopolim reuerſus bello inteſtino laborantem inuenit patriam, iuſſusque coram nouo imperatore dicere legationem. ISLAN, inquit, GEREI, magnarum ordarum liber, vt ſe aſſerit, Chan Crimenſis, Cerhasſienſis, Nahaienſis, Petiorienſis, Szemenſis, Perecopenſis, tibi imperatori totius orientis, potentisſimo Aſiae, Africae atque Americae nec non Europae monarchae inuictisſimo ſalutem. Polonos duces negat ſuae ſubeſſe poteſtati, ſed Murſorum (nobiles ſuos Tartari ſic appellant) caetera ſilentio inuoluit. Murſos cum ſollicitaſſem, illi haud cunctabundi cathegorice reſponderunt, ſe non prius reddituros Polonos duces, antequam primi Poloni captiuos omnes reſtituant Tartaros. De Chano decernat imperator, aiebant, ad libitum. Haec legationis ſeries, et hic effectus fuit.

Eiusdem mors tragica.

Reſponſum a Chano Crimenſi.

eo tempore primorum facta carpſerit auctor. Noſtris temporibus omnino falſum eſt *procerum ingenia plerumque eſſe ſuperba.* E contrario Poloniae optimates, iique qui ſcientiis bene imbuti liberaliterque educati, ſunt affabiles, gratioſi, humani atque adeo popularitate cari, vt vix ac ne vix quidem apud exteros, ſi Galliam excipias, optimates in tanta copia inuenias modeſtos atque humanitate plenos. Si quis autem eorum gratia abutatur, vel irritare illos velit, tunc non mirum ſi de conditione ſua glorientur, quae non hauſta ex vano. Nulli enim nobiles in tota Europa tanta gaudent libertate, priuilegiis atque immunitatibus, quam Poloni. Exteros quod attinet, verum eſt, per regni conſtitutiones omnem ad rempublicam aditum iis intercluſum eſſe, et Poloni, vt dicam, quod ſentiam, ſapienter pro conſeruanda libertate exteris aditum negarunt, quem ſemper, ſi ita videtur, donando ius indigenatus iterum aperire poſſunt.

1648

De pace agunt Poloni cum Cosacis Kiiouiae.

Redeo ad Kiiouiensem commissionem a qua digressus sum. Per ea siquidem tempora destinati commissarii Kiiouiae suam inchoauerunt functionem, de mutua inter Cosacos et Polonos, vt superius dixi, tractaturi pace, cum sub id fere tempus Dux WISNIOWIECKI, tam turpem et sordidam pacem cum perduellibus omnino non probauerat, dextra, pleno Varsauiae senatu, admota capulo. Hic, inquit, oportet Cosacos Tartarosque Russia pellat. Ergo NIEMIEROW, proprium oppidum in Russia situm intrare volens, a propriis prohibetur oppidanis. Factum re uera audax, raroque vsurpatum ab hoc gente, quibus vulgo anxium iudicium est, et ab omnibus imbellis timor. Tum vtrinque pugnatur, fit caedes ingens, tandemque victor dux ouans oppidum ingreditur, subditosque omnes ad genua prouolutos veniamque deprecantes, miro tormentorum genere exactissime cruciari mandat, saepius illa geminans verba, lictor ita feri, vt se mori sentiant. Aliis igitur oculos effodere, alios in cruces agere, multos gladio percutere iubet.

Ducis Wisniowiecii factum.

Hoc audito Cosaci, reiectis foederibus, nouum causati vulnus, nouo extirpandum aiebant cauterio. Causa in ducem reiecta, auctorque ruptorum foederum ab eisdem Dux Wisniowiecki omnino poscebatur. Neque vero tantum fidei his coeptis tractatibus prudens senatus tribuit, quin omnimode munia belli remitteret, siue certus de rebellium contumacia, siue vti tunc fama spargebat, bellum contra Tartaros, publicam regni vlturus iniuriam tacite apparabat, miles itaque summa celeritate conscribebatur, districtuum copiae expediebantur.

Magnus belli motus contra rebelles.

Dux totius militiae VLADISLAVS DOMINICUS dux in OSTROG et ZASLAW, palatinus Sendomiriensis designatus princeps, opibus clarus, denique locus prope pagum GLINIANY, quarto a Leopoli lapide distans, exercitui electus est. In his motibus tunc regnum Poloniae erat, cum et ab altera parte non segnius coeptum bellum Cosaci instaurabant. Adeo laeta primordia raro sequuntur exitus felices, quippe fama geritur bellum, quam primi casus occupant. Ita illi, qui magnum Lituaniae intrarunt ducatum, duce nebulone Semiluna appellato, nihil nisi praedas et rapinas spirantes omnem pacem et foedera oderant, adeo ferro et igne in vlteriorem caeci ruebant Lituaniam, prouincias vrbibus, vrbes religione, religionem templis, templa aris, aras sacerdotibus, sacerdotes vita despoliantes.

Eorundem ferocia et vbique saeuitia.

Sic non raro alius peccat, alius plectitur. Alter sacrilegus Krzywonos barbaro et ipse succinctus exercitu, nescius foederum BARUM, POLOMNE, OSTROG, CONSTANTINOW, et alia reipublicae praesidia dicto citius expugnauit. Saeuientibus mirum in modum barbaris in sacra, sacerdotes, nobiles iudaeosque, Russia interim, quasi prolatis iam ad Vistulam vsque terminis, et antiquam assecuta limitem, triumphante. Dederant quippe sese Barenses scelerato duci, sed quis ageret cum victoribus Cosacis lege, cum temperare suam ipsi nequeant victoriam ratione? Armati ergo Barenses inermesque iuxta trucidati sunt, rapti ab vbere matrum infantes, adeo vilissimo cuique crescit audacia, cum se timeri sentiat.

Polomniensis oppidi exitus.

Neque Polomne munitissimum Russiae oppidum, alium habuit exitum, et hoc quidem pacisci volens, plus quam Saguntina rabie deletum est, tam foeda clade, vt miles, arma, furor, crudelitas, libido, sacrilegia, et in vno compendio vniuersa flagitia in exitium infelicis oppidi conspirasse videantur, adeoque de Polomne verissima sunt, quae de Cremona Tacitus: sexaginta agrestium millia irrupere, omnes sine nomine, sine tribu homines, calonum lixarumque amplior numerus et in libidinem et saeuitiam corruptior. Non aetas, non dignitas protegebat, quo minus stupra caedibus, caedes stupris miscerentur. Senes, exactaque aetate sanctissimas matronas milites ad praedam et in libidinem trahebant. Atrocius deinde saeuitum in mortuos, violata sepulchra, effossa cadauera, nec hoc satis, scelere grassabatur tyrannus in altaria et ministros Dei, monasteria sacrarumque reliquiarum mausolea, capsae auro et lapillis pretiosae in praedam sceleratis veniebant. Nudabantur monachi, flagellabantur, ac demum iugulabantur. Temerata est monialium castitas, horresco referens, ipsae arae, in quas Deus homo vi sacramenti euocari quotidie solitus, equorum praesepia fuere, distributaque auena iumentis in sancto sanctorum ab arca foederis, vbi manna absconditum. Eo procacitatis demum et proteruiae ventum erat, vt ipse Deus, sacra hostia, vestigio hominis contereretur pabulumque fieret brutis panis, qui pascit angelos. Denique quodcunque impietatis in Deum quodcunque in homines excogitari potest, Cosaci in Polonos, subditi in nobiles, schismatici in catholicos saeuiebant, ea crudelitate, vt bellum in Ottomanos geri haud iniuria diceres, dira re uera in deditícios clades, factum atrox, eoque imbelle magis, quod inermes et inulti cadebant [19]).

Sub

19) Cosaci non tantam sumsissent rabiem aduersus Polonos, nisi dux Wisniowiecki nimis durus, ne dicam, inhumanus in puniendis rebellibus subditis suis Niemirouiae fuisset, quod factum nos docet, et in bello humanitatem saeuitiae esse praeferendam.

Sub idem tempus literae ad senatum a commissariis perferuntur, quibus significabant se re infecta vale Cosacis dixisse, ac propediem futuros Varsauiae. Ergo reliqui procerum, qui adhuc restabant tanto celerius alacriusque vnanimes armati, vno animo, non vno consilio, vno tamen impetu, ambitione iam dudum deuoratam introiuere Russiam, solo fulgore armorum, vt asserebant, territuri hostem, ac eundem in Tartariam profugum, etiam vltra Asiae terminos prosequi animose minabantur, sibique inuicem iam de felicis expeditionis euentu serio gratulabantur, parum memores illius vulgatae per orbem paroemiae: *ne canas triumphum ante obtentam victoriam.* Anxii insuper de spoliis Tartariae, quasi coelitum occupassent vota, praedas inter se cogitatione, non sine aliquorum iurgio, temere diuidebant, mox ipsi praeda hosti et lusus futuri. Aliter enim fortunae visum est, optima Polonorum spolia in Cosacos transferre volenti. Ibat purpura et bysso nitens, auroque fulgens Polonorum exercitus, vbique insolentiae relinquens vestigia, nequ vero interea feriabantur Cosaci, qui iam ad Pilawice, paruum quidem Russiae oppidum, sed quod ad posteros triumpho hostili Polonorumque fuga emersit, castra promouerant. Neque mora a lustratoribus Cosacis nuntiatur Chmielnicio, Polonos magno numero sumptuque ingenti splendore galearum, plumis Chimaerarum, leonum, luporum et horrendis hiantium animalium formis, terribiles aduentare. Nec celer Chmielnicium nuntius fefellit. Poloni siquidem, contra omnes militiae regulas, quaesito inani in praelium apparatu, cristis comantibus galeas, phaleris praepeditis equis, thoracibus aheneis auro rutilantibus corruscabant: nec hoc satis, dira quisque in gloriam cupidine, qua detrectabat aemulum, pugnam deposcebat. Ex aduerso pugnatum saepius nulla magnificentia ast maioribus virtute militari et gloria. Fusus Polonorum exercitus ad Corsunum, qui se in praelium sumptuose instruxerat velut ad nuptias. Denique hinc Graeca semper simplicitate pugnasse constat Macedones sub Alexandro, illinc foemineo luxu imbelles Persas, quod statim memorabimus. Hoc nuntio Chmielnicki accepto, celerrime suorum collocat ordines. Dextrum cornu tuebatur KRZYWONOS, laeuum regebat SESQUIPELLIS, ipse CHMIELNICKI montosum palustremque nactus locum, Polonorum audacter opperiebatur aduentum, celeri ad Tartaros dimisso cursore, festinarent cum auxiliaribus copiis ocius ad praelium, scilicet hac in re Polonorum subodoratus consilium, qui propter absentiam Tartarorum haud mora, rem acie geri cum Cosacis exposcebant, eratque vna omnium sententia, Cosacos vno praelio vinci posse. Iamque nihil nisi arma vndique campis et signa Polonorum fulgebant, Polono milite flagitante praelium, quod vaferrimus hostis callide recusauit munitionibus suis locoque palustri satis et tuto tectus. Igitur per tres continuos dies nihil nisi modica velitatione inter alarios dimicatum est haud iniquo ab vtrinque marte, donec quarto ab aduentu die, scilicet vndecimo calend. Octobris morae pertaesi, proceres Poloni intempesta nocte primo clam retrogedi ausi, montium insidias amniumque causati iniurias, mox nuntio de Tartaris accepto, nemine persequente receptui cecinerunt, commeatu omni bellicosoque ingenti apparatu hosti relicto: credo vt tanto facilius ferrent iter, ac eo expeditius vltimo tunc Russiae dicerent vale. Potuerunt iure illo tempore exclamare: *Spes et fortuna valete.* Panico itaque timore quadraginta millium bellatorum exercitus (dixisses Pyrrhi vel Antigoni pharetratos fuisse milites,) purpura auroque fulgentes, armis et opulentia graues) fugatus dissipatusque est. Illique Troes, illi heroes, qui soli coelum stellatum sustinere videbantur, vix demum Varsauiae, alii Cracouiae, vltra vistulam anhelantem recuperabant spiritum: adeo plus illi semper blanditur fortuna, qui minus superbia se effert. Reliquis, qui adhuc restabant, Polonis hoc facto attonitis, qui inassuetam scilicet martialis fortunae ob longam pacem insolentiam, qua publicis ad exteros, qua priuatis ad vicinos propinquosque plenis lamentationibus et complorationibus missis literis conquaerebantur. Hinc virorum suspiria, mulierum lamenta, hinc illae voces Vladislaum regem tunc serio complorantes audiebantur. Talis tunc apud Polonos, qualem vix vllus in ea gente meminit, rerum facies erat. Tota regio sibi ipsi in circuitu inimica, ipsos denique vicinos agricolas, ad quos forte nonnulli refugium anhelabant, a dominis toties irritatos, in victoria crudele genus experti. Erant qui Vladislaum Dominicum ducem in Ostrog et Zaslaw, palatinum Sendomiriensem, huius sinistri euentus auctorem facerent, scilicet qui suasu OSSOLINII Cancellarii, contradictores electioni Casimirianae, potissimum Wisniowiecium ducem, Carolinarum partium antesignanum ea potissimum tunc ratione falleret, talique simulata fuga, quam longe ante praedixerat Varsauiae in regia cancellarius, eiusdem euerteret consilia, mutaret proposita. Nec parcum fuit conuiciis in ducem iaciendis vulgus, passim in belli duces, iniquum, solitumque ab euentu aestimare consilia et virtutem.

1648

Commissionis exitus nullus.

Descriptio Poloni militis.

Cosacorum ordinata castra.

d. 21 Sept. Poloni recedunt.

Misera Poloniae facies.

1648 Sed his minor adhibenda fides vel vno magnanimitatis indicio, qua principem natura dotauerat, potius inter proceres discordia, totius mali caput et origo fuit. Dum enim quisque suae legioni, quam ducebat, singularem honorem quaerit, omnes in discrimen adducit. Fortius tamen viduus peditatus pugnabat, et totum belli molem solus aliquot horis sustinuit duce Samuele OSSINSKI, viro militari. Nunquam ante hac vllo loco tantum virium Polonia, tantum dignitatis fortuna vidit. Centum millia curruum auro onustorum vehebantur [20]), militum, vt dixi, quadraginta, lixarum ducenta numerabantur millia, et erat dubio procul victoria Polonorum, si, quod turpissimum erat, dimicare ausi fuissent ii, qui spectare praelioque sese subducere denique fugere maluerunt. Puduit amplius imbelli Polonorum exercitui praeesse ducem Zaslauiensem, itaque ad maiores euocatus honores et titulos, palatinatum paulo post capessit Cracouiensem, vacuum morte Stanislai Comitis in Wisnicz palatini Cracouiensis, de cuius obitu fuse suo loco edisseram.

Spolia Polonorum Cosacis Tartarisque cedunt. Dux Zaslauiensis fit Palatinus Cracouiensis.

LIBRI I. CAPVT VI

SYNOPSIS

Noui regis electio. Totius electionis acta. Cosacorum progressus. Vladislai IV. funus. Coronatio Ioannis Casimiri in regem Poloniae, eiusdemque cum Ludouica Maria sponsalia.

Electio noui regis.

Iamque appropinquauerat determinatus dies comitiorum nouum regem eligendorum, quarta scilicet mensis Octobris, timebanturque a multis Polonorum optimatum studia, tali casu in factiones itura, cum repente contrario effectu discussus timor, facti atrocitate omnium procerum horrescunt animi, vna omnibus desolatio est, hinc concordia inter miseros, hinc animorum optata tranquillitas, in summa omnes consternati videbantur primores, rati actum esse de republica, si tardarent eligere regem in quo vnica post Deum, diuosque tutelares Poloniae videbatur salus. Nec deerant, qui moestae ac viribus pene destitutae suaderent reginae, vt deserta Varssauia Gedanum potius peteret, instantibus caput suum subductura periculis, quoad subsidisset tempestas furioris popularis, ac propitiora fata regressum promitterent. Placuit reginae consilium, iamque serio de fuga cogitantem GEORGIVS COMES de TECZYN dux in Ossolin, sacri Romani imperii princeps, supremus regni cancellarius, in haec verba alloquitur: „Ne rebellibus regnum prodas regina. Quis enim deinde pro aris arma sumpturus est, si fugere ipsa perseueraueris. „Tuo metu caeteros praemonitura quid metuendum sit a rebellibus, haud dubie erecturis „altius supercilium. Dignitatis tuae praesentia hic opus est, aliter Varsauia contineri non „potest. Quid tandem times? nemo procerum, nemo nobilium quos hic Varsauiae congregatos ad regis sui electionem spectas, ex saniori populi parte nemo, vbi periclitari te „aspexerit, auxilium non expediet, salutemque suam Tuae non praeponet, quos omnes „pari metu fugitiua percelles, et ad resistendum ignauos efficies. Tanto in bellis momento est praesens maiestas, pro qua gloriosum sibi quisque ducit occumbere.

Regina Varsauiam relinquere cogitat.

Hoc ipsum dissuadet Cancellarius. Eiusdem ad reginam verba.

Haud segniter hac voces a cancellario accepit regina: Vicerat pudor contemplationem periculi, sicque damnauerat omnimode abeundi consilia, optimatibus tumultuarie noui regis inchoantibus electionem, dubii quem tandem potissimum hoc tempore eligerent regem. Duo adhuc fatis Vladislai defuncti regis superstites candidati, in oculis omnium votis-

20) Non hic, credo, aurum signatum vel cusum seu nummi intelligendi sunt, quod absurdum esse videtur, sed, prout supra auctor innuit, apparatus bellicus, equitum nobilium in primis, auro argentoque in vanum ornatus. Lixis autem annumerat omnes homines qui exercitum sequuti fuere, seruitii vel commercii causa. Neque ducenta millia calonum lixarumque fidem superant. Sciendum enim exercitum Polonum decem millium, militum nobilium plerumque sequi quadraginta millia vel quinquaginta calonum, id quod pessimum. Nam eiusmodi homines non tantum iisdem agricolas amicos afficiunt quam hostis damnis, sed et ipsi exercitui sunt impedimento.

votisque Polonorum ambo germani fratres, principes erant, qui sceptrum deposcerent. 1648
Alter IOANNES CASIMIRVS, Opoliensis et Ratiboriensis dux, Suecìae rex: CAROLVS FERDINANDVS alter, Vratislauiensis atque Plocensis antistes, natu minor. Prior clarus militari scientia princeps, quippe qui ante annos sexdecim, prima belli rudimenta sub Vladislao fratre in Moscouia non infeliciter iecerat, inde per varios Europae tractus, toto decennio haud semper prosperam obierat peregrinationem, indeque peregrinus dictus, ac tunc in sacrum purpuratorum ab Innocentio X allectus collegium, Roma in Poloniam redierat, suae aetatis hic rationem haberi voluerat. Alter natu minor, Carolus Ferdinandus, Sigismundanae pietatis, et immortalitatis haeres, Vratislauiensis atque Plocensis antistes, factionibus, vt in tali casu fieri solet, in dies praeualidus, liberam ordinum de se expectabat sententiam. Dum igitur de reconciliandis principum auersis fraternis animis serio senatus tractat, gnarus quam grauis Polonorum ceruicibus immineret Chmielnicius, Tartari dictu incredibilem nec sanguine partam in Tartariam auehunt praedam. Ipse Chmielnicki sollicitato in arma Byzantii imperatore, quem iurisiurandi tenaciorem inuenit, ducentis suorum armatorum stipatus millibus comite scelerum perfido Tohaibeio Tartarorum Budziacensium principe, in belli societatem assumpto, in ipsa viscera regni penetrat, siquidem nullum vallum, quod moraretur, habuit, nulla Belgarum fortalitia, non Pyrrheni montes nec Tyrrhenum mare, obstabant eunti, sed liberi patentesque campi, vsque ad ipsa vrbis Leopoliensis eum ducebant moenia. Sexta itaque die octobris coepta obsidio, viginti dierum spatio, miraculo simile, nullo defensam milite fatigabat Leopolim, cui tandem misertus, vti principi nunc Russiae ciuitati, graui lytro a ciuibus accepto, ducentis nimirum millibus florenorum, vigesimo ab oppugnatione die, Zamoscium versus castra mouit. Arx est in confiniis Russiae, nomen sortita ab eo, qui eam condidit. Is erat IOANNES ZAMOYSKI, regni Poloniae cancellarius, ac sub Stephano I, rege Poloniae, supremus exercituum dux. Oppidum quoque haud contemnendum in Polonia, eidem adiacet arci, muro, vallo, aggere et aqua contra Tartarorum subitos impetus satis munitum, sed quod diuturnam ferre non posset oppugnationem. Huc ergo vota, huc studia properabant Chmielnicii, qui, antequam obsidione oppidum cingeret, astu et dolo vsus, adhuc ex itinere humaniter salutatis Germanis, quos sexcentos, duce LVDOVICO WEIHER, capitaneo tunc Valecensi, paulo post Pomeraniae palatino, ibi fortuna incolarum casusque fortuitus incluserat, eorum impauidos nec seditiosos, misso cum literis caduceatore ad capitaneum, tentauit animos, dederent nempe arcem vna cum oppido, ipsique iunctis viribus, si saperent, Chmielnicii sequerentur signa, notis sibi itineribus praeeuntia, praemium fore, meliorem vitam in castris Chmielnicii, ac insuper praesens leue militare donarium, quinquaginta millia florenorum pollicebatur [21]). Ast irrita legatio. Non enim Veihero venalis fides erat. Vnde quos donis et promissis corrumpere non poterat, auidus imperii tyrannus, armis aggreditur, arctissime oppidum cingit obsidione, moenia sexaginta tormentorum reboantium sonitu, sine intermissione lacerat, aggeres demolitur, vallum iam superat, plenusque furoris huc atque illuc volitans suos animat, non amplius vnius horae opus extare asserens, quid victores morarentur in noctem victorias? Expugnatum iam a Krzywonos Cudacense fortalitium, caecos memorabat exercitus, captos duces, recuperatas prouincias. Facunda Ruthena saepius reiterabat voce, nunc iam nisi victoriae fructum restare, inde redintegrare assidua displosione verberationem, producere vallum, ruinam edere, parare muris superandis scalas manuales, iamque in procinctu erat expugnatio, cum ecce faustissimus et quasi coelo lapsus adest cum literis electi regis ad Chmielnicium nuntius. His rex Chmielnicio significabat, se vnanimi vtriusque gentis consensu in regem Poloniae electum, quem ipsemet Chmielnicki in literis ad senatum datis, priuatisque multoties scriptis ardentissime exposcebat. Sciret ergo et recognosceret superiorem magni Dei ministrum, nec amplius hostiliter per ditiones grassaretur Polonas aut de caetero suos affligeret subditos. Recederet Zamoscio, quod primum subiectionis documentum rex esse volebat. Relinqueret rapinas, quem sciebat militem non praedonem agere, nec barbarum se, sed christianum meminerit, esse. Clauam insuper cum vexillo, more Poloniae regibus vsitato, eidem tunc electus rex transmiserat, addita paterna adhortatione, vt cunctos infamiae, se ipsum morte eximeret. Nam in pace causas et merita spectari: Vbi ciuile bellum ingruat, innocentes ac noxios iuxta cadere. Ad-

Chmielnicius Leopolim obsidet. Ab eodem recedit lytro accepto. Zamoscium obsidet.

Literae electi regis ad Chmielnicium.

21) Hoc est 8333 imperiales, et 8 grossi saxonici.

1648 Adfuturos praeter ea monuit legatos, de mutua tractaturos pace, retrocederet folum modo tantifper, nec vltra progredi praefumeret in interiorem Poloniam, cuius tunc copiae vario dilapfae iam paulatim Lublino appropinquabant. Hac Chmielnicius lecta epiftola, acceptata claua vna cum vexillo, ofculo infuper cerae impreffo, iubet illo ipfo inftanti receptui canere, folo contentus lytro, viginti millium florenorum a ciuibus accepto, attonitis et in re tam fubita ftupentibus Tartaris, qui coenaturos fe in oppido certo certius oppidanis promittebant. Verfis inde fignis in Rusfiam, decem a Zomofcio leucis retrocedit, coeca prorfus caligine a Deo percuffus, cui praecipua eft caufa regum. Sciscitantibus fubinde Tartaris, veritifque infidias, de Chmielnicii fide iam follicitis refpondit: Regis fe fubditum miniftrumque effe, ac proinde imperio eius morem haud cunctanter, gerere: qui in tam horridis motibus et fub ipfo fere reipublicae difcriminis ictu, cum victor Chmielnicius ftabat ad portas, certis conditionibus principi Carolo Ferdinando concesfis, quinto decimo calendarum Decembris, vnanimi omnium ordinum confenfu a LVCA de BNIN OPALINSKI Marfchalco regni, extra muros Varfauienfes, fub dio, vt mos eft gentis, in regem Poloniae, magnum ducem Lituaniae, caeterarumque prouinciarum principem nominatus eft, profequente tormentorum ac bombardarum vndequaque refonantia.

Chmielnicius paret regiis mandatis et illico a Zamofcio recedit.

d. 17 Nov. rex eligitur Ioan. Cafimirus.

Rem altius in gratiam externorum de transacta electionis folennitate repeto. Coaetaneus eft nafcenti Polonorum regno, quanquam non nihil fucceffione aliquando interruptus, eligendorum regum inueteratus vfus, et hos quidem nemine nobilium contradicente eligere placuit, quod certe portento fimile, vt tam diuerfa ab inuicem ingenia tandem vnum colliment fcopum, in vnamque omnes coeant fententiam. Hinc inquieta plerumque fperantur comitia, hinc bellorum ciuilium verentur tumultus, multae praeter ea factiones, ac priuata nonnullorum odia. Et quanquam nos obices fingularis Dei prouidentia a Polona auertat electione, verendum tamen aliquando, ne toties naufragium minitantia figna tandem fubmergant reipublicae nauem nauclero carentem. Electuri regem in apertam planitiem patentemque campum procedunt Poloni, pariterque Lituani proceres, vbi ordinibus velut ad pugnam inftitutis, de principe eligendo, integro fex hebdomadarum fpatio deliberant nobiles. Candidati deinde proponuntur a fenatu, in quos, vt quisque amore aut odio fertur, ita non attenta nafcendi forte, non virtute principis, non periculo patriae, non parentis meritis, indignatur faepe ob id, quod nullius eft momenti, alii falfa vanaque, veluti per fomnium captantes verba, nec fui fatis compotes, feruefcunt, fubfanniunt, diceres in vnius infani capite totam reipublicae confiftere felicitatem [22]. Variae deinde a fenatu excipiuntur legationes diuerforum Europae principum, ad extremum eligitur princeps. Ita denique peragitur electio.

Electio Poloniae regum.

Redeo ad electionem Ioannis Cafimiri, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarii regis, Poloniae principis, Opolienfis et Ratiborienfis ducis, a qua tantillum digreffus fum. Quarta itaque, vt fuperius innui, indicta Octobris aduenerat dies, diuo Francifco facra, res confueto modo, nifi quod turbulento ordine, coeptae in aperto campo. Die deinde a confeffu decimo IOANNES de TORRES Archiepifcopus Adrianopolitanus, nomine fummi pontificis Innocentii decimi ita ad rempublicam pleno fenatu orfus eft:

„Orbatam non parente minus, quam principe Vladislao, ex auguftiffima Iagellonum familia rege quarto, Polonam rempublicam, quemadmodum e fublimi culmine Vaticani contemplatur oculus mundi vigilantisfimus Innocentius X, pontifex optimus maximus, fic eiusdem non fine condolentis animi fenfu miferatur orbitatem, Reuerendisfimi,

Oratio Ioan. de Torres nuntii apoftolici ad fenatum.

22) Ob hanc vnicam caufam in falutem regni Poloniae optandum fed non proponendum eft, vt reges haereditario iure, non per electionem fuccederent. Sic enim funefta illa bella defuncto Poloniarum rege femper exiftentia fecure euitarentur, neque tantae Poloniae inferrentur ruinae. Dices: Sic rebus ftantibus timendum effe ne regum ambitione temporum fucceffu aurea illa Polonorum libertas plane abfumeretur, liberumque regnum in abfolutum paulatim transmutaretur. Refpondeo: Sereniffima respublica, quae maximam maieftatis partem fibi referuat, femper poteft, fi velit, atque in eo, tempeftiue laboret, conuenientia inuenire media, quae reges fuos intra iuftos terminos cum honore et fplendore contineant.

„ſimi, Illuſtriſſimi ac generoſi proceres. Et iuſto quidem dolore tantam reipublicae ve- 1648
„ſtrae miſeratur orbitatem amantiſſimus in terris mortalium parens. Quis enim parentis „dolor eſſe poteſt iuſtior illo, quem vnicus erga dolentes filios exprimit amor? Menſis „euoluitur prope ſextus ex quo luctuoſam dolet Polonia veſtra regis deſideratiſſimi iactu„ram, adeo, vt vniuerſum iam plane terrarum orbem longe lateque diffuſus peruaſerit do„lor, et omnem ad complorandam excitauerit hominum vniuerſalitatem. Nimirum non „vnius Poloniae lacrimis defleri ſatis poterat extinctus Vladislaus rex, tota quanta quanta „eſt ad herois tanti funus lacrimas ciere debuit vniuerſitas, vtpote quem rerum glorioſe „geſtarum fama compleuerat viuens optatiſſimus princeps. Exuet illa tamen aliquando „moerorem ſuum, nempe cum lugubrem Polonia deponet apparatum, nouo tandem „creato et ad vacuum ſolium aſſumpto rege. Cuius in electionem quando iam propius in„tenti eſtis, atque ſtudioſius incumbitis vniuerſi et in vnum vota omnium ſine vlla diſcor„dantium animorum diſſenſione conſpirent, per me legatum ſuum viribus omnibus ad„hortatur vos, vnitatis ac pacis amator Innocentius. Etenim ſicut concordia res paruae „creſcunt, ita ex oraculo veteri diſcordia vel maximae dilabuntur. Quam ob rem ne ve„ſtrae lapſum reipublicae, cuius amplitudo longe maxima eſt, inutilibus aliquando lacri„mis deplorare cogamini, vna inter ſe diſſidentium animorum diſcordia, regnorum vide„licet omnium atque rerumpublicarum barbara deuaſtatrix vitanda cumprimis eſt. Quam„diu totius bonum corporis partes caeterae ſpectant, altera nunquam ab altera ſeparatur, „et ipſarum quippe ſeparatione totum ſubito dilabi corpus neceſſe eſt. Heroici vos, par„tes corporis grandes eſtis, quotquot hunc in locum electuri nouum regem conueniſtis, „heroibus magnis non impares viri, ſi bonum commune ſpectatis omnes, priuatos longe „reſpectus longe amouete, qui dum diſcordiam creant, totius omnino corporis, regni vi„delicet et reipublicae ruinam ineuitabilem trahunt. Illum praeter ea ſolio dignum veſtro „cenſeatis virum, qui Polonae reipublicae curam ita gerat, vt grauiora interim fidei ca„tholicae negotia non omittat. Abſit hoc ab electoribus tantis, vt talem Poloniae ſuae „principem imponant, qui reipublicae addictus totus, quod nationum etiam omnium et „ſectarum eſt, catholicae curam rei aut modicam aut haberet omnino nullam. Religio„nis catholicae propugnaculum inſeparabile Polonia veſtra depraedicatur, at hoc tam „diu verum erit, quam diu regem habebit catholicae fidei ſtudioſum. Qua igi„tur, et a tot ſaeculis ad haec vſque tempora vbique terrarum ac gentium deprae„dicatione claruiſtis adeo glorioſa, eiusdem ſitis ſtudioſi in poſterum, qua ratione re„tineatis, illamque vobis auctiorem facite tanti nominis gloriam, quam velut haereditariam „a maioribus habuiſtis. Id autem cum ſancte praeſtiterint, ſemper tota plaudente commu„nitate catholica, qui veſtro ſederint in ſolio Iagellonii reges, cumque duos habeatis ex „eodem ſanguine creatos principes, imperio digniſſimos ambo, alterutrum ex his eligendum „vobis eſſe, dubitare nemo poteſt. Germina haec duo generoſa ſunt, SIGISMUNDI III „regis olim veſtri. Et quantum per Deum immortalem in vtroque parentis inſtar apparet, e „Suecia, regno ſuo euocatus ad regnum veſtrum, Suecos ſuos prae vobis non tantopere „curae habitos a ſe videre potuit Sigiſmundus, quanquam vtrumque regnum complecti pote„rat plurium anima illa regnorum capax. Et amor in vos tantus optimi principis hoc a vo„bis impetrare non poterit, vt in filiis regni ſucceſſoribus adoretis genitorem regem? Ha„buiſtis paulo ante rerum cum virtute geſtarum fama glorioſiſſimum regem VLADISLAUM ex „eadem familia principem feliciſſimae recordationis. Plorat adhuc Polona reſpublica tanti „regis ereptum ſibi decus, nec a lacrimis illa facile temperabit, donec in alterutro e duobus fra„tribus videat ſibi reſtitutum Vladislaum regem. Eadem ſcilicet in vi cognoſcere eſt ſemi„na virtutis, quae in animis liberorum omnium ſeminauit Sigiſmundus parens. Et ne „gratis haec dicere videar ad ſereniſſimae familiae commendationem, adeſſe rogo vos prin„cipes, caeterique nobiliſſimi proceres, ſi ferali ſidere praelucentem Ottomanicam lunam, „vobiſque periculoſius imminentem procul a Polonico coelo diſiectam non vidiſtis: Si re„cuperatam regno veſtro Smolenſcum arcem, eiusdem regni propugnaculum longo muni„tiſſimum iactare non poteſtis! adeo non vna victoriarum gloria formidabilis extitit Vla„dislaus. Quanto vero ſtudio rem catholicam vna cum Vladislao filio rege promouerit „Sigiſmundus rex parens, quid attinet dicere? cum et id in oculis omnium fuerit et in „omnium gentium luce collocatum, Fouerunt ipſi ſemper, neque enim hoc obuoluendum „ſilentio eſt, regalique plane ſtudio fouerunt chriſtianae fidei promotores, gnari videlicet „non exiguum reipublicae praeſidium comparari, ſi Chriſti fideles plurimum eorum ope„ra vterentur. Semper enim reipublicae fidelis eſt, quicunque fidelis Chriſto eſt. Venerabilis

proin-

1648 „proinde cleri atque ordinum religioſorum amantem regem eligendum, nemo non veſtrum „videt, ſi ſaluam omnes incolumemque rempublicam veſtram ſeruare velitis diu. Hi nempe „catholicam fidem intermiſſo nunquam labore propagant, ſcriptoque ſimul et verbo caeteros „iuuant praeſidiarios reipublicae veſtrae fideles. Pluribus proinde, apud vos, omni pru„dentia praecellentes viros, vti non eſt opus, ſapientibus quippe rem indicaſſe ſatis eſt. „Quare agite et iunctis in vnum ſuffragiis omni procul ablegata cordium diſſenſione pro „ea, qua poteſtis plurimum libertate, regem eligite, reipublicae Polonae ſalutarem, chri„ſtianae religionis amantem Iagellonicae familiae glorioſum. Dixi.

Innocentii X Pontificis ad rempublicam literae.

Ita Ioan. de Torres docte et eleganter. Dein porrexit ſummi Pontificis ad rempublicam ſcriptas literas huiusmodi tenoris:

„Venerabilibus fratribus et dilectis filiis, nobilibus viris, archiepiſcopo Gneſ„nenſi Poloniae primati, et ſenatoribus regni Poloniae et magni ducatus Lituaniae,

Innocentius Papa X.

„Venerabiles fratres et dilecti filii, nobiles viri, ſalutem et apoſtolicam benedictio„nem. Vladislaus rex, quem mortuum nunquam ſine dolere audiſſemus, nunc incom„modo plane reipublicae veſtrae tempore ereptus ingenti ac moleſto animi ſenſu ſollicitu„dines noſtras adauxit. Etenim nobiliſſimas aeque ac fortiſſimas gentes, quas pro vniuerſa „re chriſtiana, aſſiduo excubantes in ſinu apoſtolicae charitatis gerimus, rebellantibus Co„ſacis, irruentibus Tartaris, Turcis etiam in Chriſtianum nomen furentibus, capite in„tempeſtiue deſtitutas praecipue dolemus, eo praeſertim rege amiſſo, cuius ſpectata virtus „ac triumphalis gloria, ſolo nomine exterrendis hoſtibus, ac periculis omnibus propulſan„dis ſupereſſe poterat. Sed miſericordem Dominum rebus veſtris ac ſuae prorſus cauſae, „diuina ope adfuturum, plane confidimus nec dubitamus. Vos pro veſtra in patriam et „catholicam religionem pietate, omnia tali in re hoc interregni tempore et prudenter dire„cturos et ſtrenue adminiſtraturos fore. Nos certe, qui pio et de hac ſancta ſede optime „merito regi, vel priuatim vel in publico ſacello Pontificio adſtante apoſtolico ſenatu, et „praelatorum coetu omnia paternae charitatis officia perſoluimus, Deum pro iſtius regni „publico bono inceſſanter oramus, cuncta pro viribus ſemper praeſtituri, quibus intelligi „poſſit, quanto apoſtolicae dilectionis affectu Poloniae ac Lituaniae rempublicam amplecta„mur. Vobis, venerabiles fratres, nobiles viri, quorum ſingulare in hanc ſanctam ſe„dem ſtudium, etiam in literis veſtris eximie expreſſum agnoſcimus et diligimus, benedi„ctionem noſtram prorſus ex animo paterne impertimur. Datum Romae, apud ſanctam „Mariam maiorem, ſub annulo piſcatoris, die XXV Iulii MDCXXXXVIII. Pontificatus „noſtri anno quarto

Franciſcus Herlius.

Sequenti deinde mane aderat Chriſtianiſſimi Galliarum et Nauarrae regis Ludouici XIV extraordinarius ad rempublicam Polonam legatus, illuſtriſſimus vicecomes de Arpaion, qui nomine domini ſui ita dixit:

Galliae legati oratio ad ſenatum.

„Qui ſibi proponeret ob oculos medio mari vi vndequaque ventorum vexatam, mi„nacique circumfluxu obſeſſam nauem, firmam tamen et immotam remanere; non mul„tum reuera abſimili cum Polona republica vteretur comparatione. Quotieſcunque enim „infenſiſſimi iſtius ſereniſſimae reipublicae hoſtes eam opprimere minati ſunt, licet am„pliſſimis exercitibus, vt populos terraſque ſuas in Poloniam deportaſſe viderentur, toties „dedecus et infamiam incurrerunt.

„Fremant quantumuis aduerſus ipſam Tartari, ipſiuſque ruinam quotidianis in„curſionibus meditentur, meditari tantum profecto potuerunt, labefactare nunquam: in„fideles rabiem ſuam in ipſius exitum cum ſuis infinitis legionibus abſorbere conentur, „toti poteſtati haec ſtabiliendae incumbant, veniant, vincentur: veſtrique ad extre„mum rebelles ſerio in dominos naturales inſurgant, veſtram aggrediantur auctori„tatem, ſalua ſemper et inconcuſſa permanebit. Etiamſi tamen talis hucuſque fuerit

„ſtatus

„ſtatus veſtrae reipublicae, et veſtra virtute et ſingulari quadam prouidentia a Deo ſer- „uatus videatur, pro incerta rerum humanarum conditione, inter tot vobis ingruentes „hoſtes nihil negligendum exiſtimamus, ad quos ergo deprimendos, duo Vobis neceſſaria „iudicamus. Primo perfectiſſima illuſtriſſimae vtriuſque gentis reipublicae concordia et „vnio, promptiſſimaque noui regis electio, qui et fortitudine ſua et in armis tractandis „experientia excitatos tumultus poſſit componere, armorumque vi diſſipere. Omnia regna, „quae hoſtium machinationibus diuiſa vnquam fuere, eiuſdem periculi et ſalutis nobis prae- „bent exempla, qui in his diſſenſionibus permanſere et in iiſdem ruinam experti: ſed qui „in praecipitium non inciderunt, oculos adaperuerunt, diſcriminis ſui cauſa detecta, ſpar- „ſos ciues in vnum coegerunt, inimicorum inſidias merito irriſerunt, et ad priſtinam glo- „riam denuo ſe euexerunt. Antiqua reipublicae fortuna cito inter ſua membra, ſacram „illam vnionem, ſolitorum triumphorum originem, enaſcituram, nobis iubet ſperare, nul- „laſque in rege eligendo diffidentias fore certiſſima argumenta ſuppeditat. Cum vobis, „excellentiſſimi Domini, in ſtirpe regia duo ſint principes, ambo ſtrenuiſſimi, ambo mi- „randis, ſed differentibus dotibus adornati, ambo etiam reipublicae neceſſarii. Et ſicuti „Deus omnimode opera ſua patefacit, maxime tempore belli, huic primogenituram et „animum, milites et populos regendos conceſſit. Illius enim tyrocinia magni Vladislai „felicis memoriae fuere triumphi, in quibus ſanguinem ſuum primo reipublicae deuouit, „edidicit externorum regnorum mores, ritus, idiomata, rationes, ſecreta denique conſi- „lia ad conſeruationem regnorum plane neceſſaria, et vt nullis deficeret, quibus reipublicae „fauoribus dignior efficeretur, praeripuit fratri ſuo naſcendi ordinem, quia ſemper, etiam „in libertate ſumma eligendi, primogenitura venerata eſt. His Deus ſereniſſimum princi- „pem Caſimirum regem illuſtrauit, et ſereniſſimum principem Carolum tanta prudentia, pie- „tate et deuotione adornauit, vt conſilia ſua auxiliaque diuina, veſtris viribus adiunctis, „ſicut Araon, fratris ſui et reipublicae triumphos acceleret et augeat. Inde eſt, excellen- „tiſſimi domini, quod nomine chriſtianiſſimarum maieſtatum vobis CASIMIRUM regem „exoptamus, ne quis ſibi fingat, chriſtianiſſimas maieſtates propriae ſolum vel alterius „quam Poloniae vtilitati hiſce ſuis votis ſtudere. Tota Europa vidit quanta hucuſque ege- „rimus fide cum noſtris foederatis. Batavi norunt, ſi poſt exhauſta nummorum et homi- „num millia, penes nos aliquid remanſerit, quod gloriae ipſorum ſeruiret, nunquam „aliud in confoederatos moliti ſumus, aut aliud conſilium habuimus, quam reſtaurandi legi- „timum principem ipſumque naturalibus ſuis ſubditis reſtituendi. Sueci et Haſſi noſtrae „confoederationis commoda libenter fatebuntur. Haec omnia iam vobis facile perſuade- „bunt, quam multum nos confoederatis conſulamus, quanto opereque ipſorum gloriae „conſeruationi et incremento ſtudeamus. Itaque cum vehementiſſimus Gallorum inter „foederatos affectus et peculiaris erga veſtram ſereniſſimam rempublicam propenſio, „omnibus plane innoteſcat, nobis ab hoc ampliſſimo ſenatorum et nobilium coetu, li- „ceat talium amicorum votis conſonum ſperare, liceat Caſimirum regem deſiderare, „qui hoſtium veſtrorum ambitionem non foueat, iſtudque Chriſtianorum omnium „propugnaculum integrum et illaeſum conſeruet et noſtras nationes, iam aliunde ani- „morum ſimilitudine inter ſe conuenientes nouo perpetuoque foederis et amoris vin- „culo melius adhuc coniungat. Dixi. 1648

Aliquot deinde interpoſitis diebus legatus ſereniſſimae Sueciae deſignatae reginae Laurentius Cantherſthren in faciem admiſſus reipublicae, ita dominae ſuae nomine dixit:

„Celſiſſime princeps, reuerendiſſimi, illuſtriſſimi, reuerendi, illuſtres, et magni- „fici domini, ſereniſſimae huius reipublicae ſenatores, ordineſque regni, domini obſer- „uandiſſimi. Sueciae legati oratio.

„Sacra regia maieſtas, domina mea clementiſſima, celſitudinibus, excellentiis et „illuſtritatibus veſtris ſtudia et beneuolentiam ſuam promptiſſimo affectu defert, Deum „optimum maximum inſuper rogans, vt proſpera quaeque eiſdem largiri velit, faxitque vt „conſilia actioneſque earundem laetus ſemper conſequatur euentus. Sacram regiam maie- „ſtatem ſummo dolore affecit, quod compererit fratrem conſanguineum et amicum ſuum „charisſimum, ſerenisſimum principem dominum VLADISLAUM *quartum* regem Polo- „niae, gloria rerum geſtarum eximium, humanis rebus ereptum, ſupremam obiiſſe diem, „nec potuit quin hunc caſum ſerenisſimae huius reipublicae nomine grauiter ferat, optans,

1648 „vt ſtator rerum omnium Deus, pro bonitate ſua hanc orbitatem compenſare, feſſiſque „chriſtiani orbis rebus, pariter huic reipublicae ſalutaribus prouidiſque conſiliis, illuſtriſ„ſimarum et illuſtrium DD. VV. ſuccurrere velit, cumque perſpectum habeat ſacra regia „maieſtas, illuſtritatibus veſtris id in primis curae eſſe, praeſertim afflictis hoc tempore „Europae atque chriſtiani nominis rebus, vt ampliſsimae huic reipublicae prouiſum tan„topere imperio digne conſulatur. Idcirco quamuis de ſollicitudine ſtudioque earundem „in eo, conſeruanda corroborandaque amicitia, pactorumque vi, quae inclita haec regna „coniungit, nullatenus dubitet S. R. M., verum ſibi perſuaſum habet, illuſtriſsimas „celſitudines veſtras, eandem continuare, propriamque et perpetuam hiſce regnis „facere velle, tam ob proprium ſuum intereſſe, denique mutuam horum regno„rum ſalutem, firmioremque amicitiam, atque omnibus, quibus coniunctioris amici„tiae nexus diſſolui ac interrumpi poſset, ire obuiam. Operae pretium eſſe duxit S. R. M. „celſitudines veſtras amice beneuoleque commonere, vt in eligendo nouo rege, ea omnia „remoueant, atque praeſcindant, quae vel inimicitias excitare vel perennem inter vtroſque „reges regnaque amicitiam remorari poſſent. Quibus rite obſeruatis, prout celſitudines „veſtrae harum rerum momenta pro innata ſibi prudentia et aequanimitate, facile norint di„iudicare, non putat reticendum S. R. M. nemini ſe potius faſtigium in Polonia regium „exoptare, quam regis Sigiſmundi filiis ſereniſsimis principibus, domino Ioanni Caſimiro „et domino Carolo Ferdinando, quorum cauſam S. R. M. illuſtriſsimis DD. VV. commen„dare vult, tum quod propinqui ſanguinis coniunctio ſpem eidem ingeneret coniunctionis „animi, tum quod ipſorum virtutes S. R. Mti vel maxime ſint laudatae. Ad haec cum „ex poſtremorum pactorum praeſcripto vrſerit inſtiteritque diligentiſsime illuſtriſsimus „Curlandiae dux, vt durantibus induciis tractatus pacis perpetuae reaſſumerentur, non erit „ab affectu et inclinatione S. R. Mtis alienum, ſi modo ſereniſsimae huic reipublicae ea„dem mens, idemque deſiderium fuerit, vt quam primum commiſſarii vtriuſque regni con„ueniant, eaſque ineant rationes, quibus pacem amicitiamque perpetuare aeternamque fa„cere poſsint, prout haec omnia binis hiſce literis vberius fuſiuſque ſunt expreſſa, quas ex „mandato dominae meae clementiſsimae exhibeo, relaturus vt confido propediem reſpon„ſum expectationi S. R. Mtis amicitiaeque inclitorum regnorum congruentiſsimum. De „caetero illuſtritatibus veſtris ſummas agens gratias pro tam benigne mihi indulta audientia, „earumdem me beneuolentiae fauorique impenſe commendo, id vnice rogans, vt ſi quae „noua mandata a domina mea clementiſsima in poſterum accepero, liceat mihi eadem pro „ſumma humanitate veſtra, vel coram vel ſcripto inſinuare.

Haec rediġiſſe in ordinem haud piguit, vt appareat quot Caſimirianae electioni ſubſcripſerint Europae principes, quid de illa tunc ſenſerint, quid ab illa expectauerint.

Redeo ad electum regem Ioannem Caſimirum qui proxima a publicatione die, metropolitanam ſancti Ioannis baptiſtae Varſauiae eccleſiam cum frequenti ſenatorum nobiliumque comitatu inuiſit, peractoque ab Archiepiſcopo Gneſnenſi, regni primate primoque principe ſolenni ſacrificio, acceſſit ad altare maius, vbi illi decretum electionis in charta pergamena conſcriptum ab Archiepiſcopo traditum eſt, omnium procerum nobiliumque, qui electionis tam ſolenni actui aderant, praecipuorum ſubſcriptionibus et ſigillis munitum. Tandem poſtridie ſenatus in palatio regio congregatus legatis externorum principum reſponſa dedit, actis gratiis ſolennibus ſummo pontifici, regique chriſtianiſſimo, vtpote quorum deſideriis per Caſimirianam electionem ſatisfecerat reſpublica. Sueciae vero reginae his conceptis verbis reſcripſit ſenatus:

Poloniae ſenatorum ad Sueciae reginam literae.

Sereniſſima et potentiſſima Regina,

Domina et Vicina noſtra colendiſſima,

„Quam acerbum animi dolorem Maieſtati Veſtrae attulerit immatura et importuna „mors ſereniſſimi et potentiſsimi regis Vladiſlai IV Domini noſtri clementiſsimi facile „intelligimus, cum arctiſsima ſanguinis vincula, quibus ille Maieſtati Veſtrae coniunctus „fuit, nobiſcum reputamus. Si enim occaſui tanti regis longiſsima vita ob raras virtutes „digni, indoluere, nullo ei ſanguine iuncti, fieri profecto non poteſt, quin Maieſtatem Ve„ſtram tam ſtricta conſanguinitate regi noſtro propinquam, ex morte eius grauiſsimus do-

„lor

„lor non afficiat. Sed Maiestatis Vestrae luctus etiam vltra sanguinis et fraternitatis termi- 1648
„nos diffunditur, cum M. V. gnara et bene conscia, qualem et quantum regem respublica „nostra et vniuersa christiana amiserit, vltroque pro sua prudentia et optimo in rem chri„stianam animo compatitur. Multis quidem serenissimus et potentissimus rex noster fle„bilis occidit, sed nulli magis, quam regno huic, quod sub felicissimo ipsius imperio glo„ria, pace et omni tranquillitate effloruerat. In tanto reipublicae nostrae luctu magnum „capimus solatium, quod Maiestatem Vestram doloris nostri habeamus sociam, vti per li„teras suas et magnificum dominum Laurentium Cantherfthren, secretarium suum, vber„rime id declarauit. Quo nomine Maiestati Vestrae maximas habemus gratias, Deumque „precamur, vt tam funestos casus a regia Maiestatis Vestrae domo auertat, eamque omni„bus desideratis successibus faciat perpetuo felicem et fortunatam. Quod vero attinet al„teram partem epistolae Maiestatis Vestrae, in qua M. V. post contestatum dolorem suum „ex morte serenissimi regis nostri, ea, quae singulari sua prouidentia vtrique regno et toti „reipublicae Christianae vtilia praeuidet, nobis exponit: Nimirum plurimum interesse, „vt in eligendo nouo rege in eum conuerteremus oculos, isque in sceptra Polonica succe„deret, qui pactorum initorum conseruandorum et amicitiae perpetuo colendae esset stu„diosissimus, et insuper ea remoueret, quae his aduersantur. Agnoscimus in eo Maiesta„tis Vestrae vere christianum animum, hoc vnum exoptantem, vt pace perpetua inter haec „duo regna stabilita, arma nostra in communem potius christiani nominis hostem vertan„tur, gloriosius et vtilius ibi exercenda. Itaque Maiestati Vestrae sancte pollicemur rem„publicam nostram nihil magis cupere, quam vt compositis et sublatis armorum causis, „aeterna et perpetua pax amicitiaque cum Maiestate Vestra et inter haec duo regna serue„tur. Quam ob rem in hisce electionis comitiis, omnia constituta et prouisa sunt, quae „tanti momenti negotio tractando et finiendo pacique perpetuae ineundae sunt necessaria „et conuenientia. Quod reliquum est, vel inde Maiestati Vestrae patebit, quanto respu„blica nostra flagrat studio perpetuae et illibatae amicitiae cum Maiestate Vestra colendae, „quod in hisce comitiis electionis noui regis primam et praecipuam rationem habuit, non „modo communis commendationis, qua Maiestas Vestra serenissimos duos fratres princi„pes commendauit, sed etiam voluit, vt omnino voluntati Maiestatis Vestrae satisfieret, „cum praecipue serenissimum principem IOANNEM CASIMIRVM secundis literis di„gnum iudicauit, qui regium apud nos decus capesseret. Speramus itaque id curae Ma„iestatis Vestrae gratum, tum vtrique regno fore salutare, quod toto corde orantes Deum, „Maiestati Vestrae felix et diuturnum imperium precamur, paratissimaque studia et offi„cia nostra deferimus. Varsauiae d. 28 Nouembris 1648.

Extat et alterum literarum ad Sueciae reginam exemplum sequenti fere die ad eandem ex occasione renouandorum foederum his conceptis verbis scriptum:

Aliae Poloniae senatorum ad Succiae reginam literae.

Serenissima et potentissima Regina,

Domina et Vicina nostra colendissima,

„Notum perspectumque est reipublicae nostrae studium et cura illustrissimi Cur„landiae ducis, vt durantibus induciis tractatus pacis inter serenissimum regem, rempubli„cam regnumque Poloniae et Maiestatem Vestram reassumatur. Id enim viuente adhuc „serenissimo rege nostro egit, perspexitque, cum serenissimum olim regem nostrum, tum „vniuersam rempublicam nostram pacis cupidam id optare, vt sublatis belli causis „perpetua pax et amicitia cum Maiestate Vestra redintegretur. Qua de re cum Maiestas „Vestra literis suis nos compellat, est quod speremus, inclinatis iam vtrinque ad pacem per„petuam animis, Deum communia ista vota nostra felici euentu cumulaturum. Mediatores „quod attinet, illi quidem pactis nominati sunt, quos compellatos et rogatos affuturos „operamque piam et salutarem, hac in re vtrique regno nauaturos non dubitamus. Cae„terum cum serenissimus Britanniae rex domestico bello impeditus adesse non possit, quo„niam placet Maiestati Vestrae in eius locum subrogari rempublicam Venetam et nos liben„ter in eam consentimus. Optauissemus quidem congressum hunc Francofurti ad Ode„ram haberi, multasque et iustas causas huius nostri desiderii habuimus, sed vicit aucto„ritas Maiestatis Vestrae, vt in Lubecam consentiamus, illuc commissarios nostros ablega„turi quam primum a mediatoribus de tempore facti erimus certiores, qua de re mentem

 „illorum

1648 „illorum expiſcari non omittemus, certe idem facturam Maieſtatem Veſtram, vt quam pri„mum coadunato commiſſariorum noſtrorum congreſſu, negotium hoc vtrique regno deſi„deratum ex dignitate et emolumento vtriuſque gentis perficiatur. Illud Maieſtati Veſtrae „iterato pollicemur, rempublicam, vti hactenus inita foedera religioſe coluit, ita perpe„tuae cum Maieſtate Veſtra amicitiae cupidisſimam eſſe, totumque id in hiſce comitiis pro„uidiſſe et ſtatuiſſe, quod paci perpetuae conciliandae vtile et neceſſarium iudicauit. „Quod vberius Maieſtati Veſtrae referet magnificus ac generoſus Dominus Laurentius Can„therſthren, Maieſtatis Veſtrae Secretarius. Nos felicisſimos quoque et deſideratisſimos „rerum ſucceſſus Maieſtati Veſtrae a Deo precati, noſtra officia promptisſima deferimus.

Tum demum ſenatus ſubſcripſit acta electionis, in quibus conuentus terrarum ſingulares ad XVIII calendas Ianuarii, comitia vero coronandi regis Cracouiae celebranda ad XVI calendas Februarii indicebantur. *d. 15 Dec. d. 17 Ian.*

Lituanorum contra Coſacos victoria nobilis.

Tenebrante veſpera nuntiatur regi Lituanos circa Pinſcum Rusſiae ciuitatem, et Olykam, ducis Radiuili oppidum, viginti millia Coſacorum proſtrauiſſe redacto in cineres Pinſco, quae iam dudum vulcano conſecrata erat ciuitas, ipſoque nebulone SEMILVNA, ductore exercitus occiſo, qui in primo agmine fortiter dimicans quaſi imperator, occiſus eſt. Atque haec prima fuit de ſacrilegis in M.D. Lituaniae vltio. Huic ſcelerato alter a Chmielnicio tyrannus, homo ſine nomine, ſine tribu, NIEBABA [23]) dictus, ſubſtituitur. Sed et hic vltrices breui Lituanorum expertus manus, palo affixus, non vt miles, ſed vt ſceleratus latro, debitas poenas luit. Hunc ſequutus eſt paulo poſt, pari affectus ſupplicio GLOWACKI, nobilis, vt creditur, Polonus, ſed qui turpisſima rebellionis noxa omnem exuerat nobilitatem. His tandem ſuffectus *Sesquipellis*. Res notatione digna eſt, Lituanos in hanc vsque diem fortuna vſos meliori, ſemper proſtrauiſſe Coſacos minori exercitu. Haec in Lituania geſta, duce IANVSSIO RADIVILIO, S. R. imperii principe, adhuc ante regis electionem.

Vix electo Polonorum regi ſtatim ſine nomine futura praedicunt Chaldaei diuerſarum gentium. Inter caetera illud prognoſticon fuit ex Gallia transmiſſum regi, huiusmodi tenoris: *Duodecim imperabis annis et ſemper in armis.*

Alii hunc vltimum regem Polonorum in quo mutaretur regnum, ex Kochanouii Poloni deſignabant vaticinio. Eruebant et antiqua de rege peregrino oracula, quae nulli niſi ſoli applicabant Ioanni Caſimiro. Addebant: Male affectus a Polonis, fore vt alicuius ſicarii caderet manu duodecimo imperii anno. Fuere et alia quae ſtudio ego omitto [24]).

Cudacenſe fortalitium per Coſacos euertitur.

Interea ad Boryſthenem cudacenſe captum refertur fortalitium. Arx eſt CVDACVM, qua parte Boryſthenes pontum Euxinum ſubit, genio loci praeualida, fluuioque Dnieſto dominans praedae cohibendae, quae per excurſiones Coſacorum in dominia Ottomanica ſolita fieri, ſtatio opportuna, praeſidio quadringentorum militum firma. Caſtellum procurabat GRODZICZKI, emeritus miles et veteranus. Huc ſe recipit rebellium audacia. Poſt octauum a prima obſidione diem, vallis in foſſam productis, murum contingebant Coſaci, mox ſuffoſſo cuniculo diruendum, cum obſeſſi deſperato penitus ſubſidio in deditionem inclinant. Nec multo poſt egreſſus tympaniſta, veniam colloquii petit et impetrat. Summa petitionis fuit vita et libertas, reliqua victoris arbitrario permittebantur.

23) BABA ſignificat in lingua Polona, vetulam, et NIEBABA non vetulam. Nomen KRZYWONOS, quod ſupra occurebat, deſignat curuum naſum, Germanice, Krumnaſe.

24) Aſtrologica iſta ſapientia pene ſemper futilis deprehenditur, et niſi aſtronomi, ſeu potius aſtrologi, ſatis prudentes ſint, vt generalia tantum, quae facile euenire poſſunt, praedicant, nunquam non fallunt, experientia teſte. Futura certo certiora praedicere non hominum eſt, probabiliter autem vaticinari omnium rerum vſu ſubactorum prudentum, nulla in medium adhibita aſtrologia. Sic iſti, qui de Ioanne Caſimiro rege hic vaticinati ſunt, omnes mendaces extiterunt. Quod ſi praedixiſſent illo tempore, Caſimirum, abdicato ſe ſua ſponte regno, abbatem ſani S. Germani in Gallia moriturum, tunc et ego aſtrologos crederem vates.

tur. Acceptam habet ſesquipellis, id mangonum duci nomen, ſub ea lege deditionem. Fit interea tumultuaria laniſtarum in caſtellum irruptio, non ſeruata militi et oppidanis fides, ſternunt ferro obuios lixae, centuriones fune reuincti, traducuntur in ſeruitutem. Hic Cudacenſis fortalitii finis. Quanti momenti Polonis arx iſta fuerit, vel ſola hoſtium confeſſione conſtat, qui liberum tranſitum ad depopulandam Thraciae oram, Cudaco in poteſtatem redacto, ſe habere iactabant. Adeo ligo et pala, vt arcem extruunt, ita deſtruunt quoque. 1648

Sed regem altior cura premebat, quos tandem ſumma cum poteſtate legatos ad rebellem mitteret Chmielnicium, paulatim in pacem flexum, et cauſam populi iam per commiſerationem apud nouum agentem regem. Remoram ergo quandam Coſacis iniicere placuit. Lecti attamen tractatum pacem oratores a rege, ADAMVS de Bruſilow KISIEL, palatinus Braclauienſis, ALBERTVS MIASTKOWSKI, Succamerarius Leopolienſis, viri illuſtres. Hi ſtatim primis diebus Decembris iter ſuum aggreſſi, non niſi circa finem decurrentis anni milleſimi ſexcenteſimi quadrageſimi octaui, Peraslauiae in vlteriori Ruſſia, receptum a rege et republica mandatum perſequi aſſerunt, ſuſpenſis ab vtrinque armis.

Per idem tempus GERHARDVS Comes a DÖNHOFF, palatinus Pomeraniae, belli et pacis artibus aeque inſtitutus, poſt nauatam diu regi et reipublicae operam, defenſum Torunium, fractos Suecos, pace Boruſſiae procurata, bina recenter in Gallias ad Ludouicum XIV, Galliae et Nauarrae regem potentiſſimum functus legatione, moritur. Palatinatum rex bene de republica merito, ob ſeruatum Zamoiſcium, Lodouico Weiher, capitaneo confert Valecenſi. Paulo poſt diem obiit ſupremam Varſauiae ZBIGNEVS, comes de Dombrouicza FIRLEI, Lublinenſis gubernator, principe Firleiorum familia in Polonia natus, palatini Sendomirienſis, magni quondam ſenatoris, magnus filius. *Gerhardus Dönhof et Zbigneus Firlei moriuntur.*

Altero deinde poſt diſceſſum Varſauia legatorum die, ſuper funeris pompa diſceptatum eſt, cuius corpus huc vſque a medio Iunio Varſauiae in principe baſilica diu Ioanni baptiſtae ſacrata depoſitum, ſuprema expectabat funeralia. Deinde de coronationis ſolennitatibus, cum diuerſis rex egit perſonis. Neque mora, ſecunda anni ſubſequentis milleſimi ſexcenteſimi quadrageſimi noni, Ianuarii die (quae mortalis et vltima vitae accidit Zbigneo comiti Firlei, capitaneo Lublinenſi, viro in republica magno) rex numeroſo multorum ſenatorum nobiliumque ſtipatus agmine, Varſauia Cracouiam, praemiſſo ante aliquot dies fratris funere, ſuum regale auſpicatur iter. Primo tamen Czenſtochouiam diuertit, veneraturus locum miraculoſa diuae virginis imagine famoſum, ac tandem decima quarta eiusdem menſis circa horam vigeſimam ſecundam per portam Florianam dictam, ea magnificentia vrbem ingreſſus eſt, vt triumphum potius quam ingreſſum diceres. Praecedebant in primis inter feſtiuos tubarum et tympanorum clangores, tormentorumque ac bombardarum ſonitus ciuitatis Cracouienſis variorumque optimatum cohortes, quas ſequebantur nuntii terreſtres, immixti magno nobilium iuuenum globo ſuperbe ornatorum. Modico ab his diuortio vltra ſexcenti, capitanei, caſtellani, palatini et alii, ſuo quisque ordine equitabant, horum agmen claudebant abbates, praelati ac reliqui eccleſiaſticae praeeminentiae homines. Immediate regem ipſum epiſcopi, STANISLAVS a Buzenin PSTROKONSKI, epiſcopus Chelmenſis, adminiſtrator abbatiae Tynecenſis, ANDREAS de Leszno LESZYNSKI, Culmenſis et Pomeſaniae epiſcopus, procancellarius regni, GEORGIVS TYSKIEWICZ, epiſcopus Samogitiae, PAVLVS PIASECKI Praemislienſis epiſcopus, adminiſtrator abbatiae clarae tumbae, ANDREAS SZOLDRSKI, Poſnanienſis epiſcopus, NICOLAVS ALBERTVS de Olexow GNIEWOSZ, Vladislauienſis et Pomeraniae epiſcopus, PETRVS GEMBICKI Cracouienſis antiſtes, dux Seueriae, MATTHIAS LVBINSKI, archiepiſcopus Gneſnenſis, legatus natus, regni primas ac primus princeps, vna cum Mareſchalcis vtriusque gentis, Luca de Bnin OPALINSKI, regni ſupremo, IOANNE ANTONIO TYSKIEWICZ ac ADAMO in Czasnicki KAZANOWSKI praecedebant. Tum demum rex ipſe albo ſublimis equo, Gallico indutus cernebatur habitu. Ingreſſo regi prima ſtatio in principe baſilica fuit, primaque regem in vrbe ſalutauit eccleſia proloquente clero. Deinde poſt decantatum diui Ambroſii et Auguſtini hymnum mille ex cera facibus illuſtrantibus noctem, ſecedit in regale palatium princeps, 1649

 hunc

1649 hunc sequutae confusae acclamantium voces, quadraginta tormenta bellica ex muris displosa, omnis artificii ignibus tota nocte micantibus.

Funus Vladislai IV. Postera dies, haec fuit decima calendis Februarii, cessit iustis persoluendis VLADISLAO regi. Summo itaque mane processit lugubris pompa praeeuntibus longo ordine monachorum sacerdotumque agminibus, ipsum feretrum auro textis peristromatis, coronis, sceptris ab aliis insigniis regiis superimpositis opertum. Antecedebant episcopi Chelmensis, Culmensis et Pomesaniae, Samogitiae, Praemisliensis, Posnaniensis, Cuiauiensis, Cracouiensis, vna cum archiepiscopo Gnesnense, et nuntio apostolico, Ioanne de Torres, archiepiscopo Adrianopolitano. Feretrum ipsum sequebatur rex cum turba senatorum, nobiliumque, animo lugubriore quam veste. A lateribus stipatores regii, inuersis vti assolet incomptisque signis ac reliquis tristitiae imitamentis. Hos praecedebant equites, vexilla omnium prouinciarum ferentes, in quibus regni singularumque eius dynastiarum insignia opere Phrygio artificiose intexta cernebantur. Hac exequiali pompa illatum est corpus Vladislai in diui Stanislai principem regum basilicam. Iusta deinde illi persoluebantur a magnis, pompa et luctu, nedum solius Cracouiae, Europae vrbibus, vbique Vladislao ponentibus mausolea: Queis vita ipsius continebatur: Vt puer laborum assuetudine in bellum institutus: Vt adoleuisset in castris: Vt non posuisset arma nisi post debellatos hostes: Vt perennis in senectam laboris: Vt parto demum regno, vita illi pacifica et mansueta, voto suorum breuior. Haec de Vladislao vrbium regina Roma, haec Mantua Carpetanorum, Hispaniae regum fastus, tantumque extinctum Europae dolebant regem. Iustis persolutis rex fratris corpus, prope Caeciliae reginae augustissimae [25]), quondam coniugis Vladislai deposuit tumulum, corpus inquam regis illius, cui certatim virtutes merebant omnes, prae caeteris liberalitas. Saepius omnium prodigus, si quem petentem agnouerat, adeo, vt quandoque per profligatos profusione immensa obuentus, desideraret ipsa in victum alimenta, quae a familiaribus mutuari cogebatur, in antecessum largita, vnde viueret. Vnus illi fuerat a venere naeuus, regibus noxa leuior. Hinc ad Ararim Ligerimque Galliae, breues et infausti populo Polono quaesiti ad breue tempus amores, spreto augustae domus connubio [26]). Quanquam hoc connubium nemini tunc Gallia, nisi DOMINICO RONCALLIO Italo, Varmiensi adscribit canonico, qui regi Polono, vt eximiae venustatis virginem commendauerat, corruptus a Cardinali MAZZARINO, Gallicarum rerum tunc arbitro, aureo monili, quod ille postea amicis Romae ostentabat, praemium decepti Poloni regis. Caeterum aula excedere iussus RONCALLIVS, reginae beneficio vixit Romae, primo vt minister, mox vt exul, resignato paulo post canonicatu Varmiensi in personam meam. Plura de tanto adiicerem rege nisi vitam eius in memoriales digestam libros scripsisset ante me WASSENBERGIVS, et nouissime PIASECIVS [27]). Regina huic coniugis tam luctuosae non aderat solennitati, febri enim huc vsque detenta Varsauiae decumbebat.

Postquam

25) CAECILIA RENATA fuit imperatoris FERDINANDI II filia, quam VLADISLAVS IV rex A. 1637, d. 12 Sept. Varsauiae in matrimonium accepit. Vidit ex ea principem SIGISMVNDVM CASIMIRVM filium vnicum Vladislaus pater, A. 1640 d. 1 Aprilis, qui aetatis anno octauo d. 9 Aug. A. 1647 luctuosius patri, quam Polonis, mortuus est.

26) Vladislaus nempe LVDOVICAM MARIAM, ducis Mantuae CAROLI filiam, quae in Gallia nata atque educata fuerat, vxorem sibi d. 10 Martii anni 1646 Varsauiae adiunxit, ex qua, biennio matrimonii elapso, nullos reliquit liberos, quaeque fratri IOAN. CASIMIRO, sequenti Poloniarum regi, deinde nupsit.

27) EVERHARDVS WASSENBERGIVS, Embricensis, S. R. M. Historiographus, scripsit: Gestorum Vladislai IV, Pol. et Sueciae regis, libros, quos partes appellat, duos. Prima pars principem, altera regem panegyrice repraesentat. Prodiit in lucem Wassenbergii historia Vladislai IV, Gedani typis Hunefeldianis A. 1641 in 4to, duo alphabeta et vndecim philuras in se continens, rerum gesta a pueritia Vladislai ad annum vsque 1640, exponens. PIASECII liber ita inscriptus est: Chronica gestorum in Europa singularium, a Paulo Piasecio, episcopo Praemisliensi, accurate ac fideliter conscripta. Ad vtilitatem publicam diuulgata et typis expressa. Cracouiae in officina typographica Francisci Caesarii. A. D. 1645. in folio, tria alphabetha et octo philuras in se continens. Liber rarus, multa exponens singularia, Vladislai IV autem historiam non omni ex parte absoluens. Piasecius enim annum 1643 tantum attingit, dicens de Vladislao IV circa finem chronicorum: *In comitiis a. c. 1643 Varsauiae celebratis, post multos timores, ne rei nouitas libertatibus gentis derogaret, pro soluendis regis debitis priuatis, liberaliora tributa pu-*

Poſtquam Vladiſlao parentauerunt Poloni, Ioanni Caſimiro renouatur fidei ſacramentum, itumque eſt a naeniis ad plauſus et gaudia, praeparabanturque omnia feſtiuae coronationi ſeruientia, ad quam tota Polonia, tota fere Europa, principes, comites nobileſque affluebant. Prius tamen ceremoniam omnibus regibus Poloniae ante quam coronentur vſitatam, vt conficeret, rheda vectus eſt, ad locum martyrii ſancti Stanislai in Rupella, vbi nimirum ille ſanctus dum ſacra perageret, a rege Poloniae Boleslao audace, anno Chriſti milleſimo ſeptuageſimo nono octauo idus Maii fuit trucidatus. Infelix facti memoria et ſumma ingloria gentis. Inde pedes ad aliam aedem eiuſdem ſancti in arce regia ſitam, iuit, cuius redeuntis veſtigia concurſus populi frequens, laeta paſſim excipiebat acclamatione. 1649 Ioanni Caſimiro renouatur fidei ſacramentum.

Altera die ad ſolennia coronationis proceſſum eſt. Tum MATTHIAS LUBINSKI, Gneſnenſis archiepiſcopus, pontificaliter indutus, cum diuerſis epiſcopis, abbatibus infulatis et toto clero ad palatium regium proceſſit. Quo, cum epiſcopis ſolis ingreſſus, regem, per Mareſchalcum interim ſandaliis, tunica, chirothecis, alba Dalmatica pallioque veſtitum, inter regni primores ſtantem, aqua luſtrali aſperſit, tum acceptum inter epiſcopos Cracouienſem et Cuiauienſem medium, praeferentibus ſenatoribus, quibus hoc officii eſt, coronam, ſceptrum, pomum aureum, et gladium euaginatum, ad diui Stanislai baſilicam ſolenni proceſſione deduxit. Ibi poſtquam regalia, qui ea portabant ſenatores, in altare depoſuerant, rex e concepta formula, iuramentum de ſeruandis et manutenendis iuribus, priuilegiis, libertatibus eccleſiaſticis et ſecularibus, priuatis et publicis, regni et magni ducatus Lituaniae praeſtat in hanc formam: Coronatio Ioan. Caſimiri.

Ego IOANNES CASIMIRUS, electus rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolenſciae, Czernichouiaeque: nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius rex, per omnes regni ordines, vtriuſque gentis, tam Polonae quam Lituanae, caeterarumque prouinciarum regno Poloniae magnoque ducatui Lituaniae annexarum et incorporatarum communi conſenſu libere electus, ſpondeo ac ſancte iuro Deo omnipotenti, ad haec ſancta Ieſu Chriſti euangelia, quod omnia iura, libertates, immunitates, priuilegia, publica et priuata, iuri communi vtriuſque gentis, tum et prouinciarum annexarum, et libertatibus non contraria, eccleſiaſtica et ſaecularia, eccleſiis catholicis Romanis, principibus, baronibus, nobilibus, ciuibus, incolis et quibuslibet perſonis, cuiuſcunque ſtatus et conditionis exiſtentibus, per diuos praedeceſſores meos reges, et quoſcunque principes regni Poloniae et magni ducatus Lituaniae, Vladislaum ſecundum, Iagellonis filium, Caſimirum tertium Iagellonidem, Ioannem Albertum, Alexandrum Sigiſmundum primum, Sigiſmundum ſecundum Auguſtum, Henricum, Stephanum, Sigiſmundum tertium, Vladislaum quartum, piae memoriae parentem et fratrem, reges Poloniae et magnos duces Lituaniae, iuſte et legitime, data, conceſſa, emanata et donota, ab omnibuſque ordinibus tempore interregni ſtatuta atque ſancita, mihi oblata, tum pacta conuenta per oratores meos cum ordinibus regni et magni ducatus Lituaniae et prouinciarum annexarum inita, manutenebo, obſeruabo, cuſtodiam et adimplebo, in omnibus conditionibus articulis et punctis in eiſdem expreſſis. Pacem quoque et tranquillitatem inter diſſidentes de religione Chriſtianae tuebor, manutenebo, nec vllo modo, vel iurisdictione Noſtra, vel officiorum Noſtrorum et ſtatuum quorumuis auctoritate, quenquam affici opprimique cauſa religionis permittam, nec ipſe efficiam, nec opprimam, ac ea quae in electione Noſtra Varſauienſi conſtituta ſunt, et quae in conuentione coronationis Noſtrae conſtituentur, manutenebo, iiſque ſatisfaciam. Omnia illicite a regno, magnoque ducatu Lituaniae, vel dominiis eorundem quocunque modo alienata, vel bello, vel quouis alio modo diſtracta, ad proprietatem eiuſdem regni Poloniae, magnique ducatus Lituaniae, non minuam, ſed defendam et dilatabo. Iuſtitiam omnibus incolis regni, iuxta iura publica in omnibus dominiis cuſtodiam, abſque omnibus dilationibus et prorogationibus adminiſtrabo, nullo quorumuis reſpectu habito, et ſi quod abſit in aliquibus iuramentum meum violauero, nullam mihi incolae regni, omniumque dominiorum vniuſcuiuſque gentis obedientiam praeſtare debebunt, immo ipſo Regis Poloniae iuramentum.

I 2

blica fuerunt decreta. Caeterum eleganter ſcripſit etiam hiſtoriam Vladislai IV STANISLAUS KOBIERZYCKI palatinus Pomeraniae, cuius pars prima edita eſt Gedani a. 1655 in 4to.

1649 ipſo facto eos ab omni fide, obedientia regi debita liberos facio, abſolutionemque nullam ab hoc meo iuramento a quoque petam, neque vltro oblatam ſuſcipiam. Sic me Deus adiuuet et haec ſancta Chriſti euangelia.

Poloniae regum inaugurationis ſolemnia.

Dalmatica deinde et pluuiali exuebatur. Tum ab archiepiſcopo Gneſnenſi oleo ſancto in regem vnctus Poloniae, gubernaculis regni praeficiebatur. Sacris deinde operabatur archiepiſcopus. Poſt cantatam epiſtolam nudum ex altari regi porrexit enſem, haec intonando verba: *accipe gladium in defenſionem ſanctae Dei ecleſiae et vindictam malefactorum.* Lateri deinde accinxit. Rex acceptum Deo exercituum dicat. Infertur altari mucro factus per oblationem ſacer. Inde diadema illi impoſuit in haec verba: *accipe coronam regni, ſanctitatis gloriam et honorem, et opus fortitudinis.* Aureo deinde pomo ſiniſtram, dextram vero ſceptro impleuit in haec verba: *accipe virgam virtutis atque veritatis,* quibus ſolita ſolennitate peractis, rex panem et vinum ſub offertorio obtulit, et pacem, vt dicitur, exoſculatus ſacro ſanctum Chriſti corpus accepit. Tum demum abſoluto ſacro in regio auorum ſolio reclinatum ſalutauit primum archiepiſcopus, votumque nuncupauit in haec verba: *in hoc regni ſolio confirmet Te Deus, ſede et retine modo locum Tibi a Deo delegatum.* Exordiebatur tandem diui Ambroſii et Auguſtini triumphalem hymnum, ſequuti optimatum applauſus, populique acclamatio ingens. Sparſa deinde miſſilia in vulgus, nummi pars aurei, pars argentei. Parte ab vtraque numiſmatis erumpebat fracta e nube manus, paruam ſerulam mobilem alphabeticam tenens in haec verba: *compactum eſt deſuper.* Ex aduerſo altera manus manipulum graminum ſeu frugum bifarium ſtemma regis oſtentans cum corona regali, in haec verba: *Dominus aſſumpſit me.*

Ita IOANNES CASIMIRUS per diuinum chriſma inauguratus ſacerque factus eſt Poloniae rex ac magnus Lituaniae dux. Inclinata ad veſperam die inauguratus in regiam redit. Praeferebant coronam IEREM. MICHAEL KORYBUT WISNIOWIECKI, dux in Lubne, palatinus terrarum Ruſſiae, pomum aureum, STANISLAUS WITOWSKI, Sendomirienſis Caſtellanus, nudum enſem, MICHAEL ZEBRZYDOWSKI, gladifer regni. Vbi in regiam ventum, exutus regio habitu, veteri patrum accubuit ſolio, cibumque cepit. Inſtabant gradibus inferiores, ſuo quiſque ordine, ſenatores. Peracto poſthac prandio rex ad forum ciuitatis deſcendit, et in theatro ante palatium praetorium ſuperbo apparatu ornato conſiſtens, ſubiectionis iuſiurandum ac ſimul honoraria munifica a conſulibus et ſenatu [28]) ciuitatis accepit, ibidemque dextra gladium euaginatum, ſiniſtra pomum aureum tenens, aliquot optime de republica meritos, ad equeſtris ordinis dignitatem euexit, mox pro corona galeam, pro toga baltheum, pro ſceptro ſumpturus gladium. Publicata quoque eſt generalis confirmatio iurium huiuſmodi tenoris:

Confirmatio iurium Poloniae.

Nos IOANNES CASIMIRUS Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſouiae, Samogitiae, Kiiouiae, Volhiniae, Podlachiae, Liuoniae, Smolenſciae, Czernichouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius rex, Significamus praeſentibus literis Noſtris, quorum intereſt, vniuerſis et ſingulis. Cum nihil in terris beatius mortalibus contingere poſſit, praeter dulcem libertatis vſum, iuribus et ſacroſanctis legum ſanciris ſtabilitum et confirmatum, ideo nihil vnquam glorioſius reges ac principes praeſtare poſſunt, quam populos ſibi ſubiectos circa priſcam conſeruare libertatem, et ita regere, vt Salua Maieſtate libertas, tum legum et priuilegiorum momenta nullum patiantur diſpendium. Quare poſteaquam fauentibus ſuperis, ſceptra regni huius incliti per liberam ampliſſimorum ipſius ordinum electionem et ſolennem in baſilica Cracouienſi, ritu veteri catholico, per reuerendiſſimum dominum archiepiſcopum Gneſnenſem regni primatem, inaugurationem feliciter capeſſiuimus: primum praecipuumque id in voto habemus, vt propenſis in Nos vniuerſae reipublicae ſtudiis, quibus raro concordiae exemplo, nemine contradicente, et omnibus conſentientibus in regem electi et renunciati ſumus, reciprocam voluntatis Noſtrae conteſtemur gratitudinem, debitoque effectu ea omnia adimpleamus, quae circa actum tam electio-

28) Melius auctor dixiſſet: a conſulibus et magiſtratu. Vnum enim tantum eſſe in Polonia, regni nempe ſenatum, dicunt illuſtriſſimi regni ſenatores, qui hoc honoris nomen magiſtratibus in Polonia omnibus negant iure.

electionis quam coronationis Nostrae solenni iureiurando ex formula veterum pactorum iuriumque spopondimus. Et licet quidem nullis literarum monumentis tanta insit fides, quantam pectori Nostro regia virtus et innatus erga communem hanc patriam inscripsit amor, tamen ne quid a veteri eius instituto laudabilique serenissimorum antecessorum Nostrorum exemplo in Nobis desiderari videatur, et scripto id sanciamus caueamusque, quod re ipsa sanctissime obseruare, tueri et manutenere volumus. Ea de causa Nostra sponte, et animo deliberato sequutique morem et consuetudinem DD. antecessorum Nostrorum Poloniae regum et magnorum ducum Lituaniae, omnia priuilegia, donationes, inscriptiones, aduitalitates, libertates, praerogatiuas, ac immunitates regni Poloniae et magni ducatus Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Kiiouiae, Volhiniae, Podlachiae, Liuoniaeque: Vt et in specie ducalis Prussiae, in casum consolidationis feudi, quo nomine confirmationem Nostram ad normam a diuis praedecessoribus Nostris editam ex cancellaria Nostra extradere, et constitutionibus modernorum comitiorum inserere iussimus; ac aliarum prouinciarum iis annexarum, coniunctim aut separatim ipsis concessas: ecclesiasticas et saeculares, tam publicarum quam priuatarum personarum, cuiuscunque status, conditionis atque sexus existentium, ciuitatumque et locorum quorumcunque per antecessores Nostros reges Poloniae, et magnos duces Lituaniae, ac terrarum iis coniunctarum, reges, principes, duces ac dominos, tam in toto quam in parte, praesertim vero Casimirum magnum, Ludouicum, Vladislaum secundum, Iagellonem dictum, fratresque eius Vitoldum et Sigismundum, magnos duces Lituaniae: Vladislaum tertium, Casimirum tertium, Iagellonis filios, Ioannem, Albertum, Alexandrum, Sigismundum primum, Sigismundum secundum Augustum, Henricum, Stephanum ac Sigismundum tertium et Vladislaum quartum, Dominos parentem et fratrem Nostrum desideratissimos, reges Poloniae et magnos duces Lituaniae, ac etiam per magistros Prussiae, atque archiepiscopos, episcopos, magistros, praeceptores antiquos Liuoniae, nouissime vero post recuperatam Liuoniam per regem Stephanum, nec non duces, principes ac dominos terrarum Russiae et Masouiae iuste et legitime concessas et emanatas, ac iuri communi vtriusque gentis non contrarias: Et item iura, leges, statuta, constitutiones, iudicia tribunalis vltimae instantiae, ac decreta, libertates et immunitates in conuentibus regni generalibus quibuslibet, ordinationesque latas atque sancitas, nominatim autem libertates et leges in conuentu electionis Henrici regis, ac in conuentu Andreouiensi et coronatione regis Stephani, constitutionemque de iudiciis tribunalis in conuentu Varsauiensi, et constitutiones in coronatione diuae memoriae parentis Nostri laudatas, ac denique leges et constitutiones in praesenti conuentu coronationis Nostrae sancitas, aut quae adhuc sancientur et Nobis exhibebuntur, ita tamen, vt nec specialitas generalitati, nec generalitas specialitati deroget. Tum etiam conditiones per oratores Nostros cum ordinibus sancitas, in omnibus earum articulis, punctis, clausulis, conditionibus approbandas, roborandas, duximus, approbamusque roboramus, confirmamus, per praesentes literas Nostras. Decernentes illas et illa omnia, quae superius commemorata sunt, perpetuae indubiae ac inuiolabilis firmitatis robur obtinere debere, recipimusque spondemus, et regio nostro verbo pollicemur, illas in praedictis earum punctis, articulis, clausulis, conditionibus, firmiter, inconcusse, inuiolabiliter, tenere, obseruare, implere et exequi, ac omnibus et singulis, ex iis satisfacere cum effectu, et teneri, obseruari et exequi facere. Item pollicemur, recipimus ac spondemus, quod omnia per hostes finitimos iniuste a regno, magnoque ducatu Lituaniae et dominiis earundem, quocunque modo occupata, vel bello vel quouis alio modo distracta ad proprietatem et vnionem eiusdem regni Poloniae, magnique ducatus Lituaniae, aggregabimus, neque fines regni et ducatus Lituaniae, tum et prouinciarum illis annexarum minuemus, sed pro viribus Nostris proferemus et dilatabimus. Quod si aliquid contra libertates et immunitates, iura, priuilegia praedicti regni et magni ducatus Lituaniae ac caeterarum prouinciarum iis annexarum fecerimus, non seruantes, quod absit, aliquid illorum in toto vel in parte, id totum irritum et inane, nulliusque momenti fore decernimus et pronuntiamus. Quod vero supra hisce literis priuilegia, libertates ecclesiasticas cum caeteris confirmauerimus, in iuramentoque Nostro ecclesias catholicas Romanas nominauerimus, id nihil omnibus ecclesiis Graecis et priuilegiis earundem obesse debet: Imo easdem in suo robore conseruamus, nec non et iuramenti huius articulo neutiquam derogare volumus. Quod videlicet pacem et tranquillitatem inter dissidentes de religione tuebimur et manutenebimus, quam inconcusse, firmiter ac inuiolabiliter, et cum effectu. Nos obseruaturos promittimus ac spon-

1649

1649 ſpondemus. Iura quoque terrarum Pruſſiae, ſpecialiter vero indigenatus, in omnibus manutenebimus, et in ſuo robore conſeruabimus, vacantiasque omnes in terris praedictis iuxta tenorem iurium terrarum praedictarum et conſtitutionem anni milleſimi ſexcenteſimi, quadrageſimi ſeptimi, indigenis terrarum Pruſſiae conferemus, et articulum de diſtribuendis vacantiis, pactis conuentis felicis electionis noſtrae inſertam, ſpeciali iuri terrarum Pruſſiae derogare non debere declaramus. Dantes inſuper poteſtatem Cancellario et Vicecancellario regni, vt has literas confirmationis generalis, iurium, priuilegiorum et libertatum regni et magni ducatus Lituaniae, ac terrarum iis annexarum, authentice ſub regni ſigillo, ordinibus, terris ac ſubditis Noſtris, qui eas requirent, non expectato alio mandato Noſtro, vterque vel alter eorum extradant. In cuius rei fidem, literas haſce manu noſtra ſubſcripſimus, ſigillumque regni iis appendi iuſſimus. Datum Cracouiae, die vigeſima tertia menſis Ianuarii. Anno Domini milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo nono.

Solennitatibus coronationis peractis, more maiorum, generalia ordinum comitia ibidem rex inchoauerat, in quibus nihil niſi de praeſidio reipublicae toto tempore diſputatum fuit, publicataque ordinibus regni et magni ducatus Lituaniae regis coronati denunciatio tali edicto:

Denunciatio regis coronati.

Denunciatio regis coronati

IOANNIS CASIMIRI.

IOANNES CASIMIRVS Dei gratia, Rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolenſciae, Czernichouiaeque, nec non Suecorum, Gotorum, Vandalorumque haereditarius Rex.

Omnibus in vniuerſum regni noſtri ducibus, principibus, comitibus, baronibus, ſpiritualibus et ſaecularibus, archiepiſcopis, epiſcopis, palatinis, caſtellanis, capitaneis, dignitariis, officialibus iudicibus, ac eorum vices gerentibus: Tum proconſulibus, conſulibus, ac quibusuis aliis regni Noſtri magiſtratibus, aut eorum loca tenentibus, caeteriſque cuiuscunque conditionis hominibus, ad quorum notitiam hae Noſtrae peruenerint literae ſincere et fideliter Nobis dilectis, gratiam Noſtram regiam. Sincere et fideliter Nobis dilecti, Vobis per ſummam fatorum inclementiam, difficillimo reipublicae tempore sereniſſimus rex frater Noſter, diuae olim memoriae Vladislaus quartus terris ereptus caeloque aſſertus eſt. Magnum hac in parte regni totius Poloniae, magnique ducatus Lituaniae, erga Iagellonianum ſanguinem Noſtrum agnouimus propenſionis et gratitudinis argumentum, quod de communi conſenſu ſummaque omnium ordinum concordia Nobis deferre inclíti regni iſtius diadema voluerint. Hinc poſteaquam fauentibus ſuperis, liberiſque vniuerſae reipublicae ſuffragiis, more ac inſtituto maiorum in comitiis electionis Varſauiae, menſe Nouembri, anni proxime elapſi, rite peractis, electi et renunciati eſſemus, et praeſtito ibidem a Nobis in eccleſia collegiata diui Ioannis Baptiſtae ſolenni iuramento, publicum electionis diploma et decretum accepiſſemus, reliquum Nobis erat, vt ad praefixum tempus inaugurationis Noſtrae Cracouiam iter maturaremus, quo Deo iuuante decima quinta Ianuarii ſolenni ritu ſereniſſimo Fratri Noſtro exequiis, primo die dominico, qui erat decimus ſeptimus Ianuarii, in baſilica diui Stanislai arcis Cracouienſis, praemiſſo et praeſtito prius ante altare maius, in manibus reuerendiſſimi Domini MATTHIAE LVBINSKI, archiepiſcopi Gneſnenſis, primatis, primique principis regni, ex concepta formula de ſeruandis et manutenendis iuribus, priuilegiis, libertatibus eccleſiaſticis et ſaecularibus, priuatis et publicis, regni et magni ducatus Lituaniae, iuramento, Sacro oleo vncti, et regio diademate, quo reges Poloniae ab antiquiſſimo tempore coronari ſolent, ritu catholico Romano, aſſiſtente nuntio apoſtolico, adſtante et inſpectante ſenatu, terrarumque nuntiis, ac plurimis dignitariis, officialibus et incolis regni, et magni ducatus Lituaniae, ab eodem reuerendiſſimo archiepiſcopo regni inſigniti et coronati ſumus. Qua quidem coronatione et inauguratione Noſtra, rite ac legitime peracta, iam quod Nobis et reipublicae, vniuerſoque orbi Chriſtiano fauſtum ac ſalutare ſit, Deo auſpice, gubernacula regni capeſſiuimus, et nos regimini populorum diuinitus tradito accinximus, recepto a praeſentibus dominis ſenatoribus, aliisque dignitariis et officia-

libus

libus regni et magni ducatus Lituaniae, tum et a ciuitate Cracouiensi, compluribusque aliis, fidelitatis iuramento. Quod ad notitiam omnium et singulorum deducendo, sinceritates et fidelitates Vestras, quarum inter est, hortamur, illisque mandamus, vt hanc inaugurationem Nostram, libertatumque ac iurium factam a Nobis confirmationem, publice in ciuitatibus, oppidis, parochiis, et villis, diebus forensibus aut solennioribus, per praecones, literarumque harum in locis publicis affixionem denuntiari ac publicari, et in acta publica referri curent et faciant. Quod autem reliquum est, sinceritates et fidelitates Vestrae, intermissa tempore interregni officia ac munera sua praestito prius quam primum iuramento, resumant, iudicia tam terrestria, quam castrensia, capitanealia causarum tam iudiciorum quam officiorum: tribunalis itidem regni ordinaria, ac etiam ciuilia et alia quaelibet, auctoritate et sub nomine Nostro ac titulo exerceant, omniaque ea, quae vel legum praescripto, vel de more ac consuetudine ad illarum officia pertinent, iam facere incipiant et exequantur, denique operam, ne ius et iustitia, quae regnorum summa praesidia sunt, et firmamenta, diutius intermissa iaceant atque negligentur, pro gratia Nostra, officiorum suorum debito. Datum Crocouiae in comitiis felicis coronationis Nostrae. Die prima mensis Februarii, anno Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo nono. Regnorum Nostrorum Poloniae et Succiae primo anno. 1649

Georgius de Tęczyn Ossolinski,

Supremus regni cancellarius,

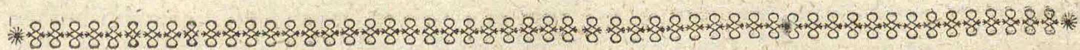
Ad mandatum S. R. M. proprium.

His tandem finitis, Rex Varsauiam citatis decurrit equis, viduam reginam inuisit, ac viribus destitutam, nec non languentem consolatur. Expediuerat tunc quoque Cracouia Romam, patrem IOANNEM MAMBRETUM, Societatis Iesu religiosum, ad summum pontificem *Innocentium decimum*, pro apostolica dispensatione, vt, ea scilicet obtenta, libere et cum apostolica benedictione LUDOVICAM MARIAM de Gonzaga, principem Mantuae et Montisferrati, ducem Niuernensium etc. Vladislai quarti fratris coniugem, Poloniae viduam reginam sibi in thori regnique consortem adsciscere posset. Quo assensu celeriter obtento rex primis Maii diebus, palam ad ipsa vincula matrimonii, absque omni pompa et fastu processit. Nec deerant tunc in Polona aula, qui dictis et scriptis tale regi disuaderent matrimonium, volitabantque per eos dies sparsae in vrbe et regia chartulae, quarum haec summa: CASIMIRUS *rex germana sorore natus, germani coniugi copulatus, nunquam erit fortunatus.* Accedebant variorum de prole medicorum iudicia, audiebanturque regis Vladislai aliquando quaerelae, incusantis reginam, vt sterilem et male sanam. Aetas praeter ea altius considerantibus occurrebat, quippe quae iam tunc quadragesimum secundum excesserat annum. In summa, nemo erat qui non disuaderet hymenaeum, excepto senatu, cui duas posthac alere reginas, graue tunc visum fuit [29]). Sed nec senatus regem cogere potuit compellereque inuitum, potius Galli oratoris Baronis BRESSII incantamenta, quibus ille fascinauerat regis animum, in Gallos, etiam hostes, pronum.

Sponsalia regis Casimiri cum Ludouica Maria.

K 2 LIBRI

29) Haec forte non sola causa fuit. In regno enim libera electione gaudente reipublicae parum interest, vtrum regina foecunda an sterilis sit. Potius casus posterior Polonos a timore, ne rex regni successorem subministret tempore, liberauit. De nulla enim re in Polonia magis sunt solliciti, quam de libera regis electione, omnesque fere Poloniarum reges a Stephano ad Augustum II vsque, augustae memoriae, in hanc inciderunt suspicionem, vt clam de successore regni determinando laborent, nullo saepius ei dato loco.

LIBRI I. CAPVT VII

SYNOPSIS

Puncta Cosacorum regi transmissa. Nouum iterum contra Cosacos bellum restaurant Poloni. Ad zbarauium castra promouent, ibidemque a Cosacis obsidentur. Rex succurrit obsessis, mox ipsemet ad Zborouium a Cosacis Tartarisque obsidetur. Eiusdemque ad Tartarum literae et responsum, colloquium Tartarum inter et Polonum. Fit pax inter vtrumque, ac mox mediante Tartaro regi reconciliantur Cosaci. Eorum ad regia castra aduentus. Chmielnicii oratio, ac tandem pax Polonos inter et Cosacos.

1649 Interea sollicito regi diu expectatae a commissariis redduntur literae, de rerum exitu regem admonentes, vnicum a sua Maiestate anxie literis precati, ne insolentia Polonorum militum peccaret in foedera. Pacis autem leges has potissimum transmiserunt.

Puncta Cosacorum regi transmissa.

I. *Cosacos nolle aliam in Russia pati religionem, praeter Graecoschismaticam et Romano catholicam.*

II. *Libertates antiquas Russis Polona renouaret respublica.*

III. *Palatinus, Castellanus ac Capitaneus Kiiouiensis secta schismatici perpetuis temporibus essent.*

IV. *Metropolitae Kiiouiensi locum inter senatores regni ecclesiasticos rex decerneret.*

V. *Iudaei, vna cum patribus societatis, vniuersa Russia excederent.*

VI. *Czaplinski, auctorem priuatae Chmielnicii iniuriae Cosacis extraderet respublica.*

VII. *Cosacorum quadraginta millia perpetuis temporibus essent, iique non a republica, sed a solo regio dependerent nutu.*

VIII. *Amnestiam denique omnium criminum respublica probaret.*

Horruere Poloni proceres, quadraginta millium audito exercitu. Neque mora ab optata pace penitus diuertunt animos. Accedebant priuata quorundam studia, bello propagando idonea. Vnde opere cum Chmielnicio infecto, legati Poloni in aulam redeunt, aegre ferentes, ruptum a Polonis militibus armistitium, qui sub id tempus tractatum, inscio rege, commodam nacti occasionem, variis in locis, videlicet circa Barum et Ostropol Cosacos per mapalia distributos, nihilque tale subuerentes, cruento fuderunt praelio. Ocius ergo in bellum arma parari rex iubet, et instruitur expedite nouus exercitus. Huic praeerant belli duces: ANDREAS de Dambrowicza FIRLEI Castellanus Belzensis, et pari imperio STANISLAUS LANCKORONSKI Castellanus Kamenecensis, NICOLAUS itidem comes OSTROROG pocillator regni. His adiuncti a republica turbarum aeoli commissarii, viri illustres, IEREMIAS KORYBUT, dux in Wisniowiec, terrarum Russiae palatinus, ALEXANDER a Koniecpole KONIECPOLSKI, supremus regni vexillifer, ADAMUS HIERONYMUS de Granowo SIENIAWSKI, capitaneus Leopoliensis, qui supe-

Nouum bellum contra Cosacos apparant Poloni.

ſuperiori bello ad Corſunum captus, graui lytro, ducentorum ſcilicet millium floreno- 1649
rum 30), priſtinam haud ita pridem libertatem a Tartaris redemerat. Aderat et DEMETRIUS, dux in Zbaraſz WISNIOWIECKI, immaturus equidem miles, quippe qui nondum decimum ſextum exceſſerat annum, caeterum paternae gloriae haeres, heroicarum patrui virtutum aemulus, magni parentis magna progenies, primum martis ingreſſus campum, innocuum ſanguinem pro patria obtulit, martique ſacrauerat. Adeo vbique ſcintillat adamas, et reſplendet aurum, nec imbellem progenerant aquilae columbam. Numeroſiores praeterea quotidie accedebant aliorum primorum copiae: IACOBI comitis ROZRAZEWSKI, Caſtellani Caliſſienſis, IOANNIS comitis ZAMOYSKI Capitanei Caliſsienſis, MARCI SOBIESKI, Craſnoſtauienſis capitanei, multorumque aliorum ſponte opem extremum fere ſpiritum ducenti patriae ferentium, quorum exercitui rex breui ſe vires ſuas coniuncturum cum vniuerſa nobilitate, quam mandatis interea temporis, haud mature vocauerat, pollicebatur. Vltimus hic erat extinguendi incendii modus. His ſic diſpoſitis, copiiſque inſtructis, Maio menſe, Olyka egresſi Poloni, Rusſiam iam tandem tertio armati ingrediuntur, amiſſas haud ita pridem recuperaturi ſedes. Quo tempore Maxin Krzywonos, crudelis tyrannus, lethali traiectus ad BARUM plumbo, foetidam exantlat animam, fatoque ſuo ſiſtitur, vbi haud ita pridem commiſerat ſcelus, crimini et poenae ſic idem ei locus erat, malorum fomite relicto filio. Caeterum nimis facinoroſo duci fortuna clemens fuit.

Interea Chmielnicius ſub id tempus, viuo Czaplinio, non Dei, non hominum memor Czaplinii duxit vxorem. Tum primum dolo et aſtu a Polonis, poſt reiecta foedera ſe circumuentum aduertens furenti ſimilis arma capit, breui Polonorum vindicaturus inſidias ac ferro vlturus, bis iam a Polonis ruptum armiſtitium: clementia indignos iactitans videri, qui ſanctitatem induciarum bis polluere auſi eſſent. In ſumma quaſi deſperatis rebus legatos in Tartariam ad magnum Chanum ſupplices mittit, vna cum valde officioſa epiſtola. Veni, inquit, ipſe, vt auxiliator, vt protector, vt caput. Quid moraris, breui triumphaturus in foro Cracouiae. Referunt alii, ipſum Chmielnicium ſupplicem pedibus magni Tartarorum Chani aduolutum, auxiliares petiiſſe copias, fidumque per omnia Achatem 31), bis ſclopi ictu, ſub Zamoſcio traiectum THOHAIBEIUM in Tartariam ea reduxiſſe occaſione, qui haud multo poſt ibidem fato functus eſt. Quidquid ſit, care reuera conſtitit regi et reipublicae, id quodcunque fuit ad Barum Oſtropolumque victoriae, quod fieri amat in bellis ciuilibus, quorum exitus luctuoſi. Quocunque inclinet fortuna, reſurget ex funere breui rediuiua rebellio poſt cladem fortior.

Chmielnicii in Polonos vindicta.

Maio itaque, vt dixi, menſe, OLYKA egreſſi Poloni MEDZIBOZE perueniunt, collectiſque in vnum viribus ad CONSTANTINOW iterum veniunt, ibique habito veteranorum circulo, ſententiam ſingulorum exquirebant, quid facto opus, an progredi praeſtaret, an haerere? ſi progredi, num Kamenecum in Podoliam, num Czarnoſtroum? ſi haerere vnde victualia conquirenda? diſſonae a multis in hac propoſita materia excipiebantur voces, Camenecum alii, alii Oſtroum, alii Zbarazium ire exercitui ſuadebant. Contra alii praeſtolari hoſtem ad muros aiebant Conſtantinouianos. Volutatis his inter ſe rationibus, tandem Zbarazium verſus caſtra moueri pronuntiant belli duces. Eſt autem Zbarazium Volhiniae haud ignobile oppidum, ducum quondam Zbaraziorum haereditas, quae nunc vna cum deuolutis aliis pleriſque Ruſſiae oppidis Ducum Wiſniowieciorum paret imperio. Parte ab vna alluitur ſtagno, ab altera nullis munita moeniis, ſolo ſuperbit ducalis palatii mole.

Trigeſima itaque menſis ſextilis die Zbarazium perueniunt Poloni, Zbarazianam ſtationem, tempeſtatem orientis fugientes pro portu habituri. Breui enim aduolant Harpyiae, armorum ſtrepitu excitae aues. Adſunt irritati Coſaci, ſolo primo impetu ſiſtuntur vallo. Experti tunc credo Poloni, fortiores illos eſſe qui hoſti vallum, vel moenia, quam qui pectora obiiciunt.

Poloni ad Zbarazium caſtra locant.

Caſtra

30) Hoc eſt 33333 ſic dictorum thalerorum, ſeu nummorum argenteorum, florenorum Germanicorum 50,000.

31) ACHATES, fidus fuerat comes AENEAE, a ſolitudine dictus, quae principum comes eſſe ſolet.

1649 Polonorum obsidio.

Castra itaque eo in loco Chmielnicius metatur, ratus per aliquot tantum horarum spatium sibi cum Polonis esse negotium. Qua spe vti ambitiosa frustratus, cum cerneret Polonos strenue fortiterque pugnare duce IEREMIA WISNIOWECIO, qui pridie obsidionis ad castra venerat, tandem arctiori adhuc castra Polonorum cingit obsidione. Dederent sibi haud mora Poloni, Wisniowiecium ducem, quem etiam vltra alpes persequi minabatur, reliquos Polonos, solis exceptis WISNIOWIECIO ac ALEXANDRO KONIECPOLSKI, regni vexillifero, deditionis aequa ab eis lege accepta, liberos abire iureiurando pollicebatur. Admonebat insuper, prospicerent saluti suae, quamdiu liceret, si extrema expectaueritis, inquit, extrema feretis, vtraque instant vobis. Puduit militem Polonum, esse diutius imbellem duce leone, Wisniowiecio, Polonorum Mario, Russorum Hercule. Vnde risu excepta Chmielnicii legatio, nihil constantes tunc mouit milites, qui in omnem obfirmati casum, non deditionem sed mortem aut victoriam meditabantur, Chmielnicio a longe stupente, qui Polonos subinde aliquoties iam a se victos, nondum vicisse, deiectos, nondum cecidisse mirabatur. Igitur oppugnationem antecedentibus fere saeculis inauditam adornat. Ibant captiui Poloni, ad longam alligati perticam, sacculis arena repletis e collo pendentibus, horum globo mixta erat lecta Cosacorum manus. Cosacos sequebantur instar falcati currus ligneae machinae dictu incredibiles, in quibus exercitatissimi itidem latitabant chmielniciani. Dixissis equum Troianum reuixisse. Hae machinae vbi paulatim appropinquauerant Polonorum vallo, Parisios visu reddebant. Clamor deinde hostium incognitus, plurima reboantia tormenta ad terrorem disposita a tribus castrorum partibus. Densa vndique vibrata tela, creber impetus, omnia denique extrema visebantur. Quos tamen, numero licet impares, maiore sui fiducia, eruptione ex castris facta Poloni saepe, multis prostratis, recedere reliquos machinas deserere cogebant. Vnde glandibus glandes, globos globis, tonitrua tonitruis vindicauere. Addita a Polonis resina et pix, omnisque artificii ignes, qui Cosacorum interulas incendebant. Hos Cosaci, non artificiales, sed magicas dixere flammas. Hic vbi intentionem suam fortitudine Wisniowecii sisti aduertit Chmielnicius, spe iam erecta, quodammodo deiectus, plenus irarum, quod tantilla Polonorum manus, victoriosum eius huc vsque moraretur exercitum. Tum circumcirca obequitans castra suos animat. Irent animose in hostes, quos toties iam lepores in proelio experti essent, neque paterentur tantillam hostium manum vniuerso victori Cosacorum illudere exercitui. Confido, inquit, vestrae virtuti commilitones: Pugnate fortiter: Trium horarum labore victores vos faciatis: Et praecedens aciem in munitiones primus assiliit. Sequebantur suum ducem Cosaci, sed nec tunc quidem secundo euentu. Tanta enim erat ducis Wisniowiecii fama, vt vel solo ipsius nomine consternarentur hostes. Haud minor obsessorum audacia, hi impares licet Cosacis Tartarisque, proelium extra vallum saepe ausi, saepe victores, raro victi fuerunt, non alias ab hoste fortius, non dimicatum pertinacius. Claruere inter regios Ieremias Michael Korybut, dux in Wisniowiec, terrarum Russiae palatinus, Andreas de Dambrowicza Firlei, Castellanus Belzensis, Stanislaus Lanckoronski, Castellanus Camenecensis, Alexander Koniecpolski, vexillifer regni, Nicolaus comes Ostrorog pocillator regni. Horum omnium exequias celebrare statuebant Cosaci.

Legationes ad Moschum et Transyluanum.

Dum haec circa Zbarazium aguntur, rex prudenti interea vsus consilio, omni abiecta mora, extra ordinem legatione renouat foedus cum Transyluano, GEORGIO RAGOTZI, magnoque Moschouiae duce, secretam cum Chmielnicio armorum auersurus vtriusque societatem. Legatus ad Transyluanum, IOANNES comes a Pieskowa skala WIELOPOLSKI, Biecensis capitaneus, Vielicensium et Bochnensium salinarum administrator. Ad Moschum BOLESLAVS CIEKLINSKI, Czechouiensis Castellanus. Dein ducibus sui exercitus imperat, vt coadunato exercitu hostem aggrediantur, neque tempus rei bene gerendae omittant, quaestione in consilio sanctiori proposita, quid potius, hosti ne occurrere, an praestolari noua de exercitu? Multi Sacrum Regis caput, tam manifesto negabant obiectare periculo. Caeterum praeualuit in contrarium dicta sententia: Remedium restinguendis bellis ciuilibus optimum esse regis praesentiam. Hoc, ipsa ratio Maiestatis conuincit, probantque in dies euentus, nunquam maiore rebellium mentes concuti metu, quam vbi poenae reposcendae instare regem audiunt, quod ex charactere desuper impresso factum nemo ambigit. Ire igitur regem et opponere Maiestatem debere, cessuris haud dubio rebellibus, vbi principem longa experientia eundemque seueritatis et munificentiae summum vidissent.

Per

Per idem tempus plenus dierum et in rempublicam meritorum excedit STANISLAVS comes in Wisnicz LVBOMIRSKI, Palatinus Cracouienſis. Vir proſapia illuſtris, bellica virtute et gaza ſumme valens. Hunc in variis expeditionibus exacti temporis annales memorant cum laude, qualem per ea tempora vix meruit alter, vnde illuſtre illius nomen memorabile eſt. Debita illi celebris ad Chocimum de ottomanis victoria, ſemper deinde magnis in Polonia fulſit honoribus. Paulo enim poſt palatinus terrarum Ruſſiae, tandem Cracouienſis deſignatus palatinus, optimus patriae ciuis dici meruit. Rex palatinatum Dominico duci Zaslauienſi, vt ſuperius innui, palatino Sendomirienſi confert. Palatinum vero Sendomirienſem ANDREAM FIRLEI, Caſtellanum Belzenſem, ac ſui exercitus ducem deſignat. Mortem LVBOMIRSCII multi anteceſſerant illuſtres in republica viri, SAMVEL, vt ſuperius memini, OSSINSKI, regis cuſtodiae, quam corporis vocant, praefectus. Hic Varſauiae militari correptus morbo, paucis poſt diebus fato functus eſt, heros maximus. Nec multo poſt exceſſit Cracouiae plenus dierum et bonorum operum STANISLAVS ZADORSKI regi a poculis, vir magnae probitatis: Vita illi innocens et caelebs, vnde magna apud homines laus, maxima, quod in Deo vixit, florens et candens lilium inter ſpinas, hoc eſt, homo incorruptus in aula. Parentauerat ſibi ipſi ante funus, poſueratque tumulum in diui Martini Varſauiae Auguſtana eccleſia. Eodem menſe occubuit Cracouiae PETRVS LASCZ, excubiarum contra Tartaros praefectus, poſtquam magna laude inſenuiſſet bellis. Iisdem fere diebus moritur STANISLAVS RAKOWSKI, abbas Plocenſis, vir ſumma in Deum pietate eximius, reginaeque ſcientiarum eloquentiae ſui temporis facile princeps. Luctuoſa prae caeteris accidit mors IANVSSII TYSKIEWICZ, palatini Kiiouienſis. Hic dum ſe Cracouia in caſtra recipit haud procul Lublino valetudine aduerſa in tranſitu premitur et extinguitur: Vir erat proſapia illuſtris, magnae in bello experientiae, pauperum pater et miſerorum adiutor. Palatinatum Kiiouienſem rex Adamo de Bruſilow Kiſiel, palatino confert Braclauienſi. Braclauienſi vero palatinatu Staniſlaum inſignit Lanckoronski, Caſtellanum Camenecenſem, alterum ſui exercitus ducem. Eadem circa tempora mortalitatem expleuit PAVLUS PIASECKI, epiſcopus Praemislienſis, adminiſtrator abbatiae clarae tumbae, ſenator regni, proſapia illuſtris, doctrina et rerum experientia inter paucos. Liberales artes et ſcientias, vt profeſſus a teneris, vt literatos amauerit, immenſa in rempublicam charitate docemur hiſtoriarum monumentis, quae accurate edidit, a *Stephano primo* in *Vladislai quarti* extrema. Externi acceptam illi gratiam referunt geſtorum in Europa ſingularium, nec parce laudant, quanquam nihil indigus eſt externae laudis, qui ſibi ipſe praeco eſt, ſeu vitam ſpectes, ſeu quos ſcripſit libros. Terſa illi loquutio et Latina, ſtilus facilis, ſed parum in auguſtam regnatricem Auſtriacam domum, quam antiſtitem concedebat, vehementior. Caeterum dum acrius vitia quorundam Poloniae procerum calamo perſtringit, vir hiſtoricus mendacii reprehenditur. Et ſic apud pleroſque Polonos pro gratia ſubiit iniuriam communem, hiſtoricis omnibus apud illam gentem mercedem [32]).

1649 Lubomirſcii Palatini Cracouienſis mors, aliorumque virorum in Polonia illuſtrium.

Nec multo poſt excedit extrema iam ſenecta decrepitus ABRAHAMVS WOYNA, epiſcopus Vilnenſis; illi ortus ex illuſtri apud Lituanos gente, epiſcopum agens, probitate et innocentia corruſcens, fide incorrupta, regibus ſucceſſiue Sigismundo tertio et Vladislao quarto praebuit operam. Horum morte vacuas dignitates rex ita diſtribuit: Praemislienſem epiſcopatum ZAMOSCIO, epiſcopo Valachiae, ordinis praedicatorum familiae S. Dominici, contulit: Epiſcopatum Vilnenſem GEORGIO TYSKIEWICZ, Samogitiae

32) Nunc quidem tempora ſunt in melius mutata, et ſi quis generatim diceret Polonos erga literatos et hiſtoricos ingratos, a veritate aberraret. Nulla quidem, homo vel natio, maiori notari poteſt infamia, quam ſi eam ingratam diceres, in quo vitio, ſecundum Ciceronem, nihil mali non ineſt, vel Auſonio teſte, ingrato homine terra nil peius creat. Iniuria certe fit generoſae nationi Polonae, ſi quis eam generatim erga literatos ingratam appellaret. Sunt enim multi adhuc in Polonia proceres nobileſque, qui ipſi bene literati viros eruditos in honore habent, multi etiam alii, qui, licet ipſi ob alia negotia literis non adeo poſſint incumbere, ſcientiarum tamen pretium recte aeſtimare didicerunt, atque adeo viros probos, veritatem recte ſcribentes, defendunt et protegunt. Et ſi quidam ſpeciem prae ſe ferant, animi ingrati, magis forte ſupina illa in Polonia conſueta incuria in cauſa eſt, quam re vera ingratus animus, quem nullus meorum vellem habeat Polonorum. Dixeris enim maledicta cuncta, cum hominem ingratum dixeris.

1649 mogitiae episcopo, Samogitiae vero PARCZEWSKI, Smolenscensi antistiti, denique Smolenscensem, referendario magni ducatus Lituaniae FRANCISCO DOLMAT ISAYKOWSKI, Vilnensi praeposito. In hunc modum domi dispositis rebus, propinquo iam tandem incendio rex expergefactus binas monitorias ad Chmielnicium praemisit literas: Dolere se, ait, quod a seditione minime discederet: Sibi quidem seuere animaduertendi facultatem non deesse, malle tamen Cosacos clementia quam armis vincere: Hortari itaque, a proposito suo desisterent, arma ponerent, vnionem Tartarorum dissoluerent: Totum illud, quod illos offenderet, sibi aperirent, si securiora consilia sequi vellent, secus non defore sibi vlciscendi remedia, malle tamen ipsorum parcatur proli, parcatur vxoribus. Quae superbia rusticorum! qui prosperitatem suam non capientes, contemni posse in persona legati regem sibi persuadebant. Itaque RAPHAELEM SNIAROWSKI regis legatum, contra ius gentium non gladio, vt militem, nec securi, vt victimam, sed runcina, vt arborem percutiunt. Iustus inde regi in Chmielnicium dolor ex violato iure gentium.

Regis contra Chmielnicium expeditio.

Igitur nulla interposita mora ab Hymenaeo in bellum proficiscitur rex, iubet in proximam diem parata esse omnia, sequi iusso exercitu. Ipse non alio, quam cohortis excubiarum, praesidio antecedit, immemor circumlatae illius per orbem paroemiae: *Parum tutam esse maiestatem sine viribus*, quod paulo post expertus est. Die deinde diuo Ioanni Baptistae sacra, expeditioni determinata, Varsauia mouet. Adiuncti comites in viam ADAMVS de Brusilow KISIEL, palatinus Kiiouiensis, STANISLAVS de Potok POTOCKI, palatinus Podoliae, CHRISTOPHORVS KONIECPOLSKI, Palatinus Belzensis, STANISLAVS WITOWSKI, Sendomiriensis Castellanus, GEORGIVS dux in Ossolin comes in Tęczyn OSSOLINSKI, Sacri Romani imperii princeps, regni cancellarius, CASIMIRVS LEO SAPIEHA, vicecancellarius magni ducatus Lituaniae, ANDREAS a magna Konczyce MNISZEK, culinae regni praefectus, THOMAS LEZYNSKI abbas Wąchocensis, supremus thesauri notarius, GEORGIVS LVBOMIRSKI, comes in Wisnicz, generalis Cracouiensis, Sac. Rom. imperii princeps, comes in Leszno LESCZYNSKI, generalis maioris Poloniae praefectus, SAMVEL CAROLVS dux KORECKI, IOANNES comes ZAMOYSKI, Calussiensis capitaneus, SIGISMVNDVS comes DÖNHOF, Sokaliensis praefectus, HIERONYMVS item RADZIEIOWSKI, Lomzensis, IOANNES SOBIESKI, Iaccorouiensis, BALDVINVS comes Tęczyn OSSOLINSKI, Stobnicensis, GREGORIVS RZECZYCKI Vrzędouiensis capitanei. Stipabat nobilium turba haud infrequens, rarus miles. Reginae ANDREAM comitem de Leszno LESCZYNSKI, culmensem et Pomesaniae episcopum, procancellarium regni, admouet, STANISLAVM item comitem de Dąmbrowicza FIRLEI, Succamerarium Lublinensem.

Varsauia discedenti largitur benedictionem in principe basilica diuo Ioanni Baptistae sacra, IOANNES de TORRES, archiepiscopus Adrianopolitanus, nuntius apostolicus, vexillumque ac mucronem de more benedicit, tum felicem bono omine apprecatur victoriam. Exin descensus fit ad vistulae ripam. Ascendit rex cum regina, Caroloque Ferdinando, Opoliensi et Ratiboriensi duce, fratre vnico, praetoriam nauem. Dum vela in altum dantur, moesta aspicit regina, Osieckum, ANDREAE a magna Konczyce MNISZEK, culinae regni praefecti capitaneatum, quarto a Varsauia lapide deducit Dominum eundemque et regem. Tertia deinde luce inter suspiria et lacrimas ambo digrediuntur, dextram implicabat dextrae alter ab inuicem, itum dein in amplexus, datoque osculo fratri valedictum. Tum sublimis equo CASIMIRVS, celeri sonipede reginae subducitur oculis. Ita demum digressi, ille ad castra, haec Varsauiam honorifice deducta, a CAROLO FERDINANDO, Poloniae Sueciaeque principe.

Intra decimam itaque a profectione Varsauiensi diem Lublinum, solenni militari pompa a nobilitate et multitudine illius exceptus palatinatus, ingressus est. Eodem enim fere tempore venit Lublinum IOANNES CANTARINVS, S. Marci procurator, Venetae reipublicae legatus. Is feruentissimis votis, ardentissimisque desideriis regi et reipublicae persuadere conabatur, vt domesticis sedatis tumultibus adiuuarent Poloni Venetam rempublicam, Thraciae bellum inferentes, multisque exemplis Turcam haud difficili modo superari posse ostendit. Sed frustra talia memorabat Polonis alio tunc intentis. Interea dum ad Zbarazium incerto marte de summa rerum agitur, atrox certusque rumor in Russia subortus vlteriorem breui peruadit Poloniam, magnum Tartarorum Chanum, cen-

centum millibus bellatorum superbum, ineunte Iulio, vastissimos Podoliae inuasisse campos, ac se breui Cosacorum coniunctorum copiis. Quam famam adeo rex non neglexit, vt ad eius primum et insperatum nuntium, Lublino statim omni abiecta mora, paruo licet adhuc fultus exercitu, nec comparentibus speratis subsidiis, sexto decimo calendis Augusti proficisceretur, vbi quindecim circiter absumserat dies. Antequam autem se vlteriori accingeret expeditioni GEORGIUM de Tęczyn OSSOLINSKI, S. R. I. principem, regni cancellarium, exercitus se comitantis locum tenentem generalem constituit. Sequenti die Crasnostauum ventum, vbi omnibus viribus in vnum collectis, magnis quotidie itineribus rex castra Socalium versus promouebat, excipiendo per interualla hinc et inde aduenientes suppetias. Illud vnicum regem anxium faciebat, quod missi in omnes partes varii exploratores nihil certi de hoste afferebant, nec ii, qui magno pretio, spreto salutis periculo penetrandi ad castra obsessorum emtam operam locabant, reuertebantur, nihil omnino ab exercitu obsesso adlabente notitiae. Socalii igitur indicitur mora, anxia diu mente regis, quam in partem iret, haereretne Socalium inter et Leopolim, an recta pergeret Zbarazium. Ancipitem et adhuc dubium regem ad vlteriorem optimates accendunt profectionem. Tepescere rege coram, subditorum rebellium animos, qui e longinquo feruent, molliri in eius conspectu ferocitatem veneratione aut metu, sibi persuadebant. Satis est, inquit cancellarius, o rex, si minari perseueres, ostentesque paulisper armatum exercitum, tantum vt timor poenitentiam ciuitatum acceleret, a quibus propediem expecta legatos. His persuasionibus allectus rex, suppletis nouo milite praesidiariae cohortis militibus propere Taporosum mouet, cui appropinquanti quidam strenuus miles, IOANNES SKRZETUSKI, ab obsessi exercitus ducibus literas attulit, strictam Mutinensem obsidionem, Perusinam famam, aliarumque rerum bellicarum inopiam significantes, regiam maiestatem, vt opem festinaret, obtestantibus, periculum esse in mora, cum puluis deficeret tormentarius, globi ferrei, artificiique ignes. Tum vero iam quam celerrime et quam proximis itineribus, quanquam nec tunc quidem adhuc in iustum exercitum coaluerunt vires regiae, in subsidium deplorati prope exercitus properare visum, ea tamen via electa, qua aduenientes a Leopoli cohortes regem assequi, et commeatus ab eadem ciuitate reficiendo militi, praesertim pediti posset suppeditari. Promota itaque castra versus oppidum Bialocamenum, vbi ob iniurias coeli quatriduum consumptum non sine regis ingenti sollicitudine, quod de hoste nihil sciebatur. Quamuis enim non deerant, qui spreto salutis periculo, ex castris regiis excurrendo, interciperent captiuos, sed quia ex illis, nec de potentia hostili, nec de consilio quidquam perfecti intelligi potuit, in eadem de hoste ignorantia, vt ante, rex versabatur. Ea enim Chmielnicius vsus est arte, quod, excitis in auxilium suum ingentibus, nec vnquam visis Tartaricis copiis, quibus vna cum Cosacorum iunctis legionibus regium exercitum obsederat, ita in officio continuit suorum mangonum exercitum, vt nullam inde excursionem, tanquam ipse obsidione cingeretur, permitteret, sed quidquid ad vsum poscebat exercitus in castra illorum inferri fecerat. Progredienti decima tertia Augusti cum exercitu a Zloczeuo regi, occurrunt cohortes palatini Cracouiensis, captiuumque Tartarum adducunt, a quo illud tantum exploratum, adesse Chanum Crimensem in exercitu Cosacorum, caeterum quod hostis consilium fuerit, quis exercitus Poloni ad Zbarazium status nihil certi ab eo intellectum. Progrediebatur nihilominus eo die exercitus, conspicua sane acie, quam rex ipse, vt et aliis diebus, admiratione suspensis militibus solebat instruere.

1649

d. 17 Iulii rex Lublino mouet Socalium, inde Zborouium.

Hoc ordine cum ea die incessisset exercitus, rex inclinante ad vesperam die, medio a Zborouio milliari, sex circiter leucis ab hoste distante loco substitit. Castra metabatur Arciszeuius emeritus Batauorum in India miles, tormentorum tum in Polonia praefectus, illi in subsidium datus Sigismundus Przyiemski, dignoscendo loci genio praemissus Marcus Gdeszynius veteranus centurio, huic additae sunt aliquot leuioris armaturae cohortes, causa explorandi hostem. Reuersus paulo post Gdeszynius officio suo haud probe defunctus, retulit regi, se ad trium milliarium spatium omnia loca circum circa perlustrasse, sed ne vestigium quidem hostis reperisse. Illuxerat dies decima quinta Augusti, dies, inquam, sacra triumphanti coelorum reginae, Tartaris funesta, luctuosa Polonis, neutris laetitiam paritura, cum ecce castrorum excubitores, visis aliquot antecessoribus Tartaricis, nuntiant regi, adesse hostem, non cum toto, vt ipsi rebantur exercitu, sed valida eius parte venientem. Quo accepto nuntio minime perterrefactus rex, aduocatis illico suorum laborum sociis, peritissimis in arte bellandi militibus,

de operiendo hoste consilium init. Partem exercitus, qui paludosum tramitem superauerat, contra aduentantium hostium impetus munit. Sed vaferrimus et velocissimus hostis,
1649 non armis, non sarcinis, grauis, aut vllis impedimentis onustus, semperque summa celeritate bellare solitus, tum quoque ea vsus haud multum moratus, quinque milliaribus hac nocte confectis, cum centum millibus Tartarorum, et quinquaginta selectissimi peditatus Cosacorum regi occurrit, subsequentibus aliis centum quinquaginta millibus Cosacorum, qui ea ipsa vesperascente die ante regis comparuerunt castra. Postquam itaque propius accessit hostis, quinquaginta millia suorum in alteram partem paludosae viae, ad circumuenienda Polonorum terga destinat, centum vero millia a fronte regis locat, vt sic vtrinque exercitum regium premeret. Regis exercitus sexdecim leuioris armaturae alariorum millibus, cataphractis sex, sclopigerorum quatuor, peditum octo constabat millibus. Hostilis in immensum crescebat, adeo multi, alibi potentes, domi fiunt imbecilles. Memorant, antequam pugnae copiam fecisset rex, hostisque in conspectum venisset, Chmielnicio incussum timorem hunc in modum fuisse: Fecialis regio iussu diris deuotum, impium et perduelle Chmielnicii caput, venale, literis ad Cosacos datis, proposuit, decem aureorum millibus debitis percussori. Audiit Chmielnicii miles praeconis voce positum sub hasta ducis sui caput, vnde Chmielnicio metus et rara postmodum in milite suo fiducia, cum venum ibat. Antequam igitur, vt dixi, in conspectum venisset hostis, a tergo nimirum ex altera parte, limosae illius viae, supra quam Polonorum currus arctissimo agmine transitum praestolantes constiterant, oritur tumultus et dissoni clamores, quibus permota pars illa exercitus, quae nondum transierat, vertit se in hostem cum suis centurionibus et tribunis militum. Ibi, nescitur quo errore, cohortes Polonae longe a curribus et oppido, iam milite firmato, abductae, deserto insuper peditatu, ad arcendum transitu hostem, supra limosum tramitem. relicto, quem protegere debuerant, praebuerunt occasionem et delendo illi peditatui et suae cladi, quam acceperant. Periere enim tunc BALDUINUS comes de Tęczyn OSSOLINSKI, magni cancellarii ex fratre nepos, FELIX TYSKIEWICIUS, palatini Brestensis filius, GREGORIUS RZECYCKI, capitaneus Vrzędouiensis, praeter alios viros insigniores. Minor tamen fuit quam pro tumultu caedes. Computatis enim etiam vilioribus capitibus, non amplius ex Polonis in ea parte paludosi tramitis, quam mille desiderati. Reliqui quibus fortuna belli tunc pepercit, inter currus se recipiendo obuersi in hostem, eum fortiter repulerunt, et postmodo superato difficili illo tramite, regi se et reliquo exercitui associarunt, amota omni pridiana quaestione et altercatione, quam Samuel Korycki, Vladislai Dominici ducis in Ostrog et Zaslaw palatini Cracouiensis cohortium generalis praefectus cum regiis instituerat, nollens ingredi regia castra absque speciali ducis sui mandato, quem hucusque operiebatur futurum in exercitu regis. Dum ita res in illa parte agitur, interea pedetentim aduersis signis regio appropinquabant conspectui Cosaci Tartarique bipartito agmine, quo latiori terrore Polonorum exiguum obruerent exercitum. Accessit inconditus clamor se ad victoriam mutuo inuitantium. Cum his primus omnium manus conseruit Samuel Korecki, diu fortissimus vir hostilem sustinuit impetum, tandem infinita ac dissona obrutus multitudine, sensim pugnando tamen versus regia castra signa mouit, hoste pertinaciter eius subsequente vestigia. Tota itaque dies decima quinta Augusti, inter timorem, mutuamque exacta est caedem. Post proelii aestum inter nuda cadauera inuenta foemina, corpore ingens, quae mentita sexum sub virili habitu diu sustinuerat pugnam, donec inter confertos hostes tandem occumberet. Interea centum et quinquaginta Casacorum millia, quae adtentabant, Tartaris nouas laturi suppetias, e longinquo exercitum et castra regia circumdando, formam obsidionis ostentabant.

Regis ad Zborouium obsidio, et numerus hostium.

Polonorum clades.

Caeterum Tartaro ad castra recepto, rex cum senatu praesente, castrensi more in equis deliberat, quid facto opus sit? Spectata tanta multitudine hostium, trecenta millia superantium, praeter alium exercitum hostilem, qui regium ad Zbarazium iam semisepultum obsidebat exercitum. Versabatur ante oculos periculum, ne et iste exercitus vna cum rege clauderetur obsidione, circumfusis iam vndique hostium copiis, ad ferendam vero obsidionem nec locus munitus, nec abundantia victualium, nec spes alicuius auxilii aderat. Nec vanus timor, nisi velut miraculo Deus defensorem se regis ostenderet, quo momento desperata omnia credebantur. Chmielnicio commeatus et annona et amica a tergo, cui insederat, regio. Regi in contrarium omnia vertebantur. Hinc victualium difficilior ratio, et quae a gregario milite longinquis et periculosis populationibus quaerebantur.

Varia-

Variabant in hoc desperato rerum articulo procerum sententiae: quidam pruden- 1649
ter regem facturum dicebant, si fugam adornaret in Poloniam: Parum distare a captiui- Varia Po-
tate innocentem principem: Nihil mitius sperandum a furentibus, quam insignem ali- lonorum
quam sui contumeliam, aut certe mortem: Denique non opus esse, sacrum caput offerre consilia.
euidenti ruinae, cum adhuc Polonia pateat a tergo, exceptura infelices tutissimo ad tempus hospitio. Quidam adhuc fortioribus consiliis regis obfirmabant animum. Sperneret sonoras barbarorum et inanes minas; plus illic ferocitatis quam virtutis aspici: Imbelles, inermesque Tartaros, cessuros statim more gentis, vbi ferrum virtutemque vincentium, toties ante fusi, agnouissent: Etiam in multis legionibus paucos esse, qui proelia profligarent: Regiae multum inde accessurum gloriae, quod modica manu myriades hominum profligasset: Ausuros se tentaturosque extrema pro salute regis: Fortunam et Deum adfore conatibus meliorem causam tutantibus. In summa dissonae a multis audiebantur voces, fere tamen ab omnibus in eam itum est sententiam: Aut principem abducendum clandestine esse, aut Chanum Crimensem blandiori epistola demulcendum, simulque a societate Cosacorum variis pollicitationibus abstrahendum. Cancellarius, vero cum Cancellarii neque clandestinum modum abducendi principis neque expectandi subsidii, vllam viam ra- sententia. tionemque inueniri posse asseruisset, omnem spem salutis a prouidentia Dei et a fortitudine optimorum belli virorum petendam esse dixit. Hoc est conglobato exercitu vi perrumpere viamque moliri per calcatum hostem, aut si sic fata ferrent gloriose morituros, caetera Deo committenda. Interim non abs re putauit, literis compellare Chanum, non tamen eiusmodi tenoris, qui indignitatem aliquam, quasi iam victi principis, prae se ferrent. Itaque postquam rex fugam detestatus et abominatus, hanc vltimam secutus est sententiam. Demandauit supremo Cancellario, vt eas literas ad Chanum mitteret, quas ipse regentem cancellariae haud mora infra scripti tenoris exarari iussit.

IOANNES CASIMIRVS, *Dei gratia Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuoniae, Kiouiae, Volhiniae, Smolensciae, Czernichouiae, Curlandiae, Pomeraniae, Cassubiorum &c. nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius rex,*

Magnarum Hordarum libero Chano, ISLAN GEREIO, *Cerkassiensi, Nahaiensi, Petiorensi, Szemensi, Perecopensi, Crimensi &c.* amico et fratri Nostro salutem.

Cum sciamus *Te* memorem esse beneficiorum, a fratre Nostro serenissimo et po- Literae Potentissimo Domino, Domino *Vladislao quarto*, olim Poloniae rege, coelesti iam regno lonorum fruente, acceptorum: Qui *Te* benigne tractauit, incolumem seruauit, libertate donauit, regis ad quam, nactus hoc imperium, quod nunc tenes, adeptus es: Miramur, quod, cum Chanum memor sis tantae serenissimi ac potentissimi Vladislai quarti, fratris Nostri, erga *Te* be- Crimenneficentiae, cum *Nos* venimus ad sedandos motus imperii Nostri, associasti *Te* huic re- sem. belli Nostro, et contra exercitum Nostrum arma sumsisti, licet nullo tuo solatio et fructu. Speramus enim quod neque postmodum Deus conatus *Tuos* prosperabit. Nihilominus polliceri *Tibi* amicitiam Nostram et reuocare *Tibi* in memoriam beneficia fratris Nostri censuimus. Nunc amicitiam Nostram *Tibi* offerimus et vtrinque illam florere cupimus. Datum in castris ad Zborou, die decima quinta Augusti, anno a natiuitate Domini Nostri Iesu Christi millesimo sexcentesimo quadragesimo nono, regnorum Nostrorum Poloniae primo, Succiae secundo anno.

Has literas, vno captiuorum accito, ea lege illum rex ad suos dimisit, vt Chano illas traderet, ratus praecipitatam hostium insaniam non postulare vltra lenta remedia. Reliquum quod superfuit noctis, insomnis. Sub dio transegit, nec in molli strato, sed terra, ad excitatum a ministris ignem, pugnando pariter et imperando lassus decubuit. Pars exercitus circa regem suum armata egit, pars interea iussu eiusdem, radiante luna tumultuario opere fossam et vallum prae castris excitat, iis locis, vbi operae sufficere non poterant, curribus oppletis. Prima deinde luce exanimes fere omnes conspiciebantur

 Poloni,

1649 Poloni, cum ecce vergente in meridiem sole Tartarorum rex vni vicissim ex Polonis, quos habebat captiuos, literas ad Polonum regem deferendas in hunc modum scriptas tradit:

Dei gratia felicissimus et serenissimus Islan Gerei, Chan IOANNI CASIMIRO, Fratri Nostro charissimo, Excellentissimo, Poloniarum Regi, salutem.

Literae Tartari ad regem Polonum.

Fateor *Maiestatis Vestrae regiae* domus ante paucos annos, amplissime in me collata beneficia. Causas initae cum Cosacis societatis, irruptionisque in amplissimas Maiestatis Tuae ditiones, non alias esse coniiciat, quam ipsam taciturnitatem reipublicae, me, meosque bellicosos aspernantis populos. Veni itaque animo hybernandi in Poloniam. Sed quia oblatam amicitiam et fraternitatem a Maiestate Vestra mihi aspernari non licet, ideo ad eandem stabiliendam ac corroborandam necesse iudico, vt ante omnia Maiestas Vestra magnum suum deputet Vesirium, qui vna cum meo Vesirio colloquium fidum et fraternum habeat, nos ad pristinam amicitiam et fraternitatem reuocet.

Huic epistolae adiuncti fuerunt Chmielnicii codicilli, magna cum submissione animi ad regem scripti, per occasionem literarum regis, ante aliquot dies, vt superius innui, per fecialem ad castra Cosacorum missarum, quibus rex Chmielnicium rebellem et perfidum declarabat, abrogans illi imperium, in exercitum Cosacorum datum, Cosacos insuper monens, ne Chmielnicii amplius obtemperarent mandatis, sed huic obedirent, quem rex illis literis suis publicis praeficiebat. Literarum Chmielnicii hic erat tenor:

Serenissime ac potentissime Rex,

Domine ac benefactor clementissime,

Chmielnicius regni scribit.

Deum testor me semper extitisse humillimum *Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae*, Domini mei clementissimi, mancipium, et ab ipsis quasi incunabilis ad hanc vsque canitiem aetatis, nullam vnquam contra *Maiestatem Vestram* rebellionem aut cogitasse aut suscepisse, quin imo meum fidele obsequium, vna cum piae memoriae parente meo Michaele Chmielnicki vicecapitaneo Czechrynensi omnibus patuit. Quandoquidem in obsequiis diui *Sigismundi, Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae.* Gloriosissimi genitoris, vniuersae reipublicae, in proelio prope Czeczoram commisso occubuit, ego vero captus biennali detentus sum carcere. Recuperata per Dei voluntatem libertate semel inscriptus militiae reipublicae fideliter seruiui. Et nunc Deum ipsum testor, libenter abstinerem a profusione sanguinis Christiani; Quia vero *Sacra Regia Maiestas Vestra*, bis literis suis, me humillimum mancipium suum, rebellem appellat, quod procul a mea exulat mente, et maleuolae potius inimicorum meorum traductionis nomen meretur. Velit hoc Sacra Regia Maiestas Vestra, Dominus meus clementissimus, ad trutinam regii iudicii et clementiae examinare, mihique benignam praebere aurem, testantibus vel ipsis magnatibus lateri *Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae* assidentibus, quantum iniuriarum a magnificis tenutariis partium nostrarum sustulerim. Quare nulla elatus superbia, sed infinitis coactus miseriis, oppressus, et omnibus bonis patriis spoliatus, confugi ad pedes magni Chan Crimensis, vt illo duce, gratiae et clementiae *Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae* possem restitui. Id quia factum est, cum innocenti multarum animarum interitu, supremus rerum arbiter iudicet Deus, quorum causa factum est. Ego vero vel minimo nutui *Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae*, Domini mei clementissimi, contrarius viuere recuso. Et etiam constituto recens exercitus Cosacorum nouo duci ZABVSKI cedere paratus sum, consignata ei claua et vexillo militari, quo nunc ex gratia Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae fruor, dummodo securus sim de clementia *Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae*, et quod sub illius patrocinio tute secureque degere possim. Datum in castris sub Zborow, die decima sexta Augusti, millesimo sexcentesimo quadragesimo nono.

Colloquium inter Tartarum et Polonum.

Vtrisque his literis lectis, rex literis Chani Crimensis respondit: Deputaturum se cancellarium, illique commissurum, vt loco aliquo inter vtraque castra medio cum Vesirio Chani commode colloquatur. Vespera appetente nuntiant vigiles castrorum, Vesirium Crimen-

Crimensem in campo adesse, cancellarium praestolantem. Tunc cancellarius tandem castris egressus inter innumerabiles hominum cateruas, longe a loco congressus consistentes, octo e suis comitibus assumtis, in vallem planam ad eum descendit. Ibi dicta in primis mutuo salute, Cancellarius, quidnam Domini sui adferret nomine, Vesirium blande interrogat. Paucis respondit Vesirius: Se ab Chano Crimensi Domino suo missum esse cum testificatione beneuolentiae et amicitiae fraternae erga Regem, ad quam eum inuitarent vetera beneficia regiae domus. Hinc ad vlteriores inter Cancellarium et Vesirium ventum. Cancellario intentius adnitente, vt mentem Vesirii altius introspicere posset, quidnam sub specie amicitiae Dominus eius vellet. Postquam vero intellexit, non amplius peti, quam stipendium militare antiquitus a regibus Poloniae Chanis Crimensibus dari solitum, et praeterea gratiam regiam Cosacis. Pollicitus Cancellarius totum, quod audiuerat regi se fideliter relaturum, curaturumque vt amicitia et fraternitas inter hos principes redintegretur. Pacti inuicem postera luce se redituros, coeptum colloquium continuaturos, amice ad castra sua digrediuntur. Interea Vesirius tam ad Cosacos quam ad Tartaros, oppidum Zborow incessanter oppugnantes, nuntium celerrime dimittit, eosque minis interpositis monet, vt illico ab oppugnatione oppidi desisterent, munitiones desererent, Tartari vero campo cederent. Sic tractatum illa die Vesirium inter et Cancellarium de tota belli mole, negotium. 1649

Altero mane videlicet decima septima Augusti prodierant iterum in campum Cancellarius et Vesirius, inter ingentes ab vtrinque effusas copias, mutuaque peracta salutatione, tandem in has pacis conuenere leges: Secundus iterum cum Vesirio Cancellarii conuentus.

I. *Ab hac hora sit inter regem* IOANNEM CASIMIRVM, *eiusque successores reges Poloniae*, et ISLAN GEREIVM, *Tartarorum regem, eiusque familiam Gereiam amicitia et fraternitas in perpetuum.* Fit pax inter Tartarum et Polonum.

II. *Rex Poloniae ex libertate et munificentia sua dabit in posterum stipendium ordinarium Tartarorum Chano, quotannis nonaginta millia florenorum, Polonae monetae, quod ipse per legatos suos petet, missos Camenecum in Podoliam. Caeterum nunc duorum annorum debitam summam Tartaro regi remittet ad eiusdem castra Polonus rex.*

III. *Rex vicissim Tartarorum erit obstrictus adesse Polono regi cum omnibus suis copiis contra quemuis hostem.*

IV. *Non amplius licitum erit, vel vni equiti Tartarico, hostili animo ingredi viciniora regis Poloniae.*

V. *A castris Zbarazensibus obsessis confestim tam Tartaricas quam Cosacorum copias absoluet, illumque exercitum ad castra sacrae regiae maiestatis, vel quocunque rex iusserit, transeuntem minime infestabit.*

VI. *Ex ditionibus sacrae regiae maiestatis, sine vlla mora Tartaricos exercitus et quidquid est Turcarum Vromeliensium educet, et ad illorum sedes relegabit.*

VII. *Rex Poloniae, in gratiam Tartarorum Chani, exercitum Cosacorum Zaporouiensium, humiliter veniam rebellionis petentem et scelus suum deprecantem, a crimine praedicto absoluit, et in gratiam regiam recipit.*

Horum pactorum conuentorum obsidem, illustrem aliquem in aula virum Tartarus flagitabat, datusque est illi pro pignore fidei quoadusque pecunia non persolueretur, SIGISMVNDVS comes a DÖNHOFF, palatini Siradiensis filius, Socaliensis gubernator, magni cancellarii gener. Nec abscessere Tartari donec in castris stipulata, ex viatico militum ipsiusque regis, pecunia numeraretur. Rem altius de stipendio Tartaris dari solito in gratiam externorum repeto. Grauissima olim bella cum Russis, Lituanis, Pruthenisque

1649 que a Polonis gesta plerique cum fide memorant auctores, quibus cum viribus aliquando impares essent Poloni, extremae Europae homines ex Asia venientes in auxilium vocarunt, que Ponticum angulum, hoc est Trapezunticum imperium, claris vrbibus frequens, coloniam Genuensium ante, sub annum verbi incarnati millesimum quadringentesimum quinquagesimum quintum inuaserunt, occupataque a Mahomete Constantinopoli, facile fuit, vt angusto superato freto Pontum illi possiderent. Hos igitur Maeotidem incolentes paludem, Tartaros inquam, foedissimum mortalium genus, in auxilium accerserant Poloni, hac pacta conditione :

Tartarum Polono regi arma et omnem exercitum contra quemuis hostem subministraturum.

Polonum regem nonaginta millia florenorum in singulos annos bona fide pensurum.

Ita specie libertatis mutuata seruitus. Vnde patet olim Tartaris gratuitam fuisse factam largitionem, quae hodie malignitate temporum et belli calamitate transiit iam in necessitatem. Quanquam nec his contenti Tartari saepius Polonas infestant ditiones, eademque velocitate insequuntur Polonos et fugiunt, deserta et humano cultu vacua magis incolentes loca, quam vrbes aut opulentos agros, quibus abundat Pontica tellus, quondam Ouidii celebris carminibus. Asiae insuper et Europae Turcarum imperatoris custodes sunt. Dicti Tartari a fluuio TATAR, qui magnam partem illius regionis alluit. Sordidi victu vt et amictu, solo Hypace victitantes, quae herba in se dulcis, duodecim dies sitim et famem arcere dicitur 33). Quinque sagittis quisque praeliatur, certos esse, quis miretur, ictus. Haec sola genti arma sunt, id vnum ab infantia studium 34). Cibum puero negat mater, nisi quem, ipsa monstrante, tetigerit scopum.

Ita Tartarorum rex monetae deae gratiis allectus, leniora spirare coepit. Ita contumaciam exuerat mollita Chmielnicii ferocitas. Ita parua pecuniae summa, quies Poloniae, et aeterna, vt credebatur, cum Tartarorum Chano stabilita concordia, seu tunc Cosacos Tartari seu deceperunt Cosaci Tartaros, quod postea a variis dictum et creditum varie. Digrediuntur interea Cancellarius et Vesirius cum applausu et laetitia totius exercitus, mandans Cancellarius Chmielnicio, qui Vesirium comitatus eo aduenerat, vt intra duas horas mitteret aliquos ex suis ad regem, nomine exercitus Zaporouiensis petendae veniae causa, quod ille mox executus est. Aduenientes itaque in castra regia, qui a Chmielnicio missi erant, ducebantur inter densa agmina militum in amplissimum tentorium ad regem, pro maiestate sedentem, in cuius conspectum postquam venerunt, procidentes in terram, crimen totius exercitus cum lacrimis confessi sunt, veniamque orando, supplicem libellum nomine totius exercitus regi porrexere: quibus cancellarius nomine regis in hunc modum respondit: Regem pro innata clementia ab effusione sanguinis humani abhorrere, ex multis causis, hinc praecipue, quod Dei omnipotentis imago in homine crudeliter laceratur et perit. Vnde non modo bellis ciuilibus, perniciosa regnorum peste, abstinendum, sed et quaerenda sedulo omnis ratio, quo concordes vna viuant regnicolae, obliterandam memoriam facti, si fide posthac et obsequio admissum diluent crimen, fidemque nouo sacramento adstringent. Abdicarent factiones et praua consilia, ea conditione, vita illis et omnis libertas salua sunto. Hanc esse clementissimi principis voluntatem. Veniret interea supplex Chmielnicki veneraturus regem, ob quem vnum plures populi instar hostiarum mactati, vnus priuatam iniuriam publice vltus est, vnus vicit, vnus partes inclinauit. Nec segnius, quam promiserant legati, aderat sequenti mane, pensato iam

33) Non herba est qua vescuntur in casu necessitatis Tartari, sed radix valde crassa, dulcis et tertiam vlnae partem longa, pastinacae speciei, quae neque inuenitur vbique, nunc Tartaris ignota quamplurimis. Ipse enim fui apud Tartarorum Chani legatum Varsauiae praeterito anno, comitiorum tempore, praesentem, cui, vt et omnibus, qui cum eo erant, Tartaris, et herba Hypaces, me interrogante, et haec radix erant ignotae. Herba quae ipsis medicinae loco familiaris est, appellatur Hyndipa ab eis, hoc est Endiuia, cichorei species, prout ex suppeditata mihi descriptione intellexi.

34) Iam non sagittis tantum in bello vtuntur Tartari, sed et bombardis etiam, intus sulcatis, quas a Turcis et Persis acquirunt, eleganter, vt vidi, fabricatis.

iam coeptorum suorum dedecore Chmielnicki, qui inter densos militum ordines ad regis admissus conspectum, vno genu procumbens in terram, vultuque elato, post officiosae demissionis venerationem haec verba locutus est: Multi anni sunt, serenissime et potentissime Rex, Domine, Domine noster clementissime, vel quod mauis et mereris, optime princeps. vel quod MAIESTATI TUAE potius conuenit, mitissime populorum Tuorum pater Casimire, Domine noster clementissime, multi, inquam, anni sunt, ex quibus scire potuisti, quenam furiosa et occulta omnium pene Poloniae procerum in nos fideles subditos Tuos vergerent consilia. Hi omnimode maiorum nostrorum priuilegia polluere, Cosacos Zaporouianos, non iam pro milite MAIESTATIS VESTRAE, sed pro propriis quisque mancipiis reputare. Mahometanos sacrificulos sacris nostris praeficere, in comitiis liberam vocem nobis poscentibus, austero vultu toties recusare, inscio MAIESTATIS VESTRAE praedecessore serenissimo fratre Vladislao felicis memoriae quarto, Domino nostro clementissimo, Poloni impune praesumebant nobiles, vt omittam stupra, caedes, iniurias, omnia denique extrema, nobis ab eisdem illata. Indulge libertati sermonis, regum augustissime, propitias aures Tuas non fraudabimus rationibus, quibus adacti sumus ad intensiorem vitae curam. Quisquis autem nostrum contra hos tales ad ius prouocabat, vel generalium ordinum expectabat decretum, in instanti gladio premebatur. Ad vltimum patientia nostra diuturnitati succubuit. Igitur amicitiam cum exteris contraximus, illorum potissimum opera hoc tempore contra nobiles vsi. Quis autem damnare potest, quod vitae fortunaeque praesidium quaesiuerimus, quarum amore etiam ferae ad vltima compelluntur. Nam et vilissimum animal, si vexetur, contra insurgit. Ferrum ergo in Maiestatem Vestram stringere nequaquam animus erat, tanquam in innocuum principem, Dominumque nostrum clementissimum. Illos solummodo persequi conabamur, qui Cosacos peius angue execrabantur, peius mancipiis opprimebant. Haec pathetice Chmielnicius. Dein regi porrexit supplicem libellum, quo cancellarius accepto in haec verba confestim, nomine regis, Chmielnicio pacis pronuntiauit conditiones:

1649

Chmielnicii ad regia castra aduentus. Eiusdem ad regem verba.

I. *Campo absistant Cosaci, postquam petitam humillime a rege impetrauerint veniam.*

Pax Cosacos et Polonos inter.

II. *Circa antiquas libertates, immunitates, praerogatiuas, priuilegia, sacra regia maiestas conseruare perpetuis temporibus Cosacos Zaporouianos, regia pollicetur fide, eisque super hoc nouum diploma largitur.*

III. *Numerum quadraginta millium selectiorum Cosacorum approbat.*

IV. *Bona Czechryn ducibus Cosacorum prepetuis temporibus assignat.*

V. *Sit vtrinque perpetua obliuio et amnestia omnium eorum, quae ab initio horum motuum quocunque loco, modoue, ab vna vel altera parte, vltro citroque hostiliter facta sunt, ita vt nec eorum nec vllius rei causa vel praetextu, alter alteri posthac quidquam hostilitatis, aut inimicitiae, molestiae vel impedimenti, quoad personas, statum, bona, vel securitatem per se vel per alios, clam aut palam, directe vel indirecte specie iuris aut via facti, in regno aut vspiam extra illud inferat, vel inferri faciat aut patiatur.*

VI. *Cosacorum statiua, seorsim a Polonis erunt.*

VII. *Iudaeos omnes, tenutarios, Russia excedere promittit.*

VIII. *Palatinus Kiiouiensis ac Castellanus secta erunt schismatici.*

IX. *Metropolitae Kiiouiensi schismatico, locum inter senatores ecclesiasticos assignat, medium inter Chelmensem et Kiiouiensem Episcopos.*

X. *Ecclesias Vlodomiriensem, Crasnostauiensem, Lublinensem, Socaliensem, schismaticis restituit.*

Hic primus belli ciuilis parum expectatus desiit turbo, eoque modo Zborouiensis finita est expeditio.

HISTORIARVM POLONIAE
AB EXCESSV VLADISLAI IV
POLONIAE SVECIAEQVE REGIS
LIBER SECVNDVS.

LIB. II CAPVT I.

SYNOPSIS

Centuriata Poloniae describuntur comitia. Recensentur deinde odia inter Wisniowiecium ducem, et cancellarium Ossolinium. Pacta approbata Zborouiana a nobilitate. Fit militum Polonorum Lublini confoederatio, sed vano effectu. Interim Chmielnicius Cosacis Pereaslauiae indicit comitia. Tartarorum legatum rex Varsauiae audit, similiter et magni ducis Moschouiae legationem sumtuosam. Moriuntur clari in republica viri.

1649

Rex voti reus clarum montem inuisit.

Ineunte Septembri mense rex, sopita Cosacorum vtcunque rebellione, mercatus a Tartaris pacem, et ita amissa, vt videbatur, recuperata Russia, Varsauiam triumphalis ingreditur, regina ipsi duorum dierum itinere obuiam prodeunte, qua comite recta clarum montem profectus, locum, diuae virginis imagine ex antiquo celebrem, veneraturus inuisit. Nuncupatis apud coelestem virginem votis, iterum Varsauiam reuertitur.

Moritur Andreas Firlei, palatinus Sendomiriensis.

Exeunte Octobri fato functus est ANDREAS comes de Dąmbrowicza FIRLEI, palatinus Sendomiriensis, supremus ad Zbarazium exercitus regii praefectus, sexagenario maior, Vir, si religionem excipias, natalibus inter regni primores, fortuna inter principes, arte militari inter paucos numerandus. Illum mors indebita a Zbarazio reducem sustulit, suone an alieno fato incertum. Fuere qui crederent aemulatione, aut per inuidiam veneno sublatum. Optimum belli ducem et strenuum militem ad Zbarazium egit. Rex palatinatum confert VLADISLAO Marchioni in Mirow MYSZKOWSKI, Grodnicensi capitaneo. Sub finem huius anni comitia Poloniae ordinum generalia Varsauiam conuocantur. His antequam accingar, non erit abs re, neque suscepta narratione procul, de comitiis dicere, vt solent conuocari in Polonia, re plerumque exteris ignota.

Comitiorum in Polonia descriptio.

Coaetaneus est nascenti Polonorum regno comitiorum generalium vsus. Ea saepius conuocare, Polonae scripserunt leges; biennio non nisi, seu decurrente duorum annorum periodo, antiqua Casimiriana sanxerunt statuta. Quanquam melius consuleretur Poloniae infrequentia comitiorum, legumque sancitis, quae eo facilius obseruarentur. Legum mole obruitur populus Polonus, crescunt in immensum rabulae. In summa, legibus laborare dici potest Polonia perinde ac malis. Hinc vtraque tuetur legibus pars, eademque per leges amittit, pauper actor et reus. Aduocatis interea implentur ciuitates, aut notariis, deterrimo hominum genere, cui, velut hirudinibus, populi sudor et sanguis vita sunt 35). Concessio comitiorum, non primorum, non regis, sed totius reipublicae est. Vrgentibus tamen regni negotiis, non obstante in contrarium lege, nec attento bienni tempore, conuocantur comitia. Vidimus per aetatem nostram vno eodemque anno, post excessum Vladislai IV, quatuor generalia conuocata ordinum comitia. Nec hoc mirum. Semper enim

35) Scilicet rabulis, praeuaricatoribus, caussidicis, de quibus auctori sermo est. Caeterum scimus omnes, sinceros causarum patronos tam vtiles esse in republica, quam necessarios atque honorabiles.

enim ſingulis interregnis eadem temporum redit fatalitas, haecque comitia ſub diplomate 1649
regio duodecim ante hebdomadis reſpublica vniuerſae indicit nobilitati, per iurisdictiones, territoria, ſingulosque capitaneatus, diploma regium viris circumferentibus ad id officium deſtinatis. Quo accepto diplomate, illius prouinciae palatinus vel caſtellanus, ſex ante generalia comitia hebdomadis, priuata comitiola, prouincilia dicunt, nobilibus indicit. Dicta die conueniunt omnes praeſcripto et deſignato loco, compilantque promiſcue, vt quemque contingit, quaeſtus ordinis ſui, quibus diſcutiendis legi ſolent per ordines, qui in mundum redigant, reiiciantque, ſi quid ſuperfluum. Hinc ad comitia generalia delegantur per ſuffragia duo potiores oratores, qui congeſta ex prouinciis priuatim inter ſe conferunt pro munere accepto. Hi ſplendido comitatu, auro, argento, et ſerico intertextis veſtimentis paſſim in luxum diffuſis Varſauiam conueniunt, quem locum haud dudum Sigismundana ex re bonoque publico elegit prouidentia, tanquam conuocando citius ex tota gente concilio aptiſſimum et omnibus commodiſſimum, hodie regum Poloniae commoratione nobilitatum. Totus deinde ille conuentus trium ordinum eſt. Hinc diuiſio in tres ordines fieri ſolita, queis nomen rex ſenatoresque clerus, et tertius ordo, quem nobiles conſtituunt. Nec valent politicae leges, niſi in quas trium ordinum conſenſus eſt. Neque ſufficit regis ſenatusque arbitrium, absque tertio tumultuario nobilium conſenſu. Inchoata comitia a publicis Deo incipiunt praemiſſis ſupplicationibus. Tum ordinum oratores, ſeu nuntii terrarum, regem pro maieſtate ſedentem, trina praemiſſa veneratione de more ſalutant, peracta ſalutatione ad conclaue commune in palatio regio redeunt, in quo poſtera die, vnum, qui conuentui praeſideat, mareſchalcum ordinum vocant, eligunt. Mittuntur deinde perſaepe oratores ordinum, a tertio ordine ad regem ſenatumque, et viciſſim a rege et ſenatu ad tertium ordinem. Quanquam totas ſex illi hebdomadas meris inſumunt perorationibus, mutuisque altercationibus, adeo vt ſcholam potius quam conuentum diceres, pasſimque multorum in republica ſtudiis priuatae res officiunt, ſex hebdomadum elapſa periodo, omnes ordinum oratores ducenti circiter, ad regis ſenatusque admittuntur conclaue 36). Ibi communicatis plerumque ſententiis et in vnum collectis de bono publico pleno ore diſputant. Liberum vnicuique oratori, ſantem alterum oratorem, moleſta interpellare voce, verbis caſtigare, ſaepiusque ſimplicem ac regiis moleſtam auribus illam vocem repetere: Non conſentio, quia nobilis ſum. Hinc ſub praetextu nobilitatis fit, vt integra non raro comitia ſola hac ſolenni turbentur voce: *non conſentio* (nie poswalam) neque ad fauſtum deducantur exitum, ſummo et inexplicabili cum regis dolore, quem ſaepius inſomnem in multam noctem protrahunt altercantes oratores.

Comitiorum ſancita circa tributa vel maxime verſari ſolent, quae in maxima publicorum vectigalium tenuitate ſaepius indulgere neceſſe eſt. Agrarias nuncupant contributiones, has ipſa plebs ruſtica, inter mille alias ſuppeditat aerumnas, moleſtisſimum ſane miſeris agricolis tributi genus, nec vsque adeo, ob non integram priuatorum hac in re fidem, in publicum lucroſum, ideoque in immenſum iam, exigentibus bellorum ſumtibus, multiplicari ſolitum. Compendioſiores, ac magis aequas inire vectigalium rationes ſaepius tentatum eſt, aſt nunquam felici ſucceſſu, obſtante partim immenſa nobilium immunitate, ſed ea magis incredibili atque admiranda eorum plerorumque, quibus publicas aerarii attigi licuit rationes, rapacitate. Neque primorum duntaxat ea eſt licentia, idem licet eorum clientibus, vel familiaribus carioribus, qui iis admouentur negotiis, vnde egregio dilati quaeſtu inuicem prodeſſe poſſent, dum et horum interceptiones optimatum legantur patrocinio. Proceres vero, ſi quid in comitiis nobilium moliatur vulgus, illorum intercedendi miſcendique omnia, tuti ſunt poteſtate. Proinde nihil tam ſanctum vel inuiolabile illis eſt, nihil adeo legum munitum praeſidio, aut ipſa iurisiurandi religione tutum, quod rapacisſimas effugiat manus, nullo mortalium ſerio damna publica vindican-

36) Nunquam palatinatuum et diſtrictuum legati ſeu nuntii omnes Varſauiam ad comitia veniunt. Comitiola enim plura ſemper ſine effectu, intercedente nobilis cuiusdam, bona poſſidentis, ſolenni interdictione, *non conſentio*, celebrantur, ex qua deinde prouincia nuntii Varſauiae non comparent comitiorum tempore, quae his non obſtantibus biennio elapſo die lunae poſt feſtum S. Michaelis incipiunt. Adponimus in exterorum gratiam numerum nuntiorum expreſſum vna cum locis vbi comitiola inſtituuntur.

1649 dicante, tanquam amplisſimae interſit libertatis, hoc etiam impune licere, imo cautius prouidere aerario vel ſeueriores expenſi flagitare rationes, multo magis ſane, in publicae ſalutis conſtituere ſecuritatem, immaneſque meliori modo ac ratione ſubleuare neceſſitates, ingens libertatis non patiatur amor, quem eo maxime debilitari exiſtimant, ſi quid vltro, ſponte, ac maturo in publicam vtilitatem contulerint iudicio. Decipi, illudi, circumueniri, per omnes fraudes et dolos, expilari gaudent. Vnde aerarii cura apud Polonos nulla eſt, nec ius regium, apud illos populum cogit ad tributa, ſed neruus imperii, id eſt, aerarium immediate poteſtati ſubeſt reipublicae. Hanc arbitram rerum et ſuorum regum, vniuerſa agnoſcit Polonia, vnoque hoc iure publice omnibus coeptis conſiliis viribuſque modera-

In maiori Polonia.

Palatinatus Poſnanienſis et Caliſſienſis comitiola ſimul celebrant SRZEDZIAE, eligunt nuntios 12

Palatinatus Siradienſis SZADKII, eligit nuntios 4

Terra Vielunenſis VIELVNII eligit nuntios 2

Palatinatus Lancicienſis LANCICII eligit nuntios 4

Palatinatus Breſcenſis Cuiauienſis, et Inouladislauienſis ſimul RADZIEIOWII eligunt nuntios 4

Terra Dobrinſenſis LIPNII eligit nuntios 2

Palatinatus Plocenſis RACIONSII eligit nuntios 4

Palatinatus Maſouienſis in decem diuiditur terras, quarum vnaquaeque comitiola ſeparatim celebrat, nempe CZERSCII, VARSAVIAE, WIZNII, WYSOGRODSCII, ZACROCZYMII, CIECHANOVII, LOMSII, ROZANII, LIWII, et NVRSII, eligens vnaquaeque duos nuntios, ſimul: 20

Palatinatus Rauenſis in tres diuiſus terras, tribus locis, SOCHACZEWII, RAVAE, et GOMBINII comitiolis celebratis, eligit nuntios 6

Palatinatus Pruſſiae tres, Culmenſis KOWALOVII, Mariaeburgenſis SZTVMII, Pomeraniae STARGARDII nuntios eligunt, quorum numerus regni legibus non determinatus. Celebratis tribus his locis comitiolis, de nouo alterna vice MARIAEBURGI et GRAUDENTII comitiolum inſtituunt generale, id quod non fit, vno ex tribus praecedentibus comitiolis infructuoſe peracto. Legati igitur ſeu nuntii, ex maiori Polonia, exceptis iis, qui ex Pruſſia Polonica mittuntur, veniunt ad comitia generalia.

Summa 58.

In minori Polonia.

Palatinatus Cracouienſis PROSEWICII eligit nuntios. 6

Principatus Oswiecimenſis ZATORII eligit nuntios 2

Palatinatus Sandomirienſis OPATOVII eligit nuntios 7

Palatinatus Lublinenſis LVBLINII eligit nuntios 3

Palatinatus Podlachiae in tres terras diuiſus, DROHICYNII, MIELNICII, BRANSCII, eligit nuntios 6

Palatinatus Ruſſiae WISNII eligit nuntios 6

Terra Halicenſis, HALICII eligit nuntios, antequam WISNII comitiola celebrantur, qui deinde cum inſtructionibus Wisnium veniunt.

Terra Chelmenſis CHELMII eligit nuntios 2

Palatinatus Belcenſis BELSCII eligit nuntios 4

Palatinatus Podoliae CAMENECI eligit nuntios 6

Palatinatus Kiiouienſis ZYTOMIRII eligit nuntios 6

Palatinatus Volhyniae eligit nuntios alternatim LVTSCII et VLOCIMIRII 6

Palatinatus Braclauienſis VINNICII eligit nuntios 6

Palatinatus Czerniechouienſis VLOCIMIRII eligit nuntios 4

Summa 70.

In Lituania.

Palatinatus Vilnenſis, in quinque diſtrictus (powiatow) diuiſus, quinque locis, VILNAE, OSMIANACI, LIDZII, WILKOMIRII, et BRASLAVIAE eligit nuntios 10

Palatinatus Trocenſis, in quatuor diſtrictus diuiſus, quatuor locis TROCII, GRODNAE, KOWNII, PONIEWIESII eligit nuntios 8

Principatus Samogitiae ROSIENII eligit nuntios 2

Palatinatus Smolenſcenſis et diſtrictus Starodubowenſis, Vilnae eligunt nuntios 4

Palatinatus Polocenſis POLOCII eligit nuntios 2

Palatinatus Nouogrodenſis in tres diuiſus diſtrictus, tribus locis NOVOGROCII, SLONIMII, WOLKOWISCII, eligit nuntios 6

Palatinatus Vitepſcenſis WITEPSCII et ORSII eligit nuntios 4

Palatinatus Breſcenſis BRESCII et PINSCII eligit nuntios 4

Palatinatus Mſcislauienſis MSCISLAVII eligit nuntios 2

Palatinatus Minſcenſis in tres diſtrictus diuiſus, tribus locis MINSCII, MOZYRII, et ROHACEWII eligit nuntios 6

Palatinatus Liuoniae DVNEBVRGI eligit duos nuntios, Rex autem ex Polonia duos, et ex Lithuania duos deſignat 6

54

Omnium ergo nuntiorum Summa eſt 182.

moderatur nobilitas. Hinc eſt, quod reges Poloniae, aliquid erogaturi in principes filios emendicare prius apud rempublicam coguntur, antequam decem aureorum millia, nam plura vix permittit nobilitas, annui reditus pro illis a republica impetrent. Praeſcia ſiquidem mali nobilitas, duris legibus regiam ſtrinxit et coarctauit maieſtatem, et hoc pro ſummo apud ſe reputans arcano. Immemor quoque beneficii a SIGISMUNDO AUGUSTO conceſſi, qui primus circa annum 1572 moriens teſtamento Polonis libertatem, ſeu potius effrenam legauit licentiam, cum antea reges Poloni Domini et legitimi regni haeredes et dici et haberi volebant. Sed neque reſpublica Polona verae reipublicae nunc quoque meretur nomen, quae ſumma omnipotentis hucuſque ſubſtitit prouidentia, vel, vt res eſt, miraculo [37]. Longe enim diſpari modo et ratione a caeteris regitur. Arcana apud illos nulla, conſilia quoque et artes imperatoriae omnibus notae. Leges ergo illorum et iura quae decernunt, conſtitutiones vocant. Pariſiis in Gallia publice venales habui, easdem quoque Byzantii venditas fuiſſe compertum habui. In his conſtitutionibus continentur regni opes publicae, tributa, neceſſitates, pericula imminentia. Scriptus praeterea numerus ciuium in armis, qui reipublicae ſocii, qui inimici. Immo non raro regiae domus arcana, amicorum conſilia, miniſteria quoque diuulgantur militum. Ita ſecreti nihil in Polonia eſt. Olim nomen Deae, quam pro patrona colebat reſpublica Romana, ſummo ſtudio celatum, vix paucis patribus notum fuit, ne ſi quis id hoſtis reſciſceret, ſpe praemiorum ſeducta euocaretur ex vrbe. Eodem hodie modo, at accuratius multo cauent reliqui principes, ne arcana reipublicae reuelentur iis, quibus illa non eſt commiſſa, quod in Polona republica experiri diuinum factum non hominum eſſet. 1649

Redeo itaque ad praeſentia comitia, a quibus tantillum digreſſus ſum. Sub finem Nouembris rex indicta Varſauiae omnibus ordinibus celebrat comitia, in quibus ſalus vniuerſae inerat reipublicae. Aderat et Ieremias Michael Korybut dux in Wiſnowiecz, terrarum Ruſſiae palatinus, cui moenibus Varſauiae imminenti dat ſe obuiam populus in occurſum effuſus, applauſuque ingenti excipit, quem procurandae libertatis cauſa veniſſe rumor erat. Stipat conferta nobilitas, dumque in abdito haberi ſtudet, perſtrepit ad aulae fores, circumfuſa omnium ordinum multitudo, premit veſtibulum, nota promiſcue gens et ignota, vt non longe eſſet ſpectantibus a regia principis dignitas. Obluctabatur ipſe non ignauis regni primoribus, et potiſſimum cancellario diſplicere applauſus votaque populi, praecipue cum in publicum dantur et rege coram. Non ante principi maior auctoritas erga populum fuit, nemo anteceſſit apud nobilium ordinem gratia et fauore. Clero ingens erga ipſum veneratio et affectus. Religione clerus, quam ſumme coluit, mouebatur, populus herois fama, magnanimitate et largitionibus ordo nobilium. Forte melius dixerim, gratiam omnium promeritum principem, odio implacabili in cancellarium, quem omnes oderant. Hinc palam dictus, Ruſſiae tutelaris Deus, ara ſalutis, flagellum ſectae Graecoſchiſmaticae, orthodoxae fidei aſſertor. Hinc cancellarii in principem odia, penes quem cum rerum arbitria eſſent et poſſeſſio omnium, dolebat, poſſidere principem corda hominum et affectus, ex quibus ruinam ſibi aliquando fore praeſagiebat. Quacunque tandem ex cauſa, nemini dum dubium erat, odia intercedere maxima inter cancellarium et principem. Accedebat innata principis humanitas, ingenium in omnia flecti capax, loquendi et promendae libertas ſententiae, quae etſi viro principe digna ſunt, parum in aula vſurpantur. Hinc cancellario ira et metus, quo factum, vt nullo aulici fauoris praeſidio princeps vna virtutis fama niteretur.

Odia inter ducem Wiſniowiecium et cancellarium Oſſolinium.

Exacto tandem octo, quod raro accidit hebdomadum ſpatio, poſt diſſonas nobilium voces, itum tandem in vnam ſententiam communibus tertii ordinis votis, vtriuſque gentis, Polonae ſcilicet et Lituanae, articulorumque conſcriptorum haec ſumma fuit:

 I. *Cri-*

37) Quis politicorum, rerum ſtatum recte intelligentium, credet, Polonam rempublicam miraculo vel ſingulari prae caeteris regnis prouidentia diuina huc vſque ſubſtitiſſe? Magni illi egregii politici Poloni nos docent, principum regumque vicinorum inter ſe aemulationem fortius quam centum loca munita magnumque exercitum libertatem reipublicae Polonae defendere, quorum quam maxime intereſt, vt Polonia maneat Polonia, hoc eſt, vt viribus ſuis haud vti, aliisque regnis timorem inferre nullo modo poſſit. Caeterum ſub ſenſus cadit, Poloniam, neque monarchiam neque rempublicam vero in ſenſu nominari poſſe, quia maieſtas inter ſereniſſimum regem et rempublicam diuiſa. Imperium ergo in Polonia eſt monarchico ariſtocraticum.

1649 Finis comitiorum, in quibus pacta Zborouiana cum Tartaris et Cosacis approbantur.

I. *Crimen esse abhinc Polonum militem, vltra fines Poloniae progredi.*

II. *Tota aestate in castris, hyeme in hybernis, vicini semper Vkrainae commorabuntur milites.*

III. *Praefectis militum ad Corsunum, Leopolim, Zamoiscium, Camenecum, Cudacense fortalitium, Zbaraz et Zborow, stipendia merentibus viritim numerabit respublica in singulos menses Lublini in commissione pecuniam, si post praedabitur miles reste puniatur.*

IV. *Pacta conuenta cum Tartaris et Cosacis in totum approbantur.*

V. *Serenissimo Carolo Ferdinando, Poloniae Sueciaeque principi, pactis electionis insistens rex, eidem abbatiam Mogilensem in praesens decernit.*

VI. *Commissio rei monetariae proximis diebus Maii habenda.*

VII. *Conuentus Lubeci cum corona Sueciae de mutuis foederibus, aeternaque stabilienda concordia habebitur. Eo modo finita sunt comitia.*

Moritur Adamus Kazanouius curiae Mareschalcus.

Exeunte Decembri fati legem impleuit ADAMVS in Czasniki KAZANOWSKI, curiae regni Mareschalcus. Illum longus et inueteratus morbus afflixerat, vsque in vitae taedium, quam expleuit tandem Varsauiae, vrbe regia, prole orbus. SLVSCZANKA ipsius vxor, palatini Trocensis filia pro dignitate funus duxit fleuitque maritum, coniugalibus imitamentis accurate defuncta. Rara erat, viuente marito, matrimonii charitas, ex defectu sobolis et continuo Mareschalci morbo: Eius tamen insperatum a moriente experta est amorem. Ita ludit in humanis diuina potentia rebus. Sunt qui memoria tenent Kazanowski, primo in tenui admodum fortuna capitaneatum defuncto patre Bossouiensem tenuisse, inde gratia et fauore regis Vladislai, quo regnante summa rerum arbitria tenebat Kazanouius, ad castellaniatum promotus Sendomiriensem, ex Castellano curiae regni Mareschalcus regisque minister factus. Haec fortuna, haec virtus Kazanouii. Nam et virtute tulit tanta honorum fastigia. Nec sic satisfactum cui primis fortunae initiis arcta erat familia, in tantam postea opulentiam creuit, vt non viderit ante Kazanouium Polonia, non post visura sit in priuato homine tantam penum. Feuda magni obuentus possidebat, ast praecipue illi diuitiae in numerato erant, vt stupori haud immerito locus sit, quodammodo factum, vt priuatus homo in tantam amplitudinem euaserit.

Clauditur annus discors per seditiones, plenus variis casibus, praeliis infaustus, et sparsa vbique mortis imagine horrendus, qui continuata duorum annorum rebellione desolauit Poloniam, caede, incendio et ruina. Nam et victores velut Cadmea victoria eo bello exhausti.

1650 Moritur Nicolaus Danielowicz regni thesaurarius.

Primis deinde subsequentis anni iubilaei diebus expleuit mortalitatem NICOLAVS de Zurow DANIELOWICZ, supremus regni thesauri praefectus, vir magnae auctoritatis et aestimationis, potens gaza plurimumque valens auctoritate. Lublini sepultus in magnifico patrum Societatis Iesu templo, scilicet vt quorum in viuis erat benefactor, mortuus fieret socius.

Lucas Opalinski minor, et Georgius Lubomirski maior fiunt

Per ea tempora quoque regni Mareschalcus maior LVCAS de Bnin OPALINSKI, iam fere octuagenarius, aulae impatiens, non procul vrbe regia secesserat, paulatimque ingrauescente indies valetudine per senectam vix sui compos serio agitare coepit, vt tanto citius suprema componeret, et quam rerum molem diutius sustinere pro dignitate haud posset, mature voluit transferre in *Lucam* de Bnin OPALINSKI, succamerarium Posnaniensem, germanum palatini Posnaniensis fratrem, nepotem suum. Atque ita *Lucas* de Bnin OPALINSKI Succamerarius Posnaniensis, minor regni in locum Adami Kazanowski, maior vero, defuncti palatini Cracouiensis primogenitus, capitaneus Cracouiensis, GEORGIVS comes in Wisnicz LVBOMIRSKI, Romana tum in vrbe degens, in locum abdicati Opalinski succedit, maiorisque regni Mareschalci titulo condecoratur. Thesauro quoque prae-

praeficitur BOGVSLAVS comes in Leszno LESCZYNSKI generalis maioris Poloniae, simulque praefectura Szamboriensi a rege donatur. Toto posthac mense Baccho litatum est, militibus interea temporis Lublini aliquid noui molientibus. Quos seu reipublicae amor, odia vero in regem, seu studium in res suas agebant, incertum est. Causa tumultus, stipendii, vt asserebant, tenuitas. Hinc propter paucos nummos, nouae timebantur a furente milite seditiones, nisi auctoritate sua dux Wisniowiecki intercessisset, eodemque momento oppressisset, quo exarserat seditio. Adeo militiae labor stipendiique tenuitas, militem non raro in aduersa agunt consilia. Militiam enim, inquit Tacitus, ipsam grauem et infructuosam, denis in diem assibus, animam et corpus aestimari. Quippe nulli magis laborum suorum memores sunt, quam milites, qui cum loca, vel conspecta sociorum vulnera in memoriam saepe reducant, facile in tumultum concitantur, cum stipendia suis laboribus minora animaduertant. Primis deinde martii diebus Lublini, in frequenti militum conuentu, assignati a republica ad soluenda militum stipendia, IEREMIAS MICHAEL KORYBVT WISNIOWIECKI, terrarum Russiae palatinus, cui ob eximia ipsius in rempublicam merita, illustrissimorum maiorum, pace et bello fortium virorum, rediuiuam imaginem, perpetuum inseruiendi patriae studium, exercitus administrationem, regimen et supremam directionem, quoad videlicet supremus dux exercituum NICOLAVS POTOCKI in pristinam se non asseruisset libertatem, rex in generalibus ordinum comitiis contulerat, alter STANISLAVS LANCKORONSKI palatinus Braclauiensis, campestris dux, STANISLAVS item WITOWSKI, Sendomiriensis, ZBIGNEVS GORAYSKI Chelmensis Castellani, BOGVSLAVS comes LESCZYNSKI, thesauri regni praefectus, multi praeterea ex equestri ordine commissarii, primis, vt dixi, Martii diebus, Lublini incipiunt commissionem, vix non cruentam exitu. Dum enim commissarii ob infamiam horrendae in subditos lanienae milites in ius vocabant, illi econtra amnestiam. Scelerum ab eis flagitabant, remque tanti momenti paulo tardius componerent commissarii, milites, subscriptis in circulum suorum nominibus, ciuile machinantur bellum. Immo parum abfuit, quin non darent praecipites, more Pragensium confoederatorum, ex aula vrbis commissarios in patentem plateam. Tota deinde quadragesima varie disceptatum, tandem militum est assensum postulatis. Amnestia concessa, stipendiaque soluta. Ita nouo hoc aureo vinculo arctius obligata est militum fides.

1650 regni Mareschalci. Militum Polonorum confoederatio Lublini.

Indixerat quoque eius anni exoriente Martio, dubiis adhuc pacem inter et bellum Cosacorum animis, Chmielnicius publica Russis, et nunquam antea fieri solita, ad instar Poloniae, Pereaslauiae in vlteriori Russia habenda comitia, quibus praeerat ADAMVS KISIEL, palatinus Kiiouiensis, vir primae inter illos auctoritatis et praeeminentiae, omniumque rerum arbiter, senator regni, pestifera schismaticorum lue a teneris imbutus, a Polonis ob nimiam cum Cosacis familiaritatem semper pro suspecto habitus, illisque ideo infensus, quia suspectus. Caeterum quid actum, et conclusum sit in illis comitiis, arctum de eo illi fecerunt silentium, numerum tantum Cosacorum ad calculum redactum Chmielnicius regi sequenti transmiserat mense. Iisdem fere diebus magni Chani Tartarorum ISLAN GEREI legatus varsauiam venit, promissum a Polonis repetiturus stipendium, magnificeque a rege habitus, in Tartariam breui dimissus est. Aderant haud multo post magni ducis Moschouiae legati, PVSKIN GAVERLO et GAVERLOWICZ, inter tubarum, tympanorumque clangores, et nitrati pulueris resonantiam Varsauiam introducti. Familia illis ampla satis fuerat, ast incomta et rudis. Consilia tamen acuta Graecumque redolentia ingenium genti barbarae 38), et omnino experti latinitatis. Quippe quae non modo literas, sed ne prima quidem nouit elementa, vt portento haud absimile videri possit, viros

Cosacorum comitia Pereaslauiae.

Tartarorum Chani ad regem Polonum legatus. Moschorum legati.

38) Quantum miraretur Rudauscius a mortuis excitatus videns Moschos nostris temporibus comtos, literatos, elegantes. Quantum stuperet eandem gentem, cui Vladislaus IV leges imposuit, Poloniae nunc dare leges posse. Iniuria nunc esset Moschos barbaros dicere, qui multis in rebus Polonos, vt ad veritatem dicam, superant, ante Petri magni imperatoris tempora respectu eruditionis caeterarum Europae gentium pro barbaris habiti. Sed quid in causa magni huius incrementi est? Exteri variarum artium ac scientiarum bene gnari magno numero in Moschouiam ab imperatore Petro magno atque imperatricibus deducti praemiisque inuitati. Moschouia exemplo sit Polono vulgo imperito, quod tantas de exterorum increscente in Polonia numero vltro citroque habet querimonias, haud capiens, quam salutaris Poloniae sit exterorum factus manu labor, quos si omnes repente perderet, magnam ea certe fa-

1650 ros literarum rudes, solo naturae genio, summum rerum apicem assequi. Hi ad regis admissi conspectum, literas magni ducis attulerunt, plenas officii et humanitatis. Tandem dicere palam iussi, quid aliud adferrent, pacem ne an bellum? Nihil in praesens intereft, respondent legati, secretiori tempori hanc rem concedimus. Tertio deinde die, habito secreto cum Polonis proceribus, qui in aula aderant, conuentu, rem altius repetunt. Bella gesta cum Polonis enumerant, victorias Polonorum ingeminant, haec denique, Deo sic tunc volente, aiebant, peccatis Moschorum, ita merentibus. Nunc iam stare fortiter ipsum a partibus Moschorum diuinum numen, peccatorum a Polonis vindictam reposcentibus: Quare nisi Poloni Smolenscum, vrbem munitissimam Moschouiae confinem, vltro dederent, vna cum ducatibus Seueriae et Czernichouiae, a Moschouia haud pridem per Vladislaum auulsos; eos insuper, qui magno duci Moschouiae, scriptis ad eum interregni tempore literis, titulos debitos denegarunt, poena afficerent capitali, illosque omnes in vniuersum, qui Moschos barbaros scriptis suis nominarunt, punirent, non esse, quod dulcedinem otii sibi imaginarentur Poloni. Vbi igitur hos propositos articulos regi aiunt relatos fuisse, responsum a rege breui accipiunt Moschi: Pacem et bellum penes Moschos esse, vindictam ruptorum foederum penes solum Deum, cuius saepius iam vltrices manus experti sunt Moschi. Seueriam, Czernichouiam, Smolenscum, sanguine genuino, antecedentium Poloniae regum partas prouincias, non nisi sanguine Poloniae exhausto, non esse spem Moschorum vnquam subesse dominatui. Poenam capitalem quod attinet, regem non posse in caput aduertere nobilis, multo minus Wisniowiecii, reliquorumque primorum, responsum est, nec non rempublicam, quam iidem, de quorum agitur supplicio, constituunt optimates. Sic ab vtrinque discessum est. Tandem duo ad magnum ducem Moschouiae pro finali decisione ab vtrinque leguntur delegati. Ex Polonis BARTLINSKI, hoc munus in se suscepit, regis ac reipublicae mandata, ad magnum ducem Moschouiae in Moschouiam ferens, vna cum Moscho, recta Moschuam, illorum metropolim, ducentis quadraginta distantem a Varsauia Germanicis milliaribus, proficiscitur. A cuius profectionis, die scilicet tertia, nuntius Moschorum, Goniec, vocant, ad Moschos in Polonia praesentes, Varsauiam venit. Is nullam ad regem attulerat literam, nullum humanitatis officium, cum hac sola in speciem venit notitia, magni ducis vxorem filiam peperisse, in cuius gratiam laeta gratulationis, passimque ludicra Moschi prodidere signa. Quid autem sub praetextu regiae infantis, Moschorum legatis calidus attulerit celerque nuntius, diu haesit incompertum, donec rediret BARTLINSKI, qui benigna satis fraternaque a magno Moschouiae duce paulo post attulit responsa. Occasio itaque huius belli ex sola inscriptione literarum, quas magnus dux Moschouiae a duce Wisniowiecio, interregni tempore, vt superius dixi, acceperat affectato vacuas titulo. Quis credat ex causa syllabae bellum Moschos affectasse? Quanquam hoc non syllabae, sed inueterato potius Moschorum in Polonos odio prudentiores attribuebant. Nullum siquidem fretum, nullus euripus, tantas tamque varias habet agitationes fluctuum, quantas perturbationes habet et aestus Moschorum ingenium. Ita Moschi vltra minas tunc non saeuiere, saeuituri post annis sequentibus.

Eorum postulata. *Regis Poloniarum responsum.* *Rex legatum mittit in Moschouiam.*

Moritur Andreas Szoldrski, episcopus Posnaniensis.

Iisdem diebus extremum diem clausit ANDREAS SZOLDRSKI, episcopus Posnaniensis, vir integerrimus, serenissimi olim diuae memoriae Vladislai IV Poloniae adhuc principis cancellarius, nec multo post Vladislao in regem electo, ab eodem primo referendarius regni, Praemisliensis deinde antistes, mortuo tandem HENRICO FIRLEI viro immortali, in locum eius suffectus Posnaniensis designatus episcopus senatorque regni. Huic defuncto successit CASIMIRVS dux CZARTORYSKI, canonicus Cracouiensis, vir in sacris concionibus multum eruditione eloquioque excellens, et qui solo probitatis doctrinaeque splendore, viam sibi ad summos honores per clarissimas laudum semitas aperuit. Antecesserat autem episcopum Posnaniensem idus circa Februarii IOANNES comes in Sklow SIENIAWSKI, capitaneus Leopoliensis, praecipuus Russiae, vt superius innui, dynasta, quem mors demetiit in debito flore iuuentae, et prima virtute illustrem. Eo fatis

ceret iacturam. Omnes fere Europae principes prudenter exteros praemiis ac priuilegiis inuitant, gratique hospitio excipiunt, Polonia sine hoc feliciter satis magnum exterorum acquirit numerum, qui maior adhuc esset, si praemii loco non aliquoties male haberent ac seruitute opprimere vellent exteros Poloni.

fatis concesso rex capitaneatum ANDREAE magna Konczyce MNISZEK, culinae regni praefecto confert. Scilicet quem ille antea habitum pretio numerato Ioanni comiti Sieniawski vendiderat. 1650

LIBRI II. CAPVT II

SYNOPSIS

Quid sint capitaneatus vel starostiae in Polonia. Potocius e vinculis Tartaricis liberatur. Fit commissio rei monetariae Varsauiae. Tartarorum legatio ad regem, illorumque consilium contra Moschos suggestum. Literae magni ducis Moschouiae ad regem Polonum. Moschorum postulata ac Polonorum responsa. Nascitur infans Poloniae, ac paulo post baptizatur. Moritur princeps Ossolinius, cancellarius regni, eiusdem laus.

Rem altius repeto ex occasione capitaneatuum in gratiam externorum quibus praecipue haec scribo. Capitaneatus siue praefecturae, vulgari lingua Poloni STAROSTIAS nuncupant, patrimonium regum fuit quondam amplissimum, et quidem censu, vel opulentissimorum Europae regnorum vectigalibus comparandum. Retinet et nunc titulum bonorum regalium, vtpote quorum rex absolutissimus est dispensator, sed lege, nimium astuto olim potentiorum consilio, condita, quae amplissimas illas possessiones, et census ingenti suffecturos potentiae, regibus subtractos, omnes bene meritis dispertiendos addixit, a tantis arcetur diuitiis, sola, ex eis coercendi liberalitatem, quae regum splendidissima virtus est, relicta ei potestate. Quid sint capitaneatus vel starostiae in Polonia.

Paruus profecto sim aestimator, si omnes hos reditus quindecim florenorum milliones quotannis efficere affirmauerim. Sed nec fallor, nec erroris redargui possum, cum satis compertum idque manifestum sit, per omnes Poloniae ac Lituaniae prouincias plures quingentis capitaneis, seu opulentioribus, vt vocant tenutis, iuris regii computari, tenuioribus exceptis, quarum item magnus est numerus, et sane plures, quotannis aliquot saltim florenorum constare millibus, plurimas tamen opulentissimas videre est, in tantum, vt non paucae ad sexaginta, septuaginta et amplius florenorum millia annui census ascendant. Has omnes opes et perennes felicissimi imperii abundantiae venas miserabiliter dilacerari non sine multa videas indignatione, pueris, mulierculis, ignauissimisque mortalium passim in tantas euntibus haereditates. Potentiores, qui vel obsequio cari, vel factionibus formidabiles imperanti sunt, miras inde agunt praedas, et segnius supra fortem priuatorum suas augent fortunas, locupletissimi, nisi luxus fatalis semper iniustae rapacitatis vindex transuersos ageret, ac passim inter ingentes titulos ad egestatem praecipitaret. Cui malo, ignauae consulentes posteritati, dum praecauere student, id insuper a nimium quam benignis extorquent regibus, et hoc iam per leges licere, damnosa receptum est consuetudine, vt multi eorum sint, qui in haec ac tanta praeclara, meritis destinata praemia, quae ipsimet quaqua ratione occuparint, alia sordidissimis plerumque et vix luci hominum notis vendant licitationibus, alia vxoribus vel indignissimae proli transmittant habenda, vt misera ac turpissima rerum facie, cum praemiis, virtuti debitis, desidiam turpemque ignauiam ali ac propagari conspicias, puerulis ab ipsa plane infantia, quibus alias virtute enitentibus factisque, fortuna parata fuerat, publicis opibus ad summam educationis abutentibus mollitiem, iamque nulli praeclarae rei, sed soli inter desidiam et adulantium greges assuescentibus luxuriae, et quod indignius, mulierculis, viduis, ingenti ex hac patrimonii publici praeda, superbientibus censu, atque inter omnem muliebris vanitatis lasciuiam, splendore opum sese nouis amatoribus ambitiose venditantibus: dum interea de republica optime meriti ciues, quorum titulo haec omnia fiunt, longo seruitio, consumta aetate, fractisque patrimoniis, vel ad vilem in tenui re rusticandi redeant curam, vel si et haec desit fortuna, seruire beatulis illis coguntur. Pauci, quos aequus amauit iupiter, qui virtutem suam, exantlatosque labores pro patria sentiant remuneratos. In quibus autem fatalis ille regum fauor coelitus resplenduit, mirum est, nullum seruari praemiorum

1650 modum, nullas esse praecipitis liberalitatis metas. Vidimus aliquos et saepius, licet plurimum regiae munificentiae sub hastam miserint, plura centenorum millia redituum inde adhuc retinuisse, suisque transmisisse. Sed vt hos hac in re progressus mireris, hoc habe breuiter.

Thesaurarium regni, in comitiis, publice de prouentibus regiis, temporum, vt ille aiebat, iniuria diminutis, disperditisque teloneis, (at liberalissimi, ne dicam prodigi regis bona 39), etiam mensae regiae, seuerissimis adscripta legibus omnia, plene istae Harpyiae inuaserant) differentem audiuimus, eo vsque inopiae aerarium regis in Poloniae prouinciis deuenisse (coram Lituanis in regem aequior fuerat) vt nec integra trecenta millia, in tot regalis magnificentiae expensas, magna sua solertia corradi possint, cum ille ipse priuati ex publico patrimonio census, plura quadringentis florenorum millibus numeraret. Quid mirum, si in tanta erga paucos profusione, atque maxima ex parte occupatis, a mulieribus, pueris, emtoribusque, iuribus, his ingentibus licet prouentibus bene meriti frigeant, et rex saepissime strenuos et frugi ciues debere praemiari videat, fateatur, et velit, nullam egregiae suae voluntatis satisfaciendae habeat possibilitatem, praecisis sibimet per effusas supra modum largitiones, tantae regii fastigii virtutis, iustitiae nempe et dignae liberalitatis ac munificentiae, rationibus ac mediis. Etenim vero vel maxime admirandum est, reges Poloniae nec curare, nec id videre aut perpendere velle, quanta personae regiae atque vniuerso statui ex hac praemiorum dispergendi ratione proueniant incommoda: nec eos, vel illorum, qui, cum optiones meruerint, posthabentur, querimoniae, nec vacua generosioris seruitii aula, nec potissimae nobilitatis diffidentia, nec summa eorum quibus pace et bello recte quid committi possit penuria, nec aspera eaque quotidiana potentiorum contumacia, denique nec ipsa aequitatis et iustitiae consideratio hactenus edocuisse potuit, eas omnes, quibus in suo regimine saepissime conflictantur, difficultates, ex hoc potissimum fonte promanare. Cum hic numerosissima nobilitas in tanta praemiandi inaequalitate, nulloque virtutis ac meritorum respectu, se suosque contemni rata, offensis animis dissidet a principe. Inde alii in immensum iam publicis aucti opibus, iisdem, fundata suae familiae potentia, supra sortem priuatorum elati, ipsius regii splendoris aemuli, parentelis, clientibus, factionibusque graues, atque adeo armata vi instructi, miscere pro libitu omnia ad suum suorumque reuocare commoda, regique iam non adeo obsequio grati, quam potentia formidabiles esse contendant. Vnde non absurdus cuiusdam aulicorum iocus, qui ab extero homine rogatus, cur nam in comitiis negotia publica adeo non responderent voto et desiderio regis? in exemplum aurigam protulit, qui cum duos equos currui iungeret, vnum quidem labori assuetum, sed eum media malaque concertatione penitus confectum, alterum nitidum pinguem, eoque praeferocem atque ad omnes ictus calcitrantem, parum vel certe nihil vi proficere potuit, donec ambos pari cura habitos, labori idoneos suaeque voluntati morigeros reddidisset. Et quidem apertissime hinc videre est, quam miserabiliter inter fere omnes extinctum sit virtutis studium. Honor, qui quondam laborum, periculorum, omniumque praeclare gestorum merces, ac summa virtutum fuerat custodia, iam in contemtu est. Cum rem tanquam in speciem aspernantes, lucrum omnes sectantur, censuique inuigilant, corruptissimo interim mentientes animo, honores inani opum ostentatione, perfusis sumtibus, gula, luxu, luxuria, lurconum assentatorumque cateruis, atque eorum depraedicationibus.

Amor erga patriam, quo nihil honestius, nihil bono viro dignius, in priuatae rei conuersus studium, illaeque de republica bene merendi artes, in mutuam inuidiam, damnosas aemulationes, adulandi vires, technas et dolos commutatae, insatiabili ditescendi cupidine, saepissime per damna et clades publicas eluctante. Luxus, luxuria, plenis inuecta plaustris, exinde prodigalitas in pretio, frugalitas et recti mores despicatui sunt, vt nullum publicis negotiis admoueri fas sit, cui res in vanissimos non suppetat sumtus. Desidia, ignauia, plerosque in miseram demersit socordiam, dum alii luxu distenti, nihil praeclari animo concipiunt, plurimi parta ex publico metientes patrimonia, satius ducunt dome-

39) Vladislai IV nempe, de quo rege auctor verba facit, qui omnium, quantum ego quidem ex historia Polona compertum habeo, regum liberalissimus atque adeo prodigus erga Polonos fuit. Facilius inde intellectu consequimur id quod auctor supra de nimiae Vladislai liberalitatis consequentia dixit.

domesticae incumbere fortunae, quam nouas sectari res cum sudore et dispendio. Praeclara vero ingenia et animi ad virtutem facti, et quorum in mediocri educatio, eo melior, quo a luxu et assentatione, vel in ipso patriae inseruiendi limine remotior, infaustis virtute nitentium deterriti exemplis, magnos spiritus domesticis addicunt curis, tutissimum, ex littore aliena spectare naufragia, arbitrantes, vel acquisitis per recte facta patrimoniis, dum nihil spei in virtute vident, aliorum exemplo fortunam quae fas nefasque ducit, sectari coguntur. Maxima pars potentiorum, qui suo fastui omnia deberi existimantes, inter arcana suae tyrannidis, quam in leges et iura aequalitatis exercent, hoc maxime cauent, ne tenuior ciuium fortuna, non solum ad praemia, sed nec ad ea reipublicae munia, vbi virtutem testari queat, possit assurgere. Vnde nullum virtutis vitiorumque discrimen, nulla bene vel male meritorum consideratio, recte vel perperam egerint, aeque praemiantur. Inaudita turpiter et flagitiose gestorum poena. Potentiae suae, toto ac admirando inter se peruerse agendi consensu, perire omnia, quam in rectam cogi rationem, satius multis est. 1650

Sola comitiorum peragendi ratio, illa nempe nuntiorum de republica consultandi palaestra, non adeo praeclusa videtur, quin et huic nobilitati pateat, et aliquam testandae virtutis praebeat occasionem. Sed vt in immensis pelagi spatiis, minuta lemborum vela nulli fere vsui sunt, nisi quae grandioribus inseruiant nauigiis; sic istis in hoc ingenti atque procelloso rerum aestu, suo ductu, suisque auspiciis, nec sapere, nec dignam sustinere personam, dignum est, quin illico obruantur, nisi alicui adhaeserint eorum, qui valido factionum clientumque remigio freti in publica tempestate norunt eluctari cum commodo, suarumque ambitionum et commoditatum portum tenere. Horum non peruerti exemplo et consuetudine Vlissea quidem opus est prudentia, qua solus ille Circea pocula sine noxa gustauit 40).

Sub finem Aprilis luctuosa incendii calamitas Varcensi accidit populo. Maiori quam dici potest detrimento, peruagatum est incendium, proxima primum, dein remota corripit plana, edita, aeque populatur, tanta celeritate, vt subsidia quaecunque praeuerteret flammae velocitas. Funesta oppidanorum facies, lamenta foeminarum, eiulatus infantium, omnia implent: morari et fugere aeque periculosum: quia quocunque tandem diuertebant, instabat ignis, nec transitus per vicos facile erat, quos multitudo, tigna et trabes, ruina aedium adeo oppleuerat, vt nemini nisi per superatos aggeres pateret iter. Aedium absumtarum haud difficile fuit inire numerum ex censu publico. Dominicanorum coenobium et templum conflagrauit, ducenta et quinquaginta aedificia. Quaerentibus vnde repentina illa strages, vnde tanta ignis pertinacia, patuit causa ex mangonum tabernis. *Varca oppidum exustum.*

Sub idem fere tempus NICOLAVS de Potok POTOCKI, supremus bellorum minister, post biennem fere in Tartaria detentionem, in pristinam restitutus libertatem, graui lytro redemtus Varsauiam venit, regem salutaturus. Inde paucis post diebus Sluckum versus ad exercitum rediit, minas intentatus Chmielnicio, more anguis, qui obtrito capite postremum cauda minatur. Rex cum tota aula integro mense per aeris intemperiem Niopoletum secedit, tertio a Varsauia milliari. Interea commissarii rei nummariae datum negotium decima sexta Maii inchoant, emissis his quaestionibus: *Potocius ex Tartaria redux.* *Rei nummariae negotium.*

An idem valor retinendus sit monetarum, qui hactenus in vsu fuit, an immutandus, id est, vtrum minuendus, an augendus? si minuendus per reductionem, haec reductio qualis esse debeat, an totalis, an partialis?

An cudenda moneta noua, vel retinenda peregrina ad sui intrinsecam bonitatem redacta? Si

40) Quae auctor, eques Polonus, qui omnia in salutem patriae libere se scribere posse credidit, de potentioribus sui temporis acerbius dixit, in nostra iam non omni ex parte quadrant tempora. Caeterum non male me fecisse existimo, cum manifestam Rudauscii in populares suos, Polonos, calumniam, e dicendi contextu plane reieci, quam ego extraneus Polonis addictus digerere non potui, multo minus, credo, procer Polonus poterit concoquere. Ne autem ab iis, qui summae sibi ducant religioni, alius auctoris vel vnicum verbum omittere, criminis possim incusari literarii, referam hic fideliter quae omisi. Dixit RVDAVSCIVS praemissis verbis: *hoc maxime cauent, ne tenuior ciuium fortuna non solum ad praemia, sed nec ad ea reipublicae munia, vbi virtutem suam testari queat, possit assurgere,* sequentia: *Soli ipsi, fuci ignauum pecus, incubantes praesepibus, et publicam depascentes felicitatem, suos, abortiuos licet, patriae foetus, ad omnia belli pacisque negotia, reipublicae obtrudentes,* quod scripturae genus non leue tantum, sed et indignum mihi videtur.

1650 *Si cudenda, an ex puro argento, an vero mixto?*

Si ex mixto, an ex eadem mixtura, omnes species monetarum cudendae, an singulae ex diuersis?

Si ex diuersis, qua proportione singulae mixtiones debent esse differentes? Si ex eadem mixtione, qualis esse debeat norma.

Qualis debeat esse moneta, an impensae aliunde prouidendae, vt exacte bona sit, an vero impensae deducendae?

Si deducendae? An ex bonitate intrinseca, an ex pondere?

Vndecunque tandem detrahantur, quantae detrahi debeant?

An pro republica aliquid detrahendum de moneta, vel non?

Cusa moneta quomodo retinenda, ne euehatur? Quibus rationibus peregrina adulterina extirpanda? Quibus rationibus cauendum nec extirpata denuo importetur? Quae proportio debeat esse auri et argenti?

His quaestionibus trium hebdomadum spatio digestis, tandem finali conclusum decisione: *Valorem rei nummariae immutandum per reductionem, peregrino adulterino Hollandorum extirpato omnimode argento.*

Academicorum Cracouiensium turpissimum factum.

Haec dum Varsauiae fiunt, interea Cracouiae academici Cracouienses cum dissidentibus a fide, tragoediam instituunt. Adulta nocte insolentes conglobato numero studiosi, audaci facinore, sub praetextu religionis, antiquorumque academiae priuilegiorum, aedes cuiusdam mercatoris inuadunt, diripiunt ac solo aequant. Idem factum cum vidua identidem dissidente a fide. Indebitum re vera, audaxque etiam in dissidentes, impune studiosorum facinus. Interim dum in Moschouia Bartlinski munere defungitur suo, Varsauiam, anno iam adulto venit Mustafa Aga, ab ISLAN GEREIO, Tartarorum Chano ad Regem delegatus. Causa legationis erat renouatio foederis: Oblatae contra Moschorum potentiam Tartarorum vires. Moschorum se ille, late patens subiugaturum Poloniae regno pollicitabatur imperium, Astrachanense et Casanense regna, se eisdem ademturum minabatur. Adiuuaret solummodo rex parte ab altera, certum, eum non posse alia ratione, nisi quaesito ab extra bello, securum in Polonia regnare. Viros, inquiebat, militares Cosacos Tartarosque, non decet torpere, nec domi affixos esse suae glebae. Admissus deinde in conspectum regis, demissa praeuia veneratione magni Chani donum, sagittas, pateramque obtulit regi. Hunc legatum diebus aliquot antecesserat Bartlinski redux ex Moschouia. Literas is magni ducis ad regem scriptas attulerat, plenas officii et humanitatis. Foedera reuocabat dux vtrique genti, sancte huc vsque culta. Caeterum quid PVSKIN, quid reliqui somniassent legati, de reddendis sibi prouinciis, belloque inferendo Poloniae, hoc se inscio nec consulto fecisse, aiebat: Optare pacem inter Moschos et Polonos inuiolatam, hac stabilita, spem esse, iunctis viribus animisque bellum aliquando Ottomanis inferre. Caeterum qui famosis carminibus magni ducis perstrinxissent famam, de his supplicium vt sumeretur, precari regem, illisque insuper, qui legitimum titulum denegarunt, improbari petebat. Eadem responsa attulerat Moschorum legatus. Hinc iam Moschi proniores coeperunt esse ad pacis leges, nulla de Czerniechouia, non de Seueria vel Smolensco facta mentione, vnicum petebant, poena scilicet afficerent illos, qui satyrico more debacchari in magni ducis ausi fuissent maiestatem; vt et illos, qui titulos denegarunt, caetera salua fore pollicebantur. Ad extremum, cum tali responso in Moschouiam redeunt: Ducem WISNIOWIECKI ob denegatos debitos titulos magno duci Moschouiae, ad futura generalia ordinum citari comitia. Librum SAMVELIS TWARDOWSKI, serui publici manu in ignem dandum. Ita Moschorum deferbuerat ira, quorum animos Tartarorum occupauerat pauor. Donis deinde acceptis, quae duodecim millium florenorum excedebant summam, sexto post aduentum mense, Varsauiae valedicunt, publico a rege excepti conuiuio. Erat inter caetera petitionis Moschorum puncta illud non extremum: DEMETRII, magni ducis Moschouiae, et MARI-

Tartarorum legatio ad Regem. Tartarorum Chani consilium contra Moschos suggestum.

Literae magni ducis Moschouiae ad Regem Polonum.

Moschorum postulata ac Polonorum responsa.

NAE, Georgii quondam Mniszek Sendomirienſis palatini filiae, ſuppoſititium, vt aſſerebant, filium, quem penes Chmielnicium eſſe conſtans vulgauerat fama, Moſchis extraderent Coſaci. Qua de re regis conſenſum literasque ad Chmielnicium Moſchi expetebant. Aſſenſum eſt Moſchorum petitioni, data ad Chmielnicium epiſtola. 1650

Eo tempore LVDOVICA Poloniarum Sueciaeque regina infantem Poloniae pepererat, vigeſima prima ſcilicet Iulii, die diuae Praxedi ſacra, hora circiter nona ſub veſperam. Nomen infantis MARIA ANNA THERESIA. Die deinde decima quarta Augusti ad ſacrum fontem ventum eſt. Sacris operabatur MATTHIAS LVBINSKI, Archiepiſcopus Gneſnenſis, regni primas primusque princeps, idem ſacro abluebat fonte. Adſtitit ei LEONORA SAPIEZYNA, vicecancellarii magni ducatus Lituaniae coniunx, comitis de Tarnow palatini Vendenſis filia, vna cum ſereniſſimo CAROLO FERDINANDO, Poloniae Sueciaeque principe, Opolienſi et Ratiborienſi duce, Plocenſi ac Vratislauienſi antiſtite, regis fratre, infantis patre luſtrico, qui diebus ante aliquot ex Sileſia reuerſus fuerat. Actum id die lunae, die, inquam triumphanti coelorum reginae ſacra, Varſauiae in principe baſilica, diuo Io. baptiſtae conſecrata. Tota deinde nox inter triumphantes voces, miſſilesque ignes, plauſus optimatum, et vulgi acclamationes exacta eſt.

Naſcitur infans Poloniae ac paulo poſt ſacro fonte abluitur.

Per ea tempora, nono ſcilicet calend. Auguſti hora quarta antelucana GEORGIVS dux in Oſſolin, comes in Tęczyn, ſacri Romani imperii princeps, regni Poloniae cancellarius, palatini Sendomirienſis filius, vita defungitur. Illo ipſo ſcilicet die, quo Romam properare feſtinabat, quod ſingulare quid viſum eſt. Vltimus illi fuit ille dies, qui Romanae profectionis primus fuiſſe debuerat. Pridie ſanus per omnia, regi ac reginae, coniugique valedixerat, de bonis regalibus cum conſenſu regis ante diſpoſuerat, in praeludium ſcilicet futurae mortis. Apoplexia ad extremum viginti quatuor horarum ſpatio extinguitur. Vir magni nominis, et cui Polonia plurimum debet. Primam ab infantia aetatem applicauerat ſtudio literarum, adultus genio praeualente, reginae ſcientiarum eloquentiae breui faſtigium nactus eſt. Varias inde Europae luſtrauit partes. Hinc illi arcana ſcientiarum patuere, qualia vix aperiunt aetates et ſaecula. Redux in aulam vocatur Sigismundi III, laudatiſſimi, prudentiſſimique Poloniarum regis mandato, cuius vultum in vicaria ſui perſona, grauiſſimi belli tempore, ad magnum Britanniae regem IACOBVM VI, per remota terrarum ſpatia circumferens iuuenis adhuc, legati et oratoris functus eſt officio, legati dum peroraret, oratoris dum perſuaderet, ac cum ſeptem millibus auxiliariorum in Poloniam reuerteretur, dignus profecto, qui ab eodem rege glorioſiſſimo, regni paulo poſt deſignaretur vicetheſaurarius. Vbi Sigismundus III viuis exceſſerat, Vladislaus IV nobile opus a Sigismundo patre coeptum in Oſſolinio perfecit, dignus tanto parente filius, liberalium cultor ſcientiarum amans. Sic in obſequium Vladislao IV totus mancipatus Oſſolinius, primo Romam ad VRBANVM VIII cum obedientia miſſus, dein ad maris Adriatici dominam, mox ad comitia generalia Ratisbonam profectus, a ſummo Pontifice vnicus nominatus, a ſacratiſſimo imperatore Ferdinando II princeps imperii ſalutatus, in Poloniam rediit palatinus Sendomirienſis, futurus mox annuli publici cuſtos. Actus inde aemulatione in catholicam fidem, militiae in Ottomanos nouum ordinem ſub inuocatione deiparae virginis adinſtar Melitenſis ordinis, typum diu ante meditatum palam vulgat in ſenatu. Finis inſtituti erat Chriſtianae protectio fidei et augmentum, ſed Polonis eo magis ſuſpectum, quia nouum vix in praecipitem caſum non egerunt ipſum ordinis inſtitutorem, atque hic Oſſolinii ordinis exitus fuit. Nunquam Oſſolinio, in omne opus, quoque arduum, dotes animi natales et virtus defuerunt. Vicecancellarius deinde mox creatus cancellarius, omnium arbiter erat. Ad haec procerum murmera magna, aſt maior patientia, certe ingens ſeruitus fuit, adorantibus certatim omnibus eam, cui indignabantur, fortunam. Erat venerabilis, quales Roma olim vidit et mirata eſt Fabricios, Cincinnatos aut Fabios. Sagax, ſeuerus, ſapiens, oratorum ſui temporis princeps. Praefecturas magni obuentus habuit, Lublinenſem, Lubachouienſem, Brodnicenſem, Rycenſem, Andzelenſem, Lubomenſem, Bydgoſtienſem. Filium vnicum Franciſcum, capitaneum Bydgoſtienſem, Lubaczouienſem, ex Iſabella, de Zurow DANIELOWICZ theſaurarii regni filia ſuſceptum: Hunc mors indebita ſuſtulit, vigeſimo tertio eius aetatis anno, poſtquam Catharinam de Dzialyn, palatini Pomeraniae filiam in matrimonium duxerat, quanquam coniunx maritum aliquot anteceſſerat menſibus: Filias tres, quarum maior natu Helena Tecla, Alexandro Lubomirski, comiti in Wisnicz, ca-

Moritur princeps Oſſolinius, cancellarius regni.

Laus Oſſolinii.

Q 2 pitaneo

1650 pitaneo Sendomiriensi et Zatoriensi, stabuli regni praefecto nupta est. Aliae vero duae, Anna Theresia, et Vrsula Brigitta, illa Sigismundo S. R. I. comitia Dönhof, Socaliensi et Boleslauiensi capitaneo, haec Samueli Kalinowski, domino in Vsiatyn, Braclauiensi, Lytinensi capitaneo elocatae sunt. Praefecturas omnes cum consensu regis cancellarius in hunc modum distribuit. Lublinensem, Georgio Ossolinski nepoti suo, Maximiliani Ossolinski thesaurarii curiae regni filio, et Capitaneatum stęzycensem cum omnibus oneribus contulerat Samueli Kalinowski; Bydgostiensem Sigismundo comiti a Dönhof: Lubaczouiensem Alexandro Lubomirski, comiti in Wisniez. Quoniam autem lege publica vetitum est, ne vnus idemque duas cum iurisdictione praefecturas obtineat, ideo capitaneatum stęzycensem rex Alexandro Sileski, succamerario Posnaniensi, militi veterano contulerat. Corpus cancellarii Climontoum vetus Ossoliniorum oppidum honorifice deductum ibidemque magna pompa tumulatum est.

Petrus Firlei castellanus Camenecensis moritur.

Cancellarii mortem paucis diebus antecesserat PETRVS FIRLEI, Camenecensis Castellanus, Gubernator Trembouoliensis, vir in rempublicam summis meritis clarus, eius filius in expeditione Pilauiensi ex male affecto aere, morbo qui haud procul pestilentia aberat, correptus, patrem paulo ante praecesserat. Vix adoleuerat primisque in bellum rudimentis initiabatur, cum extinctus est.

Meteoron.

Exeunte Iulio mense, tam foeda procella fuit, tantus fulminum strepitus, fulgurum decurrentium minae, turbinumque impetus, vt dixisses tunc sub concauo lunae arsisse coelum. Plurimi quoque lapides cum copioso imbre e nubibus delapsi 41) instar silicis, Varsauiae inuenti sunt, in platea quae a Danubio nomen sortita est. Imo hiatum ingentem in coelo multi notauere, qui ab occasu solis ad sequentis diei ortum, disrupto coelo, ignem euomuit, et voragine late hiante metum spectantibus iniecit, ne terrarum orbis absorberetur.

LIBRI II. CAPVT III

SYNOPSIS

Chmielnicius Valachiae principem aggreditur ac paulo post profligat. Puncta compositionis Valachos inter et Cosacos. Quis tunc Polonorum sensus de bello Valachico. Tartari legatio et postulata ad Polonum regem. Mittuntur in Sueciam a Chano Tartarorum legati, et e contra e Suecia in Tartariam oratores. Potocius per literas arcana Chmielnicii aperit consilia. Literae Kisielii ad regem. Poloni quid Chani Crimensis respondent legato.

Chmielnicius Valachiae principem aggreditur ac paulo post profligat.

Isdem diebus rex Czeruinscum septimo a Varsauia milliari distantem locum, diuae virginis imagine celebrem inuisit, ac breui iterum reuertitur Varsauiam. Quo fere tempore Valachicum principem Chmielnicius vna cum Tartaris armis aggressus, gaza superba spoliauit. Nec hoc satis, profugum Tassis, vrbe metropoli sequutus fuisset, nisi certis conditionibus maturauisset princeps furorem sistere Chmielnicii. Parum interest belli illius casus referre, praesertim quod tumultuariis et obscuris vtrinque gestum est manibus. Vna fuit acies iusta, qua profligati Valachi, castris quoque exuti sunt. Cosaci Tartarique praeda diuites ac spoliis graues, facile in has postea conuenere cum Valachis leges:

I. Prin-

41) Ne quis credat physices expers, lapides in nubibus posse generari. Venti saepius magna vi lapides, pisciculos herbarum flores etc. arripiunt, in altum vehunt, et longa abhinc distantia iterum in terram deiiciunt.

I. Princeps Valachiae Valachiam pleno iure obtineto. 1650

II. Filius Chmielnicii, principis Valachiae gener esto. Puncta compositionis Valachos et Cosacos inter.

III. Tartaris Cosacisque ex nunc sexcenta millia thalerorum numerato.

IV. Polonis nequaquam faueto.

Cauebat praeterea, ne liceret meminisse iniuriarum, vlloue indicio, quidquid per hos tumultus actum esset in aula ottomanica vindicare. Ita prius finitum est in Valachia bellum, quam in aula vicini nuntiaretur regis, qui per id tempus aurae impatiens vrbanae Bialouesum secesserat, inde Bielscum praefecturam Hieronymi Radzieiowski deflexerat.

Chmielnicium in Valachia praedam egisse visa Polonis proceribus res admodum funesta. Quippe amicus reipublicae princeps, partes regis sequi hucusque videbatur. Ingens Polonae potentiae fundamentum, Valachiae principum amicitia, tunc sacramento adactus, Chmielnicio Cosacisque fauere in posterum audiebat, et quod pessimum Turcarum aliquam criminationem respublica omnimode subuerebatur, ob vastatum a Cosacis Valachiae principatum. Alii econtra hoc ipsum tempus esse abrogandae ab imperatore Ottomanico Tartarorum cum Cosacis initae societatis. Quanquam nec hoc nec illud postea euenit, prudenter per idem tempus conniuente Turca, cui tunc Veneti graues, sensim victricia Graeciae legebant littora. Polonorum de bello Valachico sensus.

Haud multopost adest Szefer Aga, Crimensium Chani ad regem missus legatus. Summa legationis haec fuit: Tartari legatio et postulata.

I. *Miles Polonus e castris dimittatur.*

II. *Hiberna non in Russia, sed in ipsa Polonia habeantur.*

III. *Contra Chmielnicium arma ne moueantur.*

Suspecta siquidem nouae potentiae hospiti Chmielnicio omnia erant. Hinc reipublicae armorum cum Moschis societatem subuerebatur. Illinc captos duces, pristinae restitutos libertati inique ferebat, extinctum denique cancellarium plus iusto dolebat, scilicet quem ipse palam antea suum protectorem et defensorem apud regem iactitauerat. Adeo timori nulla munimenta sunt satis.

Adiecit idem quoque Crimensium Chani legatus, adfuturos breui Tartaros oratores in Sueciam mittendos, precari proinde nomine Domini vt libere possint e portu Gedanensi Stockholmiam soluere. Interpretem quoque Polonum, si fieri posset, a rege petebat barbarus. Annuit ad vtrumque rex, addito illis bino interprete Polono, qui Hamaxobiorum callebat linguam, quam ille Polonice interpretabatur, quae illorum acceperat lingua. Altero Francisco Hilbrant, suo secretario natione Borusso, viro magnae experientiae, sagacitatis et ingenii, multarum quoque linguarum perito, qui e Polono idiomate Latine interpretabatur. Ita abditos Chani Tartarici quoque sensus hi duo interpretes melius retulere suo regi, quam Tartari oratores Crimensi Chano, quanquam nihil dignum hac legatione actum est. Viderunt Sueci vilissima mancipia, quibus plaustra coriis tecta domos trahunt, dum pabulo pecoris magis, quam aruo student. Hinc forte curiositatis causa missi quoque vicissim Sueci in Tartariam oratores. Tartarorum legati in Sueciam soluunt e portu Gedanensi. Mittuntur quoque in Tartariam Sueci oratores.

Caeterum nihil eorum, quae Chmielnicius machinabatur, ignorabat Potocius cunctabundus ingenio, et semper exequi differens consilium, quod tarde sumserat, regi tandem per literas aperit. „In quo rerum articulo nunc cardo et fortuna vertatur reipublicae, ex me accipe. Chmielnicius recenti elatus victoria, spoliis diues, promisso denique connubio et amicitia principis Valachiae superbus, iterum arma meditatur, strepitum hostilium armorum iam audio. Moldauiae regulus Chmielnicio fauet. Rakocius triginta millium collecto exercitu Cracouiae minitatur. Non ergo iam amplius succedunt sed concurrunt infortunia. Hinc triceps Cerberus Chmielnicki, illinc anguiuoma Tisiphone Potocii literae ad regem.

1650 Dacia: Illic furiae infernales Tartari: Illic sitiens Tantalus Suecus: Illic rex vmbrarum Pluto Byzantii imperator, qui vexillum baltheumque transmittit principatus attributi symbolum, vicissim ex Kiiouiensi, Cernichouiensi, ac Braclauiensi tractu tributa pendere iureiurando promittit. Neque vero somnia haec quis putet, legati a Tartaris in Sueciam missi sollicitaturi ad arma procul dubio contra Poloniam sitientem Tantalum. Quid Tartaris cum Suecis, illi vltimi Asiae, hi semptentrionis accolae, tanto terrarum spatio dissiti, vt vix Scytharum nomen cognitum nisi in fabulis. Iam autem inaudita in orbe condito in Sueciam Scytharum legatio, quid nisi Poloniae vltimum excidium minitatur? Soltan Achmetes calendis Octobris redux Valachia in Tartariam rediit, haud cum magno exceptus triumpho a Chano Crimensi, qui aegre illatam Valachis hostilitatem probat, nec satis illi fuisse cordi desolatam prouinciam compertum habeo. Haec impendentia mala Maiestas Vestra summa sua anteuertat prudentia et celeritate. Cui enim non constat, Chmielnicium vulpinum in modum, Polonis toties illusum, nunc optimam rei gerendae arripere occasionem, scilicet vt ad nos vna cum ciconiis redeat sub aestatem. Proinde si quid artis, si quid virium Poloniae superest, occupandus Chmielnicius, Cosacique delendi, si tristiora expectare nolumus, quae certo subsequutura sunt Chmielnicii flagitiis, si securum interim relinquamus iter. Haec summa literarum.

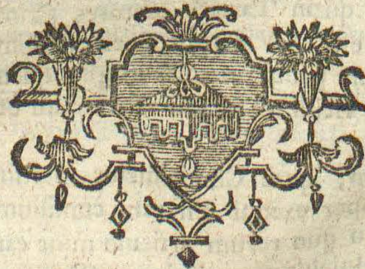
Kisielius regi scribit.

Post aliquot dies Kisielii ad regem perferuntur literae in hunc modum scriptae:

Aegris oculis Chmielnicium, summam reipublicae in vnum translatam Potocium aspicere, quae iam, vt maxime incolumis esset, stare tamen non posset, nisi amoto Potocio, cuius imperium omnes fastidire inciperent: Se ad id consilii publico vrgeri periculo. Tartarorum pars vna cum Tassirio Crimum reuersa, pars altera in Cherinienſibus spatiatur campis. Chmielnicius curam religionis Graecoschismaticae iterum reuocat, illam ad hanc diem violatam, non amplius violandam, proclamat, pro benefico accepturus, si sine sanguine auitis legibus contenta viueret Russia; mea quidem huc vsque stetit sollicitudine, quod nec Sacramento quidem a nostris Zborouianae leges comprobatae sint. Nunc vero nouum sacramentum Chmielnicius exposcit, obsides pacis petit, vt securius viuat. Dissolutis siquidem Polonorum procerum animis, sensim apud hostes perire incipit pacis nomen. Ista tot mala anteuertat Maiestas vestra generalium ordinum comitiis, vsitato hactenus in anxiis rebus remedio. Quod si vero haec sua minime placerent consilia, orare, vt saltim salutari aliqua ratione subueniret. Quod ad se attinet, abdicare Russiam, in qua hactenus vmbra potius, quam senator viueret.

Tunc simul omnes proceres abstinebant aula, precibus tandem regisque auctoritate, ac imminentium malorum tumultu exciti Varsauiam conuolarunt. Neque mora omnes vnanimi consensu, generalia ordinum sollicitant comitia, quae vsque ad calendas Decembris dilata sunt. Legato Scythico vno verbo responsum: Se arma non affectare, pacem et foedera sancte colere, nec Chmielnicio quidquam hostilitatis inferre in animis omnium esse. Rerum nouitas ingentem regi sollicitudinem incussit. Mox Potocium redire in Poloniam iubet, militibus hyberna in Polonia assignat.

Poloni quid Chani Crimensis respondent legato.

LIB. II.

LIB. II. CAPVT IV

SYNOPSIS

Rex Pontifici Innocentio X scribit. Pontificis responsum. P. Adriani Societ. Iesu theologus Viennam mittitur. Quid Caesar respondet. Rex comitia ordinibus indicit. Caroli II Angliae regis legatio. Quid Poloni respondent Angliae regis legato. Bellum a Polonis contra Cosacos acclamatum. Comitiorum articuli ac deinde finis.

Inde ad fortiora consilia respexit rex, Pontifici Innocentio X in haec verba scribens: Optandum sibi esset, parta iam pace frui posse, ac vna cum optimo Pontifice in commune christianitatis consulere bonum, sed nutantes Cosacorum animos iterum se retrahere, et ad arma ciuilia inuitum prouocare. Caeterum exhaustum Poloniae aerarium, et alieno aere grauatum non esse tanti, vt hanc belli sustineat molem. Proinde precari, vt periclitandi regno, ac per consequens catholicae religioni tempestiue subuenire dignaretur communis christianitatis parens, non commeatu, nec milite, sed neruo belli, pecunia, maxime cum piis causis fauere dicatur Roma. 1650 Rex Innocentio X Pontifici scribit.

Pontifex ad haec, regi sacra transmiserat munuscula, vna cum benedictione apostolica ac plenaria indulgentia euntibus ad bellum. Exhaustum quoque diui Petri aerarium esse, responsum est. Ingrata Polonis proceribus pontificis epistola fuit. Quippe non obscure repulsi erant, et hoc ipsum in contemtum sui interpretabantur. Vnde ad fortiora et vicina confugere remedia, quodque potissimum rebantur remedium, ad imperatorem Ferdinandum III Romanorum Augustum auxiliares impetraturi copias confugiunt. Literis et oratione explicant pericula, coniuratam Asiam quaeruntur, perorante viro religioso e societate Iesu IOANNE ADRIANI, Italo. Imperator ad haec breuibus respondet: Se prouinciis ac milite a Suecis spoliatum, ad vltimum pecunia pacem et tranquillitatem Germaniae redimere coactum, nunc summopere egere prorsusque vacuum reperiri Austriae aerarium. Ita nec Auster nec Hesperus afflictae ac pene exanimi ausus est succurrere Poloniae. Interea comitia inchoantur Varsauiae, initio non admodum frequentia, sed quae postea prouinciarum auxerant ordines. Aderat Potocius, Leszcinius, Lubomierscius, Opalinii, comes Ostrorog, Radzieieuius, aliaque procerum capita. LESZCINIVS tunc ex vicecancellario summus regni declaratus est Cancellarius, maioris sigilli custos, in locum demortui ducis Ossolinii, vicecancellarius vero HIERONYMVS RADZIEIEWSKI, gubernator Lomzensis, qui scilicet mense Maio celebrauerat hymenaeos cum Adami Karanouii, curiae regni Mareschalci relicta opulentissima vidua. Luctum illa praepropere exuit, vix, a mariti morte, trimestri exacto. Pontificis responsum. P. Adriani S. I. viennam mittitur. Quid Caesar respondet. Rex comitia ordinibus indicit.

Initio comitiorum venit Varsauiam IOANNES comes CRAFFT, Caroli eius nominis secundi Angliae regis legatus. Hic aduersam regis sui conquaerebatur fortunam, inauditum Anglorum contra regem commissum memorabat crudele facinus. Per communem, inquit, regum fortunam, per euitabile regnorum fatum, per tutelares Poloniae deos, per innocentem Stuardi sanguinem, succurre miseris, miserere afflictis Polonia. Tu, quae olim Schemeto Turcarum tyranno asylum, quae Carolo Daniae regi secura statio fuisti, nunc infelicissimo post hominum memoriam suffragare regi. Nec diu me patitur precari instans malum, nec leuiter deprecari pro incolumitate Caroli II Angliae regis possum, quem furiosa grassatorum turba vndique circumdedit. Tragicum anno elapso theatrum spectauit sanguineum Lugdunum Anglorum. Vidit trium regnorum moderatorem, innocentem victimam, regale subdere caput, quod postea populo circa theatrum circumfuso monstrauit carnifex. O infelicem Scotiam, quae haeredem vendidit, o purulentam regum sanguine Angliam, quae vno saeculo duo sacrata damnauit capita! Ergo vindictam Anglia reposcit, Scotia vindictam clamat. Vtramque debellabis, rex augustissime, si afflicto regi succurres. Caroli II Angliae regis legatio.

1650

Funestum Angliae regis finem doluere Poloni proceres, odio maiore in Anglos quam luctu. Quis enim vnquam hanc Angliae pompam, hanc rerum humanarum credidisset scenam? Vnde omnium fere Poloniae procerum elicuit lacrimas tantae infelicitatis renouatio, donec dilato in sequentem diem conuentu dilaberentur optimates. Sequenti mane prima omnium fuit propositio de auxiliaribus Angliae regiis copiis, omnibusque suffragiis in hanc sententiam itum: Quantumuis grauissimae Poloniae calamitatis tempore, adiuuandum tamen, innocentem Angliae regem. Vnde decimatio bonorum Scotis et Anglis in regno et prouinciis adiacentibus indicta, aliquot centenis millibus auri Angliae regi subsidio fuit, quod subsidium postea magno constitit Poloniae, vt sequentibus memorabimus. Reges vero principesque norint, sceptrum bonum esse fallax, neque in solis auorum suorum trophaeis et gloriis haereditate partis, secure conquiescant. Omnis enim coronae possessio non est semper secura. Quod regnum est, obsecro, cui parata non sit ruina? Nec ista interuallis diuisa, sed horae momentum interest aliquoties inter solium et aliena genua.

Quid Poloni respondent Angliae regis legato.

Reliquo tempore, quod superfuit, de bello tandem belliquе apparatu toto conuentu disputatum est, ac posteaquam bellum ab omnibus, bellum contra Cosacos acclamatum, bellum alta fecialis voce indictum est, sera natalis Domini nocte conuentus dimissus, cuius summa in quatuordecim distincta est articulos:

Bellum contra Cosacos a Polonis acclamatum.

Comitiorum articuli ac deinde finis.

I. *Commissio Lublinensis, vt et decreta supremi in regno parlamenti rata ac inuiolata sunto.*

II. *Plenipotentiarii ac legati ad Cosacos assignati, Stanislaus Zaremba, episcopus Kiiouiensis, Adamus Kisiel, palatinus Kiiouiensis. Ex equestri ordine Georgius Niemierzycz, Georgius dux Czertwetinski et Tyskiewicz.*

III. *Edictum quo bona ad fiscum deuoluuntur eorum, qui durante intestino bello partes Cosacorum sequebantur, in totum cassatur.*

IV. *Securitatem et praesidium Cracouiae, similiter et Camenecensi fortalitio respublica prouideat.*

V. *Disciplina militari cauetur, ne miles in castris, auro et argento cristatus incedat, sub poena amissionis stipendii.*

VI. *Approbatio scripturae ratione praesidiorum Archiuo regio includatur.*

VII. *Tempus tribunalis Radomiae inchoandi dies decima tertia Maii assignatur.*

VIII. *Mercatores centum viginti millia florenorum donationis reipublicae dabunt.*

IX. *Commissarii Lubecam assignantur ad perpetua tractanda foedera inter Poloniae et Sueciae coronam. Iudaei viritim soluent reipublicae septuaginta millia florenorum.*

X. *Angli et Scoti, incolae regni ac prouinciarum adiacentium, ratione subsidii Angliae regis decimam partem bonorum extradent.*

XI. *Princeps Valachiae Polona donatus republica. Kutnarski quoque eiusdem principis intimus Secretarius, ad nobilitatis admissus insignia.*

XII. *Item Demetrius Markiewicz, Albertus Goski, et Dorosienka Cosaci nobilitantur.*

XIII. *Con-*

XIII. *Contributiones agrariae viginti sex*[42]). 1650

XIV. *In casum ingruentis mali, motum ciuilem equestri ordini indicit respublica. Militum praeterea Polonorum triginta sex millia, Lituanorum octodecim ocius leget respublica.*

Eo modo anni millesimi sexcentesimi quinquagesimi finita sunt comitia. Nec piget adiicere, nouum tunc excogitatum in iisdem comitiis consulendi de republica genus, dum potentem quendam contradictorem, cuius nomini parco, plurima sibi in propriam vtilitatem arrogantem, ac priuatis omnimode tunc studentem commodis, in multam noctem studio pertrahentes consulentium vota, somno ad extremum vicerunt, qui si vigil fuisset, plurium in sua vota traxisset sententias. Adeo pro focis interdum acrius pugnatur, quam pro aris.

HISTORIARVM POLONIAE
AB EXCESSV VLADISLAI IV
POLONIAE SVECIAEQVE REGIS,
LIBER TERTIVS.

LIBER III. CAPVT I

SYNOPSIS

Describitur nouum bellum cum Cosacis, Chmielnicii sensus et sollicitudo circa arma expedienda. Responsum Chmielnicio a Moscho et Transyluano. Polonus rex legatos dimittit in Sueciam et Moschouiam. Lubecae coepti Suecos inter et Polonos tractatus. Illorum quis progressus, et dein finis. Numismata a Polonis Lubecae sparsa. Quis ad haec Suecorum sensus. Rex Varsauia Lublinum mouet. Legatio pontificis ad regem Polonum, cui dona ab vrbe transmissa praesentat pontificis nuntius. Reginae animus eiusque in castris praesentia. Moritur dux Korecius et comes Ostrorog. Chmielnicii adhortatio contra Polonos. Eiusdem interceptae literae ad Rakocium. Regis vlterior in Russiam profectio. Militum numerus. Chmielnicii animus. Regina Varsauiam redit pauida.

Extincta haud fideliter Russiae incendia, maiori flamma, quam ante, hoc anno reuiuiscunt. Pudebat Potocium Kalinouiumque, victores alias duces, Tartarica subiisse vincula. Hinc vltionem vterque iurauerat. Nec remorabantur, vsi in comitiis suorum clientum factionibus, quibus nobilitati persuadebant vniuersae, posse Cosacos Tartarosque deleri. Igitur bellum tota Polonia acclamatum est. Et Chmielnicius tunc alienus a bello nequaquam fuit. Graecum ingenium Turcicis iam permixtum artibus. Neque mora legatos supplices Byzantium ad magnum orientis imperatorem mandat. Reciperet ille sub clientelam et patrocinium suum, toties iam supplicem Russiae popu-

1651 Nouum bellum cum Cosacis.

Chmielnicii sensus et sollicitudo circa arma expedienda.

42) Nempe grossi aeris Polonici, qui 3 grossos Saxonicos cum quinque obulis efficiunt, quaeque summa ab vnoquoque iugere solui debebat. Antiquis temporibus decem grossi, postea quindecim ab iugere soluebantur in Polonia.

1651 populum vniuerſum, piae et iuſtae ſuffragetur cauſae. Nihil eſſe, quod amplius timeat Polonos, qui vna acie victi, eius Caeſaream adoraturi ſint purpuram. Agentem praeterea ſuum in aulam Ottomanicam admitti petiit. Caeterum in Tartariam curſorem dimittit, quid facto opus ſedulo requirit. Moſchum quoque et Tranſyluanum ac Moldauium Polonae reipublicae infidos principes, qua literis, qua muneribus ad ſocia ſollicitat arma. Nec hoc ſatis. Miſſi ſunt a magno Tartarorum Chano, Chmielnicii inſtinctu in Sueciam, vt ſuperius literis ſuis innuit Potocius, legati. Adeo nunquam ſolus peccare in patriam voluit Chmielnicius, quem ſummi infimique Coſacorum, dono deorum ſibi miſſum ducem credidere. Imminentis Poloniae periculi ſocietas, conſcios mali principes facile iunxit in vnum. Primus imperator Byzantii togam pictam, Turcis tunicam palmatam, transmiſit Chmielnicio attributae prouinciae ſymbolum, eique principis Ruſſiae nomen literis ſuis decreuit. Agentem quoque eius in aulam recepit. A Moſcho, Tranſyluano et Moldauio reſponſum; Fauere illos Chmielnicii cauſae, nec defuturum tempus, parte ab altera regias in ſe aliquando diuerſuras copias.

Reſponſum Chmielnicio a Moſcho et Tranſyluano.

Polonus rex legatos dimittit in Sueciam et Moſchouiam.

Interea rex a ſicca tempeſtate naufragium prouidens Moſchouiam legatos haud mora dimittit, STANISLAVM WITOWSKI, Sendomirienſem caſtellanum, ac THEODORVM OBVCHOWICZ, Succamerarium Mozerenum gente Lituanum, proſapia vtrumque, viros illuſtres. Lubecam quoque aſſignati plenipotentiarii ad tractanda aeterna cum regno Sueciae foedera, IOANNES LESCZYNSKI, Gneſnenſis, STANISLAVS KOBIERZYCKI Gedanenſis ZBIGNEVS GORAYSKI, Chelmenſis caſtellani: Ex ordine vero equeſtri IOAN. ZAWACKI et ALEXANDER NARVSZEWICZ. Hi mediis Aprilis diebus iter ſuum Lubecam aggreſſi ſunt, vbi ad vltimos Septembris dies non ſine ingenti ſumtu in meris altercationibus tempus conſumſerunt. Inſolens Suecorum natio, vel ipſum Iouem ſummo deturbare credidit coelo, Polonos partim contemnebat, partim minis irritabat. Offenderant praeterea magnopere Suecos Polonorum legati, quod audita paulo poſt regis de Tartaris Coſacisque victoria, miſſilia partim aurea, partim argentea in populum Lubecenſem huiusmodi iecerant. Parte ab vna, quatuor coronae laureo ſerto intertextae viſebantur cum hoc lemmate: *Hoc nexu.* Parte ab altera, haec inſcriptio cernebatur: *Victori Scytharum et rebellium auguſto, ſereniſſimo et potentiſſimo Ioanni Caſimiro, Dei gratia, Poloniae regi, magno duci Lituaniae, Tum et Suecorum, Gothorum Vandalorumque haereditario regi D D.* Horruere Sueci ad Gothicum Vandalicumque nomen. Regis tandem Chriſtianiſſimi adnitente legato, Suecorum indignatio ſopita eſt. Articuli autem pacis, quos Suecis propoſuerant Poloni, hi duo potiſſimum erant:

Lubecae coepti Suecos inter et Polonos tractatus. Illorum quis progreſſus, dein finis. Numiſmata Lubecae a Polonis ſparguntur. Quis Suecorum ad haec ſenſus.

I. *Sueciae regnum, regi Poloniae vt domino haereditario, Sigismundi filio, haereditarii et legitimi Ioannis, regis Sueciae nepoti, deberi.*

II. *Liuonia exeunte anno milleſimo ſexcenteſimo ſexageſimo primo rediret in ius et dominium Polonae reipublicae. Titulus quoque Sueciae penes regium nomen Iagellonicae remaneret ſtirpis.*

Contra Sueci, nec nominare regem Sueciae, nec Liuoniam amplius in mentem reuocare volebant, quod ſemel, inquiebant, armis acquiſitum, armis, non rationibus, in poſterum repetatur, neceſſe eſt. Sigismundum regem pridem de conſilii ſententia regno Sueciae priuatum, eiusque filios. Caeterum, ſi pars vtraque in Liuonia Suecorum ſubſit iurisdictioni, vt nunc de facto ſubeſt, eique adhuc adiungatur prouincia Curlandiae: Eo modo viginti adhuc annorum inducias cum Polonis paciſci, Sueciae commiſſarii nomine ſereniſſimae Chriſtinae, deſignatae Suecorum reginae, bona fide ſpondent. Acceptauere Polonorum legati viginti annorum dictas inducias, ſi redderetur Polonae reipublicae ex nunc prouincia Liuoniae, titulusque Sueciae regni penes regium nomen remaneret. Indignum enim eſt, aſſerere, priuatum, regem fuiſſe legitimum et naturalem, a ſubditis vaſallisque ſuis. Ita neuter vacauit alternis propoſitionibus prolixius reſpondere. Ad extremum, quia Venetus, Hollandus et Danus deerant legati, parte ab vtraque expectati, vnanimi conſenſu placuit, diem trigeſimam Aprilis anni ſubſequentis, renouando iterum Lubecenſi congreſſui, conſtituere. Ita Poloni Dantiſcum, Sueci Stokolmiam reuerſi ſunt. Referam fideliter dilationis conuentus documentum, quod per id tempus ſparſerat Lubecenſe praelum.

Inſtru-

Instrumentum limitationis 43) 1651

in primo congressu Lubecensi mediante Christianissimi regis legato confectum. Dilationis conuentus documentum.

Cum iuxta induciarum pacta Stumdorffiana anni 1635 hortantibus etiam communibus amicis, principibus, rebuspublicis, celsissimoque duce Curlandiae rem promouente, in consilio pacis perpetuae inter reges regnaque Poloniae et Sueciae stabiliendae, eousque ventum fuerit, vt praefixo tempore a Christianissimo rege, primario mediatore, cum ipsis regibus tum et caeteris mediatoribus commissarii vtrinque delecti, sub finem proxime praeteriti veris cum Christianissimi regis Consiliario secretiori, et ad hos tractatus pacis legato plenipotentiario, illustrissimo Domino PETRO CHANVT in loco acceptato conuenerint factumque sit, vt in ipso dehinc abitu conuentus difficultates quaedam subortae moras obiicerent, vnde susceptum apparatu multo negotium eo prolabi iam instante hyeme videbatur, vt, re prorsus infecta, et pene non tentata, discessio fieret, indignum vtrique foret, si praeter expectationem tanta molitio ad vtriusque gentis concordiam et emolumentum instituta, caderet in cassum, suadente praesertim Christianissimi regis legato, et fidem interponente, quod, cum frequentibus colloquiis sincerrimam in vtriusque partis commissariis faciendae pacis ac ineundae amicitiae voluntatem deprehendisset, spes certa melioris euentus affulgeret, eiusque promouendi gratia, media quaedam ab eodem legato proponerentur: Nos sub libera ratihabitione serenissimae reginae Dominae nostrae Clementissimae consensimus et conuenimus, vt congressus hic noster, secundum supradicta pacta induciarum reassumatur, ad vicesimum diem mensis Aprilis stylo veteri anni 1652 proxime instantis, quo praefigente Christianissimo rege eadem tractatio pacis inchoabitur et concludetur spatio duorum mensium Maii scilicet et Iunii, quo emenso liberum erit vtrique parti a conuentu abscedere, illaesis induciis, quamuis negotium nondum sit ad finem perductum, nisi ex mutuo consensu terminus iste fuerit prorogatus. Et quo planior expeditiorque fiat tractandi ratio, vbi coeptum fuerit futurum istud colloquium, per continuatam Christianissimi regis mediationem, eodem quo susceptum est studio a sua Maiestate, eademque diligentia et integritate, qua per supra memoratum legatum est administrata, procurabitur medio tempore, vt quae hactenus causae conuentus progressui obfuere, tollantur, ipsiusque disceptationis materia, quo fieri dabitur modo, tractabilior euadat. Hanc vero conuentionem et sponsionem ita demum valere volumus et vim habituram intelligimus, si, quemadmodum eam in supra dicti legati Domini Chanut manibus concredimus, sic etiam par omnino conuentio et sponsio, huic nostrae ex aequo respondens a parte Poloniae, apud dictum dominum legatum deponatur ab illustrissimis, illustribus, magnificis et generosis Dominis legatis Polonis. In horum fidem praesentes literas manibus nostris subscripsimus, et sigillis nostris firmauimus, Lubecae XII die mensis Octobris anni millesimi sexcentesimi quinquagesimi primi.

Ioannes Adeler Saluius. L. S.
Schering Rosenhan. L. S.
Iohan. Wachmeister. L. S.
Laurentius Canterstein. L. S.

Exemplar originale conuentionis huius supra scriptae depositum est in manibus meis, ab illustrissimis dominis legatis Sueticis in eo nominatis hic Lubecae d. 12 Octobr. St. N. Anno M DC LI. Chanut. L. S.

Ego Secretarius Polonicae legationis accepi ab illustrissimo domino Christianissimi regis legato apographum supra scriptum, Lubecae die et anno, quibus supra.

Sed ego ad res Polonas, a quibus tantillum trans mare Balthicum nouo exoriente anno digressus sum, iterum redeo. Exeunte Ianuario mense Varsauiae in maximo regis palatio concubia nocte ignis derepente conceptus est, in conclaui Serenissimae Poloniae infan- Incendium exortum in regio palatio.

43) Male dictum Latine *instrumentum limitationis*, quod organum, quo limites constituuntur, significat, pro documento dilationis. Sed quia forte in tabulis authenticis haec fuerat inscriptio adiecta, non delendam esse putaui.

1651 infantis, tanta vehementia, vt vix e mediis flammis saluari potuerit innocens princeps filia. Causa conceptae flammae cereus mensae impositus prope lectulum infantis. Breui attamen post ignis extinctus est.

Interea Chmielnicius haud contentus ambigue solum cum principibus deliberare, in mora quoque periculum sibi imminere aduertens, Tampolum, Scianam, Samogrodum, Vinniciam, Morawkam, suis impositis praesidiis munit, quae loca ob nimiam cum Polonis vicinitatem suspecta semper hosti fuere. Crasnum quoque repente tunc aduolat cum primariis foederatis, sceleratorum antesignanus Nieczai cognomine dictus, rebellionis assuetudine contumax, quem haud mora aggressus Martinus Kalinouius in eodem oppido Krasne oppressit, et funditus cum excedentibus copiis millibus quindecim Cosacorum deleuit. Nequam iste et rebellis, ne viuus veniret in manus victorum, mille mortes maluit subire. Victoriam Poloni audaciter prosecuti, Tampol, Scianam, Samogrodum, Vinniciam et Morawkam breui armis in pristinam fidem receperunt. Vinniciae praeerat Bohunus Cosacorum tribunus, qui animose pugnans in expugnatione oppidi cecidit. Ex Polonis gubernator Cirkassiensis, palatini Kiiouiensis germanus, dum pontem stramine, ad insidias, virgultisque, male congelato flumine Bug, coopertum, primus insilit, cum aliquot nobilibus ibidem mergitur. Cadauer eius tertio post die repertum. Atque haec fuit prima hoc anno de sacrilegis vltio.

Nieczai a Kalinouio caesus.

Chmielnicius excidio Krasnae accepto et clade Nieczai, paulo post perculsus, mox alio nuntio de praedictis propugnaculis aures eius verberatae, dubius animi haesit, non ausus sine auxiliaribus Tartarorum copiis, signa cum Polonis conferre. Creuit quoque tunc in animis Cosacorum, vt sunt mobiles ad superstitionem perculsae semel animae, haud minima trepidatio, quod paulo ante Nieczai conflictum, in vrbe Kiiouiensi omnium praecipuorum postes sanguine tinctos vulgatum fuisset, facili multitudine adea credenda, quibus scelerum suorum causa diuinitus puniri videtur. Ad eo eo praesagio turbata tota Russia, malum abhinc omen victoriarum suarum iam tunc sibi praedixerat Kalinouius totus tunc in terrorem compositus, Camenecense ingreditur propugnaculum a rege ibidem promissa expectaturus subsidia.

Rex Varsauia Lublinum mouet. Legatio pontificis ad regem Polonum.

Dum res Russiae in eo sunt motu, rex Varsauia Lublinum versus, secunda die paschatis mouere praecipit, indictis prius per vniuersam Poloniam, ob rem bene gerendam, publicis Deo supplicationibus. Addidit quoque animum regi perhonorifica legatio, qua INNOCENTIVS X pontifex maximus, galerum et gladium auro, margaritis, smaragdo, elenchis distinctos, ac pontificis precibus solenni ritu sacros, rosam vero auream reginae, tanquam catholicae religionis propugnatoribus, ab vrbe, vt superius innui, transmiserat, qui honos non nisi principibus de catholica fide optime meritis a pontifice habetur. Ille grandia munera sacra, Archiepiscopi Adrianopolitani manu, nuntii apostolici, sub matutinum sacrificium in templo reuerenter accepit. Reliqui, qui supererant, dies, regis profectioni insumti sunt, dum interea aulae moles, per se grauis, mouetur, dum exercitus instruitur, dum intempestiua secedit aura. Quippe regina quoque animum militibus addens, in castra vna cum rege deferri voluit, Heroe principe se quoque ortam, neque degenerem ad pericula asserens. Aderat ei non modo animus, muliebrem conditionem supergressus, sed etiam habitus quidam corporis incessusque, quae non dam foemina, sortita viri spiritus, quam vir, ementitus veste foeminam, videretur. Caeterum ingenium ei promptum ac praesens, interque agendum velificationis in omnem partem obliquandae, mira dexteritas. Nouam dixisses Tomyrim.

Reginae animus eiusque in castris praesentia.

Moriuntur Dux Korecius et Comes Ostrorog.

Interim haec duo sacra Bellonae pectora, martisque pulli, mortalitatem explent, SAMVEL videlicet CAROLVS dux KORECKI, et NICOLAVS comes OSTROROG pocillator regni. Ille quidem vltimus ducum Koreciorum nobilis surculus, fragilitatis humanae documentum. Quippe qui in ipso aetatis, felicitatis, ac spei suae flore demessus est, sexto die, postquam Hymenaeos celebrasset cum vidua supremi exercituum ducis Koniecpolski coniuge, Posnaniensis palatini Opalinii, germana. Hunc paulo post sequutus est, vt dixi, comes Ostrorog, palatini quondam Posnaniensis filius, vir summa morum elegantia, ingenio subtili, marti iuxta expeditus et gratiis, aulica dicacitate ingeniosus: vbi quies

alli-

alliciendis foeminarum amoribus intentus, vbi bellum erat, voluptatum osor, virtutis amator, omnium tolerans. 1651

Caeterum regi, iam Lublinum appropinquanti, consilia coniuratorum, tum aperta, tum occulta, per literas deferunt multi. Nec Chmielnicium horum quidquam latebat, quippe vagi per vrbes ac domorum intima exploratores, singula excipiebant reddebantque Chmielnicio. Ille vere populo Russiae, edicto, principibus, priuatis literis, plebeio denique ordini, ac vniuersae Poloniae, per vagos homines persuadere coepit: aduenisse tempus, quo saeuitiam Polonorum vlciscerentur: ferro poenas ab iis tandem reposcerent, a quibus oppressos se iudicarent. Spem esse, rempublicam, parta per vim libertate, in meliorem commutari formam: sua nunc in manu sitam Poloniam, suisque victoriis minui licentiam Polonam. Reliquae Poloniae moenia per homines fidos lustrare, denique nihil praeterire, quo se gnarum eorum, quae agitabantur in Polona aula, et validum propulsandi mali, ostentaret. Rumores praeterea de bello Turcico in vulgus sparsit, simul Chanum Crimensem, Daciae praeterea ac Moldauiae principes, properatis nuntiis condocere, quae occasio acquirendi regni pararetur. „Nobilitas, inquit, regis mandato regem sequi iussa, vacuas relinquet vrbes, oppida et villas. Ego plebeio persuasi ordini, arma arriperent interea, et sic a tergo adorirentur incautos, mei a fronte non deerunt. Tu insperate, omni illo tractu a Turcia, Transyluania, Hungaria violentus erumpe. Montem Vauel ocius occupa, duorum dierum opus est, debilem in eo reperies senem, hunc vt viuum diligenter serues, moneo, magnam praedam et nobilem habiturus. Caeterum vale et vince.„ Adeo nihil crudelius est armata plebe, nihil violentius concitato ad libertatem populo, quem nec ratio a furore reuocat, nec periculum a proposito deterret. Ineunte Maio mense rex Lublino Sokalum versus castra mouere imperat: multum tunc ei in armis fiduciae, multum in militibus, quorum quadraginta millia, plurimum in nobilitate, quae centum millia superabat, fuit. Praefectis vrbium praeterea discedens mandat, vt si quos in armis, cognouerint, in eos illico infestis animis armisque ruant. Singulis deinde prouinciis assignati a republica lecti milites, ad maiorem regni securitatem et quietem. Chmielnicius cognito, sua consilia vulgata esse, non ideo animum despondit, aut ab incoepto destitit, sed vt in scelere pertinax et spei nimius erat, sociis vndique aduolantibus, mensem Iunium dicit, quo subacturum se Poloniam certo promittebat.

Chmielnicii adhortatio contra Polonos.

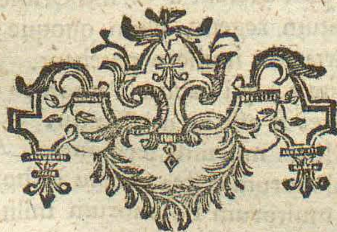
Chmielnicii interceptae literae ad Rakocium.

Regis vlterior in Russiam profectio, et militum numerus.

Chmielnicii animus.

Interim nobilitas vndique ad regem, cuius caput sacratum peti videbant, Sokalium affluit. Regina Lublino Varsauiam ad preces regis totiusque nobilitatis, citatis redit equis. Famam tunc de industria Poloni sparserant proceres, Cosacos Tartarosque moeniis Lublinensibus appropinquare, et iamiam in vicinia praedari. Indignati scilicet, foeminam ausam ignauiam exprobrare militibus praesentia sua in castris. Vnde tertio die viginti quatuor milliarium confecto itinere Varsauiam intrat, cui scilicet alas tunc addiderat timor, absque solito comitatu, solo tunc milite ad tutelam vsa.

Regina Lublino Varsauiam redit.

T LIBRI

LIBRI III. CAPVT II

SYNOPSIS

Consilium ducis Wisniowiecii de hoste opprimendo. Contrarium alii sentiunt. Tartari capti consilium regi suggestum. Senatorum consilia de vlteriori regis profectione. Noui tumultus in regno excitantur. Nouus rebellis in minori Polonia, alter in maiori Polonia. Exitus tragicus rebellis Kostkae. Prima de hoste notitia. Eadem referunt exploratores. Primus Polonorum cum Tartaris congressus. Aduentus Chani et Chmielnicii, ac eius potentia. Cosaci Polonorum adoriuntur castra. Poloni resistunt ac hostem profligant. Numerus caesorum ex parte Polona, ex parte hostium.

1651 Rex coniugis discessu liberior, optimates in consilium vocat, deliberaturus de vlteriori itineris ratione. In eo consilio fuere, NICOLAVS in Potok POTOCKI, MARTINVS KALINOVIVS, qui tunc recenter, aliquot millium stipatus numero, per medios hostes adueniens Cameneco, regis auxerat castra, supremi exercitus duces, VLADISLAVS DOMINICVS, dux in Zaslaw et Ostrog, palatinus Cracouiae, IEREMIAS MICHAEL KORYBVT dux in Wisniowiecz, Russiae, STANISLAVS de Potok POTOCKI, Podoliae, GEORGIVS comes in Wisnicz, Mareschalcus regni, ADAMVS de Brusilow, KISIEL, Kiiouiae, IOAN. SIMON SCZAWINSKI, Brestensis, STANISLAVS LANCKORONCKI, Braclauiensis, VLADISLAVS, Marchio in Mirow, MYSZKOWSKI, Sendomiriensis, palatini. ANDREAS item comes in Leszno LESCZYNSKI, magnus regni cancellarius, Culmensis et Pomesaniae episcopus, STANISLAVS ZAREMBA, Kiiouiensis episcopus, BOGVSLAVS comes in Leszno LESCZYNSKI, regni thesaurarius, HIERONYMVS RADZIEIOWSKI, vicecancellarius, et BOGVSLAVS dux RADIVILVS. Multi aderant et alii regio lateri Castellani, ciuitatumque praecipuarum gubernatores, comites et barones, quorum referre numerum longe esset, omnes viri consilio et auctoritate praestantes, atque ea tempestate optimatum praecipui. Wisniowiecius acerrimus armorum instigator, recto, inquit, itinere Tarnopolim, vbi nunc Chmielnicius, properandum est; diuisa eius esse arma, certo scio, pars exercitus Tarnopolim, pars Zborouium insidet, socia arma nondum coniuncta, vnde feriendus ex improuiso hostis est, dum arma nostra in expedito sunt, cum facilius disiunctus vincatur. Alii contrariae sententiae, melius prospectum fore aiebant regi, si GLINIANY, quinto a Leopoli lapide, insideret locum. Hoc enim consilio fieret, ne Chmielnicius, qui regnum interamnum ambiebat, Rakocioque vires suas breui coniuncturum promittebat, tam facile Cracouiam penetraret, dum regia arma ei primum denegarent transitum. Omnes tamen expectandam adhuc nobilitatem censebant: Quin imo hostis ipse Nithsach Mursa Tartarus, a Kalinouio adductus captiuus, audito optimatum consilio, de occupando hoste inito, regi per amicos suasit, non mutaret tam opportunam armis suis stationem. Sed hunc dolo regi pessime suasisse, postea patuit. Paulo enim post aderant a Chano Crimensi sub specie legationis exploratores Tartari, qui post salutatum regem, illum quoque captiuum Nithsach humanitatis causa, tanquam procerem Tartarum inuisere petebant. Annuit rex, subordinatis duobus Tartaricae linguae peritissimis, qui habitu Teutonico induti, inter reliquos solitos custodes captiui, Germanos milites se esse mentiebantur. Constat, varios, tunc de Polono exercitu, legatos cum capto Mursa miscuisse sermones. Animabat ille Chanum per legatos, aggrederetur audacter Polonorum castra, metu et horrore iam semisepulta, vel, quod potissimum illi videbatur, ex multorum Polonorum militum crebris sermonibus, celeritate per agmina dispositi Tartari, relictis regiis castris, Cracouiam versus pergerent, Cosacis in fronte regi obiectis. Haec, vt regi relata esse, aiunt, indoluit primum permissum colloquium. Credebat enim Mursam, lustrato Polonorum exercitu, facile persuasurum legatis, tali enim ratione fidem sibi fecerat, regium exercitum potentem et in dies crescentem, a Tartaris fore inexpugnabilem. Ita enim captus referebat, male persuasum esse Chanum a Chmielnicio, de potentia regis, se, si copia daretur adeundi Chanum

Ducis consilium Wisniowiecii de hoste opprimendo. Contrarium alii sentiunt.

Tartari capti consilium regi suggestum.

num, facile illum flectere posse in partes regias, promittebat, dummodo illi copias regias et potentiam, quam proelio Zborouiano imminutam esse persuaserat Chmielnicius, explicaret. Ita hostem hostilia cogitantem, legatis prius dimissis, rex Varsauiam remisit, arctiorique custodiae dari iussit. Haec de perfido hoste Tartaro intra parenthesin dicta sufficiant. Redeo ad optimatum consilia, a quibus tantillum ex occasione Mursae digressus sum. Palatinus Kiiouiensis subsidere tam diu regi suadebat circa Sokalium, quam diu nobilitas regio non adesset lateri, vbi aduenerit, inquit, diuidendum potentem suadeo exercitum, cum armorum diuisio, optimum non raro sit stratagema. 1651

Senatorum consilia de vlteriori regis profectione.

Haec dum ad Sokalium geruntur, in variis regni prouinciis, seditiones nouae exortae sunt. Primam quidem circa Nouotargum decimo a Cracouia lapide, excitauit quidam Alexander Leo Napierski de Stemberk Kostka, homo versutus, linguarum peritus, exoticas factiones non modo gestu, sed etiam habitu prae se ferens, sub specie regii diplomatis, passus literas plebi monstrauerat. Hinc facile infatuauerat plebeculam, quae eius imperio parere haud renuit. Ille autem coacta agresti multitudine, Czorstynum occupat, adulterino, vt dixi, regio vsus diplomate. Iamque illic incondita multitudo, coeca et praecipiti deuotione ad obsequium eius acta sensim confluebat, cum ecce PETRVS GEMBICKI, episcopus Cracouiensis, dux Seueriae, tam propinquo periculo excitus senex, trecentos suorum celerrime Czorstynum dimittit. Regi quoque ocius per literas de imminenti significat periculo. Adeo quilibet supremam optat potestatem, et a se ipso pendere cupit, cum dominatione nihil sit iucundius.

Noui tumultus in regno excitantur. Nouus rebellis in minori Polonia.

Similem rebellionem in maiori Polonia circa Posnaniam excitauerat quoque, sine nomine, sine tribu, ad quem iam infinita quoque confluxerat agrestium multitudo, sed CASIMIRI ducis in Kleuan CZARTORYSKI, cathedrae Posnaniensis antistitis, stetit vigilantia, quod illa extincta fuerit, nondum adulta, seditio. His ergo tunc periculis corona Poloniae exposita fuit tot ambitionis procellis, tot scopulis hostium, tot populi tempestatibus, vnde diuina assistentia opus fuit, vt aduersus inimicam Deam praeualeret rex.

Alter in maiori Polonia.

Adulto iam Iunio, rex nescius de Poloniae tumultibus, contracto vndique in vnum apud Sokalium exercitu, castra ad oppidum, Berestecko, ad fluuium Styr situm, promouet. Ibi iterum belli duces in consilium adhibet. Placuit omnibus subsistere aliquantulum, eodemque in loco morari, donec de coniunctione Tartarorum Chani, cum rebelle Chmielnicio, qui ad Zbarazium castra metatus erat, certius constaret. Dicta tamen militibus vlterioris expeditionis vicesima septima Iunii dies, quo fere tempore regi literis significatum de exortis domesticis Poloniae tumultibus. Percussit tam inopinatum telum regis pectus, vnde ira vecors, tot simul malis impetitus, dabit mihi, inquit, viam in vltionem, qui dedit imperii ius Deus. Ibo, ibo in perduelles tyrannidemque illorum vlciscar. Neque mora, ALEXANDRVM comitem LVBOMIRSKI, Connestabilem regni, et IOAN. comitem de Ruscza BRANNECKI, gubernatorem Checinensem, cum tribus millibus lecti exercitus in Poloniam redire iubet. Illi rem, vt erat commissa, exequebantur. Iamque medio confecto itinere festinabant ocius Cracouiam versus, cum fere eodem tempore in casses inciderat Czorstynensis fera, mira enim velocitate expugnata arx, reddiderat tam ferum leonem, qui leonino actus impetu, cum principe aquila Scarabaei modo pugnauit, perdidit. Vitae eius finis tragicus fuit, aculeato enim ob inscitiam lictoris decumanis vicibus infixus palo, paulo post, extra moenia vrbis Cracouiensis, tandem in crucifixi amplexum animam Deo reddidit. Vir, cui si fortuna fauisset, intra aliquod tempus triumphasset Cracouiae: Quanquam non deerant astrologi, qui eo anno fatale aliquid vrbi Cracouiensi accidere ex errantibus praeuiderant astris 44). Interea die vigesima septima Iunii, quae expeditionis dies erat, antelucano tempore, a cohortibus ducis Wisniowiecii, Palatini terrarum Russiae, significatur regi, Chanum rebellibus se iunxisse

Consilium bellicum Poloniae.

Exitus tragicus rebellis Kostkae.

Prima de hoste notitia.

T 2

44) Ignorantiam astronomiae ac physices demonstrat illa opinio, fata regnorum ciuitatumque ex astris praeuideri posse. Non negandum, quam plurimos in Polonia, astronomiae expertes, hoc errore esse imbutos, qui, si casu accidit, quod praedictum fuerat generatim in fastis, firmiter credunt verissimam astrologorum scientiam opinioni experientiam adiungentes, eadem fere ratione, ac iste in Germania rusticus, qui arbores ex ranarum clamore ineunte

1651 xisse, et vtrumque hostem relictis impedimentis coniunctis copiis in regem mouisse, quin imo iam paucis a castris regiis abesse milliaribus. Hoc nuntio rex accepto, impedimenta, quorum iam magna pars ante praecesserat, redire imperat, eodemque in loco celeriter suorum collocat ordines, dimissis interea per occultas vias expeditissimis cohortibus, qui certiora de aduentu hostis rescirent, sibique referant. Rediere sub vesperam missi exploratores, qui vnanimi voce, partem hostilis exercitus in vicino esse affirmarunt.

Eadem referunt exploratores.

Sequenti die fere media comparauerunt Tartaricae cohortes in Polonorum conspectum. Rex aliquot equestres Polonorum copias vltra castra progredi imperat: Expectarent ibi hostium impetum suaque mandata. Inclinante vero ad vesperam die, duo millia, Polonorum ducibus, Georgio comite Lubomirski, supremo regni Mareschalco, altero Alexandro Koniecpolski regni vexillifero, vna cum Nicolai Potocii ducis cohortibus decem millia hostium selectissimi equitatus Tartarici, nam tot fuisse illorum captiui referebant, aggressi in fugam egerunt. Capti eo proelio duo insigniores Mursae Tartari. Ita feliciter ea die Poloniae praeludebat fortuna: iamque non vincere modo, sed et frui victoria sperabant Poloni.

Primus Polonorum cum Tartaris congressus.

Tandem foedifragus Chanus, vna cum rebelle Chmielnicio ac victore milite, exercitatisque legionibus adueniebat. Vbi prima ab aduentu eius illuxit dies, rex omnia secretiora quoque per exploratores, praecipua regnandi instrumenta, edoctus: Chanum Crimensem, maiores, quam hominum erat memoria, vires habere. Cuius scilicet castra Vromelienses, Sylistrenses ac Dubratenses auxerunt Turcae. Cosacorum copias non minores superioribus annis esse resciuit. In summa, trecenta quinquaginta hostilis exercitus numerabantur millia. Modicis itaque velitationibus ac leuioribus certaminibus ad experiendas hostium vires totam illam diem consumere placuit, Chano Crimensi e longinquo per tubum opticum suorum fortunam et belli incipientis exordia speculante. Multum iam diei praecesserat, cum ecce feruidius, quam ex imperatoriis praeceptis, campo decursae totae acies ad pugnam coierunt, magna reuera vi, maiorique impetu a Tartaris Cosacisque permixtis, castra regia tunc adorti sunt. Iuere ad arcendum hostem, regio iussu, legiones equitum Nicolai Potocki, supremi belli ducis, Georgii Lubomirski, Mareschalci regni, Leonis Casimiri Sapiehae, magni ducatus Lituaniae vicecancellarii, fratrumque eius, ac Andreae comitis Firlei, reliquo interea exercitu instructo, prae castris regia expectante mandata. Ita omnibus primo ardore concitatis alacriter itum in hostes, concursumque magna vi pariter et animis ab vtrinque. Tandem inclinante ad regios victoria, Tartari Cosacique cedunt.

Aduentus Chani et Chmielnicii ac eorum potentia.

Cosaci Polonorum adoriuntur castra.

Poloni resistunt ac hostem profligant.

Periere ex Polonis GEORGIVS comes de Tęczyn OSSOLINSKI, praefectus Lublinensis, vnius cohortis equitum ductor, magni illius cancellarii, Georgii ducis in Ossolin, anno proxime praeterito vita functi, ex fratre nepos. IOAN. item KAZANOWSKI, castellanus Halicensis, Adami Kazanowski nuper Mareschalci curiae regni, frater patruelis. Complures praeterea ex nobilitate, vexillifer Sendomiriensis, succamerarius Praemisliensis, ensifer Lanciciensis et alii. At longe maiori sanguine ea praeludia Tartaris stetere. Cecidere enim illa die Soltan Muradin, frater germanus Chani, Soltan Kazak Mursa, Mustafa Mursa, Aulah Mursa, Tohaibei Mursa et plerique alii Chani consanguinei, Tartarorumque proceres.

Numerus caesorum ex parte Polona,

ex parte hostium.

vere efflorescere credebat, idque quadraginta annorum experientia confirmabat. Astrologi Cracouienses non ignorabant, Chmielnicium cum Cosacis Tartarisque Cracouiam venire, in animo habuisse, ideo fatale quid Cracouiae praedicere potuerunt. Cum autem aliter res euenit, praedictionem de rebelli Napierscio interpretati sunt. Melius esset, si istae nugae plana ex fastis eiicerentur, tunc autem non ita facile inuenirent emtores, quorum maxima pars decipi velit.

LIBRI

LIBRI III. CAPVT III

SYNOPSIS

Pugna generalis decernitur. Acies Polonorum instructa. Acies Cosacorum. Ordo pugnandi. Ducis Wisniowiecii ardor. Polonorum victoria. Hostium fuga. Cosaci tumultuantur. A Polonis obsidentur. Illorum preces, regisque responsum. Fuga deinde Cosacorum. Polonorum error. Cosaci animo concidunt.

Rex omnibus iam, ad rem feliciter gerendam, ordinatis, ope diuini numinis implorata, non amplius differendum generale censebat praelium. Igitur certamen secreto in crastinum edici centurionibus, praefectis ac cohortium ductoribus, totumque exercitum paratum esse iubet. Ipse multo ante lucem, iusto cultu Deo persoluto, sacraque munitus synaxi, producto longius ex castris, surgente aurora, toto exercitu, densa enim nebula prospectum abstulerat, aciem instruere coepit. Insumsit hic labor aliquot horas, cum, subsidente caligine, affulgens sol apparuit, totamque aciem detexit, ad medium Germanicum milliare protensam, quam hunc fere in modum instruxerat rex: 1651 Pugna generalis decernitur.

Media acies et corpus ipsum spectabat meridiem, frontem aciei antecedebant tormenta, quibus praeerat Sigismundus Przyiemski, cohortis tormentariae supremus magister. Ipsam frontem occupabant ex confecto pedite phalanges ducis Radiuilii, custodiae praeterea regii corporis densata agmina, quibus praeerat Christophorus Vbaldi, generalis maior: hos sequebantur subsidiariae turmae hastatorum, cohortibus in medio collocatis, adstabant parte ab vtraque, equitum complures cateruae: totam aciem claudebant dispositae per agmina phalangum confertae legiones, adiunctas habentes a lateribus singulas equitum cohortes. Dextrum et sinistrum cornu, vtrumque bellicis machinis munitum, ita instructum erat, vt medium locum tenerent, in vtramque alam locati equites absque hastis, quorum frontem terga et latera, alternis ordinibus disposita, nunc Cosacorum Polonorum, nunc desultariorum turma tegebat. Dextram alam moderandam commisit rex Nicolao Potocki, generalissimo exercitus, in eodem cornu cum suis legionibus, consistentibus Stanislao Lanckoronski, Braclauiensi palatino, Georgio Lubimirski, Mareschalco regni supremo, Leone Casimiro Sapieha, vicecancellario Lithuaniae, et Alexandro Koniecpolski, vexillifero regni. Sinistrae praefecit Martinum Kalinowski, palatinum Czernichouiensem, ducem regni campestrem, assistentibus illi cum suis, quas quisque ducebat, legionibus, Ieremia Michaele duce Wisniowiecki, terrarum Russiae palatino, Ioanne Sczawinski Brestensi, Stanislao Potocki, Podoliae, palatinis. Mediam aciem, quae germano milite et hastatis constabat, ipse rex dirigendam suscepit, collocata in subsidiis nobilitate, e palatinatibus coadunata, partim in dextra, partim in sinistra ala. Syluam dextrae alae aciei contiguam, ex qua hostis Polonis facile insidiari poterat, equite permixtim cum pedite firmauerat. Atque haec in hunc modum regia acies instructa erat. Prodiit tandem in arenam Chmielnicius, ingentem secum trahens trecentorum millium multitudinem, cuius castra in hunc quoque modum disposita erant. Dextrum cornu tuebantur Tartaricae legiones, laeuum ipse regebat Chmielnicius, Crimensi Chano prope syluam consistente. Longissima acies eius supra dorsum montis, vsque ad laeuam partem, quam Cosaci nacti erant, ad instar semilunae sese extendebat. Cosacis potissimum robur erat in carragine, quam ex carris et curribus, quorum nonnulli luto erant obdurati, congestum fecerant munimentum. Ita instructos Cosacorum Tartarorumque ordines admouet Polonis Chmielnicius, sed illi ad primum regiae faciei fulgorem, cunctari primo, haerere deinde, mox pauescere visi sunt. Ipse quoque Chmielnicius, alias immani spe ferox, tunc attonito similis stetit. Ad extremum modicis velitationibus Polonos prouocare constituunt Tartari, sed nemine ex Polonis in aciem descendente, ob comminatam poenam capitis, iterum Tartari redeunt ad Chanum. Interim tormentorum fulmine, regio iussu, hostilis acies peti coepit, adeo, vt ad singulas eiaculationes hostis densis agminibus sterneretur. Iam prouecto sole rex mediam aciem tormentis praecedentibus

Acies Polonorum instructa.

Acies Cosacorum.

Ordo pugnandi.

1651 tibus aduersus cliuum montem, in quo Tartarica acies se condensauerat, promouet, imperans, vt dextra quoque procederet ala. Nec deerant, qui regi suaderent, vt in sequentem potius diem differret praelium, tarde enim, et aduerso pugnare non expedire crediderant vento. At rex ardorem militis illo die sequutus, pugnam in sinistra ala accendere imperat. Neque mora dux Wisniowiecki, cum duodecim veteranorum militum cohortibus hostem adoritur, subsequentibus et subsidia certatim ferentibus, leuis armaturae equitum turmis, tum Cracouiensis, Sendomiriensis, Lanciciensis, Siradiensis palatinatuum nobilitate. Ipse nudo brachio nudoque ense primus antecessit. Acris acies fuit. Polonis pro patria, Tartaris pro gloria et praeda, Cosacis pro libertate pugnantibus. Iamque hostis tota vi incumbens Polonorum impetum represserant, Tartaris terga et latera obseruantibus, videbaturque Polonorum nutare victoria, nisi submissae a prouidentissimo rege in omnes periculi partes, nouae equitum cohortes, redintegrato praelio, Polonos victores cecinissent. Tum Cosaci intra carraginem, Chmielnicius vna cum Chano Crimensi in cacumen montis euadit.

Ducis Wisniowiecii ardor.

Polonorum victoria.

Rex fracto illa parte hostili robore, totam aciem aduersus montem cliuum promouet, vbi singulare quoque ipsemet adiit discrimen. Forte enim edoctus hostis a captiuo quodam, in medio suorum regem consistere, illuc quatuor globis e duobus machinis collimat. Tres circa regem, quartus immediate ante regem ipsum, terrae allisus est, immoto rege, nec loco cedere volente. Sacrum ille credo veritus erat tangere caput. Nec segnius Poloni Chani quoque Crimensis obseruabant stationes. Hinc quidam Polonorum albicans ingens vexillum solito maius prope syluam conspicatus, ibi Chanum Crimensem adesse praesentem renuntiat regi, ocius iuberet rex illuc circum rotatam vibrare machinam. Factum est, et insigni Tartaro, qui lateri adstabat Chani, ictu tormenti ex equo labente, tota illa multitudo hostium, eodem momento in fugam se dedit, exigua suppellectili, quae Scythas Europae latrones ostentaret, relicta. Tympano scilicet, Balt dicto, ad cuius sonum vilissima parebant mancipia, tentorio Chani, curru, horologio, lagena praeterea equini lactis, qui potus apud illos in deliciis est.

Hostium fuga.

Raro reuera alias maiori emolumento, et minori sanguinis Poloni dispendio, toto hoc ciuili bello pugnatum est. Quatuor horarum spatio, quingentis non amplius desideratis, in fugam vertit trecenta et amplius hominum millia Polonus rex. Nam et Chmielnicius vbi nutare vidit Tartaros, Cosacosque ad fugam disponi, veritus sui fatalem horam, cum aliquot intimis Chanum secutus est, qui cadente iam sole, quinque Germanicas leucas emensus, trepidus et insomnis sub dio illam transegerat noctem. Cosaci, vbi Chanum cum Chmielnicio vna euasisse audiunt, Tartarosque non amplius in campis videri, tum et ipsi ad securiora respexere remedia, neque mora, habito consilio, de nouo eligendo duce in locum profugi, vt aiebant, Chmielnicii.

Cosaci tumultuantur.

A Polonis obsidentur. Illorum preces. Regis responsum.

Sequenti mane arcta rebelles cingit obsidione Polonus rex, illi vero dolo et solito astu vsi, clementiam et misericordiam a victore principe non sine lacrimis implorabant. Parceret subiectis, sat irae, sat furori datum, sat sanguinis fusum. Rex ad illorum preces, quanquam latentis doli inscius, surdas obturabat aures: Nulla, inquit, clementia digni, qui tanta viarum spatia Polono sanguine purpurarunt, vel nunc intelligant Cosaci, nunquam impune contemni fastigia. Ergo strictiorem adhuc imperat obsidionem, lineam communicationis produci, propugnacula, fossas, castella excitare, vallum proferre. Cosaci, vbi nullam spem in clementia principis vident, pontibus interea extructis, concubia nocte, sine vllo classico, vna cum electo duce Dziadzialy, deserunt carraginem, furiosis fortunae votis et Chmielnicio, qui illos deseruerat, maledicentes.

Ac deinde Cosacorum fuga.

Vbi prima tenebras discusserat lux, Poloni Cosacorum fuga vacuam reperiunt carraginem. Didicerant quippe Cosaci a Gallo illo; Polonos fraudibus magis quam vi patere. Multis ego credo saeculis respublica Polona illius noctis errorem deplorabit. Ab illo enim momento regni ruina et exaltatio pendebat. Adeo quod multorum procerum virtus et prudentia ad illud tempus pepererat, vno temporis puncto malum euertit consilium. Cosaci in illis angustiis premi et tolli tunc debebant, aut quod efficacissimum VBALDI generalis fuit consilium, stagnis et adiacentibus suffocari paludibus, quos quidem summa celeritate secutus est post Polonus miles, et assecutus est, partemque ex iis, decem circi-

Polonorum error.

circiter millia deleuit, dum illi in transitu fluminis haererent. Ita non raro breuibus momentis summa rerum vertitur. Periit eo in praelio archiepiscopus Peloponensis et Corinthi, Graeci ritus Secta Schismaticus. 1651

Tum primum Cosaci paulo ante saeui subito metu obtorpuere. Nulla fere eis amplius erga Tartaros fiducia. Quippe Tartari plus semper calamitatis, Russis, Cosacisque quam Polonis inferre videbantur. Parua quoque erga Chmielnicium reuerentia. Tantumque metum ea clades Russis intulit, vt multi non dubitarint, sibi ipsis vltro inferre manus, mortemque praeoccupare. Vidisses tunc aliam Kiiouiam, aliosque in ea hominum vultus, peccauisse timentium. Nemo tunc reduci applaudebat Chmielnicio: Nemo faustis clamoribus viuat Chmielnicius, tollebat in altum: Moestitia et pauor sontes obsederat, tacite expectantes quid de illis statuissent superi.

LIB. III. CAPVT IV

SYNOPSIS

Polonorum acclamationes. Rex Varsauiam redit. Moritur Maria Anna Theresia. Cosaci Polonos ad pacem stimulant. Quis ad haec Polonorum sensus. Lituani Kiiouiam intrant. Chmielnicius sui constans Cosacos iterum coadunat. Ducis Wisniowiecii mors. Funebris eiusdem pompa. Morte Wisniowiecii Chmielnicius erigitur. Literae eiusdem ad Cosacos. Progressus Polonorum in Russia. Trylisia expugnatum. Chmielnicii literae ad Potocium. Kiiouiam mouet Polonus exercitus, ibidemque Lituano iungitur. Kisielii de finiendo bello sententia. Idem et Potocius cum Kisielio sentit. Chmielnicius Russis et Cosacis pacem persuadet. Literae Chmielnicii ad Potocium.

Caeterum rex victor cum numerosa nobilitate in Poloniam rediit. Miraculum armorum, et non magnus sed certe maximus imperator, Caesare felicior, Carolis maior, Ziemouitis, Boleslais, Vladislais gloriosior, a suis acclamatus palam, ad cuius victoriae nuntium inexpectatum tota tunc, vt Poloni dicebant, contremuit Asia. Haec tantilla Cosacorum clades magis magisque extulit Polonorum animos, ipsum quoque stimulauit regem, qui festinare in vlteriorem Russiam victore exercitu voluit, enituit: Veritus tamen, ne per longiorem absentiam suam aliquis nouus iterum cieretur tumultus, in Poloniam redire maluit ex suorum voto, relicta summa rerum penes Potocium Kalinouiumque belli duces. Nec deerant optimatum nonnulli, qui passim iam fanatico ducti spiritu, in tumultus abire coeperunt. His tamen rex facile contemtis, Varsauiam triumphalis ingreditur, non sine euidentibus moestitiae signis. Die enim tertio ante eius aduentum ad beatorum procul dubio euolauit sedes, filia vnica MARIA ANNA THERESIA, Poloniae infans, cuius corpusculum tunc sarcophago inclusum temporario sepulcro in regio coenobio sacrarum virginum diuae Theresiae Varsauiae depositum fuit. Rex Varsauiam rediit. Moritur Maria Anna Theresia.

Interea Cosaci ad solidiorem pacem aspirare videbantur. Sinceram, inquiebant, Poloni, parare pacem potestis, conditione, non bello, vinci Cosacos, non debellari posse, scitote. Victos amicos ne vnquam credatis, si semel viceritis, acrius pro vltione, quam pro libertate certabunt Cosaci. Non primos esse Russos, qui hoc necessitati dedissent. Caeterum prope totum conspirasse orbem in Chmielnicianam factionem scirent Poloni. Haec Chromik, Gladki, Dziadziaty, Puskarenko, et alii Cosacorum tribuni. Cosaci Polonos ad pacem stimulant.

Neque Potocius, tempestatem toties expertus, portum recusabat, quippe qui belli toties amaritudinem gustauit. Vnde pacis agnoscebat dulcedinem. At Kalinouius, Wisniowiecius, Lanckoronius, Koniecpolscius, negebant, nisi capta bellua, Chmielnicio, Quis ad haec Polonorum sensus.

1651 cum Coſacis tranſigere poſſe de foederibus. Princeps quoque Ianuſſius Radiuilius, exercitus magni ducatus Lituaniae campeſtris dux, auxit in immenſum flammam, literis ſuis ad ducem Wisniowiecium pathetice ſcriptis. Iam enim Kiiouiam cum victore Lituano intrauerat exercitu, vnde liberius negabat foedera, inuiſus Chmielnicio ob affectatum principis Valachiae connubium, qui nullum tunc turbati animi motum Coſacis prodidit: Sermo idem qui ante erga Coſacos Tartarosque: Nihil in vultu animoque mutatus, placidus ore, intrepidus verbis, intempeſtiuas ſuorum coercens lacrimas, imo nihil omnimode de ſua reditura deſperans fortuna. Sub illud tempus Philipiſſam quandam mulierem Ruthenam in vxorem duxit, priore Czaplinska in crucem acta. Dum ſic Coſaci diſcordes ad tempus tumultuantur, breui iterum rediturí in vnum, Polonus exercitus in vlteriorem penetrat Ruſſiam, ac primo impetu repetit Machoukam, Rozinam vaſtat, arcem Pauoliciae ſumma vi aggreſſam tandem expugnat. Infelix oppidum, in quo dux IEREM. MICHAEL KORYBVT WISNIOWIECIVS, ille fortunatus Caeſar, ille Ruſſorum Hercules, ille, inquam, maximus imperator, improſpera ſtatiua victor obtinuit. Febrili enim oppugnatus tormento, tandem ſeptimo lethalis obſidii die, ad vltimae neceſſitatis deditionem adductus, Deo et aeternitati heroum auitae in praedam ceſſit. Adeo breuis eſt reſpiratio, quae cunas inter et tumulum intercedit. Ingens re vera animi ſpeique princeps, ac maiorum gloriae nimium memor. An vero etiam venenum, quo ſatis extingui potuit, alius cuiuspiam dolo ſubiectum fuerit, nihil equidem ego ſtatuerim, vt in re praeſumtae ſuſpicioni plerumque obnoxia. Mortuus in medio victoriarum et fortunae curſu. Annorum aetate nouem ac triginta bono publico impenſa, in extremis ſacramentorum omnium particeps, quanquam toto vitae tempore, munditiem ille animae vſque adeo coluit, per omnem aetatem, vt nullam grauiorem Dei offenſam apud ſe ferre diutius poſſet. Imo nullam expeditionem ſuſcepit, nunquam ſigna cum hoſte contulit, quin ante praeliarem diem accuratiſſima confeſſione Dei clementiam non propitiauerit. Quod certe in principe viro, cui ab aetate, a forma, ab armorum imperio ſumma licentia, tanto carior, quanto in caſtris rarior virtus. Hoc etiam ad eius altitudinem animi adiicio, nullum genus hoſtium, vel numero maius vel fama inſuperabile, vnquam expauit. In praeliis ſumme felix, victus nunquam, victor ſemper diſceſſit, adeo vt fortunatis armorum ducibus iure illum adnumerem. Tertio poſt obitum die Wisniowiecius elatus eſt a Pauolocenſibus caſtris Zamoiſcium verſus, peditibus equitibuſque per agmina diſpoſitis, armis indutus, addita capiti mitra, vti duces Korybutanae domus tumulari conſueuerunt. Secuti equites peditesque bis mille, inuerſis, vti aſſolet, incomtisque ſignis, ac reliquis triſtitiae imitamentis accurate defuncti. Apud corpus atrati, Koniecpolſcius, Zamoiſcius, Kalinouius, Sczawinski, Breſtenſis, Lanckoronski, Braclauienſis palatini. Hac pompa magnus hic princeps elatus eſt, et ab vniuerſo exercitu patris nomine comploratus, qua peracta, ſequenti ſtatim die, habito prius belli conſilio POTOCIVS Tryliſſam verſus caſtra mouere imperat.

Lituani Kiiouiam intrant.

Chmielnicius ſui conſtans Coſacos iterum coadunat.

Ducis Wisniowiecii mors.

Audita Chmielnicius ducis Wisniowiecii morte, quam velox fama iam per totum vulgauerat regnum, Coſacis haud mora in hunc modum ſcribit: Votis tandem noſtris, inquit, annuit coelum, et fortis dextera Dei fecit virtutem. Scirent a partibus ſuis ipſum diuinum ſtare numen. Ducem Wisniowiecium quatuor vlnarum nunc occupare ſpatium, qui nuper vniuerſae dominari volebat Ruſſiae. Ita, cui noſtrum pepercit telum, Deus vindex noſtri ſanguinis, impium ſuſtulit caput. Nunc ergo aut firma ſperanda pax, aut cruentum cum Polonis bellum. Magna re vera apud Coſacos, ex tanti principis obitu vbique laetitiae ſigna, magna apud Polonos milites, exceptis aulicis, dolendi materies. Nec deerant, qui ſub ſpecie porrecti veneni, aulam et ipſum criminarentur regem, quod in magnis funeribus fieri amat. Poſt captam Machoukam, Roſinam, Pauoloukam, dedidere ſe regi intra quindecim dies oppida et arces eius prouinciae complures. Haec dum ex animi ſententia ſuccedunt, in vlteriorem Ruſſiam progreſſurus POTOCIVS ad Tryliſiae oppidum inuadendum mittit legionem Germanicam, vna cum Lanckoronio, palatino Braclauienſi. Sed Tryliſenſes et loco, quem haud inſcite muniuerunt, et numero freti, reiecto de deditione colloquio, defenſionem ſedulo parabant. Summa itaque ab vtrinque contentione pugnari coeptum, dubioque parum euentu concertatum eſt. Sed qua parte curabant Germani, amiſſis duobus ſuorum centurionibus, tanta eos ex dedecore indignatio ac furor inceſſit, vt acuente vires ira, coniectis fugam defenſoribus, in oppidum penetrauerint primi. Et oppidani quidem milites poſitis armis plerique dedidere ſe, Coſaci vero in arcem protinus ſe recepere. Arx igitur reſtabat, non alioqui magis ſecura,

Morte Wisniowiecii Chmielnicius erigitur. Literae eiusdem ad Coſacos.

Progreſſus Polonorum in Ruſſiam.

Tryliſſia expugnatur.

quam

quam peruicacia defensorum, peruicaciam spes alebat, haud posse se tam cito in deditionem cogi, vt non interim subsidium mitteretur a Chmielnicio. Sed Germanorum celeritas et alacritas peruicit omnia, secuti ingenti alacritate nobilissimi quique ordinum ductores, ea pertinacia, vt quatuor horarum spatio, quamuis fatigati diurna pugna, portae obicem depresserint, arceque illa potiti sint. Captus Bohdanus, praefectus arcis, miles Chmielnicii primarius, caeteri omnes, qua gladio, qua laqueo, perduellionis poenas luere. Sic hostilem perfidiam vltus Trylisiae, documentum ex alieno periculo proponebat Potocius. Trylisiaeque fatalis exitus mouit caeteras ciuitates, ne victori resisterent Polono exercitui. 1651

Captis intra tam paruum tempus hisce haud contemnendis Russiae oppidis, Potocius cum victore Polono exercitu Album Fanum, vulgo Bialocierkuam profectus est, vrbem Russiae haud ignobilem, quam multi Cosacorum, ipseque adeo insederat Chmielnicius. Miserat illuc Potocius aliquot ante legiones, ipse quoque breui, cum reliquo exercitu adueniens, pauorem Cosacis incusserat, qui fere omnes per tenebras elapsi sunt. Chmielnicius compositis ad Potocium literis, in haec concepta verba scribit: Eone tandem ventum est, vt caedium theatrum vniuersa fieret innocua Russia, Polonis ideo iucundum spectaculum, quia Russis luctuosum. Chmielnicii literae ad Potocium.

Non satis erat causae ad saeuiendum, pluribus Cosacis per insidias ante interfectis, omnibus per apertum bellum palam irritatis! nunc eo ventum est, vt nec innocentia tuta sit, non aetas a suppliciis immunis, non sexus: perinde quasi humana omnia punirentur, et satis admisisset ad necem sceleris, quisquis viuebat Ruthenus. Sibi adhuc vires superesse, arma et equos in expedito, Deos denique coeptorum tutelares Russiae auspices esse: Ad extremum illud omnibus, persuasum sciret Potocius, Cosacis, dulce et decorum esse pro patria et libertate occumbere Russiae. Hoc classicum animum nostrum excitat, hoc alacritatem addit ad maiora.

Recuperata Bialocerkiensi ciuitate, Kiiouiam, metropolim vrbem, recta tendit Potocius, ibi enim postremus contra rebelles ad Borysthenem labor restabat, Chmielnicio ad omnes Polonorum conatus attentissimo. Kiiouia appropinquanti Polono exercitui fuit obuius exercitus Lituanici campestris imperator, Ianussius dux Radiuilius. Hic vbi in mutuum venit conspectum Potocii, Kalinouii, Lanckoronscii, Kisielii, aliorumque, mutuis illorum toties illigatus amplexibus, multa de perfidia Chmielnicii quaestus, ad extremum de necessitatibus vtriusque exercitus serio consulendum aiebat, furorem, iram et vindictam, in Chmielnicium, qua voce, qua gestu ipse ferens. Sed mox huic consilio Kisielium palatinum Kiiouiensem, aduersarium audiuit. Finis belli, inquiebat Kisielius, optata tandem pax est. Quid belluarum in morem nos ipsos impetimus? finienda tandem haec controuersia est. Pace deperibunt Cosaci, qui marte nequibant. Coalescat tandem haec toties desiderata pax. Bella ab extra gerenda, dulcedine otii pelliciendi populi. Saeuiendum est in Turcas et Tartaros, relinquendi subditi. Nihil enim gloriosius Christianis, quam de Turca triumphare: nihil turpius, quam subditorum exhaurire sanguinem. Kiiouiam mouet Polonus exercitus, ibidemque Lituano iungitur. Kisielii de finiendo bello sententia.

Auide excepit orationem palatini Potocius, multa et ille de Polonorum virium debilitate, et quod peius, incipiente peste, fame, temporum iniuriis, aduersa et inimica palam fortuna conquaestus. Addidit cruentis hisce aliquot certaminibus absumtos optimatum et militum praecipuos. Quousque sic miseri, inquit, patriam exhaurientes, falsus vtinam vates, forte alteri pugnamus. Koniecpolscium tunc ab eo consilio opportunus subduxerat morbus, sed et ille postea in pacis quoque subscripserat leges. Haec dum in Polono velut secreta agitantur consilia exercitu, Chmielnicius, atrox ante oculos nactus spectaculum, in vicino armatum Polonum pariterque Lituanum conspici militem, serio tandem et ipse ad pacis consilia animum adiecit, certior per exploratores factus, non alienum quoque esse a bello Polonum militem, ergo Russis pacem in hunc modum persuadere conatur: Idem et Potocius cum Kisielio sentit.

Terrarum, quas Borysthenes hinc alluit, illinc Vistula claudit, paulo ante domini, nunc exules, iam non de gloria, nec de libertate, sed de salute, quod vltimum restat, pugnandum est. Eo ventum per insanam fortunam, vnde pedem non licet amplius referre, absque vniuersae Russiae clade aut victoria. Induciis ergo, hac interposita mora, illudendum est Polonis, quoadusque Tauricana non comparebunt signa. Vix loqui Chmiel- Chmielnicius Russis et Cosacis pacem persuadet.

 nicius

1651 nicius desierat, cum ecce miles iam musitare coepit. Neque mora ab adulterina eius militia, palam ad iustum regis imperium aliquot transiere legiones, Hummanenses dictae. Longe enim alia facies, quam solebat, in castris Chmielnicii fuit, plerique metu tacti insaniam excusauere: Quid in regem et rempublicam essent ausi, tunc demum intuebantur. Subiiciebat pauentibus sollicitudo, adesse iam deos violatae vltores maiestatis, et consternatio animi in omnibus etiam vulgaribus rebus dira omina inueniebat. Auxit hos metus alacritas exercitus Poloni, quibus maxima erat virium suarum fiducia. Quippe puduit tanquam obsessos in vrbe Kiiouiensi, amplius considere. Promouerunt itaque castra ab vrbe propius hostem. Nihil enim optabilius, quam praelio experiri hostium vires conclusum fuerat in arctiori belli ducum consilio. Adhuc sui incertus et grauioribus agitatus consiliis Chmielnicius ad Potocium, cadente iam sole, in haec verba scribit:

Literae Chmielnicii ad Potocium.

Tot hominum myriades, quae hoc periere bello, mouerent saltem Potocium a profusione amplius Christiani sanguinis: Cosacos nunquam peccauisse in foedera: Si regiones integrae deuastatae, incensae, libidini, auaritiae, crudelitati peruiae factae: Si agri in solitudinem, vrbes in lanienam, templa diuorum in impietatem conuersa sunt, haec Polonorum steterunt proteruia, crudelitate, saeuitia: Nihil amplius restat, nisi iustos bonorum suorum dominos de possessione vitae turbare, nunquam posthac in Russiam redituros. Matronarum virginumque pudicitiam insana militum libidine expugnari: Religiosum diuinae maiestatis cultum, impio et sacrilego ausu subuerti. Haec belli huius ciuilis grauissima fuere mala, quorum omnium diuina vindicta reum illum citet, qui primus aut nulla aut iniusta causa in arma prosiluit, et innocentibus quietisque hominibus, seruis, mancipiisque propriis, crudele bellum intulit. Ab eius anima, tot miserorum animae, quas crudelissimo ferro saeuisimae militum manus expulerunt, repetantur: Ei tot immania grassantium cruentis ensibus legionum scelera imputentur. Non enim esset Deus, et sine numine tota huius vniuersi machina volueretur, si impunita stare posset hominum iniustorum improbitas. Duorum Poloniae procerum ducis Wisniowiecii et Alexandri Koniecpolscii insolens effecit audacia, vt spretis concessis nobis legibus, et iure auito conculcato, nos in funestam arenam prouocaret Polonia. Adeo ob triumphalem pompae superbiam et lauream corollam, procerum villas ac regni totius securitatem periclitari fecerunt, duo isti temerarii duces. Quid tandem amplius sperandum parte ab vtraque. Eheu video iam vltimum pereuntis patriae discrimen. Video aut Poloniae regni aut Russiae nostrae vltima instare fata, et quod pessimum, video desperatos ab vtrinque militum animos, desperatio autem multa et extrema audet. Nos Russos pro patria morituros, vos Polonos pro libertate et bonis, imaginor mihi, pugnaturos. Proinde hoc vltimum a se Potocius salutare acciperet consilium. Pacis potius quam belli amplecteretur artes, nec credat felicitate sua tam arduum posse conficere bellum, et ad extremum de Cosacis posse triumphare. Saepe triumphat hoc anno, qui altero in triumphum ducitur, nec raro victum aliquem sol oriens quem aspicit, quem occidens viderat triumphantem. Nos Cosacos viros fortes ac strenuos, quemadmodum secundae res nequaquam efferunt, ita nec aduersae deprimunt. Sunt enim pugnarum incogniti exitus et mars communis qui saepe spoliantem iam et exultantem euertit et perpulit ab abiecto. Imo eadem nonnunquam hora fugatur ab hoste quispiam et hostem fugat. Ad extremum melior semper certiorque est tuta pax, quam sperata victoria. Haec serio tandem perpenderet Potocius, Kalinouius, Radiuilius aliique proceres. Adiecit quoque: Si pacem hanc spreueritis Poloni, scitote periculi in societatem perquam facile reliquas nationes tacite nobis foederatas iungi insimul. Haec summa Chmielnicii literarum.

Obsignatis literis legationem hanc captiuo cuidam credit Polono, vade, inquit, et hos codicillos Potocio redde. Illi, Cosacorum desperatos animos, auxilia Turcarum Tartarorumque propediem adfutura, renuntia, omnia denique, quae in castris videris nostris, fideliter refer.

LIB. III. CAPVT V

SYNOPSIS

Potocius Chmielnicii recipit literas. Deliberat Potocius circa Chmielnicii literas. Tandem respondet. Articuli pacis a Potocio Cosacis propositi. Epistola Potocii ad Chmielnicium. Machowski persuadet Chmielnicio arcana quaedam. Eius responsum et conclusio. Machowski redit ad Potocium, legationemque suam exponit. Quid ad haec Poloni? Kiselii sententia. Deliguntur commissarii ad mutua tractanda foedera.

Displicuere Potocio Chmielnicii literae, maxime ad duo nomina Wisniowiecii et Koniecpolscii attonitus haerebat. Illine praestantes duces, illi egregii imperatores regni fulcra, regis dextrae, reipublicae gladii, apud Chmielnicium duces temerarii audiunt? Sed quid, parendum tamen, inquit, necessitati est. Dira fames militem vrget, pestis promiscue grassatur, strenuum quemque spes et alacritas deficit, inimica a tergo superest regio. Pauoloce siquidem, Album fanum, Vinnicia, iterum per ea tempora cesserant hosti, spes auxilii a rege nulla. Accedebat et metus, ne si intempestiuis quaestionibus asperaretur populus Russiae, desperatione adactus ad Turcas respiceret. Non enim latebat Potocium, quis sensus tunc regis, quis reipublicae fuit. Multi palam iam in ipsis visceribus regni exuebant obedientiam, nullus conuocando tunc ex tota gente concilio locus erat, cuius necessaria est legendo militi tributisque indicendis in Polonia auctoritas. Regem denique ipsum tot lacessitum iurgiis, famosisque libellis sciebat abiisse in Prussiam, donec interea exonerassent in eum totum insanientis ingenii virus Poloni. Et qui nuper parentem, patronum ac protectorem, regem appellabant, tunc tyrannum passim iactabant, scilicet qui excutere anniteretur pessimi moris iugum, quo sceptrorum libertatem Poloni adstrinxerant. Hinc de Cosacis nulla fere apud optimates Polonos mentio, quasi aut Aethiopes inter se belligerarent aut noui Indi. Priuatum ergo consilium cum proceribus in tentorium contraxit, quasi rogaturus auxilium. Anceps deliberatio fuit, Koniecpolscio ex Polonis, duce Ianussio Radiuilio ex Lituanis diu contradicentibus. Qua enim ratione Potocius rege inscio et republica, de foederibus cum obstinatis transigeret Cosacis? Inuidiam certe maximam apud vniuersam incursurus nobilitatem. Rem esse altam, plenamque periculi, neque de bello transigere posse eum, qui alterius iussu pugnat. Agedum, inquit Potocius, ego totam regis iram, reipublicae inuidiam, optimatumque furorem in me suscipiam, seruata reipublicae tranquillitas me absoluet. Vnde commeante per internuntios colloquio conscriptos Chmielnicio articulos Potocius ocius per Machowski tribunum Polonum remittit.

1651 Potocius Chmielnicii recipit literas. — Deliberat Potocius circa Chmielnicii literas. — Tandem respondet.

Articuli pacis a Potocio Cosacis propositi.

I. *Ne cum Tartarorum Chano hospitii vel commercii iura misceto.*

II. *Bonis semel assignatis clauae generalium Cosacorum gaudeto.*

III. *Numerus excubantium pro rege et republica Cosacorum quindecim millium esto.*

IV. *Ad pristinas libertates et possessiones etiam ii, qui hoc bello partes Chmielnicianas secuti sunt admittentur.*

V. *Statiua Polonorum seorsim habebuntur a Cosacis.*

VI. *Religio ab vtrinque sancta et inuiolabilis permaneto. Quisquis alterutram violauerit hostis patriae sit.*

VII. *Iudaei iterum in Russia incolae sunto.*

1651 VIII. *Collegium Kiiouienſe ſocietatis Ieſu coetui ex nunc reſtituto.*

IX. *Limes Coſacorum ſtationum palatinatus ſit Kiiouienſis.*

X. *Numerum Coſacorum intra ſpatium quatuor menſium manu Chmielnicii vna et Wichouii ſubſcriptum ad Archiuum caſtri Kiiouienſis per oblatam transmittito.*

XI. *Tartaros ex nunc Ruſſia pellito.*

XII. *Fines magni ducatus Lituaniae Coſaci ne attingito.*

XIII. *Exercitus Coſacorum miſſionem faciat Chmielnicius.*

XIV. *Ad proxima ordinum comitia legatos Coſacorum delegato.*

His inſtructus mandatis commiſſariorum Machowski literas Chmielnicio defert, in quibus eadem fere repetebantur, quae Machowski viua voce et in ſcriptis a commiſſariis acceperat. Antequam miſſas tabellas legeret Chmielnicius, primo palleſcere, deinde haerere coepit ante inſcriptionem literarum, eo quod commiſſarii titulum generalis non addiderant. Vnde inter Coſacos fremitus audiri coepit, quin imo palam auſus eſt Dziadziaty exclamare: Eo ne res deuenit, vt etiam debitum titulum, vos exanimes Poloni, duci noſtro, veſtro vero non ſemel benefactori ſubtrahatis, quo ſemel donatus eſt Chmielnicius a regia maieſtate? Iam ſolutas tabellas viua voce Coſacorum exercitui legerat Wychouius ad vltimam literam, vbi ſolet dies exaratae epiſtolae adſcribi. Summa literarum haec fuit:

Epiſtola Potocii ad Chmielnicium.

Gratas fuiſſe Chmielnicii literas Polono exercitui. Vnde haud mora Machowski, equitem Polonum ad mutua tractanda foedera delegauerunt commiſſarii. Hunc, vt legati praerogatiua ſecurum reddat monuerunt Coſacos. Articulos praeterea pacis in iisdem exarauerunt literis.

Machowski perſuadet Chmielnicio arcana quaedam.

Lecta epiſtola coepit Machowski ſemotis arbitris proponere Chmielnicio, recederet a dicto Tartaris ſacramento, imo vero iunctis cum Polonis Lituanisque viribus eos Ruſſia pelleret. Ad quae Chmielnicius perplexe et amphibologice reſpondebat. Fidem ſuam iureiurando reipublicae obligans, coniunctionem Tartarorum fore contra alium hoſtem neceſſariam. Tribus horis ab vtrinque rationibus certatum eſt, ad extremum neceſſitatem impoſuit Chmielnicio Wychowski, per omnia fidus Achates, quem parentis venerabatur loco, acceptandi conditionem a Polonis oblatam, penitus delendi Tartaros. Ita prima hac difficili fracta glacie, de commiſſariis deinde et loco negotii deligendo diſputatum eſt. Placuitque Coſacis Bialocerkuienſem ciuitatem proponere, nuſquam alibi aut melius, aut Polonorum commiſſariis tutius. Nam in plano campo inter vtramque aciem medium non promittebat ſecurum congreſſum Chmielnicius, ſatius fore in Bialocerkuienſi ciuitate. Eleuatis praeterea in coelum digitis ſpoſpondit: Seruaturum fidem, nec ſe violaturum iura gentium, nec ius hoſpitalitatis.

Machowski redit ad Potocium, legationemque ſuam exponit.

Redux ad caſtra Polonorum Machowski, quae ab hoſte acceperat, fideliter commiſſariis refert. Chmielnicium tot victoriis ferocem, ore facundum, mente factioſum, nihil de anteacto flagitio remittere: regis venerari maieſtatem, illi ſoli fortunam impendere, ſpiritumque litare. Caeterum pacem bona fide poſcere, ſi Zborouianis conditionibus aſſentirent Poloni. Ad extremum commiſſarios deligere petiit, qui in Bialocerkuienſi ciuitate de mutuis ſtabiliendis tractarent foederibus; ibi quoque cum primariis ſe adfuturum promiſit. Adiecit Wychowski ſingulare ſtudium in profligandis Tartaris. Quosdam praeterea ex ocaſione Potocii, cum inter veſcendum eſſent, admixtos falſos Chmielnicii ſermones de eiusdem viduitate retulit.

Quid ad haec Poloni.

Perplexa Polonis proceribus Chmielnicii fides erat. Cur enim hoſtis Bialocerkuienſem ad tractanda foedera eligeret ciuitatem? niſi vt intercluſos proceres ſuorum immolaret ſanguini? An eius ſe crederent fidei, qui ipſos etiam laceſſere non ſuſtinuit manes? Variantibus deinde ſententiis, Kiſielius clamabat: non eſſe iam tempus certare otioſis ſuſpicioni-

cionibus, et consultando dies noctesque insomnes perdere: aut pacem stabiliendam, aut bellum habendum esse. Imminentis periculi vndique magnitudo interuallum non postulat. Quod reliquum est, parendum necessitati, deligendique ocius commissarii, quorum numerum augere, ipse quoque non perhorresceret. Et huic quidem sententiae aliorum cesserunt vota, neque mora, quam differre non licebat, absque euidenti periculo; eligunt e medio Adamum Kiesiel, palatinum Kiiouiensem, Georgium Lebowicz, palatinum Smolenscensem. His aliquot adiunxerunt legiones securitatis causa, vna cum quingentis desultariorum equitum, Dragonum vulgo. Hi soli Bialocerkuam ingressi sunt. Caeteri retrogradum referre ad castra iussi.

1651 Kisielii sententia.

Deliguntur commissarii ad mutua tractanda foedera, Kisielius et Lebowicz.

LIBRI III. CAPVT VI

SYNOPSIS

Kiesielius et Lebowicz Bialocerkuae tractant de pace, ibidemque ambo de vita periclitantur. Admonent Radiuilum periculi. Quid ad haec Radiuilus? Quid Potocius? Quid miles? Potocius Kiesielio scribit. Redeunt Polonorum commissarii. Relatio Kisielii de tractatu pacis, ac insolentia Cosacorum Tartarorumque praeda. Potocii ad legatos Chmielnicii oratio. Lituinenko reuertitur ad Chmielnicium. Potocii de Cosacis consilium. Exercitus Poloni descriptio. Chmielnicius vicinitate Poloni exercitus turbatur.

Vix discesserant Bialocerkuam Poloni Commissarii, cum ecce rumor a Chmielnicio subortus, ad simulationem magnarum virium compositus, trepidationem de subsecuta pace Polonis iniecit. Ficta enim erat, quasi Soltan Galga, germanus Chani, cum sexaginta auxiliaribus Tartarorum venisset millibus. Tertio deinde, postquam vicinam Bialocerkuam commissarii attigerant, die, pessime ibidem a furiosa tractati plebe, de reditu suo ad castra iam prope desperabant. Quibus enim rationibus persuaderent furenti multitudini, se legatos et commissarios esse, quos vbique iuris genrium praerogatiua securos reddit, communicatis itaque in vnum consiliis, in quo tunc rerum et fortunae articulo versarentur, Ianussio duci Radiuilio Lituana lingua secretis literis scripserunt. Terrebat illos praecipue dilatus hucusque Chmielnicii Bialocerkuam aduentus.

Bialocerkuae tractant de pace, ibidemque ambo de vita periclitantur. Admonent Radiuilium periculi.

Iamque epistola, quam commissarii scripserant, in manus deuenerat Radiuilii. Nemini dubium erat coniuratos male sibi conscios in commissariorum peccaturos capita, aut si forte mitius cum iisdem vellent agere, Constantinopolim eosdem remissuros, vel pro obsidibus detenturos, aut ad extremum ad conditiones genti Polono pudendas, vi et armis eosdem adacturos, et sic atrociori scelere extroquere a republica posse, quae sine scelere ipsis indulgere ii non poterant. Eadem ominabantur Potocius, Kalinouius, Radiuilus. Nec miles conuitiis in Potocium iaciendis parcus. Cur enim fidei Cosacorum, quae nulla est, praecipua credidit capita?

Quid ad haec Radiuilus, quid Potocius, quid miles.

Caeterum Potocius, omnem inuidiae molem in se inundaturam cernens, si infelicem exitum haberet negotium, arcanis notis ad Kiesielium scribit: Spiraretne adhuc, vel certe morti vicinus esset, sibi quantocius per aliquem fidum certa renuntiaret. Interim celer ad castra Polonorum aduolat nuntius: commissarios iam quidem in via esse referens, caeterum in Tartaros incidisse, ac cum iis congredi, orare proinde aliquot equitum turmas auxilio sibi futuras. Haec dum ille inter anhelitus et suspiria effudit, ocius Potocius milites equos conscendere imperat, quanquam eius imperium celerior militis anteuertit alacritas. Vnde pene in momento incredibili celeritate ad decem circiter millia ex castris sese effuderant, auxilio futuri commissariis, quos haud procul a castris incolumes et obuios salutarunt. Excepti a reliquis summa cum laetitia et amplexu, adeo vt quibusdam gaudii materies

PotociusKiesielio scribit.

Redeunt Poloni commissarii.

1651 Relatio Kisielii de tractatu pacis et insolentia Cosacorum, Tartarorumque praeda.

teries etiam lacrimas elicuerit. Retulere, se quidem incolumes euasisse, caeterum omnem suppellectilem, aurea scilicet et argentea vtensilia vasa, vestes, equos, tentoria et alia pretiosiora quaeque, pecuniam item, quae omnia medium excedebant millionem, in praedam cessisse Tartaris. Res eo deuenerat, vt nisi Chmielnicius, Wychowski, Gladki, Bohun, Rumetho, aliique Cosacorum tribuni furenti interuenissent multitudini, quae nos conuitiis lacerabat, actum procul dubio fuisset de nobis. Iam enim nos obsessos in arce tenebant Tartari permixti Russorum multitudini, iam toties impetum facientes expugnationem moliebantur, quos, nobis spectantibus, ab oppugnatione nudo ense arcebant tribuni, haec toties intonantes: ne vos, inquiunt, pauor occupet Poloni: nostro trunco corpore ii prius, quos cernitis, pontem insternent, quam vos calcabunt. Addidere candorem Chromricii, tribuni et praefecti Bialocerkiensis. Hic vbi insolitam lasciuientis populi conspexit audaciam nostri misertus candoris, haud exiguam magnitudinem pulueris tormentarii globorumque ostendit, ac Polonorum vsui esse permisit. Rara admodum in hoste virtus, nec vllis vnquam satis depraedicanda encomiis. Pacis conditiones quod attinet, his minime repugnat Chmielnicius, tribus exceptis cassatisque. Numerus, inquit, excubantium pro salute incolumitateque regis ac reipublicae ad viginti millia redigatur Cosacorum. Statiua Polono militi alibi prouinciarum, quam in Russiae ciuitatibus, assignet respublica. Tartaros quoque in Russia ab iisdem profligari Cosacis, sacrosancta vetant foedera, contractaque ab inuicem amicitia. Caetera sancte obseruare atque inuiolata permanere iureiurando spondet cum tribunis. Eadem repetebant Lituinenko et Gladki Cosacorum legati, qui vna cum Polonorum aduenerant commissariis, quibusque in hunc modum respondit Potocius:

Potocii ad legatos Chmielnicii oratio.

Miror, inquit, cur tantillo facto commissum in rempublicam regiamque maiestatem grauissimum perduellionis scelus diluere non possitis? Tartaros obscuram fecem et vappam Asiatici populi, obuersis armis pellere veremini. At dictum scilicet illis vos excusat sacramentum. Agite ergo fidem eis vt vultis, seruate, qui pridem vos sua deceperunt perfidia, insontes animas. Scio vos acturos aliquando poenitentiam spreti consilii mei. Caeterum nobis profligandos relinquite. Persequar, ita me Deus, latrones, eosdemque in vltimam pellam Asiam. Ciuitates vestras Russiae quod attinet, et speciatim Kiiouiam, Czechrinum, Corsunum, Pereaslauiam, Czerkassi, liberas ego illas a statione Poloni militis bona fide spondeo, verbo imperatorio. Ad extremum de numero Cosacorum ad quindecim millia redactorum, consenserunt Chmielniciani legati, Potocii moti facundia, moti et lacrimis, quas inter loquendum dolor seni expresserat: modo quantocius Poloni ad stabilienda haec iuramento foedera legerent duodecim ablegatos, qui nomine regis ac reipublicae, totiusque exercitus Poloni, pariterque Lituani, in loco campestri inter vtrumque exercitum medio iurarent. Assensit haud grauatim pactae Cosacorum conditioni Potocius, dilato in sequentem diem commissariorum congressu. Tali responso Lituinenko ad Chmielnicium reuertitur. Gladki vero penes Potocium tantillum subsistere iussus in castris remansit.

Lituinenko reuertitur ad Chmielnicium.

Potocii de Cosacis consilium.

At Potocius dimisso Lituinenko totus in eo erat, vt Cosaci vna cum Chmielnicio ad saniorem redirent mentem. Visum ergo illo ipso circa vesperam die, castra Polonorum Lituanorumque Bialocerkuam versus, vbi tunc armatus degebat Chmielnicius, promouere. Ibant duo magni exercitus, Polonorum in septuaginta quatuor, Lituanorum in quadraginta diuisus agmina, per continuum spatium quindecim Italicorum milliarium, longe lateque diffusus. Iamque in conspectum venerant vrbis, cum ecce a Chmielnicio literae illico traduntur Potocio. Mirabatur ille, quidnam sibi tam propinqua vicinitas, tamque vicina propinquitas Poloni portenderet exercitus. Promissos a Potocio commissarios in momenta expectare, adiecit et preces, vt tribunum sibi remitteret Potocius. Haud grauatim assensit Potocius Chmielnicii precibus, neque mora multis donis affectum muneribusque onustum dimittit Gladki, promisso in sequentem diem commissariorum aduentu, nominatusque a Potocio statim electus congressui locus, Asprisaxeus dictus, numerum quoque comitantium commissarios securitatis causa, sexcentos non amplius parte ab vtraque nominauit equites.

Chmielnicius vicinitate Poloni exercitus turbatur.

LIBRI

LIBRI III. CAPVT VII

SYNOPSIS

Potocius Polonos commissarios ad Cosacos dimittit. Chmielnicii legati veniunt ad Potocium, eorumque postulata. Poloni a Cosacis decipiuntur. Inuectiua Kisielii in Chmielnicium et Cosacos. Cosacorum responsum. Remittuntur Potocio Poloni obsides. Potocius deliberat. Procerum Poloniae sensus. Potocii conclusio. Polonorum castrorum ordo. Initium pugnae a Radiuilo. Potocius Radiuilo dissuadet certamen. Radiuili rationes volentis certare. Victoria de Cosacis a Radiuilo reportata. Potocius differt praelium. Radiuilus persuadet Potocio certamen, sed frustra.

1651

Auersis itaque a sinistra suspicione animis omnium, surgente aurora Potocius eosdem commissarios, qui Bialocerkuae cum Chmielnicio coeperunt tractare foedera, ad praestandum Cosacis iuramentum, nomine regis totiusque reipublicae dimittit, additis praeterea et aliis, scilicet, qui duodenum augerent numerum ex voto Chmielnicii. Polonis in hunc modum dimissis in castra Cosacorum, pariter ex castris Cosacorum Chmielnicianos aduentantes legatos, in imperatorio excipiebat tentorio. Quod vbi primum Chmielniciani intrauere legati, praemissa veneratione, nudis capitibus palam quaerebantur, peccasse in foedera Polonos, scilicet qui pluribus, quam conuenerant, stipati cohortibus venissent, tres deinde proponere conditiones pacis, nempe:

Potocius Polonos commissarios ad Cosacos dimittit. Chmielnicii legati veniunt ad Potocium, eorumque postulata.

I. *Si pactis Zborouianis subscriberent Poloni.*

II. *Si exercitus Poloni nunquam hybernarent in Russia.*

III. *Si Tartaros, Russiae libertatis custodes, nequaquam profligaret Potocius.*

Tum primum aduerterunt Poloni, simulationem duntaxat fuisse in Bialocerkuiensi ciuitate, ad decipiendum Potocium vanis promissis extractum, scilicet vt ex voluntate hostium procederet tempus, quo rebus interim Chmielnicius consulere suis, ac parta suorum securitate incautos deleret Polonos. Obstupuere certe Commissarii, attonitisque similes, vix prae indignatione ferro abstinuerunt, vbi similes a Chmielnicio propositas audiuere pacis conditiones: ludibrio quoque se expositos vilissimis mancipiis aegre ferebant. Exaggerabat pathetice Kisielius, palatinus Kiiouiensis Chmielnicii malitiam et perfidiam. Non haec fuisse cum illo tractata in ciuitate Bialocerkuiensi foedera, toto coelo illum ab optato aberrasse littore, desineret tandem fanaticus esse, quid ad extremum sibi polliceretur cum vniuerso exercitu? at spes scilicet Thraciae legionum vobis affulget. Ite ergo damnatae animae, quibus lubet dissolute magis quam modeste viuere, sub tyranno, quam sub pio principe, mancipiis potius, quam liberis. Aderit breui vindex Deus, qui vnico momento vestra vesana euertet consilia.

Poloni a Cosacis decipiuntur.

Inuectiua Kisielii in Chmielnicium et Cosacos.

Ad ea Cosacorum legati identidem Palatino vnanimi respondebant voce, vnanimi sensu: se non aliis instructos a Chmielnicio venisse mandatis. De transactione Bialocerkuiensi nihil penitus constare Zaporouiano Cosacorum exercitui. Ita illusis Polonorum commissariis, habenas ad sua castra verterunt Cosaci, quibus ocius digressis, rediere sub vesperam ad Polonorum castra duo obsides. Tysse et Lubie, eo ipso die Cosacis in fidem sacramenti a Polonis traditi. Eadem et illi referebant: Cosacos non posse reduci ad obedientiam, nisi subscripta Zborouiensi pacificatione. Ita malignum sui Chmielnicii animum, sub optata, vt fingebant, pacis larua latentem, abunde Polonis detexerunt Cosaci, quos serio tunc de pace agere omnes existimauerunt. Potocius vero tot recentium malorum imagine obrutus, quippe qui iam bello defunctum se esse, crediderat, iterum de dolo Cosacorum solli-

Cosacorum responsa.

Potocius deliberat.

1651 sollicitus, commissarios in secretum adhibet consilium, singulos consulens, quid facto opus in re tam subita? Eadem enim nocte, opinione sua securos Polonos celerrime aggredi statuerat Chmielnicius. Nouam de Polonis commentus victoriam, dolo et fraude vicisse securus: itaque oleam e longinquo ostentabat Potocio, contentus Polonorum numerum, mora, fame, taedio et crebris eruptionibus interim minuere. Omnium sensus fuit, non esse temere cedendum loco perfidis, cum habeat vices suas conditio mortalium, vt secunda ex aduersis et aduersa ex secundis nascantur. Mars, aiebant, communis et victum saepe erigit et affligit victorem. Infirmi quoque ingenii esse, lapsu aliquo summae rei diffidere, cum exiguis momentis subito inclinent omnia, quae in bello geruntur. Nunquam ostentata a Chmielnicio olea, adeo placeret Potocio, vt non caueret sibi interim serio, ac timeret sub arridentibus illius foliis saepe latere serpentem. Nemo enim celerius opprimitur, quam qui nihil timet, et frequentissimum initium calamitatis securitas nimia est. Vitaret quidem periculosissima Cosacorum tela, quae illis suggerit desperatio, sed nec ideo inultum vaferrimum relinqueret hostem, prope Cosacorum castra, Polonorum quoque metaret Potocius, se in hostium cruore ad talos vsque pugnaturos et pro libertate morituros. Subiunxit ad haec Potocius: se quoque vitam, quam fato debebat, patriae pridem deuouisse scirent, annuere illorum sententiae libenterque subiturum extremum vitae discrimen, modo pusillanimitatem quoque et timorem in consilium non adhiberent ii, qui cor in lingua gerant, manibus interim demissis ac flaccidis: Thrasones, qui ostentatoria duntaxat voce insultant, meticulosos conterunt, praeterea nihil. Neque mora sequenti mane castra Polonorum versus hostilem exercitum promouere imperat, animo vultuque commotior, tali ordine:

Procerum Poloniae sensus.

Potocii conclusio.

Polonorum castrorum ordo.

Dextrum cornu regebat IANVSSIVS dux RADIVILVS, prouectus auiditate gloriae princeps, nam et honori Lituanorum datum est, vt priores essent, qui vltimi venerant, siue id honori, siue potius, quod ibi maximum a Cosacis imminebat periculum, cui recentem militem opponere expediebat. Laeuum MARTINVS KALINOVIVS, belli campestris dux. Medium corpus ipse moderabatur POTOCIVS. Eoque ordine aliquot horis confecto itinere, in conspectum venere Chmielnicii. Neque mora iustae pugnae initia libauit Radiuilus, celeriter in Casacorum inuectus alam, quod aegerrime tulit Potocius, multis rationibus persuadens Radiuilo, fatigatum itinere illo die militem, non posse adeo bene experiri aleam belli, sed vicit rationes Potocii fiducia Radiuili, qui hostem iam aliquot fossas deserere coegerat. Addidit aduenisse opportunum ad pugnandum tempus, diem Sabbathi in honorem deiparae virginis sacrum: Ventum praeterea et solem iniquum Cosacis. Hic illos fulgore excoecabit, ille puluere et vi simul sua, pugnantium telis adimet impetum, nostris addet. Quid tandem senex metueret imperator, sibi feriendum relinqueret hostem. Annuit tandem Potocius, magis magisque coactus a Radiuilo, qui tunc feruidius, quam ex Potocii mandato, cum Lituano exercitu in hostem mero madentem inuehitur, quem in instanti secuta est palatini Podoliae legio. Aliquot horis durauit conflictus in illa parte, agrorum ac vicorum interea lixis concessa populatione. Iamque Radiuilus non vincere modo, sed et frui certissima sperabat victoria, si Potocius toto Polono hostem aggredi voluisset exercitu. Sed ille nescio quas allegans rationes, illa die a pugna abstinuit. Interea Cosaci Tartarique, quorum aliquot penes Chmielnicium Chanus reliquerat millia, ad Chmielnicii amentes terrore confugere castra, qui a longe pugnae huius speculabatur exercitum. Radiuilus iam praelio victor, illorum carraginem, summum et inexpugnabile Russorum robur, celeritate tentare voluit, occupare enituit suorum Lituanorum virtute, illa die Chmielnicium debellari posse affirmans, modo Potocius Polonum quoque promoueret exercitum. Sed frustra talia memorabat Potocio Radiuilus, proximam ille imminentem timebat noctem. Verebatur praeterea callidi hostis insidias, quas struere ille optime norat. Reuocauit itaque Radiuilum, faciliorem in crastinum promittens victoriam, nunc satis egisse, quod praelio victor existeret. Contra Radiuilus se non in pactis, vt Potocius, sed in Deo et armis spem habere aiebat, posse Cosacos debellari plusquam constat, cur differat, inquit, Potocius non video, modo animose Polonorum promoueat ordines, actum est de Cosacis. Parcere autem perfidis, et post acceptum beneficium non minus quam ante nocituris extremae dementiae est. Absurdae istius clementiae breui illum poenitere auguror. Eadem et milites passim Potocio exprobrabant ad talia surdo.

Radiuili rationes volentis certare.

Victoria de Cosacis a Radiuilo reportata.

Potocius differt praelium.

Radiuilus persuadet Potocio certamen, sed frustra.

LIBRI

LIBRI III. CAPVT VIII

SYNOPSIS

Literae Chmielnicii ad Potocium. Potocius respondet Chmielnicio. Chmielnicius adhuc tentat certamen cum Polonis. Cosaci a Polonis Lituanisque caeduntur. Chmielnicius iterum pacem offert Polonis, scribitque Kisielio. Cosaci Tartarique denuo tentant irruptionem in Polonorum castra. Legatio Cosacorum ad castra Polonorum. Propositiones Cosacorum. Responsum Potocii. Legati Cosacorum conuiuio excipiuntur a Potocio. Cosacorum Polonis exprobratio. Chmielnicius ipsemet in persona colloquium Potocii expetit. Annuit Potocius Chmielnicii postulato. Cosaci indignantur Chmielnicio colloquium Potocii expetenti. Chmielnicius Polonorum ingreditur castra. Eiusdem ad Potocium verba et responsum Potocii. Pacta subscribit Chmielnicius Potociusque.

Sequenti mane Chmielnicius Raytarowski, equiti Polono, apud se hucusque detento, literas Potocio tradendas mandat, quarum haec summa: mirare se, asserens, quidnam in foedera peccassent Cosaci, aut quid sibi velit tam propinqua Polonorum statio, cuius pleniorem interpretationem desideraret. Quae promissa mea fuere, inquit, illa abunde seruaui, Cosacos in officio hucusque detinui, non permittens illos hesterna luce castris egredi, paucis exceptis lixis, Tartarisque peregrinis, vt fieri amat in magnis exercitibus. Si candide agerent Poloni, nominarent commissarios ad mutua tractanda foedera, se nec hucusque, dolo licet et astu toties a Potocio irritatum, ab optata pace alienum esse. His literis respondere a Potocio rogatus Kisielius, haud mora in haec concepta verba scribit Chmielnicio: Probe sibi constare Chmielnicium, arte et dolo velle circumuenire Potocium: Cosacos nuper vilissima mancipia pro munere legatorum mandasse Chmielnicium: haeccine promissa Bialocerkieuiae erant? vbi nulla de Zborouiana pacificatione, nec per somnium quidem mentio. Caeterum si bona fide pacem peteret, legatos deligeret, duae horae non amplius in id sufficiant.

[Margin: 1651 — Literae Chmielnicii ad Potocium. — Potocius respondet Chmielnicio.]

Interea dum legati expectantur Chmielniciani circa meridiem incondita agrestium Cosacorum multitudo castris sese effudit, vna cum aliquot Tartarorum millibus. Diuisi deinde in agmina Cosaci a fronte, Tartari a tergo, duce illorum Camachmet Mursa, Polonorum castra adorti sunt. Resistebat illorum ferociae princeps Radiuilus aliquot horis vna cum Potocio. Sed illi tripartitis agminibus extrema audacia repetitis tormentorum ictibus nihil de suo remittebant furore. Multi ex Polonorum gregariis militibus in illo cecidere conflictu, vnico tantummodo ex nobilioribus, Nicolao Woronicz, pocillatore Kiouiensi desiderato. Ita ad vesperam vsque hic hostilis durauit tumultus, Cosacis temulentis in trophaeum Polono cedentibus militi.

[Margin: Chmielnicius adhuc tentat certamen cum Polonis. — Cosaci a Polonis Lituanisque caeduntur.]

Caeterum Chmielnicius hactenus medius dubiusque et quasi temporibus insidiatus, huc atque illuc consilia flexerat, tum demum victus a fortuna Polona, Cosacorum conatibus suam auctoritatem obiecit, redire denuo iusso, appetente iam vespere, Raytarowski ad Potocium. Addidit eidem ad Kisielium epistolam, qua se ille excusabat, omissos fuisse aliquot articulos, sacrosanctam fidem Graecoschismaticam concernentes. Orare proinde, haud aegre ferret Potocius, hanc tantillam moram, breui adfuturos legatos, qui foedera subscriberent. Ita semper speciosa verbis, re inania ac subdola responsa dabat Chmielnicius, verba remittens chartis otiosa superbis. Nam nec sequenti die aderant expectati Chmielniciani legati, imo vix illuxerat dies, cum ecce iterum in conspectum Poloni exercitus Tartari permixti Cosacis, magno numero pugnam deposcentes aderant. Polonos quoque manipulos, centurias, cohortes, ordines, legionesque dispositos Potocius in apertum eduxerat campum, generalem illo die apparaturus pugnam. Sed Cosaci Tartarique ea celeritate, qua venerant, pari quoque in diuersa sparsi, deinde fugam simulantes equos egere.

[Margin: Cosaci Tartarique denuo tentant irruptionem]

1651 In Polonorum castra.

egere. Interim crassis nubibus obductum coelum copiosum toto illo die effuderat imbrem, qui pugnam et vna fugientes abstulit Cosacos.

Legatio Cosacorum ad castra Polonorum. Propositiones Cosacorum.

Aderant tandem Chmielniciani ad Potocium legati missi, longe grauioribus quam ante Bialocerkuae instructi articulis, simul et Chmielnicii mandatis. Princeps huius legationis fuit Roman Kaleczin, qui dicere iussus, quid tandem adferret? pacem ne an bellum? pacem respondit ille, modo Potocius cum commissariis viginti millia Cosacorum pro rege et republica excubantium, quae moderaretur Chmielnicius, approbaret. Horum legiones, vt Vinniciae, Pereaslauiae, Czernichouiae, Bialocerkuae ac in vniuersum in omnibus regalibus bonis per vniuersam Russiam, stationes habeant, precatur vniuersus exercitus.

Responsum Potocii.

Assensit haud grauatim Potocius propositis Chmielnicii conditionibus, dura enim castra Potocii vexabat fames. Trecenti pedites Germani illa nocte, pars, militari morbo, pars, inedia consumti erant, pestis promiscue grassabatur. Hinc Potocius extremum veritus naufragium, ne milite destitutus in Chmielnicianas iterum veniret manus et vincula, quamcunque primo oblatam libenter amplecti constituit stationem, quod facere solent periti naucleri tempestatem fugientes. Vnde enim nouus miles? vnde procuretur annona in hostili et inimica terra? Quidquid enim et a tergo, et a fronte, et a latere erat, hostile fuit. Visum ergo Potocio ocius tribunum Polonum Zacwilichowski nomine, vna cum delegato Cosacorum ad Chmielnicium mandare, qui bona regalia, et speciatim Braclauiam, Vinniciam, Czernichouiamque a stationibus exciperet Cosacorum. Interim multiplices praeparantur epulae quanquam in summa vulgarium militum egestate, quo scilicet ex Cosacorum animis, omnem de fame Polonorum eraderent conceptam suspicionem. Cum iam inter epulas essent ex occasione huius belli, Roman Kaleczyn, princeps huius legationis, liberius cum Potocio identidem agebat. Turcam defendistis Poloni, nobis excursiones in Thraciam excitatis munitionibus interdixistis: merito nunc poenas luat insolens vestra respublica, quae se ipsam hoc ciuili bello multifariis confecit modis. Vel nunc saltim permittite Thraciae debellare tyrannum, Christiani nominis hostem. Annuentibus Polonis, Roman ab epulis summe contentus discessit. Responsum Chmielnicii illo instanti ad se missum, palam in secretiori consilio, Potocio commissariisque lecturus. Duos corrigendos articulos in iis literis Roman delegato transmiserat. Chmielnicius priori nempe Potocii assenserat postulato, tempore tamen circumscripto, scilicet Polonus miles ad proximas calendas Decembris Braclauiensi ac Czernichouiensi abstineret palatinatibus. Deinde Czyrkassy ac Borowicz, bonis reipublicae, quae tunc aduitalitio modo a rege obtinuerat Potocius, Chmielnicio cederet.

Legati Cosacorum conuiuio excipiuntur a Potocio. Cosacorum exprobratio Polonis.

Iniquissimae reuera conditiones, quas si acceptassent Poloni, victores declarassent Cosacos, victos Polonos. Priori tamen conditioni assensum est, limitando tempus vno mense minus, nempe ad calendas Nouembris. Secundum quod attingeret punctum, se de bonis regalibus, absque regio et reipublicae expresso consensu disponere non posse sciret Chmielnicius. His parumper vtrinque iactatis, ille aestus ac veluti procellae vis quaedam, poni coepit. Nam Chmielnicius, dubium cuiusnam instinctu, certe boni angeli ductu, quid demum in rempublicam peccauisset, hic primum aduertens, Lempiczki, tribunum Polonum, in suis castris hucusque detentum ire ad Potocium iubet, eique nuntiare, se paratum, si id per Potocium liceret, eundem praesente ac spectante toto Polono exercitu, venerari, nec non Radiuilum, Kalinouium, aliosque proceres visitare, constituisse: insuper propria in persona iuramento confirmare ista suorum Cosacorum foedera, modo Potocius reciproce duos obsides viros illustres Zaporouiano tantillo tempore concederet exercitui.

Chmielnicius ipsemet in persona colloquium Potocii expetit.

Annuit Potocius tam submissae Chmielnicii reuerentiae, nihilque moratus, duos obsides Cosacis transmittit, MARCVM SOBIESKI, Crasnostauiensem gubernatorem et CHRISTOPHORVM POTOCKI subdapiferum magni ducatus Lituaniae, omnia vicissim iureiurando promittens Chmielnicio, quae ad eius spectabant securitatem.

Annuit Potocius Chmielnicii postulato.

Tum vero primarii Cosacorum indignari paulatim Chmielnicio coeperunt, rati infra maiestatem Chmielnicii fore, si vltro victor, ad pedes procideret victorum. Ille vero concordiam saepius reiterando tribunis, totos vtres iussit in medium proferri, prodigique

Cosaci indignantur Chmielnicio colloquium

digique veterrimum aduſtum vinum, multoque epityro praecipuos Coſacos excipiens, reliquos in excubias partiri et ſtationes obire iuſſit, ſe breui adfuturum pollicitus. Ita pacatis vtcunque ſuorum animis pleno madentibus mero, poſtquam temulentis ſomnus irrepſerat, Wychowski ſecretorum ſuorum participe ſecum aſſumto, comitante eundem Zacwilichowski veterano tribuno Polono, ad caſtra Polonorum progreditur Chmielnicius, quae medio circiter inde diſtabant milliari. 1651 quium Polonorum expetenti.

Mirum dictu, quanta ſui fiducia, quanto et animo caſtra ingreſſus Chmielnicius, tabernaculum quoque imperatorium intrauerit Potocii, ibi vero orare miſericordiam, non ſine profuſis lacrimis coepit. Cui Potocius haud cunctabundus reſpondit: Pridem ſe contumeliam, quam iniuſte ab ipſo ad Corſunum acceperat, Deo, religioni et patriae deuouiſſe, vindictam nunquam repetiturum, ſancte iurare, cum coelitus accidiſſe videatur haec mea labes ac totius gentis clades. Satis eſſe, ſi tu iuramenti tui praeſtandi memor, qua fide, qua opera tua, admiſſum grauiſſimum in rempublicam diluas crimen. Dein ducem Radiuilum aliosque proceres, vnumquemque ſuo ordine veneratus eſt. Ventum tandem ad pacta foedera, quae praeconem prope ſtantem recitare iuſſit Potocius, quibus praeteritorum obliuio, turbarumque venia Ruſſiae populis tribuebatur. Aſſenſit omnibus Chmielnicius, vnicum addens, ſi Cyrkaſſi et Borowicze vltro ſibi cederet Potocius: Quod vbi multis rationibus fieri non poſſe absque regio diplomate ac totius nobilitatis conſenſu illi oſtenſum eſt, tandem et ille a propoſito ſuperſedit. Tunc demum ſubſcripti articuli, iureiurando ab vtrinque roborantur, quo facto Chmielnicium Potocius ad praeparatas inuitat epulas. Aderant et plerique Polonorum optimates. Chmielnicius Polonorum ingreditur caſtra. Eiusdem ad Potocium verba et reſponſum Potocii. Pacta ſubſcribit Chmielnicius Potociusque.

LIBRI III. CAPVT IX

SYNOPSIS

Chmielnicii inter epulas cum Radiuilo ſermones. Minae illius in Valachiae principem. Radiuili reſponſum. Poloni ſtruunt inſidias Chmielnicio, quas ille illudit praepropero diſceſſu ſuo. Chmielnicius diſcedens filio Potocii phaleratum transmittit equum, ac per Wychowski heſternam excuſat crapulam. Rex Polonus Boruſſiam inuiſit. Mors Annae Catharinae ducis Neoburgicae, regis Poloniae germanae ſororis. Metus Polonorum de Tartaris. Potocii ad regem literae. Kiſielii laus et encomium. Moritur Nicolaus Potocki. Eius vitae compendium.

Cum iam inter veſcendum eſſent Chmielnicius contracta fronte Radiuilum intuitus. Ecquid ſibi vellet in caſtris Polonorum eius celſitudinis praeſentia? interrogat, reſpondente Radiuilo, ſe cum exercitu Lituano ad domandos rebelles veniſſe Coſacos, vna et foedifragum Chmielnicium. Cui ille: at maiores, inquit, Celſitudinis veſtrae, nunquam Zaporouianum laceſſebant exercitum! Deinde occaſione Valachici belli paulo ruſticis verbis in Radiuilum debacchari coepit multa minitatus Valachiae principi. Cur illius filio promiſſam ſobolem deſpondere nollet? valeat ille opulenta gaza, ego potentia: habeat immenſos theſauros, ego immenſas hominum myriades, quibus fretus eripiam, vel ex ſinu patris promiſſam filiam: diripiam eius ſuperbam gazam, profligabo foedifragum principem. Haec ille inter medios ſcyphos, vultu turbato animoque, identidem repetebat. Nemini dubium erat, quin haec infernalis beſtia Radiuilum principem, tanquam principis Valachiae generum, immediate petere videbatur, neque vero impune hoc illi ceſſiſſet, niſi princeps tunc patriae tantillam conceſſiſſet iniuriam. Hinc ad procacia helluonis verba nihil aliud reſpondit, quam vt ſciret Chmielnicius, paratum eſſe ad omnia quaeque aduerſa Valachiae principis pectus, non illi deeſſe populos, non conſilia, quibus Chmielnicio reſiſtere valeat. Interea ad ſolemnes epulas acceſſerunt foecundi calices, queis continebantur regis ſalus, aliorumque primorum. Hos calices comitabantur reboantia in vtriusque caſtris tormenta, tum et longo ordine diſpo- Chmielnicii inter epulas cum Radiuilo ſermones. Minae in Valachiae principem. Radiuili reſponſum.

1651 dispositi ad hilaritatem tibicines, tum singuli singulos suo ordine exciperent haustus. Obseruandum est, non nisi ad solius regis nomen detecto capite stetisse Chmielnicium, dum interea singuli singula pocula Chmielnicio propinant. Ita factum quis crederet! Magnus reuera procerum Poloniae contemtus. Interea dum Poloni temulenti varios de Chmielnicio tollendo miscerent sermones: ille veritus sui fatale prandium, temulento similis, sed ad omnia attentissimus, actis gratiis Potocio, verso in vesperam die ad castra suorum equo conscenso digreditur. Discedenti superbe phaleratum Thracium equum largitur Potocius, cui ille, ad quid ista, inquit, prodigalitas vestri Potocii, mene ille equo donat, cui ego trecentos dare paratus! nihilominus gratias habeo, vt duci, vt imperatori, vt amico.

Poloni struunt insidias Chmielnicio, quas ille eludit praepropero discessu suo.

Sequenti die summo mane, antequam mouerent exercitus, Wychowski, supremum ministrum consiliariumque suum, Chmielnicius ad Potocium expedit. Summa legationis haec fuit: Potocio valedicebat Chmielnicius, eiusque filio, gubernatori Camenecensi, phaleratum Turcicum reciproce transmiserat equum. Addidit, orare Chmielnicium, vt hesternam temulentiam suam Potocius vna cum Radiuilo excusarent. Cui princeps Radiuilus: nihil me mouet, inquit, hesterna Chmielnicii crapula, paratus semper eminus et cominus, nisi infra dignitatem meam esset, cum illo congredi. Eiusdem promptitudinis, eiusdemque animi norit esse Valachiae principem, parentem optimum.

Chmielnicius discedens filio Potocii phaleratum transmittit equum, ac per Wichowski hesternam excusat temulentiam.

Eo modo exacti sunt Russiae finibus Tartari, Poloniaeque regno iam tertio vindicata libertas. Ita sub aerumnarum aquis, demersa iterum effloruit palma. Inde in varias milites rediere stationes, Potocio Poloniam, Radiuilo Lituaniam, vicinamque Valachiam et Chmielnicio citeriorem repetente cum Cosacis Vkrainam. Actae quoque sunt in vtrisque castris pro pace conclusa ac stabilita Deo exercituum solennes gratiarum actiones.

Pax Polonos inter et Cosacos promulgatur.

Iisdem diebus, dum haec in Russia aguntur, Rex per aeris intemperiem, Varsauia vna cum coniuge regina in Borussiam secundo Vistula flumine delatus, Thorunium, Gedanum, Marieburgum, Elbingam, aliaque loca regalis Borussiae inuiserat, vbique exceptus magna pompa et laetis passim vocibus a nobilitate Borussiae ciuibusque. Breui tamen, ibidem commoratus, inclinante octobri mense regiam iterum sedem, Varsauiam, repetit.

Rex Polonus Borussiam inuisit.

Nec multo post adest tristis ex Germania nuntius, qui regi de obitu tetulit sororis ANNAE CATHARINAE CONSTANTIAE, collocatae ante annos nouem in matrimonium principi palatino Rheni Neoburgico, PHILIPPO WILHELMO, Volfgangi Vilhelmi filio primogenito. Sterilis illa annorum nouem et tringinta, Coloniae Agrippinae, nona Octobris huius anni, catarrho extincta. Piissima princeps, ac paulo post regio apparatu more ducum, serenissimae domus Bauaricae Düsseldorpii tumulata est. Eius gaza ingentis pretii, quae duorum millionum thalerorum imperialium excedebat summam, in Germaniam asportata, nunquam amplius in Polonia comparuit, summo cum dolore Polonorum.

Mors Annae Catharinae ducis Neoburgicae, regis Poloniae germanae sororis.

Sparsa quoque fama paulo post volabat per ora Polonorum, quasi ISLAN GEREI, Tartarorum Chanus, germanum suum, Nuradin Soltan, nec non Szefer Kazy Aga, Soltan Kazy Aga, et alios Agas, Beios, Mursas, cum quadraginta hominum millibus mense octobri in Poloniam ad Chmielnicium mandasset. Sed haec figmenta fuisse paulo post constitit, quanquam non deerant copiae literarum Chani, quas ego apud me retineo. Quin imo ipse Potocius meticulosus senex decima quarta ex statione Bielopolensi regi expresse in haec verba scribit:

Falsa fama de Tartaris.

Aduenisse Chmielnicio Tartaricas suppetias post icta foedera vna cum germano Chani, cuius auxilio certo certius hic rebellis vel Maiestatis Vestrae iterum infestabit ditiones, vel certe vicinum aggredietur principatum. Ad extremum quanquam in neutra peccabit foedera, Tartarosque redire iusserit, at hi latrones saltem redeundo more gentis suae praedas agent. Quos an persequi, an tolerare reipublicae expediat a regia maiestate opperior mandata. Haec quam vana fuerint, tempus aperuit. Nam Chmielnicius post scriptas aliquot Potocio literas, nihil amplius hostile voluebat animo, nempe vbi palatinum Kiouiensem, Polonorum armorum obsidem habuit in Russia. Is enim iam valedixerat aulae et mili-

Potocii ad regem literae.

militiae, ac ea pacis occasione Bohusaniam in vlteriorem secesserat Russiam. Nec latebat Chmielnicium quanta Kisielius auctoritate pollebat in Polono senatu. Cuius quot verba, tot arcana notabant sapientiores, plane vt hic vnus toti illi senatui praecepta gubernandi et rempublicam administrandi illa tempestate dare potuisset. Magnus reuera minister, qui si non in libero regno sub alio vixisset monarcha, alter euasisset Richielius. Sed in republica, vbi quot optimates, tot reguli, hi omnes rempublicam constituunt ac pro arbitrio regunt, quis sensus viro ad omnia excelsa et ardua quaeque, sed in minori familia nato. Nunquam dixit, quod non ita euenit, nunquam bene euenit, quod sine eius factum fuit consilio. Sed de tanto heroe fusius suo postea loco. Interea Rex comitia Poloniae generalia in annum sequentem millesimum sexcentesimum quinquagesimum secundum ordinibus Poloniae regni et magni ducatus Lituaniae, ad diem vigesimam tertiam Ianuarii indixit. Quo fere tempore fati legem impleuit NICOLAVS a Potock POTOCKI, supremus regni Poloniae bellorum minister. Longa illi per varios casus militia, experientia et sagacitas, quanta magnum imperatorem decent. Aduersa passim fortuna. Primis armorum rudimentis sub Carolo Chodkiewicz, viro immortali et plane ad aeternitatem nato, supremo vtriusque gentis Polonae et Lituanae ad Chocinum imperatore, meruerat. Sigismundo III, Vladislao IV, et Ioan. Casimiro, Poloniae regibus per omnia fidus. Ad extremum sumto christiano viatico, summae pietatis sensu excessit. Vir animi ingens, rebus consultandis maturus, gerendis prosperus, sed infelix.

1651

Kisielii laus et encomium.

Moritur Nicolaus Potocius.

Eius vitae compendium.

HISTORIARVM POLONIAE
AB EXCESSV VLADISLAI IV
POLONIAE SVECIAEQVE REGIS,
LIBER QVARTVS.

LIBRI IV. CAPVT I

SYNOPSIS

Puncta et postulata palatinatuum Poloniae. Litis Radzieieuianae origo. Radzieieuius Varsauiam venit. Factum atrox in vrbe regia Radzieieuii iussu. Radzieieuius in ius vocatur. Decretum mareschalcale contra Radzieieuium. Radzieieuius ad supplicium toto regno quaeritur. Radzieieuii literae ad nobilitatem. Literae securitatis Radzieieuio datae a palatino Cracouiensi. Radzieieuius Poloniae valedicit.

Ante exitum huius anni millesimi sexcentesimi quinquagesimi primi, comitiola prouinciarum in variis palatinatibus, sex ante generalem ordinum conuentum haberi solita hebdomadis, celebrabantur, quorum haec praecipua capita:

Puncta et postulata palatinatuum Poloniae.

I. Commendabat equestris ordo regi totique senatui bene emeritos milites.

II. Claua supremi bellorum ministri non amplius esset aduitalitia, vt hactenus. Arbitrium conferendi penes regem esset, more Gallis, Hispanis Germanisque vsitato.

III. Bella offensiua ne Rex promoueret.

 IV. Viginti

1652 IV. Viginti millium exercitum conſcribendum in caſum ingruentis periculi, conceſſerat equeſtris ordo. Plura his addita, quae ſtudio ego omitto, ne exteris pariant riſum.

Exeunte anno orta eſt lis, maritum inter et vxorem, HIERONYMVM RADZIEIEWSKI, Vicecancellarium regni, et ANNAM SLVSCZANKA defuncti Mareſchalci viduam conſortem, quam paulo ante, vt dixi, in thori vitaeque ſociam duxerat Radzieieuius. Origo litis, aliquae nugae principio interceſſerant, tandem ventum ad ſeria, dum maligna mulier negotium ſerio promouet. Nacta ſiquidem gratiam principis, apud quem aſylum tunc procurauerat, fidem inuenit. Hinc malorum omnium fomes et origo bellique in tempus externi, ſumta ſpecioſa occaſio. Multis quidem modis fanaticam mulierem ad priſtinum amorem ſatagebat reducere Radzieieuius. Sed illa inuiſa marito, inimica Radzieieuiano nomini, nullos amores, nulla admittebat oblectamenta, quaeque apud concordes vincula caritatis, apud inſenſam mulierem incitamenta irarum, fuere. Tantum enim in poſterum haec immanis tygris conceperat virus aduerſus maritum, vt nihil niſi de marito eiusque agitaret fato. Adhibuit centurionem ad tutelam, militem ad ſui praeſidium, quanquam in coenobio diuae Clarae ſacrarum virginum ſecura ſatis viueret. Documento in poſterum omnibus maritis et argumento, vxor iraſcens. Quanquam non ignoro eam rem, vario tunc hominum ſermone, fuiſſe diſceptatam, hodieque in aulis optimatum, ac politicorum conſeſſibus, paſſim agitari. Radzieieuius vbi nullam ſpem pelliciendi foeminam amoribus, bona quoque, vxoris iuſſu, milite occupari videt, ratus proceſſiſſe iam vltra terminos irarum lymphaticam mulierem, militum amicorumque ſubitam manum et ipſe legit. Pudor inde et miſeratio Radzieieuio. Nam in publicum emanauerant foeditate ſqualentes in eum articuli, ad nuntii apoſtolici tribunal, materia ſcilicet diuortii ſufficienter tranſmiſſa, quam tota deinde legit, et ſtupuit Polonia. Accendebat veſanam mulierem Tyſenhauſen quidam principis familiaris, procax lingua et miſcere coetus aulica dicacitate edoctus iuuenis, contumacia deinde et odiis in Radzieieuium palam hoſtis. Huic acceſſit germanus frater magni ducatus Lituaniae theſaurarius, qui e Lituania Varſauiam ad moeſtam accurrerat ſororem. Nec multo poſt adulta iam hyeme initio comitiorum Radzieieuius Varſauiam venit, numeroſa Mozouiae ſtipatus nobilitate, inuitatus ad reginam, venerabundus acceſſit, cuius opera regis et vxoris odia aliquando ceſſatura ſibi pollicebatur. Interea callida mulier palatium ad viſtulae ripam ſitum, quondam defuncti mariti expenſis extructum, denſo milite vallat. Curiam quoque ad vallum ſitam, peditum phalangi germani fratris inſidere iubet. Ita vbique materiam rixarum irarumque obiiciebat Radzieieuio, cuius famuli curiam, ab eius occupatam fratre, repetere conantes, clam concubia nocte, diſtrictis gladiis inuadunt, obuios caedunt, proſtratos verberibus multant. Tum conuulſos totoque laniatos corpore, ac quosdam exanimes, ante vallum victores proiiciunt. Clamor deinde atrociſſimus oriebatur, qui ad aures vſque peruenerat regis, beneficio noctis. Luce demum, poſtquam dux et miles et cauſa et facta noſcebantur, accitus ad regem Mareſchalcus, Lucas de Bnin Opalinski citare Radzieieuium ad ſuum imperat tribunal. Tum fatalem exaggerant noctem, graue quaerebantur admiſſum crimen, ſimul quantum dedecoris adierit maieſtas regia, comitiorumque ſecuritas, facunde miſerentur. Attonito Mareſchalco et in re tam graui plenaque periculi ſtupente, ſuperuenit cancellarius et priuatim et publice Radzieieuio hoſtis. Is non ad tribunal regium, ſed ad Mareſchalci officium talia ſpectare referebat, ſcilicet penes quem in aula regia ius gladii eſſet. Cur principi popularia in ſe cumulare odia. Aſſenſit rex conſilio cancellarii, neque mora Lucae de Bnin Opalinski, aulae mareſchalco imperat, Radzieieuium in ius vocaret eique per regni inſtigatorem crimen laeſae maieſtatis intentaret. Nempe qui auſu plus quam temerario, ad latus regium, vim aliis inferre praeſumſerit, talibusque inſtructum mandatis e regia dimittit. Mareſchalcus gratiam regis hoc facto ſibi pollicitus Radzieieuium per inſtigatorem regni Danielem Zytkiewicz ad tribunal ſuum vocat. Ad haec Radzieieuius primum ſubridere, deinde vbi audit regem de conſilii ſententia ſibi minas intentare, Varſauia Petricouiam vbi regni tribunalis alterna ſedes eſt [45], digreditur. Vix diſceſſerat

Origo litis Radzieieuianae.

Radzieieuius Varſauiam venit.

Factum atrox in vrbe regia Radzieieuii iuſſu.

Radzieieuius in ius vocatur.

45) Nempe ſupremum regni tribunal, cauſas cum ciuiles tum criminales, in ſecunda et vltima inſtantia PETRICOVIAE iudicat omnes maioris Poloniae, incipiendo die lunae poſt feſtum S. Franciſci, hoc eſt die ſeptima Octobris, vbi mareſchalcus eligitur, deputatique iuramentum

cesserat, cum ecce eodem die, eadem hora, poena infamiae in centuriatis regni comitiis in Radzieieuium lata est. Promulgatum Mareschalcale contra vicecancellarium decretum, in haec concepta verba: „Quandoquidem ex inquisitionibus liquet, illustrissimam vicecancellariam regni, et fratrem ipsius thesaurarium M. D. Lituaniae non promeruisse poenas criminales, idcirco decernitur super ipsis sessio turris per spatium vnius anni et sex septimanarum, iudicio praeter ea per duo millia florenorum exsoluent. Quoniam vero ex iisdem inquisitionibus constat, illustriss. vicecancellarium regni modo guerrico curiam inuasisse et aliquos occidisse. Ideo iudicium S. R. Maiestatis mareschalcale mediante senatus consulto adinuenit, eundem poenas incurrisse criminales, videlicet poenam colli. Cui poenae quandoquidem se subtraxit, condemnatur in lucro poenarum, legum videlicet, infamiae et proscriptionis de regno Poloniae et additur ministerialis generalis ad publicandum„. Neque mora ipse Radzieieuius toto regno quaerebatur, ad supplicium vt infamis, vt perduellis. Amicis eiusque familiaribus regio nomine imperatum, desererent violatorem regiae maiestatis Radzieieuium, ni seueriora expectare mallent principis iussa. Factum est ad nutum regium, et fere vna hora, ne dicam momento, tota illa aulicorum turba euanuit, tanquam puluis et vmbra fuissent. Sensit tum primum nuditatem suam Radzieieuius, vbi se ab amicis domesticis ac ministris vidit derelictum. Vnde tutiora secutus, postquam aliquot diebus Petricouiae, occultus in monasterio fratrum praedicatorum delituisset: neque ibi sibi promittens securitatem, fama enim spargebat, immissos in illum fuisse percussores, clam illo ipso noctis concubio, cum tanta res cunctationem non ferret, paucis salutatis conscendit equum, duobus libertis ac tertio nobili secum vna assumtis, a quibus tamen fidelitatis prius extorsit iuramentum. Itum in conceptum diu a se iter, ad Dominicum ducem Zaslauiensem, palatinum Cracouiensem, Vieuiorkam recta se coniicit. Antequam autem Petricouia pedem efferret, ordinibus regni Varsauiae congregatis in hunc modum scribit:

1652

Decretum mareschalcale contra Radzieieuium.

Radzieieuius ad supplicium toto regno quaeritur.

Illustrissimi ac excellentissimi domini, fratres obseruandissimi. Magna mole inuidiae ab aemulis oppressus, qualem nullus vnquam ciuis in hac patria expertus est, certe mihi afflicto par nullus vnquam extitit, fidem Quiritum imploro, et ad vos tanquam ad vnicum libertatis nostrae asylum, manum oculosque testes attollens in coelum, sanguine frater, dignitate collega apello. Equidem afflicto et pene exanimi difficile est verba reperire, cum non detur liberis lacrimis deflere casus. Obtestor patriam, quae mihi testis, testis illa nox vtinam fuisset nouissima, in mea aula, mea in aede, publica securitate fretus, in oculis regiae maiestatis, Domini mei clementissimi, rebus meis spoliatus, ac propriis debellatus armis, adhuc per adinuentiones humanas, tali decreto ad extremum condemnatus sum, quale in libera republica, hominum nequaquam fert memoria. Absque delatore ego criminaliter iudicatus, pars altera ciuiliter in speciem tantum. Addita caedes, quae non comparuit, obiectum crimen laesae maiestatis, quod non fuit eius fori, nec eius subsellii. Interim ego omnibus spoliatus et capitis minor pro hoste patriae deputatus sum. Si proditionis in patriam, si violatae maiestatis arguor, vniuersa iudicet respublica, luam poenas tanti sceleris, si condigne merui. Sin autem maleuolorum in me premor conspiratione, per amorem patriae consulite legibus, porrigite afflicto dexteram atque afflictum et emeritum ex angustiis eripite ciuem. Suffragamini apud clementissimam regiam maiestatem, ne ad interitum perdat fidum subditum ac humilem famulum. Expergiscimini fratres obseruandissimi proximus dum paries ardet, et mementote eadem vos aliquando mansura, quae mihi nunc violenter euenere. Vnde inter publicas causas, meam quoque, haud priuatam dixerim, proponite aduersitatem. Vellem equidem publica voce in praesentia venerari consessum illustrissimarum ac excellentissimarum dominationum vestrarum, nisi me aliquot causae tribunalis hucusque hic detinerent. Interim me ipsum, et oppressam in me innocentiam libertatemque, amori et fidei

Radzieieuii literae ad nobilitatem.

praestant, finiendo die saturni ante diem dominicum palmarum. Iidem, praeses, mareschalcus et deputati, causas minoris Poloniae iudicant LVBLINI, incipiendo diae lunae post festum paschatis. Praeses est ecclesiasticus, mareschalcus saecularis, deputati seu assessores sunt et ecclesiastici et saeculares, hi ex senatorio atque equestri maxime ordine, illi ex variis reuerendis capitulis electi. Deputatorum saecularium numerus LI, si omnia comitiola pro eligendis deputatis cum effectu celebrarentur. Quia autem semper varia comitiola contradictione interueniente sine electione finiuntur deputatorum, numerus assessorum supremi regni tribunalis raro vltra triginta ascendit, computatis et ecclesiasticis et saecularibus. Supremum tribunal magni ducatus Lituaniae, Vilnae et Nouogrocii ius dicit. Singulis annis de nouo Mareschalci et deputati eliguntur.

1652 fidei vestrae fraternae diligentissime commendo. Petricouiae vigesima tertia Ianuarii, millesimo sexcentesimo quinquagesimo secundo. Obsignatis literis diu secum expendit, cuius fidei legationem hanc concrederet. Neminem habebat cuius consilio vteretur, ab omnibus desertus, tandem notae fidei famulo has literas deferendas Varsauiam tradit. Addit mandata, vbi, inquit, Varsauiam attigeris, sequenti die ordinum mareschalco has literas trade, meque Petricouiae responsum expectaturum affirma. Dimisso famulo, illa ipsa nocte, vt superius innui, citatis equis Vieuiorkam ad ducem Zaslauiensem perrexit Radzieieuius, vbi salutato duce, salutata eius coniuge cognata, non vltro gemitus tenens, deflebat fortunas suas, se nunquam ope, consilio, manu violasse fidem, nunquam regem remque publicam Polonorum offendisse, et tamen sub nimium eheu! credulo principe hanc publicam quaestionis infamiam commeruisse! Egone, inquit, inter inimicorum manus et ludibria funestissimo exitu, grata illis cadam victima? Si proditionis in patriam, si violatae maiestatis arguor, vniuersa iudicet respublica, tanta crimina proprio ego eluam sanguine. Porrexerat deinde duci codicillos, quos ante aliquot dies ad ordines Varsauiam miserat, adiecit, securitatis suae causa rogare enixe ducem, vt iuxta Polonae gentis morem receptum, literas securitatis, quas Treugas vocant, eidem qua palatinus Cracouiensis concederet. Annuit dux afflicto cognato, neque mora literas illi securitatis extradi curauit, quarum hic tenor:

Vladislaus Dominicus, Dux Ostrog et Zaslaw, Comes in Tarnow, palatinus Cracouiensis, Luceoriensis Robcicensis etc. gubernator.

Literae securitatis Radzieieuio datae a duce Dominico palatino Cracouiensi.

Significamus his literis nostris, quorum interest, vniuersis et singulis. Cum publicae libertatis intersit, vt vnusquisque ciuium, ac praesertim insignis in republica praeeminentiae vir in pace conseruatur, neue indignatione aliqua maiestatis supremae, in discrimen vitae ac fortunarum deueniat. Proinde nos habentes compertum illustrissimo atque excellentissimo HIERONYMO in Radzieiowice RADZIEIOWSKI, procancellario regni, Lomzensi, Varecensi, Kozienicensi, Solecensi, Bielscensi, Kamionacensi etc. gubernatori, ex occasione certarum offensarum sacrae regiae maiestatis periculum imminere, illumque insuper absentem et inscium, processu quodam inusitato in iudicio illustris ac magnifici mareschalci curiae regni innodatum, et poenis quibusdam infamiae et aliis criminalibus aggrauatum esse, ita vt his obstantibus de se iustitiam dicere, et gratiam sacrae regiae maiestatis quaerere nequeat, nisi auctoritate nostra palatinali, cui id per leges regni impositum, subleuetur, eidem illustrissimo et excellentissimo procancellario regni, illiusque vniuersae familiae, literas securitatis, ad spatium duorum mensium adhaerendo legibus, Treugas nuncupatas 46) damus et concedimus, illumque vna cum bonis eius in fidem nostram recipimus, ita vt ille sub beneficio literarum nostrarum libere et tuto vbique versetur, innocentiam suam in his, in quibus se grauatum sentit, in iudicio tribunalitio demonstret, de processuque eo et poenis super illo obtentis et de malo obtento agat, experiatur, suamque innocentiam ibidem prosequatur. Interim gratiae regiae maiestatis reconciliari curet, eo tamen praecustodito, vt idem illustrissimus et excellentissimus procancellarius regni hisce literis nostris ad sui, bonorumque ac officii defensionem vtatur et non abutatur, seque pacate gerat, nemini damna inferat, easque literas nostras publicari et ad acta quaeuis porrigi quantocius curet, et iis vbique se tueatur, fide publica ad praemissa mediante. Datae Wiewiorcae, solita residentia nostra die 27 mensis Ianuarii, anno Domini 1652.

Radzieieuius Poloniae valedicit.

Hisce literis obtentis Radzieieuius, condito testamento, non expectato ab ordinibus responso Poloniae valedixerat. Egit quantocius vecordem fama, qua vulgatum fuit, contemtui habitas ab ordinibus regni Radzieieuii fuisse literas. Volitabatque per Austriam et Sueciam, arma in Polonos, arma in regem poscens neque probris temperabat, vt in eius patet manifestatione, quem ego in tempore memorabo.

LIBRI

46) *Treuga* vel *treuca*, *treua*, *treuia* etc. est scriptio regalis vel securitas, vnde *treugare* sedare, pacificare. Baldo l. 1. D. de pactis: *Treuga securitas praestita rebus et personis, discordia nondum finita.* Vox barbara vulgo a Germanico *trevv*, vel *trevve* deducitur vide glossarium ad scriptor. med. et infim. latinit.
Hae literae securitatis *treugae* dictae, atque ab palatinis, Poloniae senatoribus, ipsorum nomine datae, iam Radzieieuii temporibus in dubium vocatae fuere. Nostris temporibus iam plane obsoletae, et si forte darentur, nullius vsus, cum nunc nemo, nisi serenissimus rex, vel regni cancellarii, regis nomine, securitatis literas exarare, regnique sigillo munire iubeant.

LIBRI IV. CAPVT II

SYNOPSIS

Nascitur Poloniae princeps Carolus Ludouicus, et breui post extinguitur. Sermo de Poloniae principibus. Rex dignitates distribuit. Radzieieuius condemnatur vt perduellis. Sermo de Radzieieuio. Minae a Radzieieuianis assectis contra regem in vulgus sparsae. Nobilitas commouetur contra regem occasione Radzieieuii. Zamoyscii oratio ad regem. Palatini Posnaniensis ad regem literae. Rex quid palatini respondet literis. Milites quoque contra regem commouentur. Responsum a rege militibus datum.

Eiusdem anni initio, nempe calendis Ianuarii nascitur princeps Poloniae media die, illi cognomentum Caroli Ludouici inditum, breue solatium, nempe qui mensis subsequentis die vigesima fatis concessit candens et florens lilium. Clament et dicant alii, magni periculi rem esse, in libera republica principem nasci, in Polonia certe maioris, principem mori, experientia docet. Hinc enim et despectus oritur in regem, qui liberos relicturus est nullos, scilicet sui in rempublicam amoris, testes et obsides. Et optimatibus in regem peccare facilius licet. Nam quis ille erit, qui decessoris iniurias vindictum ibit? Hinc fieri potest, si rex natura generosus, factionibus adhaec praeualidus, opibusque praepotens, ac nulla noua auctus familia in diuersa animum agat, nec non de occupanda republica, consilium aliquando ineat, et vt alter Caesar pro gloria et aeterna annalium pugnet memoria, iniuriam sceptri sui vlciscens.

1652 Nascitur Poloniae princeps Carolus Ludouicus et breui post extinguitur.

Interea rex officia regni variis in hunc modum distribuit. Castellaniatum Cracouiensem primam, post regiam, dignitatem, STANISLAO WARSZYCKI, terrarum Malouiae palatino contulit. Palatinatum vero Masouiae ALBERTO WESSEL, Rozanensi, Makouiensi et Tykocinensi gubernatori. Sunt, qui affirment, oblatam fuisse Radzieieuio castellaniatum Cracouiensem, hac pacta conditione, vt vicecancellarii cederet munere, addita praeter ea et Lublinensis gubernatio, quae nouem aureorum excedit millia certi prouentus, quae omnia vni vicecancellariatus muneri ille posthabuit, quo deinde priuatus extitit ad vitae tempora. Rex non acceptatam a Radzieieuio, vt fama tulit, praefecturam Lublinensem, STANISLAO WITOWSKI, Sendomiriensi confert Castellano. Barensem quoque BOGVSLAO RADIVILO, Vilsensem Archimareschalco regni, GEORGIO comiti in Wisnicz generali Cracouiensi: Ostrensem BOGVSLAO comiti in Leszno, supremo regni thesaurario. Bona quoque regalia Radzieieuii, ea tunc occasione, varias in partes et familias abiere. Reginae praefectura cessit Lomzensis. Msczonow vero ciuitas, vna cum adiacentibus oppidis, quam iure feudi primo a ducibus Masouiae, deinde ab ipsis Poloniae regibus, ab annis fere C C Radzieieuiana obtinuerat familia, tum instigator regni Danieli Zytkiewicz velut in praedam cesserant. Multa praeter ea et alia regia bona variis concessa sunt, sed ego ad praesentia, a quibus tantillum digressus sum, redeo comitia.

Rex dignitates distribuit.

Rex distributis in hunc modum initio comitiorum officiis, diu pensatae seueritatis consilium tandem exequi statuit in Radzieieuium, eumque vt perduellem damnatum officio vicecancellariatus priuat. Neque mora secreto prius habito senatorum consilio, nouum vicecancellarium dixit, STEPHANVM de Pilca KORYCINSKI, Oswiecimensem, Oycouiensem atque Volbramensem praefectum praeter spem, citra opinionem. Spem enim omnem amputabat inaudita in regno Polono vicecancellarii demotio. Opinione autem et calculis omnium, si talis accidisset casus, debebatur haec dignitas Stanislao Kobierzycki, Gedanensi Castellano, viro literatissimo, ac bonarum artium maecenati munificentissimo. Tum primum fremitus audiri coepit inter equestrem ordinem, aliis regias, aliis Radzieieuianas tuentibus partes. Qui regis tuebantur partes, bene factum, aiebant, cum homine nimis elato, popularibusque studiis peruerse instructo, regique vel ideo graui et molesto. Alii acre in eo suspectabant ingenium, fluxam fidem, scito ac subdolo sermone, nec non in rebus euertendis admirabili quadam, hucusque sub felici Vladislao vsum felicitate, nec

Radzieieuius condemnatur vt perduellis.

Sermo de Radzieieuio.

non

1652 non indefeſſo in omni ambitu labore. Obiiciebant praeter ea, ingentibus inimicitiis illum fuiſſe infamem, induſtriam eius ſimilem Catilinae, qua peruerſe vſus, odio publico, equeſtrem ordinem ab innocuo alienauit principe. Nec deerant, qui vni Radzieieuio, turpem Polonorum Pilauicenſem fugam adſcripſere. Abalienationem quoque militum ordinumque, a rege ad Bereſteciam illius fuiſſe moliminis, aliqui tunc iureiurando fatebantur. Haec illi. Contra qui Radzieieuianas tuebantur partes: Radzieieuium eius fuiſſe, aiebant, ſanguinis, eiusque in regno praerogatiuae ac clientelae, vt contemni non debuerit. Iter aulae medium ſemper illum tenuiſſe, omniaque et fortunam et famam et fidem ad extremum retinuiſſe. Immenſae facultates, animus generoſus, induſtria et felicitas in rebus gerendis monſtrant, quantus et qualis fuerit. Ingentibus quoque inimicitiis ſuperſtes, viſus eſt qualis eſſet futurus, ſubiectum regnantibus vtiliſſimum: traxiſſet procul dubio popularibus ſtudiis in partes principis, vt alter Minſcius, vicecancellarius regni ſub Sigismundo III, multorum ducum et fere totius nobilitatis alienatum a principe animum. Quanto fauore polluerit equeſtris ordinis, tribunalitia luculenter ſubſcribunt miracula. Haec et tanta in regem et rempublicam cum habuerit tantus vir merita, cur inaudita poena, ſine comitiis, inconſulto equeſtri ordine, absque omnium ſcitu iudicatus et condemnatus ſit? Nec deerant minae, exceſſiſſe nunc quidem Radzieieuium, ſed cum fulmine breui poſſe redire. Haec illi, qui a Radzieieuio ſtabant. Ita varii tunc de Radzieieuio varios ſpargebant ſermones, quidam eum infamabant, quidam palam ad ſidera coram principe euehebant.

Minae a Radzieieuianis aſſeclis contra regem in vulgus ſparſae.

Nobilitas commouetur contra regem occaſione Radzieieuii. Zamoyſcii oratio ad regem.

Vna tamen omnibus Polonis vox fuit, ſubuerteret potius iura rex, quam cuſtodes eorum amoueret. Imo paulo vehementius, quam neceſſe erat, Alexander Zamoyski, gladifer Siradienſis, ordinum tunc Mareſchalcus, mentione iniecta, de Radzieieuio, ante regium thronum totumque auguſtum ſenatum, in haec verba prorupit: Meminerit maieſtas Veſtra in Polona republica et apud Polonos legem non regem imperare: Radzieieuium non vindico vt infamem, aſt oppreſſam in eo tueor innocentiam, libertatemque Polonam. Audax reuera ſermo, inſolens oratio, violenta et temeraria verba, coram rege, coram ſenatu.

Palatini Poſnanienſis ad regem literae.

Excanduit rex, miratus ſe caedi ab eo, quem nunquam laeſerat, et proritari, quem nunquam offenderat; memor innatae ſibi Iagellonum Auſtriacorumque clementiae, incautum voto ſuo hominem, reumque maieſtatis, exemplo magni principis abſoluit, quem nihilominus prudens ſenatus damnandum in ſe ſuſcepit, documento poſteris. Amari a ſe regem, regiamque dignitatem non odiſſe. Supplicii tormentique loco, vltra tortorem eius conſcientiam, ſatis viſum eſt optimatibus ipſique regi, ſi errorem agnoſcens palam deprecaretur culpam Zamoyſcius, vti factum eſt ſubſequenti die. Zamoyſcii temeraria, vt tunc multi putabant, verba, ſubſequutae ſunt iisdem diebus Chriſtophori de Bnin Opalinski, Poſnanienſis palatini, maiorisque Poloniae primarii ſenatoris perplexae, ac miro politicorum artificio concinnae ad regem ſcriptae literae. Iis quaeſtus eſt, paucorum inuidia, ac quorundam aulicorum ſcelere, labefactari ſuam integritatem, violari libertatem in ſe Polonam, coerceri vota ſenatoria, eoque iam redactam rempublicam, vt potius ſerua, regumque ſuorum mancipium eſſet quam libera, attonito orbe vniuerſo. Olim gloriabamur neminem Polonum fuiſſe, qui non eſſet liber, nunc contra, ſe ad aulam regiamque maieſtatem, vt Rocoſſianorum 47) ducem, vt pacatae reipublicae conuulſorem, vt motus ciuilis buccinatorem, vt maioris Poloniae nobilitatis anteſignanum delatum eſſe. Adeo, quisquis ad libertatem, leges patrias proclamat, apud maieſtatem veſtram illico pro rebelli et perduelle audit. Optarem equidem aeternis temporibus proſcriptam eſſe in noſtro regno ſeceſſionem

nem

47) Rocoſſiani appellantur illi in Polonia nobiles, qui, licet alligati obſequio principis, relicto eo, ad communem concurrentis nobilitatis coetum poenis grauioribus obligantur, vt ait PIASECIVS in Chron. p. 69. Hoc vero nomen ROKOSZ, petitum eſt ab Hungaris, vt ſcribit STANISLAVS LVBIENSKI in vita Matthiae Pſtroconii, epiſcopi Vladislauienſis et regni cancellarii p. 423. Nam Hungari conuentus ſuos ita appellarunt a villa quadam cis Peſtum, vbi in patentibus campis conuenire ſolebant. teſte Varſeuicio lib. I de opt. ſtatu libertatis p. 70. Vide Hartknochium de republica Polonica edit. Lipſ. p. 882. Quam multa mala ſeditiones ſic dictae Rocoſſianae reipublicae Polonae intulere, hiſtoria teſtatur. In lingua Polona nunc verbum ROKOSZ, rebellionem et tumultum ſignificat.

nem optimatum, equestrisque ordinis a rege suo, sed haec felicitas voueri potest patriae, 1652 non expectari. Videt equestris ordo laniatum totum reipublicae corpus, conuulsas leges, senatum auctoritate spoliatum, paupertatem populo imperatam, dissipatos Russiae optimates, nobilitatem bello exhaustam, pacem terra profligatam. Addo consummatum iam fuisse ad Beresteciam cum Cosacis bellum, nisi Maiestas Vestra, sanis nobilitatis conatibus auctoritatem suam regiam opposuisset. Haec et plura mala non ego solus, sed vniuersa ingemiscit Polonia, lamentatur equestris ordo, cecidisse libertatem et vna rempublicam. Proinde monere regem pro candore et conscientia sua, pro voto amantis patriam filii, ne rempublicam, cuius pater est, laceret ac pessumdet: quin imo illatum mortiferum eidem vulnus, qua arte qua consilio sanet. Haec summa palatini literarum.

Rex peritissimus regnandi, omnia in tempus dissimulans, proprio palatini literis rescribit charactere. Se gratias habere pro impendentium malorum cautela, curaturum enixe in posterum, vt omnia e voto succedant reipublicae, equestrisque ordinis. *Rex quid palatini respondet literis.*

Addidit metum pectori regio nuntius castrensis, turbarum tunc aliquid ab exercitu afferens. Nam mortuo Potocio mutatus Kalinouius licentiam turbarum, et vt creditum, palatinus cognatus, exercitui ostendebat. Eadem enim et exercitus a rege periit, quae et palatinus. Addidit infelicitatem regni sub rege Casimiro, cuius nomen infaustum semper extitit Polonis, angustias stipendii, duritiam belli, Vacantium sortes expetebant. Deinde tricena stipendia, dono sibi a rege ad Beresteciam promissa, ocius reddi, postulabant, nisi missos rex vellet milites vna et exercitum.

Ad haec: rex omnia exercitui pollicitus, Kalinouio supremo tunc bellorum ministro scribit. Diuideret copias exercitus trifariam, pars trans Borysthenem hybernaret, ad Lituaniae fines, pars altera ad confinia Chmielnicii, ipse cum robore exercitus, haud procul ab iis, mandata regis ordinumque expectaret. Exercitui omnia nomine regis sponderet, illorum partes tueri se velle in comitiis, quae tunc nullo exitu celebrabantur. Ita factum. Kalinouius exercitum trifariam diuidit, quo diuiso et iurgia et clamores et praemia militum cessere in vanum. *Responsum a rege militibus datum.*

LIBRI IV. CAPVT III

SYNOPSIS

Kisielii literae ad regem. Rex nobilitati literas Kisielii communicat. Quid ad haec ordines? Rex a toto culpatur senatu. Quid respondet ad obiecta. Ioannes Radiuilus comitia soluit. Moschorum legati Polonorum regi gratulantur victoriam de Cosacis obtentam. Rex consulit senatum super literis Chmielnicii, suorum caedem exaggerantis. Cancellarii votum. Alii senatores voto subscribunt cancellarii. Cancellarius Chmielnicio scribit. Chmielnicius commissionem acceptat Polonorum. Quaeritur de violata a Polonis pace. Quid ad obiecta Cosacorum respondent Poloni. Commissionis exitus nullus.

Interim consultanti per eos dies regi Kisielius significabat, turbari iterum res Russiae, Chmielnicium germanum Chani, Sultan Muradin cum triginta Tartarorum millibus in dies opperiri. *Kisielii literae ad regem.*

Multum tum sollicitudinis regi, transmissae Kisielii attulerunt literae. Quippe hyeme iam adulta Polonorum legiones, aliae in hyberna missae, quaedam iussu regio vltra Borysthenem progressae, tarde reuocari, si hostis adesset, poterant. Ergo ordinibus regni literas Kisielii legendas tradit. Ad haec ordines incusare regem, nobilitatem cunctatione ludificantem. Cosacos Tartarosque deleri potuisse ad Beresteciam et regem obstitisse conatibus nobilitatis. Validum Polonorum exercitum, centum et amplius millium, in nihilum redactum. Ire regem ipsum debuisse iu citeriorem Russiam cum victore exercitu, cessuris haud *Rex nobilitati literas Kisielii communicat. Quid ad haec ordines.*

1652 Rex a toto culpatur senatu. Quid respondet ad obiecta.

haud dubio Cosacis, si principem vidissent. Immotus ad eos sermones rex, per priuatos et familiares dictis maleuolorum respondebat: Se promptum fuisse persequi victoriam, sed cur vlteriori profectioni tota contradixit nobilitas? teste cancellario Lubomierscio, quorum fidem imploro et exquiro. Num mea defuit voluntas? num preces deerant? Incusate potius nobilitatem; vosque metipsos desides, et parum memores famae, et nominis Poloni. Ita mutuis diffidiis regem inter et optimates elabebatur tempus consulendi, ita hyems non saluberrimis, sed plerumque vanis absumta est et elusa ordinum altercantibus. Haud tamen trans Borysthenem vacante Polono milite ab armorum exercitio, quod exercitium tumultum ego potius dixerim. Nam res vltra iurgia paucorumque caedem non processit, exaggerante licet Chmielnicio vehementissime coram rege et republica suorum innocuam caedem, iisdem diebus patratam. Interea Ioannes dux Radiuilus, qui tunc praesens Varsauiae aderat, priuatam vlturus, vt solent proceres, publice iniuriam, vel certe e palatini Posnaniensis voto, comitia per quendam familiarem Lituanum contradictorem soluit, eludens Polonorum immensos sumtus.

Ioan. Radiuilus comitia soluit.

Moschorum legati Polonorum regi gratulantur victoriam de Cosacis obtentam.

Sub finem quoque Martii venere Varsauiam magni Moschouiae ducis legati, Georgius Alexewicz, Delga, Ruczka, ac Federo Wolkonski. Horum legationis summa fuit, gratulandi Polonis ad Beresteciam de Cosacis obtentam victoriam. Quanquam haec sera Moschorum gratulatio, honesta in Polonum exercitum animaduersio fuit.

Rex consulit senatum super literis Chmielnicii caedem suorum exaggerantis.

Solutis comitiis ac legatis Moschorum gratiis actis pro vicini principis congratulatione, rex senatusconsultum in ordinem legit, responsurus literis Chmielnicii suorum Cosacorum caedem exaggerantis fluxamque insuper regiam incusantis fidem.

Cancellarii votum.

Variantibus senatorum sententiis cancellarius opportunum regi suggerit consilium. Artem Cosacorum arte eludendo Polona, dolumque dolo obiiciens, commissionem cognoscendi criminis, regia maiestas literis ad Chmielnicium scriptis, parte ab vtraque declararet, nominatis insuper commissariis, interim iterato mandato militi Polono imperandum, ne furiae cedat Cosacorum vel latum vnguem, neue fortunatas Borysthenis deserat stationes, aut rei bene gerendae cum Cosacis omittat occasiones, breui auxiliarios affuturos socios, vna cum Kalinouio. Consilium cancellarii probauere caeteri senatores. Neque mora Chmielnicio cancellarius scribit: Dolere non minus regiam maiestatem, quam ipsam rempublicam, post icta foedera, sancitam fidem excitos nuper tumultus in vtroque exercitu, quorum seriam inquisitionem auctoresque criminis, palatinus Kiiouiensis, vna cum Michaele Ahsah, Hieronymo Zawisza, et Ioan. Machowski commissariis a rege et republica destinatis, inquirerent. Monere praeter ea Chmielnicium, vt in violatores quoque pacis publicae, ac totius regni tranquillitatis hostes, Cosacos, si forte primi peccauere, exemplo palatini, ipse quoque animaduerteret, turbatoresque puniat, ac in posterum saeuientes compescat.

Alii senatores voto subscribunt cancellarii. Cancellarius Chmielnicio scribit.

Chmielnicius commissionem acceptat Polonorum. Quaeritur de violata a Polonis pace. Quid ad obiecta Cosacorum respondent Poloni. Commissionis exitus nullus.

Neque Chmielnicius, semper fallere doctus, commissionem aspernatus est, cuius vicariam personam ibidem Antonius tribunus sustinuit. Eius autem commissionis exitus nullus, Chmielnicio, Polonos, de violata pace, de ruptis sancitis foederibus, de progressu exercitus trans Borysthenem, de inuasione popularium ac desolatione omnium, incusante. Addidit Cosacorum legiones aliquot domi suae securas, incidisse in Polonorum trans Borysthenem errantia agmina, ac ex improuiso pugnasse. Contra Poloni Chmielnicianos incusantes. Petita a Tartaris obiiciebant auxilia, sollicitatos ad socia arma vicinos principes, missos Byzantium illorum legatos, connubia inscio rege et republica tentata, conuitia in regem, Polonosque palam iactata. Ita dum vtraque pars suorum reos conquirit, neutra inuenit, data tamen in speciem culpa Simoni cuidam tribuno Cosacorum, qui dum ab Antonio ad Chmielnicii appellat tribunal, ab eodem paulo post non modo, vt reus, absoluitur, sed, vt egregius miles, baltheo donatur. Hac arte illusum est Polonis commissariis, qui prolixis Antonio actis gratiis Varsauiam reuersi sunt.

LIBRI

LIBRI IV. CAPVT IV

SYNOPSIS

Aſtrologi varia praedicunt mala Poloniae imminentia. Peſtis Cracouiae maxima. Rex in Boruſſiam abire cogitat. Breuis de Boruſsia ſermo. Chmielnicius matrimonium tractat pro filio cum Valachiae principis filia. Quid ad haec Valachiae princeps? Chmielnicius dubio palatini Valachiae reſponſo non contentus. Mittit in Valachiam armatum filium. Palatinus Valachiae regi Polono ſcribit. Valachiae principi reſpondet rex. Literae Chmielnicii ad Kalinouium. Quid Kalinouius ad literas Chmielnicii. Kalinouius ad Battow caſtra Polona opponit Chmielnicii filio aduentanti. De caſtris Kalinouii Przyiemſcii ſenſus, aliorumque militum. Pertinacia Kalinouii. Referunt Kalinouio exploratores de aduentu hoſtili certiora. Prima pugna Tartaros et Polonos inter. Diffugiunt Tartari. Polonorum alacritas et animus. Timothei Chmielnicii aduentus.

Nec deerant huius anni principio decora Chaldaica vaticinantium ingenia, Nicolai Zorauii celeberrimi Cracouienſis academiae mathematici, ac Stephani Furmani, qui magnas hoc anno Polonae reipublicae praedixerant calamitates, cum coeli aſpectus nihil mitius promitteret. Superiores planetae vna cum Sole et Mercurio in ariete concurrebant praeſaga malorum ſidera, ruinam ſtragemque haud dubiam Poloniae portendentia. Quae quidem dicta ſcriptaque, variis riſui fuere, ſed haec omnia vera poſtmodum fuiſſe tempus aperuit [48]). Nam Cracouia vrbs Poloniae metropolis, fere illo ipſo tempore peſte afflata, toto biennio manſit infecta, adeo vt quos hoſtilis longinquos non abſumſit gladius, mala Dea ad quadraginta circiter millia vtriusque ſexus hominum ſecum duxerit in triumphum.

1652 Aſtrologi varia praedicunt mala Poloniae imminentia. Peſtis Cracouiae maxima.

Abſoluta in hunc modum, vt ſuperius dixi, Coſacorum commiſſione videbatur Polonis aureum iterum rediiſſe ſaeculum, cum iam ad Fanum album ceſſiſſet ferreum. Eadem et rex ominabatur. Hinc iam non amplius de marte cogitanti, in mentem regiam occurrebat Boruſſica luſtrare arua. Eſt autem Boruſſia Germaniae portio perexigua, caeterum toto ſeptentrione prouinciarum vberrima, quae ante annos CCXLV, caeſis ad Grunevaldum crucigerorum copiis, debellato Vlrico, magno eorum magiſtro cum trecentis commendatoribus, vt eorum temporum referunt annales, Vladiſlai primi Iagellonis Poloniae regis abhinc adorauit purpuram, quamuis reclamante Sigismundo Caeſare, qui illam prouinciam Romano non Polono deberi affirmabat imperio. Sed de hac prouincia paulo inferius in tempore memorabo. Redeo ad regiam in Boruſſiam profectionem, cui dies nona Maii aſſignata erat. Ita dum rex totaque aula, Pruthenicae inhaeret amoenitati, Chmielnicius diu ante meditatos hymenaeos cum Valachiae principis filia ROSANDA, id nomen puellae erat, palam pro filio ſuo Timotheo tractat per legatos, antiquiſſimo iam more principibus recepto. Audax et arduum videbatur principi Chmielnicii poſtulatum, cui minae quoque, vt armatum decebant, adiectae erant. Prudenti igitur Kutnarſcii, ſui familiaris, vſus conſilio, legatis Chmielnicii ſpem dubiam facit, ad extremum

Rex in Boruſſiam abire cogitat. Breuis de Boruſſia ſermo.

Chmielnicius matrimonium tractat pro filio cum Valachiae principis filia.

48) Et nunc etiam prudentioribus riſui eſſe debet iſta aſtrologorum Zorauii Furmanique vaticinatio, qui imminentes Poloniae calamitates facillime praedicere potuerunt, ſtatum Poloniae, non ſidera, conſiderando. Rudauſcio, qui in matheſeos, aſtronomiae et phyſices ignoratione verſabatur, eiusmodi quidem vaticinationibus imponi potuit, non autem emunctioris naſi eruditis. Si certa ſiderum coniunctio mala praeſagire debeat, cur illo tempore ea tantum de Polonia et non etiam de vicina Moſchouia vel Hungaria fuit interpretata? Credo ego, iſtos aſtrologos conſiderando ſidera, militem in iisdem depictum Polonum vidiſſe, quod omnino magnum fuit argumentum, ſiderum eam coniunctionem ad Poloniam tantum pertinere. Expertus ego non centies ſum, qui iuuenis multum temporis nimium curioſus cum aſtrologia et chiromantia perdidi, me nugas didiciſſe.

1652 mum illis aliquid certi extorquentibus, tantae molis negotium in sequentem differt annum, causatus immaturam aetatem filiae suae, spe autem intra animum fretus, multa rebelli impedimenta interiectum iri, quae eius insanam refrenarent mentem. Sed Chmielnicius hanc ipsam moram, sui ludificationem dictitans, totus furiis agitatus in palatinum, ire in Valachiam armatum Timotheum filium suum ocius iubet vna cum Tartaris, quos haud ita pridem Karasbey dux, viginti in Russiam duxerat millia. Parentis mandata dicto citius exequitur filius pugnaturus alacriter pro thoro et sponsa, vel si arma votis eius non responderent, eandem saltem auecturus in Colchydem suam, Iasonis exemplo.

Quid ad haec Valachiae princeps. Chmielnicius dubio palatini responso non contentus. Mittit in Valachiam armatum filium.

Nec fugiebat Valachiae principem, quantam molem malorum strueret illi omnium artifex Chmielnicius. Vnde haud mora Kalinouium ducem belli de imminenti per Kutnarscium edocet periculo. Regi quoque per eundem in haec verba, quae dolor expresserat, moestus ac totus desperatus scribit: Non fugere maiestatem serenissimam, quam ad pudendas sceptri mei conditiones ante duos circiter annos adegerit me Chmielnicius, maiestatis Vestrae rebellis. Eheu! nimium felix et insolens, nunc promissa repetit, filiamque senectutis meae vnicum solatium, dari filio suo Timotheo in coniugem petit, ni fecero mandatis eius satis, arma minitatur, iamque strepitum hostilium eius armorum exploratores mei mihi referunt, quorum dux et caput Timotheus cum Karabey Tartaro sunt. Hic nequam filius cum Tartaro assecla duce, haec praecipua in mandatis habet: me viuo, vel mortuo, vt habeat filiam meam, quam violenter mactato patre rapiat, dictitans suam seruam et mancipium esse, cuius scilicet patrem ante annos duos sicariis armis ad nefandum adegit connubium, stipulatamque fidem de principatu Valachiae, cuius fidei esset, postea se deliberaturum. Haec se significare pro sua in rempublicam fide, pro principis securitate, pro Polonorum voto, orareque eximie, ne liberum transitum in Valachiam permitteret, Cosacis foederatisque Tartaris Kalinouius. Imo videre sibi e republica expedire, adoriri transeuntes incautos nihilque timentes. Satis Cosacos peccasse in foedera Poloni regis, qui me sub alis degentem aquilae Polonae iniusto bello lacessere non desinant: quasi vero non tangat corpus, peritissimus licet chirurgus, dum membrum ab eodem auellit. Haec summa literarum Valachiae principis. Literis palatini respondit rex Poloniae: Vanum rumorem esse de Chmielnicio Valachiam inuadente vel occupante, quam prouinciam ipse nouit optime, Ottomanicis subesse fascibus, cuius ille patrocinium perquam auide expetit. Veriora referre Polonos exploratores, qui illam malorum nubem Poloniae regno imminere nuntiant, tantumque fidei adstruant, vel se ab itinere Borussico iam iam abiturientem reuocarent. Has literas in manus deuenisse Chmielnicii, ex eo constat, quod iisdem diebus exaratas ad Kalinouium misisset literas in haec conceptas verba:

Palatinus Valachiae regi Poloniae scribit.

Valachiae principi respondet rex.

Chmielnicius Kalinouio, dux duci, Cosacus Polono, salutem dicit. Nolo latere Excellentiam Vestram, insolentem filium meum Timotheum, coacta aliquot millium manu, ad nuptias et hymenaeum Valachiae principis palatini filiae properare. Monere proinde Kalinouium, vt, si consulere rebus Polonis vellet, pedetentim Poloniam versus signa moueret, planum transitum Valachiam versus, quem Kalinouius insederat, relinquendo filio, qui iuuenili actus ferocia forte in Kalinouii capite, prima iaciet militaris fortunae suae fundamenta.

Literae Chmielnicii ad Kalinouium.

Risit Kalinouius fallacias Chmielnicii, inglorium reputans genti Polonae, sibique vt imperatori, infami ac rebelli paruisse Cosaco. Igitur omissa cunctatione, congredi acie parat, viginti millium armatorum praesidio fretus. Deligit quoque locum Batow nuncupatum, arctis faucibus et a tergo sylua clausum. Hunc ipsum locum filio suo muniendum imperat. Imperatoris iussa exequitur filius, castrametatoris tunc functus officio. Eodem in loco castris Polonorum deligit planitiem tantae circumferentiae, vt vnius leucae excesserit magnitudinem, latitudinem. Interrogatus a Przyiemski Germanicarum phalangum ductore, cur insolitae capacitatis castra metaretur? respondisse fertur, vt aduentantes hinc inde Polonorum copiae tuto et sine mora recipi possent. Constat multos tribunos reprobasse consilium ducis. Sed ille tanto constantior a proposito fatali nullatenus abduci potuit. Dum in illo immenso opere miles desudat, nunciatur Kalinouio, Cosacorum Tartarorumque innumeras conspici turmas, validumque a longe videri exercitum. Nubem conglobari dixisses, quae in Kalinouii rupta capite, summis periculis circumfudit rempublicam. Prima Iunii, erat sabbathum sanctissimae virgini sacrata dies, qua meridiem ante Tartaricae videri

Quid Kalinouius ad literas Chmielnicii. Kalinouius ad Batow castra Polona opponit Chmielnicii filio aduentanti. De castris Kalinouii Przyiemski sensus aliorumque militum.

1652

videri coeptae ſunt huc illuc oberrantes turmae. Hae vbi Polonorum conſpexere caſtra, ocius velut in praedam ruere, Polonosque extra vallum euocare ad pugnam. Nec Polonus miles renuit telum, Kalinouii iuſſu. Igitur extra vallum egreſſi Poloni, Tartaros illo die egere in fugam, praeeunte teſſera militari, MARIAE *nomine*, donec veritus inſidias Kalinouius, dum Polonus animoſe palantes perſequitur, receptui canere iubet, talique ratione vltra leucam perſequentes ad caſtra ſub veſperum rediere. Feliciora iam voluebant animo Poloni milites, neque mora flagitare a Kalinouio ſequentis diei praelium, cum aduentantium Coſacorum copiis, quae in proximo reſederunt eminentiore colle, tentaturi aleam belli cum nouo duce Chmielnicii filio. Kalinouius laudata illorum bellica virtute atque heroico nobilium animo, deliberaturum ſe reſpondit, dubius, quidnam de craſtina die ſtatueret Deus.

Pertinacia Kalinouii. Exploratores Kalinouio referunt certiora de aduentu hoſtili. Prima pugna Polonos et Tartaros inter. Diffugiunt Tartari.

Ita haec dies ſacrae virgini dicata, Polonis vt matrem colentibus, fauſto quidem extitit omine, ſed tali, quale naufragantes nautae concipere ſolent, viſo Caſtoris Polluciſque gemino ſidere. Neque aliter accidit Polono exercitui. Die enim ſequenti aderat Timotheus Chmielnicii filius, ducentis ſuorum, viginti vero Tartarorum ſtipatus millibus, vlturus, vt iactabat, Tartaris illatam pridie cladem. Recto igitur agmine mouet in Polonos, praemiſſis Tartaris, qui Kalinouium laceſſerent, nolentesque pugnare cogerent. Ipſe pedetentim ſpoliis grauis Polonorum imminebat caſtris.

Polonorum alacritas et animus. Timothei Chmielnicii aduentus.

LIBRI IV. CAPVT V

SYNOPSIS

Chmielnicius de Polonis inuadendis deliberat. Milites Poloni exprobrant temeritatem Kalinouio. Aliquorum de Kalinouio ſecreta conſilia. Militaris in caſtris Polonorum tumultus. Kalinouius ſedare vult tumultum ſed fruſtra. Confert hac de re cum Przyiemſcio. Poloni cogitant de fuga. Reſolutio Kalinouii. Germani Polonis inhibent fugam, eorumque factum. Poloni in Germanos inuehuntur attonito hoſtili exercitu. Coſaci pariterque Tartari diſcordes aggrediuntur et ad internecionem delent ſecunda Iunii die. Tartari ſaeuiunt in Polonos captiuos. Kalinouius occiditur a Tartaro. Quale praemium occiſi Kalinouii aufert Tartarus a Chmielnicio. Przyiemski, Kalinouius, comes Sobieski capti, a Chmielnicio trucidantur. Singularis mors Przyiemſcii. Nuntius Varſauiae de clade Battouienſi. Quid ad haec Varſauia et rex ipſe. Nobilitas tota turbatur. Regis ad nobilitatem literae, et edictum.

Kalinouius vbi tot centena hoſtium millia effuſa in conſpectum videt, Polonis vallo egredi ſeueriori imperat mandato. Aduolant interim pernicibus equis Harpyae Tartari, Polonosque extra vallum et caſtra ad pugnam euocant, ad talia ſurdos. Interea Chmielnicius Coſacorum quoque promouerat caſtra, eademque in proximo locat, a patre, ad quem ocius curſorem dimiſerat, expectaturus mandata, quid facto opus, et num vindicanda ſit Tartarorum ſocialis iniuria? Poloni inſperata agreſtium territi multitudine, haud mora heroicos illos demittunt animos, plerique Kalinouium incuſantes, cur paſſus hoſtili occluſiſſet tranſeunti exercitui, cum impar eſſet viribus? Extremae dementiae eſſe certare cum eo, a quo Te poſſe ſuperari experientia docuit. Aut quare propugnaculum vicinum non eligit? Vbi tuto cum exercitu conſiſtere potuiſſet. Haec primo murmure, deinde clamoribus paſſim in Kalinouium iactata ſunt. Nec deerant turbarum aeoli, qui Kalinouium vinctum Tartaris extradere cenſebant, eiusque capite placare ſibi graues Tartaros, alio a Chmielnicio deſtinatos. Res plena periculi defertur Kalinouio, qui nouitate rei attonitus, milites cogit in concionem, verba dicturus aliquot, ſed miles verba Kalinouii faſtidire, equos ad fugam aptare maluit, quam eius tunc obtemperare mandatis. Igitur vbi videt, rem haud procul ſeditione militari abeſſe, quod Polonis in aduerſis ſolenne eſſe, expe-

Chmielnicius de Polonis inuadendis deliberat. Milites Poloni exprobrant temeritatem Kalinouio.

Aliquorum de Kalinouio ſecreta conſilia.

1652

Militaris in castris Polonorum tumultus. Kalinouius sedare vult tumultum, sed frustra. Confert hac de re cum Przyiemscio

experientia Czeczorensis docuit a. 1619 sub Stanislao Zolkieuio felici armorum duce, milites ad concionem iterum vocans, in haec verba, quae dolor et pudor ei suggesserat, loquitur: Qaenam tandem vos agit vesania, fratres et commilitones mei millies carissimi, ante praelium vos subducitis, me ducem vestrumque fratrem ac comilitonem violare satagitis. Scitote me pridem hanc canitiem coelo deuouisse, si meo sanguine vestra scelera expiare poteritis. Agite, sim Curtius ego, sim patriae victima, mihi cadendum, vobis vincendum restat. His dictis a Polonis ad Germanorum transit phalanges, qui duce Sigismundo Przyiemski, rei tormentariae, post defunctum Arciszeuium, praefecto, notario campestri, aliquot excedebant millia, rei nouitatem relaturus Przyiemscio, quem haud fugiebant dicta et facta. Tali ratione imperator Polonus, Polonis in castris, sanguine suo altaria Deum vix non commaculauit, cui hostilis Tartaricus pepercerat mucro. Vix Germanorum intrauerat ordines Kalinouius, cum illico a filio nuntiatum patri, Polonos toto animo circumspicere fugam, iamque paratos imminentem operiri noctem. Indignatus Kalinouius imperat Germano militi, obuersis in amicos et socios Polonos vterentur armis, eoque modo ex pauidis, facerent fortes et generosos. Vbi nullam, inquit, videbunt spem euadendi, mutabunt procul dubio turpis fugae consilium, et ex necessitate reassumtis viribus fortius dimicabunt. Ita factum: densissimam globorum nubem, terrori potius quam caedibus aptiorem immittunt in Polonos Germani, tanta Polonorum consternatione, vt ne hiscere quidem tunc auderet Polonus miles, vix moueri loco, vix promere semimortua verba, sciscitari inter se causam, mirari factum insolens, indignari, irasci, iurare, tandem repetitis Germanorum ictibus admoniti declaratae fugae, relinquendorum peditum hosti in victimam, versi in rabiem, ne inulti caderent in Germanos vertunt habenas innoxio ausu, Cosaco Tartaroque spectante attonito exercitu, qui iam imminentem veriti noctem constituerant nequaquam Polonum adoriri exercitum, siue id metus noctis, siue insidiae ab hoste expresserant. Duae adhuc horae diei supererant, cum Cosaci a transfugis de Polonorum Germanorumque edocti discordiis, res enim iam ad iustam processerat indignationem et bilem vtrisque, opportunitate temporis vsi, veriti etiam ne nox, discordes redderet amicos, saniori vsi consilio, vtrosque a fronte, a tergo, a lateribus toto aggrediuntur impetu. Nec difficile fuit delere discordes, quos vndique aggressi ad internecionem vnius horae spatio, quis crederet, male conuenientes, praeter spem, citra votum deleuerunt, paucissimis exceptis, qui postea hosti triumpho fuere. Ad viginti millia Polonorum et Germanorum, in hoc ad Battouiam loco cecidisse constat. Neque enim capere, aut venundare, quod Tartaris commercium est, sed caedes, patibula, cruces, ignes, tanquam supplicium reddituri ad praeceptam interim vltionem festinabant. Ipse Kalinouius, tertio a loco pugnae dissito lapide, dum suauius huc illuc in nemore oberrat, gregarii Tartari militis telo concidit. Die subsequenti mortui caput Chmielnicio defertur, qui praemii ergo Tartarum militem aureo nummo donauit. Tali igitur ratione deletus est ad Battouiam, Polonorum pariterque Germanorum exercitus. Tamque vili pretio caput Kalinouii Chmielnicius mercatus est, quod alias summo Ioui par, reliquos saepe contemnebat deos, tanquam minutos. Przyiemscius, Kalinouius filius generalis, Marcus comes Sobieski, Crasnostauiensis gubernator, viui in conspectum adducti Chmielnicii, crudeli ferro carnificis suas supposuere ceruices. Przyiemscius vero dum vehementius Chmielnicium obiurgat effusi sanguinis Christiani, minutissimis ictibus crudeliter peremptus est, vt per singula membra moreretur. Adeo vno puncto temporis saepe maximarum rerum vertuntur momenta. En hic in Polonis, aliquot horulae, quantam attulerunt mutationem! Optime Seneca: *momento*, inquit, *vertitur mare, eodemque in loco, vbi luserunt nauigia, absorbentur*. Magnae quoque arbores vna hora extirpantur. Scio varios historicos de Battouiensi praelio varia scripturos, nam et ego varias habeo apud me relationes. Sed hanc quam scripsi, magis veritati consonam hic apposui, quam habeo ex literis episcopi Cracouiensis, Seueriae ducis, ad ducis Ostrowiensis coniugem, iisdem diebus Iunii scriptis.

Poloni cogitant de fuga. Poloni in Germanos inuehuntur attonito hostili exercitu. Cosaci pariterque Tartari discordes aggrediuntur et ad internecionem delent, die 2 Iunii. Tartari saeuiunt in Polonos captiuos. Kalinouius occiditur a Tartaro. Quale praemium occisi Kalinouii aufert Tartarus a Chmielnicio. Przyiemscius Kalinouius, comes Sobieski capti a Chmielnicio trucidati.

Nuntius Varsauiae de clade Battouiensi. Quid ad haec Varsauia, et rex ipse.

Paulo post Varsauiam celer aduolat nuntius de clade Battouiensi regi significans. Perculit sic moestus nuntius regium pectus, totamque adeo afflixit Varsauiam, vt plerique iterum Varsauia abiecta Gedanum nauigare cogitauerint, imo aliquos a portu iam iam soluere paratos regium seuerius reuocauit mandatum. Sed nec post edictum, Varsauiensium quieuerat mens, in horas ambigua. Praeparabantur summo studio naues, iamque praeparatae medio in flumine fluctuabant in anchoris, vela daturae, vbi opus esset. Haec Varsauiensium tunc facies erat. Neque minus nobilitas turbabatur. Quo enim robori resisterent

sterent hosti, tot millium superbo, victoriisque tumido et insolenti. Iam actum esse de republica, si in eius viscera pergeret hostis. Vnde omnes desperabundi cernebantur. Alii non bellum, nec praelium, sed montes, specus et antra vicinae Hungariae, alii Silesiam, alii Austriam voluentes animo. Auxerunt in immensum populi nobiliumque lacrimas le ctae regis literae, quibus per desperatam si quando salutem patriae, per carissima eiusdem pignora, per omnia sacra, nobilitatem sparsam per agros et tuguriola, vt infectae aurae poscebat tempus, ad generalem euocabat expeditionem (pospolite Ruszenie, Polonice, Latine modum communem appellant) vltimum ac desperatum morientis patriae remedium. Locum quoque decreuerat PIOTROWIN denominatum, miraculo resuscitati Petri militis, a diuo Stanislao episcopo Cracouiensi, regnante Boleslao audace, percelebrem, medium Cracouiam inter et Lublinum. Non ausus vltra progredi, quod ipsum eo magis, populo ac ordini equestri, terrori fuit. Adiecit in iisdem literis, quarum exemplar aliquot chartarum legitur, deliberaturos se eodem in loco, de vlteriori belli ratione, et si hostis permitteret, comitia ibidem in facie totius reipublicae se celebraturum promisit. Quo etiam in loco quondam Boleslaus audax anno Christi MLXXVII celebrauerat.

1652 Nobilitas turbatur. Regis ad nobilitatem literae et edictum.

LIBRI IV. CAPVT VI

SYNOPSIS

Chmielnicius legatos ad Polonum Regem mittit, factum filii excusantes. Eiusdem ad Russos et Cosacos literae excusantes, ac relatio deleti Poloni exercitus. Captiui omnes Poloni a Chmielnicio trucidantur. Chmielnicius filium cum exercitu reuocat in Valachiam properantem. Timor et suspicio Chmielnicii de Polono exercitu. Chmielnicius Camenecum obsidet. Fidem Camenecensium literis labefactare satagit. Responsum Camenecensium Chmielnicio. Chmielnicius excandescit. Wychouius a parente ad filium mittitur vt eius moderetur consilia. Valachia applaudit victori Chmielnicio. Chmielnicius in Valachiam cogitat. Tartari Chmielnicio offensi ob non expugnatum Camenecum. Tartarorum spes ac deinde in Chmielnicium minae ac odia. Poloniae comitia Viazdouiae. Rex lecto affixus decumbit. Summa comitiorum Poloniae.

His mandatis regiis obtemperatura nobilitas, iam sensim ad designatum coeperat conuenire locum, sed postea nouis regiis reuocata literis Varsauiam ad comitia perrexerat. Nam Chmielnicius vbi inaudit, feliciter prima belli exordia cessisse filio, errorem excusaturus legatos Varsauiam misit, deprecatus veniam delicti, si quod commiserat in vltro volentes perire. Addidit literas ad vicina Vkrainae oppida, ne terrerentur, inaudito Polono deleto exercitu. Factum eiusmodi accidisse: Filio Timotheo, ad promissum Valachiae principis connubium tendenti, vna cum sociis Tartaris, Kalinouium cum Polono, pariterque Germano milite insedisse viam, qua iter in Valachiam ducebat. Se pro data reipublicae Polonae fide, monuisse literis ante Kalinouium ferocem, recederet, tutosque passus ac itinera relinqueret transeunti exercitui Cosaco Tartaroque, ni seueriora experiri vellet. Risit ille monita mea, quae non vana fuisse, nunc tempus edocet. Subsequutum itaque praelium et mox clades Polonorum, vti plerumque, Deo vindice, accidere solet latronibus ac piratis, viam et passus occludentibus. Haec in speciem ille, ad facilius incautos decipiendos. Nam reuera alia et longe diuersa animo volutabat. Polonos siquidem omnes captiuos numerato pretio redemerat a Tartaris, eosque redemtos, vt victimas, exquisitissimis suppliciis excarnificare mandauerat. Optime dictitans, olere occisos Polonos equites. Quae omnia patris nefanda mandata fidelissime tyrannus filius exequutus est. Hac peracta Tragoedia Valachiam versus signa mouere imperat ad AMYMONEM suam. Iamque eius sicarii exercitus pars ad Iampol, pars ad Mohilouiam Borysthenem traiicere parabant, cum ecce redire in Russiam iussus, paternis reuocatur mandatis vna cum exercitu. Forte tunc illi retulerunt dimissi exploratores, Lituanum exercitum duce Ioanne Radiuilo con-

Chmielnicius legatos ad Polonum Regem mittit, factum filii excusantes. Eiusdem ad Russos et Cosacos literae excusantes, ac relatio deleti Poloni exercitus. Captiui Poloni omnes a Chmielnicio trucidantur. Chmielnicium filium cum exercitu reuocat

1652 in Valachiam properanti. Timor et ſuſpicio Chmielnicii de Polono exercitu.

coniungi exercitui Polono, qui trans Boryſthenem hybernauerat, et tunc ad caſtra Kalinouii deleta pedetentim procedebat. Sed audita Kalinouii clade, illico exercitui Polono, quem obuium fortuna dederat, aſſociatur, ita vt infra decem dies, viginti quinque millium iuſtum exercitum Polonorum Lituanorumque videret Ruſſia. Acceſſit et alius Chmielnicio timor. Subuerebatur enim ne ex improuiſo vlturus Kalinouianam cladem ſuique contemtum, rex cum lecta nobilitatis manu, armatus moueret, inueniretque domum Chmielnicii vacuam, dum hoſpes filius eius luſtraret alienam. De Valachiae quoque principis certus affinitate ipſos hymenaeos in aliud commodius et opportunius diſtulit tempus. Reuocato in hunc modum filio Camenecenſe propugnaculum omnibus hoſtibus hucuſque imperuium, in extremis finibus Podoliae ſitum, et quod Oſmanus Turcarum imperator opus ſolius Dei affirmabat, Coſacorum viribus inſperate irrumpere, vel ſi dolus non procederet, obſidione cingere arctiori, filio imperat. Nutum patris exequitur filius, Camenecenſe propugnaculum arctiſſima cingit obſidione, quam duarum hebdomadum protraxit ſpatio, nullis tamen inſultibus auſus eſt fortunam experiri, ſiue quod ſola fame, taedioque ac deſperatis Polonorum animis, Camenecum expugnare poſſe crediderat, vaſtatis circumquaque vicinis pagis et oppidis ad Germanicas leucas viginti in circuitu, ſiue quod deſperauerat, humanis ſe poſſe aſſequi viribus, quod Oſmanus diuinis aiebat vincendum manibus. Hinc ſi forte inglorius diſcederet, amiſſis Coſacorum ea in expugnatione praecipuis, quae eius laus in exercitu, quis paternus amor, ſuorum fauor, quae gloria apud exteros. Ferunt literas quoque paternas eidem ad Camenecum conſiſtenti redditas fuiſſe, quibus monebat adoleſcentem, ne nimium iuuenum fortunae fideret. Camenecum quod obſideat bene eſſe. Vnicum caue, inquit, fili, ne Coſacorum abutaris ſanguine. De ſe ipſo adiecit nihil, niſi quod ad Corſunum caſtra metatus ſit. Miſerat eidem quoque codicillos, ad ciues Camenecenſes ſcriptos, quorum haec ſumma:

Chmielnicius fidem Camenecum obſidet.

Chmielnicius fidem Camenecenſium literis labefactare ſatagit.

Conſuli, proconſuli, ſcabinis, ciuibus totique communitati, ciuitatis et propugnaculi Camenecenſis, vna cum toto Zaporouiano exercitu ſalutem. Quicquid monarchis, caeteriſque principibus contingat, totum id Deo ordinante, et permittente fieri, quotidiana docet experientia. Hinc Dei omnipotentis factum eſſe crederent, Kalinouii deletum exercitum, quem non manus Coſacorum, ſed fortis dextera Dei deleuit ac perdidit paucis exceptis, qui Camenecenſi caueae ſe incluſerunt. Hos filius meus, vt ſibi infenſos hoſtes ac inimicos perſequitur. Eoque conſilio Camenecum obſidet, vt eos habere poſſit, quos inimicos nouit. Monere proinde vt fidos et amicos vicinos, conſulerent potius illi rebus ſuis, ciuitatem armato filio ingredi permitterent, aut eius hoſtes propugnaculo pellerent, ita illos poſſe optata libertata gaudere, ſub alis victoris exercitus Coſacorum.

His literis Chmielnicius ſperabat poſſe aliquid a ciuibus obtinere. Hinc ocius exaratas filio transmiſerat, quas ille vni captiuorum tradit, qui vix in toto Coſaco Tartaroque repertus fuerat exercitu, beneficio cuiusdam ſeruatus Tartari. Addidit mandata, vt reſponſum illico referat, hoc pacto plena illum donare libertate. Lectae itaque a ciuibus Chmielnicii literae, Potocio, Lanckoronio aliiſque praeſentibus, redditumque in hunc modum Chmielnicio illico reſponſum:

Reſponſum Camenecenſium Chmielnicio.

Bogdano Chmielnicio Zaporouienſis exercitus duci, totique Coſacorum exercitui, ciues et communitas regiae vrbis Camenecenſis ſalutem. Fatemur vniuerſi, te impium Nicanorem eſſe, excidio vltimo reſeruatum Poloniae, et nihil illi veteri Iudaeorum flagello abſimilem. Nam et tu, vero catholico dogmate imbutos, a patriis et Dei reuocas legibus, templa Dei viui contaminas, innocuum profundis chriſtianorum ſanguinem, ſummo cum Turcarum, tuorumque fidiſſimorum Scytharum applauſu. Sed memineris in manu eiusdem Dei eſſe affligere et afflictos erigere, percutere et ſanare percuſſos. Scimus te in armorum confidere robore, tuorumque ferocia, ſed neque te lateat, nos, vniuerſumque regnum

gnum Poloniae in omnipotente quoque confidere Deo, qui poteſt et venientes aduerſum nos, et vniuerſum mundum vno nutu delere. Cameneci d. 17. Iunii 1652. 1652

Chmielnicius ſe contemni ratus, ira vecors, vtpote qui ſibi videbatur iam fluctibus maris imperare, iamque montium altitudines in ſtatera appendere, ſupra modum victoria elatus, Camenecum extremis ſuorum viribus adoriri conſtituerat, niſi feroci iuueni ſaniora parentis obſtitiſſent monita, quae tunc in tempore eidem furenti Vychouius attulerat. Secreta nimis illa, quam vulgari poſſent, fuere, niſi tempus edocuiſſet, nimiam potentiam orienti, capto propugnaculo, ſuſpectam fore, timentis. Hinc filio forte tunc de expugnatione propugnaculi cogitanti, amatorium vulnus e principis Valachiae voto parens indiderat, facta mentione maturandi hymenaei cum principis filia, cuius nomine vina, caeteraque neceſſaria eidem vicina tunc ſubminiſtrabat Valachia. Neque filius renuerat parentis vota, amatorio transfixus telo, cui iam impar prohibendo erat, magis quoque abhinc de maturando hymenaeo, quam de obſidendo cogitabat propugnaculo. Subſtitit tamen vltra ciuium votum, Polonorumque ſpem, ſiue adhuc terrore ſui credebat, fideles reipublicae ciues poſſe ad deditionem flecti, ſi oſtentis e longinquo armis, magis clementia, quam vindicta in illos vteretur: Siue verius, ſuam ille deperibat Roſandam in vicina Valachia, cui frequentiora e proximo mittebat ſuſpiria, dum illius in vicinia paſcebatur aura. Octo itaque dierum exacta periodo, receptui canere iuſſit Chmielnicius ex Actaeone verſus in ceruum ob Dianam Valachiae. Quem ego a Cameneco abeuntem non ſequar prius in bello claſſica canentem, quam in epithalamio triumphantem.

Chmielnicius excandeſcit.

Wychouius a parente ad filium mittitur vt eius moderetur conſilia.

Valachia applaudit victori Chmielnicio.

Chmielnicius in Valachiam cogitat.

Camenecenſis ſoluta obſidio, quantum gaudii Polono regi vniuerſoque regno, tantum Turcis Tartarisque attulit luctus. Crediderant enim Tartari, poſſe mutata Polonorum fortuna, Coſacorum ope, Chmielnicii auſpiciis, facile propugnaculo potiri, quod Karakuſſi audacia Oſmani vires, Abaſſi Baſſae potentia, expugnare non poterat. Gloriam quoque apud orientes hinc aucupabantur barbari, ſoliumque Poloniae certo certius occupaturos ſe iactabant, ſi Cameneco potiantur, quem locum Europae portam appellare conſueuerunt orientis reges, quo, ſi quando potirentur, geſtare ſeſe e cingulo claues Europae dictitant. Templum quoque in honorem Mahometi, ſi victores extitiſſent, ex Poloniae ſpoliis vouerant ibidem Sed res contra accidit. Hinc ſociorum odia in Chmielnicium, hinc fremitus audiri coepit, quaſi dolo cum illis egiſſet is, qui illorum robore hucusque triumphauerat. Addunt aliam quoque tunc Chmielnicium inter Tartaros inueniſſe offenſionis materiam. Duplices enim, easque contradictorias, vno eodemque tempore, dederat literas, toto coelo diſtantes, Tartaris ſubditisque. Illis imperium in Ruſſos promittebat, hos ad arma contra Tartaros, vt Ruſſiae hoſtes, euocabat. Quod vbi inaudiuere Tartari, verſis habenis, onuſti praeda et auro in Tartariam mature abiuere, Chmielnicio minas intentantes, ad talia ſurdo. Quae tamen ſuo tempore effectu haud caruerunt, vt in ſequentibus referam.

Tartari Chmielnicio offenſi ob non expugnatum Camenecum.

Tartarorum ſpes, ac deinde in Chmielnicium minae ac odia.

Comitia interea ordinum, in ambigua regis valetudine, Viazdouiae ſuburbano Varſauiae palatio inchoabantur, ſumma cum moleſtia malevalentis principis, quem lecto affixum, in proximo conclaui, ſpectauere proceres, qui nec tunc quidem regis ſui ſacrae pepercerunt valetudini, conſueto clamore replentes omnia, graueolenti halitu vel ipſos immortales enecantes. Ita integri menſis poenas ſuſtinuit optimus princeps, quod nullus vnquam toleraret priuatorum 49). Summa autem horum comitiorum haec fuit:

Poloniae comitia Viazdouiae. Rex lecto affixus decumbit.

49) Quantum mutata in melius noſtra tempora! Regni proceres nunc regem ſuum amantiſſimum indulgentiſſimumque tanta colunt veneratione ac ſubmiſſione, vt merito dicas, nullum eſſe in Europa regem, cui tam multi proceres, magnique domini, ſumma cum pietate ad inſeruiendum, quam Poloniarum regi, praeſto ſint. Hoc etiam in gloriam gentis Polonae dicendum, nullam eſſe nationem, quae reges tanto, quanto Polonia amore et pietate ſuos proſequatur. Veriſſime dixit ADAMVS KONARSCIVS, epiſcopus Poſnanienſis ad HENRICVM Poloniae regem electum: *conſeſſurus es in eo ſolio, quod non nouit hucusque nec veretur ſicarium, in eo, in quo nunquam captiui conſedere reges:* Nec non SAMVEL SCHVRZFLEISCH in lineamentis Sarmaticis: *comitari regem*, ait de Polonis, *in quacunque fortuna decus interpretantur. Multas gentes ferro ſaeuiiſſe in ſuos reges compertum. Poloni ſeruatorum regum gloriam tulerant. Diſſen-*

1652 Summa comitiorum.

I. Hostis Poloniae declaratus Chmielnicius, contra quem miles ex Silesia, Prussia, Pomerania, Polonia, Masouia, colligatur, cuius numerus quinquaginta millium esto. Interim variis artibus a belli consilio abducendus est, per legatos, comitateque permulcendus Chmielnicius. Pro collectione contributiones agrariae decernuntur. Militi quantocius solutio fiat.

II. Tractatus cum Sueciae regno reassumatur Lubecae, commissarii iidem, qui antea.

III. Aliquot ad equestrem dignitatem, bene de republica meriti viri admittantur. Hos inter Ducis Saxoniae abnepos, ducissa Radiuila natus.

IV. Radzieieuius, vicecancellarius Poloniae, crimine perduellionis damnatur. Bona quoque eius fisco regio addicentur, vt spolia perduellis ciuis.

Reliqua minus ad historiam pertinentia lubens transeo, ne aliquibus videar narrare Siculis guerris vaniora. Ex occasione tamen Radzieieuii, vt criminis perduellionis notatus sit, fideliter referam.

LIBRI IV. CAPVT VII

SYNOPSIS

Manifestatio Radzieieuii contra regem et rempublicam Polonam.

Huius anni 1652 calendis Februarii, vt superius innui, Poloniae valedicens Radzieieuius, primo Viennam in Austriam ad augustum Caesarem, inde per Pomeraniam ad Königsmarchium Sueciae generalem, postremo Stokholmiam, regiam Sueciae, Königsmarchii suasu, sese contulerat, toto orbe asylum ac magnorum numinum protectionem, vt miser, vt exul, quaerens. Vbi, quid egerit, patet ex eius manifestatione. Referam concepta verba, qualia per id tempus vulgauit praelum:

Manifestatio Radzieieuii contra regem et rempublicam Polonam.

Manifestatio innocentiae illustrissimi ac excellentissimi Domini, Domini in Radzieiowice Radzieiewski, procancellarii regni Poloniae, Lomzensis, Bielscensis, Solecensis, Warecensis, Kozienicensis, Kamionecensis, capitanei, haeredis in Krylow. Haud sine ingentis sortis malignae admiratione prona ad suspicionem mortalium ingenia exilium meum prosequuntur. Plerisque enim, praecipue vero exteris nationibus, talem mihi poenam, pro insigni crimine ortam esse, interpretantibus, aut proditor patriae fuisse videor, aut inauditum crimen patrauisse. Quippe tantam honoris et bonorum iacturam, pro foedis et execrabilibus in patriam flagitiis decerni moris est. At ego conspiratione inimicorum et inuidia falsi criminis oppressus, quatenus veritati et innocentiae meae nullus apud tyrannum iudicem locus est, totius mundi, ipsorum denique aemulorum ac detractorum iudicium hac manifestatione appello, decernant, num digna pro fato meo reperta sit poena? Qua occasione, cuius instinctu et patrocinio, aut quo fine dissidia, ac demum diuortium inter me et consortem excitatum sit, minime opus est ad praesens recensere. Toti namque regno Poloniae patet id, et talia silentio tegere taciturnitateque celare, et quae in Polonia extiterint, dolere satius est, quam exterarum nationum cognitioni tradere, regiminis inde turpitudine subsequente, aut cui fructui, atrox illius exempli memoria excitanda, sufficit talem effectum euenisse. Thesaurarius curiae magni ducatus Lituaniae, frater tunc consortis meae, illatis multis violentiis, variisque, tam mihi, quam famulis meis expilatis rebus

tiri quidem et obniti, indignarique insuper, saepe et edere irati animi signa, non rarum. Sed manus regum imbuere sanguine et insontes deposcere ad necem generoso hactenus populo piaculum fuit. *Magna haec fides, gloria autem fide maior, pietas longe maxima.* Vid. HARTKNOCH de rep. Polon. p. 880.

rebus, pro quibus non fuit iudicatus, curiam denique nostram cum consorte communem, vbi mei equi et famuli erant, aggressus est, et sepibus prorutis, effractis portis occupauit. Tum famuli, quibus ibidem accepti sunt equi, cupidine res suas recipiendi inducti, curiam quoque sine vlla violentia recipere voluerunt, et cum me inscio ad curiam accessissent, praesidio ibi pedestris turmae, tum et vigiliis visis, explosisque contra se aliquot sclopetis, sine violentiae illatione, sine vnius hominis caede reuersi. Hoc totum ciuitas Varsauiensis testabitur. Quia vero offensus interim princeps, et me, quasi nimio libertatis zelo, nobilium seditionem in generali expeditione contra illum machinarer, et quasi exorbitantias contra illum scripserim, suspectans, occasionem ad me opprimendum idoneam quaesiuit. Quamuis haec omnia falsa et aemulorum potius inuitamenta fuere, non longa tamen cunctatio ponitur, sed omnibus ad subuertendum me vsus artibus, ex hac occasione absentem et vllius criminis ignarum, grauissimo decreto condemnare imperauit, quale contra me statui nequibat. Ea namque est status equestris praerogatiua, vt iustitiae et necis super nobilem personam, tanto magis super praecipuum officialem regni, decernendae, non alterius iudicio, nisi tribunalitio, aut generalium regni comitiorum, subiiciatur. Non opus est pluribus, confirmandae eius rei causa, argumentis. Sufficiunt ipsae constitutiones et statuta regni. Nouas igitur, et nullis vnquam auditas temporibus, rabies instigatoris ad me opprimendum conquisiuit artes. Omisso enim eo, quod senatusconsulta nequeant quidquam in vim legis statuere, neque de capite eminentis in republica ciuis decernere, quod poenae supra meritum sint extensae. Non reperitur in toto legum volumine, eiusmodi lex quae potestati Mareschalci primarium regni officialem, subiiciat iudicandum. Quia mareschalcalis iurisdictio in curenses tantum minores excessus extenditur, capitis vero iudicium non potest vsurpare 50). Aut contemnendum illud est, quod praecipuus et principalis regni officialis, tanquam nocens, et nouissima exempla meritus, iniustissimo decreto sit condemnatus? Quod sine delatore ad instantiam instigatoris anonymi in contumaciam iudicatus? Praeter haec instigator non iuratus, persona plebeia, criminosa, qui optimi cuiusque criminatione et vsque valet, vt impudentia et nocendi vi, malis etiam praeemineat. 1652

Scrutinia iuramentis non confirmata, vt moris est, plenipotentesque, qui sunt in decreto scripti, nulla defendendae causae licentia a me habita, temere se ingesserunt, et prout vnus illorum in facie iudicii tribunalitii ingenue fassus est, quod coactiua potestate ad id, vt responderet, sit adductus. Iamque sunt ideo legitime conuicti, vnde decretum illud in contumaciam censeri debet. Ingens sane praenominati decreti defectus, quod instigator iussus cum sex testibus genere nobilibus me conuincere, qui hominibus ex fece plebis ad iuramentum accitis, decreto satisfecerint. O capitis nobilis vilem aestimationem!

Iniquitas autem et discrepantia decreti, manibus ipsis palpabilis est, quod vna eademque propositione, altera pars ciuiliter, altera, ego videlicet, criminaliter sim conuictus. Ex vna eademque propositione, illi principalitas, id est origo facinoris absorbetur. Ea namque verba in thesaurarium et meam consortem scripta reperimus: *Primi promserunt suam malitiam, procancellarius autem malitiae recensitae aemulus reputatur.* Vnde licet praeasserti criminis principalitas tantum, hoc est excitatae per thesaurarium et consortem meam flammae, aemulatio in me redundet tamen grauiori poena, contra omne fas et naturam iuris, conprincipalis illis, qui interfuere. Nunquid illud memorem, quod, nisi illis qui interfuere, nemini credibile est, decretum aliquoties reformatum, et longo temporis spatio, ad requisitionem meam non fuisse extraditum, ea tantum intentione, vt remedia iuris, sine publico instrumento, non possem adhibere, et vt prius proceres illi, qui ius concedendi Treugarum literas habent, eodem scelere obstringerentur, iudiciumque

50) Hoc falsum est, generatim ita dictum. Quis enim iuris Poloni ita ignarus, vt eum fugiat, supremum regni mareschalcum, ius gladii in omnes committentes crimina mortem merentia, habere praesente rege? Sed hic sermo est de mareschalco curiae, qui iurisdictione atque adeo iure gladii non gaudet, nisi absente supremo regni mareschalco. Radzieieuium autem iudicauit mareschalcus curiae, illo tempore Lucas de Bnin Opalinski, ante Succamerarius Posnaniensis.

1652 que tribunalitium variis modis, formali insuper legatione, per senatorem consulto destinatum, instituta, praeoccuparetur. Pro statu caput attollendi licentiam deesse, quis non summae oppressioni adscribet? In Galliis, quod est dominium absolutum, personis rebellibus, in regem contumeliosis, et palam armatis ciuibus, Parlamentum ad resipiscendum et reconciliandum principi, Treugas concedit, vti non ita pridem principi Condaeo factum est. Apud nos in libero imperio, amputatis omnibus legum beneficiis, Treugae ipsae in dubium vocantur. Supplicium fere praecedit iudicium. Nam supremae etiam instantiae subsellia, iudicata sua pro executione remittere consueuerunt. Et ita quoque executio non solet esse adeo praeceps. Prope est, vt libenter damnet, qui cito, prope est, vt iniuste, qui libenter. Tantum igitur et tam incredibilem intercessisse rigorem, in hac mea causa neminem latet, cum fortunis omnibus direptis, capite proscriptus eam in libera patria patior oppressionem, cuius exemplum a saeculo non extat.

Nam si culpa, quam poena tempore prior esse solet, puniri quoque quam peccare posterius esse debeat. Verum longe alium cum subditis procedendi modum complexus princeps, decreta etiam executione nititur praeuenire. Verum omnino experior, innocentiae plus periculi quam honoris inesse, quod sine vllo rigoris praenominati praetextu, me inimici mei principe admittente peruerterint, quippe cum ab atroce odii auctore Slusczka initium maiestatis offendendae factum sit, qui curiam meam, locum residentiae meae, manu armata inuasit, illata sex horarum oppugnatione, licet tribus tantum vicibus, quod ridiculum et contradictorium, bombardas eiaculatus sit, prout ex contentis decretis, vtrumque elicitur. Omnes meas, famulorumque meorum res familiares diripuit, pariterque serui a mea potestate accidere sperantes, pro praesidio curiae relicti, defensiue agere, omnia pugnare, ab accessu aduersarios arcere, vim illorum vi reprimere ausi sunt. Id enim natura non doctis tantum, sed barbaris et ipsis brutis persuadet faciendum.

At quae sunt rationes, quae tam atrocis iudicii occasionem praebuere. Patiamur domum, omnemque domo suppellectilem exspoliari, tumultum fieri, postremo armis, caede et tormentis omnia compleri, quae ex spatiis imaginariis, vnde eo tempore extiterunt, incertum est. Sed per Deum immortalem, quo tanta et tam praeceps crudelitas pertinuit? an vt securitati regiae in posterum prospiciatur, scilicet quem impatiens iniuriae animus, ad reprimendas inimicorum artes hortabitur, eum puniendi immanitas a defensione deterrebit? Non ita est, sed cum potest in talia crimina ciuilibus poenis animaduerti, operae pretium erat, facta a criminalibus et bonorum confiscatione abstinentia, ciuiliorem criminis abolitionem adinuenire.

Hinc mihi quisquam obiecit, legem per expressum esse, crimen laesae maiestatis in solam regis personam committi, neque in alium quemquam magis quam in regem immanitatem offensionis redundare. Verum egerunt, quae voluerint legislatores praesentes, finxerunt, quae libuerint. Crimen laesae maiestatis cognoscere, neque mareschalcalis curensis iudicii, neque senatusconsulti est, quippe senatusconsulti etiam auctoritas non patitur a se residentes excludi, quorum multi illo tempore erant exclusi. Vnicum cedo exemplum officialis regni, a iudicio mareschalcali non iurato, quod multarum in comitiis dissensionum crebrarumque quaerelarum ansam fecit, iudicati aliquando fuisse, grauem profecto oppressionem, quis satis mirari queat? oppressus autem intolerabili praeiudicato conuellitur, denegante etiam respirandi facultate.

Atque haec cum ita sint, tamen iudicii mareschalcalis auctoritatem cui nihil in suo esse derogatur, supra quam aequum est, extendere nituntur. Quasi vero statutum regni, maiore illum, quam solius mareschalcalis titulo condecorauit, et si in forensibus ipsis quapiam in re modum excederet, debere eum rationem reipublicae reddere, non sit praescriptum. Si igitur ille, cuius officii auctoritas ex libitu reipublicae pendet, tam impune senatorum capitibus luderet, deteriorem status conditionem, quam in Hispania equites aurei velleris, qui nequaquam senatoribus regni Poloniae praeeminent, pateremur, cum causam illorum nulli magistratui, nemini gubernatori, neque viceregi ipsi, praeter regem discernere, licitum sit. Est quoque nobis, eiusmodi officialium regni dignitas, quod vitae eorum necisque potestas, soli comitiorum generalium attribuatur iudicio, non mare-

schalcali

ſchalcali curiae, qui eſt inferior officialis et tertius poſt me in regno [51]). Neque etiam 1652
ſupremus regni mareſchalcus Lubonierscius, tale tuliſſet decretum, non tantum ex hac ratione, quod polleat maiore ingenuitate, quam mareſchalcus curiae, et quod non tam ſit egenus, vt nutui principis contra omne fas, ius, et aequum parere deberet, verum paternam alit generoſitatem: Qui, cum dignitate palatini Cracouienſis fungeretur, acerrimus fuit libertatis vindex et propugnator, cuius multa edidit tota vita ſpecimina. Pari ratione magnus hic patriae ciuis veram retinet et poſſidet generoſiſſimi ſpiritus haereditatem.

Magna mihi memorandi copia eſt, qui reges, ira in ſubditos impulſi, indomita ſeditionum ciuilium incendia excitauere, ſed ea malo dicere, quae non ita pridem defuncti reges, remota in offendentes ſuam maieſtatem vita, recte atque ordine fecere. Noſtra memoria Vladislaus IV, dignus memoria rex, Petro Laſcio, excubiarum regni praefecto, qui tot decretis legitime conuictus, ſingularis legum contemtor, veſte, ex decretis infamiae ſupra ſe obtentis, conſuta vtebatur, nihil meritorum adimere dignatus, magisque iuſtum eſſe, dignitati quam ſceleri proſpicere ratus eſt. Nouerant ſubditi apud aequanimum principem, non armatam ſeueritatem, ſed clementiam in procinctu eſſe, ſtare humanis erroribus paratam. Item paulo ante, imperante Sigismundo III in ipſis aulae regiae viſceribus, frameis, in mutuam necem euaginatis, Rudomina cum Drohicki, Vmieniczki cum Czarnkowski, Godepski cum Pyzdiowski non niſi ſanguine dimicabant. Verum rex, magis quod ſe dignum foret, quam quod in illos iure ſtatui poſſet, quaerebat.

Accidentia anno 1624 tempore generalium regni comitiorum, quod Narszewski, aulam referendarii regni Przerembski, accitis tot armis inuaderet, fores aulae radicitus euelleret, caedem aliquot hominibus inferret. Pariter ſuperiori tempore princeps Radziulus, dum comitia celebrarentur, domini Kraſicki palatini Podolienſis aulam aggreſſus tot armis, plurimis ab vtraque parte caeſis. Et tamen quia per occaſionem talia facta ſunt, non immanitate coerciti fuere, neque lex carnifex exorta inde, ſed reconciliatis vtriuſque animis, impunitas conceſſa ſine vlla maieſtatis diminutione. Quid memorem Melſtynski, qui praeſente rege in oppido Korczyn, inuaſit et ſpoliauit domos ſenatorum. Zborowski, qui in conſpectu regis Vapouſcium interfecit, quorum exceſſus, non mareſchalcale iudicium, ſed generalia regni comitia diſcernebant [52]).

Equidem ſic exiſtimo, ſi vniuscuiusque iure victi, bona confiſcarentur, ſi quilibet poenas meritus, ad necem nullo reſpectu habito traheretur, profecto funeribus completus orbis ſoli luctui attenderet et vno anno omnium vacantiarum reſolutio abſolueretur. Poſtremo quem quisque alicuius capitaneatum aut villam aut domum appeteret, data opera, vt is in proſcriptorum numero eſſet, facile pari exemplo libidini ſuae ſatisfaceret.

51) In vſum exterorum placet hic adiicere ordinem et nomina regni, magnique ducatus Lituaniae miniſtrorum, noſtri temporis: I Supremus regni mareſchalcus, illuſtriſſimus FRANCISCVS comes BIELINSKI. II Supremus Lituaniae mareſchalcus, illuſtriſſ. IGNATIVS comes OGINSKI. III Supremus regni cancellarius, illuſtriſſ. IOANNES comes MALACHOWSKI. IV Supremus Lituaniae cancellarius, celſiſſimus FRIDERICVS MICHAEL princeps CZARTORYSKI. V Vicecancellarius regni illuſtriſſ. MICHAEL comes WODZICKI. VI Vicecancellarius Lituaniae illuſtriſſ. MICHAEL ANTONIVS comes SAPIEHA. VII Theſaurarius regni, illuſtriſſ. CAROLVS comes Odrowąz SIEDLNICKI. VIII Theſaurarius Lituaniae, illuſtriſſ. GEORGIVS comes de FLEMMING. IX Mareſchalcus curiae regni, illuſtriſſ. GEORGIVS comes MNISZEK. X Mareſchalcus curiae Lituaniae, celſiſſimus IANVSSIVS princeps SANGVSZKO.

52) Samuel Zborouius Ioannem de Tenczyn caſtellanum Voinicenſem ad pugnam priuatam euocans, vulnerauit letaliter Andream Vapowski, caſtellanum Przemyslienſem, paucis diebus poſt mortuum, qui praeſens certamen impedire voluerat. Ad iudicium regis deinde citatus non comparuit, quo facto infamia notatus in Tranſyluaniam ad Stephanum, regem deinde Poloniae, abiit, quocum iterum in Poloniam reuerſus, literis ſecuritatis a Stephano rege munitus, in integrum reſtitui petebat. Cum autem ſeditioſus Zborouius tandem et in regem conſpiraſſet vna cum fratribus Andrea et Chriſtophoro, regis iuſſu, moderante Ioanne Zamoyſcio, regni cancellario, et gubernatore Cracouienſi, ſupplicio affectus fuit Cracouiae d. 26 Maii A. 1584.

1652 Magisne Chmielnicium, tam barbarum, tantique in regnum doli, machinationum, decuit impunitas, qui hostis patriae iudicatus diuina omnia et humana calcauit, quam nobilem Polonum et officialem principalem regni, cuius neque iustificationi, neque satisfactioni, neque ad extremum supplicationi apud principem locus datur. Quae ergo inde apud nobiles considerationes orientur? Omnium horum initium a magistris diffidentiarum pendet, qui nullam extremi rationem habendo, praesentibus frui pro solatio habent, de futuro securi, principi et reipublicae vltimum afferunt interitum. Postquam igitur me tali et tam iniusto decreto inimici sunt adorti, beneficia iuris a republica per vetera statuta concessa, hoc est Treugarum literas petendas esse censui. Moxque ad episcopum Cracouiensem, ad palatinum Cracouiensem, ad palatinum Sendomiriensem, vt a quocunque illorum eas celerius obtinerem, expediui. Sed illi a principe legationibus erant praeoccupati, et diu petenti mihi Treugas friuolis rationibus denegarunt, vno, leniturum se potius offensum regiae maiestatis animum, quam subscripturum, ne confidentiam amitteret, promittente: Altero, palatino Sendomiriensi videlicet, Chyragrae morbum, qui manum propriam subscribere non permittebat, excusante. Solus illustrissimus ac excellentissimus dux Ostrogii, palatinus Cracouiensis, virtutis et relictae a maioribus libertatis amans, spreto capitaneatus mei spolio, quem illi princeps offerebat, nullam habens iniustitiae ad se a principe legationis rationem, sed veterem legem ad executionem deducere ratus, concessit literas Treugarum. His ergo Treugarum literis obtentis profectus sum ad iudicium tribunalitium regni Petricouiensis, quod eo tempore dicebatur, cum quo maximam habui, ob occurrentes in iudicio causas, connexionem. Non enim est noui emergentis, tales causas iudicio tribunalitio iudicare. Neque inde confusio iurisdictionem sequitur, de quarum confusione, si ageretur, diligenter considerandum est, qui eius confusionis auctor. Citaui ad iudicium tribunalitium, comparticipes huius decreti, tum et plenipotentes in decreto specificatos. Sed rex in vlteriorem mei oppressionem mittit cum literis castellanum Culmensem, Albertum Czerski, reuerendum Trzebicki suum Secretarium et ob promissas abbatias, conscientiae vocationisque immemorem, ea intentione ad omnes sigillatim deputatos iudices, tam saeculares quam ecclesiasticos, illis seorsiuas vacantias et bona reipublicae, his abbatias, episcopatus et similia promittendo praemia. Abducerent a vero, et remittendam hanc meam causam regali iudicio, persuaderent. Memores tamen iuramenti iudices deputati, non precibus, non minis a rectitudine abducti sunt, oppressaeque potius in me libertati prospiciendum esse arbitrati, causam meam iudicauerunt, et vnum ex plenipotentibus, qui, vt superius innui, fassus est se coactiuo imperio et summa potestate, a meis partibus non stetisse in iudicio mareschalcali, ad carceres vnius anni et sex septimanarum demandarunt. Decreta super alterum poena infamiae, insuper decretum illud mareschalcale cassauerunt, de quo acta iudicii tribunalitii testantur. Tum demum acrius commotus rex, quam primum ab executione orsus est, officiumque meum, quod aduitalitio mihi datum est priuilegio, ex inopinato, fremente statu equestri, alicui alteri contulit.

Volenti insuper contradicere nuntio cuidam terrestri, quem honoris gratia nomino, Alexandro Zamoyski, gladifero Siradiensi, facultatem vocis denegauit. Insolito interim septus, cum alii ipsius praedecessores nobilitatem pro primo securitatis suae propugnaculo censerent, armorum apparatu; per quod leges et constitutiones reipublicae violauit, quae non maiorem permittit nunc ad corporis sui custodiam regi, quam mille ducentorum militum. Bona regalia, quae non ex illius beneficio, sed tum a Sigismundo patre, tum a Vladislao fratre, regibus Polonis, pro meritis maiorum parentum ac meis collata habui, et tot annos in domo mea extitere, ademit, omnibusque fortunis spoliauit. Quarum nonnullas eidem mareschalco curiae regni, qui contra me tale decretum tulit, tanquam praedam largitus, homini abiectissimo, cupido, auaro, et fratri palatino Posnaniensi, per omnia dissimili, alias, aliis, quanquam recusantibus, dispertitus. Caeterum cum auidus meae caedis princeps, sicarios et insidias mihi vbique disponeret, cum supplicationes meas, et instantias serenissimae reginae, pietate et bonitate praeditae, consortis suae, admittere nollet, cum preces et admonitiones archiepiscopi Gnesnensis, primatis regni, non prodessent, cuius muneris est, secundum leges nostras regem in aliquo exorbitantem, ter admonere debere, post ternam autem admonitionem, si rex se non corrigit, nullam illi subditi tenentur praestare obedientiam; cum planctus filiorum meorum minorennium, ad pedes illius procumbentium sperneretur: cum amici pro hostibus censerentur: cum ille, qui meas

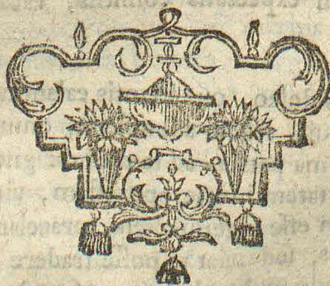
meas literas conuentui equeſtris ordinis tradidit, iudicio deſtinaretur: Conſilium coepi, 1652
graueſcentibus in dies publicis malis, patriam deſerendi, et lacrimis obortis exilium elegi, inualido etiam nuntiorum terreſtrium auxilio, quorum nonnullos metu princeps, praemiis alios abducere nitebatur, quominus mihi ſubſidium interceſſionibus ſuis ferrent. Vnde turbata his diffidentiis reſpublica coaleſcere non potuit, infectaque adeo comitia praeterita habuit. Obtulere principi et alii aemuli ingenium, ſed parco nomini eorum, quos praeſto affutura numinis vindicta manet. Solius inſtigatoris regni Zytkiewicz, conditionis plebeiae ruſtici et ſubditi palatini hodierni Cracouienſis, nequeo obliuiſci, cui, optimum quemque iurgiis laceſſere, et diuerſam virtutis interpretationem, dum procurator eſſet ab ineunte aetate, afferre edocto, nulla compoſitis rebus quies, omne in turbido conſilium. Qui, licet talis ſit, tamen peſſima promotione officium hoc, quod ante non niſi integrae famae viris conferebatur, adeptus eſt, habeturque praecipuus inter reliqua aulae ſuae ingenia conſiliarius. Ille probroſa de viris illuſtribus carmina factitat: ille, vtpote ſeruili plebeioque ortus genere, abſoluti domini auiditatem et ſubuertendae libertatis ſuggerit ſtratagemata. Ille Dantiſci, quae vrbs maxime reipublicae proficua, et quae hucusque in concordia, ſtabilique erga regnum fide manſit, praeſentes exciuit diſſenſiones, et ſubtilitate peruerſoque ingenii ſui acumine tanta excitauit diſſidia, vt ciues mutuis litibus implicati, profuſo tot pecuniarum ſumtu, venalem etiam iuſtitiam nequeant adipiſci, ſemperque infectis rebus, cum peſſimo futuri, auertat Deus, tumultus praeſagio, domum reuertantur. Res autem quietas turbaueris facilius, quam turbatas compoſueris. Idem tam iniuſti decreti machinator et auctor, quem ego tamen magnae prudentiae virum opinabor, ſi laeſam principis reputationem redintegrare, et tot periculis vndique imminentibus, et extrema fata minantibus, ocurrere poterit.

Tale igitur pro tantis, toga ſagoque in rempublicam meritis praemium tuli, vt omnibus bonis priuato, mihi, niſi liberalitate et compaſſione ſereniſſimae reginae Sueciae ſubleuer, forſitan fame eſſet intereundum. Eane eſt laborum meorum merces, quorum plurimos, aeque in comitiis generalibus et iudiciis tribunalitiis, dum mareſchalcali et directoris fungerer officio, atque in bellis, ipſo S. R. maieſtatis teſtimonio, ſuſcepi. Ille praeſtitae propenſionis fructus eſt, quam illi, et antequam rex meus eſſet, teſtificatus ſum, et poſtea in electione, tempore interregni, vbi aliquot palatinatuum generalis et primus a toto exercitu legatus fui. Siccine rex beneficium iniuria, honorem probro reddidiſti? Verum, quia de meritis propriis parciorem eſſe conuenit, alieno iudicio relinquo meritorum et praemii diſparitatem. Sed cum velim in hac manifeſtatione omnes explere veritatis numeros, negare id non poſſum, quod poſt obitum ſupremi generalis vacantem caſtellaneatum Cracouienſem, quae eſt prima in regno dignitas, et capitaneatum Lublinenſem, quod vtrumque ſeptuaginta millia florenorum excedit, rex mihi conferebat, poſt conceptas erga me iniuſtiſſimo titulo diffidentias, vt procancellariatus officium desererem, quae in proxima comitia in deliberationem accepi, vt offenſum regis interea animum, contrariae exortae ſuſpicionis eius affectus placare poſſem. Et ne ſimilia de me ſcribantur prouidebam, quae PIASECIVS in Chronica geſtorum in Polonia de DEMBINIO ſcripſit, qui omiſſo cancellariatu factioni Zborouianae in caſtellaniatum Cracouienſem ceſſit, his verbis: *expugnato igitur ex cancellariatu* DEMBINIO. Talem ego mentionem veritus, maiorem ſemper honeſti, quam vtilis rationem habens: cum officium cancellariatus, licet loco ſit inferius, praerogatiuis autem omnibus aliis dignitatibus emineat, magna certe deliberatione vtendum erat, ſed rex, non expectatis comitiis, vacantias diſpertitus eſt, meque tali afflixit decreto.

Patriae cariſſimae vices doleo, quod tantis calamitatum turbinibus affligatur, quae quia hucusque fecit, quod potuit, legem adimpleuit, omnemque bene merendi gratitudinem ſperat. Verum o dulciſſima patria, ad te mea dirigitur oratio, generoſitatem a maioribus traditam ſequere, et libertatem in me oppreſſam, vindica certatim et defende. Videat orbis, non adeo depreſſam eſſe ingenuitatem, praeclarum libertatis theſaurum, vt neque aſylum in integro relinquas, ſed ſciat te poſſe tradere eandem ſerae poſteritati. Quid cunctaris? expergiſcere aliquando ex hoc lethargo, ſpretis omnibus priuatis exſpectatiuis. Si enim ſomno vlterius indulſeris, ſenectae tuae et proximi caſus erit indicium, quando in multitudine regenda plus poena quam obſequium valet. Mihi itaque exulanti, huc et illuc vitae in integro ſeruandae cauſa latitanti, (cum neque apud Romanorum imperatorem

1652 securus esse potui, propter regiarum literarum, quibus me arrestare iussit, praeuentionem), ad serenissimam reginam Sueciae conuertere visum, non ea intentione, velut detractor, vt maleuoli interpretantur, quasi regnis armorum ansam excitaturus, quippe dudum iam, vt perpetuam pacem inirent optaui, ad quam serenissimam reginam et omnes senatores optime dispositos esse video; verum per serenissimae reginae mediationem principis reconciliationem oraturus, vti affinis et consanguineae S. R. M., cum qua firmissimam serenissimus rex colit amicitiam, cuius indicium inter alia multa et quotidiana argumenta illud quoque est, quod serenissimus rex pro baptismo filii sui, qui postea immaturo cessit fato, serenissimam reginam Sueciae inuitaret. Praesens igitur sors mea, magnifica mihi est, quod huc singulari Dei omnipotentis directione appulerim, vbi securior vitae sim, et quod talem reginam inuenerim, quae me regali bonitate et munificentia, vt Antiochus Annibalem exulem suscipere dignata est. Et certe, quae mihi maior felicitas euenire potuit, quam haec, quod sub patrocinio tantae reginae sim? cuius virtutum laudes antea depraedicandae incredibiles videbantur. Nunc, vbi plura quam dicebantur reperi, inenarrabiles esse, non sine poenitentia praeteritae incredulitatis profiteor. Paria enim, clementiae et roboris animi eius, encomia exprimere, non mei ingenii est, et satius, stupere virtutes tantas, colereque silentii veneratione. Quid prudentiam et prouidum aduersus grauia animum memorem? Quid de aliis virtutibus dicam, quae ad immortalitatem famae conspirarunt? Fallitur ergo quisquis sinistrum aliquid cum tanta et tam prouidenti regina in patriam machinari interpretatur, cum hic non coeco impetu res fiant, sed profundo consilio et auctoritate, prout praeterita eius gesta indicant, et demonstrant. Aut melius foret, si a barbaris infidelibus, aut iuxta multorum opinionem a Cosacis auxilium implorarem, quod consilium in simili ac tanta sui oppressione alius sequeretur.

Cum igitur in Suecia commorer, et non irritum fore pacis nomen arbitrer, intimo affectu patriae opto, foederis cum regno Sueciae aeterni constitutionem, et omnium praetensionum differentiarumque obliuionem. Formidabiles namque essent cuilibet hosti, coniuncti regnorum animi, et quodlibet ingruens periculum facile arceretur. Aut non esset nobis proficua, hoc deterrimo rerum nostrarum statu regni Suedici amicitia, si regno nostro continuis domestici et externi belli sumtibus fesso, tantis et tam victricibus, quae non otiantur, succurreret armis. Nostri quoque muneris esset, tempore necessitatis illis simile auxilium praestare. Quae omnia breuiter, ex meo debito in patriam amore, innuendum esse duxi. Constitueram in meo animo, priuatis meis literis, tam ad senatum, quam ad equestrem ordinem, dolorem meum in beneuolum sinum deponere, fraternumque auxilium implorare: sed cum exemplum iactati illius famuli a principe, de quo superius scripsi, praeteritis comitiis, prae oculis versetur, potius visum typo haec omnia breuiter, sed simplici veritatis stylo, intimare. Rogatos esse velim, quemcunque malefactorum conscientia exagitabit, ne hac veritate, quae celari non poterat, irritentur. Vereor tamen, vt consequi possim. Proprium est humani generis odisse, quem laeseris. Si ergo inuenietur talis Zoilus, qui velit rescribere, rescribat sane, dummodo stilo veritatis et in omnibus huic scripto assentietur. Si vero criminationibus et conuitiis laborabit, nec pigebit pari stilo sed dispari virtute respondere, et illa, quae ex multis respectibus celata, detegere, et demonstrare.

LIBRI

LIBRI IV. CAPVT VIII

SYNOPSIS

Literae Radzieieuii ad Chmielnicium. Radzieieuius ex Suecia legatum mittit ad Chmielnicium. Relatio de Radzieieuii legato et legatione. Apologia Radzieieuii.

Credibile est huic manifestationi, quae incertum quo auctore sparsa venerit, adiunctas eidem fuisse literas, quarum occasione criminis maiestatis a republica notatus sit. Harum autem literarum hic tenor fuit: 1652

Illustrissime Domine Zaporouiensis exercitus Dux,
Amice colendissime,

Quem finem obsequia mea ab ineunte aetate diuis regibus Poloniae cum diminutione fortunarum mearum praestita habuerint, pene iam vniuerso constat orbi. Causa primaria regiae in me indignationis, quod primus ausus fuerim sub Beresteszko de aeterna stabilienda cum Zaporouiano exercitu pace mentionem iniicere. Hoc ipsum princeps interpretabatur scelus, quasi qui cum D. T. secretam colerem amicitiam. Hinc saepius obiiciebat mihi, meo vnius stetisse capite, quominus nobilitas vniuersa Kiiouiam vsque progredi voluerit. Inde sumta speciosa criminationis causa, me primo dignitate, quae est aduitalis, deinde regalibus bonis, quae ab aliis Poloniae regibus successor habui, postremo vita ipsa, nisi euasissem, spoliare constituit. Spoliatus itaque omnibus fortunis bonisque meis, profugusque in terram alienam, diu mecum dubitabam, quam securam mihi eligere possem stationem. Ac principio statim placebat Zaporouiano fortunas meas, vna cum profuga vita committere, spe haud modica fretus, benigne me acceptasse restauratores libertatis Russiae. Rursus posterius dubiae haerentique occurrit menti consilium: Concedendum in illum locum, in quo non mihi solum, sed et toti Zaporouiano prodesse possem exercitui. Cuius rei perficiendae, totius orbis assylum Sueciae elegi regnum, illiusque moderatricem Sueciae reginam. Admissus in conspectum Amazonis, meas calamitates et oppressiones, ab inuidis quas patior, palam lamentari coepi. Ingemuit clementissima princeps tot oppresso aerumnis, meque bono animo esse iussit, suum in omnibus pollicita patrocinium. Adieci et causam Zaporouiani exercitus, qualiter Russis violauerit iura princeps, quibus vt opitularetur, humiliter petii, nec regina abnuit, pollicita eam causam sibi curae fore. Hoc ego obtento a regia maiestate responso, ocius equitem Iasinski famulum meum ad Zaporouianum dimisi exercitum, cum Sueciae reginae affectus satis erga vos prolixi testificatione, duo a vestro exercitu sollicite postulans: Primum, vt quantocius vna cum meo vestros Stokholmiam ab exercitu Zaporouiano expediatis legatos Graecam linguam callentes, scilicet vt eo liberius cum regia maiestate, quae hasce loquitur, colloqui possint, et de rebus absque interprete tractare: Alterum, vt is, qui ablegatus in regiam futurus est, plenariam facultatem tractandi et concludendi habeat, tam Dom. T. illustr. quam nomine totius Zaporouiani exercitus. Residentem perpetuum in aula Sueciae, vt habeat Russia necesse est. Caeterum reginam scirent esse, quae omnes hoc saeculo reges superaret, prudentia incredibili, heroum magnanimitate, ducum virtute bellica

Literae Radzieieuii ad Chmielnicium.

1652 iuxta et artibus pacis, quod dicit, facit semper, fidem datam fallit nunquam, teste vniuersa Europa. Haec breuiter insinuasse, sufficiat, vos videritis, quantum bonum Russiam maneat, si tempestiue rebus vestris consulere volueritis. Valete et sic mihi bene precamini. Hae literae reddantur famulo meo, quas receptas, vt illico vulcano tradat, moneo, ne forte ad manus deueniant principis. Stokholmiae d. 30 Maii 1652.

Illustriss. Dom. T.

Amicus bonus

Hieronymus Radzieiewski,
Vicecancellarius Poloniae.

Radzieieuius ex Suecia legatum mittit ad Chmielnicium.

Haec summa Radzieieuii literarum. Adiecit et alias ad Wychowski, famosissimum Chmielnicii consiliarium, in quibus eadem continebantur, quae ad ipsum scripserat Chmielnicium. Has literas per fidum famulum cognomento IASINSKI ad Chmielnicium, vt innui, expediuerat: Iret Czechryniam in regiam Chmielnicii, eiusque nomine salutaret Chmielnicium, totumque Zaporouianum exercitum. Has literas diligenter seruaret, magni momenti rem in iis versari. Legatione functus, ocius Gedanensi, tanquam compendiosiori reuerteretur via. Ferunt Iasinski, vbi de Chmielnicio audiuit, submisse a domino petiisse, quidnam iis ad Chmielnicium contineretur literis? respondisse Dominum, nihil aliud in iis contineri literis, quam sui memoriam, nempe subaudiuisse Cosacos iterum aggredi velle Polonos, orare proinde Chmielnicium, vt, si victor extaret, sui non obliuisceretur apud rempublicam. Iussa imperasse dominum Iassinio videbatur, neque ille legationem abnuit, omnia hero pollicitus executurum se ad amussim. Ita bene animatum Iassinium, multis adhaec oneratum promissis, Radzieieuius in Poloniam, et inde in Russiam dimittit, solenni prius adactum sacramento, nemini mortalium secretam reuelaturum legationem. Soluit ille Stokholmia Gedanum secundis ventis, hinc Leopolim vrbem, Russiae metropolim perrexit, vbi deposito occidentali habitu, orientalem induit, edoctusque Chmielnicium Czehrynii degere, recta illuc se contulit. Casu tunc post cladem Batouianam Nicolaus Zacwilichowski, intimus regis, nescio quo fato, ab amico seruatus Cosaco, paulo post legatione perfungitur a Chmielnicio ad regem, pridem et ipsi notus Chmielnicio. Dum igitur iter faceret, accidit, vt in hunc Iassinium fortuito incideret casu, quem vbi primum conspexit, ratus hominem ex castris Polonorum, a Potocio, palatino Podoliae, supremo exercitus Poloni duce, haud ita pridem in locum occisi suffectum Kalinouii, ad Chmielnicium missum: Quidnam in castris ageretur Polonorum, blande interrogat. Ille strictim respondit, se non ex castris, sed a Castellana Cracouiensi ad Chmielnicium missum, in negotio eius filii, gubernatoris Crasnostauiensis. Replicat Zacwilichowski: Frustra illum ad Chmielnicium tendere, gubernatorem Crasnostauiensem certissime obiisse: Caeterum, si vltra adhuc ad aliquot pergeret leucas, illum infallibiliter a promiscua Cosacorum trucidari manu, quam si adhuc forte euasisset, quod vix credibile, Chmielnicii furentis manus certissime non euasurum. Se quod attinet esse legatum a Chmielnicio ad regem missum, conuersus deinde ad milites, qui mandato Chmielnicii Zacwilichouium, vt legatum, securitatis causa comitabantur, nisi hi adfuissent, inquit, centies a Chmielnicio digressus periissem, idem ne tibi eueniat, caue. Nihil haec verba Zacwilichowii mouerunt Iassinium, pergere ille constituit, mandata Castellanae, quae acceperat, quantocius executurus. Itaque dicto vale Zacwilichouio, ab eodem, vno duntaxat comitatus seruo, digreditur. Dat se et Zacwilichouius in conceptum ad regem iter. Digressus a Zacwilichouio Iassinius coepit intentius verba Zacwilichouii intra se agitare, stimulante forte conscientia, et mortem, quam ei certissimam praedixerat, subuerente. Hinc mox ductus poenitentia, versis habenis assequitur Zacwilichouium circa vesperam. Neque mora rem, vt erat, exponit, se a Radzieieuio ex Suecia ad Chmielnicium cum literis missum venisse, castellanae nomen finxisse, quo securior esset transitus. Deinde literas Radzieieuii Zacwilichouio tradit, soluit ille coram, lectisque literis, o te proditorem, inquit, patriae, quisquis es, in vincula si coniectus, latro: Ne dubita, regi ego breui te sistam Varsauiae. Mox nulla data fessis equis quiete, ad castra pergit Potocii, quae vbi attigit, reum Iassinski Potocio sistit, iuberet optime custodire perfidum, quoad vsque

Relatio de Radzieieuii legato et legatione.

regi

regi de tam nobili non significasset praeda. Paulo post deinde Zacwilichouius Varsauiam venit, legatione perfunctus Chmielnicii, quae tantum in speciem erat, nempe vt regem nomine suo salutaret, ab eodemque veniam delicti posceret, breui quoque adfuturos Cosacorum significaret legatos. Ostendit deinde binas Radzieieuii ad Chmielnicium et Wychowski literas scriptas. Attonitus rex in facto tam graui, Iassinius, vt Varsauiam vinctus adduceretur, imperat. Venit ille satis sibi compos, regio statim iussu carceri traditus, tandem et inquisitioni, ad quam delegati mareschalcus regni maior LVBOMIERSCIVS, ANDREAS TRZEBICKI, regens tum cancellariae et DANIEL ZYTKIEWICZ, instigator regni, omnes tres ea tempestate aemuli Radzieieuii, quibus innocentem se reus exhibet, relato negotio, vt factum erat. Cognita iudices spontanea literarum Zacwilichouio traditione, reum iterum carceri mancipant, dilata causa ad futura regni comitia, in quibus postea idem Iassinski absolutus est. 1652

Radzieieuius vbi audiuit Iassinski captum, in vinculis apud regem Varsauiae detineri, secreta sua euulgata, poenam perduellionis, publico comitiorum decreto in se sancitam, haud mora apologiam in Poloniam, per homines fidos, super noua a rege oppressione transmittit, quam in haec verba conceperat:

Veritatem, a primis mundi initiis, odium comitatur, et sequi verum, nihil aliud est, nisi odia hominum in se contrahere. Eandem apologia mea, vtpote tutam et vulgarem retulit gratitudinem. Vidit eo acriorem principis inuidiam, quae, quia mihi, sub inexpugnabili Sueciae tutelae clypeo degenti, aliter nocere nequibat, nisi nouis et fictitiis instigatoris Zytkiewicii inuentionibus, vt certiorem spolii mei possessionem habeat, adhibitis, vltimum confidentiae et tanto annorum spatio comparatae reputationis ornamentum, auferre mihi nititur et conatur. Aperio ergo toti mundo, et protestor, nouam mihi, et praeterita grauiorem inferri oppressionem. Fortunarum enim omnium, cum stupore mundi, iactura, exilium et salutis discrimen, leue quidpiam videtur mihi, sed magnum est, quod virtutis et reputationis bonae, quae vita potior est, quae nec datur, nec eripitur, tantam patitur laesionem. Exilio morteque grauior famae priuatio est, et ruina illius, corporis atque animae interitui comparatur. Ne innocentia veras voces promat, falsas in eius oppressionem calumnia ingerit. Pessimis itaque instigatoris Zytkiewicz inhaerendo consiliis princeps propalauit, Chmielnicium Zaporouiani exercitus generalem, meo instinctu et subordinatione omnia machinari, dispersionemque et cladem exercitus, mea suggestione ortam esse: Et in confirmationem horum in comitiis regni, ruinam reputationis confidentiaeque apud rempublicam meae fabricaturus, produxit literas, quasi mea manu subscriptas per Iassinium ad Chmielnicium generalem missas, et quasi in literis illis coniunctionem armorum cum regno Sueciae generali Cosacorum suaserim, ligas conferentiasque conciliauerim, per hoc toti reipublicae rebellionem denunciauerim et similia. Sed haec omnia falsa sunt, et Deo melius cognitae machinationes, cum et Iassinski ille fuerit quidem famulus meus, vt et tot alii. Verum cum iam seruitiis meis renuntiaret, domumque rediret, tum certa ad amicos occasio non omittenda videbatur, vt incuriae oppressionisque meae in regni comitiis memores sint. Dedi varias literas cum subscriptione manus propriae, et cum sigillo volante, propter commodiorem ad varios DD. Senatores et officiales regni, tunc praesentes in comitiis, scriptionem, pro arbitrio et iudicio scriptorum. Rex igitur nuntio Dantisco accepto Iassinski ex Suecia redire, confestim illum speculari, comprehensumque adduci imperauit. Praemonitus ille, cum hic illic vageretur, habitaretque in locis regi incognitis, notam habens praeter ea, regiam contra me offensionem, qui ex illis quoque, qui penes me fuerunt, vindictam sumeret, cum etiam ipso facto exploratores regii inuigilarent ipsi, tandem sedulam quaerentium non euitauit operam, inuentisque penes eum membranis, vsus opportunitate in quibusdam, literarum copiam ad Chmielnicium Cosacorum ducem scribi imperauit, et in fine comitiorum senatoribus nuntiisque terrestribus perlegi curauit, asserendo illas a me scriptas esse, quod falsissimum est, neque illa corroborari potest probatione.

Apologia Radzieieuii.

Allatis lectisque in consessu publico hisce literis, senatores et nuntii attoniti, cum stupore audiendo, quod nullam habuerint informationem, silentio steterunt, quod silentium pro consensu a principe acceptum, et impressa typis poena perduellionis praeter scitum et consensum reipublicae. Quae constitutio consistere nequit, collapsa libertate.

1652 Legibus enim et veteribus conſtitutionibus patriaeque conſuetudini violentiam infert, cum praeſcriptus ſit iudicandae perduellionis proceſſus in conſtitutionibus regni, quibus rex attendere iuramento pollicitus eſt. Citationes extradi, patroni cauſarum addi, beneficia iuris concedi, inquiſitio ſcrutiniumque fieri, et conuinci prius, et rex ipſe a iudicio abeſſe debet. Soli ſenatui, et certo numero praeſcriptis nuntiis terreſtribus permittitur iudicium perduellionis. Nunc autem quis non conuulſas eſſe leges fatetur? quando ſine citatione, ſine iudicio, quod ex actore, iudice, et reo conſtare ſolet, ſine documentis et inquiſitionibus, (nam ſi mea manu literae ſcriptae forent, hoc certum documentum eſſet, ſed aliena et incognita manu ſunt ſcriptae, et litera non erubeſcit) inſons, ſine conuictione, abſensque condemnatus, totique mundo ad inuidiam traditus ſim. Poſſet ne maior oppreſſio excogitari? Habemus autem tot exempla, a Deo iniuſtitias puniri, et transferre imperia et regna. Eane conſequentia inferenda, qui miſer, ergo reus? Sunt alicui praeſto nocendi occaſiones, ergo et animus? Si crudelitatis ingenium talem inferre concluſionem poteſt, quis innocens erit? Afferunt mihi tot occaſiones peccandi, ſed animus nocendi in tantum patriae meae deerat, in quantum ego nullam retuli laeſionis cauſam. Illa mihi vnica mater eſt, ego autem quamuis indignus eius filius, illa me ſuſcepit, aluit, prouexit. Paucorum in odiis et calumniis, a quibus nulla maieſtas tuta eſt, peruerſus ſum.

Quod extra Poloniam profectus ſum, eo tempore huic medio conſenſi, quando in ſinu legum, in iudicio tribunalitio pacem maieſtatis mendicanti vis maior et minae principis nuntiabantur. Quibus aparte ingruentibus ſaluatoris ipſius conſilium ſequutus ſum, de ciuitate in ciuitatem cum vita migraturus. Et in primis Romani imperatoris fidem imploraui, prouocatus tot praecedentis ſaeculi exemplis, arbitratusque primum maieſtatis attributum eſſe, miſeris prodeſſe, ſupplices protegere, ſperabam me non faſtigii ſolum ſed etiam ſanguinis conſortio, apud regiam maieſtatem ab omni ſuſpicione fore purgatorem, ſed illic ſiniſtris inimicorum obſtantibus interpretationibus non obtinui ſperatam conſolationem. Inde ad sereniſſimam atque inuictiſſimam reginam Sueciae confugere conſilium fuit, et hic ſacroſanctum regis mei ſanguinem veneratus ſum, cuius auxilio ſperabam me in gratiam principis rediturum. Ad hoſtem patriae, inquiunt, conceſſiſti. Cum foedus cum illis habeamus, cum pacem perpetuam tractemus, illi, vt video, nobis non ſunt hoſtes, et amicitiam illorum nobis expedit habere. Nonne ſenſiſſet iam reſpublica, regni iſtius aduerſitatem? nonne adfuit illis occaſio quando diſſipatus a Pilauieciis exercitus, tempore interregni, interitum fere reipublicae attulerat? quando hoſtis Lublinum iam aduentauerat? Idem in Zborouienſi expeditione, quando vnum exercitum obſederat hoſtis, cum altero impares hoſtili potentiae, pacta ad libitum conceſſeramus. Generalis deinde ad Bereſteſcum expeditio, quando omnes regni vires in hoſtem verſae, eum in Vkrainam vſque perſecutae fuerant, regnum autem omni ſubſidio deſtitutum vltimo patuerat interitui, nonne facile ſubuertendi illius praebebat regno Sueciae occaſionem? Ad extremum, quae difficultas illis fuit, quando facta cum Romanorum imperatore pace, tantos et tam inexpugnabiles exercitus per Sileſiam, adeo regno Poloniae proximam prouinciam, vt inde in Poloniam bellum mouere facillime poſſent, ex Germania reduxerant? niſi illis ſacroſancta fides obicem feciſſet, et temperatus fortitudinis vſus diſſuaſiſſet. Immo ea ipſa talis inuentio, tam iniuſta regni iſtius inſimulatio, et adeo ingens diffidentia potens eſt, vt poſſit pacta rumpere, niſi conſtantiae ratio et ſolennis pactorum obſeruatio obſtaret. Quid enim acerbius eſſe poteſt, quam per latus meum petere fidem regni Sueciae et in conſtitutione typis inprimi pro foedifragis, totique mundo famam illorum ſiniſtre interpretari. Peſſime certe conſuluit ille, qui hunc modum procedendi principi obtulit. Cum igitur omnis rectitudo, diuerſis oppugnari ſoleat oppoſitis, nemini dubium ſit, hanc nefandam oppreſſionem in extremam reputationis meae perniciem inſtitutam: ſiniſtris iam de reputatione mea rumoribus, expugnare nituntur aduerſarii mei confidentiam in rempublicam meam, et tam incredibiles atrocitatis ſuae voces in eam, quam tot annis in patria peperi, famam exerunt. Verum tale medium ad oppreſſionem, meaeque apud nobilitatem famae et confidentiae ſubtractionem adhibitum eſt; et eodem modo, ne oppreſſam in me libertatem nobiles vindicarent, proſpectum deinde, vt facilius contributiones nobilitati conſternatae perſuaderi poſſint. Et hic fuit ſcopus eiusmodi contra me fabricationis, delendaeque meae reputationis. Occludite ergo omnes ad ſubdolum maleuolorum ſibilum aures, et ſiniſtram de me non admittite opinionem. Praeſto ſupremum numen

numen manifesta vltione desaeuiet, et eriget tam iniuste oppressum iustus Deus, praebebitque afflicto consolationem. 1652

Tali scripto Radzieieuius miseros suos deflebat casus, apud ciues et exteros. Sed frustra haec ille memorabat. Manus eius toti regno nota, famulus quoque Iassinski nondum equuleo subiectus omnia, fassus, vera esse, quae scripserat Radzieieuius.

LIBRI VI. CAPVT IX

SYNOPSIS

Cosacorum legati Varsauiam veniunt. Illorum oratio. Responsum Polonorum. Cosaci ad Chmielnicium dimittuntur. Pacis conditiones Polonorum, Chmielnicio per legatos propositae. Literae regis Poloni ad Chmielnicium. Chmielnicius vxorem ducit Valachiae principis filiam. Nuptiarum solennia Chmielnicii in Valachia. Moritur Matthias Lubienski, archiepiscopus Gnesnensis, aliique proceres. Distributio dignitatum. Pestis Poloniam peruagatur. Louicium describitur. Chmielnicii responsum ad Poloni regis literas, ac Zacwilichouii legationem. Quid ad haec Polonus rex. Cometes visus. Rex Brestiae ordinum conuocat comitia. Literae Georgii Rakocii ad Polonum regem. Respondet Polonus rex literis Rakocii. Trzebicius designatur vicecancellarius regni.

Dum haec Varsauiae aguntur, interea Cosacorum legati iam adulta aestate adueniunt. Induuiae deformes, et vultu, quanquam moestitiam imitarentur, contumaciae piores. Admissi postea in regium conspectum identidem supplices orabant nomine Chmielnicii: ignosceret lapsis et duceret in externos hostes. Redditum illis responsum a vicecancellario regni nuper declarato, Stephano de Pilca Korycinio: Regem poenitentiam subditorum, quam poenam malle. Remittere Chmielnicio quidquid peccasset in rempublicam, ea tamen lege, vt eluat hanc nouissimam maculam, irasque ciuiles in exitium Tartarorum vertat. Breui quoque adfuturos legatos, qui mentem regiam et interiorem reipublicae sensum aperiant. Ita animatos dimisit ad Chmielnicium. Neque mora, eundem Zacwilichouium, tribunum, cum Sigismundo Czerni, vicegubernatore Bialocerkuiensi ire legatos ad Chmielnicium iubet.

Cosacorum legati Varsauiam veniunt. Illorum oratio. Responsum Polonorum. Cosaci ad Chmielnicium dimittuntur.

I. Fatalem demonstrarent Chmielnicio rabiem, quae illum diuinae humanaeque maiestatis faceret reum. Primum saltem erga Polonam rempublicam fidei et constantiae ostenderet diem, regia clementia iam satis abusum. Reuocarent illi in mentem, quantum sanguinis Christiani effusum, quot hominum myriades Turcis, Tartarisque in duram traditae per illum seruitutem, quoties iurata in ludibrium foedera, quot sacerdotia monasteriaque spoliata, quot domus Dei profanatae, quoties hostiae sacrosanctae conculcatae; Ablegati Byzantium saepius legati, sollicitati ad arma contra Polonos vicini principes, reuelata et detecta reipublicae arcana consilia, quae occultari debuerant, denegata occisis sepultura, qua etiam patriae hostes non carent, in captos summa saeuitum tyrannide. Sed esto, omittantur haec quasi vetera, quanquam sint plus quam recentissima, condonentur bellico furori, saeuientique ab vtrinque marti. At iterum rediuiuum recrudescit vulnus in Kalinouii deleto exercitu, amissoque flore principis iuuentutis. Horum tamen omnium veniam illi nomine regis et totius promittent reipublicae, quam gratiae magis, quam vindictae poenitere malle.

Pacis conditiones Polonorum, Chmielnicio per legatos propositae.

1652 II. De ſtabilienda ab vtrinque perpetua pace mentionem iniicient, mediatore aſſumpto principe Valachiae.

III. Obſides, vt ſint tam ex parte Coſacorum exercitus, quam ex parte ipſius Chmielnicii, cuius filius natu minor, vt in regia Poloniae educetur, ac pro obſide habeatur, expoſcent commiſſarii.

IV. Chmielnicio, eiusque domui magnos promittent honores in republica: Reliquis vero tam nobilibus, quam plebeiis, qui durante hoc bello Chmielnicianas ſecuti ſunt partes omnimodam amneſtiam. Coſacis inſuper praecipuis perſuadebunt: Tarda eſſe quae in commune expoſtulantur: Priuatam reipublicae gratiam ſtatim mereare, ſtatim recipias.

V. Locum tractandi de mutuis foederibus et aeterna ſtabilienda concordia, eligant, vna cum Chmielnicio commiſſarii.

VI. Reuocabunt in mentem Chmielnicio, quae ille per legatos ſuos propoſuerat regi, nunc illud tempus eſſe obliterandae ſeditionis, pergerent in Tartaros, properarent in hoſtes, culpam in decus verterent. Caeterum negabunt, terrore et minis vinci poſſe rempublicam, flexos ad modeſtiam ſi videat Coſacos, ſi ſupplices audiat, poſſe preces illorum excipere, meliorique reddere menti.

His mandatis addidit et ad Chmielnicium rex priuatas literas huiusmodi tenoris:

Literae regis Poloni ad Chmielnicium.

Eius ſe opinionis extitiſſe, iuratam fidem Chmielnicium nunquam amplius violaturum, quod contra accidit, vltra ſpem, praeter expectationem, citra datam fidem. Meminiſſet ſaltem foedifragus vindicis Dei, qui ferreis quandoque in illum vteretur manibus. Nulla laceſſitum aut prouocatum Polonorum iniuria, auſum eſſe hoſtiliter caſtra, et vna Generalem aggredi Kalinouium. Si dux peccauit, ſi miles in foedera, num alia deerat vlciſcendi via, quam ſanguinis? Tibi ſanguine innutrito hoſtias innocentium offerre, laudis reipublicae illudere, virtus erit, et hoc impune? Quis credat poſt toties caeſos exercitus, te veram orare pacem? nempe rem, quam victoriis elatus maxime odiſti. Haec tamen per me regnet, ac ſemel ſtabilita aeternum perennet, in omnium tuorum Coſacorum animis. Experire adhuc clementem rempublicam, qua pridem indignus es. Habe remiſſionem nouiſſime patrati criminis, qui mille promeruiſti cruces et mille patibula. Agnoſce vno verbo regiam Noſtram in Te beneuolentiam, quam nomine Noſtro Tibi offerrent legati, Nicolaus Zacwilichouius cum Sigismundo Czerni, vicegubernatore Bialocerkuienſi.

Haec dum in Polona geruntur aula, interim Chmielnicius ſubſidium quaerens dominationi, Timotheum primogenitum, victoriae Battouianae ſocium, geminatis laudibus apud Roxalanam extulit plebem. Mox nobili coniuge, ſuam ignobilem auxit domum. Nam DVMNAM ROSANDAM, principum Valachiae et Moldauiae illuſtrem ſanguinem, in ſuam induxit familiam. Actum id Iaſſiis, metropoli Valachiae vrbe, die XXXI Aug. modo et ordine eo, qui ſequitur:

Timotheus Chmielnicius vxorem ducit Valachiae principis filiam.

Poſt debellatum Kalinouium, attritas Polonae reipublicae vires, imminutas opes, deſperata ſociorum auxilia, obſeſſum Camenecenſe propugnaculum, victor vniuerſae Ruſſiae Podoliaeque Chmielnicius, legatos ad Lupult Valachiae principem miſerat, principem filiam eius, cuius amore ipſe deperibat, in ſociam vitae et thori pro filio ſuo depoſcens. Annuit haud mora Valachus Chmielniciano Hymenaeo, non auſus palam refragari, cuius potentiam formidabat, vicino ſibi ob oculos et praeterito propoſito periculo. Neque Chmielnicius diu in incerto pendere volebat principis mentem, cuius iam certus intra ſe erat.

erat. Obſidem ergo datae fidei petiit principis nepotem, quem breui Cehrinii habuit legatum. Hoc duce Timotheus Iampolum venit, vbi principis filiae legatum Thomam cognomine reperit. Venerat hic mutato habitu, vt priuatus ſalutaturus Timotheum, nomine principis filiae. Sequenti deinde die perrexit Sorocum, vrbem iam Valachicam, vbi germanum principis inuenerat fratrem, cum parte Valachici exercitus, cuius quatuor numerabantur millia, exceptus ab illo, regio hoſpitio, inde per Bielacki, Prutki, et Cricani, iter faciens, Iaſſos venit vrbem Valachiae metropolim. Hic iam obuium habuit ipſum principem, quem ſuperbe pharetrati orientis more mixti Valachis antecedebant Turcae. Aderat et Chmielnicius Coſacorum ſtipatus agmine, quem aduentantem alto edito prius ſuſpirio complexus princeps, poſtremo capiti eius impreſſo oſculo, poſt explicatam diſertis verbis eius aduentus gaudiorum materiem, ſubire vrbis tecta petiit. Chmielnicius patris quoque complexus genua ſatius duxit tacere, quam aliquid eloqui ſtulte. Nullo igitur reddito reſponſo patris adequitauit lateri, quem deducebant Valachi, Turcae et Cingari. Ingens certe apparatus, quo tota paſſim prouincia confluente excipiebatur Coſacus, vrbana comitate, ludicris, ſaltationibus, choreis et muſica. Completa haec nuptiarum ſolennia Auguſti die XXXI. Opus deinde laeta conſummatione perficitur. Indictae ab vtrinque largitiones publicae et priuatae, dotiſque nomine et titulo data duodecim aureorum millia vna cum filia cariſſimo pignore. Die tandem ſexta Septembris patri valedixit Chmielnicius, Ruſſiamque et cum coniuge repetiit, quem abeuntem princeps extra vrbis moenia pari veneratione, qua induxerat, iterum reduxit. 1652

Nuptiarum ſolennia Chmielnicii in Valachia.

Eadem circa tempora MATTHIAS LVBINSKI, archiepiſcopus Gneſnenſis, legatus natus regni, Poloniae primas, primusque princeps, mortalitatem expleuit. Illi octuaginta et vltra anni ſpatium viuendi fuere, qua etiam tum aetate rebus haud impar erat regendis, curſu honorum inoffenſo. Primo epiſcopus Chelmenſis, deinde Poſnanienſis, tandem Vladislauienſis, magna laude procurauit res Polonas, vita et moribus innocens, ſagax et quam maxima doctrina valuit, arcanorum regni ſumme peritus. Tenues illi opes pro longa adminiſtratione, ex quo patuit, res Polonas procuraſſe ipſum magis quam ſuas, quod raro in Polonia, eoque magis laudabile. Hunc paulo poſt ſecutus eſt ALEXANDER IOANNES comes TARLO, palatinus Lublinenſis, vir integer et rectus, extrema fractus ſenecta. IOANNES item GRVDZINSKI, palatinus Caliſſienſis, opibus, Iob, ſi ex antiquis, ſi e recentioribus Lucullo, Craſſo et Varroni comparandus. Et quanquam toto ſuae vitae tempore dubius fuiſſet apud pleroſque catholicus, in agone certe vt Chriſtianus vere catholicus plenus dierum, in odorem finiit ſuauitatis. Horum morte vacuas dignitates rex in hunc modum diſtribuit. Archiepiſcopatum Gneſnenſem ANDREAE comiti a Leszno, epiſcopo Culmenſi, ſupremo regni cancellario, Culmenſem IOANNI GEMBICKI, maiori regni confert Secretario. Ad ſecretariatum MARTINVS STARCZEWSKI, mortui archiepiſcopi ſorore genitus, tunc referendarius euehitur, an deprimitur incertum, qui anni ſubſequentis exordio tetra conſumtus melancholia, in ſuburbana Varſauiae villa moritur relicto loco ſucceſſori, STEPHANO WYZGA, regio eccleſiaſticae, abbatiae Seciechouienſis adminiſtratori, viro in ſequentibus annalibus meis ſaepius memorando. In referendarium fauore reginae promouetur NICOLAVS PRAZMOWSKI, regens cancellariae minoris, caſtellani Varſauienſis filius. Haec de clero. Saeculares quoque dignitates, nempe duo palatinorum ſubſellia intermortuorum, rex largitur filiis, nempe vtrique patri mortuo ſuperſtes ſuccedit filius. Huic IOAN. TARLO, illi ANDREAS GRVDZINSKI, Caſtellanus Nakielcenſis, qui paulo ante capeſſitum hunc honorem, non Dei, non hominum memor, in horrendum adulterium primo lapſus, mox amore deperitae mulieris, homicidio infamauerat ſe et ſuos, ſublato e viuis per ſummum nefas innocente marito, equite Zawacki.

Moritur Matthias Lubinski, archiepiſcopus Gneſnenſis.

Diſtributis in hunc modum officiis, rex Varſauia Louicium ſecedit, ob graſſantem vndique peſtiferam luem, quae toto hoc anno atrociter, in minori primum Polonia Craccouiae coepit, deinde latius diffuſa, mox vniuerſam peruagata eſt Poloniam, a qua mala Dea nullus, hoc et ſequenti anno, in toto regno angulus tutus. Eſt autem Louicium ciuitas Maſouiae ad Bzuram amnem ſita, Maſouiae ducum quondam amoenum domicilium, archiepiſcoporum Gneſnenſium ſedes. Peruenit autem in Gneſnenſis archiepiſcopi ditionem circa annum Chriſti M CC XL, quo tempore Conradus, Lanciciae, Maſouiae et Cuiauiae princeps, Ioannem Czapla, cancellarium ducatus, Plocenſem et Cuiauienſem ſcholaſticum, in crucem agere iuſſerat. Dein facti atrocitate perculſus, poenitentiaque

Louicium deſcribitur.

1652 suspendii aductus Petro Gnesnensi tunc archiepiscopo, eiusque successoribus, vt Longini loquuntur annales, villam LOWICZ cum siluis et nemoribus eam in circuitum ambientibus, quae quondam ducalis venatio habebatur, dedit, perpetuisque temporibus donauit, vna cum filiis Boleslao Masouiae, et Casimiro Cuiauiae, ducibus. Ita ab ecclesia tunc exclusus Conradus, in gremium matris iterum reuocatus est, acta donationis approbante GREGORIO IX, summo pontifice 53). Porro oppidum hoc multo splendidius reddidit Iaroslaus archiepiscopus, arce in coenosis paludibus, cum natura, tum opere munitissima extructa, quae turribus et aedificiis quadrato e saxo conspicuis, dignam archiepiscopi sedem praebet. Ipsa ciuitas ad vlteriorem Bzurae ripam sita est, loco amoeno et ad omnes vitae necessitates peropportuno, latis plateis, areis speciosis et cultissimis hortis mirum in modum exornata. Ecclesias habet operis haud perexigui, collegiatam venusta structurae symmetria praecellentem, tres parochiales, et conuentuales duas. Solum fertilitate nulli in Polonia cedit. Illud mirum videtur, quod in solo fere Louiciensi territorio, auiculam passere non multo maiorem, quam Snegulam Poloni appellant, esu persuauem, repeririaiunt, quae cum niue simul aduenit ac disparet 54).

Chmielnicii responsum ad Poloni regis literas ac Zacwilichouii legationem.

Rex Louicio Grodnam in magnum ducatum Lituaniae regiam transfert, vbi publicatis futuris comitiis, Brestiam Lituaniae ordines conuocat, nihil interim remittens de apparatu bellico quem in anno subsequenti videbimus. Sed ego ad Zacwilichouii legationem, ad arma, et exercitus Cosacorum iterum redeo. Functus legatione, Chmielnicio coram, Zacwilichouius, vna cum collega suo Czerni, elatum Chmielnicii, post celebratos filii Hymenaeos, longe magis quam ante obseruauit animum. Nam quid superbius et stolidius eius responso, cum diceret: Nulla opus est clementia, inquit, nihil deprecor, qui nihil mali admisi in regem, nisi hoc mihi instar criminis verteret respublica, quod centum Tartarorum totidemque Cosacorum millia post debellatum Kalinouium, in viscera non miserim regni. Filium quod attinet, nondum adoleuisse pro obside, vbi adoleuerit haud defuturum ad obsequia regia. Honores se non appetere, quin imo vltro a fortuna delatos aspernari, vtpote cuius vertici non semel regium immineret diadema. Eo responso dimissi Polonorum legati rediere ad regem, qui furenti similis, vbi audit Chmielnicium eo vesaniae delapsum, arma in Cosacos toto regno ocius expedire iubet. Sed Polonus miles, qui semper regum suorum aulaeque interpretatur mandata, ad obsequium flecti difficilis, et tunc in hyberna recens dimissus, vix anni subsequentis exoriente vere in castris comparuit, audax in oppidis, timidus in bello.

Cometes visus.

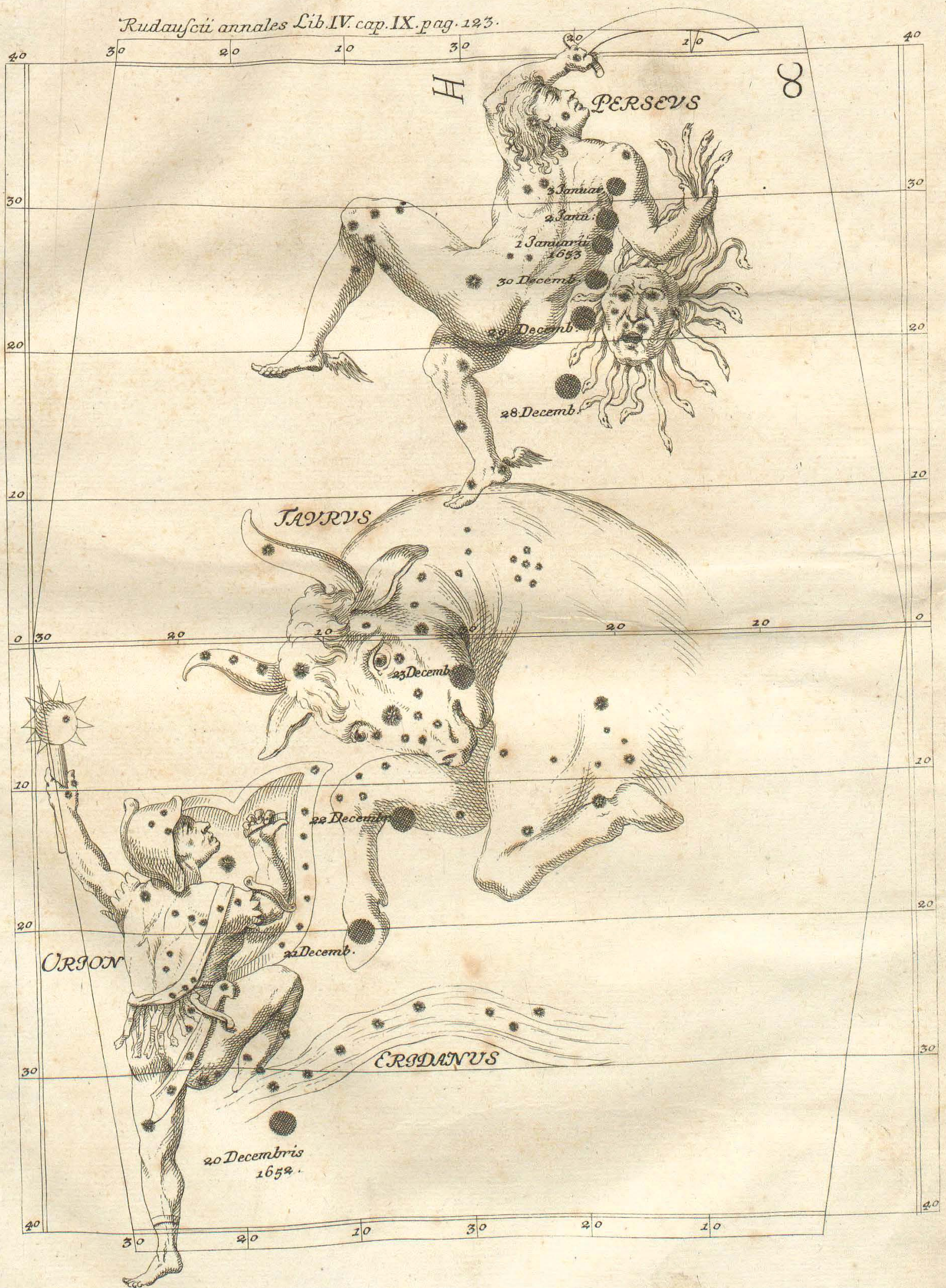
Exeunte anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo secundo, visus est cometes, die vicesima Decembris, instar nubis lucidae, magnitudine vnius pugnae, quae magnitudo sensim decrescebat. Initio sub laeuo Orionis pede oriri, hora septima noctis obseruatus ab astronomis, late deinde diffusus in borealem plagam taurum peruagatus in Persei euanuit sinistra. Anni subsequentis die III Ianuarii, vt ex subiecta figura melius patet. Variorum hic cometes fatigauit ingenia, elicuit notas, non sine aliquorum iurgiis. Quidam enim, portendi morbos pestiferos et incognitos, qui late diffunderentur, famem praeterea, pestem, malignas febres, contagiosos morbos, terrae motus, horrenda tonitrua, vehementes significari iudicabant ventos. Quidam status mutationem, horrida bella, mortem ad extremum pollicebantur principis, septemque continuis annis continuata per Europam pericula. Quorum commenta haud vana fuisse, tempus postea edocuit, optimus rerum magister 55).

Exacta

53) Archiepiscopus Gnesnensis, cuius tempore, Louicium a duce Masouiae Conrado, diluendi criminis caussa, fuit archiepiscopatui insertum, erat Petrus III, archiepiscopus XVII, cuius familia ignoratur. Vide vitam eius in bibliotheca Varsau. Tom. I, Part. III. p. 194.

54) Passeres niuales, qui ex Islandia, Gronlandia et Lapponia super mare Balthicum hyemis tempore in Poloniam veniunt, non solum circa Louicium, sed in multis etiam aliis Poloniae regionibus conspiciuntur ac capiuntur. Delicatissimae hae aues, si pingues, esui sunt.

55) De futilitate vaticinandi ex astris cometisque nil amplius dicam. Hoc tantum ad amouendas Polonorum praesumtas opiniones annotandum videtur, cometas esse corpora seu globos huius vniuersi, quoad extensionem infiniti, magnos, qui non intereunt, sed peculiare planetarum genus constituunt, certoque tempore iterum apparent. Horum cometarum motum inter

Rudauſcii annales Lib.IV. cap.IX. pag.123.
H
♉
PERSEUS
3 Januar.
2 Janu:
1 Januarii 1653
30 Decemb.
29 Decemb.
28 Decemb.
TAURUS
23 Decemb.
22 Decemb.
21 Decemb.
ORION
ERIDANUS
20 Decembris 1652.

Exacta in otio hyeme rex Brestiae in Lituania regni ordinum celebrat comitia, in quibus nihil nisi de bello promouendo, de contributionibus contrahendis toto tempore disputatum est, lectae quoque pleno senatu, quem potissimum Lituani auxerant proceres, GEORGII RAKOCII, Transyluaniae principis literae huiusmodi tenoris: 1653 Rex Brestiae ordinum conuocat comitia. a. 1653.

Sacra regia maiestas,

Domine clementissime,

Demissam meam confidentiam, quam in regia eius propensione collocatam habeo, vel hoc pacto sincere testaturus, scire eam volui, quomodo a palatino Valachiae, vti celsissimus princeps dominus parens et praedecessor Noster magni nominis, ita et ego, cum confoederato Nobis illustrissimo domino palatino transalpinae Valachiae, ab ipso palatinatus sui primordio, clandestinis machinationibus et minis apertis lacessiti sumus. Etsi praeter vicinitatis iura vtrique Nostrum etiam foederum nexu deuinctus fuerit, nihilominus in omnes occasiones sedulo intentus, quibus virus praeconceptum in perniciem nostram effunderet. Proprio eloquio aduersum hanc intentionem nunquam se deponere velle asseruit, hoc ipsum aliquoties iuramento confirmare non veritus est, vti superioribus temporibus aperto etiam Marte in praedictum parentem principem transalpinum attentauerat. Et nisi infelici prauae intentionis euentu diuinitus punitus fuisset, eodem cursu victoriarum gratae memoriae etiam parenti meo et hisce regionibus exitium afferre insimul elaborabat. Deo tum vindice reiectus, licet victoris fauorem in reconciliatione satis superque expertus, strictis se foederibus deuicerit, parum tamen hoc apud ipsum valuit, nec vnquam animum hostilem, quamuis pellem saepe saepius, mutauit. Cuius talia molimina cum in dies maturari, et mox velut ignis occultus in aperta arma erumpere praesentiscam. Deum testor, inuitus etiam prouocatus, nullo actus dominandi aucupio, sed dum inculpata tutela sciens praeueniri hominis incauti esse, et tela praeuisa minus ferire, vicinum tam nociuum, cum alias non licuerit, armis a vicinitate remouere, vel saltem compescere Deo propitio, in animum induxi. Quod *Maiestati vestrae regiae* tempestiue significandum volui, ne aduersis rumoribus occupata, qui toto conamine eius ab obsequiis addictus sum, contra se et suos aliquid moliri crederet. Imo iustis facti mei causis ex me sic perceptis, tantum abest, vt iustae indignetur vltioni, vt hominem nullis fidum vicinis correctum suo probet calculo, et studia mea maioris habeat, quam fluida lenocinia eius. Quod, vti propensus in Nos Maiestatis Vestrae fauor sperare iubet, ita eidem diuturnum et florens regimen ex animo precor. Datum in ciuitate mea Alba Iulia, die 25 Martii 1653. Literae Georgii Rakocii ad Polonum regem.

Serenissimae Maiestatis Vestrae

Addictissimus seruus

Georgius Rakoci.

 His

omnes nostris temporibus astronomos optime explicuit celeberrimus LEONHARDVS EVLERVS, in theoria motus planetarum et cometarum. Dices forte, si cometae nihil nobis significent, quem tandem in finem Deus tam stupenda corpora produxit? respondendum: ille longe sapientissimus vniuersi auctor, qui omnia prudentissime constituit, etiam cometas non sine fine creauit, iisque eiusmodi habitatores imposuit, qui istis in globis bene se habent. Sed nil dicendum de planetarum ac cometarum incolis, cum tam multi adhuc reperiantur astronomiae expertes, qui astronomorum de planetarum incolis doctrinam irridentes sibi persuadent, immensos vniuersi et innumeros globos, in vsum tantum nostri globi, qui ad vniuersum vt punctum considerandum, imo nullam proportionem habet, creatos esse. Quidam non inepte istos homines pediculis iocose comparauit, qui, si ratione gauderent, sibi imaginarentur, integrum hominem in vsum eorum creatum esse, quia tam commode nutrimenta in capite, porriginoso inprimis, inueniunt.

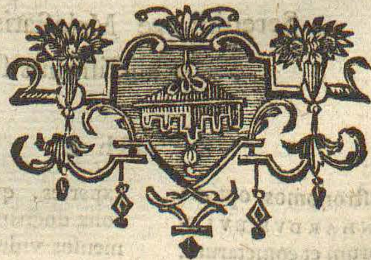
1653 His Rakocii literis tale reſponſum redditum eſt:

Reſpondet rex Polonus literis Rakocii.

Pro ea qua ſemper in rem chriſtianam ferimur propenſione et affectu, nihil Nobis aeque acerbius accidere poteſt, quam cum audimus principes Chriſtianos mutuo inter ſe diſſidio committi. Non enim aliter quam ciuili ſe polluere bello eos exiſtimamus, cum inter ſe funeſta exercent arma, quae multo iuſtius in communem chriſtiani nominis hoſtem exercerent. Nec minore certe dolore Noſtro accipimus Illuſtritatem Veſtram cum illuſtri palatino Valachiae in dubiam Martis aleam deſcendere, pacatamque hactenus commouere Valachiam. Vicem hanc aeui iniquioris agnoſcimus, quod non tantum Nos ipſi rebelles Noſtros inuitis armis ad ſaniorem mentem redigere cogamur, verum etiam viciniam Noſtram, cui pro iure et foedere amicitiae, optima quaeque et capata cupimus, ſimilibus implicari malis cernamus. De iniuriis ab illuſtri palatino Valachiae Illuſtritati Veſtrae, et colligato ſibi illuſtri palatino transalpinae Valachiae intentatis nihil Nobis hucusque conſtitit. Nec aliud ad praeſens, quam aduerſae ab vtrinque fortunae compati aequum cenſemus. Quis vero vlterior animi Noſtri ſenſus hac in re futurus ſit, cum Illuſtritate Veſtra data opera breui conferemus. Magno hoc interim Illuſtritatis Veſtrae in Nos confidentiae erit argumento, quo pariter ſciet Illuſtritas Veſtra Nos ei reſponſuros. Cui perennes fortunarum acceſſiones vnaque optimam a Deo valetudinem precamur. Datum Breſtiae Lituaniae, d. 20 Aprilis. a. 1653.

Minus deinde ſigillum ANDREAE TRZEBICKI, maioris cancellariae regenti collatum eſt, omnibus ad inſperatum rei nuntium attonitis, et in re tam ſubita ſtupentibus. Nam ſi vulgi et populi vota ſpectaſſet quis, prior Trzebicio videbatur Ioannes Gembicki, ſecretarius maior regni, ſi merita et virtutes, nulli debebatur tantum faſtigium dignitatis, niſi vni Stephano Wyzga, regio eccleſiaſtae. Caeterum rex poſthabitis his, huic contulit, quem poſtea ſuum intimum eſſe voluit [56]). Neque mora eundem Ratisbonam oratorem dimittit ad imperii comitia, quae tunc magno Europae applauſu ſacratiſſimi Caeſaris Ferdinandi III primogenitum Ferdinandum IV in Romanorum eligebant regem. Ita deinde dimiſſi ſunt a rege optimates claſſicum Chmielnicio toto regno canentes, qui ſub id tempus Moldauum vna cum Tranſyluano armis aggredi ſtatuerat, ni praeuentus ab vtroque fuiſſet Valachiae princeps.

56) Rex Poloniarum abſolutiſſimus eſt officiorum regni omniumque aliorum diſpenſator, neminemque decet in cauſas inquirere, cur huic et non alii, ordine forte maiori, conferre voluerit regni munus. Sufficit regem voluiſſe, qui recte feciſſe omnino credendus.

LIBRI

LIBRI IV. CAPVT X

SYNOPSIS

Bellum Valachicum. Cauſa belli Valachici. Legatio Rakocii ad Polonum regem. Poloni reſpondent Rakocio. Rex Glinianum mouet caſtra contra Chmielnicium. Deſcriptio Leopolis. Leopoli Haliciam verſus mouet Polonus exercitus. Moſchouiae legati Leopoli audiuntur et dimittuntur, mediationem offerentes Polonos inter et Coſacos. Deſcribitur Halicium. Chmielnicius Valachiam armatus ingreditur. Obſidionis cauſa et origo. Hungarorum ſtratagema. Rakocii literae ad Poloniae cancellarium. Camenecum rex progreditur. Chmielnicius Polono regi ſcribit. Literis Chmielnicii reſpondet cancellarius cum generali. Poloni deliberant de vlteriori profectione regis.

1653

Bellum Valachicum.

Ineunte anno MDCLIII initium eſt bello Valachico, infauſto plane Polonis, luctuoſo Coſacis, nec multum felici, ſi primi belli euentus ſpectantur, ipſis Hungaris Moldauisque, confoederatis principibus, quibus aduerſum palatinum communis cauſa fuit, ac rara in ſocietate concordia. De cauſa haud apud omnes conuenit:

Cauſa belli Valachici.

Sunt qui credunt, ob recens cum CHMIELNICIO initum connubium, nimiam potentiam palatini ſuſpectam extitiſſe vicinis. Addebant et Poloni regis totiusque reipublicae ſingularem erga palatinum amorem. Erant qui et vetera horum principum vulgarunt diſſidia, quod et ipſemet Tranſyluaniae princeps literis ad regem ſcriptis haud diffitetur. Vt vt ſit, medus Aprilis diebus, poſt ſcriptas literas, quas ſuperius retuli, redditumque a rege reſponſum, TRANSYLVANVS ambiguam titubantemque Poloniae regis obſeruans mentem, ſerio ratus ſuis conſulendum rebus, legatos VARSAVIAM mittit, de mutuis tractaturos foederibus, ſuo et Moldaui principis nomine.

Legatio Rakocii ad regem Polonum.

Nec Polonus abnuit rex, offenſam cauſatus in Valachum quod principem filiam CHMIELNICII deſponſaſſet filio. Nulla hic valebant effugia apud principem, quae ſatis ampla parabat KVTNARSIVS, principis Valachiae BRESTIAM miſſus legatus, adnitente demum Hungaro legato, rex VARSAVIAM differt negotium, vbi melius conſulturus videbatur cum optimatibus, quibus diem vigeſimam quintam indixerat Maii, habendo cum iis conſilio arctiori. Indicta die rex legatum Hungarum ſocia ſollicitantem contra Valachum Chmielniciumque arma introducere iubet. Nihil hic niſi eadem quae et ante reperebat. Iuſſus deinde paululum VARSAVIAE immorari, tandem optatum accepit reſponſum: *Regem iuſtae principum Tranſyluaniae Moldauiaeque fauere cauſae, iis ſocia rempublicam contra Chmielnicium promittere arma.*

Poloni reſpondent Rakocio.

De Valacho adiectum nihil. Eoque reſponſo dimiſſus legatus Hungariae. Neque mora rex tertio poſt die LEOPOLIM, inde ad caſtra prope GLINIANY pergit, aliquot millium ſtipatus corona, relicta interim regina Varſauiae. Vix Gliniany attigerat, cum ecce inaudito ac inſperato a militibus excipitur applauſu, exceptis proceribus, quorum ceſſat in caſtris imperium, dum ipſe adeſt imperator. Ibi diebus aliquot conſumtis LEOPOLIM reuertitur.

Deſcriptio Leopolis.

Eſt autem LEOPOLIS auſtralis metropolis, quinquaginta a CRACOVIA circiter diſtans milliaribus, dicta a LEONE, DANIELIS Ruſſorum auſtralium potentiſſimi regis filio Romani, Vladismiriae et Haliciae ducis, nepote, quam Germani corrupto vocabulo LEMBERG indigitant. Vrbs duplici foſſa vtraque lata ac profunda, muro crebris turribus diſtincto munita, omnis generis apparatu bellico contra hoſtiles inſultus abundanter instructa. Sedem hic habet alter Poloniae archiepiſcopus, vt et duo alii epiſcopi, Ruſſicus vnus, alter Armenicus. Redacta in poteſtatem Polonorum circa annum Chriſti MCCCXL deficiente maſcula ſtirpe liberorum DANIELIS Ruſſorum regis, regnante tunc in Polonia CASIMIRO II, VLADISLAI filio.

Leopoli ad diem vigeſimam quintam Auguſti, non ſine euidentibus moeſtitiae ſignis debuit ſubſiſtere rex, dum interim tarda ſolutio et lenta pecunia numeraretur militi paſſim eſtreno. Sequenti deinde die LEOPOLI HALICIAM verſus caſtra mouere imperat, a legatis Tranſyluaniae, qui tunc LEOPOLI aderant, magnopere ſollicitatus. Ante tamen,

Leopoli Haliciam ver-

1653 Fusus mouet Polonus exercitus. Moschouiae legati Leopoli audiuntur et dimittuntur, mediationem afferentes Polonos inter et Cosacos. Halicia describitur. Chmielnicius Valachiam armatus ingreditur, ac paulo post obsidetur ab Hungaris Moldauisque. Obsidionis causa et origo.

tamen, quam HALICIAM moueret, legatos magni Moschouiae ducis regali excipit apparatu, quos ego potius exploratores, vt et ante, dixerim. Nihil illi attulerant, quod legatos conueniret, cum hac vnica in speciem amicitiae venere tessera, mutua quasi tractaturi CHMIELNICIVM inter et *Polonum regem* foedera. Neque rex abnuit pacem, certis propositis, vt et ante, CHMIELNICIO conditionibus. Quae quia hosti risui, MOSCHIS admirationi fuere, in vanum cessere, rege interim HALICIAM mouente.

Est autem HALICIA Russiae ciuitas, quondam, regnante VLADIMIRO, regni caput et sedes, nunc solo castellani gaudens titulo. Antiqua superba sui miratur rudera, quae vix per senium cernere licet. HALICIAE subsistenti per aliquot dies regi, nuntiatur a KONRACIO tribuno equitum, qui ad explorandam hostilem potentiam, Polonorum antecesserat exercitum, TIMOTHEVM, Chmielnicii primogenitum, Valachiam ingressum cum octodecim millium Cosacorum peditatu, selectissimoque duorum Tartarorum equitatu. Neque hinc procul in SOCZAVA Valachiae arce, a Moldauis Hungarisque obsideri, vna cum vxore LVPVLI Valachiae principis. Obsidendi autem TIMOTHEVM haec occasio fuit. Postquam inaudiuerat Poloniae regis declarationem Valachiae princeps, haud mora CAMENECO vna cum thesauris, corrupto prius muneribus eius loci gubernatore POTOCIO, in Valachiam abscedit, Chmielnicii ZAPOROVIANIS comitata signis. Vix octodecim leucis praetergressa Poloniae fines, incidit in Moldauorum Hungarorumque huc et illuc per Valachiam impune errantia agmina. Neque mora Soczauiensi se fortunasque suas credit propugnaculo, quod tunc casus et fortuna vicinum obtulerat. Consultanti deinde, quid vltra agendum, et num NIEMIECZ aut MARGOS aut BADEORCZE maioris momenti forpugnacula occupanda? Variis varia suadentibus, interim SOCZAVIA et in ea princeps foemina obsidetur a septem Hungarorum quatuor Moldauorum millibus. Audita CHMIELNICIVS Soczauiensi obsidione illico filium eo mouere cum lecta Cosacorum imperat manu. Eriperet tam nobilem praedam ex hostium faucibus, recuperaret thesauros illi debitos, certaret pro gloria, cuius finem imperium Moldauiae sibi promitteret, profligato tyranno, inuasore parentis. Imperium eius haud mora exequitur filius, Valachiam armatus ingreditur, ad cuius aduentum dolo tunc vsi Hungari Moldauique soluunt obsidionem, quasi viribus inferiores Cosacis, quorum tunc auxiliares copias, fama in immensum crescente, fortassis re vera perhorruerant. TIMOTHEVS soluta obsidione, quasi iam acie victor extitisset, ouans ingreditur propugnaculum, territis sola nominis sui fama hostibus. Illudque caesaris vsurpasse aiunt, venisse se et vicisse non visos hostes. Securus itaque victoriae dimiserat peditatum in varias Valachiae partes Cosacos milites, vix aliquot millium numero sibi relicto. Audiuere e proximo Hungari reboantia in aduentum CHMIELNICII tormenta, mox de dimisso Cosacorum milite nuntio accepto, concubia nocte arcem iterum arctissima cingunt obsidione et vna Chmielnicii filium incautum iuuenem, missis cursoriis equis ad Polonum regem, de tam nobili praeda faustum afferentes nuntium, simul quoque ad socia contra Chmielnicium iterum sollicitando arma. Interea Cosaci, qui pabulatum exiuerant, in regressu ad Chmielnicium, varie a Moldauis Hungarisque, denique ab ipsis amicis Valachis trucidati palam cadebant, per manipulos sparsi, non vt milites, sed vt praedones nefarii. Neque Polonus rex socia distulit arma, quin imo ire ocius in Valachiam iubet Conradum, cum lecta sex millium Polonorum manu. Huic adiungit HENRICVM DÖNHOFF mille quingentis succinctum Alemannis, robore exercitus. Pergrate accipiunt a Polono rege auxilia, Daciae Moldauiaeque reguli. Neque mora magno regni cancellario STEPHANO de PILCA KORYCINIO, qui nuper BRESTIAE, archiepiscopo Gnesnensi, in sigilli custodia successerat, in haec concepta verba scribit RAGOCIVS:

Hungarorum stratagema.

Illustrissime Domine, amice nobis obseruandissime,

Ragocii literae ad Poloniae cancellarium.

Literas *Vestrae Illustriss. D.* vigesima quinta Augusti exaratas, hodiernaque die, eiusdem tabellarii manu, Nobis praesentatas amice accepimus, cuius quidem remissionem ob debilitatem equorum quamuis hac occasione distulerimus, breui tamen expedire, ac si quid noui interuenerit, per eundem communicare cum *Vestra illustritate* nequaquam praetermittemus. Pergratum itaque nobis

nobis extitit, quod *Vestra illustritas* tam de regio *Suae maiestatis*, quam de sincero *Vestrae illustritatis* affectu, simulque exercituum *Suae maiestatis* approximatione, optimoque disposito progressu certiores reddere voluerit. Quemadmodum enim nihil de regia *Suae maiestatis* exercitus cum nostris coniunctione experti sumus, nullam praetermissuri occasionem, quin reciproca sinceritate, eandem *Serenissimae maiestati* recompensemus. Qui quidem coniuncti exercitus in Valachia, ad arcem SOCZAVA dictam, in quibus existant terminis, qualiter eidem loco se applicuerit hostis, inopinato vsus stratagemate, antequam recentiores nostrae copiae, ad eum locum peruenire, nedum cum exercitu *Suae maiestatis* sese coniungere potuissent, ex informatione STEPHANI palatini, hostiles copias KVTNARSCIVM versus tendentes, captoque tandem rumore, qualiter hostem inuaserint, qualique euentu hostem hactenus constrinxerint, ea omnia innotuisse *illustrissimae D. V.* non est quod dubitemus. Quodsi vero iuxta informationem *Vestrae illustritatis*, primarius *Suae maiestatis* exercitus ad *Tyram* vel *Dniestrum* fluuium versusque MOHILOVIAM peruenerit, CHMIELNICIVM filio ac exercitui, BASILIVM autem familiae ac bonis, numeroso posse occurrere exercitu, ratio ac status belli suadere vix potest. Omnem procul dubio mouebunt illi lapidem, vterque plurimis ac mirabilibus oblationibus acturi, tam apud TVRCAS quam apud TARTAROS, qualiter periclitantia ipsorum pignora, illorum etiam auxiliis saluari possint, cum aliter plane in nihilum sint deuentura. Quare ex communi summe necessarium, multisque modis vtile, cum ita res ipsa demonstret, summopere *illustritatem Vestram* rogamus, pro sua qua pollet auctoritate efficiat apud *suam maiestatem regiam*, vt quanto poterit citius praecludi possit via, ne suppetias obsesso communi inimico transmittere possint CHMIELNICIVS et BASILIVS ex ditionibus Cosacorum, cuius effectu a palatino Moldauiae admonemur literis die 30 Augusti ad nos datis, qualiter BASSA Silistrensis suas etiam congerens copias, adscitisque sibi copiis Tartaricis DANVBIVM traiicere, ac vel immediate coniunctos nostros exercitus inuadere, vel ipsum palatinum aggredi intendat, eo proposito, vt per eius aggressionem obsidionem soluere, Cosacorumque exercitum cum filio CHMIELNICII, familia bonisque BASILII eliberare possit. Quodsi nimirum noster exercitus relicta obsidione in auxilium MATHAEI palatini perexerit, actum erit de vtroque nostrum. Si vero obsidio continuata per nos fuerit, nominatus palatinus sede amouebitur profligatus, amotoque illo obstaculo Cosacis ac Tartaris obsessis protinus subuenire possunt. Tamen etiam in hoc casu nostros ita disposuimus exercitus, vt superato cum exercitu supremum nostrum generalem in auxilium ipsius palatini transmittamus, imo rebus ita postulantibus etiam nostra in persona veniamus, continuata interim cum exercitu, in Valachia existente, ac cum magnifico domino CONRADO coniuncto, obsidione ac belligeratione. Attamen si secus fieri minime posset, ac reliqui exercitus, pro nunc in promptu habiti, resistere impetui huic Turcico non sufficerent, soluta obsidione SOCZAVIAE, pars illius exercitus contra Turcam conuerteretur, pars cum magnifico domino CONRADO ad seruitia *suae maiestatis* et reipublicae expediretur: Ita omnem nostram sinceritatem, tam secundis quam aduersis fortunae casibus *serenissimo regi* ac reipublicae promissam, indissolubili vinculo obligatam tenebimus. Similem etiam *suae maiestatis* reipublicaeque ac *Vestrae* etiam *illustritatis* affectum speramus ac summopere contendimus. Quoniam autem legatos, his interuentis difficultatibus ad *Serenissimam regiam maiestatem* expedire non potuimus, rogamus *Vest. illustriss. D.* vt apud *suam maiestatem* excusare velit. Breui enim vna cum confoederatorum legatis expedituri sumus. Caeterum *illustrissimam*

1653

1653 *mam D. V.* ad vota valere cupimus. Datum in curia nostra GORIEVIENSI d. 4 Septemb. 1653.

Illustrissimae Dnis Vrae

Amicus beneuolus, ad officia paratus.

GEORGIVS RAKOCI.

Camenecum Rex progreditur. Chmielnicius Polono regi scribit.

Haec RAGOCIVS ad cancellarium regni memorabat. Interea rex VSIATINVM Halicia et inde CAMENECVM progreditur, quod nulla artificis manus, sed naturae miranda, vt superius innui, erexit industria. Appropinquanti moenibus, literae a Chmielnicio perferuntur, quarum summa fuit: deprecatio criminis, ac certissima spes obtinendae veniae apud clementissimum principem. Deliberatum pleno senatu est, quid foedifrago Chmielnicio responderet rex, quid rescriberet respublica? Exercitu quidem Polono, iam superatis itinerum molestiis ad Camenecum subsistente, sed nondum peracta Valachica obsidione, in vtram libet partem sollicito et metuente, conclusum tandem, vt a rege quidem nihil responderetur Chmielnicio, quasi indigno, cui amplius concederetur venia, sed tantummodo ab illustrissimo cancellario et generali campestri, scriptis ad eum literis, spes veniae promitteretur, si verbalem suam submissionem facto aliquo insigni comprobaret. Suadebant deinde qua priuati, mitteret ocius ad regem e suis asseclis ministrisque praecipuis, vtpote WVCHOVIVM et BOHVNVM, qui ad castra regia venientes conditiones acciperent pacis, omnem habituri securitatem. Neque ANTONIVM tribunum detentum, carcere aliquo squalido macerari, sed honesta militari detineri custodia, dum interim optata et incruenta coalescat pax. In hunc sensum compositae literae vni Cosacorum Mikuta cognomine, qui in Antonii legati comitatu ad castra prope Gliniany aduenerat, traduntur Chmielnicio deferendae, dum interim BARVM versus rex signa mouere imperat, quamuis non defuere, qui persuaderent, sufficere gloriae et immortalitati regis, si obsidio Soczauiensis, captis hostium castris, desideratum sortiretur effectum, tempus bello idoneum haud diu duraturum. Praeualuit tandem sanioris partis de vlteriori cursu continuando consilium. Non eam fuisse *serenissimi regis*, molesti itineris Camenecum versus capessendi rationem, vt a Polonis SOCZAVIA, tanquam res alienae fortunae, expugnaretur, sed ne hosti ad mittenda obsessis auxiliaria arma iter pateret. Constat, inquiebant Bohunum a Chmielnicio ad suppetias obsessis ferendas destinatum, accepto rumore de regio aduentante Camenecum exercitu, in latebras se recepisse. Vtendum igitur tempore dum hostis pauet, dum supplicat, ne posthac sit occasio calua.

Literis Chmielnicii respondet cancellarius cum generali.

Poloni deliberant de vlteriori regis profectione.

LIBRI IV. CAPVT XI

SYNOPSIS

Rex turbatur Tartarorum in Russiam aduentu. Chmielnicius Soczauiae obsessus ex vulnere accepto moritur. Cosaci morte Chmielnicii turbantur, ac paulo post tumultuantur. Deditur arx Soczauiensis principibus confoederatis. Puncta deditionis. Valachiae aerarium diripitur ab Hungaris. Literae Bassae Silistrensis ad cancellarium Poloniae. Moschorum noua postulata a rege Polono. Moschi bellum minantur Polonis. Legati Ragocii ad rempublicam Polonam. Puncta legationis Transyluaniae principis. Responsum Transyluaniae legatis. Tartarorum rex expostulat rupta a Polonis Zborouiana pacta. Colloquium inter cancellarium Poloniae, et Tartarorum legatum. Cancellarius Poloniae respondet Tartaro, nomine regis sui. Propositiones Polonorum Tartaris oblatae. Acceptant omnia Tartari, excluduntque Cosacos. Tartari Lupulum, Valachiae principem captiuum in Tartariam remittunt.

Placuit regi consilium vlterius castra promouendi, antequam tamen vlteriori se accingeret profectioni, MACHOWSKI cum literis ad obsessos SOCZAVIAE Cosacos legatum expedit. Summa legationis fuit: *pro perditis obsessos habere, si tamen sapere et manda-*

mandata in posterum regis fideliter exequi vellent, clementiam illis quoque regiam haud vnquam defuturam. Duci, Basilii vxori obsessae, suadere, vt honori et vitae consulens, se in tutelam Poloni regis conferret. Expedito in hunc modum MACHOVIO, rex BARVM versus mouere praecipit. Progredienti ad duas circiter leucas literae a Valachiae principe, ad supremum generalem exercitus perferuntur, quibus ille significabat de insperato Tartarorum in Russiam aduentu. Perculit aduersus nuntius regium pectus, mutantur in momento consilia, miles eodem in loco subsistere iussus. Magna deinde subsecuta est deliberatio. Raro enim exemplo super hoc negotio ter consultatum est. Discrepantibus sententiis, quod tantum superesse temporis videretur muniendis eodem in loco castris tributum est. Magis tamen tuta ex ratione, quam prospera ex casu consilia sequi placuit, nec oram famelicam simul et locum naturae et situs sui beneficio, formandis castris minus idoneum, ingrediendum: Melius omnino rem cessuram, si ad Valachiae fines castra locarentur, ita euenire posse, vt et Soczauiensis obsidio felicius terminari et coniunctio cum foederatis principibus facilius perfici posset. Addebant, in omnem incursionis hostilis casum, inter flumina, situm castrorum, reddi securiorem et commeatum in habitata magis et Valachiae coniuncta regione habere copiosiorem. Assensit ad extremum rex his consiliariorum rationibus, communique calculo in eam sententiam itum: *Cunctatione bellum geri oportere, tantisper dum foederatorum subsidiis, iuuaretur respublica.* ZVANCIVM igitur, palatini Russiae oppidum et castellum illi annexum ad fluuium TYRAM ex aduersa ripa CHOCINVM porrectosque Valachiae campos aspiciens, locando elegit exercitui. Sub id tempus laetus Polonis aduolat nuntius, TIMOTHEVM CHMIELNICIVM excessisse significans. Additum et mortis genus, vtpote qui vallo producendo intentus pila tormentaria attrito crure occubuit. Corpus mortui fertur adeo intumuisse, vt satis larga ex obeso Basilii ducis corpore vestis, mortuum capere non potuerit. Atque hic finis fuit Chmielnicii, cui paulo post coelestes honores Graeca adulatio tribuerat, gloriosum martyrem depraedicando, quem ego rudem bonarum artium corporisque robore stolide ferocem dixerim iuuenem.

1653

Rex turbatur Tartarorum in Russiam aduentu.

Timotheus Chmielnicius Soczauiae obsessus ex accepto vulnere moritur.

Postridie tentata eruptione obsessi, militem Hungarum Polonumque ad vallos segniter excubantem in fugam agunt, et nisi CONRADVS DONHOFIVSque fugientes in pugnam reuocassent, periculum erat, ne iam victricia castra inuaderet hostis diriperetque. Atque hoc primum facinus fuit CHEDROVII, electi Cosacorum ducis, in demortui Chmielnicii locum. Protendebatur interim in longiores moras obsidio, neque sperari deditio poterat, nisi ingruente iam vicina hyeme, nec vana opinio, nisi seditio inter illos exorta anticipasset deditionis tempus. Dux BASILII vxor, vbi videt rem haud procul seditione abesse, proponit CHEDROVIO, satius fore propugnaculum dedi, quam Cosacorum suorum discordia diuidi. Si diuidimur, inquit, vi hostium expugnamur, mox ferro et flamma desolabimur: Sin vero gratuitae deditionis legem subierimus, salua nobis fiet vita, libertas et bona. Neque mora praefectus arcis, iussu foeminae, misso in castra tubicine, habere se, inquit, quod CONRADO, nomine ducis, communicet. Summa arcani fuit haec deditio propugnaculi sub certis legibus. CONRADVS secretum MACHOVIO communicat: Ille IANVSSIO KEMINI, generali Transyluaniae principis, cui summam rei committit, quo demum operante SOCZAVIA dedita his deditionibus:

Cosaci morte Chmielnicii turbantur, ac paulo post tumultuantur.

Puncta *Serenissimi regis Poloniae*, commissariorum, et celsissimi principis Transyluaniae, supremo generali Cosacorum, obsessisque proposita.

I. Iurarent de facto serenissimo regi Poloniae ac reipublicae fidelitatem, ac celsissimo Transyluaniae principi, duobusque palatinis vtriusque Valachiae bonam vicinitatem.

II. Ad signum humilitatis et gratitudinis, vexilla coram generalibus et commissariis deponent. Quae manebunt pro serenissimo rege et Transyluaniae principe, retentis apud se ex benigna generalis et commissariorum annuentia nomine serenissimi regis ac celsissimi principis Transyluaniae decem tantummodo vexillis.

1653 III. Arma et sclopeta maiora, hactenus offensiua, similiter coram iisdem deposita, praemisso iuramento, in facto illis restituentur.

IV. Nihil ex bonis in arce tempore aduentus illorum repertis secum auferent vllo praetextu, et super hoc iurent.

V. Bona Timothei similiter relinquant in manibus commissariorum, nec non bona ecclesiis Moldauicis ablata restituantur.

VI. Neminem ex arce secum abducant, vel minimum hominum aut animalium.

VII. In egressu damnum regnicolis ne inferant.

VIII. Rebus palatini, baronum, ac aliorum in arce existentibus, non se immisceant, neque illis quidpiam patrocinentur. Super his omnibus bona fide, christianis obseruanda, singuli iurent.

Deinde exactum est a singulis iuramentum fidelitatis, quod et praestitere vniuersi, eleuatis in coelum digitis, fidem obligando, quam paulo post perfidia Graecorum rupit et inconstantia. Eo modo deditum est Soczauiense propugnaculum. Diuisae deinde opes cessere Hungaris pariterque Moldauis hostibus, sola gloriae immortalitate contento rege Polono.

Valachiae aerarium diripiunt Hungari.

Rex vbi audit SOCZAVIAM expugnatam, illico in Russiam sociorum conuertit arma. Merebant illi triginta Polonorum, viginti Germanorum, octo Hungarorum peditum millia, in aduersa quoque fluminis ripa, tria Moldauorum videbantur aduentantia agmina, quae paulo post exortus Cosacorum Tartarorumque aduentantium timor in vlteriorem palantes retro egit Moldauiam. Redditae sunt iisdem diebus Silistrensis Bassae ad magnum cancellarium ex castris Turcicis scriptae literae huiusmodi tenoris:

Literae Bassae Silistrensis ad cancellarium Poloniae.

Electe inter magnos monarchas, clare inter senatores tribus Messiae, Rector negotiorum regni seniorum Nazareni, exemplar omnium virtutum, speculum veritatis et sinceritatis, regis Poloniae intime vicariorum STEPHANE KORYCINSKI, amice noster, cuius rebus et vitae vt sit exitus felix, vt cedant Tibi ex voto omnia, optamus et precamur Deum.

Redditis innumerabilibus salutationibus significamus *Vobis* peruenisse ad manus nostras amicabiles literas Vestras, ex quibus satis prolixe amicitiam vestram intelleximus. Quod attinet ad legatum Poloni regis, quem propediem ad serenissimum et potentissimum imperatorem meum expedire in animum induxistis, laudo consilium vestrum, modo quantocius exequamini, quod promittitis, de me, vt amico, omnia bona polliceor. Caeterum pro vobis preces nostras offerimus illi, qui est via veritatis.

Haec summa literarum Silistrensis Bassae ad cancellarium Poloniae, vt erant genuinae.

Moschorum noua postulata a rege Polono. Moschi bellum minantur Polonis.

Postridie aderat fecialis Moschouiae ad castra Polonorum, cuius summa legationis fuit, vt Polona respublica poena capitali afficeret illos in vniuersum, quicunque scriptis ad magnum Moschouiae ducem, interregni tempore, literis debitos maiestati eius omisere titulos. Ridentibus Poloniae proceribus, quod cum laruis luctarentur Moschi, bellum minatur ille nomine principis, eoque modo abscedit.

Legati Ragocii ad

Vix abierat Moschouiae fecialis cum ecce aderant tres a Daciae regulo missi oratores ad rempublicam Polonam, qui vbi regis ingressi sunt tentorium, ad eius admissi conspectum, pleno senatu perorauere satis culta et expedita latinitate, veteris gentis Hungarae

garae cum Polona republica, multiplicisque coniunctionis honorifica facta mentione. Deinde reguli sui erga regem, remque publicam, officia prolixe satis detulerunt, oblato regi insuper phalerato equo. Semotis deinde arbitris puncta nonnulla proposuere, quorum haec summa: 1653 rempublicam Polonam.

Puncta coram sacra regia maiestate et illustrissimis senatoribus per legatos celsissimi Transyluaniae principis proposita:

Cum et literis Chani Tartarorum et per Murzam in obsidione praesenti Soczauiensi celsissimus Transyluaniae princeps, Dominus noster clementissimus, et duo illi confoederati palatini admoniti fuerint, iteratis vicibus, ne subsidia aliqua *Sacrae regiae maiestati* subministraremus, imo ne mouere quidem se voluit Soczauia, Scytha ille, donec totum exercitum nostrum conspexisset abeuntem. Proinde licet nos colorare, quantum poterimus, factum nostrum apud illos nitamur, tamen verisimile ~ suppetias per nos dandas Turcam Tartarumque et rescire et offendi inde, praetextumque quaerere vindicandi. Casu igitur, quo bello ab illis nationibus impetemur, par periculo et necessitati auxilium a *sacra regia maiestate* et serenissima republica optat celsissimus princeps, quod Deo duce obtenturum sperat. Puncta legationis Transyluaniae principis.

I. Suadet magnanimitas *Sacrae regiae maiestatis* et par virtuti fortuna.

II. Celebris illa toto orbe fama reipublicae Polonae, quae, vt a diuo VLADISLAO rege contra Tartaros, ita fatiscente gloria Hungarorum, etiam contra Turcas vnicum christianitatis praesidium audit.

III. Parua illa manus Hungariae, quae celsissimo principi paret, licet inclinet se vento illo Scythico flante, ne frangatur tamen, foedere christiano fieri. Eriget se illa actutum, et excipiet primum impetum tempestatis, resistetque praedonibus Europaeis ne vicina obtineant regna.

IV. Aequitas. Cum enim celsissimus princeps suas copias *sacrae regiae maiestati* ac inclitae reipublicae subministrare non recuset, occasione iam poscente, iure etiam sperat suppetias *sacrae regiae maiestatis* in sua necessitate.

Secundo, quamuis vicinorum et finitimorum populorum pax et amicitia nobis suspectae minime esse debeant, cum nobis antiquius nihil sit, religiosa foederum obseruantia, tamen quia mutationi obnoxia sunt hominum, vt conditiones ita et ingenia, nec rarum illud apud mortales malum, ex amicis inimicissimos fieri. Si igitur aliqua sors vel infortunium hostes insperatos aliunde produceret, orare celsissimum principem, ne *sacra regia maiestas* et serenissima respublica illis faueant, et nec mediate vel immediate adiuuent, milites in suis conscribi contra nos ditionibus ne patiantur. Quin potius in tali casu celsissimo principi et conscribere exercitum et arma quaeuis comportare et emere liberum sit.

Tertium, vt ostendamus quanti nobilitatem Polonam aestimemus, et quam sinceram ac durabilem coniunctionem desideremus, et speremus, optat celsissimus princeps suum cum serenissima republica partiri filium. Ita quippe existimat, vt melior Hungarus esse queat, etiam Polonum fieri debere, quia vero pater patriae suae audit, merito celsissimus princeps sollicitus de principalibus aliquot suae ditionis magnatibus, vt et filium et illos serenissimae reipublicae

1653 cae incorporare possit, amice precatur. Sic Romani olim e subditis et bello victis gentibus ciues adsciuerunt, ac ita orbis imperio potiti sunt. Quanto minus et socios et amicos repellere conuenit serenissimae reipublicae, cui incrementum vouemus?

Quartum, cum iustitia suum cuique reddere iubeat, cui parere et illi soleant, qui praeter coelum nihil supra se conspiciunt, vt *sacra regia maiestas* et serenissima respublica bona Buchouiensia in districtu Siradiensi sita, illustrissimae domui Batoreanae contra ius et aequitatem, per potentiam duntaxat, per illustrissimum et magnificum dominum NICOLAVM LVBIKOWSKI erepta et occupata, annisque octo detenta, cuius arendae summa quadraginta millia florenorum excederet, restitui curent, aequitas suadet, et celsissimus princeps etiam atque etiam precatur, suam et S. R. M. et serenissimae reipublicae operam et gratificandi studium cum sola exceptione rei impossibilis sincere contestando.

Responsum a rege per cancellarium hoc accipiunt legati:

Responsum Transylvaniae legatis.

I. Cum non minus a Turcis Tartarisque Transyluaniae princeps hostilitatem expectet: quantum ad Tartaros attinet, cum manifeste sint Polonae reipublicae hostes, contra hos non grauate auxilia, vbi occasio postulauerit, dari posse: de Turcis cum maiori deliberatione res agenda, quae absque ordinum regni consensu decerni non potest, ad futura Varsauiae differri comitia.

II. De hoste nouo, si adesset, saluis foederibus cum augustissima Austriaca regnatrice domo, desiderio Transyluaniae principis rempublicam non defuturam.

III. Circa ius incolatus, celsissimi principis filio et vna proceribus Hungariae concedendum, acturum se plenis comitiis, regia nunc spondere fide.

IV. Circa praetensionem haereditatis Batoreanae domus, cum negotium sit priuatum cum priuato ciue, gubernator ille vt componat, vel de iure respondeat, regiis admonebitur literis.

Interim dum rex expediendis Transyluaniae legatis immoratur, aduolat nuntius, vicinos regiis castris clamitans adesse Tartaros, qui sola tunc excursione contenti, et summa vsi celeritate, cum plerosque Polonorum partim huc illuc errantes, partim SOCZAVIA sine ordine reduces captiuos abduxissent, abierunt retro ad aliquot leucas SZAROGRODVM versus, vbi, toto mense quieti, operatum est excursionibus saepius factis, donec tandem diuturnae Tartari pertaesi morae, diebus Decembris regiis iterum aduolassent castris, quos paulo post ipse CHMIELNICKI tardiori gressu insecutus est. Vix in conspectum regii exercitus venerat Tartarorum CHAN, cum ecce missus ad castra regia illico legatus colloquium cum magno regni experit cancellario, neque cancellarius renuit colloquendi modum, cuius summa fuit:

Colloquium inter cancellarium Polonum et Tartarum legatum. Tartarorum rex expostulat rupta a Polonis Zborouiana pacta.

Salutari regem nomine principis sui, mirarique rupta ab eo Zborouiana foedera, queis conuenerat mutuo inter principes, de annua pensione Tartaris debita, quae nunc centum aureorum excedit millia. Hanc si redderet Polona respublica, fieri posse, vt optata iterum coalesceret pax. De Cosacis minus sollicitum esse Chanum, vtpote qui a regibus ortus, malit cum iis potius conuenire, quam cum stolida plebe.

Haec ille. Cui cancellarius nomine principis sui in hunc modum respondit:

Resa-

Resalutari Chanum nomine regis sui. Violata ab eodem Zborouiana pacta vniuersam mirari Europam. Centum quod attinet aureorum millia, haud recusare Polonum regem, si fidei quoque suae, pactique foederis, recordaretur Tartarorum rex, Cosacos, vt perduelles pacisque publicae violatores, desereret, non minus regem quam rempublicam postulare. 1653 Cancellarius Poloniae respondet Tartaro nomine regis sui.

Ita ambo ab inuicem digressi sunt. Interim appetens hyems, iniqua obsidiis, imbribus continuis limosa humus, aquae tota late planitie restagnantes monebant regem, vt pacis potius, quam belli, amplecteretur consilia. Idem monebant et optimates.

Tertia igitur luce rediit idem ATTALICK (generis apud Tartaros nomen est) a Vezirio missus, de mutua tractaturus, Chanum inter Polonumque regem, pace, quae, nonnisi die decima septima Decembris, tandem coaluit in haec concepta verba:

I. *Tartarorum rex Chmielnicianae renuntiabit factioni.* Propositiones Polonorum Tartaris oblatae.

II. *Poloniae rex Tartarorum Chano centum aureorum numerabit millia intra sex mensium spatium.*

III. *Pacta Zborouiana Tartaris in totum approbantur.*

IV. *Strictam amicitiam Tartarorum legati in proximis regni comitiis Varsauiae ordinibus Poloniae iurabunt.*

V. *Duo obsides illustres perpetuo manebunt in regia Tartariae.*

Ita tunc excluso Chmielnicio pepigit foedus Tartarorum rex cum Polona republica, cui pignoris ergo dati sunt nunc duo illustrissimi adolescentes OLESNICIVS et LANCKORONIVS. Ille Vislicensis castellani filius, hic palatini Russiae charissimum pignus. Subscripsere deinde firmandae paci ex Polonis cancellarius, mareschalcus, POTOCIVS, aliique praesentes optimates. Ex Tartaris SOLIMAN AGA, SEFER KAZI AGA, SVBCHAN GASI, SZERINBEI, GASALBEI, MVRTASZBEI, KARASZBEI. Acceptant omnia Tartari excluduntque Cosacos.

Subscripta pace Tartarorum rex BASILIVM LVPVLVM, Valachiae principem sponte tunc supplicem Crimum remittit in vindictam et poenam, quod spe thesauri in Soczaua habiti, euocasset numerosa Tartarorum signa. Eoque modo rex Varsauiam vltimis emorientis anni diebus, Chanus vero plenus furoris vindictaeque in Chmielnicium Lupulumque Crimum repetiit. Tartari Lupulum Valachiae principem captiuum in Tartariam remittunt.

LIBRI IV. CAPVT XII

SYNOPSIS

Trebitzius Ratisbonam mittitur legatus. Eiusdem declaratio periculi ordinibus Germaniae. Responsum Polono legato a Caesare redditum. Protestatio nobilitatis minoris Poloniae contra clerum. Et econtra cleri reprotestatio contra nobilitatem. Kisielii mors et laus eius posthuma. Illustrium virorum funera.

Huc vsque ferrea Poloniae currentis anni memoraui facta, nunc transeo ad publica pacifica negotia reipublicae, quae hoc anno, absente rege gessere optimates. Primumque occurrit memoranda legatio ANDREAE TRZEBICKI, vicecancellarii regni ad augusta imperii comitia Ratisbonam. Binis ille vicibus huius viae molestiam in se susceperat, Trebicius Ratisbonam mittitur legatus.

1653 perat, ſed potiſſimum hoc anno extra ordinem legati munere probe defunctus eſt. Summam legationis, quam ipſemet RATISBONAE tunc vulgauerat, hic refero, vel ab ipſo conceptam.

Declaratio periculi, Caeſareae maieſtatis ditionibus et ſacro Romano imperio imminentis ex praeſenti bello, quod contra Poloniam Coſaci, Tartari, aliique barbari gerunt, vt ſibi ad alias chriſtianas prouincias inuadendas viam aperiant.

Eiusdem declaratio periculi ordinibus Germaniae.

Saepius iam expoſuit *Sacra regia maieſtas*, Dominus meus clementiſſimus, bellum hoc cum Coſacis et Tartaris, non tantum regno Poloniae excidium minari, ſed etiam ſimul ingentibus periculis inuoluere *Caeſareae maieſtatis* et imperii ditiones, in quas tota tempeſtas ſe exoneraret, ſi vires Poloniae iam attritae tantam hoſtium et barbarorum multitudinem reprimere non poſſint, vti re vera reprimere non poſſunt, ob innumerabilem multitudinem barbarorum et rebellium, trecenta millia excedentium, quibus vires Poloniae pares non ſunt, ita vt ſine auxilio omnino exercitus regius ſubſiſtere non poſſit, contra infinitam et innumerabilem barbarorum et Coſacorum multitudinem. Fuſo autem hoc, qui ſupereſt, exercitu, nulla eſt ſpes ſalutis. Nulli enim ſunt in Polonia montes, nullae arces aut propugnacula, quae hoſtem morari aut retardare poſſent. Vnde manifeſtum et euidens *Caeſareae maieſtatis* ditionibus et toti imperio imminet diſcrimen, ſimilesque calamitates, quales nunc patitur regnum Poloniae, impendent.

I. Nunquam enim Coſaci et Tartari contenti erunt debellata Polonia, ſed in Germaniae ditiones, vti magis vicinas et imperii ſe effundent. Initio huius belli Coſaci praetendebant ſe pugnauiſſe pro libertate tantum, ac ipſimet palatini Tranſyluaniae, Moldauiae et Valachiae gaudebant affligi tali bello Poloniam, et ecce nunc iidem Coſaci inuaſerunt Valachiam nullo reſpectu habito Turcici imperatoris. Adeo illi viribus ſuis confidunt. Tranſyluaniam inſuper etiam ſe inuaſuros minantur. Et tandem iam, ſed tarde principes iſti dolent, quod ab initio vires ſuas *Sereniſſimo regi* non iunxerint ad obuiandum hiſce malis. Quomodo ergo credibile eſt, quod debellata Polonia gentes iſtae Tartaricae et Coſacorum, vtraeque rapaces et feroces, non inuaderent Germaniam, et in primis haereditarias *Caeſareae maieſtatis* ditiones, Morauiam, Sileſiam, Bohemiam et praeterea Hungariam, Ruſſiae et aliis prouinciis Poloniae magis vicinam, Marchiam quoque et Pomeraniam. Nolo ego recordari vetera exempla Hunnorum, Gothorum, Vandalorum, qui Germaniam, Italiam, Hiſpaniam, miſere diuexarunt ac occuparunt. Quibus cum Tartari et Coſaci ſimiles ſint, et ingenti abundent multitudine, non meliora ab ipſis, niſi cito obuiam eatur, expectanda.

II. Ex Polonia acceſſus in Sileſiam et Bohemiam ita eſt facilis, vt non tantum ad fluuium Oderam, ſed vſque ad Albim ipſum facile et nullo negotio perueniri poſſit. Et ſimiliter a Cracouia verſus Viennam, nec montes, nec arces, Poloniam a Sileſia, Morauia, diuidunt. Iam vero ex Ruſſia et aliis Poloniae partibus in Hungariam, quam ſit aditus facilis euentus docuit A. 1594, quo anno Tartari ſpreta Polonorum paucitate, qui illos a tranſitu prohibebant, in Hungariam, per Ruſſiam Turcis in auxilium penetrarunt, ibique duas aeſtates exegerunt.

III. Dili-

III. Diligenter confiderandum, quantum ex aduentu Tartarorum roboris et potentiae Turcis in Hungaria accederet, et quod nihil promptius et facilius effet illis, quam Auftriam, et alias *Caefareae maieftatis* ditiones incurfitare. Quid de Cofacis exiftimandum, fi in Hungariam venirent, quiuis locorum et rerum gnarus facile iudicabit. 1653

IV. Occupata Polonia multum barbaris et ferocibus gentibus virium accederet, ex vario genere hominum, qui incolunt Poloniam.

V. Praetextus ipfe libertatis augeret potentiam Cofacorum. Multos enim inuenirent in Silefia et Germania, qui caufa libertatis partes illorum fequerentur.

VI. Quamuis barbarae iftae gentes non poffent dominium figere in Germania, tamen quam graue et moleftum erit, cum occupata Polonia, incurfionibus fatigabunt ex vicinia, et vexabunt regiones iftas Germanicas. Ipfi enim Tartari fatentur, quod non potuerint hactenus alias chriftianas regiones inuadere, nunc debellata, vt fibi pollicentur, Polonia, portas fibi ad eiusmodi incurfiones faciendas apertas fore, exiftimant.

VII. Quamdiu adhuc extat Poloniae regnum, iam feffum et conquaffatum, poffet *Caefarea maieftas* et imperium mediocri auxilio obuiare impendentibus malis, pacique et fecuritati Germaniae confulere. Quodfi regnum Poloniae concidet, et ab hoftibus, qui ad illud hoc anno delendum omnes vires fuas exerunt, occupabitur, amiffo hoc regno, difficile iam effet, *Caefarae maieftati* et imperio, inundationem hanc barbarorum et victores eorum exercitus comprimere.

VIII. Huc accedit quod Germania pacis fuae, curis laboribusque acquifitae, certa effe non poteft, quamdiu durat in Polonia hoc atrox et omnibus vicinis chriftianis prouinciis formidabile bellum.

Atque hanc declarationem periculorum Germaniae impendentium veriffimam effe confirmant haec, quae *Caefareae Maieftati* Conftantinopoli d. 18 Aprilis anno currenti fcribuntur. Significatum eft enim quod d. 12 Aprilis ablegati Cofacorum ad audientiam apud portam Ottomanicam admiffi funt, imperatumque Tartarorum Chan, vt omnes hordas et vires fuas cum Cofacis iungeret contra fereniffimum Poloniae regem eiusque regnum. Turcis etiam, qui regiones Poloniae viciniores incolunt, conceffum, vt auxilium Cofacis ferant. Conceffa praeter ea CHMIELNICKI, Cofacorum duci, Valachia et Moldauia, omnisque protectio, fi tributum foluerit, promiffa. Mofchorum denique dux, qui hucusque fortunam regni Poloniae fpeculabatur, poftquam nunc videt vires Polonicas effe attritas, et ad refiftendum impares, bellum *ferenisfimo regi* mouit, exercitumque validum verfus fines regni mifit, cum rebellibus Cofacis contra regnum Poloniae colligatus. Tam potentibus hoftibus e diuerfis partibus regnum Poloniae oppugnantibus attritae Sereniffimi regis vires minime refiftere poffunt, fed Polonia cadente omnis ifta barbarorum innumera et infinita multitudo in Germaniam fe effundet.

Haec itaque tam euidentia et manifefta pericula non pro remotis et alienis, folamque Poloniam concernentibus, fed pro propriis, et quae in limine et foribus Germaniae iam adftant, tam *Caefarea maieftas*, quam *ferenisfimi electores* et

1653 et principes existimare debent, illudque semper secum recordari, quod vires Poloniae hoc anno, molem hanc et inundationes barbarorum et rebellium amplius non sustinebunt, ac proinde omnis haec tempestas in Germaniae terras se est exoneratura.

Quare erit summae *Caesareae maiestatis* et serenissimorum principum prudentiae, hostium conatus cito praeuenire et mediocri auxilio in Poloniam sine mora misso, tam ingentia pericula auertere.

Potest obiici, quod tam vrgens et vehemens Poloniae periculum praesentissimum remedium exigit, iam autem in Germania non est paratus exercitus. Quaero, quodsi, quod Deus auertat; funderetur Polonicus exercitus, certe deberent hic parari vires ad resistendum hosti. Ergo quod in isto casu fieret, nunc faciendum, et hostem praeoccupandum, mittendo in Poloniam auxilia, ratio suadet.

Illud deinde considerandum est, quod in Polonia bellum hoc diu trahi non potest, cum tam potenti et multitudine abundanti hoste, sed istis duobus, aut ad summum tribus mensibus, Iunio, Iulio et Augusto, aut vincendum aut pereundum est. Ad victoriam obtinendam desunt vires. Ne vero regnum hoc christianitatis antemurale pereat, suaque ruina Germaniam obruat, petit *sacra regia maiestas* in hoc communi periculo auxilium, quod erit opportunum, et rei christianae proficuum, si ante decursum horum trium mensium submittetur.

Haec summa legationis fuit. Addidit votum Poloni regis in LEOPOLDI Romanorum regis electionem.

Responsum Polono legato a Caesare redditum.

Responsum est ab augustissimo christianitatis arbitro: agere gratias regi cognato, pro voto in augustum filium suum collato. Arma contra rebelles tam praesto expediri non posse. Caeterum serio agitari, vt auxilio succurrat vicino regi, fratri charissimo, et optime de vniuersa christianitate emeritae reipublicae.

Moritur Krosnowski archiepiscopus Leopoliensis, et Zaremba episcopus Kiiouiensis.

Redux in Poloniam TREBICIVS abbatia Czeruiensi a rege donatur, quae tunc vacabat, per eos dies defuncto NICOLAO KROSNOWSKI, archiepiscopo Leopoliensi, Czeruiensis abbatiae administratore, quem mors neque odio, neque exemit gratiae. Archiepiscopatum nanciscitur IOANNES TARNOWSKI, archidiaconus Cracouiensis, regius Secretarius. KROSNOVIVM paulo ante praecesserat STANISLAVS DE KALINOW ZAREMBA, episcopus Kiiouiensis, senator regni, cuius successor extitit IOANNES DE LESZNO, abbatiae Paradisiensis administrator, germanus archiepiscopi Gnesnensis.

Conradus veneno sublatus.

Horum omnium luctuosius accidit maturatum fatum IOANNIS CONRADI, strenui ad Soczauiam militis et belli ducis, quem Soczauia reducem venenata sustulere pocula. Eadem circa tempora excessit e viuis heroina vexilliferi regni carissima coniunx, ZAMOSCII soror, magni quondam cancellarii, THOMAE ZAMOSCII filia, cuius funus maritus lacrymis prosecutus est. Inter alia, quae hoc anno memorabilia in Polonia accidere, illud haud postremum censuerim, protestationem factam a nobilitate minoris Poloniae contra clerum huiusmodi tenoris:

Protestatio nobilitatis minoris Poloniae contra clerum.

Ad officium et acta praesentia castrensia capitaneatus Cracouiensis personaliter venientes, magnificus IOANNES DE RVSCZA BRANICZKI, succamerarius generalis palatinatus Cracouiensis, particularis conuentus Proszouiensis proxime celebrati mareschalcus, et generosus MARTINVS PIEGLOWSKI, pincerna Cracouiensis, ALEXANDER DE MSCICOW PLAZA, capitaneus Rabstinensis

HIERO-

HIERONYMVS de VODISLAVICE CICHOWSKI, et STANISLAVS BOLCHACZKI, ab vniuersa nobilitate palatinatus Cracouiensis, ad eundem conuentum particularem Proszouiensem, feria tertia proxime praeterita celebratum, congregati, ad infra scripta peragenda rogati et destinati, suo et totius nobilitatis eiusdem palatinatus Cracouiensis nomine, coram eodem officio et actis praesentibus manifestati sunt de eo. Quod nobilitas eiusdem palatinatus conformando sese literis vniuersalibus S. R. M. domini sui clementissimi pro conuentu particulari datis, in eodem conuentu Proszouiensi nuperrime celebrato, licet contributionibus praeteritis et anno praesenti, viginti sex laudemiis 57) sit exhausta, parati sunt certam quotam contributionum agrariarum pro colligendo milite vulgo POWIATOWEGO 58) vnanimi consensu ordinato contribuere. Verum quoniam contributionum quantitas absque bonis spiritualibus sit satis parua et exigua, domini vero spirituales maiorem et potiorem partem bonorum palatinatus huius possidentes, in eodem conuentu particulari Proszouiensi, per suos internuntios contributiones dare recusarunt et hoc onus cum palatinatu sustinere noluerunt. Proinde vniuerrsa nobilitas ibidem, quod non per eam, verum per dominos spirituales stetit, quo minus expeditio a palatinatu constituta ad effectum non sit deducta, protestata est. Ita et ad praesens id ipsum manifestantes, declarando hanc suam manifestationem, ad acta praesentia faciunt notare. Actum in castro Cracouiensi feria secunda post festum S. Petri in vinculis proxima A. D. 1653. 1653

Hanc protestationem paulo post subsecuta est *reprotestatio* cleri contra nobilitatem huiusmodi tenoris:

Clerus minoris Poloniae protestatur contra saeculares.

Ad officium et acta praesentia castrensia capitaneatus Cracouiensis personaliter venientes perillustres ac admodum reuerendi Domini, IACOBVS SARNOWSKI, Cantor, NICOLAVS OBORSKI, et IOANNES CINERSKI, canonici Cracouienses, suo et illustrissimi ac reuerendissimi domini, domini PETRI GEMBICKI episcopi Cracouiensis, ducis Seueriae, ac totius cleri, dioecesis Cracouiensis nomine. Postquam ipsis de certa manifestatione magnifici domini Ioannis de Ruscza Braniczki, Succamerarii generalis palatinatus Cracouiensis et conuentus particularis Proszouiensis proxime celebrati mareschalci, tum et generosorum Martini Pieglowski pincernae Cracouiensis, Alexandri de Mscicow Plaza, capitanei Rabstinensis, Hieronymi de Wodislawice Cichowski et Stanislai Bolchaczki nomine nobilitatis ad praefatum conuentum Cracouiensem die 29 Iulii anni praesentis celebratum congregatae, coram actis praesentibus castrensibus Cracouiensibus feria secunda post festum S. Petri in vinculis proxima, contra statum spiritualem facta constitit, solemnem manifestationem faciunt. Et in primis quidem respondendo ad contenta manifestationis praedictae. Non magis exhaustam esse nobilitatem publicis contributionibus, quam spiritualem ordinem, vel ex hoc probari potest, quod easdem contributiones praedictus ecclesiasticus ordo, et pro suis subditis, exactionibus continuis eneruatis, et stationes insuper ipsas, et medietatem praedictarum contributionum publicarum pro colonis

57) In codice manu scripto Rudauscii loco: *Viginti sex laudemiis*, scriptum erat: *Viginti sex laudatis*, quod ignorantiae librarii tribuendum. Positum autem hic verbum *laudemium*, pro agratico seu collatione pecuniaria viginti sex nempe grossorum, qui ab vnoquoque iugero seu *manso*, barbare in Polonia *laneo* dicto, erant soluendi.

58) powiatowego, id est prouinciali. In lingua Polona *powiat* significat districtum vel prouinciam, et *powiatowy* dicitur prouincialis. Colliguntur autem milites in Polonia secundum palatinatus seu districtus.

1653 colonis equeſtris ordinis ex decimis, contra ius diuinum et naturale, ſoluere cogantur. Deinde ad inuidiam ſtatus ſpiritualis obiici maiorem quantitatem bonorum ſpiritualium in palatinatu Cracouienſi conſiſtentium, cum liquido conſtet, laneorum ſpiritualium duorum millium noningentorum triginta et vnius tantum, nobilium vero ſex millium trecentorum ſeptuaginta duorum, regalium 2839 ac vulgo Ziemianskich [59] 160, quos itidem cum regalibus ſaeculares poſſident, numerum in palatinatu Cracouienſi reperiri. Non paruum ergo ſubſidium de nouem millibus trecentis ſeptuaginta vno laneis ſupraſcriptae poſſeſſionis ſaecularium exiſtentibus, dum de ſummis et arendis ciuitatibus et oppidis, ſiue ſpiritualibus bonis, quae tantum, vt dictum eſt, 2931 laneos, ab omni genere ſeruitii bellici iuribus regni exemtos, et ſoli ſeruitio ſpirituali applicatos, et fundatos continent, prout aſſeritur fuiſſe, quod tamen iam nonnulli palatinatus ſine adminiculo ſtatus ſpiritualis de facto praeſtiterunt, et in effectu expediuerunt. Denique quantum conſenſum cleri attinet, ſine quo equeſtris ordo contributiones agrarias et conſequenter nullum praeſidium ſe potuiſſe decernere, immerito et vtinam non praeiudicioſo honori et reputationi huius primarii palatinatus exemplo, per praedictam manifeſtationem conquaeritur. Verum quidem eſſe, quod ſine conſenſu cleri nihil in clerum decerni poſſit, cum ſit pars integrans reipublicae. Quia tamen clerus ex bonis ſpiritualibus ad expeditionem publicam et illud ſeruitium bellicum, quocunque illud colore depingatur, non tenetur, prout id tot iuribus et conſtitutionibus regni, ſpecialiter vero anni 1607 et anni 1635 toties probatum eſt, et recens laudum [60] conuentus relationis proxime praeteriti, loquendo de luſtratione 30 Iunii aſſignata, illis formalibus verbis, *exceptis iis, qui ad ſeruitium bellicum non tenentur*, aperte fatetur. Equeſtris vero ordo literis reſtium [61], quae nunquam ſpiritualem ſtatum afficiunt, ad expeditionem publicam ad praeſens vocabatur, diſpenſantibus tamen iis ipſis, vt, ſi velit, eandem expeditis laneis, vel aliquo alio modo, pro ſuis perſonis, militibus abſoluere poſſit. Ita vt ſi etiam ordinario modo palatinalis, vt vulgo dicitur, miles, (qui tamen nuper poſt cladem Battouienſem, praepoſteri et plane nullius ſubſidii reipublicae, ſed magnae aggrauationis colonorum, tam regalium quam ſpiritualium et fruſtraneae totius palatinatus impenſae experimentum dedit) ad praeſens conſcribendus decerneretur, id in vim publicae expeditionis fieret et intelligeretur, ad quam nullo modo et quaeſito colore eccleſiaſticus ordo, vt dictum eſt, tenetur. Proinde ex his et aliis rationibus tempore et loco inferendis, immerito et ad ſummam cleri inuidiam cauſam et occaſionem denegati ſubſidii, ad quod a S. R. M. Domino noſtro clementiſſimo equeſtris ordo literis reſtium vocabatur, in eccleſiaſticum ordinem et nuntios vnius capituli transferunt, qui ad nullas etiam ordinarias contributiones, ſine praeuia vnanimi in comitiis regni illuſtriſſimorum epiſcoporum cum tota republica deliberatione et concluſione, extraordinaria vero et noua onera, prout ſunt praedictae annuatae contributiones, ſine beneplacito ſedis apoſtolicae, et vniuerſi cleri ſynodali conſenſu, adigi poſſunt. Iterum atque iterum remanifeſtationem faciunt, offerentes, ſe nomine ſupraſcripti cleri orationibus

et

59) ZIEMIANSKICH ſignificat in lingua Polona *terreſtrium*. Verbum enim *ziemia* denotat terram.

60) *Laudum*, vox barbara, accipitur hic pro indictione ſereniſſimi regis.

61) *Literae reſtium* in Polonia appellantur eae, quibus ſereniſſimus rex expeditionem generalem indicit nobilibus, quaeque in pertica reſti alligatae per *miniſteriales terreſtres*, ſeu iuratos diſtrictuum ſeruos, ad *dignitarios*, hoc eſt, eos qui munere prouinciali funguntur, magiſtratus et primores nobilitatis, ſublimes et conſpicuae circumferuntur, et in vrbium oppidorumque foris alta voce publicantur. Vid. Hartknoch de republica Polona, edit. m. p. 819.

et sacrificiis, ad quod vocati et fundati sunt, in praesenti necessitate reipublicae non defuturos, et si desuper illis concessum fuerit, vitam etiam pro patria oblaturos. Actum in castro Cracouiensi, feria secunda post festum assumptionis in coelum beatissimae virginis MARIAE proxima. A. D. 1653. 1653

Ita iam tunc sensim crescebant mutua odia cleri contra nobilitatem et contra. Ita emicabant discordiarum scintillae aliquando in flammam et ignem erupturae.

Eodem anno supremum diem obiere viri illustres. ADAMVS de BRVSILOW KISIEL, palatinus Kiiouiensis, plerisque pro suspecto habitus, mihi pro fideli ciue. Erant, apud quos pro perduelli audiebat. Calamitate temporum in angustias redactus vixit, quem vndique circumstabant inuidiae et insidiae, inconstans Polonorum fides, fallaces Cosacorum animi, nocturna diurnaque pericula in statione, in via, foris et domi. Per glacialia, per aestiuum solem, solo vtrinque inimico, commeabat, stipatus, solus, notus, incognitus, vt ferebat necessitas, et monebat tempus. Mirabitur certe posteritas, vnum hominem non alio quam ingenii praesidio vtramque sustinuisse fortunam belli et pacis.

Moritur Adamus Kisiel palatinus Kiiouensis. Eius laus posthuma.

Nec multo post LVCAS de BNIN OPALINSKI senectute grauis excedit, egregia vir fama, cui duo et octuaginta anni spatium vitae fuerunt, inoffensa per honorum gradus virtute, dum viguit aetas. Archimareschalci regni principatu magna laude defunctus est, NICOLAO WOLSKI successor, donec officio sponte decederet annum circa 1649. Exin priuatum agens, ac paulo post palatinus Rauensis declaratus, quaesita solitudine, velut in mortis praeludium, parat se tot sexennio in finem christianum, quem magna tranquillitate explet, vsque ad inuidiam felix. Non sic mori datum omnibus, quibus est reipublicae administrandae cura et studium. OPALINIVM senem, antecesserat iuuenis, ac primo flore viuidus, gubernator Vielunensis DONHOFIVS comes, palatini quondam Siradiensis filius.

Item Lucas de Bnin Opalinski.

Comes Donhofius.

Obiit quoque PHILIPPVS HVTTINVS, eques militiae calcaris aurei nobilis Lotharingus, supremus in Polona aula decretorum notarius, ac regis sed magis reginae intimus secretarius. Is mihi pater, vir probissimus, in iure adeo versatus, vt princeps sui temporis in Polonia haberetur, et, quanquam suspecta manus de patre scribens, finiit in optimum odorem, magnus reipublicae ciuis, duorumque successiue regum, SIGISMVNDI et VLADISLAI deliciae.

Idem annus fatalis accidit, matri meae optimae ANNAE Baronissae de stemmate illustri GISSIORVM in Franconia oriundorum. Haec post decessum parentis mei, ante annos tredecim nupserat MATHIAE Baroni de WOLCZYN, salisfodinarum Vielicensium et Bochnensium supremo gubernatori, homini illustri, cuius proles vnica adolescit ANDREAS, frater meus vterinus 62).

62) Mater Rudauscii nostri tres habuit maritos, primus fuit IOANNES RVDAWSKI, pater auctoris, secundus MATHIAS de WOLCZYN, tertius HVTTINVS, quem auctor vitricum dicere suum debuisset. Sed in Polonia verba *pater* et *frater* saepissime inusitate adhibentur.

HISTORIARVM POLONIAE AB EXCESSV VLADISLAI IV LIBER QVINTVS.

LIBRI V. CAPVT I

SYNOPSIS

Belli initium Moschouitici ac Suetici, eorumque progressus. Moschouiae magni ducis in bellum Polonum apparatus. Causa belli Moschouitici. Varsauiae ordinum comitia irrita. Suspicio senatus de Rege. Iterum conuocatio Varsauiae. Skarszewski in regem facinus. Russia protectionem suscipit Moschouiae. Magnus dux Moschouiae Lituaniam ingreditur. Prodigia in coelo Varsauiensi. Moritur Innocentius X pontifex opt. max. Succedit in sedem Petri Alexander VII, antea Fabius Ghisius nominatus. Moschi Smolenscum oppugnant, ac paulo post capiunt. Victoria Moschorum. Kerkenius cadit. Radiuilus pugnat infausto omine. Curlandiae dux fit neutralis. Moschorum Viennam ad Augustum Caesarem legatio. Quid Moschi proponunt. Caesar quid respondet? Viennae valedicunt Moschi.

1654 Anno belli Scythico-Cosaci septimo, Regni IOANNIS CASIMIRI, Poloniae Sueciaeque regis sexto, ab insigni clade Moschorum ad *Smolenscum* a diuo VLADISLAO illata vigesimo, bellum coeptum est atrox, et iniustum. In Russiam a CHMIELNICIO euocatus, armata manu irrumpit, foedifragus Moschus, perfidiae Graecae luculentum Europae documentum. Saeuit armis in amicam vicinamque Lituanam gentem. Componebant exercitum eius, duodecim Gallorum, sex Scotorum, viginti Cosacorum millia, praecipuae in ea expeditione vires. Moschorum praeterea ducenta numerabantur millia. Conspirabat cum Moschis Suecorum Rex, qui tunc secreta cum Moschis Cosacisque alebat commercia, et minabatur Polonis; instante RADZIEIEVIO, et inflammante acrius Regis animum. Causa belli prope erubescenda, syllabae error, quem Moschi pro contemtu habuere. Caeterum elatus animis ingentibus Moschus, Lituaniae totius, et si posset, Poloniae cupiditate flagrabat. Spem et fiduciam dabant illi, foederata CHMIELNICII arma, quibus disiungebantur Poloni. Inuitabat occasio, nudumque Imperii latus ostentabant. Amicus Suecus, vna et RADIVILVS.

Initium belli Moschouitici d. 16 Ian. Eius in bellum apparatus.

Ad haec Poloni primo pauere, mox nullam afferentibus dare fidem, credentes irridere, quasi fabulosa essent, quae de hoste nuntiabant exploratores, quasi vana, quae referebant vicini. Accessit et aliud malum, quod euenturum nemo credidit, donec factum fuisse docuit euentus. Tartari siquidem, post conclusam ad ZWANCIVM cum Polonis pacem, post icta foedera tripartito agmine, pernicibus equis Volhyniam Podlesiamque aggressi triginta millia Nobilium capita in saeuam abduxere seruitutem, nimium securos et per agros vbique sparsos, quod Polonis, proh dolor! in deliciis est. Vulgo rusticus apud illos dicitur, qui famosas incolit vrbes, Persis, Medis et Tartaris in hoc similes, qui errantes, ac domum testudinum instar circumferentes, viuunt.

Varsauiae ordinum comitia irrita.

Post Tartarorum irruptionem, Rex Varsauiam centuriata ordinum conuocat comitia, omni biennio fieri solita. Aderant in iis prouinciarum rectores, Palatinos Polonia nuncupat, ordinumque legati, extraneus nullus. Sex hebdomadarum tandem euoluto circulo, cum variis altercationibus nuntiorum, iisdem quibus initio de rebus incassum discepta-

diſceptaretur, tempusque conſulentibus elaberetur, magno bonorum omnium dolore, irrito effectu ſoluuntur comitia, quadrageſimo ſexto, poſtquam inchoauerant, die. 1654 d. 28 Mart.

Soluta comitia varii varie acceptauere per vniuerſum regnum, vt quisque regiarum aut reipublicae partium fuit. Nec deerant, qui innocentem criminarentur regem, vtpote qui clauam, vtriusque gentis Polonae ac Lituanae, ſuis in manibus, ad hanc vsque retinuerat diem, eamque pertinacius ordinibus ab illo expoſcentibus reſtituere renuebat. Pudebat nempe, inuictum alias regem, eripi ſibi ab ingrata patria, cui iampridem proprium deuouerat caput, deuouerat et ſanguinem, modo militem, modo imperatorem agens. Sed mihi nobilitatis altius ſcrutanti conſilia, alia occurrit ratio. Videbat prudentiſſimus rex, male animatam erga ſe patriam, patriaeque ordines, qui ad haec comitia ſtolide ſuperbientes venerant diſputaturi plenis buccis coram rege: *De inſtitutis reipublicae, de fundamentis et compagibus, de rege, regisque ſui circumſcripta Maieſtate, de prouentibus, de regia poteſtate*, quam metuebant. Non tantum vt regem, ſed et vt imperatorem duorum exercituum vtriusque gentis eum venerabatur Polonia, ideo metuebant optimates. Hac arte quondam Iulius dictator, orbis vniuerſi Caeſar factus. Haec et alia altius penetranti regi placuit primo ſtatim in limine opponere Maieſtatem ſuam. Veritus deinde ne a populo, ne a vicinis contemneretur gentibus, ſi ea ſtatim prima fronte concederet, quae respublica extorquebat per vim. Negat ſe imperatore et duce, alium poſſe eligi imperatorem. Quo reſponſo, in deterius a maleuolis accepto, dum optimates ordinumque delegati in partes ſecedunt, rex ſoluit ſeſſionem ſimul et comitia.

Suſpitio ſenatus de Rege.

Atque hic finis fuit huius anni comitiorum, quae paulo poſt feliciori omine atque exitu, ſi ordinum ſpectes ſuſpiria, conuocatio ſubſecuta eſt, maiori attamen reipublicae malo, ſi arcana imperii conſideraueris. Claua maior regni, STANISLAO POTOCKI, campiductori, palatino ceſſit Kiiouienſi. Minor STANISLAO LANDSKORONIO, terrarum Ruſſiae palatino. Magni ducatus Lituaniae, IANVSSIO duci RADIVILO, Lituaniae proregi, Vilnenſi palatino, cui adiunctus campeſtris collega, bellorum quoque adminiſter, VINCENTIVS CORVINVS GONSIEWSKI, theſaurarius magni ducatus Lituaniae, Pinſcenſis, Marcouienſis gubernator.

Iterum conuocatio Varſauiae d. 9 Iun. Diſtributio dignitatum.

Ita tunc ordinum ſatisfactum votis ab optimo rege. Ita proprium honorem, publicae quieti, poſtponere ſolent Poloniae Reges, quanquam haec ordinum ſatisfactio momentanea fuit. Illico enim vno abſurdo ſibi conceſſo, plura poſtulauit a regia maieſtate ordinum libido, incentore quodam STANISLAO SKARSZEWSKI, gubernatore tunc Radomienſi, viro in omnes fraudes expedito, ac ſub pelle ouina, lupo rapaciſſimo. Hic ſub larua pietatis, quam dictis praeſeferebat, factis negabat, ſcilicet miſerorum nobilium leuaturus egeſtatem, ordinibus perſuadet, obtenta maiori differentia, minorem ac ſuae egeſtati magis propitiam aggrediantur rem. Salem, qui hactenus Poloniae regum menſae portio haud perexigua fuit, impetrarent apud Regiam Maieſtatem, ſinguli in ſingula nobilium capita, ea lege ſaluam fore patriam, ſaluum regi regnum, finiendam ordinum conuocationem.

Skarszewski in regem facinus.

Diu reſtitit regia munificentia ordinum poſtulatis, donec ad extremum, eorum adactus precibus vna et minis, omnia conceſſerit, ignarus, eripi ſibi ad vltimum, quod ad hanc vſque diem ſupererat regibus Poloniae magni momenti ferculum, nec vnius malitiam hominis, qui tali arte ac dolo, popularem ſibi per ea tempora aucupabatur auram. Tali ergo ratione finiit ordinum conuocatio, regia conculcata praeeminentia. Conculcata fortitudo, erepta regiae, proh dolor! vltima portio menſae.

Quanquam non deerant hoc anno futurarum calamitatum, manifeſta prodigia et prognoſtica. Siquidem die, quo conuocatio ordinum Varſauiae coepit, viſio miranda in horizonte apparuit Varſauienſi. Principio, ſolis effigies repraeſentabat feralem crucem quae deinde cordis ſpeciem retulit horrendam ſatis, acto in tranſuerſum ferali mucrone, qui vna cum tranſuerberato corde, ſiniſtrae ſolis aſſiliit parti, tum dextra erumpebat manus, globum regalem oſtentans, qui in altum violenter emiſſus, dextram peruagatus partem, paulo poſt in medio ſubſiſtens, deinde in quatuor minutiores globulos diuiſus eſt, mox iisdem globulis minutioribus altius eleuatis, virga apparuit, eoque modo poſtea

Viſio miranda in horizonte Varſauienſi.

1654 visio euanuit. Qua portendi canebant curiosi Principis mortem, indeque vniuersi regni luctum ac calamitatem. Denique monstrosum foedus, complurium populorum viribus conflandum, in quatuor partes distracturum regnum. Vltimo iram Deum minari, per aeris intemperiem, vnde peste cruciabitur Poloniae regnum. Auxit metum, magna sui parte, d. 12 Augusti, deficiens sol, exterruitque adeo populos, vt prodigii loco habitum sit a multis; qui nimirum statum illum rerum aegre intuentes, eique votis suis coelum attemperantes, lucis defectum, diuisosque paulo ante globulos, cum fortuna Principis, breuique occasuro regno componebant. Nec coniectatio illa falsos habuit interpretes, vt in tempore memorabo 63). Auxit metum apud obnoxios iam animos, sequutum mox Octobri mense Varsauiae incendium. Etenim in sulphurei pulueris officinam, ignem, seu casu, seu dolo, iniectum, expositi pulueris doliola comprehenderunt; tam ingenti quatefactae vrbis motu atque fragore, vt pleraeque vicinae lapideae 64) ex audito tonitru, nutantibus aedificiis trepidauerint.

Russia protectionem suscipit Moschouiae.

Sed ego ad res Moschouiticas, a quibus digressus sum, redeo. Dedita, vt superius innui calendis Ianuarii a Cosacis, ALEXIO MICHALOWICZ, magno Moschouiae imperatori, Astrachanensi et Casanensi regi, Russia, praestito a CHMIELNICIO legatis coram fidelitatis iuramento, Czerinensi in vrbe, Moschi magni ducis iussu, PERENSLAVIAM, BRACLAVIAM, sed potissimum, et vel maxime Humanense propugnaculum, vrbemque KIIOVIAM, adeo firmare coeperunt, vt postea Polono oppugnanti non cesserint militi.

Moschouiae Caesar Lituaniam ingreditur.

Russia in hunc modum ordinata, praesidiario quoque firmata milite, ipse Moschorum Caesar, toto imperii sui robore, in vicinam mouit Lituaniam, non alias maior Polonorum despectus, quam Moschorum sui fiducia. Abeunti Patriarcha de more largitur benedictionem, breui salutaturus vniuersae Russiae Lituaniaeque Caesarem, quod et accidit. Secuti Principem dux SZEREMET, eius expeditionis supremus belli dux, GVLGVCZKA, cancellarius, IOANNES PIOTROWICZ, ODOIEWSKI, CHOWANSKI, SIEMIANKOWICZ, DIONISIVS WASILOWICZ, Princeps RVDOWSKI, KONDEROWICZ, CERKAWSCIVS, TRVBETIVS, KIERKINIVS, SIMON LVKANOWICZ, ARTEMON SVRGIEWICZ, RILSKI, magnarum prouinciarum duces ac rectores.

Moschi, Smolenscum oppugnant. d. 9 Iunii,

Ingredienti Lituaniam placuit primo statim impetu SMOLENSCVM aggredi, vrbem ad Borysthenem, natura pariter et arte munitissimam, CCC turribus superbam, ac vastissima arce famosam. Neque mora pridie Calendas Iunii, eandem arctissima cingit obsidione, quam ad Calendas Octobris vsque constantissime tulere Germani, pariterque Poloni milites, ducibus CORFFIO ac PHILIPPO OBVCHOVICIO, illo Derpatensi hoc Smolenscensi palatino, donec, gliscente militum pauore, deterreretur palatinus Smolenscensis, eoque modo, recusante deditionem CORFFIO, Smolenscum Moschis dedidit, summo cum totius Christianitatis damno, Lithuanorum moerore, quadragesimo tertio anno, postquam sub diuo SIGISMVNDO TERTIO in Polonorum concesserat potestatem. Subeunti moenia Smolensciae Moschorum Caesari referebant Sehinnianae cladis a diuo VLADISLAO, ante annos, vt retuli, omnino viginti illatae, superstites, pugnam aut vincula elapsi: Hic cecidisse magni ducis parentis sui legiones, illic raptas aquilas, primum Pocrouiensem superatum montem, vnde MORISZONIVS dux pulsus, quo loco PROZOROVII, oppugnata statio, vbi HVBERTI, LESLEIque statio, externorum diruta castra, alaudarum occupati montes, ad extremum, vt signis et aquilis Moschouiae per Polonam illusum superbiam.

Ac paulopost capiunt.

Victoria Moschorum.

Capto Smolensco eodem victoriarum torrente VITEPSCVM expugnatum, POLOCIA, BYCHOVIA, Vetus SKLOVIA, MSCISLAVIA, MOHYLOVIA, NEVELIVM, RZECICA, MOZY-

63) Nolo amplius superstitionem auctoris de prodigiis refutare. Sufficiunt annotationes praecedentes. Quis enim velit interpretationes tam pulchras, quas insuper euentus probauit, negare? in primis cum in Polonia adhuc tam multi sint miraculorum amatores et venditores, qui physicos nil sine ratione sufficienti credentes pro hominibus pestiferis opinionibus corruptis habere non dubitent.

64) Scilicet domus. Cum enim in Polonia plura ex ligno, quam ex lateribus vel lapidibus aedificia sint constructa, lapideae a ligneis distinguuntur aedibus.

MOZYRIA, HOMEL, qua vi, qua deditione, hosti cessere in spolium adeo superbum, vt intra sex menses vix integros, centum in latum, centum quinquaginta in longum leucas, vbique victor processerit, possederitque Moschus. Occurrerat quidem maturrime, adeoque insperatus, licet impari Marte IANVSSIVS DVX RADZIVILIVS, sexaginta Moschorum millibus, eorumque CZERKAVIO, KERKINIOque ducibus, ad SKLOW, Sieniawsciorum comitatum, vbi fausto omine, commissa cum illis praelio dextera, victorem habuit Lituanum exercitum, desiderato in acie KERKENIO, altero hostium duce. Caeterum, dum non multo post TRVBETIO centum millibus superbo, tumentique duci ad SZEPEKOVICE fortiter resistit, infinita Moschorum obrutus multitudine, vix crudeles Trubetii effugit manus. Prius quoque VARSAVIAE de Radiuili clade, quam de Lituanorum constitit pugna. 1654 Kerkenius cadit. Radiuilus pugnat infausto omine, d. 27 Aug.

SZEREMETVS, munito Vitepsco, Polocio, Mohilouia, Mozyria, Rzecica, Homeló, quae ille vacua milite inuenerat loca, potissimum VITEPSCVM POLOCIAMque, aliquot hominum millibus munitas praesidio, dilabentibus caeteris in profundiorem Lituaniam, populationi apertam, vertit ad Smolenscum, non auso Radiuilo duce, terga abeuntium lacessere, quanquam astu magis ille tunc, quam per formidinem cesserat Lituanis. Fuerat animus GONSIEVIO persequi hostem, sed illum exterruit Czerkauius Turbetiusque a tergo relicti duces, qui tunc nullo resistente, huc atque illuc per Lituaniam circumferebant hostilia arma.

Iamque Curlandiae finibus paulatim appropinquabant, cum audito IACOBI KETLERI Curlandiae ducis neutrius partis studio, iterum in Lituaniam, deinde saeuiente praeter modum hyeme, in albam Russiam, Smolenscum versus, recesserant, melioribus auspiciis, reparaturi bellum anno subsequenti. Miserat tunc quoque Viennam in Germaniam ad augustissimum Caesarem FERDINANDVM III, legatos Moschus, necessitatem Lituanici excusantes belli, quasi sua repeteret, acceptaque a Polonis pariterque Lituanis restitueret damna, referret iniurias, vindicaret calumnias. Has ille afferebat rationes, quibus iustum cum Polonis Lituanisque Caesari persuaderet bellum. Ad haec respondit Caesar: Perfide Moschorum ducem cum Polono egisse rege: calumnias, iniurias, damna, potuisse illum alia via alioque modo vindicare. Propria quod repeteret, mirari, Moschum propria ista vocare, quae pridem Polono per arma cesserunt regi, vt naturali et vero domino. Sed et ista potuisse illum alio quoque tempore vindicare; non tali, quo collabitur rex vna cum regno propter rebelles. Sed frustra talia memorabantur Moscho, nimium exultanti in recuperato Smolensco. Donis itaque oblatis Caesari a duce suo pretiosis martium Scythicarum pellibus, in Lituaniam reuersi sunt, hoc vnicum vehementissime a Caesare postulantes, ne vicino amico et cognato regi suppetias ferret. Obtulit Caesar operam suam studiumque, in reconciliandis pacandisque vtriusque animis. Ita, eo reddito responso, Viennae valedixerunt Moschi. Curlandiae dux fit neutralis. Moschorum Viennam ad Augustum Caesarem legati. QuidMoschi proponunt? Caesar quid respondet? Viennae valedicunt Moschi.

LIBRI V. CAPVT II

SYNOPSIS

Rex in Lituaniam proficiscitur. Literae Sueciae regis ad Poloniae regem. Morstenius regis legatus periclitatur in mari. Funera nonnullorum procerum, et dignitatum distributio.

Interim audita Polonus rex Lituanorum clade, Curlandiaeque ducis animo a partium studio alieno, autumno iam maturo Lituanae profectioni sese accingens, Grodnam proficiscitur, vbi ad primos dies Decembris substitit, ratus terrore *Maiestatis suae*, posse victoriarum cursum Moschorum aquilae sisti, quod et factum. Deinde male conuenientes quosdam proceres, potissimum RADIVILVM, GONSZEVIVM*que* bellorum fulmina, vt imperatores, inuicem pro tunc dissidentes, ad tempus conciliauit. Audiuit quoque Curlandiae ducis oratorem, veniam facti deposcentem, et ignoscere debuit, dum non esset vindicando. Tunc Grodna expediuerat in Sueciam ANDREAM MORSZTYN DE RACIBORSKO, Sendomirien- Rex in Lituaniam proficiscitur.

1654 mirienſem dapiferum, renouaturum antiqua foedera cum domo palatina, regnoque Sueciae. Scilicet aliquid infauſti de Suecis ſubodoratus ante diſceſſum Varſauia, vbi IOANNEM KOCH, Regis Sueciae legatum audiuerat, prolixe de domus palatinae cum Poloniae regibus affinitate, de regni Sueciae cum Polonae reipublicae foederibus differentem, eumque regio donatum munere in Sueciam paulo ante dimiſerat. Literarum autem, quas KOCH Polono praeſentauerat regi, hic tenor fuit:

Audit Varſauiae Sueciae legatum.

Nos CAROLVS GVSTAVVS, Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Dux Finlandiae etc. etc. etc. Sereniſſimo Principi, Fratri, Conſanguineo, Vicino et Amico Noſtro chariſſimo, Domino IOANNI CASIMIRO Regi Poloniae, Magno Duci Lituaniae etc. etc. etc. ſalutem et omnia proſpera.

Serenisſime Princeps, Frater Conſanguinee, Vicine et Amice Charisſime.

Literae Sueciae Regis ad Poloniae Regem.

Cum illius motu, qui cuncta mortalium diſponit, Regesque Regnis dat, viſum ſit Serenisſimae ac Potentiſſimae Principi ac Dominae, D. Chriſtinae, Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Reginae, Magnae Principi Finlandiae etc. etc. etc. Matri Noſtrae, omni filiali cultu, ac veneratione proſequendae, plusquam materna cura amoreque erga Nos, atque certis de cauſis, gubernaculis imperii haereditarii ſe abdicare, ſummamque rerum ad Nos, accedente omnium ordinum huius regni conſenſione, transferre, ſequentibus confeſtim coronationis Noſtrae ſolemnibus, alienum ab officio, animoque Noſtro fore iudicauimus, niſi exordio regiminis Noſtri, DEVM OPTIMVM MAXIMVM precaremur, vt hoc orbi chriſtiano, Nobis, Regnoque Noſtro, et *Serenitati Veſtrae*, communibusque amicis velix ac fauſtum eſſe velit, et *Serenitatem Veſtram* (conſiderantes ſcilicet illum propinqui ſanguinis nexum, qui Nos cum eadem iungit, atque antiquam illam inter vtraque haec Regna neceſſitudinem per complures iam annos *induciarum pactis reſtauratam continuatamque*) de hiſce imperii Noſtri auſpiciis edoceremus, atque omnia proſpera *Serenitati Veſtrae*, Poloniaeque Regno ac populo comprecaremur; denique officia Noſtra paratiſſima, et quaecunque ab amico, et tam propinquo ſanguine procedere poſſunt, fidem optimo affectu deferremus. Proinde, ſi qua in re gratam *Serenitati Veſtrae* operam praeſtare poterimus, eſt quod *Nobis* indicet, ita de *Nobis* diſpoſitura, quemadmodum Vtrique *Noſtrum* conducere exiſtimauerit, prout *Nos* etiam confidimus *Serenitatem Veſtram* hunc affectum Noſtrum, pari erga Nos regnumque Sueciae voluntate penſaturam. Has literas perferendas, et ſi opus fuerit explicandas vberius, tradidimus miniſtro Noſtro Dantiſci, egregio et ſpectabili, Nobis ſincere fideli, IOANNI KOCH, quem vt *Serenitas Veſtra* Noſtri cauſa beneuolentia ſua complecti velit, rogamus, confidimusque. Quibus finientes Deum veneramur, vt *Serenitatem Veſtram* tueatur florentem, et incolumem, laetisque et ſecundis rebus ſemper gaudere ſinat. Dabantur in Regia Noſtra Stokolmenſi die 3 Iulii Anno Domini 1654.

Serenitatis Veſtrae

Bonus Frater Conſanguineus
et Amicus

CAROLVS GVSTAVVS.

Haec

Haec summa literarum Sueciae Regis ad Polonum Regem. 1654

Sed MORSTYNIVS infelici omine iter suum per Liuoniam aggressus, tandem circa Hellespontum Danicum, *Sund* dictum, naufragium passus, vix tabulae beneficio alligatus euasit. In Suecia quoque medio commoratus anno, absque audientia, nec ad Regis Sueciae admissus conspectum, in Poloniam appulit anni subsequentis Maio. Morstenius Regis legatus periclitatur in mari.

Eodem hoc anno mortalem exuit vitam ANNA Heroina, ALEXANDRI ducis in OSTROG, Volhyniae palatini filia, magni quondam CAROLI CHODKIEVICII palatini Vilnensis, et ad Chocimum Generalissimi, coniunx aliquot dierum, vidua vero XXXIII annorum; Sanctimonia, pudicitiaque illustrissima, bonorum magni prouentus relicta haerede societate IESV. Hanc morientem sequutus est NICOLAVS ALBERTVS ab OLEXOW GNIEWOSZ, episcopus Cuiauiensis, legationibus externis, Italica, Gallica, Belgica gloriose defunctus, Regibus successiue SIGISMVNDO TERTIO, VLADISLAO QVARTO, IOANNI CASIMIRO, fidus ac incorruptus, quod rarum in Polonia, consiliarius. Hunc excepit ZAMOISCIVS, nominatus Luceoriensis post defunctum GEMBICIVM. Vir prosapia illustris, sed doctrina illustrior, primo episcopus Valachiae, ex ordine et familia patrum praedicatorum assumtus, tandem longo post tempore Praemysliensis, ad extremum post demortuum, vt retuli, Gembicium, quem lenta phthisis consumserat huius anni exordio, nominatus Luceoriensis, dum lente in cathedram suam inuehitur septuagenario maior excedit. Rex ducis CZARTORYSKI Posnaniensis episcopi sacro vertici Cuiauiensem imponit thiaram, collato Posnaniensi episcopatu ALBERTO TVLIBOVIO, Plocensi suffraganeo, viro illustri. Luceoriensis quoque STEPHANO WYZGAE maiori tunc cessit secretario. Anna Chodkiewiczowa moritur. Gniewosz episcopus Cuiauiensis moritur. Zamoiscius nominatus episcopus Luceoriensis, moritur. Dignitatum distributio.

Hic finis anni millesimi sexcentesimi quinquagesimi quarti, infelicis et infausti, ob amissum Smolenscum, et cum Smolensco centum leucarum opulentissimum imperium. Quod idem prope Polonis et Moschis hodie euasit, quod Cilicia olim Carthaginensibus et Romanis; nostra aetate Babylonia Turcis et Persis.

LIBRI V. CAPVT III

SYNOPSIS

Praelium ad Stawyszyn, Cosacos et Polonos inter. Coniunctio Tartarorum cum Polonis. Moritur Islan Gerei rex. Succedit Machmet Gerei frater mortui. Despectus Cosacorum legatis a Tartaris factus. Tartarorum in Poloniam aduentus, eorumque contra Moschos et Cosacos pugna. Humanium oppugnant Poloni et Tartari, sed frustra. Tartari pedites pugnant. Caeduntur a Bohuno Poloni et Tartari. Chmielnicius Polonis Tartarisque occurrit et cum illis pugnat. Potocius quoque aciem instruit et dimicat. Moschorum aliquot millia caeduntur a Polonis. Potocius Chmielnicium obsidet, sed frustra. Chmielnicii dolus. Mors Innocentii X, pontificis. Electio Alexandri VII. Mohilouiam obsidet Radiuilus inani conatu.

Sequitur annus millesimus sexcentesimus quinquagesimus quintus, infaustus Polonis, luctuosus Lituanis, funestus Masouitis, toti regno atrox, ipsi regi infelix, climactericus, aeternumque memorandus. Principium infelicis anni a ferali ad Stawiszyn auspicor praelio, quod ipsis calendis Februarii coeptum, trium dierum durauit spatio: Ad extremum Polonis confoederatisque Tartaris militibus campo cedentibus, peditatu Germanico ad internecionem deleto. Rem altius repeto. 1655 Praelium Cosacos et Polonos inter.

Postquam in vnum Chmielnicii cum magno Moschouiae duce, vt superius innui, coaluerat factio, Poloni quoque centum aureorum millibus numeratis Tartarorum Chano, eundem, vt stipendiarium, in societatem vocauere belli, pridem et ab antiquo infensum

 Moscho-

1655 Coniunctio Tartarorum cum Polonis.

Moschouiae ducibus, ob auulsa aliquando, sub Basilide Moscho, Astrachaniae et Casana regna Tartarorum regibus. Hinc odia et minae Tartarorum in Moschos. Accessit et alia, quanquam apud barbaros Mahometanos, politica status ratio, quae suadet principes potentes vicinos in statera appendere; ne postea victores insolescant ac noceant impune, dum non habent, qui resistant. Hinc minori semper principi, fauendum censent politici, ne maior factus fortior intumescat. Facile itaque coaluit factio Polonum inter Tartarumque regem, pacta foedera, et ab vtrinque per legatos iureiurando comprobata. Quorum haec summa:

Polonus Rex Tartarorum Chano singulis annis nonaginta florenorum numerabit millia, quasi stipendium. Caeterum vt voluerit manibus atque armis eius vtetur.

Nihilque iam deerat ad perfectum amicitiae symbolum, nisi experimentum virium, quae dum a Tartaro rege in Poloniam parantur, ecce momento vno summa rerum vertitur. Rex Tartarus ad Tartara descendit, inuisurus Mahometem, magnum prophetam suum. Cuius morte tota turbabatur Tartaria, dum pro sceptro et solio gentis primarii contendere duces. Quanquam haud diu durauere dissidia optimates inter, Gereiamque familiam, Byzantino imperatore, Tartaricum sceptrum in Gereiana confirmante familia, cuius primario duci, mortui germano, MAHMET GEREI, detulit Tartaricos fasces, eoque honore auctum Constantinopoli in Tartariam vti regem dimisit, elapsi anni Octobri mense. Aduentanti illico legatus Polonus, nomine regis, totiusque reipublicae occurrit, gratulaturus thronum sceptrumque regium, vt amico, vt vicino, eumque ad Stampol vsque regiam comitatus, omnia obtinuit ad votum Poloni regis. Aduenere quoque sub idem tempus in regiam Tartariae Cosacorum legati, mutua cum Tartaris renouaturi foedera, sed a nouo Chano ludibrio habiti, amputatis naribus horrendi rediere paulo post ad Chmielnicium. Ita, tum primum vera cum Tartarorum rege Polonorum coaluit amicitia. Paulo enim post, duce SOLTANO, nepote Chani, huius anni initio aduenere Tartarorum auxiliares copiae, quorum triginta selecti equitatus numerabantur millia. Aduentanti SOLTANO circa Obodouium occurrit POTOCIVS, supremus bellorum minister cum Polono exercitu, salutaturus amicum hospitem, a quo benigne acceptus, post varia belli continuandi consilia, placuit SOLTANO vnanimis viribus HVMANIVM aggredi.

Moritur Islan Gerei Tartarorum Chan.

Succedit Mahmet Gerei frater mortui.

Despectus Cosacorum legatis a Tartaris factus.

Tartarorum in Poloniam aduentus, eorumque contra Moschos et Cosacos pugna.

Est autem Humanium ciuitas, in extremis Braclauiensis palatinatus finibus sita, Cosacorum statio quondam adeo nobilis, vt inde KALINOVIVS, cui haec quondam ciuitas, totusque eius regionis paruit tractus, triginta, aliquando quadraginta, bellatorum in campum eduxerit millia. Hodie locus inexpugnabilis, et qui cum Bredensi certare posset propugnaculo, trino vallo, totidemque siccis munitus fossis. Hunc locum BOHVNVS cum triginta millibus insederat Cosacorum, et aliis praefectis Chmielnicianae militiae, eiusque loci gubernatore Surdastro, viro militari. Huc ergo vota properabant POTOCII, ratus expugnato Humanio, actum fore, de reliquis Vkrainae propugnaculis. Idem et Tartari suadebant. Expugnandum nidum fortissimorum Cosacorum, breui cessuras, reliquas Vkraine Russiaeque rebelles vrbes, nec Kiiouiam diu restituram victoribus, vbi cecidisse audient Humanium. Siue id reuera ita sentiebant barbari, e Polonorum commodo, siue propriam potius inde arripuere occasionem, vt eo facilius postmodum, sublato finitimo propugnaculo, ire redireque in Tartariam praeda onusti possent, dum esset nihil, quod moraretur errantes.

Humanium oppugnant Poloni et Tartari. Sed frustra.

Igitur post receptam BRACLAVIAM, SZAROGRODVM, BVSCVM, TVLZZYNVM, caeterasque vrbes in fidem reipublicae, die 20 Ianuar. coepit Humanensis obsidio. Primo furore aggressa ciuitas, totis vndique Polonorum Germanorumque viribus, obsidentes egregie repulit, ingenti cum Polonorum Germanorumque damno. Sed non ideo destitit a proposito POTOCIVS, quinimo, subsequentis diei meridie, Tartaros animat, ac ad mutuam generalem expugnationem inuitat, descenderent equis, peditesque Polonorum Germanorumque immixti globo, penetrarent vallum, hostibus futuri admirationi ac terrori. Sed neque tunc quidquam effectum, Bohuno extra secundum procedente vallum, cum viginti suorum millibus, Tartaros Polonosque, iamiam primum vallum paulatim superantes, inde, non sine maxima strage, inopinato pellente. Interim nuntiatur a Tartaris exploratoribus POTOCIO, CHMIELNICIVM cum auxiliaribus Moschorum Cosacorumque fere innumerabilibus aduentare copiis, et iam quinto tantum ab Humano distare lapide.

Tartari pedes pugnant.

Caeduntur a Bohuno Poloni et Tartari.

Chmielnicius Polonis

Terruit

Terruit insperatus Chmielnicii aduentus POTOCIVM, vna et Tartaros, quid facerent? fortissimo hoste vndique, et a fronte, et a tergo circumdati? Consilium ergo sub vesperam cum Potocio ineunt. Cuius summa fuit: *Occurrere Chmielnicio, relictis aliquot in speciem Polonorum Tartarorumque millibus.* Neque mora, subsequentis diei aurora, castra vterque mouet, sed absque tumultu, castrensique strepitu. Vix ad tres POTOCIVS processerat leucas, cum ecce numerosus Cosacorum apparet exercitus, quem sexaginta Moschorum peditum auxerant millia, octuaginta maiores bellicae firmauerant machinae, vltra Cosacorum triginta millia lecti exercitus. POTOCIVS nihil tanta territus multitudine, illo ipso vesperi hostem aggredi imperat, ex eminentiori colle, quem tunc fortuito insederat, facile debellandum. Paruit mandatis miles animosus. Igitur cadente iam ad vesperam die, primo velitationes inter vtrosque, mox iustum praelium a Germanis peditibus coepit, CHMIELNICIO ingenti tormentorum boatu, terram, aeremque debellante, dixisses tunc coelum sub concauo lunae arsisse, ita ex tenebris facta fuit dies. Quinque horarum spatio, pertinacissima nocturna durauit dimicatio. Ad extremum campo cedentibus aliquot Moschorum peditum millibus, qui sese haud mora ad Chmielniciana recepere castra, relictis in praedam, sexdecim minoris momenti machinis victori Polono militi. Interea CHMIELNICIVS tota nocte, in sequentem vsque diem castra muniuerat, obiectis vndique plaustris, atque Moschorum carpentis. Disposuit praeterea, hinc inde tormenta, peditesque Moschorum, qui alte desuper quasi e turribus Tartaros repellerent, Polonosque arcerent. Dicitur in illa rerum perturbatione, et de extremis agitasse secum, et ita manifesto vultu fuisse, quasi occupare manu mortem vellet; nisi cohortes Sobiescii ab imminenti actae hoste, speciem fugae praebuissent, Chmielnicii erexissent animum, Polonorum perculissent.

1655 Tartarisque occurrit et cum illis pugnat.

Potocius aciem instruit et dimicat.

Moschorum aliquot millia caeduntur a Polonis.

POTOCIVS vbi Chmielnicium bene munitum vidit, aggredi non ausus, obsedit Cosacorum exercitum, vna cum Tartaris. Ita vsque in quintum diem obsessus Chmielnicius, consilii inops, KARACHMET Murzam, Tartarum ducem, veterem amicum, per tenebras ad castra sua inuitat, eundemque decem millibus aureorum donatum concubia nocte dimittit. Ille redux ad castra SOLTANO persuadet deficere pabulum equos, breui quoque et exercitum defuturum, nisi famelici ad aliquot excurrerent milliaria refecturi equos et se ipsos. Annuit SOLTANVS suadenti Tartaro duci, ignarus latere anguem in herba, nihilque conscio Potocio, quem contradicentem metuebat, Tartaros dimittit. Chmielnicio interea toto cum exercitu illa parte, quam Tartari custodiendam susceperant, progrediente, serpentis in morem, huc atque illuc venenatos emittentis aculeos. Obstupuit POTOCIVS, vbi vidit Chmielnicium obsessum, absque sanguine elabi, donec, Tartarorum intellecta perfidia, mirari desineret. Abeuntem tamen secutus est, vna cum Tartaris, Humanium versus, donec vterque Chmielnicii coniungeretur exercitus, quo coniuncto, viribus impar POTOCIVS, Braclauiensem iterum tractum repetiit, vna cum perfidis sociis, Tartaris, diuiso in stationes exercitu Polono attrito, Germano pene deleto, ob perfidiam Tartarorum, qui paulo post onusti, ac diuites Russiae spoliis, aucti quoque viatico, quod a Polonis armati extorserant, rediere in Tartariam, dilato aduentu in proximam aestatem, vix tamen autumno adulto comparuere.

Potocius Chmielnicium obsidet sed frustra. Chmielnicii dolus.

Ineunte anno vita concessit INNOCENTIVS DECIMVS, summus Pontifex e gente Pamphilia, postquam in Petri cathedra annos decem, et quinque menses sederat. Austerus illi vultus, exosa quoque multis dominatio, maxime vergente in occasum aetate. Summa rei Romanae, per eius pontificatum, primis annis penes vnam OLYMPIAM fratris vxorem, deinde penes ASTALLIVM PAMPHILIVM, ad extremum penes neminem fuit.

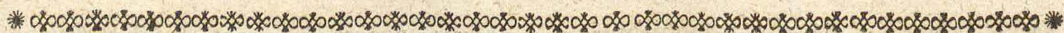
Mors Innocentii X Pontificis.

Innocentio successit FABIVS GHISIVS, cui ALEXANDER VII nomen est. Huic apud Senenses haud ignobilis ortus, ingenii vires, literarum amor et studium, quanta esse possunt. Ante episcopus Heritonensis, sedis apostolicae ad tractatus vniuersae pacis Germanae extraordinarius mediator, ad tractum Rheni et inferiorem Germaniam nuntius ordinarius, vix annos duos Cardinalis, aetatis suae 50, vocatur in solium apostolicum, septimo Idus Aprilis.

Electio Alexandri VII.

Per ea tempora Lituanus exercitus, Radiuilo duce, Mohilouiam obsidet inani conatu, quam viginti Moschorum defendebant millia. Producta attamen ad medios Maii dies haec oppugnatio, successisset procul dubio, nisi Radiuilo vacillans fuisset fides, et amor in patriam.

Mohilouiam obsidet Radiuilus inani conatu.

LIBRI V. CAPVT IV

SYNOPSIS

Conuocatio Varsauiae indicitur. Sueciae senatorum literae ad Polonos. Senatorum Poloniae literae ad senatores regni Sueciae.

1655 Conuocatio Varsauiae indicitur.

Caeterum Rex Varsauiae ordinibus regni conuocationem indicit, ad diem decimam nonam Maii, de securitate regni cum senatoribus ac republica deliberaturus. Auxerant metum regis, Sueciae senatorum, ad Poloniae proceres, scriptae literae, quarum haec summa:

Sueciae senatorum literae ad Polonos.

Nos senatores inclyti regni Sueciae, reuerendissimis, illustrissimis, reuerendis, illustribus, magnificis, et generosis dominis senatoribus regni Poloniae, magnique ducatus Lituaniae, vicinis et amicis Nostris obseruantissimis salutem et prosperam rerum incolumitatem.

Reuerendissimi, illustrissimi, reuerendi, illustres, magnifici et generosi domini, vicini et amici obseruantissimi.

Vidimus eos non raro, praeterlapsis nuper annis, qui sub eximio prouehendae pacis titulo, et serenissimam ac clementissimam antehac reginam Nostram CHRISTINAM, et serenissimum, hodiernum regem, Dominum Nostrum clementissimum, nomine serenissimi Poloniae regis conuenerunt. Praesenti etiam tempore adesse quendam nobilem Morstenium intelligimus, qui negotia prioribus non dissimilia, mandato regis Vestri expedienda, susceperit. Quamuis vero ex iis, quae indicare necessum habuit, antequam ipsi integrum esset sperare, vt in conspectum regium admitteretur, talia pateant, quae irritamento dissidiorum Nostrorum, quam eorum reconciliationi propiora sunt; integritati tamen suae concedendum existimauit, serenissimus rex, Dominus Noster clementissimus, vt nihilominus pro munere Nostro, senatorium ordinem Vestrum, nonnulla candide et tempestiue literis hisce moneremus. Scilicet regiae illius maiestati constitutum est, aut candore suo res vtrinque Nostras ad solidum, et securitati nostrae conuenientem amicitiae vsum reuocare, aut alias id agere, vt quandocunque suae, regnique sui dignitati ac conseruationi diuina adiuuante gratia, ab aliorum iniuriis, et imminenti periculo prospicere cogatur, tum apud orbem vniuersum, et in ipsis illustrissimarum dominationum Vestrarum conscientiis, iustissimae illius sollicitudinis ratio sua constet. Quamdiu internuntiis reciprocum tractandi studium excitari, inuicem decuit, non modo Vestros, serenissima regina CHRISTINA, benignissime admisit, sed ipsa paribus vicissim humanitatis officiis, nequaquam defuit. Nihil in se desiderari passa est, siue tractatus pacis vigere oporteret, siue commissarios suos iis peragendis rite constituere. Vbi vero deprehensum fuit, iteratis Lubecae legationibus Vestris, neque conuenientes negotio tanto adfuisse plenipotentias, neque commissarios Vestrates, fauore quietis publicae commoueri potuisse, vt in iis, quae Nobis, statuique Nostro indignissimum erat negligere, Vobis vero in pacem pronis obtinuisse, nequicquam profuit, ab opinione sua nonnihil recederent, nonnihil facillimum erat praeuidere, similes semper congressus, pares exitus habituros.

Nemini itaque mirum videri poterit, si internuntiis deinde Vestris, aperte testati sumus, ambagibus et verbis, ipso euentu irritis, circumagi gentem nostram,

noſtram, neque decorum illi, neque tolerandum eſſe. Conſtans auis parentibus noſtris fuit inſtitutum, idemque nobis adhuc manet, honeſtam Nobiscum pacem ſincere potius quam ſpecioſe, et admittere, et perſequi, dummodo regum iuſte nobis imperantium, regnique huius honori et ſecuritati recte prouiſum fuerit. Eo quidem animo ſereniſſimus Rex, dominus noſter clementiſſimus, cum nuper euidenti numinis benignitate, et clariſſimis virtutibus ſuis, ad ſummam rerum apud nos euectus eſſet, in ipſis regnandi initiis expeditiſſimam tranquillitati iterum educendae viam aperuit. 1655

Contigit enim CANAZILIVM, ipſo momento translati in *S. Reg. Maieſtatem* imperii, hic praeſentem eſſe, quamuis ille vero ad ſereniſſimam Reginam CHRISTINAM a Sereniſſimo Poloniae Rege aduenerat, quoniam tamen ſaepius de pacis parandae negotio, in hoc regnum miſſus fuerat, et tunc quoque eam praecipue ob cauſam acceſſiſſe ſe affirmaret, *S. Regia Maieſtas* illi mentem ſuam, per defunctum nunc piae memoriae regni huius cancellarium, integerrime declarari mandauit. Quandoquidem enim ingenuum Regis et reipublicae Veſtrae ſtudium ſummopere teſtabatur, in mutuam nobiscum amicitiam, propendere; eandem quoque Nobis non ingratam eſſe intellexit. Caeterum neque conducere vllius noſtrum honori, neque ad finiendas lites noſtras prodeſſe, priorum tractatuum more, variis tamen rumoribus praebere materiam, mediatorum officio creare Regibus, principibus aliis moleſtiam, tandemque ſpecioſo apparatu quaſi res maximas in conſpectu orbis acturos conuenire, deinde quocunque iterum praetextu diſcedere, vnde vicinis nationibus ludibrium, Nobis vero in mutua odia ſuſpitiones mouentur, atque ſic animis ad conciliationem minus aptis ab inuicem recedamus, quam quibus congreſſi fuimus. Hoc pretio nullos pacis tractatus placere, neque iis ſemel iterumque in vanum tentatis, pluribus vi pactorum Nos adſtringi. Spem duntaxat ſolidam in eo conſilio ſupereſſe, ſi Sereniſſimus Rex Veſter, et reſpublica Veſtra, loco tot internuntiorum, quenquam ſufficienti in eam rem poteſtate inſtructum, ad S. Regiam Maieſtatem deſtinarent. Diſſidia noſtra alias gentes non attingere, ipſo annorum decurſu magna ſui parte obliterata merito eſſe debere, quo compendioſius, eo optatius, componi poſſe. Sin iſtud *Sereniſſimo Regi Veſtro*, et Illuſtriſſimis Dominationibus Veſtris, nequaquam arrideret, per *S. Maieſtatem Regiam*, Dominum Noſtrum Clementiſſimum, id quidem licere, ſed pariter etiam prodeſſe, vt nemo amplius, imperfectiori poteſtate munitus, in ea cauſa huc mitteretur, quum non alio argumento nobis eſſet futurus, niſi quocunque alias conſilio, quam ingenuo pacis deſiderio eiusmodi ambages nobiscum inſtitui. Hoc reſponſo, quo euidentius aliud expectare non poterat, CANAZILIVS in Poloniam rediit. Sereniſſimus vero Rex, Dominus Noſter Clementiſſimus, vt Maieſtati Regiae humanitatem nihil derogare teſtaretur, primus ipſe miniſtrum ſuum IOH. COCK ad Sereniſſimum Poloniae Regem amandauit cum literis, quibus indicauit, ſe Sueciae imperium ſuſcepiſſe, et ſimul amiciſſima Regi Veſtro ſtudia obtulit. Nihil poſtea inter Nos actum eſt, donec paucis antehac ſeptimanis MORSTENIVS in hanc vrbem accederet, internuntium ſe dicens ad S. R. M. Dominum Noſtrum Clementiſſimum, a Sereniſſimo Rege Veſtro ablegatum. In ipſo ſtatim initio reiterata toties inanis ea mittendi ratio, praeſertim poſt luculentiſſimam in contrarium declarationem Noſtram, nihil ſolidi afferre ominabatur. Contigit autem multo magis praeter exſpectationem, quod eodem momento, quo calentes maxime Regis Veſtri affectus nobis perſuadendi eſſent, ex copia literarum credentialium, quas ille ſecum apportauerat, deprehenderetur praeiudicio et Dignitatis Regiae et ſtatus noſtri

 eſſe

1655 esse refertissimas. Ita incipiunt, vt paritati Regum Nostrorum nonnihil detrahant, ita finiunt, vt sub regnorum pluralitate, etiam in nullius momenti minutiis, intolerandae Regis Vestri, aduersus statum Nostrum, praetensioni faueant. Caeterum quod alias excusari, nisi frigide, non potuit, internuntius ipse, incuriae cancellariae Vestrae imputandum censuit. In scribarum Vestrorum negligentiam inquirendum Nobis esse non censemus, neque anxii sumus, an et admodum callida sit, vt nullibi impingat, nisi quando nobis imponendum est. Dignius multo de conspicua Vestra prudentia iudicamus, quam vt negotia, quibus tot populorum tranquillitas constat, adeo incaute tractari sinat. Istius rei indignitas, facile mouisset Regiae Maiestati dubium, quomodo aequissimum esset, eam excipere, tandem tamen sufficere sibi rata est, literas neque recipere, neque internuntium admittere. Praeterea vero cum nihil illi potestatis esse intelligeret, nisi vt iterum de praeparatoriis ad pacem ageret, et alia quaecunque, antequam ea firmata sit, inani opera proponantur, moneri illum benignissime voluit, ne alias quascunque literas a Rege suo expectare constitueret, Serenissimo enim Regi Domino Nostro Clementissimo id esse propositum, ipsi indicatum fuit, vt, quamuis declarationi suae, CANAZILIO datae, vlterius quidem obstringi non possit, cum hactenus irrita fuerit, diuelli se tamen a constanti instituto non passurus sit, quo pacem caeteris omnibus ambagibus antehaberet, modo de illa, sicuti CANAZILIO dictum est, et ex necessitate horum temporum, promte agatur, et ea obtineri possit, qua Dignitati Regiae, regni subditorumque suorum securitati in posterum satis prospectum videat. Eadem, vt Nos illustrissimis Vestris Dominationibus perscriberemus, haec potissimum suasit ratio, quod mentem atque institutum Serenissimi R. N. genuinis verbis innotescere Vobis cuperemus. Id enim est de amplissimo Ordine Vestro S. R. Maiestatis honorificum iudicium, et ita Nobis est persuasissimum, vt quum viris egregia prudentiae laude insignibus, in Patriae suae conseruationem propensissimis, et antiquae gentis suae generositatis aemulis emineat, tum praesentium temporum et rerum omnium momenta nullibi accuratius, quam apud Illustrissimas Dominationes Vestras examinari arbitremur. Nos quidem cum penitius nonnihil inquirimus, vbi vitia lateant, vnde irritus toties extitit pius in tranquillitatem nostram conatus, non dubitamus eorum instinctui illa adscribere, qui, nisi aliquid semper moueant, quod dissidiorum nostrorum memoriam et acerbitatem exacuat, satis cauti sibi esse non videantur. An vero ea sit expeditissima sanandi vulneris ratio, obductam cicatricem frequenter infricare, ipsae Illustrissimae DD. Vestrae secum cogitent. Arduum omnino fuit, et vix etiam post ingentes bellorum clades licuit, flagrantibus primo feruore animis persuadere, vt arma deponerent, et indulgerent sibi nonnihil interualli, vnde leniri possent. Postquam vero Dei Optimi Maximi beneficio, inprimis sex, deinde viginti sex annorum induciis, modus repertus esset, amplissimum profecto spatium patuit, quo infensissimi etiam cuiuscunque affectus, vel rerum ipsarum circumstantiis, vel ipsa temporum diuturnitate, quieti publicae mitigarentur. Inducias dispendio, etiam eximio Prouinciae amplexi sumus, neque eo, vel etiam aliocunque nomine, ingratae nobis adeo extiterunt, vt vnquam commoti simus ad captandas eas occasiones, quae vel ex propriis viribus, vel aliunde in incommodum Vestrum enatae fuerunt. Serenissimi Reges Nostri suis priuatim studiis in Serenissimos Principes Consanguineos suos, inprimis hodiernum Regem Vestrum, certa indicia deesse noluerunt, adeo quidem, vt quidquid Seren. Regina CHRISTINA, commendatione sua apud Rempublicam Vestram assequi potuerit, id omne ad prouehendam Serenissimi Regis Vestri electionem impenderit. Lites

enim nostrae si sopiri debebant, mutua paulatim officia, non irritamenta conueniunt. An vero pari voluntate ex parte Regum Vestrorum responsum Nobis fuerit, et an ea, quae in contrarium facta intelleximus Reipublicae etiam Vestrae culpa contigerint, examinare nunc nobis in animo non est. Agitari complura in detrimentum Nostrum, et praeteritis antehac temporibus, et hodieque non ignorauimus quidem adeo, quam negligenda existimauimus, quod liberius imminere nobis liceret, tranquillandorum Nostrorum dissidiorum occasionibus. Tandem vero, cum eodem quoque momento, quo pacis consilia nobiscum ineunda perhibentur, et apud alios non exigua, in praeiudicium regni huius fieri cognoscamus, et ipsae Regis Vestri credentiales literae, non careant vilipendio Regis atque status Nostri, Illustrissimis Dominationibus Vestris, haec significanda duximus, vt illae iudicent, an sic nobiscum agi nunc oporteat, et num id, excitando, in vsum ac quietem communem, affectui nostro, congruat. 1655

Quicunque euentus votis nostris integerrimis mansurus est, literas hasce cupimus testes esse, sincerae et pacis ineundae, et securitatis nostrae conseruandae intentionem, illustrissimis Dominationibus Vestris, ex parte nostra fuisse detectam. Quae vti Nos, pro integerrimo nostro affectu in regni vtriusque incolumitatem, illustrissimas Dominationes Vestras ignorare noluimus, ita, de reciproco earum candore non dubitantes, reipublicae Vestrae salutaria quaeque precamur, et illustrissimas Dominationes Vestras optime valere cupimus. Dabantur Stockholmiae 8 Martii M DC LV.

Haec summa ad Polonos Sueciae senatorum. Obstupuit ad tantum verborum, non rationum, strepitum Poloniae senatus. Neque mora blande eisdem in haec vere concepta rescripsere verba:

Nos Senatores inclyti regni Poloniae, magni ducatus Lituaniae, illustribus, magnificis et generosis Dominis Senatoribus regni Sueciae, vicinis et amicis Nostris obseruandissimis, salutem et prosperam rerum incolumitatem. Senatorum Poloniae literae ad senatores regni Sueciae.

Illustrissimi, Illustres et Generosi Domini,
Vicini, Amici obseruantissimi,

Non veteris tantum inter inclyta regna hoc est instituti, sed conuentionum et pactorum fide stabilitum, vt quamuis Serenissimis Regibus Nostris non desint aliquae dissentiendi causae, Regna tamen haec amplissima, quae publicae conuentiones expresse voluerunt esse nominata, in eo debeant impendere curam ac solicitudinum vires, quatenus gentium ac populorum vtrorumque regnorum publicae sit prospectum tranquillitati, idque muneris, vel vtriusque gentis amplissimo senatui est commissum, vt, eo mediante, fida pax, et fides pactorum inconcussa maneat. Rite igitur atque ordine id a Dominationibus Vestris factum est, quod vetusto mori insistentes Vestrae illustrissimae Dominationes, de his quae ad communem regnorum quietem visum est pertinere, per literas suas, quas ab ablegato earundem non ita pridem accepimus, Nobis prout candor mutuus postulat, aperire voluerint, quod pronum, in vtilitatem publicam, studium, Vestrarum illustrissimarum Dominationum, vt gratissimo acceptamus animo, ita praeter omnem spem ac expectationem, imo meritum nostrum, intelleximus, Vestras illustrissimas Dominationes nos remissae curae pacis arguere. At nos conscientia pactorum tuti, iudicem orbem christianum non fugimus, nihil a Nobis commissum nec omissum esse, quod ad mutuam beneuolentiam, sacrosanctam pacto-

1655 rum fidem, inter hos Reges et populos facere videbatur. Quamprimum enim, *S. R. Maiestas*, Dominus Noster Clementissimus, rerum in Polonia potitus est, quamuis adhuc haud paucorum annorum induciarum continuandarum restaret spatium, auctor tamen Serenissimo Regi fuit hic senatus, vt interuentu Principum Christianorum pax solida et duratura vtriusque constaret populis. Quo nomine viri illustrissimi legati Ordinis Senatorii et equestris missi erant Lubecam, vt ea, quae pacis sunt, agerent. Quod vt factum est, ita studium legatorum nostrorum illustrissimorum, quo ferebantur in solidam coniunctionem inclytorum regnorum, viderunt Principes amici vtriusque gentis, et sinceritatis ac candoris nostri omni exceptione maiores extiterunt testes, ita vt, quamuis primus re infecta solueretur consessus, continuare eundem paucorum mensium interiecta mora, pacis studio non dubitarent. Quibus autem de causis et continuatus actus iste non sortitus sit optatum finem, id iudicii nobis non sumimus. Cum autem vltimis Standorffensibus pactionibus prouisum sit, ne ex: leuibus occasionibus in odia publica et bella exasperentur Reges et Regna nostra, ac non semel tantum, sed et iterum, durante interstitio, hi pacis publicae tractatus reassumerentur, et quamuis iidem non succederent, illaesae tamen ab vtrinque manerent induciae, Nobis auctoribus ablegauit in Sueciam *S. R. Maiestas* delegatum CANAZILIVM, qui et testaretur pronam suae Maiestatis voluntatem, et Vestram expiscaretur. Qui, quamprimum detulit hoc *Sacrae Regiae Maiestati* Domino Nostro Clementissimo, Vos non alieno animo esse ad reassumendos tractatus, et compendii causa inuitare, vt Sacra Regia Maiestas, Dominus Noster Clementissimus, et respublica, cum plena potestate legatos ablegarent Stockholmiam, qui ibidem de negotio principali transigerent, ipsa intempesta hyeme, occluso Oceano, misit ablegatum suum, generosissimum Dominum MORSTENIVM, qui aperte testaretur, non simulatam Maiestatis suae in pacis studium voluntatem, ac is idem, vt esset praenuntius futurorum legatorum, qui iam tum viri illustrissimi erant destinati. Quamuis enim satis graue visum sit *Sacrae Regiae Maiestati*, non intermedio loco reassumi debere tam grauissimum negotium, facile tamen assensa est *S. R. Maiestas*, cum non id tantum animo conciperet, vt per hos legatos vetusta componerentur dissidia, sed praecipue, vt, compositis iis, strictior amicitia et foedus perpetuum contra communes hostes iniretur. Qui legati, cum iam essent in procinctu moram promouendi, iter destinatum interposuit non habita accepti internuntii nostri notitia, de quo postmodum ex literis illustrissimarum Dominationum Vestrarum intelleximus, quod in conspectum Regis Vestri ne admissus quidem est, tum nec literae fidei ab eo acceptae, nec auditus a Rege Vestro, vt exponere posset Regis nostri desiderium sincerum pacis. Quo autem nomine reus fuerit hic internuntius, certe satis leui, vel Vobis ipsis iudicibus, si praeiudicium deponatis, ob intermissam vnam interpretationem, quae non a legibus pactorum est iussa, sed exemplo tantum eorundem pactorum inter nos inoleuit. Quod ipsum nec studio factum fuisse, in promptu Nobis erat, cum proxime praeteritas literas ad Serenissimum Regem Vestrum per generosissimum Kochium exaratas, legissetis e voto Vestro et intentione scriptas, cum ipse internuntius alias venturas e Polonia promitteret, atque promisso iam steterit. Cum certe tam leuis iste defectus, affectum ab vtrinque sincerum, ad conciliationem animorum, negotiumque stabiliendae pacis inter haec Regna perpetuae, turbare non debuisset. Quo factum est, vt nescii legati nostri, quo tandem res eruptura esset, subsisterent paulisper ad informationem internuntii, quo tandem dirigendum esset iter, cum iterum aliae expectantur literae e Polonia in Sueciam; Princeps legationis vir illustrissimus Castellanus Kiiouiensis fato cedit,

cedit, ac ita noua successit cura Serenissimae Regiae Maiestati, de surrogandis nouis legatis, qui et iam nominati sunt, his diebus abituri cum plena potestate a Serenissimo Rege et republica. Quod quidem negotium, longe grauissimum, quamuis optaremus tractari interuentu mediantium Principum, quod etiam ex pactis conuentis faciendum esset, et ne optime meriti de Nobis Principes, qui nobis iam operam suam semel impenderant, immerito a Nobis excludi videantur. Si tamen Serenissimo Regi Vestro, ac Vestris Dominationibus illustrissimis magis expedire communi tranquillitati videatur, eo compendio rem tanti momenti transigi, nec nos ab eo consilio alieni sumus, saltem tamen *Serenissimi Regis Christianissimi*, et Electoris Brandeburgici oratores in Vestra Regia existentes, adhibendos esse putamus. Interim vero non dubitamus de Serenissimi Vestri Regis, inter Reges vsitata humanitate, quod et grate iam nostrum ablegatum acceperit, atque eundem cum testificatione reciproci affectus, ac pronae in tranquillitatem publicam voluntatis dimiserit. Caeterum quemadmodum nihil antiquius habuimus, quam conseruationem publicae fidei initorum pactorum, ita declaratae illustrissimarum Dominationum Vestrarum erga Nos voluntati, parem studiorum significationem referimus, ac prosperrima omnia, diuturnamque incolumitatem ex animo precamur. Datae LOVICII 15 Maii M. DC. LV. 1655

LIBRI V. CAPVT V

SYNOPSIS

Caroli Ferdinandi, Poloniae principis, immaturum fatum. Idem Varsauiae tumulatur. Sarcophagi inscriptio. Comitia Varsauiae. Accusatur palatinus Smolenscensis deditae vrbis. P. Caruat S. I. praesagium. Dignitates ecclesiasticae distributae. Legati in Sueciam destinantur.

Haec summa literarum Poloniae senatorum ad Sueciae proceres. Sed ego a conuocatione, de qua superius innui, ac furenti Marte, ad luctuosa tantisper aliquot procerum transeo funera. Occurritque primum SIGISMVNDI Comitis a DÖNHOFF, Socaliensis gubernatoris, magni quondam Syradiensis palatini filii, quem vniuersa luxit Siradiensis prouincia. Hunc paulo post subsecutus est GREMBOSZEWSKI, Vrzendouiensis gubernator, quondam regis familiaris amicus, ad extremum hostis. Horum omnium luctuosius accidit, praematurum fatum CAROLI FERDINANDI, Poloniae Principis. Vnicus is augusto Regi frater, SIGISMVNDI III, ac CONSTANTIAE proles, Vratislauiensium ac Plocensium cum dispensatione Summi Pontificis, Antistes. Ratiboriensis ac Oppoliensis Dux; in spem regni viuebat, auctoritate apud Polonos, fama apud exteros clarus, adeo, vt Rex VLADISLAVS aeger valetudine, et adulantibus circum, qui finem regni adesse dicebant, si quid fato pateretur, responderit: *Habere subsidium rempublicam.* Rogantibus deinde in quo potissimum? cum duo adhuc restarent principes sanguinis? addiderit: *In* CAROLO FERDINANDO. Corpus defuncti apud religiosos societatis IESV Varsauiae in regia Masouiae, magna pompa et luctu tumulatum est. Addita sarcophago magnifica patrum inscriptio huiusmodi tenoris:

Donhoffii mors. Caroli Ferdinandi immaturum fatum d. 9 Maii.

Varsauiae tumulatur. 5. Iulii.

1655

Sarcophagi inſcriptio.

D. O. M.

Quicunque magna ſollicitus quaeris:
accede propius: magnum hic habes contractum
in exiguo ſpolium mortis.
CAROLVS FERDINANDVS Iagellonius
Poloniae et Sueciae Princeps hoc tumulo
clauditur.
Quantum dixi Principem cum CAROLVM
Ferdinandum dixi.
Quantus hic eſt tumulus Principem qui tantum
Capit?
SIGISMVNDO III. Poloniae Rege Auguſtiſſimo natus.
Oculis tunc grande quid ſpirantibus
Aulam Poloniae ſerenauit.
Nunquid omnium virtutum ſuauiſſima medulla
compactus Pater Rex, Filium Principem generare
potuit, non virtutum omnium lectiſſimo flore
concretum?
At non vna decoratum Corona ſanguinem
a Genitore traxit.
Abauum enim habuit GVSTAVVM, Proauum HENRICVM,
Auum IOANNEM, inclytos Sueciae
Reges.
CONSTANTIA Auſtriaca, Caroli Archiducis Tyrolenſis Filia,
FERDINANDI Caeſaris II. ſoror,
FERDINANDI Caeſaris III. Amita
Mater illi fuit.
Quantum hinc illi Decus acceſſit?
Cum Caeſares ſimul et Reges ſanguine miſtos
in ſe Vno circumferret?
VLADISLAVM IV. et IOANNEM CASIMIRVM
Poloniae et Sueciae potentiſſimos Reges
Germanos Fratres ſuos natu maiores
In ſolio ſalutauit.
Sed nitidum Sereniſſimae Proſapiae iubar
raro ipſe ſuarum fulgore virtutum auxit.
Caeſarea Ferdinandi II. Auunculi, et Regia
Sigismundi III. Parentis nominatione,
Vratislauienſis et Plocenſis Antiſtes
renunciatus, nihil antiquius habuiſſe
viſus eſt, quam vt hominem exutus
migraret in angelum.
Ne videlicet humanos illi humeros oneri ſubiiceret,
quod humeri vel angelici reformidant.
Ducatibus Oppolienſi et Ratiborienſi in Sileſia
cumulatus,
Sacram Praeſulis authoritatem addita Ducis maieſtate
Fecit auguſtiorem.

Neutri

Neutri tamen defuit: ex aequo se partitus vtrique. 1655
Principum nempe animarum munus est,
Vasti licet imperii, veluti magni corporis
membra omnia aequaliter informare.
Clarae Tumbae praefuit Administrator, Praepositus
Miechouiam rexit, prudentia et charitate pari.
Non enim est solum Principis virtus maxima,
nosse suos, sed eosdem etiam amare.
Suae monumentum immortale munificentiae
Domum professam Societatis IESV Vilnae
in Lituania amplissimo subsidio stabiliuit.
Non potest proinde nobile CAROLI FERDINANDI nomen
aliquando silere fama: quod in omnem aeternitatem,
facunda marmora praedicabunt.
Ingeniosam nobilium adolescentum indolem,
non vno in Athenaeo bonis instructam artibus
vidit Polonia ipso liberaliter suppeditante
sumptus.
Sic errata studuit corrigere fortunae, quae
ingenia illustriora, non raro vel negligit, vel
non videt, genio semper solita regi caeco.
Rempublicam difficillimis belli temporibus,
contra Rebelles, copiis et auro iuuit.
Religiosas familias, et cuiuscunque Ordinis
mortales rerum inopia oppressos erexit,
non amica minus quam liberali manu,
foeneratus ita DEO dum pauperi
largiebatur.
Sic hominum vniuersitate obaerata in censum
certi titulo Vadimonii iam cesserat
ipsa Diuinitas.
Cuius aeque debitam, atque exoptatam, vt iniret
possessionem, dum votis omnium expetitur
immortalis, importunae mortis inuidia
eripitur Vitae.
Magno mortalitatis damno miserioris, quae
viuacissimo ipsius beneficentiae spiritu
recreabatur.
Recusato maiorum sepulchro Cracouiae,
Voluit Varsauiae sepeliri, vnus ipse.
Regibus animi magnitudine non impar,
Regium ibi sepulchrum facturus,
vbi iaceret.
Iacere voluit apud Patres Societatis IESV,
ab iis se diuelli non passus, in morte, quos
dilexerat vnice, dum viueret.
Obiit VISCOVIAE Anno M. DC. LV. die IX Maii.
Aetatis suae XLII.
Abi iam Viator,

1655

Vt plura laudum alibi legas encomia, neque enim
totus hic iacet, qui gloriosi nominis fama,
vbique terrarum viuit

CAROLVS FERDINANDVS 65).

Comitia Varsauiae d. 19 Maii. Accusatur Palatinus Smolenscensis, deditae vrbis. P. Caruat S. IESV praesagium.

Redeo ad comitia, a quibus morte Principis digressus sum, quae, vt innui, Rex in maximo tunc animi, totiusque regni luctu celebrauerat, principio et exitu admodum turbida, quasi expiratura. Occasionem autem palatinus dederat Smolenscensis, PHILIPPVS OBVCHOWICZ, quem dediti Smolenscii auctorem, vniuersa tunc incusabat respublica, donec, adnitente rege, sopiretur negotium, dilata quaestionis causa, ad sequentia ordinum comitia. Palatinus nihilominus tunc praesens, senatorio loco cedere iussus est. Pridie comitiorum satis docte et pathetice concionem habuit, pater CARVAT societatis Iesu theologus, regius ecclesiastes, accepto argumento ex Isaiae 51 capite. *Eleuare, eleuare, consurge Ierusalem, quoniam ebibisti de manu Domini calicem irae eius, bibisti ad satietatem, bibisti vsque ad faeces, non est inuentus, qui te sustentet, de filiis quos genuisti, non est inuentus, qui tuam apprehendat manum, de filiis, quos enutriuisti etc. etc.* Subiunxit finem instare patriae peccatis, vindictam reposcentibus. Tandem resipiscentiam, diuinique irati Numinis reconciliationem proponebat, finito in haec verba sermone: Vbi, inquit, cessabunt humana, diuina procul dubio appropinquabunt auxilia.

Dignitates ecclesiasticae distributae.

Auxerant comitiorum frequentiam Lituani Proceres, RADIVILVS, GONSIEVIVS, SAPIEHA, PACIVS, praeter Poloniae optimates, LVBOMIRSCIVM, LESCYNIVM, OPPALINIVM, KOBIERZICIVM, KRASINIVM, DZIALINIVMque. His accessit frequens ecclesiasticorum senatus. Duo archiepiscopi, cum sex episcopis. Initio itaque comitiorum, sopita ad tempus palatini causa, rex Plocensem cathedram IOANNI GEMBICKI, Culmensi tunc offert antistiti, promoto ad Culmensem LESCYNIO, Kiiouiensi episcopo tunc temporis. Cathedra Kiiouiensis THOMAE VIEISKI, praeposito Varmiensi, abbatiae Plocensis cessit administratori. Reliqua quoque sacerdotia, in hunc modum distributa sunt: Miechouiae praepositura, quae quinque aureorum excedit millia annui reditus, KORYCINIO, Cracouiensi canonico: Clarae Tumbae abbatia, Leopoliensi Archiepiscopo, Paradiensis NIEBOROVIO, defuncti Principis cancellario.

Legati in Sueciam destinantur.

Consultatum deinde de legatione in Sueciam ablegando, ZBIGNAEO GORAISCIO per eos dies in bonis suis extincto, qui legati munus, paulo ante in se susceperat. Etenim nuntiabatur parari Sueticas legiones, quae superiorem inuaderent Poloniam, destinatamque excidio Posnaniam. Ergo omnium calculis palatinus eligitur Lenciciensis, IOANNES comes de LESZNO, vna cum ALEXANDRO NARVSZEVIC, referendario Lithuaniae, Lidensi gubernatore, qui iter mari aggressi STOCKOLMIAM, regiam Sueciae, secundo vento appulere. Excepti a proceribus regni illius magno cum applausu.

LIB. V.

65) Haec sarcophagi inscriptio non adulatorio, sed re ipsa historico stilo exarata. Ex historia enim scimus Polona, CAROLVM FERDINANDVM, omnes principis virtutes vita factisque expressisse, posteritatique omni exemplar boni principis reliquisse imitandum. Tam eximium est bene audire a posteris, et si omnia, quae terrarum orbis continet, futilia sint, hoc vnicum magnum bonum esse videtur, cui tanta sit concessa a Deo felicitas, vt viuus et mortuus in omne aeuum homines virtutem doctrinamque possit edocere.

LIBRI V. CAPVT VI

SYNOPSIS

Comitia finita. Legati in Sueciam proficiscuntur et Stockholmiam veniunt. Residentes salutant. Rosenhemius Senator Sueciae bellum Polonis declarat. Respondet palatinus. Naruszewicz regem Sueciae salutat. Respondet cancellarius Sueciae. Palatinus reginam inuisit. Cancellarius legatos inuisit. Eius de bello sensus. Respondet palatinus. Suecis offertur pax etiam iniqua. Cancellarius silet. Palatini ad cancellarium Sueciae verba. Legati regi Sueciae valedicere volunt. Tractatus incipiunt sed non finiunt. Armistitium petunt Poloni, nec impetrant. Polonorum manifestatio. Regi valedicunt Poloni et munera accipiunt. Rex Sueciae in Pomeraniam nauigat, legati in Poloniam reuertuntur.

Interea comitia terminabantur trigesima postquam incoeperant die, in quibus generalis motus nobilitati indictus per vniuersum regnum, contra hostilia appropinquantia agmina. Iam enim furentes, ac omnis humani diuinique iuris violatores Cosaci Camenecum obsederant, nec, parte ab altera, feriabantur Moschi, MINSCIO iam in fauillas redacto. Miles quoque tunc ex LANEIS [66]) colligi iussus, vniuersa subscribente nobilitate, atque clero. Lex sumtuaria Lycurgi Numaeque promulgata, cuius postea executio in instanti euanuit. Lectae quoque Chani Crimensis literae, quibus omnia pollicebantur facturum se, si respublica tantum conscriberet exercitum, qualem sub BERESTECKO obstupuit Russia. Caeterum exiguo, aut fere nullo Polonorum comparente exercitu, non teneri se pro Polona republica vltro oppetere, perireque in alterius victoria. 1655

Eo modo finita sunt Poloniae comitia, in quibus illud quoque memoria calamoque haud indignum accidit, quod certe stupebit posteritas, inuentum fuisse audaciorem iuuenem KRASINIVM familia, qui terrestris legati tum functus officio, contradicentem sibi LASOCIVM genere itidem natalitiisque illustrem iuuenem, primo conuitiis adortum, ad extremum stricto eundem petiit ferro; ictus tamen inclinatione corporis a Lasocio euitatus, inanis excedit; non ideo tamen desiit Krasinius, inuolansque in os Lasocii, eadem celeritate, qua coepit, opus perfecit, acerba manu percussa Lasocii gena. Et haec facta praesente rege, pleno senatu, totaque republica, impune, quis non miretur, male quoque de tam inordinata auguraretur Polonia? Fuerat quidem in speciem in Krasinium animaduersio, sed illa, instante palatino Plocensi, patruo, post aliquot euanuit horas. Eo peracto scenae epilogo, digrediebantur a rege optimates, paulo post sub signis alterius comparaturi regis, in perniciem sui, propriaeque patriae. Tunc quoque primo modus regnandi coepit in Polona aula, hactenus exosus, altius secreta celandi. Comitia finita.

Turbidis finitis comitiis, iustisque persolutis CAROLO FERDINANDO, fratri optimo, rex vnum totus sequi decreuerat Martem. Inde nouo feruore, nouo consilio, nouis etiam viribus dimicare statuerat, si non processissent optata ac oblata cum Sueciae rege foedera, hocque consilio Germanus miles ex Lituania redire iussus est in Prussiam. Ipse Mariaeburgum properare quantocius decreuerat; praemisso ante aduentum Hungarico peditatu, Germanorumque selecto equitatu.

Abeunti

66) Iam dixi, quod *laneus*, vox barbara, iugerum seu *mansum* significet. Miles igitur *ex laneis colligi iussus*, idem est, ac si auctor dixisset: miles ex contributione agraria, vulgo in lingua Polona LANOWE dicta, colligi iussus.

1655 Abeunti Varſauia, nuntiatur legatos Poloniae Gedanum rediiſſe, ac propediem, ſi per regem ipſum liceret, futuros Varſauiae. Admonitus periculi ea denuntiatione rex paululum ſubſtiſtit, certiora a legatis opperiens reſponſa.

Legati Poloni in Sueciam proficiſcuntur. Stockholmiam veniunt. Reſidentes ſalutant.

Sed Poloni legati, vigeſima nona Iunii Olandiam praeteruecti, nuntium illico miſere cum literis Stockholmiam, qui adfuturos diceret legatos. Reſcripſere Sueciae proceres, gratiſſimum fore legatorum aduentum, ſimul quoque miſſi ſunt, qui hoſpites ſalutarent, regioque exciperent hoſpitio. Summa itaque magnificentia excepti ſunt legati, iisque primis quinque diebus regio ſumtu omnia abunde ſuppeditata, ſecretario legationis interim inuiſente ac ſalutante legatos, Gallicum et Danicum, nec non Reſidentes in aula Stockholmiae, Caeſareum, Portugallicum, Brandeburgicum et Curlandicum. Sed nec ii humanitatis officio vinci ſe a Polonis paſſi, paria hoſpitibus reddiderunt humanitatis officia: innuente Gallico legato, aduentu Polonorum, aliquantulum imminutum eſſe iratum Sueciae regis animum. Caeterum, antequam ad regis admitterentur conſpectum, ROSENHEIMIVS BANNERVSque, ambo Sueciae ſenatores inuiſere Polonos, priorque Roſenheimius, in haec praeconcepta locutus eſt verba:

Roſenheimius bellum Polonis declarat.

Sereniſſimus ac Potentisſimus Rex Sueciae, Dominus Noſter Clementisſimus, per me, atque etiam collegam meum Excellentiis Veſtris teſtatum eſſe cupit, aduentum ipſorum, ſimul quoque Sacrae Regiae Maieſtatis Poloniae animum, admodum ſibi gratum eſſe, atque adeo nihil velle intermittere, quod ad cognoſcendum vicisſim ſtudium, et optimae voluntatis ſuae propenſionem ab Excellentiis Veſtris expectari poſſet. Hoc tamen vnice dolet, quod cum plures etiam nuntii hic comparuerint, qui ſolidam partis vtriusque compoſitionem pollicebantur, id ad hoc vsque tempus protractum eſſe, cum interim Suae Maieſtati ea, quae ſunt iuris gentium agere, et ea, quae hactenus ad hunc finem non fecerunt, vindicare neceſſum ſit. Nihilominus non recedit ab eodem etiamnum ſtudio, vt id negotium, ſub armis vtrinque iam fulgentibus et clypeo, tractari posſit. Quoniam vero Regia Maieſtas itineri iam accincta eſt, id Excellentiis Veſtris conſiderandum relinquit, vtrum hic (quod iam vix fieri poteſt) an ſub armis et clypeo id negotium agere velint? id omnino Excellentiis Veſtris notum eſſe cupiens, ipſam Maieſtatem, tam hic, quam vbique ſtudium pacis ſectari, et ad eam pronum ſemper animum habere. Qua in parte nobis, voluntatem Excellentiarum Veſtrarum intelligere, atque etiam ſibi referre iusſit.

Auide excepere Roſenhemii orationem Poloni legati, neque mora in haec fere extemporanea verba reſpondit Palatinus:

Reſpondet Palatinus.

Inopinata ſane nobis ea Sereniſſimae Maieſtatis Sueticae venit ſignificatio. Primum enim reuocatis iis, quae Lubecae acta ſunt, non noſtra ſolum, ſed ipſa etiam Excellentiae Veſtrae ibidem tum praeſentis conſcientia fatendum eſt, difficultatem negotii illius ſanciendae pacis perpetuae, non modo per mediatores Principes et reſpublicas, verum etiam per ipſas partes vtrasque agnitam fuiſſe. Nihilominus illinc ita pacatis et coniunctis etiam, atque contentis animis, ab vtrinque ipſa Excellentia Veſtra teſte diſceſſimus, vt nulla ſubinde animorum mutatio ſperari potuiſſet. Cum vero tractatus ipſi pacis perpetuae ex praeſcripto induciarum, ſemel atque iterum reaſſumi debuiſſent, quod de pluribus etiam vicibus intelligendum eſſe nemo ambigit, huic negotio continuando, tempus adhuc iuſtum et ſufficiens reſtare videbatur. Praeſertim cum vigore ipſarum induciarum, etiamſi tractatus huiusmodi non ſucceſſiſſent, tamen induciae ſemper ſaluae et illaeſae eſſe debuiſſent. Ad quas abrumpendas, cum nullae iuſtae contra Nos adduci poſſint rationes, admodum mirum eſſe nobis debet, Excellentias Veſtras ſub clypeo armorum nobis tractationem pacis offerre, cum

ſub

ſub clypeo induciarum, non iniuriarum, tractare debeamus. Neque huc ſolummodo huius negotii, ſed etiam maioris firmandi nexus, et neceſſitudinis gratia, ab Excellentiis Veſtris inuitati venimus: quin etiam tanta humanitate excepti ſumus, quantae vtrum ea Excellentiarum Veſtrarum ſignificatio, reſpondeat, illarum ipſarum iudicio relinquimus. Porro quid ad huiusmodi propoſitionem reſpondeamus deliberandum nobis eſt. Quam tamen deliberationem noſtram breuiter expedire, et Excellentiis Veſtris aperire non negligemus. 1655

Sequenti deinde die, quae ſeptima Iulii erat, reſpondere Poloni, per legationis ſecretarium, ROSENHEMIO BANNEROque, Sueciae ſenatoribus: *Se inſtructioni regiae, et mori omnium aularum et gentium inſiſtere, atque inprimis audientiam regiam poſtulare, et quocunque iam in ſtatu res ſint, ea quae ad amicitiam vtriusque regni pertinent, ſibique commiſſa ſunt, exponere velle.* Quod illi regi ſuo ſe relaturos obtulerunt. Hora itaque diei vndecima, miſſae rhedae duodecim, vna cum Roſenhemio Banneroque, quibus obuiam proceſſit etiam Marſchalcus, eoque modo ad regem in ſolio conſiſtentem deduxit. Rege aliquot paſſibus erga legatos progeſſo, et ad ſolium reuerſo, ALEXANDER NARVSZEWIC M. D. Lituaniae referendarius, latina facundia paucis multa complexus, perorauit. Vicinitatis iura memorans, deceſſorumque pacta, ſaepius ingeminans. Cui Sueciae cancellarius in hunc conceptum reſpondit modum: Naruſzewic Regem Sueciae ſalutat.

Regem ac regnum hoc nihil magis ſemper deſideraſſe quam pacem, et vetuſtam illam vtrorumque regnorum renouandam amicitiam, ac proinde ſibi ſtudium huiusmodi Regis atque reipublicae Polonae, nec non etiam aduentum Dominorum legatorum eſſe gratiſſimum, cum quibus ita aget Rex et regnum hoc, vt ipſi ſinceritatis eius teſtes eſſe poſſint. Reſpondet Cancellarius Sueciae.

Allocutus deinde palatinum rex, vehementer ſciſcitari coepit, de regis ſacra valetudine, tum et de aliis, quae in ſpeciem humanitatis omittere nec barbari ſolent.

Luce proxima palatinus vti reginae Poloniae marſchalcus, Sueciae inuiſit reginam, nomine dominae ſuae, a qua eidem reddidit literas, quas illa muliebri excepit comitate, ſollicita in ſpeciem de eiusdem valetudine, quam vbi bene valere intellexit, hilariori vultu quam antea exhibito, legatum dimiſit. Anxios tunc habebat Polonos Sueciae regis, haec ſub clypeo armorum tractatio pacis, nec minus admirationi fuit, tanta Succorum in Polonos, vt in hoſtes prodigalitas, vnde attonitis, et fatali morbo medicinam ab vtrinque exquirentibus, ſuperuenit Sueciae cancellarius, vna cum magno DE LA GARDE, theſaurario, ac BIELKE, ſecretorum arbitro. Hi miſſos ſe a rege dixerunt, qui heſterna a Polonis propoſita melius digererent puncta. Aſſenſit palatinus regio voto, repetiitque heſternam propoſitionem, adductis rationibus contra Moſchum, cuius perfidia regi regnoque Sueciae pariter metuenda eſſet. Cui cancellarius Sueciae ex parentis codice, quem ad ſubleuandam attulerat memoriam, tanquam e rationario imperii reſpondit: Palatinus reginam inuiſit. d. 8. Iulii. Cancellarius legatos inuiſit, eius de bello ſenſus.

Nihil quidem Regi deſiderabilius fuiſſe, et eſſe ipſa pace, inter haec inclyta regna, quae fundamentum amicitiae eſſe debet, ſed cum iam aduentum DD. legatorum omnino non ſperaſſet et ſe itineri accinxiſſet, in hoc primam difficultatem verti. Iam enim eo ventum eſt, prout nuper DD. legatis nuntiari fecit, vt arma in Poloniam inferre coactus ſit, idque grauiſſimis ex cauſis, quae DD. legatis conſtabunt, et etiam toti orbi palam fient. Vt enim alia multa omittantur, meminerunt bene CROCOVIO cum exercitu, per ditiones Polonicas, cum magna incommoditate exercitus Suetici, tranſitum permiſiſſe, tormenta certis in locis defodiſſe, BOTIVMque in Liuoniam certa cum caterua miſſum, tractatus Danicos ratione Oſiliae inſulae, (de quo extant originales literae) impediuiſſe: et nuper de mari Balthico cum Hollandis tractauiſſe: inſuper MORSTINIVM, cum illis ipſis, propter quae bella geſta ſunt, irritamentis, ad

1655 hoc regnum misisse. Vnde rex et regnum aliter facere non poterant, nec debebant, nisi vt securitati et tranquillitati suae, tali modo prospicerent. Interim tamen Regem suum omnino optare pacem, si modo sincere de ea ageretur, sed cum iam tractationem huiusmodi locus et tempus ob dispendium Regis, non exiguam exercitus partem hic habentis, et momenta bellorum, non admittant; optare vt DD. legati, vel alium locum eligerent, vel Regem in Pomeraniam comitarentur, vbi eo maiori spatio et commoditate tam graue negotium tractari posset.

Respondet Palatinus.

Haec memoranti cancellario respondit palatinus:

Causas tam insperati contra rempublicam nostram progressus, a Domino cancellario productas, non solum plerasque inueteratas, sed et omnes iustitia et aequitate plane vacuas esse, seque et rempublicam in his conscientiam habere immunem. Quod attinet ad CROCOVIVM, nullis pactis stringebamur, vi quorum illi pacificum transitum negare debuissemus, sed cum nobis non constaret, quo animo ipse tunc ditiones regni armatus, sine quauis denunciatione propria sua auctoritate ingressus esset, copias certe nostras illi opposuissemus, si aliquas tunc in propinquo habuissemus; sed cum aliter fieri non poterat, id etiam cum iniuria, nostra ex parte, sustinere debuimus. Posnaniam tamen eidem intrare non permisimus, donec certos obsides de pacifico et indemni transitu suo dedisset. Et nonne Bannero quoque Vestro cum suis et reliquorum militum pignoribus, ac mille ducentis militibus, per regnum nostrum, vltro et beneuole transitum permisimus? Imo eundem omni humanitate excepimus. Non enim ad contrarium, aut imperio, aut per pacta cum vtrisque habita, obstricti sumus aut fuimus. Factum BOTII inscia republica, vna cum VLADISLAO rege extinctum est. Nec talia a Vobis in tractatibus Lubecensibus proposita fuerunt. De tormentorum defossione, et Osilia insula prima vox est, quam ex ore Excellentiae Vestrae excipio. Nec de Hollandicis tractatibus multum mihi dicendum est, cum ad eos nullus reipublicae consensus accesserit. Cum vero semper suspicaremini de Regibus nostris, idcirco rempublicam nostram fideiussorem pro illis esse voluistis, cum eaque simul foedera induciarum pepigistis, vt Regibus talia non permitteret, quod et factum est, adeo vt nullam causam iustam abrumpendi foederis contra nos protendere possitis. Quantum ad MORSTINIVM, et tituli occasionem: Scimus Regem Anglum, Franciae, Danum, Gothorum et Vandalorum, Gallicum, Polonorum titulo, et alios per multa tempora, etiam ex nullo aut leuissimo praetextu vsos, non tamen bella ex his gesta esse. Sed his in partem sepositis, cum sincere ab vtrinque agendum sit: proponite media: *Etiam cum aliqua commoditate Vestra, dummodo cum decore et dignitate Regis et reipublicae nostrae,* vt inde sinceritatis nostrae argumenta capiatis. Quod, etsi magnitudo, negotii aliter exigere videatur, vel in aliquot tamen dierum spatio ab vtrinque demonstrari possit: Et vt materia huiusmodi durior, suauius procedat, fiat haec si non per mediatorem, saltim per interpositorem aliquem, qui mentes partium ab vtrinque referat.

Suecis offertur Pax etiam iniqua.

Cancellarius silet.

Talibus argumentis cancellarii Sueciae rationes confutabat palatinus. Fuitque illa tam solida confutatio, vt cancellarius palam fassus sit, opus esse ad respondendum parente suo, qui melius istarum rerum gnarus fuerat. Subrisit deinde interpositoris audito nomine, proponenda potius censendo media, quae ille regi suo se relaturum declarauit. Ita eo die sessio finita est, quam excepit Polonorum Gallici legati reciprocum humanitatis officium, cui omnia praemissa retulere fideliter. Ille operam omnem pollicitus, regem tunc adiit,

adiit, cum eoque sub vesperam, extra vrbem rheda vectus multa de Polonis disseruit, effecitque, vt rex in speciem pacis abitum suum differret in quintam vsque diem. Interim secreta miscebantur consilia, nemo comparebat, qui palatini responderet rationibus, aut coepto negotio finem imponeret, omnes bellicae accincti profectioni, bellum cogitarunt, pacem oderant. 1655 d. 9 Iulii.

Palatinus, vbi vidit, rem eo iam deductam esse, vt non nisi armis decerni deberet, Suecos pacem ridere, bellum voluere, cancellarium adiit, multisque disseruit: Discessum huiusmodi non esse ad pacem, imo ad exacerbationem et incommoda vtriusque nationis. Non enim status nostri adeo desperatas esse res, vt conseruationem nostri deponendam esse nobis existimemus. Romani vni inclusi capitolio, tandem hostes suos deleuerunt. Gallia ab Anglis tota occupata et obsessa, tandem Aurelii vna ad defensionem inclamante virguncula, cum pernicie hostium suorum sese vindicauit. Et quis nouit sensum Domini? cuinam nostrum, an etiam vtrique ruina abunde expectanda sit? Non quidem nos cum gloria et vanitatibus huiusmodi huc venimus, non tamen virorum officium deponere debemus, ideoque, si pacem ad quam vocati sumus, hic non reportauerimus, Dei arbitrio hoc negotium committere debebimus. Deinde audientiam petiit regis, cui iam vltimo valedicere vellet. Assensit cancellarius palatini postulato, eumque verbis ad pacem pronis, re autem ad discessum composita, affatus, ad limina domus deduxit, regii colloquii constituto ei tempore hora tertia pomeridiana, quam praeuenit status secretarius CANTERSTEINIVS, requirens a legatis, nomine Suedici senatus, vt autographa mandatis libere agendi instructa, vna cum apographis, commissariis mitterentur. Adiunxit tractatus pacis hic inchoandos, commodius autem in Pomerania ob propinquitatem loci perfici, et felicius concludi posse. Ad haec palatinus: Vbi, inquit, incipiendum, ibi concludendum censeo. Etsi enim magnitudo negotii tot annis congressus fatigasset, vnam tamen horam, si mutua adsit voluntas, feliciorem esse posse, praesertim cum nobis amicitiae fructus hinc, non e Pomerania sperandi sint, et induciarum mens est, vt emollitis, non exacerbatis animis, tractetur pacis negotium, quod inter arma sine exacerbatione fieri non potest: Imo ipsa inter arma tractatio impossibilis videtur. Autographa cum apographis interim deferente commissariis secretario legationis, receptis autographis apographa ibidem reliquit.

Palatini ad Cancellarium Sueciae verba.

Legati Regi Sueciae valedicere volunt.

Ventum est ergo citra verborum ambages, citra solennitatum inania, citra denique dicta laesura, ad ipsa negotii capita praecipua, de iisque actum est tribus sessionibus.

Tractatus incipiunt; sed non finiunt.

Primo autem omnium refutauit palatinus ea omnia, quibus ruptam ex parte Polonorum induciarum fidem esse, cancellarius Suedicus asserebat. Postea de iure regni, mox de Liuonia actum est. Interim ita procedere videbatur negotium, vt non adeo multis diebus confici potuerit, si rex Sueciae moram aliquam itineris sui decreto iniici passus fuisset. Sed ille nullis rationibus, nulla suada permoueri potuit, vt maneret diutius. Praecipue vero obtendebat, res suas et regni, requirere omnino suam in Pomerania praesentiam, porro executionem eorum, quae a legatis Poloniae et delegatis suis transacta fuerint, melius istic fieri posse, si ipse haud procul abesset. Non dissimularunt Poloni, displicere sibi nimiam regis festinationem, in medio curriculo relicturam tractatus. Cum illum tamen immobilem et certum prorsus eundi viderent, fieri aliter non potuit, quam vt in alium conuentum extra Sueciam habendi consentiretur vtrinque.

Postulauere deinde Poloni, armistitium vt esset interim, neque vero decorum, imo contra omne fas esse, strepentibus iam armis, tractare illa, quae sub induciarum clypeo tractari debuissent pacis negotia. Sed Suecis non est visum e re sua, motum semel gladium statim recondere. Ergo post multa ab vtrinque iactata, ad extremum conuentum fuit, vt decima quarta Augusti stylo nouo, denuo legati STETINVM conuenirent, et coepta perficerent, prout ex Polonorum manifestatione haec clarius patent.

Armistitium petunt Poloni nec impetrant.

Nos Serenissimi et Potentissimi Principis ac Domini, Domini IOANNIS CASIMIRI Poloniae Regis, Magni Ducis Lithuaniae etc. etc. Domini Nostri Clementissimi, et reipublicae Polonae legati, extraordinarii, IOANNES comes

Polonorum manifestatio.

1655 comes de LESZNO, palatinus Lencicienſis, Mariaeburgenſis gubernator, et ALEXANDER NARVSZEWICZ, M. D. Lituan. Notarius, Lidenſisque gubernator, notum teſtatumque facimus, quod, cum a Sereniſſima Maieſtate et republica Polona, ad Sereniſſimum et Potentiſſimum Dominum Dominum CAROLVM GVSTAVVM, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, Magnum Ducem Finlandiae etc. ablegati ſimus, vt de pace perpetua, et Vtriuſque Regni commoditatibus ageremus, et tractaremus, ac coeptos iam per Nos ab vna, et illuſtriſſimos, illuſtres, magnificos ac generoſos eiusdem Sereniſſimi et Potentiſſimi Regis et Regni Sueciae commiſſarios, Dominum HENRICVM OXENSTIERNA comitem Moreae auſtralis, liberum Baronem in Kinuncko, dominum in Tydoo, Vibii et Subſtad, nec non iudicem prouincialem occidentalium Norlandiarum Lapponiaeque, Horredaliae et Templiae Dominum, MAGNVM GABRIELEM de la GARDIE, comitem in Leckoo et Arrenſturii, liberum Baronem in Eckholmen, Dominum in Rolka, Kyda, Hapſala, Runſza etc. S. R. M. regnique Sueciae theſaurarium, gubernatorem Liuoniae, exercituum in Liuonia, Eſthonia, Ingermania, ſupremum praefectum, academiae Vpſalienſis cancellarium, in Vormlandia et Dalia legiferum. Dominum GVSTAVVM BIELKE, liberum Baronem in Compo, Dominum in Vſara et Aeberoo, ſupremi dicaſterii regii Stockolmienſis conſiliarium, omnes S. R. Maieſtatis regnique Sueciae ſenatores, nec non Dominum LAVRENTIVM CANTERSTEIN, haereditarium in Bogaw, et Richolm, S. R. M. ſecretarium ſtatus, ab altera partibus, tractatus ob magnitudinem grauitatemque negotii, et diſceſſum ſereniſſimi et potentiſſimi Sueciae regis, hic Stockolmiae perfici nequeant, idcirco cum abrumpi eosdem, ab vtriuſque partis inſtituto alienum ſit, ita conuentum vtrinque eſt, vt STETINI in Pomerania dicti tractatus ſint continuandi, et redintegranda eorundem continuatio, quarto die ſtylo veteri, menſis Auguſti huius anni. Eaeque rationes diuina fauente gratia ineundae, quae ad ſupremam manum tam ſalutari negotio imponendam facere poſſint. Actum Stockholmiae, quarta die menſis Iulii ſtylo veteri. Anno milleſimo ſexcenteſimo quinquageſimo quinto.

Regi valedicunt Poloni. Munera accipiunt. Rex Sueciae in Pomeraniam nauigat, in Poloniam reuertuntur legati.

Sequenti deinde die palatinus regem adiit, a quo perhumaniter exceptus eſt, vbi tamen ad negotii principalis mentionem ventum ſuſpenſis verbis rex vſus eſt, dubioque reddito reſponſo, palatinum dimiſit, vna et Naruszeuicium onuſtos donis, quae octo aureorum nummorum excedebant millia, vna et promiſſis, quibus regna capiuntur, non aliter ac viſco volucres, aut hamo piſces. Tali ratione vterque ab inuicem digreſſi ſunt, Rex Sueciae Stetinum in Pomeraniam, Polonorum legati Gedanum in Pruſſiam.

LIBRI V. CAPVT VII

SYNOPSIS

Rex Poloniae ſollicitus de bello Suedico. Literae Witembergii ad palatinatus maioris Poloniae. Reſponſum ad Vitembergii literas. Pacis conditiones Polonos et Suecos inter. Poſnania ſequitur exercitus Poloni deditionem. Eius deſcriptio. Branecius victima cadit. Tota maior Polonia Suecis ſe dedit Varſauiae timor. Regina Cracouiam diſcedit. Czarnecius regi Polono ſe coniungit et Caliſſii Polonos profligat. Sueciae rex Poſnaniam ingreditur. Manifeſtationem vulgat. Literae Sueciae regis ad Caeſarem Ferdinandum III.

Rex Poloniae ſollicitus de bello Suedico.

Audito Polonus rex legatorum reditu, certus quoque de Suecorum hoſtilitate, expeditionem generalem bellicam vniuerſae indicit Polonae nobilitati, ſimul quoque inſtantis periculi admonet vicinos principes, miſſo ad ſacratiſſimum caeſarem ſacro oratore, Culmenſi

mensi antistite, qui auxiliares sollicitaret copias. Romam quoque expediuerat MONKOVIVM ad summum pontificem ALEXANDRVM VII, nec non in Hispaniam ad auunculum regem, caeterosque Italiae ac Germaniae principes. Scripsit et Galliae regi, quid eius foederatus moliatur princeps. Nec hoc satis, missi Byzantium legati, ad magnum Orientis imperatorem, rogaturi suppetias. Expedito cursore ad Chanum Crimensem, sollicitati Cosaci ad mutuam concordiam, Hungari ad mutuam victoriam, Germani ad mutuum subsidium. 1655

Haec dum aguntur magno cum strepitu, maiori cum tumultu in Polona aula, WITEMBERGIVS callido RADZIEIEVII, qui tunc ab exilio redibat, vsus consilio, congregatis, ad Husce oppidum, maioris Poloniae palatinatibus, iuuentuti in haec verba scribit:

Illustrissimi et excellentissimi Domini,

Literae Witembergii ad palatinatus maioris Poloniae.

Qualiter illustrissimus Dominus, HIERONYMVS de Radzieiewice RADZIEIEWSKI, regni Poloniae vicecancellarius intercessionem suam apud me interposuerit, ex propriis suis ipsi cognoscent literis. Cum itaque indubiam spem foueat, Dominationes Vestras auertendorum imminentium grauium incommodorum causa, nonnullos mihi in occursum missuros, eaque media proposituros, quibus ii, qui protectionem subire in animum induxerunt, conseruari queant, nolui ipsi, iterumque serio vrgenti, literas hasce ad Dominationes Vestras, in securitatem eorum quos missuri estis, denegare: pro mea parte vnicuique tutelam S. R. Maiestatis, Domini Mei Clementissimi, amplecti cupienti, conseruationem suam haud inuidendam censeo, et illustrissimo vicecancellario promisi, me, si ex iis aliquos ad me ablegare decreuerint, Dominationes Vestrae, eos non modo secure ac tute admissuros, sed et propositionem ipsorum libenter auditurum, ac desuper secundum exigentiam negotii, et prout ratio belli postulare videbitur declaraturum, eosque pariter secure ad suos dimissurum. Quod Dominationes Vestras latere nolui, quibus de caetero incolumitatem apprecor. Dabantur Stetini. Duodecima Iulii M. DC. LV.

Haec summa Witembergii literarum, quibus adiecit et proprias Radzieieuius, multorum ante ab innocuo principe alienatum obseruans animum, praecipue CHRISTOPHORI OPALINII, Posnaniensis Palatini, cui iam pridem secretum perdendi patriam reuelauerat. His igitur literis nobilitatem a rege abstrahere, perfidiam a subditis extorquere agitauit; et vtrumque obtinuit, a maleuolis, pridem regio infestis nomini, prout in tempore memorabo. Ergo literis Witembergii in haec verba rescripsere palatini:

Illustrissime et excellentissime Domine,

Responsio Poloniae ad Witembergii literas.

Literas Dominationis Vestrae ad Ordines palatinatus Posnaniensis et Calissiensis datas die hesterna accepimus, ad quas illico respondere nobis visum est. Latere Dominationem Vestram non putamus, ante aliquot hebdomadas ex vi pactorum inter haec duo regna initorum, tum et pacis, perpetuaeque tranquillitatis studio (ad quam nos licet ex se promptissimos, epistola senatorum regni Sueciae, ad senatum nostrum nuper missa eo magis accendit) legatos cum suprema ad tractandum et concludendum, facultate a tota republica ad serenissimum Regem Vestrum, ablegatos esse, qui negotium hoc, aeternum duraturae pacis, Deo adspirante, conficerent. Cum vero ratio status nostri, et huius reipublicae constitutio vetet, ne inconsultis reliquis eiusdem reipublicae membris, priuatos aliquos commissarios, praesertim in re nos ipsos concernente, ablegemus; nullatenus dubitamus, legatos ab vniuersis ordinibus nuper missos, rem confectam, et toti christianae reipublicae salutarem allaturos. De caetero, si quid contra euenerit, omnia nostra Deo committimus, nec aequitati causae

1655 causae vllatenus diffidimus. Dominationi Vestrae prosperam valetudinem apprecantes. In castris decima quinta Iulii M DC LV.

Witembergio se dedit Polonorum exercitus d. 24 Iulii.

Eadem et Radzieieuio responderunt, quanquam diuersa voluerent animo. Paulo enim post, nempe nono Calendas Augusti appropinquanti VITEMBERGIO ad oppidum Husce, coniunxere se trepida Polonorum agmina, ducibus OPALINIO, GRVDZINIOque, illo Posnaniensi, hoc Calissiensi palatino. Illorum trepidatio pro victoria Witembergio fuit. Ita statim omnes maioris Poloniae copiae, ostentata spe pacis, oppressae sunt. Ita sine caede et sanguine viginti millium exercitus, quod mireris, proditorie per summum nefas, Suedicam tunc adorauit purpuram. Ita per deditionem Witembergius exercitum accepit. Conscripti deinde articuli compositionis, in haec genuina concepta verba:

Articuli compositionis Pacis Serenissimi Regis Suecorum nomine, inter Regni Sueciae Generalem Campi Mareschalcum, Illustrissimum Dominum Arnolphum Comitem de Wittenberg, et inter Vtriusque Palatinatus Posnaniensis et Calissiensis, Illustrissimos Dominos Palatinos, et Castellanos, Senatores, totamque Nobilitatem vnanimiter, mediante Illustrissimo Domino Radzieiewski Poloniae Procancellario, sanciti et promulgati die $\frac{15}{25}$ Iulii Anno M DC LV.

Pacis conditiones Polonos et Suecos inter.

Postquam serenissimi Regis Suecorum exercitus, sub directione illustrissimi domini generalis campi mareschalci comitis de Wittenberg ad oppidum Husce peruenisset, et nobilitatem vtriusque palatinatus Posnaniensis et Calissiensis, cum exercitu similiter suo in campo offendisset, factum est, vt consilio et persuasione illustrissimi domini RADZIEIEWSKI regni Poloniae procancellarii, rebus vltro citroque probe pensitatis, omnes et singuli praenominato illustrissimo domino generali mareschalco conuenerint, et ad serenissimi Suecorum Regis futuram ratificationem, hanc pacis vniuersalis compositionem iniuerint tali nimirum modo et pacto.

Primo vt a principio compositionis, ab hac die, nunc et semper palatinatus vterque Posnaniensis et Calissiensis, maneat sub protectione serenissimi Regis Suecorum, cui fidelitatem quoque et obsequium, sicut hactenus Regi Poloniae praestiterunt, pari tenore praestituros sese promittunt.

Secundo, serenissimus Rex Sueciae bona regalia quaecunque, tam spiritualia quam saecularia, pro arbitrio suo disponendi facultatem habebit. Telonia quoque eorumque reditus ad vsum suum et reipublicae conuertet.

Tertio, citra moram illico Posnaniam, Calissiam, Miezerice, et reliqua loca, praesidiariis militibus firmabit, ne quis in posterum occasionem arripiat vtrumque palatinatum turbandi.

Quarto, Nobilitas ad nullum vniuersalem motum, sicuti hactenus cum maximo ipsius damno factum est, prouocetur. Verum militibus ex aerario conducendis, aduersus hostem pugnetur.

Hinc fidelitate et obseruantia satis superque contestata, vicissim serenissimi Suecorum Regis nomine illustrissimus dominus generalis mareschalcus, fide publica promittit vniuersis et singulis, cuiuscunque status et conditionis fuerint, libertatem religionis.

Secundo, nullam legum vel constitutionum mutationem in regnum introducendam, sed pro maiori tranquillitate omnium normam vetustiorem obseruare et retinere spondet.

Tertio, nobilibus nulla molestia fiet a militibus aerario publico sustentandis, siue stationem hybernam, siue vraticum petere voluerint, secus si fecerint, poena cuilibet facto condigna irrogabitur.

Quar-

Quarto, iudicia more ſolito per nationales Poloniae nobiles et alios de gente ſubdelegatos agentur. 1655

Quodſi forſitan aliquis refractarius hiſce compoſitionis articulis contradicere praeſumſerit, et qui Regi Poloniae, denuo adhaerere voluerit, proſcriptione Palatinatus vtriusque et confiſcatione omnium bonorum ſuorum punietur. In quorum fidem et ſecuritatem, tam ſereniſſimi Regis Suecorum generalis campiductor, quam illuſtriſſimi Domini ſenatores, et proceres palatinatus vtriusque ſubſcripſerunt, et ſigillis propriis obſignarunt. Factum in caſtris. Die et Anno vt ſupra.

ARNOLPHVS COMES DE WITTENBERG, Sereniſſimi Regis Suecorum nomine.

CHRISTOPHORVS DE BNIN OPALINSKI, Palatinus Poſnanienſis ſuo et totius Palatinatus nomine.

ANDREAS CAROLVS GRVDZINSKI, Palatinus Caliſſienſis, ſuo et totius Palatinatus nomine.

PAVLVS GEMBICKI, Caſtellanus.

MAXIMILIANVS MIESZKOWSKI, Caſtellanus.

ANDREAS SLVPECKI.

Die deinde quinta, ipſa vrbs Poſnania, iisdem proditoribus patriae adnitentibus ſe dedidit ſe protectioni Suedicae. Eſt autem POSNANIA vrbs regia maioris Poloniae metropolis, quam Germani POSEN dixere, ad Wartam fluuium nauigabilem et Proſnam amnem inter colles condita, muro duplici, foſſaque profunda cincta. Huic vrbi haud perexiguum decus conciliauit epiſcopalis dignitas, quae idem initium cum chriſtiana religione in Polonia habuit, vtpote a MIECISLAO, (qui primus e Poloniae regibus ſacro tinctus lauacro) chriſtianorum ſacra et ritus accepit. Ius praeterea cudendae monetae, caeteraque regia, VLADISLAVS cognomento SPVTATOR eius loci contulerat epiſcopo. Vrbs ipſa aedes pulcherrimas e ſectis lapidibus conſtructas habet. Baſilicas quoque diuerſarum religionum, vna cum academia, ac patrum ſocietatis collegio.

Poſnania ſe quitur deditionem exercitus Poloni, d. 29 Iul. Eius deſcriptio.

Vix intrauerat Poſnaniam WITEMBERGIVS, cum ecce aperuit ſcenam Polonis actu tragico BRANIECKI eius loci ſuffraganeus. Cauſa violentae mortis haec erat. Poſtquam Suecis ſe dederat Poſnania, Vitembergius iuxta articulum compoſitionis eandem ſtatim firmari opere iuſſerat, atque adeo ex ignauis hucusque Polonis, bonos operarios tunc effecerat. Hinc quaerelae et lachrymae ciuium, ſortem ſuam deplorantium, hinc maledicta in Palatinos, vt regis ſui deſertores. Sed haec minora. Maius fuit, vidiſſe debacchantem ſectarum, in exedra primariae cathedralis eccleſiae, quae dum fieri prohibet, fidelis paſtor ſuffraganeus, tribus ex improuiſo, iuſſu Witembergii, traiectus globis, pro fide et eccleſia, in ipſo eccleſiae gremio martyrium ſubiit, vir natalium ſplendore illuſtris, ac in primo haereſeos victoriarum curſu prima hoſtia. Ad haec ingemiſcere vniuerſa coepit Polonia, ſed maxime clerus, ſectariis interim de catholico triumphantibus nomine.

Branecius victima cadit. Articulus 3.

Poſnaniam reliquae maioris Poloniae vrbes, GNESNA, CALISSIVM, MIEDZIERZICIVM, LESZNO, WSCHOVIA, ſecutae ſunt. Ita pandentibus vbique portas vrbibus, quid mirum? ſi fortuna tunc non tantum Sueca, ſed et caeca ingreſſa ſit Poloniam, aggere nudam, foſſis inualidam, muro haud munitam.

Tota maior Polonia Suecis ſe dedit.

At Varſauiae nondum cognito quis fuiſſet exitus in maiori Polonia, audito Sueciae legionum in Polonia motu, trepidare ciuitas coepit. Neque mora, reginam ſenatores Varſauia Cracouiam, vna et regiam gazam abducunt. Miles interim Ruſſia vocabatur, quo demum aduentante, rex decima ſeptima Auguſti, Varſauia LOVICIVM mouit, inde VOLBORIAM, epiſcopi Cuiauienſis reſidentiam; praemiſſo CZARNECIO Kiiouienſi caſtellano, Polono ſcipione, qui maiores Polonos, aut ad ſaniorem reuocaret mentem, redire volentes, aut rebelles regi ſuo domaret ferro. Ille accepto mandato recta CALISSIAM perrexit, ibidemque male cautos Polonos, quorum aliquot micuere ſigna, vna cum ſociis Suecis, fama citius oppreſſit, caeteris in fugam actis. Ferunt ipſum RADZIEIEVIVM tunc Caliſſii praeſentem vix CZARNECII euaſiſſe manus beneficio noctis.

Varſauiae timor. Regina Cracouiam diſcedit. Rex Varſauia Louicium mouit inde Volboriam. Czarnecius

Tt Haec

1655 Regi se coniungit. Calissii Polonos profligat.

Haec tunc in regio Poloni regis satis exiguo ad Volboriam agebantur exercitu, transmarino rege interim Posnaniae triumphante, cuius triumphalem antequam subiret portam, manifestationem in caecum vulgus sparserat huiusmodi tenoris. Adeo introiisse Witembergium victoria fuit.

Sueciae Rex Posnaniam ingreditur.

Breuis ac praeliminaris enumeratio causarum, ob quas serenissimus et potentissimus princeps ac dominus, dominus Carolus Gustauus, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque rex, magnus princeps Finlandiae, dux Esthoniae Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae et Vandaliae, princeps Rugiae, dominus Ingriae et Wismariae: nec non comes palatinus Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cliuiae et Montium Dux etc. *coactus est regem Poloniae bello adoriri.*

Manifestationem vulgat.

Vetus verbum est: *Furor fit laesa saepius patientia.* Quod autem non patientia duntaxat Suecorum, verum etiam ipsa pactorum religio, a parte Polonorum multis modis laesa et violata sit: denique necessitate adactam esse S. R. Maiestatem ad capienda aduersus Regem Poloniae arma, anteuertendaque ea mala, quae sibi a dicto Rege iamiam imminere vidit, id sequentibus comprobabitur.

Nam etsi pactis Stumdorffiensibus sancitum est, vt Reges regnumque Poloniae omni hostilitate abstineant, durantibus induciis, aduersus Reges regnumque Sueciae, eisque mediate, vel immediate per subiectas prouincias, castra, ciuitates et territoria, nec quidquam per se moliantur, ac tentent, tentariue faciant, in horum detrimentum aut praeiudicium: tantum tamen abest, vt credi possit, BOTIVM cum militaribus copiis, inscio et inuito Rege Poloniae VLADISLAO IV, tot prouincias et ducatus dicti regni persuadere potuisse, ad infestandam armis Liuoniam: quin potius certis documentis constat, instigasse Regem Poloniae eundem BOTIVM, vt illam expeditionem susciperet. Quod ante memorati Botii institutum etsi effectu suo, in aliquibus caruit; plurimum tamen mali inopina illius irruptio subditis regni Sueciae ibi locorum attulit: nam multi pactorum religioni fidentes, trucidati, bona eorum direpta et spoliata, magnusque metus illi prouinciae illatus. Ac licet ea de re per literas quaesti sunt senatores regni Sueciae, apud senatores reipublicae Polonae magnique ducatus Lituaniae, nihil tamen solatii retulere; vt argumento sit, hoc non tantum scientibus, verum etiam impellentibus Polonis accidisse: proinde nec a veritate alienum est, habuisse tum temporis Lituanos exercitum ad manus, quo recuperarent Liuoniam, exercitu et praesidiis tunc destitutam, si propositum Botii ex voto successisset; ad minimum illius facti auctores merito censentur, quod, vbi voluissent, impedire potuissent.

Par etiam ratio irruptionis CROCOVII in Pomeraniam fuit, quae a parte Polona auerti potuisset, nisi res Suecorum in Germania turbatas, eamque prouinciam, proximum afflictis rebus perfugium, deuastatam voluissent. Nec satis fuit Polonis Crocouio transitum indulsisse: Verum etiam ex Putcensi fortalitio, aliisque in Borussia locis, auxilia et tormenta eidem submissa. Et nisi hostiles illae copiae, ope comitis Königsmarckii, tum temporis generalis vigilum praefecti, eiectae fuissent, eam prouinciam, vt et adiunctam illi prouinciae maris Balthici oram, in summum discrimen adduxissent. Et, si culpa vacare voluissent Poloni, vtique petentibus Suecis, vt reditus Crocouio per Poloniam prohiberetur, vel vt eundem persequi sibi liceret, haud facile denegassent, manifesto tum hostili erga Sueciam animo.

Qui-

Quibus machinationibus Oeselia insula, quae postremo cum Rege Daniae bello, factaque ad Bromsebroam pace, regno Sueciae cessit, a Rege Poloniae Vladislao sit tentata, quamue cessionem illius insulae impedire sit conatus: Eiusdem ad ordines Oeselanos literae ac diploma cubiculario suo BERGIO traditum, quo eos ad defectionem sollicitauerat, satis superque commonstrant. Nam tametsi nihil vnquam iuris sigillatim in ante memoratam insulam, toto illo tempore, quo sub ditione Regis Daniae fuit, praetendit, atque cessisse eandem Regi ac regno Sueciae, certis cum rege et regno Daniae pactis, sciuit, christianissimo Galliarum rege, et dominis ordinibus generalibus foederati Belgii mediationis officia praestantibus, non destitit tamen hostilem in Suecos animum, re ipsa testatum facere, et fortasse nec spe sua frustratus fuisset, tam recenti mutatione imperii, nisi prouida gubernatoris Suecici cura, hanc Poloniae Regis machinationem interuertisset. 1655

Ad haec tentatam fuisse fidem subditorum regni Sueciae in Liuonia, haud incertis testimoniis constat; qui, etsi in officio permanserunt, non potuit tamen Rex Poloniae violatorum pactorum culpa carere.

Nec defuere cum Rege Daniae CHRISTIANO IV, tum temporis alieniore, vt et ARNHEIMIO et BAVDISIO molitiones in perniciem Sueciae, quae singula recensere longum foret, et a proposito nobis compendio alienum.

Haec tempore Vladislai IV patrata; nunc ad ea tempora, quibus Fratris sui Successor, Rex IOANNES CASIMIRVS Poloniae rebus praefuit, deueniendum. Etenim constitutum sibi habuit, Serenissima et Potentissima Suecorum Regina, Domina CHRISTINA, cum principibus regni Poloniae, sinceram amicitiam colere, vtpote tam propinquo sanguine sibi iunctis, et quod satis longinqui temporis induciae spem facere viderentur, consopiri aliquando posse, mutuas vtrorumque regnorum controuersias, stabilemque necessitudinem, inter principes tam arcto sanguinis nexu deuinctos, reduci. Eoque rogatu dictorum principum, videlicet IOANNIS CASIMIRI et CAROLI FERDINANDI, Fratrum, haud grauate commendatione sua, apud senatores ordinesque regni Poloniae, magnique ducatus Lituaniae intercessit, vt in electione noui Regis, praecipue dictorum principum, rationem habere vellent. Addidit etiam deinceps hoc singulare affectus sui erga modernum Poloniae Regem documentum, vt illius causam reipublicae sigillatim commendaret, annitereturque omni modo, vt ante memoratus Rex voti sui compos fieri posset. Quod Reginae studium etsi prosper et voti dicti Regis congruens euentus consequutus est: Eum tamen nihilo mitiorem se praebuisse, et ad aeternam cum Regina Sueciae pacem propensiorem, sequentibus probabitur.

Initia insignis illius amicitiae, quae tum promittebatur, haec fuere, vt in commercio literarum cum Regina Sueciae latina lingua vti noluerit, nullam aliam ob causam, quam vt hocce modo deuitaret eam titulorum rationem, quae pactis induciarum est expressa, titulumque Sueciae Regibus adstruit, Poloniae vero Regibus derogat; id vnice agens, vt hac via ipsum pactorum fundamentum conuelleret.

Deinde insudasse Regem Poloniae indigitatae superius defectioni subditorum Suecicorum in Liuonia, et Rigae capiendae consilia agitasse, certo certius liquet.

1655 Ad haec Cosacorum gentem a Rege Poloniae saepius inuitatam fuisse, vt in Liuoniam irrumperet, resque Suecorum ibi locorum turbaret, haud leuibus indiciis compertum habet Sacra Regia Maiestas. Ita infesto Regis Poloniae erga Suecos animo, nihil defuit, nisi vt pessime cogitata aduersum innoxios et pactorum obseruantes (quos nec vnquam fractae pacis causa gens Polona culpare potuit) exequi non potis fuerit, sic disponente Diuini Numinis iustitia.

Sunt et multa alia contra pacta, fidemque publicam, subditosque Sacrae Regiae Maiestatis factitata, quae vberiori causarum declarationi ex ipsis actis deducendae relinquuntur. Et potuissent haec fortasse aliquanto diutius inulta tolerari. Verum ex quo Sueciam Rex et Respublica Polona, ostentatione perpetuae pacis toties ludificauit, et interim crebris internuntiorum missitationibus, interim binis Lubecae, inter vtriusque partis commissarios congressibus fucum Suecis fecit, non esse se a perpetua pace alienum, nullo alio fine, quam vt tempus traheret, nocendi facultatem captaret, varios in regnum Sueciae hostes concitaret, occasionemque Suecis adimeret, finiendae grauissimae illius controuersiae, quae vtraque haec regna maxima bellorum calamitate per multos annos afflixit; necessitatem S. R. Maiestati regnoque Sueciae dictus Rex imposuit inferendi belli. Nam vt caetera omittantur, haec quae obiter dicenda sunt, docere possunt, quam parum animi Regi, regnoque Poloniae ad pacem perpetuam fuerit.

Quippe primo congressu Lubecensi, commissarii Poloni plurimis vitiis refertas plenipotentias adduxerunt, vbi titulum S. R. Maiestatis Sueciae sibi arrogauit Poloniae Rex, subruto hocce modo ipso pactorum fundamento. Ac licet ante nominati commissarii agnito errore suo, fidem legato Gallico fecerint, habituros commissarios Sueciae intra trium vel quatuor hebdomadarum spatium, alias et emendatas plenipotentias, atque commissarii Suecici ea spe Lubecae tamdiu praestolati essent, nullae tamen aduenere, coniecta in semetipsos culpa, quod Regem suum a tam praeiudiciosa sibi, vt putabant, mutatione alienum, ea de re compellare non sint ausi.

Secundo Lubecensi congressu, hoc praeter alia in mora fuit, quod sigillo plenipotentiae Regis Poloniae, insignia regni Sueciae essent impressa, contra, quam pactis congruens erat, et alias obseruatum fuisse, testimonio magni tum cancellarii regni Poloniae ZADZIKII, Principis ea tempestate legationis Polonicae, legatorum Angliae, et foederati Belgii, satis superque constabat. Et licet etiam hacce vice commissarii Suecici testati sint, velle se emendatam plenipotentiam, vbi haberi posset, expectare, nihilo tamen magis, res aequissima Polonis, adnitentibus mediatoribus, potuit impetrari: Ita vt haec potissima cura Regi Poloniae fuerit, quo tempus falleret, atque tanta praeliminarium mora obiecta, Suecos impediret, quominus ad tractatum ipsum deuenire possent, adeoque de violatione pactorum quaeri, et satisfactionem exposcere.

Hisce et id accidit, quod quamuis Canazilii in Sueciam missu, indicauerit Rex Poloniae, velle se legatos suos reipublicaeque Polonae ad Sacram Regiam Maiestatem ablegare, qui tractatum de perpetua pace coram Sua Maiestate auspicarentur, absoluerentque, atque in id consenserit S. R. Maiestas, ea tamen lege, vt legati Polonici propere accederent, licet non obligata fuisset Sacra Regia Maiestas ad resumendos tractatus, cum semel atque iterum frustra tentati fuissent; nihilo tamen magis legati condicto tempore accessere, sed illorum loco internuntius quidam, IOANNES MORSTENIVS appellatus, qui nullas ad tractandum

dum ſtatuendumque de pace perpetua, plenipotentias adduxit, verum literas 1655
tantum fidei a Rege, id praeiudicii inuoluentes, vt ſub annis regnorum ſuorum (cum tantum habeat, videlicet Poloniae regnum) ad calcem literarum annotatis, innueret, ſe eſſe Sueciae Regem, titulumque illius regni, quem in fronte literarum S. Regiae Maieſtati ex pactorum praeſcripto tribuiſſet, eſſe fruſtraneum et inanem, vt ſilentio tranſeatur, omiſſam vnam etcaeterationem in titulo S. Regiae Maieſtatis, quae paritati inter vtroſque Reges ex pactorum praeſcripto obſeruandae derogaret.

Sed quod inter praecipua cenſeri merito debet, ne quidquam intactum relinqueret Rex Poloniae, quo iugulum ſtatus Suedici peti poſſet, peregrinas etiam claſſes, in mare Balthicum non ita pridem inducere eſt conatus, foederaque cum variis principibus, populisque, qui dictum mare accolunt ac frequentant, inire, Sacra Regia Maieſtate ſola excluſa; vt luce meridiana clarius ſit, dictas claſſes aduerſus Sacram Regiam Maieſtatem Regnumque Sueciae fuiſſe deſtinatas; cum tamen pactis Stumsdorffienſibus ſtatutum ſit, ne Reges aut reſpublica Polona, aduerſus Reges Regnumque Sueciae, ſubiectaſque ditiones ac prouincias, claſſe vlla maritima nauibuſque vtantur, durantibus induciis, indicantibus hoc etiam Regis Guſtaui Magni cum vrbe Dantiſcana pactis, Ducumque Boruſſiae et Curlandiae cautionibus. Deinde, nulla tali claſſe, hoc praeſertim tempore, opus habuit Rex Poloniae, cum mare Balthicum a turbamentis ſit immune, nec a quopiam libertas eiusdem, commerciorumque infeſtetur; ita vt illi potiſſimum rei intentus fuerit ante memoratus Rex, quo tutelam ſaepe dicti maris, ab antiquo Regum Sueciae peculiarem, turbaret, illudque Sacrae Regiae Maieſtati, iisque, quorum ſalus in eiusdem commerciorum libertate ſita eſt, infeſtum redderet, et inita cum aliis ſocietate, hoc pacto inter Sacram Regiam Maieſtatem, amicoſque ſuos diffidentiam excitaret, eosdemque ab inuicem ſeiungeret, complures S. Regiae Maieſtati Regnoque Sueciae ea ratione inimicos parando.

Cumque non dubitet S. Regia Maieſtas, quin Rex Poloniae, apud imperitos rerum et ignaros, actiones S. Regiae Maieſtatis ſit traducturus, vel pactorum obtentu vel aliis rationibus: Videlicet primo: debuiſſe controuerſias exortas, per commiſſarios vtriuſque gentis, ad fines Liuoniae ſopiri, decidique. Secundo: licet tractatus pacis perpetuae ſemel iterumque non ſucceſſiſſet, firmas nihilominus et inuiolabiles manere debuiſſe inducias, ad exitum pactorum. Tertio: ſupradicta haec verba, ſemel iterumque non pro binis vicibus accipi debere, ſed pro pluries repetitis, eoque ad tractatus, non ad arma deſcendi oportere. Contra primum hoc reponi poteſt: per commiſſarios ad fines Liuoniae nihilo plus obtineri potuiſſe, quam per binos Lubecae ſolennes conuentus; deinde quae ſpes fuiſſet deciſionis controuerſiarum per commiſſarios ad dictos Liuoniae fines, vbi ne praeliminaria quidem iterato Lubecae congreſſu, adnitentibus etiam mediatorum legatis, pertractari potuere. Ad ſecundum. Cum nihil praeſidii in pactis habuerit S. Regia Maieſtas, quippe toties a Rege Poloniae violatis, ad arma decurrere neceſſum eidem fuit. Ad haec ea etiam eſt contractuum et pactorum ratio, vt, cum mutua ſtent obligatione, altera partium non teneri ſe vlterius pactis putet, vbi ab alterutra violata ſunt; nec ſine maximo detrimento S. Regiae Maieſtatis regnique Sueciae expectari pactorum exitus potuiſſet, tam frequentibus et exitialibus Regis Poloniae machinationibus. Tertio, vt pluries, quam bis, commiſſarii vtriuſque partis conuenirent, contra

1655 sensum est pactorum, quae necessitatem quandam partibus hoc ipso imponere voluerunt absoluendi negotii, ne irritus et repetitus saepissime congressus, mentes exacerbaret, et partes omnium gentium ludibrio exponeret, maximarumque impensarum causa esset. Eo tamen se adduci passa est Sacra Regia Maiestas, vt pro suo ad pacem perpetuam studio, consenserit in tractatus stabilis et duraturae amicitiae, ea conditione, vt legati Polonici, pro spe a Canazilio facta, nulla interposita mora aduenirent.

Ex hisce omnibus orbi Christiano liquido constare potest, quam iustum S. Regiae Maiestatis contra Regem Poloniae bellum, quamue necessarium sit, ad anteuertendas perniciosas saepe dicti Regis Poloniae machinationes. Proinde S. Regia Maiestas non tantum coram orbe Christiano excusatam se fore confidet: Verum etiam has rationes omnibus iis, qui haec introspicient, etiam subditis reipublicae Polonae, harum machinationum ignaris, probare posse.

Scripsit et literas ad Sacratissimum Caesarem, FERDINANDVM III, quas praelum Stetinense per ea tempora vulgauerat in haec concepta verba, rem haud indignam, quam posteritas sciat.

Serenissime et Potentissime Imperator,

Domine Frater Consanguinee et Amice Charissime.

Literae Sueciae Regis ad Caesarem Ferdinandum III.

Etsi non dubitamus, quin *Maiestas Vestra* iam diu ex Residente suo, in aula nostra hactenus commorante cognouerit, cui fini apparatum armorum, in regno et prouinciis nostris vltra solitum proxime praeteritis mensibus institutum destinauerimus, suadent tamen amicitiae et vicinitatis leges, vt *Maiestati Vestrae* occasionem et causas actionis, quam nunc contra Regem Poloniae aggredimur, etiam literis apperiamus. Intercessit iamdiu inter antecessores nostros Reges Sueciae ex vna, et Poloniae Reges ex altera parte controuersia. Quae quia in herba non potuit sopiri, bellis satis diuturnis et grauibus vtramque gentem implicuit, et tandem vna cum Sueciae sceptro ad nos est deuoluta; sed tamen cum quadam armorum cessatione, ita vt, cum gubernacula regni susciperemus, ex induciis anni circiter sex restarent. A nobis itaque, rerum in Suecia potitis, muneris nostri ratio exigebat, praeuidere, quid hactenus durantibus induciis, inter vtraque regna actum, et quo loco res vtrinque tum essent, ne, dum et animi nostri inclinatione, et ex lege conuentionis Stumsdorffiensis, conseruationi induciarum pacique perpetuae faciendae consuluerimus, praeter spem tricis ineuitabilibus, et bello exitiali inuolueremur. Vt autem tota haec res melius intelligatur, considerandum venit, quod inter alia, dictis induciarum pactis, conuentum sit. Primo, vt ex regno Poloniae, magno ducatu Lituaniae, et caeteris ditionibus Polonicis, nullae molitiones, nedum hostiles actiones tentarentur, aduersus Reges et regnum Sueciae. Deinde, vt Rex et respublica Polonica, aduersus Regem et regnum Sueciae nulla classe vtatur, vel aliis quibuscunque auxilio submittat. Tertio, vt currentibus induciis agatur de pace perpetua, ita tamen, vt si tractatus eiusmodi, semel aut iterum, non successerit, firmae nihilominus et inuiolabiles manerent induciae. Quod contra expressas hasce pactionum conditiones Poloniae Rex VLADISLAVS, nunc hostilem irruptionem in Liuoniam siue conniuentia, siue auxilio promouerit; nunc alibi aliorum nobis tum infesta arma adiutauerit, nunc Sueciae a Dania cessam et debitam insulam Oeseliam subtrahere, et quocunque alio modo ex amicis inimicos, et hostes Sueciae reddere, imo subditos ad defectionem sollicitare annisus sit. Ista omni-

omnibus vicinis, tam ex rerum notorietate, quam publicis ſcriptis nota ſunt, et vlteriori deductione nunc non egent. Nos noſtris temporibus propiora partim ludibria, partim damna, et quidem nobis ipſis et regno noſtro a moderno Poloniae Rege, ſub ſpecioſo pacis ſimulacro praeparata, et iamiam imminentia, exitioſa conſilia paucis commemorabimus. Cum honoratiſſima noſtra mater et conſanguinea, ſereniſſima et potentiſſima Sueciae Regina, CHRISTINA, poſt mortem Regis Poloniae Vladislai rogaretur, vt fratres eiusdem principes ſuperſtites, IOANNEM CASIMIRVM, et CAROLVM FERDINANDVM, commendaret ſenatui, et ordinibus Poloniae, magnique ducatus Lituaniae, quo eorum cumprimis ratio in electione noui Regis haberetur. Id equidem pro ambobus ſingulari cura fecit, et cumprimis Principis IOANNIS CASIMIRI, vt aetate prouectioris promotioni omnem ſuam operam et ſtudium accomodauit, hoc ſibi emolumenti exinde expectans; vt vel ipſe Princeps Ioannes Caſimirus ad regiam dignitatem euectus, tanto ſincerius ad pepetuam pacem aequis conditionibus faciendam excitaretur, vel ſi eam negligeret, orbi tamen conſtaret, quantum heroica mens propinquo ſibi ſanguini tribuiſſet. Verum enim vero, quam Ioannes Caſimirus princeps commendationis cauſa venerabatur, eandem poſtea corona Poloniae inſignitus, contra pactorum praeſcriptum, debito coronae honore afficere detrectabat. In ipſis induciarum pactis, expreſſa eſt mutuae titulaturae ratio, quae ceu fundamentum ceſſationi armorum ſubſtructa, vtrinque poſtea erat obſeruanda, idque in tractatu Stumsdorffienſi ratione Poloniae, eiusdem primarius commiſſarius, datis literis ad Sueciae partis primarium commiſſarium, teſtatum fecit: confirmantibus inſuper id ipſum non modo Regis Angliae, et ordinum vniti Belgii legatis, ſed ipſo etiam vſu. Hanc mutuae correſpondentiae baſim ſubruturus hodiernus Rex Poloniae, vel non dedit alte memoratae Reginae titulos ſtylo pactorum congruentes, vſus Gallico ſermone, a titulorum congerie alieno, vel in latinis literis et ſcriptis, titulum quidem regni Sueciae ei attribuit, ſed ſibi et titulos et inſignia regni Sueciae reſeruando: idque nunc in literarum et procuratoriorum ſcriptura, nunc in ſigillorum, partim integra ſtructura, partim eorundem ſiue incruſtationibus ſiue inuolucris. Cum mediatorum interuentu Lubecenſes bini congreſſus ad pacem perpetuam conſtituendam eſſent decreti, inſtitutique, primum et praecipuum obſtaculum, tam ſalutari propoſito obiecit Rex Poloniae, indebita ſibi titulorum vſurpatione. Nam praeterquam quod Polonici commiſſarii ibi producebant plenipotentias, variis vitiis refertas, etiam Rex Poloniae in iisdem ipſis plenipotentiis ſibi titulum Regis Sueciae retinuit, et cum inculcatum ſatis eſſet, talia praeiudicium afferre conuentioni, vſitato ſtylo, et tractatus tum praeſentis initio progreſſuque commiſſarii Polonici, agnoſcentes errorem, fidem dant Regis chriſtianiſſimi legato, intra tres, vel ad maximum quatuor hebdomadas Sueciae commiſſariis iri ſatisfactum. Verum tantum abeſt, vt ex condicto emendatas retulerint plenipotentias, vt poſt longi temporis iacturam tandem ſint cauſati, ſe non fuiſſe auſos compellare Regem ſuum ſuper tituli Suecici omiſſione. Huic irrito congreſſui, alter eiusdem modi et euentus. Nam tum quidem Rex Poloniae in procuratorii ſcriptura, titulis Sueciae abſtinebat, verum retinuit eosdem et regni Sueciae inſignia in ipſo ſigillo, plenipotentiae adnexo. Paratis Sueciae commiſſariis expectare emendationem ſigilli, vt ita integris procuratoriis, rem ſibi propoſitam aggrederentur, tandem aliquando reſpondetur: Regem Poloniae Coſacis debellandis occupatum vix admiſſurum hanc ſigilli mutationem, et ſi illud induci poſſet, non habiturum illic locorum artificem nouo ſigillo conficiendo idoneum: adeo, vt ob hanc tergiuerſationem alter congreſſus ſit abru-

1655

 ptus,

1655 ptus: et honoratissimae Nostrae Matri et Consanguineae, tum Sueciae imperanti, satis superque patuerit, Regem Poloniae mutatis tantum ludificationibus, tempus trahere, et insidiari eiusmodi occasione, qua rebus domi compositis Sueciae possit imminere. Cum alte memorata et honoratissima Nostra Mater superiori anno, rerum in Suecia adhuc potiretur, et missus tum illuc, nomine Regis Poloniae internuntius, CANAZILIVS, contestaretur; Regem suum et rempublicam Poloniae velle legatos suos plena cum potestate Stockolmiam ablegare, de toto negotio transacturos: Eidem Polonico delegato Nos illico post susceptum regni sceptrum per Nostrum, regnique Nostri cancellarium fecimus significari. Nos quidem teneri singulari desiderio componendi haec diuturna et cruenta dissidia, sed antecedentium tractatuum vestigiis admonitos, vereri, vel ingesta hactenus ludibria, et iniurias, vel rerum inanes et elusorias procrastinationes. A parte Sueciae abunde esse satisfactum pactis induciarum, quod semel atque iterum in Lubecensi congressu ludibria Regis Poloniae tolerata sint. Quod vero tam solenniter per primi congressus acta admonitus idem Rex, sustinuerit tamen in altero repetitis vicibus, in eius vsque finem priori ludificationi insistere, id vel patientissimi Principis animum laederet. Si Regi Poloniae cordi esset solida et duratura pax, missis non necessariis, et praeiudiciosis missitationibus, cito et sine ambagibus per suos et reipublicae plenipotentiarios, in rem praesentem veniret, experturus in omnibus aequanimitatem nostram: Sin pergeret in proposito suo, mittendis scilicet illis ad decipiendum Nos orbemque vniuersum, internuntiis, literisque, iuribus et dignitati Nostrae Regiae derogantibus, non posse Nos, tot documentis edoctos, aliud de illius actionibus iudicium ferre, quam Regem Poloniae susque deque habere sacrosanctam pactorum fidem. Hisce tamen spretis, venit praeterita hyeme in Sueciam, non legatio aliqua Polonica, cum plena potestate, sed vt ipse praeseferebat; praeliminaria, ratione loci et temporis ad futurum congressum complanaturus, Regius cubicularius MORSTENIVS. Apographum literarum fidei, a Rege Poloniae ad Nos directarum, continebat equidem titulos Vtrique Nostrum conuenientes, sed Rex Poloniae, vt imaginarium illud ius, quod in regnum nostrum praetendit, aliqua ratione, expunctis iam titulis Sueciae, reseruaretur, in fine literarum adscripsit sibi plura regna, quum tamen vno tantum gaudeat. Vt nihil addamus de intermissa vna ex pactorum praescripto et stylo inserenda etcaeteratione, quo etiam defectu Regum aequalitati derogatum ibat. Non potuimus non aegreferre, nobis post sincera illa monita, quibus CANAZILIVS dimittebatur, ita adhuc illudi. Qui sine praeiudicio rem considerat, deprehendet, non leuem et minutulam interpungendi rationem hic verti, sed iniusta plurium regnorum vendicatione, quasi graui ictu, concuti et regiam nostram coronam, et fundamentum pactorum, praecisa plane spe futurae transactionis. Passi itaque sumus, vt Nostri regnique Nostri senatores apud senatum Poloniae super hac indignitate quaererentur. Interea et dum haec agitantur, ex variis locis certiores reddimur, eundem Regem Poloniae, non modo superius indigitatae Suecicorum subditorum defectioni in Liuonia magno studio insudasse, sed pacandis etiam Cosacis Liuoniam praedam et sedem iamdiu offerre. Et quod Nos, regnum, prouincias et subditos Nostros quam maxime afficit, eo ipso tempore, quo Rex Poloniae apud Nos videri vult serio agere de pace, vicinos et amicos Nostros, praesertim mare Balthicum vel accolentes, vel frequentantes, ad communem societatem, Nobis exclusis, pellicere, et concepta iam foederis formula, peregrinam classem dicto mari, in manifestum et irreparabile iuris et rationum nostrarum, praeiudicium, inferre satagit. Qui vel non satis consideratis partium rationibus, et rerum cir-

circumstantiis, vel Poloniae addictiores, de supradictis vltimis incidentibus iudicium ferre deprehenduntur, ingerunt, tam graues quaerelas vigore pactorum et induciis saluis, ab vtriusque partis commissariis, loco aliquo ad Liuoniae fines debuisse ventilari, decidi, et sopiri. Niteretur haec eorum obiectio aliqua iuris specie, si Polonia tum, cum vel senatores Sueciae, vel armorum Suecicorum ductores, aliique ministri saepius quaesti sunt de Poloniae Regum molitionibus, et hostilibus attentatis aduersus Sueciam, Commissionem talem medendis iustis Sueciae quaerimoniis, vel semel serio procurasset. An Rex celauerit senatum, et ordines quaerelas Sueciae, vel ipsa respublica se talium consiliorum participem fecerit, nunc non inquirimus. Hoc tamen certum est, Sueciae quaerelis aliquando responsum esse, vel facti extenuatione, vel eiusdem ignorantia, quandoque nihil responsi relatum est. Nemo a partium studio alienus iudicauerit, consiliis, animisque Polonorum ita comparatis, esse e re et decore Regum Sueciae, commissiones a Regibus Poloniae emendicare. Et quis commissionum ad Liuoniae fines instituendarum, alium sibi euentum, quam habuere binae illae Lubecenses, praefiguraret. Nam in eiusmodi commissionibus nihil, quod summam rei concernat, potest agi absque plenipotentiis, et Lubecae protulerunt Poloni vitiosissimas. Quum itaque Poloniae Rex, legitimis transigendi modis spretis, ludibria ludibriis cumulet, floccique faciens damna antea Sueciae illata, nunc vltimo status Nostri iugulo exitium admouere paret, Maiestati Vestrae perpendendum relinquimus, quid ipsa in tali rerum articulo sibi faciendum iudicaret. Nos, frustra tentatis omnibus mitioribus, et pactorum tenori conformibus remediis, id demum, quod tutandis, vindicandisque Nostris iuribus, conseruandae dignitati, et protegendis subditis, ditionibusque Nostris Diuina Nobis Maiestas concredidit, arripere sumus coacti. Quae omnia et singula, vel ideo *Maiestati Vestrae*, nunc paulo fusius exponimus, vt ipsa non modo huius Nostri contra Regem Poloniae facti, rationes penitus videat, sed simul etiam certior reddatur: Nos velle non modo pacem Osnabrugis et Monasterii Westphalorum factam ea cura, qualem data fides et pactorum religio requirunt, seruare, sed praeterea etiam nihil eorum intermittere, quae ad bonam amicitiam et correspondentiam facere videbuntur. Quibus *Maiestatem Vestram* Diuinae tuitioni peramanter commendamus. Dabantur Wolgasti die Decima Octaua Iulii. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto. 1655

Maiestatis Vestrae

Bonus Frater, Consanguineus
et Amicus

CAROLVS GVSTAVVS.

M. Biörenklau.

Retuli fideliter summam literarum ad sacratissimum Caesarem FERDINANDVM III, quibus Polono regi illudebat Suecus, causis obtentis, quas vel Cyclops reiiceret, an autem Europa acceptauerit dubito. Constat causam belli non approbasse ipsos Sueciae rusticos, qui in illo regno quartum constituunt ordinem.

1655

LIBRI V. CAPVT VIII

SYNOPSIS

Palatinus monet Canterſteinium elapſi temporis. Ille Palatino reſcribit. Rex Poloniae Przyiemſcium expedit ad regem Sueciae. Eius oratio ad Sueciae regem. Sueciae rex quid Przyiemſcio reſpondeat. Eius literae ad Poloniae regem. Suecorum confoederati. Polonus rex Suleiouiam caſtra mouet. Quem ſequitur Vitenbergius. Louicium ingreditur victor, deinde Varſauiam. Varſauiae deſcriptio. Radziëieuius Sueciae regem ſolennibus excipit epulis. Relinquitur Vicerex in Maſouia vna cum Benedicto Oxenſtiern. Rex Sueciae Varſauia diſcedit et Vitenbergio ſe coniungit. Poloniae regem Polonia pellit, ac Cracouiam occupat.

Palatinus monet Canterſteinium elapſi temporis.

Interim decima quarta Auguſti aduenerat dies dicta tractatibus Stetini reaſſumendis, nemini dubium erat triumphantem Suecum reiecturum foedera, quae Poloni vltro offerre videbantur. Caeterum ne ex parte reipublicae regiaeque Maieſtatis quidquam ſollicitudinis omitterent legati Poloni, Gedani tunc reſidentes, monuerunt per literas Canterſteinium, ſtatus Sueciae ſecretarium, elapſi temporis. Ille dubio dato reſponſo in haec verba palatino reſcripſit Lenicienſi:

Ille Palatino reſcribit.

Cum ex literis *Excellentiae Veſtrae*, haud pridem ad me perſcriptis, intelligam deſtinaſſe eandem per maiorem Poloniam Stetinum contendere, ad continuandos illico, cum S. Regiae Maieſtatis, Domini Mei Clementiſſimi commiſſariis tractatus, iudicio Excellentiae Veſtrae, hiſce praemittendum duxi. Anne? e re mutua vtriusque partis et maximo dictis tractatibus compendio futurum exiſtimet, ſi obuiam nunc S. Regiam Maieſtatem in maiori Polonia ſalutauerit, compellaueritque, quippe et neceſſitas id ipſum videtur poſtulare, mutato haud parum poſt diſceſſum Excellentiae Veſtrae rerum ſtatu, et vtilitas ſuadere, vt ex mente S. Regiae Maieſtatis circa totum tractatuum negotium penitus cognoſcat, Excellentiae Veſtrae et ſaluo conductu, et miſſo tibicine ſatis conſultum puto. Verum ſi adhuc quidpiam deſiderabitur, quamprimum conſultum in Excellentiae Veſtrae, nomine S. Regiae Maieſtatis promitto, ſpondeoque. De caetero Excellentiam Veſtram Diuinae tuitioni commendo, recteque valere cupio. Datum in caſtris ad Tyſyum ſexta Auguſti, MDCLV.

Haec ſumma literarum Canterſteinii, quibus ille animauit palatinum ad reuerentiam Sueciae regis, exigua de tractatibus iniecta mentione. Caeterum Sueciae rex, confirmatis ſuperioris Poloniae nobilium animis, duce RADZIEIEVIO vicinae inſidiabatur Maſouiae, oppoſito Witembergio regiis ex aduerſo caſtris. Quinque illi peditum, duo equitum merebant millia, vltra Witembergii copias, quae viginti millium in proximo erant.

Rex Poloniae Przyiemſcium expedit ad Regem Sueciae.

Haec dum Polono regi exploratores referunt, ille CHRISTOPHORVM PRZYIEMSCIVM ire ocius ad Sueciae regem iubet, illiusque intimos penetrare ſenſus, quae cauſae irarum? quae tanta vis conſilii? quis finis tam cruenti inter affines belli? Paruit PRZYIEMSCIVS mandato Poloniae regis. Neque mora regem Sueciae circa PIATEK oppidum aſſecutus in haec verba ſalutauit:

Eius oratio ad Sueciae Regem.

Mirari ſatis non potuit Sereniſſimus Rex ac Dominus Meus Clementiſſimus IOANNES CASIMIRVS cum Senatu ſuo, accepto primo nuntio, intraſſe exercitum *Maieſtatis Tuae* duce Witenbergio fines regni ſui, tum vero ſtupere etiam

etiam magis coepit, cum et perſonam *Regiae Maieſtatis Tuae* alio exercitu ſtipatum intellexiſſet. Me igitur tam Sereniſſimus Rex meus, quam ſenatus ad *Tuam Maieſtatem* ablegare voluerunt, vt tandem ſcire poſſimus, quis ille ſit effectus et animi et impetus? qui *Maieſtatem Tuam* eo vſque impulerit? Vehementem enim eſſe oportet, qui nullis huc vſque mediis, non de pace tractatibus, non legationibus in Sueciam miſſis, non ſeueris foederum et induciarum vinculis cohiberi potuit, ad iram et indignationem non ſatis cauſae videmus. Quid enim tantum facinus, vel Reges noſtri, vel reſpublica commiſerunt, vt tam ſeuera vltione vindicare illud *Maieſtas Tua* in animum induxerit? Nos Deo teſte nihil tale ſcimus. Inducias ſemel factas ſanctiſſime ſemper coluimus. Suecis in Germania bellum ſerentibus, et noſtris rebus pace tum florentibus, licet multoties in ſocietatem belli contra ipſos inuitaremur, nunquam publice nocere voluimus. Antiquior enim nobis ſemper fuit fides, quam publica vtilitas. Quod ſi priuati aliqui rebus Caeſaris fauebant, multi etiam fuerunt, qui Suecis operam ſuam nauabant, tot Domini Liuones, Curlandi, regno Poloniae ſubiecti, tum et ipſi Poloni nemine prohibente, in veſtris caſtris militarunt. Teſtis vel frater meus germanus SIGISMVNDVS PRZYIEMSKI, bene *Maieſtati Tuae* notus, et iam triſti hoc bello noſtro a barbaris extinctus. Vel ego ipſe, qui non tantum ſub ſignis GVSTAVI illius Magni Auunculi *Maieſtatis Tuae* tyrocinia mea exercui, ſed etiam non ita pridem Galliae Regi, Sueciae foederato, non contemnendam Polonorum manum ad expugnationem DVNKERKIANAM adduxi, nec inutilem, vt credo, per triennium operam praeſtiti. Cancellariae enim errores, vel alia minutiora, non tanta fuere, vt armis vindicari deberent. Aliquid igitur aliud ſubeſſe debet. Dicerem eſſe cupiditatem diuitiarum, ſed ſcimus hoc vitium, a natura *Maieſtatis Tuae* abeſſe, ex regnoque tam miſero, lacero, et deuaſtato, quid iam amplius extorqueri poteſt? Octennium eſt, ex quo regnum hoc bellis, et quidem atrociſſimis affligitur, et quot anni, tot fere clades, et exercitus, vel caeſi, vel diſſipati, totque iterum reparati. Quale tandem imperium, quod tantis calamitatibus non ſuccumberet, quales theſauri, quin exhaurirentur? Intraſti, Rex, potentiorem prouinciam opimiorem, ſcilicet maiorem hanc Poloniam, et, vt ab incommodis belli remotiorem, ita etiam feliciorem. Conſidera miſerorum hominum pauperiem, et inde de aliis iudica prouinciis, quomodo ab illis exercitus tui ditantur. Nullae hic vrbes opulentae, non mercatores diuites, non auri vel argenti fodinae. Diuitiae noſtrae, annui fructus ſunt, et pecora campi, quae omnia, ſi ab exercitibus, tam *Maieſtatis Tuae*, quam Noſtris conſumentur, agricultura ceſſabit, nullaeque vnquam contributiones ſperandae, imo metuendum, ne Nobis et exercitibus Tuis fame ſit pereundum. Si igitur nec ſatis cauſae ad iram, nec multum irritamentorum ad cupiditatem *Maieſtas Tua* habeat, ſuſpicari cogimur, *Maieſtatem Tuam* aliis ſtimulis adactam, vt nobis bellum inferret, fama nempe et gloria, cariſſimis ingenii humani oblectamentis. Sed quae haec gloria, cum nos cum hoſtibus immaniſſimis, pro ſalute et vita decertamus, Tu Rex potentiſſimus nos armis occupas. Si gloriam vis, veram non vanam quaere. Vera enim erit, ſi aliena non expetes, ſuum cuique tribues. Rumor eſt apud Nos, velle Te protegere rempublicam, ſi hoc eſt, protegas gentem contra hoſtes immaniſſimos, populo libero libertatem non adimas, Regi legitime a Nobis electo, et Tibi ſanguine iuncto, regnum ſerues, tunc Te non pro Protectore tantum, ſe etiam pro benefactore habebimus, et conſeruatori Noſtro, Tibi, trophaeum erigemus. Maiorem inde conſequeris gloriam, quam ſi maxima ampliſſimo Tuo adiicias regna. Sed ſi hoc regnum, vi et armis *Maieſtas Tua* occupare

1655

1655 cupare in animum induxit, putat ne hoc firmum fore imperium, et Suecis iungi Polonos? Disiunctissima sunt haec regna, diuisit natura mari, dissociauit instititis, religione, legibus, moribus, habitu, lingua. Sic populi nulla re sibi similes, nisi ferocia, diffidiorum omnium fomite. Vt igitur petitum imperium bonis artibus administrare possit *Maiestas Tua* non speret, sed semper ad secures et supplicia recurrendum erit. Quae vero haec gloria ex principe benigno et clemente mutari in crudelem et truculentum Dominum? Aliam ergo, magnanime Princeps, ingredere gloriae viam, et Nobis parce, iam pacem petimus, deprecamur bellum, et quid a Nobis *Maiestas Tua*, postulet, vt aperiat, rogamus. Nos *Maiestati Tuae* in omnibus satisfacere satagemus, gradum tantum sistat, cum armis vlterius non progrediatur, et de pace toties oblata nobiscum tractare non dedignetur.

Sueciae Rex quid Przyiemscio respondeat? Haec summa PRZYIEMSCII ad Sueciae regem. Cui ille breuibus respondisse fertur. *Causas moti belli iam orbi vniuerso constare*, nec est opus, quod amplius inquirat Polonus rex, cum haec sint ipso sole clariora. Caeterum, si pacem bona fide poscet, posse continuare tractatus pacis Stockolmiae inchoatos, modo illi e re Suecica procedant. Adiecit et codicillos ad regem huiusmodi tenoris:

Carolus Gustauus, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Dux Finlandiae etc. Serenissimo Principi, Fratri, Consanguineo, et Vicino Nostro, Domino Ioanni Casimiro, Regi Poloniae, Magno Duci Lithuaniae etc. etc. salutem et incolumitatem.

Serenissime Princeps, Frater, Consanguinee et Vicine.

Eius literae ad Poloniae Regem. *Si Serenitas Vestra*, pacis perpetuae tam fuisset cupida, vtique tot occasionibus conficiendi negotii non defuisset, nec tantam semper praeliminarium obiecisset moram, idque nec praeter omnem opinionem *Maiestati Vestrae* accidere potuit, quod toties elusi, lacessiti, et male habiti contra pacta, bellum *Serenitati Vestrae* intulerimus, infestisque exercitibus nostris ante decursum induciarum ditiones eiusdem intrauerimus. Quippe cum nec cessare institutum *Serenitatis Vestrae* videremus, quin tempus ostentatione pacis perpetuae *Serenitas Vestra* traheret, compluresque interea aduersum nos inimicos excitaret, indigno contra honorem nostrum iure, pactorumque praescriptorum debito, necessum habuimus ad arma decurrere, eaque mala, quae nobis a *Serenitate Vestra* imminebant, anteuertere, sueto omnibus gentibus modo, iureque naturae comprobato. Ante finem induciarum etiam *Serenitatem Vestram* aliis bellis distentam, (cum nil vlterius praesidii haberemus in pactis, vtpote a parte Serenitatis Vestrae temeratis) peruertere voluimus. Neque iustitiam causae nostrae improbare videtur conscientia ipsa *Serenitatis Vestrae*, cum aliquando licet non talem hostilitatem commeruisse, velut tacita consensione *Serenitas Vestra* affirmet. Caeterum cum *Serenitas Vestra* testetur, se habere notum perspectumque animum Nostrum, persuadereque sibi, nos vicissitudinis humanae gnaros, casibus Serenitatis Vestrae indolituros, eoque mittere ad Nos generosum dominum PRZYIEMSKI, camerae suae familiarem, vt animum Serenitatis Vestrae pacis cupidum nobis contestetur, ad eamque tractandam nomine Serenitatis Vestrae Nos inuitet. Idcirco pro indole nostra ad pacem et tranquillitatem propensam mentem Nostram hisce duximus explicandam. Videlicet non esse Nos a pace alienos, si modo honesta, tuta, et decora sit, eoque iterum haud aegre consentire, vt coepti Stockolmiae tractatus continuentur, existimantes, eam sortem fore, vt propinquus aliquis

aliquis Nobis vtrinque locus dictis tractatibus decernatur. Quocirca et ad perficiendum tanto breuiore temporis spatio tam salutare negotium, haud paruum profectum arbitramur, si *Serenitas Vestra* legatos ad Nos mittat, sufficientibus plenipotentiis a Serenitate Vestra et republica Polona instructos, cum quibus de loco, tempore, conuentu, a legatis Nostris agi, tractarique possit. Interim non dubitamus, quia Serenitas Vestra cum republica Polona has initura sit rationes, quae ad terminandum fideliter destinatum conatum pertinent, et ad securitatem et satisfactionem Nostram, regnique Nostri, prout res Nostrae nunc sunt. Quod reliquum est, optaremus Serenitatem Vestram et rempublicam Polonam meliori in statu esse, rectiusque antehac rebus suis consuluisse, quo eisdem ad haec extrema non fuisset deueniendum. Ita tum amore Regii sanguinis, tum humanitate tacti, et vicissitudinum rerum humanarum, probe gnari, infortunio Serenitatis Vestrae dictaeque reipublicae ex animo indolemus. Quibus Serenitatem Vestram recte valere cupimus. Dabantur in castris nostris prope Colo. 1655

Haec ille ad afflictum Poloniae regem, magna sui confidentia, maiorique despectu. Interim restaurabatur indies nouis delectibus Suedicus exercitus. Poloniae magna pars, regis sui desertores, ad Sueciae regis transfiuerant partes. Dux IANVSSIVS RADIVILVS, laetis Suecorum in Polonia successibus, laruam exuerat, Lituaniamque Sueciae submiserat protectioni, vt infra memorabo. RADZIEIEVIVS omnia tentabat excitandae ad Varsauiam seditioni. Nec vani conatus, vna et conspirabat Borussiae dux, impatiens sui, et nouorum amans. Protector Angliae alebat cum Suecis commercia, et minabatur Polonis. Hollandi Borussiae iam ante confoederati duci. Dux Curlandiae Suecorum incantamentis fascinatus. Quanta haec in Polonum regem factio? qui tunc primo VOLBORIAM, mox SVLEIOVIAM mouebat castra, Witembergio vbique terga regii exercitus insequente et premente. Ipse Sueciae rex, RADZIEIEVIO OXENSTIERNIoque ducibus, magna velocitate confecto itinere, occupato Louicio, archiepiscopi Gnesnensis residentia, quam vacuam inuenerat, VARSAVIAM regiam Masouiae, nemine resistente, triumphanti similis intrat, ipso die natali virginis castissimae. Adeo vidisse Varsauiam Sueciae regi vicisse fuit. Est autem Varsauia ad Vistulam septemtrionis nobilissimum fluuium sita ciuitas, totius ducatus Masouiae metropolis, regumque Poloniae sedes perpetua. Aedificiis procerum toto regno celebris, Basilicis sanctorum tota Europa illustris, adeo populosa ciuitas, vt ducenta animarum haud ita pridem in ea numerarentur millia. Accessit comitiorum frequentia, quibus creuere in immensum Varsauiensium opes 67). Hanc vrbem leui praesidio Polonus rex defendendam VESELIO Makociiensi commiserat gubernatori. Ille audito magnis itineribus properare Radzieieuium, quondam sibi palam hostem aemulumque potentiae, vrbem deserit vna et incolas. Tantum pauoris incusserat illi Suecorum Radzieieuiique aduentus. Ita exiguo satis defensam milite ingressus Varsauiam Sueciae rex, magis discordiae Polonae fiducia, quam virtutis suae. Ita dum Radzieieuius propria bona Varsauiae repetit, tota Polonia trepidatum est: ita tunc regia occupata sedes, huc vsque intacta, prophanatae aedes sacrarum virginum diuae Clarae. Ita introducta in Mazouiam haeresis, dum Radzieieuius propriam vlciscitur iniuriam.

Suecorum confoederati.

Polonus Rex Suleioviam castra mouet, quem sequitur Witembergius.

Louicium ingreditur victor, deinde Varsauiam.

Varsauiae descriptio. Frequentia.

Curiosius deinde lustrauit vrbem aemulam Stockolmiae, vrbisque intima, collaudata regii palatii mole. Tandem Vladislauianum inuisit armamentarium, vbi centum bellicas maiores machinas, totidemque nitrati pulueris sic dictas tonnas seu cados, laetus reperit. Neque mora, relicto Radzieieuio, vna et Oxenstierno, illo ad praesidium, hoc ad regimen vrbis, rex cum duorum equitum millibus, quinto post die, bellicis machinis, vna secum auectis, quo terribilior videretur, Witembergio suas ad PRZEDBORIAM coniungit

Radzieieuius relinquitur vice Rex in Ma-

67) Cum auctor viueret, Varsauiensium opes forte maiores quam nunc fuere. Non in immensum, vt Rudauscius dicit, nunc augentur, sed potius, increscente luxu, inter ciuicas praecipue foeminas, commercioque sensim decrescente, quotannis fere imminuuntur.

1655 iungit vires. Quem lethaliter sagitta transfixum, fama tunc Varsauiae vulgauerat. Nec Mazouitis pro rege Polono ad vltionem deerat animus, sed ducem non habebant.

Maſouia, vna cum Benedicto Oxenſtierno. Rex Varſauia diſcedit. Witembergio ſe coniungit.

Varsauiam sequutae sunt vicinae Masouiae arces, Nieporetum, Cerscia, Osiecko Warka, quas nullis praesidiis firmatas occupat Suecus. Adeo omnia subito Sueci impetu oppressa sunt. Nec multo post iussu Radzieieuii, Varsauienses ita exarmantur, vt vix illis relictum sit ferrum, quo terra colitur. Saeuitum deinde in absentes ciues et nobiles, milites et paganos, eorumque bona hastae omnia subiecta sunt. Nec sacris altaribus pepercit Oxenstiernius, quae taxata in immensum, militari intulit aerario.

Witenbergius ſe coniungit.

Coniuncti exercitus regii cum Witembergii castris nuntius, perculit Polonorum animos, maxime nobilitatis, procerumque, qui ad castra hac aetate nostra legibus trahuntur, nec generositate ducuntur, vt ante, siue hoc aetatis vitium, omnia in deterius corrumpentis, siue philosophiae nimia efficiat applicatio, cuius argumentis docemur in bello fugere vulnera, quae tamen pro patria et religione excipere olim virtutis ac dulcedinis maioribus fuit, et nunc apud plerasque nationes in deliciis est. Vix igitur conspecta Suecorum acie, Polona nobilitas, dubium, per timorem, errorem, an seditionem, gradum retro dedit, excepta veteranorum manu, haud multo post rebelli.

Witembergius caſtra diripit Polonorum. Regem ſequitur.

Didicerat tunc, eheu, nimium incredulus Polonus rex, timere semper Polonos, vt Appios et Claudios. Witembergius obseruata turpi nobilium Polonorum fuga, non ausus fugientes insequi, castra inuadit, occupat, diripitque, trium millium curruum onustorum auctus supellectili, vna et annona. Credo tunc ipsum ingemuisse coelum, ad tantam Polonorum perfidiam aut timorem. Ita dissipata Polonorum nobilitate Witembergius, Polonum regem vrbibus exutum, etiam finium suorum, regnique fugitiuum sequi decreuerat, qui tunc Przedboria Cracouiam versus, pedetentim recedebat, ab omnibus desertus, et soli Deo confidens.

Nec segnius Suecorum rex, sua promouebat castra, infestoque agmine Cracouiam petens, regis Poloniae premebat vestigia. Ille vbi Sueciae regem adesse videt, Cracouia Tarnouiam, Tarnouia Sandeciam, Sandecia Glogouiam, in Silesiam secedit. Antequam tamen Cracouiae vltimum vale diceret, praemissa regina in Silesiam ante, Czarnecio Kiiouiensi castellano, viro fortissimo, vrbis tradit custodiam, regimenque, vna et peditatus lecti millia quinque. Adiungit praeterea VOLFFIVM, GISSIVM, MACHOVIVM, veteranos ordinum ductores. Eoque praesidio firmata Cracouia, ipse vt superius dixi Tarnouiam discesserat. At Sueciae rex interim, RADOSZYCE, MALOGOSTIAM, GOVARCZOVIAM, CHENCINY, ANDREOVIAMque transgressus, KIELCIAM, VISLICIAM, PINCZEVIAM, WISNICZ, LANCKORONAM, BOCHNAM, WIELICIAMque, vrbes haud clausis moenibus firmas, occupat, diripitque. Ratus depulso Polono rege, posse absque mora Cracouiae epulari, quod et accidit, vt libro sequenti memorabimus.

Adeo ante in vltima Polonia fuit Wittembergius, vna et rex Sueciae, quam ab vltimo venire timeretur septemtrione. Quid prius in hoc mirere bello? velocitatem, quod sexagesimo die oppugnauerit coeperitque Cracouiam? an caecam felicitatem? quod paucis suorum amissis, florentissimum occupauerit regnum? more fulminis, quod vno eodemque momento venit, percussit, abscessit. Nec vana de se praedicatio est regis Sueciae: *Ante victum Polonum esse, quam visum.*

HISTO-

HISTORIARVM POLONIAE
AB EXCESSV VLADISLAI IV
POLONIAE SVECIAEQVE REGIS
LIBER SEXTVS.

LIBRI VI. CAPVT I

SYNOPSIS

Radiuili cum Radzieieuio comparatio. Radiuilus causa belli Lituanici. Vilna capitur diripiturque a Moscho. Kowna et Grodno dedunt se Moscho. Radiuilianae propositioni contradicunt Lituani. Radiuilus Gonsieuium capit contradicentem sibi. Lituanorum puncta Suecis oblata. Bychouiam post trium annorum obsidionem, Cosaci Moschique capiunt. Siradiensis palatinatus Sueco deditur. Responsum ciuitatis Gedanensis Sueciae regis ministro. Classis Suedica ad portum Gedanensem appellit. Loca in Prussia per Suecum occupata. Literae Steinbokii ad Thorunenses. Prussiae ducalis quis sensus de Suecorum progressibus. Electoris Brandenburgici in Prussiam aduentus. Eiusdem militaris apparatus. Gedani solenniter excipitur.

Tempestas Radzieieuiana latius tunc per Poloniam diuagata, deinde in vicinam deflexit Lituaniam. Quanquam Lituaniae clades non tam RADZIEIEVIO, quam IANVSSIO duci RADIVILO adscribenda est. Fuit ille primus mali motor, primusque patriae proditor direptorque, quem ad funditus tollendam rempublicam, primum vindicta, deinde egestas compulerunt. Hunc genere Ducem, diuitiis potentem, dignitate florentem, auctiores opes ad mala adegerunt consilia. Forsitan et Caluiniana auita professio capite et corde caluum effecerat, ac in turbido reipublicae statu piscari docuerat. RADZIEIEVII rabies intra Mazouiam se praecluserat quasi expiratura. RADIVILI furor Russiam, Lituaniam, Samogitiam, Curlandiam Podlesiamque corripuit. Nec de Lituanis quaeri potest Lituania, extrema tentassent illi, si RADIVILVS voluisset, cuius fidei commissa tunc amplissima regio fuit. Primum eius facinus, primaque de patria extitit victoria, irrita senatorum comitia. Hinc clades subsecuta Battouiana, vt supra memorauimus. Fasces deinde imperatoris dum auidius Varsauiae sectatur, Smolenscum amittit, vno verbo, initium et causa belli Lituani, inexplebilis honorum Radiuili fames, qui alter Romanorum Marius potentia valens, Gonsieuium non ferebat aemulum potentiae, quem millies perire volebat. Ita Radiuili auiditas imperandi, perdidit sepeliuitque Lituaniam. Mohilouiae mercator, Vilnae praedator nobilis, quam vt perderet, prius vniuersam voluit perdere Lituaniam, voluntaria suorum fuga, quam nec ipse stator Iupiter stitisset. Igitur melius Radiuilianum quam Moschouiticum hoc ego dixerim bellum, potiusque ciuile quam externum. Quanquam nec Moschus defuit sibi, qui tunc nemine resistente MINSCIO in fauillas et cineres redacto, vbi vidit omnes sui terrore corripi, vacuam Vilnam ingressus est. Erat tunc terror ingens, a Radiuilo auctus in immensum, quasi a tergo Sueci, a latere Moschi inuaderent vrbem pulcherrimam, GEDIMINII opus, Lituaniaeque caput. Dicti omen euentus docuit, antequam enim Moschi conspexerint vrbem, Radiuilus celeritate vsus, ciues bonis spoliare, ecclesias inuadere, abdita scrutari, diripere publicum aerarium, et tot annorum congestas opes, denique, qualia nec Moschus videbatur optare, aggressus est: demum aduentante Moschorum caesare in Samogitiam Keidani secessit, onustus spoliis Lituaniae. Ita apertis pene portis, capitur a Moscho vrbs, eo compendio quo scripsimus, quam tamen prius coeperat Radiuilus. Hinc Moschorum in Vilnam, Vilnensesque

1655

Radiuili cum Radzieieuio comparatio.

Radiuilus causa belli Lituanici.

Vilna capitur, diripitur a Moschis.

1655 sesque saeuitia tanta, vt solo fere aequaretur Lituaniae caput, nec facile in ipsa Vilna hodie reperies Vilnam. Quanta vrbs deleta sit, vt de caeteris taceam, vel ignium mora probari potest, quippe per continuos decem et septem dies, vix potuit incendium extingui, quod domibus et templis Moschi immiserant. Tali ratione capta est Lituaniae Carthago, aemula Cracouiae, et cum ea sexcenta amplius procerum castella vastata sunt.

Cauna et Grodna dedunt se Moscho.

Vilna capta in saltus et paludes, genus omne diffugerat mortalium. Igitur Moschus caede et incendiis in omnes grassatus, primo Caunam deinde Grodnam capit inceditque. Radiuilo a longe tam pulchrum vidente spectaculum. Et iuisset vlterius Moschus, nisi illum victricia per Poloniam Suecorum arma, vna et Radiuili stitisset deditio. Ille enim diu ante meditatum facinus, tunc coacta vniuersae Lituaniae perfecit deditione. Displicuit hostis commutatio Lithuanis proceribus, potissimum GONSIEVIO, LEBOVICIO, SAPIEHAE, IVDICCIO, PACCIO. Diuersa igitur, quam RADIVILVS mandauerat, illi censuerunt:

Radiuilianae propositioni contradicunt Lituani.

Ne Pax fieret inscio Rege ac Republica.
Ne Commutatio hostis reciperetur, ac pro Moscho triumpharet de Lituanis Suecus.

Radiuilus Gonsieuium capit contradicentem sibi.

Radiuilus contradicentem Gonsieuium, Iudicciumque, Melitensem equitem, sub specie cuiusdam arcani accersitos, custodiae tradit. Ita carceris supplicio fortissimi imperatoris Gonsieuii damnata fidelitas a Radiuilo. Sed non ideo deformatus eius honor, temerata constantia, imo his omnibus potentior, ipsisque hostibus, potissimum Radiuilo, admirabilior, Magno Gabrieli de la Garde amabilior. Quid enim aliud vinctus egit tunc GONSIEVII animus, quam triumphum de duce, et fortuna perfida. Gonsieuio ea arte capto, caueaeque incluso, liberius pro voto suo omnia faciebat Radiuilus. Neque mora, Magno Gabrieli de la Garde Liuoniae proregi, exemplo maioris Poloniae procerum vniuersam subiicit Lituaniam. Acceptat ille Sueci regis nomine Magni Ducatus protectionem, quam in haec verba conceperat Radiuilus.

Postquam turbulentissima rerum moderna tempestate, non aliter, nec commodius fieri potuit, subsidio Serenissimi Regis Poloniae plane sublato et emortuo: Nos Proceres et Ordines Magni Ducatus Lituaniae, protectioni Serenissimi Regis
18 Augusti Sueciae, necessitatis telo adacti, sese certis conditionibus dediderunt.

Lituanorum puncta Sueciis oblata.

I. Vt arma vtrinque coniungantur, contra communem hostem, excepto Rege Regnoque Poloniae.

II. Bierze Munimentum et Castrum Sueciae Regis ex nunc restituet Vicario Radiuilus cum cautione.

III. Bonorum ecclesiasticorum, ac totius Reipublicae dispositio arbitraria penes Regem Sueciae sit, prout hactenus penes Diuos Reges Poloniae fuit, saluis per omnia iuribus et praerogatiuis Religionis Catholicae.

IV. Amissas Prouincias, Vrbes, Arces, earumque Prouentus recuperabit Rex Sueciae, illasque propriis restituet Dominis, ea belli occasione deiectis.

V. Libertas Religionis salua per omnia erit, similiter omnes dignitates, immunitates, priuilegia, libertates, consuetudines, cuiuscunque religionis, Episcoporum praeeminentiae, Senatorum subsellia, Iurisdictiones Ordinis Equestris, tum Abbatum, Praepositorum, Canonicorum, Parochorum, Monialium, Collegiorum, Monacharum, Religiosorum, Religiosarumque, auctoritas, bona, iura, Priuilegia, Fundationes, Obuentus, Personae, in integro manebunt.

VI. Magnus Ducatus Lituaniae, nullatenus Regno Sueciae incorporabitur, sed gens Suecorum genti Lituanae, senatus senatui, equites equitibus aequiualebunt.

VII. Libertas vocis in comitiis nemini denegabitur.

VIII. Se-

VIII. Sereniſſimus Rex Sueciae operam dabit, vt Moſchorum exercitus, ex omnibus Lituaniae finibus ſecedat, et ab vlteriori machinatione, penitus abſtineat. 1655

IX. Tractatus ſi aliqui fuerint cum Regno Poloniae concluſi, ab illis Lituania ne excludatur. Quodſi plura Poloni impetrauerint a Sua Maieſtate Sereniſſimo Sueciae Rege, eadem gratia gaudeat Lituania, quae vltro et libere nunc protectionem Magni Regis ambit.

X. Ad extremum diſciplina militaris ſeruabitur.

Haec ſumma aureae libertatis Lituaniae, quam breui ferrea ſeruitus poſtea ſubſequuta eſt Suecorum. Mirabitur certe poſteritas, quatuor ſideribus Poloniae turpiſſimum rebellionis ſcelus agitatum fuiſſe. Aequiori animo vtcunque ferrem, ſi plebeii Duces, aſſiduis, iniuſtis, ſeruilibusque operibus vel maxime attriti, aut ſi nobiles tenuioris fortunae, magnanimi ſpiritus, Ducatum ſceleri praebuiſſent, ſed RADIVILVS, RADZIEIEVIVS, GRVDZINIVS, OPPALINIVS, Palatini, proceresque regni. Ita Poloniam ſequuta eſt Lituania, nec deinde toto regno, quidquam intactum armis fuit, plane quaſi annus hic feralis, ac vltimus videretur regno male ſibi cohaerenti, ac in partes diuulſo. Sueciae admiſſa protectio Caeſarem Moſchouiae depellere Lituaniae finibus videbatur, ſed non ideo ceſſit ille, quamuis eius victoriarum curſum nonnihil impediuerit. Circa Bychouium tota eius belli moles fuit. Quippe quod vallo et propugnaculis militari arte exquiſitiſſime cinctum, ter mille Sapiehani defendebant fideles milites: adeo tota peruagata Lituaniae pudor Moſchos incendebat, triumphare fidele Bychouium, magnorum Sapieharum munimentum, quod ad extremum, poſt productam trium annorum per Coſacos obſidionem, fames domuit, ac in deditionem redegit. Hinc de totius Lituaniae viribus, de mala Radiuili fide, iudicent externi. Quid opus fuit alienam acceptare protectionem? qui maior ipſa numeroſiorque fuit protectione? Suecorum tum tria tantum, Lituanorum triginta numerabantur millia, acceſſiſſent plura, ſi ruſticis imperare non abhorruiſſet Radiuili elatus animus, aſſuetus alias Regi ſuo minari, ſupra quem et credidit ſe fore. Peſſima reuera ſubditi cum Domino comparatio, quae vbi Principi innoteſcit, ferenda non eſt. Sane melius ſibi tunc Polonus conſuluiſſet Rex, ſi in tempore turbulenta Radzieieuii Radiuilique capita virgula decuſſiſſet iuſtitiae.

Bychouiam poſt trium annorum obſidionem, Coſaci Moſchique capiunt.

Lituania vti Poloniam, ita Lituaniam excepit Maſouia. Maſouiam deinde ſecuta eſt minor Polonia, cuius primarius Siradienſis Palatinus, Witenbergio tunc reſiſtere non valens, aut nolens, Sueciae Regis admiſit protectionem. Conſcripti deinde articuli in haec genuina Verba:

Articuli Pactionum Conuentionis, inter Sereniſſimum Carolum Guſtauum Regem Sueciae, et Palatinatuum Siradienſem, per mediationem Illuſtriſſimi et Excellentiſſimi Hieronimi Radzieiewski, Regni Poloniae Procancellarii, Caliſſiae conſcripti et concluſi.

Siradienſis Palatinatus Sueco deditur.

Poſtquam Illuſtriſſimus Dominus Wittembergius campi Generalis Marſchalcus per literas ſuas ingreſſum Sereniſſimi et Potentiſſimi Sueciae Regis in Poloniam intimauerit, nobisque propoſuerit, Nos exemplo maioris Poloniae Palatinatuum, qui beneuolentiam Sereniſſimi Regis, ac contra communes Reipublicae hoſtes protectionem experti ſunt, ductu et perſuaſione Illuſtriſſimi et Excellentiſſimi Domini HIERONIMI de Radzieiewski RADZIEIEWSKI, Regni Poloniae Procancellarii, cum vniuerſa nobilitate Palatinatus Siradienſis, ſeria ac matura deliberatione praemiſſa, taliter cum Excellentiſſimo Domino Generali Campi-Marſchalco, ſub ratificatione Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae conuenimus:

Inprimis conuentum ac concluſum eſt, ab hac die Palatinatum Siradienſem cum omnibus ſuis terris, ciuitatibus, ac bonis Regalibus, generaliter omnibus

1655 bus, ſub protectione Sereniſſimi Regis Sueciae, Domini Noſtri Clementiſſimi manere, cui fidem nec non obſequium tale, quale Regibus Poloniae hactenus praeſtabant, promittunt ac pollicentur omnes proceres cum vniuerſa nobilitate dicti Palatinatus Siradienſis.

Regem Poloniae CASIMIRVM non amplius pro Rege Poloniae agnoſcent, aut eius Cancellarios.

Regalia omnia bona diſponenda, item eccleſiarum, prout hactenus Rex Poloniae habuit, tum thelonea, ac omnem prouentum ante hac extradi ſolitum, Sereniſſimus Rex Sueciae habebit.

Securitati huius Palatinatus Siradienſis proſpiciendo, vbicunque in bonis Regalibus, locum commodum pro fortificatione et praeſidio Sacr. Reg. Maieſt. Sueciae, ſeu eius Miniſtri iudicauerint, liberum erit munire et praeſidio firmare.

Peditatum et praeſidium Palatinatus Siradiae hoc inſtanti regimini ac imperio Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae deferunt.

Excellentiſſimus vero Dominus Wittembergius campi Generalis Marſchalcus, Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae nomine, fide publica Palatinatui Siradienſi cauit et aſſecurauit:

inprimis, vt vnusquisque, cuiuſcunque ſtatus et conditionis, in ſua religione tute ac ſecure permaneat, religionemque ſuam in ſuis eccleſiis exerceat.

Item vnusquisque in ſua veteri, et priuilegiis tot Regum legibuſque approbata maneat libertate.

Statiua nulla hyberna, tanto magis laeſiones, direptiones, depraedationes, iniuriaeque in bonis terreſtribus nobilium fient, imo ſi ſimilia per militum licentiam fient, ſeuere in tales animaduertent Miniſtri Sereniſſimi Regis.

Iudicia ac omnes veteres iuriſdictiones, vt vnicuique ius ſuum reddatur, ſub nomine Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae, vti Protectoris exercebunt, tum etiam Dignitates Senatoriae, ac officia, a Regibus Poloniae conferri ſolita a Sacra Regia Maieſtate Sueciae, incolis Poloniae conferentur.

Si vero aliquis ex incolis huius Palatinatus Siradienſis eidem tranſactioni, tanquam bono publico, publicaeque tranquillitati contradixerit, vel factioni Caſimirianae adhaeſerit, eius bona haereditaria, diſpenſationi Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae Domini Noſtri Clementiſſimi ac fiſco illius cedent.

In cuius rei fidem ac teſtimonium, manu noſtra ſubſignauimus. Actum Caliſſii, die 17 Auguſti M. DC. LV.

His Siradienſes articulis Sueciae Regis admiſerunt Protectionem, etiam poſtquam audiuere violatam Poſnaniae a Wittembergio publicam fidem, in publico Dei miniſtro ſuffraganeo eius loci: maluerunt tamen libertatis tunc, quam ſanguinis et fortunarum iacturam pati, ſi aduerſus conciues maiores Polonos pugnare coacti fuiſſent.

Melius agnouit Boruſſia fraudulenta oſcula Suedica, quibus, ſub titulo protectionis, Dominatum affectabat maris Balthici, vna et Pruſſiae. Riſit ergo fallacias fucatae Religionis, quam reſtauraturum ſimulabat, et boni publici colores. Nam quid praeclarius Gedanenſium reſponſo? cum trahenti in partes Sueciae, Regio Reſidenti MARTINO KOCHIO, reſponſuros ſe, poſt ſexennium demum promiſerunt, vbi Suecorum induciae cum Polonis expiraſſent. Et certe fraudes latuiſſe, ſub ſpecie beneuolentiae, haud multo poſt deprehenderunt. Claſſis enim Architalaſſo VRANGELIO, viginti ſeptem nauium, in ipſo maris Viſtulaeque confinio, ad portum appulerat Gedanenſium, aſt pauci milites. Is deſcenſum minoribus cymbis prima quaque moliebatur die in Pucenſem terram, ſed fruſtra. IACOBVS ſiquidem VEIHERIVS, Marieburgenſis Palatinus, aduerſum defendebat

Reſponſum ciuitatis Gedanenſis Sueciae Regis Miniſtro. Claſſis Suedica ad portum Gedanenſem appellit 4. Sep.

littus

littus, vir magni animi, virtute Christiana et bellica inter paucos. Enimuero maiori terrore quam clade affligebant Veiherianos tormenta bellica, continuo et successiue displosa, a nauibus Suedicis, donec ventorum vi, et inuicta Herois constantia, contagiosisque morbis, Balthico ad extremum, Decembri mense, pellerentur mari. 1655

Haerenti ad Pucense munimentum, quod nostrates PVCHWINCKELL nominant, Suecorum thalassiarcha, Wrangelio, terrestres Suecorum copiae, a maiori venientes Polonia, Fordanum, Bydgostiam, quam Germani BRAMBERG indigitant Coiniciam, Suecium, Neiburg, aliaque Regalis Borussiae occupant loca, magis procerum Polonorum incuria, quam virtute sua, doli et mille artium callidi artifices. Iamque in conspectu Thorunensium grassabatur Suecus, nullas non adhibens artes, quibus in partes suas traheret vrbem semper fidelem Regibus. Extat GVSTAVI OTTONIS STEMBOCK, Sueciae per Masouiam Generalis, exarata ad Thorunenses epistola huiusmodi tenoris:

Loca in Prussia per Suecos occupata.

Nobiles, Spectabiles, et Consultissimi,

Literae Stembokii ad Thorunenses.

Non potest vos latere, quibus de causis mota sit Sacra Regia Maiestas ad capienda aduersus Regem Poloniae arma, anteuertendaque ea mala, quae Sua Maiestas a dicto Rege iam iam sibi imminere vidit. Huic armorum Suedicorum iustitiae, ita suffragata est Diuini Numinis bonitas, vt salua et incolumis, atque sine vllo impedimento, ante aliquod tempus Varsauiam peruenerit, veteremque Poloniae Regum intrauerit Regiam. Cui accessit et hoc, quod Deus Optimus Maximus ita benedixerit armis Serenissimi Regis nostri, vt factu suo, ductu meo Masuros compresserit, qui nobis sese opposuerant, totaliterque in fugam profligauerit, atque praeter centenos aliquot caesos, vexilla, tormentaque eorum, et vehicula omnia ceperit. Ita ergo constitutis Sacrae Regiae Maiestatis Domini Mei Clementissimi rebus, cum vrbs Vestra, inter primas vetustissimas Euangelicae Religionis in Borussia sit, amice Vos hisce commonendos esse duxi, vt ad Clementiam, tutelam et protectionem Sacrae Regiae Maiestatis Domini Mei Clementissimi propere confugiatis, certi, Sacram Regiam Maiestatem, et pro mutuo Religionis vinculo, et pro innata sibi benignitate saluti et incolumitati Vestrae abunde consulturam. Si vero expectationi Sacrae Regiae Maiestatis defueritis, et obstinata magis consilia, quam tuta et salutaria sequi volueritis, in culpa ipsimet eritis, si quid aduersi et infesti Vobis, Vrbique Vestrae a partibus Sacrae Regiae Maiestatis acciderit. Ego meliora de Vobis sperans, responsum Vestrum fiduciae meae congruens praestolor. Atque hisce Vos Diuinae tutelae amice commendo: Dabantur in castris ad Nouodwor, die 21 Septembr. Anno M. DC. LV.

Vester Beneuolus

GVSTAVVS OTTO STEMBOCK.

Thorunenses nec aspernantur, nec penitus acceptam habent, oblatam gratiam Stembockii, remissoque dubio responso rem in suspenso habent, donec vlterioribus successibus, quid opus facto, fortuna ostenderet.

In his tunc motibus Regalis Borussia erat, nec Ducalis otiabatur, audito Suecorum classico. Arma igitur toto Ducatu iussu Electoris Brandeburgici colligebantur. Vocati ad arma equites, conscripti pedites, accincti cuncti stabant milites. Ipse Elector FRIDERICVS VILHELMVS Berlino ex Pomerania Regiomontum in Borussiam venit. Merebant illi viginti millia conscripti, ex subditis in Borussia, exercitus. Bis quater secum adduxerat, machinas praeterea murales, puluerem tormentarium, pilas, et si quid armorum est. Intrantem ex Pomerania in Borussiam, primo VEIHERIVS in bonis suis, mox Oliuae Abbas eius loci ALEXANDER KESSOWSKI, tandem Gedanenses solenniter excipiunt.

Borussiae ducalis quis sensus de Suecorum progressibus? Electoris Brandeburgici in Prussiam aduentus.

 Abeunti

1655 Abeunti noua munimenta, noua THAVMATVRGI ostendunt miracula, attonito Principe, et eius vrbis patrocinium vltro suscipiente. Egere gratias oblati patrocinii Gedanenses, seque lecti exercitus ad manum habere duodecim millia responderunt, habituros et plura, vbi opus fuerit; neque diffidere iustae Polonorum causae, quae procul dubio ad extremum triumphatura esset.

Eiusdem militares apparatus. Gedani solenniter excipitur.

Abeuntem deinde Electorem eo honore, quo susceperunt, ad duas circiter ab vrbe deduxerunt leucas. Ibat tunc Elector albo sublimis equo, rubra illi exterior vestis, auro decorata, quae hospitem decebat. Antecedebant duodecim phalerati generosissimi equi, sequebantur quingenti corporis milites. Adequitabat Principis lateri IACOBVS VEIHER Marieburgensis Palatinus, eoque modo susceptus et dimissus est Marchio Brandeburgicus, Sacri Romani imperii Archi-Camerarius, et Elector, in Prussia Dux.

LIBRI VI. CAPVT II

SYNOPSIS

Comitia Borussiae Marieburgi. Comitiorum articuli. Prussiae descriptio, nomen, foecunditas, vrbes, portus, militia. Auxelii Oxenstiernii consilium regi suggestum Sueciae. Refelluntur aduersariorum sophismata et argumenta contra Austriacos. Polonorum circa Posnaniam tumultus. Comes Nassau traiicitur. Literae Sueciae regis ad maiores Polonos. Edictum vniuersale Sueciae regis.

Comitia Borussiae Marieburgi.

Vix discesserat Elector, cum Palatinus Culmensis, cuius (absentibus Varmiensi aut Culmensi episcopis) summa in Prussia auctoritas, statibus ordinibusque Borussiae, Mariaeburgi, conuentum indicit. Aderant Electoris legati, protectionem vniuersae offerentes Borussiae nomine Principis. Caeterum ob absentiam Thorunensium legatorum conuentus limitatus ad 15 Octobr. Maiori ergo numero quam ante confluebat ad dictum diem Nobilitas. Comparuit ipse status tunc, Ordinumque Borussiae Praeses, VENCESLAVS COMES de LESZNO, Varmiensis et Sambiensis Episcopus; tres Palatini, quinque Castellani, praeter legatos externorum, Brandeburgici et Masouiae nobilitatis. Aderat et Poloniae Regis Orator. Omnes diuersa proponebant, diuersa disputabant, diuersa sentiebant. Poloniae Regis legatus animabat Ordines ne deficerent a legitimo Rege suo, breui adfutura auxilia, si tantillam habuerint patientiam. Brandeburgicus vltro suam regali ac episcopali Borussiae offerebat protectionem, armorum praeterea mutuam proponebat coniunctionem. Mazouiae quoque proceres, per KRASINIVM NARZEMIVMque: hunc Wysogrodiensem castellanum, illum palatinum et generalem Masouiae, socia contra Suecos poscebant arma.

Regis legatus vice instigator regni Ianski.

Diu procerum Borussiae responsa pendebant in ambiguo, donec capta Cracouia vicini admonerentur periculi. Finiit igitur congressus, ad mentem et vota Electoris, coniunctioque a proceribus acceptata, exceptis vrbium legatis, qui suspectum habebant Electoris pro Prussia nimium zelum. Coniunctio deinde ista animorum, armorum, et consiliorum in haec genuina concepta est verba:

Comitiorum Articuli.

Notum sit omnibus ac singulis quorum interest. Inter Serenissimum ac Potentissimum Principem ac Dominum Dominum FRIDERICVM WILHELMVM, Marchionem Brandeburgicum S. R. Imperii Archicamerarium, et Electorem etc. etc. tanquam Ducem Borussiae ab vna, tum Reuerendissimos, Illustrissimos, Illustres, Magnificos et Generosos Dominos Dominos status, senatorii et equestris Ordinis, terrarum regalis Borussiae in conuentu Marieburgensi congregatos, ab

ab altera parte, mutuam animorum et consiliorum coniunctionem, pro defendenda contra quoscunque impetus, et hostiles inuasiones in vtraque Borussia initam et prout sequitur conclusam esse. 1655

I. Sit haec coniunctio absque Regiae Maiestatis Poloniae praeiudicio.

II. Maneant omnibus ac singulis, tam publica quam priuata, tam ecclesiastica quam politica, tam generalia quam specialia iura salua et integra.

III. Nullum praeiudicium fiat religioni Romano-Catholicae, vel bonis ecclesiasticis, secundum leges Regni Poloniae.

IV. Ad nullius offensionem, sed solum ad vtriusque partis defensionem tendat, et ad promouendam tranquillitatem harum Prouinciarum directa sit.

V. Sancte et inuiolabiliter seruetur, ac custodiatur, et neutra pars absque alterius consensu ab ea decedat.

VI. Neutra pars, absque communi voluntate et consensu, pacem, inducias, neutralitatem, vel quodcunque aliud pactum ineat.

VII. Liceat Serenissimo Electori in Regia Borussia, vel huius castris suos habere consiliarios, et idem licitum quoque sit coniunctis reliquis in Serenissimi Electoris castris.

VIII. Habeat Serenissimus Elector militiae coniunctionis huius, et omnium, quae ad eam spectant, vel spectare possunt, supremum directorium.

IX. Sistent Status et Ordines regalis Borussiae ad hanc coniunctionem quatuor millia militum stipendiariorum, et conscriptorum, et praeterea Serenissimi Electoris milites praesidiarios, in singulis Borussiae ciuitatibus arcibus et fortalitiis, in sequentibus articulis comprehensis, degentes, alent et sustentabunt; ita tamen, vt inter quatuor millia regalis Borussiae militum ii connumerentur, quos regalis Borussiae Status in praesidiis collocarunt.

X. Simul ac coniunctio haec conclusa, et capita superius posita, et infra ponenda, ab vtraque parte probata fuerint, mittatur ad Regiam Maiestatem Poloniae, vt Regia eius Maiestas de hac conuentione et coniunctione certior reddatur, et consilium eius Maiestatis petatur et consensus.

XI. Eodem modo mittatur ad Regiam Maiestatem Suecicam, et eidem Regiae Maiestati exponatur, quod conuentio et coniunctio haec conclusa sit, et a Regia eius Maiestate decenti modo contendatur, vt copias suas a finibus harum terrarum abducere, loca occupata reddere, et pacem sincere colere velit. Coniunctos paratos esse omnia conferre, quae modo vnquam ad stabiliendam et reducendam pacem generalem, et fidem facere possint, absque tamen Regiae Maiestatis et Coronae Poloniae praeiudicio.

XII. Quodsi vero Regia eius Maiestas hisce postulatis et petitis locum dare, et sinceram pacem cum hisce terris colere recuset, vtraque pars omni fide, ope, auxilio, et viribus, prout conuentum, sibi inuicem adsistat.

XIII. Interim, vsque dum, quid Regia Maiestas Suecica hac in parte decreuerit facere, constet, ad Generales Suecicos communi nomine scribi et illi moneri debent, vt ab omnibus inuasionibus, direptionibus, locorum occupationibus desistant. Sin autem nolint, et non expectata Regia resolutione, conatibus suis inhaerere, et vlterius progredi tentent, vi vlterius progredi prohibeantur, et quouis modo progressus eorum sistantur, quocunque tandem locorum, siue in Ducali, siue in Regia Borussia, irruptio facta fuerit, idque coniunctis fiat viribus, vt tamen coniuncta vis ei hostili expeditioni opponatur, quae magis nociua et cum periculo coniuncta deprehendetur.

Aaa XIV. Si

1655 XIV. Si exorto bello, et durante eo, loca quaedam a Serenissimo Electore et eius exercitu in Regia Borussia occupata fuerint, ea, postquam bellum, vel pace, vel transactione, vel alio quocunque modo sopitum fuerit, coniunctis tanquam veris Dominis restituantur.

XV. Neutrius partis exercitus coniunctis damna inferat, vel rapinas, latrocinia, aut furta exerceat, et si tale quid factum fuerit, in auctores seuere animaduertatur.

XVI. Quoties visum fuerit, coniunctio exercituum fiat, ita tamen, vt hoc et omni alio casu Serenissimo Electori supremum maneat directorium. Super Pospolite Ruszenie [68]) vero is iurisdictionem habeat, cui ea ex conuentione, inter Illustrissimos Dominos Palatinos desuper habita, obueniet.

XVII. In vtroque exercitu omnia ordine gerantur, et id serio operam dare debent Generales et Officiales, vt et exercitus et subditi simul conseruentur, siue intra siue extra bellum geratur.

XVIII. Bellum quantum fieri potest, vt et Statiua et Quartiria extra fines coniunctorum et geratur et habeantur. Quodsi tamen necessitas aliquando requirat, vt vel propter nimium frigus, vel aliam aeris iniuriam, exercitus in campis stare nequeat, et ita intra fines Borussiae regalis quartiria ordinanda sint, fiat id a Serenissimo Electore, communicato, cum illustrissimo Domino Generali regalis Borussiae, vt et Commissariis eiusdem regalis Borussiae, consilio, et postea ad requisitionem Serenissimi, illustrissimus Dominus Generalis assignabit ea, prout ratio et status belli desiderauit.

XIX. Mariaeburgensi tam in ciuitate, quam in arce iam commoranti, et quingentis militibus constanti Regio Polonico praesidio, suum Serenissimus Elector totidem capitibus constans iunget. Quodsi tamen vrgens ratio, vel necessitas belli desiderauerit, liberum erit Serenissimo Electori praesidium hoc pro libitu augere, collato tamen prius cum iis consilio, quibus a Regia Maiestate commissa et vrbs et arx est; nimirum cum illustrissimo Domino Palatino Mariaeburgensi, et illustrissimo Domino SIGISMVNDO libero Barone de GVLDENSTERN, cui vti hactenus, ita et in posterum, salua et integra maneat oeconomia, cum iurisdictione ad eam spectante. Idem quoque sit supremus praefectus ciuitatis et arcis, asseruetque secum portarum claues, et tesseram militarem praefecto electorali, caeteris inferioribus Officialibus, ab ipso distribuendam dictitet. Quod si vero Dominus Guldensternius peregre abeat, claues Serenissimi Electoris praefecto interim tradet.

XX. Im-

68) *Pospolite Ruszenie* significat in Polonorum lingua *generalem motum*, seu expeditionem militarem totius nobilitatis, quae propriis sumtibus vi constitutionum regni militare tenetur. Haec autem nobilium ad defendendam patriam expeditio generalis sine consensu eorum in comitiis prouincialibus a Rege institui non potest, nisi in summo reipublicae periculo, vi constitut. a 1517, neque haec expeditio generalis nobilium prius, quam ipse hostis foedus violauerit, decernitur, per legem constit. a. 1515. Cautum etiam lege a. 1573, ne exercitus huius expeditionis generalis vltra regni fines educi a rege, vel precibus vel solutione, possit. Euocantur autem ad hanc bellicam expeditionem generalem omnes nobiles possessione gaudentes, tam priuati quam in dignitatibus constituti. Excipiuntur cancellarii, ministri aulae reginae, ministri aulae archiepiscopalis, legati ad exteras gentes missi, capitanei sic dicti limitanei, vel eorum vices gerentes, tribuni arcium et burggrauii Cracouienses etc. viduae vero, orphani, minorennes, senes, aegroti per necessarios vel alios nobiles militant. Tam magnus conflari potest ex nobilibus in Polonia exercitus, vt ducentum millia superet, qui etiam esset formidabilis, si ordo accederet. Cum autem maxima nobilium pars armis non sit assueta, bellique incommoda diu ferre haud possit, neque disciplinae locus sit militari seuerae, eiusmodi exercitum, licet copiosissimum, Poloniae hostes minime omnium reformidant. Polonos caeterum bonos esse milites, si disciplina militari extranea fuerint instituti, numerus eorum, qui sub Borussorum Regis signis militant, satis magnus, abunde testatur.

XX. Imponit quoque Sereniſſimus Elector praeſidium ſuum ſequentibus 1655
locis, vt quadringentos peditum et centum equitum Dirſchouiae, vnam compagniam Tragunerorum [69]), et vnam compagniam equitum Leoburgo: Trecentos Strasburgo: Centum equites et centum pedites Graudentio. Quae tamen praeſidia, ſi neceſſe fuerit, Sereniſſimus augere poterit, vt tamen ceſſante periculo praeſidium ad priſtinum numerum reducatur.

XXI. Mariaeburgo, eius arci, et omnibus modo enumeratis et nominatis locis et ciuitatibus, Status regalis Boruſſiae, de neceſſariis, annona, et rebus, tam ad maiora, quam ad minora pertinentibus, quantocius proſpicient.

XXII. Praeſidia haec alent et ſuſtentabunt, Status et Ordines regalis Boruſſiae, atque ita Sereniſſimo Electori, ſingulis menſibus, pro vnoquoque praeſidiario milite, connumeratis etiam officialibus, a Statibus regalis Boruſſiae ſoluantur duodecim floreni Polonici vel quatuor imperiales, vna cum Salgamo vulgo *Seruis*, pro more apud militem Polonicum recepto. Quodſi etiam Status non poſſint integram ſummam numerata pecunia ſoluere, licitum eis ſit partem commeatus ſuppeditare, quae pro rata detrahatur a pecunia numeranda, ita tamen, vt aequo et currente pretio militibus addicatur ſupradictus commeatus, et prout in foro eius ciuitatis, in qua praeſidium collocatum eſt, venditur.

XXIII. Dragani aequale cum Muskietiriis accipiant ſtipendium, et praeterea equis eorum conſuetum et neceſſarium detur pabulum.

XXIV. Equiti ſingulis menſibus ſoluantur viginti duo floreni Boruſſici, vel ſeptem imperiales, et octo groſſi boni, ita tamen, vt et hi, ſi parata ſemper non adſit pecunia, partem commeatus loco pecuniae, ſecundum articulum XXII accipere obſtricti ſint.

XXV. Quodſi etiam loca in articulis XIX et XX enumerata, magis et melius adhuc munienda Sereniſſimo Electori viſum fuerit, Status regiae Boruſſiae vi huius coniunctionis obſtricti ſint, tot ſubminiſtrare ſubditos, quot ad opus perficiendum ſufficiant. Ad idem teneantur, ſi Sereniſſimus e re communi exiſtimauerit ad Viſtulam, vel alibi locorum extrui fortalitia. Liberum tamen erit ad requiſitionem Sereniſſimi Illuſtriſſimo Domino Generali regalis Boruſſiae ex quibuſcunque regalis Boruſſiae locis voluerit, mittere, qui operi manum admoueant, et ad finem et perfectionem ſuam perducant.

XXVI. Omnes ſuperius ſpecificatae ciuitates, arces et fortalitia a Sereniſſimo Electore, contra hoſtes vtriuſque Boruſſiae conſeruentur et defendantur. Tranſacto vero bello reddantur, et abſque vlla praetenſione reſtituantur, vt et nouiter extructa fortalitia, vel deſtruantur, vel Dominis reſtituantur.

XXVII. Miles ex ſtipendio vbique viuat.

XXVIII. Si ad hanc coniunctionem accedere plures velint, tam ex regionibus regni Poloniae, quam aliis, accedant et recipiantur, imo et inuitentur.

XXIX. Contributiones nullae nouae, irrequiſita Nobilitate, inſtituantur, vel requirantur.

69) *Compagnia Tragunerorum*, vt et *Dragani cum Muskietiriis* n. XXIII, ſunt floſculi Latinitatis vulgaris Polonae, quos in tabulis publicis obelo notare, vel corrigere, nefas eſſe duxi, alioquin dixiſſem Latine: *centuria equitum deſultoriorum*, et *equites leuis armaturae cum peditibus, vel peditatu.* Haec tamen intelligi poſſunt. Quid autem ſit: *vicinus nobilis in ſipatione Kopcorum ad defendendam parielitatem citari debet*, nemo Latinorum capiet, Polonae linguae expers. Significat autem: *vicinus nobilis in congeſtione acerui ad determinandos limites praeſens ſit ad tuendos ſuos fines.* Sed in diſtribuenda iuſtitia Latinitatem non curamus. Caeterum florentibus magis magiſque ſub feliciſſimo indulgentiſſimi patriae patris AVGVSTI III imperio, in Polonia ſcientiis, indigenae etiam natiuum illum ſermonis Latini leporem aſſequuntur.

1655 XXX. Ciuitates maiores, an accedere huic coniunctioni velint, intra 20 dierum spatium se declarent.

XXXI. Omnes legationes et missiones, communi vtriusque partis sumtu expediantur, ita tamen, vt Status regalis Borussiae, qui nunc contraxerunt, pro tertia sui parte teneantur.

XXXII. Praefectus praesidii, iudicium militare, ex vtriusque partis praesidii officialibus constituat, et eius erit director. Quodsi delictum capitale fuerit, executio per illum instituatur, sub cuius praefectura delinquens stat, eamque a praefecto iussus neutiquam differre debet. Leuiora vero suorum commissa vel delicta quilibet praefectus coerceat.

XXXIII. Nemo intra ciuitates, vel arces recipiatur vel intromittatur, cuius nomen prius ad praefectum praesidii non fuerit delatum.

XXXIV. Damna seu depraedationes, per Serenissimi Electoris militem antehac factas, si a commissariis vtrinque constitutis, pro liquidis et veris agnitae fuerint, depraedator restituat, et si in aere non habet, aliter luat.

XXXV. Statim a die conclusae huius coniunctionis Status regiae Borussiae copias suas, exceptis iis, quae in praesidiis sunt, in vnum contrahant; et Illustrissimi Domini Palatini vniuersalia edant, et vti vocatur Pospolite Ruszenie conuocent.

XXXVI. Vterque clerus tam Braunsbergensis, quam Culmensis, Monasteria, collegia patrum Societatis Iesu, scholae seu Gymnasia, sarta tectaque sint, religionis Romano-catholicae liberum exercitium, et nullum publicum alterius a Romano-catholica dissidentis.

XXXVII. Illustrissimi et Reuerentissimi Episcopi Varmiensis et Culmensis, vna cum Venerabilibus Capitulis, totisque episcopatibus pactis hisce et coniunctioni includantur, saluis iuribus et priuilegiis, et immunitatibus episcopatuum.

XXXVIII. Praesidium Braunsbergae Serenissimi habeat praefectum Romano-catholicae religionis, si in exercitu Serenissimi aliquis inueniatur, cui concredi locus possit.

XXXIX. Domus episcopalis Braunsbergae sita, ab omni militis praesidiarii, officialium et praefecti praesidii hospitatione et habitatione immunis sit, in cuius vsu et possessione pacifica, Illustrissimus et Reuerentissimus episcopus, siue eius officiales, absque vllo praeiudicio et impedimento quouis maneant.

XL. Ratione augmenti in praesidiis faciendi, promiserunt Status et Ordines regalis Borussiae, praeter duo millia conuenta, adhuc alere, et sustentare trecentos, si necesse fuerit.

XLI. Quodsi Serenissimus Elector in castris praesens non sit, Serenitatis eius Generalis, habeat potestatem et facultatem electorali exercitui imperandi, et omnia ordinandi, quae ad militiam hanc pertinent. Polonicae vero copiae maneant gubernandae Illustrissimo Domino palatino Mariaeburgensi. Tesseram militarem quod spectat, inter Illustrissimum Dominum palatinum, et Dominum Generalem, modo nominatos, ex aequo et amice conueniat.

XLII. Promiserunt praeterea Status et Ordines regalis Borussiae, se statim et actutum facturos, vt pons super Vistulam sternatur, atque ita transitus et reditus, vtrique parti liber et facilis sit et maneat. Locus, vbi poni pons debeat, habito desuper inter vtramque partem consilio, assignabitur. In maiorem, rei sic et non aliter gestae, fidem, duo exemplaria eiusdem tenoris confecta, et inuicem extradita sunt. Actum est Rinskii die 12 Nouemb. M DC LV.

Nos Senatorii et equestris ordinis regalis Borussiae Status, vnanimi consensu praesentibus promittimus: Nos operam sedulo daturos, et pro posse Nostro promoturos,

turos, vt Serenitati Electorali pro meritis in prouinciam hanc et rempublicam collatis, condignum redhostimentum a Sacra Regia Maiestate et Republica Polona concedatur. Actum vt supra. 1655

Serenissimus Elector praesentibus cauet, quod Sua Serenitas erga regalem Prussiam ratione huius suprapositi promissi, nihil velit praetendere; sed quod tantum Illustrissimi status, ad sedulam operam et promotionem, quantum possunt, sint obstricti. Actum vt supra.

Interim dum Marieburgi consulitur, Suecorum exercitus Prussiam ingressus, eandem occupat, Electore haud prohibente, imo Thorunensibus, ob non acceptatam armorum societatem, infensissimo, ac palam hoste. Ita dum Romani deliberant de suppetiis Sagunto ferendis, vrbs capitur: dum Prussia aliena circumspicit praesidia, amittitur.

Sed mihi de Prussia toties mentionem facienti, operae pretium videtur, aliquid de eiusdem origine, opulentia, viribus, militia, et populorum genio dicere; rem haud Germaniae inutilem, quae illi cedat, in augmentum gloriae et potentiae. Prussiae descriptio.

Prussia, olim Vlmigauia, hodie apud externos Borussia appellata, portio Europae perexigua, caeterum toto Septentrione pulcherrima plaga est. Nihil vberius foecundiusque solo, quod bis floribus vernat, praesertim in depressiori situ, quem maiores WERDER, dixere. Nihil commodius mari. Hinc illi nobiles portus vrbesque ad mare Balthicum siue Germanicum potentissimae. Puckum, Brunsberga, Pillauia, Memelium, Regiomontum, Elbinga, et ipsum caput vrbium GEDANVM siue Dantiscum, hodie inter tres maximas, Amsterodamum, Venetias, et Vlysiponam numerata. Porro omnis Prussiae regio in ducatus duodecim diuisa est, scilicet, Sudauiensem, Sambiensem, Natangiensem, Nadrouiensem, Slauoniensem, Bartoniensem, regionem Galindiae, Varmiensem, Hogkerlandiam, Culmensem, Pomesaniensem et Michalouiensem. Vrbes in ea, siue moenibus clausae, siue clausis magnitudine pares, nonaginta duae, arces septuaginta septem, pagi maiores vltra, quinque millia numerantur. Militum quoque numerum cuiuis regno parem, aut superiorem, tempore belli educere, peditum triginta, equitum viginti millia, in plano est. Nomen. Foecundia. Vrbes et situs. Militia.

Vidimus per aetatem nostram, ipso hoc tempore, quo scribimus, conscripta in ducali Prussia, ab Electore viginti millia hominum, illorum tantum, qui gleba terrae ante a dominis donati, militari seruitio sese obstrinxerant, sine conducto milite, sine nobilitatis motu. In regali vix sex comparuisse millia, sub diuersis signis, non inficior, sed hoc Polonorum stetit negligentia, qui pulsis aut emunctis colonis, praedia mallebant et pecora, quam milites militantes. Tres iunctae in vnum ciuitates, Thorunium, Elbinga et Gedanum, octo conduxerant millia. His accessit Varmiensis episcopatus, in quo tria militum numerabantur millia, vna cum nobilitate eius prouinciae. Ita non facile quis contemnat Prussiae populos, eorumque vires.

Miror certe ego augustissimae domus Austriacae ministros, parum hucusque curasse Prussiam, Germaniae certe portionem nobilissimam, ac Germano imperio debitam semper [70]). Mens Suecis fuit, cancellariique consilium, quod moriens inter arcana imperii referre volebat et retulit, Prussiam occupandi. Hinc Europae dominationem, Romanumque imperium transmarino promittebat imperatori, si Prussia potiretur. Nec vana promissio. Aduertit quippe ille callidus Balthici maris speculator, e nemore Borussiae nauigari in Indias. Vidit in vna depressioris terrae glebula, plus praegnantium aristarum, spicarumque producere terram, quam in tota montosa, sterili et effoeta Suecia. Plures generosos equos, alere Borussum rusticum, quam magnatem Suecum. Res namque in confesso est, vnum Auxelii ab Oxenstiern consilium Regi Sueciae suggestum.

70) *Quandoque bonus dormitat Homerus.* Prussia nunquam fuit Germaniae portio, neque Germano imperio debita. Abrogato enim crucigeris iusta ex causa imperio Pruthenis libertas restituta est, qui deinde vi pacti deditionis Poloniae regibus se submiserunt. Recte ergo dicit celeberrimus GODOFR. LENGNICH in norma regiminis, quae Prussiae ex praescripto iurium competit p. 4. *Nec Germanorum caesari ius aliquod competebat, cuius nullum ante secessionem extiterat vestigium, quod alio tempore et loco monui.*

1655 vnum rusticum Borussum quinquaginta quandoque centenos numerare equos [71]. Nec pecunia deest Prussiae, quam Indorum Ganges Hollandico Oceano, et hic Balthico seu Borussico transmittit freto. Hinc Auxelius inter alia dominationis arcana seposuerat Borussiam, vt fame vrgeret Europam, quisquis Suecorum Regum eam prouinciam, claustraque terrae ac maris, quamuis leui praesidio, aduersum ingentes exercitus insedisset. Hinc victricia per Balthicum, inde per Oceanum circumferre posse GVSTAVVM docuit arma. Nec nauticae artis experti sunt populi, consentitque illorum ingenium cum aquis quibus innatant. Terra vbique frugum ferax, Campaniaeque aemula, nisi quod asperius coelum, vites deneget incolis, qui Germani sunt, nec Germanum aspernantur imperium, Germanice loquentes. Quanquam quod Polono hucusque subsit imperio Prussia, pietas potius Austriacorum sanguinisque nexus cum Regibus Poloniae, quam iustitia fuit [72]. Hinc exteri discant, Austriacis infensi, et hostes, quid potuerit Germanus in hanc diem caesar? et facere noluerit? quae eius cum vicinis principibus amicitia? quam sacrosancta foedera?

Refelluntur aduersariorum sophismata et argumenta contra Austriacos.

Rideo ego GRAMONDI Galli, KOBIERZICII, PIASECII aliorumque Polonorum, magnique illius IOANNIS ZAMOISCII, nescio quae de Austriacis somnia, ac temerata iudicia, quasi mens illis non alia esset, praeter Europae dominationi, totique veteri et nouo inhiare mundo. Hinc illae de Austriacis apud GRAMONDVM vanae quaerelae, quod Cardinalem CLESELIVM vincula, quae meruerat, subire coegerint, quod rebellem FRIDERICVM Electorem, primo Bohemiae regno, mox palatinatu Rheni proscripserint: Quod archiepiscopum Treuirensem, sub protectione Regis christianissimi manentem, nouorum amantem, captiuauerint: quod Treuiros interceperint, aut potius propria recuperauerint, caeso ad internecionem milite Gallo. Quod Rupellae Hispanus Rex subuenire voluerit per Fridericum Toletanum. Quasi vero longe maiora non fecerit Galliae Rex, vnde iram mereretur Austriacorum, et aeternum totius Germaniae odium. Bellum Bohemicum, Austriacum, Lusaticum, Morauicum, Silesiacum, palatinatus Transyluanicum, Mansfeldicum, Danicum, Brunsuicense, iterumque Transyluanicum, Mansfeldicum, secundum Austriacum, tertium Transyluanicum, Magdeburgense, Hollandicum, Italicum, iterumque Magdeburgicum, cum quarto Transyluanico, confoederatio Lipsiensis, Gustauique molimina, fulmina, tonitrua, grandines, et omne mauortis tempestatis genus, Galli Regis fuerunt instinctu, stipendiis, opera. Clausit ipse scenam vltimo Gallico, et haeretico bello. Nec hic finis malorum. Initum saepius Turcas inter et Regem christianissimum foedus, continuata cum haereticis in hanc diem amicitiae vincula, odio in Augustam domum Austriacorum, adeo centum et amplius annis, toto coniurato orbe petitur haec coeli domus, nec expugnatur, quia aeterna est. Caeterorum odia, calamique licentiam, vt minorum volucrum, iouis minister contemnit volatus, quanquam hostes Austriacis non sunt, nisi haeretici eorumque fautores.

Redeo in Prussiam, vnde parum deflexeram in Austriam. Rebus in hunc modum, vt superius innui, Mariaeburgi cum Electore compositis, felicior caeteris regni Poloniae prouinciis videbatur Borussia, si tam fidelem inuenisset socium, quam vafrum inuenerat patronum, vt infra memorabimus.

Polonorum circa Posnaniam tumultus.

Haerenti ad Cracouiam Sueciae Regi, maiorem Poloniam seditio incessit. Noua quippe pax displicuit Polonis, genti haud assuetae freno seruitutis. Hinc generosae illorum ceruices, ab imposito nuper passim resiliebant iugo. Caesa ad internecionem Koscianensi in arce Suecorum praesidia, quasi de industria prospera aduersis radiarentur, sed omnium luctuosius tunc accidit fatum FRIDERICI comitis NASSOVII, qui, dum hospes Koscianensem

71) Sed non omnis rusticus Borussus tam grandem facit pecuariam; iique tantum, qui loca depressiora maxime fertilia (die Werder) incolunt, Thorunio Gedanum versus. Nostris temporibus forte nullus inuenitur rusticus, qui centum aleret equos, non pauci autem quinquaginta et plures possident, ii nempe, qui equarias res (Stutereyen) habent.

72) Aperte haec verba Augustissimae Austriacae domui, sub cuius inuictissimo scuto, non Germani solum, sed omnes Christiani protecti viuunt, adulantur, quae autem huiusmodi hominum vmbraticorum assentationes generose hucusque contemsit. Prima veri historiarum scriptoris virtus est, neque amicis neque inimicis adulari, vel maledicere, et vbi nullo modo veritatem scribere licet, melius certe est tacere, quam assentari.

fem amicam arcem fecurus ingredi tentat, quo per Pofnanienfis aeris intemperiem fecef- 1655
ferat, forte fortuna a Babimufenfi gubernatore agnitus, iuffufque ponere arma, et fe vin- Comes Naffau traiicitur.
ctum tradere, dum infcius instructae tragoediae comes vlcifci iniuriam cogitat, bina lethali traiectus glande in ipfo arcis aditu occumbit. Audito Suecus maioris Poloniae tumultu, cognatique morte, illico quatuor legiones eo ire imperat, addito militi feueriori mandato, vt iam non amplius quafi alienam, feu quia amiferat, quafi raptam, iure belli repeterent, nec parcerent ferro in rebelles et contumaces, diruerent moenia, excitarent noua munimenta, diuiderent agros, pueros iuxta ac fenes, infantes ac mulieres, trucidarent, abigerent latrocinia, compefcerent furentes facrificulos, excuterent infeftos turbantium cucullos, efferrumque genus Polonorum fodere terram cogerent. Haec dicta ad terrorem quis ignorat, vt, qui refiftebant, talia nuntiarent caeteris. Addidit ad palatinatuum proceres literas mitiores, huiufmodi tenoris:

Nos Carolus Guftauus, Dei Gratia, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Princeps Finlandiae, Dux Efthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Caffubiae et Vandaliae, Princeps Ruggiae, Dominus Ingriae et Wifmariae: nec non Comes Palatinus Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cliuiae et Montium Dux etc. Literae Sueciae Regis ad Maiores Polonos.

Illuftriffimis, Reuerendis, Magnificis et Generofis Senatoribus, Dignitariis, officialibus, totique equeftri ordini, Pofnanienfis et Califsienfis Palatinatuum fincere et fideliter Nobis dilectis, Gratiam Noftram Regiam.

Non dubito in viridi memoria et obferuantia Clementiam Noftram Vobis haerere, quam circa primum in Poloniam exercitus noftri ingreffum per illuftriffimum comitem a Wittemberg Campi Marefchalcum, et Ducem exercitus Noftri declarauimus, dum Vos bonaque Veftra fub patrocinium Regium, regimen, tutelamque Noftram fufceperimus, conditionefque initas ad inftantiam primariorum Senatorum eorundem Palatinatuum benigne confirmauerimus. Sperabamus itaque neminem reperturum in iis Palatinatibus, qui clementiam Noftram, qua ab extrema Vos vindicauimus ruina, debita gratitudine et fubiectione non agnofceret et reciperet. Verum cum intellexiffemus multos, ex equeftri imo et fenatorio ordine reperiri in palatinatibus Veftris, qui fpreta et contemta gratia Noftra, pactis fefe opponunt, nec iifdem fubmittere fe volunt, vnde etiam poenarum in eifdem pactis contentarum fefe reos demonftrant. Ne itaque innocens cum nocente puniatur, et notitiam fidelium et refragorum habere poffimus, Vobis omnibus praenominatis, Senatoribus, dignitariis, officialibus, et equeftris ordinis hominibus innotefcimus, idque a Vobis clementer poftulamus, vt omnibus quibufcunque placebit, fub patrocinio Noftro manere, pactaque Vfcenfia firmiter obferuare, nomina fua ad acta Caftrenfia Pofnanienfia, Califfienfia et Wfcouienfia, ac declarationes fidelitatis fuae erga Nos infcribi et inferi, intra decurfum trium feptimanarum faciant, recognitionefque eo nomine ab officio Caftrenfi vel commiffario Noftro recipiant, qui, quod praeftabunt fideliter et fincere, a Nobis omnem gratiam, clementiam, protectionem et defenfionem, iuxta praedicta pacta Vfcenfia expectabunt, et ne illa a militibus Noftris iniuria afficiantur, procurabimus. Qui vero fecus fecerint, gratiam noftram contemferint, et articulis Vfcenfibus fe oppofuerint, pro hoftibus noftris eos declaramus, iuxtaque articulos praedictos bona illorum fifco noftro applicabimus. Quod vt vnicuique innotefcat, per minifterialem regni id ciuitatibus maioribus publicari, actifque fiue caftrenfibus, fiue ciuilibus, literas hafce

 Noftras

1655 Noſtras inſeri mandauimus. Datum in ciuitate Caſimirienſi penes Cracouiam, Die 28 Septembr. M. DC. LV.

CAROLVS GVSTAVVS.

Quod haecce cum ipſo originali regio verbotenus concordent Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae: Ego per maiorem Poloniam, conſtitutus militiae commiſſarius, et inſpector primarius, vigore ſubſcriptionis propriae, et ſigilli appoſitionis confiteor ac confirmo. Datum Poſnaniae, Die 13 Octobr. M. DC. LV.

A. Weeſemu mpp.

Eodem quoque tempore Maſouitae inermes, armatos validoſque Suecos per Maſouiam territabant, quaſi aliquis fuiſſet, qui Maſouia Suecos tunc pellere potuiſſet, vna et Radzieieuium. Sed vanae ſine viribus et potentia minae. Callidam gentem, viribuſque promtiſſimam, potiſſimum Ciechanouienſium, vnicum huiuſmodi Sueciae Regis edictum ſedauit et compeſcuit.

Vniuerſale Edictum.

Edictum vniuerſale Sueciae Regis.

Nos Carolus Guſtauus, Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Princeps Finlandiae, Dux Eſthoniae, Carnielae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Caſſubiae, et Vandaliae, Princeps Rugiae, et Viſmariae: nec non Comes Palatinus Rheni, Bauariae, Iulii, Cliuiae et Montium Dux etc. etc. Senatoribus, Dignitariis, et vniuerſae Nobilitati Terrae Ciechanouienſis, in Palatinatu Maſouienſi, Gratiam et Fauorem noſtrum ſingularem.

Non poteſt Vos latere, quam grauibus cauſis moti ſumus, ad capienda aduerſus Regem Poloniae arma, praeuertendaque ea mala, quae Nobis regnoque Noſtro, a dicto Rege iamiam imminere videbamus. Huic armorum noſtrorum iuſtitiae, ita ſuffragata eſt Diuini Numinis bonitas, vt ſine impedimento non modo noſtrae poteſtatis, coeperimus vrbem ſedemque Regiam, Varſauiam, ſed etiam felici progreſſu magnam partem Poloniae victrici noſtra manu peruagati ſumus. Spe certa freti, Deum Optimum Maximum conſilia actioneſque Noſtras fore proſpero euentu beaturum. Quamuis vero arma noſtra vlterius proferre poſſemus, atque eo, quo datum eſt, modo, victoria vti, aduerſus eos, qui partibus noſtris ſeſe non adiunxerunt, tamen cum ea ſit indoles noſtra, vt clementiam et benignitatem Noſtram potius, quam iram et indignationem teſtatam facere velimus. Proinde Vos hiſce clementer, ſerioque inuitamus, vt viſo lectoque hoc diplomate, propere ad protectionem, tutelam, et patrocinium Noſtrum confugiatis, et omni cum Rege Poloniae commercio renuncietis, intraque diem vigeſimam veteri ſtylo (proxime inſtantis menſis Octobris) Varſauiam, vel ipſi veniatis, vel deputatos Veſtros ſufficientibus mandatis inſtructos, mittatis. Quod ſi feceritis, promittimus libertatem religionis conſeruatam iri immutabiliter. Deinde milites noſtros, ab omni procerum et nobilium, ciuitatum et ſubditorum, violenta inuaſione, depraedatione, ac direptione inhibebimus, atque commercia cum finitimis, quantum ob iniurias temporum fieri

fieri poterit, tuto et secure praestabimus: ac postremo eorum desideriorum, quae statum, dignitatem, et iura Vestra concernunt, dignam rationem habebimus. Si vero hanc gratiam, et benignitatem Nostram aspernati fueritis, nec Vos a Rege Poloniae separaueritis, neque quiete vixeritis, Vos pro hostibus habituri, et possessiones, bonaque Vestra, fisco Nostro subiecturi sumus. Quibus Vos Deo clementer commendamus. Dabantur Casimiriae ad Cracouiam die 30 Septembris M. DC. LV. 1655

CAROLVS GVSTAVVS

Sueciae Rex.

LIBRI VI. CAPVT III

SYNOPSIS

Cracouiensis obsidio. Puncta deditionis. Rex Sueciae declarationem suam palatinatuum deputatis transmittit. Literae Sueciae Regis ad Regem Polonum. Miles Polonus sacramentum dicit Sueciae Regi. Moschi Potocium profligant. Cosaci Leopolim obsident. Chmielnicii cum Grodecio colloquium. Grodecii responsa. Chmielnicii resolutio et conclusio. Soluitur obsidio Leopoliensis. Chmielnicius in reditu incidit in Tartaros, ac cum illis paciscitur. Pacis conditiones Tartarum et Cosacum inter.

Ita Masouitae ad praeconis vocem ferociam deposuere. Maiorum autem Polonorum motum, primo virga et lictor, mox praesidia ad custodias dispofita, castellaque amplius viginti domuerunt. Ea denique tunc in Polonia pax erat, vt mutati homines, alia terra, coelum ipsum aliud videretur. Accedentes ad conuenticula nobiles, deposito ad portas acinace, Sueci Regis audiebant iussa, ea modestia, vt discipulos docentem magistrum auscultare diceres. Dignus vel ideo Radzieieuius lauro visus ab omnibus exteris, qui per Suecica arma Polonam cicurauerit effrenam licentiam, legibusque parere docuerat efferam gentem, et hucusque indomitam. Terra ipsa alias sterilis, tunc iussis obtemperabat Suecorum; coelum denique ipsum Septemtrionalis aeris compescuerat saeuitiam, dum mollius solito videbatur, vergente in hyemem anno. Et haec adhuc ante captam Cracouiam. Maiora longe euenere, post actos de Cracouia triumphos, quae ad extremum post tot, tantosque labores Suecorum cessit fortunae in hunc modum.

Profugo, vt superius innui, Polono Rege, primo Tarnouiam, mox Sandeciam, tandem per Czorstinii, Zyueciique montium iuga errante, et iam vltima regni sui tenente, Suecorum Rex, Caesaris, Alexandri, aliorumque felicitate ac celeritate vsus, Cracouiam obsederat. *Cracouiensis obsidio.* Est autem Cracouia regia Poloniae, totiusque regni gaza ad Vauel montem, immani holophago quondam celebrem, situata, et a CRACO conditore, Poloniae principe, Cracouia appellata. Nobilissima totius Sarmatiae, et celeberrima vrbs, regni metropolis, Regumque domicilium. Solum habet, qua viridanti arborum planitie, qua agrorum, hortorumque cultura, qua Vistulae Rudauaeque commoditatibus, non modo amoenissimum ac peropportunum, sed frumentis etiam ac frugibus, nec non auro, argento, sale, plumbo, cupro, ferro, lapide calaminari, marmore, atque alabastro, aliisque terra prouenientibus, foecundum. Aere puro ac salubri gaudet. Vrbs ipsa aedificiorum splendorem Germanis debet, vt et caeterae ciuitates Poloniae, ignauiam in scrutandis eruendisque metallis ipsis Polonis, qui omnia contemnunt. Vrbi palatina arx imminet Boneri opus, in Vauel collis lato admodum situata vertice, tam ampla, vt iusti oppidi potius, quam arcis speciem praeseferat; tam magnifica, vt cum Iulii tectis certare potuisset. Nec sua illi moenia

1655 nia ac propugnacula desunt, vltra praetorianos milites, qui minoris Poloniae praefecto generali immediate parent. Palatii autem cura, magno, vt vocant, relicta manet procuratori. In hac arce, vt caetera taceam, Regum Poloniae sacri asseruantur cineres, apud diui Stanislai, eius quondam loci pontificis, basilicam, cui sacella variorum Regum XXIII. adiacent, chorus sacerdotum LXXX numeratur. Extat et alia in eadem arce ecclesia D. Michaeli Archangelo sacra. Praepositi titulo insignita, quam Melitensis ordinis praetendunt equites. His accedunt D. Georgio ac Vladislao erecta oratoria. Haec intra arcem includi, quis non miretur? Iudicent ergo de magnitudine vrbis externi, qui tantae molis procul dubio obstupescunt arcem. Cracouiae duae praeterea adiacent ciuitates, Casimiria nomen sortita ab eo, cui Magni cognomen fata dederunt, et res gestae posteris tradiderunt, altera STRADOMIA, de quibus cum alii fusius, in theatro mundi edisseruerint, ego manum de tabula leuo, vnicum adnectens coronidis ergo. Cracouiam literaria academia celebrem, Parisiorum aemulam, nec non sanctorum sanctarumque reliquiis, B. Salomeae, Floriani, Hyacinthi, Stanislai, aliorumque sacrorum corporibus, vix vrbi ipsi cedere: amplitudine, opibus, incolarum multitudine, peregrinorum frequentia, templorum maiestate, commerciorum copia, sede principum virorum nulli secundam. Et vt nihil tantae vrbis magnitudini desit, palatini, castellani, maioris generalis, salinarum praefecti, magni procuratoris insignitur nominum vocabulis 73). Vnicum dolendum, quod hosti proinde omnia sic ac amico pateant, vt et in caeteris Poloniae vrbibus.

Hanc tam vastam mole vrbem, quam nullus vnquam per annos CCCLXV concusserat metus; Sueciae Rex oppugnare coeperat, Vltimis Septembris diebus 74). Occupataque principio impetus Casimiria, facile deinde vrbi ipsi, admotis machinanis, defossis cuniculis, interitum minabatur, praemium victoriae obtendens Poloniam. Tota hic regni felicitas, bellique moles fuit. Defendebant strenue maximam ciuitatem, CZARNECIVS, WOLFFIVS, GISSIVS, aliique; Vallo, sudibus, et fossa, inductoque fossae Rudaua flumine, sed frustra. Cessit illa tandem ad extremum redacta, post continuatam trium hebdomadarum obsidionem victoriae Suedicae perpetuum monumentum, fortunaeque CAROLI aeternum trophaeum. Victi eas subiere conditiones pacis, quae magis victores illos, quam victos declarabant.

Puncta deditionis.

Puncta circa compositionem pacis, cum Serenissimo Rege Sueciae et praesidio vrbis Cracouiensis.

I. Vt religionis Romanae libertas, eiusque vsus et exercitium publicum salua et integra seruentur, neque vllis infestationibus, quae contemtum reddant, aut molestiam inferant perturbentur, basilicae, templa, collegia, monasteria, xenodochia aliaeque omnes religiosorum et religiosarum domus, cuiusuis ordinis, et instituti suis possessionibus liberae et illaesae maneant, atque suis iuribus, immunitatibus, priuilegiis, fundis ac prouentibus integrae ac sine vlla diminutione gaudeant ac vtantur: vtque eaedem basilicae, templa, collegia, monasteria, xenodochia, atque omnes omnium religiosorum atque religiosarum domus, insuper quorumuis ecclesiasticorum domicilia: praesertim quae sunt iuris ecclesiastici, nullis vsibus profanis, ac statiuis militum, (multo minus equorum) eorumque sustentatione onerentur, nullis militum direptionibus obiiciantur, sed ab omni omnino infestatione, a bonorum et suppellectilis, tam ecclesiasticae quam domesticae, distractione liberae habeantur, nec status ecclesiastici vllis pensionibus nouis et insolitis grauentur, sed omnes ecclesiasticae personae, tam saecularis, quam

73) Vult nempe Rudauscius dicere, castellanum, palatinum etc. ab vrbe nomen habere: Est enim castellanus Cracouiensis, nostris temporibus illustrissimus STANISLAVS PONIATOWSKI, primus inter *saeculares* regni senator, secundus palatinus Cracouiensis, nunc illustrissimus IOAN. CLEMENS BRANICKI, qui et supremus in Polonia belli dux, inter quem et palatinum Posnaniensem alternis vicibus prior sedes est.

74) Cracouia fuit occupata a Tartaris anno 1290 ergo 1290
365
———
1655.

quam regularis status, vtriusque sexus immunes ab omni iniuria, contemtu, infestatione seruentur: iisdem liceat suis legibus, moribus, consuetudinibus, ac institutis viuere, ac agere citra vllum a quopiam impedimentum, quae omnia Serenissimus Rex Sueciae, speciali diplomate suo firmet. 1655

II. Officiales arcis Cracouiensis, nobiles in praesenti obsidione existentes, vt omnimodam securitatem bonorum suorum mobilium et immobilium, terrestrium, regalium et ciuilium, atque personarum suarum, vbicunque locorum in regno et extra fines regni cum liberis hinc inde transitum habeant, quibus omnia iura, priuilegia, libertates, praerogatiuas, immunitates, iuxta nexum et praescriptum statutorum et constitutionum regni Poloniae saluae et illaesae conseruentur, et quicunque eorum in possessione bonorum suorum quorumuis permaneant, et praesertim in iisdem officiales arcis Cracouiensis iuxta receptam consuetudinem relinquantur, et citra quamuis exceptionem liberi permaneant. Eandem securitatem ante memoratam, Serenissimus Rex Sueciae, speciali diplomate, quoadusque Respublica quid plenius cum sua Regia Maiestate constituerit, cauere dignabitur.

III. Vt ciuitas Cracouiensis circa priuilegia omnia, et praerogatiuas, libertatesque ciuitati a diuis Poloniae Regibus concessas, potissimum Portorii libertatis, a quibusuis teloneis ac stationibus aulicorum, ac militum, ciues praesertim, magistratus, et officiales conseruentur, et omnes personae pro tunc in magistratu et officio existentes, in suis magistratibus et officiis, et locis maneant; in locum vero decedentium, personae catholicae ecclesiae Romanae, vt perpetuo substituantur, omniaque eorum priuilegia, et decreta confirmentur, nec vlla extraordinaria contributione, grauentur, neque ciuitas exarmetur.

IV. Vt Academia Cracouiensis, circa omnia iura sua, atque praerogatiuas, publicis regni constitutionibus firmatas conseruetur, nec doctores alterius religionis, aut professores in eam introducantur, et vt ordinariis suis prouentibus gaudere possint.

V. Vt Serenissimus Rex Sueciae, Illustrissimo Domino Castellano Kiiouiensi Gubernatori pro tunc arcis et vrbis Cracouiensis, tum et aliis maioribus et minoribus officialibus, quam et omnibus militibus, cum armis suis cuiuscunque generis fuerint, vexillis expansis, funiculis accensis, cum sonitu tympanorum more militari, liberum et securum exitum prouideat et praestet.

VI. Vt prouisionem militibus, praesertim vero pro legione Illustrissimi Domini Castellani Kiiouiensis, tum Illustrissimi Domini Colonelli Volffii legionibus, aliquot bona regalia in finibus regni Silesiae existentia ad statiua pro trimestri assignentur; iisdemque vt postea liceat, cum omnibus militibus suis libere abire quocunque voluerint.

VII. Peditatus a palatinatibus et districtibus ad expeditionem hanc subministratus, omnes cum omnibus item armis suis, more militari ad suos palatinatus et districtus secure redeant, ibique iussa palatinatuum suorum recipiant.

VIII. Vt currus omnes cum omnibus rebus et equis, militibus pertinentibus, libere dimittantur, et ad locum assignatum a militibus Serenissimi Regis Sueciae securitatis causa, comitentur.

IX. Tormenta bellica cum omnibus attinentiis suis, quae huc Cracouiam aduecta sunt, cum equis et vectoribus illorum, libere vt dimittantur, et penes Illustrissimum Dominum Castellanum Kiiouiensem maneant.

X. Officiales omnes, et alii aulae ministri Serenissimi Regis Poloniae vt libere dimittantur, iisdemque securus ad Serenissimum Regem Poloniae abitus praestetur, et ad meliorem securitatem, vt tibicen a Serenissimo Rege Sueciae addatur.

1655 XI. Captiui vt ab vtraque parte liberi dimittantur, et cum aliquot Moschorum captiuos habeamus, eosdem in manus Serenissimi Regis Sueciae consignabimus, obnixe rogantes, vt Maiestas Sua Sueciae, captiuos item nostros a Moschis eliberet, praesertim Generosos Ioannem et Paulum Potocios, Balabanum, Machouium, et alios aliquot.

Occupata in hunc modum Cracouia, maior tunc erat fortuna Sueciae, quam vt vllis externis viribus extingui posset: nec amplius Polona aquila Septemtrionis ausa est resistere leoni. Fatum igitur nidi sui voluens, maluit triumphantem recipere, quam victum in viscera saeuientem experiri. Tertio igitur, postquam intrauerat, die, de subacta triumphans Polonia, deputatis palatinatuum, Cracouiensis, Sendomiriensis, Kiiouiensis, Russiae, Volhyniae, Lublinensis, et Belsensis, huiusmodi per deputatos suos dedit declarationem:

Sueciae Rex declarationem suam palatinatuum deputatis transmittit.

Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae declaratio, data Deputatis Palatinatuum Cracouiensis, Sendomiriensis, Kiiouiensis, Russiae, Volhyniae, Lublinensis et Belzensis, super iis, quae eorum nomine Sacrae Regiae Maiestati a dictis Deputatis proposita sunt.

Quandoquidem ante memorati palatinatus, imperio ac protectioni Sacrae Regiae Maiestatis se subdiderunt; idcirco vt et eisdem constet, hanc eorum venerationem et obsequium Sacrae Regiae Maiestati gratum esse clementique affectu excipi, promittit, spondetque Sacra Regia Maiestas dictis palatinatibus:

I. Libertatem conscientiarum et exercitium religionis, sartum, tectum, et inuiolatum fore.

II. S. Regia Maiestas sub imperium, protectionem, et tutelam suam recipit eosdem palatinatus, cum omnibus suis officialibus et incolis, eorundemque bona mobilia et immobilia inibi sita, quaecunque a Moschis et Cosacis, nondum occupata sunt, pro posse proteget et defendet: denique eorum, quibus bona ablata sunt, condignam rationem habebit.

III. Promittit S. Regia Maiestas, se militesque suos, ab omni procerum et nobilium, ciuitatum, castrorum et subditorum in supradictis palatinatibus violenta inuasione, depraedatione, ac direptione inhibituram, atque commercia cum finitimis, quantum ob iniurias temporum fieri poterit, tuta et secura praestituram.

IV. Bona nobilium haereditaria penes possessores suos manebunt, nec statiuis militum contra morem, legemque patriae onerabuntur. Si vero necessitas vel ratio belli suaserit, vt militibus per eadem bona sit transeundum, tunc disciplina inter eos exacte erit obseruanda.

Haec tamen ea lege promittit Sacra Regia Maiestas:

I. Vt saepius nominati palatinatus abdicent Regem IOANNEM CASIMIRVM, omnique cum eodem vel eius adhaerentibus, iisque qui S. Regiae Maiestati quomodocunque nocere student, commercio renuncient.

II. Vt omnes et singuli eorum palatinatuum incolae S. Regiae Maiestati Sueciae, vt vero Regi suo, fidos et obsequentes se praestent in omnibus, et contra omnes.

III. Vt in potestate S. Regiae Maiestatis sit, loca ad securitatem suam Poloniaeque facientia, vbicunque eidem Maiestati visum fuerit, muniendi, ac praesidiis firmandi, vsque dum hoc belli incendium sedatum fuerit.

IV. Vt

IV. Vt principales supranominatorum deputatorum, literis reuersalibus se quamprimum obstringant, quod de eorum obsequio, fideque certa tutaque esse possit S. Regia Maiestas. 1655

V. Vt vrbes arcesque regiae, in iisdem palatinatibus sitae, S. Regiae Maiestati tradantur, praefectique et praesidia inibi existentia, si mutare eadem noluerit S. Regia Maiestas, sacramento S. Regiae Maiestati obligentur.

VI. Vt subsidia tam ratione peditatus, in singulis palatinatibus, quam ratione contributionis in vsum belli, proxime praeteritis comitiis decreta, continuentur, vsque dum hisce malis, quae Poloniam exercent, finis impositus fuerit, eaque quae adhuc residua, nec ex decreto praestita sunt, S. Regiae Maiestati rite praestentur.

VII. Vt nobilitas palatinatuum, quae stipendia non meret, ad sua recedat intra quatuordecim dierum spatium, ibidemque quiete degat, nisi bona et possessiones suas fisco S. Regiae Maiestatis secundum tenorem vniuersalium subiici velit. Actum Cracouiae die XXI Octob. M. DC. LV.

Non diu restiterunt Polonorum vota postulatis Sueciae, qui, nimio vrgente Rege, illo ipso sub vesperam die, *reuersales literas* Regi Sueciae praesentarunt huiusmodi tenoris:

Nos infrascripti Palatinatuum deputati, omnibus et singulis, has visuris lecturisque notum testatumque facimus.

Quandoquidem Serenissimo et Potentissimo Principi ac Domino Domino CAROLO GVSTAVO, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regi, Principi Finlandiae, Duci Esthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae, et Vandaliae, Principi Rugiae, Domino Ingriae et Vismariae, nec non Comiti Palatino Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cliuiae et Montium Duci, Domino Nostro Clementissimo, pro innata sibi benignitate, et optimo erga eosdem Palatinatus affectu suo, visum fuit, humillimis eorundem desideriis, eo, qui in declaratione Regia, descriptus est, modo, annuendi, idcirco nomine ante memoratorum Palatinatuum sincere sancteque promittimus.

I. Eosdem palatinatus Regem IOANNEM CASIMIRVM abdicaturos, cum eodem vel eius adhaerentibus, iisque, qui S. Regiae Maiestati quodammodo nocere student, commercio renunciaturos.

II. Recipimus omnes et singulos eorum palatinatuum, incolas sacrae Regiae Maiestatis Sueciae, vt vero Regi suo fidos et obsequentes se praestituros, in omnibus et contra omnes.

III. Dicti palatinatus literis reuersalibus se quamprimum obstringent, quod de eorum fide certa tutaque esse possit S. Regia Maiestas.

IV. In potestate erit S. Regiae Maiestatis, loca ad securitatem suam Poloniaeque facientia, vbicunque S. Regiae Maiestati visum fuerit, muniendi, et praesidiis firmandi, vsque dum hoc belli incendium sedatum fuerit.

V. Vrbes, arcesque Regiae, in iis palatinatibus sitae, S. Regiae Maiestati tradentur, praefectique et praesidia inibi existentia, si mutare eadem noluerit, S. Regiae Maiestati sacramento obligentur.

VI. Subsidia tam ratione peditatus, in singulis palatinatibus, quam ratione contributionis, in vsum belli, proxime praeteritis comitiis decreta continuabuntur, donec hisce malis finis impositus fuerit quae Poloniam exercent, eaque quae adhuc residua, nec ex decreto praestita sunt, S. Regiae Maiestati rite praestabuntur.

1655 VII. Nobilitas palatinatuum, quae ſtipendia non meret, intra quatuordecim dierum ſpatium ad ſua recedet, ibidemque quiete deget, ſub poena confiſcationis bonorum, ſi ſecus faxit. In quorum fidem maiorem praeſentes manibus noſtris ſcriptas, ſigillis firmauimus. Actum Cracouiae XXI. Octob. M.DC.LV.

STANISLAVS a Brzezie CHRZASTOWSKI, Subiudex Generalis Cracouienſis.
PACOSLAVS a Brzezie LANCKORONSKI, Ductor diſtrictus Proſzouienſis.
ANDREAS a Przeslawice PRZESLAWSKI. ADAMVS SKARBEK.
CHRISTOPHORVS a Samki WISZOWATY. ANDREAS BRONICZKI, ex palatinatu Cracouienſi.
MARTINVS a Dębica DEFICKI, Vexillifer Generalis palatinatus Sendomirienſis, Nuntius terreſtris nomine totius nobilitatis.
STEPHANVS a Czernichow NIEMIERZYCZ, Pincerna Kiiouienſis, Nuntius terreſtris palatinatus Sendomirienſis, nomine totius nobilitatis.
ANDREAS a Rokitnicza DERSNIAK, Capitaneus Radoſycienſis, Nuntius terreſtris Sendomirienſis, nomine totius nobilitatis.
PAVLVS SZVLISZEWSKI, Nuntius terreſtris Sendomirienſis.
STANISLAVS de Ozarow OZAROWSKI.
Ex palatinatu Ruſſiae, Nuntius ex terra Leopolienſi, NICOLAVS BIEGANOWSKI, Vexillifer eiuſdem terrae, Capitaneus Moſtouienſis.
STANISLAVS RZEWVSZKI. ALBERTVS CHROSNOWSKI.
ALEXANDER NIEZABITOWSKY.
STANISLAVS KOZLOWSKI, Pincerna Sandecenſis.
ANDREAS SOKOLMICZKI. NICOLAVS a Nieczuiow WAPOWSKI,
ADAMVS PSCZONKA.
IACOBVS TOMASZEWSKI ex palatinatu Belzenſi nomine nobilitatis, quem nec dum Moſchi et Coſaci debellarunt, ſubſcribo.
PETRVS THOMISLAWSKI.

Cracouiam ſolenniter ingredientem Sueciae Regem, pathetica oratione excipit, ADAMVS BROCHOWSKI, Caſtellanus Sochaceuienſis, Poloniae Regis legatus in haec genuina verba:

Scit vtique Regia Maieſtas Veſtra legationem hanc meam, non nunc primum, velut ſub manu natam, quae dicere Varſauiae debui, intra portas vrbis huius in medium affero. Quod vt ſerum et praepoſterum quibuſdam videatur, nondum tamen, meo quidem iudicio, terras iſtas tot fatis exercitas, adeo profligata deſtituit pietas, vt litigantibus inter ſe cognatis Principibus, et erecto ferro, caedes mutuas ferentibus, benigno Numine interuenire dedignetur. Arrexere fugitiuam ad nouas ſpes, praeclara vtrinque Regii ſanguinis indoles, et raro in priuatis quoque nota naturae humanitas, non in exitium, vti reor, generis, ſed quaeſtum gloriae tanto impetu nitentibus. Nec alienum ab imperatoria laude Sereniſſimus Rex meus exiſtimat, ſi nec dum decretoriis armis pugnans, claſſicum tantiſper ſiſtere iubeat, reductaque a capulo manu, iungat dextras, et ex caſtris per me oratorem ſuum, Regiam Maieſtatem Veſtram pacatus alloquatur. Fuerit aliquando temporum locorumque incuria, (nam et Deos, et fata, et quiduis potius, quam mores Veſtros, quotquot eſtis, o Reges, accuſare maluerim) quod tanto terrarum, pelagique ſpatio diſiunctos, pene ſaeculares controuerſiae tenuerint, neque opportune per legatos, expedita remedia tam luctuoſo, ac, vt ita dicam, inceſtuoſo bello modum finemque ſtatuerint. Nunc cum vtriuſque partis capita in proximo ſint, quid vetat, integra belli fama, poſitis tantiſper armis, morbi

morbi huius fibras ſcrutari,vt ſanitatem quaeramus, belliqne tractatus ſerio innouari? 1655
Quid enim expectamus, vt ſolitudo et vaſtitas, belli finem faciat, et gladiatores toto orbe collecti, non ſine horrore, diſcrimineque, quod abſit, etiam victorum, ad tumulum expirantis patriae noſtrae decertent? Errat enim vehementer, quiſquis putat tam luculentam ſibi haereditatem quiete obuenturam! ſcilicet tot competitores aequis oculis alienam ſpectabunt felicitatem? et non magis quiuis finitimorum Principum ſcenam hanc ſuo commodo claudere volet? Reſpice, Sereniſſime Rex, duo ex aduerſo imperia, quo Turca, Germanique gloriantur, tertiumque Septemtrionis horridi, iam non minores ſpiritus noſtris cladibus gerens. Quid deinde maritimae potentiae hinc et inde aemuli? num ſinent Maieſtatis Veſtrae res iam ante formidatas tam immenſum creſcere, et non magis vſitato Chriſtianis gentibus more, aequilibrii ſtatera contineri omnia volent? Credat Maieſtas Veſtra quantum virtuti bellicae propior (patere haec fiducia moderationis Regiae dici) tantum periculo, intèr conſpirantes aemulos eris, et ſi nos perimus, Tu periclitaris. Collidentùr inter ſe factionis capita, et bella ex bellis ſerie infinita naſcentur. Vtor iterum beneficio Tuo, o Rex, et amplius dico: haec eſt victoria, quae fructum victoriae perdit. At illa quanto pulcriora, quanto certiora ſunt, partae iam gloriae acquieſcere, cogitare ſe hominem eſſe natum, et largiendo potius quam eripiendo hominibus beneficia Deum imitari? Duae legitimae quidem bellorum cauſae cenſentur, ſui defenſio, et tutela ſociorum. His adde, vt Politicis noſtris placet, gloriae et proferendi imperii rationes. Quantum ad Nos, certe neque offenſas concupiuimus, qui miſſis legationibus vltro amicitias petiuimus, neque alienarum rerum quidquam attrectauimus. Porro Maieſtati Veſtrae ſi proferre fines placet, ſi gloriam venari, quanta illa, ſi percuſſis cum amica gente foederibus, contra foedifragum Moſchum cauſam noſtram agendam ſuſceperis? neque ad laudem hanc minor fieret potentiae acceſſio, dum arma Septemtrionis iunctis cum Polono manibus, ſceptri Suedici legibus nullo negotio parere continenti terrarum filo docueris. Haec noſtra inuicto Neptuno, quam male, et quibus ex cauſis cohaereant, pro innata prudentia, Sereniſſime, cogitabis. Nec pro magno putaueris, ſi ita fato viſum, inſignem belli fama populum inuaſiſſe. Scient vtique ſecula, feſſis et ſauciis, et nihil minus quam Suecorum arma meditantibus, improuiſum et integrum ſuperueniſſe Te, Magnanime Princeps: Nonne Dominus exercituum Deus eſt? nonne Dei noſtri eſt, tam in paucis, quam in multis ſaluare? Et licet noua Politico-Statiſtarum commenta, ſaepius bella euentu aeſtiment, quoad cauſam tamen hanc, rarenter diuidi poſſunt. Annon etiam Mars communis eſt, vt cum vires noſtras probauimus, ſimul fortunae cogitemus? lubrica Dea eſt; non illi minus, quam optimae creditur. Rerum quoque humanarum ludibria toties docuerunt, inter ſolium et aliena genua momentum intereſſe. Vis fortunam Tuam propriamque facere, o Rex, moderatam effice. Nam et magna nauigia mergunt ſaepius, quam regunt. Praeterea quatenus omnes ſeruos facere non potes, elige, quos amicos habeas. Noſti fidam et candidam gentem, fraudium ignaram: non dedecores erimus, qui ſocii vocemur, ſecundis ornamentum, aduerſis praeſidium. Ego vero Maieſtati Veſtrae gloriam citra obtrectationem, acceſſiones fortunae ſine rixa apprecor, praecipue cum non deſint occaſiones aliae, in quibus ſe Regia armorum voluptas exerceat, et inſuper in hoc regno, niſi omnia tanquam ex victis concupiſcas. Quod ſatis ſit, ab amicis iure ſociali feres, idque comitiali auctoritate deſignati legati, qui iam Varſauiae Maieſtati Veſtrae praeſto ſunt. Vbi viſum erit telam hanc ordiri, certius expedierint, quos ego allectitius collega, totis campis Serenitatis Veſtrae veſtigia relegens ibidem praeſtolantes reliqui.

1655 Libeat modo breuem moram, dum ciuiliter ea disceptantur, ab armis largiri, vt christiano sanguini, cuius apud optimos Principes semper honesta est parsimonia, aliquid indulgeat. Verba literarum Serenitatis Vestrae, quibus locum, tempusque continuandis tractatibus, iudicio Domini Mei Clementissimi permittit, humanitati Regiae, Serenissimus Rex meus imputat, et vicissim optionem defert, vbi commodum visum, hoc praesertim rerum statu, sine vlla protestatione aut ex propinquo, vbi legati nostri literis Maiestatis Vestrae prouocato negotio attendunt. Hic ipse locus, Cracouia vrbs dominatrix, domicilium Regum Polonorum, nunc exercitibus Suedicis insessus, hic ipse locus, quo fragilitatis humanae partes vtrimque admoneantur, limes odiorum et pacificationis mutuae in disceptando terminus esto. Quod vt intrinseca beneuolentia agi fidem faciat, captiuos omnes, quot quidem ego abiens in castris reliqui, missos facit, et liberos pronuntiat Serenissimus Rex meus, natura cognatus, et Frater consortio dignitatis. Dixi.

Tali ratione in Sueciae Regem CAROLVM GVSTAVVM florentissimum Europae regnum, violenta nimis fortuna ad momentum transtulit. Quanquam ille quasi ambiguus imperandi, omnia tunc, tanquam vetere republica incipiebat: nec tractatus cum profugo Polono Rege aspernabatur, reddito per palatinum Lencicienſem eidem responso, se a tractatibus pacis nequaquam alienum esse. Adiecit et literas huiusmodi tenoris:

Nos Carolus Gustauus Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae et Vandaliae, Princeps Rugiae, Dominus Ingriae et Vismariae; nec non Comes Palatinus Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cliuiae et Montium Dux.

Literae Sueciae Regis ad Regem Poloniae.

Serenissime Princeps, Frater Consanguinee et Vicine.

Tametsi prosperante Diuino Numine magnos victricibus armis Nostris progressus fecimus, non mutauimus tamen propensum ad pacem animum. Cumque in rem sit, locum continuandis tractatibus designari, iudicio Serenitatis Vestrae permittimus, anne constitutis, vt nunc sunt, rebus, et vbi arma nostra perpetim circumferre necessum habemus, fixus certusque locus statui possit: et anne rei expediat tam salutari, vt destinatus a Serenitate Vestra legatus Palatinus Lenciciensis, quamprimum de conditionibus pacis a parte Serenitatis Vestrae edoctus fuerit, nos sequatur, quo negotium tanto melius perfici possit. Quod nihil validius procurabit, quam si Serenitas Vestra considerato praesenti rerum statu, et quo loco res nostrae sint, quodque incrementum Diuino beneficio capere adhuc possunt, eas rationes iniuerit, quibus nobis plene et ex voto satisfieri possit, dictique tractatus quamprimum accelerari, constituique. Quae omnia Generosus Adamus Brochowski Castellanus Sochacouiensis Serenitati Vestrae vberius referre sciet. Nos vicem Serenitatis Vestrae optimo affectu dolentes, atque prosperiorem eidem successum precantes, Serenitatem Vestram bene valere cupimus. Datum Casimiriae ad Cracouiam die XXIX Septemb. M. DC. LV.

CAROLVS GVSTAVVS.

Haec in speciem scripsisse ad circumueniendum Polonum Regem, quis ignorat? Tractare cum exule de regno, terrore sui acquisito, etiam occupato, nemo certe politicorum credidit, quanquam famae hoc etiam dederat, vt vocatus, electusque potius a republica videretur, quam per ambitum irrepsisse. Occupata igitur Cracouia, regni sede, ruere in seruitium Sueciae Regis, Poloni patres, eques, excepto clero; quanquam ante captam

ptam adhuc Cracouiam, primi ex militibus praetoriae cohortis duce Koniecpolscio, in verba iurauere Sueciae Regis. Mox capta Cracouia, secutus senatus, miles, et populus. Auxit metum Chmielnicii Moschorumque societas. Eodem enim tempore caesus ad Sloni Grodek summus belli imperator POTOCIVS, capti Polonorum praecipui duo Potocii nepotes, Balaban, Golinski, Machowski, et alii plerique ordinum ductores. Incidit haec Polonorum clades in Septembris diem XXVIII. quarto a Leopoli lapide. 1655 Miles Polonus sacramentum dicit Regi Sueciae. Moschi Potocium profligant.

Tunc CHMIELNICIVS pro natura ferox, et habendi Leopoli cupidus, triginta millibus suorum, quadraginta Moschorum Leopolim obsederat; addita frequentior oppugnatio per duos continuos menses, donec autumni iam adulti pelleretur asperiori coelo. Vrbem defendebat fortissimus GRODZICKI Cudacensis ante annos octo propugnaculi gubernator, quem Chmielnicius palam per obsides ad se euocatum, sollicite sciscitari coepit, de Sueciae Regis armorum successu, de Ioannis Casimiri casu et fuga. Descendit deinde ad causas Suedici belli, ad proprias illatas iniurias, ad Moschorum contemtum. Haec rite memorantem Chmielnicium interpellat GRODZICKI, coepitque illi recitare de Sueciae Regis fallaciis, regnandique tyrannide, de IOANNIS CASIMIRI proeliuo in Cosacos, potissimum Chmielnicium animo, de eiusdem viribus, quas propediem restaurare debebat Romanus Caesar, vna et Tartarus Rex. Nec de Polonis dubitare, breui illos ad saniorem redituros mentem, vbi graue Suecorum senserint iugum. Se quod attinet, sciret Chmielnicius potius millies mori velle, quam fidem dictamPrincipi, exuere. Tum CHMIELNICIVS: *Quandoquidem, inquit, talia mibi memoras de Sueciae Rege, scire te volo, me quoque fidelem Casimiri Regis ministrum esse, cuius rei symbolum praeproperum discessum meum ab vrbe habe, Regique significa. De Moschis, vt velis, statue, ego illos hic desero, priorque vlteriorem repeto Russiam.* Egit gratias GRODECIVS relictae vrbis Chmielnicio, illoque die sub vesperam iterum Leopolim rediit. Cosaci Leopolim obsident d. 30. Sept. Chmielnicii cum Grodecio colloquium. Grodecii responsa. Chmielnicii resolutio et conclusio.

Sequenti luce, hora circiter decima diei, promissi memor Chmielnicius, prior discessit ab vrbe, commeatus penuriam, autumnique acerbitatem causans Moschis. Nec Boturlinus Moschorum exercitus imperator diu substitit, altero enim post Chmielnicium die, et ille cum suo numeroso mouit exercitu. Vix vrbem reliquerat Chmielnicius, securusque vlteriorem, vt dixi, repetebat Russiam, cum ecce insperate ad Iezier-nam in Tartarorum incidit Regem, ab eoque circumuentus, tandem post continuata duorum dierum colloquia, veterem renouarunt ab vtrinque amicitiam conscriptis in hunc modum articulis. Soluitur obsidio Leopoliensis. Chmielnicius in reditu incidit in Tartaros, ac cum illis paciscitur.

I. Ab hac die sit perpetua pax inter MACHMET GEREVM Tartarorum Regem, eiusque successores, gentemque Tartarorum parte ab vna, et BOGDANVM CHMIELNICIVM, Zaporouiensis exercitus ducem, eiusque successores, exercitumque Zaporouianum parte ab altera. Pacis conditiones Tartarum et Cosacum inter.

II. Vigore huius perpetuae pacis, ChmielniciusRegemPoloniae, IOANNEM CASIMIRVM, eiusque Successores legitimos Reges Poloniae, pro veris, naturalibus et legitimis Dominis agnoscet cum toto Cosacorum exercitu, moderno insuper Regi Poloniae, nouum super hoc dicet fidelitatis sacramentum.

III. Foederi Moschorum renuntiabit, nullasque in posterum coniunctiones cum exteris, inscio Rege et Republica Polona faciet.

IV. Libertatibus antiquis gaudebit Russia, habitura in posterum Cosacorum numerum sex millia.

V. Arma iunget Chmielnicius cum Tartaris aduersus Sueciae Regem, quandocunque iusserit Polonus Rex.

VI. Moschorum praecipuos quos ad praesens habet, Tartarorum Regi reddet Chmielnicius.

LIBRI VI. CAPVT IV

SYNOPSIS

Moschi Lublinum oppugnant. Lublini descriptio. Lublinum diripitur. Pars crucis Dominicae in Moschouiam auehitur. Chmielnicius contemnit Regis Poloni postulata. Eiusdem responsum et consilium datum Sueciae Regi. Mutatur Chmielnicii animus, ac cum Polono Rege sentire videtur. Occasione Chmielnicii Poloni generales Sueciae Regi valedicunt. Regis Poloni regno excedentis verba. Literae Caesaris Ferdinandi III. ad Sueciae Regem, ad Regem item Poloniae. Rex Poloniae Oppolium conuocat senatores. Senatorum Poloniae in caesarem Augustissimum vota. Palatinus Lenciciae legatus destinatur Viennam. Eius legationis series. Caesar Regem Poloniae admonet reditus in Poloniam. Procerum Poloniae literae et vota Regem Casimirum reuocantium. Alexander VII pontifex Casimiro subsidium mittit.

1655 Ita tunc pro absente Polono Rege pugnabat Tartarus, quod miraculo simile omnibus visum, Tartarum Regem expugnasse tunc Cosacos, quos inuictos hucusque fama vulgauerat, Polonique toto octennio experti sunt. Hinc prima Suecorum labes, hinc Polonorum fortuna melior, vt infra memorabimus. Paulo enim ante, dum Leopolim circumdaret Chmielnicius, submiserat Zlotorenko vna cum Daniele Wychowski, haud cum exigua Cosacorum manu Sueciae Regi. Aderat Cosacorum socius, Petrus Iwanowicz Moschorum Generalis cum triginta millibus Moschorum lecti exercitus, iamque Poloniae pene extrema tenebant, ad oppugnationem properantes Cracouiae, cum, mandato Sueci Regis, a Casimiria reuocati inferiori, receptui cecinerunt. Primum nihilominus Sueciae Regi fidelitatis symbolum ad Lublinum statuens Chmielnicius praedam egit de nobili ciuitate.

Moschi Lublinum oppugnant.

Lublini descriptio.

Est autem Lublinum Cracouiae viribus inferior, virtutis nomine et honore par omnibus, summumque palatinatus Lublinensis decus, Vladislai ducis opus, quondam Tartarorum nobilis remora, nunc Cosacorum superbum spolium, regni tribunalis alterna sedes, sacrorumque virorum refugium, sanctarumque virginum domicilium, vrbs maxima et commoditatibus opportuna, si industria adesset, qua fere extreme laborat Polona plebs, procerumque cessaret insolentia, quae omnia in praeceps agit. Hoc tunc Lublinenses fuere, nunc fuisse vix constat, spolia certe maxima, ad magnum ducem Moschouiae reportata, cum minori parte Crucis Dominicae, quae hucusque intacta magna veneratione apud patres Diui Dominici asseruabatur, futurorum malorum omen infallibile, quod saepius, sed maxime anno octauo supra quadragesimum huius aetatis patuit, dum sanguine maderet satis iusto tempore, variasque referret figuras, visu dictuque horrendas [75]. Eademque visa est praedae magnitudo, vt duo ferocissimi hostium contenti fuerint, quos nec Indi, nec Arabes, satiarent auro suo. Adactus magistratus magno duci Moschouiae iuramentum dixit, ad extremum, Casaco ad direptionem vrbis vocato, Moschus, Crasnostauiam versus, ea, qua venerat rediit via, vna cum Cosaco. Ita infelicem Octobrem expertum est Lublinum. Quanquam nec Polonus sibi tunc ea tempestate defuit Rex, vocato in auxilium contra Sueciae Regem Chmielnicio. Obtulit eidem Russiae partem, quam ante flagitauerat, spolia praeterea de gente superba. Sed nihil tunc valuerunt apud armatum, inermes Poloni Regis preces, certus quoque de Sueciae Regis societate, Poloni Regis damnabat consilia, fortassis et ignauiam.

Lublinum diripitur. Pars Crucis dominicae in Moschouiam auehitur.

Chmielnicius contemnit Regis Poloniae postulata.

Nihil tunc Cosacorum animis feruidius, nihil armis potentius erat, quae Chmielnicius vltro Sueciae Regi ad domandos rebelles offerrebat Polonos. Certe mihi altius Chmiel-

75) Ad me non pertinere arbitror, eiusmodi miracula vel refutare vel confirmare. Eruditi philosophi, me non innuente, sciunt de huiusmodi portentis quid tenendum.

Chmielnicii ſcrutanti conſilia, potiſſimum illud videtur fuiſſe: Chmielnicium ſemel in perpetuum victam voluiſſe Poloniam, Polonoſque: hinc arma contra Polonos Sueciae Regi obligata, cuidam Poloni Regis reſpondiſſe fertur legato. Diffidebat ſiquidem Polono Regi, quem in felicitate tumidum, in miſeriis ſupplicem toties expertus erat, verebaturque ne victor Coſacorum armis, conceſſa Polonis praeteritorum venia, poſtea eorundem precibus adactus Ruſſiam inuaderet, diriperetque egenus miles Polonus. Vnde Poloni Regis praeoccupatus conſiliis, offerebat tunc Sueciae Regi nouae potentiae hoſpiti auxilia, quadraginta millium lecti exercitus; vteretur Martius Sueciae populus contra Polonos manibus atque armis ſuis. Ita maiori, quam vnquam, bello implicare volebat Polonos, quorum ruina creſceret ille, vna et Ruſſia, cui famulari volebat Poloniam. Vnde autem inopinata illa in animo Chmielnicii tunc mutatio, ego non inuenio. Sunt qui aſſerunt, precibus hoc donaſſe vxoris ſuae, cui paulo ante magni pretii gemmam Oppolio tranſmiſerat Regina. Alii grauem et intolerabilem Moſchorum potentiam, hoc facto Chmielnicium infregiſſe ſuſpicati ſunt. Nec defuerunt, qui crederent, vltro euocatum tunc a Chmielnicio Tartarum Regem ſedibuſque excitum ad fallendos Moſchos. Quicquid ſit magnum tunc reuera beneficium a gentili Rege expertus eſt CASIMIRVS. Audito enim Potocius, Lanckoronius aliique duces, Coſacorum cum Tartaris arctiori vnitatis vinculo, illico Sueciae Regi valedixerunt. Opinione maiorem Tartarorum Coſacorumque cauſati per literas Duglaſſio potentiam, quod infra memorabimus. 1655

Eiuſdem conſilium datum Sueciae Reg.

Mutatur Chmielnicii animus ac cum Polono Rege ſentire videtur.

Occaſione Chmielnicii Poloni Generales Sueciae valedicunt.

Haec in Polonia geſta ſunt maiori celeritate, quam ſcribimus. Polono Rege interim Oppolii reſidente. Cui tunc primum exuli et profugo, indolere vehementius coepit Europa, nec quiſquam adeo rerum humanarum immemor fuit, quem non commoueret illa facies, Polonum Principem, et Sueciae ante haereditarium Dominum, relicta fortunae ſuae ſede, per ſubditos exire de imperio. Nihil tale viderant, nihil audiuerant. Repentina vis Angliae Regem CAROLVM oppreſſerat, occultae alias ſaepius inſidiae. Pauca quoque et praeſenti moeſtitiae congruentia Marſchalco LVBOMIRSCIO locutus: *Cedere ſe pacis et Reipublicae cauſa, retinerent tamen memoriam ſui.* 1649

Regis Poloni Regno excedentis verba.

Interea Auguſtiſſimus FERDINANDVS III. Romanorum Imperator ſuam Caeſaream interponit auctoritatem, quam in Reges de iure habet, ſcribitque in haec genuina concepta verba Sueciae Regi:

Ferdinandus Tertius, Diuina fauente Clementia electus Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae Rex, Archi Dux Auſtriae, Dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, Wittembergae, Comes Tyrolis.

Ferdinandi III. literae ad Regem Sueciae.

Literas Serenitatis Veſtrae 12 menſis proxime praeteriti, Caſimiriae ad Cracouiam datas, accepimus, et ex iiſdem praeter ea, quae de ſuis in dicto Regno ſucceſſibus Nobis beneuole communicat, perquam libenter intelleximus, nihil ipſi in illa vicinia prius antiquiuſque fore, quam vt et amicitiam noſtram, omni meliori ratione tueri et iis rebus ſtudere poſſit, quae vicinitatis leges inter amicos ſibi vendicare videntur, prout etiam confidat nos ſemper paria relaturos, affectumque noſtrum erga Serenitatem Veſtram integrum illibatumque ipſi conſeruaturos eſſe. Et admonuit ſane nos tam amica conteſtatione Serenitas Veſtra, non modo eorum quae Serenitas Veſtra partim per literas, partim per Miniſtros ſuos iam ante in hac materia ad Nos perſcripſit, et perferri voluit, verum etiam reſponſi ad eam a Nobis 24 Auguſti proxime elapſi dati, quo eam cum de mutuo ſincerae beneuolentiae affectu aſſecurabamus, tum id quoque in proximis ſignificabamus, nihil nos magis optare, neque Reipublicae Chriſtianae quidquam magis expediens ac neceſſarium iudicare, quam vt exortae inter ipſam, et Sereniſſimum Regem ac Regnum Poloniae differentiae, quantocyus amicabili compoſitione ſopirentur, quae quidem literae, quin recte ad eandem Serenitatem Veſtram peruenerint neutiquam dubitamus.

1655 Iam quod ab illo tempore eadem illa pacis restaurandae cura, apud nos minime diminuta, sed aucta potius intensaque fuerit, vtpote qui concursum et strepitum, tot tamque variorum armorum in vicinia, nonnisi grauiter sentire possimus, existimamus Serenitatem Vestram pro sua prudentia facile iudicare posse. Fuit quidem ea spes nostra, vt tractatus amicabiles communi consensu Stockolmiam ac postea Stetinum indicti ad effectum perducerentur; perque eos periculum S. R. imperio et finitimis eiusdem prouinciis, ex illo tot tamque variarum gentium in Regno Poloniae inter se digladiantium concursu imminens auerteretur. Et dolemus sane, quod vel primus ille exardescentis belli impetus, vel aliae forte causae transactioni illi locum tunc non dederint, et habuit interim Serenitas Vestra eos in illo Regno successus, de quibus per nouissimas suas amice Nobis significare voluit. At enim cum per eos, vt belli facies alterata sit, causas tamen eius mutatas, aut animum Serenitatis Vestrae a pacis consiliis auersum esse censendum non sit, cum id Serenitatis Vestrae contestatum semper amicae compositionis studium non ferat, nobisque persuadere permittat. Quippe quam (vt de aliis taceamus) non lateat, quanti totius Christiani Orbis intersit, Regnum Poloniae, quod propugnaculi loco contra quosuis hostiles insultus stetit, post tot aliunde perpessa bellorum incommoda, non eneruari penitus et ad extremae debilitatis terminos reduci; omnino confidimus, eandem nostram reducendae pacis sollicitudinem a Serenitate Vestra non aliter quam in optimam partem acceptam iri.

Et quandoquidem non dubitamus, quin Serenissimus Rex et Regnum Poloniae ad eandem compositionem non minus propendeant, pro eo sane munere, quod Nobis in Republica Christiana, inter Reges et Principes eiusdem, suprema Diuinitas summum imposuit, aliter non potuimus, quam vt tot tamque praegnantium rationum ad id nos impellentium momentis manus daremus, adeoque operam interpositionis nostrae ad reconciliandos animos inter se dissidentes vtrique parti amice offerremus. Cumque eam in aequanimitate Serenitatis Vestrae repositam habeamus fiduciam, fore vt nec ipsa huic pacificae, et cum ad vniuersae Reipublicae Christianae, tum non minus Serenitatis Vestrae, quam cuiusuis alterius partis bonum collimanti intentioni nostrae sit aduersatura, sed potius gratam acceptamque eandem habitura, quin etiam moderatae pacis gloriam, cuiuis alii non sine multorum innoxiorum sanguine parto vel pariendo triumpho praelatura, ac vel maxime cum non dubitemus, quin et Diuina bonitas huic consilio nostro benigne adspiratura, idque concessura sit, vt bello sanguinolento omniaque vastanti ad omnium per aequam satisfactionem ac securitatem finis imponatur.

Idcirco Serenitati Vestrae cum per literas hasce nostras, tum per earundem exhibitorem expressum ablegatum nostrum Comitem a POETTINGEN de hoc consilio nostro significare voluimus, prout non minus, per alium expressum ablegatum nostrum, praedicto Serenissimo Regi Regnoque Poloniae significandum curamus, expectaturi super hoc a Serenitate Vestra non modo desideratam, de qua non dubitamus, declarationem, verum etiam expressionem quo loco et tempore id negotii, pro commoditate tam sua et Serenissimi Regis Regnique Poloniae quam nostra suscipi, quam opportunissime esse existimet, quo et nos, et Serenissimus Rex Poloniae, quae ad id inchoandum promouendumque pertinent, mature disponere et apparare possimus. Caeterum sicuti Nobis ea quam Serenitas Vestra nobis tam per literas, quam consiliarium etiam suum, hic ad aulam nostram residentem de sincero suo in nos amicitiae et beneuolentiae studio prae-

praeſtare voluit, conteſtatio admodum grata accidit: ita eandem de pari noſtro in ſe affectu ſecuram eſſe volumus. Quoad reliqua a dicto Reſidente Serenitatis Veſtrae ſcripto propoſita ad reſponſum noſtrum ſuper his eidem datum nos referentes: Serenitatem Veſtram Diuinae tutelae ex animo commendamus. Viennae 16 Nouemb. 1655. 1655

Addidit et ad IOANNEM CASIMIRVM Codicillos huiuſmodi tenoris.

Ferdinandus III. Diuina fauente Clementia Electus Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae Rex, Archi Dux Auſtriae, Dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, Witembergae, Comes Tyrolis. Eiuſdem Caeſaris ad Regem Poloniae.

Reddidit Nobis literas Serenitatis Veſtrae prima huius ex ſuperiori Glogouia datas, eiuſdem Reſidens Baro IOANNES BAPTISTA VISCONTI, ſimulque tum viua voce tum ſcripto fuſius retulit, quibus cauſis coacta Serenitas Veſtra tandem in Ditiones Noſtras ſe recipere debuerit; explicando etiam prout alias ſaepe in quas difficultates ac anguſtias ipſa reſque ſuae, ac inclyti Regni Poloniae, ex bello a Sereniſſimo Rege Sueciae, ſibi illato ſint redactae.

Quemadmodum igitur vices, ſtatumque afflictum Serenitatis Veſtrae, et florentiſſimi nuper Regni, pro eo, quo cum erga omnes, tum vel maxime erga eum, qui Nobis ob Regii faſtigii dignitatem frater, et ob ſanguinis coniunctionem Conſobrinus, et affinis ſit, tum etiam erga Regnum vicinum et amicum propendemus affectu, non poſſumus non condolenter conſiderare. Ita pergratum Nobis fuit intellectu, quod Serenitas Veſtra vti nunquam, ſic ne nunc quidem, ab amicabili aequaque compoſitione abhorreat. Non omiſimus quidem Nos ſupradictum Sereniſſimum Regem Sueciae, etiam poſt bellum motum, cum de eius cauſis ad Nos fuſius perſcripſiſſet, ad pacem hortari. Ac tametſi deinde ea ſubito rerum in Regno Poloniae ſucceſſerit mutatio, vt facile conjicere liceat, animum inde Regis, non ad aſſumendum Tractatus compoſitionis, ſed bellum proſequendum propenſiorem eſſe factum. Non idcirco tamen Nos curam pacis noſtram remittendam, ſed pro eo, quod Deus Optimus Maximus ſummum Nobis inter Reges et Principes Chriſtianos impoſuit munere intendendum, potius et augendum, adeoque ſaepe memorato Sereniſſimo Regi Sueciae, (quod certis de cauſis hactenus diſtuleramus) officium interpoſitionis Noſtrae, ad compoſitionem aequam inter ipſum et Serenitatem Veſtram conciliandam vltro offerendum duximus: prout tam per litteras, quam expreſſum etiam ablegatum Noſtrum (tit.) Franciſcum Euſebium Comitem a Pöttingen offerrimus. Et cum pro illa, quam cum in aequanimitate et moderatione Serenitatis Suae, tum conteſtato quoque ſaepius pacis ſtudio repoſitam habemus fiducia, omnino ſperemus, eam huic conſilio, optimaeque intentioni Noſtrae minime repugnaturam eſſe. Quippe qui nihil aliud quaerimus, quam vt extincta feralis, omniaque deuorantis belli flamma, aequaque, et tam vni quam alteri parti non poenitenda conſtituta pace vlterior Chriſtiani Sanguinis effuſio ſiſtatur, maioraque pericula, (niſi aqua affundatur) non in Regna modo Prouinciaſque Noſtras haereditarias, aliaſque finitimas ditiones, ſed in vniuerſum Orbem Chriſtianum eruptura videntur; adeoque ſpem firmam foueamus, Supremam Diuinitatem in cuius nomine totum hoc negotium ſuſcipimus, id ita felicitaturam eſſe, ne optato careat exitu. Tum etiam Nobis non poſſit, nec debeat eſſe dubium, quin Serenitas Veſtra cum inclyto Regno

1655 Poloniae pro eo, quod semper prae se tulit studio, hanc eandem pacis curam Nostram sit approbatura; officiumque praelibatae oblationis Nostrae grato animo acceptatura. Beneuole eidem cum per hasce Nostras, tum per expressum etiam Ablegatum (tit.) Comitem a KVFFSTEIN de eo significare voluimus. Expectamus simul per eundem responsum optatum Serenitatis Vestrae, quo et Nos, quae ad id negotium inchoandum promouendumque pertinent, mature disponere et apparare possimus. Qui de caetero Serenitati Vestrae affectum beneuolentiae Nostrae Caesareae amice conseruantes, eandem Diuinae tutelae ex animo commendamus. Viennae Austriae 16 Nouemb. 1655.

Misit et ad Prussiae ducem, Electorem Brandeburgicum, eadem de causa Oratorem, Comitem de STERENBERG, sed omnia vano et irrito conatu. Quis enim victori Sueciae Regi tunc diceret legem? longius ille iam progressus erat, quam vt regredi posset. Caeterum consilii inops Polonus Rex, Glogouia Oppolium Senatores metu disiectos conuocat, ad diem 25 Nouembris. Praeuenerat rumor, eiurari ab eo imperium, scripserantque varii amicis, vicinisque suis. Aderant primores Senatores, Archiepiscopi duo, cum quinque Episcopis, et plerique Patres, omnis quoque Aula Regis.

Rex Poloniae Oppolium conuocat Senatores.

Consilium ibi ab omnibus datum est, offerre vicino Caesari Regnum non iam electiuum, sed haereditarium, quo magis Austriacorum contra Suecos concitarent arma. Caeterum si Regnum acceptare nollet Caesar, mutuaret saltem militem, pignoris loco dari illi ex nunc Syradiensem et Cracouiensem Palatinatus, cum adiuncta Samboriensi praefectura ac Zywiecensi comitatu. Tutissimum e praesentibus malis videbatur consilium, transferre Regnum in Principem Catholicum, et fuisset sane, si acceptasset Caesar. Hac igitur instructum legatione Lenciciensem tunc Palatinum, IOANNEM Comitem DE LESZNO, Viennam dimittunt nullo successu. Palatinus siquidem Viennam tunc veniens, Patris GEORGII SCHENOFFII Societatis Iesu Presbyteri altiori, vt videbatur, vsus consilio, legati exuit personam, priuatumque se fingit, qui publico admotus muneri fuit. Ratio huius sophismatis prima debetur ipsi Palatino, qui aureae, vt asserebat, libertatis Polonae fasces, nondum Austriaco voluit submittere imperio, scilicet fallaci spe circumuentus, adfutura breui aliunde auxilia, quae Polonam iterum restaurarent libertatem. Accendebat Palatinum Schenhoffius, tanti arcani conscius, ne sceptrum vltro deferret Polonum; cunctatione potius tereret tempus, exquireret interim, quid valeret Caesar viribus, potentia, et neruo belli pecunia: hoc ipsum referret iterum Polono Regi, augustoque Senatui. Addebat, melius consultum iri, si Austria peteret Polonum diadema; tali enim casu posse optime mercari cum Caesare Regnum; infensus deinde Augustae domui palam damnare coepit coram Palatino, Austriacorum consilia, vt nimis tarda, vt Polonis semper suspecta, vt ambigua, et ad absolutum vrgentia principatum. Schenoffii orationem confirmauit Hieronymus Pinocci mercator Italus, et tunc eius legationis Secretarius, concludebatque homo alias rudis, nihil hac super re, cum Principe ab Auersperch, Caesaris tunc primo ministro tractare, potius per Hispanum oratorem CASTEL RODRIGO, tunc in aula Imperatoris degentem, secreta via Caesarem molestare, mitteret vt subsidia cognato Regi; ad extremum spem tantum Regnatricis fortunae a longe ostendere, rem Hispano gratissimam. Ita factum arcanum legationis velatur, ipseque Palatinus, vt priuatus accedit ministros Caesaris, subsidia orans, Pinoccio interim Itala fallacia Hispanum circumueniente oratorem. Sed frustra Hispanum politicum mercator Italus fallebat. Vbi enim constitit aulae ministris, nihil aliud Palatinum quam subsidia orare nomine Regis, re tanti momenti in quaestionem vocata, differebant in dies Palatinum, ad extremum redditum responsum: *Fauere Caesarem cognati Regis iustissimae causae, nec defutura subsidia, vbi ab imposito Sueci Regis Polona nobilitas resiluerit iugo. Caeterum absque euidenti periculo, non posse perditis Poloniae rebus succurrere, inuitis ipsismet Polonis.* Eoque accepto responso infectis rebus rediit Palatinus in aulam Poloni Regis, furenti similis, statimque sparsa volitabat per Europam fama. Nolle acceptare Caesarem Polonum imperium, vltro a Palatino delatum. Auctor huius famae in abdito latuit, iucundissimaque scena fruebatur in angulo, dum interim augustum Caesarem male traductum amicis hostibusque iuxta inuisum traduceret, male cautus Pater.

Senatorum Poloniae in Caesarem Augustum vota.

Ac deinde ad eundem Legatio.

Palatinus quid Viennae egerit?

Eius propositiones.

Caesaris responsum.

Interim

Interim consultanti per eos dies Regi literae Oppolium afferuntur a Senatoribus Polonis, scilicet Zaslauiensi Duce, LVBOMIERSCIO, WIELOPOLSCIO, ZAMOSCIO aliisque Lubomliae congregatis proceribus, quibus praeproperum Regis sui, ad Regnum ambiebant aduentum. Idem per oratorem suum Comitem Kuffstein admonebat Caesar. Idem stimulabat per legatum pontifex: eadem Regina sentiebat, totusque Senatus. Vrgebant etiam Gallorum mathematici, dum nouas victorias, et clarum subsequentem Casimiro annum, obseruatione syderum affirmabant [76]. Assensit tandem Rex, communi omnium voto, auctus per ea tempora centum florenorum millibus viatico Roma, a nouo creato Pontifice ALEXANDRO VII, in hunc effectum liberalius submisso. Neque mora per Carpatium montium iuga dat se viae, saeuientis Decembris die XXII. quod infra suo loco memorabimus.

1655 Poloniae Procerum literae et vota Regem Casimirum reuocantium. Caesar Regem Poloniae admonet reditus in Poloniam. Pontifex Alexander VII. Casimiro subsidium mittit.

LIBRI VI. CAPVT V

SYNOPSIS

De la Garde circa Lituaniam sollicitudo. Dux Radiuilus apud Suecos suspectus. Instrumentum Lituanae deditionis. Conseuii reuersales literae. Sueciae Rex Sendomiriam pergit. Prussiam ingreditur et occupat. Thorunium et Elbinga deduntur. Puncta Elbingensium cum Sueciae Rege. Elbingensium conditiones. Suecorum Elbingam ingressus. Rudanii propositio. Elbingensium responsum. Zytkiewicz auctor dediti Thorunii. Dolus Zytkieuicii, instigatoris vel fiscalis regni. Regis Sueciae in Prussia felicitas. Eius literae ad Electorem Brandenburgicum. Vires eius, ac deinde sensus. Tractat cum Sueciae cancellario Elector. Electoris cum Sueciae Rege collusio. Comitis Waldek minae. Responsum Caesaris legato. Conditiones inter Sueciae Regem et Brandenburgicum.

Dum haec in Polonia Silesiaque geruntur, interim ad Liuoniae plagam Magnus de la Gardie, eius Prouinciae gubernator, totiusque Lituaniae administrator, expeditionem bellicam omni conatu promouebat, Liuones conscribens, officia distribuens, nec minor illi difficultas, in extruendo ponte, iungendaque vtraque fluminis Niemenii ripa. Radiuilum quoque quindecim millium promittentem exercitum, ad socia inuitabat arma. Caeterum non comparente Radiuiliano exercitu, ipse Radiuilus magnus in promissis, fallax in facto, a Magno de la Gardie, paulo post et pro suspecto audiit. Et certe nisi literas reuersales de fide subiectioneque Regibus et regno Sueciae aeternum praestanda, a proceribus et ordinibus Magni Ducatus Lituaniae tunc extorsisset auctoritate sua RADIVILVS, firmasset que subscriptione, actum fuisset de illo.

De la Garde circa Lituaniam sollicitudo.

Dux Radiuilus apud Suecos suspectus.

Instrumentum Lituanicae Deditionis.

Nos Magni Ducatus Lituaniae Proceres et Ordines infrascripti notum testatumque facimus. Quandoquidem in hac summa status nostri, per potentiam hostilem oppressione, et armis ac protectione Serenissimi Poloniae Regis infelici auulsione, fatalis quaedam et prorsus ineuitabilis necessitas nos vrget, nec alius conseruandi status nostri modus, superest: quam vt alterutro bello nos prementium praesenti adhaerere, et res ac fortunam nostram committere cogamur. Sacrae autem Regiae Maiestatis Serenissimi ac Potentissimi Principis ac Domini, Domini CAROLI GVSTAVI, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regis, Magni Ducis Finlandiae, Esthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini Pomeraniae, Cassubiae, Vandaliae Ducis, Principis Rugiae, Ingriae et Vismariae Domini; nec non Comitis Palatini Rheni, Bauariae, Iuliae, Cliuiae, et

Instrumentum Lituanae deditionis.

76) Ego etiam ex sideribus obseruaui, cum per aliquot annos astronomiae practicae incumberem iuuenis, omnes illos, qui ex astris futura in rebus politicis praedicere velint, stultos esse.

1655 et montium Ducis nomine Eiusdem Sacrae Regiae Maiestatis, Regnorumque Sueciae, Senator ac Thesaurarius Generalis Ducatus Liuoniae, Ciuitatisque Rigensis Gubernator, Generalis exercituum, statusque bellici per Liuoniam, Esthoniam, atque Rugiam Vicarius, Regiae academiae Vpsaliensis Cancellarius, nec non Gothiae et Daliae Legifer, Illustrissimus et Excellentissimus Dominus MAGNVS GABRIEL DE LA GARDIE, Comes in Leckoe et Arensberg, Liber Baro in Wilcholm, Dynasta in Absap, Magnus Hof et Hogendorff gratiam et beneuolentiam supra nominatae S. Regiae Maiestatis Sueciae, nobis denunciaret, inuitaretque, vt Nos successoresque nostros protectioni S. Regiae Maiestatis mature subiiciamus, conditionesque certas ab vtraque parte sancte obseruandas, recipiamus, atque eas subscriptionibus et sigillis nostris, pro nobis nostrisque posteris promittamus et attestemur. Nos in fide et obsequiis erga S. Regiam Maiestatem nobis oblatam omni excipientes cultu, protectioni S. Regiae Maiestatis nos subiicere non detrectamus, atque in posterum in fide et obsequio erga S. Regiam Maiestatem, vt Magnum Ducem Lituaniae ac Dominum nostrum inuiolabiliter permansuros, praesentibus hisce subscriptionibus, et sigillis nostris munitis, pro Nobis successoribusque Nostris promittimus atque cauemus. Ita tamen, vt Illustrissimus et Excellentissimus Dominus Comes vicissim subscribat, et nomine S. Regiae Maiestatis Sueciae pro certo caueat, intra certum tempus ratificatum et confirmatum iri infra scriptas ab eodem Illustrissimo Domino Comite propositas, et a nobis ad statum nostrum accommodatas hasce conditiones.

Copias nostras militares omnes et singulares S. Regiae Maiestati Sueciae obligabimus, et reliquis Regiis Suedicis coniungemus, quoties ex re et necessitate, atque communicato ab vtrinque consilio opus fuerit, dummodo id non sit contra Regem Regnumque Poloniae.

Rationem cum aliis Magni Ducatus Lituaniae Ordinibus inibimus, qua Regio exercitui Suedico, Lituaniam iam ingredienti, de commeatu et stipendio prospiciatur, dummodo ratio habeatur desolatarum et exhaustarum prouinciarum, atque status subditorum pessumdati, inprimis vero et solutionis, debitorum iam exercitui et praesidiis Magni Ducatus Lituaniae stipendiorum et sumtuum, praeterea in stipendia et alimenta eiusdem exercitus et praesidiorum in posterum erogandorum.

Birzas ex amore in patriam et studio erga S. Regiam Maiestatem Sueciae, Celsissimus ac Illustrissimus Princeps Dominus IANVSSIVS RADIVILVS, Dei Gratia Dux Birzarum et Dubinkorum, Sacri Romani Imperii Princeps, Neuelii et Sebessii Comes, Palatinus Vilnensis, exercituum Magni Ducatus Lituaniae Dux Generalissimus, ad instantiam statuum, Illustrissimo Domino, Regis Locumtenenti Generali, eiusue plenipotentiario tradi iubebit, modo caueatur restitutio, quamprimum bellum confectum fuerit, aut periculum submotum, transferendi tum quando et quocunque libuerit mobilia omnia, tam celsissimi Principis, quam eorum omnium, qui eo periculi causa res suas contulerant, bellicamque supellectilem et apparatum, machinas aereas, et commeatum omnis generis, libera integra relinquantur, nec ex praesidio quisquam retineatur, aut recipiatur. Iurisdictio, vsusfructus, possessio, et reditus, et omnia in ciuitate et vniuerso Ducatu Birzensi Celsissimo Domino proprietario integri maneant.

Omnia

Omnia Regalia, ac iura in bonis regiis, vt et iura patronatus, in ecclesiasticis bonis S. Regiae Maiestati integra conseruabuntur, sicuti hucusque Regibus Poloniae competierunt, secundum statuta et leges, et consuetudines Magni Ducatus Lituaniae, conseruando inprimis et integre ecclesiae catholicae Romanae et Graecae vtriusque ritus, iura, priuilegia et consuetudines, in collatione bonorum ecclesiasticorum equitumque Melitensium. 1655

S. Regiae Maiestatis Sueciae nomine, ab Illustrissimo Domino Regis Locum tenente Generali, gratiam, protectionem, tutelam Regiam, omnibus Officialibus Magni Ducatus Lituaniae militibus, subditis, eorundemque bonorum mobilium et immobilium in Lituania sitorum, quae a Moschis et Cosacis nondum occupata sunt, protectionem et defensionem grato animo accipimus. Id porro postulantes, vt occupata etiamsi et quamprimum in pristinum statum redierint, proprietariis, et quocunque modo legitimo ac iuridico possessoribus restitutum iri, S. Regiae Maiestatis Sueciae nomine caueatur, idque etiam in partibus Liuoniae nuper occupatis.

Non minus grato animo accipimus promissam religionis in Magno Ducatu Lituaniae et vbique immutabilem conseruationem, hoc insuper cauentes, vt priuilegia, iura, immunitates, vsus et consuetudines, bonorum, personarum et omnium ecclesiasticorum, cuiuscunque religionis, inprimis autem ecclesiae catholicae Romanae praerogatiuae, honores, Senatorum, Episcoporum, dignitas et iurisdictiones, religiosorum et religiosarum, conuentus et collegia omnia, Abbatiae, Praepositurae, Canonicatus, Parochiae, earumque reditus ac bona, nullis exceptis, nec non ecclesiae, Scholae et Xenodochia, omniaque loca sacra, cum eorum fundationibus, priuilegiis, exercitiis religionis publicis et priuatis, ritibus et cerimoniis, et quidquid ad eorundem omnium dignitatem, decus atque honorem de iure pertinere potest, inuiolabiliter manu teneatur, et immobiliter conseruetur.

Promissam pariter a militibus internam, et itinerum atque commerciorum externam securitatem grato animo amplectimur, et vt id nobis disciplina militaris praestet porro ab Illustrissimo Domino Comite postulamus.

Gratissimum denique sibi esse Ordines Magni Ducatus Lituaniae profitentur, quod promotorialibus suis apud S. Regiam Maiestatem causae nostrae prodesse Illustrissimus Dominus Comes profiteatur, interim postulamus, vt statum, dignitatem, iura, priuilegia, consuetudines, libertates, immunitates, officia iudiciorum, formam, iurisdictiones, nobis a S. Regia Maiestate Sueciae conseruatum iri, pro certo promittat. Atque quoniam fato et diuina destinatione eo ventum est, quod Magnus Ducatus Lituaniae sub potestatem S. Regiae Maiestatis Sueciae concedit, tum hic nobis quam optimo modo caueri postulamus, ne regno Sueciae Magnus Ducatus Lituaniae incorporetur, sed cum eo pacto eodem vniatur, quo cum regno Poloniae hactenus fuit vnitus, vt nimirum gens genti, senatus senatui, equites equitibus per omnia aequentur. Iura tamen, statuta, consuetudines, et iudicia sua vniuscuiusque maneant, libertas omnis, inprimis autem conscientiarum M. Duc. Lit. illibata relinquatur, nisi quid forte ex conuentione cum S. Regia Maiestate Sueciae, assentientibus nobis mutandum visum fuerit, ad vtilitatem publicam. Quod vt tanto conuenientius promtum et firmius fiat, comitia vtrique genti ad constituendam communem rempublicam, vt a S. Regia Maiestate Sueciae indicentur, loco vtrique genti postula-

1655 mus commodo, et id nobis conceſſum in Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae vnione Illuſtriſſimus Dominus Comes cauebit. Inprimis vero polliceatur S. Reg. Mai. Sueciae, omnia bello amiſſa et auulſa repetitum, et Magno Ducatui Lituaniae atque proprietariis, aut quocunque iuridico et legitimo modo poſſeſſoribus reſtitutum, quo et M. Duc. Lit. opem et auxilia conferre pollicetur.

Iſtas conditiones manuum noſtrarum ſubſcriptione approbamus et munimus, cauemuſque etiam, vt illis, qui abſunt, integrum ſit accedere, et ſubſcribere quamprimum hoc illis per rerum circumſtantias licuerit, neque interim in eos durius quidquam aut hoſtile admittatur.

Renuentium et Refractariorum, ſi admoniti intra certum tempus ex communi conſenſu determinandum, et ex aequo praeſtitutum ad ſubſcribendum non comparuerint, bona fiſco applicari aequo animo feremus. Id autem cauemus, vt ex confiſcatis, aut Regiis bonis, iis, qui poſſeſſionibus haereditariis a Moſchis exuti, haſce conditiones nobiſcum vna ſubſcripſerint, interim prouideatur, donec in poſſeſſiones ſuas reſtituantur. Pro hoſtibus autem etiam obnitentes habere, et eo nomine fratres pro ſe cuiuis adeo durum atque acerbum videtur, vt plerique eligant Moſchorum potius ſe dedere arbitrio, proinde caueatur, vt a delinquentium inſectatione liberis nobis eſſe liceat. Hoc autem ante omnia cauemus, vt S. Regiae Maieſtatis nomine Illuſtriſſimus Dominus Comes expediat, ad Magnum Ducem Moſchouiae eiuſque exercitus omnes, iiſque nunciet, ſub protectionem S. Regiae Maieſtatis Sueciae, M. Duc. Lituan. conceſſiſſe, ab iiſque poſtulet, vt idcirco ab omni contra Magnum Ducatum Lituaniae hoſtilitate ceſſent illico, ab obſidionibus abſtineant, et ſi quas ciuitatum, aut arcium forte obſederint, obſidionem ſoluant, ex iis regionibus, quae ſunt citra Boryſthenem exercitus reducant, Coſacorumque incurſiones inhibeant, ab omnibus Magni Ducatus Lituaniae finibus, regiones circa Boryſthenem, igne et ferro vaſtatas in medio relinquant, et ab inuaſionibus liberas faciant. Quod exercitus quoque Magni Ducatus Lituaniae a parte ſua praeſtabit, donec per pacta conuenta, de limitibus Magni Ducatus Lituaniae a S. Regia Maieſtate Sueciae cum Duce Moſchouiae conſtitutum fuerit. Quod ſi Moſchi obſtinate in vaſtando Magno Ducatu Lituaniae pergere, aut ciuitates et arces munitas obſidione aut oppugnatione premere praeſumſerint, vt exercitus S. Regiae Maieſtatis Magni Ducatus Lituaniae coniunctus, obuiam hoſtilibus Moſchorum conatibus eat, et tueatur armis ditiones et ciuitates Magni Ducatus Lituaniae protectioni S. Regiae Maieſtatis ſeſe committentes.

Si vero ad tractandum inter vtrumque Regem et regnum ventum fuerit, vt Magnus Ducatus Lituaniae ad eoſdem tractatus vna cum regno Poloniae admittatur, libereque prout tum res tulerit, cum S. Regia Maieſtate Sueciae negotia ſua componat, vt ſacroſancta vnione conueniens in eodem tractatu pacis ratio habeatur. Atque poſtea licet vnicuique in alterutram partem diſcedere bonis ſuis immobilibus diuenditis, aut alio quocunque modo legitimo alienatis, mobilibus vero ſecure et libere quocunque voluerint tranſportatis.

Quodſi quid praeterea a S. Regia Maieſtate Sueciae, regno Poloniae conceſſum fuerit, id Magnus Ducatus Lituaniae ſibi quoque concedi cauet, ſin autem regno Poloniae bello ſuccumbere et deterioribus conditionibus cum S. Regia Maieſtate componere res ſuas contigerit, Magnus Ducatus Lituaniae nihilominus, vtpote ſponte et libere accedens, has ſibi ipſas conditiones teneri ſtipulatur,

latur, nec nisi forte in comitiis ex pacto conuento cum S. Regia Maiestate Sueciae, et libero ordinum Magni Ducatus Lituaniae assensu immutari cauet. 1655

Haec omnia subscripta et obsignata vicissim propter maiorem fidem, firmitatem, et certitudinem ab Illustrissimo Domino Comite subscribantur, et sigillo eorum muniantur. Actum in Castro ad Capodanum Anno 1655. die 18. Augusti.

PETRVS PARCZEWSKI, Episcopus Samogitiae.

CASIMIRVS BIALOZOR, Archidiaconus et Administrator Episcopatus Vilnensis.

IANVSSIVS RADIVILVS, in Bierze et Dubinki Dux, Palatinus Vilnensis, Generalis Exercitus Lituanici.

VINCENTIVS CORVINVS GONSIEWSKI, Supremus Magni Ducatus Lituaniae Thesaurarius, et Campi Ductor.

BOGVSLAVS RADIVILVS, Palatinus Minscensis.

ADAMVS KOMOROVIVS, Gubernator Vilnensis.

ALEXANDER MIRZEVIVS, Aulicus Regius, et alii.

Per eam quoque occasionem in semi-libertatem Magnus de la Garde Gonsieuium asseruerat, acceptis ab eodem literis reuersalibus, huiusmodi tenoris:

VINCENTIVS CORVINVS GONSIEWSKI, Supremus Magni Ducatus Lituaniae Thesaurarius et Campiductor, etc. hisce attestor, quod cum intellexissem me Diuina prouidentia ita permittente, hic detentum, pristinam libertatem, nonnisi interueniente Serenissimi et Potentissimi Principis ac Domini, Domini CAROLI GVSTAVI, Sueciae Regis, etc. etc. etc. iussu et mandato, hoc rerum statu, sperare posse, in firma spe gratiosae illius Regiae declarationis, tanto citius impetrandae, ab Illustrissimo ac Excellentissimo Domino, Domino Gabriele de la Garde, Comite de Lechoc, Regni Sueciae Thesaurario, et Regii exercitus locum tenente Generali impetrasse, vt tamdiu castra eiusdem excellentiae sequi mihi cum comitatu meo aulico liceat. Vt autem praedictam suam Excellentiam securiorem de mea persona redderem, stipulata manu, et iuramenti loco verboque viri honesti sancte hisce polliceor, et promitto, me neque fuga mihi in via consulturum, neque consilio, sermone, literis, machinationibus, vel vllo facto, aut attentato, vel per directum, vel per indirectum, quidquam moliturum, sed quietum Excellentiae suae castra sequuturum, et S. Regiae Maiestatis voluntatem ac declarationem patienter expectaturum. In maiorem huiusce rei fidem, hasce reuersales manu mea sigilloque corroboraui. Dabantur Kaydani, 21. Octobr. 1655.

Gonsieuii Reuersales.

Tali igitur ratione Gonszeuius ex Radiuiliana liberatus captiuitate, secutus est Sueciae Regis classicum, magis vmbra corporis, quam animo inuicto.

In hunc modum Polonia occupata, Lituaniaque subacta, Sueciae Rex Sendomiriam versus castra mouere imperat, datis ad POTOCIVM, exercitus imperatorem literis, vt a dicto Poloni Regis recederet sacramento. Dedit et Praetoriarum cohortium militibus centum viginti millia, spolia vrbis Cracouiensis, quae quinque millionum summam excessisse dicuntur. KONIECPOLSCIO, Bozencin vna et Ilzam, nobilissima Episcopatus Cracouiensis oppida, aliis alia, plerisque sacra, maiora promisit legionariis Potocii, si sua sequerentur signa. Neque diu dubitauit Potocius acceptare praemia, quae per contumaciam

Sueciae Rex Sendomiriam pergit.

 poterat

1655 poterat deinde amittere. Vnde et ille Sueciae Regi tunc dixit sacramentum fidelitatis, in noua ciuitate Korczyn nominata. Consultatum deinde de vlteriori belli ratione, conclusumque est, Prussiam, hucusque intactam Prouinciam aggredi pari celeritate qua Poloniam. Dictum, factum, vnoque mense vix integro, tota illa regalis et episcopalis Borussia, vna cum Torunnio, ac fortissima cessit Elbinga, ea celeritate, vt quem venire non senserant Borussi, videre se vix crederent. Quanquam Elbingenses diu votis expetitum laeti susceperant Suecum. Referam eorum conditiones, quas sibi ipsis scripserant adhuc ante nascens Poloniae malum. Nam Torunenses suas tunc suppresserant. Causa deditae vrbis reiecta in DANIELEM ZYDKIEWIC, Regi Instigatorem Graeculum hominem.

Puncta Compositionis Pacis inter Regem Sueciae et ciuitatem Elbingensem.

I. Ciuitas nostra Elbingensis, ipsiusque totum territorium, nunc et in perpetuum Regi IOANNI CASIMIRO renuntiet fidelitatem et obsequia, et Regem CAROLVM GVSTAVVM, vna cum suis legitimis haeredibus, pro naturali et vero Domino agnoscat.

II. Suae Maiestati iuramentum, quando voluerit, praestetur, non tamen illud fiet, ante regressum ipsius, et priusquam vniuersam Borussiam in securam potestatem suam redegerit.

III. Omnia Priuilegia, quae nobis a Regibus, Principibus, et Dominis elargita et concessa sunt, non solum obseruari, verum etiam pro ratione temporis augeri, et confirmari debent.

IV. Debet ciuitas id temporis propter belli difficultates Regium tributum persoluere, prout in futuro per nostros Commissarios et ciuitatis nostrae Deputatos decretum fuerit.

V. Tranquillitatis vero tempore ciuitas nullis exactionibus onerabitur, nisi quando Regnum et ciuitates in subsidium, vrgente periculo, venire tenentur.

VI. Sua Maiestas procurabit, vt ciuitas cum extraneis maiorem prouentum ratione mercaturae possit obtinere.

VII. Sua Maiestas quantum possibile ciuitatem ab omnibus grauaminibus liberabit.

VIII. Suburbia noua, et antiqua ciuitas, habebunt Regios praesidiarios milites, horrea vero et frumentariae domus ciuium, manebunt sub praesidio militum illorum.

IX. Ciues antiquae ciuitatis ex speciali gratia liberas obtinebunt aedes suas, a militum praesidiariorum ingressu, et cohabitatione.

X. Mechanicorum socii et alii opifices, qui hactenus, inter milites ciuitatis conscriptos, operam suam locarunt, dimissionem petituri liberi pronuncientur.

XI Bona mobilia securitatis causa in ciuitatem aduecta, sicut et personae, ad quas spectant, maneant illaesa, et fruantur protectione, nisi praeter opinionem aliqui refractarii quoque et maligni existentes, obsequia debita detre-

detrectare visi fuerint, quos sua Maiestas sola sub iudicium et censuram vocabit. 1655

XII. Contractus et obligationes inter mercatores manebunt inuiolabiles, nec caduco 77) vel confiscationi cedent.

XIII. Moenia, turres, valles, a ciuitate conseruentur, et si quae nouae structurae ac aedificia necessaria futura sint, Gubernator ciuitatis Regius, ratione sumptuum et expensarum cum ciuitate citra difficultatem conueniet.

XIV. Tormenta bellica pro ciuitatis defensione semper in loco manebunt.

His ita conclusis et ratificatis d. 22. Decembris, dies erat Mercurii, hora circiter quinta pomeridiana, Regni Sueciae Cancellarius ERICVS AVRELIVS AB OXENSTIERNA, Elbingam ingressus est, ciuibus per totam plateam ordine constitutis. Praecedebat Maior SACKEN eques solus, vultu minaci de industria composito, quo magis crederetur Mars fuisse Suedicus, hunc duae a tergo sequebantur cohortes, quas componebant centum Suedici milites. Vexilliferi duo, vnus albo, alter caeruleo et viridi vexillo ab inuicem distincti: hos duae iterum subsequebantur cohortes, centum Suecorum hastiles lanceas portantium, totidem sclopetarii, cum suis vexillis diuersorum colorum. Deinde sequebantur quatuor Elbingensium Consules rheda vecti. Tandem Cancellarius, insidens equo calamistrato superbe ornato, solus incedebat vultu amoeno, et ad hilaritatem composito. Cancellarium sequebatur Campi Mareschalcus DE LINDE Suecus, Gubernator vrbis Elbingensis. Sub ingressum duodecim in veteri, totidemque in noua ciuitate explodebantur tormenta, laeta ac fausta gratulantium applaudentiumque signa. Moniti a me Elbingenses de subsidiis Pontificiis, de Caesaris in Borussiam iure, de Poloniae Regi iurata fide, de Suecorum experta tyrannide. Immoti ad haec omnia responderunt: Pontificem non nominandum, quem peius cane et angue Elbingensis odit populus: Vereri deinde, ne istis Pontificiis subsidiis liberati, concedant aliquando omnimode in Pontificum ius et iurisdictionem, quod alienum est ab institutis illorum. Cum Caesare non bene conuenire Euangelicos, imo vbique sub graui Catholicorum gemere iugo liberos homines. A Polona aula laesos se esse grauissime conquaesti sunt. Deinde excessisse Polonia Regnoque Regem, cui dixerunt sacramentum. Tyrannidem Suecorum nunquam se expertos esse, imo amplexus paternos Gustaui, et tenerrimum defuncti Oxensternii amorem, quem hucusque intactum plerique Elbingensium in imis praecordiis conseruant. Haec Elbingenses.

Suecorum Elbingam ingressus.

Rudauii Propositio. Responsum Elbingensium.

Torunenses, vt paulo ante innui, deditae vrbis suae auctorem dixerunt, Regni instigatorem DANIELEM ZYTKIEWICZ. Et fuit certe Graeculus homo, deceptor non postremus. Hac ratione Cancellarii Regni aliorumque Senatorum voto, expediuerat Opolio instigatorem CASIMIRVS ad Chmielnicium, addidit eidem aliquot membranas (cartam bianckam Itali vocant) Regio subscriptas charactere, quibus ille vteretur iuxta temporum momenta. Ita abunde instructum dimisit ad Chmielnicium Cosacosque Senatus. Ille loco Chmielnicii recta Sueci Regis victoris petiit castra, eique arcanum aduentus sui per Cancellarium Ericum ab Oxenstierna aperuit, ratus, hoc facto mereri posse gratiam Sueciae Regis, auertereque in tempore imminentia capiti suo a Radzieieuio mala, quod et factum. Valuit in tempore arcanum instigatoris, tunc enim Torunium versus properabat Rex.

Zytkiewicz auctor dediti Torunii.

Dolus Zytkieuicii Instigatoris vel Fiscalis Regni.

77) *Caducum* quid sit in Polonia, exterorum forte intelliget nemo, nisi suppeditata ante explanatione. Subintelligitur ius. Est autem ius caducum in Polonia lex, vi cuius Serenissimus Rex bona defuncti, nullos haeredes relinquentis, per priuilegium donat, cui velit. Lege autem publica cautum est, vt bona sic dicta caduca nobilis, Rex non nisi Polono iterum nobili dare possit. Ciuium vero et exterorum, cui et quomodo velit, etiam extraneis: id quod claris verbis in constitutione A. 1576, Vol. II fol. 923, dictum: (Micyskie Kaduki moze Krol rozdawac komu, y iako chce). Neque obstant illa verba, in constitutione A. 1607, Vol. II, fol. 1598, expressa: *bona caduca extraneis dari non debent* (Kaduki cudzoziemcom nie maią bydz dawane) quia ibi de bonis caducis nobilium sermo est. Vsus quoque ea, quae dixi, confirmat.

1655 Rex. Instigator, quo melius suum Regi Graecum ingenium commendaret, secretiora scribit ad Torunenses, quibus illorum expugnaret constantiam. Ad extremum personam fingit legati a Rege CASIMIRO ad Thorunenses missi. Res ioco similis videbatur primo Thorunensibus, scripserat enim eadem in carta instigator, quasi desperatis rebus eiurasset iam CASIMIRVS Oppolii imperium, remitteretque populis iuratam fidem. Hoc ipsum viua voce millies in Torunensi repetebat capitolio perfidus orator.

Indoluere Polono Regi Torunenses, vbi toties facundum audiuere oratorem, promtis certantem rationibus. Fidem dicenti Regius adstruebat character, quem omnes nouerant, Regia praeterea gemma, quae literas signabat, ad haec instigatoris fama, quae vulgabat Zytkiewicz omnium arcanorum Regiorum arbitrum secretissimum, et ministrum fidelissimum. Venienti igitur Sueciae Regi aperiunt ciuitatis portas, veneraturi Dominum, quem Polonia vniuersa, vt crediderant, dixerat Regem.

Regis Sueciae in Prussia felicitas.

Occupato Torunio, vbi priuatorum deposita, quae duorum millionum fuisse dicuntur, militari Rex intulit aerario, nihil intactum tota Borussia fuit, recedente passim milite Brandeburgico ex occupatis propugnaculis. Nullo igitur opere inuictum alias Strasburgum, gloriosam Culmam, Suecium, aliaque Borussiae Regalis occupat loca, Elbingam vsque, quam vacuam, iurata fide, inuenit, vt superius innui. Varmiensem deinde ingressus episcopatum Melsacum versus iter direxit, positis castris ad pagum Curtzberg in Ducali Borussia. Vnde literis ex itinere salutauerat Electorem, quarum literarum hic tenor fuit.

Eius literae ad Electorem Brandenburgicum.

Nos Carolus Gustauus Diuina fauente Clementia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae et Vandaliae, Princeps Rugiae, Dominus Ingriae et Vismariae, nec non Comes Palatinus Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cliuiae et Montium Dux. Serenissimo et Celsissimo Principi, Consanguineo et Amico Nostro charissimo Domino FRIDERICO WILHELMO etc. salutem etc.

Serenissime et Celsissime Princeps, Consanguinee et Amice charissime.

Ad nullam vnquam expeditionem inuito magis animo, quam nunc in Cels. V. Elect. Ducatum accessimus: non quod non iamdiu iustas indignationis et belli causas habeamus; sed quod amicitiae nostrae fundamenta, iura et commoda, vt et innocentia subditorum, sacris iisdem nobiscum gaudentium, mitiora omnia suadeant, cumprimis vt Cels. V. Elect. spatium cogitandi indulgeamus, et interea militem, quoad fieri potest, a violentiis cohibeamus. In eum finem die 3 huius mensis literas nostras, cum Cels. V. Elect. legato et consiliario FREISTADIO expediuimus. Et quia heri demum responsum nobis de die 9 et 19 huius mensis Regiomonti scriptum desuper est relatum, coacti sumus hac interposita mora arma nostra in viscera Ducalis Borussiae proferre, vt hic tanto propius Cels. V. Elect. vltimam resolutionem cognoscamus. Conatur Cels. V. Elect. in supradictis suis literis culpam turbatae amicitiae a se amoliri, et eam in nos conferre, inter alia, allegans, primum quod nostri Ministri, et quidem publica apud Cels. V. Elect. legatione fungentes, sibi indicarint, quae nos in animo haberemus de portubus Pillauiensi et Memelensi, nobis adeo necessariis, deinde quod Stetini sub initium tractatuum a nobis praesentibus, non modo praedicti portus, sed et in illis teloneorum participatio et commerciorum directio, aliaque durissima flagitarentur, et quod nos, non modo ab indignitatis non potuerimus dimoueri, sed noua etiam, existimationem et securitatem Cels. V. Elect. afficientia, postulata conatibus Cels. V. Elect. opposuerimus.

mus. Accesserunt Campi Mareschalli nostri Comitis Wittembergii literae, quibus Cels. V. Elect. scripserat, se copias, quas Cels. S. Vest. suppeditat, aggressurum: imo nos legatis Cels. V. Elect., apud nos non subsistentibus, saepius indicasse, nos cum Cels. V. Elect. in Borussia non aliter, atque cum hoste atque alio Poloniae statu acturos. Haec et alia, quae in nos ibi cumulantur, nisi quodque eorum ad tempora sua et in iis nata consilia expendantur, facile imperitos rerum vtrinque gestarum in sinistras de nobis cogitationes coniecerint: Itaque breuibus faciem rei Cels. V. Elect. ob oculos ponemus, vt vel ipsa actionum suarum meminisse possit, vel si iniussu eius quaedam gesta sunt, de iis vlteriorem rationem ineat. Perpendentibus nobis mutuae amicitiae vincula, sanguinis scilicet propinquitatem, ditionum vtriusque vicinitatem, iurium item et rationum communionem, atque adeo nostras vtrinque benefaciendi opportunitates, facile persuasa fuit Cels. V. Elect. contestationes non in labris, sed imis sinceri animi penetralibus esse natas. Neque alienos nos a mutua propensione ostendimus, qui mox post suscepta Regni nostri sceptra, priores Cels. V. Elect. per Ministrum nostrum inuisimus, et omnibus deinde occasionibus pignora sinceri animi Cels. V. Elect. exhibuimus. Nihil equidem dicto nostro ministro in mandatis dedimus, quo reus possit peragi indicationis alicuius de portubus Pillauiensi et Memelensi. Et nescimus, quis alius ex nostra mente secretum tale, quod animum nostrum nunquam occupauit, euulgasset! Excutiantur omnes discursus, et cognoscetur, ex nimia et intempestiua sollicitudine natam esse hanc suspicionem. Tantum vero abest, vt dictos portus quaerere ex nobis ipsis intenderimus, vt decreto contra Poloniam bello, parati fuerimus, assecurare Cel. V. Elect. nihil exinde damni in Cels. V. Elect. prouentum iri, modo Cels. V. Elect. intra suos terminos se contineret, et nobis in nullo officeret. Verum Cels. V. Elect. arctiori adhuc vnionis vinculo nobiscum vinciri cupiens, vltro primum per principalem suum Ministrum, et deinde ipsa propria persona Residenti nostro ad aulam suam significauit, sibi et Antecessoribus suis Ducibus Borussiae, iamdiu tot a Regibus et Republica Poloniae ingesta esse grauamina, vt quando nullum in iustis querelis remedium sit inuentum, aliam viam iis excutiendis esse quaerendam, et dudum quaesitam fuisse: Si ergo placeret nobis, adsciscere Cels. V. Elect. in belli socium, et in compensationem et satisfactionem onerum belli, promittere eidem non modo episcopatum Varmiensem, titulo et iure saecularis Ducatus, sed etiam partem Samogitiae et Lituaniae: atque adeo dictum Varmiensem Ducatum et Samogitiae, Lituaniaeque partes, vna cum Borussia Ducali, in plenum et absolutum Dominum eidem confirmare, et in eo tueri, tum velle Cels. V. Elect. vsque in finem belli contra Poloniam, et alios huic motui sese immiscentes, fideliter Nobis adsistere. Et vt tanti propositi consilium, in secreto haberetur, et in Poloniam non emanaret, additum est, paucos eius esse conscios. Nobis in tantum hostem moturis, et nonnisi ingenua ab amico Principe expectantibus non displicuit Cels. V. Elect. intentio et societas armorum: neque conditiones nobis propositae impossibiles, sed immensae videbantur. Constitutis ergo commissariis, qui mense Maio proxime praeterito, cum Cels. V. Elect. Ministris congrederentur, iniunctum a nobis fuit, vt (citra tamen scopi principalis laesionem) istis duabus attemperandis operam omnem studiumque impenderent. Quod vero portus istos duos Pillauiensem et Memelensem, participationem teloneorum, et commerciorum directionem postea praetenderimus, causas habuimus et iustas et necessarias. Et vt a postremo postulatorum, commerciorum directione nunc inchoemus, Nos equidem tum nouimus Regibus et Reipublicae Poloniae, tam ratione Regiae Borussiae, quam directi dominii in Ducalem Borussiam, 1655

1655 russiam, non exigua competere iura, quae vero in particulari tum fuerint, non ita in promtu fuit discernere. De iure itaque Regis et Reipublicae Poloniae conuenturis, cautione vtique opus fuerat, dum cuique competentia iura elicerentur. In eiusmodi pars altera alterius rationes indagat, non vt suis, si nullo fundamento nitantur, insistat, sed vt cognitis fundamentis, tanto securius paciscatur. Participatione teloniorum, vulgo Licenten vocatorum, quid iustius a nobis praetendi vnquam in tali casu potuit? Introduxit illa gloriosissimae memoriae praedecessor et auunculus Noster, Rex GVSTAVVS MAGNVS, iure belli. Et cum vigore pactorum inducialium nouissimorum deberent tolli, de facto a Cels. V. Elect. tanto tempore contra pacta continuantur. Licuit itaque Nobis, siue nostrum respectu Sueciae ius, siue foedus cum Cels. V. Elect. et Regiam Borussiam spectemus, in hanc quaestionem venire, et continuandi telonii participationem, iure optimo nobis asserere; idque eo magis, quod merces, a quibus vectigal exigeretur, aeque a Regia Borussia ac Ducali descendant, atque ideo Cels. V. Elect. non possit solo de iure sibi vllos prouentus arrogare. Quod attinet portuum Pillauiensis et Memelensis postulatum, si Cels. V. Elect. Ministri occasionem, causas, et quousque illis potiri voluerimus, mature et sincere explicuerunt, iam ipsa ex se nos illa suspicione liberabit, quasi loca illa, vnde salus et securitas Ducalis Borussiae dependere dicitur, obtentu solius nostrae vtilitatis praetenderimus. Cum in procinctu discedendi e regno nostro staremus, et deinde praeterito mense Iulio in Pomeraniam essemus delati, intelleximus, Cels. V. Elect. eodem tempore, quo nos ad commune foedus contra Poloniam inuitat, et super eodem nobiscum tractatum init, in praeiudicium iurium nostrorum, et quidem eiusdem contra Poloniam expeditionis summum impedimentum, in vnito Belgio foedus moliri. Suasimus itaque, vt, si prius, quam noster tractatus initium sumsit, alter in Belgio esset inchoatus, coepto tum demum desisteret. Sed vbi sine vlla nostrorum monitorum consideratione, Belgicum tractatum vrgeri audiuimus, vtique iure postulauimus, vt Cels. V. Elect. omnino vellet Belgicum tractatum perficere, et serio tamen nobiscum ageret, nobis ideo in finem vsque belli duos istos portus Pillauiensem et Memelensem pro securitate nostra detinendos permitteret. Legatio Cels. V. Elect. parum pensi habens circumstantias huius iusti nostri postulati, loco adaequatae responsionis minas acerbas, et nescimus, quas ex barbaris et ipso orco contra nos arcessendas suppetias iactans, Stetino discessit. Cum ergo Stetini adhuc consistentes illico copias Cels. V. Elect. in Electoratu et Pomerania conuocari audiuimus, non sine causa Campi Mareschallo nostro, Comiti Wittembergio in maiori Polonia constituto, mandauimus, vt talia et loquentibus et agentibus Electoralibus Ministris, frequentatisque tum correspondentiis inter Poloniam et Cels. V. Elect. aulam, sibi prospiceret, admoneretque etiam Cels. V. Elect. Generales, vt quamdiu foedere non essemus coniuncti, vel melius de Cels. V. Elect. intentione certiorati, cum exercitu Borussiam non intrarent, nisi pro hostibus haberi vellent. Paulo post ipsi e Pomerania mouimus, atque in illo itinere die 4 Augusti ad nos, limites Poloniae tum ingressuros, venit Cels. V. Elect. legatio ad reassumendum priorem tractatum. An dici possit, nos tum ab indigitatis supra postulatis nullo modo potuisse dimoueri, atque noua subinde et existimationem et securitatem Cels. V. Elect. afficientia, conatibus vestris opposuisse, ipsa ex conscientiae suae dictamine iudicet. Nouit Cels. V. Elect. Nos tum condescendisse in Borussiae Ducalis et Warmiensis episcopatus, supremum et liberum regimen, reseruato tantum nobis et nostris successoribus aliquali beneficentiae iure: nouit nos voluisse liberare eandem canone illo annuo: nouit etiam nos abstitisse praetensione

por-

portuum Pillauienſis et Memelenſis. Quod vero viciſſim participationi telonio- 1655
rum inhaeſerimus, et ſimul poſtulauerimus, vt foedus in Belgio ictum eatenus ceſſaret, quatenus huic a nobis ineundo praeiudicaret, nemo talium rerum aequius aeſtimator nobis vitio vertet. Quid praeter caetera ſaepe memorata poſtulata in Boruſſiam Ducalem praetenderimus, quia non exprimitur, Nos quoque ignoramus: niſi forte qualitatem dependentiae et inueſtiturae intellectum vult. Deſiderauit equidem Celſ. V. Elect. dictorum Ducatuum plenum et abſolutum dominium: ſed poſtmodum noſtrae remonſtrationis intuitu, legatio eiuſdem exhibito nobis die 9 Auguſti proiecto ſuo, in Rogoſno, agnouit Celſ. V. Elect. in perpetuum animi deuinctiſſimi teſtimonium, velle a nobis, et corona Sueciae ſaepe dictos Ducatus Boruſſiae, et Warmienſem in feudum recognoſcere. Ecquid aliud a Nobis in ſequentis diei proiecto exigitur, quod grauiſſimi poſtulati nomine poſſet indigitari? Et quandoquidem Celſ. V. Elect. nunc eſt contenta, tum in Rogoſno oblatis, cur tantopere Rogoſniana poſtulata incuſat? Quinimo Celſ. V. Elect. legatio abiens viſa Nobis eſt obtinuiſſe ſuum ſcopum, niſi quod cauſabatur, ſe ſuper quibuſdam non ſatis inſtructam, et propterea velle vlteriora a Celſ. V. Elect. mandata requirere. Nos freti Celſ. V. Elect. conteſtationibus firmandi rem, ſemel adeo religioſe inchoatam, et tractari coeptam, non in Boruſſiam, ſed verſus maiorem et minorem Poloniam arma noſtra vertimus. Dum die 5 Septembr. circa Opoczno ſubſtitimus, tertia vice ad nos venit ſaepe dicta Celſ. V. Elect. legatio, afferens nobis literas Celſ. V. Elect. propria manu ſcriptas, et priſtinum eumque infucatum erga nos amorem ſpirantes. Vbi vero dicta legatio, in rem praeſentem et ad ipſum tractatum reaſſumendum venit, nihil fere priorum accordatorum illaeſum reliquit: excogitatae ſunt rationes, quibus conuentarum conditionum aliae limitarentur, aliae exceptionibus eneruarentur, et totus tractatus in nihilum redigeretur. Interea, et dum Celſ. V. Elect. legatio ſub velo continuandi tractatum nobis imponere ſtudet, vrgetur a Celſ. V. Elect. in Belgio non modo commutatio ratificationum, ſed claſſis etiam mare Balthicum contra nos intratura. Exagerantur etiam paſſim propoſiti noſtri peruerſitas, et poſtulatorum iniquitas: quaſi a nobis omnia proueniſſent, et Celſ. V. Elect. nihil contra iura amicitiae admiſiſſet. Inuitatur etiam Boruſſiae et vicini Poloniae palatinatus ad communem contra nos defenſionem. Vbi nos talia deprehendentes legatis Celſ. V. Elect. dicimus, nos, ſi Celſ. V. Elect. in his actionibus perſeueraret, velle eandem non aliter, atque cum hoſte, aut Poloniae aliquo ſtatu agere, haud praeter meritum nos talia locutos exiſtimamus. Quod vero Celſ. V. Elect. legatio tanto tempore apud nos detenta ſit, non nobis, qui accordatis inhaerere voluimus, et diſcedere cupientes in nullo, niſi forte aliquantum per continuas belli actiones, ſumus remorati, ſed potius vel Celſ. V. Elect. intentioni in contraria omnia directae, vel legatorum alienis praetenſionibus erit imputandum. Celſ. V. Elect. potuit intra terminos amicitiae conſiſtere, et tum, vel danda a nobis ſcripta aſſecuratione, vel verbo regio, tuta in ſuis ditionibus manere. Sed ipſa elegit belli ſocietatem, qua intentione, ſincera ne, an vero, vt nos ea opinione deſtineret, dum ipſa poſſet armari, ipſius conſcientiae relinquimus. Certe cum in belli communionem contra Poloniam reciperetur, aliquandiu partes foederatus ſequi viſa eſt, ſed mox in contrarium verſa, nulla non hoſtilitatis indicia verbis, et re ipſa nobis oſtendit. Quod ſe Boruſſiae quibuſdam ſtatibus, conſilia et fortunam Regis Caſimiri ſequentibus aſſociare voluerit, quam maxime nos afficit. Erant, fatemur, dicti Boruſſiae Regiae ſtatus nondum omnes a nobis ſubiugati, et belli iure nobis ſubditi: ſed manſit illos eadem, quae caeteros fortuna: et inter Poloniae ſtatus in hoc caſu, nonniſi beneficio ordinis fruuntur.

 Pote-

1655 Poterunt dictorum Borussiae statuum contra nos directae actiones aliqua ratione excusari, eo quod nondum, vel exercitu nostro eos adierimus, vel iis protectionem obtulerimus. Et euentus, et propria quorundam confessio nunc docet, multos eorum magis instigatione potentiorum, quam destinata opera, in extremam illam defensionis aleam esse prolapsos. Cels. vero V. Elect. quae nos in bellum paratos, suae societatis oblatione, magis adhuc animauit, et Borussiam Regiam per pacta nobis, (si suas per omnia praetensiones obtinuisset), dudum attribuere coepit, contra nos Poloniae et Borussiae rebus, vix ante se ingerere potuit, quam tractatui adhuc duranti debito modo renunciasset. Conuentum vtique fuit, vt Regia Borussia nobis cederet. In quo proposito ita religiosa videri voluit Cels. V. Elect. ante tractatus initium, vt nobis adhuc in Suecia existentibus, per suum ministrum significari fecerit, se velle in nostrum, et communis foederis vsum, occupare locum quendam ad Vistulam. Et cum legatio Cels. V. Elect. adhuc Cracouiae apud nos haereret, missus est ad nos nobilis quidam PVTKAMER, vt contestaretur, Cels. V. Elect. cepisse quaedam in Borussia Regia loca, suae ditioni vicina, ne colluuies perditorum hominum, hinc inde sine alicuius imperio vagantium, se eiusmodi locis infunderet, nobis eadem velle tradere, cum foederi vltima manus fuerit imposita. Nunc confectis nouis in praeiudicium nostri foederibus, oretenus traditionem promittit, re ipsa vero in perpetuum retinere intendit. Neque enim opus est monstrare, an contra nos directum sit foedus, cum quibusdam Borussiae Ordinibus initum; quum clara sint verba et conditiones nobis satis iniuriosae et iniquae. Iudicet iam orbis vniuersus, imo iudicet Deus, vnde turbatae amicitiae rationes, vtrum a postulatis nostris Rogosznouianis, quae Cels. V. Elect. iam adprobat, et iniquitatis accusari nequeunt, an vero ab alio aliquo, qui inuidia progressuum nostrorum Cels. V. Elect. in nos, nihil tale meritos, animauit, arcessendae sint? Vtrum laedat, qui amicum et socium complecti, inque suis non modo conseruare, sed auctiorem etiam reddere cupit, an qui contra oblationem propriam, et constantiam verae amicitiae, in hostilia consilia, nulla iusta de causa prolapsus, vltima amico detrimenta parare videtur? Ea tamen est animi nostri erga Cels. V. Elect. eiusque inclytam Domum verae amicitiae radicibus firmata propensio, vt supradicta omnia perpetua obliuione sepelire velimus, si modo aliquando videamus, serium nobiscum transigendi propositum: nec tempus teri, vt nobis agendi opportunitates decedant, maleuolis vero nostris accrescant. Praecipuum et immotum est nostrorum postulatorum, vt qui hactenus inter Regem IOANNEM CASIMIRVM et Rempublicam Poloniae ab vna, et Cels. V. Elect. ab altera, ratione Ducalis Borussiae, viguit nexus, posthac quoque inter nos regnumque nostrum, vt et Cels. V. Elect. quoque intercedat. Si Cels. V. Elect. aliquid in reliquis mitigatum cupit, de eo, salua nostra securitate, amicabili et facili ratione conuenietur. Quodsi vero haec nostra oblatio nunc non attendatur, fieri potest, vt et Prouincia penitus deuastetur, et Cels. V. Elect. excidat tractandi occasione et bono, eidem et inclytae eius domui posthac irreparabili. Quibus Cels. V. Elect. Diuinae tuitioni serio commendamus. Dabantur in oppido Borussiae Ducalis, *Creutzberg* die 16. Decembr. Anno 1655.

Haec summa literarum Sueciae Regis ad Electorem. Merebant tunc illi duodecim externorum millia, totidem Polonorum ad praedam adduxerat KONIECPOLSCIVS Regni vexillifer. POTOCIVS enim cum LANCKORONIO ad Sendomiriam subsistere iussus. Erat praeter Wirtembergii Cracouiense sex millium praesidium, Duglassiique, octo, lecti exercitus ad Sendomiriam, millia. Elector quoque Brandeburgicus quindecim tunc suorum conscripserat millia, vltra Marieburgense, Meuense, Stumense, Sluchouiense, Brunsber-

Electoris Brandeburgici vires.

bergense, et Allensteinense, praesidia satis firma. Magnus reuera miles, certa et in manu Electoris posita fuit victoria, si hostem agnouisset Suecum, quem hospitem inuitauerat, pridem ante foederatus Galliae et Sueciae Regibus. Igitur quasi inopinato occupatus a Sueciae Rege, primo irasci, furere, minari, deinde pauescere, Caesarisque inuocare patrocinium, debilitatem virium ostentare Europae Principibus, ad extremum post sex mensium continuatam fabulam, laruam deponere, personamque induere qualis ante fuit. Mansit tunc Regiomonti, tribus integris hebdomadis Regni Sueciae Cancellarius OXENSTIERNA, quasi Electori pacis tunc proponeret conditiones, reuera autem, de continuando bello, de inuadendo Caesare, de adiuuando Gallo, de diuidenda Polonia, sermo illis et consilium fuit. Eoque modo satis enormi illudere videbatur toti Europae Suecus et Elector. Quanquam prudentiores statim ab initio belli, aliqui adhuc ante illata arma, callidum Electoris obseruarunt animum. Auctus enim mascula prole Elector, non alium quam Sueciae Regem filio suo dixit patrinum. Toto deinde mense semimortuum Suecorum exercitum annona refecit, tandem post hospitii omnem exhibitam humanitatem, liberum per ditiones Pomeraniae in Poloniam dedit transitum. Accessit continuata commeantium huc illuc securitas, nec deerant Comitis Valdeck, et FABIANI Baronis von Dohna minae: *breui adfuturos hospites qui Papistas pellerent Prussia.* Gubernatorem deinde Pillauiensem propugnaculo excedere iussit, nulla alia de causa, nisi quia fidelis audiebat Polono Regi. Interrogatus deinde a Comite STAREMBERG, legato Caesaris, quid de bello sentiret Borussico? ignorare se prorsus respondit. *Si enim*, inquit, *scirem interulam meam meorum consiliorum esse consciam*, mox exutam igni adiicerem. Similia amicitiae argumenta obseruare potuit vel ipse Cyclops in Sueciae Rege. Libera in Ducalem Prussiam nauigatio. Electoris filii Varmiensis Principis appellatio. Audita per eos dies inter epulas Regis liberior vox: se ab Electore in Poloniam euocatum, afflictis subsidio venisse. Aderant his similia, quae Electorem suspectum prudentibus reddebant.

1655

Ac deinde sensus.

Tractat cum SueciaeCancellario Elector.

Electoris cum Sueciae Rege collisio.

Comitis Valdeck minae.

Responsum Caesaris Legato.

Igitur decepta primo Polonia, mox Prussia, conditiones pacis in Regia Regiomonti publicat Elector, multum sibi gratulatus, quod tali modo deceperit Papistas, Varmiensemque Episcopatum absque sanguinis occupasset dispendio.

Puncta inter Sueciae Regem et Electorem Brandeburgicum Anno 1656. die septima Ianuarii stylo veteri, inita et promulgata. 1656

I. Serenissimus Elector non tenebitur iuramentum fidelitatis Regi Sueciae praestare, priusquam in publicis Comitiis coronetur et eligatur.

Conditiones inter Sueciae Regem et Brandeburgicum Electorem.

II. Feudum Poloniae, Prussiam Ducalem, Rex Sueciae, a regno non alienabit, nisi consensu Statuum regni Poloniae.

III. Tempore interregni constituet Elector tribunal, Consiliariis sex constans, ad quod remittetur appellatio, donec Rex Poloniae eligatur.

IV. Vbi pax inter Electorem et Regem Sueciae fuerit rata, foedus contra Suecos et Confoederatos Suecorum cum Belgis erit ruptum.

V. Pro damno a Suecis illato obtinebit Elector Borussiam Episcopalem, iure Feudi.

VI. Mille pedites, quingentos vero equites, Elector Sueciae Regi ex nunc tradet, et totidem toties, quoties requiretur, subministrabit.

VII. Participationem theloniorum in Pilaw et Memel Sueciae Regi concedit Elector.

Conclusa in hunc modum pace, haud mora publicat edictum Elector Brandeburgicus Regiomontana in vrbe, quo excedere iubebantur Poloni pariterque Lituani Proceres, qui tunc eo confugerant. Summa Electoralis Edicti haec fuit:

 Nos

1656 Edictum Electoris Brandeburgici.

Nos FRIDERICVS WILHELMVS, Dei Gratia Dux Brandeburgicus S. R. Imperii Archi Camerarius, Princeps Magdeburgensis, Prussiae, Iuliae, Cliuiae, Montium, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae, Vandalorum, nec non Silesiae, Crosnae, Iegerndorffii Dux, Gubernator Direnbergensis, Princeps Halberstadii et Vendae, Comes Marchiae et Rauensbergii, Dominus in Rauenstein etc. etc.

Omnibus et singulis, quibus interest, significamus. Conclusis, singulari Gratia Dei, cum S. Regia Maiestate Sueciae pactis, ad conseruandos subditos praeuertendasque ruinas Ducatus Nostri; scimus variarum nationum homines ad Nos nostrasque ditiones confugisse, contra quos S. Regia Maiestas Sueciae hucusque publicis litigat praeliis, quos et suscipere non prohibuimus. Attamen scire cupientes, qualiter se conforment, his ictis foederibus ordinamus et mandamus, omnibus et singulis incolis, hucusque in nostris ditionibus commorantibus, vt intra spatium quinque hebdomadarum, a publicatione huius facta, apud nos compareant, parati iuramentum fidelitatis deponere, nobisque omnem obedientiam praestare, vel respuentes hoc, e nostris ditionibus intra nominatum tempus cum omnibus bonis suis, acceptis tamen prius literis passus, liberi cedant, atque aliquantum ibidem commorantes, ab omnibus machinationibus suspectisque factionibus desistant; secus facturi, confiscatione omnium bonorum suorum aliarumque poenarum constitutarum puniendi. In quorum fidem nostro Ducali sigillo insigniri curauimus. Datum Regiomonti 31 Ianuarii Anno MDCLVI [78]).

LIBRI VI. CAPVT VI

SYNOPSIS

Poloni per Sueci Regis absentiam, ab obsequio eius deficiunt. Confoederatio exercitus Poloni. Iuramentum belli Ducis. Iuramentum commissariorum. Iuramentum exercitus et nobilitatis. Minda penes Gedanum periclitatur. Czestochouiam obsidet Suecus, sed vano conatu. Literae generalis Milleri ad patres Czestochouiam. Moritur Oppalinius Palatinus Posnaniensis, Ianussius Dux Radiuilus, Georgius Tyskiewicz Episcopus Vilnensis, Casimirus Sapieha, et alii proceres.

Poloni per Sueci Regis absentiam ab obsequio eius deficiunt.

Interim dum ad Regium Montem toto Ianuario mense subsistit Sueciae Rex, Poloni per eius absentiam liberiores facti iugum passim excutere coeperunt Suedicum, auxit coniunctus Tartaris Chmielnicius Polonorum animos. Neque mora primi exercitus Poloni imperatores, POTOCIVS, LANCKORONIVSQVE, castra deseruerunt DVGLASSII, Sueciae Generalis. Sequuta ducum exemplum vniuersa nobilitas, confoederationem cum iisdem ducibus componit, vinculum vniuersale denominans. Summa huius vinculi haec fuit:

Confoe-

78) Contra Synchronismum Rudauscium hic peccasse, posset quis obiicere, cum prius de pacto inter Sueciae Regem et Electorem Brandenburgicum, quam de Polonorum mutuo inter se foedere, seu confoederatione, tempore priori, et mox infra secutura, dixerit. Sed historiarum nexus, quem obseruare voluit auctor, facile eum excusatum habet.

Confoederatio et vniuerſale vinculum, tam exercitus, quam aliorum incolarum Regni, in hoc calamitoſo Reipublicae ſtatu vnanimiter factum et iuramentis confirmatum. Tyskouiciis, 29. Decemb. 1655. 1655

Non miretur terrarum orbis, nec quiſquam imponi ſibi patiatur, ac opinetur, quod inclyta Polonorum Gens, fictis blandiloqui et foedifragi Regis adeo ſit deluſa promiſſionibus, vt Principem ſuum legitime et liberis vocibus electum repudiauerit et deſeruerit. Agnoſci quidem poſſet, quod vterque ſtatus, tam praeeminentiae Regiae Maieſtatis, quam ordinis ſimul equeſtris, adeo aduerſa fortuna, vel potius fatali Regnorum reuolutione, et concuſſione preſſus, et ad tam arctos neceſſitatis terminos pertractus fuerit, vt propter incurſum ex omni parte hoſtium, in perniciem Reipublicae coniuratorum, Sereniſſimus Rex vltra limites Regni ſecedere, equeſtris autem ordo, et nonnulli Palatinatus Regis Sueciae potentiam reuereri, et in ipſius quaſi deuotionem ſe conferre debuerint. Quod factum forte poſſet aliquis iam pro fide data exiſtimare, et ad eam ſeruandam omnino pleroſque teneri. Verum ſi penitius rem inſpicere, et perpendere vellet, quod Rex Sueciae ſine vlla belli cauſa, imo contra pacta felicis memoriae VLADISLAI QVARTI, Regis Noſtri, Stumdorffii cum Regno Sueciae concluſa, Rempublicam inuaſit, ac cum exercitus et plerique Palatinatus (quibus omnimodam defenſionem, et patrocinium, ac Catholicae Sanctae Religionis in toto conſeruationem promiſit) ipſius ſe protectioni committerent, infelici hac et obtruſa protectione breui temporis interuallo, omnia in contrarium agere, et omnia prorſus inuertere et conuellere coepit. Idemque Rex Sueciae, bona Regni deuaſtare, ciuitates et domicilia Nobilitatis exſpoliare, et in nihilum redigere, exercitui ſuo permittit. Ordinem equeſtrem aliorumque ſtatuum homines exactionibus longe grauioribus, quam illorum prouentus et poſſibilitas ferre poſſunt, opprimit: ſine vllis comitiorum concorditer latis conſtitutionibus, pro ſuo arbitrio tributa imponit, exigit, et abſque omni mora extradi imperat. Magiſtratus et iudicia quaelibet, tam ſpiritualia, quam ſaecularia, ſtatutis antiquis et iure noſtro communi firmata, nulla eſſe aſſerit, atque id ipſum aliis perſuadet: Ad Gubernatores alienigenarum iura noſtra et conſuetudines transtulit: Qui aduenerunt Gubernatores, non iudicata nec audita cauſa, Sacerdotes Dei, et Nobilitatem captiuare, mactare ac tyrannice globis transfigere iubet: Tum vero, quod maximum et praecipuum eſt, aedes Sacras, tabernacula Dei viuentis, omnibus theſauris et ſplendoribus ſpoliat, religioſos viros incredibili vexatione perſequitur, eoſdemque, vt ſuppellectilem eccleſiaſticam, et aliud Chriſti patrimonium ſacrilege prodant, variis ad mortem vſque ſuppliciis afficit: Aera eccleſiaſtica, ſiue campanas templi donec intolerabilibus pecuniis pulſus redimat, pulſari non permittit: Imo Sacroſanctam aedem benedictae ſupra omnes mulieres Dei Matris, Częſtochouiae, tot ſaeculis illuſtrem, non tantum in Republica noſtra, ſed in toto orbe Chriſtiano deuotione et votorum oblatorum effectu celebrem, propter eandem praedam, et theſaurorum Deo dicatorum ereptionem, obſidione cingere, armata ſeu potius ſacrilega manu aggredi, et expilare imperauit, vt hoc fundamento deuotionum noſtrarum inopinato ſecurius vlteriori progreſſu fidem catholicam exturbet et proſcribat, ac in illius locum alienigenas, diuerſarum ſectarum homines in Regnum introducat: Bona bene meritis a S. Regia Maieſtate ſecundum leges Reipublicae aduitaliter diſtributa (quae poſſeſſoribus conſeruare Sacroſancte promiſit) eripit, et violenter ex iiſdem eiicit: bona vero ſpiritualium, hominibus ſaecularibus, et vt plurimum diuerſarum impietatum ſectatoribus, in perniciem gloriae Dei confert: Prouiſione eccleſias et ſeruos

Confoederatio Exercitus Poloni.

1655 Dei denudat, spoliatque: Insuper bona regalia suis sectatoribus, violando priuilegia, et peierando contra prius datam et expressam a se declarationem, distribuit: Renouationem pactorum cum Celsitudine Chani Crimensis conclusorum et iuratorum negligit, imo cum infensissimis patriae nostrae hostibus coniunctionem armorum concludere nititur, ac tandem nos tot malis fessos, bello Turcico in vltimam perniciem nostram implicare intendit: Quidquid vero declarationibus suis falsis, tam exercitibus, quam Reipublicae deuouit, et instrumentis literatoriis manu propria subscriptis asseruit, id totum, statim in recenti fregit et violauit: Templa denique Dei, Clerum, atque omnem Magnatum, et supremum Reipublicae statum, oppressit: Quare antequam, tam durus, grauis, et infidus Reipublicae vlterius vires suas extendat, et munitiones Regni, quae adhuc supersunt, in suam potestatem redigat, antequam exercitus Gentis Polonae, militiae Suedicae, seu potius seruituti subiugetur, atque dum Serenissimus Rex Noster IOANNES CASIMIRVS, liberis votis ac vocibus a nobis electus, Dominus Noster, certos nos et securos faciat, quod pro tuenda integritate fidei Catholicae pro Ecclesiae sanctae et legum ac libertatum nostrarum propaganda immunitate, libens lubensque sese offerat, ac caput suum Regium pro salute patriae animose omni periculo, vna nobiscum, ponat et submittat, potentesque, pro suo interesse seu conatu, suppetias promittat. His proinde omnibus et singulis de causis, et ingenita Polonae genti erga suos Principes fide et obseruantia, atque vlteriori ecclesiae Dei desolationi, ac maiori patriae malo ac ruinae prospiciendo, memoratum Regem Sueciae, nec habere nec pati possumus, omniaque illius facta, et quocunque modo collationes factas annihilamus, ipsum vero cum omnibus complicibus, qui illi adhaeserunt, vel adhaerere voluerunt, etiamsi ciues et membra sint, ex corpore Regni, nisi resipiscere velint, pro hostibus Reipublicae nostrae declaramus, et contra vnumquemque talem atque adhaerentes ipsius, plane sicut contra hostem ecclesiae Dei et Reipublicae Nostrae nos acturos, pro fide sancta Catholica, pro altaribus et templis, pro vindicandis grauissimis quibusque ecclesiae et Reipublicae iniuriis, pro iuribus et libertatibus Nostris, omnes inuicem, tam totus ipse exercitus (non referendo causam cunctationis in retentionem stipendiorum, sed illorum persolutionem ad tranquilla, Deo iuuante, patriae tempora reseruando) quam etiam equestris ordo (non obstantibus quibusque praeteritorum temporum legibus) coniunctis viribus, et indissolubili vinculo vniti, contra hostem nos processuros statuimus, et in hoc bello constantes permansuros, donec patria pace et tranquillitate fruatur, submittimus ac pollicemur, ac inuicem omnes Nobis iuramus. Quare nullus alterum in grauissimis etiam Reipublicae (quod Deus auertat) casibus et periculis deserere, aut in alienas partes transire poterit, nullas deinde seditiones et seorsiuationes, ac dismembrationes, aut discessiones ab exercitu, machinationesque confoederationes, vinculo nostro noxiales, circulos, atque conuenticula faciemus, et inter nos patiemur, vnanimes ipsi indiuisum cor, ad defensionem Reipublicae offerentes et adferentes. Quia vero in tanta Reipublicae perturbatione aliqui ex ciuibus patriae adhaerent hucusque partibus Suecorum, ideo hos omnes ex certis rationibus inuitamus, monemusque, vt antequam ad conflictum res cum hoste deueniat, vinculo nostro et defensioni Reipublicae se adiungant, et nobiscum simul haereditarium hoc gloriae Dei Dominium tueantur et conseruent. Qui vero contumaces permanserint, bona illorum iudicio Ducum et Commissariorum nostrorum subiacebunt. Omnibus insuper inferioris ordinis et conditionis hominibus, etiam extraneis, non tantum bene merentibus de Republica campum aperimus, verum etiam occasionem damus et accessum ad praerogatiuas Nobilitatis,

tis, quicunque ſe pro poſſe ac viribus ſuis obſequio Reipublicae ac vinculo noſtro adiunxerit, ac patriae auxilio fuerit, vnanimiter offerimus et promittimus. Vt vero eo melius ſecuritati Reipublicae prouideatur, et firmius ſalubria ſtabiliantur conſilia, ad tractandum tantas taleſque res eligimus omnium conſenſu, Illuſtriſſimos, Magnificos et Generoſos Dominos et Fratres Noſtros, Illuſtriſſimum Dominum STANISLAVM a Podhayce POTOCKI Palatinum et Gubernatorem terrarum Kiiouiae, Ducem ſupremum militiae Regni Poloniae, Craſnoſtauienſem, Socalenſem etc. Capitaneum; STANISLAVM a Brzezie LANCKORONSKI Palatinum et Gubernatorem terrarum Ruſſiae, Campi Ductorem Regni, Scalenſem et Rauenſem Capitaneum: Adiungimus Commiſſarios ex Regni exercitu Illuſtriſſimum CHRISTOPHORVM TYSKIEWICZ, Palatinum Czerniechouienſem, Capitaneum Bytominenſem: Illuſtriſſimum de Potok POTOCKI, Caſtrorum Regni metatorem. HYACINTHVM SZEMBEK, Capitaneum Boguslauienſem, STANISLAVM a Słuzew SłVZEWSKI, Capitaneum Horodolſcenſem, STANISLAVM DOMASZEWSKI. Tribunos vero, Illuſtrem VENCESLAVM a Brzezie LANCKORONSKI, Tribunum, Dominum SAMOWSKI, Comilitonem vexilli S. Regiae Maieſtatis. Deinde Commiſſarios ex Palatinatibus. Equeſtris ordo vnum de medio ſui coniunctis et concordibus animis ad pluralitatem votorum eliget, qui dum patentes literas electorum pro tali electione exhibebit, prout iam aliqui Palatinatus fecerunt, et ſuos Commiſſarios elegerunt, conferentes omnem plenipotentiam nominatis commiſſariis, qui ad hoc negotium vocari debebunt, et abſque illis nihil concludetur, nulluſque illorum ſententiis contradicet, et votis refragabitur. Quoſcunque exorbitantes et exceſſus illorum definitiue iudicabunt et punient, omnibus Reipublicae periculis prouidere, et illam mutuis conſiliis iuuare tenebuntur. Legationes omnes excipient et expedient, cum exteris Principibus de rebus Patriae conſultabunt, conferentque, coniunctiones armorum, pacta et foedera concludent, pecuniarum denique vſum ad conſeruationem eiuſdem ſtatus habebunt. Horum autem omnium quanquam ſoli Deo rationem ſint reddituri, diligenter tamen attendere debent, vt quicunque ex noſtris ducibus, hiſce iudiciis bona Reipublicae in tanta neceſſitate noſtra procurabit, hoc ipſum S. Regiae Maieſtati ſcripto intimabit. Omnia conſilia, pluritates ſententiarum, aliquorum abſentia vbique non obſtante, concludi debent, non praeiudicando auctoritati Illuſtriſſimi Ducis militiae, quoad vſum poteſtatis et progreſſum atque modum rei militaris, vt vero conſilia haec et negotia Reipublicae, quam perfectiſſime peragantur, et aequo iure expediantur, vinculumque hoc tam ſacrum efficacius ſuo in vigore et valore permaneat, iuramento ad aram in templo per nos praeſtito, modo inferius deſcripto firmamus. 1655

Iuramentum Illuſtriſſimi Ducis exercitus.

Ego N. iuro Omnipotenti Trino et Vni Deo, me ſecundum obligationem huius confoederationis, muneri ab exercitu et incolis Regni mihi impoſito, pro poſſe et viribus meis ſatisfacturum, et, vt fungar munere hoc, ſecundum Deum, conſcientiam, et ius commune curaturum, in cauſis tam Reipublicae communibus, aut publicis, quam iudiciariis militaribus, nullos reſpectus habiturum, nec propria commoda quaeſiturum, aut vlla cuipiam conſilia manifeſtaturum et enunciaturum. *Sic me Deus adiuuet, et Paſſio Filii Dei Noſtri Ieſu Chriſti.*

Iuramentum belli Ducis.

1655

Iuramentum Illustrissimorum DD. Commissariorum.

Iuramentum Commissariorum.

Ego N. iuro Omnipotenti Trino et Vni Deo, me secundum obligationem huius confoederationis muneri ab exercitu et incolis Regni mihi imposito, pro posse et viribus meis satisfacturum, in sententiis et consiliis meis (quae conformia Deo, conscientiae, et iuri communi dabo) nulla propria commoda quaesiturum; in iudiciis nec amore amicorum, aut odio inimicorum, muneribus aut pollicitationibus, et spe lucri ducar atque capiar, curaturum: nullas conspirationes aut machinationes facturum, rectam rationem et conscientiam sequendo, Reipublicae bonum in omnibus negotiis et iudiciis spectaturum; nulla denique secreta, tam iudiciorum, quam quorumcunque consiliorum cuipiam manifestaturum, et enunciaturum. *Sic me Deus adiuuet, et Passio Filii Dei Nostri Iesu Christi.*

Iuramentum tam exercitus quam incolarum Regni.

Iuramentum exercitus et nobilitatis.

Nos iuramus quod secundum obligationem ducibus nostris et commissariis factam, pro fide et ecclesia Catholica, pro Serenissimo Rege IOANNE CASIMIRO Domino clementissimo et fidelissimo, pro libertate Legum et Reipublicae, velimus absque disiunctionibus et diffidiis quousque reddatur pacatissima Respublica, illique ratione eiusdem consensus et vinculi confoederationis nostrae famulari necessum sit, sub potestate atque regimine Ducum et Commissariorum esse, et constanter perseuerare, atque nullas admittendo largitiones seu corruptelas, nec priuatos respectus sequendo, nec conuenticula et seditiones faciendo, aut seditiosis adhaerendo, sed Deum tantummodo ipsum pure spectando, et integritatem patriae quaerendo, pro illa mori volumus et nos obligamus. *Sic nos Deus adiuuet et Passio Filii Dei Domini Nostri Iesu Christi.*

Iam itaque in nomine Domini, inhaerendo confoederationi huic, expeditionem generalem bellicam constituimus, et decernimus, illud addendo, vt omnes, prout nouis declarabitur literis, et tempore assignato, et ad locum destinatum veniant, omnique abiecta cunctatione adsint armiferi, sub poena colli et confiscationis bonorum. Quarum poenarum executionem supra inobedientes, et vinculo nostro vniuersali rebelles potestati Ducum et Commissariorum nostrorum committimus, volumusque, vt, si opus fuerit, vtantur legionaria cohorte ad hos tollendos, nullique personae et generi parcant. Iam vero, quia multi Deputati iudices ex Palatinatibus et terris Regni propter pericula praesentia adesse, tractando huic vinculo nostro et concludendo, non poterant; proinde fraterne Magnificos Dominos ad comilitium nostrum inuitamus, et, vt veniant, mandamus, eos, praeuiis similibus iuramentis, quae nos ipsi fecimus, in consortium et gremium nostrum suscepturi. Cui vnioni nostrae tam generali et vnanimi, Magni Ducatus Lituaniae exercitus, totamque nobilitatem pari alacritate et obligatione vires suas nobiscum in defensionem patriae iuncturam et accessuram non dubitamus. Ideoque vt promtius res acceleretur, animos omnium nostrum, studia, et vires, et quidquid demum defendendae Reipublicae nostrae, ac vnicae patriae litari potest, ipsis, vti fratribus nostris, libentes offerrimus, ac illustrissimis Dominis Ducibus ac Commissariis nostris, pro vlteriori confoederationis nostrae vinculo, cum illis statuendo et contrahendo plenam potestatem damus. Quam confoederationem nostram, et vniuersale hoc ac pium vinculum iuramentis nostris firmatum, et sub amissione honoris, vitae ac confiscatione bono-

bonorum factum, illustrissimorum Dominorum Ducum et Commissariorum nostrorum potestati ac executioni submittimus, illudque omnibus in punctis, tam in toto quam in parte, tenere, exequi, et adimplere sacrosancte promittimus. In quorum fidem maiorem, omnia haec conclusa et rata habere volentes, manibus nostris subscripsimus. Datum Tyskouiciis vt supra. 1655

Haec summa vinculi strictioris inter nobiles Polonos fuit. Hic vnicus modus saluandi patriam. Haec vnica via excutiendi iugum hostis. Persuasum quippe habebant tunc Poloni, illud Belgarum symbolum, concordia res paruas crescere, discordia maximas dilabi, eoque vinculo, posteritati memorando, quasi triplici funiculo infamem alias clauserunt annum. Sub cuius finem, magnum ciuitas Gedanensis apud Mindam adiuerat periculum, nisi proditores Deus ipse miraculo quasi ostendisset. Minda, castellum Gedanensium, est Vistulae flumini appositum, qua decliuis amnis Balthicum subit mare, vna fere leuca dissitum ab ipsa vrbe. Hoc castello quisquis potiretur, Gedanum supplex breui haberet. Haec tamen proditio caute tunc detecta, breui post sopita est, nulla in reos dicta quaestione, coniecta in Suecos milites proditio, quae fortassis in magnos alios ciues cadere debuit, finem tantae moli imposuit. Minda periculum nes Gedanum periclitatur.

Nec multo post coenobium Clari Montis Częstochouiensis, in vltimis Poloniae finibus situm, ordinis sancti Pauli primi Eremitae, fossa, moeniis valentissimum, vbi totius regni admiranda patrona, cum sui filii sacratissima commoratur imagine, a Suecis fortissime oppugnatum, post ternos assultus, incantationes, cuniculos, assiduas verberationes, sex continuans obsidionem coelesti ope defensum est, Generali MILLERIO ac Comite WRZESOWICZ incassum adnitentibus. Referam Millerii literas, quas tunc ad patres scripserat: Czestochouiam obsident Sueci, sed vano conatu.

Admodum Reuerendi ac Nobilissimi Patres,

caeterique arcis ac monasterii Czestochouiae inhabitatores,

Domini et Amici honorandi,

Dominationibus Vestris cum significatione officiorum et beneuolentiae testatum facio. Cum S. Regia Maiestas Sueciae, Dominus meus Clementissimus, de rebellium quorundam in maiori Polonia conatibus certos accepisset nuntios, quod sua Maiestas non modo ad compescendos illos, sed et porro ad limitaneas arces, aduersus quamlibet inuasionem aliquo praesidio firmandas, me eo cum iusto exercitu mittere fuerit coacta. Quando igitur ad hos limites progressus sum, iamque et monasterio Vestro regius exercitus imminet, cui, vt conueniens praesidium imponatur, serium est S. Regiae Maiestatis mandatum. Vestro ex commodo fore putaui, si Vos eius rei gratia, primum ac mature commonefaciam. Quod dum facio, Vos serio adhortor, vt sine vlteriori circumductione, aliquos cum libera potestate mittatis, de quantitate praesidii, aliisque ad hanc rem pertinentibus, mecum deliberaturos. Facietis hoc ipso rem S. Regiae Maiestati gratam, quae non intermittet, Vos ac Vestrum monasterium omni regia clementia fouere ac tueri. Nec enim aliter vobis persuadeatis, quam Sacra Vestra omnino fore intacta, neque deuotionibus Vestris vllum impedimentum, multo minus contumeliam illatam iri, siquidem nihil aliud, quam tutela, Regni et securitas finium quaeritur. Caeterum si tota iam minore, maioreque Polonia, in potestatem S. Regiae Maiestatis Sueciae redacta, desperatisque omnibus auxiliis, obsistere tamen vlterius praesumatis; non aliter potero, quam praesenti armorum remedio, Vos et cum exustione totius monasterii ad recens compellere obsequium. Id ne fiat, Vestrum erit fato non resistere, sed honesta de- Literae Generalis Milleri adPatres Częstochouiam.

 ditione

1655 ditione Sereniſſimi Regis noſtri clementiam amplecti. Valete. Dabantur in Caſtris $\frac{8}{18}$ Nouembris Anno 1655.

Veſter ſtudioſiſſimus

BVRCHARDVS MILLER,
Generalis locum tenens mp.

Moritur Opalinius Palatinus Poſnanienſis.

Eodem anno viri illuſtres in republica finiuere. CHRISTOPHORVS de Bnin OPALINSKI, Poſnanienſis Palatinus, quem deditae maioris Poloniae auctorem vniuerſa incuſabat Polonia, morbo extinguitur. Aula abſtinuerat antea diu, impatientia praelati ſibi KORYCINII in munere ſupremi cancellariatus, poſt amotum Radzieieuium. Hinc creditur, odia illum concepiſſe in Regem, quae deinde data occaſione erupere. Vir erat magni ingenii, haud impar natalibus, quos ducere e ſanguine antiquo natura dederat. Illi a pleriſque pro naeuo data, ſui aeſtimatio, at leuis hic naeuus viro ſenatori, qui ſi dotibus animi valet, cur diffiteatur naturae donum? Principibus conſcientia virtutis propriae nunquam vitio vertit, quippe raro in res magnas via eſt per ſui deſpectum. Multum intereſt Principem inter et priuatum nobilem. Ille ad famam omnia dirigit, hic continetur modicis, quod vitium huic, ſaepe illi virtus, quod homini priuato ſuperbia, Principi magnanimitas eſt.

Ianuſſius Dux Radiuilus.

Moritur Georgius Tyſkiewicz, Epiſcopus Vilnenſis.

Caſimirus Leo Sapieha Vicecancellarius M. D. Lituaniae.

Albertus Radiuilus, Cancellarius.

Franciſcus Comes Czarnkowski, Caſtellanus Poſnanienſis.

Ioannes Comes de Leſzno, Epiſcopus Culmenſis.

Nicolaus Comes ab Oſtrorog.

Frequentiora deinde procerum repetita ſunt funera. Eodem enim menſe IANVSSIVS Dux RADIVILVS, Sacri Romani Imperii Princeps, Palatinus Vilnenſis, Prorex Lituaniae, eiuſdemque ſupremus bellorum miniſter, ſupra ſortem ſuam Lituanis ferox, Polonis minax, extinguitur, ſuone, an alieno fato incertum. Sunt qui credant, conſcientia rerum nouarum, quibus ſe fautorem oſtenderat, tetra exhauſtum melancholia interiiſſe. Princeps reuera alti ſpiritus, et qui pro patria extrema tentauiſſet, niſi Regiae obſtitiſſent delationes. Vilnenſem Palatinum, breui quoque Vilnenſis ſequutus eſt epiſcopus GEORGIVS TYSKIEWICZ, vir ſummae in Deum pietatis, maximae in patriam charitatis, Regiomonti hic in exilio, media nocte die 17. Ianuarii ſubſequentis anni, aeternitatem ingreſſus eſt. Nec multo poſt idem fatum impleuit CASIMIRVS LEO SAPIEHA, Vicecancellarius Magni Ducatus Lituaniae, Breſtiae in Lituania. Vir proſapia illuſtris, opibuſque potens. LVDOVICVS item VEIHER, Palatinus Marieburgenſis. Nec multo poſt DOMINICVS, Dux Zaslauienſis. ALBERTVS Dux RADIVILVS, Cancellarius Magni Ducatus Lituaniae. FRANCISCVS Comes a Czarnkow CZARNKOWSKI, Caſtellanus Poſnanienſis. ALBERTVS GORAYSKI, Regens Cancellariae Regni. IOANNES Comes de LESZNO, Epiſcopus Culmenſis, peſte hic in fano diui Martini Italiam tunc peruagante, ſupremum diem obiit. NICOLAVS Comes OSTROROG, Gubernator Drohouicenſis, proſapia illuſtris, bonarum artium cultor eximius, muſarumque deliciae, arcana ſcientiarum edoctus a puero, quae magnum feciſſent in patria, ſi immatura morte praeuentus non fuiſſet.

LIBRI

LIBRI VI. CAPVT VII

SYNOPSIS

Casimiri in Poloniam reditus. Confoederatio Ordinum et exercitus Poloniae. Polonorum arcana consilia. Literae Poloni Regis ad magnum ducem Moschouiae, et Senatores Moschouiae. Casimirus Leopoli residet. Literae Casimiri ad Thorunenses et Gedanenses. Sueciae Rex Czarnecium profligat. Zamoiscium oppugnat, sed frustra. Praemislia describitur. Duglassius oppugnat Praemisliam, eandemque paulo post intactam relinquit. Czarnecius Regem Sueciae adoritur et profligat. Eiusdem stratagema et laus. Manifestatio Poloni exercitus. Rex Sueciae a Polonis obsidetur. Marchio Badensis fert suppetias Sueciae Regi. Eundem Czarnecius profligat. Literae Adolphi Principis ad Regem Sueciae. Sendomiria recuperatur a Polonis. Stratagema Sueciae Regis eludentis Sapiehae conatus. Lublino potiuntur Poloni. Literae protectoris Angliae ad Regem Sueciae. Rex Sueciae Varsauiam redit, inde Elbingam. Eius edictum in Polonos nobiles. Marieburgi descriptio. Marieburgum Suecis deditur.

1656 1656

Initium huius anni est a reditu IOANNIS CASIMIRI in Poloniam. Etenim, vt supra innui, reuocatus literis Polonorum procerum Rex, quibus displicuit Suecorum insolentia. Certior quoque de eorum factus poenitentia, aduentuque Tartarorum securior, e Caesaris voto, summique Pontificis precibus in Poloniam per Carpatium montium iuga, huius anni initio venit, solenniter a LVBOMIRSCIO, Regni Archimarschalco, ZAMOSCIO, WIELOPOLSCIO, Woinicensi Castellano, aliisque, primum Lubomliae hospitio exceptus, mox Crosnam, inde Landshutum ab iisdem deductus, vbi confoederatio militum, paulo post sequuta est huiusmodi tenoris: Casimiri in Poloniam reditus.

Confoederatio Ordinum et Exercitus Regni Poloniae, ad conseruandam Serenissimi Regis Maiestatem, et restituendam Reipublicae integritatem, in praesentia S. Regiae Maiestatis facta Landshuti, secunda Ianuarii 1656.

Quemadmodum proprium est Diuinae dexterae opus, stabilitam multorum saeculorum successibus et opinione hominum inuictam regnorum felicitatem exili aduersae fortunae turbine euertere, ita eidem adscribendum est, quoties irreparabilis humanis viribus ruina, magnisque attrita casibus potentia, vno momento ad optimos rerum exitus assurgit. Agnoscit hoc beneficium Polona Respublica, innumeris demersa calamitatibus, quam non minus callidis perfidorum hostium subrutam machinis, quam speciosis deceptam promissis, post tot aetatum ornamenta, vno prope ictu amissa, ex vltimis desperatae melioris sortis cineribus, Diuina benignitas erigere incipit, iamque ad latus Serenissimi Regis nostri, liberis vocibus in Polonum solium electi, Senatum, equestrem Ordinem, atque exercitus hucusque viribus et proposito diuisos rursus colligit, quando emortuum in cordibus zelum, praeter omnem expectationem reaccendit, animisque robur aspirat, vt vnanimibus votis, iniuriam religionis et ecclesiarum, patriae salutem, nullo infamem maiorum dedecore gloriam vindicemus. Hic nostrorum conatuum finis est, Diuinam in aduersis venerari prouidentiam, nostrisque studiis eidem cooperari. Quoniam vero absente Serenissimo Rege, Domino nostro Clementissimo, Deus Optimus Maximus Ducibusque eorum, exer- Confoederatio Ordinum et exercitus Poloniae.

1656 citibus, et equeſtri Ordini eam cogitationem immiſit, vt iuratum foedus ac concordiam ſub Tyſkouice auſpicarentur illi, qui in tam turbido rerum ſtatu adeſſe poterant, nunc accepta ſtabiliendi foederis poteſtate, eidem praeſenti, tanquam amantiſſimo patri, qui nos ſibi nouo amoris vinculo, promiſſiſque in rem noſtram curis deuinxit, accedimus, viciſſimque ſpondemus, ad maiorum noſtrorum exemplum, integram fidem, et animorum integritatem. Atque ita in praeſentia Sereniſſimi Regis noſtri, non minus viribus Reipublicae, quam cordibus inuicem coniuncti, ſancte iuramus, nos conſeruandae fidei auctoritati Regiae, ſaluti Reipublicae vitam noſtram libenter impenſuros, neque vllis, quantum erit poſſibile, periculis, aut priuatis ceſſuros reſpectibus, conſtantes, infractiſque animis, nullo libertatis excuſationum aut iuris noxii obtentu, Sereniſſimo Regi adhaeſuros, quamdiu votis laboribuſque noſtris optatus ſucceſſus non affulſerit. Exercitus quoque quantumuis nunc abſens per ſuos Duces ſacroſancte pollicetur fidem, et ſuos ad defenſionem orthodoxae religionis, Reipublicae auitae libertatis, indefeſſos bellicos conatus. Nemo arma ponet, nemo vrgebit ſtipendia, aut ſuas immunitates praetendet, ante reſtitutam poſtliminio in patria tranquillitatem. Vnus alterum etiam in grauiſſimis periculis non deſtituet, in alienas partes non tranſibit, factionibus aut ſciſſionibus accedet nullos circulos, aut conuenticula non colliget, aut illis ſe non implicabit. Sed vna erit omnium voluntas, vnum cor, labor in commune collatus vnanimis, quod totum ſacramento ratum eſſe volumus, Nos omnes quicunque huic confoederationi nomina dedimus, caeteros vero, quibus adeſſe per diſcrimina, inchoataſque alibi fidei ſuae curas adeſſe non licuit, ad idem iuratae ſocietatis vinculum inuitamus; et vt laudabili exemplo prouocati, eadem polliceantur, agantque per charitatem patriae, quae omnem aliam charitatem complectitur, atteſtamur. Porro, vt coniunctionis iſtius notitia, ad omnes ſinguloſque perueniat, Sereniſſimus Rex Noſter poteſtatem Nobis indulſit, intimandae confoederationis per vniuerſales literas, ac in diſtrictus, prouincias, atque palatinatus tranſmittendae, certus neminem ſuo muneri, amori in patriam, obedientiae ſibi debitae, defuturum; quin potius omnes egregium concordiae daturos ſpecimen, ſuamque mentem ſeparatis literis explicaturos. Faxit Deus immortalis, vt hoc nobile Polonae ingenuitatis opus, quod ipſemet benigne eſt exorſus, nobis cedat optime, et rurſus in Poloniae Regno, religio, gloria, Sereniſſimi Regis Noſtri potentia, per triumphos refloreſcat.

Conſultatum deinde de vlteriori belli ratione, concluſumque eſt:

Polonorum arcana conſilia.

I. Milites praetorianos vna cum Koniecpolſcio, Wiſniowiecio, Sobieſcio, aliiſque regni proceribus, qua largitionibus, qua promiſſis, a Sueci Regis auellere obſequio.

II. Gedanenſes, iamiam in fide fluctuantes de reditu Regis literis certiores reddere. Idem facere cum reliquis regni proceribus.

III. Confirmare in fide Brandeburgicum, quam iam exuerat.

IV. Tartarorum Chanum, qui iam Crimum verſus redibat, ocyus per legatum reuocare.

V. Nobilium vinculum approbare.

VI. Coſacos ſimiliter ad ſaniorem mentem reuocare.

VII. Rakocio per legatum certis conditionibus regnum offerre.

VIII. Moſchorum Caeſarem ad tractatus pacis, mediante Auguſtiſſimo Caeſare inuitare, quod et factum in inſtanti. Miſſae per legatum GALLINIVM literae huiuſmodi tenoris:

Inge-

Ingemiscere cogimur fatalemque rerum nostrarum agnoscere periodum, dum citra omnem nostram culpam, ea sustinere nunc a supremo Numine compellimur, quae euentura nemo vnquam credidit, aut suspicatus est. Hinc tantam sanguinis Christiani toto hoc biennio effusionem, euersas aras, conculcata sancta sanctorum, direpta monasteria, graui cum dolore, vt par est, accipimus: omnia Deo iudici et vindici attribuentes, cuius est transferre regna de gente in gentem, potentissimosque populos in ictu delere oculi. Neque nobis persuadere possumus Maiestatem Venerandam proprio motu, arma Nobis Prouinciisque nostris intulisse, potius id vaferrimo vicino Sueciae Regi imputamus, maleuolisque aliquibus adscribimus subditis nostris. Caeterum cum belli cuiusuis finis, pax optata sit, proinde multorum Principum Christianorum, et inprimis Sacratissimi ac Potentissimi FERDINANDI TERTII, Diuina fauente clementia Romanorum Imperatoris, semper Augusti, Fratris nostri charissimi, mentem secuti, mittimus legatum nostrum Generosum PETRVM GALINSKI, Orsanensem Marschalcum ad Maiestatem Vestram, qui nomine nostro Regio, totiusque Senatus Nostri amplissimi, tractatus proponat pacis, calentemque ira Maiestatis Vestrae animum pristino restituat vigori. Cui plenam fidem adhibeat Maiestas Vestra, eumque cum benigno et fauente ad Nos quantocius remittat responso. Datum Crosnae die X Ianuarii, stylo nouo MDCLVI.

1656 Literae Poloni Regis ad Magnum Ducem Moschouiae.

Haec summa literarum regiarum ad Magnum Ducem Moschouiae, quibus Senatus suas quoque ad Senatores Moschouiae adiecit huiusmodi tenoris:

Adhuc ante initia funestissimi huius belli certiores a quibusdam redditi, de intentione consilioque Serenissimi Magni Ducis Vestri, expediueramus vnanimes status et ordines, tam inclyti regni Poloniae, quam etiam magni ducatus Lituaniae ad *Illustritates Vestras* cum literis legatum nostrum, fraterne expostulantes, tantam animorum Vestrorum a nostris disiunctionem; verum nec legatus noster hucusque comparuit, nec literae aliquem sortitae sunt effectum; iniusta tantummodo arma Vestra sensimus, et pro literis retulimus cicatrices, contra pacta, et omnem aequitatem, cum summa sanguinis christiani effusione, a qua, Deo iudice, cui corda et arcana mentis humanae patent, teste vniuerso orbe immunes sumus, protestamurque nihil a nobis violatum, nihil contra pacta factum. Iam cum eo ventum sit, vt mutua nobis postliminio fraterna beneuolentia, animorumque coniunctio reuocanda sit, expediatque in bonam iterum coalescere vicinitatem, petiimus S. Regiam Maiestatem, Dominum Nostrum Clementissimum, quatenus ad Serenissimum Magnum Ducem venerandum legatum suum destinaret ad tractatus pacis, quod non grauate a clementissimo impetrauimus Principe; expeditusque est in instanti ad Serenissimum magnum Ducem Vestrum, generosus PETRVS GALINSKI, Marschalcus Orsanensis. Cui certa media ad vtrosque Principes conciliandos nos quoque adiunximus, quae ille *Illustritatibus Vestris* nomine Serenissimi Regis, Domini Nostri Clementissimi, proponet. Cedent autem haec omnia ad aeternam stabiliendam pacem, nosque beatos ab vtraque parte reddendos populos.

Ad Senatores Moschouiae.

Consultatum et de loco regii domicilii, quo tutior Maiestas esset; conclusumque Leopolim Russiae fore locum aptissimum Regiae ad tempus vrbis; quippe Cosacis, Transyluanis Moldauisque conterminum, cum quibus populis vnio sperabatur contra Sueciae Regem. Electus quoque vnanimi voto STEPHANVS CZARNECIVS, qui hostem detineret tamdiu, donec aut praetoriani redirent milites, aut vniuersa ad Regem suum congregaretur nobilitas. His sic stabilitis et conclusis manum admouit Cancellarius expediendis

Casimirus Leopoli residet.

1656 ocyus legationibus intentus. Neque mora missus in Borussiam IOANNES ZAWACKI, regius apparitor, qui literas ferret ad IACOBVM WEIHER Palatinum Marieburgensem, magistratum Gedanensem, aliosque proceres scriptas. Additae et ad Serenissimum Electorem Regio exaratae charactere, quae postea apud illum ludibrio fuere.

Referam ad Torunenses et Gedanenses scriptas literas huiusmodi tenoris:

IOANNES CASIMIRVS Dei Gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolensciae, Czerniechouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius Rex.

Spectabiles ac famati Fideles Nobis dilecti,

Literae Casimiri ad Thorunenses.

Aduersa Fidelitatum Vestrarum fortuna non mediocriter Nos afflixit, postquam intelleximus, quod hostis vrbem hanc nostram, praeclare seruata aliis occasionibus fide insignem, inter suam numeret praedam. Credebamus potius quod fractis ad ipsorum moenia suis viribus, pro gloria turpitudinem et audaciae suae poenam erat reportaturus, praesertim cum nihil Fidelitat. Vestr. ad sustinendam longiorem obsidionem defuerit. Sed quia casum hunc, siue necessitas, siue dolus extorsit, fato potius quam voluntati Fidelitat. Vestr. (prout relatum Nobis est) nudae perfidi cuiusdam traductoris insimulationi, non viso, nec habito vllo documento, cesserunt, cum asserere auderet, Prussiam a Nobis hosti esse concessam. Procul omnino ab ista cogitatione distamus, et quamuis hoc prosperum scelus, iam omnia spe deuorauerit, adest Nobis causa iusta et vindex Deus, qui inuasorem alienorum iustioribus terminis circumscribet. Non desunt et humana subsidia, iam etenim Regnum nostrum feliciter ingressi sumus: Cosaci qui tot malis nos implicauerant, praestito recenter fidelitatis suae iuramento, ad obsequium Nostrum suadente Tartarorum Principe redierunt: qui centum millia sui exercitus in auxilium Nostrum libens adduxit. Stipendiarius miles hosti infensus cateruatim ad Nos conuolat. Praecipui Regni Proceres, lateri Nostro adsistunt, quos promta sequitur Nobilitas. A Serenissimo etiam Imperatore auxilia promissa expectamus, apud quem per legatum Nostrum, magnificum Palatinum Lanciciensem Viennae praesentem, agimus. Quod significandum Fidelitat. Vestr. simulque easdem adhortandas esse duximus, vt memores iuratae Nobis fidei, quod subditos decet, cogitare et exequi velint, quo et iniuria Nobis illata resarciri, et huius vrbis spectatum nomen ad posteritatem celebre esse possit. De caetero Fidelitat. Vestr. gratiam Nostram Regiam offerimus. Datum Crosnae IV. Ianuar. Anno MDCLVI. Regnorum Nostrorum Poloniae VII. Anno.

IOANNES CASIMIRVS REX.

Spectabilibus ac famatis Burggrabio, Proconsuli, Consulibus, totique Magistratui et communitati ciuitatis Nostrae Thoruniensis Fidelibus Nobis Dilectis.

Scripsit et Gedanensibus, quarum haec summa:

IOANNES CASIMIRVS, Dei Gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolensciae, Czerniechouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Haereditarius Rex.

Specta-

Spectabiles ac famati fideliter Nobis dilecti, 1656

Tantum Nobis de integra erga Nos fide et constantia, obsequio pollicemur, quantum ab integerrimis subditorum erga Principem animis expectari et praestolari debet. Proinde posteaquam intelleximus hostem ad interiora Prussiae infestanda cum exercitu suo se contulisse prioribus literis Nostris, confirmandas absque mora Fidelitates Vestras duximus, vt strenue ac laudabiliter in sua perseuerent defensione, quod iterum iterumque facimus, adhortando Fidelitates Vestras, vt bonum hoc propositum quam optimo euentu continuent, praesertim cum sciamus ea, quae ad propulsandum hostem necessaria Fidelitatibus Vestris abunde suppetere. Quia vero intelleximus, eo insolentiae quendam ex subditis Nostris esse progressum, vt ausus fuerit ciuitatem Nostram Thorunium dolo malo seducere, asserendo, Prussiam a Nobis hosti concedendam esse, praecustoditas hac in parte Fidelitates Vestras, esse volumus, ne vlli tam impio somniatori, si quidpiam similiter Fidelitatibus Vestris insusurrare voluerit, fidem adhibeant. Sequimur nos bono omine ductum coelestis clementiae, et iam feliciter ex Silesia reuersi regnum Nostrum ingressi sumus. Adest Nobis cum suo numerosissimo exercitu Tartarorum Princeps, cuius impulsu Cosaci iam ad obsequium Nostrum redierunt. Redit sponte et Noster stipendiarius miles, promtum se omni modo ad exequenda iussa Nostra exhibens. Adhaerent praecipui lateri nostro regni proceres, et frequens nobilitas, quae imminens iugum ferre non potest. Deo proinde et causae Nostrae confisi, iterum armis hostem aggredimur, quem vt pariter Fidelitat. Vestrae, strenua firmitate distineant, voluntatem Nostram Regiam, et virtutem ipsam, quae vrbem Nostram tam insignem decet, suasuram et persuasuram non dubitamus. De caetero Fidelitatibus Vestris gratiam Nostram Regiam offerimus. Datum Crosnae IV. Ianuarii, Anno MDCLVI. Regnorum Nostrorum Poloniae et Sueciae Septimo.

Literae Casimiri ad Gedanenses.

IOANNES CASIMIRVS REX.

Haec summa literarum ad Gedanenses, quas illi magni fecere, gratulati Regi felicem reditum, promissa insuper strenua vrbis suae defensione, quod et fecerunt, vt infra paulo post memorabimus, cum immortali gloria Gedanensis ciuitatis.

Nec VEIHERVS segnior fuit in remittendis ad diuersos regiis literis Regiomontum, Thorunium, nec non in castra Sueciae Regis, ad Koniecpolium, Wisniouiecium, Sobiescium, aliosque praetorianarum cohortium primarios ductores, nec vano conatu, vt infra memorabimus.

Audito Sueciae Rex Poloni Regis reditu, furenti similis Februario mense, conscripto ad Strasburgum exercitu septemdecim millium, Varsauiam aduolat. Progredienti Lublinum versus, Vistulamque per glaciem transgredienti occurrit ad Golomb oppidum CZARNECIVS, cum lecta Poloni exercitus manu. Neque mora, conserere manus cum Czarnecio placuit Sueciae Regi, quem ex improuiso aggressum, haud exigua afflixit clade, recedere coacto Czarnecio Zamoscium versus. Hunc ad moenia vsque Zamoscensis propugnaculi sequutus est Sueciae Rex, salutato adhuc ex itinere humaniter eius munimenti domino, IOANNE ZAMOSCIO, cui Lublinensem per Forgelium obtulerat paulo post tractum, si sponte Zamoscensi cederet propugnaculo, aut saltim Suedicum admitteret praesidium. Nec deerant minae Duglassii, intra duos dies expugnandi munimenti. Displosa in terrorem quadraginta tormenta, tot enim secum adduxerat Sueciae Rex e vicina Polonia, promouente toto conatu Regis sui primam in Russiam expeditionem Wittembergio, Prorege Poloniae. Sed frustra hi Suecorum ad Zamosciam cessere conatus. Non enim Zamoscio venalis fides fuit, aut panicus timor, quem Duglassius ex composito fecerat. Igitur retrocedere coactus Sueciae Rex Zamoscio, Iaroslauiam versus castra mouere imperat, praemisso Duglassio, qui Praemysliam expugnaret.

Sueciae Rex Czarnecium profligat.

1656 Praemislia describitur. Est autem Praemyslia celebris Russiae ciuitas a Septemtrione SANO fluuio, qui e Sarmaticis montibus haud ita longe a Tibisci oritur fontibus, fossis praeterea aggeribusque satis munita, sed quae Suecorum diuturnam tolerare non posset obsidionem. Anno Christi MCCCCXCVIII. IOANNE ALBERTO Polonicum sceptrum tenente, a Stephano Moldauiae et Valachiae Regulo, vna cum innumeris fere oppidis et pagis, foede direpta atque incensa.

Duglassius oppugnat Praemysliam, eandemque paulo post intactam relinquit. Duglassius vbi in conspectum Praemysliae venit, attonito similis haesisse dicitur, mirarique vnde tanta Russiae essent munimenta, Zamoscium intelligebat et hanc ipsam quam cernebat Praemysliam. Interim dum expugnandae vrbi aptum deligit locum, dum maiora a Rege expectat subsidia oppugnandae vrbis, certior ab exploratoribus factus, CZARNECIVM iterum collectis in vnum viribus, obsessis properare. Illo ipso territus nuntio, relicta Praemysliae expugnatione Iaroslauiam retrocedit, coniuncturus copias suas Sueciae Regi, qui iam ad Iaroslauiam in vicinia constiterat. Hunc sequutus non est Czarnecius, sed meliori vsus consilio, mira celeritate versis habenis, in Regis Sueciae extremum inuehitur agmen (quod nondum Sanum fluuium, propter male cohaerentem glaciem transire potuerat) tanta vehementia impetuque, vt praecipuis eorum deletis, Regiam quoque Sueci Regis caperet suppellectilem. Finxerat tunc CZARNECIVS in ipso praelii aestu suorum fugam, quo facilius insequentes Suecos profligare, talique ratione inter currus latitantes in apertum educere posset. Ita factum. Fugiunt Czarneciani et fugiendo pugnant, instat acriter Suecus, inhians capiendo Czarnecio, quem publicae de Polonis vltioni victimam destinabat. Furebat interim impotens sui Sueciae Rex, visa in aduersa fluminis ripa suorum miserrima clade, dum pars illorum aduersis caderet framearum ictibus, pars quae glaciem transire parabat, fluuii Sani sorberetur vorticibus. Atque ea tunc primum a Czarnecio de Sueciae Rege reportata victoria. Ferunt caesa tunc esse Suecorum millia duo lecti exercitus. Primusque Czarnecius illa die posse debellare docuit Suecos, quos in hunc diem inuictos fama vulgauerat. Celebris haec obtenta de Suecis victoria, LVBOMIERSCIVM Marschalcum Regni, simul et SAPIEHAM, Vilnensem renunciatum Palatinum, ab extremis finibus Regni egit, vt et illi Sueciae Regi, iuncti Czarneciano exercitui, resisterent. Igitur breui eorundem aduolant legiones, ad gloriam & victoriam, quas sequuti sunt alacres ipsimet Duces, KONIECPOLSCIO, WISNIOVIECIO, SOBIESCIO, aliisque proceribus, palam Sueciae Regi valedicentibus. Referam eorum manifestationem quam in haec genuina conceperant verba:

Czarnecius Regem Sueciae adoritur et profligat.

Eiusdem stratagema.

Et laus.

Manifestatio exercitus Poloni, cum Koniepolscio et Wisniouiecio a Suecis redeuntis.

Manifestatio Poloni exercitus. Si vnquam alicui mortales, vitae fortunarumque suarum obligationem debent, eam iure merito post Deum prae caeteris, patriae ferre tenentur. Hinc enim summa mortalium est gloria, dum longa maiorum suorum heroum merita in patriam collata, propriis iungunt virtutibus, ac indefessam per saecula gentis suae demonstrant pro patria fortitudinem. Notum sit vniuerso orbi, qualiter inclytum Poloniae Regnum, totius Christianitatis antemurale, atque sacrosanctae Romanae Ecclesiae, fortissimum a tot saeculis propugnaculum, iam vero toto septennio continuis bellorum motibus, atque barbarorum irruptionibus, pene conuulsum, tandem anno praeterito, ea parte, qua maxime adhuc florens, potensque erat, CAROLI GVSTAVI Suecorum Regis, iniustis armis petitum et distractum sit. Is sola ambitionis et cupiditatis causa impulsus, pro iustitia belli opportunitatem aggrediendi, atque praedandi commodam occasionem sufficere sibi reputans, durante adhuc aliquot annorum cum Regno Poloniae induciarum tempore, gentem nostram aggressus est: neque tantum viribus suis armisque fidere ausus fuisset, si votis suis vnius perduellis et proscripti ciuis, peruersa in patriam et Principem non adfuissent molimina. Sic proditoris in maiorem Poloniam ductus manu, perfidaeque protectionis ementitae vsus titulo, primum Palatinatus Posnaniensis, Calissiensisque, paucorum subscriptionibus (quos non tam perfidia, quam incauta credulitas seduxit) firmatis articulis recepit, ac post

post Magnum Ducatum Lituaniae, lupus iste ouina pelle obductus, intrauit, 1656
instantibusque genti Polonae ab Oriente Cosacis, a Septemtrione Moschis, Posnaniam, Varsouiam, Cracouiam, non tam vi aut armis, quam placida loquendo possedit. Non potuit tam repentinus casus in omnibus, nisi eam parere consternationem, quae etiam in constantissimos viros caderet. Hinc Regia Maiestas, Serenissimus IOANNES CASIMIRVS, Dominus noster Clementissimus, diuertere etiam ad suos in Silesia Ducatus debuit, tot imminentibus periculis, et omnibus Regni incolis, ementita protectione Suedica fluctuantibus, permotus. Inde nobis quoque, ita rebus stantibus, tunc efficacius esse non poterat consilium, quam eidem praenominatae protectioni Suedicae semet subiicere, patriae religionem, iura et libertates eo modo conseruare. Quis enim de patria vno eodemque tempore, a tot tamque potentibus hostibus oppugnata, non desperasset? quis tam dulciter affricanti manum scorpioni, protectionem promittenti, non assentiretur? quis non credidisset sacro sancte oblatis promissionibus? quis verbo Regio non subiecisset omnem conseruationis patriae certitudinem? quis non dedisset fidem tot diplomatibus manu Regia firmatis? Sed mendax, egens, et Regnis Catholicorum inhians natio, non diu latere potuit. Monstrauit breui perfidiam perfidus Rex, complicatisque obtrusae protectionis vexillis, hostilia contra catholicam religionem, iura, et libertates Regni Poloniae, explicauit insignia. Ac vt primum vrbe Cracouiensi potitus, ratus iam vniuersam Polonam se debellasse gentem, in tyrannidem proripuit, conuentionem cum Castellano Kiiouiensi circa deditionem vrbis factam, et a se subscriptam, ac speciali diplomate firmatam, omnino confregit. Vniuersa non tantum aurea, et argentea, sed quacunque minoris etiam valoris suppellectili vrbis ecclesias spoliauit. Campanis ecclesiarum lytrum intolerabile imposuit, omnes ecclesias sacrilega manu peruestigauit, et si quae cautius conseruata fuerant; inuenit et abstulit. Sacerdotes, Religiosos, Clericos, grauissimis carceribus pressit, et igne etiam ac equuleo probauit, quo thesauros ecclesiarum ostenderent, suasque ecclesias, contributionibus ab ipso impositis oneratas, quamprimum exsoluerent. Nobilium in vrbe domos rebus omnibus spoliauit, ciuibus Cracouiensibus sexcenta millia florenorum exsoluenda imposuit, optimo ad explendam auaritiam et cupiditatem suam vsus instrumento Afredo Wittemberg, ex vltimis finibus terrae progenito Finlando, cui cum a ciuibus Cracouiensibus pro tam ingenti summa iis imposita supplicaretur, ac triginta millium florenorum munus ab illis oblatum reciperet, pro munere illico Senatum ciuitatis illius carcere pressit, nec dimisit, quousque sexcenta et triginta millia florenorum non contulissent. Iam autem extra vrbem quot ecclesias, quot conuentus religiosorum, pauperum xenodochia solo aequauit? In aliis vero ciuitatibus et locis per prouincias, omnes ecclesias Catholicas militari depopulationi tribuit; ita, quod e sacra suppellectili scorta militaria vestirentur, et Cyngari exercitum Suedicum sequentes, in casulis et aliis sacris vestimentis publice ad ignominiam ritus Catholici comparuerint, ipsa etiam mortuorum corpora in ecclesiis, et caemiteriis vltimum diem mundi expectantia Christiana quiete, impia manu perturbauit. Episcopatus, Abbatias, et alia bona ecclesiastica inter milites distribuit, ac pias antecessorum nostrorum fundationes, ad profanos vsus conuertit, potissimas eorum portiones haereticis concedendo. Bona nobilium ab omni ante hac onere immunia, intolerabilibus contributionibus afflixit, militum suorum depraedationibus subiecit, contra Christianum bellandi morem fictis verbis antea promissum, igne ferroque in patriam nostram saeuiit: Personas ecclesiasticas, et nobiles viros, e furca suspendere, rotis applicare, bombardis traiicere, igne admoto experiri, et aliis suppliciis

1656 ciis afficere, absque forma iudicii mandauit. Omnia promissa, transactiones, capitulationes a se subscriptas, et fide Regia firmatas, fregit et violauit. Magnum Ducatum Lituaniae contra priorem cum Palatino Vilnensi transactionem in prouinciam redegit, ac Regno Sueciae adiunxit, omnesque immunitates, priuilegia, ac libertates, iisdem in priori transactione concessas, contra fidem datam abrogauit: Vniuersas Poloniae ciuitates et oppida, quae fraude sua et pollicitationibus, ostentataque ementita protectione recepit, ita depraedatus est, vt cum nihil amplius, quod acciperet, superesset, marmora ipsa e palatiis auferre, ipsamque Regiam Varsouiae, marmoribus, picturis, statuis, et aliis eiusmodi ornamentis spoliare, et in Sueciam transferre non erubuerit: Arcem Wisnicz, ea ipsa die, qua omnem securitatem et immunitatem eidem verbo Regio cauit, equis omnibus, armamentario, et maioribus aeneis machinis spoliauit: ac paulo post partem arcis, exussit, et centum quinquaginta currus rebus inibi depositis onustos, ex arce eduxit, ipsum etiam arcis Burgrabium, cui fidem dederat, captiuum fecit: Officialibus militum tantam depraedandi licentiam permisit, vt quot illi essent, tot Reges videbantur in contributionibus imponendis, dandis iuribus et exequendis: Fortunas patriae nostrae ciuium saluis Guardiis ipsis manu sua firmatis, et militum praesidiis impositis, fide fracta vastauit, diripuit. Vnicum tandem Regni Poloniae solatium, beatissimae immaculataeque Virginis Czestochouiense coenobium, in quo tot per orbem Christianum miraculis clara beatissimae Virginis imago, a sancto Luca Euangelista depicta, asseruatur, euertere voluit, omnique armorum genere, globis maioribus et ignibus artificialibus, die noctuque illud petiit, ac quatuor septimanarum obsidione pressit, vt hoc Catholicae religionis propugnaculum, cultum nempe sacratissimae Matris e Catholicissimo regno aboleret, ac Lutheranae suae sectae populum fidelem eo facilius deuoueret. Quo vero facilius sacrilegum suum intentum, Ministris suis declaratum, de extirpanda e regno intra triennium S. Romana Ecclesia ad executionem deduceret, Brandeburgum ad belli societatem pertraxit, et foedifragum hunc, ac ingratum Regni Poloniae Vasallum, antiquum a Romana Ecclesia Apostatam, nouis spoliis, e bonis ecclesiasticis, episcopatu Prussiae, auxit. Tot itaque tantisque rationibus permoti, non possumus diutius sub tam impii Regis protectione permanere, huicque eius perfidae tutelae abrenuntiamus, et eandem eiuramus, ac ipsum Carolum Gustauum Sueciae Regem, hostem patriae et gentis Nostrae, ac sanctae Romanae Ecclesiae Catholicae, vna cum omnibus ei adhaerentibus declaramus, et contra ipsum eiusque sequaces, ad vltimum spiritum, pro aris et focis Nostris Nos pugnaturos sacrosancte vnus alteri iuramus. Accedimus itaque ad Nostram rempublicam, cui post Deum, vitam fortunasque nostras debemus, nec ab ea recedemus, quousque patriam Nostram ab hoste non vindicauerimus, Serenissimumque Regem Nostrum ac Dominum Clementissimum, IOANNEM CASIMIRVM, pristino et pacato Regni statui non imposuerimus, in quo, vt Maiestatis Diuinae auxilium humiliter proiecti imploramus, ita coram Maiestate Diuina, totaque curia coelesti, ac vniuerso orbe eadem manifestamus, ac de his omnibus solenniter protestamur. Quam nostram manifestationem et protestationem ad perpetuam rei memoriam, Actis terrestribus inseri curauimus. Datum in Zembrow die 2. Mensis Martii Anno Domini 1656.

Haec summa manifestationis exercitus Polonici a Sueciae Regis redeuntis obsequio.

Rex Sueciae a Polo- Eo modo imminutus viribus CAROLVS Sueciae Rex, Iaroslauia Lezaiscum versus mouere iubet, volens imminentibus periculis suum subducere caput. Paulo enim post, ibidem assequuti Carolum, Lubomierscius, Czarnecius, Sapieha, Wisniouiecius, Sobiescius,

ſcius, aliique optimates, arcta obſidione cinxerant Regem, quem et habuiſſent procul dubio paulo poſt captiuum, ſi victoria vti ſciuiſſet, qui vincere ad Iaroslauiam potuit CZARNECIVS, ſed ille certior per exploratores factus, de ſubſidio Sueciae Regi per Marchionem Badenſem ferendo, haud mora relicta tam nobili praeda Sueciae Rege, quem Palatino Vilnenſi, Sapiehae cuſtodiendum interim reliquerat, Varſauiam verſus, vna cum Lubomierſcio, Archi-Marſchalco Regni, progreſſus, prope Czerſcum in obuias Marchionis duorum millium inuectus copias, eaſdem ad internecionem deleuit, ad cuius victoriae nuntium Varſauiae trepidatum eſt, quod propriis literis poſtea a Polonis interceptis, non diffitetur ADOLPHVS IOANNES Germanus Sueciae Regis. Quarum literarum hic tenor erat: 1656 nis obſidetur. Marchio Badenſis fert ſuppetias Regi, Eundem Czarnecius profligat.

Quoniam heſterna die prope Czerſcum Margrabii cohortes maxima clade ab hoſte affectae ſunt, nec adhuc ſcire poſſimus, quo ſe noſtri receperint, illorum autem, quos in acie ſuccubuiſſe putauimus, nonnulli ſingulis horis compareant, ex conſilio ac beneplacito Campi Marſchalci, quemadmodum etiam aliorum S. Reg. Maieſt. fidelium officialium, reliquias reliquarum cohortium, ſimiliter eas, quas ſub meo regimine habui, tranſire nouum per Viſtulam extructum pontem iuſſi, propter annonam nobis ac Principi Radiuilo impetrandam faciliorem, nec non deinceps iuncta manu, ſi id ſuccedat, eas collectas cohortes, ſecundum ripam fluminis in ſuccurſum Regiae Maieſtati mittere valeamus. Quodſi vero difficile hoc in effectum deducere: Optarem, Regia Maieſtas voluntatem ſuam quocunque modo declararet, quid ei conſultum videatur, et quid nobis agendum; nam nil aliud nos attendimus, quam vt cum Regia Maieſtate Veſtra nos copias noſtras coniungamus. Vtinam Margrabius non illo die tamdiu ſubſtitiſſet! Locum tenentis Ritteri Dragones vocaui, et colligere volui, ſed nuſpiam illos inueni. Si melius Regiae Maieſtatis Veſtrae mandatis innixus fuiſſet, ac cohortationes meas non neglexiſſet, non hic dolor capitis illum nunc cruciaret, nec tantam cladem perpeſſus fuiſſet; quanquam incertas habemus vires hoſtium; attamen melius illi reſtitiſſemus, quam modo id fieri poteſt, tam exigua noſtra manu. Significaui STEINBOCKIO et MILLERO, vt cum omnibus copiis ad Torunium coeant, ac caſtra metent, vtinam paſſus liberos illuc interea conſeruare poſſimus, tum nil mali ſubuereremur. Princeps Radiuilus faciliorem quoque tranſitum ad Nos haberet; ad Viſtulae pontem, victoriam optimam obtinuit, quod apparebit ex cuncta illius relatione. Antea Louicio tormenta huc adducere quaedam curauimus, quae nobis nunc optime ſeruiunt, et alia cohortibus conceſſimus. Nec non Steinbockius, aliquot pondera pulueris nitrati nobis ſubmiſit, quae nobis ſpem faciunt, quod non ita nobis facile exitio erunt, dummodo nobis adeſſet Princeps Radiuilus. Multa alia Maieſtati Veſtrae ſignificare habeo, ſi id fieri poſſet propter periculum. Gedanenſes Reginae Sueciae inſidias ſtruunt, quando ex Suecia huc vela dabit, vt illam comprehendant, non ſpero autem aliquid effecturos, optimum eſſet his in tempore occurrere. Optarem, vt poſſimus ad flumen Viſtulae progredi, ac pedem alicubi figere, donec de Maieſtatis Veſtrae progreſſu ac motione, certiores fieremus. Audiui Veiherum ad me habuiſſe literas, nullas autem conſpexi, neſcitur quo in hac confuſione deuenerunt. Reſto vſque ad mortem Regiae Maieſtatis Veſtrae humillimus ac fidelis ſeruus [79]). Literae Adolphi Principis ad Regem Sueciae, Varſauiae d. 8. April.

ADOLPHVS IOANNES, Pfaltzgraf.

 Haec

79) Nullus dubito, licet auctor id non adiecerit, literas has, vel Germanico, vel Gallico idiomate ſcriptas fuiſſe, cum exteri principes, literas, ſuis manibus in rebus arcanis, ad ſe inuicem dantes, raro, vel nunquam, lingua vtantur Latina. Tranſlatio igitur eſt, id quod veriſi-

1656

Haec summa literarum Sueciae Principis ad Sueciae Regem.

Hac duplici intra breue tempus CZARNECIVS potitus victoria, opimisque de Suecis auctus spoliis, Varsauia Thorunium, inde maiorem petiit Poloniam, animo Pomeraniam ingrediendi. Pessimum id reuera consilium, et quod tota fere damnauit Europa, relicto Sueciae Rege in meditullio regni, remotas petere prouincias, et quae pro capite sui vnius haud mora restituisset Rex. Haerenti interim ad Lezaysko Sueciae Regi, in conspectu eiusdem Sendomiria a Polonis capitur, eademque foedum in modum paulo post, dolo Suecorum, puluere in altum eiicitur, hilari Rege, qui aereos tunc ridebat Polonos in sublime volantes. Paulo autem antequam caperetur diripereturque Sendomiria, Sueciae Rex, Nobilium nomina, qui ab ipso defecerant, aut potius ad legitimum redierant Regem, patibulo Sendomiriensi curauit affigi 80). *

Sendomiria recuperatur a Polonis.

Tali igitur ratione in remota abducto Czarnecio, Sueciae Rex per eius absentiam liberior securiorque, nauigia fabricauerat collectis tabulis, direptis villarum tuguriolis, accersitisque nauigiis ad Istulae Sanique ripas fluctuantibus, quibus pedestri imposita militia, ipse terrestri itinere, octo equitum stipatus millibus incolumis Varsauiam euasit. Hunc abiturientem sequutus est cum Lituano exercitu Palatinus Vilnensis, et assequutus fluuium Wieprz traiicientem, quem iterum nouo stratagemate elusit Sueciae Rex. Finxerat enim quasi Lublinum versus tendere vellet, praemiseratque de facto cohortem equitum ad eludendas Lituanorum artes, quod et successit. Lituani siquidem, suspicati Regem ipsum Lublinum versus progredi velle, illuc maiores diuiserunt copias, bipartitoque agmine cohortem illam assecuti, totaliter deleuerunt, Rege Sueciae interim triumphante Varsauiae. Magnus hic quoque Lituanorum error, qui regio capiti Lublinum anteposuere, quod recuperauerint tunc licet, nulla tamen laude, quod tam nobilem dimiserunt praedam, quam nonnisi saecula ferunt 81). Occupato Lublino, quod sexcenti defendebant Lappones, Duce Suchodolio, equite Polono; Hic enim Comiti Wolmario, per ea tempora Lublini ex vulnere defuncto, successerat. Diu restiterat Suchodolius, donec vi aperta, verso in rabiem Lituano exercitu, ob elapsum Sueciae Regem, succumberet. Mortui Wolmarii corpus solenni arresto innodarunt tunc milites Lituani, ne scilicet sine graui lytro redderetur, a Sapieha illorum Generali aut a Rege. Suchodolium contumacem Regi Leopolim transmiserunt, breui post iterum liberum.

Stratagema Sueciae Regis eludentis Sapiehae conatus.

Lublino potiuntur Poloni.

Inter caetera spolia ad Czerscum de Marchione reportata, inuentae sunt literae Protectoris Angliae, ad Sueciae Regem scriptae, huiusmodi tenoris:

Oliuarius Protector Reipublicae Angliae, Scotiae et Hiberniae etc. Serenissimo, Potentissimo Principi, Carolo Gustauo, Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regi, Magno Principi Finlandiae, Duci Esthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae, et Vandaliae, Principi Rugiae, Domino Ingriae et Vismariae: nec non Comiti Palatino Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cliuiae et Montium Duci, etc. etc. Salutem. *Sere-*

millimum, cum is, qui Latine has literas reddiderit, duas ex Gallica lingua retinuerit voces, plane barbaras. Dixit nempe *ruinabunt*, loco, exitio nobis erunt, et *Seruitor*, pro seruo, quae corrigenda duxi, ne Polonorum, de nouo antiquum Romanorum idioma attingentium, aures laederem Latinas.

80) Studio hic, ingenue fateor, Rudauscium, si ita coram modestis auribus dicere licet, castraui. Duas cum tertia parte lineas deleui, ad euitandam inclytae gentis erga Polonos inuidiam. Ne mihi isti nasuti obiiciant, mutilatum me edidisse auctorem. Non minorum istorum gentium deum curo censuras. Si posuissem, certo certius clamarent: *Male fecit, qui imprimi typis permiserit, quae ex prudentia supprimere debuisset.* Quia nunc deleui, dicent: *Mancum nobis dedit Rudauscium.* Sed malo cum prudentia quam cum istis nimium curiosis hominibus facere. Integer Rudauscius est, excepto hoc vnico loco.

81) Historiarum Scriptores nihil habent negotii, peractis rebus maximorum prudentissimorumque belli imperatorum errores indicare, qui, si adhuc infectis rebus consilia dare debuissent, plane, quo se verterent, haesissent. Ideo status etiam ministri semper melius bella in conclaui principum secretiori, quam fortissimi belli duces in campo gerunt. Si pacis tempore errare humanum sit, id belli temporibus fere ineuitabile. Quis credet Lituanos de industria Lublinum regio capiti anteposuisse?

Sereniſſime, Potentiſſimeque Rex, bone Amice et Foederate. 1656

Cum amicorum inter ſe mutua omnia, tam aduerſa, quam proſpera, atque communia debere eſſe, nemo non intelligat, quod iucundiſſimam amicitiae partem Maieſtas Veſtra, gaudium nempe ſuum, impertitum nobis per ſuas literas voluerit, non poteſt id quidem nobis non eſſe longe gratiſſimum. Quandoquidem et hoc ſingularis indicium humanitatis, veraeque Regiae eſt, vt nec viuere, ita nec gaudere quidem ſibi ſoli velle, niſi amicos quoque et foederatos eadem, qua ſe, laetitia affectos eſſe ſentiat. Itaque Regi tam praeſtanti, et natum eſſe filium Principem, quem paternae virtutis atque gloriae ſperemus haeredem, merito gaudemus, et idem quod Regi olim fortiſſimo Philippo Macedoni, ſiue felicitatis, ſiue decoris, domi ſimul et foris contigiſſe gratulamur: cui eodem tempore, et natus Alexander filius, et Myricorum gens potentiſſima ſubacta, memoratur. Nam et Poloniae Regnum Veſtris armis ab imperio Papano, quaſi cornu quoddam auulſum, et cum Duce Brandeburgico pax non ita pridem facta, quin ad Eccleſiae pacem atque fructum permagnum ſit momentum habitura non dubitamus. Det modo finem Deus tam praeclaris initiis dignum. Det modo filium virtute, pietate, rebuſque geſtis Patri ſimilem! Id quod et auguramur ſane, et a Deo Optimo Maximo tam Veſtris rebus, quam ante propitio ex animo precamur. Dabantur e Palatio Noſtro Weſtmonaſterio, Septimo Februarii, Anno 1656.

Literae protectoris Angliae ad RegemSueciae.

Maieſtatis Veſtrae

Bonus Amicus

OLIVARIVS CROMVEL.

Haec ſumma Cromuelii literarum ad amicum Sueciae Regem, qui tunc relicto Varſauiae Wittembergio, ad vrbis cuſtodiam, cum eoque quinque millia Germano-Suedici exercitus, ipſe Thorunium verſus, vna cum fratre Adolpho perrexerat; dimiſſo Duglaſſio Wrangelioque in maiorem Poloniam. qui Czarnecium Lubomierſciumque profligarent, aut ad ſe captiuos ducerent. Thorunio deinde Elbingam. Elbingae pauca admodum cum OXENSTERNIO Cancellario collocutus, Marieburgum vna cum Sueciae Regina, quam in Poloniam ante, Stocholmia, Regia Sueciae, euocauerat, ſeceſſit: Neque mora ibidem duo reſcripta publicari fecerat. Referam illa, qualia per ea tempora typus vulgauerat.

Rex Sueciae Varſauiam redit.

Inde Elbingam.

Edictum I.

ſeu Literae Vniuerſales, quas S. Regia Maieſtas Carolus Guſtauus, Sueciae Rex, contra Rebelles Nobiles Polonos, eorumque ſubditos promulgari iuſſit, de dato Mariemburgi 1. Maii ſt. v. 1656. Alterum 8. Maii.

Nos CAROLVS GVSTAVVS, Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Princeps Finlandiae, Dux Eſthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Caſſubiae et Vandaliae, Princeps Rugiae, Dominus Ingriae et Wiſmariae; nec non Comes Palatinus Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cliuiae et Montium Dux.

Senatoribus, Dignitariis, Officialibus, Nobilibuſque, et eorum ſubditis in Palatinatibus, Poſnanienſi, Caliſſienſi, Siradienſi, Lancicienſi, Rauenſi, Breſtenſi, Inouladislauienſi, Cracouienſi, Sandomirienſi, Lublinenſi, et terris omnibus Maſouiae, Gratiam et Fauorem Noſtrum. Non poteſt vos fugere quam aegre percipiamus, plurimos in Polonia a data Nobis fide ita ſeſe ſeparaſſe, vt et arma circumſpexerint, ac Rebellium gregi et turbae ſeſe aſſociauerint, praeſertim cum

Eius edictum in Polonos Nobiles.

 a No-

1656 a Nobis nulla causa data sit, quae ad tam damnanda consilia, eos impellere potuisset. Enimuero, si alicubi per nostros quidpiam patratum fuisset, quod statum et conditiones in tabulis Protectionis nostrae expressas videretur offendere, omnium primum ad prouidentiam et curam nostram recurrendum fuisset, vt emergentibus malis in tempore occurrere potuissemus. Sed accidit praeter sententiam, vt cum cunctos, promissorum et fidei memores, sub protectione Nostra, constanter mansuros speraremus, magnam partem ad illicita et Nobis aduersa molimina exerrasse animaduerterimus, quae nunc vindicare facile possemus, velificante et fauente ita armis Nostris supremo Numine, vt spes non exigua subsit, supplicium iustum ab iis sumi posse, qui a iusti Domini moderato imperio resilire veriti non sunt, nisi omnibus in negotiis actionibusque nostris eam rationem praecipuam inire cupiamus, vt clementiae et mansuetudinis laudem caeteris omnibus anteponamus. Quae, vt denuo innotesca, hisce Vniuersalibus omnes et singulos Proceres, Dignitarios, Officiales, Nobiles, et eorum subditos, qui Nostrum pridem fauorem amplexi, sollicitationibus vero inimicorum, vel aliis inuitamentis postea decepti, ad praua consilia prolapsi sunt, admonere statuimus, sicuti hisce eosdem seuere admonemus et hortamur etiam atque etiam, pensitent, quid commiserint, quamque indignationem meriti sint, atque insuper iubemus, vt sese sine mora turbae rebellium eximant, omnique, cum iis et hoste, commercio renuntient, ac post vigesimum, ex quo praesentes insinuantur, diem, apud Generales Locumtenentes, Commissarios et Commendatores Nostros, nomina sua profiteantur, ibique acceptis attestatis, apud Nos postea ipsi, vel per Deputatos, edoceant resipiscentiae animum, et voluntatis suae commutationem. Quoscunque vis, vel metus hostilis, ad talem datae fidei desertionem coegit, eis ita prospicietur, vt eorum status et dignitatis condigna ratio habeatur, curabiturque, vt, si in bona sua tranquillo animo sese receperint, cum vxore, liberis, et possessionibus, secure viuere queant. Reliquos autem, qui sola perfidia, vel animi libidine, tranquillitatis publicae, et protectionis nostrae leges rumpere non erubuerunt, quamuis iusta indignatione eos persequi possimus, ne tamen rigore vindictae, quam clementiae fama delectari videamur, monendos duximus, per hosce viginti dies, tempus adhuc esse, in quo cum sanis consiliis in gratiam reuerti, et in partibus nostris patrocinii curam quaerere, eandemque sibi polliceri possint. Proinde intra praefinitum tempus, accepto pariter a Generalibus Locumtenentibus, Commissariis & Commendatoribus nostris attestato, de renunciato cum refractariis rebellibus et hostibus omni commercio, culpam deprecaturi ad nos, siue ipsi, siue per deputatos, regrediantur, nouis obsequii studiis gratiam nostram sibi conciliaturi, nisi in eas incurrere poenas malint, quas potestati Nostrae rebellibus imponendas Deus et natura concesserunt, et Nos speciali edicto exponemus; certo sibi confirmantes, ferae poenitentiae locum, quem nunc ex sola Regia propensione indulgemus, amplius integrum non fore. Haec est voluntas et benignitas erga vnumquemque nostra, quam palam declarare, publicae rei interesse putauimus, atque vt eidem quantocius, vnusquisque sese accommodet, fidemque et robur tribuat nominis Nostri subscriptione, et sigilli Regii impressione, hasce communire voluimus, quas dedimus in Arce Marieburgensi, 1. Maii, 1656. Anno.

CAROLVS GVSTAVVS.

(L. S.)

Edictum

1656

Edictum secundum.

Nos CAROLVS GVSTAVVS, Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae et Vandaliae, Princeps Rugiae, Dominus Ingriae et Wismariae; nec non Comes Palatinus Rheni, Bauariae, Iuliaci & Montium Dux.

Notum testatumque facimus, quod, quemadmodum superioribus de dato Marieburg. 1. Maii Vniuersalibus, Senatoribus, Dignitariis, Officialibus, Nobilibus, et eorum subditis, qui protectionem Nostram pridem amplexi sunt, significatum iuimus: adhuc esse tempus, in quo rebellioni et omni commercio hostili aduersus Nos renunciare, et cum sanis consiliis in gratiam redire possent, quicunque quouis modo, spretis protectionis nostrae legibus, ab obsequio et data Nobis fide resilierunt, et hostibus sese Nostris adiunxerunt, ita iusta et salutaria monita, fauoremque Nostrum deinceps aspernaturis, hocce notificandum decreuimus, vt, quanti illis obstinata rebellio constare debet, euidenter intelligere possint. Ordinamus itaque et hoc patenti Diplomate constituimus, vt, qui Nostris vniuersalibus, de dato Marieburg. 1. Maii editis, secundum modum et tempus ibi praefinitum non paruerint, nec debitum respectum et obseruantiam detulerint, iustam Nostram indignationem non declinent, sed in eas incursuri sint poenas, quas in sequentibus describimus, et ab omnibus in tempore obseruandas esse monemus. Ac primo quidem statuimus, vt quicunque Nobilis Nobilem in praefracta rebellione aduersus Nos perseuerantem comprehendere, vel occidere, nostraeque potestati vel viuum, vel mortui eius caput tradere sustinuerit, eidem sic capti vel occisi bonorum haereditariorum, seu terrestrium dimidia pars, haereditarie vtenda, fruenda competat, quam vigore huius ei confirmaturos Nos recipimus. Deinde quicunque rusticus, vel colonus, inque ciuitatibus vel pagis degens, Nobilem aliquem aut Dominum suum, rebellioni contra Nos contumaciter insistentem, siue viuum, siue eius interfecti caput attulerit, eidem eiusque liberis nonsolum libertatem personalem et agrum, quem colit, perpetuo immunem concedimus, sed etiam Nobilis aut Domini sui capti vel interfecti reditus, qui ex bonis eius haereditariis annuatim proficiscuntur, per sex annos vtendos, fruendos, indulgebimus, ac deinde ita cum illo agemus, vt probatae operae, et promptitudini eius ex voto satisfiat. Si vero ex plebeiis aliquis, Nobilem rebellem capturo, insignem operam nauauerit, vel adiutarit, quamuis ipse Nobilem nobis non tradiderit, eum tamen posterorumque illius personas, in datae operae pretium, non solum a tristi et dura mancipii sorte vindicabimus, sed etiam illum agrum, cui insidet, ab immodicis et infinitis oneribus ad determinatam et iustam conditionem reducemus, adeo, vt nec Domino amplius liceat ius aliquod vitae et necis in eum, eiusue posteros exercere, sed etiam prouidebitur, vt secundum aequam proportionem annuae exactiones et operae, ad temperatas leges referantur, recognitioque mediocris et mitigata praestetur. De quibus singulis breui singularem a Nobis constitutionem, iuri Diuino rectaeque rationi quam maxime conformem, fieri curabimus, eandemque auxiliante supremo Numine, mediis a Deo et natura nobis concessis, ita manutenebimus, vt subditos nostros fidelitatis suae nullo modo poenitere debeat. Atque cum inimicorum Nostrorum perfida studia, eo praecipue collimare deprehendamus, vt Poloniam iniuriis, vastationibus, desolationibus et caedibus impleant et confundant, in id vnice incumbemus, vt hisce aliisque remediis, quae Deus, natura, et recta Nobis ratio suppe-

 ditant,

1656 ditant, omnes Nobis subditos, fideque immota deuinctos, ab hostium et iniquorum Nobilium, Dominorumque suorum inhumanis, et a Christianitate abhorrentibus vexationibus, liberos praestemus, Poloniamque vniuersam christianae paci, et incolumitati suae restituere possimus. In cuius fidem, et voluntatis nostrae maiorem certitudinem hocce diploma, nominis nostri subscriptione, et sigilli impressione communiuimus. Qui hoc dedimus in Arce Marieburg. die 8. Maii Anno 1656.

CAROLVS GVSTAVVS.

(L.S.)

Haec summa rescriptorum Sueciae Regis, qui tunc Marieburgi securus, Gedanensem animo voluebat obsidionem.

Marieburgi descriptio.

Est autem Marieburgum ciuitas ampla, ad Nogatum, brachium Vistulae sexta ab vrbe Gedanensi leuca sita. Anno Domini MCCCII extructa. Arx vero Anno MCCLXXXI, a fratribus Teuthonicis erecta, sub Magistro Ordinis, HARTMANO, Comite Heldrouiense, natura loci munitissima, valloque fortissimo, et fossa profunda circumdata, muro et propugnaculis, ac commoditate adiacentis Istulae inuicta. Hanc ea tunc tempestate pro Rege Polono defendebant, VEIHERII fratres ambo Palatini, Iacobus et Ludouicus, hic Marieburgensis, ille Pomeraniae Palatinus, aderat SIGISMVNDVS GVLDENSTERN Stumensis Gubernator, eiusdemque arcis pro tunc Procurator, seu, vt vocant, Magnus Oeconomus. Oppugnabat toto Mense VON DER LINDE, Elbingensis Gubernator, Senator Sueciae, fortissimum Borussiae propugnaculum, duobus Suecorum millibus, fraude magis, suique Regis terrore, quam aperta vi. Paulo enim post, aeternum pudendam propugnaculi Veiherius facit deditionem, causatus annonae penuriam, pestiferosque morbos, quibus in ea obsidione amiserat fratrem Ludouicum. Eoque modo inuictum cecidit Marieburgum, quod alias triennalem facile potuit tolerare obsidionem: seu annonae copiam spectes, quam vicina subministrabat insula, de cuius vbertate paulo superius in descriptione Borussiae dixi, seu naturam loci, atque adeo ipsum opere admirando firmatum consideraueris munimentum, cuius crassitudo muri, triginta pedum cernitur; nec milites tali tuendo deerant operi, potius animus Veiherio, Guldensternioque, quos dediti propugnaculi auctores, vniuersa incusabat Europa.

Marieburgum Suecis deditur, d. 9 Martii.

LIBRI

1656

LIBRI VI. CAPVT VIII

SYNOPSIS

Solenne votum Poloni Regis. Chani Crimensis literae ad Regem Polonum. Eiusdem ad Electorem Brandeburgicum legatio et literae. Chmielnicii a Rege Polono postulata. Polonorum ad Cosacos legatio. Chmielnicii responsum. Varsauiae descriptio et oppugnatio. Literae cancellarii ad generalem Vitembergium. Responsum Vitembergii ad cancellarii literas. Sueci succurrunt Varsauiae, sed frustra. Deditur Varsauia Polono Regi. Conditiones vrbis Varsauiensis Regi Casimiro traditae. Varsauiae expugnatio. Nobilitas Vitembergio exprobrat. Regis Poloni ad Vitembergium verba. Responsum Vitembergii. Regis decretum in captiuos Suecos. Vitembergii responsum. Captiuorum numerus. Petricouia deditur Polonis. Conditiones deditae ciuitatis. Lesznо incenditur per Oppalinium. Sueciae Rex turbatur, ob captum Vitembergium. Consilium Radiuili Sueciae Regi suggestum. Radzieieuii rationes de Polonis et consilia. Poloni capta Varsauia domos redeunt. Rex subsistit ad Varsauiam, ibidemque nuntium accipit de hostili Brandeburgici in se animo.

Abeunte in extrema Regni, vt dixi, CAROLO, velut e somno excitus CASIMIRVS, primo solennes Deo exercituum agit gratias, ob reportatam de aemulo victoriam, ob promissa eodem tempore per reducem SZVMOVIVM a Tartaris auxilia, ob Moschorum Caesaris pronum tunc in pacem animum. Deinde solenne votum intra missae sacrificium Virgini deiparae nuncupat in haec sequentia verba:

Votum solenne

Votum Poloni Regis solenne.

A Serenissimo IOANNE CASIMIRO, Rege Poloniae, in templo cathedrali ad altare maius, coram imagine beatissimae MARIAE Virginis intra missae sacrificium, ab Illustrissimo et Reuerendissimo Domino Domino Nuntio Apostolico celebratum, immediate ante eleuationem venerabilis hostiae, vniuerso, Clero et Populo audiente et annuente, Senatuque ac tota aula verba Regia excipiente, seque iisdem obligante factum

Leopoli I. die Aprilis, Anno Domini 1656.

Magna Dei Hominis Mater et Virgo sanctissima, ego Ioannes Casimirus, Tui Filii Regis Regum, ac Domini mei, Tuaque miseratione Rex, sanctissimis Tuis aduolutus pedibus, Te in Patronam meam, meorumque Dominiorum Reginam, hodie deligo; atque me, meumque Regnum Poloniarum, Magnum Ducatum Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuoniae, Czerniechouiae, etc. Exercitus vtriusque Gentis, Populos vniuersos, Tuae singulari tutelae atque patrocinio commendo; Tuam opem ac misericordiam, hoc in calamitoso ancipitique Regni mei statu, contra hostes S. Romanae Ecclesiae supplex imploro. Et quia maximis obligatus beneficiis tuis, impellor vna cum gente mea, ad nouum idque feruidum Tibi seruiendi desiderium; promitto deinceps, meo, Satraparum, Populorumque meorum nomine, Tibi, Tuoque FILIO DOMINO IESV CHRISTO, me cultum vbique et honorem Tuum, per Ditiones Regni mei, omni studio propagaturum. Promitto praeterea ac voueo, me, vbi praepotenti Tua intercessione, et Filii Tui magna miseratione, de ho-

 stibus

1656 ſtibus et praecipue Suecis, victoriam obtinuero, apud S. ſedem Apoſtolicam procuraturum, Tibi, Tuoque Filio in gratiarum actionem; vt dies hic quotannis ſolennis et feſtus, idque in perpetuum, habeatur: daturumque cum Epiſcopis Regni mei operam, vt id, quod promitto, a populis meis impleatur. Cum vero (magno animi mei dolore) luculenter videam, propter gemitum et oppreſſionem hominum conditionis plebeiae, in Regna mea, immiſſa a Tuo FILIO iuſto iudice flagella, peſtis, bellorum et aliorum malorum per hoc ſeptennium; promitto inſuper ac voueo, me ſerio, cum vniuerſis ordinibus, pace conſtituta, rationes omnes initurum, vt a grauaminibus iniuſtis, et oppreſſionibus, Populus Regni mei eximatur. Fac o miſericordiſſima REGINA et DOMINA, ſicut eam mentem mihi ad haec concipienda vota dediſti; ita gratiam apud Tuum FILIVM ad eadem implenda impetres.

Similiter quoque factum a Senatoribus Regni.

Ita tunc primum ſubditorum oppreſſioni mederi voluit Polonia, tunc agnoſcere peccatum, iram Dei prouocans, tunc miſereri afflictis, quos continuo ab vno circiter opprefferat ſaeculo: Ita tunc ſapere docuit nolentem Deus Poloniam, quae eius ſanctiſſima ante mitigabat DECRETA. Lectae deinde in Senatu a Chano Crimenſi per Szumouium miſſae literae huiuſmodi tenoris:

Chani Crimenſis literae ad Regem Polonum.

Sereniſſimo ac Inuictiſſimo Monarchae IOANNI CASIMIRO, Regi Poloniae, Magno Duci Lituaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolenſciae, etc. nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Haereditario Regi, Potentiſſimus MECHMET GEREI, Chan Magnorum Exercituum, Crimenſis, Oczakouienſis, Nahaienſis, Perekopenſis, Petiorienſis, Circaſſienſis, Semenecenſis, Kuperacenſis etc.

Sereniſſime Rex et Vicine Chariſſime.

Legatus MAIESTATIS VESTRAE, Dominus SZVMOWSKI, Polonus, literas Nobis a Maieſtate Veſtra attulit, ſimul quoque multa arcana oretenus retulit, ſcitu digniſſima Noſtro. Quanquam nec Nos ex parte Noſtra quidquam omiſimus eorum, quae cum Coſacis ad aeternum ſtabilienda attinebant foedera: eoque fine Miniſtrum Noſtrum Agam, legatum ad eoſdem haud ita pridem expediuimus, pacem et bellum offerentes, prius tamen opinamur Nos aſſecuturos, quod reſponſum indies cum legato operimur. Caeterum in omnibus, in quibus gratum ſe Maieſtas Veſtra ſentit, abunde voluntati MAIESTATI VESTRAE ſatisfiet. Plura mentis noſtrae arcana referet Maieſtati Veſtrae legatus Noſter, quem vna cum Szumouio expediimus. Interim Maieſtati Veſtrae de hoſtibus triumphos, et poſt tot calamitates feliciora auguramur tempora. Baccisarai 27. Februar. 1656.

Ad proprium Chani Potentiſſimi mandatum.

Eiuſdem ad Electorem Brandeburgicum legatio et literae.

Haec ſumma literarum Crimenſium Chani ad Regem Polonum. Addidit eiuſdem internuntius MECHMET ALI MVRZA, habere ſe ad Electorem Brandeburgicum literas, quas deferret, vna cum Polono legato, ſi per Regem liceret. Placuit Polonis Tartarorum ad Electorem legatio. Neque mora, vna cum PODLODOVIO, Radomienſi Gubernatore, Regiomontum expediunt Tartarorum internuntium. Huius autem legationis exitus nullus, altius offenſo Electore Polonis, ob Czarnecium in Pomeraniam, vt aſſerebat, mandatum. Tartarus nihilominus Electori Brandeburgico Chani Crimenſis, Domini ſui, tradidit literas, quae apud Electorem ſuſpectae audiebant, quaſi a Polono Submiſſae Rege, instructo Tartaro, qui ſe legatum fingeret. Harum autem literarum hic tenor erat.

Non

Non dubitamus, quod Serenitas Vestra notum habeat, Nos erga Serenissimum Regem Poloniae IOANNEM CASIMIRVM, Fratrem Nostrum, immutatae amicitiae nexus iurataeque confoederationis vincula constanti animo hucusque retinere. Omnes enim conatus Nostros ad haec dirigimus, vt Serenissimus Rex Ioannes Casimirus Frater Noster, sibi imperium a Deo concessum, quiete regat, Regemque Sueciae iuramenti et pactorum cum omnibus Vicinis immemorem, non solum proprio pellat Regno, sed etiam Sueciae Regno tanquam sua haereditate exuat. Quapropter Nos, dum resciuimus, Serenitatem Vestram partes Serenissimi Regis Ioannis Casimiri, tueri; mittimus internuntium nostrum, Mechmet Ali Murzam, amice postulando, vt eo constantius Serenitas Vestra in tam glorioso haereat proposito, falsis pollicitationibus Regis Sueciae minime credat. Imo optamus, vt Serenitas Vestra, eum, qui Principibus debetur, resumat animum, ereptasque in imperio ditiones, cui operi, nos quoque vires nostras adiungemus, nunc recuperet. Persuadebit Serenitati Vestrae ad continuationem rectae intentionis, tum Serenissimo Regi Ioanni Casimiro per sanguinem, tum Regno per iuramentum, quod olim Antecessores Serenitatis Vestrae sancte obseruarunt, confirmatus animus: neque permittet Serenitas Vestra, eum in maiorem excrescere potentiam, qui omnibus Vicinis solitis pacis conditionibus a se iuratis semper fidem fregit. Cedat itaque Serenitas Vestra persuasioni, amicisque postulatis, hoc pro certo habendo, Nos, quousque vires nostrae sufficerint, Serenissimum Regem Poloniae IOANNEM CASIMIRVM, nunquam velle deserere, sed amicorum eius amici, hostium hostes semper constantes existemus. Interim ex animo optamus Serenitati Vestrae congruam a Deo valetudinem prosperosque successus. Datum Bakusarai, 20. Martii, Anno 1656. 1656

Haec summa literarum Chani Crimensis ad Electorem Brandeburgicum, quas ille seu falsas reiecit, nulloque legatum dignatus responso, dimisit, siue elegantia styli scrupulum tunc mouerat Electori, siue nullum vnquam cum Crimensi Chano literarum commercium talem et tunc pepererat suspicionem.

Redeo iterum ad Poloni Regis consilia, quae tunc agitabantur Leopoli. Expeditis in hunc modum, primo in Moschouiam, mox in Borussiam, legatis, coepit per LVBOVIECIVM, Polonus Rex, etiam Chmielnicii pronum in pacem tentare animum, nec ille respuit tractatus pacis, modo illi e re vniuersae fierent Russiae. Adiecit, polliceri se omnia Poloniae Regi, si per futuros Commissarios liberum populum Russiae declararet Polona Respublica, eo modo, quo Hollandos ante annos decem declarauit Hispanus Rex. Obstupuit tunc primum Graecum Chmielnicii ingenium Polonus Rex, nihilominus ire ocyus Palatinum Russiae LANCKORONIVM CZERNIVM iubet, Chmielnicium omnibus artibus ad se alliciendi, sed cecidit in irritum totus ille Palatini conatus, Chmielnicio omnia in euersionem molienti Poloniae. Etenim postquam Calendis Maii CZERNIVM Regiam Chmielnicii attigerat Palatinus, sequenti statim die, exposita sui aduentus ratione, mutatum iam Chmielnicii aduertit animum, omnia in deterius interpretantis, legationemque Palatini suspectam habentis, quasi qui Chmielnicii arcana, eiusque intimos sensus Moschorum reuelaret Caesari, siue hunc metum illi Sueciae Regis praesens incusserat legatus, siue illud ipsum cogitanti Chmielnicio, placuit statim exprobrare Palatino, quo facilius deinde incautum feriret, ne tamen omnimode videretur reiicere tractatus, prior palatinum admonet, proponeret pacificationis media, qualia e Polonia attulerat. Caute tunc egit Palatinus. Igitur nihil nisi socia, contra Suecorum Regem poscit Chmielnicii arma, nulla de Moschorum Caesare facta mentione. Ad eam autem Palatini propositionem, Chmielnicius primo subridere, mox irasci coepit. Et quae, inquit, extrema Vestri Regis, Vestrique Senatus dementia est? Socia Cosacorum contra Suecos poscere arma, quae haud ita pridem ad Stawiszyn, anno elapso, vno praelio delere voluistis, et nunc nulla certa pacis facta mentione, Cosacorum abuti vultis sanguine? Vt qui per fortitudinem vobis restiterunt hucusque, vt milites egregii, nunc pro Vestra licentia, iidem cadant vt victimae? Absit

Chmielnicii a Rege Polono postulata.

Polonorum ad Cosacos legatio.

Responsum Chmielnicii.

1656 Absit amplius fortibus illudere viris, satis stulte se hucusque egisse, qui Polonis nimium fidebat, semper foedifragis; dolere nunc se, quod aliquando ad falsos pacis descenderit cum Potocio tractatus, sed hoc tunc dedisse se tempori, vna et seni imperatori, quem satis in Tartaricis afflixerat vinculis, dedisse et Regi, quem alium suo fingebat in animo quam in re experiebatur; nunc sciret Polonia, nullos se amplius velle admittere tractatus, nisi illi e re vniuersae fierent Russiae, scilicet, declararent Poloni liberos Russos, colerent vt amicos et vicinos, non vt subditos et mancipia, eiurarent praetensiones aeternis tabulis, si quas haberent proceres, quoniam simul incolere Russiam pax et Polonus non possunt.

Haec minacius quam dolentius iactabat Chmielnicius, tacente Palatino, qui deinde paulo post simulans breui reditum, Czerinio rebus infectis discessit.

Aderat interim Regiae ad Varsauiensia castra profectionis dies.

Varsauiae descriptio, Et oppugnatio. Vrbs est Varsauia Masouiae metropolis, vt paulo ante innui, munimentis modica, et quam nunc primum, trium Poloniae Regum nobilitauerat domicilium, sed nihil per ea tempora Suecis modicum, ex mappalibus rusticis propugnacula, ex pagis vrbes inexpugnabiles composuerant. Quot vrbes, tot illis arces et praesidia erant. Haec solo amoeno, sed sterili, genio loci inualida, haud multum arte valuit [82]). Primam eius expugnationis molem, Sapiehae Vilnensi Palatino Rex commiserat. Is cohortes Lituanas procul muris locauerat, non ausus furorem experiri Wittembergii, qui tunc pro Sueciae Rege defendebat vrbem, deterrimo sane consilio. Paulo enim post submissi a BOGVSLAO RADIVILO sexcenti pedites, ciuitatem, toto spectante Lituano exercitu, intrarunt; auctusque eo numero militum Wittembergius, tentata saepius eruptione, castra inuadebat Lituanorum, parumque absuit, quin ipsummet non caperet in tabernaculo ebrium imperatorem. Interim opportune Rex ipse Polonus aduenit, cui magna quotidie ex Polonis augmenta erant; redierat CZARNECIVS, vna cum Marschalco, ex maiori Polonia, et reduxerant militem. Zamoscius bis mille pedites, vna cum maioribus tormentis adduxerat, comparuerunt victores maiores Poloni vna cum OPALINIO, Podoliae Palatino, cuius victoriam infra memorabo. Aderant prouinciarum in vniuersum coadunatae copiae. In summa centum viginti millia Poloni exercitus ad Varsauiam numerabat Rex, iisque viribus oppugnabat ciuitatem nouem continuis hebdomadis, quam et primo statim occupasset impetu, nisi tanti nominis pepercisset vrbi, cuius ruinam expectabat miles. Hinc ante generalem oppugnationem scripsit Wittembergio Poloniae Cancellarius in haec concepta verba:

Illustrissime ac Excellentissime Domine et Amice.

Cancellarii ad Generalem Wittembergium literae. Variantis indies fortunae, cum vel ipsum praesens bellum abunde ingerat exempla, tum ferocientem ex successu arctare animum, atque ex mutatione prosperitatis, ab intutis sese subducere necessitas suadet. Nec indecorum erit Excellentiae Vestrae (antequam decretoriis armis Serenissimus Rex, Dominus meus Clementissimus, de hac vrbe statuat) clementiae eius sese committere. Non est enim quod Excellentia Vestra auxiliorum spe alat animum, cum alter exercitus Noster interiaceat obuiam futurus, quotiescunque quid in rem Vestram tentari perceperit. Haec licet non ignaro scribam, inde tamen initium visum sumere desiderio ineundae amicitiae in posterum valiturae, ad vlterius prospiciendum, commoditatibus Principum, Statuum Regnorumque nostrorum, quorum

82) Munimentorum nostris temporibus neque rudera supersunt. Caeterum vrbs ipsa, quae antiqua ciuitas appellatur, intra moenia, non omni ex parte, contenta, valde mediocris, tres habens portas, diu noctuque apertas, quasque nullae excubiae custodiunt, adeo, vt malefactores, qui per portam nouae ciuitatis educuntur, atque ab vrbe relegantur, altera die libere per aliam portam intrare possint. Suburbia autem, inprimis Cracouiense, sunt magna, spatiosa, pulcrisque aedificiis procerumque pretiosis palatiis ornata, ita vt Varsauia non adeo male dicatur, atque ab exteris etiam credatur regni metropolis, licet honor ille iure non Varsauiae, sed Cracouiae debeatur.

rum ministri sumus, et spero Excellentiae Vestrae id non ingratum futurum, cui me ad praesens commendo. Datum in Castris ad Varsauiam 3. Iunii 1656. 1656

Eiusdem Excellentiae Vestrae Amicus ad obsequia paratissimus

STEPHANVS DE PILCZA KORYCINSKI,

Supremus Regni Polon. Cancellarius.

His literis persuadere conabatur Wittembergio Cancellarius deditionem, sed frustra ille veterano militi, et qui viginti arctissimas in imperio tolerauerat obsidiones, talia memorabat. Rescripsit ergo Cancellario Wittembergius in hunc modum.

Illustrissime ac Excellentissime Domine et Amice.

Tametsi fortuna non simpliciter eadem nobis semper faueat, eandemque plurimis exemplis haud semper benignam experti simus, tamen nondum eidem adhuc indignari debemus. Nec a viro honesto Vobis petere ea licet, quae eidem dedecori et probro futura sunt. Nullus integer nostrum fidusque ad Vestram adhuc confugit clementiam, Vestrae virtuti adhuc locus est, mihi tuendae vrbis cura commissa est, nec spes Diuinae opis in iustissima causa Sacrae Regiae Maiestatis Domini mei Clementissimi deerit. Fiduciam quoque habendorum auxiliorum, vbi res et necessitas eadem poscet, habeo. Haec cum credere Excellentiam Vestram putem, pari desiderio ineundae, quantum inter hostes fas est, cum Excellentia Vestra amicitiae, respondeo, responsurus etiam studio in iis omnibus a parte mea promouendis, quae e re orbis Christiani, S. Regiae Maiestatis Domini mei Clementissimi, patriaeque meae esse sciuero. Quod vt Excellentiae Vestrae persuasum volo, ita eidem me hisce commendo. Datum Varsauiae 25. Maii, stylo veteri, 1656.

Responsum Wittembergii ad Cancellarii literas.

Eiusdem Excellentiae

Amicus ad obsequia paratissimus.

AFREDVS WITTEMBERG.

Interim IOANNES ADOLPHVS, Regis Sueciae frater cum Duglassio Generali laturi Wittembergio suppetias, ad Bugum amnem, quinto ab vrbe substiterant milliari, non ausi progredi vltra, certiores per exploratores tunc facti, de Polonorum immenso robore, eorumque contra Suecos rabie, pugnandique auiditate. Igitur summa celeritate ab oppugnatione Gedanensi reuocant Regem, qui tunc nouam cum Electore Brandeburgico, armorum concludebat coniunctionem. Neque ille diu moratus, relicta fortissima Gedanensium vrbe, cum octo suorum millibus Varsauiam accurrit, quae iam vno ante die, nempe prima Iulii sequentibus conditionibus Polono cesserat Regi.

Sueci succurrunt Varsauiae sed frustra.

PolonoRegi deditur Varsauia.

Conditiones Deditionis vrbis Varsauiae, inter Illustrissimos et Excellentissimos Deputatos ad id a Serenissimo Rege Poloniae, et inter Illustrissimum et Excellentissimum Dominum Afredum Wittemberg, Comitem a Derben Regni Sueciae Campi Marschalcum die 1. Iulii 1656. conuentae.

I. Illustrissimus et excellentissimus Dominus Campi Ductor Wittemberg, Illustrissimus Comes Benedictus Oxenstiern, Dominus Praeses collegii militaris, Dominus commendans, Legionum Praefecti, Tribuni militares, reliquique, cuiuscunque nominis officiales; vt et rei tormentariae administratores, item omnes officiales ciuiles, libere ab vrbe abscedant, et tuto educantur. Praesidium

Conditiones vrbis Varsauiensis Regi Casimiro traditae.

1656 dium quoque omne vrbe excedet, hoc discrimine, vt qui natione Sueci, et naturales subiecti Serenissimi Regis Sueciae fuerint, sine discrimine emittantur, et Thorunium deducantur a copiis Serenissimi Regis Poloniae. Subiecti vero et vasalli Serenissimi Regis Poloniae, qui hactenus in vrbe, vel sub signis Suedicis fuerunt, sint in gratia Serenissimi Regis Poloniae; extranei vero, qui in vrbe stipendia merentur, et non sunt subditi naturales Regis Sueciae, liberum habeant, vel cum praesidio, Suecisque abire, vel seruitium mutare, et sub signis militare Polonis.

II. Praesidium in instanti post subsignationem modernorum articulorum vrbe excedet, et Serenissimi Regis Poloniae praesidio portae vrbis tres, arx ipsa, et claustra extra vrbem consignabuntur, et obtinebuntur ab eo, ita tamen, vt officiales Sueci, quibus libuerit in hospitiis suis subsistere, ad triduum in vrbe, libere tutoque possint, post expirationem vero tridui, a moderna hora numerandi, plane et de toto, omnes vrbe absistant, praesidium vero ipsum in instanti ex vrbe, ad Palatium Ossolinianum in suburbium educetur, ibique per triduum commorari poterunt. Excedet autem praesidium vrbe expansis vexillis, funiculis ardentibus, tympanis sonantibus, instructis balis a puluere, et globis ori insertis ritu militari.

III. Dicti officiales et praesidium deducentur per exercitus et praesidia Polonica Thorunium comitata, 100 equitum et 100 Dragonum, terra siue flumine abituri. Quibus saluus conductus vicissim hostilia ingressis tutus erit.

IV. Tormenta bellica maiora minoraque in vniuersum illuc spectantibus in vrbe relinquantur.

V. Aegroti et saucii, flumine tuto Thorunium descendant, illis vero qui per valetudinem agitationem itineris ferre non possunt, in vrbe commorari ad conualescentiam vsque liberum esto, quibus, vbi conualuerint, caeteros sequi cum comitatu permittatur.

VI. Corpora defunctorum itidem flumine vel aliter deducentur, modo ne sub hoc nomine alia non concessa efferantur.

VII. Suppellectilem, sarcinas, currus, equos, caeteraque rei familiaris et substantiam reliquam exportent secum obsessi, nempe ea, quae propria eorum sunt, et antiquae possessionis. Ea vero, quae ex spoliis regni, priuatorumque et ecclesiarum, quae sancta sunt, vt clenodia, aurum, argentum, tam signatum, hoc est in nummis, quam fusum, conflatum, in vasisque consistens, vestes et ornamenta ecclesiastica, aliaque peristromata, et reliqua suppellex, ea omnia in vrbe relinquantur. Cui rei cognoscendae pro more dabuntur commissarii. Quantitas vero pecuniae pro dignitate personarum exportandae, gratiae et discretioni S. Regiae Maiestatis subsint.

VIII. Sexus muliebris libere emittatur, quo voluerint, in vniuersum, vna cum liberis et necessariis et suppellectili, eo modo vt supra. Quoniam vero matronae quaedam praecipuae et Regno Poloniae in Prussia, alibiue ad instantiam Suecorum arrestantur, obliget se excellentissimus Campi Marschalcus, eas vicissim eliberandas iri, et obsides in hanc rem dabit.

IX. In

IX. In puncto Radziuilii, qui subditus est Serenissimi Regis Poloniae, negantur omnia. 1556

X. Praetensiones debitorum, si quae sunt, exsoluantur, non molesta tamen, aut distracta exactione.

XI. Captiui, qui in vrbe detinentur, libere dimittantur.

XII. Cauebunt obsessi, vrbem se relinquere a cuniculis et suffossionibus tutam, ne quidquam fraudis in deditione subsit.

XIII. Cauebit itidem Excellentissimus Dominus Marschalcus Campi Wittemberg suo, omniumque officialium et militum nomine, neque se, neque vllum ex iis, qui vrbem dedunt, et vrbe excedunt, aut excessuri in hoc triduo sunt, Serenissimo Regi Sueciae militaturum, militaturosque, neque se exercitibus Suedicis iuncturos, aut vllo modo arma sub Suecis, vel quouis Principe, contra Regem Regnumque Poloniae sumturos, moturosque, ad spatium septimanarum ab hac die memorando 15. omnia haec rata firmaque futura.

AFREDVS WITTEMBERG mpp. BENEDICTVS OXENSTIERN mpp.
ALEXANDER ERSKEN mpp. A. NECHEY mpp.

Fauit tunc abunde Deus votis Poloni Regis, in cuius victrices manus dedidit sine sanguine Varsauiam, eoque gloriosius ob seruatos innocuos Varsauienses, quibus paratum erat a Polonis, in capta per vim vrbe cum hoste excidium. Occupato enim a Polonis Kazanouii palatio, atque pulsis ex monasterio, temploque diui Bernardi Suecis, cum quassata maioribus tormentis moenia, perque murorum ruinas, editaque foramina, magno impetu, dissono clamore, Suecos iamiam inuaderent, machinaeque bellicae mobiles aliae admouerentur, Wittembergius desperatis suorum rebus, vix inuadentium manus effugit, non aliud remedium ratus, quam Regiam clementiam, Varsauiam supra memoratis conditionibus Polono Regi tradidit.

Varsauiae expugnatio.

Vix vrbem reliquerat Wittembergius, caeterique Suecorum praecipui, quos omnes saluos et incolumes ad castra Sueci Regis secure deducere spoponderunt Senatores, vna cum Rege, et ecce oritur tumultus inter Polonos milites, ex occasione datae Wittembergio veniae, quem Nobilitas armata per vim exposcebat, dolori suo immolandum, vt victimam. Addebant Wittembergium belli Suedici contra iurata pacta, primarium motorem et incentorem fuisse. Eundem, Colonellum Wolff contra datam fidem durantibus pactis, captiuum Stetinum misisse, eiusque totam legionem per summam fraudem intercepisse, Poloniam foedum in modum continuis exactionibus pessumdedisse, ecclesias spoliasse, effrenaque licentia, vbique per summum nefas integro anno dominatum tenuisse. Redderet tunc extortas per vim Nobilitati pecunias, aurea argenteaque vasa restitueret ecclesiis, solueret militi stipendia, Cracouia suum deduceret praesidium, ea lege saluum illum posse esse, sed non liberum. Haec passim magnis clamoribus excitae in toto Polono exercitu contra Wittembergium audiebantur voces, optimatum, militum, calonum. Caeterum Wittembergius fatalem Polonorum aduertens rabiem, in sui animatam excidium, Poloni Regis petit conspectum, ibique in genua supplex prouolutus, toto corpore tremens, in faciem ante Regis Poloni concidere enituit conspectum, prohibente Rege tam vile obsequium, manuque iam in terram cadentem prehensum, in haec alloquitur verba:

Nobilitas Wittembergio exprobrat.

Perfida fortuna, quae vitro similis, dum splendet, frangitur, quam inique tecum egerit, video. Casui certe condoleo Tuo, magnanime Heros, quod victus cadas ad pedes meos, ast meminisse debes, variantis indies huius Deae exempla, quae vt in aliis ante obseruasti, ita in me hodierna die mirari debes fateri que: Tandem bonam causam triumphare.

Regis Poloni ad Wittembergium verba.

 Ad

1656 Responsum Wittembergii.

Ad haec Wittembergius nihil aliud, nisi misericordiam, fidemque datam obtestabatur Regis, liberumque ad castra sui Regis, quem iam in vicinia constitisse sparserat rumor, precabatur transitum. Regiam laudem aiebat esse, parcere subiectis, et debellare superbos. Se nihil eorum conscium, quae Poloni obiiciebant milites; paruisse suo Regi, vt fidelem decebat ministrum, gubernasse vt Campi Marschalcum, caeterum nihil suo egisse capite, sed lateri adhaerentium consiliariorum, quos Rex illi pro voto suo attribuerat. Plura dicere parantem vehemens prohibuit podagrae dolor, fortassis et animi; itaque misericordiam, fidemque iterum obtestatus Regis, Marschalci innixus baculo, tremens, titubansque recessit, tota fremente adstantium turba, qui Wittembergium mille modis, iisque diuersis excarnificari clamabant. Nec multo post, habito prius secretiori consilio, refertur Wittembergio sententia Regii Senatus:

Regis decretum in captiuos Suecos.

Wittembergium, vna cum aliis decem praecipuis officialibus Zamoscium securitatis causa destinasse, quandoquidem in caput eius vniuersi conspirauerint milites, nec tutum illi vllo modo concedere posse, per summam Polonorum licentiam in castra Regis sui transitum, subsisteret interim tantillum Zamoscii, donec hi furiosorum ponerent venti. Ita decisum esse in secretiori Regio Poloniae Senatu.

Wittembergii Responsum.

Deiecto vultu, contractis humeris Regiam accepit sententiam Wittemberg; pauca reassumto spiritu, quem amiserat, paulo post proloquutus. Ego vero, inquit, aliam in Regio verbo ponebam fiduciam, ducerent quo vellent, se comitari debere, quia captiuum.

Tali ratione Wittembergium hucusque victorem, victum Polonia vidit, lupum alias rapacem, sed qui mane quam rapuit praedam, sub vesperam cum Polonis diuisit. Hunc subsequenti die NICOLAVS Comes OSTROROG, Gubernator Drohouicensis honorifice Zamoscium deduxit, et cum eo captiuos praecipuos, iuniorem WRANGEL, HORNIVM, ALEXANDRVM ERSKEN, ADAMVM NECHEY, Generales vigiliarum Praefectos, generalem consilii bellici praesidem, sex chiliarchos praestantissimos, tres secretarios regios. Vltra LAVRENTIVM CANTERSTEIN, supremum status secretarium, BENEDICTVS OXENSTIERN Varsauiae infirmus remanserat. FORGEL vero, secundo iam ad Sandeciam captus, Cracouiam ad vxorem tunc alloquendam dimissus, breui postea Polonorum hostis, in campo tertio comparuit, quod infra memorabimus.

Captiuorum numerus.

Petricouia deditur Polonis.

Eodem quoque tempore, eiusdem diei felicitate, Petricouia, Siradiensis palatinatus metropolis, in qua alterna cum Lublino sedes regni tribunali illustris, Siradiensi palatino, sine sanguine, post duorum mensium continuatam obsidionem, cesserat, eiusdemque ciuitatis gubernator, IOANNES BAPTISTA PIRON, natione Gallus, ante subdiaconatus insignitus charactere, militiae Polonae, vna cum octingentis Suecorum nomen dedit. Ferunt hunc PIRONIVM ante, inter Poloniae Reginae, dum Niuernensium Princeps esset, ephebos, fuisse: ideoque ad Reginae persuasionem ciuitatem satis bene prouisam dedidisse: alii fame coactum asserunt, deficienteque annona et puluere, salutem ad tempus honestis conditionibus a Polonis quaesiuisse. Referam conditiones deditionis, quae huiusmodi erant:

Conditiones deditae ciuitatis Petricouiensis.

Conditiones deditionis ciuitatis Petricouiensis, inter Illustrissimum et Excellentissimum D. Ioannem a Koniecpole Koniecpolski, Palatinum et Generalem Siradiensem, et Nobilitatem eiusdem Palatinatus et Districtus Opocinensis, Terraeque Wielunensis, tum inter Generosum Dominum Ioannem Baptistam de Piron, Commendantem Petricouiensem Sueciae Legionis Duglassianae, per Commissarios Regialis Maiestatis, Generosum Dominum de Sczuka, et per Generosum Dominum de Balus initae. die 1 Iulii Anno 1656.

I. Ciuitas Petricouiensis integra, prout est ad praesens, cum ecclesiis, tectis, domibus ciuium, ingressu ciuitatis, intactis omni apparatu bellico, tormentis alienis, maioribus et minoribus bombardis, vulgo Smigownice, Hakownice, siue illis, quae in ciuitate inuentae sunt, siue aliunde adductae, cum munitione, pul-

puluere et annona, si quae est, in ciuitate ad publicum spectans, die 2. Iulii hora vndecima Illustrissimo Domino Palatino reddantur et consignentur, tum cuniculi, si qui sunt, sub terra, non tegantur. 1656

II. Generosus Dominus Commendans cum caeteris officialibus, et quotquot sunt, praesidiariis, seruitium Serenissimi Regis Poloniae suscipiat, eique iuramentum ante omnia in ciuitate Petricouiensi, die supranominato et hora, praestabit.

III. Captiuos omnes, quotquot sunt, cuiuscunque status et conditionis, absque omni lucro et pretio dimittat, nec vllum amplius, ab aliquo incola regni pactum desiderabit.

IV. Egredietur de ciuitate cum suis praesidiariis, tam officialibus, quam milite gregario, explicatis vexillis, cum sono tympanorum, cum gladiis, sclopetis, et bombardis, accensis funiculis, globis in ore, puluere nitrato quantum sufficit, cum vxoribus, liberis, ancillis, seruis cuiuscunque status vel sexus, cum omnibus impedimentis, curribus, suppellectili, sine omni praetensione et reuisione praedictorum, pro vehendis autem quindecim currus illi dabuntur.

V. Propter maiorem securitatem discedentium dabitur comitatus militaris, numero sufficienti, fientque prohibitiones omnibus, ne illis quid mali in eorum bonis vel personis fiat, sed tanquam stipendiarii Serenissimi Regis et Reipublicae habeantur, et in casu necessitatis, si eos hostis aggrederetur, succursus dabitur.

VI. Ex istis officialibus et militibus, legionem Dragonorum 8. Companiarum seu cohortum formabit, quaelibet autem cohors, centum hominibus; vt expleatur numerus octingentorum militum, constabit. Cui ipse Dominus Piron cum titulo Colonelli praeerit, eo addito, vt titulum corporis custodiae Sacrae Reginalis Maiestatis alias Leibguardiae habeat. Quotquot putant obtinebunt Religionem suam, et libere exercebunt. Iustitia more Germanorum permanebit, et disciplina militaris obseruabitur. Quod totum in confirmatione Sacrae Regiae Maiestatis fiet, licitumque erit Colonello suscipere et dimittere milites quoscunque et quocunque tempore voluerit.

VII. Assignabitur illi locus a Serenissimo Rege securus, ad complendam dictam legionem, et ad refocillandas vires, per obsidionem fatigatas, ad quod illi tempus duorum mensium concedetur, quod re, non hisce verbis Serenissimus Rex prouidebit.

VIII. In eo loco, vbi primum constiterint, pecunia Domino Colonello trimestris pro iis, quos tunc monstrabit, militibus numerabitur, vel secura assignatio dabitur, pro quorum tamen conscriptione nihil recipiet: quantumuero ad conscribendos vsque ad numerum octingentorum deerit, dabitur ei vel pecunia, vel assignatio pretio solito dari consueta pro conscribendis Dragoniis more Germanorum inseruientibus. In casum vero mortis Domini Colonelli, in officium eius Dominus Vicecolonellus, alias Oberster Leytenant succedet.

IX. Quicunque praesenti bello et obsidione signa eorum secuti sunt, vel ex castris Polonicis ad extraneos fugerint, siue sit officialis, siue miles et Suecus,

1656 absque omni praetensione circa legionem permanebunt, tanquam ad seruitia Regis destinati, neque quidquam illis imputabitur, similiter etiam, quicunque ex ciuitate ad castra Polonica transierint a Domino Colonello, non repetentur.

X. Praeteritorum omnium quocunque modo, moderno bello perpetratorum damnorum, iniuriarum, exactionum, incendiorum per militarem exactionem factorum, cuiuscunque status personis illatorum, tum etiam omnium absque vlla exceptione, quaenam in bello facta sunt, datur obliuio, et generalis amnistia, nec quisquam ex illis rebus aliquid relinquere debebit, rem autem aliquam referens vel repetens, illis spectantibus, puniatur, et omnia restituat.

XI. Res militum absentium derelictae, vna cum vxoribus et liberis, permanebunt penes Dominum Colonellum, quibus si possibile erit, maritos eorum ad se pertrahere debebit, et in auctoratis eos restituet.

XII. Et quoniam Eldenburgus, reliquit res, quae sunt parui momenti, et decem equos minoris pretii in exolutionem hospiti suo, cui debet centum taleros, dictas res et equos recipiat Dominus Commendans, et hospiti satisfaciat, reliquum vero, si quid sit, inseruiet pro militibus, qui equos non habent, pro quibus tum et aliis in ciuitate colligendis nullum datur ei pretium. Iter suum versus Czestochouiam, vel vbi Serenissima Regalis Maiestas illi locum assignabit, ea, qua poterit, celeritate perficiet.

Quae omnia et singula firmiter et inuiolabiliter ab vtraque parte, sine omni dolo et fraude obseruabuntur, nec vllarum conditionum occasiones suscitabuntur. In quorum fidem praesentes, manibus propriis ab vtraque parte, cum appositione sigillorum sunt subscriptae. Die, anno vt supra ad Petricouiam.

IOANNES KONIECPOLSKI Palatinus Generalis Siradiensis mpp. IOANNES BAPTISTA PIRON mpp.

Leszno incenditur per Opalinium. Deditam Petricouiam duobus mensibus antecesserat Vulcano consecratum, eoque modo in cineres et fauillas redactum nobile LESZNO, familiae Lesczynianae nidulus. Primus enim in hanc ciuitatem, maioris Poloniae nobilium desaeuiit turbo, Duce Opalinio, Palatino Podlachiae, qui reliquas ciuitates eo terrore occupare statuerat. Fortiter hic oppidanorum audacia, excepit primum Polonorum impetum, sed tandem per vim captum oppidum, tali vt dixi ratione deleuit Palatinus. Nec postea destitit vir fortissimus victricia suorum circumferre arma per maiorem Poloniam, donec Suecos variis praeliis attritos, tandem cedere maiori Polonia coegerit, quod infra memorabimus.

Sueciae Rex turbatur ob captum Wittembergium. Redeo ad Varsauiensem expugnationem, quae tunc Polonorum rebus maximum addidit pondus, vt econtra Suecorum Regem summe consternauit, ob captum Wittembergium, quem patris venerabatur loco. Certior deinde a Duglassii vxore, caeterisque matronis factus (quas omnes sine lytro, paulo post secure deducere ad castra Suecorum iusserat Polonus Rex) de hostium in immensum excrescente potentia, aduersus vero Suecos immani rabie, pugnandique pertinacia, indignari fortunae coepit, ac tunc primum dolere, quod CZARNECIVM sibi infensissimum Cracouia aliquando dimisisset. Hinc saepius illa geminata verba Sueci Regis audiebant adstantes, CZARNECKI, CZARNECKI poenitet me, Te aliquando dimisisse, quem nunc hostem atrocissimum experior supra caeteros.

Consilium Radiuili Sueciae Re- Itum deinde in consilium, suadebantque Radzieiuius, Radiuilus ac alii Poloni, eodem in loco subsistere debere Sueciae Regem. Addebant causam, impossibile fore diuturnam ad Varsauiam triumphantium Polonorum subsistentiam. Victores, inquiebant illi, breui domos

domos suas, more gentis et instituti repetent, satis gloriae rati vicisse Suecos, debellasse Wittembergium, recuperasse Varsauiam. Tunc vero derelictum a Nobilitate Polonum Regem facile debellandum iudicabant. Nec vana illos fefellit opinio. Vix etenim Varsauia capta audiebat, cum illico illo ipso sub vesperam die, Regem sollicitare coeperat Polonus miles, missionem faceret, se tamdiu in castris sine sufficienti prouisione subsistere non posse. Cunctante Rege, illi, sequenti statim die repetebant domos. Primi tamen maiores Poloni, castra tunc deseruerunt Poloni Regis, terruerat illos tyrannicum Sueci Regis rescriptum, hinc verebantur ne propriis periclitarentur colonis, illorum charissimae matres, charissimaeque nurus. Maioris Poloniae nobilium exemplum sequuta mox caetera nobilitas, exceptis Lituanis. Diceres tunc actum ad Varsauiam fuisse de Sueciae Rege, eiusque fortuna coeca. In hunc modum spoliatus suorum praecipuo robore Polonus Rex, ad Varsauiam toto Iulio mense substiterat, non ausus progredi vltra lacessereque fortunam Suecam.

1656 gi suggestum. Radzieieuii rationes de Polonis et consilia. Poloni capta Varsauia domos redeunt. Rex subsistit ad Varsauiam.

Celebrem tota Europa Varsauiensem expugnationem, Wittembergiique interitum, multi tunc in castris praesentes exterorum spectarunt legati, Tartarus, Moschus, Hungarus et Gallus. Mouit et ipsa Poloniae Regina Glogouia minori Poloniam versus, quam tamen nonnisi triumphantem, post expugnatam Varsauiam, complecti voluit Polonus Rex.

Explicanti interim ad Varsauiam superba victoriarum de Sueco trophaea Polono Regi, nuntiatur Electorem Brandeburgicum, hostili animo coniungi Suecorum Regi, nouumque bellum per fecialem indicere Polono Regi.

Ibidem nuntium accipit de hostili Brandeburgici in se animo.

HISTORIARVM POLONIAE
AB
EXCESSV DIVI VLADISLAI IV
POLONIAE SVECIAEQVE REGIS
LIBER SEPTIMVS.

LIBRI VII. CAPVT I

SYNOPSIS

Occasio belli Brandeburgici. Eiusdem literae ad Regem Polonum. Responsum Poloni Regis. Senatus Poloniae scribit Electori. Literae Poloni Regis ad Caesarem. Ad Electores imperii. Ad Principem ab Auersperg. Articuli foederis inter Regem Sueciae et status generales Hollandos. Sueciae Regis literae ad Augustum imperatorem. Brandeburgici cum Sueciae Rege Compositio.

Bellum Brandeburgicum.

1656 Occasio belli Brandeburgici.

Bellum hoc mira FRIDERICI WILHELMI Electoris Brandeburgici inconstantia, ac in res nouas studium fecit. Accessit vetus cum Domo Palatina amicitia, cum Sueciae Rege confoederatio sanguinisque nexus, religio eadem et flagrans, omnibusque potentior affectibus, dominandi cupido. Indigne quoque ferebat, haberi se Prussiae Ducem, pro vasallo Polonis: nec aequis intuebatur oculis Varmiensem Episcopatum in meditullio Prussiae Ducalis. Tempus quoque et occasionem commodam tunc nactus dilatandi imperii, facile in vnam cum Sueciae Rege coaluit factionem. Nec de Sueciae Rege tantopere quaeri debet Polonia: nunquam enim comparuisset ille Polonorum hostis, nisi Brandeburgici inuitatus precibus, conuictus argumentis, quod arcanum propalauit tunc ipsemet CAROLVS, inter solennes epulas, cum anno superiori in Prussia Ducali, necteret moras Elector. Nec ille solennis bellicus in Borussia Electorali apparatus, contra Sueciae Regem fuit vnquam, sed contra Polonos. Tergiuersabatur Regiomonti toto mense, vt fidem adstrueret Polono Regi; consultabat per legatos Marieburgi, vt Episcopatum Varmiensem, eiusque loci tunc Episcopum VENCESLAVM a LESZNO circumueniret, eoque modo absque sanguine nobilissimum occuparet Episcopatum, quod et successit, quamuis reclamante sacro eiusdem Episcopatus Canonicorum collegio, et protestante de Episcopi sui cum Prussiae Duce armorum coniunctione, et in Episcopatum inuectione. Ita iam tunc auctus, insigni terrae portione, principatu Varmiensi, pari audacia a Sueciae Rege, pridem ante colligato, reliquas petebat Prouincias, Episcopatum enim Varmiensem Episcopi tribuebat amicitiae. Igitur alias semper, inquieto animo Poloniae voluens prouincias, continuis Sueciae Regem molestabat precibus. Cederet sibi maiori Polonia, contigua Pomeraniae Prouincia, illudque vnicum toto mense Ianuario cum Oxensternio agitatum fuisse comperio. Et quanquam in aliud tempus, tunc auidum Electoris animum, prudenter distulisset Oxensternius, concessis aliquibus quae absque praeiudicio Sueci Regis statim concedi poterant; nihilominus Elector, hanc ipsam Sueci moram sui aiens ludificationem, coniungere tunc copias suas cum Sueco noluit, neque Sueciae Rex elatus victoriis, tantopere Electoris ambiebat militem, sufficienti tunc fultus exercitu, ast vbi paulo post in Borussiam redierat, imminutus in Russia milite proprio, tunc primum Brandeburgici assensit postulatis, eique maiorem Poloniam pleno tunc iure, vna cum quatuor Palatinatibus, nihil sibi iuris in posterum reseruando, concessit. Atque tunc primum votis suis potitus Brandeburgicus, arma pridem parata in Polonum Regem conuertit, causa in bellum obtenta Czarnecii in Pomeraniam expeditione. Addidit deinde literas, ad Polonum Regem, quarum haec summa:

Sere-

Sereniſſime et Potentiſſime Rex 1656

Domine Cognate et Affinis, vti Frater Obſeruandiſſime.

Aliam ſaepe precati fuimus ſortem, vt et mitiora fata obtingerent prouinciis et regionibus Polonicis. Sed demonſtrarunt hactenus rerum exitus, iratum numen, et nondum expiatam fatis cauſam horum malorum. Fecimus interim ea, quae in poteſtate Noſtra poſita eſſe videbantur: nec intermiſimus, quod ad pacem, et ſiſtenda cruentiſſima arma conferre aliquid poſſe exiſtimauimus. Sed et hoc fruſtra fuit. Nihilominus tamen bellum ipſum, et cum ipſo periculum in dies augmenta capiebant. Nihil tuti circa Nos et prouincias Noſtras erat. Ducatus Noſter Boruſſiae quaſi obſeſſus, et imminebant Nobis quaſi vltima, niſi ea in tempore firmo tandem conſilio auerteremus. Equidem auocauimus ſemper animum a bellis, et adhuc abhorret mens Noſtra a ſanguine humano, et praeter pacem ac ſecuritatem nihil deſideramus magis. Et vellemus quam maxime, vt haec omnia abſque armis comparari et conſeruari poſſint, ſed ſi in cauſas ipſas et publicum rerum ſtatum intuemur penitius, et, quod praecipuum eſt, Noſtrae et ſubditorum noſtrorum ſalutis rationem habemus; vndequaque circumſtant Nos pericula maxima, et nulla alia, turbulentiſſimo et incerto hoc rerum ſtatu, comparandae pacis nobis oblata via eſt, quam ſi non modo pacta cum Sereniſſimo Rege Sueciae, quae ex neceſſitate, et a Regia Maieſtate Veſtra deſerti, et ab ipſis Polonis impugnati iniuimus, conſtanter ſeruaremus; at et eiuſdem Regiae dignitati, (inprimis cum non conſtans tantum fama, ſed et ipſa Veſtrae Maieſtatis mandata, Generali ſuo Czarniecki in ſcriptis data, vt et aliae a Noſtris interceptae literae, Nobis et Prouinciis Noſtris vim et hoſtilitatem annunciarent) arctius coniungeremur. Quod ipſum quoque nunc factum eſt: quodque hiſce ipſis, Veſtrae Regiae Maieſtati ſignificandum duximus. Securam de caetero eſſe iubentes de ſerio Noſtro pacem promouendi ſtudio, quodque nihil praetermiſſuri ſimus vnquam, quo hoc deſideratiſſimum bonum reduci iterum poſſit, modo et Veſtra Maieſtas, re ipſa teſtetur, idem ſibi magis curae cordique eſſe, quam incerta et dubia arma, quae experiri alias, et in poſterum neceſſe habebit. Quam de caetero bene valere cupimus. Datum in Arce Noſtra Regiomonti, die I. Iulii, Anno 1656.

Electoris Brandeburgici literae ad Regem Polonum.

Sacrae Regiae Maieſtatis Veſtrae

Cognatus et Affinis vti Frater Obſeruandiſſimus

FRIDERICVS WILHELMVS, Elector.

Haec ſumma literarum Electoris Brandeburgici in Pruſſia Ducis ad Polonum Regem Cognatum et Affinem vti Fratrem obſeruandiſſimum. Reſcripſit illi Polonus Rex in haec genuina verba:

IOANNES CASIMIRVS, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lituaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolenſciae, Czerniechouiaeque: nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorum haereditarius Rex; Sereniſſimo Principi, Domino FRIDERICO VILHELMO, Marchioni Brandeburgico, Sacri Romani Imperii Archi-Camerario etc. etc. Cognato et Affini, vti Fratri Noſtro Chariſſimo ſalutem et omnis proſperitatis incrementum.

Reſponſum Poloni Regis ad Brandeburgicum.

1656 *Serenissime Princeps, Domine Cognate et Affinis vti Frater Charissime.*

Moderationis et recte custoditi vinculi, quo Reipublicae Polonae Ducalis Prussia sancte firmiterque cohaeret, nemo equidem probus gnarusue laudem Nobis negauerit. Quo magis admiratio dolorque Nos tenet, Serenitatem Vestram nulla prorsus causa, ex Vasallo fidoque Principe, in hostem Nostrum, et Regni Nostri degenerasse. Stetimus hucusque aduersum populi voces: neque desumus, aperta licet iniuria, honestae tamen et meliori de Serenitate Vestra opinioni acquiescere. Inde, qua literis, qua internuntiis frequenter missis, omnia pertentauimus, vt iurata Nobis Regnoque nostro fides, quam vtilitas forte aliqua, vel spes incerta, Serenitati Vestrae potior esset, neque antiquus Prussiae status, indecora animi mobilitate, et fluxis consiliis concuteretur. Sed inueniri modus, et ratio nulla potuit, quae obseratas bonis monitionibus aures recluderet, adeo vt tres Ablegati Nostri, nullo literario responso dimitterentur, quartus tandem vix credentiales obtinuit. Ab his gradibus eo deuentum, vt Serenitas Vestra data postremum epistola Regiomonti, die prima Iulii, socium et amicum hostis nostri palam induerit, bellumque Nobis et Regno nostro clarigarit. Verbis deinceps factum ne deesset, nuperrime eadem (frustra obnitente fidemque iuratam et fas acclamante internuntio nostro) die XIX. Iulii lectum exercitum pro Suecis in Regnum nostrum, seque vna castris Suecorum admouit. In tam enormi iuris Diuini humanique laesione, quid indignemur magis, aut quid remedii vltra quaeramus? nisi vt primum Deum et Orbem, violatae fidei testem et iudicem inuocemus. Nullius vel minimae causae conscii sumus, quam Serenitas Vestra contra Nos Rempublicamque Polonam speciose obtendat. Exercitus Polonus, cui detrimenta praeteritae hyemis assignare videtur, in fatali illa rerum perturbatione minime Noster fuit; Nos profecto suasimus, dissimulauimus, obtestati sumus. De Epistola Nostra ad generosum Czarnecium, Castellanum Kiiouiensem, alicubi intercepta, orbis ita habeat, priuatam fuisse, nec hostile quidquam illa contineri, quinimo procurrenti Czarnecio, iamque vicino, continere manus, et exercitum a Prussia, supremi iuris Nostri Regnique Poloniae Prouincia deflectere imperauimus. Iratum Nobis fuisse Numen, et nondum satis expiatam malorum causam, quod epistola Serenitatis Vestrae obiectat, neque nos ipsi pro reuerentia Diuinae Maiestatis diffitemur. Haeccine tamen iure et satis causa, quae Serenitatem Vestram in Suecorum partes detrusit? tentandaeque, aduersum Nos supremum Dominum Regnumque Poloniae, rebellioni accinxit? Modum profecto talem conatumque arma cruentissima, vt praetacta eius epistola loquitur, sistendae reducendaeue pacis, nemo aequus rerum arbiter affirmet. Non est profecto, quod Serenitas Vestra ambitioso nomine pacis armatus ludat. Coerceri debuit intra Prussiam exercitus, si pacis studium quam belli magis placebat. Irrumpenti in Regnum aduersum Principem, et postquam arctius hosti coniungi gloriatus est, personam denique suam eidem pignoranti, quo pacto desiderium curamue pacis tribuamus. Incerta equidem et dubia arma Serenitas Vestra nobis minatur, sed neque hostis Martem omnino totum possedit, amplexuque tam arcto tenet, vt labi fortunam et aliquando elabi non sit necesse. Cum vero publici rerum status et subditorum propriaeque imprimis salutis causam epistola praetendat, facilis via et ratio erit (si monstrantibus Nobis rem penitius Serenitas Vestra intueatur) qua se periculis maximis exuat, incertoque hoc et turbulentissimo rerum statu, pacem Ducatui Borussiae conseruet. Stare constanter pro Nobis, pro iustitia, proque iurata

iurata fide, vel si rebus id forte Serenitatis Vestrae et subditorum incommodet, abire retro, Prussiaeque intra fines secure exitum spectare, hoc saluberrimo modo, statum Serenitas Vestra optime defenderit, abrumpere Nobis fidem non potest, vt non et vincula simul omnia rumpat statumque euertat. Porro qua fiducia Serenitas Vestra arctam cum Suecis coniunctionem Nobis significandam duxit, eandem Nos iure tamen ac legitime discessionem intra triduum Regno Nostro cum exercitu omni Serenitati Vestrae intimamus. Quod si vltra praefixos tres dies, hostium in partibus egerit, nos solutos posthac vinculo omni esse ac fore eidem declaramus. Et qua licentia Serenitas Vestra arma in viscera Regni Nostri promouit, exemplum Nobis vel maxime nolentibus erit, hostilia pariter in ditionibus ei subiectis audendi, patrandique. Iudicabit praesens posteraque aetas, malorum omnium initia et progressum a Serenitate Vestra fluxisse. Cui de caetero meliora consilia, et bonam valetudinem a Deo precamur. Datae Varsauiae die XXIII. Iulii, Anno MDCLVI. Regnorum Nostrorum Poloniae VIII. Sueciae vero IX. Anno. 1656

His Regiis literis addidit et Senatus proprias in hunc ferme sensum:

Cum Serenitas Vestra, antiqua et sacrosancta Ducalis Prussiae cum Regno Poloniae et Magno Ducatu Lituaniae vincula abruperit, proque Vasallo Sacrae Regiae Maiestatis, ac Reipublicae fido Principe, socium et foederatum Suecorum professus, postremo in viscera Regni cum exercitu venerit, castrisque hostium se, viresque suas admouerit, consultum duxit Sacra Regia Maiestas, et Senatorius ordo, ac vniuersa Respublica, ius supremae auctoritatis in Serenitatem Vestram distringere, dignitatemque suam fortibus et legitimis remediis tueri. Visum et Nobis Regni Proceribus, Regiis literis hasce nostras adnectere, vt Serenitas Vestra plane intelligat, matura deliberatione et publico scito cum eadem procedi. Erit in manu Serenitatis Vestrae amicum vel hostilem modum amplecti. Nos certe orbis vniuersus absoluet, si remediis omnibus frustra consumptis, decoras postremo, et dignas Maiestate Regia ac Reipublicae inituri sumus rationes. De caetero Serenitati Vestrae officia cum voto prosperae valetudinis commendamus. Datum in castris Varsauiensibus. Die 24. Iulii 1656. Senatus Poloniae, scribit Electori.

Haec summa literarum Senatorum Poloniae ad Electorem Brandeburgicum, in Prussia Ducem, qui tunc duodecim millia lecti exercitus, Sueciae ad Varsauiam coniunxerat Regi. Venienti obuiam processit ad quatuor circiter leucas Carolus, eumque fraterne complexum, in sua deinde induxit castra. Nuntiata ea Polono Regi, magna eundem affecere cura. Igitur haud mora Augustissimo imperatori, in haec genuina scribit verba:

Serenissimo et Potentissimo Principi, Domino FERDINANDO TERTIO, *Diuina fauente Clementia Electo Romanorum Imperatori, semper Augusto, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae Regi, Archiduci Austriae etc. etc. Domino Cognato et Affini, vti Fratri et Consobrino Nostro Charissimo,* IOANNES CASIMIRVS, *Dei Gratia Poloniae et Sueciae Rex, salutem.* Literae Poloni Regis ad Caesarem.

Quod nuperrime per internuntium Nostrum specialem insinuandum duximus, id plane certum et compertum sit Maiestati Vestrae, Electorem Branndeburgicum, nulla Dignitatis Nostrae, fideique Nobis debitae reuerentia pertinaciter pro Sueco stare, iamque in castra Suecorum cum duodecim millium exercitu venisse. Obuius ei in itinere fuit Ablegatus Noster, sed apud infensum et obfirmatum contra Nos animum nullae rationes, et saniora consilia valuere. Ex eodem

1656 eodem Ablegato Nostro vltra rumorem intelleximus, mediationem Maiestatis Vestrae a Suecis non admitti. Cui rei fidem adstruit hodiernus ad Nos, Legati Gallici de LVMBRES Varsauiam aduentus. Nobis ea semper erga Maiestatem Vestram constantia fuit, eritque Deo volente, vt integritas commodaque Regni Nostri, Dignitatis Maiestatis Vestrae, et publica christiani orbis pace non separentur. Caeterum et Maiestatem Vestram huic curae opportunae serioque intendere, ac prospicere futuros casus ex animo vouemus. Quod prudentiae Maiestatis Vestrae interim suggerentes, eidem prosperam valetudinem, et longaeuum imperium a Deo precamur. Datae in vrbe Nostra Regia Varsauiensi, die XXI. Iulii, Anno 1656.

Haec summa Poloni Regis literarum ad Augustum Caesarem. Additae ad Electores imperii huiusmodi tenoris:

Ad Electores imperii. Hostilitate contra Nos Regnumque Nostrum suscepta, temperantius vti sibi Rex possessor Sueciae videbatur, nisi Feudatarium etiam Nostrum et Regni Nostri, Brandeburgicum Electorem, factionibus primum, mox foederibus, bello aduersum Nos illigasset. Quod tametsi ille per literas Nobis clarigarit, spem tamen aliquam aluimus, fore, vt repetita vltimum legatione, ad officium fidemque reduceretur. Sed internuntii Nostri obuiam facti, frustra conatus fuit, immoto pertinacique Electore, Suecorum a partibus non recedere, quibus etiam socias vires, duodecim millium exercitum coniunxit, castrisque ipsemet Suedicis die 19. Iulii inuectus est. Alienum profecto id, aduersumque cum officio Feudatarii Principis, tum Generalibus Regni Nostri, et antiquissimis cum imperio pactis Serenitas Vestra iudicabit. Caeterum Diuinae tutelae Nos, causamque Nostram permittimus. Si quid vero aduersi Electori, eiusque Prouinciis acciderit, id nulla iniuria vel causa Nostra factum, Serenitas Vestra, simul ac vniuersum Electorale collegium dignoscet. Datae in vrbe Nostra Regia Varsauiensi die XXI. Iulii, Anno MDCLVI.

Scripsit et Cancellarius Principi ab Auersperg, summo tunc rerum Germaniae Ministro in hunc modum:

Illustrissime et Excellentissime Domine,

Domine Amice Obseruandissime,

Ad Principem ab Auersperg. Non ambigua iam et nutante fama sed certo certiore notitia habemus Serenissimum Electorem Brandeburgicum, ex Vasallo fidoque Principe, in hostem Sacrae Regiae Maiestatis Regnique Poloniae degenerasse: inuectumque iam castris Suecorum cum exercitu duodecim millium, quid nisi perniciem nostram meditari. Itineranti frustra obuius fuit Sacrae Regiae Maiestatis internuntius, qui tamen re penitius intellecta, publicum rumorem firmat euenturum, quod vltimis meis Excellentiae Vestrae praedixi, vt mediatio Sacrae Caesarea Maiestatis a Suecis non acceptetur. Idem portendere videtur Gallici Legati D. de Lumbres hodiernus Varsauiam aduentus. De Tartarorum myriadibus constet Excellentiae Vestrae, illos subsidio Nobis accurrere, iamque e proximo intra vnum et alterum diem in conspectum hostis venturos. In tanto motu aestuque rerum, si quid consilii Sacra Caesarea Maiestas ineundum sibi putet, id celeriter perficiendum. Nam vtcunque Sacra Regia Maiestas, Resque publica Polona dignitati Sacrae Caesareae Maiestatis, publicique orbis, ac vicinae praesertim Germaniae tranquillitati studeat. Varie tamen euentus inter mortales ludunt, et longiorem

rem moram Nobis summe damnosam, prudentia Excellentiae Vestrae serio arbitretur. Cui interim me, meamque promptitudinem obnixe commendo. Datae Varsauiae XXI. Iulii, Anno MDCLVI. 1656

Rem altius repeto de hoc Brandeburgico cum Polonis bello.

Redux Sueciae Rex, vt superius innui, ab expeditione satis illi infausta Iaroslauiensi, in Prussiam, Elbingam, diuerterat: inde haud mora Marieburgum festinans, vbi Deputatos Hollandorum de libera in Balthico mari nauigatione et securitate, cum Suecis tractantes inuenit.

Huius autem Compositionis haec summa fuit.

Articuli Foederis et Pactorum inter Regem Sueciae, ac Status Generales Hollandos etc. Die Iouis XVI. Calend. Sextil. Tractatus Suecorum cum vniti Belgii Ordinum Deputatis Commissariis in Curia Elbingensi nonsolum feliciter coepere, sed et ea dexteritate successerunt, vt Calend. Septemb. concluderentur, et noctis illius hora duodecima, ab vtraque parte subscriberentur, quorum recessus integer his est.

Articuli foederis inter Regem Sueciae et status Generales Hollandos.

Serenissimi ac Potentissimi Principis ac Domini, Caroli Gustaui, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regis, Magni Principis Finlandiae, Ducis Esthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae et Vandaliae: Principis Rugiae, Ingriae et Wismariae; nec non Comitis Palatini Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cliuiae et Montium Ducis, Regis ac Domini Nostri Clementissimi, Regnique Sueciae Senator; Cancellarius; Gubernator Generalis Prussiae; Praeses Collegii commerciorum, et Iudex Prouincialis Norlandiae Occidentalis, Lapmarchiae, Iemptlandiae Herredaliaeque, Ericus Oxenstierna, Comes Moreae Australis, Liber Baro in Kimitho; Dominus in Tydoo, Wyby, et Iulistads, Sacrae Regiae Maiestatis Admiralis, Locumtenens et Consiliarius Admiralitatis, Steno Bielcke, liber Baro in Korpo, Dominus in Geddeholm, Grasoon et Tanga: Et Sacrae Regiae Maiestatis Consiliarius bellico-aulicus, Gustauus Baner, liber Baro in Gamble, Carlebii, Dominus in Orlebii, Kruckerum et Verpel. Nec non Celsorum et Praepotentium Dn. Dn. Ordinum Generalium foederati Belgii ad Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae legati extraordinarii, Goddefredus van Selingerland, Consiliarius et Assessor vrbis Dordracenae, Primarius ad conuentum Ordinum Hollandiae et Westfrisiae Deputatus Ordinarius. Fredericus a Dorp Masdami Dominus, Consiliarius Ordinarius in curia Hollandiae, Zeelandiae et Westfrisiae. Petrus de Huyberd, Consiliarius Vrbis Medioburgi Zeelandorum. Iohann. Isbrandts Houeling in Ruygewardt, respectiue Deputati ad Consilium D. D. Ordinum Generalium foederati Belgii, nomine Prouinciarum Hollandiae, Zeelandiae, ac vrbis Groningae, Omlandiae etc.

Notum testatumque facimus omnibus et singulis quorum interest, aut quomodolibet interesse potest, quod sicut a multis retro annis, inter Sacrae Regiae Maiestatis Antecessores, Reges Regnumque Sueciae, et Celsitudines D. D. Ordinum Generalium foederati Belgii, intimior amicitia et correspondentia, integerrime culta fuit, eaque foederibus aliquot superstructis eum in modum corroborata, vt ad firmitudinem suam, nihil nisi continuationem et renouationem subinde requisiuerit: Ita Sacra Regia Maiestas Sueciae, et Celsitudo Dominorum Ordinum Generalium foederati Belgii, nunc vicissim ob oculos sibi posuerunt foedus, quo ab anno millesimo sexcentesimo quadragesimo se inuicem obstrinxerunt, et illud, anno millesimo sexcentesimo quadragesimo quinto ad reciprocam conseruationem se mutuo strictioribus conditionibus deuin-

1656 xerunt, simulque ad idem foederis praedicti institutum tanquam ad normam reuocantes, praesentium temporum circumstantias, nobis, supra nominatis commissariis, et legatis vtrinque constitutis, iniunxerunt, et in mandatis dederunt, vt inspectis saepius indigitati foederis tabulis, earundem obseruantiam stabiliremus, atque insuper, si quid praesens vtriusque status requireret, id communi bono ac vsui adoptaremus. Hoc itaque proposito congressi, post commutata vtrinque procuratoria, fauente Deo, de commissis nobis negotiis sequenti ratione conuenimus:

Initio quidem, quemadmodum foedus anni millesimi sexcentesimi quadragesimi, die I. Septembr. Stockolmiae conclusum, vt et eiusdem confirmationem anno millesimo sexcentesimo quadragesimo quinto die 15. Augusti factam atque extensas et adstrictas ibidem pro conseruatione mutua, leges praeuidimus; ita omnes in vtroque foederis instrumento comprehensas conditiones hisce renouamus, redintegramus et in pleno vigore suo firmamus, non aliter ac si singuli articuli hic verbotenus inserti essent firmiter promittentes, a Sacra Regia Maiestate, Regnoque Sueciae, et Cels. D. D. Ord. General. foederati Belgii saepius praetactum foedus, in omnibus suis articulis et clausulis inuiolabiliter obseruandum et religiose adimplendum fore. Imo ad scopi ipsius, qui artic. I. praedicti foederis, indigitatur, clariorem intellectum declaramus, eundem directum esse, et in posterum fore contra turbatores omnes, et quoscunque; qui aduersus perspicuum ipsius foederis sensum quidquam agere susceperint. Praeterea examinantes saepe dicti foederis intentionem, comprehendimus illam non alio collimasse, nisi vt simul cum defensione respectiue Regnorum et Prouinciarum vtriusque confoederati, et conseruationem dominiorum, iurium, libertatum, immunitatum, pactorum et receptarum consuetudinum, libertas commerciorum, et nauigationis in mari Balthico et Septemtrionali ad angustias canalis Anglo-Gallici exclusiue, asseratur.

Ideoque considerantes, quantum interfit vtrinque, vt hoc institutum in turbato hocce Europae statu integrum et illibatum seruetur, eo cogitationes et consilia nostra direximus, vt non tantum respectu aliorum praedictam nauigationis et commerciorum libertatem tueremur; sed et inuicem certas statueremus regulas, quibus omnia impedimenta aduersus praedicti foederis leges, inter foederatos, et eorum respectiue, regna, prouincias, ditiones et subditos, amouerentur, imo si quid huic contrarium post tempus initorum foederum irrepserit, id vicissim ad priorem obseruantiam reuocaremus.

In hunc itaque finem conuenimus, quod neque occasione praesentium bellorum atque motuum in Polonia, Borussia, et regionibus vicinis, neque aliis de causis, quae in posterum exoriri poterunt, alteruter foederatorum sui foederati, aut eius subditorum, libertatem nauigationis et commerciorum in mari Balthico, et Septemtrionali, atque in fluminibus, praedictis maribus influentibus, vllo modo directe, vel indirecte, aduersus clarum foederis anni millesimi sexcentesimi quadragesimi quinti, contextum impediet, vel grauabit, aut a subditis suis impediri vel grauari permittet, aut aliquam ipsis remoram iniiciet, aut a suis iniici curabit, quin potius eum nobiscum reputamus, qua ratione inter vtriusque foederati proprias ditiones et subditos commerciorum vsus quam optime prouehi possit, et ipso experimento egregie comprobatum est, vectigalium moderationem non parum eo conducere, eamque tempore conclusorum ante-

antehac foederum, atque annis quibusdam in tempus immediate subsequentibus in vtriusque foederati ditionibus commode satis huic instituto adoptatam fuisse, promisimus, atque hoc ipso promittimus et spondemus, quod vterque foederatorum, saluis Regalibus et iuribus suis circa vectigalium constitutionem et dispositionem, ad parem circiter modum et taxam atque tum temporis constituta vectigalia fuerunt, eadem dehinc in suis respectiue regnis, prouinciis, ac ditionibus, quas nunc possidet, vel in posterum possessurus est, accommodabit; adeo, vt quam moderatissima vectigalia, telonia et onera, commerciis et nauigationi vtrinque imponantur. Huic etiam adiicimus, et per expressum cauemus; quod neuter foederatorum, aut eius subditi, in sui foederati ditionibus, circa vectigalium solutionem aliter haberi, aut magis aggrauari debeant, quam coniunctissima quaeque gens peregrina, quae potissima fruitur ibidem, aut in posterum fruetur a vectigalibus immunitate. Quodsi vero contingat, certas ob causas et vrgente necessitate noua, maiora grauioraque vectigalia in alterius foederati dominiis imponenda esse, tum eo casu maius grauiusque, a foederato, aut eius subditis non exigetur, quam ipsi proprii incolae aut subditi pendunt, sub qua tamen aequalitate nullatenus intelligi debent peculiarium societatum et subditarum personarum specialia priuilegia. Vt vero omnibus liquido constare possit, quod hoc tractatu tum Sacra Regia Maiestas Sueciae, tum Celsitudo Dominorum Ordinum Generalium foederati Belgii, nihil aliud sibi proposuerint, quam obseruantiam priorum foederum, et conseruationem suorum vtrinque dominiorum, iurium, et libertatis commerciorum et nauigationis, atque vt palam pateat, id vtrinque agi et intendi, quo cum omnibus suis respectiue bonis vicinis, amicis et confoederatis firma stabilisque pax colatur, et pacta conuenta foederaque cum iis rite costanterque conseruentur, conuenit atque conclusum est, quemadmodum hisce conuenit et concluditur, quod Reges Galliae et Daniae, item Protector Angliae, Scotiae, et Hyberniae, tum etiam Elector Brandeburgicus, huic praesenti tractatui includantur, cum omnibus eorum respectiue regnis, prouinciis atque dominiis, et in comprehensas ibidem conditiones recipiantur, si includi et comprehendi velint, ac desiderent atque cum omnibus iis conditionibus, et commodis, de quibus praesenti instrumento inter confoederatos conuenit, gaudeant. 1656

Ciuitas Gedanensis comprehendatur et includatur, quemadmodum hisce comprehenditur et includitur, cum omnibus suis iuribus, et priuilegiis immunitatibus, libertatibus, et legitimis receptis consuetudinibus, salua atque integra fide, quam praedicta ciuitas Regi Poloniae debet, ita vt cesset inter Sacram Regiam Maiestatem Sueciae, et ciuitatem Gedanensem omnis hostilitas. Proinde neque altissimi praememorati Reges Galliae, Daniae, Protector Angliae, Scotiae, et Hyberniae, Electorque Brandeburgicus, neque priuata ciuitas Gedanensis, ab alterutro foederatorum vllo modo impedientur in nauigatione atque libero commerciorum vsu, in praedictis maribus et fluminibus, vt nec in regnis, prouinciis, ditionibus, vrbibus, dominiis, iuribus atque libertatibus suis, directe vel indirecte, vllum iis incommodum, vel iniuria, nunc vel in posterum ab alterutro foederatorum creabitur; sed contra vera, firma, amicitia, ac bona correspondentia mutuo et reciproce cum iis coletur.

Vt vero haec, quae supra scripta sunt, tanto firmiora maneant, ac religiosius obseruentur, quemadmodum a die huius conclusi tractatus illa religiose obseruanda fore suscepimus et promisimus, ad Sacrae Regiae Maiestatis et Celsitudinis

 Domi-

1656 Dominorum Ordinum Generalium foederati Belgii vlteriorem ratificationem, quae intra quatuor ad summum abhinc menses inuicem reddenda et commutanda erit, duo huius tractatus instrumenta eiusdem tenoris confici curauimus, quibus subscripsimus propriis manibus, eaque sigillorum nostrorum impressione roborauimus. Actum et conclusum Elbingae, die prima et vndecima Sept. anni millesimi sexcentesimi quinquagesimi sexti.

ERICVS OXENSTIERNA. (L. S.)	GODOFR. VON SELINGERLAND. (L. S.)
STENO BIELCKE. (L. S.)	FRIDERICH A DORP. (L. S.)
GVSTAVVS BANER. (L. S.)	PETRVS DE HVYBERD. (L. S.)
	IOHANNES ISBRANDS. (L. S.)

Augusti etiam Caesaris legatum hucusque detentum Comitem a Poettingen Viennam dimisit, datis ad Caesarem literis, quarum haec summa:

Serenissime et Potentissime Imperator,

Domine Frater et Consanguinee charissime etc.

Literae Regis Sueciae ad Augustum Caesarem.

Percepimus ex iis, quae Maiestas Vestra, cum per expressi sui Ablegati generosi Nobis sincere dilecti Francisci Eusebii Comitis a Poettingen, Maiestatis Vestrae Consiliarii, Camerarii et Germanici Vice-Cancellarii in Regno Bohemiae, viuam vocem, tum etiam in literis scriptis Viennae 16. Nouembr. anno proxime praeterito, Nobis vero Pragae ad Varsauiam die 5. et 15. April. nuper elapsi traditis amice ad Nos perlata voluit, placuisse Maiestati Vestrae repraesentare Nobis non modo quod antehac de die 24. Augusti superioris anni erga Nos contestata sit, se scilicet nihil magis optare, neque Reipublicae Christianae quidquam magis necessarium iudicare, quam vt exortae inter Nos et Regem Ioannem Casimirum differentiae quantocyus amicabili ratione sopiantur, sed etiam quod eadem illa pacis restaurandae cura, vel ideo apud Maiestatem Vestram postea aucta sit, quod concursum et strepitum tot tamque variorum armorum in vicinia nonnisi grauiter sentire possit: Sperasse propterea Maiestatem Vestram, fore, vt tractatus amicabiles, communi consensu Stockolmiam et postea Stetinum indicti, ad effectum perducerentur, perque eos periculum Romano Imperio et finitimis eiusdem prouinciis, ex illo bello imminens auerteretur; Nunc vero dolere, quod vel primus exardescentis belli impetus, vel aliae forte causae tractationi illi locum non dederint: Censere tamen Maiestatem Vestram, quod licet per successus Nostros, belli facies alterata sit, animum tamen nostrum a pacis consiliis non esse auersum, cum et talia semper contestati simus, et nos non fugiat, quanti totius christiani orbis intersit, ne Regnum Poloniae post tot aliunde perpessa incommoda, jam ad extremos debilitatis terminos reducatur et eneruetur: Maiestas itaque Vestra eius intuitu, atque etiam pro eo munere, quod in Republica christiana inter Reges et Principes eiusdem, Suprema Diuinitas Maiestati Vestrae summum imposuit, aliter non potuisse, quin vtrique parti operam suae interpositionis ad animos conciliandos amice offerret; prout etiam super hoc negotio desiderat non modo Nostrum responsum, sed etiam expressionem,

nem, quo loco et tempore existimaremus id negotii quam opportunissime posse suscipi. 1656

Commune Nobis antecessoribusque Nostris Regibus Sueciae, cum multis aliis Principibus et Rebuspublicis votum, desiderium et studium fuit iamdiu, vt illa inter dictos antecessores Nostros Sueciae et Poloniae Reges exorta, et vna cum sceptro Sueciae in Nos deriuata, postea que inter Nos, et Regem Ioannem Casimirum variis modis exasperata dissidia, quantocyus amicabili ratione terminarentur. Licet enim vna iniuriarum, quibus Rex Ioannes Casimirus Nos lacessiuit, Nobis vindictae causam iustissimam potuisset praebere, nedum addita plurium continuata series, et nexus earum directus in Regiae Nostrae Dignitatis derogationem, Regnique detrimentum; pacis tamen spe et amore siuimus, vt Nostri Regnique Nostri Senatores in tempore monerent Regni Poloniae Senatum, de arripienda ansa maturrimae compositionis.

Nihil vero minus respexerunt, quam salutare et pene necessarium illud consilium: quippe quod tamdiu impedimentis inuolutum deprehendimus, dum praeterita aestate vlciscendis talibus iniuriis exercitum nostrum Poloniae imminere, nosque altero velle insequi intelligerent. Nam legatio Polonica ad Nos in Sueciam superioris anni vere missa, tum demum Stockolmiam venit, cum Noster Regnique Nostri et Campi-Marschallus Comes Wittemberg iamdiu accepisset mandata aggrediendi Poloniam, et nos in procinctu essemus traiiciendi in Pomeraniam: adeo vt Nobis tum fuerit nec facultas reuocandi dictum Mareschallum, neque tum consultum subsistendi domi, neque etiam rationi consentaneum suspendere semel decretum bellum, quando in prioribus induciis nulla fuisset securitas, et Polonia binis antea tractatibus Lubecensibus Sueciam elusisset. Vtriusque ergo partis consensu tractatus amicabilis Stetinum est indictus. Discedimus ergo Nos in Pomeraniam, et legati Polonici in Borussiam. Nostro etiam nomine bini Commissarii, cum plena potestate et sufficientibus mandatis, agendi et concludendi Stetini relinquuntur. Verum ex quo Nos in Poloniam mouimus, primarius Commissariorum Polonicorum, Palatinus Lanciciensis Comes Lescinius, scriptis ad Nostrum Regnique Nostri Cancellarium Comitem Oxenstierna literis, monuit, dictum tractatum Stetini destinatum non posse ibi commode institui. Quinimo ipse Rex Ioannes Casimirus superiori aestate petiit, et in castris Nostris ad Sobotha statim obtinuit saluum conductum pro suis Commissariis, vt tractationi in Polonia se accingerent. Venerunt iidem qui in Suecia fuere, nostro saluo conductu muniti mense Septembri Varsauiam; sed re ipsa neglecta recessere iterum, alter in Lituaniam, alter vero Cracouiam ad nos: Vnde postea in Silesiam ad suum Regem concessit. Post menses aliquot iterum pro Polonicis Commissariis petuntur literae securi commeatus, et dantur etiam a Nobis: Verum dicti Polonici Commissarii non comparuerunt; neque a Rege Ioanne Casimiro, vlla iam longo tempore audita est certa mentio assumendorum tractatuum, ita vt in ante memoratum Regem, vix videatur posse quadrare, quod in Maiestatis Vestrae literis Viennae die 16. Nouembr. anni proxime elapsi, etiam in hac materia ad eundem Regem scriptis extat, scilicet, quod quemadmodum Rex Ioannes Casimirus nunquam antea, ita ne nunc quidem, inchoato hoc bello, ab amicabili compositione abhorruerit. Nam vt Commissariis Polonicis, qui Anno 1651. Lubecensi congressui interfuerunt, per literas (quod nobis ex certis documentis nunc constat) die 11. August. supra dicti anni ex castris ad Beresteczko allatas iniunctum erat, vt penetratis Suecorum Commissa-

1656 miſſariorum animis et praetenſionibus congreſſum Lubecenſem dextre diſſoluerent, idque etiam eodem ac repetito ibidem tractatu non ſine Sueciae et mediatorum ludibrio ſunt executi: Ita Rex Ioannes Caſimirus toto noſtri Regiminis tempore, etiam in mediis belli flammis, pacem quidem in lingua promptam, bellum vero in pectore mediatum habuit: vt de illo optime (de Nobis vero neſcimus quo fundamento coniiciatur) dici poſſit, animum videlicet eius non ad aſſumendum tractatum compoſitionis, ſed bellum perſequendum, et fuiſſe, et adhuc eſſe propenſiorem, atque ideo dolendum merito eſſe, quod vel primus exardeſcentis belli impetus, vel aliae forte cauſae, inprimis vero imaginaria eius in noſtrum Regnum praetenſio, vt prioribus ante duobus Lubecenſibus tractatibus, ita etiam nunc illis toties a nobis oblatis tranſigendi occaſionibus locum non dederint. Commouet merito mentem Noſtram, quod pertinacia prauorum conſiliorum cauſam dederit cum aliis tam vicinis, quam Poloniae ſubditis, tum etiam Nobis infeſtandi Poloniam, et eam eneruandi. Regna et Status alii, atque adeo ſocietates inter diuerſos Principes populoſque ſtant et firmantur cumprimis cultu et obſeruantia fidei, et conſtantia dictorum factorumque. Quando ergo Polonici ſiue Rex, ſiue Proceres vna cum Rege cenſuere tractatus pacis cauſa et communi, tam partium, quam mediatorum conſenſu decretos, et bona fide a parte Sueciae bis Lubecae inſtitutos dextre h. e. per fraudem eſſe diſſoluendos: quando fidem et iuramenti pactorumque conuentorum religionem inſuper habere, et eam pro ratione temporum, et ob vtilitatem propriam, ſine vllo ſacroſanctarum tranſactionum reſpectu, ſurſum deorſum verſare; Quando nunc vicinos inuicem ad diffidentiam, nunc vicinorum ſubditos ad defectionem concitare, pro nihilo ducere: Quando moniti tam Rex, quam Senatores, de mediis tanto malo adhibendis omnia iuſta et aequa contemnere decreuere; ſimul quoque expendere debuerunt malas artes et praua conſilia, auctoribus et conſultoribus, vt plurimum eſſe exitioſa; quodque Polonia propterea ſibi, non vero aliis imputare debeat praeſentem ſuam eamque deplorandam faciem. Eſt tamen in eius adhuc poteſtate, vt ex his malis emergere poſſit, modo bonis conſiliis, tractationibus, et ipſi fidei locus debite relinquatur. Quod vero concurſum et ſtrepitum armorum in Maieſtatis Veſtrae vicinia concernit, ſi Maieſtati Veſtrae placet, memoria repetere tempus, quo hae Maieſtatis Veſtrae literae ad Nos ſcriptae ſunt, deprehendet, maiorem et minorem Poloniam, aliaſque prouincias, vt et integram militiam quartianam, partim ſpontanea deditione, partim armis, partim etiam pactis conuentis Noſtrae protectioni et imperio iam tum ſe ſubieciſſe. Magnus quoque Moſchouiae Dux, paci tum religioſae nobiſcum inhaeſit; et Zaporouiana gens eodem tempore, pro Nobis ſtetit: adeo, vt quieſcentibus Nobis, illiſque omnibus, non poſſimus percipere, vbi et quis fuerit ille, tot tamque variorum armorum concurſus et ſtrepitus, quem Maieſtas Veſtra in ſua vicinia nonniſi grauiter ſentire potuerit. Si Rex Ioannes Caſimirus et Proceres, Nobileſque e Polonia profugi, vel non inueniſſent ſedes in Sileſia, vel ab iis nihil incommodi Noſtro ſtatui bellico in Polonia illatum fuiſſet, iamdiu nullus armorum conflictus, in Veſtrae Maieſtatis vicinia eſſet. Et illa etiam de cauſa potiti cum aliis prouinciis, tum etiam vtraque Polonia, tam per literas de die 12. Octobr. anno proxime praeterito Caſimiriae ad Gracouiam exaratas, quam viua miniſtri Noſtri ad Aulam Maieſtatis Veſtrae reſidentis voce Maieſtatis Veſtrae, amice de praedicto rerum Noſtrarum in Polonia ſtatu ſignificauimus, et ſimul innuimus, Nos fretos non modo pactis Oſnabrugenſibus, ſed recentibus etiam et mutuis officiorum plenis conteſtationibus in talium rerum conſtitutione, velle et ipſi religioſe colere, et a Maieſtate Veſtra expectare fidam, ſinceram et inno-

xiam

xiam vicinitatem. Nam ſpretis a Rege Ioanne Caſimiro aliis componendi viis, illa fuiſſet expeditiſſima ratio, et ſedandi armorum conflictum in Polonia, et auertendi a Romano Imperio finitimiſque Prouinciis pericula. Et Nobis quoque eſt relatum, Maieſtatem Veſtram ſeuere prohibuiſſe, ne vllae e Sileſia in Poloniam contra Nos a profugis Polonis fierent excurſiones: inde tamen poſtea, quorundam forte miniſtrorum conniuentia contra Nos prodierunt, et viciſſim in illa loca receptum habuerunt integra armatorum agmina: Atque tota paene officina machinationum nuper contra Nos erumpentium apud Regem Caſimirum, et reliquos Polonos in Sileſia degentes, originem habuit, vt non ſit mirum, ſi nunc ad Sileſiae fines infeſta arma concurrant et ſtrepant. Quemadmodum vero Maieſtas Veſtra laudatiſſimo inſtituto Polonos intra ſua territoria cohibere voluit et iuſſit, Nos etiam vt hoc fieret aequanimitatem Maieſtatis Veſtrae implorauimus: ita nunc nulli dubitamus, quin Maieſtas Veſtra, intellecta ex hiſce literis vlteriori et amica noſtra requiſitione, curet non modo, vt eiuſmodi turbatores quietis poſthac condigne reprimantur, ſed Noſtris etiam per Maieſtatis Veſtrae prouincias iter facientibus, liber et innoxius pateat tranſitus. Principe Chriſtiano dignum et munere, quod in Romano Imperio et Maieſtatis Veſtrae Regnis, Deus Ter Optimus Maximus eidem ſummum impoſuit, conueniens eſt, quod, vt antehac Rex Chriſtianiſſimus, et nonnullae aliae poteſtates ſummae, diſſidiis Sueciam inter et Poloniam componendis, inſudarunt, ita nunc quoque Maieſtas Veſtra, praeter peculiarem imperii, et Regnorum ſuorum curam, etiam ad vicinorum Principum Chriſtianorum diſcordiam, et cumprimis hoc bellum ſedandum, operam et ſtudium vltro offerre voluerit. Si Maieſtas Veſtra pro ſumma Sua prudentia, et procul affectibus, tempora priora et cumprimis negotia, quae circa hanc Sueco-Polonicam controuerſiam ſopiendam ventilata ſunt, velit excutere, deprehendet non per Sueciam ſtetiſſe, quominus pax dudum inter Sueciam et Poloniam ſit facta, ſed Reges Poloniae Sigiſmundum et eius Filios, vel propria animorum obſtinatione, vel inſtigatione aliorum, et quidem eorum, quorum interfuit, diſſidium hoc ali, et Sueciam eodem diſtineri, in culpa eſſe, quod media pacis aequiſſimae toties ſint reiecta, et cauſae diſſidiorum magis magiſque cumulatae, totuſque nouiſſimae compoſitionis apparatus, in ardentiſſimum hoc bellum conuerſus ſit. Audet Suecia in ſincerae ſuae intentionis et actionum probe inſtitutarum teſtimonium prouocare, non modo ad mediatorum conſcientiam, ſed etiam ad ſcriptores Polonicos ſenatorii ordinis, imo ad ipſa acta, et comitialia et congreſſuum Lubecenſium a Polonis conſignata. Itaque poſt infeliciter tentatos Lubecenſes tractatus, et binis illis vicibus inani opera fatigatos mediatores, vtrinque placuit inſtitutio tractatuum ſine arbitris, cui etiam propoſito adhuc inhaeremus, non quod diffidamus vel cauſae noſtrae, vel compertae mediatorum aequanimitati, ſed quod horum numerus fuerit antehac maior, quam hoſtiles animi in pacem per ſe propenſi opus habere videantur, quodque exemplo tractatus Oſnabrugenſis didicerimus, maximas et difficillimas controuerſias, remotis arbitris, inter ſolas partes belligerantes, in pacem tamen vtrinque pronas, poſſe componi. Quandoquidem ergo Maieſtas Veſtra adeo ſancte conteſtatur, ſe et verbis et opere ipſo velle promouere huius diſſidii et belli optatum exitum, et ipſa ex ſe facile iudicare poſſet. Quod ſi poſt vtrinque approbatum tractatum ſine mediatoribus, iterum aliorum et quidem Maieſtatis Veſtrae noua interpoſitio ſit admittenda, priores mediatores ſint adſciſcendi quodque exinde ſuſpitio poſſit oriri, quaſi vel ex interuallo locorum, vnde requirendi eſſent omnes mediatores, ambages et moras tractatui obiiciamus, vel ex numero arbitrorum aucto, augere velimus impedimenta, et ipſius rei inter 1656

1656 hostes expediendae, et modorum tot inter mediatores procedendi: Ideo speramus fore, vt Maiestas Vestra consideratis omnibus supra indigitatis circumstantiis, hanc nostram excusationem aequissimo animo ferat, idque eo magis, quod elusa a Rege Ioanne Casimiro priorum mediatorum solenni diligentique cura, et postea vtrinque approbato tractatu sine arbitris, difficillimum Nobis nunc sit, vel pristinos mediatores ad rem incertam accersere, vel illis praeteritis nouos acceptare.

Caeterum sicuti Nobis is, quem Maiestas Vestra erga Nos, tam per literas, quam per Ablegatum suum Comitem a Poettingen, contestata est amicitiae et beneuolentiae sincerum affectum; gratissimus accidit; ita eandem nunc beneuole et amice de reciproco et candido Nostro animo, in studium, cultum et obseruantiam pacis propenso certiorem reddere voluimus, commendantes ex animo Maiestatem Vestram Diuinae protectioni in multos, eosque prosperos annos. Dabantur Strasburgi Borussorum, die 24. Iunii, Anno 1656.

Maiestatis Vestrae

Bonus Frater et Consanguineus

CAROLVS GVSTAVVS.

Prussiae deinde ducem per legatos petiit vt secum colloqueretur, Marieburgi; rem magni momenti esse quam ab ipso audiret. Annuit Elector, Regio colloquio, diem quoque dixerat et locum Hollandt conuentui, si per Regem liceret. Neque mora dicta die comparauit Elector cum suorum praecipuis. Summa Conuentus fuit:

Brandeburgici cum Sueciae Rege compositio.

Elector Sueciae Regi iunctus, Polono Regi bellum inferet, copiasque suas Suecorum coniunget exercitui.

Sueciae Rex in vim gratitudinis, Electori Brandeburgico ex nunc Polonia maiori cedet, videlicet Palatinatibus quatuor, Posnaniensi, Calissiensi, Siradiensi, et Lanciciensi. Ex quibus locis Suecorum deducet praesidia, aduentantibus Brandeburgicis. Cauet praeterea, nihil sibi in dictam Prouinciam, iuris aut praetensionis vsurpare velle, sed eam, prout nunc est, dare, donare, in ius et realem possessionem Electoris tradere.

Haec in summo secreto vterque egit, quo facilius suos quisque falleret aulae ministros: ne tamen dolus deprehenderetur, publicum instrumentum componunt; Cuius hic tenor:

Instrumentum compositionis Sueciae Regis cum Brandeburgico.

Notum sit vniuersis et singulis, quorum interest, aut quomodolibet interesse potest, quod, quamuis inter Serenissimum et Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum CAROLVM GVSTAVVM, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, Magnum Principem Finlandiae, Ducem Esthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae et Vandaliae, Principem Rugiae, Dominum Ingriae et Visnariae; nec non Comitem Palatinum Rheni, et Bauariae Ducem etc. et Serenissimum Principem ac Dominum, Dominum FRIDERICVM WILHELMVM, Marchionem Brandeburgensem, Sacri Romani Imperii Archi-Camerarium, et Principem Electorem, Magdeburgi Prussiae, Iuliae, Cliuiae, Montium, Stetini Pomeraniae, Cassubiorum Vandalorumque: nec non in Silesia Crosnae et Czarnouiae Ducem, Burggrabium Norimbergensem, Principem Halberstadii et Mindae, Comitem Marcae et Rauensbergi, Dominum in Rauenstein etc. superiore mense Ianuar. 7. die, anni currentis conuentio facta sit, in qua amicitia et confidentia, quae inter Sacram Regiam Maiestatem Regnumque Sueciae, et Suam Serenitatem Electoralem, multis retro

tro annis viguit, denuo corroborata et confirmata eſt, nihilominus tamen reſpectiue altiſſime et alte memoratae Sacrae Regiae Maieſtati et Suae Serenitati Electorali vtile ac neceſſarium viſum eſt, pro ſopiendo hoc praeſenti in Regno Poloniae bello et obtinenda pace vtriuſque ſtatui et ſecuritati conueniente, praeſertim vero a parte Suae Serenitatis Electoralis pro defenſione et auertendis irruptionibus hoſtilibus in prouincias et ditiones Suae Serenitatis Electoralis vtpote quae incendio Polonico vicinae, ac proinde periculo hinc illis imminenti non parum expoſitae ſunt, ad mutuam deuinctionem propius accedere, et ad reducendam vtriuſque optatam ſecuritatem ſingulare foedus inire. 1656

Quapropter et Nos ſubſcripti ab vtraque parte Deputati plenipotentiarii vigore Noſtrorum mandatorum, ope diuina in articulos et conditiones conuenimus, et conſenſimus, quae ſequuntur:

I. Primo ſit maneatque inter Sacram Regiam Maieſtatem Eiuſque Succeſſores Regnumque Sueciae ab vna, et Suam Serenitatem Electoralem Eiuſque Poſteros et ditiones ab altera parte, firma, infucata, et ſincera amicitia et confidentia, ita vt vna pars, alterius, eiuſque terrarum, ditionum et ſubditorum emolumentum, commodum et incrementum pro virili procuret et promoueat, damna vero et iactura auertat et arceat, ſimul vero vtraque vnanimem operam adhibeat, quo infra deſcriptus prouinciarum et diſtrictuum circuitus, in tranquillum ſtatum, et adoptatam ſecuramque pacem deduci poſſit, adeoque ad hunc finem ambae partes arctius nunc foedus ineant, ac arma ſua coniungant.

II. Haec confoederatio et armorum coniunctio ſtabilis, ſolida et indiſſolubilis vigeat, inter Sacram Regiam Maieſtatem Sueciae, et Suam Serenitatem Electoralem Brandeburgenſem, vt et eorum reſpectiue regna, prouincias et ditiones, quoad inſtitutum pacis in 10. articulo indigitatum, ope et auxilio diuino, procurari et reuocari poſſit. Quodſi vero, cum vtriuſque partis in Polonico hoc bello hoſtibus praeſentibus et futuris, pacis vel tractatuum aliqua ratio obtigerit, promittit Sacra Regia Maieſtas, ſe eos nec ſine ſcitu ſuae Serenitatis Electoralis amplecti, nec in iis, quae intereſſe ſuae Serenitatis Electoralis concernunt, ſine ipſius communicatione ac voluntate concludere velle; vice verſa, promittit Sua Serenitas Electoralis cum nullis vtriuſque partis hoſtibus, huic bello ſeſe intermiſcentibus, niſi ſciente et volente Sacra Regia Maieſtate ſeparatim ſe tractare aut concludere velle. Quin potius ambae partes, omni poſſibili modo et opera, actiones ſuas bellicas, tractatus, et conſilia omnia, eo dirigant et componant, quo vtriuſque partis mutua vtilitas et commoda quaerantur et curentur; damna vero et iacturae bona fide et pro virili auertantur.

III. Quemadmodum praeſens hoc foedus contra nullos, qui ipſimet in ſaepe memorato Poloniae circuitu hoſtiliter ſeſe non ingeſſerint, initur aut dirigitur, ita (ſaluo tamen hoc foedere) aliis foederibus, amicitiis et obligationibus, nomine tenus vero paci Oſnabrugis et Monaſterii Weſtphalorum Anno 1648. cum imperio Romano concluſae, vt et perpetuis cum Magno Duce Moſchouiae pactis et amicitiae legibus nihil derogabit aut detrahet.

Confecta autem ſunt a nobis hinc inde conſtitutis et infra ſcriptis Plenipotentiariis, huius inſtrumenti duo eiuſdem tenoris exemplaria, a Sacra Regia Maieſtate et Sua Serenitate Electorali intra quatriduum, ab hac die concluſae tranſactionis, ratificanda, et vtrinque permutanda; quorum vnum nobis Sacrae

1656 Regiae Maiestatis Plenipotentiariis exhibitum, alterum nobis Suae Serenitatis Electoralis Plenipotentiariis traditum est. In quorum indubiam fidem, et maius robur, hoc manuum nostrarum subscriptione, sigillorumque nostrorum appositione communiuimus. Datum Marienburgi, die 15. Iunii, Anno 1656.

ERICVS OXENSTIERNA Axelii. (L. S.)	SIBERIVS ROSENHAN. (L. S.)	STENO BIELCKE. (L. S.)
GEORGIVS FRIDERICVS Comes in WALDECK. (L. S.)	NICOLAVS ERNESTVS de PLATEN. (L. S.)	IOANNES VLDERICVS DOBRZENSKI de DOBRZENICZ. (L. S.)

LIBRI VII. CAPVT II

SYNOPSIS

Gedanenses a Sueco premuntur. Propugnaculo capite dicto potitur Suecus. Mindam aggreditur, scribitque Gedanensibus. Respondent Gedanenses. Iterum tentantur ab Areschoto duce, sed frustra. Literae Areschoti, Gedanensiumque responsum. Electoris in castra Suedica ingressus. Casimirus Polonorum castra ordinat ac disponit ad Varsauiam. Inter Casimirum Poloniae et Carolum Sueciae Reges pugna, ad Varsauiam. Carolus fugat Poloniae Regem Varsauiaque potitur. Cracouia liberatur ab obsidione Polona. Dembinius a Suecis capitur. Wirtzius triumphat de liberata Cracouia.

Ita tunc de alieno liberaliter disponebat Sueciae Rex, ita donabat profuse, quod suum non erat. Placuit Electori maior Polonia, tanquam Marchionatui Brandeburgico, Pomeraniaeque contigua prouincia, et quae illum facile posset facere deinde Regem, tali suffultum potentia. Nihil ergo moratus, voti iam compos, vt superius in transitu innui, acceptat conditionem a Sueco oblatam, vna et Poloniam maiorem, eoque modo confictis rationibus, in Polonum Regem Hollando digrediuntur, Elector Regiomontum bellum apparaturus in proximum mensem, Sueciae vero Rex in castra Stoembockii ad Vistulae ripam, quarta a Gedanensi vrbe leuca situata. Oppugnabat tunc Stoembockius fortissimum Gedanense propugnaculum caput denominatum; nec multo post, fuso Gedanensium, qui in auxilium agonizanti aduentabat munimento, equitatu, eoque modo amputatis membris, capite paulo post potitur Suecus. Inde Gedanum versus castra promouit Carolus, ratus felicitati suae nihil imperuium esse: consederatque spectator tantae vrbis in loco amoeno Gedanum inter et Mindam medio. Mirari coepit Gedanensis vrbs, adesse ipsum Sueciae Regem ante ciuitatis moenia, quem vinctum et catenatum paulo ante sparserant Poloni. Toto hic spectator substiterat mense, admonitus tandem repetitis literis de Wittembergii proximo periculo, amator tantae vrbis discesserat, vt superius innui Varsauiam versus, dilata in commodius tempus, eius vrbis oppugnatione. Antequam tamen moueret, literas ad ciuitatem miserat. In his literis voluntates ac studia aduersus Gedanensium ciuitatem, et sua et maiorum suorum quum initio proposuisset: multa deinde contra eos quaeritur; nullo ab se maleficio tentatos eos arma sumpsisse. Mariaeburgum obsidentibus suis, instructo agmine obuiam iuisse, et obsessis hostibus opem ferre contendisse. Viarum ad Oliuam repagula, quae defensionis causa, suum ibi praesidium excitauerit, deiecisse; Vrangelio et Steinboco Ducibus, qui in eo erant, Gedanensium ditionis homines, nimia libertate, audaciaque ad quiduis faciendum promptos, ipsisque vix dicto audientes Gedanensibus, quosque in formam regiminis tolerabilem redigerent, vbique locorum obstitisse. Dirsauiensis tractus operum, munitionum aedificiorumque incendia fecisse. Vrbem Gedanum, crimi-

Gedanenses a Sueco premuntur. Munimento Gedanensi, capite dicto, potitur Carolus. Mindam aggreditur, scribitque Gedanensibus.

criminationibus atque mendaciis, de ſtrage Suedica, de morte Regis, de victoria Polonorum impleuiſſe, vt calumniarum officina paſſim audiat. Haec taliaque ſatis momenti habere, ad animum ſuum contra eos concitandum, armiſque vindicandam iniuriam. Sed quia ab vltione alienus ſit natura, ſi modo aliter, quod velit, conſequi poſſit, ideo monitos velle tres ciuitatis eorum ordines, vt maturius et ſibi, et aliis, quorum non modo huius temporis commoda, ſed etiam aeternitatis erunt, conſulant atque proſpiciant. Quemadmodum enim iuſtas et inexſuperabiles Ioannem Caſimirum expellendi, ac Regnum Poloniae inuadendi cauſas habuerit, eamque rem feliciter iam confecerit: ita nemini, qui ſub Suedicae manſuetudinis tutela conquieſcere modo velit, veniae et commendationis aditum ad ſe praecluſum eſſe debere. Id Gedanenſibus, qui Euangelicae religionis etiam habeantur, inprimis cogitandum fore: ne, dum tot commodis, quorum potiri amico ſe, ciuitas eorum poſſit, prohibiti, ingenti omnium generum calamitate mactentur, de ſe iure quaeri poſſint. Regem Sueciae hoc ſcripto ſatis apud Euangelicae Religionis poſteros excuſabilem futurum. 1656

His literis Sueciae Regis, haud mora reſpondere Gedanenſes in hunc modum. Ex eo tempore, quo in fide et clientela Poloniae Regum fuerint: etiam ſe debito obſeruantiae ſtudio Sueciae Reges ſemper coluiſſe, illorum gratiam pluris ſaepe quam ſuas vtilitates aeſtimaſſe; quare dum CAROLVS Regni Suedici ornamenta ſuſciperet, pergratum ſibi accidiſſe, quod Regio diplomate ad Gedanenſes miſſo, gratiam ſuam, more maiorum, ſtatim confirmarit, vt mercaturae, quarum ſint ſtudioſi, abſque vllo incommodo fieri, et maris Balthici nauigationes interrumpi ne ſinerentur. Sed priuſquam ex huius tam optatae rei commoditatibus, aliquis ad ciuitatem ſuam fructus emanare poſſet, triſtes eheu! ac miſerabiles nuntios veniſſe, qui clementiſſimum Regem ſuum, cui fidem obligarint, ab Carolo Rege armis impeti, Regnumque Poloniae a Suedicis exercitibus incurſari attulerint, multum innoxii ſanguinis hoc bello fundi coeptum, multas regiones cum vrbibus atque oppidis funditus exciſas, deſolataſque, ad ſuam quoque ciuitatem horum tumultuum incommoda ſtatim dimanaſſe, ſed magis ac magis quotidie permanare, quum exercitus Caroli Regis alias Clementiſſimi, violenter ea nunc inſideat, quae ditionis Gedanenſium ſint. Venerationi ſe habere Maieſtatem eius Regiam, ac proinde quam iuſta de cauſa Regi ſuo bella fecerit non inquirere aut diſcutere velle: Id enim eum, qui ſupra nos habitat, et iuſtitias iudicat, ſuo tempore facturum, ſed neque in mundo omnia tam praemortui iuris aut cognitionis eius eſſe, vt nemo ſit, ex nunc hominibus aut ex poſteris futurus, qui id nequeat arbitrari, aut diſcernere, eorum ſe iudicio belli Suedici cauſas permittere. Verum tamen, vt Regia Maieſtas videat, quam non aequam de Gedanenſium ciuitate opinionem animo praeceperit, aliqua ipſi in mentem vocanda eſſe, quibus clare perſpectis atque cognitis, neque extrema Gedanenſium ciuitati intentet, atque ipſos Gedanenſes pro fidelibus atque honeſtis viris habeat, probe ſe intelligere, quantum ciuitatis rebus Principum fauor, et Caroli imprimis gratia, afferre momenti poſſit, idcirco nunquam aut ſua temeritate, aut libidine, aut gloria eo impulſos, vt Regem irritando in contemtum adducere, aut offendere voluerint. Repudiatas eſſe, quas obtulerit Rex ipſe conditiones, quibus acceptis extra id periculum, in quo nunc verſentur, eſſe potuiſſent. Sed fidem clementiſſimo Regi ſuo, quem ordinaria electione ab ipſo quaſi Deo acceptum, legitimumque Dominum agnoſcant, ſanctiſſimo iureiurando obligatam; vt eae conditiones acciperentur pati nequiuiſſe. Eam fidem ſupra ducentos annos, quibus inſiti Poloniae Reipublicae ſint, inuiolatam ſibi exſtare, nec ſe aliam ob cauſam in hoc diſcrimen rerum adductos, quam quod maiorum honeſtiſſima exempla ſequi, recte factorum coram Deo conſcientia laetari, hominum de ſe incorrupte iudicantium aeſtimationem bonam eſſe, voluerint. His de cauſis vim illatam viribus repellere incepiſſe. Quodſi has cauſas Regia Maieſtas Sua clementiſſime perpenderit, non dubitare ſe, quin eadem arbitra atque iudice facile ſint abſoluendi. Cogitet itaque Carolus, Chriſtianum Euangelicae religioni addictum Principem ſe eſſe, neque permittat, vt ea, quo Euangelii doctrina quemlibet vere Chriſtianum praecipue hortatur, atque impellit, facere laborantes, impediri, poſſint, aut pernicies illis, excidiumque paretur. Rurſum cogitet, ſi huiuſmodi tempeſtas, qualis nunc Ioanni Caſimiro, clementiae et benignitatis probatiſſimae Principi, eiuſque Regnis ac ditionibus incubuit, in Carolum eiuſque terras ingrueret aliquando: et Senatores quidam, aut ſubiectorum, et ciuitas aliqua inexpugnabili conſtantia legitimum ſuum Principem ſectarentur, nullis fucoſis amicitiis, nullis muneribus a data fide abalienari ſe paterentur, plura etiam hoſtiliter, quam ipſi hoc ſub caſu feciſſent,

Reſpondent Gedanenſes.

1656 fecissent, facerent: annon laudare istam in subditis virtutem, et praedicabilem etiam hostibus videri velle Rex debebit? Si quid incendiorum Dirsauiae factum sit, ab suis id Praefectis militum, ac se non volentibus omnino factum esse, ac decreto suo id genus euastandi omnia seuere improbasse. In librarios, si qui calumnias aut mendacia Gedani imprimant, animaduerti ab se acriter. Elbingae, Regis-Monte, regnare morbum hunc, et scribendi quiduis scabiem, multo impunius efflorescere. Ad extremum quaeruntur Consulares ipsi, quod talem Rex impressionem de se habeat, quasi illa, quae per Ministrum suum ciuitati miserit, communiorum consiliorum collegiis, cum fide non communicauerint, fecisse enim se debitum officium, omniaque fideliter, et in vtramque partem sine discrimine proposuisse, reliquis ordinibus, et cum cura de his deliberasse, vti ordines ipsi testificari possint. De caetero maximam in Dei Optimi benignitate spem collocare, vt is Gedanensium ciuitatem gubernet, cor atque mentem tam Clementissimi Regis eorum Casimiri quam Caroli Gustaui moderetur, et vtriusque Consiliarios eo inclinet, vnde amicitia rursum confidentiaque mutuo increscat, vt, deposito tam cruento bello, pax laeta agros atque oppida reuisat. Nec sibi dubium esse de Regia Sueciae Maiestate, quin commoditatem prosperitatemque Euangelicae religionis diligenter sit curatura, ne in vltimum discrimen, his bellis abducatur. Manere itaque, excepto eo, quod fidem Poloniae datam attinet, Regi Carolo submississimos, et obsequentissimos Consulares, Scabinos, Centumuiros, tres nempe Gedanensium ciuitatis ordines. Datum Gedani 27 Maii 1656.

Iterum tentantur ab Areschoto Duce. Eodem die, quo Rex Sueciae literas ad Gedanensium ciuitatem subscripsit: Ernestus Boguslaus, Croiae et Arschotti dux, Caminensis in Pomerania Episcopus, eiusdem prope argumenti codicillos perfecerat, in quibus omnis generis argumenta coaceruat, vt Gedanensium ciuitati persuaderet, nulli vsui futuram illis cum Polono Rege, tam procul absente, *Literae Areschoti Ducis.* amicitiam, atque fidem. Czarnecii, in quo tantum fiduciae ponant, a Rege Carolo dissflatas esse dissipatasque copias, Vistulam non minus in parte supera, quam ad mare, ab Rege semper victore, nauigationibus eorum prohiberi posse, mercaturis eos terra excludere, omniaque ad vescendum et viuendum vtilia praeripere illi in manu esse. Quamuis de Polonorum auxiliis multum spargatur, eos tamen illuc magis operam impensuros, vt Poloniarum vrbes ereptas in potestatem recipiant, quam vt longinqua Prussiae, et vt ipsi vocant, haeresiarcharum plena loca iuuare, libertatem illis legesque suas, inuiolata sinere cogitent; nisi eo forte animo illis in subsidium properare sumant, vt Euangelicae puritatis hominibus excarnificatis omnia in non tolerabilem Pontificiae sectae formam redigant. Quodsi futurum est, cum animo suo expendant Gedanenses, quo colore hanc rem non huius temporis, sed aeternitatis paene prodigam, apud sacrae fidei posteros, inumbrare et defendere possint. Haec aliaque, vbi dum commemorasset, sui consilii esse subiungit, vt pace oblata contenti, tantorum discriminum nullis mortalibus auctores sint, plurimum illis in Clementia Caroli Gustaui spei residere, cui, se si dediderint, omni commoditate vitae, Euangeliique prosperitate fruituros.

Gedanensium responsum. Ernesti Boguslai literis, non minus cordate Gedanenses, quam Regiis, eodem die responderunt. Nam belli huius causam apud se nullam inueniri, neque Regem ab se laesum; si quid interim Deus Maximus, pro inscrutabili sapientia sua, in ciuitatem vlcisci destinauerit, innocentium precibus et gemitu, quae in horas et momenta paene singula fundantur, clementer auertenda se sperare. Gratiam se Ernesto de hac admonitione facere, non tamen indignum se arbitrari, vt aperiant ipsi quibus modis regimen ciuitatis suae administratum perpetuo sit. Quippe primum apud maiores suos fuisse habitum, vt veram Euangelicae Christianae doctrinam seruarent. Alterum, vt Regibus suis, velut ordinatae a Deo potestati fidem obligatam soluerent. Tertium, vt a Regno Poloniae, in cuius corpore sint insiti, non auellerentur. Quartum, vt iura, priuilegia, atque hinc ortas bene viuendi consuetudines, et libertatem pro viribus tuerentur. Postremum denique, vt mercaturis faciendis, commoditas, vitaeque praesentis prosperitas, et haberetur, et habita auctaque indies conseruaretur. Nunquam vero ita contigisse, vt postrema primis anteire sinerent, et lucrum pluris, aut breuem commoditatem quam fidem, quam honestum facerent. Non haec gloriandi causa commemorari, verum vt vitae suae, agendorumque et actorum rationem, ei redderent, quem putent bono in se animo esse. Illud tamen haudquaquam ciuitati placere, quod eam caput malorum existimet, quae Euangelici subire aut possint, aut debeant, si, quod ipsi nolunt, Casimirus denuo rerum potiatur.

Immo

1656

Immo semper hac spe fuisse Gedanenses, vt Suedicae rei administris ingens, in quo Euangelium hoc bello sit, discrimen ob oculos Boguslaus poneret. Catholicis enim Principibus tanta iniuria exacerbatis, quid non incommodi Respublica Euangelica possit capere? Nulli mortalium persuasum esse debere, quod Deo cordi sit, vt Religio per fidem Principi suo violatam incrementa sumat. Pro sua sapientia, quae quam modica sit ipsi sentiant, arbitrari, se, alia non magis re, ipsam religionem et inseri animis, et insitam crescere, quam integritate animi et pace; quam, vt Princeps pacis, Christus, largiatur, omnium linguis atque mentibus orandus sit. Ac denique, sicut ipsi Regem suum Casimirum, proceresque Poloniae Regni, vt pacem faciant, nunquam non hortari, atque etiam vehementer ab iis petere insistent; ita Principem Ernestum, qui plurimum hac in re apud Suecos polleat, nullius nisi pacis restituendae mentionem iniicere apud Carolum, bellique eius administros oportere, id se ab eo precibus maximis rogare, ac Dei tutelae saluum et incolumem eum committere. Datum Gedani 27. Maii 1656.

Redeo ad castra Suedica, quae tunc magna virium suarum confidentia intrabat Elector Brandeburgicus, albo sublimis equo, toruo compositus vultu, errantibus oculis, irarum, minarumque plenus. Dixisses Martem ipsum aduentasse, qui Iouem ad singulare prouocaret certamen, aut summo, si posset, deturbaret caelo, ita illi tunc obuia quaeque aduersa erant.

Electoris in castra Suedica ingressus.

At vero Casimirus, quo tempore Elector Suedica intrabat castra, ad Varsauiam toto Iulio subsistens, non ausus vltra progredi, fortunamque lacessere, quam satis sibi iniquam semper ante agnouerat, extructo in Vistula ponte, exercitum Polonum Lituano coniungit, quo facilius vim inferenti resistere valeret, coadunatis in vnum copiis, eoque modo traiecto Vistula fluuio, equitatum omnem cum peditatu in aduersa vrbis collocat ripa. Merebant tunc illi Polonorum sexdecim equitum, peditum quatuor, vltra Tartarorum viginti millia, quae paulo ante Szefer Kazy Aga adduxerat, reliquis Polonis in alias dilabentibus prouincias. Erant, qui ab vltima venientes paulo ante Russia, tunc post captam Varsauiam, quasi post confectum bellum, domos redibant. Coniuncti Poloni exercitus fama, velocem ad pugnam egit Sueciae Regem. Igitur tanquam inuitatus ad solennes epulas, praesto adest, primusque inuehitur in Polonorum phalanges, tanto impetu, vt parum absuerit, quin equo excussus, inter primos ordines primus non ceciderit. Sequenti deinde die cum vterque exercitus Polonorum quadraginta, Suecorum viginti octo millium in proximo stetisset, primique Tartari pugnam incepissent, Sueciae Rex toto corpore sui exercitus in Polonorum dextrum inuectus cornu, hora diei circiter nona illud in fugam egit, tum conuersus ad laeuam partem, quam tenebat Czarnecius, eandem resistere non valentem, pari celeritate aggressus, retro sed non in fugam egit. Interim turbari Polonorum ordines, desperare de victoria belli duces, remittere de feruore Tartari coeperunt, dum nulla parte perrumpere possent hostium castra, qui mos est Barbaris. Tertio deinde restauratae pugnae die, qui fuit vltima Iulii, ipsemet Polonus Rex, Czarnecii fretus felicitate ac fortitudine extra vrbem cis Vistulam progressus, Polonorum Lituanorumque denuo explicat signa, relicto peditatu ad Vistulae ripam, qui fugientes arceret, aut si necesse esset, pontem praepropere fugientibus destrueret, atque ita ex ignauis fortes efficeret Polonos pugnareque cogeret. Igitur signo dato concurritur denuo vtrinque, sed mox Lituano exercitu retrocedente, caeteri in fugam aguntur. Crurem tunc Palatinus Vilnensis, Generalis Lituanici exercitus fugiendo fregerat, caeteri vna cum Rege non obseruato fugiendi ordine, per fabricatum pontem, Varsauiam se receperunt, illaque statim deserta, vna et captiuo Benedicto Comite Oxenstierna, Lublinum versus terrore correpti habenas vertunt, haud sine exiguo hostium exultantium ludibrio.

Casimirus Polonorum castra ordinat ac disponit ad Varsauiam.

Pugna ad Varsauiam inter Carolum Sueciae, et Casimirum Poloniae, Reges.

Carolus fugat Poloniae Regem.

Ita trigesimo post die, Varsauia iterum potitus est Sueciae Rex, quam vacuam inuenit, excepto Comite Oxenstierna, cui tunc fauit vltra caeteros fortuna iuuenum amica. Eodem quoque tempore, ab obsidione Polonorum trimestri liberatur Cracouia, felicitate Wirtzii, Suecorum Colonelli, ignauia Polonorum, qui perdere sciunt, retinere, aut ablata recuperare nesciunt. Obsidionem hanc Cracouiensem procurabat MICHAEL ZEBRZYDOWSKI, actus pudore, caesi paulo ante ad Claram Tumbam Dembinii, Gubernatoris Neostadiensis. Hic enim, dum solennibus epulis vacat, et quadam incuria vigilias negligit, somno vinoque sepultus, Cracouiam in triumphum, ita vt erat e lectulo raptus, ducitur, et cum eo praecipua nobilitas, caeteris fuga, per tenebras elapsis, aut trucidatis.

Varsauiaque potitur.

Cracouia liberatur ab obsidione Polona.

Dembinius a Suecis capitur.

1656 Wirtzius triumphat de liberata Cracouiâ.

Igitur quasi vlturus iniuriam cognati, Ensifer, coadunata in vnum minoris Poloniae nobilitate, et iam recuperata Lanckorona tumidus, Cracouiam obsederat, spe certissima fretus, terrore sui breui in obsequium Polonorum ruere Cracouiam. Sed contra accidit, facta siquidem Wirtzius eruptione, haud mora palantes Polonos, in fugam vertit, eoque modo liberata secundo iam ciuitate de Polonis triumphauit.

LIBRI VII. CAPVT III

SYNOPSIS

Sueciae Rex tractatus pacis offert Polono Regi. Quid ad haec Casimirus. Eiusdem in maiorem Poloniam profectio. Comitis Wrzeszowicz caedes. Brandeburgicus miles Varsauiam diripit. Rex Sueciae cum Brandeburgico in Prussiam reuertitur. Czarnecius Suecos profligat ad Lipie pagum. Calissium oppugnatur et expugnatur a Polonis. Choinicia deditur. Princeps Anhaltinus regiae mensae assidet. Gonsieuius Suecos ac electorales profligat in Prussia. Caesorum ac captiuorum numerus. Dux Radiuilus capitur ac dimittitur. Gonsieuius cum Electore dissimulat. Sueciae Rex tertio cum Electore componit. Generalis Koenigsmarck captiuitas et eius in Germania gesta. Comitis Wrzesowicz caedes et mors. Occisorum numerus ex parte Suecorum. Ex parte Electoris Brandeburgici.

Polono Regi offert Pacis tractatus Sueciae Rex. Quid ad haec Casimirus? Eiusdem Maiorem in Poloniam profectio. Comitis Wrzeszowicz caedes. Brandeburgicus miles Varsauiam diripit.

Redeo ad Sueciae Regem, Varsauiae furentem, ob non inuentum Wittemberg, quem haud mora, per delegatos Lublinum, libertati restitui petit, pacemque offert Polono Regi, si tractatus sine mediatoribus instituerentur. Responsum haud mora a Polono Rege: tractatus pacis sine mediatoribus declaratis institui non posse. His enim tractatibus eludebat Polonos Sueciae Rex. Nec Poloni flecti poterant, vt pacem ferrent, qualis proponebatur. Interim dum tempus teritur per legatos, Polonus Rex Lublino in maiorem mouet Poloniam, Calissium versus, quod toto trimestri obsidebant Poloni, caesa ex improuiso, legione Comitis Wrzesowitz, vltimis Augusti diebus, qui in auxilium Calissiensi properabat propugnaculo. Interim attulerant exploratores Polono Regi, reuerti in Borussiam Sueciae Regem, vna cum Brandeburgico, cuius miles foedum in modum Varsauiam ante spoliauerat, diripueratque ciuium domos, nec Regio pepercit Palatio, cuius praecipuas picturas, tabellasque caelati operis, secum abduxit in Borussiam, velut spolia. Etenim postquam vacuam hominibus, vt superius innui, Varsauiam ingressus est Sueciae Rex, vna cum Brandeburgico, iratus ciuibus absentibus, seu potius Wittembergum in ea vrbe amissum animo recogitans, vtrique victori militi Suedico et Brandeburgico, in spolium eandem dederat. Captam memorans vrbem, quae multo Suedico constitit sanguine. Varsauia deinde Cracouiam properabat, relicto, ad fluuium Vistulam, Electore Brandeburgico, verum certior in itinere redditus, de minoris Poloniae nobilium fuga, Cracouiaeque liberatione, iterum Radomia Varsauiam reuersus, paulo post, consilio bellico cum Brandeburgico habito, in Prussiam vterque abiit. Quare autem victoriam tunc continuare noluerit, aut non potuerit, Sueciae Rex, mihi incompertum est. Sunt, qui credant, consilio Brandeburgici factum, qui vltra progredi noluit cum suo exercitu, caussatus viarum molestias, itinerumque difficultates, instantem autumnum, periculorum quoque aiebat instare fugitiuis Polonis, quos in vltimam vsque sequi Russiam cum toto exercitu extremae dementiae esset. Alii incognitis pestiferisque morbis languentem vtriusque caussabant exercitum. Crediderim ego Tartarorum in Borussiam irruptionem, vtrique terrori fuisse, eaque de caussa rediisse. Quidquid fuit caussae, cur vterque redierit, Polono certe Regi gratissimus Suecorum in Borussiam reditus fuit. Hinc enim liberior per absentiam vtriusque, dispersas Polonorum, iterum reuocabat legiones. Igitur quatuor Praetorianorum legiones, quinque auxiliariorum Tartarorum millia, Czarnecio Kiiouiensi tunc tradit Castellano, qui Suecos Vistulae transitu prohiberet. Et hic quidem Suecis ad Lipie adeo improuisus aduenit, vt obuia duorum millia statim primo impetu trucidata sint, captus iam tertio Forgellius vna cum reliquis spoliis Tartaris cessit. Czarnecium medio Septem-

Rex Sueciae cum Brandeburgico reuertuntur in Prussiam.

Czarnecius Suecos profligat ad Lipie pagum.

Septembri mense sequutus est in Ducalem Prussiam VINCENTIVS CORVINVS GONSIEWSKI, magni Ducatus Lituaniae Generalis, tumultuarias Lituanorum cateruas, duplicemque sociorum Tartarorum numerum ducens. Hunc paulo post subsequutus Rex, Lublino Calissium diuerterat, quod fortiter oppugnabat Veiherius Marieburgensis Palatinus, vna cum Iacobo Rozrarzeuio Inoulaclauiensi Palatino. Diu restitit Palatinis Calissium, donec aduentu Poloni Regis perculsi praesidiarii, certi quoque de Sueciae Regis in Borussiam reditu, dederunt in manus regias, ciuitatem; salua vita pignoribusque suis. Calissia in hunc modum recuperata, Choiniciam cum exercitu ventum est, vbi Anhaltinus Princeps ex Pomerania adueniens, insperate sese receperat. Defendebant ciuitatem sub auspiciis Principis sexcenti Suecorum, donec iussu Anhaltini redderetur aduentanti Polono Regi, cuius vires, furentiumque Polonorum audaciam experiri noluit Princeps. Polonus Rex vbi Choiniciae deditionem audit, Clementi responso Principi Suecorumque praesidio incolumitatem, et ad Sueciae Regem liberum pollicetur transitum. Colloquutus paulo post ipsi Anhaltino Principi, eundem mensae quoque suae adhibuit, comiterque habitum, iterum in Pomeraniam dimisit, ratus fama dediti, benigneque excepti Principis apud Suecos vulgata, alios ad deditionem pari clementia adduci posse. Sed vana Polono Regi in clementia spes, vt in tempore memorabo. 1656 Calissium a Polonis oppugnatur et expugnatur. Choinicia deditur. Princeps Anhaltinus mensae Regiae assidet.

Eodem mense, octaua videlicet Octobris, diei hora circiter octaua, Suecorum exercitus iunctus Brandeburgico, et nobilitate Prussiae, copiisque Boguslai Ducis Radiuili, fusus et profligatus est ab exercitu Lituano, Tartarisque sociis, in villa Ducali Prostki nominata ad ipsos fines Prussiae gloria deleti exercitus penes GONSIEVIVM mansit, praeda penes Tartaros, quae satis numerosa erat. Deletae tunc illo praelio Suecorum legiones praecipuae sex. Israelis Generalis Maioris, Peterii, Taubii, Ammersteini, duorum fratrum Engell. Totidem caesae sunt legiones Brandeburgicae Electoris ipsius Generalis Waldeck, Ducis Wismariensis, Brunelli, Canabergii, Generalis Walrath. Similiter duae legiones nobilitatis Prussiae, totidemque Boguslai Radiuili. Ipse captus a Tartaris, mox a Lituanis ereptus, Gonsieuii Radiuilique fratris beneficio, saluus et incolumis Regiomontum deinde euasit. Capta tunc octuaginta in vniuersum signa, duo item Generales, Israel et Canneberg. Actum tunc procul dubio fuisset de Electoris toto exercitu, ipsaque vrbe Regiomontana, si Gonsieuius victricia Lituanorum Tartarorumque signa, Ducali statim intulisset Borussiae. Tantus etenim tunc Borussorum animos occupauerat pauor, vt plerique nobilium, deserto Electore Brandeburgico, Regis Poloni voluerint adorare maiestatem. Sed tergiuersari primum, mox retrocedere, simulare reditum, Tartaros dimittere, de vxore, liberisque tunc Regiomontana in vrbe degentibus sollicitare Electorem, ad extremum trium mensium cum Brandeburgico pacisci inducias, sine Regis, Senatusque consilio, priuata auctoritate, quis crederet? ausus est Gonsieuius. Nec hoc satis, paucis paulo post verbis, illisque ambiguis, salutato Poloniae Rege, abiit in Lituaniam cum suo exercitu, specie obsidendi Birzam, defuncti Ducis Radiuili nobile domicilium, quam ad extremum sub sequentis anni initio per deditionem ceperat. Interim per eius absentiam liberior Brandeburgicus lapsis suis consulere coepit rebus. Neque mora, habito cum Sueciae Rege Hollandi colloquio; renouare foedus, vnire vires, opponere arma, quaerere socios, conscribere milites, quaeri coram plerisque Europae Principibus, de Poloni Regis iniuria, de barbarorum inuasione, de Polonorum crudelitate, de Borussiae ruina. Gonsieuius Suecos et Electorales profligat in Prussia. Caesorum et captiuorum numerus. Dux Radiuilus capitur et dimittitur. Gonsieuius cum Electore dissimulat.

Referam nouum iterum Sueci Regis, cum Brandeburgico initum foedus, cuius hic tenor: Sueciae Rex componit tertio cum Electore.

Nos Fridericus Wilhelmus, Dei gratia Marchio Brandeburgensis (tot. tit.) significamus omnibus et singulis, quorum scire hoc interest, quod cum ad Tractatum cum Serenissimo et Potentissimo Principe, Domino Carolo Gustauo Suecorum (tot. tit.) Domino Cognato, Fratre et Foederato Nostro Colendissimo, Plenipotentiarios Nostros Commissarios constituerimus, eosque sufficientibus mandatis instruxerimus, Illi cum Sacrae Regiae Maiestatis Plenipotentiariis Commissariis congressi, in sequentia Pacta, quorum capita omnia, et singula hic inserta sunt, atque hic sequuntur, consenserint.

Notum testatumque sit vniuersis et singulis quorum interest, aut quomodolibet interesse potest, quod, cum post confecta inter Serenissimum et Potentissimum

1656 tiſſimum Principem ac Dominum, Dominum Carolum Guſtauum Dei Gratia Suecorum (tot. tit.) et Sereniſſimum Principem ac Dominum, Dominum Fridericum Wilhelmum, Dei Gratia Marchionem Brandeburgenſem (tot. tit.) Pacta non modo feudalia, quibus Regiomonti die 7. Ianuar. Styl. vet. hoc anno initis, Serenitas Sua Electoralis pro ſe et ſuis legitimis Succeſſoribus promiſit, ſe velle Ducatum Boruſſiae et Principatum Warmiae a Sacra Regia Maieſtate et Regno Sueciae in feudum recognoſcere, ſed inſuper etiam certi cuiuſdam foederis Mariaeburgi, die 15. Iun. Styl. vet. hoc etiam anno concluſi, vtrinque et a Regia, et Elect. parte, belli paciſque actionibus ſingularia et egregia admodum conſtantis et ſincerae amicitiae experimenta, et documenta edita, et Sacra Regia Maieſtas Sueciae, Serenitaſque Sua Electoralis hoc tempore inuicem conteſtatae ſint, publicae cumprimis rei fore proficuum, atque propterea vtrique nunc cordi, firmiterque propoſitum eſſe, vt eadem mutua amicitia, indiſſolubili foedere deuincta, in Sacrae Regiae Maieſtatis et Seren. Suae Elect. haeredes et ſucceſſores propagetur, et perpetuetur, ſimul vero Seren. Sua Elect. propoſuerit, et a S. Reg. Maieſt. peculiariter contenderit, vt ſupra dicta pacta feudalia die 7. Ian. Regiſmonti concluſa, amplius nullam vim et vigorem habeant, ſed penitus aboleantur, ipſique Ducatus Boruſſiae, et principatus Warmiae, non ſint feudum Sac. Reg. Maieſtatis, et eius ſucceſſorum Regum et Regni Sueciae; in locum tamen ſaepe nominatorum pactorum feudalium, mutuum, arctiſſimum, perpetuumque foedus vtrinque ineatur: Et Sacr. Reg. Maieſt. conſideratis diligenter non modo propinqui ſibi ſanguine, et foederati, optimaque de ſe et communi cauſa meriti Principis intentione, et publico bono deditis conſiliis, et actionibus bellicis et ciuilibus, ſed etiam vtilitatibus et emolumentis, quae et praeſenti rei communis ſtatui firmando, et poſteritati recte conſulendae inde emergere poterunt, ſi ſcilicet Seren. Sua Elect. ob ſupra dicta omnia, Princeps ſummus et ſupremus, quoad Ducatum Boruſſiae et Principatum Warmiae ſit, et arctiſſimo propterea foedere cum Sac. Reg. Maieſt. et eiuſdem Succeſſoribus Regibus et Regno Sueciae iungatur, animo ideo promptiſſimo expreſſura, ſpeciale quoddam amicitiae teſtimonium, quo Seren. Suam Elect. eiuſque inclytam ſtirpem complectitur, et ſibi eam magis magiſque deuincire nunc cupit, in abolitionem ſaepe dictorum pactorum feudalium, et ſurrogationem arctiſſimi et perpetui foederis condeſcendit, inque eum finem vtrinque poſtea eo vſque collimatum fuit, dum nuperrimis diebus conficiendae huius rei cauſa Sac. Reg. Maieſt. Nos plenipotentia debita et ſufficientibus mandatis inſtructus, me videlicet Regiae Suae Maieſt. ſupremum cubicularium, et cohortium praetoriarum Colonellum Chriſtophorum Schlippenbach, Comitem in Scheſuede L. B. in Liuſala, Dominum in Salingen, et me Reg. Suae Maieſt. Conſiliarium Aulicum, et Praeſidem Ducatuum Bremenſis et Verdenſis, Mathiam Biorenclau Haereditarium in Elmenhoff, Wanneſtadt, et Tislinge; vt et me Regiae Suae Maieſt. Conſiliarium, et ad Aulam Seren. Suae Elect. Reſidentem Bartholomaeum Wolſsberg, Haereditarium in Engenaas; Seren. vero Sua Elect. Nos quoque debita plenipotentia et ſufficientibus mandatis inſtructos, me videlicet Seren. Suae Elect. Conſiliarium ſtatus intimum, et negotiorum feudalium Directorem, nec non Sereniſſimae Electricis ſupremum Aulae Praefectum et Capitaneum in Oranienburg, Othonem L. B. de Schwerin, Dominum in Landsberg, Oldewichshagen, nec non Electoratus Brandeburgenſis, Haereditarium Camerarium; vt et me Fridericum de Iehna, Seren. Suae Elect. Conſiliarium ſtatus intimum, inuicem congredi et ſupradictum negotium inter Nos ventilare, tractare, et demum concludere iuſſerint: Noſque deinde vigore ſupra dictorum Procuratoriorum, et acceptorum

rum mandatorum, habitis vltro citroque conferentiis, in ſequentes vtrinque conditiones, mutuo et vnanimi conſenſu iuerimus. 1656

I. Quemadmodum itaque vigore pactorum Regiomontanorum de 7. Ian. ſtyl. vet. huius anni initorum, Ducatus Boruſſiae, et principatus Warmiae dicto die in perpetuum a Regno Poloniae ſeparabatur, ita hoc ipſo, et vigore horum pactorum in aeternum quoque ſeparatus ſit et maneat; adeo, vt neque Seren. Sua Elect. neque ipſius Succeſſores, Ducatum Boruſſiae et Principatum Warmiae, vlla ratione Regno Poloniae, aut eiuſdem vaſallagio et dependentiae in poſterum obſtringere, ſed potius omnibus viribus reniti debeant, ne vnquam ad eandem, vel ſimilem coniunctionem cum Polonia, vel quocunque alio Regno vel Republica reducantur et veniant.

II. Quem in finem Sacra Regia Maieſtas Sueciae pro ſe et Succeſſoribus ſuis Regiis et Regno Sueciae, nunc et in perpetuum pacta feudalia, quae inter Sacram Regiam Maieſtatem et Regnum Sueciae ab vna, et Seren. Suam Elect. ab altera parte Regiomonti die 7. Ianuar. huius 1656. anni erecta fuerant, et in quibus, praeter alia, Seren. Sua Elect. quoque promiſerat, ſe velle praedictum Ducatum Boruſſiae, et Principatum Warmiae, a Sacra Regia Maieſtate, eiuſque Succeſſoribus Regibus, et Regno Sueciae in feudum recognoſcere, cum omnibus aliis Regiomonti die 7. Ianuar. praeterea initis conuentionibus, et ſubſecuta declaratione Mariaeburgenſi, die 15. Iun. ſtyl. vet. huius anni, hoc ipſo cum omnibus et ſingulis ſuis verbis, clauſulis, et articulis inibi comprehenſis, irrita et nulla pronuntiat, omnemque ipſis vim, vigorem, et effectum hoc ipſo, et virtute huius pacti penitus et in aeternum detrahit, ipſaque dictorum pactorum originalia, cum retradi non potuerint, hoc ipſo pro retraditis, vtrinque ſciſſis, et in cineres redactis habentur, atque in aeternum habebuntur, adeo, vt pacta haec abolita contra Seren. Suam Elect. et eius ex legitimo matrimonio deſcendentes Succeſſores maſculos in poſterum nulla penitus ratione alligari, vel Sacra Regia Maieſtas eiuſque Succeſſores Reges Regnumque Sueciae, illis vti poſſint, vel debeant.

III. Quod Deus itaque Ter Optimus Maximus felix fauſtumque eſſe iubeat, ab hac die et in perpetuum, Sereniſſimus Princeps ac Dominus, Dominus FRIDERICVS WILHELMVS, Dei Gratia Marchio Brandeburgenſis (tot. tit.) et eiuſdem ex legitimo matrimonio deſcendentes Succeſſores maſculi, omnes et ſinguli continuata ſerie, ratione Ducatus Boruſſiae, et Principatus Warmiae, ſint et maneant Principes Summi et Suuereni, iiſque iuribus, quibus Principes ſummi et independenti poteſtate pollentes gaudent, vel merito gaudere debent, poſthac gaudeant, vtantur et fruantur.

IV. Adhaec, vt de ſtabili et ſincera amicitia plane nullum ſuperſit dubium, non modo coniunctio iſta armorum, quae die 15. Iunii, anni iam currentis Mariaeburgi eſt inita (quatenus hiſce vt et nunc confectis ſecretis pactis, ipſique adeo ſuuerenitati, ſeu ſummae poteſtati non eſt contraria) virtute huius articuli repetita eſt, et priorem ſuum vigorem obtineat, ſed inſuper etiam loco abrogatae feudalis illius obligationis, quae antehac inter Sacr. Reg. Maieſt. et Seren. Suam Elect. interceſſit, Seren. Sua Elect. et eiuſdem ex linea Ser. Suae Elect. deſcendente maſcula legitimi Succeſſores, ab hac die, quoad ſupradictum Ducatum Boruſſiae, et Principatum Warmiae, abſoluti, ſuuereni, independen-

1656 tesque Principes, et arctissimo quodam foedere, et ratione euentualis illius successionis, quae infra artic. 13. comprehenditur, Sacrae Reg. Maiest. et eiusdem Successoribus, et Regno Sueciae, perpetuo et inuiolabiliter coniuncti, et inuicem obligati maneant, adeo quidem, vt inter Sac. Reg. Maiest. et eiusdem Successores Reges, et Regnum Sueciae, et Seren. Suam Elect. et eiusdem descendentes legitimos Successores, absolutos et suuerenos Duces Borussiae, et Principes Warmiae, foedus et vera amicitia conclusa et stabilita sit.

V. Sit itaque ab hac die inter Sac. Reg. Maiest. et eiusdem Successores Reges et Regnum Sueciae vna; et inter Seren. Suam Elect. et eius ex legitimo matrimonio descendentes Successores masculos, ab altera parte, firmum, indissolubile et perpetuum foedus, mutua fides, vt et constans atque sincera amicitia, eaque serio semper seruetur, et inuiolabiliter conseruetur, ita, vt pars altera alterius, et vtriusque terrarum, ditionum, et subditorum, tanquam propriorum, commoda, vtilitatem, honorem, et augmenta, quaerat, et promoueat.

VI. Vigore eiusmodi perpetui foederis, nulla pacta, aut foedera, quae hactenus vtrinque cum aliis confecta fuerunt, vim vllam obtineant, (quatenus huic foederi et commodo, ac bono vtrorumque contrahentium aduersantur, neque vlla posthac pacta aut tractatus in praeiudicium et detrimentum huius pacti, habeantur aut concludantur. Atque ideo Sac. Reg. Maiest. et Seren. Sua Elect. pro se, et suis respectiue successoribus, regnis, prouinciis, et ditionibus, ad hoc se mutuo nunc obstringunt, quod in futuro tractatu, cum Rege et Republica Poloniae, magnique Ducatus Lituaniae, adipiscantur satisfactionem, quae instrumenti secreti artic. I. expressa est. Deinde, vt Seren. Sua Elect. et eiusdem ex linea Seren. Suae Electoralis descendentes masculi legitimi successores, non modo Ducatum Borussiae, sed etiam Principatum Warmiae, cum omnibus eorum pertinentiis, et iuribus, cumprimis vero absoluta potestate et suuerenitate, tuto ac perpetuo habeant, et possideant. Si itaque, Deo ita dirigente, motus et bellum praesens Polonicum, componi et sopiri debet, neutra pars vllum de pace facienda tractatum, vel quodcunque cum hoste pactum, nedum ipsam pacem cum eodem hoste initura et conclusura est, nisi altera consenserit, et vtrique parti ex praescripto huius articuli, vt et articulorum primi et secundi in instrumento secreto satisfactum sit, omnesque et singulae prouinciae et iura, tam vni, quam alteri parti hoc bello, et per futurum cum Rege et Republica Poloniae, magnique Ducatus Lituaniae tractatum, acquisita et acquirenda, communi pacis instrumento debite includantur, et inprimis, vt Seren. Sua Elect. saepius dictam absolutam potestatem, et suuerenitatem saluam et integram, absque vllo damno, detrimento, vel incommodo retineat, et tum vigore etiam eiusdem instrumenti, Rex et Respublica Poloniae, magnique Ducatus Lituaniae, iuri et praetensioni, quam tum in prouincias instrumenti secreti artic. I. specificatas, et Sac. Regiae Mai. eiusque Successoribus Regibus et Regno Sueciae in satisfactionem dandas et tradendas, tum in Seren. Suae Elect. Ducatum Borussiae et Principatum Warmiae hactenus habuere, firmiter et sufficienter renuncient, renunciatumque sit.

Confecta vero horum pactorum bina eiusdem tenoris exemplaria, hac ipsa die inter vtrinque constitutos, et supranominatos Plenipotentiarios Commissarios, sunt extradita; a Sacra Reg. Maiest. Sueciae, et Seren. Sua Elect. Brandeburgica intra quatuordecim dies a dato conclusae et subscriptae huius trans-

tranſactionis ratificanda, et hinc inde quoque permutanda. In ſupra ſcriptorum omnium et ſingulorum certam et indubiam fidem, maiuſque robur, hoc ipſum inſtrumentum, manuum noſtrarum ſubſcriptione, ſigillorumque noſtrorum appoſitione roborauimus. Actum in Arce Labiauienſi die 10. Nouemb. ſtylo vet. Anno 1656. 1656

CHRISTOPHORVS CAROLVS SCHLIPPENBACH. (L. S.)

OTHO L. B. A SCHWERIN. (L. S.)

MATHIAS BIORENKLOW. (L. S.)

FRIDERICVS DE IEHNA. (L. S.)

BARTHOLOMAEVS WOLFSBERG. (L. S.)

Nos itaque FRIDERICVS WILHELMVS (tot. tit.) ſpondemus atque promittimus, tam noſtro quam ſucceſſorum et deſcendentium Noſtrorum nomine, vniuerſa et ſingula capita, pactis ſupraſcriptis comprehenſa, bona fide nos approbare, confirmare, et ratihabere, prout eadem etiam praeſentibus nunc approbamus, confirmamus et ratihabemus, promittentes verbo Electorali, Nos non modo dictis pactis poſthaec conſtanter inhaeſuros, curaturoſque, vt omnia et ſingula pactorum capita, quae a Noſtra parte promiſſa ſunt, rite et religioſe obſeruentur, ſed etiam impedituros, ne a quoquam violentur. In quorum fidem et maius robur, hoc inſtrumentum manu Noſtra ſubſcriptum, ſigillo inſuper Noſtro Electorali muniri iuſſimus.

Dabantur in Arce Labauienſi die 23. Nouemb. ſtyl. vet. Anno 1656.

FRIDERICVS WILHELMVS
Elector.

Haec ſumma compoſitionis Sueci Regis cum Brandeburgico.

Auxit vtriuſque quaeſtus, captus tunc a Gedanenſibus Generalis KÖNIGSMARCK Suecorum primum in terris numen, ipſique Regi proximus. Rem altius repeto de Generalis Königſmark captiuitate, cuius infortunio, vti Suecia vehementius indoluit, ita vicina Germania congratulata eſt. Nobilem hic praedonem in Germania egerat, quamdiu per bellum licuit. Bello vbi pax Oſnabrugenſis ſubſequuta eſt, ingentes coaceruatos in Germania theſauros in Pomeraniam deuehit, neque ibi diu quiete frui volens, Suecis auctor eſt, Bremenſem inuadere Epiſcopatum, cauſa in ſpeciem iuſti belli obtenta, quae nulla fuit, neque Sueci ſui Generalis aſpernati ſunt conſilium. Igitur Bremam obſident, fruſtra obiicientibus Bremenſibus iniuſtum bellum, inuocantibus ſuppetias Caeſaris, cui tunc per pacem non licebat liberam Germaniae iuuare ciuitatem. Igitur ad extremum redacta Brema, Suecorum admittit patrocinium, verius dixerim Königſmarckii iugum. Hic enim, quaſi viribus opibuſque ſuis expugnaſſet vrbem, mercari principatum Bremenſem a Suecis coepit, ac paulo poſt, datis quinque millionibus auri, nouo electo Sueciae Regi Carolo, in vim pignoris, tantae mutuatae ſummae, obtinet principatum iure pignoris. Tunc igitur primum beatitudinem ſuam agnoſcere coepit Königſmarckius, priuatamque Principis inſtituere vitam, procul a bello et a negotiis Regni Sueciae. Variis argumentis conabatur perſuadere homini tunc vmbratico, Carolus militarem vitam, ſed fruſtra, donec vicino periculo Sueci Regis excitus ſenex, ratus actum eſſe de Bremenſi ſumma, vbi cecidiſſet Carolus, et in eo Suecorum fortuna, impoſitis quinque nauigiis Scotorum ſexcentis in Pruſſiam nauigat. Cum ecce ad Helam (infernalem Germani denominant locum) haud procul Gedano conſiſtens tribus continuis diebus, aduerſo impulſus

Generalis Königſmarck captiuitas, et eius in Germania geſta.

1656 pulsus vento, haeret in anchoris. Interim Gedanenses de Königsmarckii per exploratores aduentu certiores facti, mittunt armatas naues, quae eius recognoscerent vires. Vix in conspectum venerant Gedanensium nauigia, cum ecce sublato in coelum clamore Scoti Gedanensibus se dedunt, pacti vitam et libertatem. Königsmarck vbi Scotorum audit defectionem, nauclero imperat, amputatis anchoris, vela in altum daret, negat ille contrario vento, alibi terrarum ire posse quam Gedanum. Hinc furibundus Königsmarck, nudum stringit ensem dirigitque in naucleri caput, nisi paruerit, ille, in desperationem iam prolapsus, solutis anchoris adhuc vehementiori propellente vento, recta Gedanum nauigat, admotusque Gedanensium paulo post nauigiis, ab iisdem circumuentus capitur; Gedanumque in triumphum ducitur, triumphator Germaniae, Ansiaticarumque ciuitatum terror non postremus. Haec tunc in Prussia acta meminimus.

Nec in maiori Polonia per ea tempora otiabatur, Palatinus Podlachiae Comes de Bnin Opalinski, vna cum Grudzinio Palatino itidem Calissiensi. Etenim postquam ex vi pactorum cum Brandeburgico conclusorum, Suecorum Generalis Burchardus Müller, Electoris Generali DÖRFLINGIO, cessisset Posnania, atque adeo maiori Polonia, IOANNES Comes WRZESOWICZ, Patria Bohemus, Generalis tunc apud Suecos vigiliarum praefectus, grauissime paulo ante in conductione [83] salisfodinarum Wielicensium, a Ioanne Casimiro, Poloniae Rege, laesus, legionis hic suae in oculis nouorum hospitum laudem captans, quo aliquid mereretur de Electore, auxilium dare tentabat iam iam cadenti in manus Polonorum Calissiae. Igitur progredienti absque ordine comiti, superuenit media nocte Grudzinius, Palatinus Calissiensis, dispositosque ac nihil tale metuentes Suecos, in mediis inuentos syluis capit, captosque trucidat. Comes ipse per tenebras tunc elapsus, paulo post a rusticis agnitus, crudelissime fustibus peremptus est. Cecidere tunc in illis syluis ex parte Suecorum praecipui, supremus Comitis Vicarius LANGENAR, Summi excubiarum praefecti PETER, IOANNES OTHO de WALH, HEIDER, sub legione Ducis Saxoniae, equitum praefecti MORITZ, FRIDRICH GROS, TEICH, sub legione tribuni militum de Walch, equitum praefectus WEINLAND, sub legione Nachtigalli, CASPAR FRVCHLANDT, Auditor Posnaniensis.

Comitis Wrzesowicz caedes et mors. Occisorum ex parte Suecorum numerus.

Ex parte Electoris Brandeburgici.

Ex parte Electoris Brandeburgici ANDREAS PAVLI, Supremus vigiliarum praefectus legionis Phulianae, PETER SAX, equitum praefectus legionis Generalis Dorflingii. Baro de SCHWENDE, equitum praefectus legionis comitis iunioris de Wilgenstein, equitum praefectus BRETLAR, sub legione tribuni militum de Zastroum. Centurio locumtenens generalis excubiarum praefecti de Kanneberg. Commissarius GODFRID WEITER. Accidit haec Suecorum Electorisque clades in maiori Polonia die XXVIII. Augusti.

83) Auctor loco *conductione* dixit *arenda*, quod verbum in Polonia vsitatissimum, licet non Latinum atque adeo barbarum. Sic Rudauscius loco summus excubiarum praefectus scripsit, *Maior*, quod verbum tantum cum ad summam, tum ad comparationem ponitur aetatis a Latinis, vt, *maiores natu honorare*, *natu maior*. Sed quod peius, idem in sequentibus dixit *Rittmeister*, loco, equitum praefectus. *Colonellus* fere semper ponitur, vbi tribunus militum, vel legionis moderator, et *generalis Maior*, vbi generalis excubiarum praefectus, dici debuisset. *In succursum* mittere, pro in auxilium, *fortalitium* loco propugnaculum, et multa alia barbara scripsit auctor, quae omnia me obliterasse hoc consilio annoto, vt iuuentus Polona euadat tempore latinior.

LIBRI

LIBRI VII. CAPVT IV

SYNOPSIS

Regis Poloniae Gedanum aduentus et solennitas. Propositiones Poloni Regis Gedanensibus factae. Eorundem responsum. Polonus miles missionem a Rege petit et impetrat. Sueciae Rex Polonorum ad Gedanum occupat castra. Polonos abeuntes persequitur. Reginae Poloniarum insidias struit. Choiniciam iterum occupat. Mittitur Vrangelius ad Reginam cum literis passus. Eius responsum, Vrangelio abeunti mille aurei a Regina donati. Regina Polonum militem sistere conatur. Czarnecii consilium Reginae suggestum. Eiusdem exprobratio belli ducibus et in Potocium inuectiua. Responsum Potocii. Czarnecii stratagema. Potocii discessus. Czarnecius Reginam primo Calissium, mox Czenstochouiam deducit. Regem Polonum Gedano liberat. Casimiri Czenstochouiam aduentus, ibidemque consilium. Rumor de Ragocio Poloniam ingrediente. Lubomierscius Cracouiensem soluit obsidionem. Varii de Lubomierscio sermones et quaerelae. Confoederatio nobilitatis Polonae.

Tribus simul victoriis auctus tunc Polonus Rex, meliora sperare coepit, iamque ad fines Prussiae consistens, crebris Gedanensium euocatus literis, Gedanum suorum promouet ordines, vertente iam in asperiorem autumnum anno. Ac paulo post, nempe V. Nouemb. Gedanum ingreditur; relicto exercitu duabus ab vrbe leucis, ne nimium grauis ciuibus videretur Regis sui aduentus, tantopere desideratus. Venienti obuiam effudit se ciuitas, laetaque excepit, qualiter per tempus licuit, magnum hospitem, eundemque et Dominum. Digna profecto vrbs, quae caeteris in fidelitatis eat exemplum. 1656 Regis Poloni Gedanum aduentus et solennitas.

Ingrediebatur tunc Polonus Rex reginam Balthici maris ciuitatem hoc ordine. Stabant legionariorum, quos Gedanum eduxerat, sexcenti, his iungebantur in sexaginta vexilla dispositi ciues, praecedebant consules, quos deinde Polona numerosa subsequebatur Nobilitas, Nobilitatem Senatores, tubicines, feciales. Regi, nemine interposito, praeibat Cancellarius, Stephanus de Pilca Korycinski. Vtrumque regium latus cingebant Gedanenses, claudebant ducenti Cataphracti ex regia ala. Populi, qui extra vrbem Regi in occursum venerat, numerus ferme centum millium fuit. Eo modo deductum Regem salutauit primo ciuitas, proloquente Vincentio Fabritio, Syndico suo, viro erudito et eloquente, cui cancellarius Poloniae, nomine sui Regis respondit.

Postero die Rex ad Consules, in summa curia congregatos, Polonum mittit oratorem. Summa orationis fuit. Flagitabat Rex ducenta florenorum millia a ciuibus quae numerarent exercitui. Excusabat deinde vicinitatem Poloni exercitus, qui haud procul Gedano agebat. Praeterea adhortabatur, recuperandi in vicinia propugnaculi Capitis denominati. Responsum est. Gratis offerre populum Gedanensem ducenta ex nunc florenorum millia Polono Regi, amoris in Principem certissimum pignus. A vicino Polono exercitu nullum timorem esse ciuitati, modo miles contineatur in debita disciplina. Vicinum propugnaculum a Sueciae nuper occupatum Rege, alte menti suae haerere, nec dubitare felicitate eius Maiestatis, posse illud absque mora recuperari. Regis Poloni factae Gedanensibus propositiones. Responsum eorundem.

Laetus Polonus Rex tali Gedanensium responso, hilares, festosque tunc agebat Gedani dies, commissa cura expugnandi vicini munimenti, Poloni exercitus Generali Potocio, qui longiorem tunc quam sperabant omnes capiendi illius propugnaculi expertus moram, damnabat Regis sui consilia, asperiorem causans hyemem, victusque penuriam. Fortassis et militem Polonum per tot annos molliter habitum, et tunc absque militari pretio militantem, non audebat ad duriora vertere. Igitur impossibilem dictitans expugnationem, missionem in hyberna nomine exercitus post acceptam a Rege pecuniam petit, quam aegre impe- Polonus miles a Rege petit missio-

1656. nem et impetrat. impetrat a credulo Rege, in duos tantummodo menses. Obtenta aut potius per vim et minas extorta a Rege abeundi licentia, celerius quam venerat in maiorem Poloniam digreditur miles Polonus, summam in castris, nec amplius tolerabilem ad Gedanum causans famis molestiam. Falso profecto famem dixere, quibus modica largitione victus suffecisset in decimum mensem. Sed quis Polono milite insolentior? quis in orbe prodigalior? aut quid non modicum esse potest omnia vna hora consumentibus? quaeque aliis vno anno sufficerent, Polono militi vno mense modicum videtur. Melius faciunt caeteri Europaei, qui militem parsimoniam docent et frugalitatem.

Sueciae Rex Polonorum ad Gedanum occupat castra. Polonos abeuntes persequitur. Reginae Poloniarum insidias struit. Choinicium iterum occupat.

Vix e castris discesserat Polonus miles, cum ecce eadem die Suecorum Rex, congelatae Vistulae vsus commoditate, eorum ingreditur stationes, ratus Polonos terrore sui aduentus retrocessisse in intima Poloniae. Vnde nihil moratus, Generalem Stoembock ocius expedit, qui fugientibus instaret Polonis, adeoque ipsi tunc aduentanti Poloniarum Reginae, si posset strueret insidias, quam et intercepisset Stoembockius, si per Galli Regis licuisset Oratorem D' Ombres dictum. Ille enim vbi periclitari Reginam vidit, auctor inprimis Stoembockio fuit, vt missis illico Reginae literis passus, securum eidem promitteret ad Regem transitum, ea arte cum vtrisque Maiestatibus, Gedani inclusis, posse deinde ad libitum pacisci, aut securam, nihilque tale sibi metuentem in itinere detinere, donec pacis conditiones subscriberet Polonia. Stoembockius Oratoris Galli vsus consilio, Reginae pauidae Choyniciis residenti, quod oppidum altero, post Reginae discessum, die, iterum cesserat Suecis, nec sine dispendio Poloni sanguinis. Caesa enim ibidem per mappalia disposita Ducis Wisniouiecii praetorianorum legio. In hoc igitur oppido residenti Poloniae Reginae per Vrangelium offert Stoembockius literas passus, omnem praeterea pollicitus itineris securitatem. Vrangelio fidem adstruebat Galli Oratoris Secretarius, consulto ad Reginam a domino ablegatus, quo maior fides dictis Vrangelii haberetur. His dolis intercipere tunc conabantur Sueci Poloniae Reginam, Galli oratoris opera, studio, arte. Diu in suspenso haerebat Regina, modo de Regis sui sollicita periculo, modo sibi ipsi metuens, et infensa; Mox audito legionum Potocii Lanckoroniique tumultu, pene exanimis, et omnis propemodum consilii inops reperiebatur. Cum haud multo post Czarnecii animata spiritu, extrema potius pati, quam se fidei Suecorum committere Vrangelio respondit, maxime cum nulla affulgeat spes optatae pacis, et tractatuum cum Suecis. Quippe cum Moschorum magno Duce in caput Suecorum coepti mense Augusto tractatus,
3. Nouemb. pridie nonas Nouembris subscripti iam erant.

Mittitur cum literis passus ad Reginam Vrangelius. Eius responsum.

Abeunti Vrangelio mille aurei a Regina donati.

Haec summa responsi Reginae Vrangelio dati, cui abeunti postero die, mille aureos numerare iussit, magna in hostes prodigalitate, non item in suos Polonos, quos egregie emungere, more Gallis vsitato didicerat, vsum Gallorum obtendens, persuadensque mores Gallicos genti remotae a Gallia.

Regina militem Polonum sistere conatur. Czarnecii consilium Reginae suggestum. Eiusdem exprobratio belli ducibus et in Potocium inuectiua. Czarnecii stratagema. Responsum Potocii.

Ita dimisso Vrangelio Belli Duces aggressa Regina, orare coepit, redirent iterum in Prussiam praemii loco, quanquam in summa aerarii necessitate, numerare illis triginta imperialium millia; admonet praeterea Czarnecium datae fidei, quam ab illo acceperat, ne in casum instantis periculi illam relinqueret. Czarnecius intrepidam iubet esse Reginam, cogeret interim illa bellicum consilium, auctoritate sua, caetera relinqueret sibi. Interim Potocius Lanckoroniusque valedicebant Reginae, militum suorum causati insolentiam, quam refraenare nequaquam poterant; illisque iam abeuntibus e Reginae conspectu, superuenit Czarnecius, reuocatisque iterum ad Reginae colloquium ducibus sciscitari coepit ab iisdem: Quid sibi vellet tanta militis in castris petulantia? potius perniciosa seditio? quae tantorum ducum auctoritas? quis militum vesanus furor? cui coercendo iam impares audiebant belli duces. Se quod attinet, paruisse in hunc diem mandatis qualia sibi dixerant belli duces, quamdiu illa iussa e re publica erant, nunc soluere balteum, ponere gladium, neque se subesse illis velle, aut posse, qui imperare aliis nesciant, aut non valeant. Neque se ideo haec dixisse intelligerent, quasi territus vicinitate hostis, desperaret. Abirent illi, quo vellent, sibi suam relinquerent legionem, illosque quibus pudor et amor in oculis essent, permitterent exercitui libertatem manendi, vel abeundi. Abeuntium sint illi duces, sibi constantes manendique cupidos relinquerent. Annuente Potocio, conditionemque cum risu acceptante, breuibusque, vt senex solebat, Czarnecium admonens, videret ille, ne dum omnibus manendi imponit necessitatem, omnes vna hora amittat. Sed

Czarne-

1656

Czarnecius identidem repetebat; enimuero relinqueret facultatem manendi. Ad ea verba paulo commotior Potocius: Faceret, quod vellet, ſe amplius hyeme adulta in caſtris continere militem non poſſe, cuius ſalutem reſpublica fidei ſuae concrediderat. Interim Czarnecius ſpargere triginta millia imperialium in praecipuos coepit, eaque arte ſex millia lecti exercitus, a Potocio diuiſit, indignante ac fremente ſene belli duce, cuius auctoritatem imminutum ibat legionis praefectus. Nihilominus diu ante meditatum in Poloniam regreſſum, proſequutus eſt Potocius, vna et Lanckoronius cum reliquo exercitu. Czarnecius vero abeuntibus belli ducibus, et ipſe Caliſſiam verſus vna cum Regina mouit, quam incolumem Czenſtochouiam vſque deduxit, illaque ibidem relicta, ſecundo Pruſſiam ingreſſus, fauente ſibi propitio Marte, obuias Suecorum, ac nihil ſibi tale metuentes, deleuit legiones, ea celeritate, vt intra duas dies et vnam noctem, quadraginta octo, quis crederet, confecerit milliaria? eaque arte Regem, Gedani iam fere incluſum, eliberauerit, ſummo cum applauſa vniuerſae Poloniae. Finxerat tum Czarnecius timere Stoembockium, quem in Maſouiam ad Praſniciam vſque euocauerat, ibique, quaſi terrore correpti milites eius eſſent, ſimulauerat fugam, Gedanum vſque, caeſis, vt dixi, in itinere aliquot Suecorum hinc et inde legionibus. Neque diu ſubſiſtens Gedani, praemiſſo terrore ſui Marieburgum verſus, vbi tunc Sueciae Rex conuocabat deletas copias, alio itinere per medios hoſtes, vna cum Rege deflexit, Caliſſiam primo, inde Czenſtochouiam, vbi congregatos proceres Polonos, ad diem vigeſimam octauam Februarii anni ſubſequentis inuenerat, potiſſimum Lubomierſcium, qui paulo ante Cracouienſem ſoluerat obſidionem, certior per exploratores factus de Rakocii aduentu. Hic etenim per ea tempora Pokuciam ingreſſus, Stryiouiam occupauerat, prout in tempore memorabo. Magnus reuera dolor tunc Regi, ex irrita iam tertio Cracouienſi obſidione, pudor vero Lubomierſcio, qui paulo ante, menſe Octobri, tertio iam eandem obſederat, fretus certiſſima ſpe potiundae vrbis, quod contra accidit, vltra Polonorum votum, Cracouienſiumque ſpem. Producta Lubomierſcii obſidio, ad medios Februarii dies, quid aliud docuit, quam gladiis perfringi, ac ſubrui muros eſſe impoſſibile: Quanquam non deerant, qui affirmarent potiturum fuiſſe vrbe Lubomierſcium, niſi Rakocius irrupiſſet ea parte, qua Lubomierſcius magni momenti poſſidebat bona, hinc propria defendere coactum a natura fuiſſe, ac propterea receſſiſſe ab expugnatione vrbis. Alii corruptum a Wirtzio affirmabant, centum millibus imperialium. Non deerant, qui dicerent, potuiſſe primo ſtatim menſe Lubomierſcium potiri vrbe, ſi praedas conceſſiſſet militi, vna et ruſticis, qui expugnare promittebant. Caeterum ineſcatum praedae cupidine Lubomierſcium, noluiſſe ea concedere, quae ipſe animo deuorauerat. Quidquid ſit, mediis, vt dixi, Februarii diebus, Cracouiae valedixit Lubomierſcius, cauſatus inſperatam Rakocii in Ruſſiam irruptionem. Cui opponere ſe volebat amore in patriam, quam ſemper ille in ore habuit. Nihil tunc et Nobilitatis Confoederatio profuit, adactuſque miles iureiurando niſi capta vrbe non remeare. Huius autem Confoederationis haec ſumma fuit:

Czarnecii ſtratagema.

Potocii diſceſſus.

Czarnecius Reginam primo Caliſſiam, mox Czenſtochouiam deducit.

Eius celeritas.

Regem Polonum Gedano liberat.

Caſimiri Czenſtochouiam aduentus.

Ibidemque conſilium.

Rumor de Rakocio Poloniam ingrediente.

Lubomierſcius Cracouienſem ſoluit obſidionem.

Varii de Lubomierſcio ſermones et querelae.

Confoederatio

Nobilitatis minoris Poloniae Palatinatuum Cracouienſis et Sendomirienſis iuramento confirmata. In Caſtris prope Cracouiam Anno 1656. Die 23. Octobris.

Confoederatio Nobilitatis Polonae.

Nos Senatores, Dignitarii, Magiſtratus, et vniuerſa militia Palatinatuum Cracouienſis et Sendomirienſis, nec non copiae exercituum Regis et Reipublicae, et quotquot vniuerſim literis publicis, ſeu vniuerſalibus mandatis S. Regiae Maieſtatis, Domini Noſtri clementiſſimi, et literis Excellentiſſimi Domini, Domini Georgii Lubomierſki, Comitis in Wiſnitz et Iaroslaw, Supremi Regni Mareſchalli, Generalis Minoris Poloniae, Cracouienſis, Scepuſienſis, Chmelnicenſis, Niſinenſis, Caſimirienſis, Olſtynenſis etc. etc. Gubernatoris, tanquam p. t. exercituum Ducis delegati, ad expugnandum et depellendum hoſtem Cracouia, Regni Metropoli, exciti comparuimus; Hoc inter Nos fraternum et ſacroſanctum foedus, ſeu vinculum, priores confoederationes, contra eundem

1656 hoſtem iam alias factas, reaſſumendo, et praeſentem Noſtram eiſdem conformando, ſancimus et ita nobis mutuo ac viciſſim promittimus, et ſacroſancte iuramus. Inprimis, quod omnes, nemine excepto, vigore iſtius iuratae fidei arma ſumemus, et hanc expeditionem, ex omnibus bonis ſeu poſſeſſionibus, tam regiis quam eccleſiaſticis, et equeſtribus ſuſceptam, tamdiu continuabimus, quoaduſque contingat Dei benedictione, fortalitium hoc ab hoſte recuperare, et eundem radicitus extirpare.

Quia vero aliqui inueniuntur, qui in contemtum legum, et ſanctorum alias ſuſceptorum foederum, hucuſque non comparuerunt, etiam poſt toties repetitas literas publicas, quo neglectu plurimum conatus hoſtiles promouerunt; idcirco nos moderno hoc foedere, hos omnes obſtringimus et obligamus, vt intra decurſum VIII. dierum, a data praeſentium, ad caſtra ſeſe conferant, et ibi ſimul vna nobiſcum labores belli ſuſtineant, miſſa omni tergiuerſatione, ex cauſa bonorum in aliis Palatinatibus poſſeſſorum, et exemptionum per gratiam Cancellariae obtentarum.

Quodſi aliqui tergiuerſari pergant, et deinceps in tempore non compareant, omnes illi, cuiuſcunque ſtatus et conditionis fuerint; hoc eſt, ſiue illi, qui titulo Nobilitatis gaudent, ſiue qui habent aduocatias et ſcultetias in bonis Regiis, vel eccleſiaſticis, ſiue qui poſſident praedia et allodia, coniuncta ciuitatibus, oppidis, curiis Regiis, eccleſiaſticis, equeſtribus, eorumque haeredes, qui vtifruuntur quibuſcunque bonis, titulo locationis, arendae, oppignorationis, aut quouis alio nomine, qui elocarunt ſummas pecuniarias, feceruntque frugiferas, obligatione inſcriptionum, recognitionum, chyrographorum, etc. Omnes hi niſi compareant, et hanc nobiſcum expeditionem ſuſcipiant, pro hoſtibus patriae habendi ſunt, et noſtrum erit ſtatim et in inſtanti poenas ex iis ſumere, et tum ex ipſis perſonis, tum in illarum bonis, executionem facere. Qua in re fidem Excellentiſſimi Domini Mareſchalli Generalis Noſtri obligamus, quatenus ſine dilatione bona illorum confiſcentur, taxentur, et eorundem pretium in ſtipendia militiae, conuertatur; ipſi vero perpetuis temporibus, titulo Nobilitatis, dignitatibus, officiis, et honoribus excidant. Excipiuntur vera infirmitate impediti: eam tamen legitime comprobare tenentur, adhibitis IV. teſtibus poſſeſſionatis, ſibi genere ſimilibus: nihilominus et ipſi ſui loco, adſcitos expedire debent, congrue armatos, hoc eſt, ſingulos inſtructos, bombardis binis manualibus, et vna geſtatoria, et quorum vnuſquiſque condigne ſuſtinere poſſit perſonam ſui principalis. Patresfamilias expediant filios bello aptos: Senes ſexagenarii, vti lex exigit, ſubſtituant alios pro quantitate ſuarum facultatum, quod iudicio ſuberit Palatinatuum, iuxta normam legum et moderni foederis, in praeſentia excellentiſſimi Domini Mareſchalli Generalis Noſtri.

Quia vero, vti conſtitutum fuerat, ciuitates primae claſſis, ex ſeptennis domibus, vnum pedeſtrem militem non expediuerunt, ſicuti etiam ciuitates ſecundae claſſis, ex duodenis vnum, et tertiae ex vicenis vnum; ideo niſi in decurſu octo dierum id ipſum re et opere praeſtent, (hunc enim praeciſe terminum praefigimus) ſtatim in inſtanti (praeuio iuramento conſulum, de numero domorum ad praeſens inſeſſarum) contra Magiſtratus earum ciuitatum, tanquam contra rebelles, et hoſti fauentes, in ipſorum bonis, et perſonis, per realem executionem procedendum erit.

Cum

Cum etiam palam ſit nonnullos Palatinatus, terras, et diſtrictus, mandatis Sereniſſimi Regis ad communem expugnationem hoſtium euocantis non obtemperaſſe (quo auctae ſunt vires hoſtiles, et noſtrae imminutae) ideo illorum palatinatuum, terrarum, diſtrictuum incolas, fraterno amore, et vinculis confoederationum ſupra memoratarum obſtringimus, quatenus eo in paſſu, deeſſe nolint carae patriae; ſed potius vna nobiſcum onus ſubeant, tanquam eiuſdem patriae non degeneres filii. Sin ſecus; eo res veniet, vt pro rebellibus patriae, iurium et auctoritatis Sacrae et Sereniſſimae Regiae Maieſtatis contemptoribus, a nobis habeantur. Quare Excellentiſſimum Dominum Mareſchallum Generalem noſtrum rogatum volumus, vt illos ad idem euocet. 1656

Et quoniam viduae, minorennes, ſpirituales bona terreſtria poſſidentes, quidam nullos, quidam non competenter expeditos milites praeſentarunt; Hi deinceps ſub iiſdem poenis ad diem, (vti ſupra) praefixam, melius inſtructos et ſufficienter armatos expedient.

Quia vero etiam tales non pauci reperti ſunt, qui diuini timoris et ſuarum libertatum immemores, commercia cum hoſtibus, et conferentias habere auſi ſunt, alii, etiam hucuſque inter illos verſantur; vtriſque ad reſipiſcendum idem tempus praefigimus. Quod ſi pro tempore in caſtris noſtris non comparuerint, pro hoſtibus patriae, ipſi, eorumque poſteri, perpetuis temporibus habebuntur. Ii autem, qui cum talibus, vel cum hoſtibus deinceps, quocunque modo et ratione communicare vel conferre praeſumpſerint, ſtatim, et in inſtanti, poenis et executioni ſubiiciendi erunt; bona talium confiſcentur, taxentur, ſummae taxatae, militiae exſoluendae deputentur. Quia tamen nonnullorum transfugarum filii, in fide et obſequio reipublicae nobiſcum permanent, ii relinquantur in poſſeſſione bonorum paternorum, eo tamen pacto, ne cum parentibus vllam communicationem habeant, et nec ipſis, tamquam perduellibus, nec hoſtibus, fauoris quidquam oſtendant.

Cum autem maximopere expediat, vt opus hoc bene coeptum, feliciter cum Dei auxilio continuemus; igitur fraterne nobis ſpondemus, et viciſſim nos fide iurata obſtringimus, vt quotquot in his Palatinatibus ſubſtantias Noſtras, et poſſeſſiones habemus, iuramento adſtricti hoſtem vnanimes aggrediamur, et alter alterum non deſerendo, omnes in hac expeditione conſtanter perſeueremus, quamdiu neceſſitas expoſtulauerit. Si quis tamen morbo infeſtetur, is legalitatem deferre tenebitur centurioni ſuo, et maioribus Praefectis, ſumetque atteſtationem, tum a centurione, tum a tribuno militiae, et eam Excellentiſſimo Domino Mareſchallo Generali noſtro praeſentabit, verboque nobili comprobabit. Quo facto declarabitur liber, ita tamen, vt ſui loco ſubſtitutos, pro ratione conditionis ſuae relinquat.

Quamprimum autem Diuina fauente clementia, praeſens expeditio finita fuerit, caſtra ſolui, aut militiam dilabi nolumus, niſi prius per Nos ipſos, de quouis rebelli, et huius ſacroſancti foederis violatore fiat executio. Ita nobis vniuerſi ſpondemus, et ad inuicem iuramento Nos obſtringimus. Actum in caſtris prope Cracouiam die 23 Menſis Octobr. Anno MDCLVI.

LIBRI VII. CAPVT V

SYNOPSIS

Legatio Polonorum Viennam. Quid concludunt cum Caesare. Tractatus pacis cum magno duce Moschouiae. Legati Caesaris in Moschouiam. Bellum Moschouiticum cum Sueciae Rege pro Liuonia. Occasio belli. Rigam obsidet Moschus. Kokenhausen diripitur. Turnius comes in praelio cadit. Moschorum ad Rigam strages. Soluitur obsidio Rigensis. Birza a Gonsieuio obsidetur et capitur. Samogitia iterum Polono deditur Regi. Maiores Poloni Marchiam inuadunt. Recuperant duo propugnacula Medzericium et Zbonsinium. Compositio inter maiores Polonos et status Marchiae. Prussiae nobilitas in Pomeraniam irrumpit, sed breui reuocatur a Rege Polono. Regium edictum contra inuasores Pomeraniae. Poloniae Regis consilia. Missio Morstinii Francofurtum. Eiusdem postulata a deputatis imperii. Responsum Morstinio redditum.

1656 Legatio Polonorum Viennam.

Eodem anno celebris Viennam Polonorum ad FERDINANDVM III. Romanorum Imperatorem Augustum missa fuit legatio. Eius summa fuit. Orare Augustam Domum, vt Polonis quoquo modo subuenire dignaretur. Principes legationis duo fuere: IOANNES Comes a LESZNO, Posnaniensis Palatinus, et IOANNES Comes a Pieskowa Skala WIELOPOLSKI, Woynicensis Castellanus, viri in republica Polona primarii. Toto illi autumno Viennae substiterant, tantumque effecerant, vt vigore anteactorum pactorum cum Domo Iagellonia ac Polona republica, promitteret Caesar exauctorationem quatuor millium, quae deinde Polonae mereri debebant reipublicae, reciproce vltores fore Polonos, Austriaci nominis iniuriarum spoponderant iidem Oratores, obligaueruntque se publicis literis sub confirmatione Regis, ac Senatus.

Quid cum Caesare concludunt.

Interim dum Viennae apud Caesarem Augustum morantur Poloni legati, in Lituania cum magno Duce Moschouiae componunt missi a Rege Commissarii, cuius compositionis haec summa fuit:

Tractatus Pacis cum magno duce Moschouiae.

Mediante Serenissimi et Inuictissimi FERDINANDI TERTII, Dei Gratia Imperatoris Christiani, Magnorum et cooperantium Legatorum ope, Illustrissimorum DD. Dom. Allagretum de ALLAGRETIS et IOANNIS THEODORI ALLORBARD, Sacrae Caesareae Maiestatis Consiliariorum, Serenissimi et Magni Ducis, IOANNIS CASIMIRI, Dei Gratia Regis Poloniae, et Magni Ducatus Lituaniae, et aliorum eiusdem Sacrae Regiae Maiestatis, magni et cooperantes legati ac commissarii Illustrissimi IOANNES CASIMIRVS in Krasne KRASINSKI, Palatinus Plocensis, Lomzensis et Prusnensis Capitaneus. CHRISTOPHORVS in Baliste ZAWISZA, Mareschalcus maior Magni Ducatus Lituaniae, Minscensis, Braclauiensis etc. capitaneus. Reuerendissimus in Christo Pater Dominus IOANNES BORAGIALO ZAWISZA, nominatus Episcopus Wilnensis, Referendarius ac Notarius Magni Ducatus Lituaniae, Praepositus Trocensis et Osmianensis, Magnifici CYPRIANVS PAVLVS BZOWSKI, Referendarius Magni Ducatus Lituaniae Subocensis et Oranscensis capitaneus, STANISLAVS SARBIEWSKI, Grabouecensis et Korytnicensis capitaneus, iussu et mandato Sacrae Regiae Maiestatis diuina fauente gratia iter suscepimus ad Magni Dei Gratia Principis Tsari

Tſari et Summi Ducis ALEXII MICHALOVICII, totius magnae et paruae albaeque Ruſſiae Poſſeſſoris et plurimarum prouinciarum, terrarumque Orientis et Occidentis, tum et Seueriae Domini Haereditarii ſucceſſoriſque Hoſpodari et Oblauteti eiuſdem Ducalis Maieſtatis; cum ſummis et plenipotentiariis nuntiis, magnis et ſummis Magnatibus, BLIZNO, Boiaro, Succeſſoreque Aſtrachanenſi, Duce NIKVLA IVANOVICIO, ODOIEWSCIO, Okolnicio, Succeſſoreque Rezanenſi, KIVAZIO IVANIO IVANOWICIO, LIBANOVIDE ROSTOWSCIO, Okolnicio, et Succeſſore Alatorſcio, BASILIO ALEXANDROVICIO, Czochtokouio, Magnatibus, Cancellariis, HARASYMIO SYMENOVIO, Ducktoris Filio, Euphinuo, iuriergo, conuenimus prope Vilnam, tractauimuſque, quomodo inter vtroſque Magnos Duces noſtros, Regiam et Moſchouiticam Maieſtatem, fraterna affectio et amor, eiuſdemque ſempiterna continuatio et inter eaſdem vtraſque Maieſtates concordia et indirupta pax condi poſſit ac valeat. Illi itidem Magni Ducis Moſchouiae Magni legati, nobiſcum magnis legatis et commiſſariis contulerunt, de electione ad Regnum Poloniae, Magnumque Ducatum Lituaniae, Magni Ducis Moſchouiae, ſuperſtite etiam nunc Rege feliciter regnante. 1656

Quandoquidem vero hoc negotium certis de cauſis pro nunc ſuum effectum ſortiri non potuit, ea propter Nos magni et cooperantes legati ac commiſſarii, cum legatis Magnis, et coöperantibus Magni Ducis Moſchouiae conſtituimus, quatenus conciliandae et finiendae, eiuſdem cauſae ergo ad S. et Sereniſſimam Regiam Maieſtatem, Magnus Dux Moſchouiae Magnos Legatos ſuos mittat, circa celebrationem comitiorum Regni Poloniae, Magnique Ducatus Lituaniae, de cuius praefixione S. Regia Maieſtas literis ſuis per internuntium Magno Duci Moſchouiae ſignificabit. Et quamdiu apud S. Regiam Maieſtatem, Senatores, Officiales, totamque Rempublicam Regni Poloniae, et Magni Ducatus Lituaniae, cum Magni Ducis Moſchouiae magnis legatis, cauſa eadem in comitiis agitata fuerit, tamdiu inter Regiam Maieſtatem, et Magnum Ducem Moſchouiae, nullae diſſenſiones ab vtrinque, vel infeſtationes oboriri debent, quinimo contra communem hoſtem Regem Sueciae, et Ducem Pruſſiae, ſi ſe Regiae Maieſtati et Reipublicae non humiliauerit, ab vtrinque arma petenda, et cum eodem Rege Sueciae, vtrique parti nullatenus pacta ineunda. Omnibus fortalitiis, ciuitatibus, et vicis et locis nondum debellatis, inprimis Bychouiae, aliiſque omnibus, tam Regni, quam Magni Ducatus Lituaniae, nullae anſae et infeſtationes, a Magni Ducis Moſchouiae exercitu, vt et Coſacis Zaporouienſibus cauſari debent. Eodem modo Regiae Maieſtatis milites, nullas infeſtationes ac anſas caſtris ſeu ſortalitiis, ciuitatibus et diſtrictibus in iuriſdictione ac poſſeſſione Magni Ducis Moſchouiae pro nunc exiſtentibus praebebunt, vſque quo pax inita non fuerit. Militi vero S. Regiae Maieſtatis contra hoſtem Regem Sueciae et Ducem Pruſſiae, per diſtrictus et loca deuicta liber patebit tranſitus, ſiue tamen iniuriae alicuius illatione, ſtationumque exactione. Supraſcriptiſque Magni Ducis Moſchouiae Magnis cooperantibus legatis ad Sacr. Regiam Maieſtatem pertinendi, ac viciſſim abeundi cum omnibus ſecum habitis perſonis, ſine vlla aliqua data moleſtia vel impedimento liberum eſto. Ratione titulorum vero S. Regiae Maieſtatis et Magni Ducis Moſchouiae, tam paruorum, quam maiorum, in comitiis proxime futuris, Magni legati et cooperantes Magni Ducis Moſchouiae, conferent mutuo et determinabunt. Praeſenteſque tituli expreſſi in hoc inſtrumento Vtrique Monarchae, in ſpem futurae ſupraſcriptae pacis, et vtriuſque eorundem Magnorum Ducum, ſempiternitatem, vnanimitatem

1656 tatem seruiant. Et in confirmationem horum omnium transactorum, Nos Sacr. Regiae Maiestatis magni legati et commissarii hoc instrumentum conscripsimus, sigillisque et manibus nostris communiuimus. Scriptum prope vrbem Vilnam. Anno a Natiuitate Filii Dei 1656. Die 3. Mensis Nouemb. stylo nouo.

Legati Caesaris in Moschouiam.

Haec summa tunc compositionis inter Magnum Ducem Moschouiae et Regem Polonum, quam summo studio procurasse Augustissimi Imperatoris legatos quis negauerit? potissimum Allegreti de Allegretis. Is gente Sclauo, patria Ragusanus, munere Augustae Domus ab antiquo minister, fide Catholicus, dignitate Sacerdos, egregiam tunc Polono Regi praestitit operam, vsus linguae Sclauonicae beneficio, quam tota passim loquitur Moschouia. Et certe longe melius, lapsis in peius Lituanis rebus solus tunc ingenio suo consuluisset Allegreti, si per ipsos Lituanos licuisset legatos, qui statim primo in limine successionis mentionem inepte et sine causa Moschorum iniecerant deputatis. Satius et cum maiori prudentiae nota fecissent, si armistitium tantummodo ad annos duodecim cum Moschis stabiliuissent, relictis ad tempus praetensionibus, in Ducatus Seueriensem et Czerniechouiensem vsurpatis. Poterant et Liuoniae tunc cedere iure, eique adhuc, si haec parua videbantur, superaddere Sueciae Regnum, communibus recuperandum viribus. Sed quis persuadeat priuatis ciuibus, publicam causam, aut publicum bonum? Certe si consilium Principis ab Auersperg sequuti tunc fuissent, Poloni Lituanique Proceres, actum erat de Suecorum Rege, eiusque potentia. Etenim Magnus Moschouiae Dux, sponte Suecorum hostis et tunc superbis Caroli literis offensus, adeo cupiditate vindictae exarserat, vt quatenus nec literis nec legationibus amissas antea prouincias Ingermandiam et Careliam a Sueciae Rege extorquere poterat, armis belloque Lituaniae iungendas, et ad reliquum Moschouiae suae corpus reuocandas statuerat. Nec occasio defuit vltro ipsis viam pandentibus fatis, quum de Suecorum insolentia amica quaereretur Lituania. Affectabat enim, vt Suecus, ita Moschus, Poloniam, et eodem tempore, paribus vterque votis ac viribus imperium orbis agitabat. Igitur oblato per Petrum Galinski Marschalcum Orsanensem, nomine Poloni Regis, vltimis diebus Aprilis huius anni armistitio, specie sua recuperandi, Lituanosque iuuandi, re autem sollicitante praeda, magna sui fiducia, ille rudis, ille semimortuus, ille pastorius populus, Suecos in Liuonia mediis diebus Augusti aggreditur, Rigamque metropolin prouinciae obsidet, direpto prius foedum ac barbarum in morem Kokenhaus propugnaculo, vna et ciuitate, aliisque circumiacentibus locis. Ast maior, ad ipsam belli caput Rigam, Moschorum labor, foeda quadraginta millium clades, dum iam ipsismet inhaererent portis. Vrbem defendebat Comes Magnus de la Garde, Comites item Leiopp, Tourn, Pontus, cum gubernatore Grondelio, ac sex millium lecto exercitu. Quanquam luctuosa prae caeteris Tournio Comiti accidit haec vrbis defensio. Riga enim ad submouendum moenibus hostem egressus Tournius, viuus in manus Moschorum venit, fortissimus iuuenis, a quibus capite mulctatus in instanti est, caeteris ad terrorem aut desperationem, caputque hastae affixum toto triduo obsessis venale extitit. Compulsus tam tristi spectaculo ad vltimos metus Magnus de la Garde, ab incepto defendendae vrbis nihilominus non destitit, quinimo quasi manes Tournii Comitis ab inferis vlturus, parte exercitus accepta, et alia sub Leioppo relicta, vrbe media nocte egressus, adeo Moschos inopinate ad satietatem cecidit, incenso ab alia parte per fidos homines sub idem tempus Moschorum nitrato puluere, vt sequenti statim mane fugere, cedere, et in vltimum Liuoniae finum, puluere nitrato vacuos, recipere se coegerit. Capta tunc Moschorum omnis bellica suppellex, signa quinquaginta septem, bellica tormenta quadraginta sex, nec amplius ausus est Moschus Suecorum illudere leoni.

Bellum Moschouiticum cum Sueciae Rege pro Liuonia. Occasio belli.

Rigam obsidet Moschus. Kokenhaus diripitur a Moschis.

Turnius comes in praelio cadit.

Moschorum ad Rigam strages. Rigensis soluitur obsidio.

Vix soluerat obsidionem Moschus, cum aduolat in Liuoniam Gonsieuius, Lituanorum campestris, vt superius innui, Dux, compertaque Moschorum foeda clade, rediit in Samogitiam; nec multo post conuocata illius Prouinciae nobilitate Birzam obsidet, quam Suecorum defendebant sexcenti. Nec vanus labor, quanquam trium mensium opus, praemium enim continuatae obsidionis, ipsa ciuitas fuit, quam subsequuta est haud mora, tota Samogitiae deditio, ad mare vsque excurrens Balthicum. Submiserat quidem Riga sexcentos pedites Magnus de la Garde, extremum spiritum ducenti ciuitati, sed illi a Gonsieuio in itinere circumuenti, ad internecionem deleti sunt, paucis fuga elapsis. Nec Suecis perdere vltra militem pro Samogitia animus fuit. Verebantur enim Moschorum iteratam obsidio-

Birza a Gonsieuio obsidetur et capitur. Samogitia Polono iterum deditur Regi.

ſidionem, timebant et Gonſieuii in Liuoniam irruptionem, hinc magis ſolliciti pro Liuonia, quam pro Samogitia, pro Riga quam Birza fuerunt. Tali igitur ratione, et ea tunc occaſione attritae Liuoniae vſus Gonſieuius, receperat in fidem Birze, dimiſſis Suecorum, qui reſtabant, ducentis ſexaginta in Liuoniam ad Magnum de la Garde, praeter aliam bellicam ſuppellectilem, ſexaginta aenea ibidem receperat tormenta varii generis. Haec geſta in Liuonia anno praeſenti meminiſſe ſufficiat. 1656

Redeo ad res Polonas, vnde parum deflexeram in Lituaniam. Per ea ſiquidem tempora maior Polonia rurſus ſeſe erexerat. Liberrimum paulo ante populum, memoria et recordatio ſuae nobilitatis agitabat. Multo audacius ſub Brandeburgico, quam ſub Carolo Sueciae Rege conſurgunt Poloni. Acceſſit audaciae ſalubre quorundam conſilium, qui vicinam Marchiam Brandeburgici haereditatem, vnde illi titulus Marchionis, armis ferroque inuadendam cenſebant. Neque mora, Petro de Bnin Opalinio Duce, Palatino Podlachiae, Marchiam ingreſſus miles Polonus, ſubita belli irruptione terruit Brandeburgicum, cuius tanta trepidatio fuit, vt duo propugnacula nobiliſſima Medzerzycium et Zbonſinium illico reddi iuberet Polonis, ne ſuus iterum pateretur Marchionatus. Igitur compoſitio fit inter ſtatus Marchiae, et Nobilitatem maioris Poloniae, cuius ſumma haec fuit. Inuadunt Marchiam Maiores Poloni. Recuperant duo propugnacula Medzerzicium et Zbonſinium.

Licet quidem exercitus Sereniſſimi IOANNIS CASIMIRI, Regis Poloniae et Sueciae, Domini Clementiſſimi, ex Poſnanienſi et Caliſſienſi Palatinatu, fines Electoratus Brandeburgenſis ſit tranſgreſſus, illata ſibi ab exercitu Electorali praetendens damna. Quia tamen Orbi Chriſtiano intereſt, inter Chriſtianas prouincias pacem et tranquillitatem propagari potius, quam vlterioris belli fomenta excitari, proinde tam Palatinatuum praedictorum Illuſtriſſimi Senatores et equeſtris ordo in exercitu congregati, quam Sereniſſimi Friderici Wilhelmi Marchionis et Electoris Brandeburgici, vicarius et conſiliarius, intimus, Illuſtriſſimus Dominus Comes in Sain, Witgenſtein, et Hohenſtein etc. cumque eo reliqui Domini Electorales Conſiliarii intimi, nec non incIyti ſtatus et Ordines Electoratus Brandeburgici, pacis et tranquillitatis ſtudio, et deſiderio impulſi ad componendum ſalutare pacis negotium. Nos quorum nomina infra ſcripta ſunt, Commiſſarios delegarunt; qui quidem lectis, et perpenſis ab vtrinque Plenipotentiis, de firmanda pace, et conſeruandis antiquis vicinitatis iuribus, in modum infra ſcriptum nomine noſtrorum Principalium, inter nos conuenimus. Compoſitio inter maiores Polonos et ſtatus Marchiae.

I. Vt miles electoralis Brandeburgicus ex Miedzyrzecz die proxima Iouis, et ex Zbonſſin die proxima Martis, deducatur cum ſaluo conductu Polonico vſque ad fines Marchiae, cui quidem more militari cum armis et ſuppellectili propria exire licitum erit, et ſi tormenta electoralia ibidem reperiantur, abducendi ſimul poteſtas erit.

II. Exercitus praeſens maioris Poloniae, quicunque vbicunque locorum fines Marchiae tranſgreſſus, quam celerrime, tranquille et pacifice inde abducatur.

III. Ad reliquas cohortes maioris Poloniae, quae prope fines Neomarchiae iam commorantur, earumque Duces, literae vniuerſales ex nunc dentur, ne contra haec pacta quidquam agant.

IV. Quantum vero attinet reliqua fortalitia, ex maiori Polonia, ab exercitu electorali occupata, praeſertim Poſnanienſe et Coſtenſe, pollicentur ſupradicti Commiſſarii, Status et Ordines Electoratus, ſe indefeſſis et humillimis precibus, apud Sereniſſimum Electorem, Dominum ſuum Clementiſſimum, vrgere velle, vt ex praedictis fortalitiis, intra ſpatium

 duorum

1656 duorum mensium praesidium electorale deducatur, ita tamen, vt armatura omnis cum ciuitatibus recepta, excepta electorali propria, libri actorum publicorum, suppellex ecclesiastica, deposita nobilium, necnon merces mercatorum ibidem relinquantur.

V. Cauent praeterea Commissarii, Status et Ordines, nullas ex praedictis fortalitiis interea excursiones et hostilitates futuras. Sustentatio tamen ad victum militibus necessaria, durante praesidio, et tempore deductionis vsque ad fines Regni sponte, et amice a Polonis porrigetur.

VI. Durantibus hisce duobus mensibus, duo saepius dicta fortalitia, ab exercitu maioris Poloniae, Posnaniensis et Calissiensis Palatinatuum obsideri et expugnari non debent.

VII. Nullus exercitus Marchicus abhinc intrabit in maiorem Poloniam, nec vicissim vllus exercitus maioris Poloniae in Marchiam, neque excursiones vllae ab vtraque parte permittentur.

VIII. Ducatus insuper Crosnensis cum territorio Sternbergensi, qui literis vniuersalibus Serenissimi Ioannis Casimiri, Poloniae et Sueciae Regis, Domini Clementissimi, et Illustrissimorum Senatorum Regni, ratione neutralitatis est munitus, ab omnibus oneribus belli, incursionibus et hostilitatibus liber erit, ita tamen, vt vicissim ex praedicto Ducatu et territorio, nulla maiori Poloniae inferatur hostilitas, nec fiat incursio.

IX. Bona nobilium spiritualium et saecularium, tum et ciuium Polonorum in concredito deposita, nec minus ablata, quaecunque in Marchia existunt, veris suis dominis restituantur.

X. In creditis et debitis iustitia vtrinque administretur.

XI. Subditi Regales, tam et nobilium spiritualium et saecularium profugi ex Polonia in Marchiam, et ex Marchia in Poloniam ab vtrinque extradantur.

Haec omnia quaecunque sunt conclusa, in omnibus punctis et clausulis firma sint, cum certa sint spe futurae ratificationis, Serenissimi IOANNIS CASIMIRI Domini Clementissimi, nec non Serenissimi Wilhelmi Marchionis et Electoris Brandeburgici. In quorum fidem Nos infra nominati Commissarii praesentes, manibus nostris subscripsimus, et sigillis roborauimus. Actum Zelentki Die $\frac{1}{11}$ Decembris, Anno 1656.

CHRISTOPHORVS de GRZYMVTTOWICE GRZYMVTOWSKI, Castellanus Posnaniensis.

VLADISLAVS KLODZINSKI.

IOANNES FRIDERICVS L. B. de LOBEN.

WOLFGANGVS ERASMVS de BORNSTET.

Haec summa tunc fuit compositionis inter maioris Poloniae nobiles, et status Marchiae. Quamquam si victorem Polonum exercitum statim promouisset Opalinius ea tunc tempestate in vlteriorem Marchiam, haud dubio ipsum etiam terruisset Berlinum, Metropolim Marchiae, eaque ratione liberasset Posnaniam caput vrbium maioris Poloniae.

Supe-

Superiorem Polonorum felicem in Marchiam irruptionem, duorumque propugnaculorum hac arte eliberationem, imitari volebat Prussiae nobilitas. Igitur signo dato in Orientalem haud mora irrumpunt Pomeraniam, Stolpiam vsque Ernesti Boguslai Croÿcae et Areschoti Principis sedem, iamque notabilem Pomeranis incusserant timorem, deuastatis aliquot pagis cum oppido KVMELSBERG dicto, cum ecce iterum reuocantur a Rege seueriori edicto, cuius haec summa: 1656 Prussiae nobilitas in Pomeraniam irrumpit, sed breui reuocatur a Rege Polono.

IOANNES CASIMIRVS, *Dei Gratia Rex Poloniae et Sueciae, Magnus Dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolensciae Czerniechouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Haereditarius Rex.*

Vniuersis et singulis, quorum interest, vel intererit, praesentes hasce inspecturis. Intelleximus ex literis Generosorum Orientalis Pomeraniae Consiliariorum regentium, nec non ab ordinibus Deputatorum, conglobatam nuper ignobilem militum manum, (quorum nomina nondum Nobis innotuere) irruptione facta proximum Pomeraniae oppidum, dictum Kummelsberg, et contermiros aliquot pagos districtus Stolpensis et Schlagensis deuastasse, inibique omni licentiae genere pergrassatos esse, licet vero irritatis nobis ab hoste, qui foederata cum Sueco societate, feruori aduersum Nos, supremum et naturalem, ratione feudalis Prussiae Dominum suum distrinxit, ac vastitatis, stragis, incendiorum, in Regno nostro causa et motor praecipuus fuit, iniuriam referre, non modo excusationi sit, sed more belli soleat, ac decorum etiam habeatur. Memores tamen Christianae ac Regiae moderationis, praesertim quod maiores Nostri et Respublica Polona, a tot saeculis fidam, sinceram et nunquam lacessitam cum Principibus imperii Romani pacem, ac bonam vicinitatem sancte coluerunt, facinore isto, nulla publica auctoritate, nullo certo ductore, sed priuata licentia et latrocinii in morem, admisso, commonemur, neque impunitum (prima notitia habita, qui homines, et quam ob causam delinquerint) omittemus. Quoniam tamen certo certius constat, postquam abruptis induciis, et violato diuino humanoque iure, iniquissimo, et indigno post hominum memoriam bello, Nos, Regnum, et prouincias annexas, Suecus impetiit, vires illum suas e Suecia pertenues, in Ducatu Pomeraniae maxime auxisse, ibidemque lectos et conscriptos milites, arma, commeatus, et belli quaeuis necessaria promptis populorum studiis contra Nos instructa et comparata: Legionem etiam Electoris Brandeburgici Ducis in Prussia rebellis Nostri, e Pomerania et Marchiae Nobilitate ac incolis praecipuum robur constare, postremo dictas prouincias, praedarum et spoliorum, direpta ex Polonia quaesitorum receptaculum esse, ac fuisse. Nos publicata orbi, initio per internuntium et literas ad Sac. Caesaream Maiestatem et Sacri Romani Imperii Electores iustissima quaerela, ad praesens pro Christiani Principis, bonae vicinitatis et iustitiae nostrorum seruandae, officio, omnes et singulos Orientalis Pomeraniae Magistratum, Nobilitatem, ciuitates, insulas, cuiuscunque ordinis, status, conditionis beneuole hortamur, vt hostilitati, excursionibus, delectibus, supplemento, molitione, omnique, directe vel indirecte, publice vel priuatim, foederatione, nocumentis, et damnis, Regno nostro inferendis, desistant, ac relictis partibus, e Dominio, Prouinciis et ditionibus, Nobis agminatim vel singuli quantocyus excedant, ne occasio iustae vltioni detur, quae irritata temperari et coerceri deinceps minus possit. Contra si fecerint, mirum, vel iniurium nemini videbitur, si inimicos Nostros, vt ius belli est, vltione ac ira forte prosequemur, et instrumenta ac dicta robora potentiae hostilis, serius licet, eneruanda ducemus, vniuersali tamen Regium edictum contra inuasores Pomeraniae.

1656 men pro posse amicitia, et bona vicinitate cum imperio Romano constanter et per omnia salua. Quod vt nulla mora, ad notitiam, quorum interest, deueniat, Originales hasce in manus nobilium e Pomerania ad Nos venientium, Generalis Orientalis Pomeraniae Consiliariis, regentibus perferendas, tradi et consignari demandauimus. Promulgari etiam totis castris per tubicinem iussimus, ne quisquam priuatus in Pomeraniam Orientalem priuata licentia excurrere ausit, neue detrimento vel noxa Pomeraniae Nobilitatis, et incolarum quorumuis personae, bona, fortunae afficiantur, sub rigore poenarum articulis Regni Nostri descriptarum. Quas contra quoscunque delinquentes summario et militari processu irremissibiliter extendemus. In quorum omnium fidem, praesentes manu Nostra subscripsimus, sigilloque Regni communiri mandauimus. Datae Gedani 17. Nouemb. Anno 1656. Regnorum Nostrorum Poloniae octauo, Sueciae vero nono.

IOANNES CASIMIRVS, Rex.

Poloniae Regis consilia.

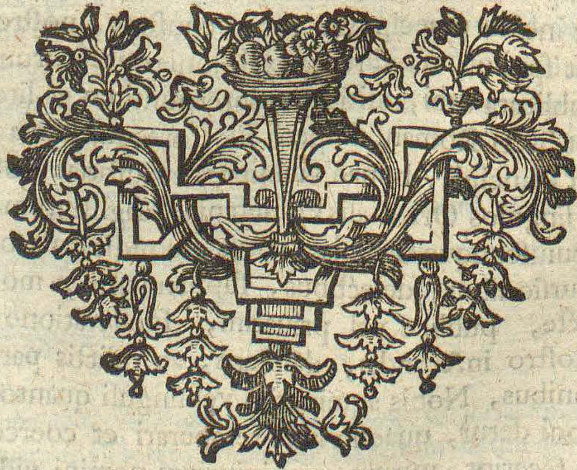
Haec summa seuerioris Regii edicti, cuius auctor in incerto fuit. Constat, si vltra progredi ausi fuissent, vacuam inuenissent Pomeraniam, dum hospes Suecus lustrat vicinam Poloniam, et certe optimo consilio vsus fuisset Polonus Rex, si tunc aduersis signis intrasset Pomeraniam, sed ille tergiuersari, mox Germaniae Principum vereri indignationem: ad extremum coram imperii deputatis per ablegatum ANDREAM de Raciborsko MORSTYN, Dapiferum Sendomiriensem, factum excusare Francofurti ad Moenum, non sine quorundam Principum imperii indignatione ac risu, qui mirabantur talia coram deputatis proferre Polonum, rediret potius, ac vim vi repellere doceret Regem suum. Conquaerebatur praeterea idem ablegatus: ex prouinciis imperii quotidie ad opprimendum Poloniae Regnum supplementa Sueciae aduentare Regi, et hostes iustos inde educere exercitus contra Serenissimum IOANNEM CASIMIRVM, qui imperio Amicus, Germaniae pacis legibus inclusum se confidebat, quare, ne cum Rege suo Poloni, de Romano imperio bene meriti, ac melius mereri cupientes, publico quasi consilio laedi videantur, petere se maiorem in modum, vt rei tam indignae atque hostili intercedant.

Missio Morstinii Francofurtum.

Eiusdem postulata a deputatis imperii.

Responsum Morstinio redditum.

Responsum a deputatis imperii, hoc in puncto, redditum nullum, iussus nihilominus subsistere Polonus ablegatus, quousque ab ipsis Principibus responsum esset, sed ille longam temporis causatus moram, nullo accepto responso rediit in Poloniam; salutatis in transitu Electoribus, Moguntino, Treuirensi, et Saxone, qui eo tempore Patri successerat IOANNI GEORGIO mortuo, anno aetatis Suae septuagesimo tertio.

LIBRI VII. CAPVT VI

SYNOPSIS

Responsio Poloni Regis ad Scripta et Manifesta Suedica. Prophetia S. Brigittae de regno et Regibus Sueciae. Ac demum iudicia quorundam, circa futuram Poloni Regis electionem.

Sub finem Anni eiusdem prodeunt in publicum scripta contra Sueciae Regem. Et inprimis

Eliminatio Causarum

Suscepti

A CAROLO GVSTAVO contra IOANNEM CASIMIRVM
Poloniae et Sueciae Regem Haereditarium, Belli.

1656 Responsio Poloni Regis ad scripta et manifesta Sueciae.

A veteri et mimico prouerbio incipit calumnia Suedica, quia a nouo et sincero veriprouerbio incipere non potuit. Et sic quidem a veteri more non recedit Suecia; vbi tam facile est, Reges e Regno deiicere, quam Romae sub Tarquiniis papauerum capita decutere. Domi tamen fere hoc solum antea leuitas aut ferocia audebat; nunc foris vero, sub alio nomine, tanquam licito (quod mox prodetur) nouus e Suecia Rex sibi fas esse contendit, vt aliena Regna rapiat aut diripiat, atque vt specimen aliquod, non tam iuris, quam necessitatis, habere videatur, catapultaria voce coactum se ad hoc profitetur. Putares Herculem ab Eurystheo [84]) ad Reges et monstra expugnanda compulsum. Interim causarum quarundam laruas, veluti feciales Suedicos, e variarum criminationum caueis praemisit; ipse mox tanquam furia secuturus. Furore enim ex impatientia concepto, in bellum et arma raptum se agnoscit, et praedicat; quod alii nemini dicere liceret; digno certe belli apud Suecos auctore. Et sic facile etiam causarum posthac aequitas, sanitasque, si quae fuisset, in principio statim vulnerata et corrupta, se pariter et insaniam prodit. Quid ergo sani aut sinceri in causis huiusmodi esse potest, vbi furor solus, causa tota solaque belli fuit? Crederes Lapithas, et reliquos Centauros e Pindo et Othry repente irruisse [85]). Sed nihil noui furorem esse, in parte familiae Regiae Suecorum, peregrina pariter, et domestica illic historia testatur. Ericum enim, Gustaui prioris filium, natu maximum, duo Fratres Principes publico scripto incusarunt, damnaruntque; quod furendo, saeuiendoque, Proceres quosdam Regni, aut sua, aut aliena manu trucidarit, quodque ipsos Fratres, carcere et ignominia, et seipsum infami coniugio, atque aliis ludibriis deformarit: Nec furorem hunc, nisi carcere vicissim et forsan peiori fato expiasse secretior rumor tradidit. Alium quoque Fratrem Germanum, Magnum nomine, obuia historia memorat, perpetuis fere furiis actum, ideoque claustris et vinculis coercitum, ne cito totus periret. Et de

84) EVRYSTHEVS, Mycenarum rex, qui Iunonis odio obsequens, Herculem ad difficillima quaeque pericula obeunda adegit, sperans futurum, vt ponderis magnitudine opprimeretur. Qua in re mirum in modum opinione falsus est. Nam ille rebus ex sextentia confectis semper victor rediit, clariorque ex periculis, et maior emersit.

85) LAPITHAE, populi fuere Thessaliae, Pindum et Othryn montes, incolentes, Pyrithoi olim imperio parentes. Hi primum omnium

1656 de tertio fratre quid dubitamus, Caroli tantum Sudermani nomine, antequam Regnum raperet, noto? quippe quem Fratris Regis filios duos, Regni haeredes proximos Regno ſpoliaſſe, tantumque ſanguinis nobilis et plebeii fudiſſe audiuimus, aut legimus, quantum nullam Tyrannorum claſſem in Suecia profudiſſe, annales Suedici tradunt. Sed et tunc furorem eius regaliter emicuiſſe, Rex Daniae ſolenni ſcripto prodidit: cum is praeter morem omnium aetatum, et Regum Sueciae, Septemtrionalium Lapponum Regem ſeſe appellauit, ſcripſit, iactauit; quorum tamen nullam vrbem, nullam ciuitatem, rariſſimos pagos, vel incertas, et mutatorias tantum ſedes, monſtrant tabulae Septemtrionales; quique omnes ſimul conglobati, ne particulam quidem Regni conficere poſſent, quorumque maximam, Danus partem ſuam eſſe contendebat. Sed has tam generoſas muſcas belle bello excuſſit, ſimulque Septemtrionem falſum, et veram quandam Sueciae partem, aliquamdiu ei ademit, vel excuſſit, Danorum Rex. Et huius Caroli nepos, ſed ex deteriore ſexu, ne meliora ſperare liceat, eſt hodiernus Sueciae Rex; qui (quod alii Reges non fecerant) ſe palam profitetur ſurere. Cum tali itaque res nunc erit, cum hoc diſceptandum nunc, agendumque, cui patientiam furor, comparendi et defendendi ſe facultatem, iura omnia legeſque negant, et adimunt; nullumque in foro aut iudicio libero et legitimo locum relinquunt. In iure certe communi, publico et ciuili hoc manifeſtum eſt, quod quidem in Suecia cum reliqua ciuilitate non admitti aiunt; imo XII. tabulae, e Graecia ſeuera antiquitate conſcriptae, et omnia poſtea iura legeſque alibi, ne ſuas quidem res adminiſtrandi furioſis permittunt facultatem. Vnde ergo tam liberi et confidentis facinoris priuilegium ac gloriam, glorioſum Regem accepiſſe, et vindicaſſe ſibi putamus? aut a qua auctoritate tam Regalem furendi licentiam aſſumpſiſſe credimus? a veteri inquit verbo, et quod illud? *patientia laeſa fit furor.* Sed cur vetus et obſoletum elegit? quia nullum nouum idoneum facinori ſuo inuenit. An quia vetus in familia furor? Cur vero furiale potius quam modeſtum quaeſiuit? quidni ideo, quia nihil modeſte acturus erat? maluit ergo e ſcena et theatro turpitudinis inter mimos obſcaena iocantes quaerere, quod in Academia, aut Stoa, vel Socraticis tabulis, nuſquam repeririſſet. Mimus enim erat et ſeruus, et Syrus, PVBLIVS [86]) verbi huius auctor, cui ad fabulam peragendam propelli applauſus ſatis erat. Sed neque in Sacris, neque in Regiis vſquam aut illuſtrium virorum verbis, dignius ſe, et facto ſuo Regio, verbum Rex cum tota Schola Suedica inuenit, verum eo anguſtiarum redactus eſt, vt docentes, vel - - - imitantes turpia mimos - - - in tam magno et excelſo negotio magiſtros, atque Doctores ſolos haberet. Quanto grauius, et innocentius ille Principem inſtruxit, qui verborum intemperantiam non ex maieſtate Regia eſſe docuit; muliebre vero eſſe furere in ira monuit. Sic tamen reperto aſſumptoque furore, tanquam iure, vel oraculo ſe Rex ille tuetur, publiceque Caeſari, Regibus, ac Rebuſpublicis, generique humano perſuadere conatur, ſe dum impatiens eſt, dum furit, dum inſanit, rite, recte, iuſte agere; et ſinceras veraſque cauſas habere, enumerare, vulgare. A tali itaque quid exſpectas lector? ſanine aliquid? vel aliud, quam quod in furibundo vel furioſo procedit? quod nomen ipſe ſibi, vel cauſarius et defenſor ipſius ei induit. Nam a furore quid poteſt, niſi furioſum, deduci? Et quamuis e domeſtica ſeu Pomeranica officina caprimulgus aliquis, aut vertumnus mercenarius,

fraenos et ſtrata equorum creduntur inueniſſe. Virg. 3 Georgicorum.

86) PVBLIVS, natione Syrus, Romam venit ad ludos Caeſaris, vbi mimos ſuos legit, magno ipſius populi applauſu. Hic mimorum poeta fuit Iulii Caeſaris etiam familiaris, licet conditione libertus.

rius, adulatrici interpretatione, veluti butyraceo vnguento, verbi atrocitatem mollire voluerit: furorem Germanice, *grim* vertendo, nunquam tamen, vel gry quidem, minus erit furiosus, quam vnsinnig, rasend, qualem facto Rex ipso egregie se praestitit. Nam idem et accusator et testis, et iudex et executor, et vnus omnia est, simulque quaeritur, arguit, damnat, plectit, et dolo, vi, ferro, flammis grassatur, depopulationibus, carceribus, exiliis et vastitate prouinciarum, templorum, oppidorum, pagorum, nobilium caedibus, depraedationibus, captiuitatibus etiam contra fidem datam, aut maligne monstratam, promissamque facuit. Hoc quidem plus est, quam furere. Nam si id agitur, Polonia fiat sua, cur vult esse nullam? vel vbique afflictam, exhaustam, oppressam? profecto nisi furiosus nemo sic vastat sua; An ideo quoque defensionis suae capita illa captiosa, trunca, cassa, causas tantum vocat, quia iustas vt vocaret, hoc elogium addere non potuit? sed et breues appellat, et reuera sunt; quia ad veritatem nusquam pertingunt, licet Herculeo gradu, aliquandiu incedere sibi videatur. Postremo et praeliminares vocat, nam ne limen quidem iustitiae attingunt: Nempe et canes catenarii limen non intrant, sed foris latrant. Caeterum quidquid rei sit, quidquid et ipse sit, non seuerius examinantes, audiamus inquam causas, et (si Diis placet) rationes, sed tanquam furiosi, quod vnicum prae caeteris nomen Causarius Regi suo veluti clypeum elegit, adeo illum 1656

solus iam praestare potest
furor insontem.

quia forte apud molliores iuris interpretes legit; furiosos ob delicta non puniri: oblitus, eos poena non eximi in enormibus criminibus, qualia sunt pactorum violationes, et illa quae paulo ante enumerata sunt.

In prima itaque causa, ne de furore dubitemus, viuus mortuos incursat, vexat, lacerat. Olim Plancius aliquis, cum mortuis nonnisi laruas luctari dixit; ita nunc Regem suum viuentem, in VLADISLAVM ante aliquot annos defunctum, causarius immittit, committitque, quod nequidem Neronis aut Caligulae arena vidit, tanto palam hic, ipso furiarum Regno iniquior, vbi mortui tantum ad mortuorum tribunalia delati iudicantur. Poterat et hic larua esse, prout laruatus in causis incedit, nisi furiosus esse maluisset, talem ergo sinamus esse, ne examen et refutationem indigna fatigemus cura. Sed et ne obscurum esset, vnde cum causa longinquus Causarius et peregrinator aduenerit, ex inferis Botthium quendam adducit, quem ait, non potuisse cum militaribus copiis, inscio et inuito Vladislao, Rege Poloniae, tot prouincias et ducatus Regni peruadere ad infestandam Liuoniam. Nec satis est, sed certis documentis constare illum a Vladislao instigatum, ferociter adiicit et confuse, vt furiosi solent, omniaque conturbat, nec falsa aut vana a veris distinguit. Cur enim sigillatim et candide non exprimit, quis ille Botthius (iam in cognomine suo quodammodo fatuus) fuerit? et a quo mandatis, armis, copiisque et sumptibus instructus, aliquo peruaserit? Cur non fatetur eum Caesarianum Ductorem, Caesarisque auspiciis ac stipendiis, militem, si quem habuit, collegisse, adduxisse, in rem Caesaris procurasse, tentasseque armorum diuersionem, vt Suedicae forte militiae partem e Germania detraheret, viresque imminueret? Cum ergo Caesarianus, minister et tribunus fuerit, Caesarisque consiliis, iussibus, vsibusque operam dederit, qua specie, aut qua fronte Causarius, Vladislai eam instigationibus adscribit et attribuit. Itane Caesar et Vladislaus idem? Germani et Poloni idem? aut cur non

1656 non audet Caesarem, et Caesariana insignia vel imperia nominare? Nempe facilior adhuc res est cum Polonis solis, domestico externoque bello impeditis, omissa interim aut suspensa, contra Caesarem fiducia, aut rabie, nisi forte pactis Germaniae cum Suecis impeditur. Quasi vero Germania et Caesar non etiam Poloniae Regem et Regnum, imo ipse Suecus pactis adscripserit et comprehenderit, quae si in his non seruat, sed tam aperte violat, quomodo in illis seruabit, si occasio aut furor similis prouocauerit? Quid deinde certi et proprii incrementi accessisset Vladislao, si Botthius Caesari Rigam et Liuoniam adiunxisset, praesertim si in Germania, magnus Teutonici Ordinis Magister, titulum, iusque, seu praetensionem, sibi retinere ac vindicare non omittat. Alter tamen Causarius innuere videtur, cum haec subiicit. Proinde nec a veritate alienum est, habuisse tum temporis Lituanos exercitum ad manum, quo recuperarent Liuoniam, exercitu tunc et praesidiis destitutam, si propositum Botthio ex voto successisset. Sed facile seipsam confutat calumnia, nam si exercitus aliquis Lituanicus, ideo paratus erat, sicque Rex Botthium instigabat, quare illum, seu partem illius exercitus in auxilium non submisit, aut submitti non permisit? praesertim si ex tali submissione, et successu parati auxilii, sperabatur, aut parabatur Liuoniae recuperatio? Anne enim Vladislaum hoc exercitu, et hac occasione instructum, credimus instigationem deserturum fuisse? Quid deinde Lituanis exercitu suo armatis optatius, aut gloriosius accidere potuisset, quam amissae Rigae et Liuoniae, vel dedecus abolere, vel iacturam sarcire, suique commodi fortunam, apertam atque inuitantem prosequi, et facile atque vtiliter exequi? quod tunc in promptu, et ad manum (vt loquitur Causarius) fuisset, si ad haec vota, spem, cupiditatem, vires, nempe exercitum habebant; tanta rerum opportunitate lacessente et promouente? Itaque cum haec nimis clara ac manifesta essent, et calumnia vltra omnis probabilitatis speciem ascenderet; languescente non vltro impudentia, ad minimum Lituanos auctores Botthio fuisse, monstrosa voce asseuerat. Siccine enim hoc minimum est, maximi scilicet facinoris auctores esse, quo pene abrepta est Sueciae Liuonia. Auctores tamen quomodo iurisconsulte Suedice et Matella Baldi probas? Quia inquis, vbi prohibere voluissent Lituani, potuissent. Itane auctoritates magnas, et capitales, probari leges Suedicae docent? aliorum pudet afferre; Nam vestras quis nouit aut vidit, vbi nutu aut suspicione iussuque Principum crimina etiam atrocissima, vsque ad furcas et patibula, probari, cruenta historia prodit? Interim quoniam ad minima redactus es, vir minimi pretii, ad minimum ostende; quibus omnino pactis, aut qua verborum necessitudine, quoue erga se beneficio Lituaniae ordines obligatos euincas, vt ii exercitus pro Suecis instruant, alant, educant, ad illorum hostes, suo periculo vel sumptu impediendos, vbi enim tales induciarum conditiones? Vbi haec, amicitiae vel obligationis mutuae, aut Lituaniae cum Suecis, foedera conscripta, pignoraque data atque accepta, publicae tabulae habent? Dolo et scelere Vos Liuoniam Lituanis abstulistis, et tu vis, vt ii vicissim loco gratitudinis, et bene meritae mercedis, legiones conscribant, propriisque stipendiis foueant, ad Liuoniae insidiatores reprimendos. Astringe validius ori frontique laruam, ne per conuitia et figmenta totus pudor tibi exeat, si modo quis adhuc superest.

Simile quid etiam Polonis antea vanissimo impulsu imputasti, quod mihi forte per absurda auiaque te persequenti exciderat. Nam iis non tantum scientibus, verum etiam impellentibus hoc accidisse, desolatissimo argumento arguebas, eo quod scilicet, per literas Suedici Senatores, apud Senatores Poloniae

quaesti,

quaeſti, nihil ſolatii retulerint. An tu quoque ab eo tempore, *inconſolabile* 1656
vulnus, mente premis tacita? Sed dic, quid tuo animo aegre eſt vt frigidam affundam. Solatium vero de facto alieno, quod debebant Vobis Poloni? aut quod mittere poterant? imo quid iuris tunc illis in Botthium eſſe potuit, ſi is in poteſtate Veſtra erat? Tamque vilem Vos eum quare habuiſtis, quem tot facinoribus noxium, tam leuiter dimiſiſtis, vel abire permiſiſtis? aut cur tam otioſe et negligenter tot damnorum (vt praetendis) patratorem cuſtodiſtis? Non eſt hoc moris aut genii Suedici, vt tam leuiter malefacta erga Vos, et iniurias remittatis, ſicque euadere ſinatis. Venit quidem e Suecia Gorgonius aliquis Varſauiam, cum literis et quaerelis ad Senatores in Aula Polonica conſtitutos; Is hoſpitio et humanitate prompte honoratus, literae etiam amice acceptae lectaeque publice ſunt. Omnibus ignota et inaudita antea erat Botthii non tantum machinatio, ſed et nomen ipſum; Nec Gorgonius complicem aliquem, vel conſcium, multo minus impulſorem, nedum conſenſum ordinum, ſine quo nulla res, momenti alicuius, auctoritatem in Polonia habet, profiteri, vel edere, aut inſinuare potuit. Reſponſum ergo retulit plenum aequiſſimae purgationis et innocentiae; quid enim aliud ab innoxia auctoritate referri vel expoſci poterat? Sed et in Lituania Dux Radziuilius, Campi (vt vocant) tunc Marſchallus, commiſſionem vtriuſque nationis, ſecundum pacta inſtitui a Gubernatore Rigenſi poſtulauit, qui tamen ipſe accedere noluit, ſed alios delegauit, qui, re libere ſincereque diſcuſſa, palam declararunt, ac teſtati ſunt, ex ipſius Botthii confeſſione conſtare, Ordines Regni et Magni Ducatus Lituaniae, immunes eſſe a molitione ipſius, licet nebulam male indutae ſuſpicionis de conſcientia Regis Vladislai non ſtatim decuſſerint; quippe quam Suedicus ſol brumalis decoquere, aut diſſicere nondum poterat. Nam hyems forte erat et gelido concretus frigore ſanguis non ſinebat rationales et ingenuos ſpiritus ad cerebrum aſcendere [87].

Piget diutius in Botthii haerere fabula: Poſt illam tu parem rationem irruptionis Crocouianae in Pomeraniam vocas ſubnectiſque; parem vanitatem volebas dicere, et hanc paritatem non negamus; vt tamen Polonos reos facti Crocouiani facias, irruptionem auerti a Polonis potuiſſe aſtruis; niſi ii Pomeraniam deuaſtatam voluiſſent. Si de voluntate ſola nugaris, et intimos quoque Polo-

87) Si per me ſtetiſſet, eiuſmodi nugas plane omiſiſſem. Fatui enim ſunt iſti ioci, qui non in rerum natura, ſed in imaginatione tantum, vel malitia fundamentum habent. Auctor huius reſponſi conſcio Rege Caſimiro, publicati, nimium prolixus etiam fuit, in explicando prouerbio, *patientia ſaepius laeſa furor fit*, qui genium ſuum defraudare nullo modo voluit, tam apta belli data occaſione calamo gerendi. Inclyta Suecorum gens, egregie noſtris temporibus ſexcentis exemplis probauit, non frigus eſſe, quod bene ratiocinari, vel ſcientiarum incrementum, impediat, atque adeo populi ſeptentrionales magis mihi videntur ad ſcientias arteſque apti, quia laboribus ad literas neceſſariis facilius defunguntur, ſi tantum liberalis educatio accedat, deſidia abſit. Eiuſmodi autem ſcripta hunc habent vſum, vt lector neutrius partis inde veritates elicere, quae vera, quae falſa, facile dignoſcere poſſit. Hoſtes enim, qui inter ſe altercantur, falſa quaedam, ſed vera omnia ſimul dicunt, et hunc in finem eiuſmodi ſcripta, quae in vtramque partem belli cauſam diſputant, recte hiſtoriis pragmaticis adiiciuntur. Caeterum ſcimus omnes, ſummum inter principes bella gerentes ius eſſe tormentarium, quod cum iure piſcium idem. Ille enim ſe maius habere ius putat, quo ſe viribus credit maiorem. Sueciae Rex CAROLVS GVSTAVVS, cum ſentiret, Polonum Regem ſubterfugia ratione iuris in Sueciae regnum ſponte cedendi, quaerere, bello ius illud Poloniae in perpetuum abrogare, ſe autem heroem monſtrare, militeſque ſuos bene alere voluit, eo tempore, quo Poloniam maxime viribus exhauſtam ſciebat, ideoque tempus induciarum elapſum minime expectandum ſibi perſuadebat. Elector vero Brandenburgicus FRIDERICVS VILHELMVS, data hac opportuna occaſione Poloniae cliens fiduciarius ratione Boruſſiae ducatus, ſeu vt vulgo dicunt Vaſallus, audiri amplius noluit. Vtrumque vi pacis Oliuenſis fuit obtentum. Caeterae belli rationes pro vulgo erant, quibus calamarii gladiatores ingenia exercerent.

1656 Polonorum affectus Suecis obligatos, atque obnoxios; magna et singulari tua voluntate vis, nimis delicatae humanitatis es. Non putabamus certe nos tam familiares et coniunctos esse vobis, vt velle et nolle idem ambobus populis esset. Sed et Polonos potuisse hoc velle et Crocouium auertere, cum octo millibus irrumpentem, quomodo fidem facis? Nam vt pares illi auertendo essent, quanto exercitu opus fuisse censes? Is vero vnde repente, aut quibus ex causis antea paratus erat? Pro eximia sane verecundia tua, talem hic fingere non es ausus. Quibus denique meritis hoc vobis deberi persuades, vt Polonia suis impendiis, instructos exercitus habeat, ac limites vestros defendat? Aut quoties hoc repetendum est, nullo iure, nullis pactis, vel officiis vestris, ad hos animos, ad haec incommoda, et sumptus praestandos, Poloniam vobis inscriptam, et oppignoratam deuinctamque esse. Quodsi Procerum aliquis vnus, dum suis, aut cognatorum, amicorumque praediis metueret, neque satis virium ad resistendum Crocouio militariter haberet, ab eodem, vel obsides, vel fidem, aut pignus securitatis, humano more petiit, priuatus hic metus, curaque seu industria fuit. Neque adeo tamen is irrumpendi libertatem dedisse videri potest, prout nec dare potuit. Atque ita qualecunque hoc factum ipsius, neque Regi, neque ordinibus regni imputari potest. At reditum Crocouio refugo, prohibere debebant Poloni, si culpa vacare voluissent, Suecis vtique id petentibus; vel saltem iis denegare haud facile debebant, vt ipsis quoque per Poloniam persequi liceret Crocouium, quod quia non fecerunt, manifestum Polonorum, hostilem erga Suecos animum, exinde deducis. Sed an Poloni Crocouium reditu prohibere debuerint, vel potuerint, non hic repetam, quia iam satis ante declaratum est, cum de illo auertendo ac etiam Botthio impediendo actum est; nihil horum vobis deberi. Et in Crocouio praestari non potuisse, in Botthio non debuisse. Vos autem petiisse, aut vobis petentibus denegatam facultatem persequendi per Poloniam Crocouii, quia in publica aut certa notitia, non satis constat, neque tu clare doces, a quibus Polonis talem facultatem habentibus petierint, vel repulsam passi sint Sueci, ne mirabere, si ignota et absurda nemo comprehendere, vel assequi plane queat. Nomina Regem, Ordinesque Regni si potes? si non potes, quare hostilem ideo animum, eumque manifestum Regi Ordinibusque assignas? et eam ob causam bello persequendos declaras, adeo dictatoria auctoritate instructus, vt nihil minus tibi liceat libeatque, quam olim Sullae, vel si quis postea plus ausus est? Tormenta vero aliaque auxilia, publico scitu concessioneque e Putcensi fortalitio, vel aliunde submissa Crocouio, quia in re tam sonora, nullus praeter te audiuit, vel sciuit, tibi quoque, quamuis stentore clamosiori, nemo credet, et ideo refutante sonantiore, aut clariore non dignabor; nam tormenta illa, quae somnias, forte bombi Cassibici fuere, ad quos te remitto.

Interea, dum Polonis hostilitatem, ob denegata vobis contra Crocouium officia, affingis, cur de humanitate et beneficio; alias vobis praestito, de quo queri Caesar etiam potuisset, cur inquam tam maligne obliuiosus aut mutus es? scilicet rerum omnium, quae neque vnquam fuere, neque futura sunt, gnarissimo, ignotum aut leue saltem visum est, ac silentio toto dignum; quod cum Bannerus vester Generalis in terga recedens, et Caesaris tunc validiora arma declinans, partem copiarum vxori fugienti circumdedisset, tunc tempore, illam inquam, tam periculoso, hanc vxorem eius, refugium in Poloniam petentem, toto cum militari praesidio, Palatinatus Posnaniensis comiter admiserit, et hospitaliter acceperit, ac deinde per Poloniam honorifice deduci curauerit? Adeo beneficia non computatis, maleficia etiam fingitis, aut pro beneficiis redditis. An

An vero Vos Sueci soli omnes gentes ac nationes, omnia facta et benefacta vobis adesse et seruire vultis, et sic impeditiones, auersiones, prohibitiones hostium, vobis obsequi, exercitus etiam, vbi nulli sunt, deberi vestris nutibus contenditis; et si id non prompte propereque fiat, tales pro hostibus habetis, ita vos Troiugenae vobis ignoscitis: in aliis omnibus omnia accusatis, punitis, etiam dum indebita et impossibilia exigitis. Illud iam a te non quaeram, quare Crocouium Caesarianum fuisse Ductorem taceas, quia antea in Botthio similem dissimulationem detexi, discussique. Nam si in Caesare Crocouii irruptio obliterata est, ob pacta pacis Germaniae vobiscum confirmatae, obliterari quoque a te Poloniae accusatio debebat; Namque et Poloniam ibi comprehensam monui. 1656

Posthaec iam terra tota, et continens omnis, fingentem conturbantemque te deficit, simulque *deficiunt artes, deficiuntque doli.* Ac propterea maria et fluctus, vbi turbida omnia, inuadis. Quomodo illic ad insulam Oeseliam appulsus sis non quaero, scio quam res tempestuosa sit mare. Si in Cretam eiectus fuisses, nec Graecia hodie ac ne sacra quidem auctoritas de mendace dubitarent. Sed nec sic quidem male cretizas, adeo grandiora et atrociora omnia vero, illic confingis. Ais enim Oeseliam Regiis e Polonia machinationibus tentatam, et ad defectionem ordines Oeselianos cum impeditione cessionis Danicae sollicitatos a Vladislao IV, licet nihil iuris in illam insulam toto tempore, quo sub Dano erat, praetenderit. Sed haec tibi vnde animi caligo et magna obliuio rerum? Illo enim tempore etiamne Vladislaus in mundo fuit? cui enim alteri verbum illud, *praetenderit*, applicas? An quam longam linguam calumniator habet, tam longum aeuum Reges habent? De iure tamen, quod tu subticuisti, cur non licuit Vladislao praetendere, vel tentare aliquid, quando iam insulae status mutaretur, et de nouo ageretur praeiudicio? Neque enim sub Dano ab altissima et continua vetustate insula illa fuit, neque perpetuo, vel immutabili iure ad eum deuenerat. Sed cum Liuonia, continuis Moschorum irruptionibus conquassata, resistendo amplius non esset, et aliqui incolarum aliis vicinis, Magister vero ipse Ordinis, supremus et legitimus totius Prouinciae Dominus, protectioni Regum Regnique Poloniae totaliter se subiecisset; Oeselia quoque pars fati violenti facta est. Nam Episcopus eius Ioannes Munghausen, pacta et accepta certa pecuniae summa Regi Daniae, seu Fratri eius Magno eam tradidit: Ordini tamen et consequenter successori legitimo Ordinis, iure reemptionis seruato, ac derelicto: Prout etiam in altero vicino Curonensi Episcopatu accidit cum Castro et Territorio Piltensi. Quapropter cum Vladislaus intellexisset, id agi, tractarique, vt Oeselia a Dano ad Suecos transferretur, veluti imploratus et non violentus Ordinis successor, et Liuoniae multos per annos optimae fidei possessor, misit statim Bergium Cubicularium suum, qui oblata constitutae olim pactaeque pecuniae summa, ageret de suspensione cessionis, siue intromissionis in insulam, donec per interpositionem Regis Galliae, vel alterius, aut ipsa aequitate monente, aliquid aliud liberum, et non obligatum, Suecis a Rege Daniae daretur. Sed cum insula Suecis potior alieno iure esset, et bolus hic insatiabiliter illis placeret saperetque; Protestatio sola nudaque insinuata fuit, qua illud caueretur, ne noua et dispar Suecorum a Danis possessio, iuri reemptionis seu potioritatis (vt vocant) quidquam praeiudicaret, neue illud hac mutatione penitus tolleretur, obruereturque, et sic facultas omnis redimendi, simul silentio obliterata interiret. Neque hoc pro sollicitatione ad defectionem censeri haberique solet, sed passim protestatio talis, citra iurium quorumuis damnum licita est, liciteque admittitur, nisi

1656 nisi vbi vis et iniuria praeualet. Vt vero gratis, aut vi vlla omnino insula ad Vladislaum transiret, aut per solicitationem violentam Suecis eriperetur, tunc literis nudis et chartaceae contestationi tribuis, dum Graeco sono, tumidum Diploma, Graecule hoplomache, eam vocas? poma aurea, quam Diploma ad corrumpendos Ordines efficacius dixisses; vel arma, vires, classem, aut etiam militem ad hunc paratum instructumque habuisse, et vna immisisse Vladislaum, cur ad fidem faciendam dicere non es ausus? sine quibus defectio strui, aut sperari, non potuisset? Praeterea cur de negotii totius et insulae conditione, atque aliis circumstantiis, quibus Oeselia obnoxia erat, cur, inquam, magis mutus es, quam mutum est mare, seu maris Noruegici asellus siccissimus: quamuis alias in calumniando, vocalior sis, quam Asinus Arcadicus, et tympano Heluetico sonorior? Nimirum aliter, haudquaquam tibi promptum erat, hominibus rerum longinquarum ignaris fucum facere. An nisi sic quoque Regis tui causa iuuari fucarique, aut non aliter Regia esse, potuit.

Breuis deinde tibi ex Oeselia saltus in Liuoniam per mare angustum fuit, leuissimus enim est mendaciorum traiectus, quae tibi pro velis remisque fuere; sed et sic naufragus, atque ab omni veritate nudus appulisti, adeo, vt ne tabulae quidem vlli insistas, in qua ostendere queas, tentatam in Liuonia subditorum Suedicorum a Rege Vladislao fidem, et tamen id haud incertis testimoniis constare incertissimus testis asseueras. Si tu cum Vlysse illo mendacissimo, similiter naufrago ad Phaeacas abiectus fuisses, certe multo audacius tu Laestrigonas, Cyclopas, aliosque *Aeneos Fratres caelo capita alta ferentes* et fabulosa alia, quae *Ithacus nullo sub teste canebat* [88]), effingere et commemorare potuisses; Poeta tamen Latinus, non *tam vacuum capitis populum Phaeaca putauit*, vt talia crederet. Tu nunc omnes lectores causarum tuarum stupidiores Phaeacibus autumas, vt tibi fidem habeant, qui in tanta testimoniorum incertitudine (vt gloriaris) in tanta impudentia, quam profiteris, ne vnius quidem testimonii laruam adducere potueris. Cum itaque nullum neque diem, neque annum, neque saeculum, nullumque hominem testem, etiam ex vicino furno, seu taberna Esthonica nominare queas, ignosce, si tibi intestato nemo credat, neque iniurato. Nasica enim non es, quamuis probe nasutus, neque Cato vnquam fuisti; Catonis tamen, quem aliter Orcum vocant, non indignus, vbi falsos testes, testiculorum damno puniri crediderim. Sed neque iurato tibi facile quisquam extra scenam vel orchestram Sueciae credit, qui iura omnia supprimens, aut peruertens, *conceptis verbis periuras*, si Nero tuus iubeat.

Breuiter ergo proiecto in medium insolenti mendacio, nec probato, quasi puderet, quod tamen apud te insolens est, e Liuonia te proripiens, ceu nodi Lapponici abreptus turbine, quo furiosissime nauigari Nobilissimus portentorum, et Vester historicus prodit, repente in Dania constitisti, mox alio atque alio, paleae aestiuo puluisculo leuior abripiendus. Si Cimbria Daniae pars, Cimmeria esset regio, non mirarer tenebras te inde offundere; Caeterum sic quoque tene-

88) PHAEACES, seu populi Phaeaciae, hoc est, Corcyrae insulae, otio olim luxuique dediti, vnde Phaeacen pro homine ventri gulaeque addicto, vsurpat Horatius. LAESTRYGONES, populi immanissimi, Formias, campaniae vrbem incolentes, quos Plin. lib. 7. tradit humana carne victitasse. Horum Rex fuit Antipathes, qui Vlyssem, in littus suum tempestatis impetu eiectum, totis viribus oppugnauit, vnumque ex eius sociis ore apprehensum dilaniauit. Homer. 10. Odyss. CYCLOPES Neptuni et Amphitrites filii fuerunt, ministri autem Vulcani, Ioui sua fulmina fabricantes. Cyclopes dicti ab eo, quod vnicum haberent oculum, eumque orbicularem, media in fronte situm. ITHACA, insula in mari Ionio, ante Epirum, Vlyssis patria, vnde Vlysses ITHACVS.

tenebras, sed fugacissimas captas, quia mox per compendia caeca, ne luce prodaris, diffugiens: Non defuisse, ais, cum Rege Daniae tum temporis alieniore, vt cum Arnheimis, ac Baudisio, molitiones in perniciem Sueciae, quae singula referre longum foret, et a proposito compendio alienum. Non a compendio, sed a veritate alienum dicere debebas. Sed vbi tu non a proposito veritatis alienaris, quam semper postponis ac reiicis? Vere Plutarchus! Compendiaria res est improbitas, virtus longa, tibi longinqua sane, quia tamen ita vis, quam potes maxime tam *verba confer maxime ad compendium*, ne deprehendaris, quia falsitatem prodere mora solet. Cur vero alieno rem non addens, cuinam, Regem Daniae dicis? Si vobis merito de iniuriis a Vestra ei ferocia illatis taces, et hoc quoque compendium est. Quodsi tamen Regis illius alienationem erga vos rumorum loquacitas etiam in Poloniam attulit, eumque contra Sueciam aliquid moliri, vel meditari, vicino murmure increbuit. Quidni Vladislaus de suo in Sueciam haereditatis iure timeret? vel cum tam potenti hoste Sueciae, cur non cautum ac prouisum vellet, si liceret? Hunc enim meminit esse, qui antea Caroli Sudermani conuitiis ac malefactis lacessitus, in Sueciam armis irrupit, grauissimis damnis afflixit, ac pene abripuit; longe certe lateque diripuit ac vastauit. Quam si idem tunc aggrederetur, eamque suo et veteri Regum Daniae more odioque inuaderet, annon difficilior postea de iure haereditario actio, cum victore et inuasore rebus adeo mutatis foret? Praesertim cum Daniae Reges ius sibi in Sueciam non obscure praetendere dicantur, atque ideo Sueciae insignia, tres coronas mordicus retineant; et Vobis Suecis inuitis, infra, aut post securim Noruegicam, palam ponant, gestent, ostententque; quod si aliquid ab illo impetrare licuisset Vladislao, ne iterum apud alios atque alios, Suecia aut tota, aut totum Sueciae ius penitus periret, an hoc a iusta et licita futuri cura alienum? aut a legitimo haerede deferendum quisquam praeter te diceret? Cur vero molitiones has pernitiosas Sueciae, in nullis iterum circumstantiis prodis? pecuniam, classem, exercitum a Vladislao submissum, aut promissum Daniae Regi ad minimum insinuare poteras. Absque his enim, quis hodie aliquid magni molitur aut sperat? Nam talia, vt fidem mereantur, non omnino silentium poscunt, nec fugitiuam tantum mentionem, aut praeteritionem rhetoricam admittunt; sed et hoc tu compendium vocas. Agnosco vocem; compendio enim etiam latrones ac fures et silentio tenebrisque gaudent, quos postea suspendium merito in lucem educit, et illustrat. His te tenebrionibus compendiariis, compendiosissime calumniator, cum furtiuis vtique plumis conuitiorum adiungas licet, quia veras et sinceras non habes, etiam cum tam plumatus incedis quam exercitus Indicus. Interea et ego si quid tibi compendii facere possim, faciam: Vtque leuior incedas, detraham tibi alienas plumas, vt merito 1656

moueas cornicula risum

furtiuis nudata coloribus:

Nam veri in Suecia et Suecis, iam diu desiere.

Inter compendiarias itaque adhuc causas post Regem Daniae Arnheimius et Baudisius, tanquam duo fulmina belli, aut totidem Annibales, non absque horrore in theatrum a te producuntur, ac si cum his quoque, licet nullo Regno, nulla potentia, nulla denique classe, imo milite, sumptuque nullo instructis, in perniciem Sueciae Vladislaus molitiones aliquas agitauerit, quarum tamen nullas monstras. Et Arnheimius quidem (Philosophicum Generalem, honorato ioco

1656 Gustauus Adolphus vocitasse fertur) nihil admodum magnum et admirandum Polonis in Prussia approbauit, adeo, vt post ludibria aliquot tunc oblata, Rege Sigismundo, Principe Vladislao, et Proceribus ad spectaculum virtutis militaris, contra Suecos sub Albo monte, inuitatis, merito amotus fuerit: hunc tamen tu Vladislao hic obiicis. Suedicum vero Manifestum anni 1644. mense Februario editum, Regi Daniae, cum simili siue querela, siue vanitate exprobrat. An forte in duorum Regum tunc obsequium diuisus fuit? An vero singulare aliquid et illustre his duobus Regibus, vsque in perniciem Sueciae praestare potuisset; non valde ipsi Sueci testati sunt, quando illum, astu doloue in Sueciam abreptum (si vera narrantur) ita elusum, inclusumque et custoditum voluere, vt nonsolum e custodia, sed ex tota Suecia illa suspicacissima, oculatissima, auritissima, montosissima, paludosissima, vastissima impune euaserit.

Baudisius autem ille bis captus, et crebrius molae Stargardianae assidens, vel postea in Aula; an ad moliendum aliquid contra Sueciam in copiis, vel viribus propriis, vel aliunde habuerit, etiamsi, cum ex corpusculo illo suo in Herculem, vel Atlantem, excreuisse fingas, quis vidit? quis audiuit? Si tamen peritia bellica hunc Baudisium, vel illum Arnheimium Vladislao Regi commendabat: Et Baudisius forte studio conatuue, aut obsequio frequentiore Regi sese insinuabat, offerebatque: quid miremur, aut quid tu exprobras militares viros, militaris Regis genio placuisse? Quid alii Reges? Annon pacis tempore, ac etiam cum nihil moliuntur, viros magnae solertiae, et dexteritatis bellicae opinione approbatos sibi circumdant, eorumque familiaritate licite delectantur. Magni certe videris Baudisium facere, ita illum, tanquam Vlyssem et Aiacem in equo durateo ad perniciem Troiae, cum aliis Heroibus inclusis, tu intra tuarum causarum capsam occlusum, in Sueciae perniciem erupturum nominas.

Forti posthaec, vti post fortes viros, et operoso verbo partem primam causarum lacerarum concludis: *Haec tempore Vladislai IV. patrata.* Quid vero tu paterpatrate, patratum esse hactenus ostendisti? Botthium enim et Crocouium, solummodo tentasse aliquid, sed elusos: Bergium sollicitasse defectionem Oeseliae fassus es: nec nisi tentatam Liuonum fidem, nullo ibidem nominato, breuissimis verbis mentitus es. Sed nec cum Rege Daniae, et postremis duobus Bellisariis patratum aliquid in vllo facto, vel expeditione dixisti; tempore autem Vladislai, non a Vladislao patrata, quod dixeris nescio an vltro, an per impudentiae modestiam feceris. Quanquam nec illud vere dixisti, multo minus hoc, cum Vladislaus nihil omnino, neque ipse, neque per Reges alios, aut mercenarios heroas quicquam patrarit, quod verbi atrocitatem impleat, si tamen aliquid patrauit (vide quam ordine et clare tecum ago) cur viuo ea illi non obiecistis? Nunc in vmbra defuncti piacula Sueci quaeritis, et manes sepulti violatis, eumque incusatis, qui se defendere non potest: cum tamen saxa ipsa mortuis pacem praestent, aut loquantur, orentue post funera quietem.

Deinde inficiari nequis Causarie, post omnia illa, siue vera, siue falsa, a te enumerata, Regem et Regnum Poloniae, ad pacta pacis Generalis Germaniae, non modo a Caesare, sed et a vobis ipsis, Suecis, admissum, adscriptum, inque illis comprehensum esse. Inspice articulum, siue caput XVII. pag. 119. Lipsiens. edit. Qua fronte ergo, aut quo iure eadem, etiamsi hostilia fuissent, publicae tamen pacis sinu excepta, et tanta Regum ac mediatorum auctoritate, Sueciaeque totius consensu, ac confirmatione, iamdiu sopita, sepulta, antiquata,

quata, tu iterum resuscitas, et veluti ad poenam ac supplicium vocas? Haeccine Sueciae Tricoronigerae fides, sinceritas, constantia, vel innocentia est? An leo Gothicus, aut recens accessoria bestia Gryps ita saeuit? Nam vulpem nondum inter insignia publica videmus, inter facta agnoscimus. Praeterea etiamsi Rex mortuus, culpae aut suspitioni apud vos obnoxius vere falsoue esset, nullatenus eidem tamen, ita Ordines Regni Poloniae impliciti et innexi sunt, vt noxae Regiae, si quae fuisset, simul obnoxii esse, vel astringi a te possint. Scire enim debes in libero Regno nonsolum distincta et separata ista esse, sed etiam mutua induciarum pacta non cum illo, aut vllo solo Rege, verum nominatim distincte, et expresse cum Regno, et Ordinibus Poloniae solenniter inita, conscripta, ac stabilita esse: atque ita a Rege quomodocunque incusato ad Regnum et Ordines, argumentationem, et culpam, si quam probasses, rite ac legitime duci trahiue non posse. Quae tu vero Ordinibus, vel consciis, vel auctoribus tentata, aut patrata, aliquando, sed non vbique affinxisti, ea suis iam locis inania, falsa Gerrasque Germanas, aut Suedicas calumnias fuisse, satis ostensum est; illuc ergo te reiicio. 1656

Cum autem in omni iure ac foro, manifestum illud ac necessarium sit, vt in criminalibus, quales sunt Regum accusationes, et pactorum violatorum facinora, luce meridiana clariores sint probationes, et documenta; quid a te hucusque, vel posthac aliud, quam continua figmenta, et vanissimarum suspitionum fumi, ac densissimarum calumniarum nebulae lectoribus offunditur? Et haec talia, tu tamen causas vocas, quae, si loqui possent, nihil aliud de se dicerent, quam *Nos numerus sumus.*

Postremo. Tametsi Vladislao, vel conscio vel non inuito, adeoque instiganti quasdam obiicias causas, cur Regem Casimirum reum, et hostilitatem meritum, contendis, vrgesque? Successit quidem ille Vladislao, sed non vt haeres, nec haereditario iure, nam per libera et operosa suffragia, nec extra periculi aleam, venit, nec fratris nomen inducit haereditariam successionem, aut culpae alicuius complicitatem, vel imputationem, nisi forte in Suecia; vbi legimus Ioannem, Sigismundi fratrem, proximum regni haeredem, nonsolum regno, verum etiam Magni Ducatus Finlandiae priuilegio, a Carolo et Vestris constitutionibus priuatum, exutumque. Neque tamen, licet haeres fuisset Casimirus, luere deberet ea, quae pacis Germaniae legibus, ac solennitatibus sopita iam ante monuimus.

Quia vero propria ac particularia quaedam conuasasti, quae ipsi Casimiro Regi imputares, ne effugeret tuas criminationes, et bellicum Regis tui furorem; prodeant sane, sed ordine tuo, qui scelera ordinare et calumnias nosti, vt nonnisi ordinatum apud te nefas incedat.

Primus ergo impetus quasi ingratitudinem Regis Casimiri erga Reginam Christinam exprobrat; putares hospitem illum naufragum in Macedonia accusari, qui mox benefactorem aedibus ac facultatibus suis spoliauit. Ad ingratitudinem vero probandam, quae adducis? Regina, inquis, Sueciae propinquo arctoque sanguinis nexu Ioanni Casimiro deuincta, illum Ordinibus Poloniae nonsolum coniunctim cum fratre, sed et sigillatim commendauit, annitebaturque omni modo, vt is voti sui compos ad Regnum Poloniae consequendum fieret; Hocque studium Reginae mox prosperum euentum fuisse consecutum: sed

 Regem

1656 Regem Casimirum nihilo mitiorem se praebuisse, sequentibus te probaturum polliceris.

Nunc tandem probatione promittis, quod antea a te exprimi non potuit; praestolabimur itaque probatae fidei et claritudinis probationes. Interim tamen, ne nimis arctum hunc sanguinis nexum in Regina iactes aut commendes, nimis enim suspecta haec tua beneuolentia est; *An quidquid calcaueris hic rosa fiet?*

Nimis cruenta exempla in illa familia praecesserunt, in qua tu propinquum arctumque sanguinis nexum tantopere depraedicas. Auus Reginae, Carolus, propinquiori nexu fuit Sigismundo deuinctus, quam haec Regina est Casimiro, et tamen nullus arctioris sanguinis nexus, neque necessitudo, pietati iuriue vlli deuincere eum potuit, quin Sigismundum, eiusque posteritatem, ac sanguinem, quam longissime e Regno detruderet, expelleret, arceretque semper. Et quamuis sanguinem eius non fuderit, fudit tamen nobilitatis, populique omnis, qui Regio Sigismundi Sacramento, arctius fideliusque deuincti erant. Hic quoque Carolus Gustauus tam propinquo nexu deuinctus est Casimiro, quam fuit Christina; An ideo tantum, vt ad Regnum Poloniae armis propinquaret, illo etiam extruso *Est prorsus iste gentis armigerae furor,* a Carolo in hunc transmissus. Interim tamen cum eo Christinae Reginae affectum studiumque non comparabimus; imo ne miscebimus quidem. Sed nec ideo Ordines Regni Poloniae Ioannem Casimirum, si absque Christinae literis, electionis fatum sollicitasset, minus electuri fuissent; cuius facti rationes hic non opus est, commemorare. Literario tamen hoc Reginae beneficio, ornatus Casimirus; dic? quo, postquam Rex liberis Ordinum suffragiis electus est, quo, inquam, ludibrio, contemptu, aut piaculo beneficium illud epistolare, et gratitudinis suae debitum, atque hostimentum hostiliter corruperit, aut violarit; vt propterea nunc bello a Carolo Gustauo successore mirifico Reginae persequendus, adeoque inhumaniter et inclementer, supra omnem cognati sanguinis modum, ac proportionem puniendus sit.

In commercio, inquis, literarum cum Regina Sueciae, Latina lingua vti noluit; nullam aliam ob causam, quam vt hocce modo deuitaret, eam titulorum rationem, quae pactis induciarum est expressa, titulumque Sueciae, Sueciae Regibus astruit; Poloniae vero Regibus derogat; id vnice agens, vt hac via pactorum fundamenta conuelleret; Quid etiamne conuulsa sunt, et *ruere omnia visa repente?* Cuniculis, terrae motibus, tempestatibus validioribus non tam facili vi, vel vt tu loqueris, via conuelli fundamenta solent. Mirificus certe viator es, sed qui saepius de via omni recta, ad auia, ab omni probabilitate et veritate erro voluntarius conuelleris. An vero epistola Gallica, tanto cum impetu aut turbine venit; aut Medeae verbis herbisue exarata infectaque erat, quibus illa arcem Creontis [89]) euertit? vel adeo *tota succusso solo nutauit aula* vestra, quamuis super rupium fundamenta (vt ferunt) extructa? Mirumni

diuulsa repente
maxima dissiluisse capacis moenia mundi.

dicas.

89) CREON, Corinthiorum Rex, praedonis Sisyphi filius, qui Iasoni, post Medeam repudiatam, filiam suam natu minorem, nomine Creusam, vxorem despondit. Quam rem iniquo animo ferens Medea, coronam naphta illitam sponsae dono misit, quae sub noctem et luminibus accensis, concepto igne, non modo illam, verum etiam sponsum et socerum cum tota regia concremauit. Hyginus cap. 25. p. 669.

dicas. Non enim leuis eſt potentiae fundamenta conuellere, quod vix Neptuno Deo affingere Poetarum audacia potuit, a quo Troianos 1656

muros magnoſque emota tridenti

Fundamenta quati, totamque e ſedibus vrbem

viſam erui euertique, Troianus exul foemineae credulitati per conuiuii libertatem narrauit.

Vnde vero vobis Suecis iſtud Gallicae linguae odium? vobis, inquam, qui nihil niſi Gallicum ſtrepitis, ſpiratis, induitis, ſectamini, Gallice braccati, caligati, ocreati, fimbriati, plumati, Gallici nuper ſtipendiarii, mercenarii, et clientes paſſim. Gallicis verbis, tanquam vnicis floribus, literas veſtras, non Latinas interſpergentes, exornanteſque. Quid Galliae Rex? annon domeſtica lingua, ad Reges Principeſque externos paſſim ſcribit? Ea Gallicae linguae maieſtas eſt, aut cenſetur, ita certe obſeruatur, coliturque, nec in ſuo Regno, cedit Romanae. Sed procul a tui animi obſeruantia, iſtud vilipendium eſt, amicae et regnatricis linguae, ſine cuius cognitione, nemo in vlla fere aula ſatis cultus incedit. Latinam tamen linguam pluris facis, quamuis in Latio domeſtice et populariter perierit, vt vos eam in vltimo Septemtrione retineretis, ne vltra abiret! Sed non iniuriam faciam ſinceritati tuae in hac cauſa vnice probanda; ideo non licuiſſe Gallica, vel alia quam Latina lingua Caſimiro vti, Dictator Latine dictitas, ſcilicet, vt per hoc compendium euitaret titulorum rationem in induciarum pactis expreſſam. Sed quid ais? anne induciae etiam decreuere, non licere niſi lingua Latina ad Reginas Veſtras ſcribere? Deinde annon in Gallicis literis Chriſtinam Reginam inſcriptio vocabat? Caſimirus vero, nunquid in iis literis, ſe Regem Sueciae appellabat, an titulum eius ſibi arrogabat? vel amplius quam Ioannem Caſimirum ſeſe ſubſcribebat. Et Vladiſlaus non ſemel, licet Germanica lingua ita ſcribebat. Alii quoque Reges alibi, dum familiari inter conſanguineos commercio literarum, quaſi priuatim vtuntur, ſeponunt interim aliquid de Maieſtate publica, nominibus ſuis et conſcientia contenti. Sic quoque Regem Sigiſmundum non raro ad Hiſpaniarum Monarcham ſcripſiſſe vidimus aut ſcimus. Reginam ſcilicet Sueci, omnibus Reginis doctiorem habuiſtis, dignam ideo Romanis tantum verbis adorari, quia nunc Romam adorauit. Si tamen Regina literis, ſine titulorum omnium pompa venientibus laedebatur, iiſque conuelli fundamenta induciarum cenſebat, quare eas toties acceptauit? quare ipſa Latiniſſimis verbis et literis non exprobrauit? Sed tarde, o Sueci, Reginam, tanquam huiuſmodi nugis laeſam aduocatis, quae vos fugit, horruit, abhorruit: Neſcis an a vobis non grauius laeſa, aut laedenda fortaſſis, niſi ſeſe honorifice et tempeſtiue ſubduxiſſet. Caeterum quid noui Reginas ex Suecia fugere? Mater Chriſtinae quoties fugit, aut tentauit fugere? Sed vt ex hoc diuerticulo ad viam redeatur, quem tu ex pactis induciarum articulum, vel paragraphum, producis, aut producere productiſſime hominum potes, quo expreſſa ſit ratio et lex, qua vti debeant, vel vti iubeantur, obligenturque Reges Poloniae, ad literas in Sueciam ſcribendas. An ita forte obſeruatum fuiſſe in conſcriptione induciarum, per tuum hunc loquendi modum intelligis? et hoc tu expreſſum vocas? Ignoras video, quod ignorare te ſimulas, Commiſſarios veſtros, dum (vt infra dicetur) Lubecae eodem argumento, atque eiuſdem fere criminis, optimas, alias Plenipotentias Polonicas, condemnare ſtuderent, probationem aliam in ſupplementum huius aſſertionis ſuae producere non potuiſſe,

1656 quam quod in tractatibus vltimis Prussicis, Polonici Commissarii verbo promiserint sincero, Regem Regnumque Poloniae in literis ad Reginam Regnumque Sueciae, eum adhibituros esse stylum, quo consentierunt: Nulla vnquam, et praesertim tum temporis, de hac, vel alia lingua facta mentione. Sed preme sane, vt vis, vt potes, verba, capita, et non articulos tantum, verum etiam totum corpus pactorum: Exprime intima, extima, ac etiam remotissima; quidquam ne huiusmodi ex illo Colosso papyraceo expressum dabis? Regulas iuris si nosti, scis quid edicant, si non nosti, potuisses vbique tantis Arcadicis auribus tuis audisse, quod expressa noceant, non expressa non noceant. Quare in posterum, si quid occultius et abstrusius habes, quod exprimere non potes, saltem id inter expressa non numeres. Nam quod mox subiungis, tam expresse falsum est, vt digitis palpari posset, nisi larua esset. Asseris enim

Certo certius liquere, Regem Poloniae insudasse superius indigitatae Liuonum defectioni, et Rigae capiendae consilia captasse. Sudum est coelum in qua parte Liuoniae hoc liquet? aut quando liquebat? exere, extende, distende digitum etiam impudentem, aut quomodo Poetae vocant, quem ego dicere nolo; ostende in loco, tempore, aut circumstantia sudatam defectionem. An digitos forte Colossi Rhodii habes, qui per diuersa litora, extendebatur, cum tam longinqua, aut nunquam gesta, visaue indigitares? Vnum illius digitum pauci homines vlnis totis complecti poterant; tu vno quam vasta, quam immensa, et extra hunc orbem, vel nusquam vagantia figmenta amplecteris, aut consectaris. Hercle, si mons Athos, in formam seu statuam Alexandri Magni edolatus aut efformatus a Dinocrato fuisset, prout is industriam offerebat, cuius manus vna amplitudinem capacissimae vrbis teneret; illius digitus par tuo non esset [90]). Sed vide, vt sic etiam indigitare defectionem illam possis; Nam procul extra veritatis orbem ea a te fingitur. Quia tamen *magno gaudes sudare tumultu*, dic quomodo, cum quo, per quem insudarit Rex Poloniae, iste nondum Rex tibi quidem mendaciorum facilis, promptusue *sudor fluit vndique riuis* aliis ad insudandum rebus falsis, non eadem facilitas? Quae tamen est ista superius a te indigitata defectio? De nulla alia ante facta est mentio, quam quae a Botthio inepte repraesentata in fumum abiit. Atqui illic Vladislaum Regem instigasse, Ordines vero Poloniae auctores fuisse asserebas. Sed quid tunc fuit Casimirus, aut quem nunc facis? indigita saltem nomen, titulumque aliquem; Sed videris assueuisse cum Siculis, aut Calabricis circulatoribus micare digitis, atque ita coniectoris ludicri artificium agere. Dic ergo clarius, vt si tibi adeo certo liquet id, aliis etiam liquere possit, quibus talia exponis. Verum nimis perfluit hic liquor, quem ex nebulis Aristophanis, aut e Luna nauigabili Luciani cribro Pomeranico collegisti. Et quamuis totus via lactea (quam aiunt liquidissimam et clarissimam coeli partem esse) effecereris, nunquam tamen Cimmerias tenebras exues, quas obstinato calumniandi genio induisti. Caeterum cum Botthio satis antea frustra desudasti; vbi, quia tandem refrixisse valde accusationem tuam in figmentis suis nudatam ostenderimus, te in furno Liuonico, vbi ignitis lapidibus sudorem humanissime prouocari aiunt, post tot cursus ac recursus sudantem, anui domesticae fricandum ac refricandum relinquemus.

A Li-

90) Eiusmodi ioca in scriptis publicis, in responsione ad belli causas, plane insulsa sunt, vt et isti poetarum flores saepius iam laudati, nimium sapiunt auctorem vmbraticum. Caeterum ATHOS est ille mons, quem Xerxes abscidisse fertur, et velis fecisse peruium. Situs est inter Macedoniam et Thraciam, altitudinis admirandae, vt vsque ad insulam Lemnon vmbram porrigere dicatur. DINOCRATVS autem fuit Alexandri magni architectus, qui Alexandriam, Aegypti oppidum, aedificauit.

A Liuonia deinde, et a Dunae fluuii vicinia ad Borysthenem, vsque solito impetu prosiliens; Cosacos, vt in Liuoniam irrumperent, a Rege Poloniae inuitatos fuisse, haud leuibus indiciis compertum habere Regem vestrum, sed haud satis grauis ipse index exclamas; nam si aliquod saltim indicium, attulisses, grauior certe testis videreris. Apparet indicia tua tam leuia fuisse, vt repente in itinere euanuerint. Quod vero inuitatos tantum, non conductos, non adductos, non iussos, irrumpere Cosacos dicis, humaniter et praeter morem tuae accusationis facis; atqui mundo vniuerso satis constat, Regem Casimirum statim simul cum diademate, et trabea Regali sagum induere coactum, neque semel iterumque, sed pluribus vicibus, et per longiores moras, cum Cosacis dubiam pacis bellique aleam repetiisse. Visi quidem illi sunt aliquando pacis conditiones recipere, sed feroci semper cum ambiguitate, et metu, seu suspicione: Ideoque securissima semper consilia, loca atque praesidia, sibi circumdedere, nullis fluminibus, paludibus, desertis, montibus, aut monumentis, quantumuis operose quaesitis, firmatisque, satis fidentes. Et tu hos reuera, tam procul domo inuitari, vel educi, aut sperari etiam ab aliquo potuisse, vt inuitarentur, alioque educerentur, dices aut credis? Scilicet vt refugiis suis et munitionibus excederent, viresque imminuerent eas diuidendo, et in Liuoniam vsque alienando; praesidiaque sua desererent, vel debilitarent, tot molestiis, periculis, et sanguine tanto parta, stabilitaque? Vis autem tu haud leue indicium, huius siue timoris, siue obstinationis, simul et vanitatis tuae? Aliquandiu soli, et suis viribus, bellum atque rebellionem susceperunt, et prosequuti sunt, postea quasi necessitate coacti, etiam inimicas ante gentes in auxilium asciuerunt, quorum amicitia nunquam sine damno constat; si itaque toti (vt ita dicam) et integri, non suis viribus fidebant, quomodo distringi, atque Poloniam et Lituaniam vltra, dissipari, abigique militiae suae robora passuri fuissent, qui iam non absque alienis subsidiis, plenae securitatis fidem induebant, vel admittebant? Quodsi aliquis, vel procerum, vel aulicorum, vel nobilitatis Ruthenicae, priuatim optare, vel cupere potuit, aut inter rumores, susurrosue forte est auditus, qui Cosacos nunquam quiescentes, semperque timendos, vt rariores domi debilioresque fierent, in Pontum Euxinum, vel Thraciae littora spargendos, et diuidendos, suspirio, vel promiscui desiderii impetu innuisset? Suadereque etiam voluisset, vel si alius simili voto in Liuoniam aberasset, (illam nimirum partem quae Poloniae adhuc parebat, et omni quasi cultore vacua fuit) atque vt illuc transportari e Russia possent, feruentiori fiducia innuisset, quid hoc ad publicum consilium, vel consensum pertinet trahiturue? aut quomodo hoc ad spes Regias ascendere potuit, cum re ipsa absurdum et impossibile esset, a suspicaci, et intolerabilis duritiae indole, et iterum atque iterum rebellatura ferocia hoc obtineri. Non refert itaque, quantum tu audeas, qui quouis dices sub iudice: Vidi, quae non vidisti, audiui, quae non audisti, etiam sub coelo alio, aut nusquam gesta. 1656

An vero vos Sueci semper quieti, et innocentes, intra ambitionis vestrae scopulos, specusque haeseritis? iam non in partibus Moschouiae, Pomeraniae, Mecklenburgi, Transalpinae regionis aut Daniae quaeremus, quas mirabiliter nullo forte iure rapuistis? Propior erit locus, et non vna fraude nobilitatus. Quod vero ais, Polonos non potuisse culpare vos, causa fractae pacis, si nunc primum fractam, violatam, ruptamque pacem intelligis, nimis facetus es nugator. Alias modestia haec non innocentiae vestrae, sed indoli Polonorum assignanda est, quae non tam querula, non tam prompta fingendi artifex est, quam vestra; postquam culpas in aliis confingere non industriae tantum, sed iustitiae, glo-

1656 gloriaeque pars ſplendidiſſima apud vos cenſetur. Sed quod opus eſt aliquid fingere, cum induciae palam violatae fractaeque ſatis prodant, nimiumque comprobent, quid iam diu moliti, quid machinati ſitis, quidque tot annis moliendo, aut machinando agitaueritis. Quandoquidem ergo et hoc elicere, atque expoſcere, et veluti extorquere videris a patientiae Polonicae moderatione, non fraudabo expectationis tuae impudentiam hac voluptate et honore, vt legas, videaſque etiam oculis ab Argo mutuo ſumptis, quam ſpiſſa, foedaque ſe culpa induerit Suecia, et quod non ſemel, verum etiam ſaepius culpari potuerit, quamuis tacente Polonia, vtpote quae fraudem, non vſque ad frangendam pacem, et bellum ante temporis praefiniti leges inferendum, erupturam ſperauerat, aut timere poterat. Quando enim, o Sueci, moliri et agitare contra pacta non incepiſtis? aut quando deſiiſtis? Nam vt prius Moſchouiticum bellum omittatur, quo Vladislaus impetitus eſt, quibus non rebus, quibus non artificiis ac documentis Moſchum inſtruxeritis? Adeo vt bibliothecas quoque veſtras excuſſeritis, et Gedani ſcripta typis edita conquiſiueritis, et ſi quid vltra in Polonia vulgatum erat, quod Moſchorum nomini graue videretur, id repente cum promptiſſima interpretatione Moſchouiticae bili ſubminiſtraueritis. Quis deinde conſilia ipſa, artes, diſciplinas, magiſtros, inſtructores militares in Moſchouiam a vobis ſubmiſſos enumeret, vt ſic nulla in parte hoſtilitate contra Poloniam deeſſetis? Quidquid praeterea telorum armorumque cudi, excudi et fabricari in Suecia, montium ferreorum fertilitas ſinebat, id Moſchis accelerabatur, parabatur, concedebatur. Si militi quoque externo per Sueciae limites aut mare, ſinuſque maris Suedici perque flumina tranſitus facilior in Moſchouiam, quam per glacialem Oceanum erat, Suecia repente operam ac facilitatem accommodabat. Haec omnia aut plura, nunc quoque ad recentem hanc Moſchorum irruptionem, paratiſſima, votis ſtudiiſque ſuppeditaſſe Sueciam, quis neſcit aut dubitat? Cumque iam Moſchus Smolenſco occupato Mohilouiam obſidione premeret, veſter nuntius cum literis ad hoſtem deprehenſus eſt, dignus quidem ad furcam rapi, tamen quia nondum trans mare perfidia Suedica publice nauigauerat in Pomeraniam, et in apertum contra Polonos bellum, candor fideſque Polona, portatorem infeſtarum literarum pactis magis quam meritis condonauit. Quis deinde ſatis recenſere queat, quibus pactis, Moſchum nunc contra Polonos animaueritis, nunc illum certos intra limites firmaueritis, vt ſolis Polonis noceret, vobis interim et veſtris finibus intactis? vt facile hinc conſtare poſſit maxima ex parte bellum hoc Moſchouiticum veſtris conſiliis, artificiis, et machinationibus aſſignari poſſe, vt tanto commodius vos ex altera parte, et latere Poloniam aggrederemini.

Neque hoc ſatis, nam vos in Coſacorum animos irrepſiſſe etiamne negabitis, quorum rebellionem veſtris deſideriis ac ſucceſſibus, a fortuna et ſcelere oblatam, in lucro et felicitate veſtra poſuiſtis? Sed de hac re mox plura. Quid alibi, vbi ſpes aliqua nocendi ſeſe offerebat, egeritis, aut tentaueritis, et ſolicitaueritis, quis omnino enumerare, vel aſſequi ſatis queat? Benedictus ille Scythicus Senator, et legatus veſter, quibus non demonſtrationibus, et perſuaſionibus, Othomanicam portam, et potentiam pulſauit, vt Poloniam a Coſacis afflictam, laceratamque ſibi quoque diriperet, ſicque rupto et abrepto illo, quod hucuſque antemurale orbis Chriſtiani habebatur, facilem ad alia aditum ſtrueret, inſatiabilis illa imperii dilatandi ambitio. Illud autem quomodo non hoſtilitatis apertae documentum eſt, quod Regem Chriſtianiſſimum huic Regno ſemper amicum adeo alienaſtis, aut alienare contendiſtis, vt nonſolum vobis ingentes

gentes pecuniae summas, per Cambia Hamburgum destinasse, sed etiam minas 1656
belli in Germaniam misisse feratur, si quid inde opis in Poloniam, contra vos mitteretur aut concederetur? Hinc metus in Principes omnes immissus est, ne quis auderet Polonis beneuolus, in causa quantumuis iustissima, esse. Optaremus quidem haec vera non esse, partem tamen maximam huius incommodi iam sensimus, vel extimescimus. Christiani vero Caesaris aulam, prouinciasque, quibus non conuiciis, et calumniis aduersus Regem nostrum publice etiam editis, sparsisque et commendatis scriptis, impleuistis? Quodsi alicubi plus quam chartas, aut scripturas adiecistis, nemo miratur vos, a iure atque innocentia destitutos, pretiosioribus documentis eguisse, egisseque. Alium vero in vicinia Principem, quid opus est nominare, per amicitiae mutuae, communesque non pridem belli necessitudines, Regi et Regno Poloniae palam ac gloriose deuinctum? Hunc vos Principem taliter nobis per periculorum, commodorumque, ac dignitatis mutuae societatem coniunctum, ac veluti pignoratum, vos, inquam, Sueci, nunquam omisistis, desiistis, per literas, tubicines, nuntios, ad coniunctionem belli vobiscum inuitare, vocare; ostentando e propinquis montibus, propinquissimam Prouinciam, et in praedam offerendo, ne gratis ille ad vos, et ad hostilitatem contra Regem Poloniae descenderet. Quis insuper alius finis turbati tractatus Lubecensis vobis fuit, quam vt occasione sumpta ex Cosacorum rebellione, et Moschorum successibus, cum tali opportunitate in Poloniam debilitatam, fractam, aut distractam irrueretis? Qua re nihil clarius aut manifestius esse potest, attestatione ipsius Regis vestri confirmante, qui Stockolmiae post alios discursus, in ipso procinctu, legato nostro insultabat, se quoque partem aliquam Poloniae post Cosacos et Moschos rapturum, quandoquidem rapiendi facilitas inuitaret.

Venio nunc ad pulcherrimum perfidiae instrumentum Hieronymum Radzieieuium, quem Christinae Reginae adhuc tempore e Polonia proscriptum, humanitate et fauore singulari, tanquam Annibalem Antiochus (vt Commissariorum vestrorum Lubecensium ad Reginam literae loquuntur) excepistis, in despectum et contumeliam Regis, patriaeque et existimationis nostrae. Nam et hoc amicitiam inter Principes violare solet, stabilire certe non solet. Vestro id exemplo et cautione demonstrante, qui cum Daniae Regibus maximo sub piaculo cauistis, ne Dania vestros profugos, proscriptos, reos, tecto aut praesidio excipiat; neue vos illius. Et exprobrastis Regi Daniae in manifesto vestro Anno 1644. die 16. Februar. vulgato, Reginam vestram male in Suecia tractatam, humaniter et hospitaliter ab eo exceptam, et adiutam, vt inhumanitatem vestram euaderet. Sed redeo ad vestrum Annibalem Hieronymum. Quid ille in Suecia vestris fauoribus animatus, ideoque se vobis vicissim approbaturus, non machinatus est contra Poloniam, submittendo inde literas ad diuersos proceres, et audacissimo compendio, Iassinium famulum suum ad ipsos etiam Cosacos, quibus eos etiamnum ferocius ac validius contra Regem suum stimularet concitaretque? Deprehensum vero captumque hunc Iassinium, literasque interceptas, et publicae notitiae insinuatas, certe negare non potestis; nam tales ad Cosacorum spes conatusque altiores concitandos, literas, vbi nisi in Suecia effingi et continuari potuisse credimus? Vbi enim Regis Sueciae potentia, vires, felicitas, beneuolentia, et erga Cosacos in posterum cura, fauor praesidium sic offerri, sic depingi, sic exagerari, ostentari? aut vnde Rex ipse, tam festiue, blande, pompose commendari, nisi e Suedica et Radzieieuiana Cancellaria potuisset? An vero in tractatibus Lubecensibus dicti Hieronymi consiliis, hortatibus, monitis, aut dehortatio-

1656 tationibus vſi ſitis, quid iuuat conſcientiam veſtram interrogare, vel aliorum oculos, aureſque quodammodo notitiam publicam appellare? Poſt tractatum Lubecenſem, quomodo is, vel in Suecia, vel e Pomerania maioris Poloniae Palatinos, Nobiles, alioſque in Maſouia et minori Polonia magnates ſollicitauerit; literae etiam eius in conuentibus Prouincialibus lectae, aliaque eius conſilia paſſim prodidere. Haec certe ante claſſicum veſtrum tentata, geſtaque fuere, ideoque facile conuincunt falſa omnia et ſimulata fuiſſe, quae de Regis veſtri etiamnum ſtudio erga pacem, poſt tractatus Lubecenſes depraedicabas. Deinde quomodo veſtra conniuentia ſufflante, vel aſtutia procurante, idem Radzieieuius Ioannis Kochii, nuntii veſtri ſimulatione, opera, moraque in hoc Regno longiore vſus, atque abuſus fuerit, ſcriptaque et conſilia proditoria ad varios per illum miſſitauerit; et quid ipſe denique Kochius, meando, commeando, haerendo coxerit, id tunc non vno loco, modo autem aperta in proditione nimis manifeſte erupit, ſeque prodidit.

Cum Electore Brandeburgico, Duce in Pruſſia, Vaſallo Regis Poloniae, an praeſentem ante irruptionem, clandeſtina habueritis Sueci, eumque contra Dominum ſuum incitaueritis, poſt liberum Suedici exercitus, per ditiones eius in Germania tranſitum, in Poloniam datum conceſſumque, poſt tot eius cum ciuitatibus et ordinibus Pruſſiae machinationes, oblationes, ſimulationes; poſtque tam facilem et ſpecioſam tranſactionem cum Sueciae Rege, an dubitationi locus eſſe poteſt.

Num vero praeterea Ducem Radziuilium, ſupremum (proh dolor) exercitus Lituanici Praefectum peruerteritis, aut corruperitis, id quidem neque ab ipſius indole et religione, neque a moribus artibuſque veſtris vehementer abhorret. Credebatur is Coſacos et affinem ſuum Chmielnicium ſtrenue aliquamdiu oppugnaſſe. Nec dubitabatur fideliter fortiterque pro patria Moſcho occurriſſe, et arma, vireſque publicas ſeque conſtanter obieciſſe, cum tandem, vbi fide ac virtute maxime opus erat, paulatim fida Tribunorum Regiorum conſilia monitaque refutans, aut diſſimulans, lentiuſque ac mollius Mohilouiam, et ſucceſſus Moſchouiticos impugnans, repente veſter factus eſt; non ſecuritatem modo, verum et complicitatem, ſub veſtris inſignibus et aquila, non ſua, indutus; Poſtremo antequam patriam proditione, et rebellione latius obrueret, a furiis obrutus, non abſque deſperationis manifeſtae tormento, ſimul et documento. Haec omnia et alia ſimilia, quae in veſtra tot annorum, et molitionum, ſiue ſemiclancularium ſiue publicarum officina coquebantur, nec ſemper celare ſe poterant, antea Polonia queſta non eſt, quia commiſſionibus Liuonicis, huiuſmodi querelas aſſignatas eſſe ſciebat, dictarumque commiſſionum fidei fidebat. Nam quis aut ſpe, aut mente coniicere potuiſſet, Sueciam tam iniquam, tam immemorem, et iuris diuini ac humani contemptricem fore, vt inducias et tempus a pactis conſtitutum, armis belloque rumperet, fidemque ita publicam abrumperet?

Poſthaec a me recenſita ſubiunge iam, affunde, multiplica, quae et qualia velis, et quae reticere non poſſis, cui ſemper noua et

immenſa caui ſpirant mendacia folles.

Et vide, vt Thraſonem, vel Stentora, vel ſi quid iactantius in comoedia, aut clamoſius in exercitu Mycenaeo fuit, ſtrenue agas, dum multa alia contra pacta, fidemque publicam, et contra ſubditos veſtros factitata clamas, ſed ea te

vberiori

vberiori declarationi, ex ipſis Actis deducendae relinquere. Belle ſane, et tempeſtiue ſpacium plura comminiſcendi, tibi relinquis. Fortaſſis grande aliquid, quod pulmo animae praelargus anhelet, interim tibi haeſit, quod cum vſura poſtea euomes. Iamque feſſum te currendo, terraſque et maria perſultando, vociferando, fingendoque prope credebamus, cum tu plus quam declamatoria voce pronuntias: Potuiſſe quidem haec a te commemorata, diutius inulta tolerare, niſi Rex, et Reſpublica Polona, crebris internuntiorum miſſionibus, et oſtentatione pacis, Sueciam toties ludificaſſet, ac binis Lubecae tractatibus fucos feciſſet, non alio fine, quam vt tempus traheret, et varios in Regnum Sueciae hoſtes concitaret, ſicque neceſſitatem belli inferendi impoſuiſſet Regi Sueciae. 1656

E ludo et ſcena mimica initio prodiiſti: Quid mirum ſi e tabernis fuliginoſis et fumi venditricibus ſuccum exſugere quaeras, quo Regem Poloniae inficias, ipſe ſtercore fucatus Crocodili [91])? Vel ipſae crebrae miſſiones Nuntiorum, quae licet ſine fructu, ſine ſumptu tamen et moleſtia non fuere, teſtari poſſunt animum ſincerum, ſtudiumque, non oſtentationem, non fucum fuiſſe, vt tu, oſtentum hominis, calumniaris. Tempore belli Germanici, vos pacis vobiſcum reconciliandae requiſitionem, et opportunitatem ſepoſuiſtis, vel non admiſiſtis, excuſationem a bello ipſo praetendentes, quamuis illud extra Sueciam, et veſtros extra parietes ac fundos eſſet. Rex Poloniae, cum in ipſis Regni ſui viſceribus hoſtes ferociſſimos haberet, potuiſſet iuſtiore excuſatione rem protelare, voſque veſtra praetenſione eludere. Verum ne ſic quidem paci honeſtae aliquando acquirendae defuit, ſi modo honeſti, et aequi aliquid, vel ſpes aequitatis per tot Nuntios, et ipſos tractatus Lubecenſes, impetrari potuiſſet. Sed ego in veſtrum faſtum ac ſimulationem, moroſe non inquiram, quandoquidem tu caetera te omiſſurum, et quaedam obiter tantum dicturum praedicis ac praemones, quae docere poſſunt, quam parum animi Regi Regnoque Poloniae ad pacem perpetuam fuerit; o graphicum Doctorem! Sed quaenam illa, quae obiter tantum dici merentur, vt pro talibus haberi poſſint, neue tu etiam pluris facias.

Plenipotentiae, inquis, a Commiſſariis Polonicis in primo congreſſu Lubecenſi plurimis vitiis refertae, adductae ſunt, vbi titulum Sueciae ſibi arrogabat Rex Poloniae, ſubruto hocce modo ipſo pactorum fundamento. Antea per hunc titulum conuelli dixeras, nunc atrociori verbo, ſubrutum fundamentum dicis. Sed circa hoc antea ſatis riſus et irriſus es, ſic loquendo; ac praeterea opus non erit repetere hic, et nugas tuas iterum refutare. Nam titulum Sueciae, Rex Noſter haereditario gerit iure, ei innatus, ei innutritus, eoque licite ac libere et ſine impedimento ſemper et vbique ad omnes Reges ac Principes vtitur et gaudet? non ſubiectus veſtris conſtitutionibus, aut iudiciis decretiſue a Carolo Sueciae inuaſore, confectis; vt ſolus ſua cum ſtirpe macula non diu duratura, alieno Regno, tituloque frueretur. Neque ad omittendum titulum, ſeu ſupprimendum dicta in Plenipotentia obligabatur, per illas Anglici et foederati Belgii legatorum atteſtationes, ſeu copias tantum nudas et ſimplices atteſtationum, literarumque Zadzikii ad Comitem Brahe, quas tu ſuperius, pro inducenda ſtabiliendaque literarum a Rege Poloniae in Sueciam forma; Commiſſarii vero tui pari vnitate quem in finem allegarunt, et ſponte atque irrequiſiti produxerunt?

91) Eiuſmodi loquutiones in ſcriptis publicis, plane, vt mihi videtur, ſunt indecorae, et ignobile quid plebeiumque ſpirant.

1656 xerunt? cum ad alium effectum obtentae et concessae non sint; quam vt fidem facerent, sigillo reformatae Plenipotentiae appenso, quod circa exclusionem tituli Suedici, et subsequentium Regis Poloniae titulorum, eius in locum transportationem, rudiori forte manu habitum offensumque; certas monstrabat lituras, quarum Sueci (ne illis probro darentur) noluerunt esse auctores. Reliqua Plenipotentiarum vitia, merito silentio inuoluis, quia vel leuissima illa, et nonnisi scribae fuere, vel certe (vt in mutuis delictis accidere solet) compensanda cum iis, quae etiam inscitissimis vestris, et oculatissimis reperta sunt. Recordaris enim, quod primis illis in tractatibus, praeter controuersiam de titulo, quam Commissarii tui coacto illo frigidoque, et elumbi argumento, a contextu seu scriptura pactorum euincere conabantur, alia interuenerit nulla. Prout etiam recordari ac fateri debes Commissarios Polonos, quotiescunque iisdem in tractatibus, per priuatos, et inallegabiles cum legato Gallico discursus, de aliis Plenipotentiis mentio facta est, nunquam nisi clara et aequissima sub conditione respondisse, missuros nimirum se perlibenter, in Poloniam pro eis, quod si missionis tempore Commissarii Suedici ad ipsum pacis negotium voluerint accedere: vel saltem ipse legatus, de aliqua exinde consolatione, ac temporis sumptuumque fructu assecurare eos possit. Ad quae ille, vestrarum haud ignarus machinationum pro rectitudine animi sui, nunquam nisi verba ambigua, et bonam spem offerens, maluit iterati congressus promotor esse, quam iniquus pro vobis sponsor.

Etiam ego te hic, vbi obiter tantum dicenda quaedam promiseras, obiter etiam expedire poteram, si dicerem Regem nostrum falso a te accusari violatarum induciarum, tam ob dictum titulum, quam quia Plenipotentias ad gustum saliuae vestrae non statim miserit, nec ad arbitrium et praescriptum vestrum, solum in tractatu agere aut comparare voluerit. Res et ratio clara est, ex ipsa induciarum formula verbisque, quae sic habent: *Durantibus ac currentibus hisce induciis agatur de pace perpetua, ita tamen, vt si tractatus pacis perpetuae, semel atque iterum non successerint, firmae nihilominus et inuiolabiles maneant induciae, vsque ad exitum, pactis hisce praefinitum.* Manent ergo pacta a Rege illaesa et inuiolata, tametsi se cum dignitatis et honoris sui gratuita iactura repente vestris dictatis, lituris, correctionibus, reformationibusque subiicere et substernere recusasset. Mirum vero et monstrosum est, quod cum binae ad minimum partes in tractatibus aequaliter agere deberent, vos tamen Suecos solos vtrasque partes implere voluisse, nihilque admittere, nisi quod lima vestra limatum, vestra securi edolatum esset, alteri pro suo commodo, et honore nihil indulgentes, nihil reliquum facientes: ipso leone Aesopico iniustiores, qui ferarum Rex, aliquid tamen praedae feris aliis relinquit. Deinde Suecia, et tu ipse Causarie profiteris, causam vnicam tam diuturnae litis, et antea hostilitatis, ac belli inter Sueciam et Reges Poloniae fuisse: *Titulum Regni Sueciae.* Haec lis nonne belle finita esset, Suecisque palma tota, et quidquid hucusque verbis votisque omnibus optauerant, vrserantque, ac bello petierant, concessum videretur, si Rex Poloniae titulum suum haereditarium, gratis et ante omnem congressum vel tractatum, anteque omnem spem, atque specimen pacis, deponeret, deleret, et Suecorum potestati atque arbitrio traderet? Sic enim Sueci toto suo desiderio, voto, ac fine potirentur, nihil vero inde Regi Regnoque Poloniae commodi accederet, cum neque fiduciam, aut speciem felicis, vel benignioris tractatus, ac successus, vt promitterent vel annuerent Sueci, induci potuerint. Talis vero successus seu euentus, non a casu, fortuna, aut ab alia incerta alea, neque ab alieno arbitrio aut facultate pendebat, sed in sola Suecorum voluntate, ac sinceritate

ritate situs erat. At in Prussia Vladislaum deposuisse in Diplomate, seu Plenipotentia reformata, titulum Sueciae fortassis dices? Sic tamen non ius deposuisse, neque successori suo haereditario, atque eadem lege, qua ille, et nullo eius beneficio ad veram Regni Sueciae successionem venienti, hoc facto suo necessitatem imposuisse dicere potes? si dicere perges, maligne et falso dixeris. Nisi forte fateri velis, quod Vladislaus, nonnisi praemio, et mercede receptae Prussiae, id fecerit, aut facturus esset. Nunc vero quid Sueci Ioanni Casimiro praestare parati erant? nihil, inquies, qui ne beneuolam quidem vllam ostentationem, vel indicium ostentare voluere. Imo vero, si votis Suecorum altioribus, et cupiditatibus sese prodentibus, vel secretioribus rumoribus credendum erat, Ioanni Casimiro, Prussiae vel partem, vel littora, certosque portus cum vectigalibus, aliaque plura, illos adimere velle, plusquam rumor erat. I nunc, et dic, alias obseruatum esse titulos fuisse depositos, scilicet hoc modo, his conditionibus, quales a Suecis Lubecae coquebantur. Et de his satis. 1656

In secundo Lubecensi congressu, quia iure non potuisti, iam non quereris de plenipotentia: scripta enim erat, licet non secundum obtrusam a vobis, per legatum Gallicum formulam, sed ad normam Vladislauianae, seu reformatae, et quam vos prioribus in tractatibus voluistis habere. In sigilli tantum amplitudine insignia Regni Sueciae impressa, contra quam paci congruens, et testimoniis Zadzikii Cancellarii olim Regni Poloniae, Legatorum Angliae, atque Ordinum Belgii, satis superque constabat, arguis.

Et cum per insignia Regni Sueciae impressa hic intelligas, tres illas Coronas, quas Commissarii tui, linceis suis, et belli causas conquirentibus, oculis, nunquam hactenus, neque in ipsa nuper Vladislai, seu reformata Plenipotentia, ab aliis accusatas inter Prouincialia Regni Poloniae insignia, modo primum obseruarunt; quaero tres istas Coronas, propria Sueciae insignia esse, numquid non, vobis Suecis toties domi forisque, ac postremo solenniter in Stetinensi transactione, anno MDLXX. Dani palam negarunt, cum quibus ea de re tunc lis erat? Certe non negarunt solum, sed denegarunt, imo palam euicerunt, et obtinuerunt, ne tres coronae, certa et propria insignia Sueciae haberentur, idque testibus, ac veluti confirmantibus Caesareae Maiestatis, Regum Galliae et Poloniae, nec non Electoris Saxoniae legatis, ad transactionem illam vtrinque electis et assumptis. Nihil profecto contra haec tunc Suedici Legati, quamuis instructissimi, et frustra pro dictis Coronis obstinatissimi, probare vel euincere potuere. Deinde Dani, iuxta Danica et Noruegica, aliaque sua insignia, tres coronas, annon hodiernum vsque in diem publice habent, gestant, atque ostentant? Neque vos in postremis illis Bronsebröensibus tractatibus tres Coronas, tanquam vestras repetiistis, aut Danis eripuistis, quamuis partem littoris Danici et Oeseliam ademeritis? Nec alias in Dania vsquam magis, quam in Polonia illae tres Coronae, alicui certae prouinciae assignari vel applicari possunt, atque ita frustra hoc Polonis obiicies: Dani vero tum temporis Suecis etiam exprobrauerunt, et ex magno illo (si Diis placet) Suecorum Historico Olao ostenderunt, vetus insigne Sueciae non tres Coronas, sed puellas nescio quales fuisse. Quod autem congruens paci non fuerit eiusmodi Coronarum in sigillo Polonico existentia, nullatenus probari potest. Nedum vero ex literis Zadzikii, seu attestationibus Anglici et foederati Belgii, Legatorum; quia istae (vt paulo ante dictum est) et si nudis atque simplicibus chartis credendum, ad nullum alium effectum, nisi ad euitandam corrupti sigilli suspicionem a Commissariis illius temporis obtentae

1656 et impetratae fuere. Si vero is vel alii legati (mirum enim eſt, quod non omnes) aliquod teſtimonium taliter compoſitum, vel conflatum, aut in vim inuiolabiliter obſeruandae legis dederunt, vel dare potuerunt, idque authenticae et legitimae auctoritatis eſſet, quis tale aliquid vidit? aut vnde Regi vel Cancellariae noſtrae conſtat; ſi apud vos Suecos ſolos haec myſteria clauſa et abſtruſa ſunt? Et Commiſſariis Polonicis Lubecae, praeter ſimplices ſchedulas, monſtraſtis nihil. Sed quidquid ſit de proprietate trium Coronarum, cum eae tamen aliorum, vtpote Coloniae Agrippinae, et Cracouiae Canonicorum Cathedralium Collegii inſignia ſint, cumque praeterea pars altera vulgarium inſignium veſtrorum, vnus aut geminus leo, inter Prouincialia Regni Poloniae inſignia deprehenſus non fuerit, poterat ſane minus turbarum haec res conciuiſſe, praeſertim cum antea a vobis veſtriſque nihil horum in diſceptationem tractum, ſed tam in reformatae, quam priorum tractatuum Plenipotentiae ſigillo, tres iſtae Coronae admiſſae et receptae fuerint.

Interea autem Polonis Commiſſariis multoties ſe offerentibus, quod ſi iſtae tantum Coronae ad tam operoſe inſtitutos tractatus obſtaculo eſſent, procuraturos ſeſe apud Regem ſuum, vt deprimendi eas ſeu expungendi ſibi ex ſigillo poteſtas fieret (ita enim et cum titulo Suedico fecerant), ne vobis implorandarum iterum atteſtationum neceſſitatem adferrent. Cur vos, tam ſinceri perquiſitores pacis, non acceptaſtis hanc illorum ſubmiſſionem? ſed arrogantiſſime inſtitiſtis, vt non tantum delerentur, vna cum titulo de ſigillo, ſed vt ne veſtigium quidem in illo ſupereſſet cuiuſpiam, et nouum omnino ac recens conficeretur. Quod hercle impoſſibile fuit, et conſequenter veſtrae de expectando et prolongando ad hoc tractatuum tempore exhibitio et promptitudo, eluſoria magis quam ſincera erat. Mutatio enim ſigilli aegre abſque Comitiis generalibus fieri poterat, et Rex bello Coſacico adſtrictus, ſupra ducenta milliaria Germanica Lubeca diſtabat, in Ruſſia; vbi nulla omnino, neque citius, neque tardius conficiendi, transferendi vero valde incerta media erant, niſi forte Lapponici veſtri tabellarii, ſeu curſores adeſſent, vel talis faber, qualis erat is, qui nocte vna arma integra Achilli mirifice fabricauit; qua in re nemo fidem haberet Homero, niſi fabrum Deum finxiſſet. Porro dum iidem Commiſſarii, praefixum tractatibus bimeſtre artificiis veſtris, modo per ſigilli criminationem, modo per diſquiſitionem, de loco et ratione congreſſus eripi ſibi animaduerterent, inuitarentque vos ad practicatum in Pruſſia tractandi modum: videlicet, vt quandoquidem de plenitudine et poteſtate ipſorum, nullum adeſſet dubium Plenipotentiae cum reliquis differentiis ſuis, apud mediatores deponerentur; cum aſſecuratione, quod bene ac proſpere cedentibus tractatibus, tales vobis pro concluſione allaturi eſſent Plenipotentias, et tale ſigillum, de quali in ipſa tractatuum ſerie inter vos conueniſſetis. Sic, inquam, inuitantes vos, et ſuſpenſis praeliminarium vanitatibus, ad ipſum pacis negotium, vocantes Polonos, cur ad meditationes ſeu vexationes veſtras Monaſterienſes conducere allaboraſtis potius, quam ſequi exemplum, ad ſopiendam luctuoſam hanc controuerſiam a veſtriſmet Commiſſariis prudentiſſime inuentum, vſitatum, adhibitum, et tot exterorum legatorum auctoritate probatum? Forte quia Suecia, et patrius mos, vilioris momenti et exempli iam apud vos erat, poſtquam in Germania didiceratis peregrina ſectari, et magni atque inſolentes eſſe; et inflari coeperatis potentia ad nouas plenipotentias. Sed vtut eſt, quandoquidem vos ad domeſticos et rectos mores, neque anteceſſorum exempla, neque aequitas et ratio, neque inſtantiſſimae mediatorum ſuaſiones reuocare valuerunt, et tam publice, quam priuatim, nullum vnquam

quam iustae ac honestae pacis indicium edere voluistis; quid aliud Polonos decuit, quam huiusmodi contumaciae et arrogantiae vestrae se non substernere, sed causam suam iustissimam felicioribus committere temporibus, assecuratos vestram aduersus perfidiam sanctitate, fide, et religione pactorum, nec non confecto prioribus in tractatibus limitationis instrumento, quod isti, de quo agimus, congressui, binos menses statio erat, et illis infructuose praeterlapsis, liberum cuique, omni sine alterius partis offensa, siue violatione pactorum, discessum. 1656

His non obstantibus tu concludis: Hac praeliminarium mora Suecos impeditos fuisse, quominus de violatione induciarum queri possent, et satisfactionem exposcere. Sed quoties repetendum et refricandum est, quod licet in tractatibus, pax concludi non posset, induciae tamen deberent esse inuiolabiles, si inuiolabiles, quod vobis Suecis querendi ius supererat? Nam si ad innocentiam satis est querela, quis post facinora omnia atrociora non innocens erit? Si itaque violatio nulla esse potuit, quamobrem satisfactio exposci poterat? An Suedicum mere est iniurias inferre aut fingere, et satisfactionem exigere? Pomeraniae legitimi haeredes, si liceret, merito queri possent, et Dani, et cui ius antea erat in Bremensem, aliosque Episcopatus ac ciuitates. Et sic interim tibi de his satisfactum esto, qui ne hoc quidem merebaris, apud quem *Nullus verbis pudor aut reuerentia.*

Post tractatus vero Lubecenses quid producis? quid astruis? Regem Poloniae per Canesilium indicasse, velle se legatos suos, Reique publicae ad Sueciae Regem ablegare, qui coram ipso tractatus de pace perpetua auspicarentur, huncque ad hoc quamuis non obligatum posthac ad reassumendos tractatus, cum semel atque iterum, frustra tentati fuissent, consensisse; ea tamen lege, vt Polonici legati propere accederent, qui tamen condicto tempore non accesserint, sed tantum internuntius quidam Morstenius etc. Multa hic simul iterum conturbas, Causarie, assuetus forte nonnisi turbida piscari aqua. Num vero obligatus Rex vester fuerit, nouos congressus admittere, ab humanitate Suedica non seuere requirimus. Nimis enim dura illa, et montibus suis similis, vel fugitiua est, quae adeo propere euanescit, vt mox patebit.

Et certum inprimis est, Regem Poloniae per Canesilium nunquam clare et expresse indicasse, velle se legatos suos, in ipsam vsque Sueciam ablegare, sed si Lubeca amplius non placeret, Francofurtum ad Oderam, vel Regiomontum, vel denique etiam Rigam, aut Stetinum. Rex autem vester quid? Stockolmiam propere accedere iussit: Haec vt subito, vt propere, vt valide tonuit! Certe satis pro imperio cum Regibus. Vnde vero illa properandi per mare in Sueciam facultas, iniquo aut dubio tempore, vel rebus interturbatis, erat? An tanquam in triuio prostant in Polonia legati? aut e figlino genere sunt, qui currente rota quolibet e luto effingi possint? Non habet tales Senatores seruos Polonia, quibus omnis nutus Regius pro obsequii necessitate sit, quomodo in Suecia aiunt, omnem sibilum Regium, ius Maiestatis, et imperii necessitatem habere. Quaerendi hic, eligendi, ambiendi, et si noui fuerint, instruendi sunt, quod sine dubio propere, et raptim fieri non potest. Neque enim illi priores statim ad manum erant, aut adesse tenebantur. Etiam prope coelum hyemare incipiebat, neque genio nostro, vel naturae Poloniae mare familiare est, vel idoneum admodum.

1656 Deinde non ideo miſſus eſt Morſtenius, vt tanquam legatus in negotio principali, ius et auctoritatem tractandi ſtatuendique de pace perpetua haberet, vel proponeret, ſed vt pro legatis, qui non eadem celeritate procurari et aduenire poterant, de commoditate loci ad tractandam certitudinem aliquam et ſecuritatem, a verſatilibus conſiliis artibuſque Suedicis cognoſceret et impetraret; ne deſpectui noua legatio obnoxia foret, prout poſtea quodammodo Regio legato contigit. Hoc itaque Morſtenii factum, nihil alienum a moris publici humanitate afferebat, neque is tandem niſi per magnas moleſtias et pericula atque iactationes in Sueciam repere potuit, primo Rigam vſque circumiens, deinde tempeſtate, et quaſi naufragus in Danica eiectus littora. Interim legatus ſolennis Illuſtriſſimus D. Gorayski, Caſtellanus Kiiouienſis, paratus, inſtructuſque erat, iamque comitatus, impedimenta, currus expediti, ornatique, cum in ipſo valedicendi actu, heu! lethali impetu, ſubitae et incurabilis aegritudinis oppreſſus, extinctuſque, non Regia tantum, et publica vota, ac legationis properandae promptitudinem, ſed etiam viuendi facultatem deſtituit. Certe ſi homines eſtis Sueci, humanis caſibus (ſepoſita interim dura et montoſa illa indole) et tam miſerabili fato, ignoſcere poſſetis, cum hominem et legatum ad vos properantem mors propera nimis in loco fixiſſet. Poſthaec vero, priuſquam nuntius mali ad Regem vſque perueniret, antequam alius legatus, in tanta locorum diſtantia quaereretur, inueniretur, iterumque nouis literis, mandatoque ac ſumptibus inſtrueretur. Annon mora opus erat? aut quomodo propere haec talia peragi, aut properari poterant? Quicquid tamen conſilio curaque ac diligentia perfici poterat, curatum, factumque et perfectum lente eſt: Miſſuſque pro ratione temporum alius legatus Illuſtriſſimus D. Ioannes Comes de Leſzno, Palatinus Lancicienſis, cui poſt mare enauigatum, ad portum Sueciae Dalerenſem appulſo, ſtatim ſuccenſuit hoſpitalitas veſtra, quod nauſea tarde diſcuſſa, primum triduo declinante, inter homines ignotos, et eo loco, vbi non omnia more cultiorum ac ciuiliorum regionum parari poterant, miſiſſet ſui aduentus indicium. Deinde illi ipſi iam Stockolmiae veſtrae appropinquanti, non exſcendere et euadere e naui, neque terram attingere fas eſſe voluiſtis, niſi e ſentina literas fidei prius monſtraret, ſeque legatum probaret. Quod tamen ab aliorum legatorum ciuilitate admoniti, humaniter ſcilicet, remiſiſtis. Quomodo vero illic cum legato egeritis, quomodo is ad omnia, votis formuliſque, et conditionibus veſtris ſe fruſtra accommodauerit, nullamque iam moram, vel excuſationem reliquam vobis fecerit ad pacem tractandam, omniaque effugia vel diffugia veſtra facilitate ſimul ſua ac Regia nudauerit ac diſcuſſerit, vobis, nil niſi bellum et pactorum violationem libere ac minaciter ſpirantibus, et illum hinc alio ac rurſus trans mare ablegantibus, vbi tamen antea tractandi facultatem concedere, aut conſtituere noluiſtis. Haec inquam omnia, et ſi quae alia ſuperbe fruſtrando illata ei ſunt, quia fruſtra vobiſcum nunc agitur, hic non exaggerabuntur.

Interim Morſtenius ille quidam, prout a te appellatur, pene mihi excidit, poſtquam a vobis ſpretus et contemptus eſt: In eo literas fidei, non in capite, neque in eſſentialibus, ſed in calce literarum reprehendis, et in iis accuſas ea, quae nihil ad rem faciunt, ſiue in fine literarum ponantur, ſiue nuſquam, in quibus tu tamen audaciam et auctoritatem iuris ponis, quod niſi impudentiſſimae ſuſpicioni aut fictioni potius liceret. Sed quid tibi non licet, qui etiam literas fidei datas Morſtenio a Rege Poloniae inſimulas, illud praeiudicii inuoluentes, vt ſub annis Regnorum ſuorum (cum vnum tantum, videlicet Poloniae habeat) ad calcem literarum annotatis, innueret, ſe eſſe Sueciae Regem, titulum-

que

que illum Sueciae, quem in fronte literarum Regi Sueciae ex pactorum praescripto tribuisset, esse frustraneum et inanem. Hic non puduit te iterum pactorum praescriptum appellare, quod toties nullum esse ostensum est. Fateris autem Regem Poloniae in fronte literarum, Regi vestro tribuisse titulum Sueciae, quod illic ipse nominatim clareque abstinuit. Frons autem literarum, an non is locus est, in quo Reges se suosque titulos profitentur, eosque expresse praemittunt, et cum dignitate exponunt, non vero in cauda; nisi forte apud vos cauda calxque pretiosior atque honoratior sit, quam caput et frons. Tarde certe et praepostere Regem Sueciae Ioannes Casimirus absque mentione Sueciae, et eo in loco, vbi nihil amplius nominabatur, innuere voluisset, (vt tu calumniaris) si post depositum; palam publiceque in fronte et capite titulum Regni, illum demum in calce, et veluti sub pedibus, tacite, sine nomine, sine indicio omni reseruasset. Verum tibi non lyncei tantum, sed etiam vulpini et crocodili sunt oculi, adeo astute vides, quae nemo alius videt. Nam et crocodilus non habet oculos ad lachrymandum, nisi vt decipiat et noceat. Neque tu tamen antice et postice Iane, in illo literarum veluti postico (condonabis verbo inopinato) aliquo modo innuis, simul cum Polonia aut iuxta illam in nomine suo Sueciam scriptam aut nominatam fuisse. At regnum Poloniae, inquis, vnum tantum habet Rex; si veteres titulos inspicis, non vnum semper fuit, et post Christianam disciplinam acceptam adhuc plura fuere, interque Reginas harum terrarum sanctiores, illa Haliciae Regina, hodie publica memoria et veneratione honoratur. Facile vero pro tua, aut sinceriori humanitate, agnoscere potuisses, non Regium consilium, stupidissimum illud compendium et figmentum, a te illic productum, potuisse esse. Scilicet ad pronunciandam frustraneam et inanem priorem illam, in fronte expressam, et professam contestationem depositi sigilli, fuisse postea suppositam vocem, non exprimentem quicquam clare et nominatim. Scribam autem, vel actuarium, non eximo omnino culpae aut socordiae, praesertim (vt hoc non diffitear) cum Cancellariae Polonicae scribas non semper eruditionis commendatio eligat, admittatque, sed mera plerumque characteris, vel pingendi qualiscunque industria, manusque specimen assumat. Neque Reges scribendo nomen suum illic, vel annos suos numerare, vel inspicere solent: Et nostrum aliquis, cum literas scribis describendas tradit, quando postea relegendo ad voculam illam *Datum* peruenimus, oculorum et correctionis diligentiam amplius non extendimus. Tam suspicacem autem et maleuolam tuam diligentiam, et fingendi industriam quis sperasset? nisi quod vbique nodum in scirpo quaeras, quem tamen nullum esse, ipse Iunceus Regiae apud vos Domus, fasciculus monstrare posset. 1656

Sed et aliud quiddam te, in literis fidei, emissitiis tuis oculis, Arctoa e latebris vlula deprehendisse vlulas, simulans tamen, illud te omittere, et transire silentio. Nesciuissemus te esse tam Rhetorculum, nisi figuram rhetoricam, ab ipsis Atticis Athenis, vbi noctuarum est patria celebris, tu Borealis noctis incola, tam belle asciuisses, vt quod maxime dictum expressumque acclamatum velles, silentio te transire nugareris. Sed neque ego tibi transitorio homini, nisi per transennam aliquid regeram, qui solam vocem et caeterationem, iterum atque iterum a Latinis Regis literis exigis, cuius vnius omissionem, derogare paritati Regum, transeundo tantum insimulas. Sed mane sane. Nam hoc quoque neque consilio, neque studio factum; satis vobis constabat, quod cum scribae simplicitati aut vitio omissio fortuita assignari potuerit, vltro aliae, et quales Suecia voluit, literae transmissae fuerint; Latine certe confectae, et tam clare ab

 eo,

1656 eo, qui cum Regna, Ducatus, Prouincias, et haec atque illa omnia, ſimulque et caetera ſcribi feciſſet aut conceſſiſſet, ſatis vniuerſa ac ſingula pariter conceſſiſſe credi potuerit. Vis tu hoc, clariſſimo et proximo in exemplo? Si quis te oratorem, cauſidicum, hiſtoricum probum, et caetera improbum diceret? an non omnia improbitatis elogia tibi attribuerit? aut quidpiam poſtea probitatis tibi relictum putas? etiamſi tu excetra lernaea, et ceto Atlantico, vel balena Britannica maior, te intus et intime exenterares. Quanto modeſtius grauiuſque Angliae ſemper et hodie Galliae Reges, cum titulis ſuis agunt, qui nullam caeterationem quaerunt, vel vſurpant ipſi, aut ab aliis exigunt, etiamſi plures Principatus in Regnis ſuis numerare queant, et nobiliores quam Suecia, ſed tu nimis *vis Archetypas habere nugas.* Iamque ego te, neſcio quo, cum tuo ſilentio tranſiiſſe putabam, cum tu praecipiti anhelitu regreſſus, praecipuum quoddam, ſed nouo horrore terrificum, incertum quo ex mari producturum te minaris, verebar ne illa eſſet, quae Heſionem [92]) deuoratura quondam viſa eſt

repens conſurgere ponto
Bellua monſtrum ingens, quam tu nec montibus vllis
Nec noſtro metiri

poſſes mari. Hercule hic forte opus eſt, vt olim contra illam. Magna certe monſtra fuiſſe neceſſe eſt, quorum dentibus, plus quam elephantinis iugulum ais Sueciae, Regem Poloniae petiiſſe. Et quaenam illa? Peregrinas, inquis, claſſes in mare Balthicum Rex Poloniae inducere eſt conatus; foederaque cum variis Principibus, ac populis, qui dictum mare accolunt ac frequentant inire, ſolo Sueciae Rege excluſo; et ne caeci non viderent, adiecisti, luce meridiana clarius eſſe, dictas claſſes aduerſus Suecos fuiſſe deſtinatas. Quodſi meridianam hic lucem, illam viciniae veſtrae aut Lapponiae intelligis, feſtiue tibi credimus, vbi hyems et nebula perpetua

Inuoluens vmbra magna terramque polumque
Semper, et obtenta denſantur nocte tenebrae.

Cur vero nullus Rex aut populus in tanta luce nominatim et ſpecifice oſtendi poteſt? Nullus locus aut tempus certum exprimi? Non ita pridem hoc factum ais. At tu iam pridem mentiris, praeſertim cum nihil nominas. Qui deinde illi varii ſunt Principes, et populi mare Balthicum accolentes? qui claſſes habent, vt ad nutum Polonorum contra Sueciam mittere poſſint? Vnus Regum, Daniae Rex, eius maris eſt accola. An ille ipſe Mycenaeus magnorum Ductor Achiuum [93]), mille nauium claſſem, tanquam ad Troiam expugnandam ſollicitatus eſt? Si ita eſt, illo viuo dic eundem ſollicitatum eſſe, vt tibi teſtis adeſſe poſſit. Qui vero alii ſunt, qui quidem Balthicum non accolunt, ſed frequentant, Britannos vix credo te intelligere; cauſam melius noſti, quam vt audeas fateri. Ordines forte foederati Belgii aptiores ſunt, et paratiores. Sed quaeſo te, qua ſpe, aut quibus ſumptibus, hoc cogitare aut ſuſcipere Rex Poloniae iſto tempore potuit?

92) HESIONE, Laomedontis Troiae Regis filia, quam Hercules ceto expoſitam liberauit.

93) MYCENAEVS *Ductor Achiuum*, eſt Agamemnon Imperator Graecorum. Nam MYCENAE, vrbs Peloponneſi, in Argolide, regia fuit Agamemnonis, Mycenarum Regis, exercituum Graecorum ad Troiam imperatoris, Menelai fratris, Clytemneſtrae mariti, Iphigeniae patris, vnde MYCENIS, pro Iphigenia Mycenaea, et Agamemnoniae Mycenae apud Virg. Aen. 6, 838. *Achiuum* autem, ſeu Achiuorum, vel Achaiorum idem eſt, ac ſi diceres Graecorum. Achaia enim Graecia propria eſt, inter Theſſaliam et Peloponneſum intercepta.

potuit? Aiunt quidem tempore tractatuum Lubecensium, aut circiter, rumorem quendam incessisse; sed nullo Rege, nullo ordine auctore; E re forte negotiationis magnae ac fructuosae esse potuisset, si Polonica societas adiungi posset maritimae cuidam societati. Sed vnde Polonis aliqua in mare fiducia, aut vires? Nec tamen hic rumor aut inane votum, ad publicae vel Regiae auctoritatis notitiam, seu consensum vnquam peruenit. Sin aliter se res habet, dic per legatos, vel per literas, vel per indicia, Regem vllos sollicitasse, ne semper fingere videaris. Si vero societatem aliquam foris Rex quaesiuisset, vel oblatam admisisset, an a more hoc aliorum Regum alienum, aut omnino illicitum erat? Aut vos Sueci soli homines estis, quibuscum societas iniri debeat, aut possit? vel contra quos foedera sanciri queant. Nimium estis, si nullus alius Rex aut populus, praeter vestrum est: An nusquam mundus, amicitia et genus humanum, nisi in Suecia viget et latet? Aut si Rex Poloniae aliquem amicum Regem habere vellet, ideo subito contra vos amicitia illa, per insidias aut cuniculos, vel aperta pacta strueretur? Vos in Britannia forte societatem iniistis, nunquam in vestra consilia aut facta inquisiuit Polonia. In Lusitania simul atque Rex nouus erupit, vestra legatio occasioni abblandita est, Suędicaeque amicitiae blandimenta attulit. Nec illic quidem sinistri aliquid, suspicata est aut questa Polonia. Et heu, quid non in Gallia perfecistis aut tentastis? vt de Moschis interim taceam ea, quae se ipsa produnt, et orbi iam manifesta sunt vniuerso. Quid Benedictus Scythius Senator et legatus Suedicus in aula Turcica sollicitauerit, quis dubitare potest? Solis ergo Suecis trans maria terrasque omnes Regum sollicitare potentias vel societates licet? Solis Polonis interdictum est, vel vnum amicum, aut nonnisi ad arbitrium vestrum asciscere, vel admittere inuitantem? alias diffidentiam, vel hostilitatem vocatis. At solum Sueciae Regem a Polonis sic excludi moleste fers, aut minime ferendum putas. Et vos vbinam vsquam Regem Poloniae in societatibus tot vestris inclusistis? In pace quidem Germaniae id fecistis, sed vt turpius per iniuriam excluderetis, bellum sic quoque inferentes, contra fidem publicam, nam vestram vbi appellem? 1656

Post haec de maris Balthici et commerciorum turbatione a Polonis quaesita, pudet tecum litigare: Nam Suecorum hoc proprium est, et peculiare, prout nonsolum Caroli et Gustaui tempore, luce meridiana propiori constitit, et nuper emicuit in portu Gedanensi; vbi Vrangelius, et alii cum classe Suedica, vectigalibus exigendis, et sic libero commercio turbando insidiabatur, solum ita per literas, a nobis interceptas, iussus a Rege vestro rem moderari, vt si Danus et Batauí, pro libertate nauigationis, vim opponere vellent, Vrangelius exactione abstineret, si modo nil dum tale aggressus fuisset; sin iam ad factum ipsum processisset, pergeret porro et non desisteret. An vero tutela maris Balthici Suecis peculiaris sit, credo nondum cum Rege Daniae decisum esse, qui non frustra sibi vectigal in freto Orensi constitutum, et consensu gentium approbatum asseuerat, atque defendit.

Et hucusque causas omnes enumerando, virus tuum araneole Suedice, euomuisti; quae cum sic nil, nisi tela araneolae fuerint, eas muscae cuiuslibet sclopus posthac facile difflauerit. Ita tamen tu pro te, proque tuo Rege; pro Polonis vero obiectionem vnam, alteramque, vel etiam tertiam inuitus quidem affers, sed et inuita Minerua mox impugnare et euertere conaris.

1656 Prima eſt, qualem ipſe informas et mox deformas. Quod Poloni controuerſias exortas, per Commiſſarios in Liuonia, non per arma, decidi debuiſſe opponant. Merito id quidem, quando ita et non aliter eſt, ſtatutum ac praeſcriptum et licitum eſſe ex pactis conſtat. Contra hoc tamen ſic reponi poſſe ais. Interim ſatis molliter hoc poſſe dixiſti: nam ſolide reponi poſſe, dicere non potuiſti. Quid tamen robuſtiſſime Gigas, per potentiam tuam potentiſſimam, e calumniarum repoſitorio reponis, qui hucuſque nihil validi, nihil firmi poſuiſti? Per Commiſſarios, inquis, in Liuonia nihilo plus obtineri potuiſſe, quam per binos Lubecae ſolennes conuentus, nec ſpem fuiſſe deciſionis controuerſiarum, per Commiſſarios, quando Lubecenſi bino congreſſu, ne praeliminaria quidem pertractari potuerint. Haeccine contra ſacrum et inuiolabile pactorum repoſitorium, ſuppoſititie prome conde, reponis? ſicque pacta eludis, quae vnicum hunc modum Regibus Regniſque ſeruandum, expreſſis verbis et legibus aſſignarunt, indixerunt. Indixiſſe certe negare non potes, ſeruandum ergo hoc erat, non mutandum, non reiiciendum, niſi ſimul pacta reiicerentur: Et non ſeruando vos Sueci ſoli infregiſtis, ſoli violaſtis pacta. Commiſſionum enim illa nonſolum natura, ſed et neceſſitas erat, vt tractatum et belli facultatem praecederent, quo igitur iure a bello incepiſtis, commiſſionibus non habitis, et induciis durantibus? Extrema primo nemo tentauit loco, niſi extreme perditus aut inhumanus.

Prius in commiſſionibus de violatione pactorum agi iuſſere pacta, factum a vobis non eſt, non permiſere ante ad arma deſcendi, factum id tamen a vobis eſt. Male itaque imo maligne a tractatibus ad commiſſiones ratiocinaris Cauſarie. Nam in his nullam de pace perpetua tractandi facultatem, aut neceſſitatem poſuere pacta, et ſic non par moles aut difficultas fuiſſet; fruſtra ergo argutaris. Nec praeliminaria quidem moram, vel obicem vllum oppoſuiſſent, atque ita facilius res tranſigi potuiſſet, quam illic, et non alibi; multo minus in acie et bello agi et peragi de pactis violatis debuiſſe, clare pacta iuſſere. Suedica ergo haec fraus, aut tergiuerſatio, non Regis Poloniae erat, cui tu toties falſa imputando, moras, ludificationes, fucos fucoſiſſima fronte aſſignas.

Secundam obiectionem, quia clariſſimam et validiſſimam inueniſti, nouae lubricitatis aſtu et fallacia anguilla Suedica, ſeu Amphiſibaena exotica eludere tentaſti. Licet enim ſemel iterumque tractatus pacis non ſucceſſiſſent, firmae tamen et inuiolabiles induciae vſque ad tempus pactis praefinitum debent manere. Haec verba ſunt pactorum, et talia ipſe clare expreſſeque producis, quia aliter non licuit. Tu quid ad hoc? Rex, inquis, meus nihil in his pactis praeſidii habuit, ideo ad arma decurrere debuit. Imo currere aut decurrere non debuit, quia pacta vetant. Firmus itaque atque immobilis, et pactorum obſeruans manere, et tempus praefixum expectare obligatus erat, nec aliud ei praeſidium interim, vel ante illud tempus neceſſario praefixum permittebant; quia vnice cauebant, et prohibebant, ne prius ad arma decurreretur. Ita non aliter pactorum auctoritate vti potuit, quam illa permittebant; niſi ſi iam ſpernebant auctoritatem, quae non concedebat illi vndecunque, nedum pactis violatis, praeſidium aliud arripere.

Et iam hic deprehenſus tenebaris, vt tamen erumperes, omnia ſimul rupta effingis. An forte aliqua Principalis Arx Sueciae procumbit ſubito et coelum tonat omne fragore. Cum ſcilicet priores pacta violarent Poloni, quo nunc figmen-

figmento effugere, et elabi tentasti? Contractuum et pactorum rationem hanc esse, ais, vt cum mutua stent obligatione, vbi ab altera partium violata sunt; altera partium se non teneri vlterius pactis putet. Putet tantum? poteras firmiori verbo vti, si quid firmi habuisses. Putet certe ratio, quae nihil purum putumque habet, et tota causarum enumeratio apud puros sincerosque iudices, quid nisi 1656

\- - - *Tanti est, quanti est fungus putidus?*

Cum vero toties Polonos, seu Regem Poloniae violasse pacta insimulas, interimque ne semel quidem, aut vnum aliquod euidenter ac solide probaueris, quid te nisi toties mentitum constet? Actore autem nihil probante, quid iura statuant ignorare non poteras, aut non debebas. Pro probatis ergo, quomodo a probis recipienda sunt? Et quoniam per singulas causas, ne quid omitteretur, tecum itum est, et sigillatim omnis accusatio tua circa pactorum violatorum figmenta, in nominibus ac particulis suis, euentilata et discussa est, Aeolum hic et ventos alios ad eam difflandam non opus est euocare.

Tertiam Polonorum obiectionem sic leuissime producis, vt tanto leuius euadas. Praedicta verba semel iterumque non pro binis vicibus accipi debere, sed pro pluries repetitis, eoque ad tractatus, non ad arma, descendi oportere. Sed quid refert, an pro binis an pro pluribus vicibus intelligi debeant voces illae, semel iterumque? Nam tametsi non binis tantum, sed etiam decies non successissent, pacta nihilominus decreuere, ad arma descendi non oportere. Si non ad arma, quid nisi, vel ad tractatus renouandos descendi debuisse? Vel certe quiescendum ab armis, vsque ad praefinitum tempus, tenor pactorum decernit? Si prius illud negaueris, hoc posterius certe nisi furia furiosior sis, negare non poteris. Tu tamen, qui tantum numerare male scis, postquam voculas *semel iterumque* pro binis licitis vicibus accipis, addis, pluries quam bis conuenire, contra sensum pactorum esse. Ita cum male ipse sentias, paruam hanc sensus tui sentinam, aliis quoque offundere conaris, qui tamen id, quod expresse vetitum esse non probas, pro expresso ponere non debuisses. Dictum vero tuum sic tueris. Ideo plus quam binum congressum, contra sensum pactorum esse, vt necessitas partibus imponeretur absoluendi negotii, ne irritus et repetitus saepius congressus mentes exacerbaret, et pariter omnium gentium ludibrio exponeret, maximarumque impensarum causa esset. De ludibrio piget aliquid mouere, cum florentissimae et potentissimae gentes saepissime congressus repetierint. Sed nec vlla tam splendida aut sumptuosa est natio, quae non celeriter finiri tractatus et controuersias optasset. Neque tamen verum est, pacta necessitatem non pluries quam bis congrediendi, simpliciter et inuiolabiliter praefixisse, aut non permisisse renouari tractatus, prout superius demonstratum est, et ratio clara dictat. Quia licet semel iterumque non conuenisset, inuiolabiles tamen debeant ab eo tempore, vsque ad vltimum definitum tempus permanere induciae. Haec sola vnicaque, et ineuitabilis est necessitas, quam pacta decreuere.

Posthaec leoninae pelli belle vulpinam particulam assuis, et lectori blandiendo, Regis tui vbique nunc cruenti, studium ad pacem perpetuam commendas. Cum nempe, post illa omnia quaeque in tractatum amicitiae perpetuae consensisse, ea conditione tamen, vt legati Polonici pro spe, a Canesilio facta, nulla interposita mora propere aduenirent. Sed de hac propera properatione, iam tibi suo loco propere et proprie responsum est.

1656 Poſt omnia vero quaenam tandem tibi *magna malae ſupereſt audacia cauſae?* Orbi, inquis, Chriſtiano, ex his omnibus liquido conſtat, quam iuſtum Regis Sueciae contra Polonos bellum ſit et quam neceſſarium. Verum enim vero et hanc liquiditatem antea iam diſcuſſimus, quae nil niſi nebula, aut fucus, aut mucus fuit. Et ſi ex illis iuſtum Regi tuo conflatum fuiſſe bellum oſtendere potuiſſes, non ad furorem ſtatim ab initio confugiſſes, quem illi pro clypeo induiſti. Neceſſarium autem Regi tuo fuiſſe hoc bellum ad anteuertendas pernicioſas Regis Poloniae machinationes adſtruis: ſi illas machinationes intelligis, quas hactenus enumeraſti, cum eas mera figmenta et calumnias eſſe ſigillatim oſtenſum ſit, nouam hic refutationem non merebuntur. De alia neceſſitate Regis tui aut militis ſui non libet ex rumorum vel claritate, vel ambiguitate quicquam vobis exprobrare. Scilicet, an neceſſe fuerit, militem Suedicum inquietum, ſtipendiorum egenum, alio ad praedam et ſpolia effundere, cui quaſi alendo ac ſuſtinendo, nec Suecia, nec Pomerania, et quidquid praeterea habetis, par erat. An vero id in Poloniam licuerit, ſatis pacta demonſtrant, quae bellum omne, ante finem induciarum prohibent. Sin talis neceſſitas domeſticae indigentiae, iuſtitiam belli alicui affert, quilibet praedo, latroque, aurum, argentum, et alia praeterea bona aliis diripiens, neceſſitate ſe iuſtum atque innocentem fecerit; ſi itaque haec, tua etiam excuſatio eſt, quam orbi Chriſtiano obtrudis, quis miretur neceſſitatem hanc pure mereque Suedicam eſſe? Finnis quidem, Suecorum vicinis, Tacitus miram feritatem, foedam paupertatem aſſignat. Quota pars exercitus Suedici ſint hodie Finni non refert, cum ſub vnum imperium, et veluti vnam in gentem, geniumque cum Suecis coierint, moreſque et indolem iunxerint. Tanta certe cum feritate et foeditate paupertatis in Poloniae viſcera irruere, vt fidem nimium fecerint, vtriuſque nil ſacri, nil profani, inuiolatum integrumque relinquentes. Et hi tales, non modo e rupibus, ſcopuliſque ſuis ferociter prorumpunt, ſed etiam e genuina Gothorum conſanguinitate, non nouos fungos ſe prodiiſſe gloriantur. Et quis tam praeclaras, vel obſoletas neceſſitudines illis magnopere inuideat? praeſertim ſi Gothi nil aliud fuere, quam orbis terrarum praedones, et nullius Regni aut Prouinciae iuſti occupatores, ideoque nec meliorem, quam meruere, poſtremo adepti exitum. Enimuero pars eorum celeberrima Oſtrogothi, in vero cognomine ſolam circumferentes aſperitatem, hoc enim *Oſtro* non vero *Orientem* ſignificat [94]) ſic Italiam inuaſere, vt poſtea a Longobardis ſubacti oppreſſique interciderint. Pars altera violentae claritudinis, ſub Viſigothorum apud veteres omnes ſcriptores, non autem ſub - - - - Veſtro-Gothorum appellatione (vt nunc Suecia nugatur) aliquoties in Gallia ac Hiſpania caeſi, tandem a Mauris, ne quid ignominiae deeſſet, obruti, extinctique nuſquam illic priſci vocabuli veſtigium poſt ſe reliquere. Et tamen ab his laruis hodie nobilitatis cognatae gloria a Suecis captatur, cum nulla niſi feritatis ſuperſit. Gothos autem tam facile e Suecia, quam Suecos ex equo Troiano exiiſſe credideris. An vero ex arca Noe in maioribus ſuis Sueci prodierint, cum antipodibus aliqui dubitant, neque e bipedalibus Olai magni in Suecia pyramidibus conſtat; niſi forte ſub luporum forma, pelleque cum Cynocaephalis inde erupere: Vnde nunc Lycanthropi iſti, plus quam lupino more et ferocia paſſim omnia lacerant, lancinant, cruentant, vaſtant, diripiunt. Sed dabit Deus his

94) Inſipida certe haec auctoris Oſtrogothorum eſt explicatio, qui omnino nugatur. OSTRO ſignificat in lingua Polona, acute, acerbe, aſpere, forte in alia lingua peregrina aliud quid ſignificat. Quia igitur OSTRO in lingua Polona aſperum quid ſignificat, ideo in Suedica orientem ſignificare non poteſt. Eiuſinodi nugae et alluſiones in reſponſione ad belli cauſas omnino abeſſe debent, quibus ſuſpicionem magis apud prudentes moueamus, quam plebi perſuadeamus.

his quoque finem, aut laqueum, aut quodcunque aliud compendiosius, quale belluae furiosae merentur [95]). 1656

Restat postremum impudentiae Suedicae specimen, in quod tota causarum enumeratio, plus quam Niliaca aut Istrica vastitate exoneratur; quo nihil impudentius, nisi a Sueco, concipi potuit. Nam te Regemque tuum confidere ais, has rationes, nonsolum omnibus iis, qui haec inspicient, sed etiam Reipublicae Polonae subditis, harum machinationum ignaris, probari posse. Te quidem, confidentiae Regiae columen, gnauiter impudentem necesse est, qui subditos Regis Poloniae, tuo, quam proprio Regi, maiorem fidem habituros, non modo ipse putes, speres, confidas, verum etiam orbi Christiano persuadere id audeas. Externo illos scilicet Principi et hosti, post bellum etiam, et grauissima damna cladesque illatas potius, quam domesticae auctoritati mansuete regnanti, etiam diu sese clementia hactenus approbanti, credere velles? Interim blandule palpum obtrudens addis et agnoscis: partem subditorum Polonorum harum machinationum ignaram esse. Innoxii ergo illi sunt, nec hostilitatem meriti, quia ignari, cum tamen omnes citra discrimen a Rege tuo oppugnentur, affligantur, opprimantur. Sed quas tu tamen machinationes intelligis? Nam eas quas tu hucusque e perpetuae calumniae machina eduxisti, iam contrariis machinis, prout quaeque a Te vmbratili et laruato Archimede eductae fuerunt, superius elisae, prostrataeque sunt. Quis autem illarum machinationum ignarus non sit, quas nec homo, nec sol, nec Deus ipse videt, aut vidit vnquam? Quanto iustius Rex Poloniae, post bellum, ante omnem legitimam denunciationem, illatum, et quidem durantibus induciis, ac pactis insuper Germaniae comprehensis, conscientiam ac censuram orbis Christiani, ac proximae sincerae semper, et candidae Germaniae, appellare, aduocare, et inuocare posset?

An vero ad Caesaream quoque Maiestatem haec pertineat iniuria, augustiori iudicio vltro submissum, et commendatum fore speramus; ita vt iam opus non sit, in memoriam reducere duas priores causas, ob quas Suecus bellum Polonis sese inferre profitetur, a Caesarea Maiestate profectas. Vna fuit a Botthio, qui cum milite et diuersionis bellicae spe atque fiducia, a Caesare in Liuoniam directus, missusque fuerat; Altera non minore impetu cum Crocouio Caesariano itidem Ductore venit, quem per Poloniam in Pomeraniam, Suecorum tum temporis Prouinciam vastandam, permittentibus aut non prohibentibus Polonis, transiisse et rediisse Suecia questa est. Prout hoc in fronte statim praesentis manifesti infert, et exaggerat; nomine tantum et auspiciis, imperiisque ac iussibus Caesaris, Suedica calliditate reticendo. Eius silentii causa nunc non repetetur, quae tamen se facile prodet, expectentur saltem successus et furor belli Suedici. Quod si tamen ob talia aliud sperare, seque aliud mereri a Caesare putaret Polonia, quis spei et simplicitati eius succensere merito possit?

Aliorum Principum Regumque animos ac iudicia scrutari difficile est, compellare forte tardum, praesertim si in praeoccupatos incidat. Suum cuique arbitrium et censura ex re aut prudentia, vel aliis causis esse potest, estoque. Causas enim omnes quis omnino queat, vel audeat deprehendere aut nominare? Si quem tamen metus, terror, vis, auertit, si quem minorum gentium, sua leuitas, vel similitudo aliqua, spesue nouae mutauere, aut corrupere, nihil a

 saeculi,

95) Iam nil habeo hic quod moneam. Vnusquisque neutrius partis videt auctorem animi commotionibus excaecatum male hic scripsisse.

1656 saeculi, indolisue, aut moris sui expectatione alienum fecere. An vero aliqua etiam Aula auro, (quod tamen in Suecia nasci negant) Suedico corrupta fuerit, illi soli sciunt, aut credunt, qui illic insuper pretiosis Moschorum pellibus, adeo emollitos et suffultos aliquos viderunt, aut vidisse se putant, vt humanissimo fauore barbaram perfidiam, prae Polonorum innocentia commendatam atque approbatam, habeant, praedicent, tueantur. Alii nunc successibus et euentui, pessimo ac perfidissimo auctori, passim forte accedunt; Et fortuna plerumque pro iustitia est; Qualia passim olim et nuper exempla, per Regna Insulasque, nec semper incruenta incedunt, neque illaudata.

Suecis vero post omnes causas, conatus, spesque, quid nisi occasio placuit electaque est? Cum Rex ipse Sueciae legato Polonico, Stockolmia abituro, non dubitauerit gloriose profiteri: Postquam Tartari, Cosaci et Moschi, plurima in Polonia diriperent, se quoque partem aliquam rapturum. Cum ergo id palam, animo votoque toto, Rex Sueciae destinauerit, in hoc quoque viribus ac successibus omnibus eum incubuisse iam obscurum non est. Potuisses sane in principio, mitiori prouerbio vti, videlicet, occasio facit furem, nisi pluribus syllabis maiorem, nempe furiosum, Causarie fecisses. Occasio certe nefas totum validius impulit, impleuit, et perfecit; dum Russia, Poloniae pars magna a Tartaris vexata, a Cosacis oppressa, Lituaniae vero Ducatus magnus cum annexis Prouinciis, a Moscho contra fidem, pactaque publica perfide occupatus, Regisque nostri vires, per scelus alienum, aut nouas calamitates, vbique debilitatae essent. Sed vile fortassis et infame est prouerbium, quod furem Regem ex qualicunque etiam occasione faceret. Nec satis Rege dignum, quod patientia laesa, statim faciat furiosum. Regium ergo et Carolo Gustauo dignum est, et quod nonnisi a Regibus vsurpari meritum fuit.

Si violandum est ius, regni causa violandum est.

Haec summa Responsi Polonorum aduersus Suecorum calumnias. Sequitur

Comminatio grauis super Ciuitates et Regnum Sueciae, ex reuelatione S. Brigittae 96).

CAPVT LXXVII.

Prophetia S. Brigittae de Regno et Ciuibus Sueciae.

Filius Dei loquitur. Arabo terram illam in iudicio et tribulatione, donec habitantes addiscant petere misericordiam Dei, de quinque Regibus trium regnorum, similibus brutis, et quod sextus Rex eleuatus deiicietur.

CAPVT LXXVIII.

Filius Dei loquitur. Ostendo tibi prius quinque Reges et Regna eorum.

Primus coronatus Asinus, qui degenerans a Principibus bonis, maculam posuit in gloriam suam.

Secundus Lupus insatiabilis, qui non cognouit improuisum casum suum. Ter-

96) Meum non est, in sic dictas reuelationes Sanctorum inquirere. Hoc vnicum sufficit, hanc diuino spiritu adflatam, vt perhibetur, vaticinationem, sextum inprimis quod attinet Regem, euentu non fuisse expletam, historia teste.

Tertius Aquila sublimis caeteros contemnens. 1656

Quartus Aries ventilans et conterens et proiiciens ex Iustitia Dei.

Quintus Agnus occisus, sed non sine macula, cuius sanguis multis fuit occasio tribulationis et ruinae.

De sexto tibi ostendo, qui turbabit terram et mare, et simplices contristabit: qui terram Sanctorum meorum exhonorabit, et qui sanguinem innocentem effundet, qui tempus vindictae meae posuit in audacia manuum suarum. Ideo nisi celeriter attenderit, appropinquabunt ei iudicia mea, et relinquet Regnum in tribulatione, et fiet sicut scriptum. Voluptatem et ventum seminant, et tribulationem et dolorem metent. Nec solum visitabo super Regnum istud, sed super Ciuitates opulentas et magnas: Nam suscitabo famelicum, qui desiderabilia eorum deuorabit. Intestina mala non deficient, et discordiae abundabunt. Stulti dominabuntur, et senes et sapientes non leuabunt caput. Honor et veritas prosternentur, donec veniat qui placabit iram meam, et qui animae suae non parcet, pro aequitatis charitate.

Item ex Capite LXXVIII. Reuelationum S. Brigittae.

1\. Filius Dei loquitur. Ostendo tibi prius quinque Reges et eorum Regna. Primus coronatus Asinus, qui degenerans a Principibus bonis, maculam posuit in gloriam suam.

Gustauus Erici Filius, Asinus ob socordiam: quod neglecto vero Dei cultu, in falsum declinauit. Antiquata enim maiorum Apostolica Religione, Augustanam induxit Regno Confessionem, per positam in gloria maculam. Alludit ad Ecclesiast. 47. vbi Salomon dicitur maculasse gloriam suam suscepta idololatria, vt communiter auctores.

2\. Secundus Lupus insatiabilis, qui non cognouit improuisum casum suum.

Ericus Gustaui Filius, Lupus, ob insatiabilem auaritiam, quod omnium, ac Ioannis inprimis Fratris, in se odia concitauerit. Ioannem primo, ob suspicionem factae cum Polono et Dano conspirationis, bello afflixit, et captum cum vxore, quadriennali carcere detinuit. Deinde Ioannes custodia liberatus, Ericum bello appetiit, Regno exuit, ac perpetuo mancipauit carceri. Ecce casus improuisus!

3\. Tertius Aquila sublimis caeteros contemnens.

Ioannes Erici Frater, merito Aquila sublimis, triplici bello clarus: intestino de fratre triumphans, et magno omnium procerum applausu Rex salutatus: Iterum Danico et Moschouitico felix. Demum fortuna Sigismundi Filii recens in Regem Poloniae electi, gloriosus.

4\. Quartus Aries ventilans et

Carolus Sudermaniae Dux, Gustaui Filius, Ioannis Frater Germanus, Aries. Ducunt Arietes gregem, is Ducem se praestitit Suecis ad omnes eas conspirationes, quae erant ad exturbandum Regno Sigismundum Ioannis Filium. Videtur S. Brigitta applicare huc velle

 illud

1656 conterens, et proficiens in Iustitia Dei. { illud Danielis VIII. vidi arietem cornibus ventilantem. Eas machinationes Caroli contra Sigiſmundum, forte ideo Iuſtitiae Dei, quaſi in poenam permittentis attribuit, quod Sigiſmundus primus, in regnum Sueciae ſuccedens, incautius praeſtiterit iuramentum, in fauorem Auguſtanae Confeſſionis. Si illud vere, germaneque refert HENRICVS SOTERVS in ſua Suecia 1633. impreſſa Lugduni Batauorum.

5. Quintus Agnus occiſus, ſed non ſine macula, cuius ſanguis fuit multis occaſio tribulationis et ruinae. { Guſtauus Adolphus, Agnus occiſus, quaſi victima in vtilitatem ſuorum et Regni, ſed qui prius bello Germanico contraxerat maculas. Et ne putetur comparationem habere cum Filio Dei, qui Agnus eſt, ſine macula occiſus, ab origine mundi. Quae ruinae, clades, tribulationeſque eius mortem conſecutae ſunt, ſenſimus omnes.

Nota I) hos inter Reges quinque, non dici quicquam aduerſum Sigiſmundum Ioannis Filium, proinde haereditarium Succeſſorem; Primo, quod Dei Filius S. Brigittae oſtenderit duntaxat Reges ſimiles brutis, qui conculcauerunt vineam eius, hoc eſt praetextu Auguſtanae Confeſſionis, Catholicam auitamque Religionem, peſſum dederunt, aliaſque omnes ſectas implantarunt. Dedit initium mutandae Religionis Guſtauus primus, poſt cladem Danicam in Suecia Rex. Secundo, quod Sigiſmundus a matre Catharina Regis Poloniae Filia Catholice educatus, et viuente Patre Ioanne a Regno Poloniae poſtulatus, electus, atque etiam coronatus, tanquam alio translatus videatur. Tertio, quod lecta et accurate expenſa prophetia clarum ſit, aliquem ex ſucceſſionis linea deturbandum: cum poſt Ioannem Sigiſmundi Parentem, ponatur Aries ventilans, conterens, et proficiens, nempe impatiens conſortii. Non cenſetur ergo hac ſerie Regum Sigiſmundus comprehenſus.

Nota II) Chriſtina non cenſetur in numero locum habere, in quo de Regibus tantum ſit mentio.

Iudicia circa futuram Poloni Regis electionem. Emanarunt quoque in vulgus eodem anno aliqua circa nouam electionem Poloniae Regis, Italico idiomate concepta ſcripta, ex occaſione orbitatis Ioannis Caſimiri, vltimi per matrem Iagellonidis. Proponebanturque plures candidati, qui Polonum ambirent ſceptrum. Quorum hi potiſſimum erant.

Primus, Sereniſſimus LEOPOLDVS VILHELMVS, Archi-Dux Auſtriae.

Secundus, ALEXIVS MICHALOWICZ, Magnus Dux Moſchouiae.

Tertius, GEORGIVS RAKOTZI, Princeps Tranſyluaniae.

Quartus, FRIDERICVS VILHELMVS, Marchio Brandeburgicus, S. R. I. Archi-Camerarius et Elector, in Pruſſia Dux.

Primum Sereniſſimum Leopoldum Vilhelmum, Archi-Ducem Auſtriae, Fides Romano Catholica, vetus Auſtriacae Domus cum Polonis amicitia, cum Domo Regia ſanguinis nexus commendabant.

Secundum, Alexium Michalowicz, Magnum Moſchouiae Ducem, Potentia Moſchouiae, omnibus Polonis hoſtibus metuenda, reſtitutio ſine caede et ſanguine, tertiae partis

partis Regni, Magnus videlicet Ducatus Lituaniae, vnio cum gente vicina, et haud multo dissimili Religione Graeca, habitu Orientali, Lingua Sclauonica, Diues praeterea memorabatur aerarium, quo fulciri in praesens Polonae res possent. 1656

Tertium, Rakoci Transyluaniae Principem, qui ambigebant, exemplum Stephani Bathorei, optimi, fortissimique Poloniae Regis reuocabant. Addebant Rakocium eius esse potentiae, vt defendere Regnum, eius vnionis, vt opera Christianissimi Regis, facile auertere posset Suecos et Brandeburgicum. Triginta adhaec millium eius exercitum in promptu esse, aut tuendae, aut delendae Poloniae. Aliquot item Myriades auri numerare paratum Poloniae proceribus, ac militibus. Caeterum mores, et habitum, ipsiusque indolem liberis Hungaris imperare solitam optime conuenire posse.

Quartum Fridericum Vilhelmum, Marchionem Brandeburgicum, Sacri Romani Imperii Archi-Camerarium, et Electorem, in Prussia Ducem. Illa ipsa commendabat Prussia, quae tali casu redire poterat in corpus Regni ac Reipublicae Polonae. Vetus praeterea Marchionum Brandeburgicorum Familia, nec nimium metuenda eiusdem potentia.

Haec breuibus insinuasse sufficiat.

HISTORIARVM POLONIAE
AB
EXCESSV DIVI VLADISLAI IV
POLONIAE SVECIAEQVE REGIS
LIBER OCTAVVS.

LIBRI VIII. CAPVT I

SYNOPSIS

Bellum Transyluanicum. Occasio belli. Pacta inter Transyluanum et Cosacos. Manifestum Rakocii. Eiusdem literae ad comitem Zebrzydowski. Responsum Mareschalci Lubomierscii ad Literas Rakocii. Rakocii in Poloniam aduentus. Caeditur a Schembergio ad Iaroslauiam. Caesaris ad Rakocium legatio. Praemisliam oppugnant Transyluani vano conatu. Inde Leopolim progreditur, ac per Stanislauiam tentat Leopolienses. Eorum responsum. Polonorum Viennam ad Caesarem legatio. Moritur augustissimus Caesar Ferdinandus III. Prodigia mortem eius antecedentia. Polonus legatus Viennam ingreditur. Regem Hungariae et Archiducem Leopoldum languentes audit. Conualescunt ambo, Rex et archidux. Polonus legatus ad Regis Hungariae conspectum admittitur. Eius propositio. Regis responsa. Sensus Electorum de bello Polonico. Rex Hungariae cum Poloniae legato componit. Puncta compositionis. Rakocius Cracouiam properat. Scribit Sueciae Regi, et Electori Brandenburgico. Rakocii Cracouiam ingressus. Magistratus Cracouiensis Rakocio iurat. Obuius fit Rakocius Sueciae Regi. Rex Sueciae Transyluano iunctus Zamoscium properat. Eius ad comitem Zamoyski literae. Responsum Zamoyscii ad literas Transyluani. Rakocii consilium Sueciae Regi datum. Recedit a Zamoscio. Brestiam Lituaniae occupat.

Bellum Transyluanicum.

1656 Bellum Transyluanicum. Occasio belli.

Clauditur annus 1656 noua, eaque insperata, in Poloniam GEORGII RAKOCII, Daciae reguli, candidati ad regnum Poloniae, irruptione. Is gente Hungarus, religione Caluini sectator, principio huius anni, certis legibus, per NICOLAVM PRAZMOWSKI, regni Secretarium maiorem, ad Poloniae regnum vocatus. Dum de religione cum legato disputat, ac male inter vtrosque conuenit, Polonorum desperatam obseruans salutem, a Sueciae persuasus Rege, rapere maluit regnum, quam expectare. Quanquam scelere partam potestatem haud diu post retinuit. Legato Polono abeunti nil aliud respondit, quam nolle se regnandi causa, auitam maiorum suorum deserere religionem, aut certe terrestre regnum coelesti permutare. Nec multo post, eodem hoc anno, post abitum legati,

legati, Rakocius in excidium Poloni nominis repente cum Cosacis, Moldauis, Valachis, Suecis et Brandeburgico coniurat. Erat terror ingens tot simul tantorumque populorum. A latere enim Hungarorum, a tergo Cosacorum, a fronte Suecorum, infesta multorum millium volitabant signa. Extat cum Cosacis transactio huiusmodi tenoris: 1656

Transactio Principis Transyluaniae cum exercitus Zaporouiani ductore.

Nos GEORGIVS RAKOCI, Dei gratia princeps Transyluaniae, partium regni Hungariae Dominus, cum caeteris regni Hungariae eiusque confiniorum dynastis, et magistratibus, notum facimus, fideque sacrosancto iuramento obstricta protestamur. Quod quamprimum Nostras intentiones ratione perpetuae cum illustrissimo campiductore, vniuersoque Zaporouiensi exercitu iungendae componendaeque amicitiae, D. O. M. ad felicem deduxerit effectum, Nosque fecerit sibimet indisiunctos, abhinc indemnitati vniuersi exercitus praecauere tenebimur, nullasque factiones, in detrimentum cum extraneis per se ipsi nec per substitutas et subordinatas personas machinabimur regionibus, imo vero nullis quidem ad id moliendum allicitamentis perduci sinemus Nos, prae oculis semper timorem Dei, vnius in essentia, trinique in persona, habentes. Quin si quis offensiua eidem Illustrissimo Campiductori, vniuersoque exercitui, nec non et successoribus eius, ditionibusque, eius potestati adiacentibus, arma inferre conatus fuerit, mature quamprimum ad Nos infensi cuiuscunque animi aduenerit notitia, denuntiare, praecustodire, iunctisque inimicitias viribus, cum Successoribus Nostris, de iure et conscientia fugare debebimus. Super hoc, quicunque vel minimo progressu hostem se ausus fuerit declarare, eidem quoque aemulum praebebimus affectum, atque hostes communes, prout et amicos indisiunctos sumus, habituri. Quod si a propinquis regionibus, ratione cuiusuis praetensionis, Illustrissimo Domino Campiductori, vniuersoque exercitui Zaporouiensi, nec non Successoribus eius illata fuerit iniuria, nosque de eorum tribulatione redditi fuerimus certiores, illico castra mouere, suppetias mittere, et iisdem sufficientiam apparatus bellici necessitati exhibere, Nos, Successoresque Nostros, cum officialibus Regni huius obligati fuerimus, sicque coniunctim omnes hostes, a finibus Nostris, communibus armis, propulsabimus. Interea vero, si quis orthodoxae illorum religioni, quam sancte colunt, manum iniicere tentarit, quemlibet talem, etiam de sanguine Nostro, nulla sanguinis habita ratione, aut habitae antehac Nobiscum conuersationis memoria; si a cordiali duritie non desistat, persequi, Nostrum, et Nostrorum omnium munus erit. Omnino ne in minima quidem foederatae amicitiae conditione a se discrepabimus. Haec autem omnia, vt inuiolabili gaudere possint immunitate, vniuersis statui conseruando Regni Nostri necessariis, Magistratibus, Consiliariis praestitum scriptumque iuramentum sigillo Nostro praemissa prius manus propriae subscriptione, obsignari, in integram Regni totius cautionem, et fundamentum, aetati posterae meminisse iussimus. Actum et datum in loco Residentiae Nostrae. Albae Colosmonasteriensi, Die 20. Nouemb. 1656.

Pacta inter Transyluanum et Cosacos.

Quis non actum tunc credidisset de Polona republica dubium certe non erat, quin vltimum illum annum habitura erat Polonia, si vincere sciuisset Rakocius, qui tunc Protectoris Poloniae nomine per inuios Carpathos, principio saeuientis hyemis, malo omine intrabat Poloniam, inuitatis sub signa Polonis, literis vniuersalibus, quarum haec summa:

1656 Nos Georgius Rakocy, Dei Gratia Princeps Transyluaniae, Partium Regni Hungariae Dominus, et Siculorum Comes etc.

Manifestum Rakocii.

Notum testatumque facimus vniuersis et singulis, ac inprimis omnibus statibus, ordinibus atque incolis inclyti Poloniae Regni, praesentes Nostras visuris, lecturisque. Cum ordines Regni Poloniae, fatiscentibus ac indies in deterius vergentibus Polonae Reipublicae rebus, in praesenti suo statu, nihil opis vltra praesidiique videntes; Regni coronam cum antea, tum recens, mediante solenni legatione, certis conditionibus Nobis obtulissent; nec non pro veteri, imo haereditaria Nostra in nobilissimam hanc gentem animi propensione, et bene merendi studio, Christianaque pietate ducti, ipsi in persona, cum copiis Nostris, turbatum Regni huius statum componere, Deo adiuuante, apud Nos constituerimus, operae pretium existimauimus, beneuole monere et adhortari omnes, ac singulos, vt lectis praesentibus, qui incolumitatem suam, suorumque pignorum, tum bonorum conseruationem sartam tectam, propinquantibus Nobis ad fines Poloniae, occurrant, suamque Nobis hac vel alia ratione addictionem, studiumque, ac prorsus innoxiae huic intentioni adscribant, necesse est, si quid sors belli, et temporum iniquitas malorum inuexerint. Nos omnes patrocinium Nostrum non respuentes, clementer et placide suscepturos, a praesentibus belli, temporumque malis vindicaturos, libertatesque afflictas, quantum licebit, restauraturos, ac inprimis libertatem conscientiarum conseruaturos bona fide pollicemur. Daturi Deo volente operam, vt pax alma reflorescat, et tranquillitas publica ac priuata inclyto huic Regno postliminio reducatur. Quas literas Nostras, propter fidem et certitudinem maiorem, subscriptione manus Nostrae munitas, sigilloque Nostro firmari iussimus. Datum in Castro Nostro Colosmonasteriensi, Die vltima Decembris 1656.

G. Rakocy

(L. S.)

Michael Mikies, Cancellarius.

Haec summa literarum Transyluani ad ordines regni. Addidit et priuatas ad proceres praecipuos regni, videlicet Archi-Marschalcum Lubomierscium; Ensiferum supremum Comitem Zebrzydowski, ac Ioannem Comitem a Pieskowaskala Wielopolski, Castellanum Woynicensem, primarios minoris Poloniae dynastas. Harum literarum hic tenor fuit.

Illustrissime Domine, Amice Obseruandissime.

Eiusdem literae ad Comitem Zebrzydowski.

Ruentibus in praeceps inclytae gentis Polonae rebus, libertatique inclinatae, Dei armorumque beneficio, consulturi licet fauorabilium erga vniuersos et singulos, Patriae, liberorum, facultatum suarum amantes, abunde satis per literas patentes mentem nostram bona fide polliciti, cunctis tamen, vt peculiare nostri in V. M. D. affectus specimen ederemus, hisce peramanter priuatim, eandem compellare placuit, hortarique, ne suae patriae felicitatem inuideat, et fatis tam prospero flatu libertatis vela implentibus obniti velit, quin potius sociatis nobiscum animis manibusque, pristinum Regno decus, tranquillitatemque traducere satagat. Id enim faciens, dignitatem, fortunas, bona, non modo asseruanda, sed longe amplianda, fauoremque nostrum singularem Illustrissimae Domi-

Dominationi Vestrae pollicemur: talem desuper eidem mentem precati, quae publica priuataque fortuna finiatur, sibi suisque nunquam poenitenda. Datum in Castro Nostro Colosmonasteriensi. Die 31. Decembr. 1656. 1656

Illustrissimae Dominationis Vestrae

Beneuolus Amicus
Ad officia paratissimus.

Georgius Rakocy.

Haec summa literarum ad optimates Poloniae Principis Transyluaniae. Quibus haud mora respondit Marschalcus Regni, in haec concepta verba:

Celsissime Princeps,
Domine Affinis Colendissime,

Quo animo *Celsitudo Vestra* in Rempublicam Nostram sit, liquet ex factis, sed et loquuntur vniuersales Celsitudinis Vestrae abunde literae. Est quod mirer et doleam, potiora Celsitudini Vestrae fuisse, periculosa et indecora, quam tuta et gloriosa consilia. Ignoscat Celsitudo Vestra meae sincerae dicendi libertati, quae amicum decet, et inde consiliorum suorum ponderet fructus. Speciosus libertatis asserendae, praefigitur in literis vniuersalibus, Celsitudinis Vestrae titulus: Prima vero libertatis conditio, libera electio, armis petitur. Conuocatur liber populus, (sed nisi velit) mancipium futurus, id est ferro igneque puniendus. Promittitur Senatui auita dignitas, sed statim confuso cum omnibus dignitatis titulo eripitur. Illa ipsa auita nostra, sancta, veraque religio (pro qua a maioribus nostris, tot fusum sanguinis) ad libertatem tantum conscientiarum, excluso religionis vsu, exercitioque, restringitur. Quis tam obesae est naris, qui haec non intelligat? quis tam apoplecticus, qui non sentiat? sed et violatum in detentione Domini Stanislawsky affinis mei, publicum gentium, priuatumque amicitiae ius, quid aliud promittit, nisi publica et priuata iura, in victimam indebitae ambitionis destinari. Ponderet Celsitudo Vestra, an nobiles et generosae animae, quae vitae fortunarumque impendio honorem emunt et gloriam, seruitutis infami pretio, religionis, vitaeque libertatem, vendent: Neque tantum in armis reponat spei, vt mente excidat: Iustitia armorum saepe vinci potentiam, bellaque iniuste coepta, infauste finiri. Illae vero, quae obtenduntur in nos, belli rationes, quam procul a iustitia, et quam quaesitae sint, ipsam Celsitudinis Vestrae iudicem accipio, (modo vacua omni affectu sit) prudentiam. Vocatum se, Celsitudo Vestra, ad Poloniae sceptra, et per abruptos tractatus illusum, conquaeritur? Fateor legatum a Serenissimo Rege, Domino meo Clementissimo ad Celsitudinem Vestram missum, sed non abrupto, suspenso tantummodo tractatu rediisse. Quia enim religionis ratio, primos ab vtrinque, (vti par est) habuit respectus, quid mirum, dilatum id ad rempublicam fuisse, an Principem diuersae religionis in Dominum assumere expediret? illud ex forma status nostri, Celsitudini Vestrae petendi Regni demonstratum iter, vt legatos ad Comitia generalia mitteret. Regem enim nonnisi consensu omnium et vocibus apud nos designari: hocne est scindere vel abrumpere tractatus? Sed supponat quis abruptos! itane, qui offert conditionaliter regnum, non acceptatis conditionibus bellum meretur? et cum beneficium praestare voluerit, ferro igneque gratitudo rependitur? Secundum, dicitur missos Celsitudini Vestrae a Principe Saxoniae, nescio quibus cum donariis, currus, a nostris vi acceptos, non probe

Responsum Marescshalci Lubomierscii ad Rakocii literas.

 hoc

1657 hoc assequor, quomodo accepti sint, si ex comitatu Aruensi, opera Domini Tekelii, Celsitudini Vestrae remissi. Quidnam illi currus vexerint, et cui, captane a Suecis Polonica spolia fuerint, examinatum a Zywecensi Regio Oeconomo, scio, sed debita haec in confiniis, nemini praeiudiciosa, cautela, an hostilia mereatur, non satis video.

Dicitur tertio. Celsitudinis Vestrae famulos captiuos apud me in arce Luboulensi detineri: hoc vero non exactae Celsitudinis Vestrae informationi adscribo. Tam procul enim hoc a vero est, quam proximum iustitiae fuit, illos detineri, qui obsidente, me Cracouiam, ad hostes Regis Regnique, literas attulerunt, easque hostilitatis plenas, transactionem videlicet Suedici apud Celsitudinem Vestram residentis legati cum Celsitudine Vestra portantes, Generalique Wirtzio succursum pollicentes, hunc tamen pro solita mea in Celsitudinem Vestram obseruantia, humaniter verbis admonitum Celsitudini Vestrae remisi. Haec pro meo affectu et candore Cels. V. duxi insinuanda. Tempus docebit, magisne salubria suaserim ego, an Cels. Vestra secuta sit. Solidam enim, diuturnamque felicitatem, in iustitiae radicatam fundamento, quam nulla cuiusquam, ne praetensio quidem, concuteret, quae ad posteritatem securo indubioque iure transmitteret, quae verae incorruptaeque gloriae, fructus adferret, suasi, et nunc pro candido affectu suadeo. Caeterum quam longissimam Celsitudini Vestrae incolumitatem, prosperosque successus ex animo precor. Dabantur in castris ad Cracouiam, die 27. Ianuar. 1657.

Rakocii in Poloniam aduentus.

Interim, dum literae hinc inde commeant, Rakocius ipse Cosacorum, Valachorum, Moldauorum, Hungarorumque coadunato simul exercitu Poloniam intrat, primoque statim impetu Przeuorscum occupat, deinde Stryiouiam, per deditionem, accipit, ac inde Praemysliam, Iaroslauiamque progreditur. Venienti obuiam fit, relicta Cracouiensi obsidione, Archi-Mareschalcus Regni, GEORGIVS LVBOMIERSKI, Lancutique tantisper subsistens, militum tribunum Schoemberg, cum aliquot millibus praemittit, qui hostium vires exploraret. Ille tunc ex improuiso in errantia Hungarorum circa Iaroslauiam incidit agmina, explicatisque signis pugnam adortus, victor euasit. Atque haec fuit prima de Hungaris, Polonorum victoria, quam Schoembergius cecinerat. Cecidere illo praelio Polonorum ferro, tria circiter Rakocianorum millia, pars altera, quae restabat, fuga elapsa, pars Sani fluminis in proximo labentis hausta vorticibus. Ferunt, dum Caesaris Augustissimi ad Rakocium legatus GEORGIVS SZELEPCHENI, Episcopus Nitriensis, Regni Hungariae Cancellarius, caesorum praeterueheretur campum, solennes Deo exercituum gratias egisse, obuiumque paulo post Schoembergium salutasse, eiusque capiti impresso osculo, benedixisse; futuramque de Rakocio Poloniae Regi praedixisse vltionem; quod et accidit, vt infra suo loco memorabimus.

Caeditur ad Iaroslauiam a Schembergio.

Caesaris ad Rakocium legatio.

Praemysliam vano conatu oppugnant Transyluani.

Rakocius acceptae cladis vindex, reiecta Augustissimi Caesaris mediatione, quam attulerat Cancellarius; ex protectore, quem sese antea finxerat, apertus hostis; Praemysliam oppugnat, sed vano effectu. Defendebant ciuitatem sexcenti pedites, duce Constantino Gissio, Regio militum tribuno, viro militari, affine meo. Oppugnabat pertinaciter Rakocius, triginta millibus suorum, quinque continuis hebdomadis, donec tandem inclusa ibidem, magno numero, Praemysliensis nobilitas, neutralitati subscriberet; Pulso ex vrbe Regio Colonello Gissio, qui abductis suorum sexcentis Lancutium versus se contulerat.

Inde progreditur Leopolim, ac per Stanislauium tentat Leopolienses. Eorum Responsum.

Praemyslia in hunc modum, quasi iam potitus Hungarus, Leopoli imminebat, liberius salutatis ex itinere ciuibus; oblataque gratis eisdem, per Stanislauium, protectione, quam respuebant Poloni. Caeterum risu excepta Stanislauii legatio, responsumque est: Viuere, et esse Protectorem vrbis, Serenissimum Poloniae Regem Ioannem Casimirum; ac proinde minime egere, Transyluaniae Principis tutela, aut eiusdem patrocinio.

Ingra-

Ingratum fuit Principi Leopoliensium responsum; nihil tamen ibidem moratus Schoembergium persequi statuerat, qui Rakocii speculatus vires in immensum crescentes, sensim Lancutium versus recedebat, relaturus anteactae pugnae seriem Archi Marschalco Regni, qui tunc Częstochouiam a Rege ad consilium generale euocatus, minori, vt antea innui, claua campestris Ducis insignitus est, mortuo per ea tempora Stanislao Lanckoronio Palatino Russiae; Palatinatum vero Russiae, Czarnecio fortissimo Heroi sponte tunc detulit Rex, promissa breui eidem mortuo Potocio, claua campestri. Consultatum deinde de noua belligerandi ratione. Quibus enim viribus resisterent tam feroci ac potenti hosti, qui iamiam in proximo erat? Placuitque omnibus Augustissimum iterum molestare Caesarem Ferdinandum eius nominis tertium. Igitur ratificata priori legatorum Viennensi transactione, nouam instituunt legationem maiora sollicitantes subsidia. Neque mora, praemisso Viennam Ablegato ANDREA MIASKOWSKI, Halicensi Dapifero, cum ratificatione autumnali, anni elapsi 1656. transactionis. Subsequi iubent Boguslaum Comitem in Leszno, Regni Poloniae thesaurarium, satis amplis instructum mandatis. Qui die 31. Martii prope Viennam consistens, tristem accepit nuntium, de Caesaris ingrauescente valetudine, ac incerta spe viuendi. Nec fefellit infaustus legatum nuntius, paulo enim post, nempe secunda Aprilis, (dies fuit secunda Paschatis,) hora quarta antelucana ad immortalitatem euolauit Caesar, aetatis suae anno quadragesimo nono. Mortem eius paulo ante aquilae interitus, quae in atrio imperatorii palatii alebatur, praesignauit; praelusit et flamma Caesareis concepta tectis, quae duabus integris durauit horis, donec ex caduco hoc imperio, ad aeternas beatorum auolaret sedes [97]). Hora enim, qua sacerdos sacrum perficiens, signum ei crucis explicauit, Maximus Caesar expirauit, Christum in hoc etiam imitatus, vt in cruce animam efflaret, Deique innocens victima Ferdinandus, cum sacrificio finiret. Morienti adstitit LEOPOLDVS Primus, Hungariae ac Bohemiae Rex, Filius, cum Leopoldo patruo, Archi Duce Austriae, Caesaris Augusti Germano. Nec multo post, quinta videlicet Aprilis, sine pompa et fastu, quod Austriacis singulare est, infertur Ferdinandi tertii corpus in patrum Capucinorum Basilicam Saluatori nostro sacram. Celebrantur deinde exequiae per totam Europam, quibus Augustissimo Imperatori, optimo Principi, mitissimo Europae Domino parentatum est.

1657

Polonorum Viennam ad Caesarem legatio.

Moritur Augustissimus Caesar Ferdinandus III.

Antecedentia eius mortem prodigia.

Redeo ad res Polonas Thesaurariique legationem, qui tunc sexta infelicis Aprilis, priuatim viduam ingressus vrbem, LEOPOLDVM, Hungariae ac Bohemiae Regem, vna et Archi Ducem patruum Regis Augusti ambos languentes inuenit. Eodem enim die inciderat in grauem morbum Leopoldus Rex, hunc sexta post luce imitatus Archi Dux Leopoldus, et ipse lecto affixus iacebat. Quae tunc Viennensium facies, quis Aulae dolor fuerit, difficile calamo exprimere. Defunctum ac vix elatum, nondum satis doluerant Caesarem, cum ecce noua dolendi materies, decumbentium Principum animo insederat. Nec deerant tunc Viennae, qui pro salute Principum solliciti de propria vita, illorum adiiciebant annis: auditi palam gemitus, et luctus, profusae lachrymae, frequentata templa. Redditi tandem meliori sanitati, in nouas spes omnium iterum altius deiectos erexerunt animos, potissimum Poloni legati. Qui paulo post, in Regium Leopoldi admissus conspectum Ferdinandi Tertii Romanorum Augusti Caesaris Parentis optimi occasum, nomine Poloni Regis, vehementius, vt par erat, indoluit. Regni deinde pericula recensere coepit, orareque maiora subsidia, si saluam vellet Poloniam, suburbanam Austriae. Ad haec Leopoldus: Habere gratias auunculo Regi, ob contestatum parentis sui dolorem. Caeterum Poloniae regni curam sibi cordi esse, illius casum pro suo reputare: Subsisteret interim tantisper legatus, donec communicatis cum patruo consiliis, quod optimum, et imminentibus periculis tutissimum esse videretur, statuerent. Interim dimissi sunt per vniuersam Europam cum literis veredarii, qui simul et de occasu Ferdinandi Caesaris, et de Poloniae extrema paene necessitate docerent longinquos, potissimum imperii Electores ac Regem Hispanum. Redere illi principio Iunii, potissimum ab imperii Electoribus dissona multa portantes. Pars enim Electorum negabat fieri posse, vt Leopoldus Hungariae ac Bohemiae Rex, periculoso Romani interregni tempore, alterius subueniret necessitatibus, eoque modo pacatae Germaniae atrocissimos conciliaret hostes, Gallum nempe ac confoederatum Suecum, commutaretque certam pacem cum sperata victoria. Addebant, non posse vlla ratione, sine Osnabrugensium pactorum conuulsione, auxiliari Polo-

Viennam ingreditur Polonus legatus.

Regem Hungariae et Leopoldum Archiducem audit languentes.

Conualescunt ambo, Rex et Archidux.

Ad Regis Hungariae conspectum admittitur Polonus legatus.

Eius propositio.

Regis responsa.

Electorum sensus de bello Polonico.

97) Quae prodigia, quae secundum rerum cursum accidunt!

1657 Polonis. Quae autem illa pietas? Velle perire, iuuando vicinos, plerumque aut ingratos, aut hostes Germanorum. Haec Moguntinus, Coloniensis, Palatinus, et Brandeburgicus. Contra Treuirensis, Saxo, et Bauarus, vrgere coepta, instigare bellum, incertam Germaniae ostendere pacem, Suecorum certissimam interregni tempore in Germaniam irruptionem, Polonorum extremam desperationem, ac cum Suecis armorum coniunctionem ante oculos Regi ponere. Ad extremum concludebant, malle certum bellum, quam incertam et insinceram Germaniae pacem. Hanc enim prior violauit Suecus, inuadendo Poloniam legibus pacis inclusam Prouinciam. Expedire censebant foris et extra Germaniam, Germaniae imminens auertere malum, exemplo Galli ac Succi admoniti, qui semper in alieno certantes victores euadunt.

Rex Hungariae componit cum Polono legato.

LEOPOLDVS accepto hoc sanioris consilii Electorum posteriori responso, nihil moratus cum Polono legato componit. Huius autem compositionis haec summa:

Puncta Compositionis.

I. LEOPOLDVS Primus, Hungariae ac Bohemiae Rex Apostolicus, Archi-Dux Austriae, Ioanni Casimiro Poloniae et Sueciae Regi, nec non Reipublicae Polonae, septemdecim millium lectum exercitum, ex nunc suppeditabit, contra hostes Poloniae, potissimum Georgium Rakocium, Transyluaniae Principem, Rex vero Poloniae vna cum Polona Republica, assecurationis causa, memores accepti ab Austria maximi beneficii, ciuitates Cracouiam, Posnaniam, ac Torunium in Prussia, tradet Hungariae Regis militi custodiendas, praesidioque Germanico firmandas.

II. Tenebitur idem Poloniae Rex alimenta exercitui Austriaco prouidere, hyberna similiter assignare in Polonia, singulis annis centum aureorum millia, ex salisfodinis Wielicensibus et Bochnensibus, durante bello in Polonia, exercitui assignare, prout defacto assignat.

III. Vnum praeterea millionem Polonae monetae ratione educendorum ex Silesia militum assignat Poloniae Rex Serenissimo Hungariae Regi semel in perpetuum ex prouentibus Wielicensibus detrahendum.

IV. Offensiuam et defensiuam armorum coniunctionem ad annos decem cum Augustissima Domo Austriaca acceptat Rex et Respublica Polona contra quosuis Austriae hostes.

V. Huic foederi seu vinculo includetur Daniae Rex, vna cum Brandeburgico, qui a Rege Poloniae sollicitandus ac inuitandus est ad coniunctionem armorum cum Austriacis.

VI. Pacem, foedera, amicitias cum nemine, et nominatim cum Sueciae Rege aut Regno, Rex aut Respublica Polona sanciet, aut concludet, inscio Rege et non consentiente Hungariae.

VII. Tractatus Vilnenses cum Magno Duce Moschouiae integri maneant, eiusque amicitia sacrosancte obseruetur.

VIII. Cosaci per Regis Hungariae legatum tentandi sunt, quodsi mediationem dicti Regis amplexati fuerint, Rex et Respublica Polona eiusdem mediationi acquiescet.

His conditionibus leuibus sane confoederatio inita est cum Polonorum Rege Ioanne Casimiro ac Republica Polona. Quis enim vnquam centum aureorum millibus septem-

septemdecim bellatorum mercatus est exercitum? Constat propria legati confessione, nusquam alias potuisse cum quopiam mortalium pacisci quam cum Domo Augusta. Vna siquidem Polonorum legio, plus quam centum aureorum consumit millia. Igitur rebus eo modo Viennae compositis Polonus legatus duodecima Iunii Dancouiam ad Polonum reuertitur Regem. Discedenti Leopoldus Hungariae Bohemiaeque Rex, munera mittit, magni pretii gemmam, vna cum nobilissimo equo, addita lorica, quam tantopere ambiebat hospes. 1657

In his motibus tunc Polonae res erant. Nec parte ab altera feriabatur Transylvanus, qui datis ad Sueciae Regem binis literis, salutatoque ex itinere Electore Brandenburgico, Cracouiam versus aduersa suorum promouebat castra. Summa literarum ad Sueciae Regem haec fuit: Rakocius properat Cracouiam.

Serenissime ac Potentissime Rex,

Domine Colendissime,

Secundum promissum meum, literis in Decembri datis, Maiestati Vestrae testatum, ingressus sum, Deo auxiliante, Poloniae fines cum copiis meis in Ianuario, superatis vix superabilibus difficultatibus. Instrii per aliquod tempus commoranti, necessitatem mihi imposuit Cosacorum expectatio, cum quibus tandem, vno vltra Praemysliam milliari, vnitis viribus huc veni, progrediarque quantocius in interiora Poloniae, communi nostro bono promouendo vnice operam daturus. Solutam Cracouiae, ab hostili exercitu aduentus mei fama (quod literae Domini Marschalci ad Illustrissimum Dominum Wirtzium testantur) obsidionem, vehementer gratulor, confisus diuinae bonitatis auxilio, pari successu copias Polonicas mihi oppositum iri. Cancellarius Regni Hungariae Nitriensis Episcopus ab imperatore ad me solennis legatus expeditus nudius tertius huc venit. Mihi hucusque per Dei gratiam, ad vota haec expeditio succedit, successuramque tanto felicius Vestrae Maiestatis cooperante opera, nullus dubitat. Hic Maiestati Vestrae prosperrimam valetudinem, successusque ad vota fluentes precatus, fauori me eius constanti intime commendo. Datum in Castris ad Iaroslauiam. Die 27. Februar. Anno 1657. Scribit Regi Sueciae.

Serenissimae Maiestatis Vestrae,

Seruitor paratus

Georgius Rakoczy.

His literis addidit rursus et alias, quarum hic tenor fuit:

Serenissime ac Potentissime Rex,

Domine Colendissime,

Non dubito quidem Maiestati Vestrae iam constare de meo in Poloniam aduentu, qui fuit die 27. Februar. superatis summa cum difficultate passuum ac tempestatum obstaculis. Volentes, tamen satisfacere foederis conditionibus festinauimus, etiam ad soluendam obsidionem Cracouiensem, prout Deo auxiliante factum est, sicut ipse Dominus Marschalcus se declarauit Magnifico Domino Wirtzio, iamque obuiam nobis exercitus ille obsidens properabat, ego etiam libenter illos excipere volebam, sed iterum flexit versus Sendomiriam, et Zamoscium,

1657 scium, ibi cum Generali Potocio se coniungere vult, qui etiam conuocatis ad se, tam ex Palatinatibus, quam aliis militibus, conatur sese nobis opponere, quos quidem aggredi vellem maxime, nisi penuria commeatuum, in illis partibus, aquarumque obstacula impedirent. Quare de necesse cogor iter continuare versus Cracouiam, si media praecludantur illos aggrediendi. Vestra igitur Maiestas quantocius de dispositionibus suis me certiorem reddere ne grauetur, ac etiam velit inuigilare exercitui Lituanico, ne se coniungere possit cum Generali Potocio ac reliquis. Imperatoria Maiestas Cancellarium Hungariae ad me expediuit offerendo mediationem, multisque rationibus hortabatur ad paciscendum cum Rege Casimiro simul intimans, quod etiam cum Vestra Maiestate iam tractatus sub bona spe continuarentur cum Polonis. Nos nullum plane tractatum inituri sumus, nisi (si quando ita res cogeret) vna cum Vestra Maiestate. In quo cardine versentur tractatus illi, Vestrae Maiestatis informationem diligentissime expecto.

Serenissimae Maiestatis Vestrae

Seruitor paratus
G. Rakoczy.

Scripsit et Electori Brandeburgico in hunc sensum:

Electori Brandenburgico. Silentium nostrum rumpendi, (cuius solam temporum iniquitatem, locorumque distantiam causam fuisse fidenter scribimus.) ingressus noster in Poloniam ansam nobis praebuit, suasitque, vt Serenitati Vestrae, iampridem deuotum affectum nostrum faceremus testatum. Quem vt alias semper, ita occasione huiusce conatus nostri, qui ad communis causae promotionem a nobis vnice susceptus est, Serenitati Vestrae probare parati sumus. Atque his valetudinem successusque prosperrimos ex animo Serenitati Vestrae precati, amica ei studia, addictionemque nostram lubenter offerimus. Datum in castris nostris ad Iaroslauiam, die 27. Febr. 1657.

Serenitatis Vestrae

Amicus
ad officia paratus
Georgius Rakoczy.

Rakocii Cracouiam ingressus. In hunc modum salutato Sueciae Rege, salutato et Brandeburgico, Cracouiam paulo post, die videlicet coenae Domini 29. Martii ingreditur Rakocius, medius inter Wirtzium et Stanislawsky. Praecedebant pedites Sueci octingenti, hos duo millia Hungarorum peditum, vulgo Hayducki dictorum, sequebantur: duo item millia Cosacorum, mille equites Valachi Moldauique: Subsequebantur sexcenti Suecorum equitum, duo item millia Transyluanorum. Rakocium immediate ipsum praecedebant praecipui Suecorum mixti Transyluanis, Cosacis, Polonisque. Tum demum infinita Transyluanorum, Cosacorum, Valachorum, Moldauorum, Polonorum, Hungarorum subsequebatur turbulenta turba, quae numerum sex millium excedere dicebatur. Tali pompa Turcico phalerato sublimis equo Cracouiam metropolim Poloniae ingressus est Rakocius, exceptus illo ipso die solennibus epulis a Wirtzio, eius tunc vrbis Praefecto. Die deinde sequenti, is fuit trigesima Martii, solenne iuramentum a ciuibus, nobilitateque praesenti accipit. Adactus Magistratus iurare in verba Rakocii, fidem suam Transyluano Principi obligat. His eo modo compositis, relictoque Cracouiae praesidio, duorum millium quingentorum, vna cum Bethlem Ianussio Hungaro Colonello, commendata vrbis cura Wirtzio, Cracouia 31. Martii discedit, occursurus Sueciae Regi, qui iam in proximo erat. Neque mora quarta

Magistratus Cracouiensis iurat Rakocio.

Aprilis

Aprilis die, vterque conueniunt, ad Modliſzew pagum, medio in itinere, quo Cracouia Varſauiam itur, vbi inter mutua verba ſalutatione defuncti in amplexus abierunt. Prior tamen Rakocyus equum reliquerat, priorque Sueciae ſalutauit Regem. Paucis deinde innuit, aduentus ſui, affectuſque rationem. Haec loquentem amplexatus Carolus, plura dicere prohibuit. Seceſſere deinde ab aliis, eoque ſtatim die de belli ſumma actum inter vtroſque. Carolo omnem moram reiiciente, ac improperante Principis tarditatem, qua tamdiu illuſerat conatibus ſuis. Altero poſt deinde die caſtra mouere vterque imperat, Zauichoſtum verſus ad Viſtulae ripam. Arx eſt mediis Viſtuleis innatans vndis, locuſque natura ad propulſandum hoſtem commodiſſimus, ſi naturam ars iuuaret, qua plerumque tota paſſim laborat Polonia, magis ſupino neglectu, quam locorum defectu. Iuncta itaque ponte ad Zauichoſtiam vtraque fluminis ripa, Suedicus pariter ac Tranſyluanicus exercitus 26. Aprilis Viſtulam tranſit, Zamoſcium verſus, ſalutato humaniter per literas ex itinere IOANNE ZAMOSCIO, illius propugnaculi Domino, Regni tunc Pocillatore. Harum autem literarum ad Zamoſcium hic tenor erat:

1657 Rakocius obuius fit Sueciae Regi.

Illuſtriſſime Domine,

Affinis Obſeruandiſſime,

Acceptis Illuſtriſſimae Dominationis Veſtrae literis, gratulati ſumus, eam non amici affectus tantum ſed qualium in Sereniſſimam Rempublicam Polonam meritorum Noſtrorum, feciſſe mentionem. Et certe in eam iampridem fuimus animati ſententiam, vt nullam ei ſeruiendi occaſionem Nobis e manibus elabi pateremur. Neque eſt, vt Illuſtriſſima Dominatio Veſtra armorum Noſtrorum propoſitum, (quod nonniſi ad eam pacificandam, priſtinoque ſtatui reſtituendam literis Noſtris vniuerſalibus iam antea teſtati ſumus) aliorum maleuolorum exemplo ſiniſtre interpretandum putet; innoxia illa, et nonniſi luculentis procerum Regni oblationibus ad ſalutem publicam fuere euocata. Sed poſtquam ipſorummet qui illorum auctores extitere, non ſiniſtris modo interpretationibus, ſed malignis, ac famae nomini Noſtro (quod vita ipſa charius habemus) iniurioſis criminationibus, vulgatis publice literis traducta fuerunt; haud mirum cuiquam videri debet, ſi hoſtile aliquid a Nobis, qui pro hoſte reputati, promulgati, tractatique fuimus, patiantur. Nihilominus tamen, poſt factam nuper cum Sereniſſimo Rege Sueciae armorum coniunctionem, alieniori etiamnum erga Sereniſſimam Rempublicam non ferimur animo, cum Illuſtriſſimam Dominationem Veſtram, in ſocietatem de ea conſeruanda conſiliorum Noſtrorum inuitare placuit, vti nunc etiam, iterum atque iterum inuitamus. Nec debet vlterius in hocce, Noſtris partibus accedendi conſilio expediendo diutius Illuſtriſſima Dominatio Veſtra haerere, cum et Sereniſſimum Regem Caſimirum Częſtochouia in Sileſiam, et Imperatorem Romanorum, a quo ſpes vnica (quanquam incertiſſima, nulloque plane fundamento innixa) ſubſidiorum accerſendorum vulgabatur, ſecunda praeſentis circa horam quartam matutinam exceſiſſe, pro re comperta Illuſtriſſimae Dominationi Veſtrae ſcribere poſſimus, ita ſpem in Deo, cauſaeque Noſtrae iuſtitia collocamus, eandem Nos in poſterum quoque experturos. Cui quo citius Dominatio Veſtra Illuſtriſſima ſuam quoque iungere voluerit, rem quidem Nobis gratam, ſibi certe vtiliſſimam, laudabilemque Illuſtriſſima Dominatio Veſtra factura eſt. Idem de tradendis Sereniſſimo Regi Sueciae officialibus ipſius ſcribimus fidenter, quos ſi iure belli contra fidem datam, omniumque gentium iura, captiuos detineri fas fuit, cur non iure belli, iuſtitiae fundamento innixo, quandoque valeant liberare, non videmus. Quod reliquum eſt, ſinceram affectus Noſtri, iam antea ſibi perſpecti, conteſtationem Illuſtriſſimae Dominationi Veſtrae offerimus, et felicia

Eius ad Comitem Zamoyski literae.

1657 quaeque ex animo ei precamur. Datum in castris Nostris ad Krasnik positis, die 23. Aprilis, Anno 1657.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

Affinis beneuolus ad officia paratus.

Georgius Rakoczy mp.

Haec summa literarum Transyluani ad Zamoscium, quibus ille haud mora respondit in haec concepta verba:

Celsissime Princeps,

Affinis Colendissime,

Responsum Zamoyscii ad Transylvani literas.

Aequitatem armorum Celsitudinis Vestrae Nobis illatorum nollem ego examinare, iudicio orbis Christiani eam relinquendo: ad cuius censuram cum facta Principum pertineant, ita ea componere necessum habent, ne existimationis suae, cui ad seram posteritatem transmittendae desudant, iacturam patiantur. In meliorem certe partem eadem interpretandi, quis modum reperiat? cum omnia hostilitatis plena videat? vel ipsa enim cum capitalissimis Nostris hostibus Celsitudinis Vestrae coniunctio, quomodo Nobis contrarium persuadeat? eam scilicet in commodum, non in detrimentum Nostrum initam? aut ea durante, spem aliquam redintegrandae amicitiae superesse? Quod oblationibus Procerum Regni, Celsitudo Vestra euocata, signa sua huc conuerterit, fuerintque aliquorum in hoc diuersa studia, prout non suppono, ita ipsius Celsitudinis Vestrae appellando testimonium affirmare ausim, me eorum neque cum Celsitudine Vestra, neque cum alio quopiam vnquam conscium fuisse; sed integerrimam semper Regi meo (prout et nunc constans est animus) seruasse fidem. Si vero illae ex parte Serenissimi Regis Nostri, Domini mei Clementissimi, considerentur, eas non nisi piissimas, et optimae intentionis fuisse, vnicuique patebit. Quas, si Celsitudinis Vestrae illo quo proponebantur modo, sequi placuisset, non postremum certe iampridem, inter caeteros, me quoque illarum sectatorem habuisset. Maleuolorum itaque suggestionibus, vel ad vnius momenti spatium exclusis, rem ad proprii iudicii calculum Celsitudo Vestra reuocet, quidnam sibi magis expedierit? armis ne suis pro iure vicinitatis, ac veteris amicitiae nobiscum iunctis, voti sui in posteros etiam propagandi, trito praedecessoribus suis calle, compotem et securum fieri? an iis in Nos, non sine ingratitudinis nota conuersis, haec eadem vota sua committere parum fidae societati, et dubiae Martis aleae, quam Nobis propitiam vel ipsa aequitas causae sibi polliceri iubet, praesertim in spem certorum, praeter alia, ex imperatrice Domo subsidiorum, erectis. Qui licet ipse, fatis sic volentibus (prout mihi ante septem dies constitit) e viuis excesserit, non tamen solida inclytae Domus huius consilia, ideo emori possunt, quae ad speratos ex hac morte in Germania motus, coniunctionem hanc Nostram, magno vsui futuram, certo certius sibi polliceretur. De officialium Suedicorum detentione, cum Celsitudinem Vestram sinistre informatam comperiam, eidem insinuandum duxi. Transactionem illam Varsauiensem, vltima necessitate Suecis impositam, non omnium ordinum consensu firmatam, quinimo ordine equestri inuito, et reclamante (vel ipsorum Suecorum testimonio) factam, effectum sortiri non potuisse, exindeque iura gentium, quorum scru-

ſcrupuloſa obſeruantia, nobis mala praeſentia inuexit, minime violata eſſe, quiſpiam merito conquaeri poterit, nec eorum eliberationem, nonniſi praeuio Sacrae Regiae Maieſtatis (quem intra fines regni eſſe Celſitudo Veſtra certo ſibi perſuadeat) et ordinum conſenſu fieri poſſe iudicabit. Qua in re, ſalua mea in Regem et patriam fide, operam quoque meam non defuturam polliceor. Caeterum officia mea Celſitudini Veſtrae diligentiſſime commendata eſſe cupio. Datum Zamoſcii die 25. April. Anno Domini 1657. 1657

Celſitudinis Veſtrae

Affinis beneuolus

Ioannes Zamoyski.

Accepto Zamoſcii reſponſo Tranſyluanus, relinquere perſuadet Sueciae Regi intactum Zamoſcium, iterque aggredi conſulit, verſus Breſtiam Lituaniae, quam ſola fama aduentantis Sueci Regis occupat. Defendebant fortiſſimam ciuitatem ſexcenti Lituani, donec conſpecto Suedico, Hungaroque in proximo exercitu, lapſi in deſperationem dederent ciuitatem vna et caſtellum, quod ab ipſa vrbe, Mahowiecz famoſus Lituaniae fluuius, dirimit, diſiungitque. Vrbs ipſa Magni Ducatus Lituaniae ſcutum, naturae beneficio, mediis in paludibus ſita. Locus inuictus eſſet, ſi Germanorum foret firmata praeſidio. Campeſtria enim magis Poloni ſectantur, (vnde illis nominis deriuatio 98),) quam famoſa incolunt, extruunt aut extructa defendunt propugnacula. Hanc etiam arbitrati libertatem, ſi liberi ſub libero viuerent coelo, nullis moenium aut foſſarum incluſi anguſtiis.

Rakocii datum Sueciae Regi conſilium. Recedit a Zamoſcio. Breſtiam Lituaniae occupat.

98) In lingua nempe Polona *Pole*, campum ſeu agrum ſignificat, et communis omnium ſcriptorum opinio eſt, Polonos a campis nomen habere. Celeberrimus autem LENGNICHIVS Polonorum nomen, mores et originem a Lazis deriuat. Vid. eius commentat. de maioribus Polonorum.

 LIBRI

LIBRI VIII. CAPVT II

SYNOPSIS

Sapieha Breſtiae ſuccurrere parat, ſed fruſtra. Rakocius cum Rege Sueciae Varſauiam intrat. Literas accipit ex Holſatia de Daniae Regis hoſtili in ſe animo. Turbatur quoque Rakocius variis nouis vndique allatis. Conſultat cum Sueciae Rege. Sueciae Regis reſponſum. Rex Sueciae Varſauia Torunium abit, inde Stetinum in Pomeraniam, relicto Rakocio ad cuſtodiam Poloniae. Rakocius turbatur iterum ac praecipuos Hungaros in conſilium vocat. Conſiliariorum Rakocii ſenſus. Literae Stanislauii ad Reginam Poloniae. Kimini Ianus literae ad Stanislawski. Idem ſcribit Sendomirienſi Caſtellano. Rakocius Cracouiam mouet. Accipit nuntium de Polonorum in Tranſyluaniam irruptione. Manifeſtatio Polonorum contra Tranſyluaniam. Rakocio varia ac infauſta referunt exploratores. Recedit Rakocius Tranſyluaniam verſus. Magerouiae ſubſiſtit aliquantulum, ibidemque a Czarnecio Poloniſque aſſequitur. Pugna inter Tranſyluanos Polonoſque ambigua. Rakocius vlterius progreditur. Subſequitur Czarnecius. Czarnecio iunguntur alii Generales. Deliberant de Rakocio perſequendo. Legati Rakocii ad Polonorum caſtra aduentus. Eius verba ad Polonos Generales. Reſponſum Czarnecii, legato Rakocii datum. Mikieſii Cancellarii ad Czarnecium oratio. Colloquium inter Mikieſium, Rakocii Cancellarium, et Czarnecium. Reſponſum et concluſio Czarnecii. Indignatio Lubomierſcii contra Czarnecium. Eius reſponſum. Confuſio in vtroque exercitu Polono et Tranſyluano. Proteſtatio Czarnecii contra Lubomierſcium. Poloni conſultant de conditionibus Tranſyluano conſcribendis. Propoſitiones Tranſyluano factae a Polonis. Reiicit ille aliquas. Stratagema Czarnecii. Tandem Poloni componunt cum Rakocio excluſo Hungariae Rege. Polonus exercitus pugnam appetit cum Tranſyluanis. Reſponſum Cancellarii Rakocii Polonis militibus.

1657

Sapieha Breſtiae ſuccurrere parat, ſed fruſtra.

Rakocius cum Sueciae Rege intrat Varſauiam.

Literas accipit ex Holſatia de Daniae Regis hoſtili in ſe animo.

In hunc modum ſine ſuorum caede et ſanguine potitus Carolus Breſtia Lituaniae, eandem Rakocio donat, eiuſque praeſidio firmatam relinquit. Ipſe cum robore exercitus ſui PAVLVM SAPIEHAM Generalem Lituaniae, opem agonizanti Breſtiae ferentem includere properabat, et reuera incluſiſſet in illis paludoſis oris totum Lituanum exercitum, deleuiſſetque, niſi in tempore, reduxiſſet in apertiora Sapieha exercitum Lituanum, quem deinde ſubſequi noluerat Carolus, ne mora comminueretur. Reduci a Breſtia Lituaniae Varſauiam verſus Sueciae Regi, vna et Tranſyluaniae Principi, redduntur variorum literae, quibus admonebatur de Friderici Tertii Daniae et Noruegiae Regis hoſtili in ſe animo, ac certiſſima in Bremenſem Principatum (catholicis ereptum Archiepiſcopatum) irruptione. Eodem fere tempore redditae ſunt et Rakocio Tranſyluaniae Principi literae, quibus de auxiliis Auſtriacis Polono Regi ferendis, ac commotiori in ſe animo LEOPOLDI Primi, Hungariae ac Bohemiae Regis, Archi-Ducis Auſtriae, ob factam in Regnum Poloniae irruptionem, certior factus: de Tartarorum quoque in Tranſyluaniam expeditione. De aulae Ottomannicae odiis, Caeſariſque vindicta, de Polonorum in Tranſyluaniam reciproca inuaſione: de Tranſyluanorum, ipſiuſque adeo matris, filii, et vxoris, conti-

1657

Turbatur quoque Rakocius variis nouis vndique allatis. Consultat cum Sueciae Rege. Sueciae Regis Responsum.

continuis gemitibus edoctus, vbi insuper audiit Daniae Regem Suecorum hostem declaratum, Brandeburgicum ex vtilitate et commodo partibus adhaerentem; ratus actum esse de fortuna Principatuque suo. Consulit Sueciae Regem, eique omnia plena periculis, difficultatibusque exacte explicat. Contra ille, persuadere Rakocio, Polonum Regem nulla ex vicina Austria sperare posse auxilia. Tractatus cum Daniae Rege dependere a suo arbitrio. De Tartarorum Polonorumque in Transyluaniam irruptione vana esse commenta, et merum Polonorum apologum. Brandeburgicum esse a partibus suis; futurum mox et Daniae Regem si ita videbitur sibi. Velle interim Principi Transyluano Regni Poloniae administrationem committere, se enim debere in Pomeraniam ocius abire ad tractatus cum Daniae Rege perficiendos, quem etiam contra Polonos reddere promittebat animosiorem.

Sueciae Rex Varsauia Torunium abit, inde Stetinum in Pomeraniam, relicto Rakocio ad Poloniae custodiam.

His aliisque verborum promissis illudebat Carolus Transyluaniae Principi, quem Varsauiam vsque deduxerat, acceptaque tertio iam Varsauia sine vlla resistentium mora, Rakocium Varsauiam introducit. Eoque modo sequenti statim die salutato Principe Thorunium in Prussiam abit, vbi aliquot commoratus diebus, donec interim de Borussiae dispo-suisset propugnaculis, commendata IOANNI ADOLPHO, Fratri suo, Prussiae cura, Stetinum ac inde Vismariam discessit; lustrato ad Stetinum tredecim millium lecto exercitu. Egit celerem velox satis fama de Bremeuerdae deditione. Hunc enim locum, Carolo in extremis Poloniae versanti angulis, Fridericus tertius, Daniae et Noruegiae Rex, insperate aggressus, opinione omnium celerius expugnauit. Cuius expugnationem cum fusius alii prosequantur historici, ego hic omitto, ne longinqua et externa bella, cum proposita mihi commisceam materia.

Iterum turbatur Rakocius, ac praecipuos Hungaros in consilium vocat.

Consiliariorum Rakocii sensus.

In hunc modum euocato in vltimum Septemtrionem Carolo, impensius expendere coepit Transyluaniae Princeps rerum suarum momenta; iamque non minus de fortuna, quam de vita propria sollicitus, abeunte in remota terrarum Carolo, consilium praecipuorum exquirit, quid facto opus esset, pensatis hinc et inde rationibus. Oblatam a Carolo Regni Poloniae administrationem aspernari inglorium videbatur; parte vero ex altera, Orientis Occidentisque metuebat arma, quae iam in proximo Transyluaniae imminebant, ad resistendum vero, in tot simul locis, non esse sibi sufficientem militem. Displicebat quoque, tanta loci distantia. Haec Princeps in secretiori consilio, Michaeli Mikiesio, Ioanni Kimini Ianusz, Ioanni Fischer, aliisque proponebat ministris. Illi rem, prout erat, a principio exorsi, reuerti omnino debere Principem, censebant, Cracouiam versus, ibique de vlteriori belli ratione formare consilia. Interim per Michaelem Stanislawski explorare Polonorum animos; ad quietem, an ad bellum pronos, Michael Mikiesius censebat; offerebatque operam suam, scripturum se asserens, ad quosdam Poloniae proceres, amicos suos, persuasurumque haud dubio ignauis tractatus pacis, quos postea acceptare aut reiicere Principi suo licebit. Interim censebat e re Principis, totiusque exercitus fore, si Cracouiam versus mouerent, relicta Varsauia, vrbe haud satis tuta. Haec Mikiesius, Kimini Ianusz, aliique disserebant. Huic sententiae ministrorum et Princeps subscripsit, commisitque negotium tractatus pacis cum Polonis instituendi, Mikiesio ac Kimini Ianusz, qui re cum Stanislauio communicata, literis aggrediuntur Poloniae Reginam, rerum tunc pacis et belli summam arbitram. Neque mora primus Stanislawski Reginae Poloniae in haec verba scribit:

Sacra Reginalis Maiestas,

Domina Clementissima,

Literae Stanislauii ad Poloniae Reginam.

Volens correspondere desideriis *Maiestatis Vestrae*, tantum egi cum exercitu Transyluanico et Ducibus ipsis, vt omnes cupiant in Transyluaniam quantocius redire. Qua in re inprimis adiutus sum opera Illustrissimi Domini Ioannis Kemini, exercituum summi Ducis, qui promittit, eo se Principem Transyluaniae ducturum, etiamsi maxime nollet, vt renuntiet foederi cum Sueco inito. Promittenda tamen illi erunt, vt indigenae Polono, bona alicuius momenti

1657 menti pro praeſtita praeſtandaque opera. Alterum eſt quod petit, vt praebeatur ſufficiens a Sereniſſimo Rege et Republica aſſecuratio, exercitum Tranſyluanicum et Valachicum, ſine vllo impedimento, hoſtilitateque emiſſum iri ex Polonia, neque exercitus Polonicos eis regreſſum in patriam impedituros. Bona fide Catholica aſſecuro, eodem momento, quo aſſecuratio haec ad nos peruenerit, vel Commiſſarii ad deducendum exercitum aduenerint, exercitum Principis in Tranſyluaniam abſceſſurum, et eodem momento Principem a foedere cum Sueciae receſſurum. Supplex etiam peto Maieſtatem Veſtram, vt mei ratio quoque habeatur, et nonſolum mihi clementer ignoſcatur, ſed ex gratia, aliqua viuendi ratio mihi omnibus ſpoliato ſuppeditetur. Mitto Maieſtati Veſtrae literas ad me a Generali Kemini datas.

Michael Stanislawski.

His literis adiunxit literas Kemini Ianuſſii Generalis ad ſe ſcriptas, quarum hic tenor:

Illuſtriſſime Domine,

Kemini Ianus literae ad Stanislawski.

De qua materia cum Illuſtritate Veſtra contuli, imo et aſſecuraui certo certius, et ſibi et iis, quos concernit negotium, perſuadere poterit, me realiter effecturum, Deo volente, et quidem non longa mora; declaraturuſque ſum, me non ingratum S. Regiae Maieſtatis ſeruum, et huius Principem ciuem incorporatum fore, modo citiſſime et ſincere ſecuritas ſuppeditetur, Domino meo Clementiſſimo, eiuſque, cuiuſuis nationis, exercitibus, cum aliter impoſſibile ſit. In mora autem periculum. Ego non dubito itidem de aſſecuratione, Veſtram Illuſtritatem nomine ſuarum Maieſtatum, et Reipublicae nominibus prouiſurum.

Illuſtriſſimae Dominationis Veſtrae

Amicus ſeruire paratus

Ioannes Kemini, Generalis.

Eodem quoque tempore Caſtellano Sendomirienſi Stanislao Witowski Mikieſius ſcripſit, in haec genuina concepta verba:

Illuſtriſſime Domine,

Amice Obſeruandiſſime Confidentiſſimeque,

Idem ſcribit Sendomirienſi Caſtellano.

Ingentem ſane inueteratae noſtrae amicitiae fructum decerpemus, ſi tantae Chriſtiani cruoris catharactae, tot belli calamitatibus (quarum partim malum praeſens eſt, partim maior imminet timor) modum et finem ſortiendi, fundamentum noſtra expoſtulatis praebebit neceſſitudo. Nec ſine manifeſto propitiati Poloniae Numinis inſtinctu factum crediderim, tales hoc tempore a Veſtra Illuſtriſſima Dominatione, ad me allatas eſſe literas, quae a bono patriae ciue ſcriptae, ſopirent belli incendia, nec ferocibus, vt nonnulli, verbis, ligna oleumque tam exitialibus flammis, miniſtrarent. Quibus ego receptis protinus Illuſtriſſimum Supremum Generalem exercitus noſtri Dominum Ioannem Kemini, (quem iam antea paci fauentem, et reconciliandis vna mecum animis, ſincere, nec irrito labore, deſudantem expertus eram) acceſſi, quo cum ad pedes Celſiſſimi Principis, Domini mei Clementiſſimi, humiliter prouoluti inſtitimus qua-

quatenus pristinam erga Serenissimum Regem, et inclytam gentem Polonam propensionem aequis conditionibus, saluaque vtriusque partis gloria, resumere vellet, et ad tractatus sub armistitio condescendere. Omnia chartae concredere in tam magnis rebus, nec libet, nec expedit, prolixiori proinde parco stylo. Hoc certo scribo, ita iam praedispositam ad aequos tractatus suae Celsitudinis mentem reperiisse, vt inter singularia Dei pacis beneficia annumerandum censeam. Astra, tenebras eclipsis suae eluctata clarius refulgent; quidni amicitia, nebulis dissidii alicuius praedita antiquum resumat fulgorem? Sed maior mihi difficultas de armistitio occurrebat. Tam ferocium enim nationum congeriem, tot harpyias praedis et sanguine pasci assuetas, nullis legum, edictorumque repagulis, diu coerceri posse clare video. Nulla ergo, ad tractatus feliciter inchoandos et terminandos securior, et magis Christiana sese offert occasio, quam vt Polonia omni externo milite (praeter praesidiarios) euacuata, armistitium ageret, vt quietem, bellique mala conferens, ad aequas tandem condescenderet conditiones. Arduum id sane et inauditum! tamen coelestis manus, quae corda Principum pro suo versat nutu, eam suae Celsitudini mentem indidit, vt felicem hac quoque in parte sese nostris precibus praeberet. Parataque est sua Celsitudo, tam Transyluanicum, quam Cosacorum Moldauorumque, et Transalpinorum Valachorum, exercitum suum omnem (praeter praesidiarios ad loca tutanda sufficienti numero hic relinquendos) ex Poloniae finibus, etiam ante solenniter inchoatum, nedum perfectum pacis tractatum educere, dummodo sufficienter illis de securitate passus, vna cum facultatibus suis, ex parte Serenissimi Regis et Illustrissimorum Dominorum Senatorum caueatur rite, obsidibus eum in finem datis, vti reciproce, ex hac quoque parte de hostili nostrorum in itinere cauebitur actu. Testis mihi est Illustrissima Dominatio Vestra, antiqui mei erga se candoris; testes sunt omnes Domini legati, ad nos commeare soliti, meae erga inclytam gentem Polonam propensionis: testis mihi Deus, sinceri erga rem Catholicam affectus. Proinde candide Illustrissimam Dominationem Vestram oro, obtestorque, per amorem erga auitam nostram, veramque religionem, per salutem patriae suae, vt tam insigni extemplo vtatur occasione, (quam ego a sinistro aliquo genio vel casu corruptum iri, mirum quantum reformido) et mentem Serenissimi Regis, quantocius acceptam mihi eandem aperiat, et, si ita lubet, de toto nostri exercitus itinere authentice et debite assecuratio praestari non differatur: ne sublata praesenti opportunitate, nequicquam mox amissam queramur. De castris suae Celsitudinis certa circa Cracouiam haberi poterit notitia, qua dirigendae erunt literae, vel Minister ex parte Illustrissimarum Dominationum Vestrarum mittendus. O nos felices, si tanti instrumenta boni, fieri nobis contingat. Quod non despero, meaque tam bono publico studia, quam ad voluntatem Illustrissimae Dominationis Vestrae, prompta semper voueo obsequia, testaturus quod sim, 1657

Illustrissimae Dominationis Vestrae

Amicus quo antiquior eo candidior

MICHAEL MIKIES, Serenissimi Principis Transyluaniae Cancellarius.

In Castris ad Varsauiam positis die 21. Iunii 1657.

Haec ille ad Sendomiriensem Castellanum, literis in hunc modum expeditis, sequenti statim die, 22. Iunii, Varsauia Cracouiam versus castra mouere imperat Transyluanus, accepto a Varsauiensibus lytro, decem aureorum millibus. Magnis deinde itineribus, Rakocius mouet Cracouiam.

1657 bus, in minorem venit Poloniam, vbi Melchiorem Comitem ab Hatzfeldt, Generalem Campi Marſchallum, Hungariae ac Bohemiae Regis cum octodecim armatorum millibus, lecti Germani exercitus, iam ad Cracouiam haerentem audit et horret. Igitur Cracouia relicta, Viſtulam amnem quantocius ſuperare parat, quem et tranſiit leui negotio. Superato Iſtula iam ſibi tutiſſimus videbatur Rakocyus, interiectu fluuii, cum ecce eodem fere momento nuntium accipit, GEORGIVM LVBOMIERSCIVM Campeſtrem nuper creatum Generalem, veterem amicum, intraſſe Tranſyluaniam, ac iam prope propugnaculum Munkatz, haerere, dimiſſis Polonis, qui ferro et igne vaſtarent Tranſyluaniam. Hoc ipſum, reddita in manus Principis, Polonorum loquebatur manifeſtatio, quam in haec verba conceperant Poloni:

Nuntium accipit de Polonorum in Tranſyluaniam irruptione.

MANIFESTATIO POLONORVM DE IRRVPTIONE IN DITIONES PRINCIPIS TRANSYLVANIAE.

Polonorum contra Tranſyluaniam manifeſtatio.

Nemo dubitat, naturae legibus cautum eſſe, alteri ea non facere, quae quis facienda ſibi minime optaret: iniurias tamen prohibere, ac vim vi repellere, ipſa natura docuit; dum equis vngulas, pardis et leonibus vngues, tauris cornua, apris et canibus dentes dederit. Homines vero diuerſa armorum genera edocuit, quibus propulſarent iniurias, propria defenderent, illata vlciſcerentur. Notum vniuerſo orbi eſt, gentem Polonam, nullum vnquam cum Tranſyluaniae Principatu, vel confiniorum, vel amicitiae, vel mutuae correſpondentiae, diſcrimen, ab immemorabili etiam tempore habuiſſe: quinimo cum inclyta gente Hungarica, ſemper, ſed vel maxime a Ludouico, Sigiſmundo, Alberto, Matthia, aliiſque ad haec vſque tempora, Diuis Hungariae ſuccedentibus Regibus, inuiolatam coluiſſe amicitiam, ſacroſanctumque pacis ſeruaſſe foedus. Eo etiam omni exceptione maiori nexu firmatum, cum Polonorum Hungarica, Hungarorum Polonica, ſaepius capiti imponerentur Diademata. Quod ſi praeteriti temporis, non libet reſpicere acta, praeſentis ſaeculi memoria, in Stephano Bathoreo, Tranſyluano, facile docebit. Nec defuerunt contra Turcas, ad Varmam, ad Albam Graecam, ad Budam, ad Agriam, in aliiſque plane ſingulis occaſionibus, Hungaris Polonorum ſubſidia. In diſturbiis vero domeſticis quibuſcunque, ac praeſertim Bohaianis, Bethlemianis, Rakocianis, velitationes, et conſilia, quo fraterno gentem hanc proſequerentur ſtudio, incolumitatemque eius acſi propriam proſpicerent. Nouiſſime etiam cum Valachia hoſtilitatem Tranſyluaniae inferret, quo ſtudio, qua fide Principi Tranſyluaniae adſtiterunt Poloni, qua dexteritate promouerunt victoriam, nemo eſt qui ignoret? Ac hinc eſt, quod in ipſo etiam rerum Polonicarum moderno ſtatu, a nemine primum, quam ab Hungaris petitum auxilium. A Diuo nempe Ferdinando III, Hungarorum Rege, Romanorumque pariter Imperatore Auguſtiſſimo, qui cum longiori conſilio ac deliberatione, pro tunc rem traheret, videreturque periculum in mora, conuerſa ſunt ad Georgium Rakocyum, Tranſyluaniae Principem, deſideria, delataque ei Coronae ſpes, ſi opem ferre laniatae Poloniae rebus mederique dignaretur. Verum vbi mel ſperabatur, inuenta ſunt ſpicula, hac enim re quaeſita ſpe vana Princeps elatus, maiorem in animo ambitioni locum dedit quam virtuti, ratus gladio et tyrannide occupare potius Regnum, quam illud amica obtinere electione. Tyrannidem, quam erga ſuos Tranſyluanos edocuit,

edocuit, contra Polonos arripuit, ignarus consequentiae, quod qui libertatem aliis adimit, aufert sibi propriam securitatem requiemque: 1657

Ad generum siquidem Cerberi
Sine caede et vulnere pauci
Descendunt Reges, et sicca morte Tyranni.

Nullis itaque conditionibus (quibus illi spes Regni proponebatur) admissis, fastu ebrius, pace et opibus elatus, non auxiliaribus, sed infestis armis ingreditur. Diuo etiam Romanorum imperatore inuanum deprecante, ac consanguineis amicisque suis sine effectu dissuadentibus. Illusum se a Polonis profert, quód vocatum postposuerint, quasi, et maiores Principes, non Dynastae et Vasalli, sed orbis Monarchae, pari modo ad spem Regni Poloniae tunc non fuerint vocati, ac etiam post non acceptatas conditiones postpositi. Vt enim Polonis certis conditionibus vocare quempiam licuit: Sic vocatis Principibus easdem conditiones non acceptare, omnino fuit liberum. Talique negatione diruta, nemini illata est iniuria: Cum in naturali vendentium et ementium contractu videamus, rem dari pro re, nec eandem ex tali contractu, gratis recipi posse. Iuuisset Princeps subsidiis et neruo belli Polonos, et si dedisset filium suum in spem Regni educandum, prout petierunt Poloni, tunc habuisset ea, de quibus inepte iam conquaeritur. Legatum Suedicum ad se tendentem a Polonis captum, suum nuntium Cracouiam ad Wirtzium mandatum, et ex itinere ad castra Polona deductum, maleque tractatum doluit Princeps, ac inde violatam pacem prae se tulit. Iam vero legatus ille Suedicus nonne Polonorum hostis fuit? quare in ditionibus Poloniae non iure merito intercipi debuerat? Gentium enim de legatis iura, illis duntaxat afferunt libertatem, qui nuntiandae rei alicuius causa, etiam ab hoste veniunt; non autem, qui clandestinis practicis, confines Principes contra alterum seducunt et nouas contra tertium fabricant colligationes, naturali etiam obstante lege, quae sagacitatem homini indidit, vt futura in tempore auertat sibi imminentia pericula. Nuntius autem ipsius ad Wirtzium mandatus, non pro Polonis, sed contra tulit literas, quod ex ipsarum tenore, probe compertum est, et vniuersae Christianitati euulgatum. Quare itaque detineri non debuit? quare honorifice tractari? licet de honorifica tractatione falso imponatur, nam humanissime dimissus est, literis etiam a Principe Lubomierscio ad Dominum suum acceptis, deduci vsque ad confinia Hungariae a destinatis debuerat. Verum vano terrore perculsus, pileo etiam rebusque relictis vna nocte aufugit, quod etiam Poloni rerum eius ac literarum in Makoczam amandandarum necessitatem habuerint. Haec itaque iure Polonis instituendi belli apud Rakocium causa fuit. Non licet Polonis Suecorum homines capere, non licet venientes literas ad hostes intercipere; licet autem Transsyluano contra Polonos hostiles legationes excipere, correspondentias alere, Nuntios Cracouiam cum hostilibus literis mittere. Sed est adhuc et alia ratio inuadendae a Principe Poloniae. Vocatum enim se ad Regnum ab aliquibus Polonis Nobilibus asserit, idque authenticis vocantium literis deducit. Si ambitio non obcaecasset animum, perpendisset Princeps, an ad eiusmodi rebellium postulata, Principalem suam dignitatem committere debuerat, non credidisset vocantibus se Arrianis, et de Regno Poloniae proscriptis, ac perduellionis labe contaminatis hominibus. Nouerat bene Princeps Transsyluaniae, cum indigenatum in Regno Poloniae pro filio peteret, quod ad solam nobilitatis praerogatiuam, nisi ex consensu totius Reipublicae in Comitiis Generalibus poterat ascendere. Quare igitur per priuatas aliquorum literas, absque Republica et comitiis, quod

1657 quod multo maius est, ad Maiestatis solium efferri voluit? quare id contra ius, fasque, viuente Poloniae Rege ambiuit? cum ipse etiam in electiuo Principatu sit, nec sibi idem fieri cupiat? Sed ambitio deduxit vnquam, et alios ad parem animi impotentiam et temeritatem, malo effectu semper, bono nunquam.

Hae rationes igitur fuerunt, quae Principem Transsyluaniae necessitarunt ad arma contra Polonos suscipienda. Ingressus ideo Regnum Poloniae cum Transsyluanis, Moldauis, Valachis, Cosacis, et diuersa gentium colluuie, patentes vbique publicari fecit literas, se protegere velle Poloniam, pacemque ei restituere, ac decennalem belli flammam extinguere. Progreditur in viscera Regni pacificator, mortuorum atque viuorum hostis, dum coemeteriis ac ecclesiis Christianorum cadauera, ab impio eius milite eruuntur, quaecunque peruia sunt, igne ferroque vastantur, solis Principibus Lubomiersciis ad trecenti exuruntur pagi, et perplura oppida, non est apud praetereuntem diuinarum humanarumque rerum ratio, profanantur, vastantur, comburuntur ecclesiae, occiduntur, vt pecora, homines, miris et inenarrabilibus tormentis ac cruciatibus enecantur Christiani; alii ad veru alligati assantur, alii serra per medium scinduntur, alii in lebetibus ad cereuisiam aptis coquuntur, alii detruncatis manibus, pedibusque demum enecantur, alii super ignem proiecti, pice et resina liniti torquentur, nec sexui, nec aetati, nec conditioni parcitur: infantes vno pede arrepti, ad parietem collisi occiduntur; mendicis et stipem petentibus eruuntur oculi, abscinduntur auriculae, detruncantur manus pedesque, ita vt etiam hostis ipse Suecus doluerit, et rem hanc Rakocio exprobrauerit. Nemo itaque dubium habeat, et praesertim inclyta gens Hungarica, Polonos iuste in ditionem Principis Transsyluaniae irruptionem fecisse, tot tantisque eiusdem Principis sceleribus lacessitos. Nemo miretur, si vrentes videat pagos, et oppida, si campos cadaueribus stratos conspexerit, si matrum eiulatus, puerorum luctus, gemitus hominum audiuerit; non moueatur contra Polonos, horrida hac et abominabili Transsyluaniae deuastatione, cum maiora in Polonia patrauerit Rakocius. Ipse est, qui hunc in Christianitate accendit ignem, ipse est vestigii mali auctor, eius Tyrannicum si non excutietis iugum, maiora vobis imminent pericula ab aliis etiam nationibus, quae tantam Tyranni dominandi libidinem non ferent. Vbi est illa antiqua Transsyluaniae libertas? quae Principes tuos, de minori Tyrannide notatos saepius coercuisti? nunc impositum tibi seruitutis fraenum est, gemis sub Rakociano iugo. Hoc tibi sit inclyta Hungariae gens, Polonorum manifestum, qui pariter Vobiscum, et suam et Vestram deplorant calamitatem, dum vicem pro vice reddunt tibi Princeps inimice. Datum in castris ad Munkacz. 19. Iun. 1657.

Rakocio varia ac infausta referunt exploratores.

Forte adhuc in lectione huius haerebat manifestationis, cum ecce alius iterum ex Transsyluania aduolat nuntius, referens CHRISTOPHORVM Comitem Generalem PVCHEIM cum lecto duodecim millium Germanorum exercitu, mandato Leopoldi Primi Hungariae Bohemiaeque Regis Potentissimi, ad Cassouiam Hungariae Regni in vicinia haerere Transsyluaniae, paratum singulis momentis ingredi Principatum. Eo nec dum satis examinato nuntio, alius adhuc superuenit, qui Chanum Crimensem cum centum millibus Tartarorum aduenisse referebat, delendi Principis gratia. Tot simul imminentibus malis territus Rakocius, reuerti statuerat etiam non compositis cum Polonis rebus, in Transsyluaniam, potissimum afflixit illum Generalis Pucheim nuntius. Actum enim de Principatu, vitaque sua crediderat, si Pucheimius tunc intrauisset Transsyluaniam, vacuam praesidiis, territamque ad Polonorum insperatam irruptionem, ac minime Tartarorum inundationibus resistere valentem. Igitur haud mora castra mouere, eodem adhuc die imperat

Recedit Rakocius Transsyluaniam versus.

perat Princeps Magerouiam versus, quam vndecima Iulii securus ingreditur, ibique liberalius genio cum suis indulgens, insperate eodem die a Czarnecio inuaditur: minor attamen ibidem accidit, quam creditur caedes. Constat enim triginta tantummodo viuos adductos esse a vexillifero Trocensi, centum vero praedio septos, atque bombardis longioribus audaciores, a gubernatore Parcensi deletos. Tabor siue carrago Hungarorum post traiectum Magerouiensem, aliquot millibus conflata curruum, quatuor ad minimum millionum thesaurum vehens, capta certissime a Polonis fuisset, nisi Polonus miles optimae inhians praedae, dedisset interea Rakocianis tempus, vires vt colligerent, Polonosque praedae inhaerentes campo pellerent, eoque modo pulsis campo Polonis, elabi victori Czarnecio properabat Rakocius Zolkieuiam versus. Ausus nihilominus sequi, et premere terga cedentis Czarnecius, per inuios Ianczouiensium saltus, (quem etiam a Zolkieuiae direptione ea tunc tempestate excusserat) Medzibozium vsque comitatus aduersarium, horribile sane in tot aduersis sui fiducia et singulari animo ac spiritu.

1657 Magerouiae subsistit aliquantulum, ibidemque a Czarnecio Polonisque assequitur. Pugna inter Transylvanos et Polonos ambigua. Rakocius progreditur vlterius. Subsequitur Czarnecius.

Interim ad Miedzybosz, Potocius, Lubomierscius, Sapieha, Generales, coniunguntur Czarnecio. Deliberatum ibi est: An progredi vltra deberent, an regredi? decisumque, non ante deserendum Rakocium, donec Hippanim seu Bohum flumen superaret. Prosperauit Altissimus Polonorum consilium, atque in persequendo Rakocio Czarnecii constantiam. Vix enim vnum et medium milliare, post Ducum Polonorum deliberationem processit miles Polonus, cum ecce adest legatus Rakocii deplorans susceptum contra amicam Poloniam bellum, promittebatque satisfacturum Principem, si tantillam moram paterentur Poloni. Respondit illico legato Rakocii Czarnecius in haec concepta verba: Si non simulatus est tuus aduentus Domine legate, ante omnia sistat fugam Rakocius, nostrumque aduentum expectet, ibi, elatis in altum gladiis contrahemus de pace atque iniuriis. Acceptat dictum Czarnecii legatus, currit ad Rakocium, eumque sistit ad fluuium Bohum, quem iamiam transire parabat, mira atque incredibili traiiciendi scientia, superare tamen eo die neque altero tam difficilem passum poterat. Animo itaque consternatus, spe de felici transitu desperata Mikiesium Cancellarium ad Czarnecium ocyus mittit. Qui in conspectum adductus Czarnecii, humiliter salutatis Ducibus exercitus, in haec verba loquutus est:

Czarnecio iunguntur alii Generales. Deliberant de Rakocio persequendo. Legati Rakocii ad Polonorum castra aduentus. Eius ad Generales Polonos verba. Czarnecii responsum, Rakocii legato datum. Mikiesii cancellarii ad Czarnecium oratio.

Quod ex publica fama de tua fortitudine et dexteritate Illustrissime Domine percepi, hoc re ipsa experior. Peto nomine Principis mei Illustrissimam Tuam Excellentiam, dignetur ponere modum profusioni Christiani sanguinis, et saltem ad spatium vnius horae exercitum coercere ab armis: ego vero hac fide, qua me obstringo, proximos tractatus polliceor.

Interrogatus deinde a Czarnecio; An essent parati, omnes iniurias, defauillatasque diuinas atque humanas res compensare? Qua ratione? quaesiuit Mikiesius. Respondit Czarnecius, auro et sanguine. Tum Transyluanus: Aurum non dabimus quamdiu ferrum tenemus. Ad haec Czarnecius: An putatis nos latere, vos iam esse in extremo agone vitae? si vobis animus deest compensare ex integro iniurias Regni, nobis vltro sese e venis proripit sanguis effundendus pro Rege, nostrisque fortunis pessumdatis. Haec fatus loco se mouit, atque suum exercitum tubarum sonitu accendens, contra Rakocium illico mouere imperat, remanentibus interea cum Mikiesio supremis bellorum Ducibus, Potocio, Lubomierscio, Sapieha. Czarnecium sequutus Polubinius cum Lituanicis quadraginta signis. Interim tum tubae inflantur, tum arma circumsonant in castris Czarnecii, male habet Lubomierscium tanta Czarnecii fiducia, igitur coram supremo Campiductore Potocio conqueritur. Cur tantum Czarnecio liceret? vt non expectata supremae potestatis tuba ipse suam inflaret. Haud mora, mittit supremus Generalis Potocius, qui cum Czarnecio expostularet de facto. Respondit Czarnecius: Non esse sui animi aut moris, non praeire ituris ad pugnam. Timidorum esse sequi vestigia ductoris. His dictis equo conscenso pergit Rakocium versus, plenus irae et indignationis contra Transyluanos, quorum haud procul quatuor millia obuiam habet Duce Kimini Ianussio Generale, qui ad Poloni Regis mittebatur exercitus Duces. Obsecrabat ille per Druskieuicium Polonum, vt tantisper pugnam moraretur Czarnecius, omnibus punctis, Poloni quae vellent, se subscripturos. Respondit Czarnecius: Nihil se horum credere, quae Kimini Ianus significabat, haec enim ficta esse ad circumueniendos Polonos, vt interim Rakocius beneficio imminentis noctis, se et suos vltra Bohum seruare posset incolumes. Tum Generalis Transyluanus

Colloquium inter Mikiesium Rakocii cancellarium et Czarnecium. Czarnecii responsum et conclusio. Indignatio Lubomierscii contra Czarnecium. Eiusdem responsum. Confusio in vtroque exercitu Polono et Transylvano.

1657 ſyluanus rogare inſtanter coepit. Mitteret ſaltem aliquem Czarnecius, qui circumſpiceret caſtra Rakociana, quod loco ſint immota. Huic Tranſyluano poſtulato aſſentit Czarnecius, miſitque illico Stempouium veteranum militum tribunum exploratum; duas vero, non amplius horas, ſubſcribendis pacis conditionibus indulſit.

Czarnecii contra Lubomierſcium proteſtatio.

Interea ſupremi bellorum miniſtri, Potocius, Lubomierſciuſque, mandant Czarnecio, ne auſpicetur pugnam, abſque eorum nutu et aduentu. Ad haec Czarnecius: Proteſtor, inquit, coram vniuerſo exercitu, me non fore in cauſa, ſi euadat hoſtis, tanto viarum diſcrimine, tot equorum interitu quaeſitus, cum tanto in poſterum Reipublicae periculo et diſpendio. Hac facta proteſtatione, rediit ad Potocium, Lubomierſciumque Czarnecius, quos iam conſultantes de pace inuenit. Diſputatum ibi fuit, quaenam conditiones Rakocio proponendae eſſent. Has ipſe cogitauit Czarnecius. Harum autem conditionum a Polonis Tranſyluano propoſitarum haec ſumma fuit:

Poloni conſultant de conditionibus Tranſyluano conſcribendis. Tranſyluano factae a Polonis propoſitiones.

I. Deprecaretur ſuam Maieſtatem titulo Reatus Rakocius per ſolennem legationem. Similiter et Sereniſſimum Hungariae Regem Leopoldum Primum, ſi quid in eum offenſae ex hoc bello redundet, deprecaretur. Item Portam Othomanicam tanquam iſtius belli haud conſciam.

II. Quatuor milliones pro illatis iniuriis Polonae Reipublicae intra annum numeraret.

III. Omnia ſpolia regni ex tunc deponerent Tranſyluani ac reſtituerent, praeſertim Eccleſiaſtica.

IV. Omnia tormenta, apparatumque Artilleriae.

V. Nomini ac honori ſuae Illuſtritatis inclinarent vexilla.

VI. Reſcinderent omnem amicitiam cum hoſtibus regni, nominatim cum Suecis et Coſacis, quando autem neceſſe eſſet, militem alerent pro Polona Republica.

VII. Omnes captiuos liberos facerent.

VIII. Omnes perduelles ſuae Maieſtati traderent.

IX. Si conſcios huius belli ciues regni aut Senatores aliquos eſſe norunt, eos nominarent, eorumque literas proderent.

Reiicit ille aliquas.

Haec ſumma conditionum, quas Poloni proponebant Tranſyluanis. Acceptant illi omnia, excluſo Leopoldo Primo, Hungariae, Bohemiaeque Rege, cum quo nihil ſibi eſſe aiebant. Neque Poloni poſtea inſtabant pro amico et foederato Rege, cuius auſpiciis pugnarunt, et vicerunt hoſtem. Conſtat propria Czarnecii confeſſione, totius victoriae de Tranſyluanis obtentae, hoc ſtratagema profuiſſe. Sparſerat Czarnecius, per omnes ſuae peregrinationis vias, infinitam potentiam Leopoldi Primi Hungariae Bohemiaeque Regis, iamiam veſtigio ſui adeſſe, vna cum ipſo Polono Rege. Hoc ipſum proprio perſuadebat exercitui, quo facilius deciperet Rakocium. Hinc factum eſt, vt hoc rumore credito, per caſtra Polona, Rakocius quoque captis Polonorum nonnullis idem ex iiſdem crediderit, atque ita panico quodam metu rueret in paludes, pacemque acceptaret, qualem Poloni dixere. Summa igitur genuinae Polonorum cum Rakocio pacis haec fuit:

Czarnecii ſtratagema.

Tandem Poloni componunt cum

I. Princeps Tranſyluaniae deprecabitur Polonum Regem, per ſolennem legatum, ſimiliter et Portam Othomanicam.

II. Vnum

II. Vnum millionem exercitui Polono, ducenta vero florenorum millia Polonae monetae belli ducibus numerabit. Similiter honorarium Chano Crimensi congruens transmittet. Sed haec conditio priuato scripto vt haberetur, neque exprimeretur in publicis authenticis, impetrauit Mikiesius. 1657 Rakocio, excluso Hungariae Rege.

III. Omnia spolia regni, ex nunc deponent, et restituent Transyluani, praesertim Ecclesiastica.

IV. Rescissionem amicitiae cum hostibus Poloniae Regni acceptat Rakocius.

V. Restitutio Brestiae et Cracouiae, in qua Virtzius solum vt hospes erat.

Ad extremum vitam sibi donatam fatebantur Transyluani, intrusi in inextricabiles angustias. Haec dum concludebantur cum belli ducibus Polonis, coram vniuerso exercitu, oritur confusus clamor militum, nolle se aurum, sed velle cruorem hostis, aut suum fundere. Malumus pugnare aiebant, quam aestimationem facere sanguinis innocentis, inermis ab Hungaris effusi. Respondebat Cancellarius Transyluaniae idem ipse Mikiesius: Si coacti a vobis fuerimus, pugnare debebimus et nos. Subiunxit deinde: Si, inquiebat, Celsissimus Princeps meus, esset captiuus Tartarorum, non pluris suam eliberationem aestimaret. Deinde coram belli ducibus calculationem prouentuum Transyluaniae faciebat, persuadens se paratos decem milliones Polonae Reipublicae contribuere, si tanti essent. Polonus exercitus pugnam appetit cum Transyluanis. Rakocii cancellarii responsum Polonis militibus.

LIBRI VIII. CAPVT III

SYNOPSIS

Exercitus Rakociani numerus. Literae Reginae ad Potocium in causa Rakocii, cui multum fauebat. Rakocii filius destinatur in Regem Poloniae. Reginae exprobratio Polonis. Rakocium inuisunt Poloni duces, excepto Czarnecio. Eiusdem de Rakocio sensus. Rakocius incidit in Tartaros, a quibus momento circumuentus. Ipsemet per Lubomiersciun saluatur. Caesorum numerus, capti Generales. Cracouia ab Hatzfeldio oppugnatur. Legati Rakocii, ad castra Polona aduentus. Cracouiae turbatur Wirtzius, audita pace cum Transyluano. Rem diligentius examinat. Consultant Hungari cum Suecis de Fischeri suscepta legatione. Bethlem Ianussius legatos mittit ad Polonum Regem, negans Cracouiae deditionem. Responsum legatis Ianussii a Polono Rege redditum. Iterum consultant Hungari cum Suecis, ac deditionem persuadebant. Contradicit Wirtzius, Transyluanosque ad extremum vrbe regia pellit. Transyluanorum egressus. Literae Wirtzii ad Hatzfeldium. Responsum Hatzfeldii. Wirtzius inclinat ad vrbis deditionem, si subscribat Hatzfeldius. Consentiunt Poloni Wirtzii postulatis. Eorum cum Wirtzio compositio. Tractatus inter Wirtzium et Polonos de dedenda Cracouia. Recepta Cracouia inter Polonos et Austriacos contentio et tumultus. Literae Przyiemscii ad fratrem contra Austriacos.

1657 Exercitus Rakociani numerus. Hic finis belli Transyluani parum expectatus, eoque modo haec gesta sunt, quo scripsimus. Certum est, si pugnare ausus fuisset Transyluaniae Princeps ad extrema redactus, forte dubiam belli praestitisset aleam. Erant illi bellatorum selectorum triginti millia, tormenta viginti septem. Equi, vix fides obtinet, quam celeres. Contra Polonorum in vniuersum exercitus vix decem millium numerabatur; equi fere omnes continuis itineribus consumpti, tormenta bellica nulla, pulueris nitrati modica et vix credita quantitas. His accessit Reginae mandatum, et ad belli Duces codicilli, quibus iubebantur inire omnes vias tractatuum de pace cum Rakocio. Reginae ad Potocium literae in causa Rakocii, cui multum fauebat. Si enim (verba sunt Reginae) permisit Deus, vt Princeps Transyluaniae adeo armatus, et aestimatus in Polonia, concurreret ad eius augendam calamitatem, placebit etiam eidem diuinae Maiestati, vt postquam ille experimento suorum confoederatorum aduertet insincerum animum, inueniat media reducendi eum ad antiquum amorem et respectum erga Serenissimum Regem nostrum: sperarique potest, eo firmiorem fore ipsius amicitiam, quo imperfectiores fuerunt omnes illae liberales affectuum declarationes, et promissiones noui Domini, quae ante paucos menses, eidem iuramento erant comprobatae.

Haec summa Poloniae Reginae literarum, quibus illa aperte fauebat Transyluano, sperabatque aliquando futurum, vt filio Rakocii tunc adhuc puero, vix duodecimum egresso annum, paulo post desponderet neptem Reginae, tenellam aetate, Palatina e gente natam, sororis suae filiam, Parisiis in aula Galliae educatam, eoque modo iunctus connubio Rakocius, fatis functo IOANNE CASIMIRO, apud Polonos regnaret, vna cum nepte Reginae. Rakocii filius destinatur in Regem Poloniae. Hoc ipsum proposuerat per legatum Rakocio, minime aspernanti talia promissa, explorata prius Polonorum in Transyluanum animorum inclinatione; tentato, per ANDREAM MIASKOWSKI adhuc ante Transyluanum, Ferdinando tertio Augustissimo Caesare, cuius filio Leopoldo primo, Hungariae tunc Regi, offerebat neptis suae amores. Caeterum asper-

aſpernata ab Auguſta Domo Reginae legatio, egit iratam mulierem in aduerſa conſilia, vt pro Domo Auguſta Rakocium aſſumeret, Rakociumque ad regnum vocaret. Auditae ſunt ſaepius in ore Reginae exprobrantis voces, coram quibuſdam Polonis, Auſtriacis fauentibus, repetitae: *Ite damnatae ad ſeruitutem animae, mox futuri apud Viennenſes ludibrio, quod nunc de facto ipſi experiuntur Hungari.* Habitum, credo, intelligebat Polonum, quem ludibrio apud Viennenſes futurum praedicebat. Haec ex occaſione Reginae literarum dicta ſufficiant.

1657

Reginae Polonis exprobratio.

Interim vigeſima tertia Iulii, die, S. Apollinari ſacro, concluſa, ac iuramentis ab vtraque parte roborata cum Tranſyluano pax, vniuerſo publicabatur exercitui, ipſis ſupremis belli ducibus Rakocium inuiſentibus. Perſuadebat et Czarnecio, eiuſdem a confeſſionibus Pater ADRIANVS PIKARSKI, Societ. Ieſu presbyter; vt ille quoque adiret, inuiſeretque Tranſyluaniae Principem, literiſque Reginae hac in parte obtemperaret. Reſpondit Czarnecius: *Se non poſſe vlla ratione intueri illum incendiarium templorum, aut truculentum ſanguinis Chriſtiani adorare carnificem.*

Rakocium inuiſunt Poloni duces, excepto Czarnecio. Eiuſdem de Rakocio ſenſus.

In hunc modum compoſitis Rakocius cum Polonis rebus, ſecurus videbatur eſſe et extra omne periculum, cum ecce inſperate incidit in Scyllam, cupiens vitare Charybdim. Octauo ſiquidem die, ad ipſos Tranſyluaniae fines, incidit in Crimenſis Chani numeroſum exercitum, centum viginti bellatorum millium, a quibus primo circumuentus, mox et deletus eſt, tam foeda clade, vt ex triginta bellatorum millibus, vix, beneficio Polonorum, cum ſexcentis euaſerit Princeps, pridie de imminenti clade a Lubomierſcio clam admonitus, eiuſdemque iuſſu in ipſam Tranſyluaniam ſecuritatis cauſa, a militum tribuno Sapieha deductus. Capta tunc omnis Principis ſuppellex, quae quatuor auri excedebat myriades; abducti in ſeruitutem ordinum ductores, atque adeo ipſe IOANNES KIMINI, dux exercitus, qui, paulo poſt cladem, inuiſenti Chanum Crimenſem Lubomierſcio, ſupplex obuiam factus exclamauit: O me miſerum! Illuſtriſſime Lubomierski; hominis exto ſimulacrum, ac viui hominis ſepultura! Multi diuinitus punitum per Tartaros credidere Rakocium. Quid enim irarum Tartaris cum Tranſyluano, Ottomanicae portae vaſallo? cuius et illi protectionem agnoſcunt. Ita eſt, Deus tunc ipſe miraculo pro Auſtria, ac Leopoldo Hungariae ac Bohemiae Rege, per Tartaros pugnauit, quem excluſerant Poloni, non ſine vniuerſi orbis admiratione, ira, ac indignatione! Quid enim acturum cenſebat Europa Rakocium, triginta millibus bellatorum ſuperbum? ac tunc Polonis coniunctum, niſi, vt Portae miniſtris auro placatis, bellum in mediam transferret Auſtriam? Quod et accidiſſet, niſi Deus patronum ſe Auſtriae tunc oſtendiſſet, quo momento, veſana Rakocii Polonorumque euertit conſilia toti Chriſtianitati nocitura.

Rakocius incidit in Tartaros, a quibus momento circumuentus. Ipſemet per Lubomierſcium ſaluatur. Caeſorum numerus, capti generales.

Rakocio tali ratione diuinitus punito, animoſius obſidionem Cracouienſem premebat Hatzfeldius, ratus totam, ſimul in vna vrbe liberatam fore minorem Poloniam, quod et accidit. Vrbs illa Cracouia ante id tempus inuicta, caput Poloniae, quamuis Wirtzii colonelli defendebatur virtute, aliquanto poſt Hatzfeldio ceſſit. Nemo tamen negauerit, maximum momentum rebus addidiſſe Tranſyluanorum ex vrbe Regia egreſſum. Etenim poſtquam quarta Auguſti, Petrus Fiſcher Rakocii legatus, Auſtriaca ad Cracouiam attigit caſtra, illico de more Polonum veneratus Regem, venire ſe dixit cum mandatis Principis ſui ad Bethlem Ianuſſium, vt Cracouiam Polono redderet Regi, vrbeque metropoli quantocius abſiſteret. Pergratus fuit Fiſcheri aduentus, potiſſimum Regi, Proceribuſque Polonis, ſed magis legatio ad Bethlem Ianuſſium. Igitur eodem die mittitur ad Tranſyluanos Regius tubicen, qui mandata Principis deferret Bethlemio, ſignificaretque de concluſa pace, Principem inter et Regem Polonum. Adeſſe et legatum in caſtris Poloni Regis, qui certiora afferret, inſtructum literis, quae mentem Principis vberius declararent. Hoc nuntio inſtructum Regium tubicinem Cracouiam dimittunt, quam vbi intrauerat, medium vrbis praeteruectus forum, vt erat inſtructus, alta voce clamitare coepit: *Pacem vobis, Hungari, fero, Cracouiamque nomine Poloni Regis repeto.* Adductus deinde in conſpectum Wirtzii, ab eoque grauiter reprehenſus propter audaciam, identidem repetebat; Se vero a Rege Poloniae non ad Wirtzium, ſed Bethlem Ianuſſium miſſum, vera afferre de pace cum Tranſyluano ſtabilita. Interrogatus deinde de literis; reſpondit, ſe quidem ad praeſens literas non habere, caeterum breui affuturas, ſi ita videretur Wirtzio. Remiſſus igitur tubicen ad legatum Rakocii, ab eodem retulit literas, quas Wirtzio extorquenti

Cracouia ab Hatzfeldio oppugnatur.

Legati Rakocii ad Polona caſtra aduentus.

1657 quenti reddere negat, nisi ipsimet Bethlem Ianussio; accitus deinde Bethlem Ianussius a Wirtzio literas aperit, legit, stuper, Wirtzioque factum insperatum communicat; tandemque tubicini respondet, die subsequenti velle colloqui ipsimet legato, ingrederetur modo Cracouiam.

Cracouiae turbatur Wirtzius, audita pace cum Transyluano. Rem diligentius examinat.

Sequenti igitur die, sexta scilicet Augusti, intrat legatus Rakocii ciuitatem attonito Wirtzio, et in re tam subita pauenti. Factum narrat, egressumque Transyluanorum persuadet, et vrget, contradicente primo Wirtzio ac mox prae indignatione et ira, vix sibi ipsi temperanti. Furebat enim violentus et discorde tumultu raptum animum spargebat in diuersa: nunc pudore, nunc infelicitate coeptorum agitatus; quam bene processerint initia, vt diu possessa, vt strenue defensa erat Cracouia. Sub haec frendens tota ferebatur ciuitate, adeo inutili ad caetera sensu, vt nec ruere in ciuitatem sentiret hostes. Eosdem affectus simulauit Bethlem Ianussius, quo pacatius ab insano audiretur Wirtzio, cum hac arte locum monendi sibi aperuisset. Iam nox est, inquit Transyluanus, melius in crastinum de deditione vrbis deliberabimus. Ego enim fictas Principis mei suppono literas.

Consultant Hungari cum Suecis suscepta de Fischeri legatione. Bethlem Ianussius legatos mittit ad Polonum Regem, negans Cracouiae deditionem. Responsum legatis Ianussii a Polono Rege redditum. Iterum consultant Hungari cum Suecis, ac deditionem persuadent. Contradicit Wirtzius.

Tribus igitur subsequentibus Augusti diebus, consultabant Transyluani, cum Wirtzio, praecipuisque Suecorum tribunis militum, conclusumque est, non ante vrbe Cracouia excedere posse, quam repetitae ab ipso Principe venirent literae. Eoque responso instructos dimittunt duos Transyluanos ad Polonum Regem, qui Bethlemii significarent declarationem. Introducti illi ad Regem coram praesenti Senatu, quae in mandatis acceperant, exponunt, quibus respondere iubet illico Rex, referreque ignaris, quae agebantur cum Principe illorum, vt post conclusam cum Polonis belli Ducibus pacem, incidisset Transyluaniae Princeps in Crimensem Chanum, ab eoque deletus est; vt aegre ope Polonorum, ipsemet euasisset periculum vitae, deductus a militum tribuno Sapieha cum paucissimis in Transyluaniae viscera. Causam tantae cladis non aliam extare, quam barbaricum Tartarorum furorem, scilicet, quod iis insciis pacem cum Principe conclusissent Poloni, contra expressa pacta, quibus mutuam hostium, aut amicorum iurauerant causam, hinc nullam pacem cum Principe declarabant Tartari, quae insciis iis, tanquam confoederatis concludebatur. Deiecto vultu audiuere legati, hanc Principis sui cladem, et aeternam Transyluani nominis labem. Igitur haud mora Cracouiam reuertuntur, enarrantque singula Wirtzio, Bethlemioque prout audiuerant. Audito hoc nuntio Transyluani, denuo ad consilium Wirtzium Succorumque legionum moderatores inuitant, rem omnibus communicant. Tandemque post longas ambages, ac trium dierum continuatam deliberationem, ad pacis media cum Polono Rege descendunt. Wirtzio nihilominus declarante, subeundum potius vltima, antequam vrbem dederet.

Transyluanosque ad extremum vrbe Regia pellit.

Caeterum Transyluanis serio de pace agentibus, vrbe Regia Wirtzius excessum tali arte parat. Finxerat Hatzfeldium generalem, Casimiriae meditari expugnationem, igitur ad defensionem omnia praeparat, sociosque vrbe excedentes inuitat ad valedicendum Casimiriae, hilarem eam Transyluanis promittens diem, quae Germanorum oppugnationem, eorumque vrbe regia excessum antecedebat. Mandatis Wirtzii paruit Bethlem Ianussius, conuasatisque suorum rebus valedicere Suecis in crastinum parabat, cum ecce egressi Cracouia Transyluani, Casimiria quoque a Wirtzio ibi tunc praesente prohibentur, migrare in Transyluaniam ocius imbelles animae edicto Wirtzii iussi.

Transyluanorum egressus. Literae Wirtzii ad Hatzfeldium Generalem.

Ita delusi Transyluani, decima octaua Augusti excessere Regia vrbe, sine sociis Suecis. Nec multo post Wirtzius lustratis suorum, non amplius mille quingentis post excessum Transyluanorum, quorum tria numerabantur millia, Hatzfeldio scribit: Excessisse vrbe Cracouia Rakocianorum tumultuariam manum, recederet quoque a Cracouia Hatzfeldius, amicosque Suecos optata pace frui permitteret. Arma enim Austriaca semper Suecis amica fore supponebat, nec alia intentione intrasse Poloniam credebat Hatzfeldium, quam ad pellendos Rakocianos, quos vltor Deus per Tartaros puniuit. Respondit

Responsum Hatzfeldii.

Hatzfeldius Wirtzii literis: Se ad recuperandum Poloniae Regnum, a quibusuis hostibus violenter occupatum, Regique IOANNI CASIMIRO integre restituendum venisse. Dederet Polono Regi Virtzius Cracouiam; se enim ab vrbe non posse, nisi capta recedere, iussu Poloni Regis, cuius mandatis obtempero ego, et exercitus mihi commissus. Ad haec

haec Wirtzius tergiuersari primum, mox, vbi videt fallacias non procedere, nec vires esse ad resistendum, Hatzfeldio, veterano militi, multarum palmarum Duci fortissimo simul et felicissimo, tractatus et ille pacis cum Polono Rege, Hatzfeldio proponit, ea tamen lege, vt conclusis tractatibus, vterque subscribat Rex Polonus et Hatzfeldius. Negabat enim Polonorum fidei se committere velle, sed Hatzfeldii; dictitans Polonis nullam fidem esse; reuocabat praeterea Wittembergii casum, quo monebatur, nunquam fidendum Polonis esse, barbaris quibusdam ferocioribus. Haec Wirtzius contra Polonos Hatzfeldio memorabat.

1657 Wirtzius inclinat ad vrbis deditionem, si subscribat Hatzfeldius.

Audita Poloni Proceres Wirtzii declaratione, haud mora, vrbis potiundae auidi, Hatzfeldium cum Wirtzio componere precantur. Addunt et Polonos commissarios, Morstinium, Miaskowski, Denhoffium, qui rem accelerarent, feliciterque quantocius, vna cum Hatzfeldii concluderent Commissariis, Comitibus Montecuculli, et Gieccio, Barone item Keiserstein. Illi rem feliciter coeptam, felicius peragunt, vrbemque Cracouiam per deditionem, septimo ab excessu Transyluanorum die, Polono vindicant Regi. Summa tractatus initi haec fuit:

Consentiunt Poloni Wirtzii postulatis. Eorum cum Wirtzio compositio.

Summarium punctorum tractatus initi inter commissarios exercitus Serenissimi Hungariae et Bohemiae Regis, et Serenissimi Regis Poloniae, Sueciaeque et Wirtzii Commendantis Cracouiae, in castris 24. Augusti 1657.

I. Tenentur Sueci exire, et ciuitatem Cracouiensem cum arce tradere absque vllo dolo.

II. Tenentur exire, septima die post Contractum ratifactum ab omnibus partibus.

III. Exire eis licitum erit cum signis explicatis, funiculis accensis, globo in ore, tubis et tympanis sonantibus.

IV. Licitum eis erit auehere, quicquid cum omnibus equis, quos habent in ciuitate, auehere poterunt, quibus Poloni tenebuntur adiungere in itinere ducentos equos.

V. Licitum eis erit 13. tormenta bellica, et munitionem ad ea necessariam, secum auehere.

VI. Conducentur vsque ad Crossen, a mille equitibus duce militum tribuno Garner, et ducentis peditibus Germanis.

VII. Ornamenta ecclesiastica, si quae adhuc sint, relinquent.

VIII. Ignoti milites, tam Poloni, quam Germani, recipi poterunt.

IX. Arriani veniam deprecabuntur, non facto, fisco bona tradentur, atque in exilium mittentur.

X. Iudaei clementiae Serenissimi Poloniae et Sueciae Regis expositi sunt.

XI. Relinquent Sueci 150. tormenta bellica, centum pulueris centenaria, plurimasque munitiones.

1657 Haec ſumma compoſitionis cum Paulo Wirtzio militum tribuno Sueco, viro alias fortiſſimo, nam etiam in hoſte laudanda virtus eſt. Die deinde vltima Auguſti egrediebatur vrbe Suecorum praeſidium, ſignis expanſis, tympaniſque pulſantibus, militari more: Parte vero ab alia ingrediebantur Cracouiam Germani milites iuſſu Hatzfeldii. Vix intrauerant vrbem Auſtriaci milites, cum ecce a Polonis proceribus monetur Hatzfeldius, debere Cracouia abſtinere Germanos. Virtute enim, aiebant, Polonorum factum, quod Hungari Cracouia ceſſiſſent, hinc inferebant, nihil ſe Germano debere militi, Auſtriaciſque ſubſidiis, cum ipſimet Poloni ſine ſociis Germanis Regno pepuliſſent Rakocium.

Recepta Cracouia inter Polonos et Auſtriacos contentio et tumultus.

Contra Hatzfeldius, aliique militum tribuni pacta memorare Viennenſia, cum Polono legato concluſa, in quibus Cracouia vna cum Poſnania, ſecuritatis cauſa, Leopoldi primi, Hungariae Bohemiaeque Regis cuſtodiendae concedebantur militibus. Diu vtraque pars certabat rationibus, Polonis per vim pellere volentibus Cracouienſe praeſidium, ſimul et Auſtriaca ſubſidia. Ventumque procul dubio fuiſſet ad aperta Polonorum odia, indignationemque, niſi prudenter per id tempus diſſimulaſſent Auſtriaci, infinitis calumniis, ac inauditis criminationibus laceſſiti a Polonis. Duarum hebdomadarum ſpatio vix componi poterant iurgia, a maximis quibuſdam perſonis, potiſſimum Lubomierſcio in immenſum aucta, caeteriſque Polonorum proceribus clandeſtine inſuſurrata ac ſubminiſtrata, inſtante Gallico oratore D' OMBRES, apud Reginam, pro regis ſui foederato Sueco. Certum eſt, vix a ferro tunc temperaſſe Polonum militem, qui ſi fuiſſet auctior, vt erat inſolens, victoria elatus Rakociana, non dubitaſſet eminus congredi cum Auſtriaco milite, cuius opera, eo inſtante, vtebatur, terroreque debellauerat Rakocium, recuperauerat Cracouiam, Regemque Sueciae in Bremenſem vſque egerat ducatum. Tandem ſopitis ad tempus odiis, Cracouiam concedunt Poloni Auſtriacis, ad breue momentum, arce excepta, quae vrbi dominatur, eoque modo, primo ſtatim in limine violata a Polonis pacta Viennenſia, neque deinde quidquam obſeruatum, Polonis omnia Auſtriacorum facta geſtaque in deterius interpretantibus, ac coram vniuerſo mundo, non ſine labe Poloni nominis, criminantibus 99). Extat copia literarum Przyiemſcii equitis Poloni, ad fratrem CHRISTOPHORVM, Culmenſem Caſtellanum ſcripta, et per ea tempora typis impreſſa, audax et inſolens, vt ea ferebant tempora, huiuſmodi tenoris:

Illuſtriſſime Domine Frater,

Przyiemſcii ad fratrem literae contra Auſtriacos.

Redditae mihi ſunt literae tuae hic Cuſtrini, tum plane cum excurrerem in arcem Wildenbruch, ſalutandi gratia Excellentiſſimum Dominum Dauan Court. Et quia quarto die literae tuae peruenerunt huc, facile eſt exinde colligere, quodſi hoc trimeſtre elapſum fuiſſet in mutua correſpondentia, multum commodi redundare poterat in patriam noſtram, circa eius pacem et tranquillitatem, in qua per fatalem incuriam adeo mala inualuere, vt verendum ſit, ne ſalubria quantumlibet remedia fruſtra adhibeantur. Qua de re in praeſentia nonnihil tecum conferam, paratus et impoſterum vlterius progredi, niſi nos partium ſtudia, quae in ſpeciem plauſibilia, non vtilia, patriae eſſe poſſunt, totaliter ſeiungant. Et e re quidem praeſenti videretur, quaedam praefari de inſtituto meo, melioris informationis gratia, quam hactenus vulgi, vel inuidorum tumultuariam ſecutus ſententiam, habuiſti. Verum quoniam liberiori tempore, ſpecialia quaedam in hoc negotio conſignata, tranſmiſſa tibi a me erant, non faciam ex epiſtola apologiam. Breuibus tantum expediam, me nullos adhuc agnoſcere in me errores: nec quiſquam mortalium obiicere mihi iure quidquam poteſt, quod famae et exiſtimationi meae noceat, nunc temporis et olim apud poſte-

99) Male hic mihi auctor et contra principia prudentiae ciuilis ſcripſiſſe videtur, qui violationem pactorum Viennenſium generatim Polonis obtrudat, cum ea, vt optime ſcire et potuit et debuit, non toti genti, ſed quibusdam tantum imputanda. Nil enim neque per Senatus conſilium, neque per comitia hac in re fuit ſtatutum. Regina autem, clam cum Rakocio faciens, vt ipſe auctor innuit, Auſtriacae auguſtae domui incaſſum infenſa, haec omnia machinationibus ſuis, vt moleſtiam Auſtriacis exhiberet, effecit.

posteritatem, quae omnes has transactiones sine ira et studio diiudicabit. Haud multum moror praesentis, quo haec fiunt, temporis praeiudicia: eam ob causam, quod iniqui iudices, vel ob manifestam in Regem suum praeuaricationem, vel ob indecoram paulo post inconstantiam, erga Regem Sueciae, alio iudice, qui talium innocuus sit, opus habent. Me itaque (vt paucissimis verbis attingam) nec temeritas, nec spes vlla ad hanc, quae mihi a te obiicitur, neutralitatem impulerunt, sed partim certae obligationis in summa patriae, primum concordia, mox confusione, necessitas, partim praesentis status metamorphosis admiranda: adeo, vt consilia, quae pro remediis suscepistis, tantum abest, vt pacem patriae afferre valeant, vt potius eam, nisi Deus ipse prouiderit, in maiores et inextricabiles difficultates certo certius deducant. Testis est post Deum, et propriam conscientiam, tota respublica, quanto conatu optarim, hanc a republica tempestatem abesse, causam publicam naufragii. Nouit Serenissimus Rex, norunt Illustrissimi D. D. Cancellarii, quae consilia mea circa foedus et societatem cum Belgii Statibus fuerint? Sed surdis fabula canebatur, fato imminente. Vstiensis tractatio notior est, quam vt opus sit in praesentia repetere. Post insecutas clades exercitus, post deditionem Warsouiae et Cracouiae, post subscriptum contractum a Generalissimis exercitus, post susceptam Sueciae protectionem, a Palatinatibus maioris et minoris Poloniae, vt et rubrae Russiae, venit Serenissimus Rex Sueciae victor in vrbem Torunensem, vt in propriam, vbi tunc cum charis pignoribus commorabar. Ibi primum veni in conspectum Serenissimi Regis, eique ex occasione recordationis, tam fratris nostri defuncti, Sueciae olim militantis, quam tui ipsius, vtpote legati ad eundem Sueciae Regem, data fide, stipulatus sum. Quis tunc cogitasset de mutatione, quae post aliquot menses insecuta est, praesertim cum a nemine vestrum, monitus fuerim de iis rebus, quae in Silesia concludebantur? Et tamen post transactionem et restitutionem Varsauiensem, spectabam cum multis vlteriorum consiliorum rationem, et quid mihi fato patriae aliorsum deducto faciendum foret. Ibi tum momento turbinis exit e vicinia fama, certae iam pactionis cum magno Duce Moschouiae, mox cum Principe Transyluaniae, tandem cum Serenissima Austriaca domo. Quae omnia, vt fatear, mihi displicuere, et remedia morbo peiora visa sunt. Exinde enim intellexi, abiecisse vos omnem pacis cogitationem cum Suecis, quasi bellum aliter quam per pacta (quod nulli adhuc belligeranti contigit) finire possetis. Quod attinet ad tractatus Moschouiticos, eos nec ex decoro, nec ex vtili Reipublicae esse, et orbis iudicium, et Vestrum proprium probat; Nam breui hisce contemtis, vel silentio transmissis, contulistis Vos ad Austriacos, et ad Serenissimam Domum hanc confidentius respexistis. An non errores sunt quaeso? plane hic caecus amor fuit, si defectus non animaduertit: quam quidem ambitiosam obstinationem, iusta subsequi solet Nemesis, et oculos, quos culpa claudit, poena aperit. Et ne ipse pari vitio teneri videar, quod errores pariter excusem, hoc ita declaratum cupio, me ex comparatione errorum publicorum, tenuissimos vel nullos, in priuatorum innocente vita agnoscere. Caeterum humani tamen nihil a me alienum puto, resque mortalium tam profunda calligine mersas, tamque fallaci persona sese repraesentantes, vt difficulter indicari possit, quid verum, quidue honestum sit. Non secus ac imagines ab artifice factae, ex vno latere inspicienti formam Gigantis, ex altero speciem Pygmaei referunt. Ex hac itaque parte ego, intueor pacta Moschouitica, quae mihi repraesentant maiorem in dies Lituaniae calamitatem, et funestum exitium. Quamuis id certum sit, dissimulare adhuc magnum Ducem contemtum suum, qui si aliquando apertius furere incipiat, quid sperandum est?

1657

1657 eſt? Vos ſi ab alia parte contraria conſpicitis, omnia fauſta infallibili augurio exinde promittitis Reipublicae, amplius edocete. Sereniſſimus Tranſyluaniae Princeps adſcitis Coſacis, vltus eſt pro viribus iniuriam oblatae coronae, et vt vt nunc multis minus decorum videatur Regno exceſſiſſe, at quis ſponſor eum amplius non reuerſurum? Et certe vereor, ne in vindictam huius et prioris iniuriae, et ipſe vires recolligat, et ipſe totum Orientem ſedibus ſuis contra nos excieat? Poterit etiam fieri, vt ſi interea tractatus de pace non interceſſerit, reuertatur, et aliquis alius, praeter illum, iuxta Gallicum prouerbium: pour mieux ſauter, il faut reculer. Ne dicam plus quippiam eſſe, quam errorem ſimplicem, quum tandem coronae Polonae repertus ſit locus, a quo ſemper maiores noſtri abhorruerunt, qui ſolus actus deterret me, a conſiliis aulae, quae hac in parte probare nullo modo poſſum. Nihil iam dico de eo, qui tueri poſſitis famam conſtantiae, rem vnam tribus promittendo, nam tres coronae in vno capite, per ſidem ſubſiſtere poſſunt; at vnam coronam tribus capitibus imponere, omnem fidem ſuperat. Quodſi tamen commodiſſime alicui, ex Sereniſſima Auſtriaca Domo eueniret, quaero ex vobis, qua ratione haec cum libertatibus patriae, et iure potiſſimum eligendi, pretioſiſſimo Noſtrae Reipublicae theſauro conciliabitis? Nihil hic detractum volo Sereniſſimae Domui, quae pios, clementes, et fortes tot Principes et Monarchas orbi Chriſtiano dedit; Sed maiores noſtri non perſonas, verum modum dominationis, oderunt. In tali enim haereditario regimine, praeſupponuntur Principes boni, atque iuſti, qui ſi de fragilitate humana degenerent, poteſtas et armata iniuſtitia, dominationem in Tyrannidem mutant. Poſſem hic multa afferre ad demonſtrandam diſſimilitudinem iurium Hungariae, Bohemiae, Sileſiae et Poloniae, ſed quia nota haec ſunt ſatis, ad alia propero, eaque maiora. Sunt in Republica noſtra multi in religione diſſidentes, omnes tamen aequali iure nobiſcum Catholicis gaudent, omnes confoederationis ſecuritas complectitur, habent liberum exercitium religionis, templa in bonis haereditariis aedificant, ſcholas erigunt, libros libere imprimunt. Retinebuntur omnia iſta Priuilegia ſub regimine Auſtriacorum? Non; dices opinor, Chariſſime Domine Frater, nec forte per conſcientiam, id optare debes. Recte ſane, quod et votum meum eſt, vt mortales tandem ſapiant, quam leues ob res, magnas turbas inter ſe moueant; quamque cito Lutherani ad vnionem eccleſiae reuerti poſſint, ſi de ſola religione, non de regione, quaeſtio eſſet. Vt vt autem, non dubium ſit, miſera opum cupiditate, officia etiam pietatis peruerti, ex eoque religionis diuerſitatem periculum Rebuſpublicis afferre, haud aliter tamen vnitatem in eccleſia opto, niſi vt ſponte omnes eccleſiae reconcilientur. Procul vero abeſſe cupio a patria noſtra omnem vim, et violentiam, praeſertim eam, quae conſcientiis inferri poſſit. Quo pacto enim videre poſſemus, neceſſarios noſtros, amicos, vicinos, in vitae et fortunarum diſcrimen incidere, ob ſolum opinationis crimen. Quo pacto permitteremus, vt res breui poſt tempore redeat in circulum, et quae aliis intentauimus, in noſtras non dicam ceruices, ſed conſcientias recidant. Nam ciuitates opulentiores imminentem religionis ſuae euerſionem ſpeculantes, neceſſario recurrent ad protectionem eorum, quibus nunc tanta conſtantia reſiſtunt: Quod claro belli Germanici exemplo confirmare ſufficiat. Ac profecto ſolius inclytae Gedanenſis vrbis, vices hac in parte dolerem, ſi pro laboribus damniſque ſuis, in eam aliquando neceſſitatem, ſummo totius Reipublicae diſcrimine, deuenire debeat. Idcirco autem prolixior in hac materia fui, quoniam fama inualuit concluſum eſſe, per Senatusconſultum non ita pridem, quod ſecuritatem diſſidentium conuellat, quod non facile credo, quia mihi perſpecta eſt clementia Sereniſſimi

Regis.

Regis. Etſi recentia quaedam exempla confirmant, premi eos inuidia cauſati belli Suedici, et quod illi parti adhaeſerint, ſed an iuſta, Deus nouit. Ego initia ſpecto, et cauſas belli reſuſcitati. Quis vllum vnquam ciuem accuſauit vel alicuius correſpondentiae cum Suecis? Ego qui omnibus Reipublicae negotiis interfui, bona fide fateri cogor, conficta eſſe talia crimina, et potiſſimam cauſam eſſe apud eos, qui Lubecae tractatus non abſoluerunt, et quidem tum, cum Sueci faciles erant ad concludendos praedictos Lubecenſes tractatus. Certe proteſtantes, et alii in religione a nobis diſſidentes, iniquiſſime, et vt ita dicam, gratis in hac comoedia pro Achiuis habentur. Et haec ſufficiant tandem, ne quis offendatur. Nunc pergo vos erroris conuincere, ideo quia vos ipſi recedere ab hoc conſilio incipitis, et vtinam recedatis. Id inde liquet, quod veluti in biuio haerentes deliberatis, an non expediat reſumere tractatus cum Moſchis? Et ſi probe perſpexi conſilium Senatus, ideo comitia differuntur, vt et Moſchouiticis et Auſtriacis interea vti liceat, nec neceſſe ſit alterutram ſocietatem deſerere, et adhuc vos non poſſe reſoluere, cui ſociorum nuntius ſit remittendus. Nam inter Comitialia tempora vtraque auxilia ſubſiſtere poſſunt, dummodo ſolis promiſſis res agatur. Sed ſi intercedit pactio cum domo Auſtriaca, vt eam interceſſiſſe multi Senatorum fatentur, an talia diu latere poſſunt! Comitia quae neceſſario haberi debent, rem totam, vt vt hactenus tectam, et incruſtatam, abiectis inuolucris et caerimoniis, declarabunt. Non me latet etiam, multos eſſe in republica, qui per ſocietatem Moſchouiticam, facilius pacem obtineri poſſe credant, ſed difficultas ſola videtur eſſe, ac velut nodus Gordius, in illis Moſchouiticis nodis, quorum memoria nonnulli Senatores ab omni ſocietate cum Moſchis deterrentur, quorum barbaries eo vſque proceſſerat, vt in comitiis quinquageſimi ſecundi non erubuerint legati Moſchouitici pacem et amicitiam Regi et Regno offerre, ea lege, vt certi Senatores (quinam fuerint non ſatis memini) ad ſoluendos forte difficiles iſtos nodos extraderentur. 1657

Ego tamen in ea ſum ſententia, eos, qui a partibus Moſchorum ſunt, hanc habere rationem, quod ſi aliquando iugum ſeruitutis excutiendum eſſet, facilius proceſſurum negotium cum Moſchis, quam cum Auſtriacis, qui in retinendis regnis ac prouinciis potiores callent artes, quam Moſchi, id quod vlteriori Veſtrae deliberationi committo. Et quia inextricabiles difficultates in vtraque ſiue ſocietate, ſiue protectione cerno, vtramque valere iubeo: planeque et ipſe exiſtimo, et vos exiſtimare percupio, redeundum omnino eſſe ad illum modum, qui ſolus eſt capax firmam pacem ſtabilire. Hoc quidem optaui, hocque continuis votis a Deo precatus ſum, vt mihi hanc vnicam in vita gratiam concederet, mediaque menti meae inſpiraret, quibus recluſis de patria mea, tam afflicta, et neceſſariis orbata praeſidiis, feliciter mereri poſſim. Veſtri iam iudicii res ſit, an non Dei beneficio bonum initium factum ſit? Quippe cum non ita pridem Sereniſſimus Rex Sueciae per Pomeraniam cum exercitu in Holſatiam tranſiret, perrexi e proxima vicinia Stetinum vſque, et amore in patriam meam confirmatus, multa de rebus praeſentibus cum Rege Sereniſſimo locutus ſum, tamen vt priuatus, et ſub protectione Sereniſſimi Electoris Brandeburgici permanens, petitaque ea, qua par eſt reuerentia, vlterius compellandi ſuam Maieſtatem venia, quaeſiui, an quid adhuc a Maieſtate ſua ſperare poſſemus, praeter timorem generalis excidii, totius Nobilitatis, et praeter multa his ſimilia, quae Maieſtas Sua omnibus Regni incolis minata eſt? reſponſum accepi humaniſſimum, ab humaniſſimo et fortiſſimo Rege, nunquam ſibi in mentem veniſſe, cupere extra aciem Nobilium internecionem: Quod ſi hactenus multa facta ſint, vel ex ſolito belli mo-

1657 re, vel ex insolita nonnullorum tribunorum licentia, vel quidquid est odiosorum exemplorum, haec omnia facta esse in ipso aestu reuolutionis, cum vice versa a Polonis non tantum milites Sueci, sed et ipsae saluagardiae, quibus pro tutela vtebantur, crudelissime occiderentur, omniaque caedibus foede miscerentur. Alterum est, Serenissimum Regem nolle in Polonia liberam electionem interire; quinimo praeter bonum animum, qui suo tempore amplius patere Polonis potest, esse ex re et Regni Sueciae, et amicorum eius securitatem postulare, vt potius Regnum Poloniae in pristinum statum restituatur, quam vt deueniat, ad Domum Austriacam, et paulo post in nouum statum reducatur, qualis nunc est Regni Hungariae, et Regni Bohemiae. Tertium est, a pace facienda iustis conditionibus non abhorret, quinimo ad eam propensum animum testatur. Libenter aliquid de Borussia, ratum fixumque intellexissem, sed nolui amplius molestus esse suae Maiestati, postquam hoc audissem, quod loco maximae consolationis mihi fuit: nimirum vbi ad tractatus fuerit deuentum, plura se facturum, quam quae hactenus declarauit. Et quia fecit mentionem pariter, refusionis damnorum, non posse nimirum se ab illa recedere, quoniam magnam vim pecuniae, in hoc bellum Polonicum Serenissimus Rex insumpserit, vnde facile posse colligi existimo; non fore inflexibilem suam Maiestatem circa restitutionem Borussiae, si non ex toto, saltim quod sufficere possit ad liberam nauigationem, et alias Reipublicae commoditates. Quartum est: reliquisse suam Maiestatem in Borussia Commissarios, cum plenipotentia et mandatis ad tractandum cum Rege et Republica, neque in se et suis fore moram vllam, attenderent modo a parte Poloniae, eorum consiliis, qui pacem turbatum eunt, et in turbis Poloniae sua quaerunt commoda. Nunc itaque sic tecum Domine Frater ago, et a te vehementer peto, vt communicato praesenti negotio cum bonis amicis, velis paululum, tecum reputare, quid praestet facere, an oblata vti occasione, et cum Serenissimo Rege Sueciae pacem tractare, quamdiu recenti vindictae cupiditate in nouum hostem flagrat, quam nouas societates siue protectiones concludere, et fundamenta exstruere absoluti dominii in Rempublicam. Nam vt mihi persuadere conaris, me quodam modo de felici exitu ideo desperare, et a patria abesse, quod mihi non sint nota consilia vestra, et exinde potentiam, qua adhuc Respublica nititur, non satis capiam; attamen vt me haec capere intelligas, nescio vter nostrum de Republica desperare videatur, an qui ad externa consilia confugitis, an ego, qui nullis opus esse auxiliis puto. Qui tantum pollet viribus, vt prostratum hostem teneat, eumque ad omnia concedenda cogit, potens merito dici debet: qui in auxilium vicinos aduocat, apparet ipsum diffidere et succumbere. Neque idcirco impugno auxilia, namque ab aeuo auxiliorum vsus est in bellis, et ipsi Sueci auxiliis pugnant, valentque: Sed in hac re sic explico sensum meum, et pace vestra corrigo sensum nonnullorum: Primum improbo auxilia iniustis conditionibus; alterum est, improbo auxilia viribus nostris maiora. Multa passim occurrunt exempla, mutationes in regnis et imperiis euenisse ex occasione auxiliorum, quae cuique historias legenti, sponte occurrunt. Quodsi animus tuus a curis vacuus, singulare quid ac recens cogitare velit, reputet, quod nec potentissimi Belgii Status vicinis auxiliis sese grauari voluerint, nec nunc Serenissima Respublica Veneta redigi sese patiatur, ad auxiliorum externorum necessitatem; non quod illis non indigeat contra eum Monarcham, qui solus potentior est, quam tres, quatuorue in Europa Reges; sed quod tam candida, tamque tuta, hactenus sibi non fuerint oblata, quibus confidere possit, sine vllo in posterum metu vllius mutationis. Ob quam vel solam causam Deus prosperet Serenissimam Rempublicam, vt in longissima tempora, exemplum sit, et exem-

exemplar toti mundo, verae libertatis, et inconcussae in variis casibus animae. 1657
Iam vero soli Vos, eam Vobis prudentiam promittitis et felicitatem extraordinariam, vt siue cum Moschis, siue cum Serenissima Domo Austriaca (vtinam cum hac non sit factum in aeternam patriae libertatis perniciem) paciscamini, tamen in nulla re immutabitur status Reipublicae optandum, non sperandum. Ecce scrupulos hosce temporaneos Vobis iniicio. Circa hanc societatem seu protectionem cum Austriacis necessario interueniunt certa pacta: porro pactis standum esse vult fides bona, potissimum societatis humanae vinculum. Et vt Austriaci exhibentes charitatem proximo, propriam charitatem negligant, verisimile non videtur. Nunc si hoc quis affirmare vellet, quaero, cur ante biennium haec auxilia non sint ingressa in Poloniam? quid impediuit? quandoquidem eaedem legiones in ipsis confiniis, videlicet in Silesia, manebant. Vtatur quis iudicio hac in re suo, mihi vti liceat meo, nimirum adhuc Respublica satis videbatur potens, repulsis Suecis, et Germanos in Germaniam ablegare, sed potius expediebat et Polonos et Suecos longiori bello atteri, vt et Sueci facilius debellari possent, et Poloni adeo debiles efficerentur, vt pares non essent futuris auxiliis. Interim illud quoque commodi eueniret, ex hac mora, quod Suedicum nomen, ob diuturnas calamitates, et continuas vexationes, odiosum in Polonia efficeretur, Austriacorum vice versa, vt defensorum gratissimum. Potius itaque credendum est, haud minores hic intercessisse conditiones, quam sunt illae, quas Moschouiae Dux expressit, vel quod factum est, cum Serenissimo Transyluaniae Duce, cum ei oblata esset corona. Quodsi dicat aliquis factum esse, ex consensu paucorum, idem ego dicendum puto de Moschouitica transactione, et de illa, quae facta est cum Serenissimis Austriacis.

Illud quoque vehementer animum meum tenet, quod existimem fore, vt in arcibus et fortalitiis Caesareana praesidia considant, praesertim in illis, ex quibus hostes eiicient. Quod si eueniat, et per fortunae mutationem, extendantur haec praesidia in maiorem Poloniam, in Borussiam, fidem Vestram populares, si vnquam recessuri sunt! Nam habentes paratas legiones, et antiquum ius in Borussiam, quo pacto illi de possessione deiicientur? Nec dicendum est, per longissimam praescriptionem cecidisse ius Borussiae magistrorum: nam tales discursus priuatorum oblectamenta sunt, apud Principes id aequius, quod validius. Quid igitur vtilitatis exinde in Rempublicam redundabit, si eiectis Suecis Austriaci intromittentur? Maximus fructus, aegre fecisse Suecis, et interim publicas miserias auxisse: vt hoc praeteream, sub iudice litem esse, quis quem eiecturus sit; Quid si Dani, Angli, et Belgae, vniti cum Suecia, in tuitionem portuum Borussicorum contra Austriam conspirent? Diu hoc saxum voluit Austria, cum inuidia omnium, qui mare Balthicum frequentant. Nihil etiam dictum volo, quale hic iaciatur fundamentum, si non perpetuae successionis, necessariae tamen electionis eius, qui in potestate prouincias et arces tenebit. Denique etiamsi periculum liberae electioni ex iis tractatibus nullum sit, tamen grauissimum periculum exinde imminet, quod si ista auxilia vnum atque alterum annum in Polonia sint futura, ingens non modo odium et bellum, sed etiam debitum Respublica contrahet, ita vt aliquando futurum verear, ne adhuc alius aliquis Princeps nobis aduocandus sit, qui auro Germanos eiiciat. Notum est enim cito ex inimicis fieri amicos, quoties de pecunia res est. In qua materia singulare exemplum occurrit circa auxilia in Poloniam, contra Serenissimum Dominum Gustauum ab Imperatore Diuae memoriae Ferdinando II. missa. Vix anno dimidio meruerunt in Borussia, et Dux Wallensteinius tantas turbas ob non exsoluta

 stipen-

1657 ſtipendia dedit, vt neceſſe fuerit, Sereniſſimo Regi Poloniae acrioribus literis importunitatem eius compeſcere, et interim ſolutionem ex publicis contributionibus procurare. Cito enim debitum contrahitur, ſi quis exacte ſoluere velit, ſtipendia legionibus Germanicis: nec Regum opes, nec Rerumpublicarum diu talibus ſufficiunt, edocti toties, negare non poſſumus. Et cum ante paucos annos, a Republica deſtinatus eſſem vna cum aliis ad exſoluenda militibus ſtipendia, memini me quondam eadem de re tecum egiſſe ex occaſione ſtuporis, qui nonnullos tenuit Commiſſarios, quo pacto vnus Oberſter trecenta florenorum millia praetendere queat? et laudandus paulo poſt laudabatur candor tuus, quod ipſe nos docueris, quo pacto in poſterum rationibus attendendum eſſet. Sed tandem manum de tabula: ne prolixis literis moleſtus ſim, etſi nulla moleſtia eſſe debet, circa bonum publicum verſantibus. Rogo itaque te, amantiſſime frater, nec iam per fraternum amorem, ne quid hic etiam affectibus detur, ſed per amorem patriae, vt ea, quae nunc a me audis, penitus cogitare pergas, et cum Illuſtriſſimis Viris, quibus vteris, vti ſcio, familiariter, magnaque tibi inprimis eſt conſuetudo, cum viris in ea vrbe prudentiſſimis, communices haſce omnes conſilii noſtri rationes, vt veſtro mox reſponſo docere queam, opportune ne id faciam, an fallar, vt putas, ex conſiliorum ignorantia. Quod ſi ita eſt, pertrahetis in partes, ſin minus prudentem, at candidum et amantem patriae conciuem, qui hactenus nec Suedicus, nec Auſtriacus, ſed verus Polonus audire voluit, et ſub protectione Sereniſſimi Electoris, quietus manſit, qui vt plane Veſtro deſiderio ſatisfaciat, promittit etiam Vobis, ſe valedicturum partibus, poſtquam res patuerit in cauſa eſſe, quominus ab vtrinque honeſta pax fieri poſſit. Interim animus firmandus erit fortibus praeceptis, contra paupertatem, exilium, mortem, vel Vobiſcum animo perferre, quaecunque ſors attulerit. Sed meminiſſe Vos volo, quod ſi Auſtriacos Vos appellari perrexeritis, fore, vt me quoque non pudeat nominis Suedici, et hoc ſaltem confuſa Republica dignum familia noſtra, ne indecora leuitate famam in illo exercitu, ſanguine Domus noſtrae partam, corrumpam. Quae res te, o frater, monere debet, ne (vbi par vtilitatis obſeruatur in patriam) plus Auſtriacis, quam Suecis debeas, praeſertim cum conſtantiae tuae interſit, non deiici de gradu conſilii, quod hactenus publice in pace cum Sereniſſimo Rege Sueciae faciendum probaſti.

Praeſtat enim, pax honeſta, quam inhoneſta ſubiectio. Vale iam et bonum publicum vna mecum promoue, qui finis eſt vnicus praeſentis epiſtolae. Cuſtrini die 2. Auguſti 1657.

PRZYIEMSKY.

Haec ſumma Przyiemſcii literarum priuati ciuis ad Senatorem fratrem ſcriptarum; quas aduerſarii Auſtriaci nominis, vt euangelium nouum per Europam ſparſerunt. Inde de caeteris, vt mortalium ingratiſſimis iudicet orbis.

LIBRI VIII. CAPVT IV

SYNOPSIS

Elector Posnaniam Polonis tradit, odio in Austriacos et tunc terrore adactus. Baro de Lisola persuadet pacem cum Polonis Brandenburgico, qui paulo post pacem init cum Polono Rege. Thorunium Poloni oppugnare volunt vano conatu. Legatus magni Moschouiae ducis, conquaeritur coram Polono Rege, de violata pace. Responsum datum a Polono Rege Moschouiae duci. Regis Poloni cum Brandenburgico Electore conuentus et colloquium. Pacta inter Polonum Regem et Brandenburgicum. Electrix persuadet Reginae Poloniae aliqua secreto, annuente Rege propositionibus Electoris. Elector Berolinum discedit. Literae Brandenburgici Electoris ad Regem Sueciae. Literae Sueciae Regis ad Electorem Brandenburgicum.

1657

Eadem circa tempora Posnania a Polonis recipitur per deditionem, arte magis Electoris Brandeburgici, quam virtute Poloni militis, cuius est facilius perdere loca munita, quam expugnare, aut acquirere. Volebat enim deditione vrbis metropolis maioris Poloniae amicos sibi reddere Polonos Brandeburgicus, inueterato odio in Augustam Domum; et tunc pauore correptus eiusdem potentiae, si maiori Polonia potiretur Austria. Sequenti igitur mense, Polono Regi Brandeburgicus reconciliatur, quem adegit terror Austriacus, Leopoldique Hungariae Regis legatus FRANCISCVS Baro DE LISOLA, arma Regis sui minitans Electori, nisi ocius cum Polono componeret Rege. Nec vanae Lisolae minae, quibus territabat Brandeburgicum. Aderat etenim exercitus in promptu a Cracouia redux septemdecim bellatorum millium, qui haud mora in ducalem irrumpere parabat Borussiam, parte vero ab altera Vincentius Coruinus Gonsiewski, quem superius Birzam recepisse meminimus; cum duodecim Lituanorum millibus inhiabat eidem ducali Borussiae.

Posnaniam tradit Polonis Elector, odio in Austriacos et tunc terrore adactus.

Baro de Lisola persuadet pacem cum Polonis Brandeburgico.

Ita ad extrema quaeque redactus Elector, tandem cum Polono componit Rege, cooperante Gonsieuio, quem cum plena facultate Commissarium ad tractanda cum Brandeburgico foedera, dixerat Polonus Rex, vna cum Episcopo Warmiensi VENCESLAO Comite A LESZNO. Gonsieuius nihil moratus breui tempore per BOGVSLAVM Ducem RADIVILVM pacem cum Brandeburgico componit, aliquot dubiis maioris momenti, Regi ac Senatui ad definiendum reseruatis; persuadetque Electori, vt Polono colloquatur Regi, longe plura ab ipsomet impetraturus, quam ab eius legatis poterat extorquere. Neque mora colloquium cum Polono Rege petit Brandeburgicus per Residentem suum Oberbeck dictum. Pergrata fuit Brandeburgici legatio Polonis proceribus colloquium expetentis. Dicta igitur dies congressus trigesima Octobris, nominata et ciuitas Bramberg dicta, haud procul Thorunio, quod per ea tempora obsidione premere cogitabant Poloni, vano sane conatu, adulto autumno contumacem per vim velle repetere vrbem, quam quinque Suecorum defendebant millia. Antequam vero ad colloquium cum Electore Brandeburgico, descenderet Polonus Rex, legatum Moschouiae Dapiferum Nazarei Mihalowicz Olsinowitz Varsauiae audit, quo recuperata Cracouia recta discesserat. Literas hic legatus binas e Moschouia attulerat, quibus magnus Dux Moschouiae conquerebatur; factas Cosacis Zaporouiensibus subditis suis, post pacta, Vilnae conuenta, a Polonis grauissimas iniurias. Excidisse Polonos milites Cameneco egressos arcem Halacz dictam, et adiacentia monasteria ac templa violasse. Exusisse arces circa Barum in districtu Pinscensi, sollicitatum Soltanum Turcicum et Hanum Crimensem contra Cosacos, per Poloniae Cancellarium Stephanum Korycinium, prouocasse Calmucenses Tartaros contra eosdem Cosacos. Indiscretis verbis, magni Ducis vsurpasse nomen, in vltimis literis a Rege scriptis. Contra Poloni: Nullas se Cosacis iniurias fecisse aiebant: arcem Halacz dictam non extare in toto Regno: mona-

Paulo post init pacem Polono cum Rege.

Thorunium Poloni oppugnare volunt vano conatu.

Legatus magni Moschouiae ducis, conquaeritur coram Polono Rege de violata pace.

Responsum datum a Re-

1657 ge Polono Moschouiae duci.

monasteria prope Barum in Pinscensi tractu nulla violata, cum Barum a districtu Pinscensi longe distet. Fictum quoque a Chmielnicio aiebant Turcam et Tartaros Calmucenses contra Cosacos stimulatos fuisse a Cancellario Poloniae Korycinio. Ad extremum concessis omnibus, magno Duci Moschouiae, quae tunc concedi poterant, Dapiferum Nazarei, Mihalowitz Olsinowitz in Moschouiam, remittit Polonus Rex, promissis futuris Ordinum Comitiis, in quibus Vilnenses tractatus, approbari, ac magnus Moschouiae Dux, in Polonum Regem eligi debebat.

Regis Poloni Brandeburgico cum Electore conuentus et colloquium. d. 30. Oct.

Abeunte in Moschouiam magni Ducis legato Octobri mense, Rex paulo post Varsauia Bydgostiam, seu Brombergam citatis decurrit equis, vna cum Regina, quam vbique consiliorum suorum moderatricem et arbitram circumuehebat Rex. Aderat ibidem paulo post et Elector Brandeburgicus, cui ad tertiam partem milliaris, obuiam processit Rex cum Regina, salutatisque hospitibus processerunt in vrbem; eo die priuatis a Rege et Regina excepti epulis. Die deinde sequenti inuisere ambo, Rex cum Regina, Electorem cum Electrice, et vicissim ab hospitibus visitati. Peractis mutuis salutationibus, tertio ab aduentu die, Rex solennibus epulis excipit Electorem, cum Electrice, reliquum tempus consultationibus, mutuisque datum colloquiis, vsque ad quintum Nouembris, quo die Bromberga Berlinum versus in Marchiam amicus discessit Elector, pari veneratione a Polono cultus Rege, in egressu vrbis, ac in introitu. Summa huius congressus haec fuit:

Pacta inter Polonum Regem et Electorem Brandeburgicum.

I. Elector Brandeburgicus pleno iure ducalem possidebit Borussiam durante linea mascula descendente Brandeburgica.

II. Ratione sumtuum in bellum Polonum expensorum, Polonus Rex cum Republica, Electori Brandeburgico Prussiae duci ex nunc tractum Bytouiensem et Lemburgensem iure feudi assignat.

III. Ducenta item aureorum millia, numerare tenebitur Polonus Rex, Prussiae Duci, Electori Brandeburgico, quae donec soluantur, Elbingam cum eiusdem territorio, interim Electori assignat.

IV. Elector vero Brandeburgicus, Prussiae absolutus Dux, renuntiat ex nunc foederi Suedico, et quidquid iuris in maiorem Poloniam, aut episcopatum Varmiensem praetendere posset; Braunsberga pro interim retenta, donec Elbinga potiatur.

V. Defensiuam et offensiuam coniunctionem armorum cum Polono Rege ac Republica Elector admittit Brandeburgicus, contra persequendum in Pomerania Sueciae Regem. Offert et arma, ac militem, ea tamen conditione, vt simul id fiat, coniunctis cum Serenissimi Regis, Hungariae et Bohemiae copiis.

Haec Palam.

Electrix persuadet Reginae Poloniae aliqua secreto, annuente Rege propositionibus Electoris.

Actum vero secreto de Elbingensis ciuitatis diruendo per Brandeburgicum propugnaculo, vrgente id ipsum toto pectore Brandeburgico per Electricem, quae Polonae persuadebat Reginae a marito instructa. Expedire omnino tam propter Austriacam in vicinia consistentem potentiam, quam etiam Gedanensium suspectam fidem diruere Elbingensium munimenta. Facile enim fieri posse, vt, si Austriaci Elbinga potirentur, paulo post vniuersae Prussiae efficerentur domini. Nec Gedanensibus se adeo fidere, qui in illo Balthici maris angulo, si aliqua arte Elbingae iungerentur, Rempublicam sibi formare possent, grauem deinde ducali Borussiae. Haec Electrix Reginae secreto proponebat, illa vero Polono Regi, qui vxoris mandata exequebatur. Igitur Elbingae munimenta Electori Brandeburgico diruenda, committit Rex. Eoque modo auctus duobus territoriis, fortissimaque

ſimaque Elbinga Brandeburgicus Berlinum diſceſſit, commiſſa interim Pruſſiae Ducalis regiminis ſumma Boguslao Radiuilo, Lituano Duci. Elector Berlinum reuerſus haud mora Sueciae Regi in haec genuina verba ſcribit: 1657 Elector Berolinum diſcedit.

Nos FRIDERICVS WILHELMVS, Dei Gratia Marchio Brandeburgenſis etc. etc. Sereniſſimo et Potentiſſimo Principi, Domino CAROLO GVSTAVO, Suecorum Regi etc. Domino Cognato Fratri Noſtro Colendiſſimo.

Sereniſſime et Potentiſſime Rex,

Domine Cognate et Frater Colendiſſime,

Literae Regiae Maieſtatis Veſtrae, Viſmariae die 11. Octobris exaratae, nobis Brombergae eodem tempore, quo tam apud Regiam Maieſtatem Poloniae, quam reliquos Regni proceres, et ſenatores, pacis negotium vrgebamus, ſunt traditae. Ad quarum reſignationem eo alacriores properauimus animo, quo certius nobis perſuaſum habuimus, Regiam Maieſtatem Veſtram illis media ad pacem recuperandam eſſe ſuppeditaturam. Nam hoc Regia Maieſtas Veſtra, ſibi certo de nobis polliceri poteſt, nos, ſicuti nullum aliud vnquam nobis fuit propoſitum, quam pacis exoptatiſſimae redintegratio, inter Regna nobis vicina, noſtrique Status conſeruationi apprime neceſſaria, cuius ſolo intuitu, arma noſtra cum Regia Maieſtate Veſtra olim iunximus; ita quoque in hanc vſque horam omnia tentaſſe, quae modo ad eam obtinendam facere, nobis viderentur. Verum praeter omnem ſpem, et expectationem accidit, vt nihil eius generis in iſtis literis, ſed potius mera exprobratoria deprehenderemus, quod illo tempore, quo vna cum Regia Maieſtate Veſtra exurgentem tempeſtatem vnitis viribus, ſupprimere potuiſſemus, Regiae Maieſtatis Veſtrae conſilio ſpreto, potius cunctari maluerimus. Et quoniam Regiae Maieſtatis Veſtrae literae, ea potiſſimum momenta prae ſe ferunt, quibus coniunctio cum Principe Tranſyluaniae fuit facta, ſummopere admiramur, Regiae Maieſtatis Veſtrae memoriam fugere, tanta ſubſidia militaria ſubmiſſa, quanta illa a nobis ad coniunctionem deſiderauit, id quod Regia Maieſtas Veſtra grato etiam agnouit animo, noſtram plurimis in literis promptitudinem depraedicando. Reliquam exercitus noſtri partem inſeruire ratio belli voluit, non ſolum noſtris regionibus, atque terris, et a Regia Maieſtate Veſtra occupatis prouinciis, a vi hoſtili muniendis, ſed etiam eo deſtinauimus, vt a tergo Regia Maieſtas Veſtra a toto hoſtili exercitu, qui illius veſtigiis inſiſtere properabat; tutior foret. Quemadmodum et vis iſta inimica hac ratione fuit retardata, et a Regia Maieſtate Veſtra vlterius perſequenda, reuocata. Vt ſilentio praetereamus tantas Coſacorum et Hungarorum copias, quibus Regia Maieſtas Veſtra tunc temporis fuit ſtipata, ſufficientes fuiſſe, niſi fata alium rerum exitum voluiſſent, quibuſuis hoſtium viribus conterendis, totique Poloniae Regno ſubiugando et expugnando. Quoniam vero Regiae Maieſtati Veſtrae placet reſpicere ad tempora priora, olimque agitata conſilia, ſperamus Regiae Maieſtati Veſtrae diſplicere non poſſe, ſi et nos ei in memoriam reuocamus, qua ratione hyeme praeterita, tam ipſimet Hollandiae, quam etiam poſtea per legatos noſtros Marieburgi, omnes has tempeſtates fideliter, diligenter et ſaepiſſime reiterando repraeſentauerimus, atque eam ob cauſam pacis accelerationem conſuluerimus, inprimis quia Rex Poloniae, tunc temporis in propinquo conſtitutus, ab omni foedere et obligatione, cum exteris Principibus liber fuit, et propterea tantam promptitudinem et feruorem ſe cum Regia Maie- Literae Brandeburgici Electoris ad Sueciae Regem.

 ſtate

1657 ftate Veftra reconciliandi conteftatus eft, vt etiam ftatim ante tractatus, ceffionem Regni Sueciae et Liuoniae obtulerit, fimulque non obfcure intelligendum dederit, etiam propter reftitutionem Boruffiae, non fpernendam argenti fummam poffe obtineri. Quantis tunc temporis expetiuerimus votis, tractatum a Regia Maieftate Veftra ineundum, in recenti eius adhuc haerebit memoria. Quod vero illa potius ad auxilia Hungarorum et Cofacorum reflectere maluerit, illud nos Regiae Maieftati Veftrae arbitrio, vtpote, cui directio totius negotii incumbebat, relinquere coacti fuimus. Et optauimus vt res ex Regiae Maieftatis Veftrae voto fuccederent, taliaque extrema confilia, alium quam fufpicabamur, et nunc euenit, fortirentur exitum. Poftquam igitur inchoatum bellum Polonicum, a Regia Maieftate Veftra, ob nouos motus hoftiles fuit derelictum, et illa nobis inconfultis, cum toto exercitu alio tenderet, atque imminens periculum hanc ei neceffitatem impofuerit, nos plane deferendi, fimulque confiderato Status noftri periculo, hoc fuppeditauerit nobis periculum, vt quouis modo cum Polonia nos reconciliaremus, fecuritatemque noftram quaereremus, nos quidem nonfolum ob defertionem factam, fed etiam ex confilio, a Regia Maieftate Veftra nobis fuggefto, ftatim potuiffemus eiufmodi inchoare tractatus, qui nunquam meliores, quam illo tempore nobis fuerunt oblati, nifi potius quaeuis aduerfa experiri nobifcum decreuiffemus, quam intempeftiue quicquam committere. Cum vero nunciatum nobis fuerit, Regem Daniae adeo caute cum fuo exercitu agere, vt Regiae Maieftati Veftrae impoffibile effet illum ad praelium adigere, et fenatores ftatufque Regni Sueciae, reditum Regiae Maieftatis Veftrae ita vrgere, vt nulla in Poloniam reuertendi fpes fupereffet, praeterea etiam Cracouia praeter omnium fpem, breui temporis fpatio fuerit reddita: Exercitus Auftriacus verfus Boruffiam properauerit; Czarnecki cum fuis copiis Marchiam et Pomeraniam, et Gonfierowski Boruffiam inuaferint, noftri fubditi inftantiffime nos follicitauerint, quod cum Regia Maieftas Veftra nos abitu fuo foedere liberaffet, nos etiam illi non amplius infifteremus, et deinde nulla plane fpes relicta fuerit, a Regia Maieftate Veftra in omnibus illis locis vnicum nobis fufficiens fubfidium miffum iri.

Tandem nobis noftroque Statui aliter confulere non potuimus, quam vt auxiliante Numine Diuino in pacem cum Polonia rediremus, id quod etiam iamdudum Regiae Maieftati Veftrae vberius in literis noftris indicauimus; Quare vero illas non refignatas, Regia Maieftas Veftra nobis remittere voluerit, cum tamen ideomate et ftylo, hactenus inter nos faepius confueto fuerint conceptae, fuo loco nos oportet relinquere.

Quod de nobis Dominus Comes de Schlippenbach, Regiae Maieftati Veftrae fignificauit, quafi exercitum noftrum eum in finem in imperium Romano-Germanicum reduceremus, vt ibi Regiae Maieftati Veftrae nos affociaremus, et Domum Auftriacam hoftiliter aggrederemur, nefcimus ex quo fundamento haec ille retulerit; nam praeterquam quod ille haec a nobis nomine Regiae Maieftatis Veftrae defiderauit, talia nobis nunquam in mentem alias venerunt, Regia Maieftas Veftra etiam facile iudicare poteft, quod ad eiufmodi refolutionem effectui dandam longe maturior requiratur deliberatio. Nec etiam poffumus perfpicere, quod in hifce fecuritas noftra confiftat, dum hac ratione nobis, noftrifque regionibus et terris, potentiores prouocamus hoftes.

Quod

Quod Regiae Maiestati Vestrae hoc laudabile inhaereat propositum, nostri status accessionem ampliorem procurandi, id gratissimo agnoscimus animo, si etiam Regia Maiestas Vestra retro recordetur, quae in illius emolumentum praestiterimus, et quae mala et incommoda nostrae prouinciae propterea pessae, non est quod dubitemus de eiusmodi Regiae Maiestatis Vestrae proposito. Nos vero Regiae Maiestati Vestrae celare non possumus, Dominum Comitem de Schlippenbach nonsolum fere toties quoties nobiscum fuit, nomine Regiae Maiestatis Vestrae Ducatum Borussiae a nobis praetendisse, sed etiam vltima vice Regiomonti, instantissime hanc permutationem vrsisse, inter alias etiam allegando rationes, quae harum fere impressionum ansam nobis dederint, quasi esset quaedam impossibilitas, quod regio aut prouincia, quae Regiae Maiestati Vestrae eiusque statui esset situ commoda et opportuna, posset retineri. Quemadmodum autem Regiae Maiestati Vestrae amplissima Regna, et quod praeterea Deus ei largitus est, non inuidemus, ita certi sumus, eundem animum Regiae Maiestatis Vestrae futurum. Caeterum animitus optamus, vt Deus Ter Optimus Maximus Regiae Maiestati Vestrae, eas inspirare velit cogitationes et consilia, quibus pax tam desideratissima conseruari queat, et Regia Maiestas Vestra ad literas hasce iunctas, talem nobis transmittere moueatur declarationem, vt pacis telam cum Polonis coeptam, communi bono promouendo, malisque futuris praeueniendis, et auertendis, pertexere, Deo annuente, valeamus, tunc Regiae Maiestati Vestrae re ipsa testabimur, quod curae cordique nobis semper sit, Regiae Maiestatis Vestrae eiusque status conseruatio. Cui de caetero prosperos optamus rerum successus. Dabantur in Arce nostra, Coloniae ad Spream, die 12. Nouembr. 1657. 1657

Regiae Maiestatis Vestrae

Cognatus et Frater studiosissimus

FRIDERICVS WILHELMVS, Elector.

Addidit et alteras, quarum haec summa:

Serenissime et Potentissime Rex

Domine Cognate et Frater Colendissime.

Perspiciet Regia Vestra Maiestas ex annexis literis, quibus de causis cum Rege Regnoque Poloniae, tractatus, rerum statu id ita postulante, iniuimus. Equidem optassemus, vt omnia alio, prosperiorique euentu donari potuissent; verum cum eiusmodi rerum mutatio interuenerit, vt ditiones nostrae Polonorum vndique direptioni et desolationi expositae essent, sana tandem ratio, atque subditorum indesinenter repetitae sollicitationes, suaserunt eas ab interitu, et ruina totali vindicare. In quam transactionem cum Poloni non aliter condescendere voluerint, quam vt portus Pillauiensis et transitus per terras nostras, tam Prussicas, quam Pomeranicas, copiis Regiae Maiestatis Vestrae occludatur, summopere eam rogatam volumus, prohibere velit, ne transitus per dictum portum Pillauiensem, et ditiones nostras in posterum ab exercitu, aut copiis Regiae Vestrae Maiestatis petatur aut sumatur, quippe cum satis constet, quam miserae nominatae ditiones nostrae, per tales transitus et stationes, quae nunquam secundum constitutiones imperii institutae aut obseruatae sunt, exhau-

 stae,

1657 stae, atque pene ad incitas redactae sint, confidimus Regiam Maiestatem Vestram, haec omnia necessitati, quae vitari non potuit, adscripturam, atque desiderio nostro aequissimo locum daturam. Quam Diuinae tutelae, cum voto omnis prosperitatis commendamus. Dabantur in Arce nostra Coloniae ad Spream, die 12. Nouemb. 1657.

Regiae Maiestatis Vestrae

Cognatus et Frater studiosissimus

FRIDERICVS WILHELMVS, Elector.

Mox de pace mentionem iniiciens, rursus alias Succiae Regi scripsit huiusmodi tenoris:

Serenissime et Potentissime Rex,

Domine Cognate et Frater Colendissime,

Quum Regia Maiestas Vestra pronam mentem, pacem cum Rege Regnoque Poloniae ineundi saepius declarauerit, atque idem Regiae Maiestatis Vestrae Frater Dominus Generalissimus, iteratis nonnunquam literis, cum in Prussia adhuc degeremus, testatus fuerit; Nobis nihil prius fuit quam vt laudabile hoc institutum ad boni publici emolumentum proueheremus. Hinc Brombergae cum Rege Poloniae, praesentibusque ibidem Senatoribus, plura, quae rei tam necessariae conducere videbantur, coram contulimus, Regem etiam et Senatores pacis percupidos inuenimus, hoc tantum cum dolore subinde repetentes, quod ante annum tractatus pacis, a Regia Maiestate Vestra destinati, tam inauspicato cesserint, cum ipsi pacem serio quaesiuerint, candideque tunc professi sint, se foedus amicitiamque Regiae Maiestatis Vestrae, omnium Regum et Principum confoederatione longe praelaturos esse: Verum cum dicti tractatus, ob foedera cum aliis iam contracta, ab ipsis non solum dependeant, ad securitatem eorum validius imposterum stabiliendam, se illos redintegrare velle aut posse, nisi prius a Regia Maiestate Vestra sequentes conditiones firmentur, omnino negarunt.

I. Vt Regni Poloniae confoederati simul ad hosce tractatus inuitentur, cum iisdem vna et simul tractetur, atque Moscho etiam notificetur tractatus vniuersales esse instituendos, sine quibus nullos sese inituros, sancte affirmarunt.

II. Vt Regia Maiestas Vestra scripto declaret, se neque totam Prussiam, neque partem eius in satisfactionem postulaturam, sed post tractatus feliciter peractos, omnibus ibidem occupatis cessuram, atque omni pratensioni quocunque modo fundatae, renunciaturam.

III. Asseruerunt se absque mediatoribus, et quidem illis, qui olim tractatibus Sueco Polonis interfuerunt, tractare nolle.

Quibus quidem quartam annexerunt, nempe vt Thorunium, atque fortalitium Haupt dictum, ante tractatus in manus tertii sequestrentur, ita tamen vt

vt tractatibus sine fructu abruptis, in priorem statum restituantur. Verum difficultatibus plurimis super hac conditione a nobis ostensis, illos tandem ab ea dimoueri posse animaduertimus. A prioribus vero se neutiquam abituros aut recessuros, constanter dixerunt. 1657

Locum quod attinet Francofurti ad Oderam ad talem actum ob situationem vicinam commodissimum nobis visum est; in quem Poloni etiam facile consentient, modo Regiae Maiestati Vestrae idem placuerit. Quamuis vero libenter expeditionem, pacis accelerandae viam hac occasione sternere annixi simus, tamen plura et commodiora impetrari tunc non potuerunt. Haec interea Regiae Maiestati Vestrae significare e re censuimus, de cuius in pacem propensa mente cum nulli dubitemus, etiam atque etiam obtestamur, velit in promotionem et restitutionem eius, serio ac celeriter incumbere, atque ab omnibus expetitum hoc dulce nomen ancipiti aleae belli praeferre, quo tandem sanguinis Christiani effusio sistatur, ruina, vastatio, et confusio hinc toti Christiano orbi imminens declinetur, Barbaris aliisque nationibus spes eundem infestandi atque extirpandi dematur, atque tot regna et regiones hisce motibus turbatae in pacatum statum reducantur. Praestabit hoc ipso Regia Maiestas Vestra opus Deo Ter Optimo Maximo gratissimum, sibi gloriosum, et toti Christianitati maxime profuturum. Quam Diuinae tutelae cum voto omnis prosperitatis commendamus. Dabantur in Arce nostra Coloniae ad Spream, die 12. Nouemb. 1657.

Regiae Maiestatis Vestrae

Cognatus et Frater studiosissimus

FRIDERICVS WILHELMVS, Elector.

His literis haud mora Sueciae Rex Electori in hunc modum respondit:

Literae Sueciae Regis ad Elect. Brandeburgicum.

Nos CAROLVS GVSTAVVS, Dei Gratia Suecorum etc. Rex, Serenissimo et Celsissimo Principi, vti Fratri Consanguineo, et Amico Nostro Charissimo, Domino FRIDERICO WILHELMO etc.

Serenissime et Celsissime Princeps,

vti Frater Consanguinee, et Amice Charissime.

Redditae Nobis sunt *Celsitudinis Vestrae Electoralis*, literae Coloniae ad Spream die 12. Nouemb. exaratae, quibus Celsit. Vest. Elect. post aliquam praefationem de sua in pacis studia propensione, mox nostras de die 11. Octobr. Wismariae scriptas reprehendere aggreditur, tanquam perspiceret easdem esse a pace plane alienas, et nihil aliud continentes, nisi mera exprobratoria; Deinde subiungit liberalem sui beneficii et subsidii, in nobis et Prouinciis nostris tuendis, commemorationem; Tum inserit, quando impendio pacis amorem, tota praeterita hyeme inculcauerit, tanquam ex specula has tempestates penitius tunc conspicata, in nos culpam omnem transferens eiusdem pacis non confectae, cum tam liberaliter offerretur; Tandem Cels. Vest. Elector. velut abitu nostro ex Borussia foederis legibus liberata, perquam grauibus criminibus nos onerat, quod eadem inconsulta Polonicum bellum, adeoque Cels. Vest. Elector. deseruimus, ac talis apud nostros nouos hostes facies apparere, vt reuertendi Nobis spes nulla superesset: periculum vero vndique Cels. V. Elect. statui sic imminuisse, vt nisi

1657 in gratiam cum Poloniae Rege reuersa, aliter eidem consulere nequiuisset; Quae omnia in Celsit. V. Elector. literis, cum aliis nonnullis admixtis vberius exponuntur. Quemadmodum Cels. V. Elector. complacuit, nomen suum hisce literis subscribere, quibus culpam a se omnem amoliri suscipiens, insimul complura Nobis obiici patitur, quae haudquaquam pro talibus agnoscere aut probare possumus, ita credimus Cels. V. Elector. pariter aequi bonique consulere velle, si et nos genuinam rei seriem attingentes ad singula respondendo, pauca breuiter regeramus. Etenim quod Cels. V. Elector. post vindicatum sibi pacis studium, nostras de 11. Octobr. datas arguat, tanquam meris exprobrationibus refertas, nulla certe vel causa, vel ratio subest. Scriptae sunt ab amicissimo animo, atque in terminis modestissimis, nec alieni animi interpretem experiri statuerunt. Parum autem refert multis eo respondere, nimirum patere possunt iudiciis aliorum, qui procul affectibus rectum earum sensum assequi valent. Quae vero beneficia Cels. V. Elector. numerat Nobis a se praestita esse, non putauimus ad eam magnitudinem peruenire debuisse, vt exprobratione aliqua facti gloriam contaminarent. Enimuero si dicendum quod res est, haud dubie talia fuisse interpretamur, quae si declarata non essent, Cels. V. Elector. indiguisset pactorum inter nos erectorum fauorabili interprete. Nouit Cels. V. Elector. in omnibus quidem (quae tria intra vnius anni spatium inter Nos erigebantur) pactis mutuae saluti satis esse prospectum, atque iisdem Cels. V. Elector. perpetuis foederis vinculis ita Nobis deuincitur, vt nostris rebus non secus quam suis prospicere teneatur, certaeque leges de necessaria ope mutuum ferenda inter Nos conditae et sancitae sunt, quibus durante bello neutri parti, se subducere licebat. Videtur autem Cels. V. Elector. velle quasi vitio vertere, quod hanc fidei sanctitatem secuta, partes debitas tunc temporis expleuerit. Nos vero existimamus Cels. V. Elector. in eo recte atque ordine fecisse, nec si secus egisset, culpa omnino vacare potuisse. Et si Cels. V. Elector. rem ex vero aestimare graue non duxerit, vtique deprehendet Nos, si non maiora, certe paria secum fecisse, adeo vt inconcussam fidem pro communi bono, vbiuis quidem tenori pactorum comprobantes, loco fructus ex mutui auxilii praestatione promanandi, maximam iacturam sensserimus ipsimet, eo quod non contemnenda exercitus nostri pars a Cels. V. Elector. copiis destituta et deserta, aut Tartarico ferro occubuit, aut miseram in seruitutem abducta est. Grauia haec Nobis fuisse, vel ipsa Cels. V. Elector. iudicauerit, neque contra amicitiae leges nos peccasse dixerit, si pro tali damno gratioris memoriae vices expectassemus. Euenit autem, vt beneficio pariter et damno nostro tanquam obliuione sepulto, vt nonsolum nulla gratia referretur, sed ea etiam nonnunquam agerentur et committerentur, quae mox quidem nobis haud exiguam suspicandi occasionem dederunt, tanquam pactorum religioni neutiquam congrua, atque talia fuisse euentus rei postea docuit. Ad certiorem vero eius memoriam conducere arbitramur, si coram oculis Cels. V. Elector. ponamus pauca, quae de tempore in tempus euenerunt, vt exinde ipsimet Cels. V. Elector. facti speciem, tanquam in tabella intuenti, iudicare liceat, quam parum confidentiae, ne dicamus subsidii ex tali actionum serie Nobis promitteremus. Etenim conclusum inter Nos Regiomonti die 7. Ianuar. anno 1656. pactum vix paucorum mensium spatio vigorem obtinere quibat, cum sub negotiatione tractatus de societate bellica instituenda pariter flagitaretur, articulorum feudalium elucidatio, nimirum vt subsequentibus dehinc pactis commodius ineundis, de feudalis vinculi abolitione, velut tentamen aliquod in antecessum fieret, quod plane eos latere non potuit, qui videbant, quae subinde miscebantur per Georgium Maydel, et quod cum Praefecto tunc

etiam Gonſieuio agebatur. Societatis vero legibus inter nos erectis, cum hoſtis aggrediendus eſſet, et Celſ. V. Elector. ſe perſuaderi paſſa eſt, vt exercitus eius in campum, contra communem hoſtem, et ad bellicas actiones educeretur, vnicum quodammodo reale officium intra pugnae Varſauienſis laborem conſtitit, quo exantlato nihil fere amplius, praeſtitum eſt, niſi quid nouorum beneficiorum iactatione pelliceremur, tanquam ſolius Noſtra, non communis res ageretur. 1657

Poſt conceſſam vero coelitus Varſauienſem victoriam, bellum Polonicum cum conſenſu Celſ. V. Elector. ſic ordinari cupiuimus, vt vſu tantae victoriae iam ſecure frueremur; Sed vicerunt perſuaſiones Celſ. V. Elector. quibus compellebamur in Pruſſiam reuerti, et quidem ea ſpe, quo limitibus Ducatus Celſit. Veſtrae Elector. Noſtro equitatu communitis, pedites a Celſ. V. Elector. ad Viſtulae oſtium oppugnandum ſubminiſtrarentur, id quod tanquam communi bono ſalutarius tunc temporis, a Celſ. V. Elector. parte (nobis conſulentibus, vt ſedes belli in Podlachia et Breſtia conſtitueretur) iudicabantur. Ad dictorum limitum cuſtodiam conſtituta equitatus Noſtri pars, ingentem quidem, vt ſuperius dictum eſt, iacturam paſſa eſt. Nos vero nec tum promiſſis pedeſtribus copiis, ad dictum oſtium oppugnandum potiti ſumus, nec poſtea etiam vindicata ad Philipouam per Campi-Mareſchallum Noſtrum Comitem Steinbock, qui ad tuendum flumen Niemum miſſus erat, Gonſieuii inſolentia, aliquas cohortes, quanquam inſtanter ad caſtigandum pariter ab altera parte Viſtulae Czarnecium, et Regis exercitum flagitarentur, impetrare valuimus; praetexente ſemper Celſ. V. Elector. nunc alienum anni tempus, nunc Gonſieuii praeſentem terrorem, cum quo tamen et clancularia intelligentiae initia, quae quotidie magis magiſque emanabant, facta fuiſſe ſatis conſtabat, ac res ipſa docuit, non ſincere Nobiſcum agi, cum nec Nobis hoſtem incommodare quaerentibus, vllum auxilium ſubmitteretur, nec tamen Celſ. V. Elector. hoſti Gonſieuio, quicquam hoſtile ab ea parte inferre ſuſtineret. Quin geſta diu, in animo, et identidem a Nobis prius efflagitata Souueranitas, ſiue abſoluti Principis honor, iam palam et per legatos, tanquam ex debito vrgeri coeptus eſt: Adeo communi rei ſeruiendae, non modo ſegnior ſemper ratio eſt habita, ſed etiam nuper tractata et concluſa, breuiſſimo tempore bona fide ſtare non potuerunt, quin ſubinde nouae praetenſiones ſeſe proriperent, ſolidiſſimeque conuenta recentibus inuentis ſollicitarentur. In quibus omnibus Celſitati Veſtrae Electorali tanquam coniunctiſſimo amico Noſtro, et eandem cauſam Nobiſcum ex animo agere ſe profitenti, nihil non (ſub praeuia tamen admonitione conſtantiae et fidei vtrinque promiſſorum) conceſſimus, ita vt caſſata dicti vaſſallagii et feudi obligatione cum Celſitate Veſtra Electorali ſuper anteriora pacta perpetuum et indiſſolubile foedus iniremus; rati eodem fidei et ſaluti publicae ſic ſatis prouiſum, inprimis articulis foederis Labiauienſis 1667. et 8. quibus nonſolum perpetua ſeparatio Celſ. V. Elector. a Polonia validiſſimis, quae inter Principes vſurpari ſolent, verbis aſſeritur et confirmatur, et Celſ. V. Elector. Nobis denuo quam arctiſſime deuincitur, ſed etiam vis omnis tam pactorum anteriorum, quam porro ſubſequentium abrogatur, quatenus contra hoc foedus, aut tunc facta, aut in poſterum fieri cenſerentur. Ita hoc promiſſo freti, et tractandis modum aliquando poſitum iri, et ſummam rei firmam fore Nobis pollicebamur, ſpe vero mox fruſtrati, noua ſuſpicandi ratio enaſcebatur. Prohibita enim in foedere verbis expreſſis, vtrique parti omnis cum hoſte abſque alterius ſcitu communicatio, et correſpondentia, denuo pullulare coepit, ita, vt praeter omnem expectationem, non-

1657 solum cum Episcopo Varmiensi, clandestina colloquia et correspondentiae haberentur, et praesentis haud dubie fundamenta effectus iacerentur; sed etiam cum magni Ducatus Lituaniae Campi-Mareschallo Gonsieuio, clanculum in nostri praeiudicium colludi coeptum est: deinde etiam Nobis praeteritis et inconsultis armistitia per praefectum Aurick plane conclusa, etiam tum, quando praesto essemus, cum sufficienti exercitu, nec necessitas vlla vrgeret, aut sana ratio suaderet. Hinc subsequutae aliae porro secretae cum hostibus, hinc inde correspondentiae, quibus sensim factum est, vt sacra pactorum religione irreuerenter habita, tandem ad praesentem rerum constitutionem perueniretur. Etenim Nobis Principi Transyluaniae cum exercitibus in Poloniam ingresso obuiam euntibus, cum quibus Cels. V. Elector. copiis, post sedulam subsidiorum sollicitationem, huic expeditioni suppeditandorum, Comes de Waldeck quidem se associauit, non tamen vt Nobis adhaereret, sed mandatis instructus erat, vt in Poloniam maiorem se conferret, quae mandata saepius iterabantur, adeo, vt non nisi aegre illum apud Nos aliquamdiu retinere potuerimus. Petricouiam vero in potestatem redactam, secundum pacta Cels. V. Elector. tradidimus, cum vero, coniunctione facta, ea rerum facies esset, vt meliora quaeuis speraremus, et vnicuique, quem bellum Polonicum Nobiscum contingebat, incumberet prouidere, vt occasione se exhibente, illud ad optatum exitum perduceretur, ac partium omnium securitati stabiliendae, et periculi auertendi certa ratio merito iniretur; ad Nos potissimum pertinere existimauimus, vt Cels. Vestrae Elector. aperiremus, quatenus ipsimet consultissimum duceremus, rei communis bellicas actiones in futurum debere institui, nimirum, vt Comes de Waldeck, cum sibi adiunctis legionibus nonnullis, Nostris cohortibus suffultus, ab altera parte Vistulae, versus Poloniam maiorem, Nos vero acceptis a Cels. V. Elector. aliquot copiis inter flumen Bugum, et dictam Vistulam bellum gereremus, quorum altero Cels. Vestra Elector. exercitus supplantato ab eo Poloniae latere hoste, in quartiriis eiusdem locupletari potuisset, altero Nos quoque communi causae prouidissemus, et prouincias Cels. Vestrae Elector. armis Nostris ab ea parte satis protexissemus. Quo nomine cum Cels. Vestra Elector. satis sufficientes copias ad resistendum Samogitis praeterea haberet, eandem primum quidem literis, deinde etiam, vt intentio Nostra melius constaret, misso eius ex causa ex Podlachia Cels. Vestrae Elector. Consiliario Dobrzynski decenter requisiuimus, vt Cels. Vestra Elector. modicum saltim auxilium in tam salutarem finem commodaret: Supra spatium vero quatuor septimanarum inter tantae multitudinis Transyluaniae, Cosacorum, Moldauiae, et Valachiae exercitus Cels. Vestrae Elector. responsum, et cohortium aliquarum aduentum nequicquam opperiebamur. Interea fama vulgata est de exercitu Austriaco in Poloniam venturo, quo audito frequentibus literis Cels. Vestrae Elector. rerum statum exposuimus, cum admonitione maturi aduersus communem hostem consilii et oppositionis flagitantes, vt relicta domi validiori exercitus sui parte, mille duntaxat et ducentos equites, ac Dimachas siue Dragonos mille, quingentos, Nobis submittere, insuper non haberet, quibus, cum Nostris ac Ragocio coniunctis, dubitare noluimus, communi hosti occurrere, et malum in herba cum bono Deo assopire: Cels. Vestra Elector. reputauit quidem vtile esse, vt talibus tempestatibus mature obuiam iretur, quaesita tamen fuerunt sub nomine pacis a Polonis procurandae quaeuis effugia, quibus res sine fine trahebatur, subtecta etiam ad maiorem temporis intercalationem congressus et colloquii specie, tanquam magnum aliquid prae manibus haberetur, et masculis omnino consiliis res agendae essent, de quibus Nostra quoque sententia rogaretur, Nos huiusmodi proposito etiam confidentes, inductionibus

nostris

noſtris effecimus, vt Princeps Rakocyus et Coſaci domum ſuam alias ire ſatagentes, verſus Maſouiam et vrbem Varſauiam deſcenderent, quibuſcum etiam coniunximus Campi-Mareſchallum Noſtrum Comitem Stenbock, donec certi aliquid de reſolutione Celſ. Veſtrae Elector. mutuaremur. Interea vero profluxit tempus, ac loco expectati reſponſi primum quidem ad aures Noſtras peruenit, quod Celſ. Veſtra Elector. armiſtitium cum ſupradicto Gonſieuio vſque in mediam aeſtatem produxerit: Quemadmodum et ante in Lituania, et circa Breſtiam Nobis bellum proſequentibus, Celſ. Veſtra Elector. flumen Memel hoſtibus tranſituris vltro patere permiſit, cum a copiis ibidem excubantibus, facile et prohiberi et deleri potuiſſent. Fixum autem Nobis fuit, ſi Celſ. Veſtra Elector. ſecundum propoſita Noſtra in fauorem communis cauſae ſeſe declaraſſet, in perſona belli Polonici adminiſtrationem, commiſſa belli Danici ſumma cuipiam Generalium Noſtrorum, ipſimet ſuſtinere, ſiue poſtea ipſi apud exercitum in Polonia commoraturi fuiſſemus, ſiue ad tuendam Pruſſiam reuerſi, per Comitem Stenbock negotia bellica in Polonia peragi curaſſemus. Quo ipſo altememorato Principe Tranſyluaniae, cum introductis ſecum exercitibus in Polonia detento, nonſolum communi rei contra quoſcunque ibi hoſtes ex voto proſpici, ſed etiam ſufficiens exercitus verſus Daniam mitti potuiſſet. Cum vero quaeſitis effugiis et excuſationibus haud obſcure conſtaret, improbari a Celſ. Veſtra Electorali quae in vſu communis cauſae inſtituta cum Principe Ragocio fuit, coniunctionem, ac inſuper Generalis vigilium Praefectus Goetskius, qui cum manu quadam Nobis obuiam quidem venit, nullo tamen commodo propoſiti noſtri, ſed vt Nos ſaltem in Pruſſiam conduceret, ſignificaret cohortes Celſ. V. Elector. non poſſe diuidi, ac iuxta indicaret, deuitari etiam a Celſ. Veſtra Elector. prius oblatum congreſſum, tum vero opinione praeſumere facile potuimus aliud agi, et ſpes Noſtras irritas fore. Viſum tamen Nobis fuit pro Noſtra Perſona Strasburgum concedentibus, negotium pro certiori adhuc reſponſo iterare per Comitem de Waldeck, ac quouis modo Celſ. Veſtrae Elector. perſuadere, quo tanti rem momenti apud ſe perpendere dignaretur, et propoſitum Nobiſcum colloquium alicui effectui iungere. Cum vero in rem praeſentem venire oporteret, reſponſum redditum eſt, congreſſum cum Celſ. Veſtrae Elector. perſona non poſſe ea vice fieri, ſaltim per Deputatos negotium peragi debere. Ibi vero liquidius adhuc conſtat, maſcula conſilia euanuiſſe, ac aliud nihil intendi, niſi vt perpetuae morae necterentur, vnde nihil Nobis ſubſidii pro communis rei incolumitate expectandum erat. Igitur adducti fuimus ſaepius dictum Principem Rakocyum (qui, niſi huius reſolutionis cunctatione, in partibus Poloniae inferioribus detentus fuiſſet, ſubſecutum deinceps infortunium tempeſtiuius anteuertiſſet) et ſuae ſalutis admonere, et irruentibus in Nos ſimul tot hoſtibus, aliquem aggredi, et ea conſilia capere, quae ad conſeruationem Noſtri, rerum ſtatus, et opportuna in bello celeritas monebat. Scimus Celſ. Veſtram Elector. cum hoc Principe, nullis legibus fuiſſe adſtrictam, interim reſpectu coniunctionis Noſtrae, et communis rei, tenebatur eas rationes omnes amplecti, quae ad communes hoſtes ſupplantandos, et mutuae Noſtrae intentioni inſeruire potuiſſent. Irruente vero Daniae Rege in Prouincias Noſtras Germanicas, ac ipſi imperio ingentem tempeſtatem minitante, neceſſitas Nobis impoſita eſt, pro felicioribus iſtius belli auſpiciis eo proficiſcendi, praeſertim cum Celſ. Veſtra Elector. vti dictum eſt, partim cunctando Nos ſuſpenderet, partim obturando aures ad omnia Noſtra ſalutaria propoſita moram quamuis necteret, hoc fortaſſis animo, vt iis in locis exercitum Noſtrum remorata, ſub clypeo eiuſdem, ab hoſte communi meliores ſibi conditiones licitaretur. Nobis igitur prouidendum vtique fuit, ne tali cun- 1657

1657 ctatione exercitus Nofter, ob neceffitatem loci aliquid pateretur, qui vt diu ibi nihil agendo fubfifteret; ad quartiria pro praefidiis noftris exhauriendum, nec confultum, nec rationi confentaneum fuit. Ante vero quam itineri Nos accingeremus, nonfolum Celf. Veftram Elector. de inftituto Noftro certiorem fecimus, fed etiam per legatum Chriftianiffimi Regis Dominum Auangour ac Comitem Schlippenbach, rurfus omnes commouendi rationes repraefentari fecimus, fi forte adhuc Cef. Veftrae Elector. perfuaderi poffet, adiecta vlteriori adhuc oblatione Noftra, vt quanquam Ragocyus Princeps abeffet, Nos tamen in Pruffia ad eius defenfionem fubfiftere vellemus, fi modo ad agendum cum hofte ficuti rationes fuadebant, pro mutua falute Celf. Veftra Elector. Nobifcum concurrere fuftineret: Sed cum diuerfum plane per dictum Schlippenbach Celf. Veftra Elector. refponfum redderetur, vtique in tali rerum ftatu tempora non fuerunt fruftra confumenda, fed vrgente hofte, de itineris ingreffu cogitandum fuit. Vt tamen nihil a Nobis defideraretur, etiam circa talem rerum ftatum ante abitum infuper ea confilia virefque fuppeditauimus, quae fi audita et vfurpata fuiffent, vtriufque quamuis abfentibus Nobis mutuae conferuationi apprime inferuiiffent. In eum enim finem fub ductu Celfiffimi Principis Fratris Noftri non fpernendas copias cum Celf. Veftr. Elector. quandocunque opus videretur, ad tuendas vtriufque prouincias, et fuftinendos hoftium impetus, coniungendas reliquimus, validiores relinquere volentes, fi communi ftudio a Celf. Veftr. Elector. aliqua acceffio, fiue confilii, fiue opis facta fuiffet. Cum vero nulla tempori conueniens declaratio impetrari poffet, nec pro Noftro Ducatu Boruffiae, tam magnus equitum numerus requireretur, vtpote munitionibus fuis freto, potiffimam partem ad vfum belli Danici quidem deduximus, ita tamen vt mutuae protectioni in Boruffia copiae non deeffent. Quarum etiam coniunctionem Celf. Veftram Elector. a Celfiffimo Fratre Noftro poftea flagitaffe nouimus, fub fpecie aggrediendi Gonfieuii, fed paratis, et ad nutum intentis rurfum fignificaffe, iis non opus effe, in quo non obfcure iterum comprobauimus, Celf. Veftrae Elector. fincerum candorem Noftrum, cum contra paria rogante Celfiffimo Fratre Noftro, ac fuadente, vt Noftrae cum Celf. Veftrae Elect. copiis apud Soldauiam, vel commodo alio loco coniunctae, inuafiones hoftium in Pruffiam arcerent, cooperatio mutuae falutis a Celf. Veftra Elector. negata eft. Sed haec poft difceffum Noftrum contigerunt, cum forte eo prouectus effet cum hofte confenfus, vt mirum videri non deberet, fi mutuorum auxiliorum ratio vilefceret. Cum igitur Thorunii adhuc confiftentes, informati effemus per Dominum Comitem Schlippenbach, de propofiti Noftri neglectu, ftetit fententia itineri verfus Holfatiam Nos accingere, ne et ibi res retardata, in peius iret. Ante vero quam Bromberga difcederemus, ad Nos rediit Confiliarius, Celf. Veftrae Elector. Dobrzynski, ex quo cum fperaremus confiliis Noftris aliquem adhuc locum relictum iri, nihil aliud retulit, quam ad eum Articulum rerum Celf. Veftrae Elector. ftatum propter noua Daniae et Auftriae bella, redactum effe, vt abfque tractatu cum hofte fibi conftare non poffet, Nos rogans, vti ftatus Celf. Veftrae Elector. fortem miferaremur, ac pace Noftra tales tractatus inftituere liceret, vbi rurfus fortia confilia quidem fuggeffimus, fed fruftra antea deftinatis pertinaciter inhaerentibus. Tandem inftantiffime efflagitanti eidem Dobrzynfcio, ac conteftato, quod nihil in praeiudicium Noftri vnquam ageretur: Fatemur affirmaffe Nos, velle conniuere, fi Celf. Veftra Elector. aliis auxiliis plane deftituta, in cafu fummae neceffitatis ad tractatum condefcenderet, nihil tamen vt concluderetur, tunc confenfiffe, quin poftea per Dominum Comitem Schlippenbach fponte Noftra fuffragati fumus, vt concludendo etiam fuae

inco-

incolumitati Celſ. Veſtra Elector. conſulere poſſit, hac tamen expreſſa lege, vt in tali concluſione nihil omnino committeretur, quod amicitiae Noſtrae aduerſaretur. Ex quibus omnibus facile patet, Noſter ſincerus cum Celſ. Veſtra Elector. agendi modus, adeoque quam inique plane deſertionis a quibuſdam accuſaremur. Quod vero conſiliis Noſtris omnibus, a tergo relictis ingenua Noſtra propoſita et bonam intentionem inſuper traducere, quibuſdam volupe eſt, Nos non mediocriter quidem afficit, ſed ſperamus tamen omnes de reali et ſincera Noſtra perſeueratione erga Celſ. Veſtram Elector. informatos, ſecus iudicaturos, nec talibus Nos communis rei ordinandae curam fideliter gerentes, obrutos eſſe criminibus, quaſi abitu Noſtro, vel Polonicum bellum, vel Celſ. Veſtram Elector. deſeruerimus, cum etiam poſt diſceſſum Noſtrum ſatis ſufficientes Celſ. Veſtrae Elector. ſupereſſent copiae, ad quemlibet hoſtilem impetum ſuſtinendum, ſi mutuae defenſionis amor, et ſtudium acceſſiſſet, tantum quoque abeſt, vt Celſ. Veſtram Elector. pactorum legibus ſoluerimus, aut eidem opus fuiſſet, vllam extremae neceſſitatis ſpeciem praeuertere; quippe, quae nullibi adhuc premebat, niſi talis dicenda venit, quando conſiliis iuſtis non recte obtemperatur, ac peruerſorum vel puſillanimorum lactationibus, quam fortibus propoſitis inſiſtitur. Teſtes ſunt actiones Noſtrae, illibati ſemper erga Celſ. Veſtram Elector. animi, teſtantur conſilia etiam Noſtra propitia, quae pro belli ratione, et incidenti rerum conſtitutione, identidem ſubminiſtrauimus, quibus ſi locus aliquis relictus fuiſſet, ad confuſum aliquem rerum ſtatum, res non recidiſſet, tum etiam copiae adhuc in Pruſſia, ſubſiſtentes teſtantur, bellum Polonicum ne nunc quidem a Nobis eſſe derelictum, nec per Dei fauorem, ſub cuius auſpiciis militamus, vſus veniet, vt niſi aequis conditionibus derelinquatur, multo minus in mentem venit vlla cogitatio Celſ. Veſtr. Elector. deſerendi, cuius ſalutem vigore fidei inter Nos mutuum ſtabilitae, caeteris aliis antepoſuimus, et quidem eo firmo propoſito, vt, ſicubi neceſſitas aliqua iuberet, iactis prius cum ſpe alicuius ſucceſſus Danici belli initiis, in Pruſſiam idonea manu reuerteremur, aut ab hac parte alicubi, ſecundum declarationem Comiti Schlippenbach datam (vt literarum ad Nos exemplum ſub Num. I. monſtrat) iunctis tempeſtiue Noſtris cum Celſ. Veſtrae Elector. copiis, omnem tempeſtatem, quae praemature nimis timeri coepta eſt, auerteremus, ſimul Celſ. Veſtra Elector. reditum in Germaniam, aut periculum aliquod ſuum Nobis ſignificare non grauata fuiſſet. Sed euenit, vt priuſquam aliqua neceſſitas appareret, aut eidem ſi ingrueret, iuſta, et quidem tempeſtiua remedia flagitarentur, Nobis innoteſceret, Celſ. Veſtr. Elector. inconſulto belli ſocio, tractatus cum hoſte communi, non tantum inſtituiſſe, ſed etiam eoſdem ſolenniter perfeciſſe. Quorum maxime inſtigationibus hoc factum ſit, nihil attinet ſcrupuloſe inquirere. Nobis non incognitus eſt Celſ. Veſtr. Elector. candor animi et integritas, quam magni omnino facimus, ſicuti ſemper fecimus, et cui Noſtrum quoque erga Celſ. Veſtr. Elector. ſincerum ſtudium, pro illo, quo eandem complectimur amore, nunquam non comprobare viciſſim annitemur. Dolemus tamen, peruerſis quorundam conſiliorum ſtudiis, Celſ. Veſtram Elector. nonnunquam fatigari. Nam in Celſ. Veſtrae Elector. conſilio eſſe talem diſſonantiam negari nequit, apparuitque etiam tum vehementer, cum de foedere inter Nos ineundo, nonmodo diſputaretur acriter, ſed etiam contenderetur. Quo magis diſplicendum eſt, optime in communis rei emolumentum cogitata et ſtatuta, talibus inſtrumentis quandoque in tranſuerſum agi. Cum vero Celſ. Veſtr. Elector. erga commune etiam rei Euangelicae bonum, quod in ſuperioribus Noſtris eidem commendauimus impenſe, et etiamnum ardenter commendamus, inclinationem paſſim profiteatur ſuam, eam ſpem concipimus, ſuas

1657 actiones sic directuram, vt eo tamen Nobiscum certatim collimet, ac quam Cels. Vest. Elect. siue per necessitatem, siue alias iniit transactionem, eam iuxta veram neutralitatis normam sic temperaturam, vt contra saepius factas contestationes, nostrae amicitiae (cui vtpote certiori et antiquiori astricta est) nihil praeiudicii aut detrimenti afferri patiatur. Quo intuitu vouemus, vt quam sibi Celf. Vestr. Elector. et suis Prouinciis hac transactione proposuit securitatem, ex voto assequatur; quo Nobis liceat non modo de felici suo statu, cui semper fauimus, eidem impense gratulari, sed etiam occasionem reperire, qua omnibus vicinitatis et candidae amicitiae officiis, de eo bene mereri posse videamur. Quod cum Celf. Vestr. Elector. Comes Schlippenbach de permutatione aliqua locutus est, per discursum quidem eum, et accidentaliter hoc fecisse affirmandum est. Interim patet Celf. Vestr. Elector. huic communicationi ansam dedisse, cum dictus Comes non alio fine, quam ad praeuertendum ostentatas difficultates talia proposita fecerit. Nouit enim sibi expresse concreditum fuisse, vt omnem moueret lapidem, quo Celf. Vestr. Elector. quarumuis accommodationum oblatione satis fieret, ac vinculis semper intimioribus Nobis coniungeretur. Adiiciuntur hic ipsius Comitis sub. Num. 2. vt exinde proprius eorum sensus facilius eruatur. Tandem quod Celf. Vestr. Elector. pacis desiderium, tanquam sibi proprium facit, eatenus ferendum arbitramur, quatenus absque alius eleuatione et iniuria depraedicatur. A Celf. Vestr. Elector. amice requirimus, velit tempora vsque ab initio belli huius Polonici replicare atque perpendere, an momentum aliquod bonae occasionis praeterire passi simus, qua ad pacem honestam et tutam via complanari posset. Longum foret hoc exponere, et testantur post delusum Stetinensem conuentum, tot Nostri salui conductus, in hunc finem impertiti, et ante annum etiam communi consilio a Nobis editae declarationes. Conditiones vero ante praeliminarium definitionem et congressum, vel dare vel accipere visum non fuit, vtpote quae tractandi rationes praeposterae magis valent, ad vtriusque animum explorandum, et nonnunquam exasperandum etiam, quam certi aliquid in publicae rei salutem decernendum. Vnde more non modo inter Regna Sueciae et Poloniae, sed alios etiam populos solito, omnium primum perfectionem praeliminarium vrgendam censuimus: Quarum tractatione absoluta reliqua facilius vtrinque statui possent. Atque qui et formam Reipublicae Polonae, et vsum gentis non ignorant, haud quidem non immerito id a Nobis flagitatum dixerint; praesertim illi, qui praeter insigniter editam circa deditionem Varsauiensem fidei male seruatae infamiam, non ignorant, quid praesidio Nostro ex Cracouia educto insuper intentatum sit. Campi Mareschalli Hatzfeldii generoso animo in acceptis ferendum est, quod consentire se negabat, vt Polonorum insidiis obnoxium fieret. Ne praeterea a parte Nostra aliquid, in salutari hoc pacis negotio omitteremus vnquam, abiturientes ex Borussia huic quoque rei in absentia Nostra prospeximus, relictis inibi Commissariis, Procuratorio, et aequis mandatis instructis, si contingeret aliqua pacis cura aduersam teneri partem. Atque etiam nuper abunde Nos Aulae Polonicae in hac materia explicuimus, ita vt si animus eorum cum literis Celf. Vestr. Elector. correspondeat, ambigendum neutiquam sit, quin via ad reconciliationem reperiri possit, ita vt ex hisce Celf. Vestr. Elector. non obscure perspiciat, Nos in eo studio haud dubie cum Celf. Vestr. Elector. certasse semper, in eo quoque hodiernum perseuerantes, haud omissuri sumus rationem, aut viam vllam eo ferentem. Faueat modo operi, qui et pacis et belli est auctor, atque animos hostium, sincera et vera tranquillitatis dulcedine imbuat; quo tandem prospero fine, diuturno et funesto bello, imposito, communi quoque et Euangelicae rei, ex

senten-

sententia consulatur. Quo voto finientes, Celsitatem Vestram Electoralem Diuinae protectioni commendamus, prospera quaeque ex animo apprecantes. Dedimus Wismariae, die 6. Decemb. 1657. 1657

CAROLVS GVSTAVVS.

Eduard Philipson.

LIBRI VIII. CAPVT V

SYNOPSIS

Poloniae Rex Posnaniam discedit. Czarnecii in Pomeraniam expeditio vano conatu. Transactio inter Poloniae et Daniae Reges. Quaerelae Daniae Regis contra Polonos. Czarnecius incensis aliquot Pomeraniae oppidis, in Poloniam redit. Sueciae Rex, imperii principes per ablegatum suum concitat contra Polonos. Memoriale Sueciae Regis. Secundum memoriale Sueciae ablegati contra Polonos.

Reuerso Berlinum in Marchiam Brandeburgico, Polonus quoque Rex in maiorem mouet Poloniam, Posnaniam metropolim, expedito ad Hungariae Bohemiaeque Regis aulam, tunc Pragae in Bohemia commorantem, tribuno militum Garner, qui compositam cum Brandeburgico significaret pacem, oraretque coniungere arma Austriaca cum Brandeburgicis, ac Polono Generali Czarnecio, quem Rex in Holsatiam, Iutlandiam vsque, per ea tempora expediuerat, vna cum Opalinio Palatino Podlachiae. Huius autem Czarnecianae expeditionis in Holsatiam haec causa fuit: Poloniae Rex Posnaniam discedit. Czarnecii in Pomeraniam, vano conatu expeditio.

Elapso Februario mense huius anni 1657. dum Gedano discederet Polonus Rex, obseruato paulo ante, FRIDERICI tertii, Daniae ac Noruegiae Regis, Schlesuicensis et Holsatiae Ducis, alieno a Suecis animo, expediuerat in Daniam ad Regis Friderici aulam, TOBIAM MORSZTYN Camerarium suum, vt ibidem munere fungeretur ministri residentis, persuaderetque Daniae Regi, societatem armorum contra malefidum vtriusque vicinum, Sueciae Regem. His instructum mandatis in Daniam miserat Morstynium, quam armatam ille contra Suecos inuenerat, facileque persuaserat Daniae Regi, Poloni Regis amicitiam, armorumque societatem. Neque mora, nouam hac super re, cum Daniae Rege conscribit transactionem, cuius haec summa fuit:

Transactio Serenissimi Poloniae Sueciaeque Regis, cum Serenissimo Daniae et Noruegiae Rege, Schlesuici et Holsatiae Duce.

I. Erit inter Regem Regnumque Poloniae ab vna, et Regem Regnumque Daniae ab altera parte, vera et sincera pax et amicitia: ita neutra pars alteri incommodum vllum aut detrimentum, nec per se, nec per alios inferat, aut inferri faciat; sed semetinuicem bona fide, et candido affectu complectantur, et alter alterius commoda promoueat, damna vero et detrimenta, quantum in ipso erit impediat et auertat. Transactio Poloniae inter et Daniae Reges.

II. Vtriusque partis subditi et vasalli, eandem pacem et amicitiam inter se colent, et vbique locorum, vbi sibi inuicem obuiam facti erunt, tam per terram,

1657 terram, quam per mare, non modo ab omni laesione et iniuria, inuicem abstinebunt: sed et omnem beneuolentiam, et amici affectus officia, quae commode praestari poterunt, alteri alteris mutuo exhibebunt.

III. Vtriusque Regis subditis liberum erit, alterius Prouincias, emporia, portus, flumina cum mercibus suis, tam terra quam mari adire, sine vllo impedimento, ibique versari et negotiari, dummodo consueta vectigalia soluant, ita tamen, ne leges et statuta prouinciarum, quibus alienationes omnes subiacent, vllo modo violentur, et infringantur, praesertim quod attinet ad insulas, et portus quosdam, ad Regnum Noruegiae spectantes, in quibus nec ipsis subditis Regis, negotiari licet, absque speciali Regis indulto et priuilegio. Quandoquidem vniuerso orbi perspectum sit Suecorum molimina, et conatus omnes eo dirigi, vt fines imperii in vicinorum detrimentum et oppressionem dilatent, dominiumque maris Balthici sibi solis vendicent. Ea propter Serenissimus Rex Poloniae, et Serenissimus Rex Daniae et Noruegiae magnopere desiderantes incommodis, malisque, quae inde exoriri possunt, occurrere, conuenit, vt inter summe memoratos Reges, in eum finem sincerum et inuiolabile sanciretur foedus hoc modo.

IV. Erit inter Regem Regnumque Poloniae, et Regem Regnumque Daniae amica et stabilis confoederatio, ad Sueciae Regem per Prouincias Regnis suis finitimas, terra marique bello persequendum.

V. Ad confoederationem hanc Reges, Principes Respublicae ac ciuitates, quorum omnium quidquam interest, quique honestis conditionibus petant, nonsolum admittentur, sed et inuitabuntur, nominatim Sacra Regia Maiestas Hungariae, Magnus Dux Moschouiae, et Ordines Generales foederati Belgii.

VI. Neutri parti sit liberum trium annorum post foederis huius confirmationem spatio, intra cuius expirationem de praedicti foederis prorogatione agetur, pacem, inducias, seu armistitium aliquod tractare, et multo minus concludere cum Suecis, inscio vel non incluso altero, si includi ac comprehendi velit, et desideret.

VII. Fida et sincera amicitia, mutuaque societas inter summe memoratos Reges futura est, insuperque pro viribus, et quantum fieri poterit, alteri alterius partis commodo, incolumitati et securitati inseruiet, consuletque, quemadmodum etiam in contrarium, Regem Sueciae, vtriusque hostem, damno et detrimento quocunque afficient, et omnibus copiis viribusque aggredientur.

VIII. In posterum quicunque inuadetur a Suecis ab alio succurratur, ita, vt si pax vel induciae semel concludentur, et Rex Regnumque Sueciae ex quocunque praetextu directe vel indirecte aggrediatur Reges et Regna Poloniae et Daniae in prouinciis, terris, et locis eorundem, et Rex, et Regnum iniuria affectum, in bellum descendat, obligabitur, etiam Rex et Regnum confoederatum in apertum bellum descendere contra Suecos, neque pacem postea tractare, vel concludere, nisi ex communi consensu.

IX. Ele-

IX. Electorem Brandeburgicum a Suecorum partibus separare, alte memorati Reges annitentur et allaborabunt. 1657

X. Quodsi contingat, vt Rex Polonia ac Prussia derelictis, in Ducatum Holsatiae, vel adiacentes et Regno Daniae subiectas prouincias cum exercitu, inuadat, tum summe memoratus Rex Poloniae, si ab hoste Sueco, quod breui sperat, et aliis hostibus liber tunc fuerit, praedictum exercitum omnibus copiis prosequi, hostem communem adoriri, et coniunctis viribus oppugnare tenebitur, sin autem bello Suedico, vel alio impeditus esset, mittet nihilominus contra exercitum Suedicum competentes copias, quas vltra suam propriam defensionem habere poterit.

XI. Tractatus hic intra trium mensium ab hoc die numerandorum spatium, a Sacra Regia Maiestate et Senatoribus residentibus Regni Poloniae ab vna, et Sacra Regia Maiestate et Senatoribus Regni Daniae, ab altera parte approbabitur et confirmabitur, eodemque tempore tradetur, et permutabitur vtrinque praedictus tractatus, et Sacra Regia Maiestas Senatusque Poloniae, obligabuntur specificata clausula, eundem in proximis comitiis generalibus regni a dicta Sacra Regia Maiestate Poloniae, et omnibus ordinibus Regni insuper confirmatum et approbatum fore. Dictus tamen tractatus interea temporis ab vtrinque fideliter, atque ex omni parte obseruabitur. In quorum omnium euidentiam et robur, conscripta sunt bina huius tractatus, et foederis, eiusdem tenoris exemplaria, quae inuicem tradita Nos supra Nominati propriis manibus subscripsimus, et sigillorum impressione et appensione muniuimus. Hafniae die $\frac{1}{2}\frac{8}{8}$ Iulii anno 1657.

Quae puncta omnia tam a Sacra Regia Maiestate et Senatoribus Regni iam approbata et subscripta sunt in data incidenti pro prima Septemb. Cracouiae 1657.

Haec summa foederis Poloniae inter et Daniae Regem, vigore cuius tenebatur Polonus Rex, abeuntem, vt superius memini, in Holsatiam, ac deinde Iutlandiam Sueciae Regem, subsequi, qui tunc grauis Danorum inhaerebat ceruicibus, et quem propulsare propriis viribus nequaquam illi poterant, mutata fortunae Suedicae in momento volubilitate, quae in Polonia victa, in Dania victrix demum extabat; mediam enim tunc de Dania Sueciam Carolus fecerat; occupata fere tota quam late patet, Iutlandia, et magna ex parte Holsatia. Conquerebatur Daniae Rex contra Polonum Regem. Quod Carolum Sueciae Regem, libere e Prussia dimiserit, cum lecto exercitu: quod Cracouiense similiter Suedicum praesidium vna cum Wirtzio libere in Pomeraniam, ac inde in Holsatiam abire permiserit; concludebatque e Polonia noua hostium quotidie aduentare subsidia, contra quam sperabat ab amico et confoederato Principe. Igitur Polonus Rex, pensato actionum suarum dedecore, si in tempore confoederato non succurreret Regi, Czarnecium vigore pactorum exeunte Octobri mense in Holsatiam, vna cum Palatino Podlachiae Opalinio dimittit, vano sane conatu. Etenim Czarnecius vigesima octaua Octobris, transmissa ad Francofurtum Odera, Garcz, Templin, Potzar, incensis Pomeraniae oppidis, auctus quoque spoliis, opinione celerius redierat in Poloniam decima tertia sequentis mensis Nouembris die, non ausus vltra Stetinum metropolim Pomeraniae progredi, siue, vt ille aiebat, Mecklenburgici Principis asperiori territus responso, qui transitum Czarneciano negabat exercitui. Quidquid causae fuit, dolendum certe nihil tunc boni in Pomerania operatum Czarnecium, quam vacuam inuenerat; quanquam de Polonorum pridem ante edocta, hostili in se animo.

Quaerelae Daniae Regis contra Polonos.

Czarnecius incensis aliquot Pomeraniae oppidis, in Poloniam redit.

Extant bina Memorialia, a Mathia Biorenklau, Sueciae Regis Francofurtum ablegato, Ordinibus imperii 22. Septembr. Francofurti ad Moenum porrecta, quibus nomine Sueciae Regis, Domini sui, ita exponebat.

1657 Sueciae Rex, imperii principes per ablegatum suum concitat contra Polonos.

MEMORIALIA BINA,

SACRAE REGIAE MAIESTATIS SVECIAE NOMINE,

PRIVS,

AD EMINENTISSIMVM DOMINVM ELECTOREM MOGVNTINVM,

POSTERIVS VERO,

AD IMPERII ORDINARIAM DEPVTATIONEM,

DIRECTA ET EXHIBITA,

A

REGIAE SVAE MAIESTATIS CONSILIARIO AVLICO, DVCATVVM BREMENSIS ET VERDENSIS PRAESIDE, VT ET EIVSDEM ABLEGATO EXTRAORDINARIO,

MATTHIA BIORENKLAV,

HAEREDITARIO IN ELMENHOFF, WANNESTADT ET TISLINGEN.

Memoriale Sueciae Regis.

Primum Memoriale.

Eminentissime Princeps et Elector,

Domine Clementissime,

Quod ad instantiam Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae, Domini mei clementissimi Eminentia Vestra Electoralis, die 7. huius mensis ordinarios imperii deputatos, ad consultandum super memoriali, a parte Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae, ratione irruptionis Danicae, ante plures menses exhibito, conuocare voluerit, eo nomine non minus, de omnibus Sacri Romani Imperii statibus, quam de Sacra Regia Maiestate Sueciae, ceu eiusdem imperii membro, bene mereri pergit. Intellexi Austriacum directorium in collegio Principum impediuisse dictam consultationem. Vt ergo Eminentia Vestra Electoralis penitus perspiciat, cur Austria hoc tempore interregni, ventilationem eius negotii tantopere reformidet, huic meo adiungo alterum memoriale ad Sacri Romani imperii ordinariam deputationem. Non potest Eminent. Imp. Electoral. latere status rerum in imperio, et in eiusdem vicinia, praecipue vero, quod hinc inde Germaniae admoueantur faces noui et magni incendii. Si tamen dignabitur dictum memoriale perlegere, deprehendet eos, qui pacem in imperio, et fidam vicinitatem, cum regnis foederatis colere debuissent, talia pericula iamdiu, qua consiliis, qua armis architectari. Notum est toti imperio, nonsolum quo zelo Eminentia Vestra Electoralis, cum aliis imperii Electoribus, Principibus, et Statibus, iamdiu suaserit, vt Constitutiones de Imperii defensione recognitae, prae-

senti

ſenti tempori quantocius aptarentur, ſed etiam quorum inſtinctu et quo praetextu tanta et tam neceſſaria conſultatio nouiſſimis Imperii comitiis ſuſpenſa ſit. Scilicet interfuit eorum, qui intendebant pacem oretenus tantum ſeruare, re ipſa vero eandem conculcatum ire, imperium manere ſemper, ſi non plane inerme, ſaltim perfecta et huic tempori accommodata diſpoſitione ſtatae et ordinariae militiae deſtitutum. Quia vero ordinaria imperii deputatio, vigore tam priuatae inſtitutionis, quam nouiſſimae Ratisbonenſis Imperialis Conſtitutionis de ratione exactae defenſionis in medium conſulere poteſt, et Eminentiae Veſtrae Electorali ortis magnis et repentinis motibus, quales ſunt irruptiones Danorum et Polonorum, competit dictae deputationis et conuocatio, ſi nondum congregata eſt, et congregatae directio; ideo vigore adiunctae plenipotentiae, et acceptorum mandatorum tanto confidentius ad Eminentiam Veſtram Electoralem confugio, et qua par eſt humillima reuerentia ab eadem peto, velit adiunctum meum memoriale ordinariorum Imperii deputatorum conſultationi ſubiicere, et eo rem dirigere, vt ſi de integra et perfecta Imperii defenſione, et ſecuritate conſultandum ſit, interea et ſine aliqua interpoſita mora, ex praeſcripto Conſtitutionum Imperii, et quidem nouiſſimae Ratisbonenſis, Nach dem auch Chur Furſten vnnd Ständen, ꝛc. pro recuperanda Bremeruerda, et aliis locis a Rege Daniae occupatis, quantocius auxilium Imperii decernatur. Deus conſeruet Eminentiam Veſtram Electoralem quam diutiſſime Imperio ſaluam et incolumem. Francofurti ad Moenum, die 22. Septembr. anno 1657. 1657

Eminentiae Veſtrae Electoralis

Humillimus et obſequentiſſimus Seruitor

MATTHIAS BIORENKLAV.

Secundum Memoriale.

Secundum Memoriale Sueciae ablegati contra Polonos.

In quo, nomine Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae exponitur, quod inconſultis Sacri Romani Imperii Electoribus, Principibus et Statibus Sacra Caeſarea Maieſtas nuper defuncta decreuerit, et Regia Maieſtas Hungariae et Bohemiae, ceu Sacri Imperii Romani membrum, et Con-Status ſuſceperit bellum in Polonia contra Sueciam, quodque durantibus dicti belli praeparatoriis Auſtriae procurarit, et Poloniae vltimum pene exitium, et Germaniae non modo inuaſiones Polonorum et Danorum; ſed etiam (niſi in tempore praeueniatur) ingens belli incendium.

Sacra Regia Maieſtas Sueciae ex quo ante biennium, et eo amplius contra Poloniam arma reſumere neceſſe habuit, manifeſtis equidem indiciis intellexit, nuper defunctam Sacram Caeſaream Maieſtatem, auerſo quodam animo, partim concitare Sueciae odia, et inimicitias, vicinorum, partim etiam praeparare arma ſua, vt ſemotibus aliquando immiſceret Polonicis; ſed ſimul tamen conſiderauit, non eſſe Imperatori Romano-Germanico integrum, ſine comitiali liberoque omnium Imperii Statuum ſuffragio et conſenſu inire foedera, et bella concernentia ſalutem totius Imperii ſuſcipere, atque ideo ſperauit deuolutum iri, hoc negotium ad Comitia Imperii, vbi Sacra Regia Maieſtas Sueciae ſuam

1657 quoque mentem toti Imperio exponere poſſet. Poſtquam etiam Deo placuit, Sacram Caeſaream Maieſtatem praeterito vere, inter medias belli contra Sueciam inferendi cogitationes, ex hoc mundo euocare, ſubiit Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae animum certas ſpes fore, vt Regia Maieſtas Hungariae et Bohemiae, vt et Auſtriaca Domus, reſpectu incertae electionis, ſi non diutius, tantiſper tamen a prioribus conſiliis deſiſterent, dum nouum Imperio caput fuiſſet electum. Atque in eum finem, et vt Sacro Romano Imperio conſtaret, de ſupra indigitatis Domus Auſtriacae conſiliis et actionibus; in mandatis dedit Sacra Regia Maieſtas Sueciae miniſtris ſuis in imperio agentibus, vt quiſque eorum in certis Electoralibus et Principum aulis nexum conſiliorum Auſtriacorum, quatenus bello Polonico innexa deprehendebantur, vt et grauamina Sacrae Regiae Maieſtatis, mature et decenter exponerent, eoque ipſo requirerent, vt Sacri Romani Imperii Electores in futuro conuentu electorali, reliqui vero Principes et Status conuenienti ratione ſingula grauamina et Domus Auſtriacae attentata apud ſe perpenderent, et quiſque eorum pro ſuo munere cauerent paci per Imperium, et impendentia mala in tempore auerterent. Verum a parte Auſtriae plus valuiſſe proprii et domeſtici ſtatus rationes et principia, quam Imperii praeſentem ſtatum, et iura, vel inde apparet, quod poſt deceſſum Sacrae Caeſareae Maieſtatis, nonſolum Rex Daniae eius inſtinctu et impulſu inuaſerit Sueciae prouincias, in imperio ſitas, ſed etiam Regia Maieſtas Hungariae et Bohemiae aperte iam arma ſuſceperit contra Sacram Regiam Maieſtatem Sueciae in Polonia, idque cum alias ob cauſas, tum maxime (vt Regiae Maieſtatis Bohemiae inſtructio pro Domino Wolmaro conſcripta, et poſtea typis publicis vulgata id aperte dicit) ad conſeruandam pacem Imperio nuper partam, et praeueniendum, ne ſubacta Polonia cum Suecico exercitu, Orientales barbari populi, vndique Germaniae imminentes, imperium aperto bello aggrederentur; nullo, in tam ardua, et totum Imperium concernente re, habito reſpectu interregni, et futurae electionis; nullaque facta mentione praeuiae legitimae et comitialis omnium Sacri Romani Imperii Ordinum, conſultationis et ſuffragationis: non aliter hac in re agendo, quam quaſi Imperium in abſoluto iure et ditione Auſtriae eſſet, illique integrum pro lubitu, de belli paciſque negotiis in Imperio diſponere. Praetexuntur equidem huic feſtinatae reſolutioni ſequentes cauſae: quod ſcilicet Sacra Regia Maieſtas Sueciae Regem Poloniae vi pactorum Oſnabrugenſium et Monaſterienſium, amneſtia generali comprehenſum, armis adorta ſit; et licet nuper defuncta Sacra Caeſarea Maieſtas interpoſitionem ſuam cum adiunctione Electorali, Regibus belligerantibus obtuliſſet; et Rex atque Reſpublica Poloniae oblatam admiſiſſent, Regia tamen Maieſtas Sueciae, poſtquam Caeſareum ablegatum in quartum menſem fruſtra et non ſine ludibrio diſtinuiſſet, dictam Caeſaream interpoſitionem reiecerit: quodque hoc non attento Sacra Caeſarea Maieſtas perſeueraret tamen in priori ſuo ſcopo, conſulendi nempe, paci inter duo Regna faciendae, et e contra, quod Sacra Regia Maieſtas Sueciae, (fatentibus id Gallicis miniſtris) nequidem permittere voluerit, vt Sacra Caeſarea Maieſtas pace Sueciam inter et Poloniam facienda comprehenderetur; ſed continuando immane illud bellum, Regem Poloniae Regno pepulerit, et Sileſiam infeſtauerit, anſamque dederit Tartaris appropinquandi Imperio: ita vt Sacra Caeſarea Maieſtas certior facta a Rege Poloniae pluribuſque aliis, Sacram Regiam Maieſtatem Sueciae, inſtinctu Galliae inſtituiſſe, poſt debellatam Poloniam, in Auſtriacas ditiones ſedem belli transportare, in eumque finem apud portam Ottomanicam laborauerit, vt Princeps Tranſyluaniae Poloniam bello impeteret, non amplius nec ipſa nuper defuncta Sacra Caeſarea Maieſtas, nec poſt eius obitum Regia

Maie-

Maiestas Bohemiae sibi esse cessandum; sed antequam Polonia plane pessundaretur, et tot barbarorum agmina Imperio propius appropinquarent, ipseque Turca neglectis induciis, huic motui sese immisceret, e re sua et imperii futurum iudicauerint assistere Poloniae, non animo acquirendi aliquid in Polonia, sed quia mitioribus mediis fieri non potuit, armata manu flectendi Sacram Regiam Maiestatem Sueciae ad aequas conditiones pacis. Hae causae obtenduntur armis Austriacis, contra Sacram Regiam Maiestatem Sueciae. Sed vt pateat Sacram Caesaream Maiestatem nuper defunctam, et eius exemplo Regiam Maiestatem Hungariae, et Bohemiae, contraria omnia egisse, et nihil minus quam imperii salutem et pacem spectasse: ideo cum res haec concernat totum imperium et ordinaria imperii deputatio, ex commissione sibi data corpus imperii nunc repraesentet, eidem ordinariae deputationi hoc memoriali ad oculum monstrabitur. Primo quod nuper defuncta Sacra Caesarea Maiestas: non modo impediuerit pacem inter Sueciam et Poloniam, sed simul etiam excitauerit, Sacrae Regiae Maiestati et Regno Sueciae alios hostes, imo ipsi imperio Romano-Germanico varias hostiles inuasiones, eoque ipso in causa fuerit, quod et Sacra Regia Maiestas Sueciae alios in societatem armorum contra Poloniam admiserit, et quod Poloniae Regnum exinde misere sit afflictum. Deinde, quod Domus Austriaca dextre procuratis aliorum armis, ad affligendam sibi semper aduersantem Poloniae nobilitatem, demum bene contusis et humiliatis Polonis, affectauerit gradum ad Coronam Poloniae, et adipiscendi perpetui in eam iuris ergo bellum hoc susceperit; Tertio, quod cum Domus Austriaca tenax sit talium iurium et praetensionum; vicini vero Reges, Principes et Respublicae nunquam possint permittere, vt Austriacae ambitioni alias immensae, Polonia quoque accrescat, ideo nihil aliud inde expectandum esse, quam Poloniam fore theatrum omnis miseriae, et antemurale illud Imperii conculcatum iri, adeoque iam ab Austria occasionem, et causam praebitam esse aliis, inuadendi Imperii Prouincias. 1. Quod attinet primum membrum, id propius considerabitur, postquam ex occasione et ductu supra allegatae Regiae Bohemicae instructionis paucis et quidem in transcursu causas huius belli Sueco-Polonici attingere licuerit. Fuit equidem Rex Poloniae comprehensus pactis Osnabrugensibus, sed suo modo, et ea ratione, vt alii Reges, Principes, et populi, clausula ibidem Generali recensiti sunt. Quemadmodum vero absurdum esset, omnium Regum et populorum dictis pactis comprehensorum, controuersias, vigore generalis eius clausulae esse sopitas: ita controuersia, quae vertitur inter Reges Sueciae et Poloniae, de iure Regni Sueciae, non potest illuc trahi, vtpote de qua nihil neque actum, neque statutum est, imo nec statui quidem potuit in tractatu Osnabrugensi. Quin potius in pactis Stumdorffianis An. 1635. prouisum fuit, vt de perpetua pace inter duo Regna ineunda peculiaris tractatus institueretur: qui deinde post conclusam Germaniae pacem vtriusque partis consensu Lubecae bis est habitus. Placuit tum Poloniae (quod ex Polonicorum Commissariorum Protocollo Lubecae scripto, multis ad oculum demonstratum est, et adhuc demonstrari potest) post victoriam a Tartaris et Cosacis ad Berestecko obtentam, mandare suis Commissariis Lubecae agentibus, vt sub ventilatione praeliminarium, penetratis Commissariorum Suecorum animis, congressum Lubecensem dextre dissoluerent. Quod cum diu tentassent, et Suedici integram titulaturam constanter vrsissent, tandem habetur Lubecae inter Polonicos Commissarios consultatio, an ad praetensionem Suecicorum Commissariorum tituli possent reformari? In qua post lectam Magni tum Poloniae Cancellarii, nunc vero Archiepiscopi Gnesnensis epistolam, ad Commissarios Polonicos Varsauia, die 20. Augusti Anno 1651. scriptam, 1657

1657 ptam, de nullatenus admittendo Sueciae postulato, circa titulum Regis Poloniae haereditarium; sed potius reiiciendo tractatum in aliud tempus, et hoc ea de causa, siquidem cum renunciatione tituli cessaret materia tractatuum, tum lecta illa epistola, Castellanus Chelmensis suadet, ne acriori titulorum propugnatione, innocenti vitulo damnum paretur: non est (ait idem in Protocollo) nobis amplius integrum praetendere talia a Suecicis ob nimiam in nouissimis tractatibus Prussicis Commissariorum Polonicorum licentiam, commissam non tantum infami sigilli rasura, sed etiam pactis super titulatura et modo communicationis cum Suecis. Si a nobis instantius vrgeretur, fieretque causa discessus, facile a Suecis in conuulsionem pactorum baptizari posset, et intempestiuum nobis causari bellum, cuius auersio quantam nobis ob labefactatas Reipublicae vires imponat necessitatem, nemo est, qui non perspiciat. Transierunt quidem in eam sententiam Castellanus Gnesnensis, et Capitaneus Mitauiensis; sed ille tamen censuit, vt non alte nimis, ita nec demisse cum Suecis esse agendum: Suecis enim aeque optabilem esse pacem ac Polonis; vires Reipublicae Poloniae accisas auxiliis Austriae posse adiuuari, vtpote quae ab ineunda concordia (verba sunt dicti Polonici Protocolli) nos retrahens promittit ex Hispania, classem et belli neruum contra Sueciam, quoties opus fuerit, et petit, vt solis ciuitatibus Hispanicis commercium permittatur Polonicum, et vt Rex Poloniae semper armatas habeat naues, ad asserendum pro sua parte maris Balthici dominium. Scilicet Poloniae Rex hac Austriaci auxilii spe illectus, non amplius de perpetua pace sancienda; sed de commoda occasione aggrediendi Sueciam cogitauit. Et quia talis illi apparebat tum emersisse, quando scilicet sub abdicationem Sacr. Reg. Maiest. Reginae Christinae Sueciae orti videbantur, cum domi parum concordes animi, tum in Ducatu Bremensi motus bellici, ideo Poloniae Rex, licet male constitutis rebus in Polonia et Lituania, vsurus tamen ea occasione de classe in mare Balthicum inuehenda, et Cosacis contra Liuoniam animandis consilia inire coepit. Et vt in tempore iuri suo in Sueciam praetenso consuleret, quendam nomine Canasiles in Sueciam misit, qui An. 1654. Vpsaliae in publicis Regni comitiis circa dictam abdicationem non modo protestatus est contra translationem Coronae in modernam Sacram Regiam Maiestatem, sed alia etiam intoleranda non veritus est inter status Regni Sueciae disseminare. Regia ergo Maiestas Sueciae admota clauo sui Regni, et intelligens Regem Poloniae nullo perpetuae pacis desiderio teneri; quin potius in praeiudicium pactorum Stumsdorfianorum non modo multa exemplo sui Fratris commisisse; sed etiam ausum esse per expressum emissarium in conuentu Ordinum Regni protestari contra translationem Regni, in se et stirpem suam iamdiu delati, et simul etiam tam in Regno Sueciae, quam extra idem apud vicinos procurare sibi odia et bellum internecinum, inque eum finem arrogare sibi, et denegare Sacrae Regiae Maiestati debitos Titulos, consiliaque agitare de introducenda classe in mare Balthicum, pro asserendo sibi dicti maris dominio; iustissimas vtique et necessarias habuit causas sumendi arma contra eundem Regem Poloniae, vt cum eo, qui nec amicabili ratione pacem promouere, nec induciarum pacta religiose obseruare voluit, sub clypeo de pace agere posset. Neque enim aliquis, nisi affectibus suis nimis indulgens, affirmauerit, Reges et Regnum Sueciae debere pati pactorum Stumsdorfianorum violationem, et infinitas Polonorum iniurias, propterea, quod Rex Poloniae comprehensus esset pactis Osnabrugensibus. Antequam vero Sacra Regia Maiestas arma caperet, monuit Regem et Rempublicam Poloniae, primum per dictum Polonicum Emissarium Canesilles, et deinde per suos et Regni sui Senatores, vt pactis tantopere violatis mature consulerent, redintegrandae

grandae paci, vel certe bellum expectarent. Quemadmodum vero ex ſupra allegato Polonico Protocollo apparuit, Auſtriam impediuiſſe, quominus Lubecae pax fieret; ita ex ſequentibus euidentiſſime patebit, quod ex quo ante biennium, et eo amplius res viſa eſt ſpectare ad bellum, inter Sueciam et Poloniam, et poſtea etiam eadem omnibus viis et modis tractatui et paci ſeſe obiecerit. Cum enim Rex et Reſpublica Poloniae an. 1655. legationem in Sueciam mitterent, ſimul et eodem tempore Sacra Caeſarea Maieſtas miniſtros ſuos ad Czarem Moſchorum ablegabat, vt dum legatio Polonica Sacram Regiam Maieſtatem Sueciae fruſtraneo tractatu in Suecia diſtineret, et ab expeditione in Poloniam auerteret, Caeſarei Czarem Moſchorum ad bellum contra Sueciam excitarent. Tentauit equidem legatio Polonica, Stockolmiae primum, vt prioribus induciis ſtaretur, et deinde (cum Suecia talibus amplius nollet fidere) vt exercitus Suedicus, non in Poloniam, ſed Liuoniam tranſportaretur, vt ſcilicet ita Czari Moſchorum eo maiorem ſuſpitionem cieret. Cum neutrum obtineri poſſet, et legatio in tali cauſa cauſaretur defectum mandati, conuentum eſt de tractatu Stetinum transferendo. Pergit deinde Sacra Regia Maieſtas Sueciae, primum in Pomeraniam, et deinde in Poloniam. In primo ingreſſu in Poloniam obuii proceres Poloniae, incuſabant Regem ſuum, et eius adhaerentes, quod ſecuti ſint non tam Nobilitatis et Reipublicae ſuffragia, ad pacem tum maturandam intenta, quam Auſtriacorum conſilia euentum commiſſionis in Moſchouia expectandum inculcantia. Rex Poloniae ſpe quoque ſucceſſus dictorum conatuum Auſtriacorum, reiecit etiam tractatum Stetinenſem, in quem Commiſſarii Polonici Stockolmiae conſenſerunt. Sancitum eſt pactis Oſnabrugenſibus, vt vtraque pars paciſcens, alterius vtilitatem, honorem et commodum promoueret, neque vllius rei praetextu altera alteri poſthac quidquam hoſtilitatis aut inimicitiae, moleſtiae, aut impedimenti, clam vel palam, directe vel indirecte, in imperio, aut vſpiam extra illud inferret, aut inferri faceret. Quam religioſe nuper defuncta Sacra Caeſarea Maieſtas huic legi pacis ſteterit, et quam fidam vicinitatem, et ſecuram ſtudiorum pacis culturam Auſtria erga Sueciam adhibuerit, teſtatur cum ſupra allegata diſſolutio tractatus Lubecenſis, tum vel vnica mediatio eius Vilnenſis inter Regem Poloniae, et Czarem Moſchorum, in qua (vt ex Protocollo Commiſſariorum Polonicorum Vilnae notato, et typis publicato pluribus patet) non modo praecipuas partes et laudes obtinuit concitatorum Moſchouiticorum armorum contra Sueciam, cauſamque praebuit immaniſſimi belli in Liuoniam, Eſthoniam, et Ingermanlandiam prolati; ſed etiam Czarem Moſchorum ineſcauit vana ſpe adipiſcendi Coronam Poloniae, quam tum ſuae Domui conciliatum ibat. Erant haec Auſtriaca conſilia adhuc ſub incude in Moſchouia, cum Sacra Regia Maieſtas Sueciae ann. 1655. victricia ſua arma per Poloniam circumtulit. Et quia de euentu tentaminis illius Auſtriaci in Moſchouia nihil certi adhuc haberi potuit, ideo Rex Poloniae per legatos ſuos, Przyiemski et Brochowski, viam iterum ad tractatum parare coepit. Nam pro Palatino Lancicienſi Domino Comite Leſczynio, et Regni ſupremo Mareſchallo Domino Lubomierſcio in eum finem ſaluus conductus a Sacra Regia Maieſtate poſtulatus eſt. Et cum vtrinque appareret ſpes boni ſucceſſus ibi tum Sacra Caeſarea Maieſtas 16. Nouembr. An. 1655. mittit Bohemiae Vice-Cancellarium, Dominum Comitem de Poettingen ad Sacram Regiam Maieſtatem Sueciae vt verbis mediationem offerret, re ipſa vero diſſidio oleum adderet. Nouit equidem tum Sacra Caeſarea Maieſtas coeptum eſſe agi de pace inter duo Regna, ſine mediatoribus: nouit etiam, quod ſi mediatores eſſent aſſumendi, non poſſe eos praeteriri, qui Lubecae fuerant vtroque aſciti, et admiſſa imperiali mediatione, numerum vltra modum auctum iri. 1657

1657 Nouit etiam omnium optime, quibus mandatis legatio sua in Moschouia haerens instructa esset, facileque coniicere potuit, Suecicos legatos ibidem et percepisse, et Sacrae Regiae Maiestati retulisse, quanta semina diffidentiae inter Sueciam et Moschouiam, iam tum sparsissent; nouit insuper nonsolum Sacra Caesarea Maiestas sed tota etiam Germania Regem Poloniae per Palatinum Lanciciensem Viennae implorare auxilia contra Sueciam. Quod vero Caesareorum auxiliorum spe freta esset Polonia, iam tum cum Dominus Poettingen in Commissione sua fuit, id Sacra Regia Maiestas Sueciae eodem tempore ex Regis Poloniae literis ad ciuitatem Thoruniensem intellexit. Nouit, inquam, Sacra Caesarea Maiestas haec omnia, et iudicare potuit, talia non conuenire offerendae interpositioni, misit tamen ablegatum suum et literas ad Sacram Regiam Maiestatem Sueciae, vt Polonos in tractatum cum Suecia pronos, hac spe aliquantisper distineret, et interea belli flammas commoueret in maius; idque probari potest, tam ex actionibus ipsius ablegati Caesarei, quam literarum tenore. Supra allegata instructio indigitat, ipsum imperialem ablegatum in quartum mensem cum ludibrio a Sacra Regia Maiestate distentum fuisse. Venit idem imperialis ablegatus Thorunium, cum Sacra Regia Maiestas ann. 1655. in Decembri cum exercitu esset ad oppidum Fridlandiam in Ducatu Borussiae. Et cum illico, atque Thorunium aduenit, a loci Commendante in itineris praesidium et ad maturandam suam profectionem, habere potuisset ducentos equites, maluit ibi praestolari, dum nobilis, cum tubicine ad exercitum Suedicum ab eo missus, referret illi Regium saluum conductum, quo tutius non ad exercitum Regium, sed Elbingam ire posset. Postulanti dicto nobili non fuit Passeportus denegatus, sed quandoquidem iam tum innotuit, Quartianos defecisse et Sacra Regia Maiestas propterea ad comprimendum dictum motum voluit, cum aliqua exercitus sui parte per Masouiam inexpectata transire Louicium, et alicubi in itinere imperialem ablegatum audire, ideo fecit indigitari dicto nobili, vt ad dies aliquot expectaret, quo Sacra Regia Maiestas locum et diem audientiae, praesidiumque certum ablegato Caesareo assignare posset. Neque enim consultum videbatur, tractatu adhuc cum Serenissimo Domino Electore Brandeburgico pendente, et itinere per Mazouiam intuto de supradicta Sacrae Regiae Maiestatis intentione properandi in Poloniam, informare Caesareum ministrum, alias parti alteri addictum. Quia vero nobilis indesinenter et importune satis institit, vt desideratus saluus conductus expediretur, indultum est in eo eiusdem voluntati. Post paucos dies itineri se committit Sacra Regia Maiestas in Poloniam, et in eo mittit quendam e cubiculariis suis Thorunium, accersitum inde imperialem ablegatum Soldouiam, vt isthic commissa exponeret. Sed quia iam ante Elbingam properauerat, forte vt isthic Sacra Regia Maiestas (vt ille putabat) contra Gedanenses moturam opperiretur; ideo Sacra Regia Maiestas per suum et Regni sui Cancellarium, notum illi fecit de sua profectione, et quod (modo statim itineri se committat) eundem vel Louicii vel Varsauiae ad audientiam admittere vellet. Non venit ille ante Varsauiam, quam Sacra Regia Maiestas copias Polonorum ad Columbo cecidisset, et tergori iam in Leopoliensem Palatinatum fugientium inhaereret. Inde mandata dedit suis ministris, vt quandoquidem imperialis ablegatus, Varsauia Sendomiriam, et inde in Austriam commodissime redire posset, Sendomiriam eum cum necessario praesidio deducerent. Exposita illi fuit intentio Sacrae Regiae Maiestatis et opportunitas itineris reditusque in patriam; Verum maluit ille cum quibusdam maleuolis turbare res Suecicas, quam hanc redeundi occasionem aucupari. Vbi ergo ita a Decembri in Aprilem sequentis anni, vel propria cunctatione, vel certe a Lisola et eius comitatu impeditus, Commissionem protraxisset,

traxiſſet, tandem reduci Sacrae Regiae Maieſtati Sueciae, ex Palatinatu Leopolienſi die 5. April. ann. 1656. in oppido Praga ad Varſauiam, mandatum ſibi negotium vna cum literis imperialibus expoſuit. Data illi mox fuit optio, vt quando Sacram Regiam Maieſtatem cum exercitu ſuo hoſtem in maiorem Poloniam contendentem ſtatim inſequi, et deinde in Boruſſiam ire vellet, vtrum exercitum comitari, et in itinere verſus Sileſiam dimitti, an vero in Boruſſiam recta ire, et ibi expediri cuperet? Habita deſuper conferentia cum Reſidente Liſola poſterius elegit, manſitque Varſauiae, vſque dum Rex Poloniae eandem vrbem obſidione cinxiſſet. Inde vero egreſſus ad ſeptimanas aliquot cum Reſidente Liſola manſit in caſtris Polonicis, et inde vna Thorunium venientes ille ibi ſubſtitit, nec Sacram Regiam Maieſtatem tum Mariaeburgi commorantem inuiſere ſuſtinuit, hic vero Mariaeburgum contendit. Conuenientius forte muneri, acceptiſque mandatis exiſtimabant nectere moras, et vbique animare exacerbareque animos Polonorum, quam maturando iter, et indifferenter agendo Sacrae Regiae Maieſtati tantum et tam ſalutare negotium interpoſitionis commendare. Si a miniſtris ad conſiderandas ipſas imperiales literas animi conuertantur, inuenientur in illis minaces exprobrationes, partis Polonicae ſtudium et intentionem fuiſſe, non nuda et indifferente mediatione, ſed vel pro imperio et ſumma poteſtate, Imperatori a Deo impoſita, vel certe iure patroni et protectoris, adeo, vt, ſi nullae aliae rationes obſtitiſſent, ſolae literae ad vtrumque Regem ſcriptae Sacram Regiam Maieſtatem ab accipienda interpoſitione auertiſſent. Cum dictae imperiales literae expedirentur, tum pene omnes vtriuſque Poloniae et Ruſſiae Rubrae Palatinatus erant in fide Sacrae Regiae Maieſtatis vt et milites quartiani. Coſaci etiam pro eadem ſtabant, et Czar Moſchorum omnia adhuc amica praeſeferebat: et tamen Sacra Caeſarea Maieſtas in dictis literis dicit, ſe nonniſi grauiter poſſe ferre concurſum et ſtrepitum, tot tamque variorum armorum in vicinia. Nihil tamen exprobratum fuit Poloniae Regi, qui tamen e Sileſia in Poloniam impune emittebat ſua agmina, et machinabatur ibi motum illum, qui poſtea maiores ſtrepitus edidit. Et ſi procul affectibus conferantur Sacrae Caeſareae Maieſtatis literae ſcriptae ad vtrumque Regem, deprehendetur, laudari in iis Sacram Regiam Maieſtatem Poloniae, atque illi teſtimonium dari, quod vti nunquam antea, ita ne tunc quidem, ab amicabili aequaque compoſitione abhorruerit: De Sacra vero Regia Maieſtate Sueciae coniicitur, quod vel primo exardeſcentis belli impetu, vel aliis forte de cauſis, tractationi locum non dederit; quinimo quod animus eius ex ſucceſſibus rerum non ad aſſumendum tractatum compoſitionis, ſed bellum proſequendum propenſior eſſet factus. An congruerit vel Sacrae Regiae Maieſtatis actionibus haec ſuſpicio, vel etiam mediationem affectanti, tam aperta partialitas, aequus arbiter dixerit. Mentio quoque ſummi in Republica Chriſtiana, inter eiuſdem Reges et Principes, Imperatori a Deo impoſiti muneris, non exiguum ſcrupulum animo Regio iniecit. Magna equidem eſt inter Chriſtianos Reges, Imperatoriae Maieſtatis praerogatiua, quam Sacra Regia Maieſtas conſenſu Intereſſatorum introductam, exemplo aliorum Regum decenter habet. An vero, vel ſummitas et ſuperioritas, iuriſdictionis in Reges alios a Deo eidem ſit impoſita, vel quod ad Regum controuerſias componendas neceſſarium ſit Caeſareum arbitrium, de eo vtique incidere potuit, vt iuſta dubitatio, ita etiam anſa declinandi mediationem. Neque ſatis fuit imperioſis, et ſuſpectis eiuſmodi literis auertere Regium animum, etiam alio indicio erat ſtringendus. Imperialis Reſidens Liſola, mox poſt Domini Comitis Poettingeri audientiam, communicauit Sacrae Regiae Maieſtati exemplar literarum a Palatino Siradienſi Domino Ioanne Koniecpolio ad miniſtrum quendam Imperialem ſcriptarum die 22. 1657

Ddd dd Ianuar.

1657 Ianuar. ann. 1656. verbis sequentibus: *Hoc infelici Patriae nostrae tempore confugimus ad patrocinium et tutelam Sacrae Caesareae Maiestatis vti supremi totius Christianitatis protectoris, nec equidem in ea nunc fallimur opinione. Quodsi itaque propositum fuit Sacrae Caesareae Maiestati componere Regum Sueciae et Poloniae dissidia, vigore vel summi imperii, vel susceptae protectionis, quomodo a Sacra Regia Maiestate Sueciae acceptari et haberi potuit pro indifferenti mediatore?* Dicit quidem supra allegata Regia Bohemica instructio, non Caesaream modo interpositionem; sed etiam Electoralem Moguntinam et Saxonicam tum fuisse adiunctam. Verum de Electorali illa, ne verbum vel protulit Dominus Comes Poettinger, vel continuere literae Imperiales. Quod vero Austriaci demum concultata iam omni confidenti communicatione cum Suecia, in conuentu hoc Francofordiensi proposuerint mediationem Caesaream cum Electorali adiunctione, eo vtique ipso videntur voluisse Sacram Regiam Maiestatem Sueciae apud status inculpare, et hos deinde causae suae per indirectum innectere. Qui ergo procul affectu, odioque, totum oblatae mediationis negotium pensitat, videbit ex omnibus eius circumstantiis, Austriacos nihil aliud intendisse, quam vt eo ipso praeberetur ansa, primum Sacrae Regiae Maiestati repudiandi Caesaream interpositionem, et deinde Austriacis concitandi alios contra Sacram Regiam Maiestatem, ceu omnia pacis media subterfugientem. Neque enim Austriacis satis fuit excitare Czarem Moschorum, et animare Polonos in perniciem Sueciae, etiam Princeps Transyluaniae et Zaporouiana gens erat tentanda, et exciendi contra Sueciam, Turcae, Tartari, Dani. Apud Cosacos in Vkraina, vt vt contra Sueciam laborauit, non tamen inuenit fidem Austriacus minister. Neque Lisola ausus in Borussia opera Radzieuii seducere Cosacorum deputatum Abbatem Danielem, intentionis suae effectu gaudere potuit. Cum minister Austriacus ad portam Ottomanicam pro Polonia omnem mouisset lapidem, pro auxilio obtinendo, Tartaris indultum est, vt illa Polonis adferrent: quanta Poloniae clade, et hominum abductorum numero, non facile quis computauerit. Haec sciunt Austriaci se egisse, et instructio tamen culpam confert accersitorum Tartarorum in Sacram Regiam Maiestatem Sueciae! Poloni ergo reduniti et aucti copiis Tartaricis nihil de pace audire sustinuerunt, sed cum legatus Sacrae Regiae Maiestatis Christianissimae, pacis auctor esset, responderunt, nullam vnquam fore pacem nisi Sacra Regia Maiestas Sueciae cum suo exercitu Polonia, et eius Prouinciis excedat, et pro illatis hoc bello damnis satisfaciat. Victus vero sequentibus diebus ad Varsauiam Rex Poloniae per terrae Vielunensis Dapiferum Dominum ALBERTVM GIZICKI significari fecit, non fore sibi ingratam Regis Christianissimi operam interpositionis, modo legati ad suam Maiestatem nunc ire vellent. Susceperunt illi mox iter Lublinum, et primis diebus spes boni successus apparuit; quamprimum vero nuntius Vienna aduenisset, priori longe durius, et quidem tale responsum retulerunt, vt idem Sacram Regiam Maiestatem omnino celare voluerint. In Moschorum et Danorum diuersionibus, tum sita erat omnis spes. Renouato vero foedere inter Sacram Regiam Maiestatem Sueciae, et vniti Belgii Ordines Generales; vt et Czare Moschorum aliquantulum in Liuonia retuso, iterum Rex Poloniae Gedani ann. 1656. brumali tempore commorans, cum per mediatores, tum etiam per alios internuntios pacis studium ostendit. In quo cum vterque Rex et mediatores vltro citroque commeantes eo vsque essent progressi, vt Sacra Regia Maiestas Sueciae et Serenissimus Elector Brandeburgicus, in Praeliminaria, prout a Polonis postulabatur, consentirent, et totum negotium videretur posse tridui spatio componi, ibi tum ad Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae aulam constitutus Impe-

Imperialis Residens Lisola oppressurus negotium in herba, illico non salutata Sacra Regia Maiestate Sueciae Elbinga Gedanum contendit, effecitque, vna cum Danico ministro, vt et tractatus intermitteretur, et Rex Poloniae ad Czenstochouiam tantisper contenderet, dum Danica arma plane apparari, et duae illae conditiones, quas Austria in pactis erigendis cum Polonia, super auxiliorum praestatione adhuc exegit, melius perpendi possent. Hic iterum regerit instructio Bohemica, non modo Gallicos ministros tum asseuerasse, quod Sacra Caesarea Maiestas et Domus Austriaca non potuerit comprehendi tractatu illo, inter Sueciam et Poloniam ineundo; sed etiam Galliam intendisse, vt composito bello Sueco-Polonico, Sacra Regia Maiestas Sueciae Austriam bello adoriretur. Quod si vel ministri Gallici talia (quae tamen ab iis in Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae aula nunquam sunt proposita vel audita) dixerunt, vel Sacrae Caesareae Maiestati cordi fuit comprehendi dicto tractatu, cur imperialis Consiliarius et Residens Lisola non informauit vel Sacram R. M. Sueciae, vel etiam Foederati Belgii legationem, tum munere mediatorum fungentem, de Sacrae Caesareae Maiestatis proposito? Si Sacra Caesarea Maiestas sciuit Sueciam et Galliam composito bello Polonico velle inuadere Austriam et consequenter bellum in Imperio excitare, cur tanto et tam periculoso tempore Imperii, Electores, Principes et Status non conuocauit ad Imperii prorogata comitia? Cur eorum consilia et vota, decenti et legitimo modo, non requisiuit? Saepe nominata instructio Bohemica exaggerat imperio tum imminentia pericula, et sollicitam Sacrae Caesareae Maiestati curam, pro eiusdem pace et salute, et nullibi tamen fit mentio statuum, qui tamen in omnibus deliberationibus super negotiis Imperii, praesertim, vbi bellum decernendum, vel auertendum, vbi pax aut foedera facienda, sine contradictione, imo sine vlla interposita cunctatione deberent gaudere iure suffragii, et sine eorum comitiali consensu, siue supradictis, siue aliis eiusmodi negotiis nihil suscipi. Scilicet intererat tum Austriae, et ignorare Sacri Romani Imperii Electores, Principes et Status intentionem contextumque consiliorum Austriacorum, et Polonos ab imminente Transyluaniae, et Cosacorum exercitu egregie castigari, vt ita ab hisce in tanta calamitate versantibus, eo citius extorquerentur praetensae conditiones, et illi videntes concursum tot tamque variorum armorum in Imperii vicinia, conatibus Austriacorum applauderent. Sed qui expendit, quot quantisque viis Austria non modo tractatum inter Sueciam et Poloniam impediuerit, sed etiam quot hostes, cumprimis Moschos et Danos Sueciae excitauerit, non diffitebitur, Austriam quoque in causa fuisse, quod Sacra R. M. Sueciae alios in societatem armorum contra Poloniam admiserit. Corona Poloniae cum variis esset ostentata, etiam Celsissimo Principi Transyluaniae oblata fuit. Princeps sciens non modo Constitutionum et iurium Poloniae, sed consiliorum etiam, quae super eadem Corona, tam in aula Imperatoris, quam in Moschouia agebantur, non potuit non pro ludibrio et officiis habere sibi factam oblationem: vtpote qua videbat Austriacos non minus se, quam Czarem Moschorum ludere, et interea suae Domui illam Corollam, aliis vero bellum praeparare. Sacra etiam Maiestas Sueciae accepto post pugnam Varsauiensem superbissimo isto responso a Rege Poloniae, et videns Polonos non niti propriis consiliis, sed pendere ab Austria, hanc vero nihil minus, quam pacem promouere, coepit exinde strictius sociare consilia cum Celsissimo Principe Transyluaniae. Foedus, quod tum cum eo percussum est, nihil in se continet, quod quieti et paci siue Romani Imp. in vniuersum, siue Austriae, quoad eius regna et prouincias haereditarias sigillatim, vel vllo in articulo praeiudiciosum sit. Foederatorum securitas, et honesta Poloniae pax scopus erat dicti foederis. Et si Poloni 1657

1657 et Lithuani praeterito vere vel aestate in aperto etiam campo, eam facere voluissent, apud Sacr. R. M. Sueciae et eius foederatos, nullam inuenissent siue tractandi moram, siue conditionum iniquitatem, quin potius, tam quoad liberam electionem, quam aliorum iurium integerrimam suam libertatem. Et Deus, quando inter medias belli suscipiendi cogitationes, et ingentes istas Poloniae flammas, Sacram Caesaream Maiestatem Ferdinandum III. ex hac vita auocauit, videbatur ostendisse non minus Poloniae quam Austriae tempus esse cogitandi de pace. Verum hoc vno Polonia infelix fuit, quod quandoquidem inter tot hostes vniuersalia comitia conuocare, et in commune consulere non potuit, ideo Austriae consilia sequi, et eius praesidium quaerere adacta sit. Neque haec siue causae suae, siue occasioni tali defuit, sed dextre procurauit, vt Poloni, qui Regem Austriacum toties sunt auersati, et nunc bellis afflicti, vix de tali Rege suscipiendo audire sustinebant, ab amicis iuxta et hostibus, Suecis, Germanis, Moschis, Tartaris, Transyluanis, Cosacis, Moldauis, Valachis, imo ipsis Polonis, vltra quam dici potest, tam quoad bona, quam cruciatus, et vitae dispendia, magis, magisque contererentur et redderentur opportuni intentioni Austriacorum. Nam (vt nunc ad alterum membrum eatur) si Austria, non proposito acquirendi Regnum Poloniae, sed mota, vel pactis cum Polonia antiquis, vel commiseratione Christiana erga afflictos bellum hoc suscepit, cur pacem Lubecae, et postea tot vicibus impediuit? Cur Poloniae (non dicam) saepe contra hostes Turcas et Tartaros, sed nuper contra Cosacos et Moschos, graues Poloniae hostes suppetias non tulit? Cur in principio recrudescentis huius Suecici belli, praecipue, cum omnes Palatinatus a Rege Poloniae, iam in Silesia agente, ad Sacram Regiam Maiestatem Sueciae concessissent, et res in Polonia videretur desperata, vigore antiquorum pactorum in campum non descendit? Scilicet non defuit iis voluntas, sed occasio, quae ostenderet et Poloniam in cineribus et coronam offerri cum iure perpetuae successionis. Non opus est recensere priora tempora, et quam saepe in Poloniae interregnis Austria Poloniae sceptrum ambiuerit? propiorum temporum meminisse iuuabit, et quidem primo quod anno 1655. cum Rex Poloniae armis Suecicis Regno esset pulsus, et quartiani nutarent, tum Austriacus quidam fuerit apud quartianos, qui iis auxilia imperatoria promitteret, modo post fata Regis Ioannis Casimiri corona conferretur alicui ex Domo Austriaca. Quando Proceres et Nobiles quartianis adscripti hanc propositionem reiiciebant, non propterea a parte Austriae omissum est idem institutum. Apud Regem et Senatorum quosdam de eo deinde agi coeptum esse, vel inde apparet, quod cum Rex Poloniae in supra allegatis literis suis, scriptis Crosnae d. 4. Ianuar. anno 1656, ad ciuitatem Thoruniensem affirmat, Caesarem promittere sibi auxilia, tum legati Imperiales in tractatu Vilnensi suaserint Polonis, vt concitato iam Czare Moschorum contra Sueciam, et duobus istis inuicem collisis tractatum cum Moschis rumperent, quo spes, quam Czari Moschorum fecerant de consequenda corona, Polonorum ruptura concideret, et sic Imperator non videretur inescasse Czarem vana spe, et sibi procurasse Poloniae regnum. Tum et hoc diligenter est considerandum, quod cum Lisola Gedani tractatum, qui (vt supra est relatum) in Borussia institui debebat, interturbasset, et Mediatores causam tam subito mutati consilii perquirerent, palam professi sint Poloni, coeptum scilicet esse tractatum inter Sacram Caesaream Maiestatem et Sacram Regiam Maiestatem Poloniae de euentuali successione Principis Austriaci in regnum Poloniae, eamque etiam posse ratihaberi a Republica. Sed quandoquidem Sac. Caes. Maiestas postulabat adhuc duas conditiones: Primo, vt Poloniae cassato iure eligendi, posthac Austriae adscriberet perpetuum ius succedendi in coronam Polo-

Poloniae. Secundo, vt Auſtria, et Polonia vna cum Dania in decem annos mutuo foedere contra Sueciam necterentur, anniterenturque communibus viribus, eliminare Sacram Regiam Maieſtatem Sueciae, non modo Polonia et Boruſſia, ſed etiam Prouinciis Germanicis: ideo diuiſis in hoc negotio ſuffragiis Senatorum, qui Regi Poloniae tunc erant a latere, eundem eſſe Regi ad Częſtochouienſem, aut alium Senatorium conuentum, vt ibi certiores reddantur, et Auſtria de ſua praetenſione, et Polonia de deſiderato auxilio. Negant quidem Auſtriaci, talia pacta ſibi cum Rege Poloniae interceſſiſſe, et id quidem non ſine cauſa. Neque enim adhuc conſultum foret, aperte talia fateri, tam ob Czari Moſchorum indignationem, quam propter aliorum odia, imo totius Reipubl. Polonae incerta ſuffragia. Ipſe tamen Poloniae Rex in quadam reſolutione d. 15. proxime praeteriti menſis Iunii data, Sacrae Regiae Maieſtatis Chriſtianiſſimae legato, ait: Se tam vigore antiquorum pactorum, quam foederis nouiſſime cum Sereniſſima Domo Auſtriaca initi, ita eſſe cum ea, aliiſque coniunctum, vt ſine eius ſcitu et conſenſu, nec diem, nec locum, nec formam praeſcribere poſſit congreſſibus. Et Poloni, vt hactenus libero iure eligendi ſibi Regem gauiſi ſunt; ita ex quo fama caſſati eius iuris etiam ad illos, qui in exilio vixerunt, emanauit, illico pactionem illam editis ſcriptis, et nullitatis, et iniquitatis ſummae arguere coeperunt. Non poteſt ergo aliud ex ſupra allegatis rationibus elici, quam Auſtriam ſuſcipiendo hoc bellum, et percutiendo tantum foedus cum Polonia intentionem habere, acquirendi ſibi non modo ius, euentualis ſucceſſionis, poſt fata moderni Regis Poloniae, ſed hiſce etiam primordiis ius perpetuae ſucceſſionis. Non eſt opus in tertio huius belli membro multis exponatur, quantae ſit et conſiderationis et conſequentiae exitioſae hic Auſtriae conatus. Saeculorum labor eſt, quem nunc conſummatum eunt, non alia intentione, quam vt ſociatis tribus regnis haereditariis fundamentum ponant affectatae iamdiu dominationi in vniuerſam Europam. Nouerunt omnes Polonae gentis potentiam, et quam polleat militari laude, et cumprimis equitatu. Quod ſi is ſub imperio periti Ducis Auſtriaci iungatur, equitatui, peditatuique Germano, exercituſque neceſſariis proſpiciatur, nihil non audebit Auſtria, non modo contra omnes vicinos, ſed etiam contra Imperium Romano-Germanicum, et Statuum libertatem ac iura. Et quandoquidem Auſtria eſt tenax, ſuarum praetenſionum, et ad plus vltra ſemper tendit; vicini vero Principes non poterunt permittere, vt tanta potentia coaleſcat: ideo tanti Auſtriae conatus neceſſario videntur procuraturi, primum exitioſam et vltimam Poloniae ruinam, et deinde ex flammis Polonicis vicinae Germaniae incendium. Velint Sacri Romani Imperii Electorum, Principum et Statuum Deputati apud ſe perpendere non modo exempla praeteritorum temporum, et quam cito vel inimiciſſimi conuenerint ad deſtruendam ſurgentem et ambitioſam eiuſmodi potentiam, ſed etiam quantis et quam bellicoſis Germania circumdata ſit gentibus: quarum aliae nunc iniuriis et armis Auſtriae ſint laceſſitae, aliae vero cum prioribus conſilia ſociare incipiant, omnes ſine dubio ita animatae, vt prius extrema tentare velint, quam pati, vt Auſtriae noua haec potentia Polonica accreſcat. Neque eſt, quod pericula imminentia exaggerentur, cum praeſentium et Imperio iam impendentium ſatis ſit; Quam friuolis praetextibus Daniae Rex bellum ſuſceperit contra Sueciam; arma vero ſua, impulſu magnorum ſuorum foederatorum Auſtriacorum et indigniſſimo quodam auſu in Imperium conuerterit, et in eo S. R. Maieſtatem Sueciae ceu imperii membrum, nunc terra et aquis impugnet, notius eſt, quam vt eius circumſtantias hic repetere opus ſit, praeſertim cum Sacra Regia Maieſtas, ea de cauſa ad Sacri Rom. Imp. Electores, Principes, et Status, ipſa iamdiu ſcripſerit. 1657

Eee ee Ex

1657 Ex Polonia et Bohemia ſcribunt Auſtriaci miniſtri primariae dignationis, Regem Poloniae velle mittere Regi Daniae ſuppetias, et earum cauſa Polonicum exercitum debere tranſire per Imperii ditiones, ſcilicet Auſtriaca ſunt talia conſilia, Polonis ſuppeditata, vt quemadmodum Poloni antehac Marchiam et Pomeraniam, Dani vero Bremenſem Ducatum, impune et ſine aliqua Imperii reali indignatione infeſtarunt, ita nunc Poloni non vereantur pari facilitate Pomeraniam et reliquas Imperii inter Cimbriam et Poloniam ſitas, aliaſque vicinas prouincias, populari, et ſic pacem Imperii rumpere et plane conculcare. Quare cum nuper defuncta Sacra Caeſarea Maieſtas, et eius veſtigiis inſiſtens Regia Maieſtas Hungariae et Bohemiae, tantam moleſtiam, impedimentum et tandem apertam hoſtilitatem, quoad ſtatum et ſecuritatem, tam per ſe, quam alios, clam et palam, directe et indirecte, in Imperio, et ferme vbique extra illud Sacrae Regiae Maieſtati et Regno Sueciae contra manifeſtiſſimas inſtrumenti pacis diſpoſitiones intulerint, et adhuc inferri faciant, adeo quidem, vt iugulum ſtatus et ſecuritatis eius hunc petant, et quod hic maxime conſiderandum venit, Sacram Regiam Maieſtatem et Regnum Sueciae ditionibus ſuis in Germania acquiſitis eiicere intendant: et Sacra Caeſarea Maieſtas nuper defuncta, de conſilio et conſenſu Sacri Romani Imperii Electorum, Principum et Statuum, a die concluſae pacis Sueciam in plena iuſtaque Ducatuum et ditionum in Imperio ſitarum poſſeſſione conſtituerit, promittentes vigore pactorum Oſnabrugenſium, ſeſe ratione ditionum, bonorum, iuriumque per dicta pacta conceſſorum, ſecuritatem illi praeſtituros, et Sueciam in eorum poſſeſſione quieta, contra quemcunque inuiolabiliter conſeruaturos, et manutenturos; ideo et Sacra Regia Maieſtas Sueciae, quae antea per alios ſuos miniſtros Sacri Romani Imperii Electores, Principes et Status ſigillatim de ſupra dictis Auſtriae attentatis infirmauit, nunc ex quo molimina omnia in apertum bellum eruperunt, et nulla vniuerſalia Imperii comitia hoc tempore haberi poterunt, ordinariae huic Imperii deputationi eadem ob oculos ponere, non ſua modo, ſed Imperii etiam quam maxime intereſſe exiſtimauit. Quemadmodum enim ex ſupra allegatis, et iis etiam, quae nomine Sacrae Regiae Maieſtatis Chriſtianiſſimae eiuſdem extraordinaria legatio, coram Sacri Romani Imperii ordinaria deputatione nunc profert, videre eſt, quam abſolutam et illimitatam poteſtatem nuper defuncta Sacra Caeſarea Maieſtas ſibi in Imperio arrogauerit, et in quem periculoſum Statum exinde Sacrum Romanum Imperium, reſpectu vicinorum nunc coniectum ſit: ita ex parte Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae, non dubitatur, quin Sacri Romani Imperii Electores, Principes et Status, eorumque vices nunc in ordinario conuentu ſuſtinentes ordinarii deputati, accepta hac integra rerum omnium notitia, et memores non modo poteſtatis, auctoritatis, et iurium, quae ad conſeruandum Imperii aequilibrium Statibus per pacta Oſnabrugenſia, ſarta, tecta, reſeruantur, ſed fidei inſuper, qua non minus Regibus et Regnis foederatis, quam ſibi inuicem in obſeruationem pactorum ſanctiſſime obſtricti ſunt, in praeſenti interregno, et hac rerum coniunctura, ceu membra vnius Reipublicae, et cuſtodes communis libertatis, concordibus votis et ſuffragiis concurrant, et tantis malis, Regnorumque Sueciae et Galliae grauaminibus adaequata remedia adhibeant. Inprimis vero nomine Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae, decenter a Sacri Romani Imperii Electoribus, Principibus, et Statibus, hoc ipſo requiritur: Primo, vt diligenter expenſis ſupradictorum conſiliorum Auſtriacorum, et ſuſcepti belli in Polonia conſequentiis, in Imperii praeiudicium tandem redundantibus, Regiam Maieſtatem Hungariae et Bohemiae, ceu conſtatum ſuum auctoritate Imperii, et reapſe, quantociuſque a motibus Polonicis, et ſocietate Regis Daniae auertant, efficiant-

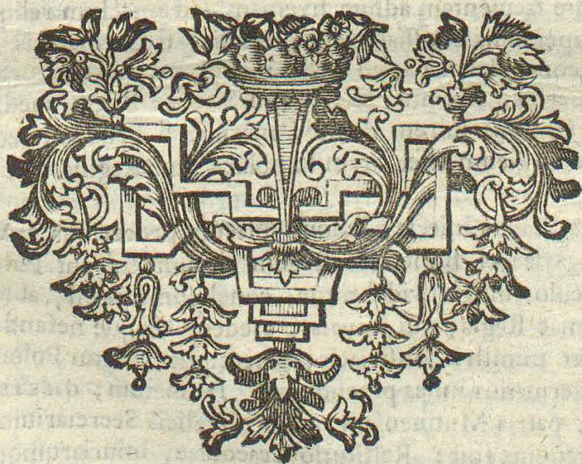
que

que, vt damna Sacrae R. M. et Regno Sueciae iam data resarciat. Secundo, vt Sacrae Regiae Maiestati et Regno Sueciae ceu pacis consorti et membro Imperii, non modo contra Regem Daniae adhuc Bremensi Ducatui armis suis inhaerentem, et Pomeraniae maritima loca infestantem, commerciorumque securitatem in Imperii fluminibus Albi et Wisurgi turbantem; sed etiam contra quoscunque alios, qui Sacrae Regiae Maiestatis et Regni Sueciae iura et ditiones in Imperio sitas armata manu et defacto impetere audebunt, debito et legibus Imperii conuenienti modo, quantocius, et quidem ad recuperandam arcem Bremeruerdam, adsistere, et plenam Guarantiam praestare velint; Et tertio, vt rationes ineant, quibus Sacrae Regiae Maiestati et Regno Sueciae posthac ratione prouinciarum et iurium suorum in Imperio caueatur de non amplius turbando. Plures iam sunt menses cum Sacrae Regiae Maiestatis nomine praesens Imperii ordinaria deputatio ratione adsistentiae contra Daniam monetur. Quod si vt hactenus, ita posthac etiam, praeualentibus artibus et inueterata auctoritate Austriacorum tam necessaria res censebitur superuacanea et indigna Statuum consilio, atque ita Sacr. R. Mai. Sueciae communis securitatis et auxilii, quod vigore Imperialium Constitutionum membris Imperii in tali casu praestari debet, diutius relinquetur expers, ipsa sibi de necessaria sui conseruatione quouis modo obtinenda prospicere adigitur. Francofurti ad Moenum, die 22. Septemb. Anno 1657. 1657

Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae

Ablegatus extraordinarius

MATTHIAS BIORENKLAV.

LIBRI VIII. CAPVT VI

SYNOPSIS

Polonus Rex Gallicum oratorem Posnaniam euocat. Quaerelae Polonorum contra Austriacos. Reginae contra eosdem inuectiua. Mittitur ablegatus ad Hungariae Regem. Puncta legationis Ministri Austriaci de Polonis conqueruntur. Gesta Polonorum vetera contra Austriacos recensentur, recentiora et nouissima. Massinii propositiones Austriacis factae. Responsum Austriacorum, ad Massinii propositiones. Habdaei Sueciae exploratoris Pragam aduentus. Eiusdem propositiones et Sueciae arcana. Responsum Habdaeo redditur a comite Schwarzenberg. Rakocius Transyluania pellitur et substituitur primo Raday, postea Bartzey. Gembicius, Cracouiensis episcopus, moritur Ratiboriae in Silesia. Officia distribuit Polonus Rex. Moritur Pstroconius episcopus Chelmensis. Chmielnicii Cosacorum ducis obitus. Wittembergius moritur. Gonsieuii in Liuoniam expeditio. Loca in Liuonia per Gonsieuium occupata.

1657 Hinc clare patet Sueciae Regem expectasse Polonorum in Pomeraniam irruptionem; contra quam tamen neque praecipua loca, neque difficiliores munuerat viarum transitus; nisi forte studiose haec egisse credamus Sueciae Regem, quo facilius incautos deciperet, deleretque Polonos, huc illuc per camporum errantes planitiem. Audito Polonus Rex Czarneeii Opaliniique ex Pomerania reditu, a quibusdam male cautis persuasus Consiliariis, legatum Gallicum illico Varsauia Posnaniam euocat, missus propriis sexigis, honoris ergo. Neque ille diu moratus, celerrime Varsauia Posnaniam aduolat, paciscque mentionem hucusque Regiis ingratam auribus laetus audit. Assentiebatur Regina, Regiae voluntati, conquerebaturque passim coram regni proceribus. Nihil hucusque egisse in Polonia Germanum militem, nisi praedas et rapinas: Thorunium potuisse expugnare Hatzfeldium ante saeuientem adhuc hyemem, sed intactum reliquisse; decade annorum opus fore in recuperandis Prussiae propugnaculis, si Germanicis manibus vtetur Rex suus. Ad extremum concludebat pacem bello meliorem, hortabaturque singulos, vt positis armis ac controuersiis, tractatus pacis cum Sueciae Rege, mediante Christianissimi Regis legato Domino Ombres inirent Poloni, maxime si Prussiam redderet Suecus, quod per Electorem Brandeburgicum effecturam se pollicebatur Regina.

PolonusRex Gallicum oratorem euocat Posnaniam. Polonorum contra Austriacos quaerelae. Reginae contra eosdem inuectiua.

Pacis mentio a Regina iniecta, Polonis placuit proceribus. Vnicum restabat dubium, qua arte Hungariae et Bohemiae Regem circumuenirent Poloni, cui paulo ante arctissimo vnionis vinculo colligati videbantur, conclusumque est, ablegare aliquem extraneum ad aulam Bohemiae Regis, qui iniurias, caedes, aliaque nefanda a militibus patrata, liberiori ore explicaret ministris Austriacis, peteretque restitui Polono Regi Cracouiam, cuius adhuc tenebat Germanus miles praesidium. Ita factum; CHRISTOPHORVM MASSINI, Gente Italum, patria Mutinensem, a literis Italicis Secretarium Regium, expediunt Pragam. Summa legationis fuit: Restitutio Cracouiae, iniuriarumque a milite Germano patratarum immensi questus: Addidit videri ordinibus Poloniae, ipsique Regi, vt, coniunctis cum Electore Brandeburgico armis, Hungariae Bohemiaeque Rex, Pomeraniam Suedicam ingrediatur, eoque modo vno exercitu, ad miraculum felix, Suecum opprimat deleatque; Paratum Czarnecium, abeuntes ex Polonia Germanos subsequi, illisque mixtum tamdiu militare, donec Suecum Pomerania pellerent, Daniaeque subuenirent Regi. His instructus mandatis Massini Pragam ingreditur Decembris septima die. Quem, quarto post die, subsequitur Polonus veredarius; literas is Massinio attulerat, quibus Polonus Rex vberius adhuc declarabat mentis suae arcana; et inprimis

Mittitur ablegatus ad Hungariae Regem. Puncta legationis.

Vt se absolute spatio octo dierum declararet Regia Sua Hungariae Bohemiaeque Maiestas, an velit coniungere arma sua in Polonia sita, armis Brandeburgicis, Czarnecii legionibus, eoque modo bellum offensiuum inferre Sueciae Regi. 1657

II. Si hoc acceptare nollet Poloni Regis, eiusque Confoederatorum, Dani scilicet Brandeburgicique Electoris salutare, vt aiebat, consilium, saltem mediator esset pacis, quam offerebat per Schlippenbachium Sueciae Rex Polono Regi.

III. Quod si nec mediator vellet esse, an saltim collateraliter posset includi pactis Suedicis? Ad extremum dispensari petebat a pactis Viennensibus, quibus se obligauerat non pacisci vllo modo cum Sueciae Rege, sine expresso consensu Hungariae Bohemiaeque Regis. Cum enim, inquit ille, videat Polonus Rex, se, populumque sibi a Deo concreditum, bellis longioribus et dilationibus eorum sufficere non posse; putat se obligatum tantummodo ad hoc, vt Maiestatem Vestram (licentiam ad paciscendum cum hoste ab eo petendo) veneretur, et deinde iuri naturae, duraeque necessitatis legibus obtemperet.

Haec summa inexpectatae legationis et literarum Poloni Regis, quibus ille per vim extorquebat, non alio fine, nisi vt pacem quacunque ratione componeret cum Suecis. Tum primum deceptos se esse a Polonis, mirati sunt Austriaci. Tunc vnus alteri vetera de Polonis memorare exempla. Duorum scilicet Maximilianorum Caesaris et Archi-Ducis, irritas electiones. Arnheimii duodecim bellatorum in Prussiam a Ferdinando Diuae memoriae secundo, Sigismundo tertio contra Gustauum Adolphum Sueciae Regem submissum exercitum, fame, armis, et inedia enecatum. Conclusa Stumdorffii pacta, cum Sueciae Rege Gustauo Adolpho anno 1636. 12. Septembr. exclusa Domo Augusta atque adeo ipso auxiliatore Ferdinando, Diuae memoriae, secundo, optimo Caesare. Contra quem eodem anno 1636. die 20. Martii confoederatio Wismariae conclusa fuit, inter Ludouicum XIII. Galliae Regem, et Christinam Reginam Sueciae. Emissae deinde saepius ex Polonia in Galliam integrae Polonorum legiones, contra Hispanum Regem, Polonis semper amicum. Adiuti commeatu Austriacorum hostes ab Episcopo Varmiensi, Venceslao Lesczynski. Proscripti e Regno in gratiam Suecorum, qui grauissimi belli Suedici tempore, Ferdinando II. eiusque gloriosissimo Filio Diuae memoriae Ferdinando III. aliquas suppetias tulerunt, cum tamen, quod nec semel licuit Caesari, licuit semper Sueco, apud quem integrae Polonorum Przyiemscii, Rosciszeuii, aliorumque merebant legiones. Risu exceptae, tot Caesaris Hispanique Regis legationes, quibus opem a vicinis orabat Polonis, cum ad portas Viennenses haereret Suecus. Extorti per vim Ducatus Oppoliensis et Ratiboriensis grauissimi belli Suedici tempore, a Vladislao eius nominis quarto. Tentata saepius fidelitas ipsiusmet Silesiae per Polonos proceres, potissimum Kobierzycium, Castellanum Gedanensem, Caroli Ferdinandi Poloniae Principis supremum tunc aulae praefectum. Adiuncta iussu Vladislai Regis Silesia geographicae Polonae tabulae. Suppressi codicilli Caroli Ferdinandi, quibus haeredem instituerat Augustum Leopoldum, Hungariae tunc Regem Nepotem suum. Cantatum Varsauiae Te DEVM, ob profligatum ad Atrebatum Serenissimum Leopoldum Wilhelmum Archi-Ducem Austriae. Addebant, Austriaci: Harum iniuriarum memores debuisse extare Austriae ministros Regios, nec vnquam nimium fallacibus credere Polonis.

Ministri Austriaci de Polonis conqueruntur. Polonorum gesta vetera contra Austriacos recensentur. Recentiora. Nouissima.

Redeo ad Massinii legationem, quam paulo ante recensui. Nunc quae scripto ille conceperat, Ministrisque Austriacis per ea tempora porrexerat, clarius insinuo.

Elector Brandeburgicus supponens (nescitur ex quo fundamento) Vestram Maiestatem nolle suum exercitum iungere suis ac Polonicis copiis ad opprimendum in Pomerania Suecum, suadet Serenissimo Regi Poloniae pacem et tractatus cum Sueco.

Massinii propositiones Austriacis factae.

Schlippenbach Regis Sueciae legatus fuit apud Electorem Brandeburgicum, egitque nomine Domini sui, vt res ad pacem et pacta deducatur. Admittit Rex Sueciae, non tantum vt Sua Maiestas Hungariae includatur pactis, sed etiam vt sit mediator pacis, Regem tamen Daniae vellet excludere, sed absolute loquendo etiam hunc admittit. Idem Schlippenbach ab Electore Brandeburgico petiit, vt ista nuntiaret Serenissimo Poloniae Regi, vtque adderet, quod ipse ita suo Domino ordinante vellet currere Posnaniam, et ibi de pacis condi-

1657 conditionibus loqui, cum Serenissima Regina, in praesentia aliquot Senatorum. Fecit Elector et significauit omnia Serenissimo Poloniae Regi. Responsum Electori a Serenissimo Rege Poloniae, quod nec velit, nec possit, sine sua Maiestate Hungariae, et Serenissimi Regis Daniae, scitu et consensu, ad vllos tractatus cum Rege Sueciae descendere. Nihilominus si Schlippenbach velit venire, non veniret aliter, quam habens a suo Domino instructionem et potestatem omnia loca in Prussia restituendi, et foederatis Regibus securitatem omnem in pactis prouidendi. Quod Schlippenbachio cum talibus conditionibus praescriptis data sit potestas veniendi Posnaniam, non consulta sua Maiestate Hungariae, Serenissimus Rex Poloniae dicit se fecisse, cum interpretatiuo consensu suae Maiestatis Hungariae, cum nullum appareat in hoc praeiudicium, et Personae, et vnionis armorum Maiestatis Hungariae.

Mittit interim Serenissimus Rex Poloniae ad Electoris aulam Palatinum Posnaniae non legati, multo minus Residentis titulo, sed it illuc Palatinus sub specie amici Electoris, vt attendat eius actionibus, dum inter illum et Regem Sueciae consistant isti Schlippenbachii et similes. Haec summa scripturae Poloniae, quam, vt superius innui, Austriacis ministris Poloni porrexerant ablegati.

Responsum Austriacorum ad Massinii propositiones.

Interim Austriaci indignari ad Polonorum proposita, nihilque aliud respondere, quam non expedire vtrique Regum rebus adhuc dubiis Germano praesidio vacuam relinquere Cracouiam. De tractatibus cum Sueco instituendis, quod attinet, responsum est: Commisisse Hungariae Regem tam arduum et difficile negotium penitius introspiciendum Raymundo Montecuculli, ac Francisco Baroni de Lisola, quos Berlinum ad Electorem Brandeburgicum ocyus ire iusserat Rex. Haec summa responsi Regii, quod Massini referret Polono Regi.

Habdaei Sueciae exploratoris Pragam aduentus.

Eadem circa tempora, dum Massini Poloni Regis nomine apud Hungariae instaret Regem, aduenit Pragam Sueciae Regis, ablegatus, an explorator incertum, Habdaeus nomine, quem vniuersa Regia aula, per irrisionem cognati nominis Habemus appellauit. Pacem ille oretenus Regis sui nomine, per mille ambages domui obtulit Augustae, duo obsecrans ab eadem, vt videlicet ex Polonia Germanas reuocaret legiones, Regemque Danum nequaquam iuuaret. Caeterum quia nullas prorsus ad Regios ministros, ipsumque Regem attulerat literas, aliam enim aduentus sui Pragam finxerat rationem, nec se a Rege Sueco, sed tantummodo a Comite Schlippenbachio missum asserebat, multa in Sueciae Regem, eiusque consiliarios bellicos coram Ministris debachatus, tanquam Regi offensus Sueciae, ob natale Coloniense solum, quod suspectum illum reddiderat in Aula Sueciae. Quaedam ergo arcana Suedica, potius aenigmata, dum iussu Regis Comiti proposuisset Schwartzembergio Habdaeus, paulo post Praga Norimbergam discesserat nullo accepto a Rege responso. Horum autem arcanorum tria potissimum fuere capita:

Eiusdem propositiones et Sueciae arcana.

Primum, Male conuenire ministros Sueciae circa prosequendum in Polonia bellum, quosdam enim esse, qui Polonis fauerent, ac proinde bellum cum Polonis, Sueciae multis argumentis dissuaderent Regi, potius eundem contra Moschum stimulantes, alios autem cum vtroque, tam Polono quam Moscho pacisci velle, bello in Thraciam translato, cuius sententiae Schlippenbachium esse asserebat.

Secundum, Iureiurando affirmabat Sueciae ministros nullo modo velle permittere Regi suo pacem Osnabrugensem turbare, hinc inferebat, non debere Austriam metuere Suecica arma, non enim mens est Sueciae Regi, Germano sanguine edito, Germanorum turbare tranquillitatem.

Tertium, Explorabat mentem Hungariae Regis, an vellet aliquos instituere cum Sueciae Rege tractatus, se quidem nulla ad praesens instructum venisse instructione, caeterum breui rediturum amplissimis instructum mandatis, si ita videretur Hungariae Regi.

Haec summa colloquii Habdaei cum Swarzembergio, quod ille postea Regi fideliter retulerat, nullo properanti Habdaeo in posterum reddito responso, nisi iret bonis aui-

bus.

bus, quo vellet. Haec dum Pragae geruntur in aula Hungariae Regis, Rakocius, iussu Byzantini Caesaris, Transyluaniae pellitur Principatu, adulto iam autumno. Huius indignationis ratio in abdito latuit, praetextus non defuit, expeditio scilicet Rakocii in Poloniam, inscio Caesare. Eius loco substitutus est in Transyluaniae Principatum Franciscus Raday Dynasta non postremus Hungariae, qui paulo post Rakocio, armata manu repente paternum Transyluaniae solium vltro cesserat Principatu. Hoc ipsum in deterius interpretante Caesare, quasi quod esset adhuc tanti Rakocius, qui eius comtemneret iussa, non exequeretur mandata. Iterum ergo Byzantinus Caesar despecto Radayo, Bartzeium armata manu instituit, pulso per vim Rakocio, cuius turpem casum infra paulo post memorabimus.

1657 Responsum Habdaeo redditur a Comite Schwarzembergio. Rakocius Transyluania pellitur, ei substituitur primo Raday, postea Bartzey.

Per ea tempora, Ratiboriae in superiori Silesia excedit PETRVS GEMBICKI Cracouiensis Episcopus, Dux Seueriae, septuagenario maior, post exactam bonis artibus adolescentiam, virilem aetatem, et ingenii omnem vim, qua pollebat, plurimum ad maiora Regni contulit negotia: Primo Cancellariae maioris Regens, deinde Secretarius maior Regni, paulo post Vice-Cancellarius, et Episcopus Praemysliensis: vergente vero in senectam aetate, secretiori in consilio apud Vladislaum IV. inter praecipuos Regni ministros audiit. Tandem inclinatis in occasum annis ex supremo sigilli Custode Episcopus Cracouiensis, quae vltima est togatis in Polonia laurea, melior Archiepiscopatu Gnesnensi, quia tranquillior, et reditibus opulentior vita. Gembicio in Episcopatu Cracouiensi succedit ANDREAS TRZEBICKI Vice-Cancellarius Regni, relicto loco, in officio Vice-Cancellariatus NICOLAO PRAZMOWSKI Secretario maiore. Episcopatum vero Praemysliensem contulerat tunc post ascensum Trzebicii Rex, STANISLAO SARNOWSKI Regni Referendario.

Gembicius, Cracouiensis episcopus, moritur Ratiboriae in Silesia.

Officia distribuit Polonus Rex.

Gembicium paulo post subsequutus est STANISLAVS de Buzenin PSTROKONSKI, Episcopus Chelmensis, Abbatiae Tynecensis administrator, Regi quondam Vladislai multis annis secretiorum arcanorum moderator et arbiter, quamdiu per aetatem vtrique licuit; mox conscientiae eiusdem admotus, gratia Regis ad extremum florebat, excepto die mortis, quo abesse iusserat Episcopum Vladislaus, aduocato interea Szenoffio Societatis Iesu Sacerdote, qui eius expiaret conscientiam, prout factum est. Adeo mortis die ludicra cessant, dum hora adest. Episcopatum Chelmensem vacuum morte Pstrokonii, Rex THOMAE LEZYNSKI confert, dudum emerito Praelato. Abbatiae vero Tynecensi succedit STANISLAVS PONIATOWSKI, Regni Referendarius.

Moritur Pstroconius episcopus Chelmensis.

Iisdem diebus moritur BOGDANVS CHMIELNICIVS Cosacorum Dux, primus libertatis Ruthenicae assertor et vindex, flagellum Poloniae: relicto filio Georgio, sexdecim annorum puero. Zamoscii quoque per ea tempora, catarrho extinguitur ARSEDVS WITTEMBERG, Campi Marschalcus Caroli Sueciae Regis, cuius funeri indoluit Suecia vehementius, amisso in carcere viro fortissimo.

Chmielnicii Cosacorum Ducis obitus. Wittembergius moritur.

Claudo annum vna et librum, Gonsieuii in Liuoniam expeditione satis felici, si finis respondisset principio. Etenim postquam Gonsieuius, pacem cum Brandeburgico Electore, vti superius innui, nomine Poloni Regis composuerat, nihil amplius in Prussia moratur, Liuoniam insperate debellandam, sibi proposuerat, certior per exploratores redditus de ciuium Rigensium prona voluntate. Igitur nihil moratus recta ex Borussia in Liuoniam traducit exercitum duodecim millium, primoque statim impetu Vendam capit, Volmariam expugnat, Hiesse vero vna et Bromberg ad deditionem cogit. Neque mora, ad ipsam Metropolim Liuoniae vrbem Rigam castra ocyus promouet, per absentiam Ponti de la Garde animosior, qui tunc Reuelii erat procurandae paci Moschum inter et Suecum intentus. Interim ciuibus libertates Gedanensibus similes, vltro offerre, exprobrare Suecorum seruitutem clandestinis coepit literis. Ea res paulo post detecta multos ciuium perdidit. Iamque Gonsieuius primo impetu exteriori potitus fossa imminere videbatur acrius ciuitati, cum ecce Ponti de la Garde cum aliquot suorum millibus, Reuelio egressus aderat, a tergo Gonsieuium impetens, prout et pepulit tandem eundem, introducto praesidio sexcentorum militum in vrbem Rigensem, prospectante Gonsieuio. Quem his postremis annis duobus victorem, sequenti vero catenatum Ducem apud Moschos, et spectabit et audiet Europa.

Gonsieuii in Liuoniam expeditio.

Loca per Gonsieuium in Liuonia occupata.

HISTORIARVM POLONIAE
AB
EXCESSV DIVI VLADISLAI IV
POLONIAE SVECIAEQVE REGIS
LIBER NONVS.

LIBRI IX. CAPVT I
SYNOPSIS

Montecuculli ac Baronis de Lisola Berlini labores. Nouum foedus inter Augustum Leopoldum primum Hungariae et Bohemiae Regem, ac Fridericum Wilhelmum Electorem Brandeburgicum, Berlini sancitum. Rex Poloniae Posnaniae primum secreto mediationem admittit Gallicam, adnitente coniuge. Mox eandem ordinibus regni in Varsauiensi publicat conuocatione. Trutina mediationis Gallicae. Ducatus Oppoliensis ac Ratiboriensis traduntur Reginae Poloniae.

1658 Montecuculli ac Baronis de Lisola Berlini labores.

Ineunte anno Christi Saluatoris nostri millesimo sexcentesimo octauo supra quinquagesimum, resurgere ac iterum reuiuiscere coepit Poloniae regnum, ope, studio, et auxiliario milite Austriacorum sibi ipsi restitutum. Laboratum tunc vel maxime est principio huius anni ab Austriacis per Raymundum Montecuculli, belli ducem, et Franciscum Baronem de Lisola Regis tunc legatos, vt pax certa cum Electore Brandeburgico melioribus, quam fieri posset mediis, ac in rem Polonam conditionibus stabiliretur. Etenim Elector, Polonorum siue viribus, siue constantiae haud satis tunc fidens, nil certi concludere in rem Polonam volebat, nisi iisdem tractatibus Hungariae quoque includeretur Rex, vt caput et auctor tanti moliminis tantique operis, auditusque palam coram Polono Rege, totoque praesente Senatu, protestari Elector Brombergae, se eatenus cum Polono Rege ad tractatus descendisse pacis, vt simul quoque Hungariae Bohemiaeque ea tunc occasione reconciliaretur Regi, alias solis haud fidere posse Polonis, peditatu viribusque inualidis, nec satis constantibus in propositis. Et Hungariae quidem Bohemiaeque Rex Brandenburgici haud defuit tam ardenti desiderio, quem satis procliuem in augustam domum suam inuenit, licet obstaret Gallicus orator Dauocourt, qui inaudita, nomine Regis sui, offerebat Electori media, dummodo Austriaca fastidisset consilia. Sed frustra Gallicus oratur talia memorabat Electori, cui optime Gallica patebant consilia, breui Electori funus et interitum allatura. Igitur nihil moratus, nouum foedus illudque duplex defensiuum huius anni initio cum augustissimo Hungariae ac Bohemiae Rege Berlini stabilit, cuius summa haec fuit:

FOEDVS

1658

FOEDVS DEFENSIVVM
INTER
DOMVM AVSTRIACAM
ET
BRANDEBVRGICVM ELECTOREM
INITVM COLONIAE AD SPREAM
1 6 5 8.

In Nomine Sacro-Sanctae et Indiuiduae Trinitatis DEI Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, Amen.

Nouum foedus inter Augustum Leopoldum primum Hungariae et Bohemiae Regem, ac Fridericum Wilhelmum Electorem Brandeburgicum.

Cum Serenissimus et Potentissimus Princeps ac Dominus, Dominus LEOPOLDVS, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniaeque Rex, Archi Dux Austriae, Dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, Wirtembergiae, superioris et inferioris Silesiae, Marchio Morauiae, Landgrauius Alsatiae, superioris et inferioris Lusatiae, Comes Habsburgi et Tyrolis, ex vna, ac Serenissimus Princeps ac Dominus, Dominus FRIDERICVS WILHELMVS, Marchio Brandeburgensis Sacri Romani Imperii Archi-Camerarius, et Princeps Elector, Magdeburgi, Prussiae, Iuliae, Cliuiae, Montium, Stetini, Pomeraniae, Cassubiorum, Vandalorumque, nec non in Silesia Crosnae et Carnouiae Dux, Burgrauius Norimbergensis, Princeps Halberstadii et Mindae, Comes Marcae et Rauensbergi, Dominus in Rauenstein, ex altera parte, mature considerauerint, quantum hoc tempore strepentibus vndiquaque bellis ac bellorum apparatibus, ipsorum Regnis, Electoratui, et statibus intersit, vt ad quosuis casus, cumprimis ad componendos motus Polonicos, et instaurandam reducendamque pacem illius Regni, et conseruandum Sacri Romani Imperii statum tranquillum, arctiori inter se vinculo copulentur, et de matura defensione ad vtriusque securitatem necessaria, tam certi reddantur, vt alter in alterius auxiliis certam fiduciam ac fundamentum collocare queat: Idcirco inter Sacrae Regiae Maiestatis et Serenitatis Suae Electoralis deputatos, idonea instructos plenipotentia, nempe ex parte Sacrae Regiae Maiestatis Hungariae et Bohemiae Illustrissimos et Excellentissimos Dominum Raymundum Comitem a Montecuccoli L. B. in Hoheneg, eiusdem Regiae Maiestatis aulicum consiliarium bellicum, Camerarium, Colonellum et Generalem Campi Mareschallum, et Dominum Franciscum de Lisola, Dominum de Tysen et Marienfeldt, eiusdem Regiae Maiestatis Consiliarium Camerae aulicae, ex parte vero Serenitatis Suae Electoralis Illustrissimos et Excellentissimos Dominum Ottonem L. B. a Schwerin, Dominum in Landsberg, Oldewigshagen, et Drewitz, haereditarium Electoratus Brandeburgensis Camerarium, eiusdem Serenitatis Electoralis Consiliarium status intimum, et negotiorum feudalium Directorem; nec non Serenissimae Electricis, Supremum aulae Praefectum, et Capitaneum in Oranienburg; Dominum Ioannem de Houerbeck, in Elchmeden, Baronowo, Domkaco, et Geyerswalde Dominum et Haeredem, Dapiferum Electoratus Brandeburgensis haereditarium, eiusdem Serenitatis Electoralis Consiliarium status intimum, et Praefectum Hohensteinensem, et Dominum Laurentium Christophorum a Somnitz Dominum

1658 in Grumſdorff et Drenaw, Haereditarium Camerarium in Ducatu Pomeraniae, eiuſdem Serenitatis Electoralis Conſiliarium ſtatus intimum, nec non Cancellarium in Pomerania Ducali, dictorum ſuorum Principalium nomine ſequens foedus reciproce defenſiuum factum et concluſum fuit.

I. Conſtans erit et inuiolabilis inter vtramque partem amicitiae nexus, alter alterius commoda promouere ſtudebit, damnaque mutuo auertere, et reciproce vtilitati ac ſecuritati ſedulo conſulere.

II. Si Sacra Regia Maieſtas Hungariae Bohemiaeque in ſuis regnis, ſtatibus ac prouinciis haereditariis, in et extra imperium ſitis, quae in praeſentia poſſidet, vel ſua Serenitas Electoralis in ſuis ſtatibus ac dominiis haereditariis, tam extra imperium, quam in imperio, ſiue antiquitus ab ipſa, vel praedeceſſoribus poſſeſſis, ſiue per pacem Oſnabrugenſem, vel Welauienſes et Bydgoſtienſes tractatus nuper acquiſitis, promiſſis, pactiſque a Sereniſſimo Rege Sueciae, vel eius in praeſenti confoederatis, vel adhaerentibus quocunque titulo vel praetextu hoſtiliter impetatur, tunc pars altera, ad alterius requiſitionem, vno menſe poſt factam ipſi intimationem, tenebitur parti laeſae et grauatae realiter ſubuenire, cum certo copiarum numero infra determinando, quae quidem eius defenſioni ſtrenuam nauabunt operam, ac pro ea militabunt, quamdiu periculi ingruentis neceſſitas poſtulabit, et vſque dum pax facta fuerit.

Quanquam vero in hoc articulo dictum ſit, quod pars altera partem alteram contra Regis Sueciae ſupradictos in praeſenti foederatos et adhaerentes quocunque titulo, vel praetextu, alterutram partium impetentes, defendere obſtricta eſſe debeat, hoc tamen intelligendum eſt, pendente quidem hoc bello, pace vero Suecica confecta, illa obligatio mutui auxilii locum quidem habebit contra Suecos ſemper et quocunque caſu, contra eorum adhaerentes vel foederatos, quoties coniunctis armis cum Sueco, bellum alterutri partium intulerint, non vero ad alios caſus extendetur, videlicet, ſi aliquis ex praedictis foederatis, vel adhaerentibus Regis Sueciae ſolus, aliqua alia de cauſa, quae nihil cum hoc Suecico bello commune habeat, arma in alterutrum mouerit.

III. Regia Maieſtas Hungariae et Bohemiae, in praememorato defenſionis caſu Suae Serenitati Electorali 6000 milites, ſcilicet equites 4000 et pedites 2000 armis et omni militari apparatu, et re tormentaria, talibus copiis conuenienti, inſtructos: Sua Serenitas Electoralis autem, eodem caſu Regiae Maieſtati Hungariae et Bohemiae 3500 milites, nempe equites bis mille, et 1500 pedites, omni ſimiliter apparatu neceſſario proportionabiliter inſtructos ſuppeditabunt. Quamdiu etiam vigore foederis de coniunctione armorum contra communem hoſtem agent foederati, non erunt interea obſtricti ad ſubmittenda auxilia hoc articulo vtrinque promiſſa. Licet etiam alterutra partium ſimul ac Suecis et eorum foederatis, vel adhaerentibus diuerſis in locis inuaderetur, nihilominus pars altera non tenebitur niſi vno in loco, et contra vnum ex hoſtibus promiſſum auxilium ſubminiſtrare.

IV. Victualia omnia, copiis auxiliaribus eadem ratione, modo, et proportionali quantitate, prout propriis, ſumptu illius, pro cuius defenſione milita-

militabunt ſuppeditabuntur, idque tamdiu, quamdiu in ipſius ſtatibus pro ipſo expeditio illa durabit, ſtipendium vero militare, quiſque ſuis copiis ſoluet. De apparatu autem rei tormentariae pro expeditionibus campeſtribus, quiſque ſuis copiis, ſuo ſumptu prouidebit. Vbi vero locus aliquis oppugnandus vel propugnandus erit, tunc ea pars, pro qua bellum geretur, tormenta maiora, apparatumque rei eiuſdem tormentariae ad oppugnationem, vel propugnationem neceſſarium ſuo ſumptu praeſtabit. 1658

V. Directio autem armorum ad eum ſpectabit in cuius ditionibus, et pro cuius defenſione bellum geretur, cummunicato tamen cum alterius Generalibus conſilio: ita tamen ne quidquam, quod ſummam rei concernat, niſi communi conſenſu ſuſcipiatur, et cuique in ſuos iuriſdictio maneat.

VI. Copiis vtriuſque partis per vtriuſque ditiones, ſecundum rationis bellicae exigentiam liber patebit tranſitus, et receſſus, cum ordinaria militi ſubſiſtentia et neceſſitate, requirente, tutus ipſis receptus ſub moenibus et tormentis ciuitatum et fortalitiorum reciproce concedetur, ibidemque contra hoſtium inſultus protegentur, e contra vero neutra pars hoſtibus ſupra deſcriptis tranſitum, commeatum, ſtatiua, nec vllum auxilium directe vel indirecte, per ſe vel per ſuos permittet, ſed omni conatu et viribus impediet.

VII. Sine vtriuſque partis, vel eius plenipotentiariorum ſcitu, conſenſu, ac praeſentia, de pace vel armiſtitio nulli tractatus inſtitui, multo minus concludi poterunt, et in congreſſibus, qui pro pace inſtituentur, quaelibet pars alterius vtilitatem et ſecuritatem procurare tenebitur.

VIII. Durabit hoc foedus nonſolum pendente hoc bello Suedico, ſed poſt pacem confectam ratum nihilominus firmumque manebit per decennium, ab ipſo die concluſae pacis numerandum, iiſdem, vt ſupra, conditionibus, cum reciproca defenſione contra ſupradictum hoſtem et euictione conditionum, quae in pacis tractatibus ſtabiliuntur. Elapſo autem decennio, conueniet inter partes de vlteriori foederis prorogatione, iuxta rerum exigentiam.

IX. Sereniſſimo Daniae Regi, aliiſque Principibus ac Statibus, praeſens hoc foedus amplecti cupientibus, liber patebit aditus, vt mutuo partium conſenſu, ad illud admittantur.

Concluſa fuerunt haec omnia, inter praememoratos Sacrae Regiae Maieſtatis et Serenitatis Suae Electoralis Plenipotentiarios, vigore plenae facultatis ac mandatorum a Suis Principalibus ipſis conceſſorum, et reciproce commutatorum, quorum tenor infra ſequitur, ſub ratihabitione Sacrae Regiae Maieſtatis Hungariae et Bohemiae, et Serenitatis Suae Electoralis, quas vtriuſque partis Plenipotentiarii intra ſpatium quinque hebdomadarum, a dato huius computandarum extradendas et commutandas promittunt.

In quorum fidem praeſens hoc inſtrumentum a praenominatis Dominis Plenipotentiariis ſubſignatum fuit et ſigillis munitum. Datum Coloniae ad Spream.

1658

FOEDVS OFFENSIVVM
DOMVM INTER AVSTRIACAM
ET
BRANDEBVRGICAM
INITVM ANNO MDCLVIII.

In Nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.

Notum sit vniuersis et singulis, quod cum Serenissimus atque Potentissimus Rex Hungariae Bohemiaeque, tum quoque Serenissimus Elector Brandeburgicus ex veteribus recentibusque cum Serenissimis Regibus Regnoque Poloniae initis pactis eidem Suecico bello implicito, armis suis suppetias ferre necessum habuerint, atque etiamnum obstrictos se agnoscant, atque indies certiores fiant, nec se Regnis Electoratui atque Prouinciis suis, nec Foederatos pacem ab hoste communi, Rege Regnoque Sueciae, honestam atque securam obtinere posse, nisi vnanimi consilio, iunctisque copiis contra eundem agatur, super communi defensione, et pacis praedictae obtinendae et conseruandae rationibus inter praedictos Serenissimos Regem atque Electorem in hanc quae sequitur pactionem insertasque conditiones per vtriusque Plenipotentiarios conuentum sit.

I. Sincera erit atque mutua amicitia inter Serenissimum Hungariae Bohemiaeque Regem, eiusdemque posteros, atque Serenissimum Electorem pariterque eius descendentes et successores, eiusque vi alter alterius commodum promouebit, damna et contumelias auertet.

II. Ac in praesenti quidem, postquam Sueciae Rex Poloniam nuper, atque Serenissimi Electoris Brandeburgici Ducatum Prussiae infestis aggressus est armis, indeque tum Sacram Regiam Maiestatem Hungariae et Bohemiae, cum Suam Serenitatem bello isto inuoluerit, illudque adhuc trahat, vt hinc certae hostilitates, minime vero communis tranquillitas expectanda sit, conuentum praeterea est, vt vtraque pars, tam pactis nuper cum Serenissimo Potentissimoque Rege inclytoque Regno Poloniae initis, donec omnium foederatorum consensu pax restabilita sit, insistere, tum praeterea altera alterius partis Regna, Electoratum, terras, quas quisque contrahentium nunc possidet, omni meliori, quo potest, modo, armis viribusque tueri, ac defendere, quamdiu praedictus hostis foederatis imminet, easdem copias, quas Regi Regnoque Poloniae, nuper pactis vtraque pars promisit, videlicet 12000 Rex Hungariae et Bohemiae: 6000 Serenissimus Elector, cum re tormentaria requisita, eo vbi Rex Sueciae, eiusque copiae deprehenduntur, educere velint. Si copiae praedictae bello continuando non suffecerint, de maioribus adducendis inter partes pro temporum ratione conueniet, et tenebuntur istis interea omnibus viribus vbi erit opus, assistere.

III. Protestatur autem vtraque pars, quod quanquam ad instantiam Serenissimi Regis Poloniae, et communi foederatorum consilio, bellum in Regis Sueciae

Sueciae terras in imperio sitas transferendum sit, partes foederatae nullo modo pacem praedicti imperii aut turbare aut violare, sed hoc tantum intendant, vt quatenus per Dei Gratiam, ius fasque gentium licebit, ad honestas pacis conditiones adigere velint, praesertim cum ex illis ipsis prouinciis Rex Sueciae contra foederatos firmissimam manum educat. 1658

IV. Institutum et hoc, quod foederati nullum reliquis imperii statibus periculum damnumue hac expeditione arcessere, neque publicam imperii quietem turbare, sed stabilire velint, ipsi vicinis Regibus, Serenissimo collegio Electorali facta coniunctione significabunt, eorumque auxilium et consilium in tam iusta causa implorabunt.

V. Et quanquam in re praesenti, ac pro temporum ratione illis conueniens capi possit consilium, hoc tamen hic determinatum, atque omnium, quorum interest, consensu receptum est, quod copiae istae in hosticum, atque Regis Sueciae terras, et primo omnium in Pomeraniam, quatenus ista a Suecis possidetur, vel vbi alioquin in imperio Romano hostis vires frangi poterunt, duci debeant, donec partium consensu de vlterius administrandi belli rationibus pactum sit.

VI. Fiet autem ista coniunctio armorum, et sistentur praedictae copiae auxiliares vna cum Polonico exercitu, prout cum Serenissimi Regis Plenipotentiario conuentum est prope ad diem.

VII. Conuentione facta generali, cuiusuis exercitus iurisdictio in suos relinquetur; quod autem summum imperium in omnes copias attinet, quando in hostico agetur, id illi, qui e foederatis Principibus in persona aderit, competet; tamen hac ratione, vt nihil agatur, quod summam rei concernit, nisi ex consensu et communi placito foederatorum Generalium; si plures adfuerint ex foederatis principalibus, sorte, alternis vicibus, per singulos dies singuli imperium obtinebunt, habito tamen consilio communi, vti supra cautum est: Si in terris alterutrius foederatorum bellum geratur, eius directio penes eum erit, ad quem terrae istae spectant. Si Generales tantum aderunt, quisque in suos habebit imperium, bellum autem communi consilio administrabitur.

VIII. Si per alterutrius foederatorum terras exercitus aut cohortes singulas ducere oportebit, in itinere commeatus ipsis absque refusione pretii praebebitur; si haerere illos aut morari necessum fuerit, aequa sumptuum restitutio a reliquis foederatis fieri debet, iis, qui illos ita ratione suppeditabunt, de quo inter eos amice conueniet.

IX. Posthaec quemadmodum ad instantiam, et ex communi sensu Regis Regnique Poloniae inita sunt, ita vt iis accedat Serenissimus et Potentissimus Daniae et Noruegiae Rex, Ordines Hollandiae, aliique Christiani Principes, rogabuntur; interim tamen Sacra Regia Maiestas et Sua Serenitas Electoralis contra communem hostem cum exercitu Polono agere non cessabunt.

X. Quemadmodum autem totum hoc foedus nihil aliud quam optatam pacem respicit, ita tamdiu durabit, donec ista per Dei Gratiam restituta fuerit: neque

1658 neque alterutra partium, aut foederatorum quiſquam, abſque aliorum ſociorum conſenſu cum Rege Sueciae tranſiget, paciſcetur, nec inducias, nec armiſtitium, nec pacem faciet.

XI. Si quae vrbes in Pomerania Occidentali et quatenus in praeſenti a Suecis poſſidentur, captae fuerint, iis praeſidium Electorale Brandeburgicum imponetur, atque Ducatus ipſe, copiis Suae Serenitatis Electoralis ad pacem confectam relinquatur; iſta vero loca iuraque, quae Regnum Sueciae in vltimis tractatibus cum Sua Serenitate Sedini ſuper limitibus inſtitutis, et iam contra manifeſtam aequitatis cauſaeque rationem extorſit, Suae Serenitati Electorali vt reſtituantur, et in perpetuum maneant, nec arma, hoc antequam fiat, deponantur.

XII. Finito hoc bello per Dei gratiam, ſi aliud alterutri partium a Rege Sueciae occaſione horum, aut huius pactionis intra decennium inferatur, Rex Hungariae et Bohemiae Suae Serenitati Elector. 12000, Sua Serenitas Electoralis Regi Hungariae et Bohemiae 6000 ſuccurret.

Haec ſumma Berlini tunc Ianuario menſe actorum cum Electore Brandeburgico per Raymundum Generalem Montecuculli et Franciſcum Baronem de Liſola, legatos Auguſti Hungariae Regis. Interim, dum Berlini Polonis rebus conſulunt Auſtriaci, Polonus Rex in diuerſa raptus Poſnaniae conciliationem pacis admittit Gallicam, adnitente coniuge, quae tunc maritum regebat, vt paruus Aethiops elephantem. Stupuit tunc Europa ad Poloni Regis, totiuſque Gentis ſummam erga Auſtriam ingratitudinem, condoluere et ipſimet hoſtes, qui fatebantur Poloniam, Poli fauore, fortuna Auſtriaci, Dani motu, Tartarorum interuentu, abſente in Dania Sueco, nulla Polonorum virtute, ſubito liberatam. Sed quis perſuadeat Polonis, quibus hodie impune datum eſt, toti contradicere orbi [100]).

Rex Polonus Poſnaniae primum ſecreto mediationem admittit Gallicam, adnitente coniuge.

Admiſſam clandeſtine *mediationem* Gallicam, mox palam Ordinibus, Varſauiae ad vndecimam Februarii congregatis, declarat Caſimirus Rex, contradicente Clero, qui diu reſtitit mulieris imperio, donec ad extremum conſentiret, adactus Pſeudopoliticorum, ipſiuſque adeo Regis ad vltimum voluntate. Dilemma tunc a Regina Polonis proponebatur proceribus, pax certa, vel certus omnium interitus. Pacem ſi vellent Poloni, eam in ſinu ſuo geſtare Galliam ſcirent, modo eorundem admitteretur pacis conciliatio. Contra, certum expectarent interitum, ſi excluſa Gallica *mediatione*, Gallos optime ſemper de Polonia meritos, ea tunc irritarent excluſione. Nec Gallos ſolum cogitarent, ſed Galliae coniu-

Eandem ordinibus Regni in Varſauienſi publicat conuocatione.

100) Quantumcunque omnes in hoc intelligendo loco intendi neruos, ingenue fateor, me mente capere non potuiſſe, quid hoc ſibi velit: *Polonis impune hodie datum eſt, toti contradicere orbi.* Scimus in comitiis tum prouincialibus, tum generalibus, impune datam eſſe facultatem contradicendi, ſed extra regnum, qua ratione valere Rudauſcii temporibus Polonorum contradictiones potuerint, ignoramus. Forte auctor aliquoties erga populares ſuos male animatus male etiam ſcribit, qui, licet condendae hiſtoriae leges bene calluerit, tamen partium ſtudium, ſeque a partibus Auſtriacorum contra Gallos ſtare, patefecit, plura inſuper de popularibus ſuis, aſperius, quam aequitas fert, ſcribens, cum tamen hiſtoriarum ſcriptor omnino neutrius partis eſſe debeat, nullo odio affectus, ſola tantum nudaque veritate adductus, quae angulos non quaerit. Male etiam totam gentem ingratitudinis erga Auſtriam inſimulat, cum omnia ſolius Reginae artificiis facta fuerint. Caeterum nemo negare poteſt, Poloniam illis temporibus ſola Auſtriae virtute liberatam fuiſſe, ſine cuius ope et conſilio, neſcio qua ratione ſibi tunc conſulere potuiſſet. Dani enim motus, et Electoris Brandenburgici a Suecis ad Auſtriacos alienatio, in Auſtriae conſiliis ortum habent. Hoc modo Sueciae Rex, fortiſſimus Poloniae hoſtis, e Polonia abire coactus fuit, et tum demum, deleto Rakocio, cuius hoſtis internecionem praeter Tartaros et Auſtriacis Polonia debet, altius iterum reſpirare meliuſque valere coepit Reſpublica Polona. Ignorantiam igitur hiſtoriae Polonae profitetur is, qui contendit Czarnecium Rempublicam ſeruaſſe, prout nuper mihi in circulo illuſtrium virorum fuit falſo obiectum. Czarnecius magnus fuit heros, ſummis laudibus ob magna in Rempublicam merita dignus, ſed non tanti ob deficientes Reipublicae vires fuit, vt eam ſeruaſſe dici poſſit.

coniuratum Orbem totum, Anglos, Suecos, Germanos, Batauos, Lusitanos. Addebat 1658
semper mediatores fuisse Reges Gallos, anteactis temporibus, Polonos inter et Suecos, nec Regem Hungariae posse vllatenus mediatorem agere, cum de facto pars existeret. Ad extremum frustra Polonos Austriacorum hostes in suam euocare perniciem, Gallos, nempe et Anglos. Concludebatque vel inuito Hungariae Rege *mediationem* admitterent Gallicam.

Haec Regina per Lubomierscium, Lesczynium Regni Thesaurarium, Gonsieuium, et Wielopolscium Castellanum Woynicensem, clero, proceribus, populoque persuadebat Polono. Contra clerus, pacis conciliationem Gallicam, vt infructuosam reiicere, Gallosque execrari, vt Suecorum socios, Anglorumque confoederatos. Audita tunc Andreae de Leszno Archiepiscopi Gnesnensis, pleno Senatu decies repetita vox: *Frustra et nonnisi per ludibrium Senatorum exquiri sententias de mediatione Gallica, cum illa iampridem accepta fuerit Posnaniae, inconsultis Senatoribus, ad nescio cuius mulierculae libitum, vmbraeque pertinaciam*, legatum Gallum D' Ombres intelligebat. Eadem sentiebant caeteri Episcopi cum Primate suo, eratque vna omnium vox, nullatenus debere mediationem admittere Gallicam, si saluam vellet Polonam Rempublicam Poloniae Regina, cuius mater audiebat. Sed frustra talia Clerus memorabat Reginae, in perniciem tunc Austriacorum a Gallis animatae.

Trutina mediationis Gallicae.

Aderat interim dies finiendae conuocationis, expectabantque auidius ordines, quem tandem finem mediatio Gallica habitura esset. Primus Lubomierscius Archi Marschalcus Regni, licentia perorandi obtenta, omnino admittendam mediationem censebat Gallicam, cuius auctor ante Posnaniae fuerat. Idem sentiebat et Lesczynius Thesaurarius Regni, additis rationibus Reginae subscribentibus voto, quam tunc non alio nisi matris appellabat titulo. Lescynium sequutus Gonsieuius, aliique, vt dixi, Proceres omnes vnanimes eandem admittebant mediationem. Concludebantque omnino e re Polona fore, si mediatio admitteretur Gallica. Ita dum omnes Reginae applaudunt, Archiepiscopus proximus Regi, in haec verba alloquitur Regem:

Mirari se satis non posse, totam Rempublicam, adeoque ipsum praesentem Regem, tam recentis beneficii ab Austriacis accepti, immemores existere! Puderet Polonum Regem matre natum Austriaca, Austriacis armis post exilium Regno restitutum, tam cito obliuisci beneficiorum! Ecquid dicent vicinae, quid remotae nationes? nisi Polonos ingratissimos mortalium esse, nec colere amicitias, sed violare.

Haec ille vultu in Regem aliquanto commotiori. Suspensis omnium animis, oculisque in terram deiectis, audita tunc a Senatu Archiepiscopi Oratio. Donec Rex ipse salutato Senatu, paucis praefatis in fauorem Gallorum, subiungeret: *Mediationem Gallicam Posnaniae, elapso Ianuario se admisisse de consensu Senatorum lateri tunc suo adhaerentium, nec se eandem amplius reuocare posse, absque laeso Maiestatis honore.* Tum recitare votum suum vltimum e codice iussit, excusata prius apud Senatum tardiori memoria, Nicolaum Prazmowski, qui Regis mentem legere aggressus est, in hunc modum:

Antiqua ac peruetusta huius inclyti Regni cum Christianissimis Galliae Regibus amicitia, tum continuata fere a duobus et vltra saeculis eorundem mediatio, facile suam Maiestatem induxerunt, vt bono patriae periclitantis consulens, vltro oblatam a Christianissimo Rege admitteret mediationem, non tamen omnino exclusa Domo Austriaca, cui multum debebat. Monuisse se de hoc ipso facto, qua literis, qua internuntiis Hungariae Regem, tentasse omnia media et remedia, quae pacis erant, reiiciente vel non acceptante Austriaca aula Polonorum consilia. Ad extremum saniora ac compendiosiora acceptasse remedia, quae pacem promitterent citam: Nec mediationem Gallicam potuisse vllatenus reiicere, nisi eodem simul tempore acceptasset hostilitatem Galli et Britanni. Interim velle se eadem mediatione Gallica includere, si vellet, Hungariae Regem. Nec tempus superesse vllum, conquirendi aliorum mediationem Venetorum nempe ac Hollandorum salua Christianissimi Regis Maiestate.

1658 Haec summa Regis sententiae, qua lecta statim in proximum conclaue se proripuit, Lubomierscio, Wielopolscio, Lesczynio, Gonsieuio, Reginam interim inuisentibus, quibus ab eadem palam gratiae actae ob egregiam nauatam operam Regi Christianissimo. Ita finiit tunc conuocatio Ordinum ad mentem Reginae. Ita acceptata mediatio Gallica, exclusis Austriacis ob nimiam bonitatem, qua dicebantur, non posse saeuire ea de causa, in vicinos et Catholicos Polonos. Scripta tamen aliqua memoranda ea tunc occasione emanarunt contra eandem mediationem, inter caetera

Trutina mediationis Gallicae.

Cuius summa haec fuit:

Trutina mediationis Gallicae.

Ingerit se medelae nostrae non accersitus Empiricus, exotica nobis remedia non appetentibus, et vel inuitis propinans. Pacem offert, qui bellum in sinu gerit, tranquillitatis commoda depraedicat, domi forisque agitatus, dignus oppido, cui hoc vulgare adagium regeramus: Medice cura Te ipsum. Nos ignoto quidem Archiatro non ante commissuri salutem nostram volumus, quam si prius in se affectuum, morbi, genera, pharmaci sui fecerit experimentum. Quia tamen ipsa mali vis, et impatientia dolendi incautum saepe aegrotum, ad quaeuis obuia temere suscipienda prouocant, sollicitauit me patriae charitas, et pacis ardor, vt oblatum munus ipsa offerentis conditione et sollicitudine suspectum, an aegro congruat, perpensis rerum et temporum circumstantiis examini subiiciam.

Mediationem Polonis offert Gallus, indiuiduus scilicet Suecorum socius, Cromuelli foederatus, Austriaci nominis infensissimus aemulator, mediationem, inquam, vrget, rebus Suecorum depressissimis, postquam Gothicus furor impune per Poloniam grassatus extremum virus exercuit, et ex aggressore ad defensionis partes adactus, hostium numero et potentiae tantisper submittere cogitur effrenos, indomitosque spiritus. Variae grauissimaeque rationes omnino suadere videntur, vt in tractatibus pacis, inter Regna Poloniae et Sueciae, Gallica nobis mediatio suspecta sit, et explodatur.

I. Ipsa mediationis infructuositas, in qua nihil prorsus esse praesidii, experientia in modernis hisce bellorum motibus abunde comprobauit. Mediatores enim fuerunt Galli induciarum, quas Rex Sueciae, impune violauit, quam quidem iniuriam Gallico nomini et mediationis auctoritati a Suecis irrogatam vltionis loco nouis auxiliis et foederibus Galli compensarunt.

II. Polonia talibus ad secure tractandum indiget mediatoribus, qui pacem illam ratam, firmam, et inuiolabilem optare debeant, qui illius infractorem supercilio coercere, vel armis certe refellere vellent et possent. Neutrum illorum Galliae quadrat.

Ratio enim Gallorum, et praecipuum vrgendae pacis motiuum, aliud non esse videtur, quam vt amicos foederatosque Suecos, imminenti certoque exitio subducant, bellumque in Domum Austriacam deriuent, quo pacto nulla prorsus in pace Polonica securitas, et Poloni statim nouis, maioribusque bellorum in vicinia turbinibus implicarentur; tenerentur enim ex vi pactorum, et propriae necessitatis impulsu, vires omnes in Austriacorum defensionem conuertere, sicque periculosius redintegraretur bellum, et debellatis (quod Deus auer-

auertat) Austriacis, Polonia omni praesidio destituta et hostibus vndequaque circumsepta, auctis noua Prouinciarum vicinarum accessione Suecis, ipsorum arbitrio, seu potius libidini miserrime obiiceretur. Pacem Poloni quaerunt, non belli transmigrationem, solidam quietem, non noua pericula ex sociorum aggressione, et nouis Suecorum progressibus ipsis imminentia. Mediatores volunt, qui pacis perturbatorem refraenare possint ac velint, et quorum intersit Poloniam incolumem stare. Hoc Gallorum rationi, tot foederum et reciprocae necessitatis nexibus Suecis coniunctorum omnino repugnat, et si maxime vellent, quid a gente tot occupationibus distenta, tot bellis exhausta, tot externis internisque corruptionis principiis vitiata, tanto locorum interuallo dissita, nullo nobis foederum, vicinitatis, commercii, sanguinisque vinculo copulata opis sperandum sit, contra Suecos, tot bellorum praedarumque socios? Id prudentum relinquo iudicio. 1658

III. Nonsolum Gallica mediatio nullum pondus ac momentum promouendae paci adiuuandaeque adfert, sed etiam maxima eidem erit remora, et inextricabilibus illam difficultatibus inuoluet. Primo enim si a Polonis admittatur illa mediatio, maximam inde caeteri confoederati, diffidentiae ansam accipient, quidquid a Gallis proponetur, id suspectum erit, ac dubiis interpretationibus obnoxium, ipsorum promissa, nullam apud alios foederatos fidem inuenient, dolum latere vel sub speciosissimis oblationibus semper suspicabuntur.

IV. Polonis nec decorum, nec tutum vnquam accidere potest, si absque omnimoda Domus Austriacae securitate tractarent, quod Gallicis intentionibus e diametro videtur oppositum, inde probabile est Gallos hoc in puncto maxima paci obstacula iniecturos.

Ratio Gallorum omnino postulat, ne Sueco in hac rerum conuersione, vel minima in re displiceant, quod eos longe molliores reddit, vt illum ad restitutionem ablatorum fortiter impellant, quin potius probabile est, ipsos nonsolum eiusdem ambitioni et cupiditatibus suffragaturos, sed omnem adhibituros operam, et quam cautissimis pro Sueco conditionibus res tractaturos, cum ipsorum vel maxime intersit exaltari potentiam Suedicam, quam Domui Austriacae validius obiiciant. Quod a fortiori possumus colligere. Ipsorum enim quondam mediatione, Poloni licet bello victores, tractatibus tamen victi fuere, et in florentissimo rerum suarum statu, Liuoniae possessionem et fructus, per triginta annorum inducias hosti concesserunt: quid hoc tempore effecturos in gratiam Suecorum Gallos putamus? qui longe arctiori, quam alias vnquam necessitudinis et foederum vinculo ipsis sunt copulati. Gallis denique refert Suecos in Prussia subsistere, ad communes Triumuiratus Cromuelliani conatus exequendos.

Haec summa trutinae Gallicae. Addebat idem auctor: *Si*, inquit, *Polonia, tuam salutem Galliae commiseris, quidquid inde cladis tibi emerget, acceptum feres credulitati tuae.* Reuocabantque eadem occasione multi Procerum in mentem Polono Regi ANDREAE MIASKOVII Regii Viennam internuntii, elapso anno 1656. cum Augustissimo Diuae memoriae Ferdinando tertio factam compositionem, ipsiusque Miaskouii scripto conceptam propositionem, cuius hic tenor erat:

1658

Sacra Caesarea Maiestas,

Domine, Domine Clementissime,

Propositio Miaskouii et compositio factae Viennae.

Serenissimus Rex, Dominus Meus Clementissimus bello iniusto a Sueco impetitus, viribus Regni bello Moschouitico ciuilique distractus, dum coniunctione externi Principis aduersus hostem valescere cupit, primam in haec foedera vocandam Sacram Caesaream Maiestatem Vestram censuit, apud quam consanguinitas affectum conciliabat, et vicinia, communisque ab antiquo hoste periculorum societas coniunctionem hanc recommendabat. Hinc tot missae ad Sacram Caesaream Maiestatem Vestram legationes, quae licet optatum non sortirentur effectum, non destitit Sacra Regia Maiestas, causam hanc propositumque promouere, donec vltimo ablegato tandem Viennae declararetur, mittendos esse cum plenaria facultate legatos, nec interea tractatus alios, cum quoquam praeter Moschouiae Ducem, instituendos. Cui declarationi insistendo, Sacra Regia Maiestas legatos duos ex Ordine Senatorio ad Sacram Caesaream Maiestatem Vestram destinauit, plena concludendo foederi potestate instructos. Sed quia ex anteactis non satis constat, quae sit circa hanc coniunctionem mens Vestrae Caesareae Maiestatis, et quia legati tam expedito itinere procedere non possunt, vt et tempus non perdatur, et legati certi sint, se non incassum venturos, praemisit Sacra Regia Maiestas me ablegatum plenaria quoque instructum facultate tractandi, ad vltimum vsque ratificationis, quae legatis reseruatur, punctum. Legati ergo iter suum prosequi non praesument, donec a me ablegato fuerint euocati: qui exinde audientiam et conferentias maturari mihi peto. Ita enim et ratio belli, autumno iam adulto postulat, vt si quid gerendum sit, sine dilatione inchoetur, et caeteri tractatus, qui Sacrae Regiae Maiestati offeruntur, inde dependent. Quod enim Sacra Caesarea Maiestas Vestra requisiuerit, ne interea cum quoquam transigatur, hoc sancte a Sacra Regia Maiestate seruatur, et quamuis a Suecis, et priuatim, et per legatos Galliae, pax non iniqua, et in reliquos hostes oblata sit coniunctio, hactenus tamen, ita suspenso remissi sunt responso, vt integrum sit Suae Regiae Maiestati, quoquo modo rebus suis consulere, vbi ei de Sacrae Caesareae Maiestatis Vestrae constiterit cogitatis, vnde Sacra Caesarea Maiestas Vestra indubitatum capere potest testimonium, constantis Serenissimi Regis, Domini Mei in Sacram Caesaream Maiestatem Vestram propensionis, et Ordinum quoque Regni voluntatis: Quorum consilio assensuque proponitur Sacrae Caesareae Maiestati Vestrae a Sacra Regia Maiestate Republicaque Poloniae foedus, armorumque societas, idque directe tantum contra Suecos et Electorem Brandeburgicum eatenus durabile, donec communibus viribus consiliisque hostes ex imperio, Regnoque Poloniae eiiciantur. Quod foedus nonnisi communi consensu partium erit dissoluendum, vt foederatis non sit fas futurum, separatim vel tacite vel publice vllo titulo praetextuque pacisci. In quam rem omnes meliores petentur, dabunturque assecurationes.

Foederi huic iungendus videtur Rex Daniae, hostilia a Suecis passus, et inde, illis infensus: vt et Belgii foederati Ordines, si causa interruptorum commerciorum in id inclinent.

Principes quoque illi, quibus controuersiae cum Brandeburgico intercedunt, non videntur negligendi: praecipue vero Serenissimus Dux Neoburgicus, qui ita in foedus assumendus, vt eius differentiae cum Brandeburgico, communi-

munibus foederatorum viribus propugnentur, vel ei a Sacra Caesarea Maiestate Vestra permittatur, iniurias a Brandeburgico acceptas, armis ex nunc vindicare, damnaque sibi illata vlcisci: quod vel tacito assensu vlcisci potest, prout melius in rem communem Sacra Caesarea Maiestas Vestra iudicabit. 1658

Magnus Dux Moschouiae praecipue in foedus hoc pertrahendus: quod non alias sequetur, nisi Sacra Caesarea Maiestas Vestra continuet per legatos suos eam mediationem, cuius officio hactenus armistitium inter Regna illa intercedit: et eas ab illis exprimat pacis conditiones, quae nec auulsionem Ducatus Lithuaniae, nec vastiora adhuc consilia sapiant. Quod si duriorem se praebeat, hic quoque considerandum Sacrae Caesareae Maiestati Vestrae erit, quo pacto foedera, quae proponuntur, possint Regno Poloniae contra Moschos prodesse: cum illud foedus, quod a Suecis offertur, et pacem a Suecis, et coniunctionem in Moschos promittat.

Foedus autem hoc in rem religionis catholicae ineundum, quo pacto summo Pontifici declarari, et qua ratione Sua Beatitudo in illud aggregari queat, beneplacito Sacrae Caesareae Maiestatis Vestrae Sua Regia Maiestas permittit.

Haec sunt quae debita cum reuerentia Sacrae Caesareae Maiestati Vestrae exponenda habui, cuius accessum, benignumque responsum humillime expecto.

Haec summa Miaskouii propositionis, cui tunc in omnibus punctis et clausulis assenserat Augustissimus Diuae memoriae Caesar Ferdinandus tertius. Aderant et alia passim scripta pacis conciliationem improbantia Gallicam, quae apud Regem Reginamque ludibrio fuere. Cui tunc Oppoliensis ac Ratiboriensis Ducatuum iura, licet alienigenae contra conclusum cum Vladislao IV, Poloniae Rege, contractum ab Augusto Bohemiae Rege confirmata sunt.

Ducatus Oppoliensis ac Ratiboriensis traduntur Reginae Poloniae.

LIBRI IX. CAPVT II

SYNOPSIS

Mittitur Francofurtum Olszeuius. Reginae quaerelae nomine vniuersi Cleri maioris Poloniae contra Austriacos. Olszeuius contra Suecos protestatur coram Electoribus, sed vano conatu. Eiusdem memorialia duo ad Electores directa. Litterae a collegio Electorum ad Regem Polonum. Litterae a collegio Electorum ad Carolum Sueciae Regem. Olszeuius Francofurto discedit, superueniente Vladislao Rey, regio ablegato, qui Leopoldi electionem turbatam venerat. Arguuntur Francofurti scripta a Polonis contra domum Austriacam. Poloniae morum descriptio inconueniens.

1658 Mittitur Francofurtum Olszeuius.

Interim dum Varsauiae magno tumultu Austriaci a Polonis inique excluduntur, Francofurti ad Moenum apud Electores imperii, eodem tempore pessime traducuntur per ANDREAM OLSZEWSKI, Regium tunc, ad actum electionis Caesareae ablegatum. Extant eiusdem querelae, typis euulgatae, quas nomine vniuersi cleri maioris Poloniae falso inscripserat, potius Reginae querelas vocare debuerat. Constat enim vel ex ipsa Alberti Tholibouii, Episcopi Posnaniensis subscriptione, Reginae querelas fuisse. Quis enim Tholibouius, nisi Reginae intimus? arcanorumque omnium conscius? Referam istas querelas, quas per id tempus Francofurtense vulgauerat praelum.

Reginae Querelae nomine vniuersi Cleri Maioris Poloniae contra Austriacos.

QVERELAE
VNIVERSI CLERI IN MAIORI POLONIA ET DIOECESI POSNANIENSI
SVPER
BARBARA AVSTRIACI MILITIS INSOLENTIA IN ORDINEM ECCLESIASTICVM ET CHRISTI PATRIMONIVM
EXERCITA
AD
SACRAM REGIAM MAIESTATEM HVNGARIAE ET BOHEMIAE ETC.
DIRECTAE ET SCRIPTAE, POSNANIAE D. XXII. IANVAR. MDCLVIII.

Sacra ac Regia Maiestas,

Domine Domine Benignissime,

Ecclesiastici Ordines et Clerus vniuersus maioris Poloniae, Dioecesis Posnaniensis, humiles serui et indigni apud Deum exoratores, ad Thronum Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae isto libello venerabundi accedimus: Nouum id plane, neque in hunc diem forte auditum, ab externo regno ad Regem externum: Sed malorum nouitas adeo superat, vt quod in medicina fieri solet, consumtis frustra veteribus, nouata et externa remedia necessitate adacti quaeramus. Patiatur bonitas Austriaca, indolesque alta et Regia Sacrae Maiestatis Vestrae, miserias nostras breuiter sibi narrari, et quam in lubrico res Sacrae, Clerus istius orae,

orae, poſtremo fides catholica, verſetur, niſi magnitudine animi, pietate, iuſtitia, clementia Sacrae Maieſtatis Veſtrae fulciantur. 1658

Onerari inuidia auxiliarem militem apud aures Sacrae Maieſtatis Veſtrae minime velimus, illum praeſertim egregie de nobis meritum, cuius auctoritati ac terrori firmatam rem Polonam libenter imus adſcriptum.

Nouimus exercitum ſine annona haberi regique non poſſe, ſed rationes noſtrae tot per annos attritae cogunt ingenue fateri, nullas omnino vires opeſue nobis ſuppetere, queis ferendo tanto oneri ſufficiamus.

Accedit, legiones per oppida, vt plurimum eccleſiaſtica diſpoſitas, patrimonium Chriſti lacerare, annonam et pecuniam ex agris multis exigere, iubereque, vt in longinquas ſtationes, alicubi ad decem, quindecim, vel amplius milliaria, commeatus deuehantur.

Commiſſionem, ſeu ordinationem hybernorum nullo eccleſiaſtico vocato aut praeſente, peractam; Sanctuaria Parochorum, omni iure et conſuetudine exempta occupari, alimenta eorum conſumi, praedia et curias quaſuis eccleſiaſticas a milite inſideri, boues, armenta mactari, abigi, non quantum licet, ſed quam libet, et quod acerbum longeque miſerrimum, neque ipſiſmet dominis ad tolerandam vitam neceſſaria et propria permitti.

Equidem experiendo didicimus, ineuitabilia haec mala comiteſque in bello prouinciarum calamitates ac aerumnas. Magna tamen ſpe ducimur, exhauſtis egentibuſque a clementia Regia Sacrae Maieſtatis Veſtrae praeſidium ac leuamentum fore.

Ingentem modo animum Sacrae Maieſtatis Veſtrae digniſſimum haec cura exerceat, euerſis eccleſiaſticis bonis, ſacerdotes victus inopia, (prout nunc euenit) a templis et altaribus diſceſſuros, ſubituram haereſin, cui pridem validae in hac prouincia, compendium ad praeſens videtur occaſione publici mali partes ſuas longe proferendi.

Porro innatae clementiae et magnitudini animi Sacrae Maieſtatis Veſtrae humillime et cum lachrymis ſupplicamus, velit iubeatque Sacra Maieſtas Veſtra, cultum diuinum et patrimonium Chriſti, relaxatione a tantis, tamque impoſſibilibus oneribus conſeruari.

Rependet Deus Ter Optimus tanto erga nos Sacrae Maieſtatis Veſtrae beneficio longaeuam vitam, tranquillum imperium, lata incrementa, immortales terra coeloque triumphos, quod nos animitus oramus vouemuſque. Datum Poſnaniae, die 22. Ianuar. 1658.

Sacrae ac Sereniſſimae Maieſtatis Veſtrae

Domini Domini Benigniſſimi

Serui et exoratores humillimi

ALBERTVS TOLIBOWSKI, Epiſcopus Poſnanienſis, mpp.

ANDREAS BLZOWSKI, Praepoſitus Poſnanienſis, Capituli Eccleſiae Cathedralis et Cleri Dioeceſis Poſnanienſis nomine, mpp.

1658 Haec ſumma querelarum Reginae per Olſzeuium falſo in maioris Poloniae clerum coniectarum. Num enim ſolus Poſnanienſis Epiſcopus cum Praepoſito Belzouio tantummodo eo tunc tempore aemulatores extabant patrimonii Chriſti, cum ſupereſſent illis gradu altiores Praelati in Polonia maiori, quorum muneris erat, modeſte conquaeri, ſi quid tale factum fuiſſet. Eminet in maiori Polonia adeoque toto Regno Archiepiſcopus Gneſnenſis Regni Primas, primuſque Princeps, cui ſubeſt Poſnania ipſa, Gneſna, Caliſſium, aliaeque maioris Poloniae ciuitates, oppida plurima, pagi infiniti, et hic tamen nullam tunc nec poſtmodum deponebat contra Auſtriacos milites querelam. Imo illis ipſis, in ſumma victus penuria, ad ſex millia farinae gratiſſime obtulit modios.

De Belzouio, Praepoſito tunc Poſnanienſi, mera fuit fabula. Quid enim Belzouio cum cathedrali Praepoſitura? quam tunc adminiſtrabat VITOVIVS, non Belzouius. Hinc merum apologum ſupra cleri querelas videat orbis, Olſzeuiique malitiam, ea tunc tempeſtate Reginae omnibus modis placere conanti, quo altius deinde profiliret. Neque alia de cauſa, alioque fine mandatum tunc Francofurtum ad Moenum Olſzeuium, inuenio, quam vt has querelas ſpargeret inter congregatos Electores et Principes, quod et fecit. Praeſentauerat quidem binos Electori Moguntino libellos ſupplices, adeo frigidos, vt fidem omnibus fecerit, ſe non cum libellis, ſed cum querelis Francofurtum aduenisse. Horum autem libellorum haec ſumma fuit:

Olſzeuius contra Suecos proteſtatur coram Electoribus, ſed vano conatu.

Eiuſdem memorialia duo ad Electores directa.

MEMORIALE

NOMINE

SACRAE REGIAE MAIESTATIS POLONIAE

ET SVECIAE

AD

SERENISSIMOS, EMINENTISSIMOS, ILLVSTRISSIMOS,

SACRI ROMANI IMPERII ELECTORES,

PRINCIPES, ET ORDINES

DIRECTVM ET EXHIBITVM

AB

EIVSDEM REGIAE MAIESTATIS ABLEGATO,

REGNI POLONIAE CANCELLARIAE REGENTE,

ANDREA DE OLSZOWA OLSZEWSKI

CRACOVIENSI, POSNANIENSI, PRAEPOSITO, METROPOLEOS GNESNENSIS CANONICO, DOMINO HAEREDITARIO IN IANCZYCE ET MICCZNY

MDCLVIII.

Bellum a Suecis aduerſum Polonos, quam indigne, ne grauiore verbo vtar, inceptum geſtumque ſit, nemo non agnoſcit. Sed iudici Deo et vindici, curae aliquando erit, abruptas inducias, euerſam fidem diuini humanique iuris poſtpoſiti, nefas impune non omitti.

Porro Sereniſſimus et Potentiſſimus Rex Poloniae, et Sueciae, Dominus meus Clementiſſimus merito exiſtimat, publicam connexamue Germaniae et Poloniae cauſam in eo verti, ſpectareque ad Sacri Romani imperii iniuriam, quidquid contra Regiam Eius Maieſtatem et rempublicam Polonam Sueci patrauere.

Cum

Cum enim pace vniuersali Monasteriensi Reges et Regnum Poloniae comprehendantur, integritatis pactorum, exindeque tranquillitatis imperii Romano-Germanici interfuit, ac porro interest, Regni amici, vicini, et foederati curam et defensionem suscipi, hostilitatem omnem motusque nouos prohiberi, ne procedente primo Suecorum ausu, vlteriorem licentiam suadeat ipsa tolerantia, et semel accensa belli face, vicinus etiam paries deflagret. 1658

Minime vero fides sit, otiose Poloniam instrumento pacis insertam esse, aut Suecos vigore eiusdem instrumenti, nulla obligatione teneri ad pacem cum Polonis obseruandam. Nimirum visum est Suecis, inter causas armorum, primo loco exponere Bothium, nescio quem Caesarianum Colonellum, quod gnaro et conniuente Rege Diuo VLADISLAO, cum Germania bello flagraret, per Prouincias et Ducatus Regni Poloniae peruaserit, ad infestandam armis Liuoniam, et postquam instigante Rege, ac impellentibus Polonis expeditio illa suscepta esset, plurimum mali inopina Bothii irruptione subditis Regni Sueciae ibi locorum allatum, multi trucidati, bona eorum direpta et spoliata, magnusque metus illi Prouinciae illatus fuerit.

Expressius etiam crimini datur, quasi irruptione Crocouii Caesariani Ductoris in Pomeraniam, res Suecorum in Germania turbatas, eamque prouinciam deuastatam Poloni voluerint, adeoque non satis fuerit Crocouio transitum a Polonis indultum fuisse, verum etiam ex Putscensi Fortalitio, aliisque in Borussia locis auxilia et tormenta eidem submissa.

Quae, tametsi vanitatis plena, cum insuper obliuione perpetua et amnestia generali ita sepulta sint, vt non licet eorum, vllius alterius rei causa, aut praetextu (quidquid occasione ac tempestate belli Germano-Suedici, clam vel palam, directe vel indirecte, vltro citroque commissum fuerat,) hostilitatem, inimicitias, aut molestiam inferre, sub poena fractae pacis, ipso iure et facto incurrenda etc. sane istiusmodi causas extinctas, abolitasque resuscitare, ac bello contra Poloniam tabulis Monasteriensibus inclusam et absolutam vindicare, Sueci nullatenus poterant, sine ingenti praeiudicio, imo ruptura pacis vniuersalis.

Vtcunque vero foret, si a Suecia ipsa, vel ex Liuonia Suedica ditione bellum intra Poloniae Regni viscera inuectum fuisset: sed cum e Pomerania imperii Romani prouincia, ortum progressumque habuerit: cum exercitus Suedicus in dicta Pomerania, vti et in Bremensi, Verdensi, Mecklenburgensi, aliisque terris scriptus, auctoratusque sit, neque adhuc inscribi, suppleri, refoueri, et contra Poloniam omitti desinat, perturbatae profecto Germaniae, et fractae pacis culpa, tot atrocia et infesta, ac secutura (quod Deus auertat) maiora mala, Suecis auctoribus debentur.

Accedit, sociatis viribus tam Principum nonnullorum quam ciuitatum imperialium, iniustissimum post hominum memoriam, Sueciae contra Polonos bellum promotum, et sustentatum fuisse, atque in hunc diem promptis auxiliis, et continuis supplementis, (quod Sacra Regia Maiestas Poloniae et Sueciae, Dominus meus Clementissimus iniuriae ducit, doletque): plus vltra sustentari, plane vt non Sueciae magis, quam Germaniae viribus, Polonia, nihil tale commerita, concutiatur.

1658 Ea propter, consentaneum duxi, nomine saepe memoratae Sacrae Regiae Maiestatis, Regnique Poloniae, rem totam ad Serenissimos, Eminentissimos, et Illustrissimos Sacri Romani Imperii Electores, Principes, et Ordines decenter referre, ac officio, quo par est, postulare, ne Regni Poloniae pacis Germano-Suedicae consortis facta per Suecos inuasio, nê ex Pomerania, aliisque terris imperii prima et vlterior hostilitas: ne Principum et ciuitatum Germaniae, subsidia, et quotidiani pro Sueco militares delectus, dissimulatione et silentio habeantur, sed communis plane causa, communibus studiis, consiliis, et auxiliis iuuetur, ac obtinendae publicae et securae tranquillitati, vel reprimendo malo mature consulatur.

Est porro aliquid etiam momenti in Regni Poloniae conseruatione, et integritate, quod euerso hoc antemurali, velut aggere rupto, verendum sit, ne barbararum gentium colluuies, (quae nuper finibus ipsis admota, nec longius vnius diei itinere a Silesia distans, periculi in posterum monet, terretque) vicinam Germaniam inundet.

Quae singula et omnia prudenter expendenda Sacri Romani Imperii Electoribus, Principibus, et Ordinibus, paucis ad praesens submittens, nullus dubito, iusto dolori, et laesioni grauissimae Sacrae Regiae Maiestatis Domini mei clementissimi, et vniuersae gentis Polonae pro praeterito, ac in futurum securitati, opportunum, atque ex saepe dictis pactis iure debitum allatum iri remedium.

A. Olszewski mp.

Sequuntur eiusdem Olszeuii

EXPOSITIONES
CORAM
EMINENTISSIMO DOMINO ELECTORE
MOGVNTINO
VERBO ET SCRIPTO FACTAE, HVIVSMODI TENORIS:

Non posse satisfactam reddi Regiam Maiestatem Poloniae et Sueciae, quod Collegium Electorale epistolam nuper adhortatoriam ad Regem, Sueciae possessorem, de pace cum Polonis facienda scripserit.

Est amplius quod desideratur, et quo tendit Memoriale, nomine dictae Regiae Maiestatis Poloniae porrectum, id est:

I. Vt dignoscatur: Suecos contra pacem vniuersalem Monasteriensem bellum Poloniae intulisse; occasione sumpta ex irruptionibus in Liuoniam et Pomeraniam (id enim reale quasi factum Polonicum, et pro fundamento videtur iustitiae Suecobellicae, reliquis plane mentalibus, ac plerisque potius omissi quam commissi praetensionibus) quibus et similibus querelis, causis,

causis, non causis, silentium perpetuum indictum est, per inclusionem Regis Poloniae instrumento dictae pacis, et comprehensionem amnestia generali. 1658

II. Vt cum ex Pomerania et aliis prouinciis imperii bellum coeperit, et hucusque continuetur, Sacri Romani Imperii Electores tanquam pacis custodes, serio et efficaciter inhibeant, hostilitatem ex illa prouincia. Quid enim iniquius? quam licere hostibus ex Pomerania in Poloniam irrumpere, ac eodem se attritis viribus, tanquam ad asylum recipere; Polonis e contra, et eorum colligatis Austriaco et Brandeburgico, ne persequendo hostem, bellum ex Polonia transferant, ac par pari retalient, Maiestatem imperii obtendi.

III. Vt supplementa et delectus Suecorum, et pro Sueco, in prouinciis et ciuitatibus imperii prohibeantur. Videre enim est in hac ipsa ciuitate Francofurtensi, praesentibus et conniuentibus Sacri Romani imperii Electoribus, militem in dies colligi, atque Suecorum in castra deduci.

Si dicatur: ius esse et libertatem Germanorum, cuiuis militiae nomina dare (si tamen congrue id fiat, et seruatis seruandis secundum leges imperii): idque fauorabile non tam Suecis, quam Germanis; cur Polonis odiosum sit, auxilia defensiua a foederatis et adhaerentibus suis euocasse? Nostris stipendiis, nostra annona militem Germanicum retinere? et quare iniuriae ducant Sueci, quod illis licet, id ipsum nobis et pro nobis, pari modo licere?

IV. Cum per prouincias Sacri Romani Imperii liber tractus militi Sueco in Poloniam concedatur, cur non eadem Polonis, ac eorum foederatis libertas de iure aequalitatis competat.

V. Serenissimus Elector Brandeburgicus reuocatur ab executione foederis cum Polonis sanciti, promittitur eius Serenitati guarantia, in quantum Suecus Brandeburgicas ditiones impetierit. Vnde animaduertitur, id consilii esse, vt Germania tranquille agente, sola Polonia centrum, et theatrum sit bellicae calamitatis. Id equidem non alienum est ab ordinato suimet magis quam proximi amore, minime tamen in hoc puncto conquereremur, si Suecia contra Poloniam bellaret: Sed cum Pomerania, aliaeque ditiones Imperiales, sese bello immisceant et inuoluant, certe aut praecaueri debet, ne quid contra Polonos ex dictis prouinciis attentetur, aut pari modo securitas et guarantia, nobis praestanda est ab imperio, in quantum Sueci ex prouinciis imperii, ac viribus et delectibus prouinciarum imperialium, Poloniam impeterent.

Ad extremum plane videtur Poloniae curam minore loco haberi, neque forte subire animos Sacri Romani Imperii Electorum, quid rei catholicae, quid Germaniae aliquando periculi, nobis perditis, immineat. Pacem enim vtcunque ore proferant Sueci, pacem aequam, honestam, securam, optamus magis quam speramus. Edocti sumus Suedicarum artium, cum alias, tum anno praeterito, apud Gedanum, vbi interuenientibus et inuitantibus Gallicis et Hollandicis legatis pax proponebatur. Haec pollicitatio, et speciosum nomen tractan-

1658 dae pacis, Regiam Maiestatem Poloniae vrbi Gedanensi cum exercitu admouerat. Magna spes videbatur transactionis, vicinis inter se Regibus, et facili ad concludendum commercio. Vtque orbi et toti Reipublicae Polonae, testatum faceret, Sacra Regia Maiestas, Dominus meus Clementissimus animum suum ad pacem propensum, declarauit prior, et vltro per supremum Regni Cancellarium Dominum Comitem Korycinski, intentionem suam memoratis Dominis legatis, clare, candide, sine ambagibus, et tricis quibusuis, maxima Suecis concedendo. Quae facilitas declarationis Regiae non speratae, admirationi fuit ipsismet DD. legatis. Fidem eorum desuper appello.

Deinde cum ad reprimendum Rakocyum Gedano discederetur, ne tum quidem relicta penitus pacis cura, hortatu praecipue legatorum Christianissimi Regis, dati, et relicti in eadem vrbe fuerunt a Rege et Senatu Polono, cum potestate amplissima commissarii plenipotentiarii, ad tractandum, illustres viri, Dominus Episcopus Varmiensis, Palatinus Mariaeburgensis, Gedanensis, et Culmensis Castellani, Senatorii omnes ordinis.

Aderat tum praesens in aula Polona Dominus de Lisola Imperatoris diuae memoriae Ferdinandi tertii minister, tot scriptionibus Suedicis frustra exagitatus, neque tamen declarationi, ac Commissioni praedictis, obsistere valuit, aut voluit.

Eidem postremo fini, sinceroque pacis studio, ac inprimis interpositae auctoritati Serenissimi Electoris Saxoniae, (vicina licet tum, et procliui ad patiendum quiduis hostile Pomerania) concessum erat, vt miles noster irruptione seuere prohibita, in castris apud Gedanum, dura hyeme, et dispendio incredibili haberetur, et coerceretur.

Nihilominus vno eodemque tempore Suecus ostentatione tractatuum cum Polono lusit, cum Moscho agitauit, cum Transyluano conclusit, et barbarie omni sedibus suis emota, in viscera Regni penetrando, iunctisque viribus cum Rakocio, Cosacis, Valachis, Moldauis, Poloniam magno rumore pacificationis prope securam, ferro et igni saeuissime afflixit.

Haec summa Olszeuii laborum Francofurti susceptorum, nihilque aliud, toto commorationis suae tempore obtinuit ab Electoribus, quam binam epistolam, ad vtrosque Reges, Polonum nempe et Suecum, nomine electoralis collegii expeditam pro ineunda pace. Quarum literarum hic tenor erat. Et quidem ad Regem Polonum in hunc sensum scripserant Electores:

Serenissime et Potentissime Rex.

Litterae a collegio Electorum ad Regem Poloniae.

Constat palam quam funestis bellis, fere a principio huius saeculi, per triginta annos continuatis Romanum Imperium, omnesque eius circuli fuerint oppressi, dilacerati, exhausti, et quam difficulter pax tandem perpetua, veraque et sincera amicitia, inter belligerantes Monasterii et Osnabrugi Vestphalorum ante nouennium fuerit conclusa, eique a principalium transigentium parte Regia dignitas et Maiestas Vestra non minus, quam omnes alii vicini Reges, Principes et Respublica inclusi. Vnde non immerito omnes boni nobiscum illis condolent, qui in dictae pacis limine de nouo miseriis bellicis sint implicati. Cum autem secundum fundamentales imperii leges, id nostri potissimum muneris sit,

ſit, vt patriae ſaluti, et publicae ſecuritati; vt optime fieri poterit, conſulamus, et is belli ignis, qui iamdiu alias in florentiſſimi Poloniae Regni viſceribus ſaeuit, nunc aliarum partium acceſſione crudeſcere, et magis magiſque ſerpere videatur, timendumque ſit, ne vna cum Regia dignitate et Maieſtate Veſtra, etiam vicinos vtriuſque Saxoniae circulos implicet, prout querelae deſuper multoties inde ad nos allatae conteſtantur. Non poſſumus, quin Regiam Veſtram Dignitatem et Maieſtatem pro eo, quod ſemper coluit, pacis ſtudio ſedulo hortemur, et peramanter rogemus, vt cum Sereniſſimo Sueciae Rege, vtpote ſecundum conteſtationes nobis iterato factas, ſine dubio ſimiliter aequis conditionibus ad pacem procliui, eos ſine mora pacis tractatus concludat, quos ad mutuam ipſorum amicitiam, et vtriuſque, vt et imperii Romano-Germanici vtilitatem et ſecuritatem, praecipue vero firmum Regni Poloniae ſtabilimentum a ſinceris regiis, ex arcto ſanguinis vinculo coniunctis animis, facile et glorioſe finiri poſſe, non dubitamus, et confidimus, quod interea neutra pars, vltra Sacri Romani imperii ſtatum, eiuſque ſubditos per incurſiones et inuaſiones, exactiones, tranſitus, conſpirationes, aut alias quaſcunque militares moleſtias grauabit. Obligabit Regia Dignitas et Maieſtas Veſtra nos, et omnes Sacri Romani imperii Principes et Status ſingulariſſime, quin et totam Europam, quod regnum antemurale, quam diutiſſime ſaluum et incolume eſſe exoptat. Dum ſic vouemus, et voto nos compotes fore, confidimus, Regiae Dignitati et Maieſtati Veſtrae omnem proſperitatem apprecamur, et paratiſſima officia noſtra offerimus. Dabantur in Conuentu Electorali Francofurti ad Moenum 4. Maii 1658. 1658

Similes literas ſcripſerant quoque Sueciae Regi, quarum haec ſumma fuit:

Sereniſſime et Potentiſſime Rex, Litterae a collegio Electorum ad Carolum Sueciae Regem.

Amice et Conſanguinee honorandiſſime,

nec non Domine Clementiſſime,

Dum eam, quae ex parte Sereniſſimae Sueciae Reginae in concluſione pacis Oſnabrugenſis, cum perpetua nominis ſui laude interpoſita fuit, ſollicitudinem perpendimus, et glorioſiſſimum Regiae Dignitatis et Maieſtatis Veſtrae ſtudium, quo ſinceram praedictae pacis executionem Norimbergae promouit, ipſoque facto cum immortali gloria ſua ſincere praeſtitit, memoria recolimus, non poſſumus non dolere, quod pax belli Germanici tantis curis et laboribus vix dum exſtructa, inter Veſtram et Poloniae Regias Dignitates et Maieſtates iterum inflammata fuerit, et tantus nunc ignis exortus ſit, vt niſi ſedatis et benignis vtriusque regiis animis quantocius refrigeretur et extinguatur, non tantum Regnum Poloniae, ſed et vicinas Germaniae, praeſertim vero vtriuſque circuli Saxonici prouincias correpturus eſſe videatur. Cum igitur fundamentalis Sacri Romani imperii lex id potiſſimum curae noſtrae iniungat, vt ſecuritati publicae omni ſtudio proſpiciamus, et Regiae Dignitati et Maieſtati Veſtrae eadem ſit laudabilis intentio, prout non tantum confidimus, ſed etiam per ablegatum ſuum deſuper identidem certi facti ſumus, eandem diligenter et peramanter rogamus, vt cum Sereniſſimo Poloniae Rege, ſimiliter, ad pacem procliui, et ad illam a nobis pariter rogato, eos, qui iam coepti ſunt pacis tractatus, quam citiſſime fieri poterit, aequis conditionibus ad finem promouere, et ſepoſita praeteritorum memoria, factaque fida pace, tum inter ſe, tum qui iiſdem bellis inuolui videntur, et Regiam Hungariae Dignitatem et Maieſtatem, Noſtrumque Coelectorem

 Sere-

1658 Serenissimum Brandeburgicum, perpetuam, veram, et sinceram amicitiam stabilire, hocque gloriosissimi Regis et Germani Principis facto, et funestis illis facibus constanter extinctis, nos, omnesque imperii Principes et Status, praesertim vero dictae prouinciae circulos, vtpote periculo viciniores cum aliis adiacentibus prouinciis publicae tranquillitatis securos reddere velit. Interea autem confidimus vtramque partem prospecturam, ne vllus Sacri Romani Imperii status eiusque subditi per inuasiones, transitus, hospitationes, exactiones, aut alio modo, quacunque militari molestia afficiantur, prout etiam Regia Dignitas et Maiestas Vestra hac in re publicum imperii interesse concernente, in nouissimo circuli superioris Saxonici conuentu ita se facturam per legatos suos publice recepit. Deuinciet certe sibi totum imperium maximopere ad gratitudinem nunquam intermorituram, et simul ad omnia officia, quae nos eidem promptissima offerimus, et omnem regiam felicitatem ex animo apprecamur. Dabantur in Conuentu Electorali Francofurti ad Moenum 4. Maii 1658.

Olszeuius Francofurto discedit, superueniente Vladislao Rey, regio ablegato, qui Leopoldi Electionem turbatum venerat.

His literis ab Electoribus obtentis Olszeuius, sparso prius ante discessum libello querelarum contra innocuos Austriacos Francofurto discessit, adueniente interim alio ablegato regio VLADISLAO REY, Dapifero Cracouiense, Libusensi gubernatore, qui similiter nullo alio Francofurtum aduenerat fine, quam turbandi Austriaca consilia, Leopoldique electionem, et turbauit certe non mediocriter, distulitque electionis diem ad duos circiter menses, quanto Europae, totiusque Christianitatis incommodo, iudicent alii, qui illius anni gesta legent. Certum est nihil intentatum reliquisse Dapiferum, quominus nocere potuisset Austriacorum rebus. Primum eius in innocentes Austriacos ac potissimum crimen fuit, quod Electoribus persuadere conabatur: Nolle Austriam pacisci cum Sueciae Rege, summo cum praeiudicio Regni Poloniae. Hoc ipsum Electori Moguntino saepius repetendo tantum obsuit Austriacis, vt Elector non prius de eligendo Romanorum Rege, quam de componendis exortis, cum Sueciae Rege, dissidiis cogitaret, dum interim absente Nauclero fluctuaret imperii ratis, ac parte ab vna Byzantii Imperator Transyluaniae immineret, parte vero ab altera, Dunquerca, ac tota Flandria Anglica conspicerent signa. Actum deinde de acceptata a Polonis Gallica mediatione vel inuitis Austriacis, approbatumque factum a Moguntino Gallicarum tunc partium antesignano.

Arguuntur Francofurti scripta a Polonis contra domum Austriacam.

Ita dapiferi legationem, quae prodesse debebat Austriacis, multum obfuisse certum et exploratum est. Et quanquam ad extremum comperta essent dapiferi mendacia, Gallicaque factio Polonae aulae enituerit, in differenda Augusti Leopoldi electione, nulla tamen Poloniae Regi culpa vnquam adscripta est: quinimo ablegatus Rey, peracta electione triumphanti similis, quasi re bene peracta, in Poloniam redierat, causato Austriae damno, quot aliquot auri excesserat tonnas. Ita recentis, calentisque adhuc beneficii ab Austria accepti Poloni immemores, omnia tunc in Austriacorum molliebantur perniciem. Patuitque tandem per experientiam, quod pridem vulgari circumferebatur prouerbio, verum de Polonis Germanorum dicterium: Ab Italis, inquiunt illi, distinguimur Alpibus, a Gallis fluminibus, ab Anglis Oceano, solo a Polonis odio [101].

Alii

101) Falsum est, Germanos a Polonis solo distingui odio. Ad veritatem, quae huc pertineant, dicam, neque Germanis neque Polonis blandiens. Polonos Germanis, Germanosque Polonis non adeo fauere, generatim, quod plebem attinet, ita dicendo, verum est. In causa videntur esse, primum, bella, quae varia Poloni cum Germanis gessere, multisque malis pro malis, vt in bello fieri solet, inuicem sibi datis, non potuit non mutuum inde odium oriri, id quod idem eadem ex causa inter Germanos et Gallos, inter Gallos et Anglos fuit creatum: deinde mores in varia viuendi agendique ratione oppositi. Cum autem neque illatae vtrinque iniuriae belli tempore, neque diuersa viuendi ratio, facta pace, inter prudentes et bene educatos homines, odium verum gignere possit, facile inde paret, istud inter Germanos et Polonos praedicatum odium ad infimam tantum multitudinem vtriusque gentis pertinere, neque tritum illud in Polonia prouerbium:

Poki swiat swiatem
Polak Niemcowi nie bedzie bratem,

hoc est:

Quamdiu terrarum orbis durabit, Polonus Germano non erit amicus,

Alii Poloniam ita describebant: 1658

Poloniae morum descriptio inconueniens.

Prodigalitatis mater.
Officina crudelitatis.
Licentiae nidus.
Omnium scelerum fautrix.
Nouitatis amans.
Inimica pacis.
Appetens alienorum 102).

non, nisi de populi sentina intelligendum esse. Bene enim educati et sinceri Poloni, prudentum et politiorum Germanorum optimi sunt amici.

102) Quia in apographo ad quatuor tantum horum dictorum loca, adiectum aliena manu verbum est Polonicum *falsz*, hoc est, falsum, idque re vera ita etiam se habeat, paucis quatuor haec dicta confutabo. Primum occurrit *officina crudelitatis*. Qui Polonos crudeles dicit, aperte exteros mendacio fallit. Si enim nonnulli crudeles forte reperiuntur, non ideo tota gens crudelis vocanda, cum maxima Polonorum pars, experientia teste, humanitatem habeat, pauci eam exuant, id quod etiam quidam aliarum gentium faciunt. Cum enim apud omnes in tota Europa populos mali quidam sint mixti bonis, nescio qua ratione praetendi possit, vt Polona natio omnibus aliis Europae gentibus sit melior. Sed haec prae aliis nationibus, Italis in primis et Germanis, singularis Polonae gentis virtus est, vt lento gradu ad vindictam sui procedat, ac praeterlapso primo impetu facile ignoscat. Poloni praeter ea misericordes se praebent, hospitalitatemque exercent, quae virtutes cum sint crudelitati oppositae, manifesta est, Poloniam officinam crudelitatis dicere, calumnia. Secundum, *omnium scelerum fautrix*. Nemo prudentum Polonorum negabit, omnia, quae apud alias gentes committuntur crimina, etiam in Polonia patrari. Quis autem inde Poloniam omnium scelerum fautricem diceret? Nonne legum publicarum sanctiones contrarium dicunt? Nonne malefactorum punitiones et supplicia aperte calumniam confutant? Si aliquoties potentiores non semper secundum iustitiam puniri possunt, idem fieret apud alias gentes in tanta libertate viuentes. Hoc forte ansam ad hanc calumniam praebuit, quod iudices raro ex officio in crimina inquirunt, et omnino actore, quem *instigatorem* in Polonia dicunt, opus sit, neque sumtus inquisitionis atque executionis in se suscipiunt, qua ex causa quidam se iustitiae subducunt. Sed his non obstantibus tanta fruuntur per vniuersum regnum securitate publica, vt mirum sit, in libero regno tam paucos inueniri malefactores. Quod si libertate Polona aliae gentes vterentur, forte nemo securus in via esset, id quod graui et maximo argumento est, Poloniam minime scelerum esse fautricem. Tertium *inimica pacis*, et quartum, *appetens alienorum*, vix refutatione digna videntur. Polonia enim nil magis nisi pacem quaerit et colit, nil magis etiam Poloniae quam pax conducit, qua opus habet prae caeteris aliis omnibus bonis. Aliena etiam non appetit, sed sua tantum seruare studet. Si aliquoties Polonia inimica pacis iniquae fuerit, suaque iniuria ablata omni modo recuperare laborarit, quis non recte et bene fecisse dicet? Credo si Polonia inimica pacis et appetens alienorum esset, longe alias ad hunc consequendum finem faceret praeparationes. Sed eiusmodi friuolae exprobrationes magis sunt contemnendae, quam refutandae.

LIBRI IX. CAPVT III

SYNOPSIS

Regina Berlinum Posnania excurrit ad Electorem. Quid cum Electore tractauerit? Electoris responsum. Varsauiae a Polono Rege indicuntur comitia. Moschorum in Polonos indignatio. Moriuntur clari in Republica viri Andreas Lesczynski, Archiepiscopus Gnesnensis, marchio Myszkowski, palatinus Cracouiensis, Matthias liber baro de Wolczyn, supremus salisfodinarum administrator, Stephanus de Pilca Korycinius, regni cancellarius, cui succedit Nicolaus Prazmowski, secretarius regni maior. Dignitatum distributio. Varmiae descriptio, de qua dicitur, cum gladio et stola Varmia sola. Thorunium versus mouet Rex. Cosacorum status post mortem Chmielnicii. Vichouius conuocationem indicit vniuersae Russiae, Wdowiczenko contrariae factionis primario duce contradicente. Vichouius Tartarorum amicitiam reuocandam concludit, atque legatos eum in finem in Tartariam expedit. Renouatum foedus Tartaros et Vichouium inter. Coniuncti Vichouio Tartari vastant omnia circa Borysthenem. Praelium atrox Vychouium et Wdowiczenium inter. Wdowiczenius in acie cadit. Vichouius Czechrinium redit. Magnus Moschouiae dux Vichouium et reliquos Cosacos corrumpere pecunia tentat, sed vano conatu. Vichouius Kiiouiam oppugnare aggreditur vano conatu. Eluditur arte palatini Kiiouiensis. Polonis adhaeret Vichouius. Pacta Cosacorum cum Polonis.

1658 Regina Berlinum Posnania excurrit ad Electorem. Quid cum Electore tractauerit. Electoris responsum.

Interim dum Francofurti per summum nefas, Polonia, quae orbis iudicio Austriae fauere dicebatur, Austriae illudit, Poloniae Regina, quo magis adhuc placeret Gallis, Posnania Berlinum auolat, Electori collocutura Brandeburgico, quem iam arctissime Augusto adhaesisse Hungariae Bohemiaeque Regi aegre ferebat. Igitur persuadet Electori, primo per occultos ministros, mox ipsa palam, desereret Austriacam factionem, Polonisque adhaereret. Fore enim aliquando vt filius illius Regno praeesset Polono, si sua Elector sequi vellet consilia. Ad haec Elector: se ab Austriaca nequaquam posse recedere factione, quod si faceret, ad extremum certe res suas adduceret discrimen, illo ipso facto. Regnum Poloniae pro filio, nunquam se appetere, nec vltro oblatum acceptare, stante misera Regum Poloniae conditione, quibus datum est, felices alios facere, et ipsos non esse felices [103]). Plura

103) Licet hoc dictum sit magni principis, tamen non ad veritatem omni ex parte directum. Non est misera Regum Poloniae conditio, non sunt infelices, nisi principum forte felicitas vnice in absoluto imperio consistat. Regum munus est, salutem populi, cui imperant, curare, eumque felicem reddere. Quis autem omnium Europae Regum tanta pollet auctoritate ac facultate, innumeras familias hominesque felices facere, meritaque in Rempublicam et aulam beneficiis compensare, quam Poloniae Rex? Inauditum quid, vllum terrarum orbis Regem, tam multa subditis suis donasse bona, quam vi legum Polonorum Reges indesinenter suis largiuntur. Felix Poloniae Regum conditio, qui regia benefaciendi virtute omnes alios Reges superant. Si deinde felicitas sit, ad gubernaculum regni sedere, non minor, si non maior, felicitas erit, libero populo ac tam multis proceribus magnisque dominis imperare. Nulli, praeterea, Regi tam multi optimates ad inseruiendum domino suo praesto sunt, quam Polonorum Regi, quorum semper singularis in Reges suos fuit pietas. Si Poloniarum Rex non tam multis prouentibus gaudeat, quam alii Reges, nulla etiam publica expensa facit, quippe quibus omnibus Respublica prouidet, accepta et expensa ergo proportionem habent, quae ad tuendam maiestatem sufficere videntur. Manifestum enim, historia teste, est, VLADISLAVM IV, et IOANNEM III, Polo-

Plura ab Electore penetrare haud potuit Regina, quae tertio deinde die rursus Posnaniam, ad Regem redierat, quo per aeris Varsauiensis intemperiem secesserant ambo, exeunte Martio mense. Neque diu ibidem commorati, initio Iulii iterum Varsauiam redeunt, generalia ordinum celebraturi comitia, in quibus de futura successione magni Moschouiae Ducis quaestio erat.

1658

Varsauiae a PolonoRege indicuntur comitia.

Octo continuis hebdomadis durauere haec Comitia, ad vltimos Augusti dies, nullo certe fructu, potius ingenti Reipublicae damno. Quis enim adulta aestate, quo tempore pugnandum est, consilia format?

Nec cum magno Moschouiae Duce, quidquam tunc sinceri tractatum est; quod ipsum dum Moschi aduertunt, illico Polonis infensi, paulo post compositis cum Suecis rebus, eorundem etiam atrocissimi hostes extitere, vt in tempore memorabimus.

Moschorum in Polonos indignatio.

Redeo ad comitia, in quibus, vti dixi, vix aliquid de publicis actum est negotiis. Dignitates tantummodo distribuebantur, morte aliquorum vacuae. Obierant enim immediate ante comitia illustres in Republica Polona viri, ANDREAS DE LESZNO LESCZYNSKI Archiepiscopus Gnesnensis, legatus natus, Regni Poloniae Primas primusque princeps, Regi ac Reginae, quoad vixit, infensus: potissimum apparuit illius contra Regem Casimirum, vehementior indignatio tempore interregni, tunc cum Ioannes Casimirus minari Polonis videbatur, si forte electio illius non processisset: hoc ipsum aduertens Lesczynius, regni per ea tempora Vicecancellarius, captiuandum Principem Casimirum, tanquam sui impotentem, censebat, quod et successisset certissime, si electus fuisset Carolus Ferdinandus, cuius partium erat tunc Lesczynius. Archiepiscopum subsequuti sunt, Marchio MYSZKOWSKI, Palatinus Cracouiensis. MATTHIAS, liber Baro de WOLCZYN, salisfodinarum Wielicensium et Bochnensium supremus administrator, vir literis, eloquentia, munificentia, magnanimitate, nulli secundus, inuidia, quae comes est virtutis, ab aula oppressus; et cui ducenta aureorum millia, Rex Polonus debitor extitit. Malo afflatus aere, qui haud procul pestilentia aberat, in castris ad Cracouiam medio fere decubuit anno, donec tandem in Silesia superiore, in propriis bonis, prima Maii moreretur, quinquagenarius. Sepultus paulo post sexta eiusdem in monte Palaestino. Baronem Wolczynium, STEPHANVS de Pilca KORYCINIVS Cancell. Regni, paulo post subsequutus est, vir triginta et aliquot annorum, quem Baro moriens incusauerat, vt corruptum iudicem, et hunc ante tribunal strictissimi citabat iudicis, ob amissam paulo ante, per summum nefas coram eius subsellio iustissimam causam, cum mercatore quodam Italo Moriconio, a quo magnis muneribus, quod palam erat, corruptus erat Korycinius: in cuius tunc locum suffectus erat NICOLAVS PRAZMOWSKI Secretarius regni maior, fauore Reginae, ad tantam inopinato euectus dignitatem: cui eodem fere tempore Luceoriensis quoque adiecta fuit cathedra, promoto STEPHANO WYZGA, Luceoriensi, ad Warmiensem, Varmiensi vero, VENCESLAO LESCZYNIO, ad Gnesnensem principem basilicam euocato. Minus quoque regni sigillum, cesserat tunc BOGVSLAO DE LESZNO LESCZYNSKI, Thesaurario regni, thesaurus vero, CASIMIRO KRASINSKI, Palatino Plocensi.

Moriuntur clari in Republica viri.

Dignitatum distributio.

His in hunc modum dispositis Rex conuocata Ordinum soluit comitia, altius offensis multorum animis in distributione dignitatum facta. Aegre enim ferebat LESCZYNIVS praelatum sibi in munere maioris sigilli PRAZMOVIVM, nec clerus contentus videbatur suffecto in Gnesnensem cathedram Lesczynio patrueli fratre defuncti, quasi Gnesnensium Pontificum dignitas Lesczyniis haereditaria esset. Male quoque audiebat VENCESLAVS ob secretiora cum dissidentibus commercia et amicitias. Capitulum quoque pontificale Varmiense protestabatur coram Rege, de violato iure electionis, ac conuulsis statutis ecclesiae illius, quae iubent et docent, nullum alium eligi a Rege in Episcopum, nisi ex medio illius collegii.

niae Reges, magnifice ac regie vixisse, ac posteriorem insuper magnos coaceruasse thesauros, licet nullis extra regnum possessis haereditariis prouinciis. Felicissima igitur conditio Regum Poloniae est, se ipsos posse felices, multis bene, paucis male facere.

1658 Varmiae descriptio. Eſt autem epiſcopatus Varmienſis, Boruſſiae terrae, toto orbe celebratae, portio haud perexigua: quippe quae in latum duodecim, in longum viginti fere Germanicis excurrit milliaribus, neminem ſuperiorem agnoſcens, niſi ſolum Pontificem Romanum, a quo fundatus epiſcopatus, expulſis gentilibus illius orae quondam accolis: Romanorum praeterea Caeſarem, quem ſibi pridem, vt protectorem, dixit, viciſſim aurea bulla a Caeſare Carolo IV. donata, imperioque Romano incorporata. Cum gladio et ſtola Varmia ſola. Hinc commune illud de Varmienſi Dioeceſi ſeu principatu paſſim circumfertur prouerbium: *Cum gladio et ſtola, Varmia ſola.* Haec de Varmienſi Dioeceſi dicta ad praeſens ſufficiant.

Thorunium verſus mouet Rex. Redeo ad comitia a quibus morte aliquorum Poloniae procerum tantillum digreſſus ſum. Igitur finitis comitiis Rex Thorunium verſus ſuorum ſigna promouet, reiectis Moſchorum poſtulatis in aliud commodius tempus, cui forte tunc ſpem addiderat WYCHOVIVS, per occultum legatum, promittebatque haud mora reducendos Coſacos ad Poloni Regis obſequium. Rem altius repeto de Coſacorum nouello tunc ſtatu, qui poſt mortem CHMIELNICII erat.

Coſacorum ſtatus poſt Chmielnicii mortem. Mortuo Czehrinii BOGVSLAO CHMIELNICIO elapſi anni 1657. aeſtate, in duas illico potentiſſimas factiones vniuerſa Ruſſia, quae Maeotidem paludem, deſertaque Tartariae loca ſpectat, diuiſa eſt, Wichouianam et Moſchouiticam. Vichouio crudam Moſchorum gubernationem non ſatis apud populum probante, coaceruatae tandem cum tempore populi Ruſſiae contra Moſchos iniuriae, ob certas cremati ſiue vini aduſti intolerabiles acciſas, ac certa monopolia ad hanc diem in Ruſſia inſolita Vichouii ſtabiliuere conſilia, promouere intentiones. Vniuerſae Ruſſiae conuocationem indicit Vichouius. Ergo autumno adulto 1657. Czehrinii haud procul Boryſthene Vichouius conuocationem vniuerſae indicit Ruſſiae; diſſimulante Moſchorum palatino congreſſum Czehrinii Coſacorum, quem et in melius interpretabatur Vichouius, ſcilicet qui propter certa tributa ac monopolia congregauerat populum in fauorem Moſchouiae Ducis.

Haec conuocatio Vichouii toto autumno 1657. durauit, cauſa tantae morae, non comparentes trans Boryſthenem accolae Coſaci, qui hanc ipſam Vichouii conuocationem, ſociorum rebellionem apud Moſchos palam criminati ſunt. Vichouius nihilominus in ſuorum Coſacorum perſiſtebat conuocatione, dimiſſo ad reliquos diuiſos Coſacos abbate quodam, qui vnionem cum caeteris ſuaderet, ac ad conuentum Czehrinium inuitaret; Sed Wdowiczenko contrariae factionis primario Duce contradicente. fruſtra talia lymphatis ſociis memorabat abbas, Vichouii aliorumque Coſacorum legatus; iam enim maturuerat potentiſſima Moſchorum contra Vichouium et Coſacos factio, quorum Dux primarius WDOWICZENKO erat. Repetitum per eundem iuſiurandum magno Moſchouiae Duci, admonitus per legatum Vichouius, ne ſe pro duce Coſacorum gereret, aut noua molimina contra praeſentem tunc ſtatum attentaret. Vichouius Tartarorum amicitiam reuocandam concludit. Igitur Vichouius fruſtra conſumtis remediis in ſociorum a Moſchis auulſione, potiſſimum Wdowiczynii, iam et propriis diffidens Coſacis, in illa tunc Czehrinii autumnali conuocatione, nihil aliud propoſuit Coſacis, quam Tartarorum reuocandam poſtliminio vnionem ac amicitiam, vtpote quorum auſpiciis ac confoederatis armis vniuerſae Europae terrori paulo ante erant Coſaci debellatis toties Polonis ac Moldauis, promittebatque meliora Ruſſiam ſperare poſſe tempora, ſi Tartaris reconciliarentur Coſaci.

Pergrate acceptata eſt a legionum ductoribus, caeteriſque, qui aderant, Coſacis, Vichouii propoſitio, acclamatumque illico eſt: Bene ſentire Vichouium, reuocandam eſſe, cum Tartaris amicitiam, feriendum cum iiſdem immortale foedus, ſtabiliendam concordiam. De Moſchis adiectum nihil, altius diſſimulante offenſam Vichouio, increpanteque Coſacos, qui dicere quaedam tunc contra Moſchos parabant.

Atque legatos cum in finem in Tartariam expedit. Finita demum conuocatione, dimittit legatos Vichouius ad Tartaros cum literis, initio anni 1658. illorum ſollicitans amicitiam; adiecit quaſdam contra Moſchos querelas, quo facilius illorum vniendos flecteret animos. Hos legatos Vichouii trans Boryſthenem, vna cum literis interceperat Wdowiczenko. Neque mora legatis Wichouii ſub glaciem Boryſthenis actis, literas Moſchorum tranſmittit palatino, qui ſuſpectam in dies magis ac magis habens Vichouii fidem, admonebat Vichouium obſtricti magno Duci Moſchouiae Sacramenti, minabaturque eidem a longe, niſi ad ſaniorem mentem haud mora redire vellet.

let. Vichouius detecta per Wdowiczenko sua suorumque consilia videns, diuersis itineribus, quibus intercipi non possent literae, legatos ad Tartaros dimittit, eorum implorans auxilia, contra rebelles sibi Cosacos Borysthenis accolas, nulla de Moschis facta mentione. Aliqui horum legatorum in manus inciderant Wdowiczynii, duo autem ad Tartaros euaserant, a quibus vltra modum solenniter excepti, auditi, ac dimissi sunt, promissis abunde omnibus, de quibus scripserat Vichouius. Neque mora, suos quoque ad Vichouium orantes Tartari expediunt legatos, mutuum Cosacis contestaturi amorem, ac perpetuum iuraturi foedus, contra quoscunque Cosacorum hostes, iussi, mandato Tartari Regis, Budziacenses Tartari in promptu esse ad omnes Vichouii conatus.

1658 Renouatum foedus Tartaros et Vichouium inter.

Stabilita in hunc modum Vichouius cum Tartaris amicitia ac indissolubili vnione, primis diebus Aprilis elapsi anni, transmisso apud Krzemienczum Borysthene, vna cum Tartaris Budziacensibus, Wdowiczenko minime talia expectantem hostiliter inuadit, sociis Tartaris, ferro et igne omnia circa Borysthenem vastantibus ac diripientibus, non sine strage Cosacorum Wdowiczenii, qui primo Zolninum, deinde Zlotonoszam, tandem Kaniouiam insperati confugientes omnes ferro Tartari militis perierunt, a sene vsque ad infantem. Tandem circa Pereaslauiam Vichouio vna cum suis occurrit Wdowiczenko. Ibi tunc atrox praelium inter vtrosque initum, Vichouium procul dubio fecisset victorem, nisi in medio pugnantium aestu, decem circiter Moschorum millia laborantibus subsidio venissent Cosacis. Ergo praelium longe atrocius quam antea restauratum ab vtrinque, quo in praelio dum auidius pugnat Wdowiczenko, in primo statim cadit agmine, caeteris in pugna persistentibus. Quis vicerit hic vsque non constat, vtriusque partis militibus victoriam occinentibus. Vichouius aemulo sublato, gloriosus iterum Czehrinium rediit, Moschi vero Kiiouiam ouantes ingressi, pulso, vt aiebant Czehrinium Vichouio.

Coniuncti Vichouio Tartari vastant omnia circa Borysthenem. Praelium atrox Vichouium et Wdowiczenium inter. Wdowiczenius in acie cadit. Vichouius Czechrinium redit.

Interim insperatam mutuam post cladem, Borysthenis accolae Vichouio maledicere, nouum Moschis, irritati a Vichouio, dicere sacramentum, Vichouium, vt Polonum, non alio quam Lechi nuncupare nomine, tyrannum, inuasorem Russiae, turbatoremque appellare. Misere et legatos ad magnum Moschouiae Ducem, subsidia quadraginta millium orantes, eiusque imperio se, ac suorum nepotum nepotes in perpetuum subiicientes, modo illos contra Polonum, vt aiebant, Vichouium tyrannum defendere vellet. Haec clerus, hoc milites, haec plebs vniuersa scripsit Moschouiae Duci. Interim Vichouius suorum quoque colligebat agmina, dimisso ad Tartaros pariterque Polonos legato, etenim Tartarus Rex pacificationem Vichouii cum Polonis in se susceperat. Nec magnus Moschouiae Dux tanti faciebat Vichouii factionem, scilicet vniuersi promissi Poloniae Regni spe inescatus; viginti attamen suorum millia Palatino Kiiouiensi subsidio misit, eidemque scripsit, contentaret Vichouium, caeterosque Cosacos aliqua promissa pecuniae a Moschouiae Duce summa, et in specie ipsi Vichouio centum in singulos annos ex imperatorio aerario promitteret millia, caeteris ducta proportione, vsque ad infimum militantem. Haec magnus Dux Moschouiae, initio Iunii Palatino scripserat Kiiouiae, qui statim talibus promissis mandato Caesaris sui aggressus Vichouium, vna et reliquos Cosacos, difficiliores ac diffidentiores inuenit. Et Vichouius quidem tergiuersari iam coeperat, sed reliqui obstabant duces, obstabat et clerus, Kiiouiam repetens e manibus Moschorum, aderant incentores Tartari, vna et Polonus legatus, qui Vichouium caeterosque animabant, infeliciter coepto opere. Ergo Vichouius a Tartaris pariterque Polonis animatus reassumpto iterum spiritu, Kiiouiam pertinacius, quam antea, initio Augusti mensis a Moschis repetit, ni ocius redderent, arma minatur, populique rebellionem. Excusat deditionem Palatinus Kiiouiae, inscio magno Duce, cui se scripturum promiserat, dilato in sequentem Septembrem Cosacorum desiderio, spem tantum Vichouio reddendae vrbis iniecerat, si interim Cosaci deponerent arma, ac demisse peterent ea, quae vellent obtinere, eo modo fore, vt votis illorum clementissimus annuat Caesar. Interim munire adhuc eminentiorem Kiiouiae vrbis locum, quem arcem vocant, coepit Palatinus Moschouiae, prouidere necessaria tentandae obsidionis. Hoc vbi resciuit Vichouius, illico fratrem suum cum aliquot legionibus Cosacorum, prohibendae inferendae amplius in vrbem annonae praemiserat. Sed frustra iuerat ille, nam toto Borysthene inferebatur in vrbem annona, adnitentibus Borysthenis accolis, ac Moschorum adiuuantibus conatus.

Magnus Moschouiae dux Vichouium et reliquos Cosacos corrumpere pecunia tentat, sed vano conatu.

Vichouius Kiiouiam oppugnare aggreditur vano conatu. Eluditur arte palatini Kiiouiensis.

1568 Elapſis duobus menſibus, quibus a magno Moſchouiae Duce Palatinus Kiiouiae Coſacis promiſerat optatum reſponſum, inſtat Vichouius Kiiouiam repetens per fratrem ſuum, qui circa CHWASTOW oppidum in proximo Kiiouiae caſtra metauerat. Moſchi bene prouiſa Kiiouia, breui ſe reſponſuros Vichouio aiebant, neque mora, initio menſis Octobris, aucti aliquot Coſacorum legionibus, Chwaſtouiam inopinato excurrunt, Vichouiumque nihil tale metuentem inde depelluntes, reuerſi deinde Kiiouiam maiorem partem vrbis, quae lignea erat, defenſioniſque incapax, Vulcano conſecrant, pleriſque ciuium ſuſpectis ferro trucidatis.

Polonis adhaeret Vichouius.

Vichouius vbi et fratrem depulſum et Kiiouiam receptu difficiliorem aduertit; ratus nihil iam, niſi apertam caedem a Moſchis expectare, Polonorum tractatus, hucuſque eluſos, ſubſcribit, Bienczyniumque legatum Poloni Regis, blande ad ſe euocatum de omnibus anteactis edocet, rogatque ſuppetias, quibus a Bienczynio promiſſis, palam Moſchorum excutit iugum Vichouius, Tartaris Poloniſque confidens. Neque mora Kiiouiam parte ab vna obſedit, vano ſane conatu. Etenim defendebant Kiiouiam quatuordecim Moſchorum millia, ſex Coſacorum; vrbi nihil deerat, et ſi quid defuerat, in proximo ſtatim ſubuenerunt Coſaci ab altera parte Boryſthenis accolae. Neque procul Kiiouia, ad Pereaslauiam Moſchorum quadraginta, viginti lectiſſimorum Coſacorum millium ſubſtiterat exercitus, in Vichouium propediem moturus. Tartaris quoque magnus Moſchouiae Dux, dilata in ſeptimum annum ſtipendia, numerare iuſſerat. Ita nullum tunc optatum finem Vichouii factio habuit. Pacta autem, quae tunc cum Polonis Vichouius inierat, haec fuere:

Coſacorum pacta cum Polonis.

I. Palatinatus debellati ac a Coſacis de facto poſſeſſi, Kiiouienſis, Braclauienſis, Czerniechouienſis, erigantur in Ducatum ſeorſiuum Ruſſiae, ad inſtar vnionis, magni Ducatus Lituaniae, officiales quoque maiores habituri in poſterum Coſaci, Marſchalcum, Cancellarium, Theſaurarium, et alios.

II. Metropolita Kiiouienſis locum in Senatu Polono obtinebit, immediate poſt Archiepiſcopum Leopolienſem.

III. Abbates et Praelati Ruſſiae, Leopolienſis, Luceorienſis, Praemyslienſis, Chelmenſis, immediate Epiſcopos Poloniae in ſuis diſtrictibus ſubſequentur.

IV. Pecunia Ruſſiae cudi debet, ad ſimilitudinem rei nummariae magni Ducatus Lituaniae.

V. Reſtitui debent omnia bona ritus Graeci tam ſaecularibus quam monachis per Polonos ablata, et eccleſiis Romanis adiudicata.

VI. Ciues Graeci ritus gaudebunt iiſdem libertatibus ac praeeminentiis in vrbibus, quibus gaudent Romani, ſimiliter et ad magiſtratus admitti debent aequaliter cum Romanis.

VII. Contributiones agrariae ex tribus iſtis Palatinatibus, inferentur non aerario Poloniae, ſed Ruſſiae, eaedemque contributiones conuerti debent in ſtipendia militis variarum gentium, quorum numerus decem millia non excedet: hique dependere debebunt pro nunc a Generali Coſacorum Zaporouiano Illuſtriſſimo Domino Wychowski, poſt fata vero illius, ab Excellentiſſimis Generalibus Poloniae.

VIII. Ouracenſis, Pereaslauienſis, Czerinenſis, Capitaneatus, iuridicam exercebunt.

IX. Mo-

IX. Moderno Generali Cosacorum Zaporouiano Czehrinensis Capitaneatus iure aduitalitio conceditur, post fata vero illius ad alios semper pertinebit Generales Cosacorum Zaporouianos, quorum clauae adiungitur in perpetuum Palatinatus Kiiouiensis. Lubomscensem vero Capitaneatum, quem Sacra Regínalis Maiestas titulo mensae possidebat, in vim huius pacificationis iure feudi domui Vichouianae attribuit. 1658

X. Electio generalis Cosacorum penes milites Zaporouianos manebit tali ratione. Quatuor semper Candidatos ex medio sui praesentabunt Suae Maiestati, quorum vnus ad beneplacitum Regium a Sua Maiestate confirmabitur.

XI. Numerus militum exercitus Zaporouiani reducetur ad triginta millia.

XII. Conceditur generalis amnestia omnibus illis Nobilibus qui hucusque classicum secuti fuerunt Chmielnicii et Vichouii.

XIII. Praesentationes bonorum ecclesiasticorum ritus Graeci manebunt penes Metropolitam et Abbates, hac tamen conditione, vt ex quatuor candidatis, vnum confirmet Sua Maiestas.

XIV. Binae Academiae, vna Kiiouiae, altera in magno Ducatu Lituaniae, vbi commodum videbitur, erigi debent. Professores vtriusque religionis Graecae et Latinae, explosis haereticis omnium sectarum.

XV. Scholae Academiis contrariae, vtpote Iesuitarum, in vniuersum tollantur.

XVI. Bibliothecae et typographiae vbique locorum permitti debent, in quibus in materia fidei praecauebunt contra personas Romani ritus.

XVII. Ex singulis legionibus centum nobilitabuntur Cosaci, sunt autem legiones in vniuersum 14.

XVIII. Post dictum iuramentum in centuriatis regni comitiis liber reditus Nobilium ad bona cuique sua conceditur.

Actum et conclusum die 18. Septembris anno 1658. in castris Cosacorum trans Borysthenem, sesqui milliari Putiwlo a confiniis magni Ducis Moschouiae.

STANISLAVS CASIMIRVS BIENIEWSKI,
Castellanus Wolinensis, Regis ac Reipublicae Polonae legatus eorundem nomine subscribo mp.

LVDOVICVS CASIMIRVS ZEBLAZEWSKI,
Castellanus Smolenscensis magni Ducatus Lituaniae legatus eiusdem nomine subscribo mp.

DANIEL WYCHOWSKI,
Generalis exercitus S. R. Maiestatis Cosacorum Suo et totius exercitus nomine subscribo mp.

NICOLAVS TRETER.

1658 Thorunium obsidetur ac post Polono traditur Regi.

Haec summa compositionis Cosacos et Polonos, aut potius Wichouium et Polonos inter. Constat enim Wichouium ea tunc pacis conclusione, rebus suis priuatis per TRETERVM apud Polonum Regem voluisse consulere, ac a dissidentibus Cosacis speciosis pacis tractatibus, vna cum immensis coaceruatis ante Chmielnicii thesauris, transire enituisse, quod postea contra accidit, vt in tempore memorabimus.

LIBRI IX. CAPVT IV

SYNOPSIS

Thorunium obsidetur ac post Polono traditur Regi. Puncta deditionis Thorunii. Gonsieuius a Moschis, et Curlandiae dux cum tota ducali prosapia a Suecis capitur. Fit pax inter Danos et Suecos. Articuli pacis inter Sueciae et Daniae Reges.

Redeo nunc ad Thorunensem obsidionem, quae ad finem huius anni strenue defendente commissam fidei suae vrbem commendante BILAV, tandem XXIII. Decembris Polono Regi iterum dedita est. Puncta compositionis haec fuere:

PVNCTA TRANSACTIONIS, INTER SACRAM REGIAM MAIESTATEM POLONIAE, ET SACRAM REGIAM MAIESTATEM SVECIAE DEPVTATOS, RATIONE DEDITIONIS VRBIS THORVNENSIS.

I.

Puncta Thorunii deditionis.

Sacra Regia Maiestas Poloniae et tota Respublica, vt clementiam suam testatam faciat, tam in nobiles, quam rusticos Hollandicos, qui ad ciuitatem Thorunensem confugerunt, quam singulos regni Poloniae, et ducatus Prussiae subditos, et caeteros omnes peregrinos et incolas, cuiuscunque conditionis ipsi sint, et partes Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae durante bello moderno secuti, arma pro ipsis suscipiendo, vel in militaribus aut ciuilibus officiis constituti fuerint, nullam praetensionem institui, sed quidquid ab vno, vel altero factum vel omissum est, obliuioni traditum et perdonatum esse, vt nemini tam in personam, quam bona, statum, honorem, dignitatem, vel substantias suas, damnum inde euenire, sed in eundem statum et constitutionem, in quo ante initum bellum, constitutus fuit, eundem restitui volunt: Cuicunque etiam, tam nobilibus, quam ignobilibus, huius regni Poloniae, et ducatus Prussiae incolis, vel exoticis, libera et concessa erit facultas in ciuitate permanendi, vel cum milite praesidiario discedendi, aut spatio trium mensium bona sua ei, vel iis, cuicunque ipsis

ipsis libitum fuerit, vendendi, et modo supra dicto itinere nauali vel terrestri, 1658
in eum locum, qui ipsis placuerit, absque omni impedimento discedendi.

II.

Quantum attinet ciuitatem Thorunensem, Sacra Regia Maiestas Poloniae pro se, et successoribus suis eiusdem magistratum, communitatem, ciues, et cuiuscunque status et conditionis incolas, vniuersos ac singulos vtriusque sexus, eadem qua olim clementia, et gratia prosequetur, ac tuebitur, omniumque simul anteactorum hisce clementissime impertitur, amnestiam, promittitque insuper vi specialis eo nomine benignissime concessi diplomatis, tam ciuitatem, quam etiam omnes et singulos praefatae ciuitatis ciues ac incolas circa iura et priuilegia in spiritualibus et ciuilibus sine vlla exceptione in eo, quo ante bellum fuit, statu, per omnia saluos, et integros conseruatum iri.

III.

Quemadmodum Sacra Regia Maiestas Poloniae iam ante declarauit, nemini occasione eorum, quae triennio abhinc circa occupationem vrbis Varsauiensis acciderunt in Illustrissimum et Excellentissimum Dominum Benedictum Oxenstierna comitem de Korszholm et Vasa, Regni Sueciae Senatorem, iuris quicquam competere, ita eadem nunc quoque repetit, praetensionemque illam tollit plane, atque abolet. Cumque praedictus Dominus comes hoc tempore, quo praesidium ex Thorunensi vrbe deducetur, inde quoque decedet, liberum ipsi erit, cum toto comitatu suo et domesticis, adeoque cum ministris regiis Suedicis, omnibus et singulis, cuiuscunque illi sint nationis et ordinis, quorum circa administrationem Culmensis palatinatus, aut praesidii Thorunensis conseruatione vsus fuit, famulis vndecunque oriundis, suppellectili, curribus, equis, rebusque omnino suis omnibus per Poloniam, siue terra, siue aqua, quocunque in ditiones regno Sueciae subiectas libuerit, proficisci. Quod quemadmodum vel de memoratorum ministrorum coniugibus quoque et liberis intelligendum est, ita pari illi omnes cum praesidio securitate fruentur, operam quoque et curam interpositura est Sacra Regia Maiestas Poloniae, vt per terras et portus Serenissimi Electoris Brandeburgici libere transire possint: iussura praeterea, ad asportandas res suas, quas in hac vrbe, vel alibi in hoc palatinatu depositas habent, tam de nauigiis ipsis aut curribus, et equis, quam de victu per totam viam sufficienter, et sine dilatione prospiciatur. Qui si forte ex rebus suis aliquid hic relinquendum putauerint, id ipsis quandocunque et quocunque libuerit, siue terra siue aqua, sine vlla praetensione, damno, mora, aut molestia auehere licebit, exhibebunturque in eum finem tot currus et equi, siue etiam nauigia, quot vsus et necessitas requisierit.

IV.

Cumque obsidionis diuturnitas prouentuumque decrementum omnium facultates imminuerit, adeo vt ratio aliqua dissoluendorum publicorum priuatorumque debitorum reperiri, nemo eam ob causam circa abitum molestabitur, cauebit autem vnusquisque creditoribus suis de expediendis nominibus conueniente syngrapha.

1658

V.

Moneta Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae nomine et effigie impressa, cum paris, cum reliqua, quae in his oris viget, sit probitatis, in pretio suo et vsu relinquetur.

VI.

Neque ciuibus, incolis Thorunensibus, neque aliis, siue nobiles ii sint, siue ignobiles, cuiuscunque nationis, qui officio aliquo functi, ac seruitiis Sacrae Regiae Maiestati Sueciae obstricti, vel partes eius secuti fuere, aut secuti insimulantur, negotium aut periculum quisquam facesset, sed iuribus suis et immunitatibus fruentur pari modo, vt soliti fuerunt antea, ea etiam quae ipsis hac occasione ablata sunt, restituentur, hoc tamen Sacrae Regiae Maiestati Sueciae reseruatur, vt omnes, qui res, et pecunias Regias versauerint, et administrauerint, ad rationes inde reddendas teneantur. Quocirca ipsis committetur, vt cum praesidio simul Mariaeburgum, vel alio abeant, atque quatuor septimanarum spatio ad sua huc redeant, neque ab hac re quenquam aut ordinis, aut negotiorum, aut praetextus vllus excusabit.

VII.

Nemo etiam, neque Generalis Maior Bilau, neque vllus alius superioris aut inferioris conditionis, praesidiique officialis, vel vllus alius equestris aut pedestris miles ob damnum in aedificia, praedia, personas spirituales vel saeculares illatum, multominus propter debita, vel promissa non seruata arrestabitur vel detinebitur. Debita si quae notoria, in vrbe a praesidiariis contracta sunt, ea ciuibus persoluentur, quae vero parata pecunia solui non possunt, pro iis debitores creditoribus suis syngrapha fidem suam obligabunt, se intra certum tempus soluturos. Nulla quoque in alia bona mobilia, bello et alio quouis modo acquisita, equos, vel alias res cuiuscunque denominationis sint, inquisitio, reuisio, vel praetensio fiet. Res tamen et omnes apparatus ecclesiasticos, qui in ecclesiis in praesentiarum reperiuntur, de quibus tamen nulla inquisitio fiet, bona fide in vrbe relinquentur.

VIII.

Tormenta omnia campestria Suedica, tum et duo mortaria, vnum aeneum, alterum ferreum, et alia quatuor 6. librarum tormenta cum globis aliisque pertinentibus ad deuehendum necessariis, vt et puluis tormentarius, plumbum, funes, et alia ad ciuitatem non pertinentia, nonsolum libere sine impedimento dimittentur, verum etiam a parte Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae, equi, currusque ciuium Thorunensium quotquot reperiri poterunt, qui bona fide Mariaeburgo mox remittentur, aut etiam liberum erit, ea quae asportari non poterunt, in vrbe relinquere, quae bona fide extradentur, restituenturque, quotiescunque ea repetierint, siue simul et vna vice, siue per partes ea deportare voluerint, idque libere et absque refusione sumptuum. Simili modo a parte Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae committitur, vt necessarios currus et equos praesidiariorum aegrotis et vulneratis Mariaeburgum concedentur. Si autem aliqui adsint, qui propter vulnus, vel morbum, vel defectum curruum et equorum modo deportari non possint, iis libera hospitia dabuntur, et necessarius victus, singulis 2.

librae

librae panis, 2. librae carnis et 2. mensurae cereuisiae diurnae. Restitutis autem ad sanitatem, vel abire cupientibus saluus conductus, currus et comitatus ad regimina eorum ipsos deducent, concedentur, ad tempus requisitionis eorum officialium in eum finem remanentium, quod vltra tres septimanas non prolongabitur, a die egressionis praesidii computando. Interea temporis obsides ab vtrinque detinebuntur donec aegroti Mariaeburgum missi fuerint. Et vt aegrotorum cura eo melius habeatur, Capitaneus locumtenens, et inferioris conditionis officiales cum chirurgo relinquentur, quibus libera hospitia, et victus porrigetur. Et ii ipsi subsequutionem restitutorum aegrotorum promouebunt, quorum tamen omnium speciale ante egressum praesidii registrum exhibebitur. 1658

IX.

Omnes captiui, nempe capitaneus pedestris Ossowski, Commissarius Lode, locumtenens Lapaszek, Adolf Boy, a parte Sacrae Regiae Maiestatis Maior Mayer, locumtenens Prusz, locumtenens Linde, signifer Ioannes Connede, signifer Sebaldus Flantson, quam etiam omnes alii captiui, qui toto obsidionis tempore, vel in castra Polonica, vel in vrbem abducti, captiuique sunt, et in captiuitatem Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae, et Sacri Romani Imperatoris, exercitus, tum etiam Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae praesidiariorum potestatem deuenerunt et adhuc sunt, neque in seruitia bellica concesserunt, libere dimittentur, et ad quos pertinent restituentur.

X.

In maiorem et securiorem obseruantiam supradictorum et infra dicendorum articulorum, haec ad hos tractatus deputatorum manibus subscripta, a Sacra Regia Maiestate Poloniae, tum et praesentibus Senatoribus, suo et tertii ordinis nomine speciali rescripto confirmabuntur, et supra haec speciali rescripto quoad exercitum Generalis Polonici, tum simili rescripto exercitus Caesareani de securitate exeuntis praesidii cauebitur.

XI.

Praeterea obsides a Sacra Regia Maiestate Poloniae generosus Adamus Biskupski, Capitaneus Vielunensis, et generosus Nicolaus Comes de Ostrorog Capitaneus Garuolinensis dabuntur, qui mox Mariaeburgum mittentur, qui eo momento quo Mariaeburgum peruenerint, id a gubernatore vel commendatore Mariaeburgi commendatori praesidii Thorunensis significabitur, atque post hanc significationem et curruum equorumque subministrationem, porta veteris ciuitatis interna ac externa praesidio peditum Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae obtinenda tradetur, sub hac conditione, vt nemini intrandi facultas concedatur, sine schedula a commendatore Generali Maiori de Bilau subscripta, neque exeundi sine schedula Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae officialis ad portam ad praesens excubans. Post biduum autem computatis noctibus, notitia obsides Mariaeburgum deuenisse data, totum praesidium vrbe, secundum conditiones supra et infra scriptas excedet, obsides quoque vicissim a Commendatore praesidii generosus Benedictus ab Hatten Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae Colonellus, et G. Leonard Bok Vice-Colonellus, in castris regiis sistentur, qui pro reditu obsidum cauebunt et Thorunii detinebuntur, medio itinere postea cum regiis Polonicis permutandi.

1658 XII.

Praesidii Commendatori Generali Maiori de Bilau, et caeteris omnibus tam superioris quam inferioris conditionis officialibus, Auditori maiori, ciuitatis, et Artilleriae ministris, caeteris quoque equitibus, dragonis, et pedestribus ad praesidium hoc pertinentibus militibus de supremo ad infimum vsque liber et securus discessus cum vexillis pedestribus et equestribus expansis, tuba tympano, et fistulis sonantibus, superiori et inferiori armatura, ardentibus funibus, globulis in ore, et bombardis paratis in quemcunque modum quam honoratissime armari possunt, tum quoque cum vxoribus, infantibus, famulis, aurigis, pueris, et ancillis, aut in quam denominationem venire possunt, ac pertinentibus curribus, (alias Bagage) tota suppellectili et substantia absque vlla visitatione discedere, concedetur. Caeteris quoque Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae officialibus et ministris Thorunii commorantibus, ad praesidiarios nunc pertinentibus eadem cum tota eorum suppellectili ac substantia, facultas discedendi datur.

XIII.

Praesidiariorum Commendator Generalis Maior Bilau, omnes superioris et inferioris conditionis officiales, auditor et maior ciuitatis Thorunensis, et omnes Artilleriae ministri, similiter et equites, dragoni et omnes pedites de supremo ad infimum vsque ad praesidiarios pertinentes, et eorum vxores, infantes, famuli, serui, aurigae, pueri, ancillae, et quocunque nomine appellari possunt, pertinentibus, curribus, equis, et rebus quibuscunque a Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae militibus Mariaeburgum deducentur. Qui milites ad saluum conductum sufficienter praedictum praesidium comitari, et aduersus quosuis Polonicos exercitus, vt et Caesareanos, Brandeburgicos, Gedanenses, Cosacos, Tartaros, tueri, et ad vltimum defendere tenebuntur, pro cuius salui conductus securo reditu a praesidii commendatore idoneis obsidibus datis cauebitur. Nimia quoque celeritate itineris non cogentur, sed ad maximum duo milliaria singulis diebus absoluent, liberum quoque ipsis erit ad tertium diem vel subueniente tempestate et intemperie, aut iis interclusis in locis ad pernoctandum accommodatis, pro requie quaerenda commorari, vbi liberali hospitio et victu tam pro hominibus, quam equis necessario, prouisi erunt. Ductum tamen itineris eum sequentur, qui illis a Commissariis Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae monstratus fuerit. Postquam autem praesidium Mariaeburgum peruenerit, et deductum fuerit, liberum eidem erit, quo voluerit in vicina loca fortalitiaque in potestate Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae existentia, intra 14 dies ab aduentu Mariaeburgum eiusdem praesidii abscedere et transgredi, cum omni a Sacra Regia Maiestate Poloniae fruenda et praestanda securitate, cuius gratia etiam obsides regii ad eandem diem detinebuntur.

XIV.

In exercitibus et praesidiis, quae hoc discedens praesidium praeteribit, sub poena graui vetitum erit non discedentium militum conscribere, vel alio quocunque modo abstrahere, siue in seruitio Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae, aut Sacrae Caesareae Maiestatis aut Serenissimi Electoris Brandeburgici, ipse antehac fuerit, vel non fuerit, ex seruitiis, quae antehac sustinuit, cuiuscunque nominis, conditionis, aut nationis, discesserit. Si quoque aliquis equitum, dragonorum, vel peditum, officialis, aut officialium seruus, cuiuscunque conditionis, aut nationis, vel religionis ipsi sint, et in ingressu, vel post ingressum praesidii,

ſidii, ſeruitia ſua deſeruerit, vel aufugerit, iſti ad inſtantiam ſuorum officialium, in quocunque loco inuenti fuerint, reſtituentur, et ſecundum tenorem iuris militaris punientur. 1658

XV.

Si poſt hos tractatus ſubſcriptos et ratificatos tam in vrbe, quam in itinere petulantia aliqua, domus incendendo vel ſpoliando exerceatur, aut vllum aliud delictum perpetratum fuerit, tum neque Generalis Maior de Bilau, nec vllus alius officialis, nomine, mandato eorum ſubiectorum de illato damno reſpondebit, ſed quilibet apprehenſus delinquens, ad iudicium, cui ſubiectus eſt, extradetur, et ſecundum tenorem articulorum militaris iuſtitiae rigoroſe punietur.

XVI.

Cum hic quoque Thorunii diuerſae foeminae commorentur, quarum mariti praeſentes non ſunt, ipſis tamen, etiamſi earum mariti ad hoc praeſidium non pertineant, inprimis coniugi Domini Generalis Maioris Korycki, cum ipſius miniſtris, famulis, ſeruis, aurigis, pueris, ancillis, curribus, equis, ac tota ſubſtantia ſua, diſcedendi facultas dabitur; ſi autem vnius vel alterius conditio non ferat modo diſcedere, illis liberum erit, vſque ad tempus ipſis accomodatum commorari, et cum ipſis abire placuerit, tunc ſufficienti comitatu, cum omnibus pertinentibus domeſticis, et tota ſuppellectili comitabuntur, et ſaluae eo, quo praeſidium deductum fuit, deducentur.

XVII.

Si aliquis praeſidiariorum diſcedentium ex rebus ſuis aliquid Thorunii deponere vel oppignorare neceſſitate ductus fuerit, ei concedetur, hac data occaſione in vſum ſuum vel vendere, vel repetere, in quem euentum literis ſalui paſſus munietur.

XVIII.

Cum etiam principum, comitum, nobilium et ignobilium, tum quoque diuerſorum officialium cadauera hic Thorunii relinquenda ſunt, ea in locis, vbi iam depoſita ſunt, intacta et inuiolata permanebunt, vſque dum Sacra Regia Maieſtas Sueciae, vel Sereniſſimus Princeps ea alioſum deportari vel terrae mandare prouidebit.

XIX.

Antequam praeſidium exceſſerit, prius commendator Generalis Maior de Bilau in manus Commiſſariorum Polonicorum extradi curabit reliqua tormenta remque armamentariam.

XX.

Promittit praeſidii commendator ſe vrbem bona fide tradere velle, neque vllos ſuppoſitos cuniculos, aut alium dolum periculumque ſubeſſe quod non demonſtretur.

XXI.

His tranſactis, articulis ſubſcriptis, omnis hoſtilitas ceſſabit, et ſublata erit, et quae in his tranſacta ſunt, ea bona et ſincera fide ac verbo regio tenebuntur.

1658 buntur. Et vbi notitia de obſidibus Mariaeburgum receptis ad praeſidii commendatorem peruenerit, exinde vrbis veteris ciuitatis externa et interna porta tradetur, milite pedeſtri Sacrae Regiae Maieſtatis Poloniae ſub conditione, articulo XI. dicta, obtinenda. Interea in nullo alio loco quiſquam praeſumat vallo, muris, munitionibuſque vrbis propius appropinquare, vt nec acceſſus ab extra promouere, vel intra vrbem fortiora propugnacula reddere. Et ſi ſupra dicta in art. VIII. tormenta et res armamentariae cum quacunque ſuppellectile ob defectum equorum per terram deportari non poſſent, Sacra Regia Maieſtas Poloniae itinere nauali ea Mariaeburgum mittere curabit, ad primum ex parte Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae requiſitum, idque libere et abſque refuſione expenſarum.

XXII.

In cuius rei fidem haec ab vtraque parte deputatis commiſſariis tranſacta et concluſa, propriis manibus ſubſcripta, et ſigillis firmata ſunt. Dabantur in caſtris ad Thorunium die 23. menſ. Decemb. anno Domini 1658.

IOANNES ANDREAS MORSTEIN, Regni Referend. Colonell. S. R. M. Poloniae.

VLADISLAVS REY de Naglowice S. Reginal. M. Cancell. Neoforienſis Libuſ. Capitaneus.

BARTHOLOMAEVS RAVTENFELS S. R. M. Secretarius.

(L. S.)

ERICVS DRACO, S. R. M. Sueciae Colonellus.

BENEDICTVS AB HATTEN, S. R. M. Sueciae Colonellus.

FRIDERICVS TVNNER, Auditor.

(L. S.)

His conditionibus Polono Regi dedita eſt Torunia, nunquam alias dedenda, niſi fortiſſimos quoſque Suecorum morbus abſumpſiſſet, quem a conſumptis gingiuis ſquinantiam medici dixere 104). Vrbi nihil deerat niſi militum numerus, quo per morbos exhauſto, vacua ciuitas defendi non potuit.

Dedita Thorunia, quantum moeroris Carolo in Dania triumphanti attulit, tantum Polono Regi exciuit gaudii. Niſi nimium exultantem Polonum Regem iterum aduerſa turbaſſent. Captus per eos dies a Moſchis belli Dux GONSIEVIVS, a Suecis vero Dux Curlandiae cum Ludouica Charlotta Georgii Wilhelmi Electoris Brandeburgici filia, totaque Ducali proſapia, vterque vno menſe, et tantum non vno die. Adeo vincula et priuatis et principibus communia ſunt. Captiuitatem Ducis breui totius Curlandiae ſubſequuta eſt deditio, ſtupente Rege Polono, cui triumphanti ſemper moerorem obiiciebat fortuna.

Gonſieuius a Moſchis, et Curlandiae dux tota cum ducali proſapia capitur a Suecis.

Dum haec in Pruſſia, Lituania ac Curlandia eo anno geruntur, interim Dania extremam fere animam agere videbatur, cui iamiam extremum ſpiritum ducenti illico foederati principes miſere auxilia. Et inprimis Auguſtiſſimi Caeſaris LEOPOLDI primi, haud contemnendus ſeptemdecim millium bellatorum numerus fuit, duce comite MONTECVCVLI, cui adiunxerat ſeſe Marchio Brandeburgicus, vna cum Czarnecio Poloni Regis per ea tempora fortiſſimo belli imperatore.

Rem

104) *Squinantia* non a conſumtis gingiuis dicitur, ſed corruptum barbarumque verbum eſt, ortum a *cynanche*, Graeca voce, ſtrangulationem cohibitumque ſpiritum ſignificante. Morbus hic, plenus periculi et contagioſus, a medicis *angina* nuncupatur, cuius variae ſunt ſpecies. Signa eius deglutitio ac reſpiratio dolens atque impedita, maxime ſimul faucium inflammatio profundior, non autem gingiuae hoc in morbo conſumuntur.

Rem altius repeto de bello Danico, cuius ampliorem historiam Danicis relinquo scriptoribus. Postquam huius anni initio inaudita celeritate atque audacia Sueciae Rex Zelandiam ingressus fuerat, Rex Daniae propriis diffisus viribus Gallico adnitente mediatore pacis tractatus a Carolo Sueciae Rege toties oblatos, ad extremum acceptat. Horum autem tractatuum haec summa fuit: 1658 Fit pax Danos inter et Suecos.

TRACTATVS ARTICVLI,

ET

PACIS CONCLVSIO,

INTER POTENTISSIMOS REGES

CORONAE SVECIAE AB VNA,

ET

CORONAE DANIAE AB ALTERA PARTE,

RATIFICATA IN ROTSCHILDT XXVI. FEBR.

ANNO MDCLVIII.

I.

Perpetua semper et inuiolabilis erit, et manebit pax vtrobique, inter regias Maiestates, eorumque Successores, regna, terras, consiliarios, officiales, subditos et incolas, Sueciae, Daniae, et Noruegiae, tali conditione, quod in posterum abusus, inquietudines, discordiae, inimicitiae, et bella omnino tollentur, sicut etiam omnia quae vtrobique tam antehac, quam hoc durante bellorum tumultu contigerunt aut contingere potuerunt, mediante generali, et ad omnes sese extendente amnestia, penitus obliuioni tradentur; et e contra fiducialis amicitia, et amica fiducialitas pax et concordia, sicut et bona ciuilitas erit et manebit, ita quod vnus alterius, commune bonum et vtilitatem tam verbis quam factis, sicut et proprium promouere et manutenere studebit, et quidquid in alterius partis, personae, regiminis, regni, terrae et subditorum damnum vergere posset, hoc ipsum quantum possibile fuerit, amouere et impedire conabitur. Pacis articuli inter Sueciae et Daniae Reges.

II.

Vt autem eo melius haec fieri possint, et mutua fiducia et amicitia inter regias Maiestates, eorum regna Sueciae et Daniae conseruetur, vtrobique confoederationes et allianciae, quae cum aliis Potentatibus, Regibus et Principibus, Statibus et Rebuspublicis, etiam quibuscunque erectae aut conclusae sunt, in alterutrius partis damnum aut detrimentum seu praeiudicium, omnino reiicientur et tollentur, sicuti etiam nullae aliae imposterum allianciae ab vno contra alterum erigentur, nec alterius inimico vllo modo aut quouis praetextu stabitur et succurretur.

III.

In eundem finem inter Nos mutuo conclusum et determinatum fuit, nullas exteras hostiles Naues aut Galeras etiam quascunque per Sund et Belt permittere transire, sed hoc vtrobique pro sua parte quantum possibile fuerit impedire conabuntur.

1658

IV.

Conclusum quoque et determinatum fuit, quod omnes naues, quas Regia Sua Maiestas Sueciae, eiusque subditi, aut aliqui in Suecia, seu sub iis comprehensis prouinciis, terris ac ciuitatibus, nulla excepta, aedificant, inhabitant, spectant, communiunt, aut demuniunt, paruae aut magnae, quibuscunque etiam mercimoniis onustae, indifferenter, non tantum in Oresund et Belt exemptae ac liberae erunt ab omni tributo aut telonio, inquisitione, visitatione, aliisque molestiis et difficultatibus, quomodocunque tandem appellari possint, sed etiam nullatenus obligatae erunt aliquas certificationes de bonis contentis exhibere aut demonstrare, dummodo tantum securum et liberum maris conductum, in Regiae Maiestatis Daniae telonio in Helsingoer et Nyburgh exhibeant; sed de bonis ad Regiam Maiestatem, eiusque successores, subditos et incolas Sueciae, et ad omnes sub iisdem comprehensas prouincias, terras, et ciuitates, spectantibus, si in alienis nauibus comprehendantur, ita seruabitur quantum ad certificationem sicut ante hac fuit, secundum tenorem pactorum Bremensium, tali conditione, quod si tantum nudam et rectam certificationem exhibuerint, ex tunc absque vlla difficultate et molestia seu telonii persolutione, per Sund et Belt libere transire et pertransire possint; verum bona Suedica in externis nauibus contenta, si nullam desuper certificationem exhibere poterunt, Sund et Belt subiecta erunt.

V.

Cum etiam Regia Sua Maiestas Sueciae hoc bellorum tempore armis suis varias terras, prouincias et insulas, et in iis sitas fortificationes, castra et ciuitates, a Regia Maiestate Daniae, sibi acquisiuerit, easque iure belli nunc possideat; hinc Sua Maiestas Daniae pro se suisque successoribus regibus Daniae ac Noruegiae eorumque regno consenserunt et promiserunt, pro satisfactione vtriusque et pro restitutione occupatarum terrarum, sicut etiam pro restauratione omnium damnorum et sumptuum, qui hoc bellorum tumultu Regiae Suae Maiestati, eiusque regno Sueciae illati sunt, et praeterea ad vlteriores difficultates praecauendas, Regiae Suae Maiestati, eiusque successoribus et regno Sueciae cedere prouincias Halland (quae olim pro assecuratione Regi Sueciae concessae fuere) vt Schonen, Blecking, et Bornholm, cum omnibus ad dictas prouincias spectantibus terris, feudis, et appertinentibus ciuitatibus, castris et fortalitiis, insulis, dominiis, comitatibus, iurisdictionibus, et legibus tam ecclesiasticis quam politicis, contributionibus, teloniis, prouentibus, et iuribus, terra marique, sicut olim Reges Daniae et Noruegiae easdem possedere, vt imposterum ad Regiam Maiestatem, eiusque successores Regni Sueciae in perpetua possessione et dominio permaneant.

VI.

Similiter etiam ceditur Regiae Suae Maiestati eiusdemque coronae Sueciae, a Sua Maiestate et corona Daniae, castrum et feudum Bahus cum domo et feudo Trondheim, et comprehensis ciuitatibus, castris et fortalitiis; sicut etiam iurisdictionibus tam ecclesiasticis, quam politicis, bonis, feudis et appertinentiis quae sub iis de iure spectant et olim spectarunt, tam in terra quam in mari, coronae Sueciae perpetua possessione incorporanda; quemadmodum desuper, sicut et super alia iis concessa bona, terras et prouincias, vt in praecedentibus articulis

culis dictum, a Regia Sua Maiestate Daniae, eiusdemque regni consiliariis, literae dimissoriales subscriptae et consignatae, illud clarissime demonstrant. 1658

VII.

Praeterea etiam ceduntur Regiae Suae Maiestati, Eiusque regno Sueciae, a Sua Maiestate Daniae et successoribus Eius regnoque omnes iurisdictiones, tam ecclesiasticae quam politicae, in quantum Sua Maiestas Daniae eas habuit super bona, quae in principatu Rugensi sita sunt.

VIII.

Omnes quoque nobiles (qui in dictis illis prouinciis, terris, et feudis, bona habent et habitant) obligati erunt et tenebuntur Regiae Suae Maiestati, Eiusque successoribus regni Sueciae iuramentum fidelitatis praestare, seque ad debitam obedientiam et seruitia eius obligare, vti olim Regiae Suae Maiestati Daniae obligati fuerunt. Similiter quoque omnes in praedictis prouinciis habitantes tam religiosi, quam saeculares, ciues ac rustici, solum Regiae Suae Maiestati eiusdemque successoribus ac regno Sueciae in perpetuum obligati erunt; et omnes praepositi et sacerdotes Episcopo, sicut et Superintendens et consistorium subsequentur, quem vel quos Regia Sua Maiestas Sueciae ad hoc deputabunt.

IX.

E contra vero a Regia Sua Maiestate et regno Sueciae compromissum et addictum fuit, quod omnes status nobilium et ignobilium, ecclesiasticorum et saecularium, ciuium et rusticorum, super terras illas feudaque in hoc tractatu cessa, in Dania et Noruegia, bona sua, et proprietates reseruare debeant, quae ipsis per haereditatem, emptionem, permutationem aut pignus ante haec belli tempora, vel a corona Sueciae, vel a priuatis, debentur; Et posthaec potestatem habebunt, illa possidendi, fruendi et conseruandi, sicut et alienandi, vendendi, aut permutandi sicut antea: Similiter etiam apud antiqua priuilegia et iurisdictiones, absque vlla molestatione, aut turbatione permanendi, in quantum illa non militant contra leges fundamentales eiusdem coronae Sueciae, quacum in posterum, terrae istae seu feuda perpetuis temporibus incorporata manebunt. Vt etiam Regiae Suae Maiestatis Sueciae innatum fauorem et gratiam conditiones suas magis ampliandi, quam diminuendi, aduertere possimus, compromissum fuit, quod omnes tam nobiles quam ignobiles, qui se sub Regiae Suae Maiestatis, eiusdemque regni Sueciae iurisdictione totaliter dederunt, cum innatis Suecis consimilem accessum ad honores et beneficia habere poterunt.

X.

Similiter etiam dictum fuit, quando fortalitia et terrae a Regiae Maiestatis commissariis transportabuntur, quod ex tunc simul omnia documenta et instructiones, quae ad manus haberi poterunt, quoad terras, in iisque situatorum bonorum constitutiones, prouentus aut quaestus, vel etiam circumferentias aut vicinitates, vel quod iustitiam attinet horum scripta, libri et documenta consimiliter tradentur, ac inposterum cum certis deputatis commissariis, duobus aut tribus vtrobique assignabitur, qui circumiacentia loca, eorumque diuisiones inter abscessores bonorum, et proxime illis adiacentium, conseruatasque prouincias et feuda, oculatam sument inspectionem et diiudicabunt, vt eo melius omnes

1658 controuerſiae, lites et abuſus euertantur, et vnuſquiſque ſuum, quod ipſi adiudicatum eſt, in pace et quiete conſeruare et poſſidere poſſit.

XI.

Omnia quoque loca, quae Regiae Maieſtati Sueciae eiuſdemque regno, hoc bellorum tempore deſumpta ſunt, vbicunque etiam illa ſita fuerunt, plenarie reſtituentur, ſimiliter etiam duae iſtae naues Suedicae, quae in belli huius initio in Sund detentae fuerunt, cum omnibus ſuis bonis, contentamentis et certis appertinentiis, aut conſimilibus mercimoniis reſtitui debent. Et praeterea ab vtraque parte concluſum fuit, quod omnia mercimonia, quae virtute emanatarum commiſſionum facta ſunt, et ante Porſtruppicam pacis concluſionem introduci non poterant, illis reſtituentur, ad quos ſpectauere. Quidquid autem ex aliis bonis et mobiliis poſt illa tempora vnius alteriuſue partis ſubditis, terra marique ablatum fuerit, et a Regia Maieſtate Sueciae aut Daniae ante praememoratam pacis confoederationem alicui donatum fuit, conſimiliter reſtituetur.

XII.

E contra Regia Sua Maieſtas, eiuſque ſucceſſores coronae Sueciae, cedunt Regiae Suae Maieſtati, eiuſdemque ſucceſſoribus coronae Daniae, omnia priuilegia, omneſque iuriſdictiones, quas Regia Sua Maieſtas iure belli in omnibus fortalitiis, caſtris, inſulis, prouinciis, ciuitatibus, et territoriis habere potuerunt, quas Regia Sua Maieſtas hoc bellorum tempore armis ſuis inuaſit, maxime in prouinciis Selandiae, Lalandiae, Falſtriae et Langelandiae cum fortalitio Naſchoer, item Fioniam, Iutlandiam, Sleſuicum, Holſatiam, Stormariam et Dithmarſiam, cum fortalitiis Friderichſoede, Hallſchantz, cum domo et comitatu Pinnenberg, ſicut et inſulas Alſam et Monam, cum domibus principum Sunderburg et Nordburg, et omnibus in hiſce duobus regnis Daniae et Noruegiae, ſicut et in praememoratis principatibus, eiſque adiacentibus prouinciis et inſulis, occupatis ciuitatibus, fortalitiis, caſtris, feudis et domibus nobilium, ſicut et territoriis quomodocunque nominari poſſint, et in hiſce concordantiis per expreſſum conceptae non ſunt, haecque omnia poſtquam virtute compoſitionis pacis denuo reſtituta fuerint, apud Regiam Suam Maieſtatem eiuſque ſucceſſores coronae Daniae, cum omnibus ſuis appertinentiis et iuriſdictionibus inpoſterum imperturbata manebunt.

XIII.

Conſimiliter cedunt Regia Sua Maieſtas Sueciae pro ſe et ſucceſſoribus ſuis omnia iura et praetenſiones, quas Sua Regia Maieſtas, ratione Ducatus Bremenſis, habuere aut habere potuere ſuper comitatum Delmenhorſt et ſuper Dittmarſen, et transferunt illa Regiae Suae Maieſtati Daniae, eiuſque ſucceſſoribus et Ducibus e domo Holſatiae regiae et Gottorpicae lineae, hac conditione, quod Regia Sua Maieſtas Sueciae, illiuſque ſucceſſores deſuper nunquam vlteriorem praetenſionem habebunt, et caſu quo Sua Maieſtas Sueciae ratione dicti Ducatus Bremenſis aliquam praetenſionem haberet, ſuper bona quaedam nobilium in Holſatia, eadem hac occaſione promiſit et iure ſuo ceſſit, quod documenta praeſentia hucque ſpectantia, Regiae Suae Maieſtati Daniae, et domo Holſatiae regiae et Gottorpicae lineae tradentur.

XIV.

XIV. 1658

Sicut erga fortalitia vtrobique, tam quae hoc bellorum tempore occupata, quam quae secundum pacis concordata traducta sunt, vacua et absque vlla munitione, prouisione aut tormentis relinquentur, consimiliter etiam conclusum fuit, quod rustici in feudis illis, vbi fortalitia illa sita fuerint, obligati erunt, tormenta illa, munitiones et prouisiones versus littus abducere, vbi isthaec omnia illa melius nauigio abduci poterunt.

XV.

Praeterea etiam conclusum est, et determinatum, quod in castris seu fortalitiis, quae ab vna ad aliam partem transacta sunt, aut euacuata, deputabuntur certa quaedam loca, vbi is, qui fortalitia tradidit aut deseruit, prouisionem siue ammunitionem suam in certa custodia habere poterit, vsque dum illa commode istinc auehi poterunt, seu abduci.

XVI.

Vt autem euacuatio, et permutatio supradictarum prouinciarum, ciuitatum, et fortalitiorum vtrobique eo melius fieri posset, ambae partes ita desuper concluserunt et conuenerunt, quod, quamprimum 2000. equites (qui Regiae Suae Maiestati Sueciae hac occasione a Sua Maiestate Daniae promissi sunt) traditi fuerint, Sueciae exercitus confestim Selandiam petet, et desuper Helsingoburgum 27. Februarii, Landscrona 28. eiusdem, Malmogia 1. Martii tradentur; similiter eiusdem Christianstadt, Regiae Suae Maiestatis Sueciae commissario, eodemque die Naschoer, Regiae Maiestatis Daniae commissariis cedentur, quo tempore etiam Sueciae exercitus denuo ex Lalandia, Falstria, et Langelandia abducetur, etiam 15. Martii Christianopolis et reliqua pars Bleckingiae, cum Bornholmia, (in quantum possibile fuerit, et aura permittet) sicut et Bahus 18. eiusdem tradetur. Item 1. Maii Trontheimium, Iemptia et Bremeruerda, sicut et alia loca, quae Regia Daniae Maiestas hoc bellorum tumultu occupauit, vbicunque tandem sita fuerint, Regiae Maiestatis Sueciae commissariis denuo restituentur; e contra vero totus exercitus Regiae Maiestatis Sueciae, eodem die discedet ex Fionia, Iutlandia, Slesuico, Holsatia, Stormaria, et Dithmarsia, sicut et ex circumiacentibus insulis, fortalitiis, castris, et domibus nobilium, quomodocunque etiam appellari possint. Item castra et fortalitia Friderichsoede, Pinnenberg, Halschantz, cum adiacentibus omnibus locis, vbicunque tandem sitis, quae hoc bellorum tempore ad Regiae Maiestatis Sueciae manus deuenere, eodem die 1 Maii Regiae Maiestatis Daniae commissariis manibus tradentur. Eodem etiam tempore insula Alsa cum Sunderburgo et Nordburgo, proprio suo domino tradentur, et si quid vlterius in praedictis regnis, prouinciis, ducatibus, et insulis inueniri poterit, quod ab vna alteraue parte occupatum fuerit, omnia liquidentur, et omnino restituentur.

XVII.

Vt etiam incolis nulla fiat violentia, seu insolentia, quando praedictae permutationes fortalitiorum fient, siue quando milites a ciuitatibus et prouinciis, termino praefixo, demigrabunt, vtrobique commissarii deputabuntur, qui diligentem inspectionem habebunt, ne quid violenter subditis auferatur, vel modo etiam illicito quidquam ab ipsis petatur. Et sicut exercitui Suedico, quamdiu hisce in partibus

1658 commorabitur, omnia necessaria subministrabuntur; ita etiam apud eosdem bonus ordo, et disciplina seruabitur, tali modo, quod incolis et subditis, a die quo pax conclusa fuit, nihil amplius, siue tributum, siue quaedam alia belli incommoda, cuiuscunque etiam nominis, extorqueantur: quam quod ad necessariam militum sustentationem, ab vtriusque partium commissariis hac in re ordinatam, necessarium fuerit, quamdiu in hoc regno permanserint.

XVIII.

Quod autem supra memoratum est, de restitutionibus terrarum, et earum euacuationibus in praescriptis terminis, intelligendum erit secundum leges patriae, tali modo, quod illi, qui feuda possident, illorum prouentibus vti poterunt, vsque ad futurum festum sanctorum Philippi et Iacobi, sicut etiam residua acceptare ab anno 1657. a festo S. S. Philippi et Iacobi, vsque ad annum 1658. hoc tamen respectu, quod quae illis statim persolui nequeant, sufficiens tempus concedetur illa posthac certis praefixis terminis repetendi.

XIX.

Similiter vtrobique omnes captiui, magni et parui, cuiuscunque status aut conditionis fuerint, confestim absque redemtione dimittentur, quod autem attinet sustentationem ipsorum, illa secundum aequitatem persoluetur.

XX.

Omnes quoque subditi et incolae, qui ex praedictis occupatis terris aut prouinciis ad alias ciuitates migrare desiderant, id libere facere poterunt, dummodo tantum id fiat, secundum leges et statuta patriae aut terrarum, a quibus transmigrant: quod autem attinet bona, quae in ciuitatibus illis hoc bellorum tumultu in saluo posita sunt, ad quoscunque tandem spectauerint, sine vlla contradictione et difficultate eadem repetere poterunt.

XXI.

Praecedentia vero pacta, velut Stetinica, Sieredica et Brembsebroica, quae inter hos duos Reges laudabiliter erecta sunt, totaliter et plenarie in suo vigore et suis articulis, sicut in initio huius belli fuere, permanebunt, ac si de verbo ad verbum hisce nouis inserta forent, dummodo per hunc tractatum expresse mutata non fuerint.

XXII.

Regia quoque Sua Maiestas Daniae tenebitur Serenissimum Principem de Schleswig, Holstein, Gottorp etc. secundum aequitatem contentare, desuper autem commissarii Regiae Maiestatis Daniae, et Serenissimi Principis tractabunt, ita tamen, quod circa 2. diem Maii conclusio fiat.

XXIII.

Praeterea etiam quaecunque hoc bellorum tumultu fieri potuerunt, aut facta sunt, quae inter Regiam Maiestatem et coronam Daniae, ac inter Serenissimum

ſimum Principem de Schleſwig Holſtein et Gottorp aliquam diſplicentiam aut 1658
abuſum cauſare poſſent; vel a Regia Maieſtate Daniae, et Sereniſſimo Principe, vel contra ſeipſos, aut eorum miniſtros, officiales, aut ſubditos, forſan aliter quam bene ſumi, aut intelligi poſſet, omnia illa in poſterum ſine vllius damno, et detrimento obliuioni tradentur, et per huius pacis compoſitionem reconciliata manebunt.

XXIV.

Similiter promittitur, quod Domino Corfitz de Vlefelt, intra 3. Aprilis, omnia ſua bona in Dania et Noruegia, tam mobilia quam immobilia, integre reſtituentur, et praeterea pro omnibus ei damnis illatis, ſecundum aequitatem, ſatisfactionem et compenſationem habebit intra futuram S. Ioannis feſtiuitatem; Ipſique etiam comiti et comitiſſae eiuſdemque matri, liberis, amicis, et miniſtris liberum erit in Dania quocunque ipſi, aut ipſis placuerit, libere et ſecure permanere et habitare; feudis quoque, quorum comes de Vlefelt eiuſque filius feudatarii ſunt, velut Hirsholm, Minckelien, et Monaſterium S. Ioannis in Noruegia, ſecundum tenorem literarum feudalium, deſuper emanatarum, frui poterunt, ſimiliter etiam ipſius coniugi debitus titulus plenarie reſtituetur.

XXV.

Quicunque etiam Reges et reſpublicae, potentes et principes, huic paci intereſſe voluerint, et ſubſcribi, hoc ipſum apud vtrumque Regem quaerere poterunt.

XXVI.

Abrogabitur quoque ius feciale cum manifeſto Danico, et non amplius exhibebitur aut diuendetur.

XXVII.

Quod autem haec omnia, in iſtis verbis iſtoque ſenſu et opinione, vt ſuperius ſcriptum vtrobique fiducialiter et confidenter erigi et in poſterum obſeruari queant, concluſum et determinatum fuit, quod hi noſtri amicabiliter erecti tractatus, et pacta, ab vtriuſque regni Regibus, CAROLO GVSTAVO, Rege Sueciae, et FRIDERICO III. Rege Daniae, propriis manibus et ſignaturis confirmabuntur, et pro maiori ſecuritate, ab vtriuſque regni conſiliariis intimis, ſubſcribentur, et officii ſui ſigillo munientur.

XXVIII.

Concluſum quoque et compromiſſum fuit, quod ab vtraque parte conuenient, vnus regni conſiliarius cum ſuo ſecretario in Helſingoer circa 2. Aprilis; et huius ratificationem, ſub vtriuſque manus ſubſcriptione, et ſigilli communitione, modo iam praedicto et concluſo ſecum conferent, ſimiliter etiam eodem tempore Dani literas ceſſoriales ſuper Halland, Blecking, Schonen, Bornholm, Bahus, et Trondheim, eaſque ad inuicem permutabunt, ad maiorem certificationem initae et confirmatae pacis.

Pro maiori item ſecuritate et confirmatione, quod haec omnia a nobis, tali modo, vti ſupra dictum, peracta concordata et concluſa ſunt, et a regia Sua Maieſtate, Sereniſſimo et gratioſiſſimo noſtro Rege ac Domino, fiducialiter ac firmiter ita ſeruari et obſeruari debeant, et illius ratificatio tempore aut die prae-

 fixo

1658 fixo infallibiliter exhibebitur, haec propriis manibus subscripsimus, et officii Nostri sigillo communiuimus, et insuper a Regiae Suae Maiestatis Franciae, et Suae Celsitudinis Protectoris Angliae, respectiue ordinariis oratoribus, et extraordinariis legatis, tanquam mediatoribus in hisce tractatibus pacis, rogauimus, vt pro maiori firmitate ac meliori certitudine et testificatione, haec omnia vna Nobiscum subscribere et subsignare non grauarentur, quod factum est in Rotschildt 26. Februarii anno 1658.

Nouum bellum inter Daniae et Sueciae Reges.

Haec summa pacis Dano Suedicae, quae vix medio durauit anno. Vbi enim Daniae Rex Bremeruerdae propugnaculum Sueciae restituit Regi, illico ex amico atrocissimum hostem Carolum breui expertus est: dum haud multo post eundem, 20. nempe Augusti, insperate ad Haffniae (Regia Daniae est) cerneret portum. O quid non mortalia pectora cogis dominandi cupido!

LIBRI IX. CAPVT V

SYNOPSIS

Origo noui dissidii inter Suecos et Danos. Literae Sueciae Regis ad Regem Christianissimum. Literae Sueciae Regis ad confoederatos Belgii. Czarnecius in Daniam submissus. Literae Daniae Regis ad Czarnecium, belli ducem.

Origo noui Danos inter et Suecos dissidii ac praetensa causa Suecorum fuit:

Origo noui dissidii Suecos inter et Danos.

I. Turbata a Danis post confectam pacem, non minus quam antea armis vindicata et asserta, commerciorum et nauigationis omnimoda libertas.

II. Exacta a Suecis vectigalia, causa saepe inter regna Septemtrionalia magnorum motuum, sed qui proximo tractatu finiri omnino videri debuerant.

III. Rescissa a Scandia insula Huena, a Nidrosiensi Satrapia praefectura Romsdalensis.

IV. Negata coniunctio classis, ad arcendam secundum pactorum tenorem violentiam a mari Balthico.

V. Impedita Suecis per tractatum expresse attributa cum prouinciis cessis regalia, et iurisdictiones, qualibus vsa est antehac Dania Noruegiaque.

VI. Naues et bona ante clarigationem belli, siue aperta Danorum vi, siue per suppositam alieni nominis practicam, erepta, et vigore pacis restituenda, partim in immensum protracta, partim adhuc retenta.

VII. Militia tradi mox debita, nimis diu dilata, quanquam satis externi militis frequenter in Dania alebatur.

VIII. Damni, ex subrepta per piraticam Africae societate promanantis, nulla, licet eiusdem restitutio pacta esset, reparatio.

Haec

Haec summa praetensionum noui belli et incendii Daniae, cuius succinctam relationem per ea tempora Christianissimo Galliae Regi Sueciae submiserat Rex. Cuius haec summa fuit: 1658

Nos CAROLVS GVSTAVVS, Suecorum, Gotthorum, Vandalorumque Rex, etc. Serenissimo et Potentissimo Regi Christianissimo etc. salutem et prosperos rerum successus. Literae Sueciae Regis ad Regem christianissimum.

Non dubitamus mirari *Maiestatem Vestram*, quid Nos mouerit ad arma in Daniam denuo stringendum, ex quo benignam pacem, interpositione Maiestatis Vestrae non ita pridem adepti, forsan videmur. Proinde non alienum duximus Maiestatem Vestram, paucis saltem adductis, informare, vt de iustitia instituti Nostri certior facta intelligat non nouum Nos suscipere bellum, sed necessitate quadam cogi ad vetus continuandum, cum tot aliis distringamur, vt hocce si licuisset, libenter supersederimus. Bellum enim terminatum dici nequit, nisi adimpletis legibus, quarum praeuia conditione pax reducta intelligi debet. Stipulati sunt ea Dani, mediante tractatu, quae si tanta alacritate executi fuissent, qua sinceritate et facilitate videri voluerunt promisisse, nouo in his oris strepitu haud fuisset opus. Sed experti sumus, omnem praeteriti tractatus apparatum, alium in finem non fuisse institutum, quam vt tunc cursui armorum Nostrorum velut obice posito, iniectisque verbalibus delinimentis tempus aucuparentur ac postea executionis tergiuersatione, remora, cunctatione, et contradictione Nos ea regni Nostri securitate priuarent, ad quam bello et tractatu vnice connitebamur. Factum enim est, vt exercitu Nostro accincto ad discedendum ex Selandia mox traditio munitorum locorum in Dania dubia redderetur, nec secundum instrumentum pacis praesidiis Nostris imponendis patefacta fuissent, nisi in eo tunc statu fuissemus, vt arma Nostra vim operi adiecissent, similiter quoque negari milites, qui in potestatem Nostram redigi deberent, antequam Selandia excederemus. Ex quo vero Selandiam exercitu et copiis vacuam fecimus, sub praetextu foederis Nobiscum ineundi, libertatisque commerciorum, omnem omnino pactorum vim, aut elidere prorsus, aut fodicare tentabant Dani, totumque negotium in eam lubricitatem redigere, vt, in quo securitatis, tantopere a Nobis desideratae, spem amplius collocaremus, nihil fere reliqui esset. Ex hisce talibus contrauentionibus, nata Nobis est necessitas pertractatorum executionem fidelius vrgendi. Atque vt ea Maiestatem Vestram prorsus non fugiant, paucis quaedam oculis eiusdem subiiciemus, quibus intelligi possit, quantum Nobis ab isto tractatu polliceri liceret securitatis. Nam turbata est post confectam pacem, non minus, quam antea armis vindicata et asserta commerciorum et nauigationis omnimoda libertas; Exacta a subditis Nostris vectigalia, causa saepe inter regna Septemtrionalia magnorum motuum, sed qui proximo tractatu finiri omnino videri debuerunt: Rescissa a Scandia insula Huena ab Nidrosiensi satrapia praefectura Romsdalensis: Negata coniunctio classis, ad arcendam secundum pactorum tenorem violentiam a mari Balthico: impedita Nobis per tractatum expresse attributa cum prouinciis cessis regalia et iurisdictiones, qualibus vsa est antehac Dania Noruegiaque. Naues et bona ante clarigationem belli, siue aperta Danorum vi, siue per suppositam alieni nominis practicam, erepta, et vigore pacis restituenda, partim in immensum protracta, partim adhuc retenta, militia tradi mox debita, nimis diu dilata, quanquam satis externi militis frequenter in Dania alebatur: Damni ex subrepta per piraticam Africae societate promanantis nulla, licet eiusdem restitutio pacta esset, reparatio; Quaeque alia plura longum foret literis enumerare, quorum executionis laboribus non modo

1658 Noſtri commiſſarii, ſed etiam Maieſtatis Veſtrae legatus tantum non fatigati ſunt. Singula vero ita ſunt comparata, vt niſi effectui iungantur, nulla Nobis ab hac pace ſecuritas expectanda veniat, ob quam tamen adipiſcendam ſingulari moderatione vſi ſumus, in temperandis conditionibus pacis, cum aliquas accipere nihil opus videretur. Talis quoque eſt conditio regni Noſtri, vt niſi hic tuti fuerimus, haudquaquam integrum Nobis ſit implicari longinquioribus bellis. Cognitum enim eſt non modo ſuperioris temporis exemplis, ſed hoc recenti apprime conſpicuo, nulla re magis ſupplantari ſucceſſus Suecorum, quam diuerſionibus quibuſcunque Daniae, cui facile ac promptum ſemper eſt, vndiquaque propriis et alienis viribus inferiores regni Noſtri receſſus, prouinciaſque eidem annexas penetrandi, id quod non abſque inſigni periculi et impenſarum ſenſu experti ſumus, cum e Polonia in has oras ſuperiori anno nos conuertere coacti ſumus. Sperauimus equidem fore, vt, quamuis Daniam ſatis pigram ad executionis negotium deprehenderemus, ſui tamen ſtatus rationem in conſilio haberet, ac leuata per executionis ſucceſſum militia Noſtra ex ſuis prouinciis, arctioris foederis vinculo Nobiſcum coaleſceret, quod nimium quantum circa tractatus Rotſchildienſes, iteratis multoties conteſtationibus ambiuit, verum comprobauit poſtea verbis exiguam fidem, maluitque nonſolum pacis leges ſuſque deque habere, ſed etiam antiquis inſiſtere conſiliis, quibus Nobis periculum perpetuum crearetur, ac eorum praeferre amicitiam, qui iam diu faces aliorum quieti et concordiae ſubmittere conſueuerunt, ac illam ipſam Daniam tempeſtatibus quodammodo commiſit. Hinc nihil impetratum, niſi tanquam ab inuitis, vt reperta olim occaſione rumpendi, praetextus velut coactis non deeſſet. Vnde maximum Nobis oriturum diſcrimen conſpicabamur, foreque vidimus, vt ſi in eo ſtatu relicto negotio, exercitum moueremus, in eundem rurſus ſcopulum impingeremus, ac par rurſus periculum cum ſuperioribus ſubiremus. Nam ex quo inimici Noſtri coeperunt alibi prominere, tempus quoque agendi videretur Nos eo vocare, irritus fuit omnis, quanquam inſtantiſſimus commiſſariorum Noſtrorum pro abſoluendo et ſubſcribendo tractatu conatus, admonitiones quoque et literae Noſtrae propriae in vanum fuere, iudicantibus ſcilicet Danis neceſſitatem ineuitabilem Nobis vel inuitis iniici tunc excedendi, re plane infecta: idque maxime comprobarunt, cum copias Noſtras, aut plane migrare iuſſimus, aut ipſimet cum exercitus robore verſus fines properauimus. Quanto enim magis abitum parauimus expectantes vltimam operi manum impoſitum iri, tanto minus ad perficiendum negotium inclinabant; imo ſemel tractata ſcripto reddere, partim in hunc diem differebant, partim reuocare tentabant, interea frequenter miſcere conſilia cum inimicorum Noſtrorum miniſtris Hafniae et alibi exiſtentibus, militemque externum non abſque grauibus impenſis alere, eundemque nouis ſupplementis locupletare pergebat: quod certe de nihilo eſſe non potuit. Inſigniter vero apparuit Danorum tergiuerſatio et cunctatio, cum Rex Hungariae ad imperiale faſtigium ſurrexiſſe audiretur. Tunc vero, vt intercalaretur tempus, miſſi ſunt ad Nos internuntii exceſſum armorum Noſtrorum, infecta omnino re, perſuaſuri, vt interea Noſtri legati operi manum adhibituri nihil agerent, ac tempus protraheretur, quo alibi pro Danis non nihil fieret. In tanta ergo rerum lubricitate, animorum mutationibus, tractatus incertitudine, cunctationibus etiam, quae Nobis haud exiguum damnum apud alios Noſtros hoſtes accelerarunt, tergiuerſationibus et occultis cum inimicorum Noſtrorum miniſtris colluſionibus, vtrique non immerito Noſtrae tam ſalutis, quam ſecuritatis proſpiciendae admonebamur, ne procul cum aliis implicati ſolitas Daniae inſidias experiremur. Teſtari ſane poſſumus, paucas ante ſeptimanas, ne quidem in

mentem

mentem Nobis venisse hanc expeditionem, ac si dicendum, quod res est, haud facile aliam, inuito magis animo, iniuimus. Vbi vero nihil certi vel stylo consignaretur, nec ad vllum exitum res peruenire posset, quin idem Nos semper maneret periculum, quod Nos obruebat in Polonia constitutos; Maiestati Vestrae iudicandum relinquimus, annon ea securitas armis quaerenda esset, quae pacis legibus obtineri haud quaquam potuit. Nobis certe, inuitis huc adductis, persuademus, Maiestatem Vestram, tam hisce literis, quam ex legato suo informatam, instituto huic Nostro, vtpote quod iustitiae iuncta necessitas Nobis eligendum dictauit, pro mutua, quae Nobis cum Maiestate Vestra intercedit necessitudine, suffragaturam. Digna enim res est benigno fauore, quae sub pactorum religione impie defraudata, conseruationem et securitatem sui, non nisi iustis armis, sortitur. Quibus etc. Dedimus in castris Ottersloff ad Hafniam die 21. Augusti 1658. 1658

Maiestatis Vestrae

Bonus Frater, Consanguineus, Amicus et Foederatus

CAROLVS GVSTAVVS

Eduard Ehrensteyn.

Haec summa literarum ad Galliae Regem continens expeditionis in Selandiam relationem. Addidit et alias literas ad status confoederati Belgii. Quarum haec summa:

Nos CAROLVS GVSTAVVS Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex etc. Celsis et praepotentibus Vniti Belgii Ordinibus etc. Literae Sueciae Regis ad confoederatos Belgii.

Non dubitamus, mirum Vobis videri, quod arma denuo in Daniam stringamus, ex qua non ita pridem pacem adepti forsan dixeritis. Sed cum de iustitia instituti Nostri certiores facti fueritis, intelligetis, nec superiori bello adhuc finem fuisse impositum, nec rebus sic constitutis potuisse Nos de pace securos esse. Bellum enim terminatum dici nequit, nisi adimpletis legibus, quarum praeuia conditione, pax intelligi debet reducta; quibus si Dani ea animi alacritate fuissent obsecuti, qua promptitudine eas polliceri non detrectarunt, nouo in his oris strepitu haud fuisset opus. Sed cum experiremur praeteritum tractatus apparatum alium in finem non fuisse expetitum, quam vt tunc cursui armorum Nostrorum obice velut posito, iniectisque verbalibus delinimentis tempus aucuparentur, ac postea probata animi Nostri moderatione in temperandis pacis conditionibus, egressoque ex Selandia exercitu Nostro, executionis perpetua in hunc diem tergiuersatione, remora, et contradictione Nos regni Nostri securitate priuarent, reiectos in superiorum temporum discrimen, si arma ad alios Nostros hostes, re hic infecta, conuertissemus; vtique necessitas Nobis est imposita, ab iis Nobis cauendi, quibus facile semper ac promptum est, in nuda imperii Nostri viscera, eique adnexas prouincias penetrandi. Cuiusmodi quidem facinori saepe obnoxii fuimus, verum tunc conspicuo plane exemplo, cum e Polonia superiori anno diuertere cogeremur, non absque insigni periculi et damni Nostri sensu. Longum foret ea omnia literis recensere, quae Nobis hanc expeditionem causata sunt, alias animo constituentibus caeteris Nostris hostibus in tempore obuiam ire, qui ex tanta Danorum tergiuersatione occasionem arripuerunt potiores praerogatiuas prensare, et irreparabilia Nobis damna inferre.

1658 Exponet Vobis minister Noster apud Vos residens, nobilis sincere Nobis fidelis HARALDVS APPELBOM fusius, quae in hanc rem sunt, vt intellecto, quanta et tarditate et astutia Dani Nobiscum in omnibus fere punctis conseruationem et securitatem regni Nostri concernentibus egerint, alienum non iudicetis, si Nobis consulere nitamur, ne ad eundem plane scopulum, rursus impingamus. Reputantibus vero Nobis, quae res Danos tantopere moraretur, quominus pacta conuenta iuste exequerentur, cum viderent Nos et literarum Nostrarum admonitiones, et legatorum Nostrorum instantias comprobare, partim copiarum Nostrarum in prouincias Nostras Germanicas eductione, partim Nostro proprio versus fines cum robore exercitus abitu, non alia occurrit causa, nisi quod haud quaquam eo animo Danos animaduerterimus, vt promissis stare cuperent, existimantes, vel inuitis necessitatem ineuitabilem Nobis imponi, negotio neutiquam confecto, hinc excedendi, tot scilicet aliis hostibus Nos prouocantibus. Quanto enim magis abitum parauimus, sperantes eo rem perductum iri, vt vltima manus executioni imponeretur, tanto minus negotium curae cordiue iis fuit, ad tres septimanas omnem cum legatis Nostris conferentiam abscindentes, et quidem, quae semel tractata videri debebant scripto reddere, in hunc vsque diem, quanquam instanter Nostris et saepe flagitantibus, differebant, nonnulla etiam reuocare tentabant, apertam sibi vbiuis ad controuersias et actionem tenentes viam, et, cum opportunum videretur, pacem rursus rumperent. Caeterum militem externum alere, eundemque nouis supplementis locupletare pergebant, quod sicuti Daniae hoc tempore non nisi graue esse potest, ita de nihilo fuisse haud quisquam facile iudicauerit, qui anteacta cum praesentibus componere didicit. Et quamuis eo redactam Daniam arbitraremur, vt omissis alienis sui rationem status in consilio potissimum haberet, compertum tamen est, aures inimicorum Nostrorum ministris, tam in Dania, quam extra eandem frequenter aperuisse, id quod haud minimam tergiuersationis rationem Nobis subiicit. Non tamen adeo miramur, si aperti et iurati Nostri hostes Daniam contra Nos instigent, id vero Nos magis afficit, quod vehementer iactet breui a Vobis contra Nos conspicua auxilia subministratum iri; Imo vero affirmet legatum Vestrum BEVNINGIVM prolixissime hoc promisisse, atque id egisse, ne tractatus Nos inter et Daniam omnibus numeris absoluatur. Nouimus equidem aliunde etiam dictum legatum ea negotiatum esse, quae amicitiae et foederationi Nostrae aliorumque Vestrorum legatorum, apud Nos degentium, contestationibus haud quaquam respondent, non tamen eo excurrere et praeualere animi eius intemperantiam putauimus, vt ipsi integrum sit, tempestates magis exasperare, quam sedare. Cum vero hactenus ea egerit, dixeritque, quae nec foederis Nostri legibus consona sunt, nec conseruatio Nostri patitur, dicendumque sit, eundem haud postremam causam esse turbatae in Septemtrione tranquillitatis, verendum sane est, ne ad Vos iam reuersus sinistre omnia interpretetur, diffidiaque potius, vt diu consueuit excitare, et alere, quam paci et bono inter amicos consensui operari conetur. Nos vero cum nihil antiquius aut potius ducamus, quam sinceram Vobiscum colere amicitiam, valde abhorremus ab iis, qui discordiae faces submittere quaerunt, atque proinde non ea modo contribuimus semper animo et factis, quae Vobis et reipublicae Vestrae grata, foederibus vero mutuis commoda iudicauimus, sed etiam cum Vestrorum quorundam ministrorum operas eo collimare videremus, quomodo rebus hostium Nostrorum Vos miscerent, per ministrum Nostrum amice requirendum putauimus, quid Nobis omnino de instituto Vestro persuadendum esset; victuri ne sitis Nobiscum sicuti optamus et speramus in constanti et infucata amicitia tot annorum foederibus non sine prae-

claro vtriusque partis fructu communita, an, vti dictus legatus, Beuningius spem hostibus Nostris subiecisse fertur, consilium et mentem absque vlla a Nobis data causa mutaturi, et hostium Nostrorum partes consilio et ope Vestra roboraturi sitis? Nos certe, vt talis legati Vestri studii, nec causam legitimam nec fructum satis commodum inde venturum perspicimus, ita nec in animum inducere possumus, vt Vestro id iussu egerit, eoque magis fixum Nobis est perseuerare in illibata Vobiscum amicitia, eandemque, sicuti in omnibus occasionibus fecimus, comprobare certissimis candoris argumentis parati sumus, si non displiceat Vobis paria Nobiscum, vt veros confoederatos decet, facere. Atque cum Nos non fugiat, posse subditis Vestris ex hoc cum Dania resuscitato bello suboriri aliquam suspicionem, quasi per illud commercia quidquam damni patiantur, ad liberandum eos tali opinione ac pariter contestandum certitudinem amicitiae Nostrae conuenire censuimus, vt hisce Vos assecuraremus, nihil nec incommodi, nec impedimenti ad libertatem nauigationis aut commerciorum, inde manaturum; quin potius conspicietis, atque re ipsa experiemini promptos Nos fore, tam ad ea, quae ad dictae nauigationis commerciorumque solitos successus prouehendos seruient, quam ad amicitiam mutuis beneficiis stabiliendam pertinere possit. Qua de re plura dedimus in mandatis supradicto residenti Nostro dicenda, cuius verbis tanquam Nobismet ipsis, vt fidem habere ac talem Nobis reddere declarationem velitis, quae foederum Nostrorum tenori conformis sit, et Nos de Vestrae constantia amicitiae certos reddere queat, amice requirimus, commendantes Vos diuinae protectioni cum voto prosperi reipublicae Vestrae successus. Dedimus in castris ad Haffniam die 21. Augusti 1658. 1658

Vester bonus Amicus et Foederatus

CAROLVS GVSTAVVS.

Eduardus Ehrenstein.

Ita ex castris ad Haffniam sitis gladio ac calamo cum Danis certabat CAROLVS, contra quem in Selandia exultantem, in Holsatia triumphantem, vbique victorem, Caesareus, Brandeburgicus, ac Polonus iussus est mouere exercitus. Nec vano conatu, caesis aut pulsis ex Holsatia Suedicis praesidiis. Extant singularis beneuolentiae Daniae Regis literae ad CZARNECIVM belli ducem, per ea tempora scriptae. Quarum haec summa: Czarnecius in Daniam submissus.

FRIDERICVS III. Dei Gratia, Daniae, Noruegiae, Vandalorum, Gotthorumque Rex, Dux Schlewici, Holsatiae, Stormariae, et Dithmariae, Comes in Oldenburg et Delmenhorst etc. Daniae Regis ad Czarnecium, belli Ducem, literae.

Singulari fauore ac beneuolentia Nostra Regia praemissis,

Illustrissime Domine sincere grateque Nobis dilecte,

Maxima cum existimatione Nobis relatum est, quomodo *Illustritas Vestra* diuersis conflictibus, nouissime etiam in occupatione insulae Alsen, sitorumque in ea castellorum, inter alia hostis copias numero militum solus quam triplo fortiores praeeunte suo agmine profligando, virtutem suam vere Heroicam cum laude et admiratione omnium exercuit. Quemadmodum Nobis semper de Illustritate Vestra, vtpote duce rebus suis gestis praeclaro, gratulati sumus, affectumque Serenissimi Regis Vestri fraternum, in auxilium armorum Nostrorum

1658 Illustritatem Vestram submittendo abunde deprehendimus, ita beneuolentiam Nostram regiam, quam meritis suis etiam apud Nos acquisiuit, contestari hisce voluimus, ex animo optantes, vt felicissimis quibuscunque successibus fama Illustritatis Vestrae, nonsolum patriae, sed et exteris etiam magis magisque cognita vniuerso orbi, praesertim huic Arctoo magis magisque innotescat. De caetero persuadeat sibi Illustritas Vestra, Nos quidquid officiorum Nobis praestitum fuerit, grato animo, omnique fauore Regio cum Deo et tempore agnituros. Dabantur in arce Nostra Regia Haffniae die 24. Decemb. anno 1658.

Illustritatis Vestrae

Beneuolus

FRIDERICVS, Rex.]

LIBRI IX. CAPVT VI

SYNOPSIS

Moschorum ad Caesarem legatio. Electio in Regem Romanorum Leopoldi primi, Hungariae ac Bohemiae Regis. Eius Viennam ingressus. Responsum Caesaris electi Moschorum legatis. Olszeuii canonici Cracouiensis ablegati Poloni Viennam aduentus, ac legationis puncta. Eius in Poloniam reditus. Poloniae Regis indignatio in Austriacos. Suecorum in Prussia progressus. Tumultuantur praetorianae cohortes. Confoederatio et tumultus Polonorum militum ob non soluta stipendia. Eiusdem confoederationis finis, mense Martio. Regni comitia, in quibus pacta cum Cosacis adnitente Wychouio approbata sunt. Cracouia excessus Caesarei militis. Moschorum ad Konotop clades. Noui tumultus in Russia contra Polonos. Vichouii fuga. Graudentii expugnatio. Grodnensis ciuitas recuperata. Mors Leszcynii vicecancellarii Poloniae, vna et Koniecpolscii. Marchionis Durlacensis infelix casus. Expugnatio Czehrinii. Mohilouiam Potocius obsidet, quam deinde intactam relinquere debuit. Missio Ponocii mercatoris in Angliam et Hollandiam vano conatu.

Moschorum ad Caesarem legatio. Electio in Romanorum Regem, Leopoldi primi, Hungariae et Bohemiae Regis. Eius Viennam ingressus.

Dum haec in Dania geruntur Moschorum legati Lentium veniunt, nouum salutaturi Augustum Caesarem LEOPOLDVM primum, cui post parentis optimi mortem vnanimi consensu, octo viri [105]), Francofurti ad Moenum, communi omnium voto, vltro imperii detulere fasces, decimo octauo Iulii die, subsecuta paulo post coronatione, prima Augusti. Igitur Moschorum legati Lentio Viennam a Caesare redire iussi, ibidem ad publicam Caesaris admissi fuere audientiam. Summa huius legationis, gratulatio fuit de imperio occidentali ac continuatio fraternae cum augusta Domo amicitiae. Reuocabant praeterea in memoriam Augusto Caesari intercessionem oblatam Polonos inter et Moschos, vrgebantque magni Ducis in Regem Poloniae electionem; breuiter enumeratis in transitu beneficiis Regi ac regno Poloniae a magno Duce testatis. Quod victoriam non sit prosequutus, cum potuisset Cracouiam vsque Suecos praeueniendo pertingere. Deinde quod bellum susceperit contra hostem Poloniae, Sueciae Regem, et hoc consilium Suae Maiestatis

105) *Octouiri*, nempe S. R. imperii principes electores, quo tempore octo tantum erant, principe Electore Hannouerano nondum in collegium electorale recepto.

tis Diui parentis FERDINANDI III, Romanorum imperatoris, in gratiam Poloniae, Regis factum aiebant. Ad extremum paratum esse magnum Moschouiae Ducem restituere Polonis omnia ad Berezynensem tractum, modo Vilnensibus tractatibus satisfacerent Poloni. Ad haec Caesar Augustus: gratias se habere respondit, pro fraterno magni Ducis Moschouiae amore, mutuaque amicitia, quam reciproce magno Duci offerebat. Electionem in regnum Poloniae quod attingeret, optare se magni Ducis bonum vicinum esse, modo id per ipsos Polonos liceret, quos pro posse suo, hoc in puncto literis monere non desisteret Imperator; eoque fine haud mora magno Duci Moschouiae, fratri suo, magni Ducis Lituaniae non denegasse titulum, contradicente licet Polono, vt vel hinc magno Duci euidenter pateat, moram in eligendo illo sibi imputari haud quaquam posse. 1659 Responsum Caesaris electi Moschorum legatis.

Haec summa responsi Caesarei, magni Ducis Moschouiae legatis dati, quo illi accepto, Vienna Cracouiam perrexere, anni subsequentis initio, ibidemque a magistratu illius ciuitatis subsistere iussi, vix Polonorum effugere compedes, erepti tamen, Caesaris iussu, ab illius loci gubernatore IOANNE Barone KEISERSTEIN, Caesaris militum tribuno, ac clam noctu Cracouia educti, ne quid in ius gentium peccasse videretur Caesar, per Silesiam, deinde Hamburgum vsque, comitati sunt, frendente Polono Rege in Caesaris ministros, potissimum Keiserstein, quod Moschos, Poloni Regis iuratos hostes, impune Cracouia abire permisisset.

Moschorum legatis in aula Augusti Caesaris degentibus, superuenit Viennam ANDREAS OLSZEWSKI, Cracouiensis canonicus, a Rege Polono ad Caesarem ablegatus cum grauissimis postulatis, quorum haec summa fuit: Olszeuii, Canonici Cracouiensis, ablegati Poloni Viennam aduentus, ac legationis puncta.

I. Vt pax cum Suecis quacunque tandem ratione fieret, vel inuito Caesare tanquam foederato.

II. Vt Cracouia praesidium Caesaris abiret, similiter miles auxiliarius excederet Polonia.

III. Compensentur damna per militem Austriacum Poloniae illata. Addidit contra Generalem Sussium quaerelas, ob non oppugnatum strenue Thorunium.

Ita tunc pacem cum Suecis, summo ardore promouebant Poloni, ignari Suecos in Liuonia et Pomerania, adeoque extra Balthicum mare existentes, nunquam quietos fore, atque adeo semper vicinas haud dubio turbaturos prouincias. Responsum a Caesare Olszeuio, puncta a Polono Rege per illum proposita commisisse iam Caesarem Baroni LISOLAE suo in illa aula oratori decidenda. Rediret proinde canonicus salutaretque nomine suo Polonum Regem de occupato Thorunio triumphantem.

Ita rebus infectis Viennae, ad Polonam aulam redierat Olszeuius, frendens in Caesarem, aulaeque ministros, paulo post Varsauiam redux ordinibus congregatis de Caesare conqueritur; contemtui se Viennae habitum, nec vllo dignatum certo responso in Poloniam rediisse. Hinc Polonorum in Caesarem acclamationes et multorum minae, quae postea in ventum abiere, audita paulo post Suecorum in Prussiam et Pomerellam Wirtzii noui Generalis irruptione, qui Stetino ex improuiso erumpens, Choinitiam, Staragardam, aliaque Pomeraniae subito impetu occupauerat loca, stupentibus Polonis, talia ac tanta audere Suecos, quos semimortuos expugnato Thorunio imaginabantur. Eius in Poloniam reditus. Poloniae Regis indignatio in Austriacos. Suecorum in Prussia progressus.

Eadem quoque circa tempora, primis videlicet huius anni diebus praetoriani milites (quartianos Poloni denominant) habito Lublini circulo, electoque factionis suae antesignano MARIANO IASKOLSKI dicto, excubiarum contra Tartaros praefecto, tumultuari inceperunt. Origo seditionis turbarumque, dilata in sextum iam annum eorundem stipendia, quae, dum respublica ad feliciora remittit tempora, miles primum insolescere, mox superbire coeperat, ad extremum flagitare a republica ea, quae per modestiam alias non obtinuisset. Igitur Rex post nuntios Polonae seditionis, quanquam nihil adhuc de Tumultuantur Praetorianae cohortes. Confoederatio et tumultus Polonorum ob non soluta stipendia.

1659 Eiusdem confoederationis finis mense Martio. Regni comitia in quibus pacta cum Cosacis adnitente Wychouio approbata sunt.

Potocio, Lubomierscioque certum acceperat, anxius quonam exercituum vis erumperet, ne externo quidem militi confisus; quod remedium vnicum rebatur, comitia regni transigit, in quibus sexies centena millia aureorum militi soluta, plura promissa, si tranquillum regni statum pacifici expectarent. Tum conuersus Rex Polonus ad pacificandum omnimode Russiae statum, Cosacorum legatos ad iuranda aeterna foedera missos introducere iubet. Principes legationis fuere, NIEMIERZYCZ Polonus, DANIEL WYCHOWSKI, et TRETER. Perorabat Niemierzycz altioris ingenii vir veniamque nomine totius Zaporouiani deprecabatur exercitus. Eadem Vichowski cum Tretero gestibus exprimebant. Neque Poloni, de propria anxii salute diu votis Cosacorum restiterunt. Igitur non iam, quasi cum hostibus et subditis, sed cum amicis et sociis humanitate certatum. Pax aeterna iureiurando a Rege ac toto Senatu, tota insuper nobilitate stabilita. Cosaci libera gens declarati. Officia dignitatesque distributae. Additum et singulare diploma huiusmodi tenoris:

Nos IOANNES CASIMIRVS, Poloniae Rex praefato Zaporouiano exercitui, pro Nobis et successoribus Nostris Regibus Poloniae, nomine totius Reipublicae promisimus, et sub Regio Nostro honore, dignitate, ac verbo veritatis addiximus, prout tenore praesentium promittimus, et corporale iuramentum ad Deum et sancta euangelia praestamus, pro firma, fideli, et inuiolabili obseruantia, contra nil faciendi, nec, vt fiat, procurandi, quacunque excogitanda via, neque Nobis vllae exceptiones, dispensationes, absolutiones, canonica et ciuilia iura, quocunque indigitentur nomine, proderunt. Datae Varsauiae 30. Iunii 1659.

Interim dum metropolita Kiiouiensis locum sibi a Senatu designari petit immediate post Leopoliensem Archiepiscopum: contradicente Cracouiensi antistite illius postulatis, ac possessionem negante, eo quod Cracouienses antistites, quondam Archiepiscopi gauisi fuerint praeeminentia ac praerogatiua, (hinc inferebat Episcopus, non posse nec velle metropolitae Rutheno, vllatenus auito cedere loco) soluuntur comitia, duodecima, a quo coeperant, hebdomada, in speciem prospera et pacifica, re autem funesta et tristia, quod infra memorabimus.

Solutis comitiis Rex Varsauia in Prussiam mouet, praemisso comite LVBOMIERSCIO, qui Graudentum interim arcta cingeret obsidione, SAPIEHAM quoque cum KOMORSCIO et POLVBINIO in Liuoniam expediuerat, qui DVGLASSI victricia in Curlandia diuerterent arma, alias per Samogitiam in Prussiam transitura. VICHOVIO Generali Cosacorum, vna cum POTOCIO imperatum est, Moschos toto robore aggrederentur illi, ac iunctis cum Tartarorum aduentantium copiis, illos Russia primum, deinde Lituania tota pellerent. Viennam quoque vniuersae Poloniae missae fuere preces, liberandi Cracouiam Caesaris praesidio, et si fuisset possibile, totum regnum Austriaco milite. Sed longe antea Polonas preces anteuerterat Caesaris mandatum, quo iubebatur praesidiarius miles Cracouia, vna cum Barone Keiserstein excedere; caeteri in Prussia Poloni Regis operirentur mandata Heistero duce. Vichouius quoque vna cum Tartaris ad Konotop obuias insperate sex Moschorum legiones ad internecionem deleuerat; sparsa in immensum apud Polonum Regem prima victoriae suae fama, quasi centum millium cecidisset exercitum.

Excessus militis Caesarei Cracouia. Moschorum ad Konotop clades.

Occubuere in illo praelii aestu Moschorum praecipui, Dux POZARSKI, Dux LEO RADWANSKI, PROKOPOWICZ, LEPANOW, duo BARTOLINI Germani fratres Principes, HILKA Cosacorum dux et alii. Fertur Tartarorum Rex votum vouisse ante conflictum prophetae suo captiuos omnes trucidandi, quod et praestitit. Omnes enim Moschos Tartari per summam barbariem peremere, sanguine eorum in vascula ad id praeparata demisso, quo deinde illorum sacrificuli primum insignia, deinde equos, tandem vniuersum exercitum mira superstitione aspersere.

Caeterum breui reuocati Tartari a pugna Moschouitica ad bellum Transyluanicum, Moschorum erexerunt in Russia animos, turbarunt Cosacorum, qui per absentiam illo-

illorum liberiores facti, ac a Polonis irritati militibus, paulo post Polonorum atrocissimi extitere per ea tempora hostes. Ita tunc nihil profuit Polonae reipublicae in centuriatis Regni comitiis, ad aequales libertates adsciuisse Cosacos, quibus eodem fere tempore per summum nefas illusere Cosaci, caesis factionis Vichouianae primariis, qui Varsauiae in verba Poloni iurauerant Regis, partiti inter se honores et titulos, occiso insuper Niemierzycz, qui Russiae designatus a Rege redibat cancellarius, pulso Vichouio totius huius scenae architecto, qui non expectato epilogo, ocyus suae saluti consulere debuerat, acuto palo alias a Cosacis affigendus.

1659 Noui tumultus in Russia contra Polonos. Fuga Vichouii.

Redeo ad Graudencensem Lubomierscii obsidionem, quam ad 20. vsque produxerat Augusti: nec vano conatu, aduentante siquidem paulo post cum Caesariano exercitu Heistero duce, captum per vim Graudentium, temeritatis suae poenas luit. Caesi ibidem Suecorum ducenti. Hoc laeto nuntio accepto Polonus Rex, Varsauia in Prussiam mouerat, euocatus a Galliae ministris ad tractatus pacis cum Sueco habendos. Eadem quoque circa tempore Generalis SAPIEHA Grodnam in finibus Lituaniae ac Podlachiae situatam vrbem a Moschis per tractatus receperat, inde in Curlandiam diuerterat Duglassii Suedico exercitui oppositurus Lituanum, cum Curlandiae nobilitate pro finibus Samogitiae, quo iam sensim progrediebatur, Duglassii exercitus, propediem in Prussiam moturus.

Graudentii expugnatio. Grodnensis ciuitas recuperata.

Haec inter, rebus humanis Varsauiae eximitur BOGVSLAVS Comes in Leszno LESCZYNSKI, ex Thesaurario paulo ante Vice-Cancellarius regni designatus: Vir magni nominis, et cui parem tunc Polonia non habuit. Mortem eius terrifica signa, toto triduo subsequuta sunt, concurrentes deinde euri, vno fere momento nouorum aedificiorum euerterunt ima, nec Regiae pepercerunt moli, e cuius apice deiectum maiorem horologii globum, terrae alliserunt, allisumque in duas diuiserunt partes. Ignis deinde derepente, e regione regii palatii eodem die vastam egit in cineres domum. Hinc populus vniuoco ore exclamare coeperat: Cecidisse in sapientissimo Lesczynio rempublicam Polonam [106]). Lesczynium aliquot ante mensibus praeiuerat ALEXANDER KONIECPOLSKI, Sacri Romani imperii Princeps, Palatinus Sendomiriensis, cuius vitam et gesta tota haec loquitur nostra passim historia. Nec omittendum puto quod huius anni mense Maio in Germania acciderat memoratu notabile. Marchio Durlacensis natu minor, e bello Polonico domum redux, inter congratulationes amicorum propinquorumque, hilares ducebat dies, solennibus excipiens epulis amicorum praecipuos. Quadam die Assueri meditatus conuiuium parentes inuitat, tum sacros calices ac patinas adferri iubet, praedam Polonam dictitans esse, a Rege Sueciae sibi dono datam. Singulos deinde amicorum hortabatur, biberent hilariter ex scyphis Papistarum, et in patinis comederent; Praedicantibus Lutheranis nequicquam exemplo Balthasari Regis absterrere eum conantibus. Tandem laetitia omnium feruente, ipse pyxidem sacram praegrandem vino impleri iussit, et fratri suo sanitatem Sueciae Regis propinauit. Admoto ori cum vino vase, Marchio animo linqui, et in sellam collabi coepit, accurrentibus nobilibus corruentem sustentantibus.

Mors Lesczynii Vice-Cancellarii Poloniae. Vna et Koniecpolscii. Marchionis Durlacensis infelix casus.

Interim immane monstrum ingreditur, cuius terrore Parentes Marchionis turbati, vna cum reliquis fuga velocissima dilapsi sunt. Monstrum autem illud Marchioni potatori collum obtorsit, et gulam fregit, per triduum deinde furiose eadem in aula a monstris et spectris debachatum est. Hic finis Marchionis Durlacensis parum expectatus, quem diuinitus punitum quis negauerit [107])?

106) Ideo terrifica, quae toto triduo Lescynii mortem subsequuta sunt signa, Rudauscius hic memorare digna duxit, quia secundum populi iudicium in Lescynio respublica Polona cecidit. *Furit eurus ab ortu*, sed tunc ad terrifica edenda signa propter Lescynii mortem plures euri concurrerunt, quod longe mirabilior, quam globus terrae allisus inque duas partes, ex quibus compositus erat, diuisus. Tantas nugas garriunt historiarum scriptores sanioris physices expertes.

107) Rudauscium vetularum fabulam hic recensuisse, quis nostris temporibus dubitarit? Turpitudine iure notandus historicus, inprimis pragmaticus, quamuis caeteroquin bonus, qui eiusmodi fabulas ad fouendam superstitionem venditat. Ignorantiam insuper demonstrat, apoplexiam quae multos homines interimit, in miraculum mutare. Ante aliquot saecula clericorum in Germania mos, vel magis malitia, fuit, omnes eos, quos sibi contrarios, et ideo impios

1659

Expugnatio Czherinii.

Mohilouiam Potocius obsidet, quam deinde intactam relinquere debuit.

Interim in vltimis finibus Russiae CZEHRINIVM famosissimam quondam Chmielnicii sedem, post trium mensium obsidionem tandem Moschi iuncti Cosacis expugnarunt; vbi ducenta tormenta, tria millia centenariorum pyrrii pulueris, ac aliquot milliones Polonae monetae in parata pecunia inuenere. Hinc terror totam occupauerat Russiam, vt multi iam Leopoli relicto, consulere sibi praepropere cogebantur. Expugnato Czehrinio excitus POTOCIVS Mohilouiam ille quoque obsidet haud procul Czehrinio situatam vrbem, quam ad extremum intactam relinquere conatus est, amisso in illa expugnatione duorum millium Polonorum lecto exercitu.

MissioPinocii in Angliam et Hollandiam vano conatu.

Eadem quoque circa tempora redierat in Poloniam HIERONYMVS PINOCIVS mercator Italus ex Anglia, quo Reginae ac Galli Oratoris suasu ante annum missus fuerat. Huius legationis summa fuit: Regis ac reipublicae Polonae testata erga Cromuelium amicitia. Excusabat praeterea idem orator praestita CAROLO II. eius nominis magnae Britanniae Regi a Polono Rege pecuniaria auxilia a Scotis et Anglis contra parentem Cromuelii contracta, promittebatque, non amplius commissuram similia Polonam Rempublicam contra praepotentem Cromuelii domum, aut Angliae statum. Ad haec protector egit gratias longinquo Regi, quem timere Anglica arma, Suecis foederata, aduerterat, dilatoque in aliud commodius tempus responso, Pinocium subsistere Londini iusserat.

Interim mutatur Angliae scena. CROMVELLIVS paulo ante protector, ac summus Angliae moderator, momento deiicitur de summa rerum, mutaturque Angliae status ex tyrannico in legitimam monarchiam. Ita Pinocii euanuerat legatio, qui rebus Angliae turbatis, sine responso ad Poloni Regis redierat aulam; legatum se abhinc iactitans magni Regis ad magnam Anglicanam rempublicam, ac Hollandiae Ordines, quos in transitu inuiserat, sollicitata ab illis aliqua pecuniae summa, nomine Poloni Regis pro Putcensi propugnaculo.

putabant, per infernales genios imaginario modo e medio tollere, et Rudauscii temporibus eiusmodi nugae facilius Polonis, quam nunc, persuaderi potuere, qui in veras scientias et naturalium rerum cursum iam profundius inspexere. Plebi nunc tantum eiusmodi historiolae in deliciis sunt, cuius apud omnes gentes, cuiuscunque sint religionis, prima sapientia est superstitio. Verum autem scientiarum in Polonia incrementi signum est, quod nunc quotannis lamiarum, praestigiatorum, miraculorumque numerus imminuatur.

LIBRI

LIBRI IX. CAPVT VII

SYNOPSIS

Poloni recuperant caput, munimentum. Regina tractat Oliuae pacem cum Suedicis commissariis. Propositiones legationis Polonicae ad tractatus pacis. Propositiones legationis Caesareae. Propositiones legationis Electoralis. Propositiones legatorum Suecorum, cum Caesareis legatis pertractandae. Propositiones legatorum Suedicorum cum Brandeburgicis legatis pertractandae. Declaratio legationis Suedicae legato de L'ombres. Responsum Suedicae legationis ad postulata Regis Poloni. Responsum ad propositiones legationis Caesareae. Responsum ad propositiones legatorum Brandeburgicorum. Responsum legationis Polonae ad propositiones legatorum Suecorum. Responsum legationis Polonae ad tertium articulum propositionum legatorum Sueciae. Responsum legationis Caesareae ad propositiones legatorum Suecorum in negotio tractatuum pacis. Responsio legationis Electoralis Brandeburgicae ad propositiones legationis Suedicae. Moritur Sueciae Rex Carolus Gustauus Stockolmiae. Pacem faciunt Poloni cum Suedicis legatis. Instrumentum pacis Oliuensis. Literae fidei Regis Poloni pro legatis ad pacem Oliuensem. Literae fidei ordinum Regni, magnique ducatus Lithuaniae, pro legatis ad pacem Oliuensem. Aliae literae fidei Regis Poloni pro legatis ad pacem Oliuensem, mortuo Carolo Gustauo, Sueciae Rege. Literae fidei Caroli Gustaui, Sueciae Regis pro legatis suis ad pacem Oliuensem. Aliae literae fidei, mortuo Carolo Gustauo, pro legatis Suedicis ad pacem Oliuensem.

Exeunte anno post continuatam trium mensium obsidionem, tandem a Suecis recipitur munimentum caput nominatum, quo amisso haud multo post serio cum Polonis pacem tractat Suecia, quod infra memorabimus. In Curlandia quoque a Polubinio ac Komorouio caeditur Duglassius, amisso fere peditatu, qui quinque millium erat. Ita vltimum felicitatis annum visa tunc habere Suecia, quae certo periisset, nisi tractatus pacis maturasset Poloniae Rex, qui assiduis Reginae fatigatus precibus, instante, vt superius innui, Gallico oratore, subsequentis anni initio, dum iam Pomerania per Caesarem eiusque felicia arma pelleretur Suecus, pacem composuit sibi ac regno suo satis pudendam [108]. *Oliuae* illa tractari coeperat huius anni initio, quo totius Europae conuenerant legati suis quisque instructus propositionibus.

1660 Poloni recuperant caput, munimentum.

Regina tractat Oliuae pacem cum Suedicis commissariis.

Referam singulorum propositiones ac responsa.

PROPO-

108) *Pudendam* neutiquam Rudauscius dicere debuisset, id quod inutilem et imprudentem eius pro patria aemulationem prodit, neque ad veritatem dictum. Pax enim illo tempore summopere Poloniae necessaria erat, quae nullo alio modo, nisi cessione iuris in Sueciae regnum obtineri potuit. Legati Poloni omnia, quae fieri poterant, prout ex propositionibus apparet, tentabant. Cum autem rebus sic stantibus Polonia, ius in Sueciae regnum validum armis reddere, neque spem habuerat, melius certe fuit, postulato abstinere, quod reipublicae Polonae nulla bona, multa autem mala in futurum parere potuisset. Pax ergo non fuit pudenda, sed valde salutaris.

1660

Propositiones legationis Polonicae ad tractatus pacis.

PROPOSITIONES
LEGATIONIS POLONICAE.
QVAE
AD SACRAM REGIAM MAIESTATEM
ET
SERENISSIMAM DOMVM EIVS
SPECTANT.

I. Restitutio Suae Maiestatis in auitum regnum Sueciae, cum restitutione redituum regalium interceptorum.

II. Restitutio bonorum haereditariorum et patrimonialium Domus Sacrae Regiae Maiestatis in Suecia existentium cum refusione prouentuum et fructuum perceptorum Eidem Sacrae Regiae Maiestati.

III. Abrogatio omnium decretorum in derogationem Diui SIGISMVNDI Regis et Lineae eius, latorum in Suecia, vt et eorum, quae in praeiudicium religionis catholicae lata sunt.

IV. Restitutio in vniuersum integrae Liuoniae Esthoniaeque.

V. Euacuatio Mariaeburgi et Elbingae.

VI. Compensatio damnorum, bellis per Suecos et eorum confoederatos, Poloniae et magno Ducatui Lituaniae illatorum.

VII. Restitutio in libertatem Illustrissimi Ducis Curlandiae, vti Sacrae Regiae Maiestatis et reipublicae feudatarii, cum vniuersa eius domo, et compensatio damnorum Ducatui Curlandiae illatorum, ac denique restitutio, vel iusta compensatio omnium rerum mobilium vel scripturarum Duci Curlandiae, eiusque domesticis, et aliis in arce et vrbe Mittauiensi vel alibi ablatarum.

VIII. Restitutio omnium diplomatum, obligationum et actorum publicorum, quae a prouinciis, palatinatibus, et exercitibus, et aliis in Regno Poloniae et magno Ducatu Lituaniae, quocunque titulo Suecis data vel ab eis extorta sunt.

IX. Restitutio omnium archiuorum, actorum publicorum, Castrensium, iuridicorum, ecclesiasticorum, quae ex Regno et Magno Ducatu Lituaniae auecta sunt a Suecis.

X. Restitutio Artilleriae e Regno et Magno Ducatu Lituaniae exportatae.

XI. Commutatio aequa et militaris captiuorum.

XII. Cum

XII. Cum Sereniſſimus Rex Daniae et Noruegiae iiſdem pactis includi debeat, poſtulamus a Suecis literas paſſus, pro plenipotentiariis Daniae ad modernos tractatus. 1660

XIII. Securitas communis et executio pacis decidatur ac debitis cautelis firmetur.

XIV. Ad Guarantiam pacis concluſae Principes et Reſpublicae ſuo tempore nominandi admittantur.

In quibus omnibus et ſingulis praecedentibus, vbi a parte aduerſa Sacrae Regiae Maieſtati ac reipublicae, vt etiam in ſubſequentibus confoederatis Principibus ſatis factum fiet, Sacra Regia Maieſtas ac Reſpublica, in perpetuam pacem cum parte aduerſa concludendam condeſcendet.

Quod ad Principes Confoederatos Sacrae Regiae Maieſtatis et Reipublicae attinet. Cum circa vincula foederum, Sacra Regia Maieſtas et Reſpublica coaluerint cum Sacra Caeſarea Maieſtate, atque Sereniſſimo Electore Brandeburgico, horum quoque Principum propoſitionibus ſatis fieri a parte aduerſa poſtulamus, quarum ab Excellentiſſimis eorundem legatis propoſitarum ſequens tenor eſt.

PROPOSITIONES
EX PARTE
LEGATIONIS CAESAREAE.

I. Cum praecipuus rei cardo in eo vertatur, vt pax inconcuſſis firmetur fundamentis, ac nullo deinceps praetextu ac quaeſita occaſione conuelli queat, ideo ante omnia de communi ſecuritate ac conuenientibus cautelis proſpiciatur.

II. Sereniſſimi et Potentiſſimi Regis, Regnique Poloniae, ac Magni Ducatus Lithuaniae, nec non Sereniſſimi Electoris Brandeburgici poſtulatis ſatis fiat.

III. Sereniſſimus Daniae Rex cum plena ſecuritate, et euictionis beneficio hiſce tractatibus comprehendatur.

IV. Sacra Caeſarea Maieſtas vno eodemque pacis Poloniae inſtrumento includatur, tanquam praecipuus foederatus, et auxiliaris belli ſocius, ac paciſcendorum omnium ſecuritate, tam pro ſe, quam pro haeredibus et ſucceſſoribus ſuis, regnis, ſtatibus ac dominiis fruatur, etiam ſub iiſdem cautelis, quas inclytum Poloniae Regnum pro ſe ipſo ſtipulabitur.

Hiſce conſtitutis Auguſtiſſimus Imperator, tam libens ceſſabit ab armis, quam inuitus illa ſuſcepit.

1660

PROPOSITIONES
LEGATIONIS ELECTORALIS.

I. Requirunt vt Sereniſſimus Daniae et Noruegiae Rex ad tractatus ſimul admittatur, Celſiſſimoque in Liuonia Curlandiae Semigalliaeque Duce, vna cum Sereniſſima coniuge, proleque Ducali (dum pactis neutralitatis fretus ſecurus viueret) capto, ante omnia libertas, ditiones, et ablata reſtituantur, contumeliaeque perpeſſae reparatio, ac iniuriarum illatarum, damnorumque datorum compenſatio fiat.

II. Ac inprimis modus, mediaque quibus concluſa pax tuta ſecuraque, quoad omnes foederatorum ditiones reddi queat, diſcutiantur, firmenturque.

III. Praecidendae autem omni litium diſſidiorumque impoſterum ſegeti, pactorum tam Regiomontanorum, quam Mariaeburgenſium, vt etiam Labiauienſium autographa, et quaecunque ab exorto, inter Regiam Maieſtatem Sueciae, et Suam Serenitatem Electoralem acta tranſacta, ſcriptiſque comprehenſa, foedere autem perpetuo, cum Sacra Regia Maieſtate Reque publica Polona Velauiae inito, abolita fuere, (in perpetuum obliteranda) reddantur. Inſuperque omnibus, quae ex praememoratis inſtrumentis quocunque colore formari poſſent praetenſionibus nomine Regis Regnique Sueciae ſolenniter renuncietur, etiam renunciatio communi pacis inſtrumento inſeratur.

IV. Et ſiquidem ex cauſa occaſioneque belli huiuſce Suedici Sua Serenitas Electoralis, ſumma et pene irreparabilia damna paſſa, eiuſdemque ſtatus et ditiones miſere deuaſtatae ſunt, ea vero detrimenta plene penſari nequeant, vt Suae Serenitati Electorali aequa tamen ſatiſfactio eo nomine detur, indemnitatique eiuſdem caueatur.

V. Sereniſſimi et Potentiſſimi Regis Regnique Poloniae ac Magni Ducatus Lithuaniae poſtulatis ſatiſfiat.

VI. Nec non conditionibus nomine Auguſtiſſimi et inuictiſſimi Imperatoris, vt inter eiuſdem foederatos praecipui, propoſitis.

VII. Reliquorum quoque belli ſociorum digna ratio habeatur.

VIII. Modus amicabilis in ipſis pactis definiatur, quo exortura in poſterum quaeuis diſſidia, citra ſtrepitum armorum componi queant.

IX. Executionis pacis et inprimis deducendi citra noxam ſubditorum, militis modus determinetur.

Reſeruant autem praememorati legati Electorales hiſce addendi facultatem, ſi forte pars aduerſa occaſionem huius rei dederit.

Dat. Dantiſci die 17. Ianuar. 1660.

PROPOSITIONES
DD. LEGATORVM AC COMMISSARIORVM PLENIPOTENTIARIORVM SVECICORVM IN NEGOTIO PACIS TRACTATVVM CVM DD. LEGATIS AC COMMISSARIIS PLENIPOTENTIARIIS CAESAREIS PERTRACTANDAE.

1660 Propositiones legatorum Suedicorum cum Caesareis legatis pertractandae.

I. Sacra Caesarea Maiestas abstineat in posterum ab omni hostilitate et ictis foederibus aduersus Sacram Regiam Maiestatem Regnumque Sueciae, etiam vtraque perpetuam pacem ac firmam inuicem amicitiam colat.

II. Cum plurimum intersit Sacrae Regiae Maiestati Sueciae, aliorumque Regum, Principum, ac Rerumpublicarum, atque inprimis ordinibus imperii, dataeque fidei publicae plane conforme sit, vt pax Germanica in suo vigore permaneat ac consistat, dandum id fuerit non modo aequitati sed et quieti ac tranquillitati publicae, vt imperator instrumentum pacis in omnibus articulis et clausulis generaliter renouet ac confirmet, et quae de restitutione in iis promissa atque transacta et executione pacis adhuc restant, executioni indilate mandet.

III. Et cum nihil hactenus delatum sit, vel fauori instrumenti pacis vel intercessionibus Regis Sueciae, Electorum et Principum imperii, pro iis, qui in Regnis ac prouinciis haereditariis Augustanae confessioni sunt addicti, factis, Christianum est, vt eorum in negotio religionis et libertatis conscientiarum ratio habeatur.

IV. Imperator loca non tantum in Pomerania, sed etiam in Holsatia et Schlesuicensi Ducatu occupata, ablata, et praesidiis Caesareis insessa, propriis dominis ac possessoribus indemnia restituat. Caueatque ne Sacra Regia Maiestas Sueciae eiusque prouinciae in imperio, vel extra illud sitae, vi et hostilitate aliqua, siue e Germania, siue Regnis ac ditionibus Caesareis in posterum impetantur.

V. Sacra Caesarea Maiestas nihil impedimenti vel molestiae Sacrae Regiae Maiestati Sueciae adferat, aut adferri patiatur, nec eundem directe vel indirecte, per se, vel per alios, turbet in illis, quae regiae istius Maiestati vi instrumenti pacis Germaniae competunt ac debentur, et rationi iurique consentanea sunt, sed in iis omnibus eius Maiestatem inuiolabiliter manuteneat, et conseruet, conseruariue faciat.

VI. Sacra Regia Maiestas Sueciae gaudeat ac fruatur imperii constitutionibus, tam in delectu militum, quam innoxio transitu per prouincias Germanicas,

1660 et aliis eius generis iuribus et commoditatibus omnibus, quibus caeteri imperii constatus ac membra gaudent ac fruuntur.

VII. Serenissimus imperator id speciatim plenae executioni mandet, quod Serenissimum Regem Sueciae concernit, et nondum executioni datum, sed eius Regiae Maiestati super eo controuersia, vel difficultas a Caesarea Maiestate mota est. Nec immisceat se dehinc causae, quae Regiae Maiestati cum prouinciali sua ciuitate Brema intercedit, nec patrocinium capituli cum saeculari iure cessi suscipiat, aut obstinatos in id praetensores contra Regiae Maiestatis statum iuuet.

VIII. Imperator in posterum nullo modo impediat aut turbet Regem Sueciae in iure suo vectigalium ad littora portusque Megapoleos inprimis Varnemundensem.

IX. Idem ratum habeat recessum limitaneum, et quae inde dependent, inter Regem Sueciae et Electorem Brandeburgicum, Stetini in Pomerania initum ac conclusum.

X. Et si Sacra Regia Maiestas Sueciae, eiusque haeredes ac Successores Reges Sueciae tanquam Duces Bremae Verdae ac Pomeraniae, et Domini Vismariae, feuda sua Germanica, a Caesarea Maiestate et imperio recognoscant, cum tamen per impedimenta et incommoda saepius continget, vt tam cito quam alii vasalli imperii ad petendam inuestituram mittere non possint, aequum est, vt tam angusto tempori non adstringantur. Ac proinde liberum sit modernae Regiae Maiestati, et futuris Regibus Sueciae, renouationes inuestiturarum petere, et illis actu connexa praestare, quando commodum ipsis acciderit. Interea vero Imperator obstacula illa, quae hactenus impediuerunt, quominus ad perfectionem negotium istud peruenerit, remouere velit.

XI. Sacrae Regiae Maiestati Sueciae, vt parti laesae, de damnis et iniuriis, hoc bello illatis, a Caesarea Maiestate debite satisfiat.

Denique vt paci concludendae firmius insisti possit, et bona fide omnia postmodum seruentur, etsi Guarantiae legibus id quodammodo prouisum sit, in maiorem tamen securitatem Caesareae Maiestatis sufficienter caueat Regiae Maiestati, de non amplius turbando

Saluo

Ad mandatum

Illustrissimorum Excellentissimorum DDrum LLrum

subscripsit

Godofrid von Schröer.

Legatorum Secretarius.

PRO-

PROPOSITIONES
DD. LEGATORVM ET COMMISSARIORVM PLENIPOTENTIARIORVM SVEDICORVM IN NEGOTIO TRACTATVS PACIS CVM DD. LEGATIS AC COMMISSARIIS ELECTORALIBVS BRANDEBVRGICIS PERTRACTANDAE.

1660 Propositiones legatorum Suedicorum cum Brandeburgicis legatis pertractandae.

I. Vt coalescat pax, et vera amicitia restabiliatur inter Sacram Regiam Maiestatem Regnumque Sueciae ac ditiones subiectas, et Suam Serenitatem Electoralem Brandeburgicam. Vtraque pars abstineat ab omni hostilitate, et haec renuntiet foederibus, cum hostibus Regiae istius Maiestatis, in Eiusque et Regni, nec non subiectarum prouinciarum praeiudicium et detrimentum conclusis.

II. Serenissimus Dominus Elector nullum transitum per Suas ditiones concedet Regiae Maiestatis hostibus, sed potius inhibeat et auertat a prouinciis et ditionibus Regiae Maiestatis, in imperio cumprimis sitis, omnem vim et hostilitatem, idque etiamnum curet, vt sanguinis Christiani profusio laxior, omnis scissura pacis Germanicae sistatur.

III. Liberum sit Regiae Maiestati Sueciae delectus militum in prouinciis Electoris instituere, prout constitutionibus imperii, et instrumento pacis Germanicae, non minus in hisce, quam aliis rebus ac negotiis per imperium prouisum est. Et nulli siue officiali, siue gregario militi, noxae aut damno sit, quod sub signis Suedicis hactenus militauerint.

IV. Serenissimus Elector euacuet, et veris propriisque dominis ac possessoribus restituat loca, cum in Pomerania, tum Holsatia, et Sleswicensi Ducatu, siue propriis, siue coniunctis viribus et armis, occupata, ablata, atque praesidiis Electoralibus insessa.

V. Sua Serenitas Electoralis Brandeburgica Sacrae Regiae Maiestati Sueciae, de damnis atque iniuriis illatis, debite satisfaciet, ad modum, de quo conueniri poterit.

VI. Eadem sufficienter caueat Regiae Maiestati Sueciae de non amplius offendendo.

Caetera, quae vel ad hasce conditiones amplificandas, vel ad pacem promouendam conducunt, poterunt in progressu tractatuum ventilari, et de iis transigi.

Ad Mandatum etc.

1660 Declaratio legationis Suecicae legato de L'ombres.

DECLARATIO
LEGATIONIS SVECICAE,
FACTA
ILLVSTRISSIMO ATQVE EXCELLENTISSIMO DOMINO
LEGATO DE LOMBRES.

Cum ad ea, quae Serenissimus Rex et Respublica Polona, coniunctim deinde et DD. Caesareani et Electorales Brandeburgici legati postulant, vel spondere constituunt, antequam hoc fiat, praefato Domino mediatori, pro amica informatione intimandum esse necessarium existimant, se non posse recipere propositionem aliquam, in qua continetur quaestio de regno; Siquidem non agnoscant vllum Serenissimo Regi Poloniae ius in Sueciam competere, vtpote, quae ad modernum Serenissimum Regem Carolum Gustauum iure pertinet, et iuste ab huius Sacra Regia Maiestate possidetur. Neque enim, quae armis et scriptis per tot retro annos frustra disceptata sunt, in hisce tractatibus, finem, Deo volente, cruento bello, in solatium orbis Christiani, inprimis vero tranquillitatem inclytorum regnorum Sueciae et Poloniae, adferentibus, summa cum animorum exulceratione, ac temporis dispendio reassumi volunt. Quin potius diuinum Numen venerantur, quo procul sepositis omnibus, quae salutare hoc negotium remorari poterunt, obstaculis, serio ad firmae ac sincerae pacis media condescendatur, et coepti tractatus ad felicem exitum quamprimum deducantur. Sobothi die $\frac{21 \text{ Ianuar.}}{10 \text{ Februar.}}$ 1660.

Responsum Suedicae legationis ad postulata Regis Poloni.

RESPONSVM
LEGATIONIS SVECICAE
AD EA
QVAE EX PARTE SERENISSIMI REGIS REGNIQVE POLONIAE ET MAGNI DVCATVS LITHVANIAE POSTVLANTVR.

I. Cum Esthonia Liuoniaque et pactis et armis acquisita iure a Rege regnoque Sueciae possideatur, legatio Suedica restitutionis postulatum aliquod admittere minime potest. Cum enim Liuonia ante saeculum, cum a Moschis bello infestaretur, nec ab imperio Germanico defendi posset, membrum et prouincia imperii esset, eius protectio cum iuribus caeteris, regibus regnoque Sueciae ab Augustissimis Imperatoribus CAROLO quinto, FERDINANDO primo, et MAXIMILIANO II, pactis delata fuit. Partem vero discerptae Liuoniae, quam adhuc tenuerunt cruciferorum magister et Archiepiscopus Rigensis, Polonia Sueciae armis praeripuit, eaque transeuntibus in leges subiectionis a Polonia flagitata; iis eorumque subditis, et a Polonia in feudum Polonicum magistro collata Curlandia, factaque tandem cum Moscho pace Polonia potita, et denique a Suecia armis vindicata et recuperata est.

II. Eua-

II. Euacuationis locorum in Pruſſia ea eſt conditio, vt a felici tractatuum progreſſu dependeat. 1660

III. Compenſationem damnorum belli praetendere Polonia nequit. Nam qui cauſam motus et iniurias aliquando vi repellendi dedit, ideoque ex praeuento iuſto bello emergentium auctor eſt, ſibi et aliis damnum fecit. Neque incepiſſe bellum dicendum eſt, qui primus arma ſumpſit, ſed qui ſumendis laceſſito anſam praebuit.

IV. Illuſtriſſimi Ducis Curlandiae, eiuſque domus liberatio, a continentia progredientium tractatuum dependet: vbi Sacrae Regiae Maieſtatis aequanimitas atque moderatio, erga eundem manifeſta reddetur: perpeſſa vero mala atque damna ſibi ipſi imputabit.

V. et VI. Quae circa reſtitutionem actorum publicorum in iſtis duobus articulis deſiderantur, ea vel in Sueciae poteſtate, vel in rerum natura amplius non exiſtunt, ſed partim in belli campo, partim in obſidionibus, partim igni, partim naufragio perierunt.

VII. Quae tormenta bello acquiſita, alioque translata ſunt, eorum reſtitutio amplius non eſt integra, de illis, quae adhuc in Pruſſia reſidua ſunt, in ſuccedentibus tractatibus conueniri poterit.

VIII. Concluſa et executioni data pace, captiuos hinc inde et ab vtraque parte omnes, ſine aliquo praetextu dimitti, et in omnimodam libertatem reſtitui, aequum, et inter omnes moratiores gentes receptum eſt.

IX. Ad hunc articulum de ſaluo conductu pro plenipotentiariis Danicis ad modernos tractatus admittendis in declaratione die $\frac{19}{9}$ Ianuar. data ac Domino mediatori tradita reſponſum eſt, vt hic idem repetere ſuperuacaneum fore iudicetur.

X. Sub finem tractatuum atque ita ſuo loco de mediis conuenietur, quibus ſecuritas in poſterum firmabitur.

XI. Eadem ratio eſt Garantiae pacis concluſae, de qua et tunc conueniri poterit, prout vtrique parti neceſſarium et vtile videbitur.

De caetero cum DD. Polonici legati plenipotentiarii requirant, vt ratio habeatur Poloniae Confoederatorum Principum, vtpote Sereniſſimi Imperatoris, et Electoris Brandeburgici, legatio Suedica ſuper iis ſeorſim ſe declararunt, non dubitantes, quin Sereniſſimus Rex et Reſpublica Poloniae confoederatorum Sereniſſimi Regis Sueciae, rationem etiam in hiſce tractatibus habitura ſit. Sabothi $\frac{\text{10 Febr.}}{\text{31 Ianu.}}$ 1660.

Ad Mandatum
Illuſtriſſimorum et Excellentiſſimorum DD. Legat.
ſubſcripſit

GODOFREDVS VON SCHROER,
Legatorum Sued. Secretarius.

1660 Responsum ad propositiones legationis Caesareae.

RESPONSVM AD PROPOSITIONES LEGATIONIS CAESAREAE.

I. Praeposterum esse videtur, quod Domini D. Caesarei legati, ab ea parte securitatem petant, quam rupta pace nouissima infestis armis, nullaque iusta de causa, Imperator primum aggressus, et a qua nisi lacessita nulla ratione metuendum est.

II. Ad postulata confoederatorum, quae DD. Caesarei vrgent, quod attinet, cum tractatus cum iisdem iam inchoati sint, haec cura videtur superflua.

III. Quae desiderantur pro Rege Daniae, ad ea sufficienti declaratione data die 1/8 Ianuar. responsum est.

IV. Pacis aequae, simulque cum omnibus concludendae, studium ex parte Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae nunquam deerit. Cum vero subiecta belli pacisque materia, eiusque complanatio non parum inter se discrepent, tantum hic praecauetur, quemadmodum in generali declaratione Suae Regiae Maiestatis, Cronenburgi die 20. Iunii, nuper elapsi anni, publice luci data expresse continetur, nec tractatum praesentem et genuinum cum heterogeneis confundendo, pax impediatur, aut in longiorem moram trahatur. Sobotli, die eadem vt supra.

Responsum legationis Suedicae ad propositiones legatorum Brandeburgicorum.

RESPONSVM LEGATIONIS SVEDICAE AD PROPOSITIONES DD. ELECTORALIVM BRANDEBVRGICORVM.

I. Quae pro Serenissimo Rege Daniae desiderantur, ad illa eadem quae in declaratione die 1/8 Ianuar. Domino mediatori extradita sunt, hic respondentur. Quoad liberationem autem Ducis Curlandiae, et quod amplius pro eo desideratur a parte Electorali cum in progressu tractatuum pacis ad illum articulum deuentum fuerit, habebitur aeque huius postulati ratio. Quod vero attinet captum fuisse Ducem, dum pacto neutralitatis fretus securus viueret, nunquam constabit de singulari diplomate, hac de re Sacrae Regiae Maiestatis subscriptione corroborato, ipsi prouisum fuisse. Nam et siquidem cum ministris regiis ad tempus, et ad ratificationem Sacrae Regiae Maiestatis tractatum fuit, tamen aliquod ratihabitionis regiae Diploma obtinere non potuit.

II. Quod

II. Quod de securitatis conclusae pacis cautione monent DD. Electorales, si omnia, vt confidimus, bona fide pertractabuntur, et concludentur, superfluum est hic aliquid metuere. Ex parte vero Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae, cui tot accumulantur et obtruduntur, iniuriae et damna, et cuius regno ac prouinciis in posterum pernitiosa foedera et machinationes imminere poterunt, securitas maiori iure postulatur. 1660

III. Quod inter partes proprio motu et consilio semel idque solenniter, conclusum et transactum est, earum rerum, vt acta, retradantur, contra morem exigitur, sed quoad desideratam praetensionum abolitionem D. Elector vt acquiescat iis, aequum est, quae inter Sacram Regiam Maiestatem Sueciae, et Eundem ea de re, ante hac conuenta et composita sunt, siquidem post nouissimam amicitiae rupturam nihil eiusmodi emersit.

IV. Non iustum est satisfactionem et indemnitatem Illum petere, qui non tantum huic bello volens se immiscuit, verum etiam perturbationi pacis Germanicae initium, atque inde ingentium malorum causam dedit, iustius quippe postulatur, vt ab Electore illata damna refundantur, quae vero perpessus est, ipse ferat, qui bellum paci praetulit.

V. et VI. Huic sollicitudini DD. Electoralium, de habenda ratione Regis regnique Poloniae, nec non Imperatoris, in hisce tractatibus satisfactum est, responso DD. Polonicis et Caesareis dato.

VII. Quum nihil hostium et belli sociorum innumeratorum superesse videatur, ni huc etiam inuiti trahantur; Serenissimus etiam Rex et respublica Poloniae, tanquam pars principalis paciscens, in sua propositione, praeter Imperatorem et Electorem plurium confoederatorum, nullam faciat mentionem, mirum vtique legationi Suedicae videtur, eo iam procedere velle, DD. Brandeburgicos, vt numerum in infinitum belli sociorum, socios adsciscendo extendant.

VIII. Exoptandum esset, verae amicitiae rationem, prius ita anxie et sincere habitam fuisse, a parte aduersa, vt redintegrandae eiusdem, cura nulla nunc esset opus, nec ad arma deuentum fuisset: Cum vero iam animi in pacis studia conuersi esse debeant, legatio Suedica, quantum in se est, nullum intermittit studium mediumque, quod ad reducendam pacem non tantum facere poterit, sed etiam ad stabiliendum amicabilem modum, quo exortura in posterum dissidia componantur.

IX. Vltimum postulatum de innoxia deductione militum post conclusam pacem, cum aequitate nitatur, eius cura merito erit suo loco et tempore habenda. Sobothi, die $\frac{31.\ \text{Ianuar.}}{10.\ \text{Febr.}}$ 1660.

Ad Mandatum etc.

Idem qui supra.

1660 Refponfum legationis Polonae ad propofitiones legatorum Suecorum.

RESPONDETVR PROPOSITIONIBVS DD. COMMISSARIORVM SVECIAE AD TRACTATVM PACIS EXHIBITIS, PER DOMINVM LEGATVM MEDIATOREM DIE V. FEBRVAR. A POLONICA LEGATIONE [109]).

Quoad articulum primum.

Recipitur primus hic articulus, feruatis tamen feruandis, mutatifque in eo mutandis, quae omnia tunc erunt ponenda, quando de fubfequentibus conuentum conclufumque fuerit inter partes. In quo nihilominus ipfo haec obiter adnotantur, ne omiffio fiat confoederatorum Poloniae, qui iunctim et indiuifim, vti confoederatae partes Poloniae ad praefentem tractatum acceffere, neque per hoc quidquam Noftris foederibus detrahatur.

Quoad fecundum.

Amniftia dabitur omnibus et fingulis, cuiufcunque ftatus, conditionis, religionifque feu vocationis fint, prout etiam communitatibus, quae partes Suedicas hoc bello fecutae funt, Regia fefe clementia remittet. Iura infuper caduca, quaecunque hactenus in executionem non venerunt, caffabuntur; omnefque actiones, et proceffus, contra tales, eo nomine inftituti, fiftentur, et abrogabuntur. Iura item priuilegia, libertates immunitatefque omnes, quibus ante hoc bellum potiti funt, redintegrabuntur, faluo tamen foedere perpetuo, cum Sua Serenitate Electorali Brandeburgica Bidgoftiae conclufo, et in comitiis generalibus confirmato, faluis itidem decretis, fi quae ea de caufa in quocunque fubfellio, praefertim vero comitiali, in quemcunque lata funt et promulgata, quae caffari, aut annihilari nullatenus poffunt, vtpote quae vim legum obtinent. Conftare praeterea optime Sacrae Regiae Maieftati, vti vero legitimoque Domino, in proprios fubditos imperii rationem, extranea nulla opus effe protectione. Rogatur proinde Dominus mediator, vt ferio partem hortetur, ne talia hifce et fimilibus proiectis ingerat, quae ad redintegrandam amicitiam, nihil prorfus faciunt, imo maioris diffidentiae praebent argumenta.

Ad paragraphum quintum in hoc articulo refpondetur.

Illum de toto tollendum, cum enim religio fit donum Dei, nullis inferi bellis debet. Iam vero, quae per leges regni circa eandem ftatuta antiqua funt introductaque, ea conferuare curae eorundem erit, qui illa condidere. Iniqua profecto videntur, quae a parte aduerfa petuntur, patetque luculenter, quantum, nouandis in hoc regno rebus, ftudeat pars eadem, quae talia pactis inferi cupit.

Ad

109) Ex hoc refponfo legationis Polonae ad propofitiones legatorum Suecorum apparet, propofitiones dictas legatorum Suecorum hic non effe infertas, vel incuria auctoris, vel quia iis caruit. Cum autem ad pacis Oliuenfis negotiationem intelligendam parum faciant, quippe ex refponfo ad eas, caeterisque cum imperatoris Leopoldi atque Electoris Brandeburgici legatis, pertractandis propofitionibus fatis apparet, cuius fuerint tenoris, facile etiam iis fuperfedere poffumus.

Ad paragraphum sextum eiusdem articuli.

1660

Qui Rakocianas et Cosacorum partes secuti fuerunt, iis nullam prorsus amnistiam esse necessariam in aperto est. Conclusis si quidem et in executionem deductis cum vtrisque horum pactis (quibus omni cum Suecis foederi aperte renunciatum est) satis eidem quilibet pro se, suisque sequacibus cauit.

Quoad tertium articulum respondetur peculiari scripto.

Ad quartum articulum.

Quo firmior pax coalescat, ac inter vtrumque regnum perennet, omnis occasio bellorum, ansaque offensarum tollatur, quod fiet vbi Liuonia et Esthonia Polonico (liquidissimi iuris eius prouinciae) dominio fuerint restitutae.

Ad quintum articulum.

Cum ista conditio nimium Sacrae Regiae Maiestatis Regnique eius honori ac existimationi praeiudicet, omnino iniqua ac irrationabilis sit, vt illatum tam iniustum, tamque funestum Poloniae bellum, et tot tantaque damna per iniuriam accepta, adeo infami compensentur lytro, ad illam respondere fas aliter non est, quam intimo laesi penitus animi sensu expresso. Datur id tamen donaturque gratanter, auctoritati Excellentissimi Domini legati mediatoris, ne quid acerbius ad huiusmodi articulum, prout par foret, respondeatur. Cui Domino mediatori optime constat ex publico responso eidem Posnaniae dato, propositionem de recompensa pecuniaria fuisse de plano reiectam.

Haec dicta promissaque pro non dictis promissisque habebuntur, vbi tractatus optato fine caruerint, Maiestatique integrum ius, et re ipsa etiam circa hoc caput testetur.

Ad quintum.

Cum iniuriam non faciat, qui eam repellit, nec de damno quisquam teneatur, qui illud, vt et aliis daretur, et sibi accideret, effecit, nulla ratione obstrictus est Serenissimus Elector, Suae Regiae Maiestati Sueciae, imo vero optimo maximo iure, iacturam Suam prouinciarumque Suarum, absque hoc bello a Serenissimo Rege Sueciae moto, pacatarum florentiumque, damna, vt reparentur, dignis modis postulat.

Ad sextum.

Cautionem eiusmodi equidem a Serenissimo Rege Sueciae merito exigit Sua Serenitas Electoralis, quam primo omnium ille aggressus est. Gedani die $\frac{28\ \text{Ianuar.}}{7\ \text{Febr.}}$ 1660.

1660 Responſum legationis Polonae ad tertium articulum propoſitionum legatorum Sueciae.

RESPONSVM

AD ARTICVLVM TERTIVM PROPOSITIONIS DD. COMMISSARIORVM SVECIAE AD TRACTATVM PACIS EXHIBITAE PER DOMINVM LEGATVM MEDIATOREM DIE V FEBR. A POLONICA LEGATIONE.

Quantumuis Sacra Regia Maieſtas Poloniae ſolido iuri, cauſaeque aequitati nixa reſtitutionem Regni Sueciae, ac pertinentium eo prouinciarum, ſtatuumque requirat, nec ab vllo rerum ac rationum probo aeſtimatore, ius Suae Maieſtatis in dubium vnquam vocari poſſit, amori tamen populorum, quibus ſe regia tota domus tuto hactenus concredidit, tribuendum putat, ac in animo definit, vt omni diuino humanoque iuri, quoad debitum ſibi auitum, paternumque regnum (quod nullis populi Suedici decretis, vtpote ab illegitima et inferiori poteſtate latis, adimi vnquam potuit) condeſcendat, pacemque bello praeferat, et largiorem ſiſtere cupiat humani ſanguinis profuſionem, conceſſis vltro ſponteque ac beneuole iuribus Maieſtatis omnibus, illiſque in perſonam Sereniſſimi CAROLI GVSTAVI, ac legitimorum eius ſucceſſorum transfuſis et collatis, omni meliori cura et ratione, ſibi tamen ſoli, quoad in viuis agit, plenum integrumque Regis Sueciae reſeruat titulum, quod in ſigillis qua publicis, qua priuatis praeferat, et inſcribat, inſignibuſque et ſtemmatibus regni eiuſdem vti ſimiliter, in iiſdem ſigillis, picturis, ſculpturis Suae Maieſtati liberum erit, prout ipſis hucuſque vſa eſt Sacra Regia Maieſtas. Reſeruat pariter ſibi ius, et plenam poteſtatem, vita quoque ſua durante, liberamque diſpoſitionem bonorum Sacrae Regiae Maieſtatis patrimonialium, haereditariorum et feudalium, quae tamen omni iuſto, et aequiualenti pretio, parataque pecunia redimere poterit Sereniſſimus Sueciae Rex, vel ii, quibus bona haec talia quomodocunque ceſſerunt, et in quorum poſſeſſione in praeſentiarum exiſtunt, quae renunciatio, ſeu reſignatio Sacrae Regiae Maieſtatis ſub his conditionibus fiet.

I. Reſtituatur plena tutaque fidei catholicae Romanae ac religionis libertas, eccleſiae item, templa et monaſteria vtriuſque ſexus, vt et ſacella, oratoria, aliaque aedificia ſacris vſibus deſtinata, cum eorum ſuppellectili ſacra et profana, omnibuſque bonis, ſeruitutibus, priuilegiis et praerogatiuis reſtituantur. Plenum praeterea permittatur, liberumque exercitium vniuerſis et ſingulis tam incolis, quam extraneis, ciuibuſque ac peregrinis, et vſus poſſeſſionis fidei catholicae cum ſuo cultu. Cuncta proinde ſtatuta, leges et ſanctiones, quomodolibet denominandae, decretaque contra eandem catholicam fidem lata tollantur, aboleanturque et abrogentur, nec vllus vnquam deinceps occaſione et cauſa, ſaepius dictae fidei catholicae Romanae mulctetur, moleſtetur, aut turbetur, ſed omnibus et ſingulis, prout praemiſſum eſt, plenus ac perpetuus omnium ſacrorum, iuxta eandem catholicam Romanam fidem, tum vero rituum, deuotionum, et officiorum vſus, citra dilationem intra ſpatium a concluſa pace (ſuper quo conuentum erit) concedatur.

II. Abrogabuntur omnia decreta, quomodolibet lata, et promulgata fuerint, in derogationem iurium diui olim Sigismundi Regis, eiusque lineae. 1660

III. Omnes adhaec exules, qui Serenissimum olim diuae memoriae parentem Sacrae Regiae Maiestatis sunt secuti, ob eamque causam bonis ac fortunis exuti suis, siue illae in mobili siue in immobili substantia existant, in eorum pristinam possessionem restituantur.

Haec dicta promissaque pro non dictis promissisque habebuntur, vbi tractatus optato fine caruerint, Maiestatique Regiae integrum ius conseruari, in haec cuncta quibus eam studio pacis, et populorum suorum amore condescendere, complacuit; solenniter protestatur legatio Polonica, seruata sibi potestate, hisce praemissis, ea quae ad eandem rem seruire videbuntur, addendi, corrigendi, in aliam formam redigendi, etc. etc. etc.

RESPONSVM LEGATIONIS CAESAREAE AD PROPOSITIONES DD. LEGATORVM AC COMMISSARIORVM PLENIPOTENTIARIORVM SVECICORVM IN NEGOTIO TRACTATVVM PACIS.

Responsum legationis Caesareae ad propositiones legatorum Suecorum.

Ad primam.

Redintegrata pace, nulla a Sacra Caesarea Maiestate metuenda erit hostilitas, reciproce autem Serenissimus Rex Sueciae, ab omni hostilitate abstinebit, nec Augustissimo Caesari ad quenquam laedendum intercedunt foedera, sed mere defensiua, quae nemini suspecta esse possunt aut noxia, nisi iis, qui animum habebunt offendendi. Ideoque eorum renunciatio nullo iure peti potest. Si vero Serenissimus Rex Sueciae aliqua in offensionem Sacrae Caesareae Maiestatis, eiusque Augustissimae domus pepigit, iisdem vt renunciet postulatur.

Ad secundam, 5, 6, 7, 8, 9 et decimam

Respondetur. Haec ad hosce tractatus non spectare, nec cum moderno bello connexionem habere, adeoque alienis dissitisque materiis praesens pacis negotium inuolui non posse nec deberi; vti nec integrum est, ea, quae publicum imperii statum concernunt, salua eiusdem imperii dignitate et iurisdictione huc euocari, et sane mirum accidit, ea ipsa, quae Serenissimus Rex Sueciae circa pacis instrumentum monere voluit, et ad ordines imperii dudum detulit, ab eiusdem legatis, hisce tractatibus nunc immisceri.

1660

Ad tertiam.

Prout in instrumento pacis Germano-Suedicae facultatem sibi Suecia reseruauit, pro maiore religionis libertate et exercitio in regnis, et prouinciis Sacrae Caesareae Maiestatis haereditariis amice interueniendi, ita Augustissimo Imperatori liberum semper remansit illaesa pace, quod e re sua videretur statuere, cum autem ex eodem pacis articulo constet Sacrae Caesareae Maiestati ius reformandi exercitium religionis in suis dominiis, non minus quam aliis regibus ac principibus competere, nemini durum videbitur, si prout Sacra Caesarea Maiestas aliorum principum regimini non se ingerit, ita grauissimis de causis, et ipsiusmet Sueciae exemplo admonita, eius quoad hoc interuentionibus non poterit assentiri.

Ad quartam.

Cum Suecia prima huius belli motrix extiterit, et varia prior occupauerit ac detineat, arma vero Dominorum colligatorum, nonnisi ex iustae defensionis necessitate Pomeraniam et Holsatiam intrarint, necessarium est, vt ex parte Sueciae prius declaretur, an? et quomodo occupata omnia, et detenta restituere et dimittere velit? Deinde cum in puncto securitatis solide stabiliendo praecipua colligatorum ratio vertatur, ac loca, quorum restitutio petitur, sint loco realis securitatis, vt Suecia tam nunc, quam in posterum arceatur ab inuasione vicinorum, ante omnia necessarium est, vt haec materia securitatis decidatur, ac stabiliatur, antequam de dimittendis realibus quae possidentur securitatis pignoribus agatur.

Ad vndecimam.

Legatio Caesarea non assequitur, quo fundamento Suecia satisfactionem damnorum ac iniuriarum hoc bello illatarum praetendere possit, a Sacra Caesarea Maiestate, quae nec bello causam dedit, nec originem, sed vicino armorum strepitu, proprio ac foederatorum periculo, a profundissima, cui tunc indulgebat, quiete, excitata, praeter intentionem hisce dissensionibus inuoluta fuit, et auxiliares tantum partes, ad solam pacis redintegrationem sustinuit, haec itaque praetensio, quae seipsa cum nescit, nonsolum reiicitur, sed cum eadem aduersus primos belli motores, partibus laesis legitime competat, ideo Caesarea legatio, ius sibi reseruat, eam suo loco proponendi.

Ad duodecimam.

Cum Sacra Caesarea Maiestas neminem turbauerit, nullo iure ad cautionem de non turbando potest obligari, sed eam merito potius praetendere, quia tamen eius intentiones eo praecipue collimant, vt modus instituatur securae et perpetuae pacis, quae nec facile nec impune conuelli possit: Ideo penes legationem Caesaream nulla erit difficultas de iis, quae ad securitatem reciproce stabiliendam, postquam intentio legationis Suedicae ipsis quoad hoc specifice innotuerit, tractandi, et conueniendi.

RESPON-

1660.

RESPONSIO
LEGATIONIS ELECTORALIS BRANDEBVRGICAE DATA AD PROPOSITIONES A LEGATIONE REGIA SVEDICA EXTRADITAS.

Ad primam.

Vti Serenissimus Elector nonnisi contra hostes suos foedera iniit, ita ab hisce tractatibus, neutiquam desistere potest, neque praescribi sibi vult, cum quo, vel ferire foedera, vel a quorum amicitia abstinere debeat. Caeterum, quemadmodum patefacta pace inter Serenissimum Regem Sueciae, et Serenissimum Electorem bellum et hostilitas omnis cessat, ita et Regiae Maiestatis Sueciae foederum et amicitiarum, quibus contra Serenissimum Electorem, et Serenissimi Electoris foederum, quibus nunc contra Regem Sueciae vtitur, quoad hostilitatem, facta et durante pace, cum Sua Serenitate Electorali, eiusque foederatis, suspendetur effectus.

Ad secundam.

Cum ad auertendos et inhibendos transitus integri exercitus requirantur, et ad talia nemo obstrictior sit, nec Sua Serenitas Electoralis, ea a Serenissimo Rege Sueciae requirat, vtique nec a Sua Serenitate Electorali postulari possunt. Caeterum, quemadmodum a Suecia coeptum et illatum bellum Sacrae Regiae Maiestati Poloniae etc. etc. etc. vti et Sua Serenitas Electoralis immerito et absque iusta causa primum inuasa et ad defensionem coacta, ita penes Serenissimum Regem et Sueciam nunc quoque stat, vt ab armis illatis desistant, quae sua sunt et possident retineant, alienis abstineant, extortaque restituant, et cum miserias, calamitates, et innocentissimum hominum sanguinem haud possint, damna tamen caetera resarciant, et tandem pacem Christiani cum Christianis ineant, eamque Christiana et sincera fide colant, seruentque.

Ad tertiam.

Vt ius, quod Serenissimo Electori in prouinciis suis, tam in imperio quam extra illud, circa conscriptionem militum sibi competit, vel per pacta, vel alio modo quisquam alius, quouis modo, vel colore, commune habeat, id neque admittere, neque in eo consentire Suam Serenitatem posse, omnibus patet. Quemadmodum quoque saluam et illibatam sibi contra subditos edicta et mandata transgredientes animaduertendo seruat potestatem.

1660

Ad quartam.

Vbi ad hoc caput peruentum, et Serenissimus Rex Sueciae paratus fuerit a Sua parte Serenissimo Electori restituere, quae iuste desiderat, simulque veris propriisque dominis ac possessoribus reddere, et euacuare omnia et singula loca, quae tum in Prussia regali, tum in Dania, et alibi, praesidiis suis insessa tenet, Ducemque Curlandiae, cum consorte, liberis, et tota celsissima familia, pristinae libertati, quoad omnia restituerit, alte memorata Sua Serenitas, nihil intermittet, quo vniuersalis pacis promouendae singulare studium et ardorem publice contestetur.

Moritur Sueciae Rex. Pacem faciunt Poloni cum Suedicis legatis.

Interim dum Oliuae tractatur de pace, moritur CAROLVS GVSTAVVS Sueciae Rex, Stockolmiae: cuius casus insperatus persuasit Suecis, serio tandem de pace cogitare cum Polono, eiusque foederatis principibus. Nec multo post conueniunt in pacis leges legati, publicantque pacis instrumentum Oliuae conceptum in haec genuina verba:

INSTRV-

INSTRVMENTVM
P A C I S
PERPETVAE,

INTER

SACRAM REGIAM MAIESTATEM

ET REMPVBLICAM POLONIAE,

EIVSQVE

CONFOEDERATOS

SACRAM CAESAREAM MAIESTATEM,

ET

SERENISSIMVM ELECTOREM BRANDEBVRGICVM,

EX VNA:

ET INTER

SACRAM REGIAM MAIESTATEM,

REGNVMQVE SVECIAE,

EX ALTERA PARTE.

AD GEDANVM,

IN MONASTERIO OLIVENSI,

III MAII ANNO MDCLX

INITAE ET CONCLVSAE.

IN NOMINE SANCTISSIMAE ET INDIVIDVAE TRINITATIS.

Notum sit vniuersis et singulis, quorum interest, aut quomodolibet interesse potest. Postquam a multis annis, bella, dissidiaque, inter Serenissimos Reges regnaque Poloniae et Sueciae orta, et interdum induciis, praecipue vero sexennalibus, anno 1629. deinde viginti sexennalibus, anno 1635. sopita et composita fuerint, ac denique inter Serenissimum et Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum IOANNEM CASIMIRVM, Regem Poloniae, Magnum Ducem Lithuaniae etc. etc. etc. Et Serenissimum ac Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum CAROLVM GVSTAVVM Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, Magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. deuentum sit ad bellum, quod nonsolum dictos Reges, Regnaque eorum, per plures annos exercuit, sed et Poloniae foederatos, ac belli socios, videlicet Serenissimum et Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum LEOPOLDVM electum Romanorum Imperatorem semper Augustum, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, et Sclauoniae Regem, Archi Ducem Austriae etc. etc. etc. Serenissimo Regi et regno Poloniae ad eiusdem requisitionem, auxilia ferentem, nec non Serenissimum Principem ac Dominum, Dominum FRIDERICVM WILHELMVM, Marchionem Brandeburgicum, Sacri Romani Imperii Archi-Camerarium et Principem Electorem, Magdeburgi, in Prussia etc. etc. etc. Ducem, inuoluit, vnde multa christiani sanguinis effusio, cum plurimarum Prouinciarum desolatione secuta est. Tandem diuina bonitate factum, vt vtrinque de pace vniuersali, inter Regem remque publicam Polonam, et eius confoederatos ac belli Socios ab vna, et Regem, regnumque Sueciae ab altera parte, suscepta sit cogitatio, opera et studio Serenissimi ac Potentissimi Principis ac Domini, Domini LVDOVICI XIV. Galliarum et Nauarrae Regis Christianissimi, qui huic paci conciliandae mediationem obtulit, et in ipso negotio pacis, per Illustrissimum et Excellentissimum Dominum ANTONIVM de LVMBRES, Dominum de Herbingen, Loos, et la Cloye, Comitem Consistorianum, regiique ordinis equitem, legatum suum, eandem mediationem Serenissimis Regibus Poloniae et Sueciae, nec non Serenissimo Electore Brandeburgico acceptantibus, praestitit. In eum ergo finem ex mutua partium conuentione, constitutus est

 dies

dies quintus Ianuarii anni 1660. congressui plenipotentiariorum Oliuae instituendo. Comparentes igitur statuto tempore ac loco omnium paciscentium legitime constituti legati plenipotentiarii, a parte quidem Serenissimi Regis, Reique publicae Poloniae, Illustrissimi et Excellentissimi Domini, ex ordine Senatorio quidem, Dominus IOANNES Comes a LESZNO, Palatinus Posnaniensis, Reginalis Maiestatis supremus aulae praefectus, ac Mareschallus, Generalis maioris Poloniae, Mariaeburgensis, Corsunensis Gubernator: Dominus GEORGIVS LVBOMIRSKI, Comes in Wisnicz, et Iaroslaw, supremus Regni et Campi-Mareschallus, Generalis Cracouiens. Scepusiens. Chmielnicens. Pereaslauiensis, Casimiriensis, Olstinensis Gubernator: Dominus NICOLAVS in Prazmow PRAZMOWSKI, supremus Regni cancellarius, nominatus Episcopus Luceoriensis et Brestensis, Abbatiae Sieciechouiensis administrator perpetuus, praepositus Sancti Michaelis ecclesiae collegiatae in arce Cracouiensi: Dominus CHRISTOPHORVS PAC, supremus magni Ducatus Lithuaniae cancellarius, Vilkouiscensis, Ostrinensis, Kosienicensis, Klefzcelensis et Nemonescensis Gubernator: Ex ordine vero equestri, Dominus IOANNES ANDREAS de Raciborsko MORSTYN, Referendarius regni, Kowalensis, et Zauichostensis Gubernator: Dominus VLADISLAVS de Naglouice REI, Thesaurarius Curiae Regni, Reginalis Maiestatis cancellarius, Neokouinensis, Libussiensis, Kamionacensis Gubernator: Dominus IOANNES in Gnin GNINSKI, Pomeraniae Succamerarius, Gnesnensis Gubernator. Et a parte foederatorum Poloniae, videlicet Serenissimi Imperatoris Romanorum, illustrissimi et excellentissimi Domini, Dominus FRANCISCVS CAROLVS LIBSTEINSKI, Sacri Romani Imperii Comes a COLOWRAT, Dominus in Reichenau, Sacrae Caesareae Regiaeque Hungariae et Bohemiae Maiestatis Consiliarius, Camerarius, iudicii maioris prouincialis Assessor, Regius Locumtenens, et appellationum in arce Pragensi praeses: Dominus FRANCISCVS Liber Baro de LISOLA a Thise et Marienfeld, Consiliarius cameralis aulicus: Et Serenissimi Electoris Brandeburgici: illustrissimi et excellentissimi Domini, Dominus IOANNES HOVERBECKE, in Eichmedien, Baronouen, Geyerswalde et Domkau Dominus et haeres, Suae Serenitatis Consiliarius status intimus, Electoratusque Dapifer haereditarius, Hohensteinensis praefectus: Dominus LAVRENTIVS CHRISTOPHORVS A SOMNITZ, in Grumsdorff Drenau et Gerbero, Dominus et haeres, Suae Serenitatis consiliarius status intimus, et orientalis Pomeraniae cancellarius, eiusdemque Ducatus Camerarius haereditarius, Lauenburgensis et Butouiensis Praefectus: Dominus ALBERTVS ab OSTAW, in Neruiken, et Kegels Dominus et haeres, Suae Serenitatis in supremo ducalis Prussiae appellationum iudicio Consiliarius. A parte vero Serenissimi Regis Regnique Sueciae, illustrissimi ac excellentissimi Domini, Dominus MAGNVS GABRIEL de la GARDIE, Comes in Leckoo et Arensburg, Liber Baro in Eckolmen, Dominus in Habsal, Magnushoff, et Hoyendorp. Regiae Suae Maiestatis Regnique Sueciae Senator, et Thesaurarius, Generalis Gubernator Liuoniae, et Locumtenens per Esthoniam, Liuoniam et Ingriam, militiae Generalis, iudex prouincialis Vestergothiae et Daliae, nec non Academiae Vpsaliensis cancellarius: Dominus BENEDICTVS OXENSTIERNA, Comes in Korsholm et Wasa, Liber Baro in Moreby et Lindholmen, Dominus in Coporium et Rosersberg, Suae Regiae Maiestatis Regnique Sueciae Senator, et Cancellariae consiliarius: Dominus CHRISTOPHORVS CAROLVS SCHLIPPENBACH, Comes in Sahouede, liber Baro in Liusala, Dominus in Salinge, Suae Regiae Maiestatis Regnique Sueciae Senator et consilii bellici praeses: et Dominus ANDREAS GVLDENKLAV, Dominus et haeres in Schonela, Ekeby, Hylinge, et Hulterstadt, Regiae Suae Maiesta-

Maieſtatis Conſiliarius ſtatus, et per Pomeraniam Regiam, regiminis et conſilii ſtatus vt et ſupremae curiae iuſtitiae praeſes. Poſt inuocatum Diuini Numinis auxilium, mutuaſque plenipotentiarum tabulas (quarum apographa ſub finem huius inſtrumenti de verbo ad verbum inſerta ſunt) rite commutatas, tractatus pacis auſpicato inchoatus eſt. Et licet in eius fere decurſu, praememoratus Sereniſſimus Rex Sueciae, diſponente ita diuina prouidentia, mortali hac vita deceſſerit; tractatus tamen hic, renouatis a Sereniſſimo et Potentiſſimo Principe ac Domino, Domino CAROLO, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rege et Principe haereditario, Magno Principe Finlandiae etc. etc. etc. plenipotentiarum tabulis (quae ad calcem huius tractatus quoque inſeruntur) feliciter continuatus eſt, ac tandem ad diuini Numinis gloriam, et chriſtianae Reipublicae ſalutem, partes omnes, in mutuas pacis et amicitiae leges conſenſerunt et conuenerunt, tenore ſequenti:

I.

Sit pax vniuerſalis ac perpetua, et vera ſinceraque amicitia inter Sereniſſimum ac Potentiſſimum Principem ac Dominum, Dominum IOANNEM CASIMIRVM, Regem Poloniae, magnum Ducem Lithuaniae etc. etc. etc. Eiuſque Regiae Maieſtatis Succeſſores, ac poſteros, Reges Poloniae, magnos Duces Lithuaniae, Regnumque Poloniae, et Magnum Ducatum Lithuaniae, atque ſubiectas illis ditiones ac prouincias, vt et Eiuſdem Maieſtatis et Regni Poloniae Confoederatos, inprimis Sereniſſimum et Potentiſſimum Principem ac Dominum, Dominum LEOPOLDVM, electum Romanorum Imperatorem ſemper Auguſtum, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae Regem, Archi Ducem Auſtriae etc. etc. etc. Eiuſque Maieſtatis haeredes ac Succeſſores, prouincias ac ditiones, intra vel extra Imperium Romanum ſitas, et Sereniſſimum Principem ac Dominum, Dominum FRIDERICVM WILHELMVM Marchionem Brandeburgicum, Sacri Romani Imperii Principem, Electorem et Archi Camerarium, Magdeburgi, Pruſſiae etc. etc. etc. Ducem, eiuſque Serenitatis haeredes et Succeſſores, prouincias ac ditiones, in vel extra imperium Romanum ſitas, ab vna: atque Sereniſſimum et Potentiſſimum Principem ac Dominum, Dominum CAROLVM Suecorum, Gothorum, et Vandalorum Regem, magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. Eiuſque Maieſtatis Succeſſores ac Poſteros, Reges Suecorum, regnumque Sueciae, atque ſubiectas illis, intra vel extra imperium ditiones ac prouincias, ab altera parte: Ita vt altera pars alteri poſthac nihil hoſtilitatis aut inimicitiae, clam aut palam, directe vel indirecte inferat, vel per ſuos aut per alios inferri faciat, nec alterius hoſtibus, auxilia quocunque nomine praeſtet, nec cum alterius hoſtibus foedera huic paci contraria ineat, nec quidquam in alterius ſtatus et ſecuritatis diminutionem per ſe, vel per alios, moliatur, aut tentet, vel tentari faciat, ſed vtraque pars alterius vtilitatem, honorem, ac commodum promoueat, et fidam inuicem vicinitatem, pacem et amicitiam ſerio colat et ſeruet. Pacta vero et foedera omnia, quae partes paciſcentes inter ſe, vel cum aliis principibus ac ſtatibus vtrinque ſancita habent, quoad omnia ſua puncta, clauſulas, et articulos, integra et in pleno robore ſuo permaneant: ita tamen vt per ea praeſens transactio pacis nullum praeiudicium patiatur.

II.

1. Sit vtrinque perpetua obliuio et amnestia eorum omnium, quae quocunque loco, modoque, a quacunque paciscentium parte hactenus hostiliter facta sunt, ita vt nec eorum, nec vllius alterius rei causa vel praetextu vlla pars alteri posthac, quidquam hostilitatis aut inimicitiae, specie iuris, aut via facti, inferat, aut per suos aliosue inferri faciat.

2. Hac generali amnestia gaudeant omnes et singuli, cuiuscunque status, conditionis, et religionis fuerint, vt et omnes communitates, quae ab vtrinque partes hostiles secutae sunt, aut in hostilem possessionem deuenerunt. Nec vllis hoc bellum praeiudicio, et noxae sit, in suis iuribus, priuilegiis ac consuetudinibus, generalibus et specialibus, tam in ecclesiasticis, quam in ciuilibus, profanisque, quibus ante hoc bellum gauisi sunt, sed iis in totum fruantur, secundum leges Regni, nec vllis communitatibus aut priuatis, actio, ratione adhaesionis hosti, intentabitur, ita vt nemini liceat alicui negotium facessere, ratione illius adhaesionis hostilis, aut eam exprobrare.

3. Ciuitatibus Prussiae Regalis, quae in possessione Suae Regiae Maiestatis Regnique Sueciae hoc bello fuerunt, manebunt itidem omnia iura, libertates et priuilegia, quibus siue in ecclesiasticis siue in profanis potitae sunt, ante hoc bellum (saluo libero, vti ante hoc bellum viguit, in praedictis ciuitatibus catholicae et euangelicae religionis exercitio) earumque territoria, magistratus, communitates, ciues, incolas, et subditos, Sacra Regia Maiestas Poloniae, eadem qua olim clementia, et gratia regia in posterum prosequetur, fouebit et tuebitur. Dabitur iisdem quoque facultas, aedificia publica et priuata per iniuriam belli destructa, reficere et reaedificare: Pro his vero, quae necessitate defensionis destructa sunt, minime tenebuntur. Quoad ea vero, quae militiae Suecicae tributi loco, ab vtriusque insulae subditis exsoluere necesse fuit, a nemine molestia inferetur, sicut et propter decimas, aliosue census, quibus subditi insulani satisfacere tempore belli minime potuerunt, non turbabuntur.

4. Cunctae actiones et inquisitiones aduersus illos, qui partibus hostilibus hoc bello adhaeserunt, vel easdem secuti esse insimulantur, quibuscunque in locis Poloniae, magni Ducatus Lithuaniae, Prussiae regalis, Curlandiaeque habitent, cuiuscunque status, et conditionis, aut religionis sint, siue priuati vixerint, siue officio publico functi, aut seruitio Suae Maiestatis Sueciae, in sago vel toga adstricti fuerint, institutae nec dum finitae, et ad executionem deductae, abrogentur, omnique executione careant in perpetuum: et in posterum contra eos nulla vnquam quaestio vel actio ex hac causa instituetur.

5. Quae durante hoc vltimo bello, iure fisci, ex occasione, ac praetextu adhaesionis aut protectionis alterius partis, cuiquam, siue nobili siue plebeio, cuiuscunque status, conditionis, ac religionis adempta, vel fisco illata, vel aliis collata sunt bona, siue regia ac reipublicae, siue etiam priuatorum sunt, mobilia quidem, si tradita sunt, modernis possessoribus relinquantur. Si vero eiusmodi iura caduca hactenus ad executionem deducta non sunt; antiquis possessoribus relinquantur, neque vlla actio dehinc aduersus communitates, aut priuatos, ratione eiusmodi bonorum intentetur. Bona vero immobilia, haereditaria, aduitalitia, et iure hypothecae possessa, fisco applicata, tum quorum donationes

et largitiones factae sunt, siue iam ante tradita, siue nondum tradita sunt, maneant penes antiquos dominos, cessantibus de caetero omnibus actionibus, ratione redituum, siue ex publicis, siue ex priuatis bonis perceptorum.

III.

Serenissimus ac Potentissimus Princeps ac Dominus, Dominus IOANNES CASIMIRVS, Rex Poloniae, pro se, ac Haeredibus Posterisque Suis, amore pacis, vigore huius instrumenti pacis, solenniter ex nunc et in posterum renunciat omnibus praetensionibus in Regnum Sueciae, et Magnum Principatum Finlandiae, et alias ipsis subiectas prouincias, regiones, ditiones, ciuitates, castra et munimenta, siue haec omnia nuper, siue ab antiquo acquisita sint, nec non in bona auita in Regno Sueciae, dictisque prouinciis sita; in Regnum Sueciae, dictasque prouincias et bona, praesentibus vel futuris temporibus, nihil quicquam praetensurus. Quoad titulos et insignia ita conuentum est, quod Serenissimus Rex Poloniae, prout hactenus, ita in posterum ad dies vitae suae, vtetur integris titulis, et sigillis, insignibusque Regni Sueciae in Polonia, et ad omnes principes, status et priuatos extra Sueciam, sine vllo tamen plenariae supra dictae renunciationis praeiudicio. Dictis vero titulis et insignibus non vtetur ad Serenissimos Reges regnumque Sueciae, in literis, aliisue diplomatibus aut scriptis, sed obseruabitur ab vtrinque receptus hactenus modus abbreuiandorum titulorum cum Etcaeterationibus, ita vt post verba magnus Dux Lithuaniae, tres Etcaeterationes in titulo Serenissimi moderni Regis Poloniae, et vicissim post verba, Magnus Princeps Finlandiae, tres Etcaeterationes in titulo Serenissimi Regis Sueciae adiiciantur. Insignibus tamen Regni Sueciae in sigillis Regis et reipublicae Polonae, dum in Sueciam scribetur, penitus omissis. Post obitum vero moderni Serenissimi Regis Poloniae, Successores eius et Respublica Polona in titulos et insignia Sueciae nihil vnquam praetendent, sed vtrinque Reges et regna, suis quisque titulis et insignibus tantum plenarie gaudebunt et vtentur.

IV.

1. Serenissimus Rex et Status Ordinesque regni Poloniae, magnique ducatus Lithuaniae, a modo et in perpetuum cedunt vi huius pacificationis Serenissimo Regi Sueciae, eiusque successoribus Regibus regnoque Sueciae, omnem illam Liuoniam trans Dunauam, quam Suecia hactenus per tempus induciarum tenuit et possedit, vt et partes cis Dunauam omnes, et insulam Runen in mari sitam, quas per idem tempus induciarum Suecia tenuit et possedit; nec non quidquid iuris Regibus et reipublicae Poloniae in Esthoniam et Oseliam hactenus vllo modo competere poterat. Atque haec quidem omnia et singula, cum omnibus suis pertinentiis, terrestribus et maritimis vrbibus, arcibus, propugnaculis, bonis, et prouentibus, nec non iuribus, iurisdictionibus, regalibus et superioritatibus, tam in ecclesiasticis, quam in politicis, nullis penitus exceptis, in plenum dominium et proprietatem Regum regnique Sueciae transferunt; Ordinesque et subditos in illa Liuonia eiusque recensitis partibus, omni erga Regem et rempublicam Polonam obedientiae vinculo et fidelitatis sacramento exsoluunt, nihil vnquam in eos ac dictam Liuoniam eiusque pertinentias, posthac praetensuri. Cis Dunam autem Serenissimi Reges Regnumque Sueciae non vlterius quam hactenus fines suae possessionis in Curlandia aut Semigallia promoueant, aut seruitutes a subditis illustrissimi Curlandiae Ducis exigant; aut vllum ius

lignandi, aliudue quoduis in Curlandia aut Semigallia praetendant, Commissarii vero ad declarandos et determinandos ab vtraque parte fines, ab vtriuque deputabuntur, et commissio haec intra quatuor septimanas a subscripto tractatu inchoetur, et intra duas expediatur.

2. Quod religionem Catholicam eiusque exercitium in Liuonia Suedicae possessionis attinet, omnes incolae Liuoniae subditique illi religioni addicti, omni securitate gaudeant, ac conscientia libera, religione, deuotioneque sua, domi, sine inquisitione, vel animaduersione, priuatim vtantur.

3. Tituli Prouinciales, tam spirituales quam saeculares Senatorii et Equestris Ordinis in Liuonia Suetica, penes possessores modernos maneant, durante ipsorum vita, sine vllis prouentibus aliisue praetensionibus. Nec vllum exinde praeiudicium Iuris Sacrae Regiae Maiestatis, Regnique Sueciae in Liuoniam Sueticam, neque praetensio quaepiam Regno Poloniae, Magno Ducatui Lithuaniae interea temporis et in futurum inde enascetur.

4. Iudicia omnia decretaque ad cuiusuis instantiam, modo non inuitos aut absentes lata, nec non contractus et transactiones in locis, dum illa hoc bello Suecia tenuit, institutae iudicialiter siue extra iudicialiter, si modo statui publico, qui ante hoc bellum fuit, et pacificationi praesenti non contrariantur, firma maneant, aeque ac si nulla regiminis et magistratuum mutatio interuenisset, saluis appellationibus et reuisionibus in iis, in quibus haec iuris remedia hactenus haud fuerunt adhibita, et quae in rem iudicatam non transierunt. Sententiae quoque et decreta si quae Rigae in incolas et subiectos magni Ducatus Lithuaniae, tum et Curlandiae Semigalliaeque inuitos, vel inauditos, et ex aduerso si similia per magistratus magni Ducatus Lithuaniae et Curlandiae in Liuoniae Suecicae subditos, circa tempus belli lata fuerint, nullum valorem et robur obtinebunt in perpetuum.

V.

1. Pars Liuoniae, eaque australis, quae ante haec et per haec bella, et temporibus induciarum sub ditione fuit Regni Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, nempe *Duneburgum*, *Rositen*, *Lutzen*, *Marienhausen*, itemque omnia loca, quae per commissarios ad id vtrinque deputandos Polonicae possessionis per tempus induciarum fuisse inuenientur, cum omnibus suis pertinentiis, territoriis, vrbibus, pagis, fructibus et prouentibus, teloneisque iuribus, directoque et vtili dominio remanent in possessione Serenissimorum Regum et regni Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, nec Serenissimi Reges Regnumque Sueciae in istam partem Liuoniae, vt ab altera diuersam, neque in Ducatus Curlandiae Semigalliaeque et districtum Piltensem, vel respectu Liuoniae Septemtrionalis, vel quouis alio praetextu, vllum vnquam ius praetendent, aut praetendere poterunt. Cum vero magnus Dux Moscouiae non modo dictam Liuoniam Polonicam, sed etiam partem Sueciae occupatas armis nunc teneat, ideo conuentum est, vt si Respublica Polona aliquid ex Liuonia Suedica, quocunque tempore a Moschis, armis, tractatibus aut aliter receperit, teneatur totum id Sueciae vltro et gratuito non imputatis belli expensis restituere, eodem modo et vicissim, si Regnum Sueciae aliquid ex Liuonia Polonica quocunque tempore a Moschis, armis, tractatibus, aut aliter receperit, teneatur totum illud Poloniae et magno Ducatui Lithuaniae, vltro et gratuito, non imputatis belli expensis, restituere.

2. Ti-

2. Titulis et insignibus Liuoniae tum Sacra regia Maiestas Poloniae, eiusque Successores Reges Poloniae et magni Ducatus Lithuaniae ratione australis Liuoniae, tum Sacra Regia Maiestas Sueciae eiusque Successores Reges Sueciae, ratione Septemtrionalis Liuoniae, sub titulo Ducatus promiscue vtentur.

3. Si quas posthac controuersias de limitibus, aut de rebus aliis inter regnum Poloniae, magnum Ducatum Lithuaniae, Liuoniam Polonicam, Curlandiamque et Semigalliam ab vna; et regnum Sueciae, eique subiectas prouincias inprimisque Liuoniam Suecicam ab altera parte incidere et suboriri contigerit, eae per deputatos vtrinque commissarios ad fines Liuoniae amicabili ratione complanentur. Si quae vero lites minores exortae fuerint inter subditos et incolas vtriusque partis, nec transigi de iis amicabiliter inter litigantes possit, quaelibet pars ad suum competens forum remittatur, et iustitia indilate administretur.

4. Subditi hoc vltimo bello et in futurum fugitiui magni Ducatus Lithuaniae, Samogitiae, Curlandiae, Liuoniae Polonicae, quicunque in Liuonia Suecica reperti fuerint, suis dominis sine vllo processu iuris reddentur, vna cum suis mobilibus, quae inueniri poterunt, quae profugus secum tulit, nec sub nouo domino acquisiuit. Quod etiam vice versa obseruabitur, si qui subditi fugitiui Liuoniae Suedicae in magno Ducatu Lithuaniae, Curlandiae, et Liuonia Polonica reperti fuerint. Si qui etiam abducti sunt et adhuc supersunt, reddantur et illi sine processu iudiciario suis quique dominis.

5. Quo fauorem commerciis et nauigationi Sacra Regia Maiestas Poloniae contestetur, signa nautica in *Domesnes* et *Luserort* extructa consistere permittit. De ratione vero conseruationis et manutentionis eorundem, conuenietur a Suecis cum fundi dominis, nullo inde iure aut praetensione regni Sueciae in fundos dictos aut territorium Piltense enascituro.

VI.

Illustrissimus in Liuonia Curlandiae et Semigalliae Dux cum Serenissima coniuge proleque sua ducali, ac tota familia et aula, absque vlla protractione intra sex septimanarum spatium a die 5. Aprilis, stili noui, Rigam sistetur. Inde vero intra dies quatuordecim, decenti ac suae dignitati accommodato conuenientique modo, vbi modernus tractatus subscriptus fuerit, ad fines Semigalliae, deducetur; omniaque sua, suorumque mobilia non distracta, vbicunque intercepta, vel Rigae deposita, Literatoria similiter, siue publica, siue priuatorum, documenta, bona fide extradentur et Mitauiam reportabuntur. Ante eliberationem autem suam ac restitutionem plenariam peculiari Reuersalium diplomate caueat, de non offendendo aut vindicando aliquid contra Sacram Regiam Maiestatem regnumque Sueciae in futurum, salua fidelitate et obligatione, Regibus regnoque Poloniae et magno Ducatui Lituaniae debita.

VII.

1. Serenissimus Rex regnumque Sueciae restituit Serenissimo Regi reipublicaeque Poloniae, Mariaeburgum, Elbingamque cum suis fortalitiis, reliquaque in Prussia loca, quae Suedicis praesidiis tenentur, ac Mariaeburgum quidem vna

cum arce ac fortalitiis suis, vt et Stuma intra octiduum a subscriptione moderni tractatus, et deposita in manus excellentissimi Domini mediatoris, Serenissimi Regis Poloniae prouisionali horum pactorum ratificatione euacuabitur, et praesidium Suedicum inde Elbingam deducetur. Elbinga autem cum suis fortalitiis, vbi tractatus modernus, plenaria Serenissimi Regis Poloniae ratificatione confirmatus, et per reipublicae comitiali auctoritate delegatos pro futuro conuentu ratificatus fuerit, quatriduo post ipsam ratificationum commutationem sine contradictione euacuabitur, et in manus Serenissimi Poloniae Regis, eiusque commissariorum tradetur. Bauscum etiam, vti et reliqua, si quae sint in Suecorum potestate loca in Curlandia, praesidiis Suedicis euacuabuntur, intra octiduum, postquam notitia ad Generalem exercituum in Liuonia, vel in absentia eius ad eius Locumtenentem peruenerit, de subscripto tractatu, quae notitia per tubicines vtriusque partis coniunctim Rigam deferetur.

2. Deductio militiae Suedicae, vna cum bellicis tormentis maioribus et minoribus iuxta factam hic conuentionem, nec non cum impedimentis, fiet Elbinga diuersis vicibus, intra tamen definitum tempus permutationis ratificationum et euacuationis Elbingae, dato eidem libero et innoxio transitu per Habum ad portum Pilauiensem et inde ad naues proprias, quas milites conscensuri, et ad ditiones Suedicas ituri sunt. Imponetur autem dicta militia circa deductionem nauibus Elbinganis, et si illae non sufficiant, tum nauibus adiacentium territoriorum aliorum sine aliquo pretio. Communicabit etiam praefectus militiae Suedicae, et conueniet cum praefecto militiae electoralis, aut eius locumtenente, de modo transitus per dictum portum Pillauiensem; Et fiat de caetero eiusmodi deductio, sine damno et noxa subditorum in Prussia, tam Polonicorum, quam electoralium. Quodsi per periculum belli maritimo itineri militia sese committere tuto nequeat, liber illi et innoxius transitus per terram, quam breuissimo itinere, in ditiones iuris Suedici proximas, sine damno incolarum reipublicae Polonae, et Serenissimo Electori Brandeburgico subiectorum, deducentibus commissariis Serenissimorum Regis Poloniae et Electoris Brandeburgici, concedi debet: iustitia vero per praefectos indilate bona fide administretur damna et iniuriam passis.

3. Si cui, aut quibus, in ciuitatibus Prussiae euacuandis earumque territoriis non placuerit manere, sed mutato domicilio, alio se conferre, iis liberum sit in spatio trium abhinc annorum sua diuendere, aliis elocare, aut pro suo lubitu distrahere, sine vllo impedimento, aut onere, sub quocunque praetextu imponendo, saluis antiquis ciuitatum iuribus et priuilegiis.

VIII.

Quicquid in Polonia et magno Ducatu Lithuaniae, prouinciisque annexis, in iisque Curlandia, per hoc bellum Serenissimo Regi regnoque Sueciae, eorumque ducibus ac legatis, vel a priuatis, vel a communitatibus, exercitibus et prouinciis, per necessitatem belli, vel aliter datum est, quocunque titulo diplomatum, obligationum et literarum, instrumentorum et actorum publicorum, ea omnia autographa, quae supersunt, Serenissimo Regi et reipublicae Polonae, Ducique Curlandiae, circa ratificationum commutationem bona fide extradentur. Quodsi naufragio absorpta sint, vel alio modo perierint, omnia eiusmodi scripta actaque priuata et publica, ex nunc cassantur, annihilantur et eliminantur,

tur, nihilque exinde Reges Regnumque Sueciae in prouincias, exercitus, districtus, vel priuatos in Polonia, magnoque Ducatu Lithuaniae, et prouinciis illis annexis, vel subiectis, inspecie etiam Curlandia et districtu Piltensi iuris praetendere velle aut posse, omni meliori modo declaratur.

IX.

Restituentur quoque a parte Suecorum omnia archiua, acta publica, castrensia, iuridica, ecclesiastica, nec non Bibliotheca regia, quae ex regno Poloniae, et magno Ducatu Lithuaniae, auecta, et quorum copia haberi potest, idque intra tempus commutationis ratificationum, vel ad summum intra tres menses a facta commutatione.

X.

Obligationes atque recognitiones, si quae sunt ab illustrissimo Curlandiae et Semigalliae Duce, aut incolis Curlandiae et Semigalliae, districtusque Piltensis extortae per Suecos, aut vice versa a Suecis per Polonos in totum cassantur, nullumque habere pondus declarantur.

XI.

Debita inter vtriusque partis subditos et incolas, tum etiam a Ducibus et officiariis belli, vbicunque contracta, vtrinque bona fide soluentur. Si quae vero hoc bello vltimo obligationes et recognitiones extortae ab vtrinque sint, in totum cassantur, nullumque pondus habere declarantur.

XII.

Deposita aliaque bona mobilia, vbicunque reperiuntur, et fisco nondum adiudicata, bona fide propriis dominis restituantur. Nemo autem tenebitur ad eorum refusionem, quae fisco adiudicata et extradita sunt praestandam.

XIII.

Tormenta bellica maiora minoraque in Polonia, magno Ducatu Lithuaniae, Prussia, Curlandia, caeterisque annexis prouinciis a Suecis capta, siue sint reipublicae, siue priuatorum, siue ciuitatum, quaecunque in locis euacuandis reperientur, exacte relinquentur. Quae vero ex Suecia inuecta sunt in Poloniam, Lithuaniam, Prussiam, Curlandiam, liberum erit Sueciae, sine vlla praetensione secum auferre. Transactioni quoque deditionis Thoruniae, quod adhuc restat, hac in re satisfiet.

XIV.

1. Quicunque hoc bello ab vtrinque inter Polonos, Lithuanos, et Suecos, in quocunque loco capti sunt, cuiuscunque conditionis ac status, liberi et sine vllo soluto pretio, nisi aliter ante hunc tractatum ab ipsis conuentum fuerit, dimittentur, pristinaeque libertati restituentur, solutis tamen impensis officiariorum in victum eorum factis, et debitis in captiuitate ab eis contractis. Caeterum captiuis quoque adnumerandi, et ab vtraque parte restituendi sunt, qui in-

uiti militiae alterius partis nomina dederunt. Omnes vero fupradicti, qui quidem in Polonia, magno Ducatu Lithuaniae, Pruffia regali, vtraque Liuonia, aut Curlandia, detinentur, intra tres feptimanas a fubfcripto moderno tractatu, illi autem, qui extra Poloniam, Lithuaniam, Liuoniam et Curlandiam detinentur, intra tres menfes libertati reftituantur. Quod autem de lytri conuenti folutione hic fupradictum eft, tantum locum habebit in maioribus officiariis, vtpote Generalibus, tribunis, tribunorum locum tenentibus et capitaneis.

2. Sacra Regia Maieftas et regnum Poloniae, magnufque Ducatus Lithuaniae, id paci huic perpetuae dandum cenfuerunt, vt auctoritatem et officia fua interponant, apud Chanum, Hordafque Tartarorum, quo fine lytro captiui in Tartaria Suedici, intra fex abhinc menfes inde dimittantur. Dimiffi vero per regnum Poloniae, magnumque Ducatum Lithuaniae, annexafque iis prouincias libere ac tuto tranfeant, et benigne habiti ad prouincias et ditiones iuris Suedici promoueantur.

XV.

1. Commercia priftina fint libera et non impedita inter vtrumque regnum Poloniae magnumque Ducatum Lithuaniae, et Sueciae fubiectafque illis prouincias, fubditos et incolas, tam terra, quam mari, et in veteri vfu atque exercitio, quo fuerunt tempore induciarum, conferuentur. Inprimis fit liberum commerciorum exercitium, liberaque defluitatio mercium per fluuium Dunam et Bulderauiam fubditis et incolis regni Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, et Polonicae, Liuoniae, Curlandiaeque et Semigalliae, cum fubditis, incolifque Liuoniae Suedicae. Et vice verfa fubditis incolifque regni Sueciae, et Liuoniae Suedicae, fit liber commerciorum vfus per eadem flumina, cum fubditis incolifque Poloniae, Lithuaniae, Liuoniae Polonicae et Curlandiae, Semigalliaeque. Teloneorum vero et vectigalium in flumine Duna et Buldera, vt et maritimorum ac terreftrium in Liuonia, eadem ratio, et in iifdem tantum locis, ab vtraque parte in pofterum fit vti et vbi tempore induciarum, et ante hoc bellum vltimum fuit.

2. Maioris quoque Poloniae incolae, cuiufcunque conditionis fint, fiue terra, fiue aqua, commercia fua exercentes, nullis nouis teloneis et gabellis Stetini onerabuntur.

3. Ciuitas quoque Gedanenfis, et aliae Pruffiae ciuitates, in regno Sueciae et fubiectis prouinciis aliis, gaudeant ea libertate commerciorum et vectigalium, qua gauifae funt ante hoc nouiffimum bellum.

XVI.

Dominus Comes Koenigsmarckius Campi Marefchallus Sueciae, abfque vlla protractione, intra fex feptimanarum fpatium, a die 5. Aprilis, ftyli noui, Dantifcum modo decenti fiftetur: inde vero intra dies quatuordecim, vbi modernus tractatus fubfcriptus fuerit, eliberabitur. Ante reftitutionem autem plenariam peculiari reuerfalium diplomate caueat de non offendendo, et vindicando aliquid contra Sacram Regiam Maieftatem regnumque Poloniae, et fpecialiter, ciuitatem Gedanenfem, falua tamen debita Regibus Regnoque Sueciae obedientia et fide.

XVII.

XVII.

Serenissimus Rex et respublica Poloniae illustrissimae Principis ANNAE MARIAE, defuncti illustrissimi Ducis IANVSSII RADZIVILLII, Palatini Vilnensis, Supremi exercituum magni Ducatus Lithuaniae Ducis, Filiae vnicae, in adeundis secundum legitimas consuetudines regni et magni ducatus Lituaniae haereditatibus et bonis paternis ac maternis, vigore generalis amnestiae, praesenti conuentione omnibus cautae, vt ei satisfiat, condignam rationem habituri sunt.

XVIII.

Demortuorum belli ducum atque officialium aliorum corpora siue in Polonia, siue in Prussia, adhuc inhumata, et nonnullis in locis asseruata sunt, tradentur, et non denegabuntur iis, quibus cura mandabitur ea inde deducendi. Quorum autem cadauera tum in priori, tum hoc vltimo bello, humata sunt in Elbingensi, Mariaeburgensi, et aliis in Prussia et Polonia templis, intacta iaceant, ac sepulchra eorum ab omni violatione et inquietudine sint immunia.

XIX.

De Domini Ducis Croiani desiderio ratione debitorum apud rempublicam Polonam ita conuentum est, vt praedictus Dominus Dux ius suum originalium obligationum productione doceat in proxime futuris comitiis regni generalibus, ibidemque debita ratio eius habeatur, saluo quoque iure illustrissimi Ducis Curlandiae, si quod eidem ad praefatas summas pecuniarias competierit.

XX.

Quoad Dominorum Comitum a Dohna postulatum et debitum apud rempublicam Poloniae, in quantum illud liquidari poterit, iusta eorum ratio in futuris comitiis regni habebitur.

XXI.

Habebitur quoque aequa ratio a Suecia Domini Baronis Sigismundi a Guldenstern, quoad bona in Regno Sueciae, vel illi subiectis prouinciis praetensa.

XXII.

1. Eadem similiter pax, amicitia, amnestia, et praeteritorum omnium perpetua obliuio, sub iisdem clausulis et vinculis in hocce instrumento contentis vigeat, et in perpetuum stabilita sit, inter Serenissimum et potentissimum principem ac Dominum, Dominum LEOPOLDVM, electum Romanorum Imperatorem, semper Augustum, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae Regem, Archi Ducem Austriae etc. etc. etc. praecipuum Poloniae foederatum, bellique socium, nec non eius Haeredes ac Successores, regna, et subiectas prouincias tam in, quam extra imperium Romanum, eorumque subditos et incolas, ac Serenissimum et Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum CAROLVM, Suecorum, Gothorum Vandalorumque Regem, magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. Eiusque Haeredes ac Successores,

Reges regnumque Sueciae, et subiectas prouincias tum in imperio Germanico, tum extra illud sitas, eorumque subditos et incolas, ita vt quidquid vel ante hoc bellum, vel illo durante, siue in Polonia, siue extra illam, seu ratione auxilii, Serenissimo Regi, ac reipublicae Poloniae praestiti, siue quauis alia de causa, mutuae offensionis atque inimicitiarum, aut praetensionum oriri potuit, perpetuae obliuioni tradatur, neutrique parti quocunque praetextu licitum sit alterius regna, status, aut prouincias, clam, aut palam, directe vel indirecte armis impetere, vel vllum in ipsas hostilitatis genus exercere, sed alter alterius commoda sectetur, et omnia inter vtramque partem, earumque status ac subditos, ad pristinum prorsus statum, vnionem, et fidam correspondentiam restituta et redintegrata sint. Et nemini ex vtriusque partis subditis aut imperii statibus ac vasallis noxae sit, aut praeiudicio, quod alterius partes hoc bello, sago vel toga fuerit sectatus, sed quicunque ex sola causa huius belli de fortunis aut statu suo decidisset, is in pristinum statum, in quo ante hoc bellum immediate fuit, quoad honores ac bona immobilia, nec non etiam quoad bona mobilia, si fisco nondum adiudicata et extradita sint, indilate et sine contradictione restituatur, iisque plenarie gaudeat, ac fruatur.

2. Vt autem firmioribus fundamentis haec pax et amicitia stabiliri queat, Sacra Caesarea Maiestas, loca omnia, quae in Pomerania, et Megapoli occupata praesidiis suis insidentur, Serenissimo Regi ac regno Sueciae, ea vero, quae in Holsatia, et Ducatu Slesuicensi, Duci Holsatiae Gottorpiensi (qui praeuia tamen cautione, de non vindicando iuxta formulam, de qua hic conuenit hac pace, consensu partium inclusus censebitur) restituet plenarie, cum tormentis bellicis ipsorum propriis, re armamentaria, caeteroque apparatu bellico, nec non mobilibus cuiuscunque generis, item actis cancellariae, archiuis, ac literariis documentis, prout ea omnia tempore occupationis vel deditionis inibi reperta sunt, et adhuc non distracta extant. Quae euacuatio fiet, locorum scilicet Pomeraniae et Megapoleos exceptis Wollino, Dam, et Greiffenhagen, intra duas septimanas, a die permutationis ratihabitionum computandas, quo tempore Elbinga quoque Poloniae restituetur. Wollinum vero Dam, et Greiffenhagen, nec non loca Holsatiae, et Ducatus Slesuicensis, intra alias duas sequentes hebdomadas, a die supra memoratae permutationis, euacuabuntur, deductis eodem tempore e dictis locis, praesidiariis militibus, et e prouinciis ad Sacram Regiam Maiestatem regnumque Sueciae, Duces Megapolitanos et Ducem Holsatiae, Slesuicens. spectantibus, copiis omnibus, ea ratione et modo, de quo inter Generales vtriusque partis, vel eorum locum tenentes intra tempus, ratihabitionibus computandis praefinitum, conuentum fuerit.

3. Caeterum quidquid circa res imperii controuersiae intercesserit, iuxta imperii et pacis Germanicae leges, absque strepitu armorum componetur, aut decidetur, et stabitur ab vtraque parte per omnia dispositione pactorum Osnabrugensium et Constitutionibus imperii.

XXIII.

Similiter tam a parte Serenissimi Imperatoris, quam Serenissimi Regis Sueciae, captiui huius belli, cuiuscunque sint conditionis ac status libere et sine soluto vllo pretio seu lytro, nisi aliter ante subscriptum tractatum ab ipsis conuentum fuerit, intra spatium trium hebdomadarum, a die ratificationis dimittentur,

et libertati pristinae, solutis ab officiariis impensis, in victum eorum factis, et debitis in captiuitate ab eis contractis, restituentur, et captiuis quoque annumerandi et ab vtraque parte restituendi sunt, qui inuiti ad danda alterius partis militiae nomina sua adacti fuerunt: Quod autem de lytri conuenti solutione hic supra dictum est, tantum locum habebit in maioribus officiariis, vtpote Generalibus, tribunis, tribunorum locumtenentibus et capitaneis.

XXIV.

1. Sit itidem pax perpetua, veraque ac sincera amicitia inter Serenissimum ac potentissimum Principem ac Dominum, Dominum CAROLVM, Suecorum, Gothorum, et Vandalorum Regem, magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. Eius haeredes, successores ac posteros Reges regnumque Sueciae, Eiusdemque tam in Imperio, quam extra illud sitas prouincias, status ac ditiones, et Serenissimum Principem ac Dominum, Dominum FRIDERICVM WILHELMVM, Marchionem Brandeburgicum, Sacri Romani Imperii Archi-Camerarium et Principem Electorem, Magdeburgi, Prussiae Ducem etc. etc. etc. Poloniae foederatum, bellique socium, Eiusdemque haeredes ac successores, prouinciasque, status, ac ditiones, in et extra imperium Romanum sitas, ita vt alter alterius honorem, commodum, et vtilitatem sincere serioque in perpetuum promoueat.

2. Pacta vero et foedera omnia, quae partes paciscentes inter se, vel cum aliis principibus ac statibus vtrinque sancita habent, quoad omnia sua puncta clausulas et articulos, integra, et in pleno robore suo permaneant, ita tamen, vt per ea praesens transactio pacis nullum praeiudicium patiatur.

3. Sit etiam vtrinque amnestia, et praeteritorum omnium perpetua obliuio, ita vt quidquid hactenus quocunque loco et quauis de causa, siue in imperio Romano, siue extra illud, ab alterutra partium, vel sub earum imperio potestateque existentibus, absque vllo personarum rerumque respectu, gestum vel admissum fuerit, nullo praetextu, via iuris vel facti, directe vel per indirectum, a neutra parte vnquam vindicari possit; et nec horum, nec vllius alterius rei causa vel praetextu alter alteri posthac quidquam hostilitatis aut inimicitiae, vel etiam quoad ministros, officiarios, aliosque incolas et subditos, statum, bona, vel securitatem, per se vel per alios, clam vel palam inferat, vel inferri faciat.

4. Nemini quoque ex vtriusque partis subditis, aut vasallis cuiuscunque conditionis et dignitatis fuerit, noxae sit, aut praeiudicio, quod alterius partes hoc bello sago vel toga fuerit sectatus, sed quicunque ex sola causa huius belli de suis possessionibus decidisset, is in pristinum statum, in quo ante hoc bellum immediate fuit, quoad honores ac bona immobilia, nec non etiam quoad mobilia bona, si haec bona mobilia fisco nondum adiudicata et extradita, aut alias distracta sint, indilate et sine vlla contradictione restituantur; eisque plenarie gaudeat ac fruatur. Atque proinde et Campi Mareschallo Comiti a Königsmarck, vt et Campi Mareschalli Comitis Wittenbergii haeredibus, bona immobilia, quae in ditionibus suae Serenitatis electoralis vbicunque locorum ante hoc bellum possederunt, in eo statu, quo nunc sunt, restituantur, vigore huius pacificationis, atque eo iure tenenda, quo ante bellum hoc exortum ea tenuerunt ac possederunt.

XXV.

Et ne occasione anteactorum lis et dissidium aliquod oriri possit, Sacra Regia Maiestas Sueciae, pro se, haeredibus ac successoribus suis Regibus, regnoque Sueciae, virtute huius instrumenti pacis quam fieri potest validissime in perpetuum et irreuocabiliter renuntiat pactis, quae die $\frac{7}{17}$ Ianuarii anno 1656. Regiomonti, item $\frac{15}{25}$ Iunii praedicti anni Mariaeburgi, tumque $\frac{10}{20}$ Nouembris eodem anno 1656. Labiauiae inter Serenissimum Sueciae Regem, gloriosae memoriae, nuper defunctum, et Suam Serenitatem electoralem confecta sunt, vt et aliis omnibus conuentionibus, quae illis adiectae, aut separatim, quocunque modo, durante hoc vltimo bello Polonico, eiusque respectu initae sunt. Atque ea omnia et singula in omnibus et singulis clausulis, conditionibus et articulis suis irrita et nulla pronunciat, omnemque ipsis vim, vigorem et effectum hoc ipso, et virtute huius pacti, penitus et in aeternum detrahit; ita vt contra Suam Serenitatem electoralem Brandeburgicam, eiusque haeredes, agnatos, successores, prouincias, vbicunque locorum sitas, et inspecie in Ducatum Prussiae, atque eiusdem ordines et incolas, aut contra Sacram Regiam Maiestatem, eiusdem successores, Reges, regnumque Poloniae, ex nominatis et indigitatis supra pactis et conuentionibus abolitis, nunc et in posterum siue successionis in Prussia, siue vnionis, aut quocunque alio praetextu vel causa, nomine Regis, Regum, haeredum ac successorum et Regni Sueciae nihil vnquam allegari, praetendi, aut postulari possit aut debeat. Quare praememoratorum pactorum, et conuentionum originalia cum retradi non potuerint, hoc ipso pro retraditis, scissis, et in cineres redactis habentur, atque in aeternum habebuntur.

Quemadmodum et Serenissimus Elector Brandeburgicus in Prussia Dux, quam fieri potest validissime, in perpetuum et irreuocabiliter, vigore huius instrumenti pacis, pro se haeredibusque ac successoribus suis profitetur, nihil vel se, vel haeredes ac posteros suos ex praedictis pactis et conuentionibus, contra Suam Regiam Maiestatem Regnumque Sueciae praetensuros, sed sua Serenitas Electoralis, pro se haeredibusque, ac successoribus suis hoc ipso et virtute huius pacti, supramemoratis pactis omnibus iam abolitis renuntiat, et eadem omnia pro retraditis, scissis, et in cineres redactis, nunc et in aeternum declarat, et irrita ac nulla pronuntiat, omnemque ipsis vim, vigorem et effectum penitus et in aeternum detrahit.

XXVI.

Serenissimus Elector Brandeburgicus etc. etc. etc. loca omnia, quae in Pomerania hocce bello occupata, praesidiis suis insidentur, Sacrae Regiae Maiestati et Regno Sueciae, ea vero, quae in Holsatia, et Ducatu Slesuicensi Celsissimo Principi et Duci Holsatiae Gottorpiensi (qui praeuia tamen cautione de non vindicando iuxta formulam, de qua hic conuenit, hac pace consensu partium inclusus censebitur) restituet, plenarie cum tormentis bellicis, ipsorum propriis, re armamentaria, caeteroque apparatu bellico, nec non mobilibus cuiuscunque generis, item actis cancellariae, archiuis, et literariis documentis, prout ea omnia tempore occupationis vel deditionis inibi reperta et adhuc non distracta extant. Quae euacuatio fiet, locorum scilicet Pomeraniae, exceptis Wollino, Dam, et Greiffenhagen, intra duas septimanas a die permutationis ratihabitionum computandas, quo tempore quoque Elbinga restituetur. Wollinum vero Dam et Greiffenhagen, nec non loca Holsatiae, et Ducatus Slesuicensis intra alias demum duas sequentes hebdomadas, a die supramemoratae restitutionis eua-

euacuabuntur, deductis eodem tempore e dictis locis, praesidiariis militibus et e prouinciis ad Serenissimum Regem Sueciae, et Ducem Holsatiae, et Slesuici regentem spectantibus, copiis omnibus, ea ratione et modo de quo inter partis vtriusque Generales, vel eorum locumtenentes, intra tempus ratihabitionibus commutandis praefinitum, conuentum fuerit. Ita tamen ne in praememoratis restituendis et euacuandis locis, vel communitatibus, quae praesidia electoralia habuerunt, aut quouis modo hoc bello in Suae Serenitatis electoralis fide et potestate fuerunt, vel cuiquam priuato, quod partes Suae Serenitatis secutus fuerit, vlla ratione noxae fraudique sit, vel alia in re, quoad pristina iura, priuilegia, bona, feuda et libertates illi competentes, absque exceptione vel reseruatione praeiudicet.

XXVII.

Captiui huiusce belli, cuiuscunque conditionis ac status, liberi et sine soluto vllo pretio seu lytro, nisi aliter ante subscriptum tractatum ab ipsis conuentum fuerit, intra spatium trium hebdomadarum a die ratificationis dimittentur, pristinaeque libertati restituentur, solutis tamen ab officiariis impensis in victum eorum factis et debitis in captiuitate ab eis contractis. Caeterum captiuis quoque annumerandi et ab vtraque parte restituendi sunt, qui inuiti militiae alterius partis nomina dederunt.

XXVIII.

Debita inter vtriusque partis subditos et incolas, dum etiam a ducibus et officiariis belli vbicunque contracta, vtrinque bona fide soluentur, si quae vero hoc vltimo bello obligationes et recognitiones extortae ab vtrinque sint, in totum cassantur, nullumque pondus habere declarantur.

XXIX.

Inter Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae et Suae Serenitatis electoralis Brandeburgicae, regni, prouinciarum, statuum, ditionum, tam in imperio Romano, quam extra illud sitarum subditos, et incolas pristina restituantur commercia, atque in posterum in pleno vigore conseruentur.

XXX.

Si quae bona a Suae Serenitatis electoralis subditis, vel eiusdem ditionum incolis, in Regiae Sacrae Maiestatis Sueciae regno, prouinciis, ditionibus, aut locis occupatis, et hactenus possessis, ante vel sub tempus huiusce belli deposita, vel alio quocunque modo eo delata sunt, ea sine vlla mora vel effugiis, dominis suis restituantur, nisi iam fisco adiudicata atque extradita fuerint.

XXXI.

Cum vero ad stabilitatem huius pacis plurimum intersit, vt vniuersaliter componatur et inter omnes belli huius socios securitati commerciorum plene prospiciatur, ideo licet controuersiae, quae Serenissimo Regi regnoque Sueciae, cum Serenissimo Rege Daniae intercedunt, hic commode decidi non potuerint, et in ipsa Dania cum spe successus tractentur; Nihilominus conuentum est, vt Serenissimus Daniae et Noruegiae Rex, eiusque regna ac ditiones in hoc tractatu, conclusa in Dania pace comprehendantur: ita vt ea omnia, quae inter alte memoratos Sueciae et Daniae Reges conclusa et constituta fuerint, ad hanc pacem pariter, ac si in hoc instrumento specifice inserta forent, pertinere censeantur,

ſaluo per omnia ipſo tractatu in Dania inter vtroſque Reges et regna concluſo vel concludendo.

XXXII.

1. Ceſſent omnes hoſtilitatis actus inter partes paciſcentes omnes, tum principales, tum foederatas, earumque exercitus, a die concluſae et ſubſcriptae huius pacis, computando, in Pruſſia tam Regali quam Ducali, exactis quatuor, in Pomerania et Megapoli, duodecim, in Curlandia et Liuonia quatuordecim, et in Holſatia et Sleſuicenſi Ducatu, exactis viginti diebus. Eodem quoque die in ſingulis praememoratis locis negotiationes quaeuis priſtino vſui, reſtituantur, et literarum commercia libera ſint.

2. Generales praeſidii Elbingenſis in Pruſſia, ac tam caeſarei, quam electorales in Pomerania, poſt acceptam huius armorum ceſſationis intimationem, exactam curam adhibebunt, vt vſque ad finalem pacis executionem militis ſuſtentatio non amplius exigatur more hoſtili, nec vltra iuſtam et neceſſariam alimentationem, prouinciae, ipſorum armis inſeſſae, aggrauentur. In quem finem commiſſarii a partibus deputabuntur, qui curam ſedulam habeant, ne exorbitantiae contra hanc conuentionem fiant.

XXXIII.

Denique omnium belligerantium in imperio partium copiae et exercitus poſt reſtitutionem locorum ab omnibus partibus paciſcentibus dimittantur et exauctorentur, eo tantum numero, in ſuos cuiuſque proprios ſtatus, traducto, quem quaeque pars pro ſua ſecuritate iudicauerit neceſſarium.

XXXIV.

Pacta haec ratihabeantur a Sereniſſimo Rege Poloniae, nec non Republica Polona, eiuſque foederatis ab vna, et Sereniſſimo Rege Sueciae ab altera parte, qua de re ad modum ſequentem conuenit.

Primo, inſtrumentum huius pacis manibus ac ſigillis Dominorum commiſſariorum vtriuſque partis, tum et excellentiſſimi domini legati mediatoris ſubſcribatur et inuicem tradatur et commutetur.

Secundo, Sereniſſimus Rex Poloniae eadem pacta illico a ſubſcriptione et ſignatione Dominorum commiſſariorum Polonicorum diplomate ratificationis in forma conuenta confirmet, atque ex nunc aſſecurationem ſuam interponat, ſubſecuturam intra ſpatium, ad ſummum trium menſium, computandorum a ſubſcriptione huius inſtrumenti pacis, plenariam eiuſdem Regiae Maieſtatis ratificationem, cum integra inſertione inſtrumenti pacis concluſae, ad formulam, inter vtriuſque pacis commiſſarios conuentam.

Tertio, Sereniſſimus Rex Sueciae ſolenni inſtrumento haec pacta nomine ſuo et Regni Sueciae per ſubſcriptionem Sereniſſimae Reginae matris ſuae, et Dominorum Regni Sueciae adminiſtratorum in forma conuenta rata habeat.

Quarto, domini delegati a republica Polona lege comitiali anno 1659. deputati, nomine Reipublicae haec pacta ſubſcriptione et ſigillatione ſua approbent in futura conuocatione intra tres menſes celebranda.

Quinto,

Quinto, diplomata ratificationis, tam Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae, quam deputatorum comitiali lege delegatorum, in proximis comitiis, constitutionibus, et volumini legum Polonicarum inserantur.

Sexto, instrumenta haec solennia ratificationis, tum vtriusque Serenissimi Regis, tum dictorum reipublicae delegatorum, ab ambarum partium commissariis, intra spatium ad summum trium mensium, a subscriptione huius instrumenti pacis computandorum ad limites territoriales inter Elbingam et Mariaeburgum vtrinque per excellentissimum Dominum mediatorem a partibus pacifcentibus recipiantur, et ab eodem eo ipso tempore inter partes computentur.

Septimo, vt Sacra Caesarea Maiestas et Serenissimus Elector Brandeburgicus ratihabitiones suas itidem tempore et loco eodem tradi faciant.

Octauo, denique, vt dicta Serenissimorum Regum et Reipublicae Polonae ac eius foederatorum instrumenta ratificationum, ad conuentam et praescriptam formulam, quoad titulaturam et sigillationem aliaque requisita, nulla voce aut syllaba immutata, conferantur et reciproce commutentur.

XXXV.

1. Quo firmior, stabilior et securior pax haec coalescat, et ab omni parte intemerata duret, promittunt supramemoratae partes pacifcentes omnes tam principales quam foederatae, se hanc transactionem et pacem, omnesque eius articulos, capita et clausulas sancte et inuiolabiliter, seruare velle et debere, et ne in posterum violari queat, se inuicem ad generalem guarantiam et euictionem mutuam, ac defensionem reciprocam omni ex parte obstringunt. Hisce quam fieri potest firmissime spondentes, vt si contingat, vnam partem ab altera, vel plures a pluribus, terra vel mari, bello contra hanc pacificationem impeti, aggressor ipso facto, pro infractore huius pacis ab omnibus habeatur, eiusdemque beneficio excidat: Et tam altera reliquaeque pacifcentium partes, parti laesae, ad summum intra duos menses, a requisitione partis laesae, eidem communibus armis assistere, et bellum tamdiu contra aggressorem prosequi, donec pax communi omnium partium consensu restituta fuerit, inuicem teneantur.

2. Si vero contingat, vnam partem ab altera, vel plures a pluribus graui aliqua iniuria, citra tamen vim armorum vexari, non licebit ideo laeso, ad arma subito recurrere, sed ante amicabilis componendarum huiusmodi controuersiarum ratio ineunda erit, videlicet, vt laesus accepta iniuria, si immediate cum laedente conuenire nequeat, alios pacifcentes moneat, et commissio generalis omnium pacifcentium nomine instituatur, ad laesi confinia, intra spatium quatuor mensium, in quo inter deputatos vtrinque commissarios negotium discutiatur, et si possibile erit, intra quatuor ad summum alios menses terminetur.

3. Si vero laedentem, refractarium ad aequa, quae proponentur, media, deprehenderint, tum laesis licebit, facta tamen prius legitima belli denunciatione, ius suum armis prosequi, et bellum, vt supra statutum est, laedenti inferre.

4. Quod si vero turbationes vi, contrariisque artibus retundantur, solummodo tuendorum limitum causa, actus eiusmodi pro violatione pacis non reputabuntur, ipsa autem super limitibus controuersia extra vim armorum terminetur.

XXXVI.

Cum autem pro maiori ſecuritate huius pacificationis tam Sereniſſimus et Potentiſſimus Rex et reſpublica Poloniae, quam Sereniſſimus et Potentiſſimus Rex Sueciae, et Sereniſſimus Elector Brandeburgicus poſtularint, vt Sereniſſimus ac Potentiſſimus Princeps ac Dominus, Dominus LVDOVICVS XIV. Galliarum et Nauarrae Rex chriſtianiſſimus, cuius ope ac ſtudio inter praememoratos Sereniſſimos Reges, et Sereniſſimum Electorem Brandeburgicum, pax promota, et mediatione ad optatum finem perducta eſt, executionis et obſeruationis illius inter eoſdem fideiuſſor exiſteret: Sacra Maieſtas Chriſtianiſſima poſtulationibus ac votis illorum annuens, eodemque animo pacis huius perpetuitatem exoptans, quo eam procurauit, pro ſe ac ſucceſſoribus ſuis Regibus Galliae ſpondet, ac promittit, idque per illuſtriſſimum et excellentiſſimum Dominum, Antonium de Lumbres legatum Suum plenariis mandatis ad hanc guarantiam cauendam inſtructum, ſe executionem horum pactorum, eorumque obſeruationem, ac perpetuitatem intra eoſdem ſupra nomitatos Principes omni meliori, quo fieri poteſt modo, etiam armis, vbi amicabilia media non proceſſerint, aſſerturam. Et ſi quis eorum ſub hac fideiuſſione comprehenſorum illa violarit, arma vireſque ſuas, parti laeſae, ad eius requiſitionem, iuncturam. Quod vt firmius omnibus conſtet, promittit dictus dominus legatus Gallicus, ſe ratificationem Regis ſui ſuper hanc guarantiam, eodem tempore, quo ratihabitiones pacis commutabuntur, extraditurum. Integrum quoque erit paciſcentibus omnibus, eandem chriſtianiſſimi Regis guarantiam, et fideiuſſionem ſuſcipere, et alios quoque in tempore ratihabitionis ad idem officii genus inuitare et denominare Principes ac poteſtates.

XXXVII.

Si qui Regum, Principum, nec non rerumpublicarum ac ſtatuum amicorum, hiſce pactis a quacunque parte paciſcentium, includi voluerint, ſit ipſis eius facultas, modo ſe ad iſta intra ſex abhinc menſes declarauerint, et id conſenſu omnium partium fiat.

In quorum omnium et ſingulorum fidem, maiuſque robur, omniumque partium legati et commiſſarii, cum illuſtriſſimo et excellentiſſimo Domino mediatore praeſens pacis inſtrumentum, et hoc quidem exemplar Sereniſſimi Regis et reipublicae Poloniae atque Sereniſſimi Electoris Brandeburgici, legati ac commiſſarii, manibus ſigilliſque propriis muniuerunt ac firmarunt. Datum Oliuae, die tertia Maii anno milleſimo ſexcenteſimo ſexageſimo.

ANTONIVS de LVMBRES (L. S.)

IOANNES comes de LESZNO, palatinus Poſnanienſis, maioris Poloniae generalis, Sereniſſ. Reg. Pol. regnique legatus plenipotentiarius. (L. S.)

NICOLAVS PRAZMOWSKI, nominatus epiſcopus Luceorienſis et Breſtenſis, Supr. Reg. Pol. cancellarius legat. plenip. (L. S.)

CHRISTOPHORVS PAC, ſupremus cancellarius et legatus plenipotentiarius M. D. Lith. (L. S.)

IOANNES ANDREAS MORSTIN, refendar. regni, legatus plenipotentiarius (L. S.)

IOANNES GNINSKI, Succamerarius Pomeraniae, Ser. Regis regnique legat. plenip. (L. S.)

Literae fidei Regis Poloni pro legatis ad pacem Oliuenſem.

Nos IOANNES CASIMIRVS Dei Gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae etc. etc. etc. Notum teſtatumque facimus, vniuerſis et ſingulis quorum intereſt. Quod cum ad tractatum inſtituendum de praeſenti hoc bello, eoque

eoque diuturno et funesto conuenienter sopiendo, deque facienda perpetua pace inter Nos Regnumque Poloniae, et Magnum Ducatum Lithuaniae, Nostrosque foederatos ab vna, et Serenissimum Principem Fratrem, consanguineum et vicinum Nostrum, Dominum CAROLVM GVSTAVVM, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. et Regnum Sueciae, eiusque confoederatos ab altera parte, modus et via iniri coeperit, atque Serenitatis Suae nomine declaratum, et contestatum sit, nihil, quod ad eiusmodi tractatum inchoandum, instituendum, et plene perficiendum merito requiri poterit, a parte eiusdem Suae Serenitatis, desideratum iri. Ideo testaturi constans Nostrum propositum, et animi propensionem, ad promouendum dictae pacis negotium, non modo in praefatum tractatum consensimus, sed illico etiam deputauimus et constituimus: sicuti etiam vigore praesentium deputamus et constituimus veros et legitimos Nostros ad supradictum tractatum commissarios, illustrissimos, illustres, magnificos et Generosos, Nobis sincere fideles, et dilectos DD. IOANNEM comitem a LESZNO, Palatinum Posnaniensem, Sacrae Reginalis Maiestatis Marschalcum, Generalem maioris Poloniae, Mariaeburgensem, Corsunens. GEORGIVM comitem in WISNICZ, Supremum Regni Campi Marschalcum, Generalem minoris Poloniae, Cracouiens. Scepusiens. Chmielnicens. Nizinens. Pereaslauiens. Olstinens. Casimiriens. NICOLAVM de PRAZMOW, supremum Regni Cancellarium, nominatum Episcopum Luceoriens. Abbatae Siecichouiens. perpetuum administratorem, praepositum Cracouiensem: CHRISTOPHORVM PAC, supremum Magni Ducatus Lithuaniae Cancellarium, Wilkouitstens. Kozienicens. Clescelens. Ostrinens. IOANNEM ANDREAM MORSZSTIN de Raciborsko, Referendarium Regni, Koualiens. Zawichoystens. VLADISLAVM de Naglouice REY, Thesaurarium Curiae Regni, Sacrae Reginalis Maiestatis Cancellarium, Neokoreinens. Libusciens. IOANNEM in Gnin GNINSKI, Succamerarium Palatinatus Pomeraniae, Gnesnens. Gubernatores. Dictisque Nostris Commissariis plenam potestatem damus, vt congressi cum alte memoratae Serenitatis Suae, ad talem actum cum plena potestate deputatis et constitutis dominis Commissariis, nomine et auctoritate Nostra Regia, non modo de praeliminaribus, et iis, quae ad viam tractatui principali inchoando complanandam facere deprehendentur, statuant, et concludant, sed etiam principale pacis stabiliendae negotium, omniaque et singula, quae quocunque modo ad subortas hincinde controuersias componendas, et finaliter terminandas, vt et ad mutua vtriusque partis commoda prouehenda pertinere videbuntur, omni meliori modo, via et ratione, agant, tractent, statuant et concludant, conclusa instrumento inserant, inserta vero et transacta firment et perficiant, atque adeo pactorum conuentorum instrumenta inuicem commutent. Promittimus itaque verbo Nostro Regio, ac vigore huius procuratorii, Nos ea, quae supra nominati Nostri Plenipotentiarii Commissarii, siue omnes simul, siue in vnius vel alterius absentia, reliqui eorum in saepe dicto pacis negotio, tam praeliminari, quam principali, Nostro nomine egerint, tractauerint, sanciuerint et concluserint, omni meliori modo, firma, rata, grataque habituros. In quorum fidem maiorem praesentes manu Nostra subscriptas sigillo quoque Nostro maiori communiri iussimus. Datum Warsauiae, die XXIV. Mensis Maii Anno MDCLIX.

IOANNES CASIMIRVS, Rex

(L. S. appensi) Ioannes Ignatius Bąkowski, Succamer. Culmensis.

Literae fidei ordinum regni Poloniae, magnique ducatus Lithuaniae, pro legatis ad pacem Oliuensem.

Nos Status et Ordines Regni Poloniae, Magnique Ducatus Lithuaniae. Notum testatumque facimus. Quod prout Sacra Regia Maiestas Dominus Noster clementissimus ad tractatum instituendum de praesenti hoc bello Polono-Suedico diuturno et funesto conuenienter sopiendo, deque facienda pace perpetua inter se Regnumque Poloniae, et magnum Ducatum Lithuaniae, eiusque Maiestatis confoederatos ab vna: nec non Serenissimum Principem, Dominum, Dominum CAROLVM GVSTAVVM, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. Regnumque Sueciae et eius confoederatos ab altera parte, commissarios suos plenipotentiarios deputauit et constituit: ita et Nos auctoritati Sac. Reg. Maiestatis, Domini nostri clementissimi, accedentes, testatoque ad inuicem publicae tranquillitatis studio inducti, faciendum duximus, vt eosdem commissarios, illustrissimos, illustres, magnificos et generosos Dominos, IOANNEM Comitem a LESNO, Palatinum Posnaniensem maioris Poloniae Generalem Mariaeburgensem etc. GEORGIVM Comitem in WISNICZ supremum Regni campique Marschallum Generalem min. Pol. Cracouiensem etc. NICOLAVM in PRAZMOW Regni etc. CHRISTOPHORVM PAC, Magni Ducatus Lithuaniae supremos cancellarios, Wilkouiens. etc. Gubernatores. ANDREAM MORSZTIN Referendarium regni etc. VLADISLAVM REY, Thesaurarium Curiae Regni etc. IOANNEM GNINSKI, Succamerarium Pomeraniae etc. publico Nostro consensu auctoritateque comitiali deputaremus, prout vigore praesentium deputamus. Quibus plenam et absolutam potestatem damus, omnia et singula negotia, quae ad mutuam vtriusque Regiae Maiestatis, et regnorum Poloniae ab vna et Sueciae ab altera partibus, commoditatem spectant, tractandi et perficiendi, controuersias, quasuis componendi et finaliter determinandi, praemissaque omni meliori modo, via et ratione, quibus ab vtrinque visum fuerit, statuendi et concludendi: nec non rescripta super his necessaria et diplomata dandi, et inuicem accipiendi et reipublicae nomine, quidquid transactum fuerit, firmandi et assecurandi. Promittimus autem plena et integra fide, ea quae acta, sancita conclusaque fuerint, Nos ex parte Nostra rata firmaque habituros, et ex nunc rata firmaque habere. In cuius rei fidem praesentes manibus senatorum, nec non Marschalci nuntiorum terrestrium, ad comitia regni generalia, congregatorum, nomine equestris ordinis subscriptas, et sigillo illustrissimi et reuerendissimi Domini Archiepiscopi Gnesnensis, Regni Poloniae primatis, primique Principis munitas: Datum Warsauiae in comitiis Regni generalibus, Die XXIV. Mensis Maii Anno Domini MDCLIX.

WENCESLAVS de LESNO, Archiepiscopus Gnesnensis.
CASIMIRVS CZARTORYSKI, Episcopus Vladisl.
IOANNES DOROGALLO ZAWISZA, Episc. Vilnens.
ALBERTVS TOLIBOWSKI, Episcopus Posnaniens.
STANISLAVS POTOCKI, Pal. Cracou. Dux exercit.
CHRISTOPHORVS ZAWISZA, Marsch. sup. M. D. L.
STEPHAN. CZARNIECKI, Palat. Terrar. Russiae.
IOANNES ZAMOYSKI Wda. Sendomiriensis.
NICOLAVS STEPH. PAC, Palat. Trocensis.
IOANNES STAN. WYZGA, Episcop. Luceoriens.
STANISL. SARNOWSKI, Episcop. Praemisliensis.
THOMAS de LEZENICE Episcopus Chelmensis.
THOM. VIEYSKI, Episcopus Kiiouiensis.
IOANNES TARLO, Palatinus Lublinensis.
STANISLAVS LASKOWSKI, Palatinus Plocensis.
CASIMIRVS LVDOVICVS IELOTASSEWSKI, Palatinus Bresciensis.
GEORGIVS CAROL. HLEBOWICZ, Generalis Ducatus Samogit. Gubernator.
HIERONYMVS WIERZBOWSKI, Palatinus Brestensis, Cuiauiensis, Oszwiecimensis, Berwaldensis Capitaneus.
ADAMVS MATHIAS SAKOWIETZ, Palatinus Smolescensis Administrator Thesauri M. D. Lituaniae.
STANISL. CASIMIR. BRENIEWSKI, Castellanus Wolhyniae Bohuslauiens. Nossouiens. Capitaneus.
IOAN. in Gnin GNINSKI Succam. Pom. Praef.

(L. S. Archi Episcopi)

Nos

Nos IOANNES CASIMIRVS, DEI gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae etc. etc. etc. Notum testatumque facimus vniuersis et singulis, quorum interest. Quod cum ad tractatum instituendum de praesenti hoc bello, eoque diuturno et funesto, conuenienter sopiendo, deque facienda pace perpetua inter Nos Regnumque Poloniae, et magnum Ducatum Lithuaniae, Nostrosque foederatos ab vna, et Serenissimum Principem Nepotem, consanguineum et vicinum Nostrum, Dominum CAROLVM, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. et Regnum Sueciae, eiusque confoederatos ab altera parte, modus et via iniri coeperit, atque Serenitatis Suae nomine declaratum et contestatum sit, nihil, quod ad eiusmodi tractatum, inchoandum, instituendum et plene perficiendum merito requiri poterit, a parte eiusdem Suae Serenitatis desideratum iri: ideo testaturi constans Nostrum propositum, et animi propensionem, ad promouendum dictae pacis negotium, non modo in praefatum tractatum consensimus, sed illico etiam deputauimus et constituimus, sicuti etiam vigore praesentium deputamus et constituimus, veros et legitimos Nostros, ad supradictum tractatum commissarios, illustrissimos, illustres, magnificos et generosos, Nobis sincere fideles et dilectos DD. Ioannem Comitem a Lesno Palatinum Posnaniensem: Sacrae Reginalis Maiestatis Marschalcum, Generalem maioris Poloniae, Mariaeburgensem, Corsunensem, Georgium Comitem in Wisnicz, supremum Regni campique Marschalcum, Generalem minoris Polon. Cracouiensem, Scepusiensem, Chmielnicensem, Nizinensem, Pereaslauiensem, Olstynensem, Casimiriensem: Nicolaum in Prazmow, supremum Regni Cancellarium, nominatum Episcopum Luceoriensem, Abbatiae Sieciechouiensis perpetuum administratorem, Praepositum Cracouiensem: Christophorum Pac, supremum Magni Ducatus Lithuaniae Cancellarium, Wilkouistensem, Kozienicensem, Klesczelensem, Ostrinensem: Ioannem Andream Morsztyn de Raciborsko, Referendarium Regni, Koualiensem, Zauichoyscensem: Vladislaum de Naglouice Rey, Thesaurarium Curiae Regni, Sacrae Reginalis Maiestatis Cancellarium, Neokorcynensem, Libussiensem: Ioannem Gnin Gninsky, Succamerarium Palatinatus Pomeraniae, Gnesnens. Gubernatores, dictisque Nostris Commissariis, nomine et auctoritate Nostra Regia non modo de praeliminaribus, et iis, quae ad viam tractatui principali inchoando, complanandam facere deprehendentur, statuant, et concludant: sed etiam principale pacis stabiliendae negotium, omniaque et singula, quae quocunque modo, ad subortas hinc inde controuersias componendas, et finaliter terminandas, vt ad mutua vtriusque partis commoda, prouehenda pertinere videbantur, omni meliori modo, via et ratione agant, tractent, et statuant, concludantque, conclusa instrumento inserant, inserta vero et transacta firment, et perficiant, atque adeo pactorum conuentorum instrumenta inuicem commutent. Nos ea, quae supranominati Nostri Plenipotentiarii Commissarii, siue omnes simul, siue in vnius, vel alterius absentia, reliqui eorum, in saepe dicto pacis negotio, tam praeliminari, quam principali, Nostro nomine egerint, tractauerint, et concluserint, omni meliori modo, firma, rata, grataque habituri. In quorum fidem maiorem, praesentes manu Nostra subscriptas, sigillo quoque Nostro maiori communiri iussimus. Datum Gedani, die quarta mensis Aprilis, anno MDCLX.

Aliae literae fidei Regis Poloni pro legatis ad pacem Oliuensem mortuo Carolo Gustauo, Sueciae Rege.

IOANNES CASIMIRVS, Rex.

(L.S.)

Stephan. Hankiewicz,
Secretarius Reg. Maiestatis.

Nos CAROLVS GVSTAVVS DEI Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, magnus Princeps Finlandiae etc. etc. etc. Notum testatumque

Literae fidei Caroli Gustaui Sueciae

Regis, pro legatis suis ad pacem Oliuensem.

tumque facimus, vniuersis et singulis, quorum interest, quod cum ad tractatum instituendum, de praesenti hoc bello, eoque diuturno, et funesto conuenienter sopiendo, deque facienda perpetua pace, inter Nos Regnumque Nostrum Sueciae et Nostros Foederatos ab vna, et Serenissimum Principem fratrem, consanguineum et vicinum Nostrum, Dominum IOANNEM CASIMIRVM, Regem Poloniae, magnumque Ducem Lithuaniae etc. etc. etc. nec non Regnum Poloniae et magnum Ducatum Lithuaniae, eiusque foederatos, inprimis Serenissimum et Potentissimum Principem, fratrem, et consanguineum Nostrum, Dominum Leopoldum, electum Romanorum Imperatorem, semper Augustum, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae et Sclauoniae Regem, Archi Ducem Austriae, Ducem Burgundiae, Styriae, Carynthiae, Carniolae, et Würtembergae, Comitem Tyrolis; nec non Serenissimum et Celsissimum Principem consanguineum et vicinum Nostrum, Dominum FRIDERICVM WILHELMVM, Marchionem Brandeburgensem, Sacri Romani imperii Archi-Camerarium et Principem Electorem, Magdeburgi, Prussiae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiorum, Vandalorumque; nec non in Silesia Crosnae et Carnouiae Ducem, Burggrauium Norimbergensem, Principem Halberstadii et Mindae etc. ab altera parte, modus et via iniri coeperit, atque suae Serenitatis, vt et alte memoratorum eiusdem confoederatorum nomine declaratum et contestatum sit, nihil, quod ad eiusmodi tractatum inchoandum, instituendum, et plene perficiendum merito requiri poterit, a parte eiusdem Suae Serenitatis, et reipublicae Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, vt et superius altememoratorum confoederatorum desideratum iri, ideo testaturi constans Nostrum propositum et animi propensionem ad promouendum dictae pacis negotium, non modo in praefatum tractatum consensimus, sed illico etiam deputauimus, et constituimus, sicut etiam vigore praesentium deputamus et constituimus, veros et legitimos Nostros, ad supradictum tractatum commissarios, illustres et magnificos, et generosos, Nobis sincere fideles et dilectos, Dominum MAGNVM GABRIELEM DE LA GARDIE, Comitem in Leckoo et Arensburg, Liberum Baronem in Eckholmen, Dominum in Habsal, Magnushoff, Hoyendorp, Nostrum Regnique Nostri Thesaurarium, Generalem Gubernatorem Liuoniae et Locumtenentem Nostrum per Esthoniam, Liuoniam et Ingriam, militiae Generalem, iudicem prouincialem, Westrogothiae et Daliae, nec non Academiae Vpsaliensis Cancellarium, et Dominum BENEDICTVM OXENSTIERNA, Comitem in Korsholm et Wasa, Liberum Baronem in Moreby et Lindholmen, Dominum in Coporium et Rosersberg, Cancellariae Consiliarium; Et Dominum CHRISTOPHORVM CAROLVM SCHLIPPENBACH, Comitem in Schoueda, Liberum Baronem in Liusala, Dominum in Salinge, Consilii bellici Praesidem; omnes vero Nostros Regnique Nostri Senatores. Nec non Dominum ANDREAM GVLDENCLAV, Nostri per Pomeraniam Regiminis ac consilii status, vt et supremae curiae iustitiae Praesidem, Haereditarium in Skonela, Ekeby, Hylinge, et Hulderstadt, dictisque Nostris Commissariis plenam potestatem damus, vt congressi cum alte memoratae suae Serenitatis et Regni Poloniae, Magnique Ducatus Lithuaniae, vt et saepius alte memoratorum Confoederatorum ad talem actum cum plena potestate deputatis et constitutis Dominis Commissariis, nomine et auctoritate Nostra Regia, non modo de praeliminaribus, et iis, quae ad viam tractatui principali inchoando complanandam facere deprehenduntur, statuant et concludant, sed etiam principale pacis stabiliendae negotium, omniaque et singula, quae quocunque modo ad subortas hinc inde controuersias componendas et finaliter terminandas, vt et ad mutua vtriusque partis commoda prouehenda pertinere videbuntur, omni meliori modo, via et ratione agant, tractent, statuant, et concludant,

cludant, conclusa instrumento inserant, inserta vero et transacta firment et perficiant, atque adeo pactorum conuentorum instrumenta inuicem commutent. Promittimus itaque verbo Nostro Regio, ac vigore huius Procuratorii, Nos ea, quae supranominati Nostri plenipotentiarii Commissarii, siue omnes simul, siue in vnius, vel alterius absentia bini eorum in supradicto pacis negotio, tam praeliminari, quam principali, cum supradictis suae Serenitatis et Reipublicae Poloniae, Magnique Ducatus Lithuaniae, vt et saepius memoratorum eorum confoederatorum Dominis, Dominis Commissariis egerint, tractauerint, sanciuerint, et concluserint, omni meliori modo, firma, rata, grataque habituros. In quorum fidem maiorem praesentes manu Nostra subscriptas, sigillo quoque Nostro maiori communiri iussimus. Dabantur Nicopiae in insula Falster, die 17. Octobris, anno supra millesimum sexcentesimum quinquagesimo nono.

CAROLVS GVSTAVVS.

(L. S. appensi.)

Aliae literae fidei mortuo Carolo Gustauo, pro legatis Suedicis ad pacem Oliuensem.

Nos CAROLVS, DEI GRATIA, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex et Princeps Haereditarius, magnus Princeps Finlandiae etc. etc. etc. Notum testatumque facimus vniuersis et singulis, quorum interest. Quod cum ad tractatum instituendum de praesenti hoc bello eoque diuturno et funesto conuenienter sopiendo, atque facienda perpetua pace, inter Nos Regnum Nostrum Sueciae, et Nostros Foederatos ab vna, et Serenissimum Principem fratrem, consanguineum et vicinum Nostrum, Dominum IOANNEM CASIMIRVM, Regem Poloniae, magnum Ducem Lithuaniae etc. etc. etc. nec non regnum Poloniae et magnum Ducatum Lithuaniae, eiusque foederatos, inprimis Serenissimum et Potentissimum Principem, fratrem et consanguineum Nostrum, Dominum LEOPOLDVM, electum Romanorum Imperatorem, semper Augustum, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, et Sclauoniae Regem, Archi-Ducem Austriae, Ducem Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, et Carniolae, Marchionem Morauiae, Ducem Luxemburgiae, ac superioris et inferioris Silesiae, Würtembergae et Tekae, Principem Sueuiae, Comitem Habsburgi, Tyrolis, Ferreti, Kyburgi, et Gorithiae, Landgrauium Alsatiae, Marchionem Sacri Romani Imperii, Burgouiae, ac superioris et inferioris Lusatiae, Dominum Marchiae Slauonicae, Portus Naonis et Salinarum. Nec non Serenissimum et celsissimum Principem, consanguineum et vicinum Nostrum, Dominum FRIDERICVM WILHELMVM, Marchionem Brandeburgensem, Sacri Romani Imperii Archi-Camerarium, et Principem Electorem, Magdeburgi, Prussiae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiorum, Vandalorum, nec non in Silesia, Crosnae et Carnouiae Ducem, Burggrauium Norimbergensem, Principem Halberstadii et Mindae etc. ab altera parte, modus et via iniri ceperit, atque Suae Serenitatis, vt et alte memoratorum eiusdem confoederatorum nomine declaratum et constitutum sit, nihil, quod ad eiusmodi tractatum inchoandum, instituendum et plene perficiendum merito requiri poterit, a parte eiusdem Suae Serenitatis, et Reipublicae Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, vt et superius alte memoratorum confoederatorum desideratum iri. Ideo testaturi constans Nostrum propositum, et animi propensionem ad promouendum dictae pacis negotium, non modo in praefatum tractatum consensimus, sed illico etiam deputauimus et constituimus, sicut etiam vigore praesentium deputamus et constituimus, veros et legitimos Nostros ad supradictum tractatum Commissarios, illustres, magnificos et generosos Nobis sincere fideles ac dilectos,

Dominum Magnum Gabriel de la Gardie, Comitem in Leckoo et Arensburg, liberum Baronem in Eckolm, Dominum in Habſal, Magnushoff, et Hoyendorp, Noſtrum Regnique Noſtri Theſaurarium, Generalem Gubernatorem Liuoniae, et locumtenentem Noſtrum per Eſthoniam, Liuoniam et Ingriam, militiae Generalem, iudicem prouincialem Veſtergothiae et Daliae, nec non Academiae Vpſalienſis Cancellarium; et Dominum Benedictum Oxenſtierna, Comitem in Korsholm et Waſa, liberum Baronem in Moreby et Lindholmen, Dominum in Koporium et Roſersberg, Cancellariae Conſiliarium, et Dominum Chriſtophorum Carolum Schlippenbach, Comitem in Schoueda, liberum Baronem in Liuſala, Dominum in Salinge, Conſilii bellici praeſidem, omnes vero Noſtros regnique Noſtri Senatores, nec non Dominum Andream Guldenclau, Noſtri per Pomeraniam, regiminis ac conſilii ſtatus, vt et ſupremae Curiae iuſtitiae praeſidem, haereditarium in Skonela, Eckeby, Hylingue et Hulderſtadt: dictiſque Noſtris Commiſſariis, plenam poteſtatem damus, vt congreſſi cum alte memoratae Suae Serenitatis et Regni Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, vt et ſaepius alte memoratorum confoederatorum ad talem actum cum plena poteſtate deputatis et conſtitutis Dominis Commiſſariis, nomine et auctoritate Noſtra Regia, non modo de praeliminaribus, et iis, quae ad viam tractatui Principali inchoando complanandam facere deprehenduntur, ſtatuant et concludant, ſed etiam principale pacis ſtabiliendae negotium, omniaque et ſingula, quae quocunque modo ad ſubortas hinc inde controuerſias componendas et finaliter terminandas, vt et ad mutua vtriuſque partis commoda prouehenda pertinere videbuntur, omni meliori modo, via et ratione, agant, tractent, ſtatuant, et concludant, concluſa inſtrumento inſerant, inſerta vero et tranſacta firment et perficiant, atque adeo pactorum conuentorum inſtrumenta inuicem commutent. Promittimus itaque verbo Noſtro Regio, ac vigore huius procuratorii, Nos ea, quae ſupra nominati Noſtri plenipotentiarii Commiſſarii, ſiue omnes ſimul, ſiue in vnius vel alterius abſentia, bini eorum in ſupradicto pacis negotio, tam praeliminari, quam principali cum ſupradictis, ſuae Serenitatis et Reipublicae Poloniae, magnique Ducatus Lituaniae, vt et memoratorum eorum confoederatorum, Dominis Commiſſariis, egerint, tractauerint, ſanciuerint, et concluſerint, omni meliori modo firma, rata, grataque habituros. In quorum fidem ac certitudinem maiorem praeſentes manu honoratiſſimae et chariſſimae matris Noſtrae, nec non Noſtrorum regnique Noſtri Senatorum ſubſcriptas regni Noſtri ſigillo firmari iuſſimus. Dedimus Gothoburgi, die quarta Martii, anno milleſimo ſexcenteſimo ſexageſimo.

HEDEWIG ELEONORA.

PETRVS BRACHE, comes in Wiſingsberg.
GVSTAVVS BONDE.
WILHELM TAVBE.
CHRISTIER HORN.
CANVTVS KVRCK.
SWEDT BAAT.
GABRIEL OXENSTIERN, comes in Korsholm et Waſa.

PER LENERSON RIBBING.
GVSTAVVS POSSE.
AXEL LILLIE.
CAROLVS MAVRITIVS LEWENHAVPT, comes de Raſburg et Falckenſtein.
ERICH FLEMMING.
GEORGIVS FLEMMING.
EDVARDVS EHRENSTEIN.

(L.S.)

Godofredus von Schröer,
Reg. legationis Suedicae Secret.

FINIS.

ADDI-

ADDITAMENTA
LAVRENTII MIZLERI
ANNALES HISTORIASQVE IOANNIS CASIMIRI, REGIS POLONIARVM, VSQVE AD ABDICATIONEM EIVS ANNO MDCLXVIII CONTINENTIA.

Cum historias Regis IOANNIS CASIMIRI finem hic scribendi fecerit Rudauscius, meum esse duxi, easdem ad annum vsque millesimum sexcentesimum octauum, quo regno se abdicarit, continuare, paucis ad compendium verbis, vt vno in libro lector omni ex parte historias Regis huius Poloniae habeat, cuius fata fuere maxima ex parte et infelicia et plane singularia. Antequam autem filum historiarum porro ducere incipiam, variae prius, quas Rudauscius omisit, tabulae publicae adiiciendae videntur, quo pertinent sequentes:

CONFIRMATIO
SERENISSIMI REGIS POLONIAE ARTICVLI SEPARATI RATIONE TRADITIONIS ELBINGAE.

Nos IOANNES CASIMIRVS, Dei gratia Rex Poloniae, magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolensciae, Czerniechouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius Rex, significamus omnibus et singulis, quorum interest, quod cum illustrissimi, illustres, magnifici et generosi Nostri et reipublicae commissarii ad tractatus pacis perpetuae inter Nos regnumque Nostrum Poloniae et magnum ducatum Lithuaniae Nostrosque foederatos et belli socios ab vna, et Serenissimum Regem regnumque Sueciae, parte ab altera, Oliuae institutos, illustrissimis, illustribus, magnificis, et generosis, Serenissimi Electoris Brandenburgici commissariis, articulum separatum declaratorium articuli secundi, qui de amnestia et redintegratione iurium in instrumento pacis habetur, vt sequitur, ediderint, isque a partibus acceptatus sit,

Nos infra scripti S. R. Maiestatis reipublicaeque Polonae ad tractatus Polono Suedicos legati plenepotentiarii, notum facimus, quorum interest, vel vlla ratione interesse poterit, vniuersis et singulis, quandoquidem instrumento pacis principali hodie subscripto articulis amnestiae, in quo tam communitatum, quam singulorum iura redintegrantur, forma generali conceptum est, et nulla specialis acquisitorum, tam in Prussia ducali, quam extra eandem Serenissimo Electori Brandeburgico per pacta cum S. R. Maiestate Reque publica primum Velauiae, demum Bydgostiae, inita, ac constitutione generali comitiali approbata Suae Serenitatis electoralis iurium, vtpote independentiae ducatus Prussiae, condescensionisque in feudum Bythouiensis et Leoburgensis districtuum, in palatinatu Pomeraniae existentium, cum et iuris competentis in ciuitatem Elbingensem, nec

non

non praefecturam Drahinensem in eodem facta est mentio, ne id in praeiudicium memoratorum Suae Serenitatis Electoralis iurium trahi posset, plures modi ratione inclusionis praedictorum in praefato articulo amnestiae propositi fuere. Cum autem partibus nequaquam satisfacere potuissent, tandem prudenti illustrissimi et excellentissimi domini, christianissimi Regis legati mediatione, ac indefesso studio maturandae pacis gratia conuenit, vt peculiari articulo, qui tamen pro inserto pacis instrumento haberi, eiusdemque valoris esse debeat, ea ipsa iura Serenissimo Electori cauerentur, quod et factum est a legatione Suedica per sequentem articulum tenoris eiusmodi:

Legatio Suedica declarat Serenissimi Regis regnique Sueciae nomine, ea quae in instrumento pacis, articulo secundo de redintegratione iurium disponuntur, non debere concernere ditiones, status, ciuitates, terras et loca, quae a Sua Serenitate Electorali possidentur, nec eo trahenda, neque obstare eundem articulum, quo minus Suae Serenitati Electorali Elbinga, iure quod Eidem Suae Serenitati Electorali competere potest, tenenda tradatur, saluis de caetero eiusdem ciuitatis priuilegiis et immunitatibus, tam in ecclesiasticis quam politicis, saluo itidem iure retractus conuentionalis Serenissimo Regi et reipublicae Poloniae quoad Elbingam. Qui quidem articulus tanquam si in ipso instrumento pacis esset insertus, ibidemque cum aliis appositus, eiusdem cum eo valoris, vt supra dictum est, esse haberique debeat.

Proinde et Nos infra scripti legati commissarii cum plena potestate S. R. Maiestatis et statuum reipublicae eorundem nomine mentem Nostram praesenti itidem articulo, quem pro inserto et eiusdem cum instrumento pacis valoris haberi volumus, declaramus, palamque facimus, articulum amnestiae generalis in instrumento pacis contentum, nullatenus posse vel debere iuribus Suae Serenitatis electoralis, tam antiquis, quam nouiter acquisitis, et in specie traditioni Elbingensis ciuitatis iuxta pacta cum Sua Serenitate Electorali inita derogare et praeiudicare, imo eadem pacta in omnibus eorundem articulorum punctis et clausulis, salua et integra conseruare et manutenere, in cuius rei fidem, praesentem declarationem manibus Nostris subscripsimus sigillisque Nostris gentilitiis roborauimus, die tertia Maii anno Domini 1600 in monasterio Oliuensi.

GEORGIVS LVBOMIRSKI, supremus Mareschalcus, Generalisque exercituum regni.

IOANNES comes de LESZNO, palatinus Posnaniae, maioris Poloniae Generalis, Marieburgensis, Korsunensis capitaneus.

NICOLAVS PRAZMOWSKI, Episcopus Luceoriensis et Brestensis, regni cancellarius supremus.

CHRISTOPHORVS PAC, supremus magni duc. Lith. cancellarius.

IOANNES ANDREAS MORSZTIN, referendarius regni.

VLADISLAVS REY, thesaurarius curiae regni.

IOANNES GNINSKI, Succamerarius Pomeraniae, capitaneus Gnesnensis.

Nos itaque IOANNES CASIMIRVS, eadem gratia Rex Poloniae, magnus Dux Lithuaniae etc. etc. etc. promittimus et recipimus regio Nostro successorum et posterorum Nostrorum et reipublicae Poloniae nomine, Nos praemissum articulum, omniaque et singula in eo comprehensa capita approbare

et

et rata habere, ſicuti vigore quoque praeſentium approbamus et ratihabemus, ita vt eiuſdem auctoritatis cum inſtrumento principali eſſe debeat, et haberi, nec paſſuros, vt ab vllo reipublicae ſtatu, vaſallo, officiali, aut ſubdito, quouis modo violetur: cauemuſque diplomata ratificationis huius pacis, tam hoc Noſtrum, quam Senatorum et equeſtris ordinis, a Nobis et republica Poloniae, lege comitiali delegatorum in proximis comitiis regni generalibus, conſtitutionibus et volumini legum reipublicae inſertum iri. In cuius rei fidem et certitudinem haſce manu Noſtra ſubſcripſimus et ſigillo regni communiri iuſſimus. Dabantur Varſauiae in conuocatione ſolenni die 26. menſis Iunii anno 1660. Regnorum Noſtrorum Poloniae Sueciae XIII.

IOANNES CASIMIRVS, Rex.

(L. S. Regii appenſi.)

Stephanus Hankiewic,
Secretar. Reg. Maieſt.

CONFIRMATIO

REGNI POLONIAE, MAGNIQVE DVCATVS LITHVANIAE LEGE COMITIALI DELEGATORVM COMMISSARIORVM

ARTICVLI DECLARATORII

TRADITIONIS CIVITATIS ELBINGENSIS.

Nos Senatores et equeſtris ordinis a Sereniſſimo Rege et republica Poloniae lege comitiali delegati commiſſarii conſtare volumus, quorum intereſt vniuerſis et ſingulis. Quod cum illuſtriſſimi atque excellentiſſimi Domini S. R. Maieſtatis, Domini noſtri clementiſſimi et reipublicae commiſſarii ad tractatus pacis perpetuae inter S. R. Maieſtatem, Dominum noſtrum clementiſſimum, regnumque Poloniae et magnum ducatum Lithuaniae, eorundemque foederatos et belli ſocios ab vna, et Sereniſſimam Regiam Maieſtatem regnumque Sueciae parte ab altera, Oliuae inſtitutos, virtute poteſtatis a S. R. Maieſtate, tum et a republica illis factae, illuſtriſſimis et excellentiſſimis dominis, Sereniſſimi Electoris Brandeburgici commiſſariis, articulum ſeparatum declaratorium articuli ſecundi, qui de amneſtia et de redintegratione iurium in inſtrumento pacis habetur, vt ſequitur, ediderint, iſque a partibus acceptus ſit.

Nos infra ſcripti S. R. Maieſtatis reipublicaeque Polonae ad tractatus Polono-Suedicos legati plenipotentiarii, notum facimus, quorum intereſt, vel vlla ratione intereſſe poterit vniuerſis et ſingulis:

Quandoquidem inſtrumento pacis principali, hodie ſubſcripto, articulus amneſtiae, in quo tam communitatum, quam ſingulorum iura redintegrantur, forma generali conceptum eſt, et nulla ſpecialis acquiſitorum, tam in Pruſſia ducali, quam extra eandem, Sereniſſimo Electori Brandeburgico per pacta cum S. R. M. reque publica, primum Velauiae, demum Bydgoſtiae, inita, ac conſtitutione comitiali approbata, Suae Serenitatis Electoralis iurium, vtpote independentiae ducatus Pruſſiae, condeſcenſioniſque in feudum Bytouienſis et Leoburgen-

burgenſis diſtrictuum, in palatinatu Pomeraniae exiſtentium, tum et iuris competentis in ciuitatem Elbingenſem, nec non praefecturam Drahimenſem in eodem facta eſt mentio, ne id in praeiudicium memoratorum Suae Serenitatis Electoralis iurium trahi poſſet, plures modi ratione incluſionis praedictorum in praefato articulo amneſtiae propoſiti fuere. Cum autem partibus nequaquam ſatisfacere potuiſſent, tandem prudenti illuſtriſſimi et excellentiſſimi domini, chriſtianiſſimi Regis, legati mediatione, ac indefeſſo ſtudio, maturandae pacis gratia, conuenit, vt peculiari articulo, qui tamen pro inſerto pacis inſtrumento haberi, eiuſdemque valoris eſſe debet, ea ipſa iura Sereniſſimo Electori cauerentur, quod et factum eſt, a legatione Suedica per ſequentem articulum tenoris eiuſmodi:

Legatio Suedica declarat Sereniſſimi Regis regnique Sueciae nomine, ea quae in inſtrumento pacis articulo ſecundo de redintegratione iurium diſponuntur, non debere concernere ditiones Status, ciuitates, terras et loca, quae a Sua Serenitate Electorali poſſidentur, nec eo trahenda, neque obſtare eundem articulum, quo minus Suae Serenitati Electorali Elbinga iure, quod eidem Suae Serenitati Electorali competere poteſt, tenenda tradatur, ſaluis de caetero eiuſdem ciuitatis priuilegiis et immunitatibus, tam in eccleſiaſticis, quam politicis, ſaluo itidem iure retractus conuentionalis Sereniſſimo Regi et reipublicae Poloniae, quoad Elbingam. Qui quidem articulus, tanquam ſi in ipſo inſtrumento pacis eſſet inſertus ibidemque cum aliis appoſitus, eiuſdem cum eo valoris, vt ſupra dictum eſt, eſſe haberique debeat, proinde et nos infra ſcripti legati commiſſarii cum plena poteſtate S. R. Maieſtatis et ſtatuum reipublicae, eorundem nomine, mentem noſtram praeſenti itidem articulo, quem pro inſerto et eiuſdem cum inſtrumento pacis valoris haberi volumus, declaramus, palamque facimus, articulum amneſtiae generalis, in inſtrumento pacis contentum nullatenus poſſe vel debere iuribus Suae Serenitatis Electoralis tam antiquis, quam nouiter acquiſitis, et in ſpecie traditioni Elbingenſis ciuitatis, iuxta pacta cum Sua Serenitate Electorali inita, derogare et praeiudicare: imo eadem pacta, in omnibus eorum articulis, punctis et clauſulis ſalua et integra conſeruari et manuteneri. In cuius rei fidem praeſentem declarationem manibus noſtris ſubſcripſimus, ſigillisque noſtris gentilitiis roborauimus. Die 3. menſis Maii anno domini milleſimo ſexcenteſimo ſexageſimo in monaſterio Oliuenſi.

GEORGIVS LVBOMIRSKI, Supremus Mareſchalcus, Generaliſque exercituum regni.

IOANNES comes de LESZNO, palatinus Poſnanienſis, maioris Poloniae Generalis, Marieburgenſis, Korſunenſis gubernator.

NICOLAVS PRAZMOWSKI, epiſcopus Luceorienſis Breſtenſis, regni cancellarius Supremus.

CHRISTOPHORVS PAC, ſupremus M. D. Lith. cancellarius.

IOANNES ANDREAS MORSTIN, Referendarius regni.

VLADISLAVS REY, Theſaurarius curiae regni.

IOANNES GNINSKI, Succamerarius Pomeraniae, capitaneus Gneſnenſis.

Nos Senatores et equeſtris ordinis a Sereniſſimo Rege et republica Poloniae lege comitiali delegati commiſſarii promittimus et recipimus vi poteſtatis nobis a republica conceſſae, nomine eiuſdem nos praemiſſum articulum omniaque

et

et ſingula in eo comprehenſa capita iuxta conſtitutionem regni anno 1659 approbare et ratihabere, ſicut vigore quoque praeſentium approbamus et ratihabemus, ita vt eiuſdem auctoritatis cum inſtrumento principali eſſe debeat, et haberi, nec paſſuros, vt ab vllo reipublicae ſtatu, vaſallo, officiali aut ſubdito quouis modo violentur, cauemuſque et promittimus, diplomata ratificationis huius pacis, tam S. R. Maieſtatis, quam hoc noſtrum in proximis comitiis, regni generalibus conſtitutionibus et volumini legum noſtrarum inſertum iri. In quorum omnium fidem praeſens haec approbatio manuum noſtrarum ſubſcriptione ſigilliſque nomine Senatus, celſiſſimi primatis regni, nomine vero deputatorum ex ordine equeſtri, illuſtriſſimi domini ſuccamerarii Pomeraniae, tanquam proxime praeteritorum comitiorum Mareſchalci firmata et roborata, eaque eandem vim et robur, ac ſi omnium et ſingulorum deputatorum appenſa eſſent ſigilla, habitura eſt. Datum Varſauiae in conuocatione ſolenni, die 26 menſis Iunii anno Domini 1660.

VENCESLAVS comes de LESZNO, archiepiſcopus Gneſnenſis.
CASIMIRVS Dux CZARTORYSKI, epiſcopus Vladislauienſis.
IOANNES STEPHANVS WYDZGA, epiſcopus Varmienſis.
THOMAS de LEZENICE, epiſcopus Chelmenſis.
THOMAS VIEYSKI, epiſcopus Kiiouienſis.
GEORGIVS BIALOZOR, epiſcopus Smolenſcenſ. Seueriae et Czerniechouiae.
IOAN. CAROLVS KOPEC, palatinus Plocenſis.
CASIMIRVS IWLASZEWSKI, palatinus Breſtenſis.
ANDREAS TRZEBICKI, epiſcopus Cracouienſis, dux Seueriae.
IOANNES ZAWISZA, epiſcopus Vilnenſis.
IOANNES GEMBICKI, epiſcopus Plocenſis.
NICOLAVS STEPHANVS PAC, palatinus Trocenſis.
VLADISLAVS comes de LESZNO, palatinus Lencicenſis.
ADAMVS MATTHIAS SAKOWICZ, palatinus Smolenſcenſis, adminiſtrator theſauri M. D. Lith.
IOANNES TARLO, palatinus Lublinenſis.
ALEXANDER a Bodzislaw WYSOCKI, venator palatinat. Breſtenſis, deputatus palatinatus Inouladislauienſis.
IOANNES IGNATIVS BAKOWSKI, Succamerarius Culmenſis, conſiliarius terrarum Pruſſiae deputatus.
NICOLAVS a Radzanow LABICKI, Succamerarius Goſtinenſis, et deputatus palatinatus Rauenſis.
IOANNES ALBERTVS in Mazenin OPACKI, Succamerar. terrae Viſnenſis deputatus.
IOANNES PETRVS TVCHOLKA, Notarius terreſtris, palatinatus Pomeraniae deputatus.

(L. S. appenſi) (L. S. appenſi)

Deſumta ex volumine conſtitutionum regni a. 1661.

Cum Rudauſcius tabulas publicas foederis perpetui inter Sereniſſimum Poloniae Regem IOANNEM CASIMIRVM et Sereniſſimum Electorem Brandenburgicum FRIDERICVM WILHELMVM omiſerit, et generatim tantum pactorum Bydgoſtiae, ſeu Brombergae comprobatorum p. 358. mentionem fecerit, placet in vſum lectorum omnia, quae huc pertineant, adiicere, prout ex ſic dicta regni metrica, ſeu tabulario publico, deprompta ſunt.

Tabulae foederis perpetui

inter Sereniſſimum Poloniae Regem, IOANNEM CASIMIRVM et Sereniſſimum Electorem Brandenburgicum, FRIDERICVM WILHELMVM, anno 1657, die decima nona menſis Septembris, Velauiae, quae vrbs eſt in prouincia Pruſſiae Nadrauia, initi, in quo Electori, Brandenburgico Marchioni, ſupremum et abſolutum ducalis Pruſſiae dominium, atque praefectura Bytouienſis et Leunenburgenſis, in Barthonia Pruſſiae regalis prouincia in feudum maſculinum, ordinum regni Poloniae conſenſu, certis conditionibus, addicitur.

Nos IOANNES CASIMIRVS, Dei gratia, Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolenſciae, Czernichouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius Rex, ſignificamus praeſentibus literis Noſtris, quorum intereſt, vniuerſis et ſingulis, contineri in actis metrices cancellariae Noſtrae minoris regni, literas infra ſcriptae tranſactionis, quarum tenor de verbo ad verbum ſequitur, et eſt talis:

Actum Poſnaniae feria ſexta, poſt feſtum ſancti Martini pontificis et confeſſoris, anno Domini milleſimo ſexcenteſimo quinquageſimo ſeptimo. IOANNES CASIMIRVS, Dei gratia, Rex Poloniae etc. Significamus praeſentibus literis Noſtris, quorum intereſt, vniuerſis et ſingulis, oblatam eſſe ad acta metrices cancellariae Noſtrae regni, infra ſcriptam ratihabitionem Noſtram tranſactionis, ſeu pactorum perpetuae pacis, cum Sereniſſimo Principe Domino FRIDERICO WILHELMO, Marchione Brandenburgenſi, S. R. I. Archicamerario et Principe Electore etc. initorum, requiſitumque a Nobis eſſe, vt eandem, ſcilicet ratihabitionem, ad dicta acta ſuſcipi, et ex iiſdem authentice extradi mandaremus, cuius tenor de verbo ad verbum ſequitur et eſt talis:

IOANNES CASIMIRVS, Dei gratia, Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolenſciae, Seueriae, Czernichouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius Rex, vniuerſis et ſingulis, praeſentibus et futuris praecipue iis, quorum intereſt, ſignificamus, quod ad tractatum cum Sereniſſimo Principe Domino FRIDERICO WILHELMO Marchione Brandenburgenſi, Sacri Romani Imperii Archicamerario et praecipue Electore, Magdeburgenſi, Pruſſiae, Iuliae, Cliuiae, Montium, Stetini, Pomeraniae, Caſſubiorum, Vandalorumque, nec non in Sileſia, Croſnae et Carnouiae Duce, Burggrauio Noribergenſi, Principe Halberſtadii et Mindae, comite Marcae et Rauensburgi, Domino in Rauenſtein, certos conſtituerimus plenipotentiarios, illique cum Suae Serenitatis Electoralis plenipotentiariis congreſſi in articulos, qui ſequuntur, conuenerint.

In Nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, vnici verique Dei, Amen.

Notum ſit omnibus, quod cum ſuperioribus annis, eoque ipſo tempore, quo Sereniſſimus et Potentiſſimus Princeps ac Dominus, Dominus IOANNES

NES CASIMIRVS, Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolensciae Czernichouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius Rex, inclytumque Poloniae regnum, et magnus Lithuaniae ducatus Moscouitico bello, Cosacisque implicarentur turbis, Suecique infestis pariter armis, eandem peterent Poloniam, tandemque in Prussiam regiam ac ducalem irrumperent, ita vt ipse Serenissimus Princeps ac Dominus, Dominus FRIDERICVS WILHELMVS, Marchio Brandeburgensis, Sacri Romani imperii Archicamerarius et Princeps Elector, Magdeburgi, Prussiae, Iuliae, Cliuiae, Montium, Stetini, Pomeraniae, Cassubiorum, Vandalorumque, nec non in Silesia Crosnae et Carnouiae dux, Burggrauius Norinbergensis, Princeps Halberstadii et Mindae, comes Marcae et Rauensburgi, Dominus in Rauenstein, eiusque ditiones et subditi infestis Suecorum armis ac hostilitatibus, conuocatis vndequaque contra ipsum Suedicis copiis ita peteretur, ac vrgeretur, vt cum ipsis ad pacta quaedam premente necessitate fuerit adactus, vndeque hostilia quaedam inter Serenissimum Poloniae Regem et Serenissimum Brandeburgicum insecuta patrataque fuerint, tandem per singularem Dei gratiam clementiamque, interueniente et mutuam concordiam Serenissimo ac potentissimo Principe ac Domino, Domino LEOPOLDO, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniaeque Rege, Archiduce Austriae, Duce Burgundiae, Stiriae, Carinthiae, Carniolaeque, per ipsius consiliarium camerae aulicae, et ad hosce tractatus ablegatum, illustrissimum et excellentissimum Dominum, FRANCISCVM de LISOLA, Dominum in Tyssen et Marienfeld, conciliante, tam Sacrae Regiae Maiestatis, quam Suae Serenitatis Electoralis plenipotentiarii, ex parte quidem Suae Regiae Maiestatis Poloniae, Reuerendissimus, illustrissimi et excellentissimi, Dominus, VENCESLAVS, comes in Leszno, LESCZYNSKI, episcopus Varmiensis, et Dominus VINCENTIVS CORVINVS GONSIEWSKI, supremus thesaurarius et campi ductor magn. D. Lithuaniae, Vielisensis, Panensis, Marcouiensis gubernator, oeconomiarum Oliuensis et Graudentensis administrator, ex parte vero Serenitatis Electoralis, illustrissimi et excellentissimi domini, dominus OTHO liber baro a SVERIN, dominus in Landsberg, Oldewichshagen et Drevitz, haereditarius electoratus Brandeburgensis camerarius, Serenissimi Electoris Brandeburgensis consiliarius status intimus, et negotiorum feudalium director, nec non Serenissimae Electricis supremus aulae praefectus, capitaneus in Oranienburg, et dominus CHRISTOPHORVS a SOMNITZ, haereditarius camerarius in ducatu Pomeraniae, eiusdem Serenitatis Electoralis consiliarius status intimus, cancellarius in Pomerania ducali et capitaneus Neostetinensis, necessariis ad hoc instructi mandatis, perpetuam pacem concordiam atque amicitiam inter praedictum Serenissimum ac Potentissimum Regem, magnumque Lithuaniae ducem, eiusque successores et regnum Poloniae, magnumque ducatum Lithuaniae, tum Serenissimum Electorem Brandeburgicum, Prussiae ducem, eiusque successores, his, quae sequuntur, conditionibus pacti sint, instaurarint atque concluserint.

Articulus I.

Praedicta pax, quemadmodum in perpetuum fida et sincera erit, ita hoc ipso momento omnis inter vtramque partem, vtriusque partis copias, milites subditosque hostilitas cessabit, neutra pars in alterius damnum quidquam tentabit, aut tentari patietur, sed alterius gloriam vtilitatem et securitatem modis omnibus promouere studebit. Quicquid vero durantibus hisce bellis vni vel alteri parti, tam in regno Poloniae, quam in Prussia ducali aut singulis eorum incolis, ab

ab vna vel altera parte, damnorum, iniuriarum, molestiarumue, siue per vim atque expeditiones militares, siue per exactiones, ablationes, aut alios modos, illatum fuerit, illud omne, vtpote perpetua obliuione sepultum, nunquam exsuscitabitur, nec eo nomine tam Sacra Regia Maiestas, regnumque Poloniae, aut prouincia aliqua eidem vnita, aut subditorum quisquam, cuiuscunque gradus aut conditionis fuerit, quam Serenitas Sua Electoralis eiusque subditi, milites et ministri poterunt se inuicem, aut singulorum haeredes, vel terras, ditiones, belli duces, milites, subditos conuenire, compellare, aut quidquam ab iis petere aut postulare, multominus vi extorquere, sed ista omnia vtrinque abolita erunt, ac deinceps alter alterius commodum promouebit, damna autem mutuo auertet, saluis nominibus et debitis ciuilibus inter regni, magni ducatus Lithuaniae et huius ducatus incolas, ante vel durante hoc bello, contractis, quibus soluendis vnusquisque teneatur, neque iis, qui praesidia Electoralia per hoc bellum habuerunt, aut quouis modo cum Serenissimo Electore, aut eius officiariis in regno Poloniae contraxerunt, hoc omne respectu amicitiae et intercessionis Suae Serenitatis Electoralis, a Sua Regia Maiestate ipsis indulgebitur, et nulla in re ipsis contra pristina iura reliquasque libertates omnes, qualescunque sint, absque vlla exceptione aut reseruatione, quibus antea fruebantur, praeiudicium erit.

Articulus II.

Qui huius belli causa a Polonis et Electoralibus capti fuerunt, sine lytro et relicta ipsis suppellectile, quae exstabit, pristinae libertati reddantur, si qui vero alterius partis signa secuti fuerint, atque militiae se addixerint, isti relinquantur parti, nec reposcantur, bona immobilia et literaria documenta, quae ab vtraque parte ratione huius dissensionis arrestata, vel fisco addicta fuerunt, legitimis eorum dominis restituantur, non obstantibus quibusuis donationibus a quocunque vel quouis titulo factis.

Articulus III.

Vtraque pars in modernis hisce bellorum tempestatibus sedulo communi saluti et defensioni intenta erit, contra quoscunque illius perturbatores, pacique et mutuae securitati stabiliendae, pellendisque e regno Poloniae, magno ducatu Lithuaniae, et ducatu Prussiae hostibus, vnitis consiliis, viribus et conatibus incumbet, non obstante quouis alio nexu ac conuentione, quae huic aequissimae intentioni et reciprocae obligationi obstare posse viderentur, vigore autem huius pacti pro rescissis habentur.

Articulus IV.

Serenissimus Elector omnia, quae per vniuersum Poloniae regnum, magnumque ducatum Lithuaniae et episcopatum Varmiensem per hoc bellum, aut per tractatus Suecicos quocunque titulo occupauit, ac ipso facto possidet, statim atque haec conuentio a Sua Regia Maiestate et Senatoribus ac praecipuis regni aulaeque officialibus Eidem assistentibus ratihabita fuerit, restituet plenarie et absque vlla reseruatione. Euacuatio locorum fiat per commissarios vtriusque partis communi consilio iuxta solitam belli rationem, absque iniuria et molestia vlla incolarum, et sine demolitione fortalitiorum nouorum et antiquorum, nisi id ex communi partium consensu, quibusdam in locis, expedire videatur, et sine ablatione rei tormentariae, ad episcopatum spectantis, quorum intuitu et aliorum praesertim, infra specificatorum, et aliis iustis de causis, ducatum Prussiae iis finibus circumscriptum, quibus Serenissimus Elector illum olim iure feudali, ante hoc bellum exortum possidebat, ipse deinceps et descendentes eiusdem

masculi,

masculi, ex toro eius legitime prouenientes, indeque descendentes omnes, donec quisquam supererit ex descendentibus masculis Suae Serenitatis Electoralis, iure supremi dominii cum summa atque absoluta potestate sibi habebunt, possidebunt, regentque absque omnibus antehac praestitis oneribus.

Articulus V.

Quanquam vero Serenissimus Elector, eiusque descendentes omnes masculi omni prorsus vassalagii nexu, quo hactenus Regi et reipublicae Poloniae obstricti fuerunt, iisque omnibus, quae inde dependent, liberentur, non tamen perpetua feudi alienatio inde sequitur, sed deficientibus masculis ex praememorata linea legitima Electorali descendentibus, Serenissimis Regibus et reipublicae Poloniae ius suum integrum in praefatum ducatum reseruatur, et tali pacto praefatus ducatus a republica Poloniae non auelletur, quae tamen reseruatio, interim, ante casum existentem, iuri supremi dominii Serenitatis Suae Electoralis, eiusque descendentium nullo modo praeiudicabit.

Articulus VI.

Promittit etiam Sua Regia Maiestas, tam pro se, quam successoribus suis, se, in casu non existentium descendentium, specialem habituros rationem agnatorum Serenitatis Suae Electoralis, nimirum domus Culmbacensis et Onolsbacensis et officia collaturos apud regni comitia, vt, casu caducitatis existente, etiam illi aliis praeferantur, et ad successionem praefati ducatus admittantur, sub iisdem feudi conditionibus et obligationibus, quibus hic Serenissimus Elector, eiusque antecessores illum vigore inuestiturae possederunt.

Articulus VII.

Sua Regia Maiestas atque respublica Poloniae hoc ipso exsoluunt status, officiales, omnesque Prussiae ducalis subditos priori iuramento, quo hactenus obstricti fuerunt: cuius loco Serenissimus Elector iuramento se ac subditos omnes Prussiae obstringet ad obseruantiam horum pactorum et foederis perpetui in termino extradendae ratificationis, et praeter ea vniuersi Prussiae ordines, magistratus, officiales, arcium, portuum, fortalitiorum, ciuitatum praefecti iurabunt, se, casu caducitatis existente, Serenissimum Regem ac rempublicam Poloniae pro solis et immediatis dominis agnituros, idque in singulis ducum Prussiae homagiis coram deputatis Serenissimi Regis ac reipublicae Poloniae repetent, iuxta formulam iuramenti specialem, quae hic sequitur, de die vero ad praefatum iuramentum decernenda cum Sua Regia Maiestate, vel eiusdem legatis conueniet. Ego N. N. iuro, quod, casu caducitatis existente, quo possessio plenumque dominium ducatus Prussiae, ad Suam Regiam Maiestatem Poloniae et rempublicam pertinebit, iuxta tenorem tractatus inter Suam Regiam Maiestatem et Serenitatem Suam Electoralem, die decima nona mensis Septembris anno 1657 initi, Serenissimum Regem Poloniae eiusque Successores et rempublicam pro solis et legitimis ac immediatis dominis meis agnoscam, eisque debitam fidem et obedientiam praestabo. Sic me Deus adiuuet, per Iesum Christum Amen.

Articulus VIII.

Deficientibus masculis descendentibus ex linea Electorali praesenti, superstitibus foeminei sexus Marchionissis descendentibus, aut his non extantibus, propinquo gradu agnationis Suam Serenitatem Electoralem eiusque posteros attingentibus, quisquis in Prussiae ducatu tum temporis succedet, summam persoluet, de qua inter Sacram Regiam Maiestatem et Serenitatem Suam Electoralem

con-

conueniet, in ipsa ratificatione, quae ibidem exprimetur, donec autem exsoluta fuerit, occupare aut possidere dictis Marchionissis, aut supra dictis proximis haeredibus licebit praefecturam Insterburgensem cum omnibus eo spectantibus praediis et praefecturis camerae, quas vocant vulgo, Kammer-Aemter dictis, iisque omnibus omni meliori modo vti, frui debebunt, hac tamen lege, vt quidquid ex fructibus dictae praefecturae percipient, illud in defalcationem et extenuationem praefatae summae capitalis imputetur, qua persoluta, tenebuntur illam praefecturam cedere vltimis Prussiae possessoribus, nec vltra illam quid praetendent. Serenissimus Elector, eiusque descendentes masculi, Barones, nobiles, ciuitates et magistratus, ac subditos omnes Prussiae, cuiuscunque gradus et conditionis sint, in auitis receptisque statutis iuribus et libertatibus huic conuentioni non derogantibus conseruabunt, nec quidquam in contrarium attentabunt, aut innouabunt, aut a quouis attentari aut innouari patientur, ipsis quoque iustitiam iuxta ius Prussiae vsitatum et receptum caeteraque statuta et consuetudines administrari curabunt, si quis in inferioribus instantiis grauatum se praetenderit, ad supremum tribunal appellationum, a Serenitate Sua Electorali in Prussia ducali erigendum, prouocare poterit, ibidemque decenti modo ius suum persequi, vlterior prouocatio, siue ordinaria siue extraordinaria aut quocunque nomine veniat, nullum inueniat locum. Praeses autem et assessores istius apellationis iudicii, a Serenitate Sua Electorali, eiusdemque descendentibus masculis, constituentur ex Prussiae ducalis indigenis et terrigenis, iisque illi iuramentum praestabunt, nec subditi querelas suas ad Regem, regnum Poloniae, vllo modo deferre poterunt, aut ab eis admitti. Similiter Sua Regia Maiestas ac respublica Poloniae promittunt, casu deuolutionis existente, se praememoratas statuum Prussiae libertates, priuilegia, statuta, consuetudines iuraque recepta, integra atque salua dictis statibus deinceps semper conseruaturas, illosque in quieta et tranquilla possessione eorum omnium manutenturas, nihilque in iis omnibus innouaturas. Loco vassalagii pristini Serenissimus Elector eiusque descendentes perpetuo ac inuiolabili foedere Serenissimo Regi ac regno Poloniae coniungentur, per quod vtriusque partis stabiliatur in perpetuum securitas, in eum, qui sequitur, modum. Serenissimus Elector eiusque descendentes fidam cum Serenissimis Regibus, regnoque Poloniae et magno ducatu Lithuaniae colent amicitiam et vnionem: nunquam cum Serenissimorum Regum vel regni hostibus aliquod foedus directe vel indirecte inibunt in praeiudicium Regis et reipublicae, transitum hostibus per ditiones Suas, portus et propugnacula, annonam quoque et commeatum ac qualecunque subsidii genus ipsis denegabunt, nec portus suos ac munitiones ipsis quocunque modo vel titulo in possessionem tradent, subsidia quae in hoc praesenti bello Serenitas Sua Electoralis Serenissimo Regi ac reipublicae Poloniae conferre tenebitur, illa in particulari tractatu, hac de re inito, specifice designata sunt ac limitata, quae conuentio vigore praesentis pacti per omnia seruanda erit. Quoties autem finito hoc bello, nouum aliud bellum contra Serenissimum Regem ac rempublicam Poloniae orietur, Sua Electoralis Serenitas, eiusque descendentes, tenebuntur 1500 pedites et 1500 equites Serenissimo Regi ac regno Poloniae subministrare, quibus, postquam ex ducatu Prussiae ducalis educti fuerint, Rex regnumque Poloniae sustentationem subministrabunt. Vicissim vero Serenissimus Rex eiusque successores et regnum Poloniae ac magnus ducatus Lithuaniae reciprocam cum Serenitate Sua Electorali eiusque Successoribus seruabunt amicitiam, nullum hostibus ipsius aditum in Suae Serenitatis Electoralis terras concedere, sed potius defensioni, conseruationi ac securitati ducatus Prussiae omnibus modis consulere debebunt, praesertim si huius conuentionis

tionis vel subsidii missi causa, de quo supra, Serenissimo Electori eiusque successoribus quisquam, vel quicunque fuerit, siue in praesenti siue deinceps, bellum indicere, aut ducatui Prussiae inferre voluerit, Serenissimus Rex et regnum Poloniae adaequato ipsi subsidio subuenire tenebuntur: copiis regiis, per Prussiam ducalem, quando opus fuerit, iter patebit, sine maleficio tamen noxa aut damno vllo incolarum. Ordinabit quoque Serenissimus Elector eiusque descendentes, itinerum rationes, et quidquid inde pendet, idque vt eo rectius fieri possit, mature aduentum exercitus Polonici aut turmarum, Serenissimo Electori aut posteris eius, vel in absentia eorum, iis, quibus gubernatio ducatus commissa fuerit, a Sua Regia Maiestate vel regni generalibus, vulgo Feldherrn indicandus erit, ordinationi autem praedictae exercitus Polonicus eiusque duces parere necesse habebunt. Pariter liberum erit Serenitati Suae Electorali, eiusque posteris Prussiae ducibus, eadem ratione et cautelis supra memoratas per Poloniam et Prussiam regalem, copias militares ducere nauibus vtriusque partis propriis, si liber cum omnimoda securitate praestanda aditus atque transitus per portus, qui sunt in alterutrius partis dominio, absque praeiudicio commerciorum atque fortalitiorum et cum omnimoda eorundem securitate, de qua inter partes deinceps conueniet. Libera quoque erit vtrique parti in alterius ditionibus, annonae, commeatus ac omnis subsidii bellici coemptio, vtraque pars in alterius partis terris militem conducere poterit, illam tamen nomine amici prius compellabit, atque desuper inter vtramque partem de modo conueniet, prout foederis atque amicitiae ac temporum ratio expostulabit, et hoc semper obseruabitur, ne vllum in partibus incommodum, aut subditis damnum afferatur. Exercitium religionis catholico Romanae, prout ante hoc bellum Suedicum, iuxta antiqua et recentia pacta, in Prussia ducali viguit, aut vigere debuit, conseruabitur, aut restituetur. Liberum erit eam profiteri volentibus, nec vllus vnquam ex ducalibus subditis, iam eam profitentibus, aut in posterum professuris, eam ob rem interpellabitur. Sacella itidem et oratoria ac bona omnia ecclesiastica ipsis appertinentia vbiuis, tam in confinibus, quam alibi, integra tuta et concessa illis erunt, iidemque liberum ex doctrina institutisque catholicae Romanae religionis exercitium habebunt: eo nomine turbabitur perdeturue nemo, neque religionis catholicae causa vllam vim, iniuriam, contumeliam molestiamue perferet, et quicunque eos aliqua iniuria affecerit, seuere punietur: ad munera et honores, iis, qui ex catholicis idonei fuerint, liber erit aditus: quicunque etiam in ducatu catholici Barones, nobiles, ciuitates, iura patronatus legitimis acquisiuerint modis, in locis, vbi iura illa ipsis competunt, iisdem vti ac frui, absque impedimento ac contradictione poterunt. Si vero alii compatroni non Romanae religioni addicti fuerint, interque eos lis super eius exercitio oriatur, a commissariis a Serenitate Sua Electorali ex vtraque religione pari numero constituendis componetur, vel decidetur, iuxta praescriptum iuris canonici: templum quoque Regiomontanum cum suo coemeterio et locis ad id pertinentibus ac fundatione aliisque iuribus praeceptis, in eo statu, quo ante hoc bellum fuerunt, aut esse debuerunt, conseruabitur. Personae ecclesiasticae iis immunitatibus et foro in posterum gaudebunt, quibus hactenus gauisae sunt, aut gaudere debuerunt, iuxta pacta priora. Iurisdictio spiritualis Reuerendissimi et Excellentissimi domini episcopi Varmiensis, iuxta pacta, intacta et integra conseruabitur, in parochum et omnes alias ecclesiasticas personas catholicae religioni addictas, omnibus denique iuribus, praerogatiuis ac libertatibus fruentur, quae tam in antiquis quam recentibus pactis et fundationibus contenta sunt, quae hic in hac solum materia denuo confirmantur, ac pro specifice expressis et declaratis habentur.

tur. Calendarium nouum hactenus vsitatum et receptum pariter retinebitur. Similiter Serenissimus Rex Poloniae et respublica pro se et successoribus suis promittunt, quod in casu deuolutionis, nihil in praeiudicium tam Augustano Lutheranae, quam Augustano reformatae religionis innouabunt, aut attentabunt. Commercia inter regni Poloniae, M. D. Lithuaniae et ducatus Prussiae incolas, libera erunt ac secura. Circa controuersias vero quascunque ratione commercii et omnium inde dependentium, vel eo spectantium, aut quae ad illud, quocunque modo, referri possunt, commissio instituetur ad instantiam partis poscentis, et omnia per commissarios ex vtraque parte, ad instantiam Serenissimi Regis, siue Suae Serenissimae Electoralis Celsitudinis, pari numero intra spatium duorum mensium nominandos, amicabiliter componentur. In dominiis vero vtriusque partis, nulla noua teloniorum onera tam terrestria, quam maritima, quae ante hoc bellum non fuerunt, in grauamen cuiuslibet imponantur. Quodsi aliqua e re communi, de nouo imponenda aut augenda videbuntur, id partium consensu fiat. Si super limitibus inter vtramque partem aut subditos vtriusque partis, ratione videlicet limitum, aut etiam inter Suam Regiam Maiestatem ac successores Reges, regnum Poloniae ac M. D. Lithuaniae, et Serenitatem Suam Electoralem eiusque successores circa obseruationem ac executionem foederis ac praesentis conuentionis, aliaue quauis de causa, aliqua dubitatio aut controuersia exoriatur, per commissarios ad instantiam tam Suae Regiae Maiestatis, quam Suae Serenitatis Electoralis intra bimestre spatium, ab vtraque parte aequali numero nominandos, (quique, si opus sit in rem praesentem veniant, amice componantur, ac definiatur de pretio, valore ac aestimatione monetae, liberoque eiusdem cursu per vtriusque ditiones,) quoties opus fuerit, amicabiliter conueniendum erit. Ad intercessionem Serenissimi et potentissimi Hungariae et Bohemiae Regis, per praememoratum dominum ablegatum S. M. interpositam, nec non Serenissimo Electore Brandeburgico pro plenaria restitutione et omnimoda securitate cognati principis, maiorem in modum instante, Serenissimi Regis Poloniae plenipotentiarii, perspectam ac exploratam habentes Suae Regiae Maiestatis, cum erga caeteros omnes ad obsequium redeuntes, tum specialiter erga illustrissimum Principem dominum Boguslaum Radziuil, Ducem Bierzarum, Dobinkorum, Sluciae et Copiliae, S. R. Imperii principem, non vno documento literario testatam benignitatem annuerunt et consenserunt, vt praefatus princeps, tanquam is, qui de facto cum debita submissione ad pristinam obedientiam, vna cum suis omnibus iam redierit, et omni cum hostibus commercio renunciarit, atque in posterum Serenissimo Regi ac reipublicae obsequium suum fidele vouerit, non modo generalis amnistiae beneficio frui ac gaudere possit, sed etiam speciali praesentis transactionis vigore in ducatuum suorum patrimonia, et omnia bona ac iure ipsi legitime competentia, in forma plenissima vna cum suis restitutus, ac restituendus intelligatur, neque ratione iniuriarum, damnorum ac hostilitatum, quae in hoc bello, vel per ipsum, vel per eius ministros, aut milites acciderunt, per viam iuris aut facti, quisquam negotium aut molestiam ipsi, aut partes ipsius sequentibus facessere possit: sed omnia fideli amnestia et praeteritorum obliuione, huius quoque pacificationis vigore sepulta censeantur, saluis nominibus et debitis ciuilibus, quae nihilominus persoluenda erunt. Foedus hoc et omnia in hoc instrumento contenta sancte seruatum iri, vtraque pars iuramento promittet, et in praesenti quidem Serenissimus Rex Poloniae, ac Senatores eidem assidentes, hanc conuentionem solenniter ratihabebunt, ac iuramento firmabunt, promittentque in proximis comitiis, aut proximo conuentu, comitiorum potestatem habente, omnia quae his conclusa sunt, ratihabitum iri, similiter

Sere-

Serenitas Sua Electoralis illum pari modo ratificabit, ac iuramento firmabit, atque hoc foedus perpetuum, quotiescunque nouus Rex Poloniae electus fuerit, aut Dux Prussiae in ducatum successerit, ab vtraque parte renouabitur confirmabiturque, iuramento desuper praestito, per deputatos in animam principalium iurantes, et si pars alterutra huic conuentioni et foederi contrauenerit, et decenter admonita satisfacere neglexerit, pars laesa monere tenebitur mediatores, ac Serenissimos Reges et status in articulo sequente nominatos, et eorum curam adhibere procurandae satisfactioni, et huic stabiliendae concordiae rationi, vtraque pars sedulo insistet, vt omnia amicabili aequis modis componantur, pro securitate et horum pactorum firmitudine.

Articulus IX.

Fidem quoque Suam, vt interponant Serenissimi et Potentissimi Reges Hungariae et Bohemiae, item Daniae, Noruegiaeque, denique praepotentes foederati Belgii ordines rogabuntur, vt iniuria aut vi, contra hanc conuentionem facta, laesae parti omni meliori modo consulatur, atque debita ab ipsis satisfactio procuretur. Confecta autem sunt a supra nominatis dominis plenipotentiariis huius pacificationis et foederis, duo eiusdem tenoris exemplaria, a Sua Regia Maiestate Poloniae et senatoribus eidem assidentibus, atque a Sua Serenissima Electorali Celsitudine Brandenburgensi, intra sex septimanas ab infra scripto die, ratificanda et iureiurando firmanda, atque vtrinque permutanda, quorum vnum Suae Regiae Maiestatis dominis plenipotentiariis exhibitum, alterum vero Suae Serenitatis Electoralis dominis plenipotentiariis traditum, vtrumque autem in maiorem fidem maiusque robur a saepe dictis dominis plenipotentiariis vtrius partis propriarum manuum subscriptione, sigillorumque appositione munitum et roboratum est. Acta haec sunt Welauiae Prussorum die decima nona mensis Septembris, anno salutis humanae 1657.

VENCESLAVS de LESZNO, Episcopus Varmiensis, Sac. Reg. Maiest. Poloniae et Sueciae plenipotentiarius. m. pp. (L. S.)

VINCENTIVS CORVINVS GONSIEWSKI, supremus thesaurarius et campiductor M. D. Lithuaniae. S. R. Maiest. Poloniae et Sueciae plenipotentiarius. m. pp. (L. S.)

FRANCISCVS de LISOLA, Serenissimi Hungariae et Bohemiae Regis Consiliarius et ad hosce tractatus pro mediatione ablegatus. m. pp. (L. S.)

OTHO, liber Baro, a SVERIN, plenipotentiarius Electoralis m. pp. (L. S.)

LAVRENTIVS CHRISTOPHORVS SOMNITZ, plenipotentiarius Electoralis. m. pp. (L. S.)

Specialis conuentio

inter Poloniae Regem et Brandeburgi Marchionem, de coniungendis armis, ad expurgandam quibusuis hostibus Poloniam, Prussiasque, Regiam et Ducalem, per eosdem plenipotentiarios, iisdem loco, anno et die tractata et conclusa.

Quandoquidem Deo clementer annuente, Serenissimus Elector Brandeburgensis ad sinceram pacem et amicitiam cum Serenissimo Rege ac regno Poloniae et magno ducatu Lithuaniae, a quibus violento bellorum ingruentium ac necessitatis ineuitabilis impulsu, inuitus auulsus erat, feliciter redierit, ac perpetuo

 foede-

foedere ita ſe Sereniſſimo Regi ac regno Poloniae et M. D. Lithuaniae coniunxerit, vt mutuam vtilitatem, commodum ac ſecuritatem, ſincere procurare ac promouere teneantur. Ad quem ſcopum attingendum nil expeditius viſum fuit, quam vt communi ope, viribus ac conſilio arma et ſtudia coniungerentur, ad expurgandam quibuſuis hoſtibus Poloniam, et totam Pruſſiam Regiam et Ducalem periculo liberandam, ac remouendum omnia obſtacula, quae communem vtriuſque partis tranquillitatem impediunt, et optatam pacem eo citius et efficacius conſequendum: circa quod ſpecialis conuentio inter partes, per eoſdem Reuerendiſſimum, illuſtriſſimos et excellentiſſimos Dominos, vtriuſque partis plenipotentiarios, in pacis inſtrumento nominatos, ſtabilita fuit, in eum, qui ſequitur, modum: Sereniſſimus Rex, regnumque Poloniae et M. D. Lithuaniae, durante hoc bello, requiſito armorum ac militum praeſidio, Sereniſſimo Electori Brandeburgenſi, eiuſque ſtatibus ac prouinciis, tam in imperio, quam hic in Pruſſia contra praememoratos hoſtes, vel quoſcunque eorum confoederatos et adhaerentes, quoties exiget, ſuccurrent, quibus Sereniſſimus Elector, quoties pro ſua defenſione in propriis ipſius prouinciis militabunt, victum et ſubſiſtentiam, prout proprio ſuo militi ſuppeditabit. Similiter Sereniſſimus Elector Brandeburgenſis pro communi partium vtilitate toto hoc bello durante, inſtructum cum omnibus pertinentiis et re tormentaria habebit exercitum, ſex millium militum partim equitum partim peditum, quibuſcum, vel ipſe contra ſupra deſcriptum hoſtem aget, aut cum Polonis coniunget, iuxta rerum exigentiam, habito deſuper communi conſilio, quibus etiamſi plures fuerint, ſimiliter Sereniſſimus Rex ac reſpublica Poloniae victum et ſubſiſtentiam, quam diu pro ipſis, et in ipſorum territoriis ſunt militaturi, ſubminiſtrare debebunt: nec Serenitas Sua Electoralis pendente hoc bello quidquam vltra praedictum militum numerum ſubminiſtrare tenebitur, niſi ſponte volet, ſi Sueci aut eorum aſſeclae coniunctionis odio, vel alio quouis colore, intra decennium poſt hoc bellum finitum, Sereniſſimum Electorem non ſolum in ducatu Pruſſiae, ſed et in imperio, armis ſuis infeſtare tentauerint, Sereniſſimus Rex Poloniae et reſpublica tenebuntur ipſis ſubuenire: et viciſſim eodem caſu Serenitas Sua Electoralis per totum illud decennium poſt confectam pacem tenebitur ſubſidium Sereniſſimo Regi et reipublicae ad ipſorum defenſionem, iiſdem vt ſupra conditionibus, ſuppeditare. De quibus auxiliis ſibi mutuo ferendis, ſpecialis fuit declaratio inter Suam Regiam Maieſtatem et Serenitatem Suam Electoralem, in ipſa ratihabitione. Liberum quoque erit Sereniſſimo Electori amplecti foedus inter Sereniſſimam domum Auſtriacam et Sereniſſimum Regem ac rempublicam Poloniae initum, ac ſecuritatibus omnibus, in illo comprehenſis, frui. Quando vtriuſque partis coniunctae fuerint copiae, expeditiones militares omnes communi conſilio et vtriuſque partis Generalium conſenſu ſuſcipientur; ſi in terris ad Serenitatem Suam Electoralem ſpectantibus, aut aliis in locis Suae Serenitatis Electoralis cauſa tantum bellum geratur, belli directio ad Serenitatem Suam Electoralem ſpectabit. Serenitate Sua Electorali vero abſente, omnia fient communi conſilio, et ſi opus fuerit, de directione inter principales conueniat, habito reſpectu ad diſcrimina generalium. Similiter etiam, quando copiae Electorales pro Sereniſſimo Rege, aut republica Poloniae certabunt, idem iuris ſtatuetur, de caetero ſalua erit vtriuſque partis Generalis in milites ſuos iuriſdictio et aequalis et ſemper in milites vtriuſque partis laborum, ſecundum numerum eorundem proportionata diſtributio, in quocunque autem territorio copiae, tam Regiae, quam Electorales fuerint, ii, quibus annonae commeatuſque cura commiſſa fuerit, ex aequo vtriuſque partis militibus, ſecundum eorum numerum de ſuſtentatione proſpicient.

Neutra pars poterit ſine alterius ſcitu, conſenſu, ac praeſentia deputatorum pacem, induciaſue cum hoſtibus paciſci, ſeu arma deponere, antequam vtrique parti de ſecuritate omnimoda proſpiciatur, ad plenariam ſatiſfactionem Sereniſſimi Electoris Brandeburgenſis, in pace cum Sereniſſimo Magno Moſchouiae Czare, cum omnimoda ſua ſecuritate et obſeruatione foederis perpetui, et conuentionis cum Sereniſſimo Rege ac regno Poloniae ac magno ducatu Lithuaniae initae. Caeterum, quum intuitu damnorum periculorumque, quae pendente bello Serenitati Suae Electorali ſubeunda erunt, aliiſque de cauſis, aequum viſum fuerit, Suae Regiae Maieſtati et reipublicae, vt propenſionem ſuam et regni erga Serenitatem Suam Electoralem, eiuſque inclytam domum re ipſa demonſtrarent, et illorum omnium dignam haberent rationem, aliquam ſibi congruam ſatiſfactionem concedere, et praeter ea Sua Serenitas Electoralis certam pecuniae ſummam, vel contributiones ad belli ſumtus et neceſſarios militum delectus praetenderit, reuerendiſſimus, illuſtriſſimi et excellentiſſimi domini plenipotentiarii Suae Serenitatis Electoralis deſiderio plene ſatiſfacere ſumme optauerint, atque nonnulla, quae circa hoc punctum in mandatis habuerunt, declararint, tamen cum ad complanandum hoc negotium penitus atque ſufficienter inſtructi non fuerint, res iſta ad vlteriorem Suae Regiae Maieſtatis declarationem aut conuentionem in ipſa ratihabitione faciendam remiſſa eſt, ita, vt nihilo minus pax interea concludatur. Interea vero Serenitas Sua Electoralis declarat ac proteſtatur, ſe ante praedictam declarationem ſeu ratihabitionem nullo modo velle obligari ad executionem eorum, quae in articulo quarto conuentionis principalis de euacuatione locorum conuenta ſunt. Quae omnia ſancte et inuiolate obſeruatum iri pars vtraque ſub fide ſua et iuramento promittit, prout ex nunc reuerendiſſimus, illuſtriſſimi et excellentiſſimi domini plenipotentiarii nomine Sereniſſimorum Suorum principalium de facto promittunt, ſeque intra ſex hebdomadas Sereniſſimi Regis ac Senatorum Eidem aſſidentium, vti et Serenitatis Suae Electoralis ratihabitionem, nec non etiam in proximis regni comitiis eorum omnium, quae hic acta et concluſa ſunt, plenam confirmationem procuraturos. In quorum fidem haec a ſaepe dictis plenipotentiariis propriarum manuum ſubſcriptione ſigillorumque appoſitione munita roborataque ſunt. Welauiae Pruſſorum, die decima nona menſis Septembris, anno ſalutis humanae 1657.

VENCESLAVS de LESZNO, epiſcopus Varmienſis, S. R. Maieſtatis Poloniae et Sueciae plenipotentiarius. m. pp.
(L. S.)

VINCENTIVS CORVINVS GONSIEWSKI, ſupremus theſaurarius et campi ductor M. D. Lithuaniae, Suae Maieſt. Polon. et Sueciae plenipotentiarius. m. pp.
(L. S.)

FRANCISCVS de LISOLA, Sereniſſimi Reg. Hungar. et Bohemiae conſiliarius et admediationum horum tractatuum ablegatus. m. pp.
(L. S.)

OTHO liber Baro a SVERIN, plenipotentiarius Electoralis. m. pp.
(L. S.)

Ratificatio Polonica

foederis perpetui et ſpecialis conuentionis, qua a Poloniae Rege eiuſque regni ordinibus non ſolum ea, quae per plenipotentiarios Suos Welauiae Pruſſorum cum Brandeburgicis legatis concluſa fuere, hic repetita ſummario confirmantur, rerum et Pruſſiae duci Elbingam cum toto eiuſdem diſtrictu et territorio, pleno dominii iure a ſe tradendam, promittitur, et quae in foedere atque conuentione ad ipſum Regem eiuſque ordines remiſſa fuerant, vlterius declarantur, data Bidgoſtiae in Poloniae maioris ſatrapia Vladislauienſi, anno 1657. die ſexta menſis Nouembris.

Nos itaque IOANNES CASIMIRVS, Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolenſciae Czernichouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex haereditarius, teſtamur praeſentibus pro Nobis Succeſſoribuſque Noſtris Regibus et regno Poloniae ac magno ducatu Lithuaniae, Nos vniuerſa et ſingula capita pactis ſupra ſcriptis comprehenſa, bona fide ex ſenatuſconſulto approbaſſe, confirmaſſe, et ratihabuiſſe, prout ea hiſce nunc ex ſenatuſconſulto approbamus, confirmamus et ratihabemus, promittentes verbo Regio et ſub fide praeſtiti, tam a Nobis, quam conſiliariis Noſtris, officialibuſque lateri Noſtro aſſidentibus, iuramenti, Nos praedictis pactis poſt haec conſtanter inhaeſuros, curaturoſque vt omnia et ſingula pactorum capita, quae a Noſtra parte, ac reipublicae Poloniae nomine promiſſa ſunt, ſancte et religioſe obſeruentur, imo impedituros, ne a quopiam violentur. Et quoniam nonnulla ad Nos in negotio coniunctionis armorum et aliis remiſſa ſunt, atque ſuper iis ſequenti ratione inter Nos et Sereniſſimum Principem Electorem ſupramemoratum conuentum eſt, modo infra ſcripto, ea ſecundum conuentionem initam addimus, illaque eandem vim atque vigorem cum ſuperioribus articulis ex ſenatuſconſulto habere volumus, atque hiſce tribuimus, pollicemurque eadem fide iurata, in proximis comitiis, omnia, quae ſuperioribus articulis continentur, et quae hic ſequuntur, omnium ordinum conſenſu confirmatum et ratihabitum iri. Igitur probe perpendentes, tum pericula, quae Suae Serenitati Electorali, terriſque ipſius, per ipſam ſeparationem a partibus Suedicis imminent, tum quanti interſit Noſtra atque reipublicae, vicinum Nobis principem iuſtis deuincire modis, tum in primis quanta quamque vtilia Nobis regnoque Poloniae, per effectiuam et actualem armorum Nobiſcum coniunctionem, praeſtare Sua Serenitas Electoralis deinceps poſſit officia, tam belli quam pacis tempore: ad demonſtrandam praeter ea ſingularem propenſionem Noſtram, regnique Noſtri, erga Suam Serenitatem Electoralem, eiuſque domum inclytam, Suae Serenitati Electorali, eiuſdemque poſteris maſculis ex legitimo thoro deſcendentibus, pariter ex ſenatuſconſulto et conſenſu dominorum conſiliariorum, tam ſpiritualium, quam ſaecularium regni Noſtri: duas praefecturas, Lauenburgenſem et Bitouienſem, cum omnibus et ſingulis eorum vaſallis, fructibus, libertatibus, eminentiis, cenſibus, prouentibus, iuribus et pertinentiis vniuerſis tenendas, habendas, fruendas, vtendas ac poſſidendas in perpetuum, iure feudi, pro Nobis et ſucceſſoribus Noſtris Regibus Poloniae dedimus, conceſſimus, ac illum de eis ipſis arcibus et oppidis Bytau et Lauenburg inueſtiuimus, et tenore praeſentium damus et concedimus et inueſtimus, officiarios Noſtros et incolas quoſcunque ibidem, iuramentis et ſubiectionibus, quibus hactenus Nobis et reipublicae obſtricti fuerant, hoc ipſo exſoluentes. Praeter

ter ea de ampliori gratia et beneuolentia Nostra Serenitatem eius ac illius haeredes ab omni iuramento, nec non tributis et exactionibus quibuscunque Nobis et posteris Nostris, ratione dictarum arcium et oppidorum praestandis, dimittimus et liberos facimus, prout olim a ducibus Pomeraniae eaedem praefecturae Bytau et Lauenburg tenebantur. Pollicemur praeterea pro Nobis et successoribus Nostris, dictum Serenissimum Principem, ac eius haeredes in praedictis arcibus et earum pertinentiis, quantum in Nobis est, defendere ac tueri. Tenebitur autem et obligatus esse debebit, praefatus Serenissimus Elector eiusque successores ad singulas successorum Nostrorum Regum Poloniae coronationes, consiliarios aut officiales suos mittere, qui hoc ipsum ius feudale de praefatis arcibus et oppidis, ad regnum pertinens, recognoscent, et literas eius recognitionis et renouationis feudi, quae gratis illis debent dari, a nouis Regibus accipient. Quodsi aliqua legitima causa impedit, vt hoc officium et debitum in coronationibus successorum Nostrorum non fecerint, nihil ea negligentia illis detrimenti afferre debebit, dummodo alio breui tempore post coronationem id praestare curauerint. Vbi vero ipse Serenissimus Princeps, Dominus FRIDERICVS WILHELMVS, Marchio et Elector Brandeburgicus, in Prussia dux, etc. sine legitimis masculis feudi haeredibus, vel eorum legitimi masculi feudi haeredes, non relicta prole virili decederent, stirpsque et progenies eorum mascula et legitima deficeret, ex tunc praedictae arces et oppida, Bytau et Lauenburg, cum omnibus suis bonis, subditis, vasallis, fructibus, libertatibus, iuribus, eminentiis et pertinentiis vniuersis, ac cum pleno iure et possessione, citra omnem difficultatem, ad Nos et posteros Nostros Reges Poloniae redibunt. Et si quidem ad praesens praefecturae istae a donatariis Nostris possidentur, ideo vsumfructum ante hanc cessionem ipsis debitum, atque quidquid iuris in illis habuerunt vnquam, alia ratione, dignisque modis compensabimus, ita vt vacua omnino possessio et plena fructuum perceptio Suam Serenitatem Electoralem ex hoc ipso tempore manere, neque quisquam Ipsi ratione satisfactionis suae negotium facessere debeat. Religionis catholicae exercitium in praefatis praefecturis Lauenburg et Bytau, prout ad hanc vsque diem fuit, liberum erit. Iurisdictio episcopi Vladislauiensis in templa catholica sacerdotesque, integra maneat, prouentus videlicet, decimae, census, et si qui sint alii, parochis et ecclesiis suis extradentur, et renuentes ad extradendum a praefectis eiusdem Serenitatis cogentur. Causae tam nobilium quam et plebeiorum matrimoniales ad forum ecclesiasticum pertinebunt, nobilitas, iuribus, priuilegiis, bonisque suis eodem modo, ac sub immediato dominio Nostro vtebatur, vtetur frueturque sub Sua Serenitate Electorali. Decreta rerum iudicatarum, prout sub immediato dominio Nostro lata sunt, inuiolata maneant, gubernationis et appellationum ratio eadem erit, quae fuit sub ducibus Pomeraniae, saluis priuilegiis. Iura patronatus Regia reseruantur eius Serenitati Electorali, et nobilibus, si quae habeant, iuxta priuilegia et vsum eorundem, ita tamen, quod iuxta declarationem, circa hanc conuentionem ab Eius Serenitate factam, ad ecclesias catholicas parochiales praesentabit Eius Serenitas Electoralis, sacerdotes catholicos, ad commendationem episcoporum Vladislauiensium, ab iisdem episcopis Vladislauiensibus instituendos, ita, ne ecclesia duorum mensium spatio vacare possit. Propter eandem armorum coniunctionem, et supra memoratas alias rationes, Suae Serenitati Electorali, ciuitatem Elbingensem, cum toto eiusdem districtu et territorio, pleno dominii iure sibi habendam, possidendamque vna cum reditibus, qui inde ad Reges regnumque Poloniae olim deferebantur, concedimus, promittimusque, quod quam primum ex potestate Suecorum erepta, aut recuperata fuerit, nemini, quam Suae Sere-

 nitati

nitati Electorali vacua eius possessio tradi debeat, citra vllas praetensiones, vel dilationes, praesidio Suae Serenitatis muniendam, sine vllo sumtu Regis et regni. Quam quidem ciuitatem Elbingensem eodem modo possidebit, tenebitque et ea fruetur, Sua Serenitas eiusque posteri, atque a Nobis et regno Poloniae, ad hoc vltimum bellum Suedicum a. 1655. tenebatur et possidebatur, etiam quoad commercia et iura aliarum ciuitatum Nostrarum Pruthenicarum, nulla praeterea noua telonea instituendo. Commissio, quoties opus erit, instituetur, ab vtraque parte pari numero commissariorum, vt omnium interesse habentium, ac in primis ciuitatum Nostrarum Pruthenicarum habeatur ratio, ne illae in suis commerciis omnibusque inde dependentibus praeiudicium patiantur, vtque grauamina ac praetensiones, quas inter se habere praetendunt, per commissionem aboliantur, vocatis ad diem commissionis ciuitatum earumdem Pruthenicarum deputatis. Religionis catholicae et Augustanae exercitium Elbingae liberum sit, statusque eiusdem religionis catholicae idem erit, prout ante hoc bellum fuit: iurisdictio episcopi, in sacerdotes catholicos, prout ante, integra maneat. Ius patronatus eiusdem ecclesiae Elbingensis catholicae ad Nos spectabit. Templum catholicis ademptum restituetur, prouentusque et fundi omnes ecclesiae catholicae, quibus ante hoc vltimum bellum Suedicum vtebatur, fruebaturque, reddentur. Catholicis praeter ea ad magistratum accessus patebit. De summa iuxta articulum octauum foederis perpetui exsoluenda conuentum est, quod haeredibus in dicto articulo designatis et descriptis, in casu ibidem expresso, summa centum quinquaginta millium Talerorum imperialium solui debeat. Quae omnia cum bene expressa ex senatusconsulto peracta atque conclusa sint, in eorum fidem et maius robur, hoc instrumentum manu Nostra subscriptum, sigillo insuper regni Nostri muniri iussimus. Actum Bidgostiae die sexta mensis Nouembris, anno domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo septimo. Regnorum Nostrorum Poloniae nono, Sueciae vero decimo anno.

Concessio

summae centum viginti millium Talerorum, et obligatio capitaneatus Drahimensis Serenissimo Electori Brandeburgensi.

IOANNES CASIMIRVS, Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, etc. significamus praesentibus literis Nostris, vniuersis et singulis, praesentibus et futuris, praecipue iis, quorum interest. Quod ad tractandum cum serenissimo Principe, domino FRIDERICO WILHELMO, Marchione Brandeburgico, S. R. Imperii Archicamerario, et Principe Electore, etc. certos deputauimus plenipotentiarios, illique cum Suae Serenitatis Electoralis plenipotentiariis congressi, post constituta pacificationis et perpetui foederis, inter Nos, regnique Poloniae, ac eius Serenitatem Electoralem pacta, praeter ea in alios de coniunctione armorum articulos, quos pactis perpetui foederis adiunctos, hic pro insertis haberi volumus, conuenerunt, ac denique nonnullos ex iisdem ad Nostrum mutuum congressum et colloquium distulerunt: inter alia, quae ad Nos supra dicti plenipotentiarii vtrinque deputati reiecerunt et remiserunt, illud quoque articulo tertio, de coniunctione armorum reiectum et remissum est, vt mutuo consensu determinaremus, cum eius Serenitate Electorali quantitatem et qualitatem copiarum, quibus intra decennium post hoc bellum finitum, alter alteri subuenire teneatur. Itaque in hunc modum inter Nos conuenimus, videlicet: quod Nos seu successores Nostri Reges et regnum Poloniae, octo millia militum,

militum, hoc est, quinque millia equitum, tria vero millia peditum, Eius Serenitati Electorali, seu Serenitatis Eius successoribus auxilii nomine submittere debebimus. Serenissimus vero Elector, Nobis ac successoribus Nostris et regno Poloniae medietatem harum copiarum, hoc est: duo millia equitum, et duo millia peditum submittere debebit. Quod vero attinet summam pecuniae, quam a Nobis et regno, Eius Serenitatis Electoralis ad belli sumtus et necessarios militum delectus poposcit, quoniam id quoque ad Nos, articulo sexto, tractatu de coniunctione armorum, reiectum et dilatum est, concessimus et concedimus eius Serenitati Electorali, ad sumtus belli et delectus militum, quos toto hoc bello, siue citius siue tardius finiendo, faciet, summam centum viginti millium Talerorum, semel pro semper, intra tres annos a data praesentium, exsoluendam, ita, vt quolibet anno per hoc triennium, quadraginta millia Talerorum imperialium, Nos et respublica soluere teneatur. Maioris autem securitatis causa, et in euentum non solutionis summae praefatae, centum viginti Talerorum, cum consilio dominorum consiliariorum Nostrorum, tam spiritualium, quam saecularium, et ex senatusconsulto inscribimus et obligamus arcem et oppidum Drahim, vigoreque praesentium in eundem capitaneatum Drahimensem intromittimus eius Serenitatem Electoralem, cum omnibus eiusdem praefecturae Drahimensis vasallis, subditis, fructibus, libertatibus, eminentiis, censibus, prouentibus et pertinentiis vniuersis ac singulis, nihil excipiendo, vel Nobis, aut regno, aut successoribus Nostris reseruando, pleno dominii iure, cum omnibus vtilitatibus inde venientibus, tenenda, habenda, et possidenda, eousque, quoad praedicta centum viginti millium Talerorum imperialium summa, Suae Serenitati Electorali, vel eiusdem posteris, realiter pleneque exsoluta fuerit. Et quidem tali ratione, vt post exitum triennii, a data praesentium, in casum non subsecutae solutionis, supra memorata Sua Serenitas Electoralis, vel eiusdem posteri, praedictam praefecturam Drahimensem, cum omnibus eiusdem pertinentiis supra expressis, propria auctoritate, facta tamen prius solutionis requisitione et denuntiatione, sine additione alicuius officii, in possessionem accipere, indeque omnes fructus percipere, vsque ad plenariam inscriptae summae solutionem, ius potestatemque habeat. In quem casum Nos successoresque Nostri tenebimur et tenebuntur, possessorem vel tenutarium siue donatarium praedictae praefecturae, alia condigna ratione compensare, Suam Serenitatem et eiusdem haeredes, circa hanc inscriptionem tueri et contra quemcunque euincere. Et hanc quidem conuentionem, hisce literis comprehensam, superioribus pactis et articulis, generali ratificatione descriptis, addimus, eandemque vim et vigorem cum illis ex senatusconsulto habere volumus. Quodsi ob non persolutam praefatam summam intra decursum triennii, eius Serenitas Electoralis supradictam praefecturam Drahimensem in possessionem suam acceperit, tunc religionem catholicam Romanam in eo statu, quo nunc est, in eadem praefectura Drahimensi conseruabit. Ius patronatus autem ad beneficia ecclesiastica, in eadem Drahimensi praefectura sita, Nobis successoribusque Nostris Regibus Poloniae reseruamus. In cuius rei fidem praesentes manu Nostra subscriptas sigillo regni communiri iussimus. Datum Bidgostiae, die sexta mensis Nouembris, anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo septimo.

Mm mm mm 2 Cautio

Cautio iuris in ducalem Prussiam

Illustrissimo Principi Domino CHRISTIANO WILHELMO, Marchioni Brandeburgensi.

IOANNES CASIMIRVS, Rex Poloniae, etc. etc. vniuersis et singulis, praesentibus et futuris, hasce literas visuris, praecipue quorum interest, significamus. Quod posteaquam ducalem Prussiam concessimus iure supremi dominii cum summa atque absoluta potestate Serenissimo FRIDERICO WILHELMO, Marchioni Brandeburgico, S. R. Imperii Archicamerario et Principi Electori, etc. etc. Domino in Rauenstein, eiusque descendentibus masculis, ex thoro eius legitime procreatis, nihil per haec perpetui foederis pacta a die decima nona Septembris Velauiae inita, et die sexta Nouembris eodem anno MDCLVII, a Nobis confirmata, derogare voluimus, nec derogatum quicquam esse hisce literis Nostris declaramus iuri feudali, quod in eandem ducalem Prussiam illustrissimus Princeps Dominus CHRISTIANVS GVILIELMVS, Marchio Brandenburgensis pro se legitimisque suis haeredibus masculis, pactis, anno millesimo sexcentesimo vndecimo, cum Serenissimo gloriosissimae recordationis, Domino SIGISMVNDO III, Rege Poloniae, Sueciae, parente Nostro colendissimo et regno Poloniae initis, legitime acquisitum habet. Quod quidem ius ipsius inuiolatum illi seruatum iri, pro Nobis et Serenissimis successoribus Nostris pollicemur. In quorum fidem praesentes manu Nostra subscriptas, sigillo regni communiri iussimus. Datum Bidgostiae, die sexta mensis Nouembris anno Domini MDCLVII.

Exemptio incolarum ducalis Prussiae

a priori iuramento.

IOANNES CASIMIRVS, Rex Poloniae, etc. etc. significamus, quorum interest, vniuersis et singulis. Quod omnes et singulos ducalis Prussiae incolas, cuiuscunque status, dignitatis, praeeminentiae conditionisque fuerint, pro Nobis et Serenissimis successoribus Nostris, Regibus Poloniae et inclyto regno Poloniae, a praestitis, siue Nobis, siue antecessoribus Nostris regnoque Poloniae, super pace perpetua anni 1525. tum et transactione anni 1611. iuramentis, homagiis, sponsionibus, cautionibusque quibuscunque sponte, libere et de certa scientia absoluimus, dimisimus, relaxauimus, praesentiumque vigore absoluimus, dimittimus, relaxamusque, ita tamen, vt ad obseruationem pactorum foederisque perpetui, cum Serenissimo Principe Domino FRIDERICO GVILIELMO, Marchione Brandeburgico, S. R. Imperii Archicamerario et Principe Electore, Magdeburgi, Prussiae, Iuliae, Cliuiae, Montium, Stetini etc. etc. Domino in Rauenstein, per commissarios, plenipotentiarios vtriusque Nostrum die decima nona Septembris, anni praesentis Velauiae initi et conclusi, ac a Nobis cum consensu dominorum consiliariorum Nostrorum, tam spiritualium, quam saecularium et ex senatusconsulto die sexta Nouembris, anno praesenti Bidgostiae additis certis articulis ratihabiti, Nostroque et senatorum ac officialium lateri Nostro assidentium, iuramentis confirmati pro se, posteris, successoribusque suis sese obstringant et iurent, coram commissariis Nostris, ea forma iuramenti, quae in praefatis pactis foederis perpetui praescripta est, iuxta quae eadem pacta Suae Serenitati Electorali, ac eiusdem posteris masculini sexus, eiusdem feudi haeredibus, quorum vllus eorum extiterit, omnem fidem obedientiamque praestent,

et

et si illorum nulli amplius extiterint, tunc demum illustrissimo Domino CHRISTIANO WILHELMO, Marchioni Brandeburgico (si tunc superuixerit) vltimo ex tribus olim fratribus simultanee 1611 cum Serenissimo Principe Domino IOANNE SIGISMVNDO, Marchione Brandenburgensi etc. etc. Duce in Prussia, inuestitis, fidem obedientiamque iuxta priora pacta praestabunt. In quorum fidem etc. etc. Datum Bidgostiae die sexta Nouembris 1657.

Assecuratio Elbingae,
regno Poloniae restituendae post exsolutionem summae.

FRIDERICVS GVILIELMVS, Dei gratia Marchio Brandeburgensis, S. R. Imperii Archicamerarius et Princeps Elector, Magdeburgi, Prussiae, Iuliae, Cliuiae, Montium, Stetini, Pomeraniae, Cassubiorum, Vandalorumque, nec non in Silesia Crosnae, Carnouiaeque Dux, Burggrauius Norimbergensis etc. Princeps Halberstadii et Mindae, Comes Marcae et Rauensbergi, Dominus in Rauenstein, notum testatum facimus hisce reuersalibus Nostris, quod quanquam Sua Regia Maiestas Poloniae et Sueciae, in ratificatione et declaratione pactorum, inter Suam Regiam Maiestatem et rempublicam Poloniae, ac Nos, Welauiae die decima nona Septembris anni praesentis initorum, et postea Bidgostiae confirmatorum et iuratorum, in satisfactionem pleno iure dominii, vrbem Elbingensem concesserit: Nos tamen intuitu, et ratione factae Nobis remissionis quingentorum equitum de subsidio duorum millium, vigore supradictorum pactorum foederis perpetui reipublicae Poloniae alias praestandorum, tum respectu declarationis, nomine Suae Regiae Maiestatis et reipublicae factae, quod muri atque fortificationes omnes dictae vrbis Elbingensis ante retraditionem per Nostros praesidiarios destrui debeant, promisisse, et Nos haeredesque Nostros obstrinxisse, quemadmodum hisce promittimus et obstringimus, quod dictam vrbem cum territorio, solutis Nobis a Sua Regia Maiestate et regno Poloniae, ex propria pecunia publica quadringentis millibus Talerorum imperialium, a Sua Maiestate oblatis, iterum Suae Regiae Maiestati, Eiusdemque successoribus et regno in proprium vsum, pro se tantum eam redimentibus cedere et retradere tenebimur et posteri Nostri tenebuntur. In cuius rei fidem haec manu Nostra subscripsimus, et sigillo Nostro Electorali firmari iussimus. Datae Bidgostii die sexta mensis Nouembris anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo septimo.

* * *

Adiectis quibusdam documentis, quae ad explicanda meliusque intelligenda eorum, quae RVDAVSCIVS de negotiis pacis, Poloni Regis cum Sueciae Rege et Electore Brandenburgico, dixit, facere possunt, placet nunc IOANNIS CASIMIRI historiam, breuiter ab anno MDCLX, vsque ad annum MDCLXVIII, quo se regno abdicauit, delineare, vt vno in volumine gesta et memorabilia huius Regis integra habeantur.

Facta cum Suecis pace Oliuae, Polonia viribus suis vti melius contra Moschos et Cosacos, qui iis adhaerebant, potuit, et non iniquo marte, ducibus SAPIEHA, supremo Lituaniae belli ministro, et CZARNECIO, Russiae palatino, contra Moschos, eorumque belli ducem CHOWANSCIVM, a Polonis dimicatum fuit, qui, profligato d. XXVII Iunii Chowanscio, quadraginta tormentorum, centum et quadraginta vexillorum praeda potiti fuere, quam ob causam obsidio propugnaculi LACHOWICZE a Moschis soluta. In Vkraina armis etiam bono euentu decertabant POTOCIVS et LVBOMIERSCIVS, belli duces Poloniae, contra Moschorum belli ducem SZEREMETVM ad Slobodyszcz, bellumque 1660

Nn nn nn sequenti

sequenti anno sine dubio fuisset continuatum, nisi Rex Casimirus longe alia in animo volutasset, miles praeter ea ob non accepta stipendia tumultuari coepisset.

1661 Regina Poloniae LVDOVICA MARIA CASIMIRO Regi marito liberis orbo, valde persuadebat, vt, eo adhuc viuo, regni successor eligeretur. In animo enim habebat principi de CONDE, Regio Galliae sanguine nato, ducta Sororis suae in matrimonium filia, Regium Poloniae solium procurare. Hunc in finem Rex, qui multa ex Reginae arbitrio consilia iniuit, Czenstochouiae mense Ianuario, habito Senatus consilio, procerum hac de re sensum indagabat, qui hunc Regis conatum nominum subscriptionibus probarunt. Quo facto haec res in comitiis prouincialibus, comitia generalia praecedentibus, valde commendata a Rege fuit. Varii Regis sententiae de nouo eligendo successore applaudebant, inter quos Varmiae episcopus WYDZGA Princeps erat, varii contrarii erant, qui hac nouitate liberam Regis electionem, omnium reliquarum nobilitatis immunitatum fundamentum concuti sibi persuadebant. Cum haec res in comitiis generalibus agitaretur, ANDREAS MAXIMILIANVS FREDRO, castellanus Leopoliensis, publice Regi auctor fuit, vt ab hoc desisteret proposito, futuro omnium dissensionum fonte. Duo etiam ex nuntiis potissimum erant, qui contradicebant futuri successoris electioni, STEPHANVS LEDICHOWSKI, succamerarius Cremenecensis et LEWALT POWALSKI, nuntius Podoliensis. Nil amplius ergo hoc de negotio in comitiis actum fuit. Exercitus autem, ob non soluta stipendia, mutuum foedus, quod confoederationem in Polonia dicunt, iniere, exercitus Poloni IOANNE SAMVELE SWIDERSKI, Lituani vero CASIMIRO CHWALIBOG ZYROMSKI, mareschalcis ducibus. Rex ad auertendos exercituum tumultus, et inde nascentia pericula, vtrumque exercitum contra Moschos in campum educere in animo habuit, quem in finem in Lituaniam ipse profectus est. Sed Polonus exercitus dicto non fuit audiens, Lituanus vero contra hostes dimicauit, eorum sex millia ad Dolhinum profligauit, et CHOWANSCIVM, viginti militum millibus stipatum, praelio ad Glemboko vicerunt. Rex hac victoria vti, hostemque prosequi in animo habuit, sed miles fuit refragarius.

1662 Tempore comitiorum generalium Varsauiae die XX Februarii coeptorum, Regis ordinumque maxima erat cura, vt exercitui debita stipendia exsoluerentur, quam ob caussam, nouum tributum impositum, concessa praeteritorum obliuione exercitui Polono Lituanoque foederato, ac procuratione soluendorum stipendiorum die XVI Iulii Leopoli indicta. Futuri quoque regni successoris electionis negotium in totum lege abolitum, simul RADZIEIEVIVS in integrum et regiam gratiam restitutus.

Leopoli dicto tempore, Rege ac Regina praesentibus, calculus cum redituum tum soluendorum militibus stipendiorum fuit examinatus, quo facto inuenere, viginti sex millia decies centena, hoc est, 26000000 florenorum Polonorum exercitui Polono, excepto Lituano, deberi. Cumque aerarium soluendae huic summae impar erat, negotium hoc Volboriae tractandum, vbi foederati exercitus praetorium erat, conclusum est. Hoc in loco praesens erat, cum aliis episcopus Cuiauiensis, CASIMIRVS CZARTORYSCIVS, et tandem d. XXIV Decembris loco supra dictae summae, nouem millia decies centena, seu 9000000 florenorum Polonorum exercitui concessa. Vilnae etiam cum exercitu Lituano ob soluenda stipendia tractatum. Orta autem inter foederatos dissensione, causa illius ZYROMSCIO, militum foederatorum mareschalco, et GONSIEVIO, secundo Lituaniae belli duci, imputata, qui cum aula facientes hac arte studio foederati exercitus animos a vinculo abalienare credebantur, ambo supplicio affecti fuere, Zyromscio, cum Vilna ad exercitum traheretur, in via trucidato, Gonsieuio autem, habito bellico consilio, ictibus sclopi transfixo. Sic exercitus Lituanus duces suos, quibus morigerus esse deberet, nefarie trucidauit. Rex autem ob supra dictam militibus concessam pecuniae summam non fuit contentus, ideoque negotium hoc nondum absolutum erat. Hoc anno vitam cum morte commutarunt, STANISLAVS a Boguslawice SIERAKOWSKI, ord. S. Benedicti, monasterii ad sanctam crucem abbas, et LVCAS de Bnin OPALINSKI, curiae regni mareschalcus, in cuius locum successit IOAN. CLEMENS a Ruszca BRANICKI, praefectus Sandecensis.

1663 Sequenti anno foedus ictum contra foederatum exercitum, auctoribus CZARNECIO, Russiae palatino, et PRAZMOVIO, supremo regni cancellario, vi cuius milites rebelles ad officium reducerentur. Cum autem inde funestum bellum intestinum oriri potuisset,

tuisset, mitiora fuere adhibita media, et suadente episcopo Cuiauiensi, exercitus foederatus ad Zauichost prope Vistulam subsistebat, de nouo consilia cum Regis consiliariis conferens, et tandem ita compositio facta, *vt exercitus foederati primores Leopolim venirent, ac Regem regnique senatum deprecarentur, eiurato foedere in fide et obsequio manerent, accepta stipulata solutione ad legitima exercitus ducum imperia redirent, iniuriis priuatorum ciuilibus amnestia sublatis, criminalibus autem in competenti foro vindicandis. Tria millia decies centena et quinquaginta millia, hoc est: 3500000 numeratae pecuniae accipient milites intra duas hebdomadas, 1500000 autem intra sex hebdomadas. Sextus sic dictus millio cum mercibus solutus, duobus millionibus in rententis per fiscum vindicandis.* 1663

Hoc modo exercitus Poloni foedus dissolutum et ad obsequium redactum, cuius ad exemplum et exercitus Lituanus sub imperium rediit.

Aerarium reipublicae illis temporibus valde erat exhaustum, ad quod subleuandum TITVS LIVIVS BORATINI, anno 1658 iure indigenatus donatus, et TYMPFE, quibus ius cudendi monetam elocatum fuerat, strenue laborabant. Ille 5250000 florenorum Polonorum cudebat solidos ex cupro, quorum pauci nostris temporibus adhuc superstites, hic florenos Polonos, qui ab auctore nomen sortiti *tynfones* appellantur, et hoc anno cudi coeperunt, vbi videmus literas I. C. R. intortas, IOANNEM CASIMIRVM *Regem* significantes, quasque quidam sinistre interpretabantur, *initium calamitatis regni.*

Huius anni mense Augusto Rex cum exercitu, qui nunc imperio eius parebat, Leopoli in Vkrainam ibat, vt Moschos fugaret, Cosacosque qui cum iis facerent, in ordinem cogeret, bellum in Moschouia gereret. Cosacorum dux hoc tempore erat PAVLVS TETERA, Bogdani Chmielnicii filiam in matrimonio habens, in Georgii Chmielnicii locum electus, qui religioso sodalitio nomen professus hoc imperio se abdicauit. Quadraginta millia Cosacorum numerabantur, Moschis addicta, quibuscum triginta millia Russorum coniuncta erant, duce RADAMANORSCIO. Tempestas pluuiosa, fluminumque inundatio exercitus Poloni iter impediebant, et Rex demum die XIII Nouembris cum exercitu Borysthenem ad Ryszczowo traiecit. Oppida quaedam et arces a Polonis occupabantur, acie autem nulla decertatum, sicque hic annus finitus, ante cuius finem Tartari auxiliares cum praeda rediere domum, initio sequentis anni cum viginti millibus redeuntes.

Hoc anno mortuus palatinus Culmensis, IOANNES KOS, cui successit PETRVS DZIALINSKI, nec non castellanus Culmensis, CHRISTOPHORVS PRZYIEMSKI, in cuius locum suffectus DAMIAN KRETKOWSKI.

Mense Ianuario Dziewica, ad fines Moschouiae situm oppidum, Cosacorum praesidiis insessum, vi accipiebatur, quo facto IOANNES CASIMIRVS Moschouiae ditiones die XVII Ianuarii cum exercitu ingressus est. Lituaniae belli ducem campestrem PACIVM, qui cum exercitu suo huc properabat, vt Regi se coniungeret, Moschouiae belli dux BORATYNSCIVS ad Branko in Seueria cum 15000 militum Moschorum aggressus, Paciumque munitionem ex connexis carris arcendo hosti instituere coegit, qui deinde acceptis a Rege suppetiis, Boratynscium, deletis Moschorum peditibus captisque tormentis, profligauit. Alius etiam Moschorum belli dux, qui ipsi Regi periculum creare tentabat, cito cum damno retro cedere coactus. Poloni contra infectis rebus Gluchow, ter frustra tentato assultu, et Siewsko relinquebant. Exercitus enim frigore, fame, continuis defatigationibus fractus erat. Apertae etiam appropinquante vere paludes, fluminaque, nouus in Vkraina Cosacorum motus, et in primis procerum preces, qui ob Regis absentiam erant solliciti, IOANNI CASIMIRO reditum in Poloniam suadebant. Interim Moschorum legatus in Regis castra ad Siewsko venit, pacem offerens, cui induciae trium mensium concessae fuere. Ante Regis in Lituaniam reditum DANIEL VICHOWSKI, Russiae palatinus, qui in suspicionem apud Regem veniebat, eum nouum Cosacorum tumultum excitasse, Corsuni coram consilio bellico accusatus, damnatus, ac more militari, licet regni fuerit senator, globis fuit traiectus. 1664

Rex cum parum temporis Mohilouiae, Minsci et Vilnae moratus fuisset, Varsauiam die XV Iulii venit, vbi noui interni motus oriebantur ratione Principis GEORGII LVBO-

1664 LVBOMIERSCII, regni Mareſchalci ſupremi, et ducis belli ſecundi, quem Regina perdere in animo habebat, quia caput eorum fuit, qui electionem Regis ſucceſſoris, viuente Rege, impediebant. Perſuadebat ſibi enim, eo perdito, caeteros facilius ſe voluntati ſuae Regiſque ſubmiſſuros, qua in re, vt in multis aliis, multum opinionem fefellit. Princeps Lubomierſcius vir magnae dignitatis, auctoritatis et fidei erat, multis in rempublicam meritis clarus, ideoque maxima nobilium pars pro eius ſalute ſtabant. Sed his non obſtantibus ad comitia die XXVI Nov. Varſauiae coepta, quibuſque durantibus Mareſchalcus Pomeraniae ſuccamerarius GNINSKI erat, citatus grauiſſimorumque flagitiorum inſimulatus fuit. Statim ab initio comitiorum nuntiorum ſententiae ratione Lubomierſcii Principis diuiſae erant, et paulo poſt nuntius ZABOKLICKI Varſauia diſceſſit, ſicque comitiis facultatem agendi ademit. Nihilominus Lubomierſcius, licet multi et magni viri in Polonia, varii etiam exteri Principes, atque adeo ipſe ſummus pontifex Clemens IX, pro eo, tanquam innocente interceſſiſſent, capitis tanquam publicus hoſtis cum honoris et bonorum diſpendio damnatus fuit abſens, die XXIX Decembris, poſtquam accuſator HIERONYMVS DVNIN cum ſex teſtibus in eum iurauit, quo facto Vratislauiam Lubomierſcius Princeps ſeceſſit, vbi opportunius tempus ad Regis et Reginae maxime placandam iram opperiretur.

1665 Sed haec ſpes, vt in integrum et Regis gratiam breui reſtituatur, mox euanuit, cum ſub initium anni ſequentis Lubomierſcii munera aliis deferrentur. Nam regni vexillifer IOANNES SOBIESKI, regni mareſchalcus, CZARNECIVS, Ruſſiae palatinus, regni belli dux ſecundus, et regni gladifer MICHAEL ZEBRZYDOWSKI, gubernator Cracouienſis a Rege declarati fuere, quo tempore et Gonſieuii interfectores CHRISTOPHORVS NIEWIAROWSKI, exercitus Lituani militum tribunus, et CONSTANTINVS KOTOWSKI, Regiae loricatorum cohortis optio, aliique complices a carnifice capite fuere plexi.

Comitia extra ordinem pro duabus hebdomadis Rex die XII Martii indixit, quorum nullus bonus euentus ſperandus erat. Maxima enim nuntiorum pars pro Lubomierſcio intercedebant, neque vllum prius negotium ſuſcipere volebant, niſi ante omnia Rex Lubomierſcio ignoſceret, in primis palatinatus Cracouienſis pro reſtituendo Lubomierſcio laborauit, hiſque ad Regem verbis finiuit: *aut nos de libro libertatis dele, aut ignoſce.* Rex ſuper hac re ſe conſulturum promiſit, ſimulque pertinaciam, ſuperbiam, motus inteſtinos, quos Lubomierſcius meditaretur, obiiciebat. Tandem comitia infectis rebus, diſcedente VLADISLAO LOS, diſtrictus Dobrynenſis nuntio, die XXVIII Martii, hora duodecima noctu finiebantur, non ſine magna animorum irritatione. Quod multi antea ſuſpicabantur tandem accidit. Lubomierſcius Princeps nempe armata manu in Poloniam rediit, ſeque cum parte militum exercitus Poloni, qui iterum foedus, ob non ſoluta ſtipendia, feriebant, coniunxit, quinque militum millia ſub imperio ſuo habens et verſus Poloniam maiorem mouens. Suadentibus amicis hoc conſilium iniuit, ſperans fore, vt nobilitas quoque cum eo faceret, cuius maxima pars, Lubomierſcium, vt ſtatus victimam reſpiciebat, quique non aliam ob cauſam a Rege contra regni conſtitutiones damnatus fuiſſet, quam quia ab aula in patriae perniciem ſtare noluiſſet. Rex collegit exercitum duodecim millium prope a Raua, et die XII Iulii Varſauia profectus palatinatum Siradienſem cum militibus intrauit, caſtris prope Wartam poſitis. Hinc contra Lubomierſcium miſit partem exercitus Lituani duce HILARIO POLVBINSKI, notario campeſtri, qui ad Czenſtochouiam die IV Septembris abſente Lubomierſcio, foederatorum Mareſchalcum ADAMVM OSTRYCKI aggreſſus, praelio cum eo dimicauit, ſed ita pro Regiis calamitoſo, vt, caeſis 1300 militibus, Polubinski, exercituſque primores cum mille militibus caperentur, quos omnes humaniter Lubomierſcius accepit, et nullo pretio redemtos dimiſit. Lubomierſcium deinde Rex in Polonia maiori ſequebatur, et cum Regii milites nobilium bona valde deuaſtarent, nobilitas duce caſtellano Poſnanienſi GRZYMALTOWSKI arma, ad defendenda bona, arripuit, quae deinde a Lubomierſcii partibus ſtabat, id quod magnum bellum inteſtinum praeſagiebat. Sed interceſſione ANDREAE TRZEBICKI, Cracouienſis, et THOMAE LESCZYNSKI Chelmenſis epiſcoporum, qui valde apud Regem inſtabant vrgebantque, vt belli inteſtini flammam in tempore extingueret, cum vterque exercitus iam in campo ad Palczyn acie inſtructus eſſet, arma depoſita fuere, menſe Nouembri, his ſtipulatis conditionibus: *Lubomierſcius per comitia extra ordinem tenenda in integrum reſtituatur: foederatis amneſtia et ſtipendia concedantur: damna per milites facta reſar-*

resarciantur: finem comitiorum Lubomierscius extra regnum expectaret: foederati milites interim hybernarent in Polonia maiori. Quo facto Lubomierscius deprecationis causa ad Regem venit, Vratislauiam deinde rediens, Rege Torunium profecto, vbi praesens die XI Nouembris erat. Antea Rex iam per sacerdotem LIPSKI, ciuitati Torunensi sub Regiae indignationis poena imperabat, vt mille milites pro praesidio reciperet, cumque ciuitas id deprecaretur, neque hoc sine ordinum consensu fieri posse regereret, Rex ipse cum mille militibus venit, quos, die XIV Nouembris discedens Varsauiam, reliquit. Vnde magis in suspicionem apud omnes fere incidebat, se velle Prussiae prouinciam in suam tantum potestatem redigere, vt eo facilius ad regni successorem Principem Gallum promouere possit. Accedebat et Regis declaratio coram legato Austriaco, se nunc toto animo Galliae esse addictum. Insuper milites vndique a Rege conscribebantur. 1665

[Hoc anno clari in republica viri diem obiere supremum. Nempe STEPHANVS CZARNECKI, magnus heros Polonus, Regi et reipublicae fidelissimus, a patre Stanislao in Czarnca haeres progenitus ex RZESZOVIA vna cum vndecim fratribus vnicaque sorore. Noster Czarnecius a mascula prole orbus duas reliquit filias, ex KOBIERZYCIA coniuge procreatas, BRANICIO, curiae mareschalco, et LESCZYNIO, Podlachiae palatino elocatas viuo patre.] Palatinatum Kiiouiensem accepit MICHAEL STANISLAWSKI, praefecturas generi. Deinde IOANNES ZAMOYSKI, palatinus Sendomiriensis, vir magnus, diues et elegans. Auus ei erat magnus ille IOANNES ZAMOYSCIVS, regni cancellarius et supremus belli dux, pater THOMAS, supremus itidem regni cancellarius, mater dux in OSTROG. Duas tantum reliquit filias, quarum natu maior IEREMIAE duci WISNIOWIECIO nupsit, ex qua Poloniae Rex MICHAEL natus, natu minor coniux ALEXANDRI KONIECPOLSCII, regni vexilliferi fuit. Defuncto Ioanne Zamoyscio in bona feudi Zamosciani, seu sic dictae *ordinationis*, successit MARTINVS ZAMOYSKI ex linea a latere constituta, tunc subdapifer Leopoliensis, postea per varios dignitatis gradus factus supremus aerarii praefectus. HIERONYMVS WIERZBOWSKI, palatinus Siradiensis, Ludouicae Mariae Reginae addictus, catarrho suffocatiuo interemtus fuit, in cuius locum palatinus successit CAROLVS PRZEREMBSKI, succamerarius tunc Siradiensis. Procurationem magnam arcis Cracouiensis accepit STANISLAVS SKARSZEWSKI, castellanus Malogostensis, praefecturam Oswiecimensem IOANNES PIENIONZEK. Neque omittenda videtur NICOLAI ZORAWSKI, mathematici Cracouiensis mors, in Polonia, ob ephemerides, in quibus futura ex astris praedicebat, saepissimeque fallebat, celebris.

Nemo non desiderio angebatur, quem euentum comitia die XVII Martii Varsauiae indicta, quorumque ope tranquillitas reipublicae restitui debuerat, sint habitura. 1666
Nuntiorum mareschalcus Regem salutando pacem domesticam maxime commendabat, nulla tamen Lubomierscii facta mentione, id quod ii, qui Lubomierscii restitutionem, vt pacificationis fundamentum respiciebant, male accipiebant, cumque defuncto Czarnecio IOANNES SOBIESKI dux campestris nominaretur, quod munus Lubomierscio reseruari debuisset, si eum Rex restituere in animo habuisset, nulla fuit pacificationis spes, comitiaque die IV Maii dissoluta fuere. Bellum intestinum inde magis instruebatur. Regis exercitus ex viginti sex millibus consistebat, Lubomierscii autem ex octodecim millibus, accessis sex millibus nobilium e Cracouiensi ac Sendomiriensi palatinatibus. Die XIII Iulii iterum praelium ad Montwy prope ab Inovraclaua initum, quo confecto Lubomierscius victoriam haud contemnendam, quatuor occisis Regiorum millibus, reportabat, Rege accepta clade in palatinatum Rauensem ad amnem Pilcza retrocedente, Lubomierscio autem Bresciam in Cuiauia progrediente, quo facto de pace in pago Lengonik, vbi Rex castra locauerat, actum fuit, sequentibus statutis conditionibus: *Lubomierscius vna cum foederatis militibus nobilibusque ad facti deprecationem ignoscendi veniam peterent a Rege, qui eos in gratiam reciperet: Lubomierscius dimissis copiis suis, loco a Rege designando, interim tranquille viueret, donec omnia sopita fuissent: foederati milites vinculo dissoluto stipendia pro tribus mensibus acciperent die XV Septembris: haec omnia futuris comitiis ratihabeantur etc.* Praeter ea Rex literis publicis promisit: *Se stante vita et regimine suo, neminem ad regnum Poloniae quoquo modo promouere velle, nisi quem liberis suffragiis gentis, legitime elegerint.* Ad comitia celebranda, quibus omnia confirmari debuere, Rex constituit diem IX Nouembris. Cum autem multa de regni successore, Lubomierscii restitutione, aliisque de rebus inutiliter disputarentur, nuntius palatinatus Vitepscensis LVKOMSKI comitia infectis rebus die XXIII Decembris dissoluit, licet porta Ottomanica bellum Poloniae intentaret, Tartarique huc vsque cum Polonis contra Moscouitas dimicantes, hostes se declararent, magnaque Cosa-

1666 corum pars duce PETRO DOROSZ in Turcarum imperatoris clientelam se daret. In cumulum calamitatum accedebat SEBASTIANI MACHOVII, belli ducis, seu sic dicti regimentarii, cum sex millibus militum deletio, qui incautus circa finem huius anni in Vkraina quadraginta millibus Tartarorum et viginti millibus Cosacorum obuiam iens, suis perditis, captus fuit. Hoc anno mortem obiit VENCESLAVS LESCZYNSKI, per septennium archiepiscopus Gnesnensis et regni primas, die I Aprilis, Lyscouiciis. Natus fuerat anno 1605, die XV Augusti, patre ANDREA LESCZYNSKI, palatino Brestensi, dissidentium a religione sui temporis antesignano, matre OPALINIA. Dignitatem regni primatis adeptus est supremus regni cancellarius PRAZMOWSKI, pro quo aula maxime laborabat, vt simul sigillum regni maius custodiret, quod tamen, contradicentibus nobilibus, die XVIII Decembris in Regis manus dare debuit, qui id procancellario IOANNI LESCZYNIO tradidit, et in huius locum episcopum Culmensem OLCZOWSKI, procancellarium constituit. Deinde SIGISMVNDVS GÜLDENSTERN, castellanus Gedanensis, in cuius successit munus succamerarius Marieburgensis HEIDENSTEIN, succamerario nominato TVCHOLKA. Porro IACOBVS OCTAVIVS KONOPACKI, castellanus Elbingensis, cui suffectus sequentibus comitiis fuit MAXIMILIANVS GÜLDENSTERN.

1667 Initio huius anni nuntium accepit Rex, de subita Lubomierscii Vratislauiae morte, quo defuncto, fortissimo futuri Regis electioni aduersario aula fuit liberata. Lubomierscii autem corpus exanime in Poloniam delatum, Wisnicii in sepulcro Lubomiersciano tumulatum. Funus multi proceres atque innumeri sequebantur nobiles. Patrem habuit STANISLAVM, palatinum Cracouiensem, matrem ducem ab Ostrog. Interim cum Polonia bellum a Turcis intensum metueret, induciae cum magno Moschouiae duce die XXX Ianuarii, celebrato conuentu in pago Andruhow, ad fluuium Harodna, vsque ad anni 1680 mensem Iunium prolongantur, vi cuius magno Moschouiae duci, Smolenscum cum districtu Seueriae Czernichouiaeque vna cum parte Vkrainae, terrae trans Borysthenem sitae, vna cum Cosacis eas inhabitantibus, in perpetuum, Kiiouia vrbs autem ad duos tantum annos concessa fuere. E contrario palatinatum Polocensem ac Vitepscensem, nec non Liuoniam Polonam retro accepere Poloni, promisso sibi mutuo contra Turcas Tartarosque auxilio. Comitia die VII Martii initium sumsere, felicemque exitum die XIX Maii, vltra decem hebdomadas prolongata, habuere. Pacta enim Lengonicensia comprobata, omnia contra Regem facta, obliuione fuere tecta, libera Regis electione noua lege confirmata, curaque simul in soluendis militum stipendiis, multisque aliis negotiis publicis, posita. Turbata comitia erant a principio, quia Rex futuri Regis electionis negotium de nouo ordinibus proponere in animo habuit, cuius conatibus supremus regni cancellarius LESCZYNIVS valde obstabat. Nuntii comitiorum etiam non minus commoti erant, cum certo certiores, de Regis, Principem de Condé ad Regiam Poloniae dignitatem promouendi, consiliis facti, publice Regi hoc obiicerent, regnique senatores nominarent, qui in patriae perniciem cum Rege hac in re facerent. Tandem omnis conatus, quem aula ad procurandum Poloniae regni successorem Principem Gallum habebat, morte Reginae LVDOVICAE MARIAE fractus, quae die X Maii, durantibus adhuc comitiis vitam cum morte commutauit. Vnice id agebat, omnibus intensis neruis, vt viuente Rege regni successor Princeps Gallus eligeretur, cuius propositi ita fuit tenax, vt in eo ad extremum halitum manserit. Die enim VIII Maii, lege publica de nouo iam contra hanc electionem facta, adhuc PACIVM, Lituaniae cancellarium, suum facere tentabat, cumque ille Reginae propositiones renueret, altera die animo tristis deprehensa fuit, circa vesperam animi causa in horto obambulans deliquium passa, quod sanguinis eructatio sequebatur, et vena bis secta, dicta die hora quinta matutina apoplexia correpta decessit, Rege absente, quinquagesimo quinto aetatis anno. Animo firmo, stabili ac magno fuit, aliisque virtutibus ornata. Hoc vnicum autem ei a Polonis in vitio positum, quod reipublicae negotiis omnibus se immiscuit, dominatione in Regem vsa, suaeque voluntatis valde pertinax fuit. Inde causa omnium malorum atque adeo belli intestini in Polonia putabatur, quam ob rem mortem eius Polonia non dolebat. At Rex amantissimam coniugem perdidit, cuius funeris exequias Cracouiae die XXII Septembris est prosequutus. Multis hominibus, suis pauperibusque bene, Poloniae ob nimium erga Galliam amorem male fecit Regina. Virgines religiosas ab annuntiatione, et presbyteros a missione dictos Varsauiae fundauit.

Ad Turcarum imperatorem, declinandi belli causa, missus legatus fuit HIERONYMVS RADZIEIEWSKI, qui etiam pacem sub duris his conditionibus obtinuit, vt Poloni cum

cum Moscouitis pacem irritam facerent, ac iure in Cosacos, qui in Turcarum clientelam se contulissent, cederent, qua in legatione Radzieieuius vita functus fuit. Tartaris autem Podoliam, Russiam, Volhyniam deuastantibus, quorum numerus octoginta millia, exceptis viginti quatuor Cosacorum millibus, duce DOROSZ, obuiam ibat SOBIESCIVS, supremus regni exercitus dux, cum duodecim militum millibus, qui paucitate suorum non obstante ad Podhayce praelio cum iis secundo decertauit, fugatis Tartaris in castra se recipiens, in quibus per duas hebdomadas obsessus, partim Tartarorum impetus fortiter arcebat, partim eruptiones faciebat, Cosacis interim, qui a Dorosii partibus non stabant, peninsulam Tartariae longe lateque depopulantibus, quo facto Tartari pacem cum Polonis die XVI Octobris confecerunt, stipendio ordinario sibi, Dorosio autem Regia gratia, pactis. Nihilominus Tartari ex Polonia abeuntes trecentos pagos in Pocutia igne deleuerunt. 1667

Hoc anno praeter Serenissimam Reginam et Lubomirscium Principem, extremum vitae diem confecit STANISLAVS in Podhayce POTOCKI, palatinus Cracouiensis, supremus regni exercitus dux, vir fortis, sincerus et humanus, vltra octogesimum annum viuens. Prouinciam eius cepit IOANNES SOBIESKI, dux campestris, qui, mortuo Rege Michaele, Poloniae Rex electus fuit. Decessit etiam in arce sua Pieskowa Skala MICHAEL ZEBRZYDOWSKI, nuper minoris Poloniae generalis, et defuncto Potocio palatinus Cracouiensis, animo forti, corpore autem valetudinario, neque minus tamen sedecim filiarum ex STADNICIA coniuge parens, quarum duae tantum superstites, natu maior CAROLO duci in Klewan CZARTORYSKI minor IOANNI OPALINIO, regni dapifero, nupsit.

Vltimum, IOANNIS CASIMIRI, regiminis annum attingimus, qui imperii pertaesus continuis ob negotia publica calamitosa defatigationibus Polonorumque obiectionibus exagitatus, regni senatores Varsauiam mense Iunio conuocabat, significans eis, se breui a regno abdicaturum, vt reliquum vitae tranquille agere possit, id quod valetudo aduersa, recta conscientia, et continuata obiectio, ac si libera Regis electio in eo periclitaretur, suaderent. Se maiorem erga patriam amorem monstrare non posse, quam si abdicato regno, libera regis electione vti ordinibus concederet. Habito a senatoribus consilio lacrymantes ii ad genua Regis prouoluti ab eo petebant, ne regno se abdicaret, Rex autem consilium semel initum nullo modo voluit mutare. Accedebat, quod Serenissimus Galliarum Rex imperii nauseam IOANNI CASIMIRO excitaret, promittens 150000 libras ex reditibus fani S. Germani annuatim ei soluendas, si mense Augusto se abdicaret. Adiiciebat tandem Rex magnum pondus abdicationi suae afferre, quod regni senatores laesam Suam Maiestatem partim frigide, partim plane non vindicassent. Exteris legatis Ioan. Casimirus ipse futuram suam abdicationem significabat, quam, donando variis varia bona, mobilia, pretiosa, confirmabat. Comitia igitur, die XXVII Augusti indicta fuere, in quibus nulla alia de re, quam de Regis abdicatione agebatur, a qua, neque precibus, neque lacrymis ordinum, abstrahi poterat. Concesso ergo Regi, quousque viueret, annuo 150000 florenorum Polonorum censu, abdicatio regni die XVI Septembris, praesentibus ordinibus, ad effectum venit. Actus huius plane singularis atque extra ordinem initium faciebat concio sacra in templo, S. Ioanni dicato, habita, qua absoluta Rex senatorum atrium ingressus solio Regio insidebat, caeteris locis suis occupatis. Tunc regni procancellarius causam praesentium comitiorum proponebat, regni autem referendarius MALACHOWSKI abdicationis documentum legebat, ope cuius Rex omnes subditos fidelitatis iuramento absoluebat, altera ex parte nuntiorum mareschalcus, STEPHANVS SARNOWSKI, succamerarius Lenciciensis, ordinum confirmationem annui census Regi concessi, simul et documentum recitabat, quo Rex a pactis cum regno liber pronunciabatur, quo facto Ioan. Casimirus electionis et coronationis documenta, rubro serico obuoluta, exhibuit. Tandem scriptam orationem Rex ordinibus valedicentem legere incipiebat, ob magnam autem lacrymarum profusionem finire non potuit, tradita ea ad legendum procancellario, qui inter singultus eam profusis lacrymis haesitabundus perlegebat. Ordines ad orationem non sine lacrymis etiam respondebant, quo facto, cum regni Senatores genibus nixi Regis manum oscularentur, regni procancellarius nomine Regis iterum dixit vale, nobilitate ad Regis manus osculum admissa. Sic IOANNES CASIMIRVS sua sponte regno se abdicauit, quod ante viginti annos tanto studio ambiebat. Sexagesimum aetatis annum agebat, valetudine imbecilli, quam varii belli labores, multi casus aduersi, ordinum diffidentia aliaeque calamitates parabant. De stirpe Iagellonia natus per matrem fuit ex liberis Sigismundi, Poloniarum Regis, vltimus. 1668

1668 mus. Vix vllis temporibus in Europa vixit Rex, cui tam singularia fuerint quam Ioanni Casimiro fata. Ab ineunte aetate Princeps arte regnandi omnibusque bonis artibus instituebatur, qui mox Curlandiam, mox Lauenburg et Bütau feudi iure possidere, mox alio modo rebus suis consulere, tandem Portugalliae gubernator et admiralis ab Hispaniae aula nominari debuit, id quod occasionem ad captiuitatem eius in Gallia offerebat, libertate deinde donatus, cum consilia sua haud ex sententia succedere videret, instituta S. Ignatii professus, Sacerdos e Societ. Iesu factus, postea purpuratus Romani pontificis creatus, iterum deinde pontificis consensu ex sacerdote secularis factus regnum ambiens, corona Polona insignitus fratris germani viduam in vxorem duxit, breui hostium potentia regno exire coactus. Tandem per viginti annos continuis calamitatibus vexatus, imperii taedium eum cepit, suaque sponte diadema Polonum cum priuati hominis statu permutauit, patriam relinquens ante electionis comitia, in Galliam sequenti anno profectus, sub imperio alius Regis, paruis reditibus, Galliarum Regis beneficio, fani S. Germani prope a Parasiis ei addictis, viuebat abbas per quatuor annos. Ad extremum Niuerui anno MDCLXXII die XVI Decembr. mortuus, cuius cadauer in Poloniam aduectum Cracouiae in sepulcro, quod ipse sibi extruxerat, tumulatum, corde in fano S. Germani relicto, quod viuus iam Galliae dicauerat.

Quod eius virtutes animi attinet, belli ac rei militaris bene peritus, in acie animo forti fuit, linguas Polonicam, Germanicam, Gallicam, Latinam, prompte loquebatur, huiusque elegantiam amabat. Regni constitutiones optime callens saepius eas non obseruabat, vel obseruare non potuit. Religioni valde fuit addictus, neminem tamen religionis causa voluntario instinctu, nisi aliorum, persequutus est, licet forte incusari possit, nimium fuisse religiosum. Princeps autem in tenendis promissis, seruandis foederibus, administranda iustitia, compensandis meritis, nullo habito religionum respectu, nunquam potest esse nimium religiosus. Si autem religionis suae, quam iuuenis didicit, nimium sit tenax, ita vt a religionis aemulatione in rebus politicis flecti possit, semper multa mala inde in rempublicam redundant, id quod historia omnium regnorum, cuiuscunque demum sint religionis, testatur. Cum Radzieieuio quoque nimium durus ab initio, vindicta exagitatus, egit, qui non in rebellem, nisi a Rege persecutus euasit. Idem, suadente Regina, cum Lubomirscio Principe fecit. Maxime ei obiiciebatur, quod ipse non in Reginam, sed Regina in eum imperium habuerit: quod eos prae caeteris honoribus ac diuitiis auxerit, qui ei in omnibus assensi sunt: quod exterorum consilia sibi imponentia tam facile audierit, suorum autem sequi noluerit. Caeterum optimus ac prudens fuit Princeps, artem regnandi belle intelligens, sed infelix, quia fauorem atque amorem Polonorum sibi conciliare neglexit, ac reipublicae suamque salutem seruare integram, nimium credens Reginae persuasionibus, imminentia quoque Poloniae pericula in tempore auertere nesciuit. Omnia enim a Suecis, Polonis illata mala, faciendo cum eis Lubecae pacem perpetuam, resignando omni iure in Sueciae regnum, auertere potuisset, nisi vana spe, tempore Sueciae regno adipisci, animum alere voluisset.

Notanda ad extremum duorum clarorum in republica virorum mors, quam primus obiit PETRVS DZIALINSKI, palatinus Culmensis, in cuius locum successit IOANNES GNINSKI, succamerarius Pomeraniae et curiae thesaurarius, cui suffectus Pomeraniae Succamerarius, VLADISLAVS DENHOF, militum tribunus Regiae praetoriae cohortis. Deinde IOANNES WIELOPOLSKI, palatinus Cracouiensis, dignitate hac Senatoria ad ALEXANDRVM LVBOMIRSKI, regni stabuli praefectum, delata *).

*) Fontes ex quibus hausimus, sunt celeberrimi GOTTFRIED LENGNICH. D. Geschichte der Preussischen Lande, Königlich Polnischen Antheils vnter der Regierung Ioan. Casimiri, et VESPASIANI KOCHOWSKI annales Poloniae.

FINIS.

EPI-

EPIGRAMMATA

IACOBI PAVLI RADLINSKI S. T. D. Ordinis Canonicorum Regularium SSmi Sepulchri Praepoſiti Generalis Infulati

In Libros Hiſtoriae Polonae

NOBILISSIMI SCRIPTORIS ET HISTORICI POLONI

LAVRENTII IOANNIS RVDAWSKI

Cuius libri manuſcripti ad publicam Bibliothecam ZALVSCIANAM Varſauienſem acquiſiti, et in eadem conſeruati, tandem ab Illuſtriſſimo et Reuerendiſſimo Domino IOSEPHO ANDREA Comite in Zaluskie ZALVSKI, Supremo Regni Poloniae Referendario, ſcientiarum zelotiſſimo propagatore, literatorum aeſtimatore et principe, ex amore boni publici extraditi ſunt, ad typis imprimendum, illuſtri et excellenti Domino LAVRENTIO de Kolloff MIZLERO Philoſophiae et Medicinae Doctori, Sereniſſimi Regis Poloniae Conſiliario Aulico, et Medico etc.

Vt autem praedicta Epigrammata clarius intelligantur, ſciendum eſt, quod Stemma Illuſtriſſimae Domus ZALVSCIANAE ſit AGNVS: iam autem meritiſſimi MIZLERI Stemma, ſunt duae Columbae in Campo albo, quae ariſtam in ore geſtant; et duo triangula aequalia, in Campo caeruleo, quorum vnumquodque iterum in quatuor triangula aequalia diuiſum, ex quibus medium argenteum, tria alia rubra ſunt. Super vnam galeam eſt ramus pini, ſuper alteram par cornuum bouis.

I.

Bibliotheca Soli Zaluſcia gemma Poloni,
Innumeris cum ſit plena, referta libris.
Haec fundatorem IVNOSSAM conſulit AGNVM,
Optima cui melius Scripta locanda forent?
Quae bene Sarmatici Regni RVDAVSCIVS Auctor,
De geſtis gentis ſcripſerat, atque throni.
Expoſuit ſenſum ZALVSCIVS agnus, et inquit:
Scripta haec: MIZLERI bina columba ferat:
Agnus enim poſſum bene concordare columbis,
Iam vero nequeo, me ſociare lupis.
Nec decet hunc tantum theſaurum gentis, et orbis,
In praedam coruis, vel reſerare feris.
His ergo Scriptis MIZLERI praeſto columbae,
Ornatae fiant, et potiantur eis:
Iſtaque Scripta typis demandent, publica reddant,
His et MIZLERI, floreat ampla Domus!

II.

Sicut oues nunquam propter ſe, vellera portant,
Sic nil propter ſe, Nobilis Agnus habet.
Hinc quem theſaurum librorum ſolus habebat,
Hunc Orbi toti porrigit, atque locat;
Orbis vt hunc totus noſcat, legat, atque reuoluat:
Ac omnes gentes, haec ſua ſcripta ſciant
Penſetis quantus zelus ſit Principis AGNI!
IOSEPHI Comitis gratia, quantus amor!
Qui ſua pro Regno pulcherrima vellera ſacrant,
Theſauros animi, qui reſerare ſciunt.

III.

III.

MIZLERI studio quando RVDAVSCIA penna,
Euolat in vasti, publica regna poli:
Non fallax omen, quod ibi versutia nulla,
Nullus adest error, nullaque praua nota:
Nam qua simplicitate vigent, pollentque columbae,
Quas MIZLERORVM seruat amica domus
Simplicitatem istam RVDAVSKI sensibus altis,
Inspirant prompte, perficiuntque typis.

IV.

Vna columba redux, veterem dum venit ad arcam,
Mox oleae ramum, protulit ore suo:
Scriptis RVDAVSKI, geminae nunc quando columbae,
Adsunt: plura sibi munera credo ferent;
Augebunt oleas pacis, dicentque triumphos,
Atque coronabunt optima scripta sua:
MIZLERVMque pari semper diademate cingent,
Lucem Scriptoris, quod ferat Ille libris.

V.

Ista columbarum MIZLERI gloria: aristas
Quod proprio portent, semper in ore suo:
Sed postquam prelo RVDAVSCIA scripta dedere,
Iam iuste poterunt, ore referre Libros:
His Libris iunctae, geminae constanter aristae,
Immensas messes, horrea plena ferent!

VI.

Omne genus volitans, natiuo felle redundat,
Sola Columbarum viscera, felle carent.
Omnia quando fouent RVDAVSCIA scripta columbae,
Ex his impressi, sunt sine felle libri.

VII.

In petris quoties reserata foramina prostant,
Quaeque columba in eis nidificare solet:
MIZLERI vero purae, nitidaeque columbae,
RVDAVII in foliis, nidificantque libris.
Ex istis nidis prodibunt germina tot, quot
Magni Doctores, erudientur eis.

VIII.

Vt melius recubent vrgenti frigore pulli,
Euellit plumas blanda columba suas:
Ac illas nido supponit, sicque calorem
Progenitae Soboli, conciliare solet.
Vt melius niteant, RVDAVSCIA scripta per orbem,
MIZLERVS tanquam vera columba cauet:
Euellit proprias gazas, aeraria soluit,
Haec pro RVDAVIIS dat, numeratque libris.
Sic quae sub modio clarissima Scripta latebant,
Haec modo terrarum machina tota videt.
Quosque libros, tantum ZALVSCIA Pallas habebat,
Hi manuale sacrum, Palladis omnis erunt.

INDEX

(o)

INDEX

OMNIVM NOMINVM ET RERVM MEMORABILIVM.

LITERA N NOTAS SIGNIFICAT.

Conuentio

Qq qq qq 2 *Decla-*

ad

infau-

I N D E X.

VVeinland,

Corrigenda.

Pag. 8 lin. 11 lege *Zaporohi* loco Zaporchi. ibid. lin. 12 lege *Polonorum* loco Polonum. p. 13 lin. 46 lege *Canterstein* loco Cantherstbren. p. 26 lin. 24 lege *hos* loco nos. p. 28 lin. 48 lege *suae* loco haec. p. 37 lin. vltima, deleatur punctum post verba: et cum effectu. p. 45 lin. 23 lege *famem* loco famam. p. 53 lin. 5 lege *prouincialia* loco prouincilia. ibid. lin. 45 lege *ditati* loco dilati. p. 76 lin. 7 lege *comparuerunt* loco comparauerunt. p. 80 lin. antepenult. lege *in fugam* loco fugam. p. 92 lin. 5 lege *veritus sibi* loco sui. p. 100 lin. 7 lege *altercationibus* loco altercantibus. p. 121 lin. 39 lege *ecclesiastae* loco ecclesiasticae. p. 124 lin. 12 lege *pacata* loco capata. p. 136 lin. 21 lege *Ferdinandi IV* loco Leopoldi. p. 152 lin. 14 lege *Stumdorfensibus* loco Standorfensibus. p. 164 lin. penult. lege *viaticum* loco vraticum. p. 174 lin. 29 lege *consultum iri* loco consultum in. p. 194 lin. 22 lege *machinis* loco machinanis. p. 217 lin. 42 lege *distineret* loco destineret. p. 274 lin. 2 lege *artic. VI* loco artic. 13. Caetera lectorem Latinum non morabuntur.

CATALOGVS
OMNIVM
SCRIPTORVM, LIBRORVM, ET OPERVM VARIORVM,
QVI SVMTIBVS MIZLERIANIS PRODIDERVNT.

1. Dissertatio, quod Musica scientia sit, et pars eruditionis philosophicae, quam in Academia Lipsiensi publico eruditorum examini submiserunt, praeses Laur. Mizlerus et respondens Liborius Oschmann. A. 1734. Editio secunda. 4 pl. in 4to.
2. De vsu ac praestantia philosophiae in theologia, iurisprudentia, medicina differit, simulque recitationes suas priuatas indicat M. Laurentius Mizlerus. Lipf. A. 1736. edit. sec. 1740. 2 pl. in 4to.
3. Musikalische Bibliothek, oder gründliche Nachricht nebst unpartheyischem Urtheil von musikalischen Schriften und Büchern. Erster Band, welcher bestehet aus sechs Theilen nebst den darzu gehörigen Kupfern und Registern. Leipzig im Jahr 1739. der Preis 16 gl.
4. Sammlung auserlesener moralischer Oden, zum Nutzen und Vergnügen der Liebhaber des Claviers, componirt und herausgegeben von L. M. Leipzig, in länglicht Quart, 24 Kupferstiche nebst dem Text gedruckt. 8 gl.
5. Zweyte Sammlung auserlesener moralischer Oden etc. 8 gl.
6. Dritte Sammlung auserlesener moralischer Oden etc. 8 gl.
7. Vierte und letzte Sammlung auserlesener moralischer Oden etc. 8 gl.
8. Gradus ad Parnassum, oder Anführung zur regelmäsigen musikalischen Composition, auf eine neue, gewisse und bishero noch niemals in so deutlicher Ordnung an das Licht gebrachte Art ausgearbeitet von Johann Joseph Fux, weiland Sr. Kayserl. und Königl. Cathol. Maiestät Carls des VI. Oberkapellmeister. Aus dem Lateinischen ins Teutsche übersetzt, mit nöthigen und nützlichen Anmerkungen versehen und herausgegeben von *Lorenz Mizlern*, mit 57 Kupfertafeln in 4to. Leipzig 1742. der Preis 1 Rthlr. 12 gl.
9. *Lorenz Mizlers* musikalische Bibliothek, oder gründliche Nachricht nebst unpartheyischem Urtheil von alten und neuen musikalischen Schriften und Büchern, worinn alles, was aus der Mathematik, Philosophie, und den schönen Wissenschaften, zur Erläuterung und Verbesserung sowohl der theoretischen als practischen Musik gehöret, nach und nach beygebracht wird. *Zweyter Band*, welcher bestehet aus vier Theilen, nebst den darzu gehörigen XXXVI Kupfertafeln und Registern. Leipzig, im Jahr 1743. in 8. der Preis 1 Rthlr.
10. Anfangsgründe des Generalbasses, nach mathematischer Lehrart abgehandelt, und vermittelst einer hierzu erfundenen Maschine auf das deutlichste vorgetragen von Lorenz Mizler, etc. Leipzig, 1739. in 8vo. der Preis, wenn die Maschine weiss, 1 Rthlr. 6 gl. illuminirt und lackirt aber 2 Rthlr. 12 gl.
11. Musikalischer Staarstecher, in welchem rechtschaffener Musikverständigen Fehler bescheiden angemerket, eingebildeter und selbstgewachsener sogenannten Componisten Thorheiten aber lächerlich gemachet werden. Als ein Anhang ist des Herrn *Riva*, damals des Herzogs von Modena Residenten zu London, Nachricht vor die Componisten und Sänger beygefüget, und aus dem Italienischen ins Deutsche übersetzet von *Lorenz Mizlern.* in 8. Leipzig, 1740.
12. Programma de natura syllogismi, 2 pl. in 4to.

Yy yy yy 13. Lo-

13. Lorenz Mizlers musikalische Bibliothek etc. dritter Band, welcher bestehet aus vier Theilen, nebst denen darzu gehörigen LVII Kupfertafeln. Leipzig, 1752. der Preis 1 Rthlr.

14. Der musikalischen Bibliothek vierten Bandes erster Theil. der Preis 6 gl.

15. Dissertatio inauguralis medica de balsami vulnerarii vsu ac praestantia in omnibus vulneribus, vlceribus tum inueteratis tum venereis, omnibus externis et plurimis internis inflammationibus, scirrhosis inflammatisque feminarum mammis etc. manibus pedibusque frigore laesis, viperarum morsu, etc. tuberibus, scirrhis, abscessibus, et si quis quassando, offendendo in quo, vrendo vel cadendo se laeserit, inuentore et auctore Laurentio Mizlero, Philos. et Medicinae Doctore, in 4to 5 pl. A. 1747.

16. Abhandlung vom Nutzen und Gebrauch des Mizlerischen Wundbalsams, in allen alten Schäden, frischen Wunden, venerischen Geschwüren, allen äusserlichen und den meisten innerlichen Entzündungen, verhärteten, geschwollenen und entzündeten Brüsten der Frauenspersonen etc. erfrornen Händen und Füssen, dem Vipernbiss, etc. bey Beulen, Gewächsen und Abscessen, imgleichen wenn man sich gequetschet, gestossen, gebrennt, oder gefallen ist. Leipzig 1747.

17. De vsu ac praestantia medicamentorum chemicorum differit ac simul recitationes suas chirurgicas Varsauiae inter parietes suos mense Nouembri inchoandas indicat Laur. Mizlerus, Philos. et Med. Doct. practicus Varsauiensis. Varsauiae a. 1751. typis colleg. scholar. piar. in 4to.

18. Laur. Mizleri etc. consultatio de necessitate collegii medici auctoritate regia Varsauiae erigendi. Varsauiae, typis colleg. scholar. piar. a. 1752.

19. D. Lorenz Mizlers etc. Warschauer Bibliothek, oder gründliche Nachrichten von verschiedenen Büchern und Schriften, sowohl alten als neuen, so in Pohlen herausgekommen, worinnen zugleich von dem dermaligen Zustande der Gelehrsamkeit in Pohlen zuverlässige Nachricht gegeben wird. Bestehet aus vier Theilen nebst denen darzu gehörigen Registern, auf das Jahr 1754. Warschau und Leipzig, 1755. in 8vo. der Preis 8 gl.

20. Acta litteraria regni Poloniae et magni ducatus Lituaniae A. MDCCLV publicata. Trimestre primum. Varsauiae et Lipsiae, in 4to.

21. Historiarum Poloniae, ab excessu Vladislai IV. regis Poloniarum, ad pacem Oliuensem vsque Libri IX, seu annales regnante IOANNE CASIMIRO etc. auctore Laurentio Ioanne Rudawski etc. fol.

LIPSIAE, TYPIS STOPFFELIANIS.

